

GAUTA 19 m. MB 1495

Lietuvių kalbos ŽODYNAS

sudarė K. BŪGA

I SAŠIUVINIS

IŠLEIDO ŠVIETIMO MINISTERIJA

KAUNAS

VALSTYBĖS SPAUSTUVĖ

1924 m.

Ivadas.

Kaip aš tapau žodyno rengėju? Kadangi šisai mano amatas — žodyno rengimas — glaudžiai yra susijęs su mano gyvata, tai tariusi būsiant mielam skaitytojui pravartu susipažinti su kai-kuriais mano gyvatos duomenimis. Pasaulio šviesą pirmą kartą išvydau 1879 metų spalio 25 (sen. kal.) dieną Pažiegėje (Dusetų par., Zarasų aps.). Lementoriaus skaityti išmokau iš tėvo. Su maldų knygomis ir Šiaulėniškiu seneliu praverčiu dvi žiemi: vieną gale Žiegėlio (ežero) pas Ropolį (v. š. *Rāpālis*), antrą — pas dėdę Mekušką Mižiūškėse, motynos tėviškėje (Jūžintų par.). 1890–1891 metų žiemą nuveža mane tėvas Dusetų valsčiaus mokyklon pramokti rusiškai, kur tuomet lietuviškai nė žodžio nevalia būdavo ištarti. 1891 metų rudenį tėvas nugabena mane drauge su dviem mano pusbroliais Zarasuosna apskrities mokyklon, kur išbūvu 1 klasėje iki 1892 metų gegužės mėnesiui. 1892 metų liepos mėnesio paskutinėmis dienomis nuveža mane drauge su mano pusbroliais (tėtų vaikais) Petrapilin ir atiduoda globoti vienam giminaičiui, pas ponus tarnaujančiam vežėju (kūrmonu). Tokiais žygiais nesibaisi prastuolėlis nemokytas sodietis, mano tėvas, be to — nepasiturįs, nes jį džiugina viena mintis — išvysti savo sūnelį kunigų, kuris ne tik tai tėvus senatvėje priglaus, bet ir visus namus sušelps. Tėvas nešykšti sūnaus mokslui paskutinio skatiko. Mokslo metams Petrapilyje man išlaidų susidarydavo gyvais pinigais 150 rublių, kuriuos sukrapštyti būdavo tėvui gana sunku, nes iš ūkio tuomet tiekės pelno negaudavo. Dažnai tekdavo tėvui net ir skolintis mano mokslui. Petrapilyje nuo 1892 metų rudens iki 1895 m. pavasario išeinu visą šv. Stanislovo bažnyčios mokyklą (Трёхклассное Уездное училище имени Сестрженцевича). Kadangi kunigų seminarijon trijų klasių nepriimdavo, tai buvo nutarta išeiti keturias klases. Tokiuo būdu patekau šv. Kotrynos 4 klasių mokyklon, kurią baigę turėjo tuomet teisę stoti seminarijon.

1897 metais pavasarį pabaigiu 4 klases, o rudenį jau įstoju Petrapilio kunigų seminarijon, iš kurios po metų (1898 m. rugsėjo mėn.) išstoju, tuo užsitraukdamas ant savęs tėvų ir visos giminės rūstybę. Nuo 1898 metų spalio mėnesio pirmųjų dienų tenka man pradėti savarankišką gyvenimą. Vieno seminarijos draugo teikiamas patenku pas kunigą Bernotą Mosarin (Vilniaus vyskupijoje), kur per 1898–1899 metų žiemą prirengiu du jo brolvaikiu (irgi Bernotu) į Petrapilio šv. Kotrynos mokyklą. Abudu Bernočiuku (Antanas ir Juozas) išlaiko egzaminus. Kunigas paveda man juodu globoti. Nuo 1899 m. rudens vėl grįžtu Petrapilin, nusisamdau du kambariu, kuriuose ir įsikuriu su savo mokiniiais Bernočiukais. Tų-pačių metų lapkričio ar gruodžio mėnesyje mokyklos draugų rekomenduojamas patenku užu kyšį (pašto ženklelių rinkinį iš 1000 su viršum gana retų ženklelių) tarnautoju meteorologijos observatorijon (Главная Николаевская Физическая Обсерватория), kurioje ištarnavęs beveik ketveris metus 1903 m. rugsėjo 20 dienoje išstoju tolimesniam mokslui. Mat, kiti mano prieteliai, prof. kun. A. Dambrauskas, prof. kun. P. Būčys, kun. J. Tumas (Vaišgantas), buvo aptikę, kad man rūpima kalbos dalykų, kad jais manęs net ir sergama. Tumas tai galėjo lengvai patirti iš mano jam rašytų laiškų ir iš vieno-kito straipsnio, nusiųsto jam kaip „Tėvynės Sargo“ redaktoriui. Dambrauskas ir Būčys galėjo tą mano ypatybę pastebėti iš manęs paties ir iš pašnekusių su profesorium (tuomet privatdocentu) E. Volteriu ir Jaunium, iš kurių su pirmuoju teko man pirmą kartą susipažinti 1900 ar 1901 metų pradžioje, o su antruoju — 1902 metų pavasarį.

Pritilpti prie Jauniaus buvo nelengva. Iš pradžią mane nevisuomet įsileisdavo. Bet kai arčiaus jis mane pažino, įeiti pas jį buvo nebesunku. Nuo 1902 metų rudens tapau dažnas Jauniaus svečias ir neįstojau juo buvęs net iki jo mirimo dienai (1908 m. vasario 25 d.). Prieigą į Jaunių yra man palengvinę akademikai P. Fortunatovas ir A. Šachmatovas, kurie sukurstyti prof. E. Volterio, buvo paskyrę mane Jauniaus sekretorium. Jie tikėjosi išgausią per mane spaudai Jauniaus kalbos mokslo raštus, ypač lietuvių kalbos gramatiką ir šnektų aprašymą. Iš to sekretoriavimo akademija gavo mąža naudės. Visa nauda teko man. Kaip sunku buvo ką spaudai iš Jauniaus išgauti, gali

parodyti jo gramatikos spaudimo eiga: nuo 1903 m. iki 1908 m. vasario, vadinas, per penkeris metus, tesuspėjo jis perveždėti tiktai pirmuosius 48 puslapius!

1903 m. rugsėjo 20 dieną išstojęs iš observatorijos, baigdamas amžiaus 24 metus, stvėriusi už mokslo, pasiryžęs prisiruošti matūrai, kad galėčiau įstojęs universitan atsidėti vienam kalbės mokslui. Matūros egzaminus (iš 8 klasių gimnazijos) gavau laikyti eksternu 1905 m. (nuo IV 25 iki V 30) prie Petrapilio V gimnazijos drauge su A. Volde-maru, kuris tuomet baigė gimnaziją.

Rudenį 1905 metuose įstoju Petrapilio universitan filologijos skyriun (славяно-русское отделение), kurį pabaigiu vos tik 1911 m. Universite ilgiau tenka pasidėti, nes nuo mokslo daug mane sutrukdo tariamųjų mokslo raštų rengimas. Mat, 1905 metų gegužės mėnesyje iš spaustuvės atsiimu pirmąją dalį „Aistiškų studijų“, nes jai tuomet nebuvo dar surasta leidėjo. 1907 m. balandžio 5 d. savo nelaimei pradedu spausdinti anuos „studijus“, o 1908 m. kovo mėnesyje gaunu jau iš spaustuvės gatavus. Del antrosios „Aistiškų studijų“ dalies tenka veltui pasidarbauti 1906—1907 mokslo metais.

1911 m. palieka mane universite rengtis akademiškajam gyvenimui prie lyginamosios kalbų mokslo katedros, kuri tuomet buvo prof. Jono Boduėno Kurtenės (Baudouin de Courtenay) žinioje. 1914 m. nuo sausio 1 dienos komandieruoja mane užsienin dvejim metams tolimesnėms mokslo studijoms, kurios tuoju pačioje pradžioje turėjo nutrūkti dėl didžiojo pasaulio karo. 1914 m. liepos mėnesio pradžioje, tarsi nujausdamas karą, už 3—4 dienų prieš sienos uždarymą sugrįžtu iš Karaliaučiaus. Del karo nutrūksta mano užsienio studijos ir ilgam laikui sutrunka magisterio egzaminai, kuriuos tepabaigiu vos tik 1916 m. pavasarį. Tuoju po egzaminų gaunu teisę būti Petrapilio universito privat-docentu. Nuo 1916 m. liepos mėn. 1 dienos nuskiria mane Permės kuriamajan univer-sitan privatdocentu, o paskui nuo 1917 m. pakelia mane ekstraordinario profesoriaus pa-reigoms eiti. Iš Permės universito sugrįžtu Lietuvon 1920 metais rugpjūčio pabaigoje (apie 27 d.).

Nuo pirmųjų mokyklos dienų priderėjau prie susipratėlių lietuvių skaičiaus. Jau ketvirtojoje klasėje ir seminarijoje (1896—1898 m.) bebūdamas nebekartą gaudavau susikirsti dėl tautystės su mokslo draugais lėnkais. Su lietuviškais raštais, tuomet draudžiamais, teko susipažinti seminarijoje per katedros zakrastijoną Juozą Zauką, kuris zakrastijoje tarp bažnyčios drabužių ir indų laikė lietuviškų laikraščių ir knygų sandėlėlį. Iš mokyklos parvažiuodamas vasarai namo niekieno neraginas jau rankiojau dainas, mįsles ir priežodžius. 1897—1899 metais jau turėjau susirašęs iš įvairių rinkinių gerą krūvą dainų ir mįslių su priežodžiais, kurių dalis buvo iš liaudies lūpų. Seminarijoje 1898 m. teko susipažinti su tik-ką išėjusiais iš spaudos pirmuoju Juškevičiaus žodyno sąsiuviniiu ir Jauniaus gramatika (hektografuota). Abudu tuodu raštu bus nemaža pa-veikusių mano sielai.

Nuo 1899 m. rudens patampu Petrapilio viešojo knygyno beveik kasdieninis skaity-tojas. Čia susipažįstu su knygyno valdininku S. Baltramaičiu, per kurį kartais gaunu jo atsakymu parsinešti ir namo vieną-kitą knygą. Knygyne susipažįstu su visais dainų ir pasakų rinkiniais, su žodynais, gramatikomis ir su kai-kuriais Daukanto, Valančiausko, Ivinskio raštais. Iš Kuršaičio žodyno ir gramatikos ir Baranausko „Ostlitauische Texte“ patiriu, kad lietuvių kalbės skiriama dvejopa priegaidė. Observatorijoje, nutraukdamas po kokį pusvalandį ar valandą nuo tarnybos darbo, 1900—1901 metais išmoku priegaidės žymėti. Tasai mokslas nėra buvęs man lengvas, nes tuomet nebuvo kam mane pamokyti. Vienatijas priegaidės mokytojas man tebuvo Kuršaičio žodynas. Gyvu žodžiu nebuvo kam mane pamokyti, nes tuomet dar Jauniaus nepažinau.

Jaunių išvysti pirmą kartą man tenka, rodosi, 1901 metais per vieną Petrapilio lietuvių susiėlpimo draugijos vakarą, kurioje ir man yra tekę pasidarbauti keleris metus sekretorium ir sufliorium. Arčiau susieiti su Jaunium tegauanu vos po kelių mėnesių po pirmosios pažinties 1902 m. pavasarį (tuoju po velykų).

Kada pasidariau beveik kasdieninis Jauniaus svečias, jau buvau tūrįs prisirankiojęs nebemąža medžiagos žodynui. 1901 metų lapkričio mėnesyje tenka man parvažiuoti tėviškėn kareiviavimo priedermės atlikti po kelių metų nebuvimo (1898 m.) ir parsivežti daug naujos medžiagos. Tuomet Dusetų ir Jūžintų parapijoje surenku apie 150 dainų, 10—12 pasakų, kelias dešimtis mįslių ir retesnių žodžių.

Pradėdamas vaikščioti pas Jaunių, aš jau turiu geroką pluoštą medžiagos lietuvių kalbos šnektoms ir žodynui. Šnektoms ir žodynui medžiagos man prisirinko iš savo draugų. Žodynui medžiagos jau 1902 metų birželyje turiu ben kelis sąsiuvinis, iš kurių vasarą žodžius nurašau abėcėliškai storon knygon. Tuo laiku man buvo galva pramušta

Daukanto raštais, kurie visadaugiausia yra man davę retų ir negirdėtų žodžių. Daukanto žodžių reikšmės ir prasmės, kurios dažnai negalėdavau suvokti, vyktyti padeda man žemaičiai draugai (dr. D. Bukantas, Gurauskas ir k.).

Nuo 1902 m. gegužės-birželio mėnesio daug Daukanto žodžių man paaiškina Jaunius. Tais-pačiais metais pradėdau žodyno medžiagą rašyti nebe sąsiuviniais, bet **kortelėmis**. Visupirmausia kortelėmis buvo nurašyti Daukanto „Lietuvos istorijos“ (I, II, Plymouth, Pa 1893, 1897) ir „Gimatų Didųjų Karvaidu“ (1846) žodžiai. Taip-pat ir visa žodyno medžiaga, kurios nemaža parsinešdavau po kiekvieno atsilankymo nuo Jauniaus, tuojau atsidurdavo kortelėse.

Pradėdamas dirbti su Jauniumi iš-pat pradžių tikslai du tikslu teturėjau: 1) praplėsti savo žinias lietuvių kalbos gramatikos, šnektų ir žodyno srityje, 2) atlikti prof. E. Volterio sukurstytą akademikų P. Fortunatovo ir A. Šachmatovo man pavestą darbą — išgauti iš Jauniaus spaudai jo gramatiką ir lietuvių kalbos šnektų aprašymą. Antrasis tikslas dalinai tepasisekė įvykinti. Pirmajam tikslui buvo daug padaryta, nes Jaunius buvo atvėręs prieš mane visą savo žinyną, kuriame iš pradžių daug-ko aš dar nesupratau.

Jaunius mokslas, kurį man jis buvo atskleidęs visoje platumoje, pasirodė man esąs labai įdomus ir slaptinas, išaiškinąs net tamsiausiąsias kalbės raidės ir kilmės slaptis. Labiausia visa tai buvo slaptina man — kalbės mokslo naujokui. Visos tos lyginamojo kalbų mokslo slaptys ilgam buvo mane sužavėję. Matydamas Jaunių nebepajėgsiant žavimųjų kalbos slapčių paskelbti spaudoje dėl valios susilpnėjimo ir nebegalėsiant jį pasaulio kalbiniųjų tariamųjų klaidų atitaisyti, ryžausi pats surašyti visą Jauniaus mokslą, kurį man buvo jis atviromis išdėstęs apie lietuvių, latvių ir prūsų kalbas ir visų tų trijų kalbų motyną-kalbą, vadinamąją áisčių prokalbę.

Nustebkite, Lietuva ir kaimynų šalys! Pasaulio kalbininkus imasi pamokyti pirmojo kurso studentėlis — Kazys Būgiškis! Jisai 1905 metais surašo pirmąją dalį „Aistiškų studijų“, o 1906 m. gegužės mėnesyje jau neša spaustuvėn, iš kurios betgi tuojau (V 21) atsiima del lėšų stokos. 1908 m. kovo mėnesyje „Aistiški studijai“ pasirodo veltui pasaulyje, nes jie nebesugrąžina nėvieno kalbininko iš tariamojo šunkelio į tiesos kelią. Tiktai patsai studijų autorius po pusantrų metų iškrypsta iš „tiesos kelio į šunkelį“ ir apie tą įvykį praneša 1909 m. lapkričio mėnesyje (Bg¹⁰ 58) kalbininkams „Aistiškų studijų“ kritikoje.

Taigi, „Aistiškų studijų“ (Bg¹⁰ 58, 214) esama nevykusio, kiaurai klaidingo rašto, kuris tiek gero tėra padaręs, kad mane yra privertęs atidėti beveik visas savo jėgas vienam lietuvių kalbos **žodynui**.

Kad aš nuo 1909 metų rudens labiau esu atsidėjęs žodynui, tai tam bus kalta mano „Aistiškų studijų“ nelaimė drauge su prof. Jono Endzelyno dėl tos nelaimės laišku prof. E. Volteriui, kuriame Endzelynas, pagyręs mano žinių gausumą ir darbštumą, pataria per Volterį mesti man Jauniaus sapnus ir sunaudoti savo žinias žodynui. Endzelyno žodžiai giliai man įsmigo širdin ir dar šiandie tebesmygso.

Beveik vienam žodynui atsidėdau 1912 metais, kai gaunu iš Mokslų Akademijos suredaguoti ir išleisti II tomą Juškevičiaus žodyno (K-, L-). Pirmasis lankas buvo gatavas 1913 m. vasaryje (II 16). Iki 1915 m. spalio 28 dienos II tomo buvo surinkti korektūroje 222 psl. (iki žodžio **krėtalas**). Kad II tomo neteko man pabaigti, tai čia akademiko Fortunatovo kalčia, be kurio parašo negalima buvo spausti net ir gatavų korektūros lankų. Parašą išgauti iš Fortunatovo buvo nepigu.

Juškevičiaus žodyną beredaguodamas ir bespausdindamas daug laimėjau žodynui iš savo talkininkų, kuriems buvo siuntinėjami korektūros lapai, o kartais net ir rankraščio sąsiuviniai. Iš talkininkų, kurie daug medžiagos yra man suteikę bespausdinant Juškevičiaus žodyną, turiu paminėti kun. Peliką Sragį, Antaną Vireliūną, Joną Murką, Joną Jablonskį, Staję Naginską, J. Šveistį, J. Elisoną, kun. Jazdauską ir d. k.

Tarp 1905—1913 metų nemaža medžiagos žodynui esu surinkęs savo kelionėse po Lietuvą. Šiek-tiek medžiagos gaudavau ir Vilniuje, kur tekdavo ilgiau vasarą pagyventi, arba per Mokslų Draugijos susirinkimus, kur susidurdavau su įvairių Lietuvos kampų atstovais. Šituo metu būsiu nemaža susirašęs ir iš prof. J. Jablonskio, dr. J. Šlapelio, kanaun. J. Laukaičio. Kan. Tumas-Vaišgantas yra mano korespondentas kalbos dalykams nuo 1902 iki 1913 m.

1914 metais žodynas daug laimi ypač XVI—XVIII amžiaus kalbai Karaliaučiuje, kur man tenka dirbti beveik keturis mėnesius universito knygyne. Daug žodynui primeškerioju 1916—1919 metais, būdamas Permės universito profesorium ir turėdamas daug atliekamo laiko.

Kad visa mano žodyno medžiaga, sverianti keturis pūdus, pateko Lietuvon, už tai reikia pasakyti dėkui taikos delegacijai; sutikusiai parvežti žodyno skrynias kaip delegacijos turta. Rusų valdžia 1920 m. nedavė niekam išsivežti jokių rankraščių.

1920 m. rudenį švietimo ministeris K. Bizauskas mane, vos tik sugrįžusį iš Rusijos, atsikviečia Kaunan prie Knygų Leidimo Komisijos ir paveda suorganizuoti lietuvių kalbos žodyno leidimą. Kadangi man pasirodė maža būsia mano surinktosios medžiagos žodynui, tai aš pasiūliau pasamdyti kelis raštininkus, kurie mano nurodyti toliau rankiotų žodžius ir sakinius žodynui.

1921 metais buvo žodyno darbui pasamdytos net keturios rašytojos, savo gyvenime ne tiktai ne dirbusios panašaus darbo, bet ir žodyno kaip gyvos dar nemačiusios. Pasiūtav laimingesnis ben dviem iš keturių tuojau nusikratęs — mažiau, mat, liko pykės ir nervų gadinimo. Bet ir likusiomis raštininkėmis nekiek džiaugiamas, nes jos tetiko vienam tik nurašamajam darbui. 1922—3 metais buvau gavęs vadinamąjį padėjėją, kurį dukart teko mainyti. Padėjėjai, tiesa, nemąža yra man padėję žodyno darbo dirbti, bet aš iš jų buvau taręs susilauksias daugiau. Nuo 1923 m. rugsėjo mėnesio belikau vienas, jei ne-skaitysime kun. Pelikso Sragio, dirbančio žodynui Plungėje.

Dabar žodynui medžiagos laiškeliiais turiu apie 14—17 pūdų¹⁾, iš kurių 10—13 pūdų surinkta jau Kaune nuo 1921 iki 1923 metų gruodžio 1 dienai. Del medžiagos svorio nereikėtų nusigąsti, nes joje yra ben keli pūdai dubletų: mat, tam-pačiam žodžiui ir sakiniui tenka dažnai parašyti ben keli laiškeliiai.

Žodyno medžiagos, skaitant ją laiškeliiais, bus maždaug apie 600 tūkstančių laiškelių, iš kurių 60 tūkstančių nuo St. Dabušio ir 17 tūkstančių nuo A. Vireliūno nupirkta valdžios pinigais.

1921—1923 metais esu gavęs žodynui medžiagos iš šių asmenų: 1) prof. Jono Jablonskio (nurašyta apie 10 tūkstančių kortelių), 2) Panevėžio vyrų ir moterų gimnazijos mokinių (per mokytojus M. Grigonį ir J. Elisoną), 3) kun. D. Tuskenio, 4) mokyt. A. Giedraičio, 5) St. Cešūno iš Stuarių (Anykščių val.), 6) mokyt. A. Klumbio iš Švėkšnos, 7) Marijampolės Rygiškių Jono Gimnazijos VI klasės mokinio A. Kirtiklio ir kitų jo draugų (K. Botyrius, J. Dabulevičius, A. Galinis, Kl. Kačergius, J. Liutkevičius, A. Mėšlius, A. Pauliukonis, Z. Staugaitytė, P. Šolys), 8) studentų P. Butėno, J. Bukotos, E. Viskantos, A. Salio, 9) St. Dabušio, 10) P. Morkūno. Visi kiti žodyno talkininkai, kurie bus arba yra suteikę nemažiau kaip šimtą tokių žodžių su sakiniiais, kurių žodyno rengėjas dar neturi įsiregi-stravęs, bus surašyti vėliau I tomo pabaigoje tam tikran sąrašan.

Žodynas senai man rūpi, bet jo spausdinti dabar vis dar nemaniau, tardamos esant jį ir nepilną ir netobulą. Kad aš žodyną sutikau išleisti pasaulio švieson tokį, kokis jis šandie yra, tai čia kalta mūsų visuomenė ir valdžia, ypač paskutinė, kuri senai mane nenustoja raginusi per švietimo ministerį greičiau pradėti spaudimo darbą.

Čia turiu tarti savo ir kitų kalbininkų vardu dėkui mūsų vyriausybei — įstatymų leidžiamajai (seimui) ir įstatymų vykdomajai (ministerių kabinetui) —, kuri šitam kultūros ir mokslo darbui nepašyškstėjo didelių išlaidų. Dėkui ir visiems žodyno talkininkams!

Žodyno sandaras nėra labai turtingas, nes jį sudaro ne tiktai ne visi lietuvių kalbos žodžiai, kuriuos šandie vartoja šnekamoji ir rašomoji kalba, bet net ir tie nevysi, kurie iki šiai dienai yra patekę mūsų raštuosna. Šiam mano žodynui pritinkamesnis būtų ne žodyno, bet žodyno medžiagos vardas. Mano žodynas nėra net sistėmingai darytas, nes visa jo medžiaga rinkta prėšokiais, atsitiktinai. Nemanydamas tuojau spausdinti surinktosios žodyno medžiagos, nebuvau net pasidirbęs žodynui plano. Visas darbas — atsitiktinis, o todėl — ir turjs daug spragų ir trūkumų.

Be gyvosios, šnekamosios kalbos žodžių mano žodyne rasis visų spausdintųjų (iš-ėmus Haack'o) ir kai-kurių rankraštinųjų žodynų žodžiai. Žodynui tekę yra pasinaudoti ir kai-kuriais XVI—XVIII amžių raštais, taip-pat dainų, pasakų ir kitų liaudies kūrinų rinkiniais. Daug žodynui yra laimėta iš Daukanto ir Valančiausko raštų. Bet visi raštai, iš kurių buvo rinkta medžiaga žodynui, nėra kaip reikiant išnaudoti. Sistėmingai žodyno darbą dirbdamas dar ir aš pats iš visų anų raštų galėčiau aňtra-tiek medžiagos prisi-meškerioti.

Turiu čia skaitytojui pasisakyti, kad daug labai svarbių rąštų liko mano žodynui ne-suvartota, nes aš jų Kaune nieku būdu negalėjau sau įsigyti. Čia galiu iš nesuvartotųjų²⁾

¹⁾ Pirmajan žodyno sąsiuvinin suėjo puspenkto kilo (4500 gramų) laiškelių.

²⁾ Ir iš šitų raštų esu vieną-kitą žodį pasižymėjęs Permėje, bet be sakinio. Sakinį galėčiau dar ir dabar įtraukti žodynai, kad žemiau paminėtieji raštai būtų mano rankose. Gal kas teiktųsi paminė-tuosius raštus man nebrangiai parduoti?

paminėti šiuos veikalus: 1) A. Juškevičiaus Svočinė rėda, 2) Jurksaičio Litauische Märchen und Erzählungen, 3) Leskien und Brugmann Litauische Volkslieder und Märchen, 4) Valančiausio Žemaičių vyskūpstė 1848 m., 5) Ivinskio kalendoriai, 6) Basanavičiaus Lietuviškos pasakos įvairios, 7) Mitteilungen der Litauischen literarischen Gesellschaft, 8) Schleicher Lituanica, 9) Valančiaus Žiwataj szwentuju, 10) 1605 m. „Katechizm Ledesmy“ (Kraków 1890), 11) Lelio lietuv.-angl. žodynas.

Žodyno turiniu eina visi, be jokio skiřto, lietuvių kalbos žodžiai. Čia randa sau vietas ne tik tai bendriniai (appellativa) — *akis, alūs, akmuo...*, bet ir tikriniai (nomina propria) vardai — *Abrūtis, Agūka, Alantas, Alsėdžiai...* Žodynas visai nežiūri to, ar žodis kilimo lietuviškas ar svietimas, nes jam visi žodžiai lygūs. Todel neradau reikalo išmesti iš žodyno tokių žodžių, kaip antai: *ābroz(d)as, āgrozdas, ākselis (akselys)...*, nes jie tėra vienatinis šaltinis kalbės ir kultūros istorijai (Bg¹⁰ IV, V, 60—76). Tik tai prie kiekvieno svietimos kilmės žodžio pažymėjau raide (l., g.) ar keliomis raidėmis (vok., sl.) tą kalbą, iš kurios lietuviai yra gavę aną žodį.

Rāšmenis žodynui vartojau ben keleriopus. Pamatinį žodį spausdinu juoduoju korpu, jei del savo lyties ir rašybos nėra man įtartinas. Abejotamąjį arba įtartinąjį pamatinį žodį paprastai spausdinu juoduoju petitu. Be to, petitą vartojau pastaboms ir visiems tekstams, kurie paduodami yra originalo rašyba, jei ji skiriasi nuo šiandieninės. Pamatiniams žodžiams, net ir tiems, kurių rašomoji kalba nepažįsta, visuomet suteikiu rašomosios kalbės lytį. Sakinius, kuriuos žodyne rašau vietoj šnektos, paprastai spausdinu korpo kursyvu.

To žodžio, kuriam turi giminaičių latvių arba prūsų kalba, sakinių gale įrašau mūsų žodžio atatikmenis iš latvių (**La., la.**) arba prūsų (**Pr., pr.**) kalbos.

Kito žodžio strāipsniui, jo gale, pridedu ir vadinamąją žodžio etimologiją (ž. Bg¹⁰ 268). Po žodžiui ETIM. įrašytieji svietimųjų kalbų žodžiai turi rodyti, kad mūsų žodžio esama kilimo sūvo, kad jo turima giminaičių ir tarp kitų indoeuropiečių giminės kalbų.

Kadangi etimologijos ir pastabų skyriuje tenka man dažnai susidurti su įvairiomis lietuvių giminės ir su tolimesnėmis kalbomis, tai žodyno įvade pravartu yra, be kirčio ir priegaidės, paliesti dar ir visą lietuvių tautės giminę ir jos ryšius su indoeuropiečiais. Visa tai, žinoma, teks aprašyti trumpais bruožais.

Rašyba vartojau žodyne tokią, kurią esame nustatę dar 1911—13 metais vartoti mokslo raštuose su prof. Jonu Endzelynu (tuomet Charkove, o šandie Rygoje gyvenančiu). Šitą rašybą, be manęs ir Endzelyno, šandie jau vartoja profesorai Jūrgis Gerūlis (vokiškai jis rašosi Georg Gerullis), R. Trautmann'as ir k.

Žodyno rašyba nuo 1913 m. paskelbtosios straipsnyje „Del mūsų rašybos“ (Draugija XIX tomas, Nr. 76, 350—374 p. ir atskirai, kaip „Rašybos mažmožiai“ Kaunas 1913, 27 psl.) tesiskiria vienu tik mažmožiu: šandie rašau *vėsdamas, mėsdamas* (ne **zi**).

Kur žodis turi būti rašomas vienu ar dviem žodžiais, man nėra dar visai aišku. Šitokiais atvejais laikausi savo šaltinių rašybos. **Visugeriausia, kuopikčiausia, pergera, nebegegera** linkęs esmi rašyti vienu žodžiu, nes to, rodosi, reikalauja ir patsai žodžio ištartinimas.

Du žodžių brūkšneliu irgi, gali būti, nevisai taip jungiu kaip kiti (*kai-kas, bet-kam*).

Skiriamųjų ženklų dėlioti aš nemoku, todel skaitytojas lai ir nemano mokytis jų iš žodyno.

Mano kalboje, kurią skaitytojas turi šitime įvade ir kituose mano raštuose, tegu niekas neieško tobulumo, gražumo ir sklandumo, nes čia viso to neras. Kalbos aš dar tobulai nemoku, stėngiuos pramokti. Duok Dieve, kad nors senatvėje išmokčiau! Manau nebūsiat man gėdos, kad mokydamos dar neišmokau, nes gėda tėra tik tam, kuris nemokėdamas ir nesimokydamas tariasi mokās.

Žodžių aiškinamoji kalba mano žodyne nėra viena. Čia skaitytojas ras vieną žodį paaiškinant lietuviškai, kitą — vokiškai, trečią — rusiškai arba lenkiškai, ketvirtą — lotyniškai arba dar kitaip kaip. Kalbų mišinio („Babelio“) išvengti aš negalėjau del laiko stokos. Kiaurai išvesti per visą žodyną vieną-kurią kalbą, žinoma, būtų buvę galima ir net geistina, bet tik tai — bėda su tuo, kad šis darbas reikalingas yra daug laiko. Taigi, norėdamas paskubinti žodyno rašymą ir spaudimą turėjau palikti žodžiams paaiškinti tą kalbą, kurią radau šaltiniuose.

Visokeriopų sutrumpinimų ir ženklų paaiškinimas.

- a. = augštaitiškai, hochlitauisch.
A. = Auszra. Laikraštis išleidžiamas Lietuvos miėtoju. Tilžėje 1883, 1884, 1885 m.
acc. = accusativus, galiniškas.
Ad. = Adūtiškis, Švenčionių aps.
adj. = adjectivum, būdvardis.
adv. = adverbium, prieveiksmis.
agr. = agronomijos terminas.
Ak. = M. Akielewicz, Głosownia litewska. Poznań 1890.
Akm. = Akmenė, Mažeikių aps.
Akn. = Aknysta, į žiemius nuo Rokiškio.
Al. = Alytus, Suv. ž., Alytaus aps.
alb. = albaniškai, albanesisch.
alg. = algebros terminas.
Aln. = Alunta, Utenos aps.
Als. = Alsėdžiai, Telšių aps.
Alv. = Alovė, Alytaus aps.
Alvt. = Alvitas, Vilkaviškio aps.
Am. = kun. J. Ambraziejus, Lenkiškai-lietuviškai-rusiškas žodynas. Vilnius 1907. Iš čia žodžius yra išrinkę St. Dabušis.
AM. = Altpreussische Monatsschrift. Königsberg 1864 ir k.
An. = Anykščiai, Utenos aps.
anat. = anatomijos terminas.
ang. = angliškai, englisch.
Ant. = Antālieptė, Zarasų aps.
Antz. = Antāzavė, Zarasų aps.
ap. = apylinkė, Umgegend.
aps. = apskritis, Kreis (уездъ).
Ar. = Ariogala, Kėdainių aps.
arab. = arabiškai, arabisch.
arch. = architektūros terminas.
Arch. = Archiv für slavische Philologie. Berlin.
arith. = aritmetikos terminas.
arm. = armeniškai, armenisch.
astr. = astronomijos terminas.
at. = atiškai, attisch.
Aug. = Augšt(a)varis, Trakų aps.
av. = avestiškai, awestisch.
Av. = dr. P. Avižonis.
B = Lexicon Lithuanico-Germanicum et Germanico-Lithuanicum, darinnen... von Jacobo Brodowski, Praecentore Trempensi. Karaliaučiaus arkvyvo XVII amžiaus pradžios (1713—1744 m.) rankraštis. Du tomu: Msc. 127 fol. = B¹, Msc. 128 fol. = B².
Ba. = Ant. Baranauskas.
Ba¹ = Anykščių šilelis.
Ba² = Litauische Mundarten gesammelt von A. Baranowski. Band I: Texte aus dem Weber-schen Nachlass herausgegeben von Dr. Franz Specht Oberlehrer am Ludwigsgymnasium in Cöthen. Leipzig 1920.
Ba³ = Ostlitauische Texte. Mit Einleitungen und Anmerkungen herausgegeben von Anton Baranowski und Hugo Weber. Erstes Heft. Weimar 1882.
Ba⁴ = Еп. Антоній Барановскій, Замятки о литовскомъ языкѣ и словарѣ. I—VIII. СПб 1898 (LXV т. Сборн. отд. р. яз. и слов. И. А. Н.).
BB. = Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen, herausgegeben von Dr. A. Bezzenberger, Göttingen.
Bč. = Kalendorys del Lietuwininku Ameryke Ant 1890 metų. Parasze D. T. Boczkaukas. Mahanoy City, Pa.
Bd. = Būdvietis, Seinų aps.
Bg. = Būgà (Kazimieras) — šito žodyno rengėjas.
Bg.¹ = K. Būgos Aistiški studijai. 1 dalis. Peter-burgas 1908.
Bg.² = K. Būgos Kalbos dalykai (Quaestiones grammaticae). Kaunas 1910.
Bg.³ = Kaž. B(uga) Litewski język. Wielka Encykl. Ilustr. Ser. I. Tom XLIII—IV. Zesz. 346b. str. 624.—633.
Bg.⁴ = K. Būgos straipsniai „Lietuvių Tautoje“. Cituoju LT tomiais ir psl.
Bg.⁵ = K. Būgos straipsniai žurnale Русский Филологический Журналъ. Cituoju žurnalo tomiais ir psl.
Bg.⁶ = K. Būga. Litvanica. C. Петербургъ 1912 (Изв. отд. р. яз. X/VII 1).
Bg.⁷ = K. Būgos Kalbų mokslas bei mūsų senovė. Kaunas 1913.
Bg.⁸ = K. Būgos straipsnis „Kann man Keltenspuren auf baltischem Gebiet nachweisen?“ žurnale „Rocznik Slawistyczny“ t. VI. Kraków 1913, p. 1—38.
Bg.⁹ = K. Būgos Priesagos -ūnas ir dvibalsio uo kilmė. Kaunas 1921.
Bg.¹⁰ = K. Būgos Kalba ir senovė. I dalis. Kaunas. 1922.
BG. = Dr. A. Bielenstein, Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. St. Petersburg 1892.
Bgl. = Bugailiškis, Šimonių par., J. Jablonskio šaltinis.
BGr. = Dr. A. Bielenstein, Lettische Sprache, nach ihren Lauten und Formen erklärt und vergleichend dargestellt. 2 Bde. Berlin 1863, 64.
Bil. = M. Biržiškos Lietuvių dainų literatūros istorija. I. Vilnius 1919. St. Dabušio sunaudota.
Bk. = stud. Juozas Būkota iš Islandžių.
Bl. = Balbieriškis, Marijampolės aps.
Bln. = Bálninkai, Vilkamergės aps.
Bn. = Jonas Bendorius: „Aušrelei beauštant“. Liaudies dainos mišriam chorui. Pirmoji dalis. Marijampolė 1920. St. Dabušio sunaudota.
bo. = bojotiškai, bōotisch.
bot. = botanikos terminas.
Bp. = Bapčiai, Kauno aps.
Br. = Bretkūnas (Jonas), XVI amžiaus rašytojas.
Br.¹ = Postilla | Tatai esti | Trumpas ir | Prastas Ischguldimas | Evangelium... Per | Jana Bretkuna... Karalaučiuie 1591. 1 dalis.
Br.² = tas-pat. 2 dalis.
Br.³ = Penkta dalis Biblios Lietuwiichkai Jono Bretkuno pergulditas Pranaschas Hoseaschus. Anno 1590. 26. August. VIII skyrimai, kuriuos esmi nusirašęs 1921 m. rudenį.
Br.⁴ = Scheichta dalis Biblios Lietuwiichkos. Jono Bretkuno perguldita. Psalteras ing lietuwiischką lieszuwį gulditas Jono Bretkuno Labguwos plebano. Metula Chriitau 1580. Naudojausi labai netobulu Becenbergerio nuorašu.
BR. = Jono Biliūno raštai. Paveikslai, apysakos ir eilės. Tilžė 1913. Žodžiai S. Dabušio rinkti.
bret. = bretoniškai, bretonisch.
Brs. = Barstyčiai, Mažeikių aps.
Brš. = Birštonas, Alytaus aps.
Br̄t. = Bartninkai, Vilkaviškio aps.
Brz. = Bėrzininkas, Seinų aps.

Brž. = Biržai, Biržų-Pasvalio aps.

Bs. = dr. Jonas Basanavičius iš Ožkabalų.

Bs.¹ = Lietuviškos pasakos. Medega mitologijai.

I. Shenandoah, Pa 1898. Bs.²... II. 1902.

Bs.³ = I t., Bs.⁴ = II t., Bs.⁵ = III t., Bs.⁶ = IV t.: Lietuviškos pasakos įvairios. Chicago, III. 1903—1905.

Bs.⁷ = Iš gyvenimo vėlių bei velnių. Chicago, III. 1903.

BS. = A. Brückner Litu-slavische Studien. I Teil: Die slavischen Fremdwörter im Litauischen. Weimar 1877.

Bsg. = Baisogala, Kėdainių aps.

Bt. = Batakliai, Tauragės aps.

Btg. = Betygala, Raseinių aps.

Btk. = Butkiškės, Kauno aps.

Btn. = stud. P. Butėnas iš Dovydų (Joniškių par.).

Btr. = Butrimonys, Alytaus aps.

bulg. = bulgariškai, bulgarisch.

Bv. = R. Gauthiot Le parler de Buividze. Paris 1903.

BW. = Latvju dainas, Kr. Barona un H. Wissendorffa izdotos. Jelgavā, Pēterburgā 1894—1915.

bvL. = beveik visos Lietuvos žodis.

Bz. = prof. dr. Adalbert Bezzenberger.

Bz.¹ = Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache. Göttingen 1877.

Bz.² = Litauische Forschungen. Göttingen 1882.

bžk. = bažnytkiemis.

C. = Clavis Germanico-Lithuana. Dviejų tomų (I Aal-Lust: Msc. 85 in 4°, II Maal-Zwölfter: Msc. 86 in 4°) Karaliaučiaus arkvyvo rankraštis su priedais „Sum Christiani Friederici Stimeri Salav. 1746“.

caus. = causativum, priežastinis veiksmažodis.

cf. = confer, palygink.

Ch. = 1663 (8) m. Chilinskio biblija.

chem. = kimijos terminas.

chir. = chirurgijos terminas.

comp. = comparativus, augštesnysis laipsnis.

conj. = conjunctio, jungtukas.

Cp. = Carl Cappeller Kaip senieji Lietuvinkai gyveno. Heidelberg 1904.

Cs. = Ciskodo par. (Rėzūtės aps.) lietuviai (Lätgaloje).

č. = čekiškai, tschechisch.

Č. = Čedasai, Rokiškio aps.

Čb. = Čiobiškis, Viln. ž.

čer. = čeremisiškai.

Čk. = Čekiškė, Kauno aps.

d. = daina.

D. = Daukantas (Simonas), XIX amžiaus pradžios rašytojas.

D.¹ = Žodrodys toie kningeliele essontiū žodiū. Prie rašto „Epitome Historiae Sacrae. Auctore C. F. Lhomond, in Universitate Parisiensi, Professore Emerito. Petropoli, 1838“, psl. 63 + (žodynėlio) 42.

D.² = Lenkiškai - lietuviškas Daukanto žodynas. Mokslo Draugijos rankraštis (Vilniuje).

D.³ = Apinių auginimas. Parodimas kaip apinius auginti... B. A. Grunards o išsgoldė i Žiamajtiū kalbą Jonas Ragaunis. Petropilie. Ispausa pas K. Kraju 1847.

D.⁴ = Abecieļa Lījtūwīū-Kalnienū īr Žiamajtiū kal. bos... Petropilie 1842.

D.⁵ = Budā Senowēs — Lētūwīū Kalnienū īr Žāmajtiū īsrsazē... Jokub's Łaukys. Petropilie 1845.

D.⁶ = Naudinga bittiu knygele taj ira ajszkos pamokimas kaip par iszmintinga bittiu kawojimą gal daug naudos nusipelniti wissims bitteles mylentims ant gero paraszytą par G. G. Settegast. Petropilie. Ispausa pas K. Kraju. 1848.

D.⁷ = Dajnes Žiamajtiū... Pirmasis Pėdelis. Petropilie 1846.

D.⁸ = Darbay senuju Lituwīū yr Žemayczīu. Daukanto rankraštis, kurio 14 psl. pasakyta „Raszita metuse 1822“.

D.⁹ = Epitome Historiae Sacrae..., kurios antrajame psl. parašyta: Reimprimatur... Petropoli 1838 anno.

D.¹⁰ = Giwatas Didijū Karwaidū senowēs suraszē Iotiniszkay Kornelius Nepos. Iszguldē... J. Dewinakis... Petropilie 1846.

D.¹¹ = S. Daukanto Lietuvos istorija. Plymouth, Pa 1893, 1897. 2 tomu.

D.¹² = Kningėle medīniū sieklū... pargoldē... Jonas Purwys. Petropilie 1849.

D.¹³ = Pasakojimas apie Wejkaus Letuwiu tautos senowie kuri trumpaj apraszia Simonas Daukantas Rasztinikas Pilozopios Magistras Metuse 1850. — Paskutinio puslapio gale parašyta: Galas pirmoses dalies. Rankraštis (8°. 730 psl. Bibliotheca Seminarii Samogitiensis. Armar. 29 Nr. 9).

D.¹⁴ = Daukanto pasakų rinkinys. Mokslo draugijos rankraštis.

D.¹⁵ = Pasakas Phedro išsguldē... Motiejūs Szauklys. Petropilie 1846.

D.¹⁶ = Kningele apie žinias Draugistes Nuositurijimo. Petropilie 1846 (plg. G 74).

D.¹⁷ = Prasma Iotiniū kalbōs, paraszē K. W. Myle-Petrapilie. Ispausa pas K. Hintze. 1837.

D.¹⁸ = Pamokslā ape Sodnus... išsgoldē... Anton's Žejmys. Petropilie 1849.

D.¹⁹ = Tabokū Auginīmas... išsgoldē Jonas Girdenis. Petropilie 1847.

D.²⁰ = Ugnēs-kningelē... apskėlbę Antonas Wajnejkis. Petropilie 1849.

D.²¹ = Išrašai iš Daukanto raštų, kurių duoda E. Volterio knygelės „Объ этнографической поѣздкѣ по Литвѣ и Жмуди лѣтомъ 1887 года. Ст. Петербургъ 1887“.

Δ = K. Daukšos žodynėlis: Wyrazy wyjęte z rękopiśmiennego słownika litewskiego na polski Kazimierza Krzysztofa Daukszy nauczyciela parafialnej szkoły w Birzach (K 41—59).

DA. = Dėdė Atanasas, Kaip pasiklosi, taip išmiegos. Apysaka. Kaunas 1908, 162 psl.

dan. = daniškai.

dar. = darytinis, pramanytinis žodis.

dat. = dativus, naudiniškas.

Db. = Stasys Dabušis iš Vilkanastrų sodžiaus (Lėipalingio par.).

Dbk. = Debeikiai, Utenos aps.

Dg. = Daugai, Alytaus aps.

Dgč. = Degučių kaimo (Marijampolės aps.) dainos (1913 m. „Ateitis“). Žodžiai St. Dabušio rankioti.

Dgl. = Daūgailiai, Utenos aps.

Dglš. = Daugėliškis, Švenčionių aps.

dial. = dialectice, dialektisch, šnektos lytis.

dim. = diminutivum, mažybinė lytis.

Dj. = Daujėnai, Biržų-Pasvalio aps.

Dk. = Daukša, XVI amžiaus rašytojas.

Dk.¹ = 1595 m. Daukšos katekizmas (E. Volterio laida).

Dk.² = „Postilla Catholica“ Якуба Вуйка въ литовскомъ переводѣ Николаи Даукши. Ст.-Петербургъ 1904, 1909. 2 sąsiuviniai.

Dk.³ = Postilla Catholica. Tai esti Ižguldimas Ewangeliu kiekvienos Nedelos ir szwentes per wissūs metūs. Per Kūnigą Mikaloju Daukszą Kanoniką Mėdnikų, isz Łėkiszko perguldita. Su walā ir dalāidimu wīreusiu. Wilniui Drukarnioi Akadēmios Societatis Jesu. A. D. 1599.

Dkš. = Daukšiai, Marijampolės aps.

Dkšt. = Dūkštas, Zarasų aps.

DI. = Dėltuva, Vilkamergės aps.

Dm. = Dómantons, Alytaus par. (Viln. ž.) sodžius.

DM. = Документы Московского Архива Министерства Юстиции I t.
 Dn. = Christian Donalītius, Litauische Dichtungen ... herausgegeben von G. H. F. Nesselmann. Königsberg 1869.
 dor. = doriškai.
 Dr. = Darbėnai, Kretingos aps.
 Drs. = Darsūniškis, Trakų aps.
 Drs.¹ = Darsūniškio ap. (Viln. ž.) dainos. 1911 m. „Ateities Žiedai“, Nr. 9. Žodžiai St. Dabužio rinkti.
 Drsk. = Drūskininkai, Gardino aps.
 Ds. = Dusetos, Zarasų aps.
 DS arba SP. = Patarles ir Dainos. Surasze nūg žmoniū Meczius Davainis - Silvestraitis. Tilžėje 1889.
 Dsm. = Dūsmenes (gen. Dūsmenų), Trakų aps.
 Dsn. = Dūsnoš salā, Tverčičiaus par. (Švenčionių aps.).
 Dt. = Dōtnuva, Kėdainių aps.
 du. = dualis, dviskaita.
 DU. = Deszyms Uwogu del asabu smutkuosi ir sielwartuosi atliekuncziu. Pierłumaczyta isz lenkiszka lietuwiszkaj par Kłeryku Jonu Jodelajtį. Wilniuje. Kasztu S. Neumana. Spaustuwi A. Syrkina. 1865.
 dv. = dvaras.
 Dv. = Dievėniškis, Ašmenės aps.
 Dvd. = Dovydai, Joniškų val. kaimas (Biržų-Pasvalio aps.), stud. Petro Butėno giminė.
 dz. = dzūkiškai.
 E. = J. Elisonas. Zoologijos sistematikos terminų žodynėlis. Kaunas 1920.
 eccl. = bažnyčios žodis.
 En. = J. Šerenga, Lietuvos Eneida arba Lietuvių Tautos Ineita į Atrastąją Tėvynę. Eilės. Dvi dalys. Seinai 1913, 1914. Žodžiai St. Dabužio rinkti.
 End. = Endriejavas, Kretingos aps.
 ent. = entomologijos terminas.
 Er. = Ereminienė iš Žarėnų (Telšių aps.). St. Dabužio šaltinis.
 Erž. = Eržvilkas, Tauragės aps.
 est. = estiškai (igauniškai), estnisch.
 Ev. = Ewangelie Polskie y Litewskie Tak Niedzielne iako y wszystkich swiāt ktore w kościele katolicyki, według Rzymkiego porzādku przez cały Rok czytają. Vilnae Typis Academicis Soc. Jesu 1690. Mokslo Draugijos knygyne.
 ež. = ežeras.
 f. = femininum, moteriškoji gimtis (giminė).
 F. = Karaliaučiaus arkvyo rankraštis — Msc. 123 fol. (vok.-liet. žodynas). F¹ — Msc. 124 fol., F² — Msc. 125 fol. A (liet.-vok. žodynas).
 fam. = familiariter.
 FCh. = 1559 m. „Forma chrikstima“ (Litauische und lettische Drucke, herausgeg. von A. Bezzenberger. II Heft. Göttingen).
 Fick = Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen von A. Fick. 4 Aufl. Bearbeitet von A. Bezzenberger, H. Falk, A. Fick, W. Stokes und Alf. Torp. Göttingen 1890, 1894, 1909 I—III Bd.
 fig. = figuraliter.
 FM. = Ф. Фортунатовъ и В. Миллеръ Литовскія народныя пѣсни. Москва 1872.
 fr. = frigu (brugu) kalba, phrygisch.
 frq. = verbum frequentativum, dažninis veiksmazodis.
 g. = gudiškai, weissrussisch.
 G. = L. Geitler, Litauische Studien. Prag 1875.
 G.¹ = L. Geitler, Beiträge zur litauischen Dialektologie (Wiener Sitzungsber. phil.-hist. Cl. CVIII Bd.). Wien 1885.
 G = dr. Jurgis Gerūlis (vok. Gerullis) iš Jogaudų (Vilkyškių val., Tilžės aps.), Leipzigo universito e.-ord. profesorius.
 G¹ = Die altpreussischen Ortsnamen. Berlin und Leipzig 1922.
 G² = De Prussicis Sambiensium locorum nominibus. Tilsit 1912.

I = Kun. Silvestro Gimžausko rankraštis žodynėlis (apie 1879—1881 m.): Žodžej isz givōs kalbos letuviu Linkmeniszkiu.

I¹ = Ištraukos iš kun. S. Gimžausko raštų (Ateities spinduliai, 1917 m., 203—208).

gal. = gališkai, gallisch.

Gb. = Gibai, Seinų aps.

Gd. = Gadūnavas, Telšių aps.

GD. = Liudas Gira, Laukų dainos. Seinai 1912. St. Dabužio rinkti žodžiai.

Gdl. = Gudeliai, Marijampolės aps.

Gdr. = Giedraičiai, Vilkamergės aps.

Gdž. = Gudžiūnai, Kėdainių aps.

gen. = genitivus, kilminiškas.

geom. = geometrijos terminas.

germ. = germaniškai.

Gg. = Gegužynas, Kauno aps.

GGA. = Göttingische gelehrte Anzeigen.

Gl. = Gelgaudiškis, Šakių aps.

Glv. = Gėlvonys, Vilkamergės aps.

Gm. = Aplankimas seniuka diel broļu žemajcziu ir lietuwiu par kunega Gomalewski kamendoriu bažniczes Iłkusztes Apraszitas ir ing spaustuwe paduotas Dunaburge. Spaustuwie M. B. Neumana 1853.

Gn. = Gintiliškė, Kretingos aps.

GN. = Naujas Istatimas Jezaus Christaus Wieszpaties musu Lietuwiszku Lezuwiu iszgulditas par Jozapa Arnulpa Kunigaykszi Giedrayti Wiskupa Žiemaycziu, zenklinika S. Stanisłowo. Iszspauostas pas kunigus Missionorius Wilniuje 1816.

got. = gotiškai.

gr. = graikiškai.

Gr. = Gaūrė, Tauragės aps.

Γρ = gromata: 1589 m. Γρ = lich Diewo malones, mes Jurgis Fridriks... Bz. BB II 119. 1724 m.

Γρ = H. Weber BB II 112.

gram. = gramatikos terminas.

Grd. = Girdiškė, Raseinių aps.

Grg. = Gargždai, Kretingos aps.

Grk. = Girkalnis, Raseinių aps.

Grī. = Garliava, Kauno aps.

Grn. = dr. K. Grinius nuo Pilviškių.

Grnk. = Grinkiškis, Kėdainių aps.

Grš. = Griškabūdis, Šakių aps.

Gršl. = Grūšlaukis, Kretingos aps.

Grv. = Gervėčiai, Ašmenos aps.

Grz. = Gruzdžiai, Šiaulių aps.

Grž. = Gražiškiai, Vilkaviškio aps.

Gs. = Gasčiūnai, Šiaulių aps.

Gur. = Gurėnys, Leipalingio par sodžius (Feliksa Saltėnas).

g. v. = gyvenamosios vietos vardas.

Gž. = Gižai, Vilkaviškio aps.

H = Vocabularium Lithuanico-Germanicum et Germanico-Lithuanicum, darin alle im Neuen Testament und Psalter befindliche Wörter nach dem Alphabet enthalten sind... ausgefertigt von F. W. Haack, S. S. Theol. Cultore, zur Zeit Docente im Lithauischen Seminar zu Halle 1730. Menkutis, mažos verčios žodynėlis.

Hes. = Hesychii Alexandrini lexicon.

Hg. = Hagen, Preussens Pflanzen 1818 (plg. Bz² VI).

hibr. = hibrida vox, pusiau svetintas žodis.

hom. = Omėro kalbos žodis.

I. = L. Ivinskis.

I.¹ = Genawejte Pasaka wiena tarp gražiausių ir werksmingiausių. apėj jos wargus, rupesnius ir stebuklingus Diawa pariedimus, kajp giariems užmok giaru, o piktiems atiduoda piktu. Isz lenkiszka liežuwia iszguldita par Ł. Iwiński. Wilniuje. Kasztu ir spaustuwie Juozapa Zawadzki. 1863 (1858).

- I.² = Kalendorius ukiszkas. Wilniuje 1846—1864, 1878.
- icht. = ichtyologia, žuvų mokslo terminas.
- id. = idem, tą-pat reiškia.
- IE. = Ишгульдимай швенту евангелию. Дались пирма. Вильной 1869.
- ieur. = indoeuropiškai, indogermanisch.
- IF. = Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. Strassburg.
- Ig. = Igliauka, Marijampolės aps.
- Yl. = Ylakiai, Mažeikių aps.
- IL. = Ипатьевская лѣтопись = Полное собрание русских лѣтописей. Томъ II. Изданіе второе. С. Петербургъ 1908.
- Ilg. = Ilguva, Sakių aps.
- IM. = Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. Rīga 1920 ir t.
- imp. = verbum imperfectum.
- imper. = imperativus, liepiamoji nuosaka.
- impers. = impersonale verbum.
- In. = Инвентари имѣній XVI столѣтія (Акты изд. Вилен. Археогр. Комм. Томъ XIV).
- Ind. = Indrioniškis, Panevėžio aps.
- indecl. = indeclinabile, nelinksniuojamasis žodis.
- ingr. = ingriškai (ижора).
- instr. = instrumentalis, įnagininkas.
- interj. = interjectio, jaustukas.
- intr. = intransitivum verbum, nedarybinis veiksmas žodis.
- yr. = yriškai (airiškai).
- ysl. = ysländiskai, s. ysl. = altisländisch, altnordisch.
- isp. = ispaniškai, spanisch.
- Išl. = Išlandžiai, Kirsnės val., Krosnės (seniau buvo Rudaminės) par. sodžius, Mrj. aps., stud. J. Bukotos gimtinė.
- It. = itališkai.
- iter. = iterativum, dažninis veiksmas žodis.
- Iz. = Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Академіи Наукъ. С. Петербургъ.
- J. = Литовскій словарь А. Юшкевича съ толкованіемъ словъ на русскомъ и польскомъ языкахъ. Томъ I (A—J). С. Петербургъ 1897. 1904. Naudojasi ir žodyno rankraščiu (K., L....).
- J¹ = A. Juškevičiaus žodyno (= J) pirmoji redakcija. Mokslo Draugijos rankraštis.
- J² = A. Juškevičiaus „Słownik“. Mokslo Draugijos rankraštis.
- J³ = Lietuviškos dainos užrašytos par Antaną Juškevičę. 3 tomai. Kazanias 1880, 1882.
- J⁴ = Lietuviškos svotbinės dainos, užrašytos par Antaną Juškevičę ir išspaudintos par Joną Juškevičę. Petropylė 1883.
- J⁵ = Svotbinė rėda Velūnyčių Lietuvių surašyta par Antaną Juškevičę 1870 metų. Kazanias 1880.
- J. = Jumskio žodynėlis (plg. T 352—366).
- Jb. = Jonas Jablonskis iš Rygiškių (Griškabūdžio par.), kalbiniųškis.
- Jb.¹ = P. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono Lietuvių kalbos gramatika. Etimologija. Vilnius 1919.
- Jb.² = Pasakėčios. Rinkinėlis kalbos mokslui. Kaunas 1920.
- Jb.³ = Rygiškių Jono Lietuvių kalbos sintaksė. Pirmoji dalis. Seinai 1911.
- Jb.⁴ = Mūsų žodynėlis. „Vargo mokyklos“ priedėlis. Surinko Rygiškių Jonas. Voroneže 1918.
- Jd. = Juodaičiai, Raseinių aps.
- JJ. = Jon's Juszka, Kalbos Lėtuviszko lėzuvo ir lėtuviszkas statraszimas arba ortograpija. Peterburge 1861.
- JJ¹ = И. А. Юшкевичъ Литовскія народныя пѣсни. С. Петербургъ 1867.
- JJ² = Jono Juškevičiaus žodynėlis. Mokslo Draugijos rankraštis.
- Jk. = dr. K. Jokantas (kupiškėnas).
- Jk.¹ = dr. K. Jokanto Gamtomokslis. St. Dabužio rankioti žodžiai.
- JM. = Mužikėlis. Pirmą laidą. Tą kningelę broliams Lietuviams parupino Jankaus Mertynas. Ragainėje 1885.
- Jn. = kun. Kaz. Jaūnius, kalbiniųškis (kilimo iš Leimbo sodės, Kvėdarnos par.).
- Jn¹ = K. Javniš Grammatika литовскаго языка. Петроградъ 1908—1916. Naudojuosi paprastai „Переводъ грамматики литовскаго языка, исполненный К. Буга“.
- Jn² = Діалектологіческія особенности литовскаго языка въ Россіенскомъ уѣздѣ (ст. Маг. бог. Кс. К. Явниша) rašte „К. Гуковский. Описание Россіенскаго уѣзда. Ковно 1893“ стр. 20—55.
- Jn³ = I: Поневѣжскіе говоры литовскаго языка rašte „К. Гуковский Поневѣжскій уѣздъ. Ковна 1898“ стр. 87—141; II: Поневѣжскіе говоры литовскаго языка. Часть II. Ковна 1899. 34 стр.
- Jn⁴ = Praelectio, qua ante diem III idus Septembris a. D. MDCCCXCIX scholas de litteris latinis in R.-C. E. Academia Caesarea Petropolitana auspicatus est Casimirus Jawnis, S. Th. M. Petropoli 1900.
- Jn⁵ = Интонаціи звуковъ литовскаго языка. Ковна 1900.
- Jnš. = Jėniškis, Šiaulių aps.
- Jnšk. = Joniškiai (v. š. *Jańrške*, vok. Johannischkehlen < Joniškėlis), Biržų-Pasvalio aps.
- jon. = joniškai (gr.), ionisch.
- JP. = Pamokslaj Pagal Ewanelios Szwentos Žodžių Ant wisu nedielu par metus surasziti par kunegu Rapołu Jassykiewiczze Dominikoniu Ir isz spaudinti. Pirmą dalą. Wilniuje 1855. Untra dalą. Wilniuje 1857. I, II.
- Jrb. = Jurbarkas, Raseinių aps.
- Jrg. = Mįslių knyga. Lietuvių mįslių rinkinys (su viršum 1000 mįslių). Surinko ir paaiškino Kleofas Jurgelionis. Chicago, Ill. 1913.
- Jrk. = kun. Jurkšaitis (iš Galbrasčių, Ragainės aps.).
- Jrk.¹ = C. Jurkschat Litauische Märchen und Erzählungen. Heidelberg 1898.
- Js. = mokytojas Jasulaitis. J. Jablonskio šaltinis.
- Jsv. = Jėsvainiai, Kėdainių aps.
- jur. = teisės mokslo terminas.
- Jz. = Jeznas, Alytaus aps.
- Jzm. = Giwėnimas žmogaus krikščionies arba isguldimas prisakimu wieszpates Diewa ir bažninczių szwentos žiamajtiszkaj paraszitas par kunega Wincenta Juzumowicze. Wilniuje 1861.
- Jzm.¹ = Szwentaš Izidorius Artojas. Kningele diel žinios ir naudos artoju žemajtiszkaj iszrasze Wincentas Juzumowicze kunigas Kaņnuju. Wilniuje 1854.
- Jž. = Jūžintai, Rokiškio aps.
- JŽ. = Žiemos wakaro adynėlė... suraszė Janku Mertynas. Tilžėje 1885.
- K. = Fr. Kurschat Littauisch-deutsches Wörterbuch. Halle a. S. 1883.
- K¹ = Fr. Kurschat Deutsch-litauisches Wörterbuch. 2 Teile. Halle a. S. 1868—1874: I, II.
- K² = F. Kurschat Beiträge zur Kunde der litauischen Sprache. Erstes Heft. Deutsch-litauische Phraseologie der Präpositionen. Königsberg 1843. — Zweites Heft. Laut- und Tonlehre der litauischen Sprache. Königsberg 1849. I, II.
- K³ = F. Kurschat Grammatik der litauischen Sprache. Halle a. S. 1876.
- K. = D. Kleino „Lexicon Lithuanicum“, Karaliaučiaus arkyvo XVII amžiaus nuorašas (Msc. 178⁴ plg. KZ L 233).
- K¹ = Grammatica Lituanica Mandato & Autoritate Serenissimi Electoris Brandenburgici adornata

- & praeuia Censurâ primum in lucem edita à M. Daniele Klein Pastore Tils. Litu. Praemissa est ad Lectorem Praefatio non minùs utilis, quàm necessaria. Cic. de Clar. Orat. Nihil simul est & inventum & perfectum. Regiomonti, Typis et sumptibus Johannis Reusneri Anno 1653.
- K² = M. Danielis Kleinii Compendium Lituano-Germanicum, Oder Kurtze und gantz deutliche Anführung zur Littauischen Sprache, wie man recht Littausch lesen, schreiben und reden soll. Cum Privilegio S. R. M. Pol. & Seren. Elect. Brandenb. Königsberg, Gedruckt und verlegt durch Johann Reusnern, M. DC. LIV.
- K³ = Συν τῷ Θεῷ. Neu Littauisches, verbessert und mit vielen neuen Liedern vermehrtes Gesangbuch, Nebst einem sehr nützlichen, nie ausgegangenen Gebetbüchlein, Auch einer Teutschen, hochnötig-unterrichtlicher Vorrede an den Leser. Naujos Giesmju Knygos, Kurrose sėnos Giesmes su pritārimu wissū Bažnyczos Mokitoju per musu Lietuva yra pagėrintos, O naujos lab- grāzos Giesmes pridėtos. Taipajeg Maldu Knygeles didžausey Bažnyczole wartojamos, Su labay privālingu Pirm-pamokinnimu šias Knygeles skaitanczaju, Patogiej suguldytos ir išdūtos. Karalaučiuje Išspaude sawo issirādimaš Prid- rikis Reusneris Metūse M. DC. LXVI.
- K⁴ = Neues Littauisches, sehr nöthiges und See- lenerbauliches Gebetbüchlein, Oder Naujos lab- bay privalingos ir duszoms naudingos Maldu Knygeles... nūg M. Danjelo Kleino... Karalau- czuje... Metūse Kristaus 1666.
- K = Litvanica czyli Wiadomości o Litwie zebrane przez Ś. p. ks. Ambrożego Kossarzewskiego. Rankraštis.
- kam. = kamienas, Stamm.
- kar. = karieliškai, karelišch.
- kaš. = kašubiškai.
- Kb. = Kabeliai, Alytaus aps.
- Kbr. = Kybartai, Vilkaviškio aps.
- Kč. = Kučiūnai, Seinų aps.
- Kd. = B. Kuodaitis, astronomas. St. Dabušio šaltinis.
- Kdl. = Kiduliai, Šakių aps.
- Kdn. = Kėdainiai, Kėdainių aps.
- kelt. = keltiškai.
- KG = Кантичкась арба Книнга гьсмю паръ Мотъю Волончевски вискупа парвейзѣта ирѣ ишнауе ишспауста. Вильной 1865.
- KG¹ = „Kantyczkas“, kurios senesnės už KG (lie- tuviškomis raidėmis). Mano egzemplaris be pradžios.
- KI = Iszguldims apej sakramenta Pakutos... par kuniga Prałota Kassakauski. Wilniuji 1862.
- kimr. = kimriškai, kymisch.
- kpr. = kipriškai, kyprisch.
- KK = Katechismas Aba Trumpas Pamokslas Wieros Krikščioniszkos deī waykialu mažu. Kiedaynise 1653.
- KK¹ = Kniга Nobažnistes Krikščioniszkos... antra karta perdrukawcta... Kiedaynise... Meatu Pona, 1653.
- KK² = Maldos Krikščioniszkos, Wisokiam meatuy ir reykalams bendriems prigulincios... Kieday- nise... 1653.
- KK³ = Summa Aba Trumpas iszguldimas Ewan- geliiu... Kiedaynise... Meatu Pona 1653.
- Kl. = Kuliai, Kretingos aps.
- Kl.¹ = Kulij par. pasaka. Trautmann Sitzungsber. der preuss. Kön. Akad. 1918 XXXVII 800—804.
- Klk. = Klykoliai, Mažeikių aps.
- Klm. = Kelmė, Šiaulių aps.
- Kln. = Kalnūjai, Raseinių aps.
- Klp. = Klaipėda, Memel.
- Klp.¹ = Klaipėdiškių dainos. Surinko Jons Pakai- niškis. Išleido A. Bruožis. Vilnius 1908.
- Klt. = Kaltanėnai, Švenčionių aps.
- KltN. = Kaltinėnai, Tauragės aps.
- Klv. = V. Kálvaitis, tautosakos rinkėjas.
- Klv.¹ = V. Kalvaitis, Prūsijos Lietuvių dainos. Tilžėje 1905. Pirmasis skaitmuo reiškia dainos Nr., antrasis psl.
- Klv.² = W. Kalwaitis Lituwiszky Wardy Klėtelė. Tilžėje 1910.
- Klvr. = Kalvarijā, Marijampolės aps.
- KlvR. = Žemaičių Kalvarijā, Telšių aps.
- Km. = Karnajai, Rokiškio aps.
- Kmn. = stud. Kamantauskas (amerikietis, kilimo iš Rumšiškių par).
- Kn. = Kauno artimoji apylinkė.
- Kn.¹ = Pakaunės Žagariškiai, stud. J. Bukotos žiniomis.
- Knt. = Kantaučiai, Telšių aps.
- KO. = Keidosių Onutė. Paraszė Savasis. Tilžėje 1907. korn. = korniškai, kornisch.
- Kp. = Kupiškis, Panevėžio aps.
- KP. = Pieśni ludu litewskiego. Zebrał Oskar Kolberg. Kraków 1879 (Osobne odbicie ze Zbioru wiado- mości do Antropol. kraj. Tom III). 64 psl. 8°.
- Kpč. = Kāpčiamiestis, Seinų aps.
- Kpr. = Kupreliškis, bžk. prie Pandėlio, Biržų - Pa- svalio aps.
- Kpš. = Kaūpiškiai, Vilkaviškio aps.
- kr. = krėtiškai, kretisch.
- Kr. = Букваръ жемайтишкay - русишкасисъ па- рашѣтасъ пагаль мѣкима ну В. Зѣлотова падѣта, ишгульдѣтасъ паръ Јона Кречински. Ковна 1865.
- Kr. = A. Kirtiklis, Marijampolės (Rygiškių Jono) gim- nazistas.
- Krj. = Kriukai, Šiaulių aps.
- Krk. = Krakės, Kėdainių aps.
- Krkl. = Karklėnai, Raseinių aps.
- Krkn. = Krekenava, Panevėžio aps.
- Krn. = Kruonis, Trakų aps.
- Krnč. = Krinčinas, Biržų-Pasvalio aps.
- Krok. = Krókialauskis, Alytaus aps.
- Krp. = Kruopiai, Šiaulių aps.
- Krs. = Kašsokiškis, Panevėžio aps.
- Krsn. = Krosna, Marijampolės aps.
- Krsp. = Krasnopolis, Seinų aps.
- Krš. = Kuršėnai, Šiaulių aps.
- Krt. = Kařtena, Kretingos aps.
- KrtN. = Kretingė.
- Krtng. = Kretingalė, D.-Crottingen.
- Krtv. = Kūrtuvėnai, Šiaulių aps.
- Krv. = Krėvė, mūsų dienų rašytojas (kilimo iš Mer- kinės par.).
- Krž. = Krāžiai, Raseinių aps.
- Ks. = Juozo Kasakaičio iš Kampinių rus.-liet. žody- nėlis (8 sąs.) be pavyzdžių. St. Dabušio šaltinis.
- KS. = Kr. Skriwėrius Dūsiōs Skarbnyciā... taję isz wókiszškōs kalbōs į lietuwiszkąję iszwerte Fr. Kurszātis... 1. Dalykėlis. Karaliaucziuje 1844.
- Kš. = Kaišiadorys, -rių, Trakų aps.
- Kt. = Keturvalakiai, Vilkaviškio aps.
- Ktv. = Ketāviškės, Trakų aps.
- Ktv.¹ = Ketaviškių dainos, kun. T. Brazio rankraštis.
- KtvN. = Naujosios Ketaviškės, Trakų aps.
- Kur. = Kurkliai, Vilkamergės aps.
- Kurm. = Słownik polsko łacińskiego łotewski ułożony i napisany przez xiędza Jana Kurmina. Wilno 1858.
- Kv. = Kvėdarna (Kvėdaina), Tauragės aps.
- Kvr. = Kavārskas, Vilkamergės aps.
- Kvt. = Kvetkaī, Rokiškio aps.
- KZ. = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, herausgeg. von A. Kuhn... Berlin und Gütersloh, Göttingen.
- Kž. = Kužiai, Šiaulių aps.
- l. = lenkiškai, polnisch.
- L. = A. Lalis Lietuviškos ir angliškos kalbų žodynas. Pirmą dalis: lietuviškai-angliška. Chicago, Ill. 1903.

- L.¹ = Lenkų ir lietuvių kalbos žodynas. Surengė Antanas Lalis. Vilniuje 1922.
- A = Laukžemės šnektos žodynėlis. Mokslo Draugijos rankraštis (XIX amžiaus pradžia).
- la. = latviškai.
- lap. = lapiškai, lappisch.
- lpK. = Kolos lapių šnektą, lpN. = Norvegų žemės lapių šnektą, lpS. = Švedų žemės lapių šnektą.
- Lb. = Labanóras, Švenčionių aps.
- LB. = A. Leskien und K. Brugmann Litauische Volkslieder und Märchen. Strassburg 1882.
- l. c. = loco citato, tenai-pat.
- Lc. = Leckava(s), Mažeikių aps.
- Ld. = Dr. Jan Bystron. Katechizm Ledesmy w przekladzie wschodnio-litewskim z wydania wileńskiego z r. 1605. W Krakowie 1890.
- Ldk. = Lyduokiai, Vilkamergės aps.
- Ldv. = Lyduvėnai (Liūdavėnai), Raseinių aps.
- Lg. = Lygumai, Šiaulių aps.
- lyb. = lybiškai, livisch.
- lye. = lietuviškai.
- LieM. = Литовская Метрика, senosios Lietuvos valstybės aktai.
- liud. = liudiškai, lüdisch.
- Lizd. = K. K. Lizdeika (= Eliziejus Draugelis nuo Pilviškių), Raulas suskiaus („Ateitis“ 1913). St. Dabužio rinkti žodžiai.
- Lj. = Liubavas, Marijampolės aps.
- Ljd. = Liudvinavas, Marijampolės aps.
- Lk. = Luokė, Telšių aps.
- Lkč. = Lekėčiai, Sakių aps.
- Lks. = Lukšiai, Sakių aps.
- Lkv. = Laūkuva, Tauragės aps.
- Lkž. = Laukžemė, Kretingos aps.
- Li. = Lioliai, Raseinių aps.
- Lm. = (Lementorius): Karalauczuje l'spáustas Reuznėraus. Anno MDCCVIII.
- Ln. = Lėnas, Vadoklių par.
- Lnk. = Lenkimai, Kretingos aps.
- Lnkl. = Lankėliščiai, Vilkaviškio aps.
- Lnkm. = Linkmenės (Linkmenų), Švenčionių aps.
- Lnkv. = Linkuva, Šiaulių aps.
- Lnž. = Lynažeris, Rudniūš par., Kaniavės val., Alytaus (sen. Lydōs) aps. Žinių teikė stud. Jonas Vilkinis. St. Dabužio šaltinis.
- lot. = lotyniškai.
- Lp. = Lėpalingis, Seinų aps. Parapija susisiečia su Vilniaus ir Gardino žemėmis (Merkinės ir Ratnyčios parapijomis ir Druskininkų miestu).
- LP. = Lietuvių pasakos. Vaikų rinkinys. „Aušros“ išleidimas. Vilnius 1905. Žodžiai St. Dabužio rinkti.
- Lp¹. = Lėplaukė, Telšių aps.
- Lpn. = Th. Lepner Der Preusche Littauer... 1690. Danzig 1744.
- LP^r. = Prawdninkas ing amžyna tiewizski dagaus... Par Kuniga Jona Lachawicze aprasžitas. Wynliuj 1849.
- Ls. = A. Leskien Bildung der Nomina im Litauischen. Leipzig 1891.
- Ls¹ = A. Leskien Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen. Leipzig 1884.
- Ls² = A. Leskien Litauisches Lesebuch. Heidelberg 1919.
- Lš. = Liškiava, Alytaus aps.
- LT. = Lietuvių Tauta. Mokslo Draugijos laikraštis. Vilnius.
- Lv. = Lewentorius Lankiszko-Lietuwiszkas Diel Wejku Olkiniku Parapijos surinktas piar Plebonu tos Parapijos K. F. W. Wilniuje 1862.
- LV. = Latvijas vietu vārdi. I. daļa. Vidzemes vārdi Piedaloties A. Ābelei, J. Kauliņam un P. Šmitam savācis un rediģējis J. Endzelīns. Rīgā 1922.
- Lz. = Laz(d)ūnai, Ašmenės aps.
- Lzd. = Lazdijai, Seinų aps.
- LzP. = Lazdynų Pelėda, rašytoja.
- LzP¹ = Klaida.
- LzP² = Lazdynų Pelėdos Raštai. Tomas I. Vilniuj 1914.
- l. ž. = liaudies žodis.
- Lž. = Laižuva, Mažeikių aps.
- m. = masculinum, vyriškosios gimties.
- M = Kun. M. Miežinio Lietuwiszka-latwiszka-lenkiszka-rusiszka žodynas. Tilžėje 1894.
- M¹ = Kun. M. Miežinio Lietuvių kalbos gramatika. 53 psl. 8°.
- M = Littauisch-deutsches und Deutsch-littauisches Wörter-Buch, worinn das vom Pfarrer Ruhig zu Walterkehmen ehemals heraus gegebene zwar zum Grunde gelegt, aber mit sehr vielen Wörtern, Redens-Arten und Sprüchwörtern zur Hälfte vermehret und verbessert worden von Christian Gottlieb Mielcke, Cantor in Pillckallen. Nebst einer Vorrede des Verfassers, des Herrn Prediger Jenisch in Berlin, und des Hrn. Krieger- und Domainen-Raths Heilsberg, auch einer Nachschrift des Herrn Professor Kant. Königsberg, 1800, I, II Teile.
- mak. = makedoniškai, macedonisch.
- math. = matematikos terminas.
- Mc. = K. Maciaus papildiniai prie Juškevičiaus žodyno. Mokslo Draugijos arkyve.
- Mck. = Mockevičiaus kelių kalbų žodynas. Rankraštis. St. Dabužio rinkti žodžiai.
- Mč. = S. Mečiaus Trumpas žemės aprašymas. Vilnius 1906.
- md = mardviškai, mordwinisch.
- mdM = mokšos tarmė,
- mdE = erzios tarmė.
- ME = K. Mühlenbachs Lettisch-deutsches Wörterbuch. Redigiert, ergänzt und fortgesetzt von J. Endzelin. Riga 1923.
- med. = medicinos terminas.
- MG. = Gramatyka Litewsko-Polska. Gramatika arba Spasabas iszzimokimino Lenkiszkos kalbos Paraszita per Motieju Franciszka Marcińska. Warszawa 1861. St. Dabužio sunaudota.
- mil. = kariuomenės terminas.
- min. = mineralogijos terminas.
- Mit. = Mitteilungen der litauischen litterarischen Gesellschaft. Heidelberg.
- myth. = mitologijos terminas.
- Mk. = S. Mikuckis.
- Mk¹ = Словарь литовскаго языка Г. Нессельмана (изъ III-го выпуска Извѣстій II-го отдѣленія Академіи Наукъ) 2 записка С. П. Микуцкаго. Напечатано по распоряженію Императорской Академіи наукъ 25 марта 1852 г. Непремѣнный секретарь П. Фуксъ. Въ типографіи Императорской Академіи Наукъ. 5 + 16. 8°.
- MK = Mokslas Rima Kataliku. Wilniuje 1863.
- Mi. = Melagėnai, Švenčionių aps.
- ML. = Mokslas lietuwiszko skajtimo ir Katechizmas. Wilniuy 1852.
- ML¹ = Mokslas skajtyma diel mažu wajku su mokslu krykszczionyszku yszduť's su pitarimu wiresnibys dwasyyszkos. Mėtusy 1838. Kyrmeľū Mėnesej' 23 dyjnō. Wynliuj spaustuwiēj Juzupa Zawadzki 1838 = MSL XIII (Paris 1904) p. 116—130 (R. Gauthiot).
- Mlt. = Molėtai, Utenos aps.
- moz. = mozūriškai, masurisch.
- MP. = Postilla Lietuwiszka Tatai est Ižguldimas prastas Ewangeliu ant kožnos Nedelios ir Szwentes per wisus metus, kurios pagal buda sena Bažnicioy Diewa est skaītomos. Nu isz nauia su didziū perweizdeghimu est ižduota. Nokladu Jos Mili: Ponios Zophios pašušwes Ponios Morkuwienes Wnuczkienies Marszałkienes R. J. M. Wilniuy per Jokubą Morkuną, tarną Kunigaikščia

- Jo Milistos Poną Poną Krysztafa Radiwiła, Waiwados Wilniaus. Metuose Diawa 1600. Naudojasi labai nepilnu egzempliaru, padovanotu man prof. dr. Jono Yčo.
- MPs. = Pasakų rinkinys. Rankraštis gautas iš J. Murkos.
- MR. = Jozapa Miglovaras Rasztai. livaires Eilas. Pirmas pluksztas. Tilžėje 1884.
- Mrc. = Marcinkonys, Alytaus aps.
- Mrj. = Marijampolė.
- Mrk. = Merkinė, Alytaus aps.
- Mrs. = Mirosławas (Slabadà), Alytaus (sen. Seinų) aps.
- Mrs.¹ = Mirosłavo ap. rauda („Tėvo apraudojimas“ 1913 m. „Ateitis“). Žodžiai St. Dabušio išrankioti.
- ms. = mįslė (mąslė), Rätsel.
- Ms. = Mósėdis, Kretingos aps.
- Msc. = manuscriptum, Karaliaučiaus arkvyvo rankraštis.
- MSL. = Mémoires de la société de linguistique de Paris. 1868 ir t.
- mst. = miestas, miestelis.
- Mš. = Meškuičiai, Šiaulių aps.
- Mt. = P. Matulionis, Žolynas. Dalis II. Vilnius 1906.
- MT = Margarita Theologica, Collecta & conscripta à M. Adamo Francisci, Jegerndorfense, Monasterij Heilsbrunnensis Abbate. Zemczuga Theologischka Kuri Sawieie aptur, trumpa parodima, ir ischguldima, Wiriausiūiu daliu moxlo Chriksconischkoio, pro Bazniczes ir Ischkallas Orthodoxiskoses Confessies Augustanos, alba Sassu. O nu: Lietuwischkai jra perguldita per Simona Waischnora warnischki Plebona Ragaines Ischspausta Karaliaucziūie Prusu per Jurgi Osterbergerą, maetūsą, Christaus 1600.
- Mtl. = Meteliai, Alytaus aps.
- Mtl.¹ = Barčių (Metelių val.) kaimo dainos (1913 m. „Ateitis“). Žodžiai St. Dabušio išrinkti.
- muz. = muzikos terminas.
- Mž. = Mažvydas Seniausias lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams. Spaudai parūpino dr. Jurgis Gerullis Leipickio universito ekstra-ord. profesorius. Kaunas 1922.
- Mžk. = Mažeikiai, Mažeikių aps.
- n. = neutrum, daiktinė gimtis.
- N = G. H. F. Nesselmann Wörterbuch der litauischen Sprache. Königsberg 1851.
- neol. = neologismus, darytinis (kaltinis) žodis.
- Nj. = Naujamiestis, Panevėžio aps.
- Nj¹ = Naujamiesčio dainos. Iš Ustronės Vidugirčių užrašė kun. J. Tumas. 1913 m. „Ateitis“. Žodžiai St. Dabušio išrinkti.
- nl. ž. = ne liūdies žodis.
- Nm = Naumiestis, I. Władysławów, Šakių aps.
- Nmj. = Nemajūnai, Alytaus aps.
- Nmk. = Nemakščiai, Raseinių aps.
- Nmn. = Nemunaitis, Alytaus aps.
- NmT = Naumiestis, Tauragės aps.
- nn. = nereikalingas neologizmas.
- nom. = nominativus, vardiniškasis.
- norv. = norvegiškai.
- n. prop. = nomen proprium, tikrinis vardas, Eigenname.
- Nr = Nerekónys, Joniškio ap. sodžius. Jb. šaltinis.
- NS. = Dr. A. R. Niemio ir kun. A. Sabaliausko Lietuvių dainos ir giesmės. Annales Academiae scientiarum Fennicae. Ser. B. Tom VI.
- NT = Naujas Testamentas Wiespaties musu Jezaus Kristaus, Pirmą kartą ant Swieto Lietuwischkoj kalboj, Ant Isákimo Maloningiausio Karalaus Prussu &c. &c. &c. Su didžiu dabojimu pėrgulditas, o Ant Garbės Diewui Traicej' Szwentoj' wienatijam, Lietuwas žmonėms ant iszganingos naudės Isz-
- spāustas Drukawójo arba iszspāude Spāustuwoj Reusnėro Karalauciūj, Mėtu MDCCI.
- NT¹ = Naujas Testamentas. Berlynė, rasztais iszspāustas prie Trowitsch ir sunus. 1866.
- NTh. = G. H. F. Nesselmann Thesaurus linguae Prussicae. Berlin 1873.
- num. card. = numerale cardinale, kiekinis skaitvardis.
- num. ord. = numerale ordinale, kelintinis skaitvardis.
- n. v. = naujas vardas, dabar įvedamas.
- Nv. = Nevarėnai, Telšių aps.
- Nz. = Surinkimas dasekimu par mokintus žmonias... daritu apej bytes... par... C. J. Niezabitawski pargulditas. Wilniuje 1823.
- O = Elementarius arba lengwus mokstas skaytit par kunigu K. Olechnowiczū... Wilniui, Metuasi 1858 (ar 1846 m. Mano egzempliaris be pradžios: 25—70 psl.).
- O¹ = Pasakos pritikimaj weselos ir giesmes. Par kunigu K. Olechnowiczū... Wilniui... Metuosi 1861.
- Ob. = Obėliai, Rokiškio aps.
- ol. = olandiškai, niederländisch.
- olon. = aunukiškai, olonetzisch.
- On. = Oniškis, į žiemius nuo Rokiškio.
- Onš. = Onušis, Trakų aps.
- Op. = Opšrūtai, Paežerių val. (Vilkaviškio aps.) kaimas, už 5 varstų nuo Pilviškių. St. Dabušio (K. Borkys) šaltinis.
- or. = originale (parašyta).
- orn. = ornitologijos terminas.
- oset. = osetiškai, ossetisch.
- osk. = oskiškai.
- ostj. = ostiakiškai.
- Ož. = Ožkabaliai, Bartininkų val. kaimas, dr. J. Bašanavičiaus tėviškė.
- Ož.¹ = Dr. J. Bassanavičius. Oškabalyn myslei. Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft. Zehntes Heft (II 4). Heidelberg 1885, p. 19—28.
- Ož.² = Ožkabių dainos. Surinko d-ras Basanavičius. Shenandoah, Pa 1902. Du tomu. Skaitmuo reiškia dainos Nr.
- p = pietūs, pietietis.
- P = Pabrėža, XIX amžiaus pirmosios dalies rašytojas.
- P¹ = Botanika arba Taislius Auguminis parašyta kun. Ambražiejaus Pabrėžos. Shenandoah, Pa 1900.
- P² = Tayslōs Augumynis... tai yra Botanika parašyta „Kónyga Ambroziejo Paabrežos bōwōsiojo koznadyjo yr mokitojo Kretingos mokslyniūciū, Tercyorio zok. Sz. Franczyszkas, iszdouts metusy 1843“. Atskiri rankraščio lapai, rašyti tarp 1835—1845 m. (Ex Bibliotheca Seminari Samogitiensis. Scr. 29, Nr. 160a).
- P³ = Rekōlekcyjs Dwasyszkas 1846. Kretingos vienuolyno rankraštis.
- P⁴ = Kretingos vienuolyne esą Pabrėžos rankraščių atskiri lapai, mano nusirašytieji 1923 m. VII 11.
- P⁵ = Pamokslōs arba Ertis apraszims wysokiu baysibiu Griecka neczistatas par kónyga Jōrgi Pabrėža paraszits. Kretingos vienuolyno rankraštis, kurio 1923 m. VII 11 tesuspėjau sunaudoti pirmuosius tris psl.
- P = Panevėžio mokiniai.
- II = D. Poškos (Paszkievicz) XIX amžiaus pradžios lenk.-lietuviškas žodynas. Mokslo Draugijos rankraštis.
- PA = Probočių Anūkas: Mažosios Lietuvos buvusieji rašytojai ir žymesnieji lietuvių kalbos mylėtojai. Tilžėje 1920.
- par. = parapija.
- part. = participium, dalyvis.
- pav. = pavyzdžiui, zum Beispiel.
- Pb. = Pabrėžė, Vilniaus aps.

PB. = Burtai surinkti Papilių sodžiuje. „Ateities“ Žiedai, 1912 m. Nr. 3. S. Dabušio žodžiai išrankuoti.

Pbr. = Pabiržė, Biržų-Pasvalio aps.

Pbs. = Pabaiskas, Vilkamergės aps.

Pd. = Padubysys (Bazilijonai), Šiaulių aps.

p. dz. = pietiečiai dūkai.

perf. = verbum perfectum.

pers. = persiškai.

PF = Prace filologiczne wydawane przez J. Baudouina de Courtenay, J. Karłowicza, A. A. Kryńskiego i L. Malinowskiego. Warszawa. 1885 ir k.

Pg. = Pagirys, Vilkamergės aps.

PG = Prisiwertimas grieszna žmogaus ing Dieva. Rigoje 1863.

Pgr. = Pagramantis, Tauragės aps.

phys. = fizikos terminas.

Pj. = Pajūris, Tauragės aps.

Pjv. = Pajavonys, Vilkaviškio aps.

Pk. = Pakapė, Šiaulių aps.

PK. = Pawinnastes křiščzioniszkos arba katechizmas. Wilniuy 1828.

PKJ. = Pakiauliškys = Klebiškio val. (Marj. aps.) kaimas, per kurį teka į lesią Kiauliškės upė (karin. Matas Banionis). St. Dabušio šaltinis.

Pkl. = Pikeliai, Mažeikių aps.

Pkn. = Pakūonis, Kauno aps.

Pkr. = Pakruojis, Šiaulių aps.

pl. = pluralis, daugiskaita.

p. l. = pamatinė lytis, Grundform.

Pl. = Palėvenė, Panevėžio aps.

plg. = palygink, vgl., cf.

Plk. = Plėkščiai, Šakių aps.

Pln. = Plūngė, Telšių aps.

Pln.¹ = Plūngės par. pasaka. Trautmann Sitz. der Kön. preuss. Akad. 1918. XXXVIII 798–800.

Plng. = Palangà, Kretingos aps.

Plš. = Palūšė, Švenčionių aps.

Plt. = Pläteliai, Kretingos aps.

Plv. = Pilviškiai, Vilkaviškio aps.

PM = Apie popieszischkaie Missche D. Aegidius Hunnius. Karaliaucziule 1600.

Pmp. = Pūmpėnai, Biržų-Pasvalio aps.

Pn. = Puniā, Alytaus aps.

PN = Pierson Altpreuss. Namencodex. Zeitschrift für Preuss. Geschichte und Landeskunde. X 483, 618, 685, XIII 358.

Pnd. = Pandėlys, Rokiškio aps.

Pnm. = Panemunėlis, Rokiškio aps.

PnmA = Augštoji, Augšutinė Panemunė, Kauno aps.

PnmR. = Panemunis, Rokiškio aps.

PnmZ = Žemoji, Žemutinė Panemunė, Šakių aps.

Pns. = Punkskas, Seinų aps.

Pnv. = Panevėžys.

Pnv.¹ = Panevėžio par. Pažalvaičiai (sd.). Žinios iš stud. P. Janeliūno.

Pnv.² = Panev. par., Rėklių sodžius, Pan. gimnazijos VIII klasės mok. A. Kuncė (Kuncė).

polab. = polabiškai.

port. = portugališkai, portugiesisch.

Pp. = Papilė, Šiaulių aps.

PP = Pasakos apie paukščius Žemaitische Tierfabeln. Text, Wörterverzeichnis und Uebersetzung herausgegeben von Hugo Scheu Oekonomierat und Rittergutsbesitzer auf Adl. - Heydekrug und Alexander Kurschat Professor und Oberlehrer am Kgl. Gymnasium in Tilsit. Heidelberg 1913.

Ppl. = Papilys, Biržų-Pasvalio aps.

ppr. = paprastai, gewöhnlich.

pr. = prūsiškai, altpreussisch.

pr. I = 1545 m. pirmojo katekizmo kalba, pr. II = 1545 m. antrasis katekizmas, pr. III = 1561 m. trečiojo katekizmo kalba, prV. = Elbingo žodynas, prG. = S. Grunau'o žodynėlis.

p. r. = pietų rytų lietuviai.

Pr. = Parausiai, Pa(e)žerių val. kaimas (Liudas Zeikus). St. Dabušio šaltinis.

praef. = praefixum, priešdėlis.

praep. = praepositio, prielinksnis.

praes. = praesens, esamasis laikas.

praet. = praeteritum, būtasis laikas.

pranc. = prancūziškai, französisch.

PrB. = Prellwitz Die deutschen Bestandteile in den Lettischen Sprachen. Erstes Heft. Göttingen 1891.

Prk. = Priekulė, Prėkuls (Mažoji Lietuva).

PrI. = Perloja, Alytaus aps.

PrL. = Prūsų Lietuva, Mažoji Lietuva.

Prn. = Prienai, Marijampolės aps.

Prnv. = Pėnuvara, Pėnarava, Kėdainių aps.

pron. = pronomen, įvardis.

prov. = provensališkai, provenzalisch.

prž. = priežodis.

ps. = pasaka.

Ps. = Pasvalys, Biržų-Pasvalio aps.

PS = K. Širvydo 1629 (ed. von Richard Garbe, Göttingen 1884) (I) ir 1644 (II) metų „Punktay Sakimu“.

Pš. = Pašvitinys, Šiaulių aps.

PšI. = Pūšalotas, Biržų-Pasvalio aps.

Pšš. = Pašiaušė, Šiaulių aps.

Pšv. = Pašušvys, Kėdainių aps.

Pšv.¹ = Pašušvio par. dainos. „Ateitis 1913. St. Dabušio žodžiai išrankioti.

Pt. = Г. Петкевичъ, Матеріалы по народной медицинѣ литовцевъ. Живая старина 1911 г. Годъ XX. стр. 167—218.

ptr. = patarlė.

Ptr. = Putriškiai, Pėdovinio val. kaimas, Mrj. aps.

Pv. = Pivašiūnai, Alytaus aps.

Pž. = V. Pžela iš Joniškių apylinkės. J. Jablonskio šaltinis.

Pž. = Patarlės Žemajcziu. 8° maž. 52 psl. 1309 patarlės. Valančiausko rinkinys.

Pžr. = Pažeriai (Paežeriai), Vilkaviškio aps.

Q = Karaliaučiaus arkvyo rankos rašto žodynas: Msc. 83⁴ ir Msc. 84⁴. Žymiu raide Q, jei žodis randasi abiejuose rankraščiuose, ir Q¹, jei tik 83, ir Q², jei tik viename 84 tesiranda.

r. = rytai, rytiečiai, rytietiškai.

R = Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon, Worinnen ein hinlänglicher Vorrath an Wörtern und Redensarten, welche sowol in der H. Schrift, als in allerley Handlungen und Verkehr der menschlichen Gesellschaften vorkommen, befindlich ist: Nebst einer Historischen Betrachtung der Littauischen Sprache; Wie auch einer gründlichen und erweiterten Grammatick, mit möglichster Sorgfalt, vieljährigem Fleiss, und Beyhülfe der erfahrensten Kenner dieser Sprache gesammelt von Philipp Ruhig, Pfarrer und Seniore zu Walterkehmen, Insterburgischen Hauptamtes. Königsberg, druckts und verlegt J. H. Hartung 1747.

R I = Littauisch-Deutsches Lexicon,

R II = Deutsch-Littauisches Lexicon,

R III = Betrachtung der Littauischen Sprache,

R IV = Anfangsgründe einer Littauischen Grammatick.

R = XIX amžiaus pradžios rytiečių augštaičių šnekotos žodynėlis. Mokslo Draugijos rankraštis.

r. a. = rytiečiai augštaičiai.

RA. = Aisópas arba Pásakos isz Grykonů katbós pergulditos per D. L. J. Rhesa... Karaláuczuje, 1824.

Rč. = Aptankimas szwencziause Sakramenta... Pasrasze kun. Jeronimas Raczkauskis. Wilniuje 1863.

rd. = rauda.

Rd. = Radviliškis, Šiaulių aps.

Rdd. = Raudondvaris, Kauno aps.

Rdm. = Rudaminā, Seinų aps.

Rdn. = Raudėnai, Šiaulių aps.

- RdN. = Radviliškis (prie Nemunėlio upės), Biržų-Pasvalio aps.
- Rdnj. = Rudnia, Alytaus aps.
- Rdš. = Rudiškės, Trakų aps.
- refl. = reflexivum, sangražinis veiksmažodis.
- RfV = Русский филологический вѣстникъ. Варшава.
- Rg. = Ragainė, vok. Ragnit.
- Rgl. = Ragėliai, Rokiškio aps.
- Rgš. = Rygiškiai, Griškabūdžio val. kaimas, J. Jablonskio tėviškė.
- Rgv. = Raguva, Panevėžio aps.
- Rgvl. = Raguvelė, Panevėžio aps.
- РИБ. = Русская историческая библиотека. Москва.
- r. k. = rašomoji kalba.
- Rk. = Rokiškis.
- RKR. = Rakstu krājums Rīgas Latviešu Biedrības Ziņbu Komisijas izduots. Rīga.
- Rm. = Ramygala, Panevėžio aps.
- Rmš. = Rumšiškės, Kauno aps.
- Rp. = Jons Iszmistocius par Rupejką. Wilniuj 1863 (G 75).
- Rs. = Rasėiniai.
- RS. = Rocznik Slawistyczny. Revue Slavistique. Kraków.
- Rt. = Rietāvas, Telsių aps.
- rum. = rumūniškai, rumānisch.
- rus. = rusiškai, grossrussisch.
- Rz. = Rozalimas, Panevėžio aps.
- s. = senas, pav.: s. pers. = senoji persų kalba, s. yr. = senoji (senovės) yrių kalba.
- S = И.Я. Спрогисъ, Географическій словарь древней жомойтской земли XVI столѣтія. Вильна 1888.
- S = Simučio patarlių rinkinys (iš visur). Jis pats kilimo esąs nuo Kaŕtenos. Kun. P. Sragio šaltinis.
- Σ = C. Szyrwid, Dictionarium trium linguarum. Quinta editio. Vilnae 1713.
- SA = Сенась Аукса Алторюсь... Вильнюе 1866
- SA¹ = tas-pat lietuviškomis raidėmis. Mano egzemplaris neturi nei pradžios nei pabaigos.
- sab. = sabiniškai.
- saks. = saksiskai.
- Sb. = Subāčius, Panevėžio aps.
- SB. = Naudingos Biczū Knyges... raszytos nū G. D. S(ette)gast). Karaliaucziuje 1806 (1820).
- SbA. = Subāčius, Alūkstos aps. (Latvijoje).
- sc. = scilicet, suprask.
- Sc. = Scriptorum rerum Prussicarum. Leipzig.
- SC = Compendium Grammaticae Lithuanicae Theophili Schultzen Past. Cattenov. Regiomonti Typis Friderici Reusneri Ser. El. Br. Typogr. Ao. 1673.
- Sch = A. Schleicher Litauisches Lesebuch und Glossar. Prag 1857.
- Sch¹ = A. Schleicher Litauische Grammatik. Prag 1856.
- Sch² = Lituanica von prof. Schleicher (Aus dem Junihefte des Jahrganges 1853 Sitzungsberichte...).
- sd. = sodžius (r.), sodā (ž.).
- Sd. = Sedā, Mažeikių aps.
- Sdk. = Sudeikiai, Utenos aps.
- Sdr. = Sudėrgas (Sudārgas), Šakių aps.
- SG. = Słownik geograficzny. Warszawa.
- SGd. = Lietuvių dainų ir giesmių gaidos Lietuvos šiaurės rytuose surinko kun. A. Sabaliauskas, Nemunėlio Radviliškio klebonas. Helsinki 1916.
- XVI + 231 + VI. St. Dabužio žodžiai išrankioti.
- SH. = Historia Szwenta... Par Symona Stane-wicze... Wylniuje 1823.
- sing. arba s. = singularis, vienaskaita.
- sirb. = sirbiškai, serbisch-kroatisch.
- Sk. = Skaisgirys, Šiaulių aps.
- Skd. = Skuodas, Kretingos aps.
- Skdv. = Skaudvilė, Tauragės aps.
- Skp. = Skāpiškis, Rokiškio aps.
- skr. = sauskritiškai, s. indiškai.
- Skr. = Skirsnemūnė, Raseinių aps.
- sl. = slaviškai.
- slB. = bažnytinė slavėnų kalba, kirchenslavisch.
- Sl. = Sālos netoli nuo Kamajū, Rokiškio aps.
- Slb. = Slabadōs (arba Mirosławo) dainos (Alytaus aps.) užrašytos kun. Juozapo Lelėšiaus (iš Gudinės, Jėvaravo val., Marijampolės aps.). St. Dabužio šaltinis.
- Slč. = Saločiai, Biržų-Pasvalio aps.
- Slk. = Sālakas, Zarasų aps.
- Slm. = Salāmiestis, Biržų-Pasvalio aps.
- Slm. = Slančiauskas iš Trūmpaičių (Žagārės-Jōniškio apylinkė).
- Slnt. = Salantaĩ, Kretingos aps. Daugiausia kun. P. Sragio žinios.
- Slnt.¹ = stud. A. Salys iš Rekėtės sodōs.
- slov. = sloveniskai, slovenisch.
- slovc. = sloviniškai, slovinzisch.
- slovk. = slovakiškai.
- Slv. = Slavikai, Šakių aps.
- Sm. = Sameliškės, Trakų aps.
- Sml. = Smiļgiai, Panevėžio aps.
- Smn. = Siņnas, Alytaus aps.
- Smt. = Antanas Smetonā iš Užulėnio sodžiaus, Vādōklių par., Taurėnų val.
- Sn. = Seinaĩ.
- Snt. = Sintautai, Šakių aps.
- Snt.¹ = Dainos, užrašytos Voverių kaime, Sintautų par. 1911 m. „Ateities“ Žiedai, Nr. 9. St. Dabužio išrankioti žodžiai.
- sorb. = sorbiškai: a. sorb. = augštaičių sorbų kalba, obersorbisch; ž. sorb. = žemaičių sorbų kalba, niedersorbisch.
- Sp. = Sparnuočiai. Pasakojimai vaikams. Parašė Pr. Mašiotas. Iliustravo P. Rimša. „Švyturio“ bendrovės leidinys. Kaunas, Vilnius 1922. St. Dabužio išrankioti žodžiai.
- SP arba DS. = Patarlės ir Dainos suraszo nūg žmoniū Meczius Davainis-Silvestraitis. Tilžėje 1889.
- Sr. = kun. Pelikasas Sragys (salantiškis) iš Imbarės sodōs.
- Srd. = Serežius, Kauno aps.
- Srg. = Surdėgis, Panevėžio aps.
- Srj. = Seirijai, Alytaus aps.
- Srt. = Sařtininkai, Tauragės aps.
- Srv. = Surviliškis, Kėdainių aps.
- Ss. = Sasnavā, Marijampolės aps.
- Ssk. = Siesikai, Vilkamergės aps.
- St. = kun. Justinas Staugaitis (zanavykas). St. Dabužio šaltinis.
- ST = Summa aba Trumpas iszguldimas Ewangeliu szwentu. Mintaujoje 1863.
- Std. = Lettisches Lexikon In zween Theilen abgefasset, und den Liebhabern der lettischen Litteratur gewidmet von Gotthard Friedrich Stender, Präpositus emeritus zu Selburg, Pastor zu Selburg und Sonnext, und der k. d. G. zu Göttingen M. Mitau, gedruckt bey J. F. Steffenhagen, Hochfürstl. Hofbuchdrucker [1789].
- Stk. = Stākliškės, Alytaus aps.
- Stm. = Stūmbriškis, Biržų-Pasvalio aps., tarp Vabalniŕko ir Panevėžio, į Kařsokiškį kokie 6 varstai.
- Stp. = Juozas Steponaitis nuo Pilviškių (gimęs-augęs Bařtinkų kaime; išmokęs kalbos iš Pavišakių, varstas nuo Pilviškių — mamos tėviškės — ir iš Žynių kaimo, 5 varstai nuo Naumiesčio — tėvo tėviškės). St. Dabužio šaltinis.
- sub. = substantivum, daiktāvardis.
- s.-ugr. = suomių-ugrų prokalbė, finnisch-ugrisch.
- suom. = suomiškai, finnisch.
- sup. = superlativus, augščiausiasis laipsnis.
- sv. = svetimas, svetimos kilmės žodis.
- s. v. = sub voce (verbo), po žodžiu (prie žodžio).
- Sv. = Svėdasai, Rokiškio aps.

s. v. a., sva = senovės vokiečių augštaičių kalba, althochdeutsch.
 Svn. = Suvaikiškis, Rokiškio aps.
 Sv. ž., Suv. ž. = Suvalkų žemė, buvusi rus. Цы-валкская губернія.
 Sz. = Sziauleniszkis senelis. Pirmą dalis. Vilniuje 1863. Antra dalis 1861. Dalis trečia 1864. I, II, III.
 Š = 1) Lietuvių ir rusų kalbų žodynas. Sudarė d-ras J. Šlapelis. Vilniuje 1921. 2) Jurgio Šlapelio Lietuvių kalbos žodynas išverstas rusiškai, lenkiškai ir vokiškai. Vilniuje 1920–1922. Teišėjo tikrai 16 pl.
 Š¹ = Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynelis. Skaitytojams palengvinimas. Sudarė Jurgis Šlapelis. Tilžė 1907.
 šak. = šaknis, Wurzel.
 šauk. = Šaukėnai, Šiaulių aps.
 šd. = Šeduvą, Panevėžio aps.
 šD. = Szwendienis darbas arba skajtimaj swentosi dienosi del broļu Lietuwu iszguldita isz linkiszka letuwiszskaj par K. P. W. Vilniuje 1862.
 š. dz. = šiaurės (žemių) dūkai.
 šj. = Šiaulėnai, Šiaulių aps.
 šjl. = Šiauliai.
 šk. = Šakiai ant Siesarties upės, į žiemius nuo Nm.
 škn. = Šakyna, Šiaulių aps.
 šl. = Mato Šalčiaus rašytas žodynas. M. Šalčius kilimo nuo Prienų. Žodžiai St. Dabušio išrankioti.
 šll. = Šilalė, Tauragės aps.
 šlv. = Šiluvą, I. Szydłów, Raseinių aps.
 sm. = 50 jaunimo dainų užrašė ir sustatė Stasys Simkus trims, dviems ir vienam balsui. Kaunas 1922 Vilnius. St. Dabušio žodžiai išrankioti.
 šmk. = Šimkaičiai, Raseinių aps.
 šmn. = Šimėnys, Panevėžio aps.
 šn. = šnektos lytis, mundartlich.
 šn. = Šunskai, Marijampolės aps.
 šr. = Širvintos, Vilkamergės aps.
 š. r., š. r. a. = šiaurės rytiečiai, šiaurės rytiečiai augštaičiai.
 šrk. = Sarkėlės (Barčiūnai), Seirijų par.
 šs. = Šašuoliai, Vilkamergės aps.
 št. = Šėta, Kėdainių aps.
 štk. = Šateikiai, Kretingos aps.
 šts. = Šatės, Kretingos aps. M. Untulio žinios.
 šv. = Švėkšna, Tauragės aps.
 švD. = Svetimo Darbas. Svetimo Ministerijos mėnesinis laikraštis.
 šved. = švediška.
 švn. = Švenčtažeris, Seinų aps.
 švnč. = Švenčiūnys, Vilniaus žemės miestas.
 š. v. ž. = šiaurės vakariečiai žemaičiai.
 T = Tauta ir žodis. Humanitarinių Mokslų Fakulteto leidinys. I knygos. Kaunas 1923.
 TA = D-ro Šneiderio Typų Atlasas. Gamtotyros ir geografijos paveikslų atlasas mokyklos ir namų mokslui. Iš vokiečių šeštojo leidimo vertė A. Vireliūnas. 1920. St. Dabušio žodžiai išrankioti.
 t. b. = tikriau bus.
 TD. = Trakiečių dūkų dainos, užrašytos J. Šimtakio Merkinės parapijoje. Shenandoah, Pa 1899.
 Th. = V. Thomsen Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog. København 1890.
 t. y. = tai yra.
 typ. = spaudos terminas.
 Tj. = Tājėnai, Vilkamergės aps.
 Tl. = Telšiai.
 Tilž. = Tilžė, vok. Tilsit.
 Tn. = Teneniai, Tauragės aps.
 tot. = totoriškai, tatarisch.
 Tot. = [X. Tatarė] Pamokslas izsminties ir tejsibes... Ispausiti Suvalkuose 1851. Metuase.
 Tot.¹ = [X. Tatarė] Tiesiauses Kieleis ing Dangaus Karalite... Ispausstas Suvalkuose 1853.
 t. p. = tas-pat.

t. p. k. = tas-pat kaip ir.
 tr. = transitivum verbum, darybinis veiksmazodis.
 Tr. = Traupis, Vilkamergės aps.
 trak. = trakiškai, thrakisch.
 Trg. = Tauragė.
 Trg.¹ = Tauragės val., Pamilušio kaimas (Pamilušys prie pat Milušoupelio, įtekančio į Šešuvę; Šešuvė įteka į Jūros upę), Juozo Toliušio tėviškė. St. Dabušio šaltinis.
 Trgn. = Taurėgnai, Utenos aps.
 Trk. = Tirkšliai, Mažeikių aps.
 Trs. = Truskavė, Panevėžio aps.
 Trš. = Tryškiai, Šiaulių aps.
 Tršk. = Troškūnai, Panevėžio aps.
 TS. = Tėvynės Sargas. Tilžėje.
 TS.¹ = „Tėvynės Sargo“ Kalendorius 1900 metams.
 Tt. = Tūtuvėnai (Tytėvėnai), Raseinių aps.
 turk. = turkiškai.
 Tv. = Tvėrai, Telšių aps.
 Tv.¹ = Tverų dainos. St. Dabušio šaltinis.
 TV = P. A. Trupinėlis Vytautas, didis Lietuvos kunigaikštis. Tilžėje 1885.
 Tvr. = Tverėčius, Švenčionių aps.
 U. = Ulmann, Lettisches Wörterbuch. Riga 1872.
 Ūd. = Ūdrija, Alytaus aps.
 ugr. = ugriskai.
 ukr. = ukrainiškai, kleinrussisch.
 UL = Universitas linguarum Lituaniae in principall ducatus eiusdem dialecto grammaticis legibus circumscripta... anno a descriptione universi orbis 1737. Vilnae... Denuo edidit indicem verborum adiecit Joannes Rozwadowski. Cracoviae 1896.
 Ulb. = Ulbina, Lydės aps., Kaniavės val. sodžius.
 umbr. = umbriskai.
 Ūit. = Ūitūrkė, Vilniaus aps.
 Up. = Upyna, Tauragės aps.
 Urb. = Kun. Urbanavičius (kilimo — plungiškis žemaitis, dabar Salantuose džiakonu esąs. J. Jablonskio šaltinis.
 Uš. = Užpaliai, Utenos aps.
 Ut. = Utena.
 Užg. = Užguostis, Trakų aps.
 Užv. = Užventis, Šiaulių aps.
 v. = vakarų, vakarietis.
 v. = vide, veizdėk, žiūrėk.
 V. = M. Valančiauskas (Valačius), Žemaičių vyskupas ir rašytojas.
 V.¹ = Antano Tretininko Pasakojimai. Žodžiai St. Dabušio rankioti.
 V.² = Dawatku kniga arba istatimas ir maldas isirasziusiuju i treti zokana S. Pranciszkaus. Wilniuje 1864. V.³ = tas pat. Shenandoah, Pa 1902.
 V.⁴ = Giwenimaj Szwentuju Diewa. Wilniuje. Kasztu ir spaustuwieje Juozapa Zawadzka. 1860. [Ispausiti dalejdu. Wilniuje 1859 metusi Waseria 9 dienoj. Wiskupas Zemajcziu: Motiejus Wolonczawski]. 289 psl. Žodžiai St. Dabušio rankioti.
 V.⁵ = List Pasterski Macieja Wolonczewskiego... Wilno 1850.
 V.⁶ = Paaugusių žmonių knygelė. Parašė vyskupas M. Valančius. Tilžėje 1902.
 V.⁷ = Patangos Juzė. Wilniuje 1863.
 V.⁸ = Palangos Juzė. Parašė vyskupas M. Valančius. Penktas, pataisytas išleidimas. Vilnius 1907. St. Dabušio šaltinis.
 V.⁹ = Prade ir iszsiplietimas Kataliku tikieima. Wilniuje 1864.
 V.¹⁰ = Valančiausko „Senojo įstatymo“ istorija. Egzemplaris be pradžios. St. Dabušio ir A. Vireliūno šaltinis.
 V.¹¹ = Tamosziaus isz Kempis apej Sekima Jezaus Kristaus kningas kietures. Ispagulditos par... Wolonczewski. Wilniuje 1852.

- V.¹² = Wajku Kningiele su abrozderejs. Mažoji 8° I + 100 psl.
- V.¹³ = Žemajtiu Wiskupiste. Wilniuje 1848. I, II dalis.
- V.¹⁴ = Žiwas Jezaus Kristaus Wieszpaties musu Arba Istoriје Naujoje Istatima, iszspausta Wilniuj 1853. Mano egzemplaris be pradžios.
- V.¹⁵ = Žiwataj Szwetuju Tu kuriu wardajs žemajczę už wis gieb wadinties. Ejtū abecielas surasziť. Antra karta iszspaustas Wilniuj. Kasztu ir Spaustuwi Jozapa Zawadzka. 1863 [Pardrukawota 1881 metą. — Rasziau Warniusi 1854 metusi. Motejus Wołonczewskis Wiskupas]. Žodžiai St. Dabušio rankioti. V.¹⁶ = tas-pat. Nauja laida. Shenandoah, Pa 1901.
- W = Bartholomäus Willent's litauische Uebersetzung des Lutherschen Enchiridions und der Episteln und Evangelien. Herausgegeben von Fritz Bechtel. Göttingen 1882.
- v. a. = vakariečiai (lietuviai) augštiečiai.
- va. = vokiečiai augštiečiai, hochdeutsch.
- vad. = vadiškai, wotisch.
- Vb. = Vabalniškis, Biržų-Pasvalio aps.
- v. bulg. = vidurinių amžių bulgarų kalba, mittelbulgarisch.
- Vd. = Vadokliai, Panevėžio aps.
- Vdk. = Vidūklė, Rasėinių aps.
- Vdž. = Vidžiai, Zarasų aps.
- vengr. = vengriškai, magyarisch.
- veps. = vepsiškai.
- Vg. = Vaiguva, Šiaulių aps.
- VG = Witolorauda. Giesme isz padawimu Lietuwas par J. I. Kraszewski lenkisz kay suraszyta. Lietuwisz kay iszgulde... J. A. W. Lietuwis. Paznonius 1881.
- VgK = Vaiguvos kaimas, Kruonio par. 1913 m. „Ateities“ Žiedai. Žodynui St. Dabušio pasinaudota.
- Vgr. = Vegeriai, Mažeikių aps.
- Vks. = Vieksniai, Mažeikių aps.
- VI. = Veliuonė, Kauno aps.
- VI.¹ = Pelutėliai, Veliuonės par. St. Dabušio šaltinis.
- vL. = visos Lietuvos žodis, lytis.
- Vlk. = Valkiniškis, Trakų aps.
- Vlkj. = Vilkijė, Kauno aps.
- Vlkm. = Vilk(a)mergė (Ukmergė).
- Vlks. = Vilkyskių par. dainos (žr. LB 13—78).
- Vlkv. = Vilkaviškis, Suv. ž.
- Vln. ž., Viln. ž. = Vilniaus žemė, buvusi rus. Виленская губернія.
- Vn. = Vainūtas, Tauragės aps.
- Vnd. = Vandžiogala, Kauno aps.
- Vnž. = Vienžindžiai (pūsvarstis nuo Dovydų), Joniškio val. sodžius; stud. Juliaus Aperavičiaus tėviškė. St. Dabušio šaltinis.
- Vo = Э. Вольтеръ Списки населенныхъ мѣсть Су-валкской губерніи. С. Петербургъ 1901.
- Vo¹ = E. Volterio Lietuviška chrestomatija. St. Peterburgas 1904.
- Vo² = Э. Вольтеръ Литовскій Катихизисъ Н. Дау-кши. С. Петербургъ 1886.
- Vo³ = Э. А. Вольтеръ Объ этнографической по-ѣздкѣ по Литвѣ и Жмуди лѣтомъ 1887 года. С. Петербургъ 1887.
- voc. = vocativus, šauksmininkas.
- vog. = voguliškai.
- vok. = vokiškai.
- votj. = votiakiškai, wotjakisch.
- Vp. = Vėpiai, Vilkamergės aps.
- Vr. = Antanas Vireliūnas (kupiškėnas, iš Vėžionių).
- VR. = A. Vienuolio raštai. 1 knyga. „Švyturio“ lei-
diny. St. Dabušio žodynui pasinaudota.
- Vrb. = Virbailis, Vilkaviškio aps.
- Vrn. = Varėnė, Alytaus aps.
- Vrnj. = Varniai, Telšių aps.
- Vrž. = Viržuvėnai, Янополь, Telšių aps.
- vs. = vienasėdis, застѣнокъ, la. mąja.
- Vs. = Veisiejai, Seinų aps.
- v. š. = vietos šneka.
- Vš. = Vaišgantas, kanaaninkas kun. Juozas Tumas (svėdasiškis, iš Malašių).
- Vš. I, II: Vaišganto Sąrašas geografiškųjų Lietuvos vardų. Dirva - Žinynas 1904: I = Nr. X, II = Nr. XI.
- Vš¹ (I, II, III) = I: Vaišganto Pragiedruliai. Vaizdai kovos dėl kultūros. Pirmos knygos — Pirmo dalis. Vilnius 1918. II... Pirmos knygos — Antra dalis. 1918. III. Antroji knyga. Vaduvų kraštas. 1920.
- Vš² = Kun. Juozo Tumo-Vaišganto Karo vaizdai. Rygoje 1915.
- Všk. = Vaškai, Biržų-Pasvalio aps.
- Všn. = Viešintos, Panevėžio aps.
- VšR. = Višakio Rūdė, Marijampolės aps.
- Všt. = Vištītis, Vilkaviškio aps.
- Vt. = Apie gyvulių ligas ir jų gydymą. Parašė... Matė Veitas. Tiltėžė 1906.
- Vtk. = M. Vaitkus. Šviesų krislai. Jono Rinke-
vičiaus leidiny. Vilnius 1913.
- vulg. = vulgariter.
- vv. = vietovardis.
- Vv. = Veiveriai, Marijampolės aps.
- vva. = vidurinių amžių vokiečių augštiečių kalba, mittelhochdeutsch.
- Vvr. = Veiviržėnai, Kretingos aps.
- Vvs. = Vievis, Trakų aps.
- vvž. = vidurinių amžių vokiečių žemaičių kalba, mittelniederdeutsch.
- vž. = vokiečių žemaičių tarmė, niederdeutsch.
- Vž. = Vėžaičiai, Kretingos aps.
- Vžn. = Vižainis, Vilkaviškio aps.
- Vžns. = Výžnos, Вижуны, Utenos aps.
- zir. = zirianiška, syrijanisch.
- zool. = zoologijos terminas.
- Zp. = Zapyškis, Kauno aps.
- Zr. = Zarasai, Новоалександровскъ.
- Zs. = Zasėčiai, Zietelos par. („Viltis“ 1908 m. Nr. 125).
- Zt. = Zietela (dažniau ištaria vietos gyventojai Zytėla; s. rus. Зѣтена), I. Dzieciół, Slėnymo aps., Gařdino gub. miestelis.
- ž. = žemaitiškai, niederlitauisch.
- Ž. = Žemaitė, mūsų rašytoja.
- Ž¹ = Žemaitės raštai. Apaskymėliai. Pirmasis tomas. J. ir P. Leonų leidimas. Vilnius 1914. VI + 391.
- Žb. = Žiobiškis, Rokiškio aps.
- ŽB. = Жемойтско - литовскій букварь. Изданный по распоряженію господина главнаго начальника сѣверо-западнаго края М. Н. Муравьева. Вильно 1864.
- ŽCh = Žiwas Pona yr Diewa musu Jezusa Chri-
stusa... Aprašitas Metusy Pona 1753. y Druka Paduotas... Suprasław... Metusy Pona 1787.
- Žd. = Židikai, Mažeikių aps.
- Žg. = Žagārė, Šiaulių aps.
- Žgn. = Žaiginis, Raseinių aps.
- Žl. = Želva, Vilkamergės aps.
- Žm. = Žeimė, Kėdainių aps.
- ŽmB. = Žeimys (Žeimėlis), Biržų-Pasvalio aps.
- Žml. = Žemalė, Mažeikių aps.
- Žmt. = Žemaitė, Vilkamergės aps.
- Žn. = Žinia ape gidima ligu kuno ir duszes. Ape Luteri ir Kalwina. Wilniuje 1857.
- Žp. = Žiupsnio priežodžiai (iš Gudžiūnų par.).
- žr. = žiūrėti!
- Žr. = Žarėnai, Telšių aps.
- žr. a. = žiūrėti augščiau!
- žr. šž. = žiūrėti šį žodį!
- žr. ž. = žiūrėti žemiau!

Žsl. — Žasliai, Trakų aps.

Žv. — Žviūgiai, Tauragės aps.

ŽvK — Knygelės be pirmojo psl., kurios, kaip matyti iš 23 psl., yra išleistos 1767 m.

Žvr. — Žvirgždaičių kaimas, Gižų val., Vilkaviškio aps. (A. Ambraziejūtė). „Ateitis“, 1913 m. „Mūsų Tautinės Tvėrybos Žiedai“, priedas prie „Ateities“. Žodynui St. Dabušio naudotasi.

Žž. — Žiezmariai, Жижморы, Trakų aps.

* — žodis, žodžio lytis, prie kurio pridėta žvaigždė, nebėra randamas šiandie nei raštuose nei šneka-mojoje kalboje, bet seniau tikrai yra buvęs.

† dedamas nėsamiems žodžiams, nėsamoms ly-tims žymėti.

< — kyla iš, yra kilęs iš.

> — virsta kuo, yra pavirtęs kuo.

Kirčio ir priegaidės mokslas.

Kirtis ir priegaidė. 1. Jei žodyje yra du arba daugiau skiemenų, tai mes juos ne visus ištariame vienodu balso tvirčiu: vienas skienuo visuomet esti kiek tvirtesniu, labiau pakeltu balsu tariamas. Balso pakėlimą viename žodžio skiemenų priimta vadinti *kirčiu*.

Žodžio *ragas* ir *ragana* balsio *a* tvirtis nėra vienodas visuose skiemenyse. Abiejų žodžių visutvirtiausias skienuo yra *ra*. Visi kiti skiemens (*gas*, *ga*, *na*) yra ištariami daug silpnesniu, ne taip pakeltu balsu, kaip skienuo *ra*. Tvirtesniu balsu ištariamą žodžio skiemeną vadiname *kirčiuojamu*, *kirčiuotu*.

Rašomoji lietuvių kalba kiekvienam ne vieno skiemens žodžiui teturi tikrai vieną kirtį. Kirčiui žymėti galime sunaudoti taško (•) ženklą. Galime rašyti, pav.: *maža•sis*, *sau•sas*, *varg•as*, *gar•bana*, *ša•kos*, *aki•s*, *a•kys*...

2. Kiekvienas žodžio, noris jis būtų ir vieno skiemeis, skienuo, kurio sudėtine dalim eina ilgas balsis arba dvibalsis, gali turėti tam tikrą muzikos elementą, tam tikrą gaidą. Imkime pavyzdžiui žodį *vėgėlė*, kurio kirtis stovi galiniame skiemenyje (*lė*). Ir prieškir-tiniai skiemens *vė*, *gė* turi tokią-pat gaidą, kaip ir kirčiuotasis skienuo *lė*, tikrai silpnesniu, ne tiek pakeltu balsu ištariamą. Šitą, su muzika, su žodžio gaida, susijusį elementą vadiname *priegaide*.

3. Kalbos priegaidė nėra vienoda. Mūsų rašomoji kalba pažįsta dvejopą priegaidę. *Vėgėlės* vienaskaitos vardininko skienuo *vė* savo priegaide skiriasi nuo to-paties *vė* daugiskaitos vardininko lytyje *vėgėlės*. Pirmajame *vė* balsio *ė* balsas, pradžioje būdamas silpnas, juo tolyn kildamas eina tvirtyn arba augštn. Antrojo *vė* balsis *ė* pa-čioje savo pradžioje yra tvirtas, bet šis tvirtumas antrojoje balsio dalyje ne kyla augštn, kaip vardininko lytyje *vėgėlė*, bet staiga krinta žemyn. Pirmojo *vė* priegaidė kyla augštn. Antrojo *vė* priegaidė, priešingai, krinta žemyn.

4. Kilančiąją (steigend, *восходящее*) priegaidę Jaunius ir visi po jam lietuviškai rašiusieji vadina *tvirtagalė*. Krintančiąjai (fallend, *нисходящее*) priegaidei Jaunius yra praminęs *tvirtaprādės* priegaidės vardą. Šitam priegaidės dvejopumui reikšti šiandie kalbų mokslas vartoja du ženklus: *riestinį* (circumflexus) ir *dešininį* (acutus).

Su šitimi dviem priegaidės ženklam šitaip atrodo anuodu *vėgėlės* pavyzdžiu: *vėgėlė*, bet *vėgėlės*.

Lyčių *kel•mui* ir *kelma•i* skiemens priegaidės atžvilgiu irgi nėra vienodi: *kel•mui*, bet *kelma•i*.

Visos mūsų abiejų pavyzdžių lytis, be vadinamojo žodžio *kirčio*, kuris kiekviename žodyje tėra vienas rašomojoje kalboje, turi dar kiekviename, net ir kirčiuotajame, skie-menyje savo *priegaide*.

5. Žodyne, gramatikoje ir kituose kalbos dalykų raštuose priimta yra žymėti riestiniu ir dešiniu ženklu ne visų žodžio skiemenų priegaidė, bet tik vieno, kirčiuotojo. Todel aniedvi gruti mūsų pavyzdžių paprastai tėra rašomi šitaip: *vėgėlė* || *vėgėlės*, *kelmui* || *kelma•i*.

6. Šiandie nėra nė reikalo priegaidės ženklai dėtioti nekirčiuotuosiuose skiemenyse-nes ir taip, be ženklo, priegaidė yra aiški.

Šiandie lietuvių kalboje visi ilgieji skiemens prieš kirtį tegali būti tikrai *tvirtagaliai*, pav.: *grūda•i*, bet *grū•das*; *plauka•i*, bet *plau•kas*; *širdi•s*, bet *šir•dis*.

Po kirčio stovį ilgieji skiemens visuomet esti *tvirtaprādžiai*, pav.: *pėr•plaukėm*, bet *plau•kėm*.

7. Prieškirtnė priegaidė aiškiai girdėti visoje Lietuvoje (*vėgėlė*), bet pokirtinė (*vė•gė-lėi*) priegaidė aiškiai tebėra girdima vien tik žemaičių tarmėje. Šiaurės rytiečių augštaičių

šnektose (pav., Dusetos, Panevėžys, Šiauliai) po kirčio skiemenų tvirtapradumo nebe galima atskirti nuo tvirtagalumo del veikiančio tenai nekirčiuotųjų skiemenų trumpėjimo.

8. Del tos priežasties, kad mes nepažymime nekirčiuotųjų skiemenų priegaidės, priegaidės rištinis ir dešininis ženklai mums eina dar ir antrą pareigą — priegaidės ženklas atstoja ir ilgųjų skiemenų kirčio ženklą.

9. Trumpųjų skiemenų kirčiui žymėti kalbininkai vartoja *kairinį* (gravis) ženklą, pav.: *balà, balàs, galùs, katès, akìs, šìs, tàs, tù...*

Ypatingos priegaidės, kurią galima būtų pavadinti tvirtagale (augštin kylančia) arba tvirtaprade (žemyn krintančia), trumpieji žodžio skiemens, net ir po kirčiu būdami, rašomojoje kalboje nerodo.

Del kirčio ir priegaidės man žodyno įvade visai netektų kalbėti, kad šiam kalbos mokslo skyriui būtų jau išleistas tam tikras vadovėlis.

10. Kiekvienas ne vieno skiemeiis žodis turi *kirtį*.

Ilgų skiemens kirtis turi dvejopą *priegaidę* (Intonation): *tvirtagėlę* (augštin kylančią, steigend, *восходящее*) ir *tvirtaprūdę* (žemyn krintančią, fallend, *нисходящее*).

11. *Tvirtagėlę* kirčiuotųjų skiemenų priegaidę žymime *rištinu* (circumflexus) ženklu, pav.:

laikas, mąšas, mašnas, saštas, raštas, maštas, paškas, kašti, baigti, svaigti, gašti, klaikti, kraitis, raštis, ragašis, skašto, kašos, lažo, kraipo, baido, staipo, aizo...

greštas, krešvas, sveškas, veškalas, reškalas, veikti, tešti, vešti, steigti, kreipti, spešti, kešti, keipti, kleipti, geibti, šeivą (trina), meilūs (žmonės), peilis, eilę, teisūs (žmonės)...

mušlas, tušnas, kušnas, lušnas, luštas, skušti, pušinas, kušlį, kuštis (kučiasi)...

aušlas, auštas, laūkas, saūsas, raūkas, plaūtai, skaūsmas, graūsmas, plaūtis, plaūkti, raūkti, šaūkti, kaūkti, maūkti, gaūsti, daūžti, maūsti, glaūsti, baūsti, klaūpti, raūsti, kaūlyti, klaūso...

liaūkos, šliaūžti, čiaūžti, pliaūpti, siaūbti, skiaūtere, skiaūščias, skliaūtai, skliaūsti, džiaūgtis, kiaūlė, kiaūšis...

aūkštas, laūkas, kaūdis (šuns *kaūdis* ilgai negija), daūgų, be raūkos, laūdo (3 pers. praes.), raūda, aūka, sukaūka, laūkūs (medžiai), kaūtrios (moters), raūto (medžius)...

meūkas, peūktas, sakrameūtas, leūta, leūkti, skeūdo, žeūgti, reūgti, seūka, teūka, reūka, deūgti, keūčia keūtė, meūčia meūtė, reūčia reūtė...

giūklas, tiūklas, riūkti, liūkti, žiūgnis, kiūta (3 praes.), miūta, pliūka, kriūta, atmiūti, žibiūtas, keliūtas, deviūtas...

uūgurį (pagauti), ruūka (3 praes.), buūka, tuūka, pabuūda, smuūka, sluūkius „tinginy“, suūkūs (darbai)...

kaūmpas, žaūmbas, straūmpas, taūpa (3 praes.), šlaūpa, prikaūpa, klaūpią (balą), raūmbūs (arkliai), kraūto...

teūpti, kreūta, treūpti, at-, pra-žeūbti, šeūpa (3 praes.), at-, pri-keūpa, sveūbti (dantį sveūbia), reūti...

iūti, tiūpti (ištiūpo „pasidarė ilgas“), atšiūpa (3 praes.), liūpa, kiūba, skriūba, riūmbas, kliūpti...

guūmbas, kuūpas, truūpas, suskuūba (3 praes., suskubti), kluūpa, apšluūba, nugruūba, kruūplį (nusimušti)...

aūga (moka), bašas, bašdas, stašdas, vaūdo, kaūba (3 praes.), šaūtis, vaūky (medį), taūką (telkia, kviečia), maūda, vaūščius, skaūbti, nusikaūsti, paūvas, skaūsią (duoną), smaūsią (moterį), spaūvą...

skeūsti, eūgtis, meūsti, deūsti, geūsta (3 praes.), teūpa, šeūpti, telžti „šlapinti, mingere“, telkti, žveūgti, veūka.

tiūpti, tiūžti, viūkti, žviūgis, miūžis, piūvas, viūki (3 praes.), šiūkas, viūkas, miūžinas, Tiūžė, apžiūpti, siūkė, šviūpti...

puūkas, tuūži, kuūnas (kuūni), stuūpas, guūbė, muūvinas, čiūlpti, kiūldinti...

aūdas, vaūdas, saūtas, kaūtas, vaūtai, vaūgas, gaūsas, kaūštis, taūpti, daūžas, maūčią, skaūdo (3 praes.), žaūgo, vaūto, aūdo, baūsto, kaūpo, vaūpo, vaūpas, gaūdas...

veřkti, teřsti, meřga, veřsti, skeřsti, geřbti, keřpa, peřka, teřškia, pleřpti, skveřbti, steřble, veřpti, žeřgti, keřpti, keřta...

tiřpti, viřbalas, piřti (kurti), miřti, kiřpti, užmiřsti, giřdi (3 praes.), viřsti, diřžas, tiřštas, piřštas, niřsti, niřsti, kiřsti, piřkti, žviřgždas...

kuřčias, tuřgus, puřkšti, uřgti (uřkti), puřsti, kuřsti, skuřdas, guřbas, puřvas, tuřlyti, puřpti, muřkso (3 praes.), puřpso, smuřtas, tuřsinti...

Diėvas, šiėnas, pliėnas, siėtas „saėtas“, liėpti, liėsti, tiėsti, kiėsti „keėsti“, riėkti, piėšti, kniėbti, žiėbti, miėlėš, riėsti, skiėtas, išsišiėpti, žiėma, diėna, griėbti...

kuoėlas, juoėkas, ruoėštis, tuoėkti, kruoėpos (žem. kruoėpai), sriuoėbalas, tuoėpo (3 praes., tuopyti žem.) „taupo“, Skuoėdas (miestelio vardas)...

sodoėas, oėtas „камбала, rhombus maximus“, kopoėas, poėnas, koėšė „каша“, rodoėas, loėtai (arba loėtos), žoėlė, džiovoėa (gauti), vogoėti, dvoėkti, smogoėti, moėžis, groėžis...

mėta „мята“, mėsa, rėkti, lėkti, dvėsti, grėsti, (s)kėsti, (s)plėsti, krėsti, drėbti, vėžė, vėlė, gėlė, mėtis, dėgis...

dėkas, žėdas, nėkti, klėkti, pėktis, lėkis, plėši, rėši, sėkis, krėtis „kritimas“, brėdis, lėna (3 praes.), rėna, gyvatėnė...

rūkti, dūkti, plūkti, siūlė, kūlė (baigia kultū), drūtis, rūgštis „rūgštumas“, dūris, dūrinti, kiūtinti, rūpi, žūna (3 praes.), kliūna...

rąstas, grąžtas, drąsų (vyra), grąžo (3 praes.), tąso, skąra, bąla, šąla...

kėsti, skėsti, mėsti, tėsti, gėsta (3 praes.), kėra, drėsa „drįsta“...

drįsti, lįsti, tįsti „darytis ilgam“ (nosis ištįso), skįla (3 praes.), šįla, dįla, bįra, įra, lįja, rįja...

siųsti, atsidųsta (-dųsa ir Kp. su naujai įvestu n: *atsiduńsa*), skųra (3 praes.), kiųra, būva, žųva, griųva...

12. Tvirtapradė kirčiuotųjų skiemenų priegaidė žymime *dešininiu* (acutus) ženklų, pav.:

áibė, ááiktas, ááilis, báimė, ááirinti, bráidžioti¹⁾, láipti, páikioti, ráičioti, ráišioti, dráikioti¹⁾, táikinti, láidyti, ráižyti, bráižyti, láistyti, skáidyti, páikinti, dáigas, záislas, záisti, káišti „skusti“, láimė, láisvė...

éižėti, tréikėti, kréitėti, péikėtis, kéikti, kléisti, léisti, téisinti, svéikinti, méilintis¹⁾, méilė, véikiai (ateis), mainéiva, Karéiva (pavardė), Mažéika (pavardė)...

ùiti, gùiti, gùirė „tokia žuvis“, mùistyti, lùina, kùila, rùišis...

áuhti, šáuiti, ráuti, kláuisti, máuti, gráuisti, ráugas, káulas, láužas, dáužėti, ráugėti, sáugau, káustyti, šáudyti, máudyti...

šliáužioti, džiáuiti, čiáupti, bjáurioti, kiáuľioti, čiáuđėti, kliáuťis, kiáušas, kiáuťas...

lángas, ánkštis, kándu, ántis, pántis, lándžioti, lánkioti, slánkioti, ránkioti, mánkyti...

lénkas, ménkė (tokia žuvis), skéndėti, spéndžiu, sténgiu, ténkintis...

linkterėti, skinti, kabinti, vingis, lingė „kartis lopšiui pakabinti“, kinka, trinka...

lúnkas, rúngas, lúnginti, stúngis...

ámžius, lámdyti, grámdyti, pakrámta (toks žmogus),

vėmti, témti, žėmbėti, rémbėti, kėmpėti, grėmžti, lémtas...

kĩmti, limti, kĩmšterėti, kĩmšt! (ištiktukas), kĩmst! kĩmst! rimti, rimtas...

kũmštė, rũmtas „rimtas“, rũmbėti, grũmdyti, stũmdyti,

áľkanas, káľnas, málka, gáľva, málti, káľti, sáľti, šáľti, báľti, váľgyti, skáľdyti, šáľdyti, sáľdyti, váľkioti²⁾, báľtas, váľtis, žáľti, páľšas, táľžyti..

éľnis (éľnias), déľna (déľnas), véľnias, méľžu, kéľti, skéľti, gėľbėti, skėldėti, véľti, skėľbti, péľkė, žėľti, gėľti, tėľžti „smarkiai mesti“, švebėlda „šveplys“...

¹⁾ Pajūrio žemaičiai (Sint.¹⁾ ištaria *braĩdžioti, draĩkioties, meĩlintis* (bet *mėilauti*).

²⁾ Žem. ir *vaĩkioti*. Sint.¹

iltis, pilnas, vilna, skilti, pilti, šilti, gilti, žilti, nutilti, vilti, kibilda, miltai, tiltas, kilpa, milžti, gildyti, šildyti, pildyti, vilgyti, tildyti, skiltis, dilgsi (3 praes.), žvilgsi...

kūlti, pūlti, dūlkė, dūlka (3 praes.), tūlpinti, mūlkis, būlvė, tūlka „vertėjas“, kūl-
šis(-šė), sūltys...

árklas, árklj, árti, dárbas, sárgas, kárpa, várpa, várna, šárka, márška, tárpas, kárti, bárti, skárti, bárška (3 praes.), tárška, kárštas, márgas, šármas, spárdyti, mártauju „tebesmi marti, dar neturiu vaikų“...

érdėti, mérdėti, skérdėti, vértėti, kėrpė, gėrvė, vérti, šérti, mérgauju „dar tebesmi merga, netekėjusi“, šėrpeta, gėrti, įtėrpti, tvėrti, gvėrti, dvėrti, kevėrza, kumpėrza, érza (3 praes.), šėrdj, nėrti, vėrdu...

írklas, irti, girti, tirti, apžirti, skirti, virti, spirti, mirštu, tirpsi (3 praes.), mirksi, virpa (3 praes.), smirda (smirdi), širdj, dirbti, virkauti...

ūrbinti, kūrpė, dūrti, dūrstyti, kūrti, skūrti, kūrtas, mūrdyti, spūrda (3 praes.), sūrginti, šiūrpa(-is, -ė), kiūrti...

féna, íeškau, íełektj, líepa, síena, míelas, píenas, víenas, kíetas, ríetai, síetas „sijojamas įnagis“, skíesti, líeti, gríežti, neužsívíežti, gíeda gíesmė, píemenj, líemenj, skíemenj, síekti, díegti, stíegti (stríegti stoga), plíekti, svíegti (svíesti), tríesti, prieš líetų, síela, víesulas, kamíenas, kiaulíeną, karalıenė...

úodas, úoksas, úosti, skúosti, plúoštas, rúožtas, súolas, šúolis, súodys (súodžiai), grúo-
das, púolu, júodas, júosta, važiuoti, kamuoti, lúobas (lúoba), stúomenis (acc. pl.), dúoti, lúošas, kúolinga, liúoksi (3 praes.), striúoksi...

óras, rópė, sópa (3 praes.), stóras, klóti, lóti, stóti, atsiknóti, plóti, lópyti, mókslas, móku, plónas, dróžti, krópti, nuslópiti „nugulti“, dróbė, kópti, gróbtį, apžióti, sijóti, ropóti, be sóties, kópėcios, mólis, tóšis...

ėsti, bėgti, mėgti, rėžti, brėžti, grėbti, plėšti, mėžti, vėžj (pagavo), vėgėlė, skėliau, ké-
liau, vėliau, vėriau, gėriau, vėmiau, dėti, sėti, ekėti, ekėčios, vežėčios, kerėpla, vėpla, rėkauti, rėka, mėtyti, vėtyti...

ýla, ýriau, skýriau, pýliau, skýniau, mýniau, pýniau, lýgus, plýšti, skýsti, skýstas, sakýti, badyti, dygti, stýgti, plýnas, karklýnas, purvýnas, šýpa „šipata“...

údra (údras), lúpa, krúptelėti, trúkti, lúžti, grúdas, grústi, plústi, rúgštūs (kopūstai), mūsų, jūsų, púliai, púdyti, súdyti, púti, búti, žúti, kliúti, išsrúti, siúti, griúti, klúpoti, súpoti, žiúrau, kiútau, rúšis, lúšis...

spąstai, žąslai, kąsti...

at-si-, įsi-rėžti (rėžtis), pėslas „penimė kiauľė“, spėsti, sprėsti...

tįsta (tino, tinti), pažįstu, spįsta K (spindo, spįsti)...

skųsti...

13. Balsiai *a, e, i, u* kilimo yra trumpi, iš kurių rašomojoje kalboje po kirčiu, ne žodžio gale, tegali pailgėti tiksliai *a* ir *e*.

Balsiai *i* ir *u* rašomojoje kalboje visuomet palieka trumpi.

Ilgieji *a* ir *e* gali turėti dvejetainę priegaidę: tvirtagailę, t. y. *ā, ē*, atdarame skiemenyje (ne dvibalsyje), ir tvirtapradę, t. y. *ā, ē*, uždaramame skiemenyje (dvibalsyje); pav.: *gālas, māžas, rāštas, gēlia, gēras, tēpa : mālka, šárka, gēlti, élnis*.

Kadangi rašomojoje kalboje balsiai *i* ir *u* palieka trumpi net ir tvirtapradės priegaidės skiemenyje (dvibalsy), tai dėl tos priežasties kalbininkai greta su *ai, ei, ar, er...* terašo tiksliai *il, ul, ir, ur...*, o ne *il... : pila* ir *pilti*, *kulia* ir *kūlti*, *spiria* ir *spirti*, *dūria* ir *dūrti*...

14. Rašomosios kalbės garsus *ā || ā, ē || ē, i, u* daugumą lietuvių kalbos šnektų ištaria visus vienodai: *a, e, i* ir *u* po kirčiu, ne žodžio gale, visuomet tenai (šiaurės rytiečių augštaičių ir visų žemaičių šnektose) pusilgiai. Pav. dusetiškiei sako: *kārā, māla, vērā, škīrā, dūrā* ir *kārt, māl, vērt, škirt, durt* (arba *durtė : -ę* pusilgis), o al-sėdiškiai, salantiškiai ir kiti žemaičiai — *rāša* „rašo“, *vēdē* „vėdė“, *lēpa* „lipo“, *lōpa* „lūpo“ ir *kārtē* „karti“, *mālte, vērtē, škērtē, dōrtē*. Dusetiškių ir žemaičių pavyzdžiuose balsiai *a, e, i, u* su abiem priegaidėm yra **pusilgiai** (mittelzeitig, полуполный).

Pietiečių dzūkų (Seinai, Leipalingis, Merkinė) *i* ir *u* po kirčiu atdarame skiemenyje lieka trumpi (*vīsas, lūpa*), bet uždaramame tvirtapradės priegaidės skiemenyje jie pavirsta ilgais: *gýrnos* „girnós“, *pýlnas* „pilnas“, *kúrc(ie)* „kúrti“, *búrū* „būrną“.

Taigi, rašomosios kalbės žodžių *vīlna* ir *kūrtas* trumpuosius *i* ir *u* lietuviai ištaria trejopai: 1) trumpai (vakariečiai augštaičiai: Ilguva, Naumiestis-Šakių aps., Tilžė...), 2) pusiau ilgai (šiaurės rytiečiai augštaičiai: Dusetos, Linkmenes, Tverečius, Kupiškis, Šiauliai..., žemaičiai: Kvėdarna, Plungė, Salantaĩ...), 3) ilgai (pietų rytiečiai augštaičiai: Alytus, Seinai... kai-kurie vakariečiai, rytiečių kaimynai: Bartninkai...).

15. Rašomosios kalbės, su kuria sutinka ir pietų rytiečiai (Seinai, Merkinė...), balsiai *a* ir *e* ne žodžio gale, būdami po kirčiu, kartais palieka **trumpi**, pav.: kàsti (kàsime, kàs-kime, kàsdamas), ràsti, kàpsi (3 praes.), kàranduoti, mèsti, nèšti, vèsti, mào, tàvo, sàvo, gerèsnis, nèvedu, àtvedu, pàvedu... Visų kitų lietuvių kalbės šnektų atstovai (šiaurės rytiečiai augštaičiai, visi žemaičiai) ištaria *a* ir *e* po kirčiu, ne žodžio gale, visuomet kaip **pusilgius**: *kāsti(e)...*, *māno...*, *gerėsnis...* Pastarųjų lietuvių tos-pačios padėties ir *i* su *u* yra **pusilgiai**: *vīsas* (žem. *vīsas* Kv., Erž., *vėsos* Als., Slnt...), *gūdas* (žem. *gūda* „gūda“ Kv., Erž., *gōda* Als., Slnt.).

16. Rašomosios kalbės balsiai yra dvejopo ilgio: 1) vieni balsiai yra visuomet ilgį, net ir kirčio neturėdami: *o, é, y, ū, ą, ę, í, ú*, 2) kiti, neturėdami kirčio visuomet esti trumpi: *a, e*, 3) treči, tiek būdami po kirčiu, tiek jo neturėdami teesti vien tik trumpi: *i, u*.

Balsiai *a* ir *e*, būdami po kirčiu ne žodžio gale, gali pavirsti ilgais: mažas (acc pl.), bet *māžas* (nom. s.), kur *ā* yra ilgas, t. y. *ā*.

17. Kitos šnektos, kaip esame jau matę, be trumpųjų (kàs, vès, kris, mùš) ir ilgųjų (apklótas part., apklótas subst.), turi dar **pusilgių** arba vidutinio ilgumo balsių: šiaurės rytiečių — *kāla* || *kāltas, vėlanas* „velenas“ || *vėltas, žīlas* || *žīlt(ę)*, *dūrā* || *dūrtas* Ds., žemaičių — *kāla* „kalė“ || *káltę* (Als., Slnt., *káltj* Kv., Erž., Kuršėnai), *vēlat* „veliate“ || *vēltę*, žēla (žila Kv., Erž.) „žilo“ || *žēltę* (*žīlti*), *dōrat* (*dūrat*) „duriate“ || *dōrtę* (*durti*).

18. Rašomosios kalbės lyčių *māžas* ir *pēšas* (3 praes.) balsiai *ā* ir *ē* nėra to-paties ilgio su šiaurės rytiečių augštaičių ir žemaičių balsiais *ā* ir *ē*: *māžas* (*māžos*) ir *pēšas*. Pirmuoju du *ā* ir *ē* yra ilgu, o pastaruoju du pusilgiu. Bet šio netikslumo šandie mes negalime išvengti dėl tam tikrų raidžių stokos mūsų spauštuvėje.

Taip-pat rašomosios kalbės balsiai *ā* ir *ē* nėra lygūs su šiaurės rytiečių ir žemaičių balsiais *ā* ir *ē*: *kālti, kárti, nérti, vérti*. Rašomosios kalbės balsiai *ā* ir *ē* yra ilgį, o šiaurės rytiečių augštaičių ir visų žemaičių šiuodu balsiu tėra tiktai **pusilgiu**.

19. Ilgieji žodžių skiemens, būdami po kirčiu, visose lietuvių kalbės šnektose turi dvejopą priegaidę. Jei kirčių priegaidės mes nežymėtumbime, tai dažnai būtų rašte ir spaudoje sunku suvaikyti vienodai rašomų žodžių reikšmė, kas matyti kad ir iš šių pavyzdžių:

kvailą (*kvaĩlą* žmogų < *kvaĩlas* adj.: *kváilą* < *kváila* subst. „kvaĩlas žmogus“), paisy (miežiūs *páiso* „kulia“: jis niėko *nepáiso* „nežiūri, ne obraцаетъ вниманiя“), kleivą (*kleĩvą* adj.: *klėivą* subst. < *klėiva* „klišis“), teisė (*teĩsė* 3 praet.: *teĩsė* „Recht, право“), veikus veikią (*veĩkus veĩkią* part.: *veĩkus veĩkią* adj.), augštas (*aũgštas* subst.: *augštas* adj.), auklė (*aũklė* „aũtas“: *áuklė* „vaikų augintoja, áuklėtoja“), aušti (*aũšta* „švinta, rytas darosi“: *viralas áušta*), plaukti (žmogūs peĩ upę *plaũkia*: rugiāĩ jaũ *pláukia* „igauna varpas“), plautas (aldijōs *plaũtas*, ávilio *plaũtas* subst.: *pláutas* part.), antis (*aĩtis* „užaĩtis“: *ántis* „toks paukštis“), lenkė (*leĩkė* 3 praet.: *lėnkė* „ilinkusi vieta“), ginti (*giĩti* galvijūs laukaĩ: *gĩnti* šālĩ nuō priešininkų), minti (*miĩti* mĩslę: *mĩnti* linūs), balnas (*baĩnas* árkliui dēdamas: *bálnas* jáutis), kaltas (*kaĩtas* adj.: *káltas* subst. „долото, Meissel“), karšti (*vīlnas kaĩšti*: žmogūs pràdeda *káršti* „senėti“), kartis (árklio *kaĩtis*, žirnių *kaĩtis* „korcec“: *kártis* „šatra“), skardas (*skaĩdas* „áidas, эхо“: *skárdas* „жестъ, Blech“), varną (vaĩną < *vaĩnas*: *várną* < *várna*), merkti (linūs *meĩkia*: ákĩ *mėrkia*), vertas (trijų skatikų *veĩtas*: *vėrtas* part.), girdo (šito *giĩdo* toli pasiehta < *giĩdas* „слухъ, pāskalas“: árklus *girdo* 3 praes.), skirtas (*skĩřtas* sub. „skirtumas“: *skĩrtas* part.), miršta (jis viską *užmiĩšta*: *mĩršta* žmónės), kurbė (*kũrpė* sūb. tenaĩ peĩ diėną *kuĩpė*? 3 praet.: *kũrpė* „avalynės, autũvo vardas“), kietis (*kiėtis* „kietumas“: *klėtis* „žolės vardas“), liepė (*liėpė* 3 praet.: *lėpė* Dsn. „lėpa, липа“), mielas (*miėlas* „гипсъ“: *mėlas* adj.), sietas (*siėtas* „saitas karvei rišti“: *sėetas* „miltams sijoti įnagis“), juodu (*juōdu* abũdu bũvo atėjusiu: *jũodu* nom. du. iš *jũodo* adj.), juosta (*vėidas juōsta*, pajuōdo: *jũosta* susijũosti), klotas (klótas, ap-, pa-, in-*klótas* subst.: *klótas*... part.), košė (*kōšė* „toks valgis“: *kōšė* 3 praet.), kotas (*kōtas* „l. kat, būdelis“: *kōtas* „пучка“), lopo (*lōpo* gen. s. subst.: *lōpo* 3 praet.), rodo (*rōdo* gen. s. adj.: *rōdo* 3 praes.), stotas (*stōtas* subst. „lytis“: *stótas* part.), mėtos

(*mėtos* n. pl. sub.: *mėtos* 3 praes.), pagrėbstai (*pagrėbstai* nom. pl. sub.: *pagrėbstai* 2 s. praes.), pasėdo (ašt vežimo *pasėdo* atsisėdo: *pasėdo* 3 praet.), pasėstas (*pasėstas* „vežimo sėdimoji lenta, pagalvis“: *pasėstas* part.), sėja (mūsų kaimynai *sėja* jau baigia sėti: *sėja* part.), spėtas (*spėtas*, *atspėtas* sub. „atspėjamas laikas“: *spėtas* part.), vėlės (*vėlės* nom. pl. „numirėlių dvasios“: *vėlės* 3 praet.), gyvis (*gyvis* „gyvumas“: *gyvis* „gyvas daiktas“; kąs tō gyvio gyvis!), pūsi (*pūsi* „vėją leisi“: *pūsi* „imsi pūti“ 2 s. fut.), siūlės (*siūlės* nom. pl. sub.: *siūlės* 3 praet.), sūdyti (*sūdyti* „судить, teisti“: *sūdyti* „dėti druskos“), sūris (*sūris* „sūrumas“; *sūris* „сыръ“: kąs tō sūrio sūris!).

20. Dažnai tos-pačios šaknies žodžiai gauna ne vienodos priegaidės kirtį. Priegaidės kaitą, kurią lengvai gali pastebėti tos-pačios šaknies žodžiuose kiekvienas klausios ausies lietūvis, skaitytojai bus matoma iš šių pavyzdžių:

braido || braidžioja¹⁾, draiko || draikiojas¹⁾, laisvas || laisvė (laiksvė), paikas || paikinti paikioti, šaiposi || pašáipa „šipata“; kéikti || kéiksmas, méilūs || méilė méilintis¹⁾, sveikas || svėikinti, teišūs teišti || téisinti téisė; daūg || dáuginti¹⁾, daūžti || dáužėti, gráusti || graūsmas, sáulė || pasaūliui, tráukti || traūko žolė, šienáuti || šienaūtė, pagáuti || pagaūtė, daūgu || padángės dāngos, kándu || kañdis, leñda lañdo || lándžioti, lāngas || laūgius; leñkti liñkti || lénkė linkis, skeñdo || skéndėti; skūndžiu || skuñdas; reñti || rimti rimtas, krañto || pakrámta krímst! (išiktukas); kaĩtas || káltinti, šáltas || šáltis, báltas || baĩtis, kalba || kálbinti¹⁾; šilti || šĩltas, švilpti || švilpauti švilpa, vilkas || vilkė; margs || mařguoja, mařcia || mártauja „dar tebėra marti, dar nėra susilaukusi vaikų“, vařgas || várginti; gėrvė || geřvinas, meřga || mérgauja „dar tebėra merga, netekėjusi“, veřsti || vértėti, keřta || kértėti, skeřdžia || skėrdėti; miřti || miršta mérdėti, birbti || birbauti, tiřpti || tiřpsi; pienas || piēnė²⁾ piēnius, gėdu || giēdalas (ž.), triēdžiu || triēdalas (ž.); juodas || juōduoti juōsti (véidas pajuōdo), juōsti || diržu juōsi, važiuoti || važiūotė; džiōvė 3 praes. || gávo džiōvą, klóti || pátalais klōji „guli užsiklōjęs“ (apklōtas „apsikloti drobulė“), lópau || lōpas, móku || mókestys, nešióti || nešiōtė, sóstas || pasōstė Kv., óras árti || órę (baĩgiam árti), málti || mōlę málti, kūlę jaū iškūlė, brėžiu brėži, éda édi, eik pagrėbstų grėbstyti, klėtis || paklėtė (kálnas || pakálnė)³⁾, mėlynas || mėlynuoja, pėda || pėdinti, rėkia || rėkauja, rėžiu rėži, sėja sėja, vėjas || pavėjui, vėpla || vėplinti; brýdoti || brýdis brýdė, klýkti || klýkis „toks paukštis (súopis, liūgė)“ klykauti, išvýsti išvýdo || pavýdas; drútas || drútis „drútumas“, dūriau || dūris dūrinti, kiđtoti || kiđtinti, lūžti || lūžis lūžą (lūža), plústi plúdo || plūdys (plūdės), rūpi rūpestis || rūpinti, siúlas || siūlės, šūkis || šūkauti; drąsūs || drąsinti¹⁾.

21. Kirčiuotųjų skiemenų ilgųjų balsių ir dvibalsių dvejetainę priegaidę dar tebeskiria visos lietuvių kalbės šnėktos. Bet tasai priegaidės skyrimas nėra visame lietuvių kalbės plote vienodas.

Augštaičių tarmė priegaide mąža kuo skiriasi nuo rašomosios kalbės priegaidės. Ir tie žemaičiai, kurie susiduria su vakariečiais augštaičiais (pav., Eržvilkas, Kuršėnai), priegaidę ištaria augštaitiškai.

Ne augštaičių pasienio žemaičių (pav., Alsėdžiai, Plūngė, Salantaĩ...) abi priegaidės rūši augštaičio ausiai atrodo tvirtapradį.

Augštaičių tvirtagalę priegaidę Žemaičiuose atstoja **kriñtančioji** (fallend, нисходящая), o tvirtapradę — **sprógstančioji** arba **lūžtančioji** (laužtinė) (прерывистая, gestossen), kada ilgojo balsio arba dvibalsio viduryje nutrūksta, nulūžta balsas dėl balsaskylės (голосо́вая щель) užsidarymo.

22. Žemaičių abidvi priegaidės rūši, man rodosi, bevėik niėkuo nesiskiria nuo Vėlmieros ir Smiltėnės apylinkės latvių priegaidės (kaip ją yra aprašę prof. J. Endzelynas ir prof. P. Šmitas), latviškai vadinamos **kriñtuoša** (fallend) ir **grūsta** arba **laužta** (gestossen).

Žemaičių priegaidei žymėti galėtų tikt latvių kalbininkų vartojamieji ženklai. Žemaičių šnėktos pavyzdžiai galima būtų šitaip rašyti: *lāuks* „laūkas“, *vāks* „vaikas“, *pēilis* „peilis“, *vērk* „veřkia“, *pērkte* „pirkti“ || *laūk* „laukia“, *dākts* „dāiktas“, *vēřte* „vérti“, *mēřšto* „mirštu“, *dōřte* „dūrti“.

Žodyne žemaičių priegaidei žymėti aš, bijodamas nutolti nuo rašomosios kalbės, vartuju tuos pačius ženklus, kaip ir augštaičių tarmėi. Todel paminėtuosius pavyzdžius aš rašau šitaipos: *lāuks*, *pēilis*, *vērk*, *pērkte* (*pīrkti*) || *lāuk*, *dākts*, *vēřte*, *mēřšto*, *dōřte*.

¹⁾ Pajūriškiai žemaičiai (Sint¹⁾) ištaria *braidžioti*, *draikioties*, *meilinties*, *daūginti*, *kalbinti*, *drąsinti*.

²⁾ *piēnė* Sint¹⁾.

³⁾ *pāklētis* (instr. s. *pāklēcīu* = v. š. *pākliēto*), *pakálnė* Sint¹⁾.

Kirčio kilnojimas arba jo šokinėjimas. 23. Linksniuojamųjų ir asmenuojamųjų žodžių kirtis nėra pastovus daiktas: dažnai jis nušoka nuo galūnės ant šaknies, dažnai žodžio šaknies kirtis atsидuria žodžio galūnėje.

Mūsų rašomoji kalba turi visą eilę žodžių, kurių kirtis visose kaitymo lytyse palieka šaknyje. Kita vėl žodžių eilė, skaičium didesnė, kaitymo lytyse turi nepastovų, kilnojamą kirtį.

Kirčio vietos pastovumo ir nepastovumo dėsnius kelia aiškėn mūsų kalbos gramatika. Aš čia tujų dėsnų manau nė neliesti, tardamos, kad pradžiai bus gana tedavus tiktai kirčio pastovumo ir jo stumdymo kelis pavyzdžius pačiame linksniavime.

24. Pirmasis linksniavimas.

Kamienagalis -a-.

Liūksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis
Vienāskaita				
1. Vardiniūkas	výras	piřštas	kélmas	Diėvas
2. Kilminiūkas	výro	piřšto	kélmo	Diėvo
3. Naudiniūkas	výrui	piřštui	kélmui	Diėvui
4. Galiniūkas	výrą	piřštą	kélma	Diėvą
5. Šaūksmininkas	výre ¹⁾	piřšte (piřštė)	kélme	Diėve (Diėvė)
6. Įnagininkas	výru	piřštų	kélmu	Diėvų
7. Viėtininkas	výre	piřštė	kelmė ²⁾	Diėvė
Daugiskaita				
1. Vardiniūkas ir šaūksmininkas	výrai	piřštai	kelmaĩ	dievaĩ
2. Kilminiūkas	výrų	piřštų	kelmų	dievų
3. Naudiniūkas	výrams	piřštams	kelmáms	dieváms
4. Galiniūkas	výrus	piřštųs	kélmus	dievųs
5. Įnagininkas	výrais	piřštais	kelmaĩs	dievaĩs
6. Viėtininkas	výruose	piřštuose	kelmuosė	dievuosė
Dvīskaita				
1. Vard., gal., šauk.	dù výru	dù piřštų	dù kélmu	dù dievų
2. Naudiniūkas	dvíem výram	dvíem piřštam	dvíem kelmám	dvíem dievám
3. Įnagininkas	dviēm výram	dviēm piřštam	dviēm kelmaĩm	dviēm dievaĩm

¹⁾ Stud. A. Salys tvirtina, kad salantiškiuose šaūksmininkas esąs *veĩne* (v. š. *vėĩnė*), *výre*, kas sutinka su latvių kalbos šaūksmininko lytimis *tēv, māt, brālī, Jāni* (Endzelin LGr. § 171, S. 31).

²⁾ *Kélme, lānge, āžuole, kāmine, kūbile* (rūgsta) ištaria šiaurės vakariečiai žemaičiai, pav., Slnt.1. Pietų rytiečių žemaičių atstōvas Jaunius (Kv.) greta su lytimis *kélme* ir *lānge* ištardavo *pušynė, eglynė* (pl. *pušynaĩ, eglynaĩ*). Iš Kuršaičio žinome, kad Tilžės apylinkėje sakoma *kélme, lānge*. Šitie duomens rodo, kad lietuviai vienaskaitos vardininkui senovėje yra turėję dvejopą kirtį: augštaičiai žodžio galūnėje, o žemaičiai — šaknyje. Vadinas, vietininko kirtis žemaičių tarmėje yra atstumtinis. Pažemaitės vakariečiai (Tilžė) sako *kélme, lānge* del žemaičių įtakos.

Del vietininko kirčio rašo man kun. P. Sragys (1923 m. XI 21): „Klausiamieji žodžiai mano tarmėje turi šiuos kirčius: *dārbe, kélme, krėsle, lānge, mėšle, stōge, ráuge, sūole* (nom. pl. *sūolai*), *siete* (sietas sijójimams), *vėdare, āžuole, óbuole* (ž. *vúobulė*), *jōvale, kātīle, reĩkale, vākare, kūbile* (ž. *kūbėlė*), bet *kaminė*. Toks yra čia mūsų vietininkas. *Kaminė, kiminė* (vard. *kāmēns, kēmēns*, daug. *kāmēnā, kēmēnā, kāmēnūm, kēmēnūm*). Taigi, man rodosi, vietininkas yra *kaminė, kiminė* delto kad vard. yra trumpas kirtis ir daug. yra *kamínaĩ, kimínaĩ*; bet *čiūkuras* (*čiūkōrs*) yra *čiūkure*, man rodosi delto, kad daug. yra *čiūkurai*. — Mes sakome *pušynaĩ, karklynaĩ, kūlynaĩ*, viet. *pušynė, karklynė*, bet *kūlynė*“.

Kamienagalis *-ja-* (vard. *-jas*) ir *-ja-* || *-i-* (vard. *-ys, -is*).

Liūksniai	Pirmųkštis <i>šaknies</i> kirtis		Pirmųkštis <i>galūnės</i> kirtis	
	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis
V i e n ā s k a i t a				
1. Vardiniūkas	vėjas, žirnis	tėlias ¹⁾ , veššis	vėlnias, ožys	svėčias ²⁾ , piršlys
2. Kilminiūkas	vėjo, žirnio	tėlio, vešio	vėlnio, ožio	svėčio, piršlio
3. Naudiniūkas	vėjui, žirniui	tėliui, vešui	vėlniui, ožiui	svėčiui, piršliui
4. Galiniūkas	vėją, žirni	tėlią, vešį	vėlnią, ožį	svėčią, piršį
5. Šauksmininkas	vėje ³⁾ , žirni	telė ³⁾ , vešči	vėlne ³⁾ , ožy	svetė ³⁾ , piršly
6. Įnagininkas	vėju, žirniu	tėliu, veršiu	vėlniu, ožiu	svėčiu, piršliu
7. Viėtininkas	vėje ⁴⁾ , žirnyje	telė ⁴⁾ , vešyje	, ožyje	, piršlyje
D a u g i s k a i t a				
1. Vardiniūkas ir šauksmininkas	vėjai, žirniai	tėliai, vešiai	vėlniai, ožiai	svėčiai, piršliai
2. Kilminiūkas	vėjų, žirnių	tėlių, vešių	vėlnių, ožių	svėčių, piršlių
3. Naudiniūkas	vėjams, žirniams	tėliams, vešiams	vėlniams, ožiams	svėčiams, piršliams
4. Galiniūkas	vėjus, žirnius	tėlius, veršius	vėlnius, ožius	svėčius, piršlius
5. Įnagininkas	vėjais, žirniais	tėliais, vešiais	vėlniais, ožiais	svėčiais, piršliais
6. Viėtininkas	vėjuose, žirniuose	tėliuose, vešiuose	vėlniuose, ožiuose	svėčiuose, piršliuose
D v i s k a i t a				
1. Vard., gal., šauk.	dū vėju, žirniu	teliu, veršiu	vėlniu, ožiu	svėčiu, piršliu
2. Naudiniūkas	dviem vėjam, žirniam	tėliam, vešiam	vėlniam, ožiam	svėčiam, piršliam
3. Įnagininkas	dviem vėjam, žirniam	tėliam, vešiam	vėlniam, ožiam	svėčiam, piršliam

25. Antrasis linksniavimas.

Kamienagalis *-o-*, *-jo-* (vard. *-ja* ir *-i*), *-(i)ė*.

Liūksniai	Pirmųkštis <i>šaknies</i> kirtis		Pirmųkštis <i>galūnės</i> kirtis	
	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis
V i e n ā s k a i t a				
1. Vardiniūkas	liepa, kója, gėrvė	rankà, dvasià, kiaulė	galvà, giesmė	žiemà, valdžià, marti, siulė
2. Kilminiūkas	liepos, kójos, gėrvės	raňkos, dvāsios, kiaulės	galvòs, giesmės	žiemòs, valdžios, marčios, siulės
3. Naudiniūkas	liepai, kójai, gėrvei	raňkai, dvāsiai, kiaulei	gálvai, giesmei	žiėmai, valdžiai, marčiai, siulei
4. Galiniūkas	liepà, kójà, gėrvę	raňkà, dvásià, kiaulę	gálvą, giesmę	žiėmà, valdžią, marčią, siulę
5. Šauksmininkas	liepa, kója, gėrvė ⁵⁾	raňka, dvāsia, kiaulė ⁵⁾	gálva, giesmė ⁵⁾	žiėma, valdžia, marčia, siulė ⁵⁾
6. Įnagininkas	liepa, kója, gėrve	rankà, dvasià, kaulė	gálva, giesme	žiemà, valdžià, marčia, siulė
7. Viėtininkas	liepoje, kójoje, gėrvėje	raňkoje, dvāsioje, kiaulėje	galvojė, giesmėjė	žiemojė, valdžiojė, marčiojė, siulėjė

¹⁾ Dievėniškio ir Ciskodo lietuviai sako *tėlis*. Vakariečių augštaičių ir žemaičių lytims *mėdis, jautis* Rytų Lietuvoje atliepia *mėdžias, jaučias*.

²⁾ Svečias žemaitiškai yra ištariamas ir *svetys*. Žem. ir Kuršaičio *ėlnis* daug-kur (Ds., Nm.) yra *ėlnias*.

³⁾ Šauksmininką *vėje, telė, vėlne* esu girdėjęs tarp dusetiškių ir linkmeniškių.

⁴⁾ *Vėje* (v. š. *vėji*) dar šandie tebesako Ds., Lnk. *Medė* (v. š. *med*) greta su vard. *mėdžias* „mėdžias“ sako Dsn.

⁵⁾ Žemaičiai ir Pažemaitės vakariečiai augštaičiai (Tilžės apylinkė) šauksmininko vietoje vartoja vardininką, sakydami: *gėrvė, rankà, dvasià, kiaulė, galvà, giesmė, žiemà, valdžią, marti, siulė*.

Liūksniai	Pirmykštis <i>šaknies</i> kirtis		Pirmykštis <i>galūnės</i> kirtis	
	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis
D a u g i s k a i t a				
1. Vard., šauksm.	liepos, kójos, gėrvės	raňkos, dvąsios, kiaulės	gálvos, giesmės	žiėmos, valdžios, mařčios, siulės
2. Kilminiňkas	liepų, kójų, gėrvių	raňkų, dvąsių, kiaulių	galvų, giesmių	žiemų, valdžių, marčių, siulių
3. Naudiniňkas	liepoms, kójoms, gėrvėms	raňkoms, dvąsioms, kiaulėms	galvoms, giesmėms	žiemoms, valdžioms, marčioms, siulėms
4. Galiniňkas	liepas, kójas, gėrves	rankas, dvasias, kiaulės	gálvas, giesmes	žiemas, valdžias, marčias, siulės
5. Įnagininkas	liepomis, kójomis, gėrvėmis	raňkomis, dvąsiomis, kiaulėmis	galvomis, giesmėmis	žiemomis, valdžiomis, marčiomis, siulėmis
6. Viėtininkas	liepose, kójose, gėrvėse	raňkose, dvąsiose, kiaulėse	galvosė, giesmėsė	žiemosė, valdžiosė, marčiosė, siulėsė
D v i s k a i t a				
1. Vard., gal., šauk.	dvi liepi, kóji, gėrvi	ranki, dvasi, kiauili	gálvi, giesmi	žiemì, valdi, martì, siulì
2. Naudiniňkas	dviem liepom, kójom, gėrvėm	raňkom, dvąsiom, kiauilėm	galvóm, giesmėm	žiemóm, valdžiom, marčiom, siulėm
3. Įnagininkas	dviem liepom, kójom, gėrvėm	raňkom, dvąsiom, kiauilėm	galvóm, giesmėm	žiemóm, valdžiom, marčiom, siulėm

26. Trečiasis linksniavimas.

Kamėnagalìs -i-.

Liūksniai	Pirmykštis <i>šaknies</i> kirtis		Pirmykštis <i>galūnės</i> kirtis	
	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė
V i e n ā s k a i t a				
1. Vardiniňkas	tóšis	anglis ¹⁾	širdis	pirtis
2. Kilminiňkas	tóšies	aňglies	širdiės	pirtiės
3. Naudiniňkas	tóšiai ²⁾	aňgliai	širdžiai	pirčiai
4. Galiniňkas	tóšį	aňglį	širdį	pirťį
5. Šauksmininkas	tóšie	aňglie	širdiė	pirtiė
6. Įnagininkas	tóšimi ³⁾	aňglimi	širdimi	pirtimi
7. Viėtininkas	tóšyje	aňglyje	širdyje	pirtyje
D a u g i s k a i t a				
1. Vard., šauk.	tóšys	aňglys	širdys	pirťys
2. Kilminiňkas	tóšių	aňglių	širdžių ⁴⁾	pirčių
3. Naudiniňkas	tóšims	aňglims	širdims	pirtims
4. Galiniňkas	tóšis	anglis	širdis	pirtis
5. Įnagininkas	tóšimis	aňglimis	širdimis	pirtimis
6. Viėtininkas	tóšyse ⁵⁾	aňglyse	širdyse	pirtyse
D v i s k a i t a				
1. Vard., gal., šauk.	dvi tóši	angli	širdi	pirti
2. Naudiniňkas	dviem tóšim	aňglim	širdim	pirtim
3. Įnagininkas	dviem tóšim	aňglim	širdim	pirtim

¹⁾ Vardininkas *anglis* yra neaiškus man naujadaras lyties *aňglis* vietoje. Rytiečiai augštaičiai ištaria *likstis* „ýda“, *slístis* „видъ, позоръ“, kurių vietoje vakariečiai ištartų *likstis* (liksties), *slístis* (slísties). Slaviškos kilmės žodis *smėtis*, *ties* ir vakariečių augštaičių šnektose nevirsta lytim **smertis*. Žemaičiai sako *anglis*, *iės*, daugiskaitos kilm. *aňglių* Kv. (Jn.), Slnt.¹ (senoji karta).

²⁾ Senąją naudininko galūnę iki šiai dienai yra išlaikę žemaičiai ir kai kurie pietų rytiečiai augštaičiai: žem. *tóšie*, *aňglie*, *širdie*, *pirťie*, r. a. (pav. Punia, Jeznas) *tóši*, *ūsni*, *širdi*, *pirťi*.

³⁾ Galūnę *-mi* šandie beveik visoje Lietuvoje atstoja *-a* (seniau *-án*): *tóšia*, *anglià*, *širdžia*, *pirčia*.

⁴⁾ *Širdžių* vietoje kai-kur dar tebesako senoviškai *širdį*.

⁵⁾ *-yse* vietoje kai-kurie vakariniai augštaičiai saką *-ise*. *Trisė* ir *akisė* esmi girdėjęs Naumiesčio (Šakių aps.) apylinkėje.

27. Ketvirtasis linksniavimas.

Kamienagalis -u-, -ju-.

Liūksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė priegaidė	Tvrtagalė priegaidė	Tvirtapradė priegaidė	Tvrtagalė priegaidė
Vienāskaita				
1. Vardiniūkas	1)	tuŗgus, puodŗius	sūnūs	virŗūs, sodŗius ²⁾
2. Kilminiūkas		tuŗgaus, puodŗiaus	sūnaūs	virŗaūs, sodŗiaūs
3. Naudiniūkas		tuŗgui, puodŗiui	sūnui	virŗui, sōdŗiui
4. Galiniūkas		tuŗgų, puodŗių	sūnų	virŗų, sōdŗių
5. Šaūksmininkas		tuŗgau, puodŗiau	sūnaū	virŗaū, sodŗiaū
6. Įnagininkas		tuŗgumi, puodŗiumi	sūnumi	virŗumi, sodŗiumi
7. Viētininkas		tuŗguje ³⁾ , puodŗiuje	sūnujė	virŗujė, sodŗiuje
Daugiskaita				
1. Vard., ſauk.	kaip <i>verŗiai</i>	tuŗgūs ⁴⁾	sūnūs	virŗūs
2. Kilminiūkas		tuŗgų	sūnų	virŗų
3. Naudiniūkas		tuŗgums	sūnūms	virŗūms
4. Galiniūkas		turgūs	sūnus	virŗūs
5. Įnagininkas		tuŗgumis	sūnumis	virŗumis
6. Viētininkas		tuŗguose	sūnuosė	virŗuosė
Dviskaita				
1. Vard., gal., ſauk.		turgū	sūnu	virŗū
2. Naudiniūkas		tuŗgum	sūnūm	virŗūm
3. Įnagininkas		tuŗgum	sūnum	virŗūm

28. Penktasis linksniavimas.

Senovės kamienagalis — priebalsis (-n-, -r-, -s-).

Liūksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė priegaidė	Tvrtagalė priegaidė	Tvirtapradė priegaidė	Tvrtagalė priegaidė
Vienaskaita				
1. Vardiniškas	mėnuo	5)	piemuō	tešmuō, sesuō
2. Kilminiškas	mėnesio (-ies ⁶⁾)		piemeñs ⁶⁾	tešmeñs, seseřs
3. Naudiniškas	mėnesiui (ž.-ie ⁷⁾)		pėmeniui	tėšmeniui, sėseriai
4. Galiniškas	mėnesį		pėmenį	tėšmenį, sėserį
5. Šauksmininkas	mėnesi		piemeniē	tešmeniē, seseriē
6. Įnagininkas	mėnesiu ⁸⁾		pėmeniū	tėšmeniū, sėseria
7. Viėtininkas	mėnesyje		piemenyje	tešmenyje, seseryjė

1) Daiktavardžiui pavyzdžio neturiu. Iš būdvardžių kirčio reikalui tiktų būdvardžiai *lygus, aiškus*, kurie senovėje buvo linksniuojami šitaip: *lygus, lygaus, *lygum[ui]*; naujadaras *lygiam(ui)*: *lygiam' iaw' Dk³ 363¹²⁾, imārkiam' 361²⁰⁾, lygų, lygumi (Dk² 108³⁰⁾, 201¹⁴⁾, 227³⁰⁾, lygume (aiūkume... regėlime Dk³ 596⁶⁾, brāgume dāiktę Dk² 262¹⁰⁾, wēikume Dk³ 582³⁵⁾; lygūs, lygų (brāguių Dk² 246³⁰⁾, lygumus (iūmus tāmumus Dk² 209¹⁰⁾, ūwielūmus dāiktamus Dk² 299²⁷⁾ || teislēmus 5²⁴⁾, lygus Dk² 95¹⁵⁾, 130³⁷⁾, 127⁴⁾ (brāgus 52³⁰⁾, 139⁴⁾, lygumis 37¹²⁾ (tākumis bāfais 15⁹⁾, ūwēlnumis zōdžeis Dk³ 302⁴⁰⁾, *lygūse (priēbūšie dāiktūie Dk² 254¹⁷⁾ || brāgiūfē 59⁸⁾, ūwēlniūie 363³⁾).*

2) Ištaria *sodžūs* pietiečiai dzūkai (Seinai, Merkine, Leipalingis).

3) Kuršaitis rašo *-ūje*, o Jablonskis *-uje*. Iš šnekamosios kalbos man tėra pažįstamos lytys *tuřguj* (rašome *tuřgųj*), *viršui*. Žemaičiai čia sako *tuřguo* (v. š. *tūrga, tōrgou*), *viršuō*.

4) *Puodžius* senųjų daugiskaitos lyčių šandie nebeturi. Lyčių *puodžius, puodžium(u)s, puodžiumis, puodžiuse* šandie jau net ir rašomoji kalba nebepažįsta, jų vietoje vartodama naujadarus *puodžiai, puodžiams, puodžiais, puodžiuose*. *Tuřguose, sūnuosė, viršuosė* yra irgi naujadarai senesniųjų lyčių *tuřguse, sūnūsė, viršūsė* vietoje. Dusetiškiuose senesnėji karta dar ir šandie tebesako *pelūs, pētūs* „pietūsė“ < *pelūsi < *pelūsėn. *Tuřgai, sūnaī, viršaī* Sint.¹ Sāulė jau *pietūsė* Nm.

5, 6, 7 ir 8) pastabos ieškok XXIX puslapyje.

Liūksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė
Daugiskaita				
1. Vard., šauk.	mėnesiai (ž.-ys)		piemens	tėšmens, sėšers
2. Kilminiškas	mėnesių (ž.-sų)		piemenų	tešmenų, seserų
3. Naudiniškas	mėnesiams (ž.-ims)		piemenims	tešmenims, seserims
4. Galiniškas	mėnesius (ž.-sis)		piemenis	tėšmenis, sėšeris
5. Įnagininkas	mėnesiais		piemenimis	tešmenimis, seserimis
6. Viėtininkas	mėnesiuose		piemenysė ⁹⁾	tešmenysė, seserysė
Dviskaita				
1. Vard., gal., šauk.	mėnesiu		piemeniu	tėšmeniu, sėseri
2. Naudiniškas	mėnesiam		piemenim	tešminim, seserim
3. Įnagininkas	mėnesiam		piemenim	tešmenim, seserim

29. Lietuvių kalbės giminaitės kalbos rodo, kad senovėje vieniems žodžiams dėta kirtis ant šaknies, o kitiems — ant galūnės. Kalbėsime pavyzdžiais. Sanskrito (senovės indų) kalboje greta su šakninio kirčio žodžiais, pav., *bhāgas* „davėjas; dalis, laimikis“, *vārṇa-s* „spalva, dažas“, *dāmas* „namas“, *pātram* „indas“, *dātram* „pjautuvas, dalgis“, *dānam* „dovana, lot. donum“, *ācāvā* „kumelė, ašva“, *ūrṇā* „vilna“ yra ir galūninio kirčio žodžių, pav., *dēvās* „Dievas“, *lōkās* „pleinė, laukas“, *usrās* „bulius“, *yugām* „jungas“, *parṇām* „sparnas“, *grīvā* „sprandas“. Tiedvi kirčio rūši matome ir graikų kalboje tebegyvuojanti: *δῶμος, οἶκος* „namas“, *πόρος* „pelnas, sāmbarvė“, *πέμπτος* „penktas“, *λύκος* „vilkas“, *τόξον* „šaujamasis lankas“, *δῶρον* „dovana“, *πέδον* „asla, žemė“, *οἶμη* „daina“, *χοίτη* „migis“, *δαίτη* „tėisė“, *μέτα* „metas“, *θήλυς* „moteriškas“ stovi greta su galūninio kirčio žodžiais *θεός* „Dievas“, *φορός* „nešas, našus“, *κοντός* „kartis, smaigas“, *πλωτός* „plaukias“, *βλωμός* „kašnis duonos“, *ζυγόν* „jungas“, *τομή* „pjūvis“, *φυγή* „lot. fuga, bėgimas“, *ἀλφά* „alga“, *θεά* „deivė“, *πλατός* „platus“. Graikų kalbės grūtėms *λύκος* ir *θεός*, *δῶρον* || *ζυγόν*, *οἶμη* || *τομή* rusų kalboje atliepia grūtės *волк*, kilm. *волка* (толка толка; стог, стόга; миг, ми́га) || *стол*, *столá* (кол, колá; труд, трудá; плод, плодá), *мясо*, *мыло*, *жáло*, *пóле*, *мóре*, *зóлото*, *сѣ́но*, *дѣрево* || *селó*, *помелó*, *жер(е)лó*, *долотó*, *веретенó*, *лúпа* || *женá*...

30. Indoeuropiečių šeimos kalbos senovėje bus turėjusios dvejopą kirtį: vienuose žodžiuose *šakninį*, kituose — *galūninį*. Tai išvadai pritaria ne tik čia aikštėn iškeltieji sanskrito, graikų ir rusų kalbės duomenys, bet ir senoji germanų kalba, kuri šandie laisvo kirčio nebeturi.

Senovės germanų kirčiui susekti tinka ieur. prokalbės garsai *k, t, p, s*, kurie jų prokalbėje prieš kirtį stovėdami virsdavo skardžiais priebalsiais *g, d, b, z*, o po kirčio — kimiais priebalsiais *h, þ, f, s*. Žodžio kirčio dvejopumą rodo šios gotų kalbos žodžių grūtės: *maurþr* „Mord“ || *fōdr* „makštys“ iš ieur. prolytės **m-rtrom* || *pōtro-m*, *airþa* „Erde, žemė“ || *þiuda* „tauta“ < ieur. **ertā* || *teutā*, *frapi* „protas“ || *þiubi* „vagystė“ < ieur. **protjom* || **teupjom*, *brōþar* „brolis“ || *fadar* „tėvas“ < ieur. **bhrā-tēr(-ōr)* || *pātēr*.

31. Lietuvių tolimesnieji giminaičiai rodo, kad senovėje lietuviai vienu žodžių visoms lytims bus dėję kirtį šaknyje, kitų — galūnėje. Žilojoje senovėje lietuviai bus sakę, pav.:

²⁾ Tvirtagalės priegaidės šakniniam kirčiui galėtų pavyzdžiu tiktus duosetiskų *ākmuo*. XVI amžiuje Daukša irgi sakė *ākmuo*. Daukša jį linksniuoją šitaip: *ākmenes* (gen. s.), *ākmeni* (dat. s.), *ākmeni*, *ākmenimi*; *ākmenes* (nom. pl.), *ākmenų*, *ākmenimus*, *ākmenis*, *ākmenimis*. Visur kitur *ākmen(e)s* (gen. s.) vietoje šandie besako *akmuo*. Daukšos žodį *vānduo* (iš čia duosetiskų *ūndo*, *ūnda*; galiniai *-o*, *-a* yra pusilgiai) beveik visi lietuviai pavertė *vandenimi*: *vanduo*.

³⁾ Galūnė *-o* iš pirmojo linksniavimo. *-s* sutrumpėjusi iš *-os*. Prienų, Punios apylinkėje sėniai dar ir šandie tebesaką *šunės*, *žasės*.

⁴⁾ Priebalsinių kamienų linksniavime naudininko galūnė yra dvejopa: augštaičių *-i* (tām *šūni*, *žąsi*, *dañti*, *piemeni*, *dūkteri*), žemaičių *-ie* (tām *šūnie*...). Šandie galūnė *-i* tebėra gyva Prienų, Punios, Jezno apylinkėje.

⁵⁾ Įnagininko senoji galūnė *-mi* retai kur bėra girdėti. Mėnes-i-mi, *piemenim*, *seserim*... turi i iš III linksniavimo. Senovėje turėjo būti sakoma **mėnes-mi*, **piemen-mi*... Dar ir šandie Kvėdarnoje tebesaką *vōndāmi* adv. „vandens keliu“ < **vānden-mi*.

⁶⁾ Žemaitiškai ir *piemeniysė*, *tešmeniysė*, *mėnesiysė* (v. š. *pėimėnūš*) SInt.1.

**Dieva's, Dievā', Dievuoi, Dieva'n, Dievuo', Dieve'n*, bet *ra'tas, ra'tā, ra'tuoi, ra'tan, ra'tuo, ra'ten*. Tam pritaria ne tikrai sanskrito žodžiai *dēvās* ir *rāthas* (vok. *Rad* „ratas“ rodo irgi šakninį kirtį), bet ir pačių lietuvių daugiskaitos lytys: *dievaĩ, dievų, dievams, dievaĩs, dievuosė*, bet *rātai, rātų...* Iš čia matome, kad „Dievo“ linksniavime turi visi vienaskaitos (del įnagininko *Dievū* teks kalbėti žemiau) linksniai atstumtinį, atkeltinį kirtį.

32. Kirčio atstūmimas nėra per daug senas: jis tėra vieny tikrai lietuvių padaras, nes jo latviai dar nepažįsta. Kirtis nuo galūnės tebebuvo neatstumtas ant šaknies dar tuo metu, kai buvo pradėta darytis tam tikri viėtininkai (locativus) su pasturdėliais *-pi* ir *-na* (senoviškai *-nā* su tvirtaprade priegaide). *Dievōpi* (šandie *Dievōp*) „pas Dievą“, *galanā* (šandie *galañ*) „į galą“ greta su lytimis *prōtopi* (dabar *prōtop*), *rātana* (dabar *rātan* įsūkti) atsirado dar tuomet, kai tebebuvo dar sakoma *Dievā'*, bet *ra'tā, prā'tā, gala'n* (accus. s.), bet *ra'tan* (plg. įvardžius *katrō, anō; katrā, anā*, bet *šito, šitą*).

Kad senovės latviai prieš šių dienų kirčio įsigalėjimą nėra stumdžioję kirčio nuo galūnės ant šaknies, dar ir šandie teberodo latviškieji lietuvių tvirtapradės (gestossen) priegaidės atstovai.

33. Lietuvių tvirtapradę priegaidę latvių kalboje atstoja dvejopa priegaidė: tęsiamoji (tęstinė, latv. stiepta, gedehnt, длительная) ir lūžtamoji (laužtinė, latv. lauzta, grūsta, gestossen, прерывистая).

Tęsiamąją priegaidę šandie turi tie žodžiai, kuriems senovėje latviai, jau lietuvių-latvių prokalbei suskilus dviem atskirom tarmėm (lietuvių tarmė ir latvių tarmė), dėdavo kirtį ant „akūtinės“ šaknies: *dūmi* „dūmai“, *krūms* || lie. krūmai, *kauls* || lie. kaulai, *kufts* || kurtai, *miļti* „miltai“, *piēns* || žuviēs *piēnai, sāni* „šonai“, *tiļts* || tiltai, *vīrs* || vīrai, *vējš* || vējai; *brālis* „brōlis“, *kuřmis* „kūrmis“, *ziņnis*, „žirnis“, *zviřbulis* „žvirblis“; *bāba* „bōba“, *deina* „dēlna“, *duōna* „dūona“, *ciļpa* „kilpa“, *jūra* „jūra“, *kāja* „kōja“, *liēpa* „lēpa“, *stīrna* „stirna“, *vārna* „vārna“, *vētra* „vētra“, *dzērve* „gėrvė“, *kuřpe* „kūrpė“, *rīkste* „rūkštė“, *saule* „saulė“, *zīle* „žylė“, *kārts* „kārtis“, *tāss* „tōsis“...

Lūžtąją priegaidę šandie turi tie žodžiai, kurie latvių prokalbėje yra dar tebeturėję kirtį žodžio galūnėje, o žodžio šaknyje „akūtinę“ priegaidę. Žodį *kēlmas* latviai prokalbės gadinėje bus dar tebetarę *kēlma's*, o kiek vėliau — *cēlma's* (ar dar *kēlma's*), dar vėliau — *cēl'mas* ir, pagaliau, *cēlms* (rašome *cēlms*).

Latvių prokalbėje šiems žodžiams kirtis dar tebedėta žodžio galūnėn: *darbs* || lie. darbaĩ, *diēgs* „siūlas“ || diegaĩ diegus, *graūds* || grūdaĩ, *kāts* || kotaĩ, *krēs/s* || krēsłai, *luōgs* || langaĩ, *mēsli* „mēsłai“, *ārā* „oriē“ || ōras, *pēc* < *pēdis* „paskui — pėdaĩs“ || pėdas r. „футъ, слѣдъ“, *plaūks* „kūokštas“ || plaukaĩ, *raūgs* || raugaĩ (mefkti), *saĩgs* || sargaĩ, *sēks* || šēkaĩ, *uōds* || uodaĩ, *zuōds* || žandaĩ *ziķgs* || žirgaĩ žirgus, *vēdars* || vēdaraĩ, *āzis* „oķys“, *vēzis* „vēķys“, *zāltis* „žaltys“, *galva* „galvā“, *naūda* || naudā, *dāvana* „dovanā“, *pēda* „pėdā“, *šķiēdra* || skiedrā (skiedrā), *zārna* „žarnā“, la. r. *dzīsmē* < **dziēsme* || giesmē; *ābels* „obelis“, *sīrds* „širdis“, *liētus* „lietūs“.

34. Kirčiui, kuris yra buvęs latvių prokalbėje „cirkumflekcinės“ šaknies žodžiuose, nustatyti nebeužtenka vienės šiandieninės latvių kalbės liudijimo: mat, ji šandie nebeatskiria savo priegaidę šakninio kirčio nuo galūninio.

„Akūtinės“ šaknies grūtėms *piēns* || *viēns, brālis* || *āzis, vētra* || *šķiēdra* „cirkumflekcinės“ šaknies žodžiuose šandie latvių kalba nebeturi lygmeīs (Aequivalent), nes iš abiejų (prieškirtinės ir pokirtinės) priegaidės rūšių tepasidarė tikrai viena — krintanti (fallend, нисходящая, lat. krituoša). Senovės dvejopo kirčio lytims **žiēmā*, **diēnā* (galūninis kirtis) || **rañkā, viē'tā* (šakninis kirtis) šandie latvių kalboje atliepia vienodo kirčio ir priegaidės lytys *ziēma, diēna* ir *rūoka, viēta*.

35. Ištyrę senovės galūninio kirčio daiktavardžius pastebime, kad šandie lietuviai tam tikruose linksniuose jau nebedėda kirčio galūnėje.

Pirmąsčio galūninio kirčio daiktavardžiai šandie turi atstumtą kirtį į šaknį šiose lytyse: 1) visų penkių linksniavimų: a) vienaskaitos galininkė: *ąžuolā, reĩkalā; dōvanā, āvižā...*, b) vienaskaitos naudininke: *kāmuoliui, gēgužei...*, c) vienaskaitos įnagininke, jei galūnė eina ne *-mi*: *ąžuolu, gĩmine, vōveria* (bet voverimi), d) dviskaitos vardininke, šauksmininke ir galininke: *vōveri, ąžuolu, gēguži...*, 2) vienaskaitos kilmininke su galūnė *-(i)o*: *kātino, kōsulio, uñgurio...*, 3) daugiskaitos vardininke su galūnė *-s*: *dōvanos, gēgužės, ōbelys, liētūs, dũkteres, pĩmenes...*, 4) pirmojo linksniavimo, kurio kamienas baigiasi balsiu *-a-*, vienaskaitos vardininke: *ąžuolas, reĩkalas*.

Visų kitų linksniavimo lyčių senovės galūninis kirtis tebėra senojoje savo vietoje, t. y. galūnėje: 1) antrojo, trečiojo, ketvirtojo ir penktojo linksniavimo vienaskaitos vardininke ir kilmininke: *dovanā, dovanōs, gegužė* (-ės), *obelis* (iēs), *sūnūs* (-aūs), *sesuō* (*seseřs*,

senoviškai *seserės*), 2) vienaskaitos įnagininke su galūne **-mi**: *obelimi* (obelim̃), *lietumi*, *seserimi* (bet su *sēseria*!), 3) vienaskaitos vietininke: *vakarė* Nm. (*reikalė*, katilė, kaminė, langė, darbė Ds., Nm.), *dovanojė*, *avižojė*..., 4) visų linksniavimų dviskaitos naudininke ir įnagininke: *ąžuolām* || *ąžuolaĩ*..., 5) pirmojo linksniavimo visuose daugiskaitos linksniuose be galininko: *ąžuolaĩ*, *katinaĩ*, *ąžuolq̃*..., 6) visų linksniavimų daugiskaitos kilmininke, naudininke, įnagininke ir vietininke: *katinq̃*, *dovanq̃*, *kamuoliāms*, *marčiōms*, *gegužēms*, *obelims*, *pelūms*, *obuoliaĩs*, *obelimis*, *pietumis*, *ąžuoluosė*, *pelūsė*...

36. Šauksmininkas su kirčio stumdymu lietuvių kalbos istorijoje nėra turėjęs jokio reikalo, nes lietuviai šauksmininko lytims *Diēve* (*Dievē*), *telė* Ds., *tarnė* Dk² 297°; *brōli*, *gaidy*; *meŕga*, *pēle*, *širdiē*, *sūnaū* kirtį turi paveldėję iš indoeuropiečių prokalbės suskilimo gadynės.

Pajūrio žemaičių šauksmininkas šiek-tiek skiriasi nuo kitų lietuvių šauksmininko ne tiktai kirčiu, bet ir priegaide. Stud. A. Salio liudijimu salantiškai šauksmininką ištaria šitaip: I 1) mėšle, 2) saŕge. Saŕge, vaŕge, kame žib žiedas? 3) tėve, 4) veĩne. Ne veĩne ko lendi į akis! 5) žirge, 6) žioge. Žioge, žioge, duok taboko, jei neduosì — suksiu galvą, mesiu į karklyną; II 1) biēse. Biēse, ar tu dar nežinaĩ! 2) sviēte. Sviēte tu mano... 3) vỹre. Brač, vỹre, nieko nepadarysi, 4) žēĩte, 5) keĩme; III 1) bālvōne (du kirčiu!). Bālvōne, tu bālvōne! 2) bāravỹke, 3) pułkauniĩke (v. š. pūlkāunĩn'kė), 4) nēvydōne, 5) ūrēde; IV 1) avinē (v. š. àvėnė : ėk tō àvėnė!), 2) bitinē, kirminē, katinē, ubagē, vabalē, žašinē (v. š. bėtėnė, kėrmėnė, kàtėnė, ō'bagė, vā'balė, žō'sėnė), 3) pėrkūne (du kirčiu!); V 1) brīedi, 2) brōli, 3) jāuti: čūlė, čūlė, jāutj, begiēdĩ! VI 1) bālaĩdi: *bā'ļōndj*, *kō tēn besprūoksj!* 2) benāgi, 3) malāgi, 4) begėdĩ, 5) gỹvoli, 6) šikšnōspaŕni; VII 1) bōba, 2) stėrva, 3) lėrva, 4) vārna, 5) pelėda, 6) rāgana, 7) āšaka, 8) kumėlė, 9) melāgė, 10) pūsmėrgė.

37. Kirčio atstūmimo priežastis nuo galūnės ant šaknies šiandie man dar tebėra neaiški. Ir kitos senosios gadynės kalbos, kaip ir šių dienų lietuvių kalba, nemėgsta tam tikrose linksniavimo lytys kirčio dėti žodžio gale. Jos taip daro ne visuose linksniavimuose, bet tik viename penktajame.

Graikų kalboje kirčio stumdymas aiškiai matyti iš šių lyčių: πούς (dor. πῶς), ποδός, πῶδα, ποδες, ποδῶν, πο(σ)σί. Tą-pat rodo ir sanskritas: *pād*, *padās*, *pā'dam*, *pā'das*, *padā'm*, *patsú*. Graikų kalbos lytims *xúnas* || *χυνών* šiandie Rytų Lietuvoje atliepia lytis *šūnes* || *šunq̃*.

Lietuvių kalbės kirtis, kurį ji rodo savo lytimis *dūkteris* (acc. pl.) ir *dukterq̃*, niekuo nesiskiria nuo graikų kalbės kirčio, kurį turi lytis θυγάτρως || θυγατρῶν, ἀνδρας (ἀνέρας) || ἀνδρῶν.

„Šunį“ lietuviai šitaip senoviškai tebelinksniuoja: *šuō*, *šunės*, *šūni* (r. a., *šūnie* ž.), *šūni*, *šūnes*, *šunq̃*, kas sutinka su graikų kalbos lytimis *xúnas*, *χυνός*, [skr. *čúnē* greta su lytimis *mātrē* „μητρί“, *divē*], *xúnas*, *xúnas*, *χυνών*. Sutinka ir daugiskaitos galininko lytis *šūnis* su graikų kalbos lytimi *xúnas*, nes lietuviškoji lytis kilusi yra iš senėlesnės lyties **šū'nis*, ką rodo daugiskaitos galininkai *širdis*, *obelis*.

38. Daugiskaitos galininko lyčių *dūkteris*, *obelis*, *širdis*, *šūnis* < **šūnīs* sutarimas su graikų kalbos galininkais θυγάτρως (|| θυγατρῶν), *xúnas*, *ποδας* tėra tiktai tariamas, nes lietuviai šitiems žodžiams kirtį yra dėję ant šaknies tiktai šiandieninės kirčio sistėmos atsiradimo gadynėje. Prieš tą gadynę lietuviai tebėra dar sakę **dukterýs* (ý atstoja spaustuvės ne-turimąjį *ī* su „akūto“ ženklu), **ābelýs*, **širdýs*, **šunýs*, ką dar ir šiandie teberodo vietininkas (illativus) su pasturdėliu *-na* (< **nā* su „akūtu“): *dukterýs-na* (plg. sakinį „*dan-týsna* nežiūri“), *obelýsna*, *širdýsna*, *šunýsna*.

Lytis *dūris* || *dūrys-na* greta su lytimis *dantīs* || *dantýsna*, rodo, kad prieš šian-dieninės kirčio sistėmos nusistojimą daugiskaitos galininko kirtis dar tebėra buvęs laisvas: **dūrys*, bet **dantýs*.

39. Lietuvių kalba penktojo linksniavimo daug. galininkui senovėje yra turėjusi laisvą kirtį kaip ir sanskritas: *ukšṇ-ās* „jaučius (neišgrąžintus)“ || *čún-as* „šūnis“ (gr. *xúnas*), *dūras* ir *dūras* „dūris“ (gr. *θύραξ* = *θύρας-δε*), *usrās* „aušras“, *mātṛ-š* „motynas“ || *svásrš* „sėseris“ (r čia ilgas), *māsās* „mėnesis“ (|| gr. *μήνας*), *padās* || gr. *πόδας* „kojas“, *datās* || gr. *δόντας* „dantis“, *rā'jas* „rėgės“, *su-kṛ'tas* „gerai darančius“ || *satās* „esančius“ (|| gr. *ὄντας*)...

40. Su graikų ir sanskrito kalbos (*xúnas* || *čvānam* „šunį“, *mā'sam* || *μήνα* „mensem, mė-nesį“, *πόδα* || *pā'dam* „koją“, *δόντα* || *dāntam* „dantį“) liudijimu, kad penktojo linksniavimo vienaskaitos galininkas būtų kirtį turėjęs visur šaknyje, nesutinka lietuvių kalba, kurios dūomens rodo kirtį buvus laisvą.

Kad prieš šiandieninės kirčio sistėmos atsiradimą buvo sakoma **dantiñ* „daftj *δόντα*“, **žansiñ* „žasi, *χῆνα*“, dar ir šandie teberodo vienaskaitos vietininkas su galūne *-na*: *dantiñà* (šandie *dantiñ*), *žasiñà* > *žasiñ* greta su trečiojo linksniavimo lytimis *ūgnin* (senosios kartos dusetiškai ir XVI amžiaus Daukša: *ūgnis*, *ūgnies*...).

Taigi, priebalsinių kamienų linksniavimo galininkas niekuo nėra prisidėjęs prie kirčio atstūmimo nuo galūnės į šaknį žodžiuose: *Diėvą* < **Dievañ*, *kātiną* < **katinañ*...

41. Kirčio stumdymo pavyzdys, kurį lietuviai turi paveldėję iš indoeuropiečių prokalbės penktojo linksniavimo daugiskaitos vardininkui ir kilmininkui, galėjo prisidėti ir į kitų linksniavimų daug. vardininko kirtį. Lyčių *šūnes* || *šunų* pavyzdžiu lengva buvo atsirasti dėl lyčių *mergų*, *sūnų*, *pelė*, *šalių* vardininko lytims *mešgos*, *sūnūs*, *pėlės*, *šālys*.

42. Vienaskaitos įnagininkas (ne su galūne *-mi*!), dviskaitos vardininkas-šauksmininkas-galininkas ir daugiskaitos galininkas, kaip esame augščiau matę, prieš šiandieninės kirčio sistėmos išriedėjimą yra kirtį turėję žodžio šaknyje.

Šių trijų linksnių senojoje vietoje tebeturi kirtį dviskiemeniai tvirtaprūdžio („akūtinio“) šaknies ilgio žodžiai ir tri- bei daug-skiemeniai žodžiai, kurių kirtis nestovi antrame nuo galo skiemenyje. Pavyzdžiai: 1) vien. įnag.: *āžuolu*, *kāmuoliu*, *kėlmu*, *vėžiu*; *dōvana*, *āviža*, *gālva*, *gimīne*, *gīesme*, *širdžia* (bet *širdimī*!); 2) dviskaitos vard., šauksm., gal.: *āžuolu*, *kātinu*, *kėlmu*, *kāmuoliu*, *vėžiu*; *dōvani*, *āviži*, *gālvi*, *gimīni*, *gīesmi*; 3) daug. gal.: *āžuolus*, *kātinus*, *kėlmus*, *kāmuolius*, *vėžius*; *dōvanas*, *āvižas*, *gīmīnes*, *gīesmes*...

43. Jei žodžio šaknis kilimo yra trumpa arba tvirtagalės („cirkumflekcinės“) priegaidės, tai visuose trise linksniuose toksai žodis gauna kirtį galūnėje, nes lietuvių kalbės dėsnis tvirtaprūdžio („akūtinio“) ilgio galūnė nutraukia kirtį nuo šaknies ant savęs, jei antrasis nuo galo skiemuo yra kirčiuotas ir, be to, trumpas arba tvirtagalis („cirkumflekcinio“ ilgio).

Pirštū (2 linksniu) || *pirštūs*, *rankà* || *ranki* || *rankàs*, *senè* || *seni* || *senès* turi kirtį galūnėje dėl jos „akūtinumo“ (tvirtaprūdžio): **pīřštūo* || **pīřštūos*, **rañkàn* || *rañkie* || *rañkàs*, **se'nén* || **se'nīe* || **se'nēs*. Kad šitų linksnių galūnė yra buvusi „akūtinė“ (šandie būtų lietuviams „tvirtaprūdė“) sutartinai rodo ir lietuvių ir latvių kalbos dūomens: būdvardžio lytis — *gerù* < **gerúo* || *gerúo-ju* < **gerúo-júo*, *gerà* < **gerán* || *gerà-ja* < **gerán-ján*, *didè* < **didén* || **didė-ja* < **didén-ján*, *gerl* < **gerle* (nom. du.) || *gerle-ji* < **gerle-jie*, *didl* < **didle* || *didle-ji* (nom. pl.), *gerùs* < **gerúos* || *gerúos-ius* < **gerúos-júos*, *geràs* < **gerás* || *gerósias* Ds., Kv. < **gerás-jás*, *didès* < **didés* || *didésias* Ds. < **didés-jás*; latvių vienkiskiemeniai įvardžiai: *tuõ šuõ* (Bielenstein LSpr. II 86, 91, Endzelin LGr. § 363, S. 387), *tuõs šuõs tās šās* (*šīs*).

44. Kirčio šokinėjimas, kaip matome iš išnagrinėtųjų trijų linksnių, tarp kitų priežastų, gali priderėti nuo galūnės priegaidės. „Akūtinė“ galūnė lietuvių kalboje nutraukia kirtį ant savęs nuo trumpojo arba „cirkumflekcinio“ šaknies balsio (resp. dvibalsio). Linksniavime, be paminėtųjų trijų linksnių, „akūtinę“ priegaidę turi dar vienaskaitos vardininko galūnė *-a* < *-ā* ir *-i* < *-ī* (su „akūtu“): *algà*, *marti*, *ši*, *jì*. Vardininko galūnei *-ā* ir *-ī* rodo „akūtą“ ne tik tai lietuvių kalbos, bet ir latvių bei graikų kalbės dūomens: la. *tā*, *tā*, *šī*, *ši*, gr. *θαά*, *αλφῆ* greta su „cirkumfleksu“ kilmininko galūnėje: la. *tās*, *tōs*, *šās*, *šiōs*, gr. *θεάς*, *αλφῆς*.

Rankà (|| *rañkos* gen. s.) ir *santì* Dk. (|| *ēsās*) kirtį turi naują, atsiradusį lietuvių kalboje dar neseniai.

45. Kirčio nutraukimas ant „akūtinės“ galūnės nuo trumpojo ir „cirkumflekcinio“ šakninio skiemens dviskiemeniuose žodžiuose, man rodos, bus lietuvių kalboje teatsiradęs tik tai tuomet, kai jų kalboje senasis „akūtas“ buvo jau pavirtęs šiandienykšte „tvirtaprūdė“ priegaidė, o „cirkumfleksas“ — „tvirtagale“.

Latvių ir prūsų kalba sutartinai rodo, kad senasis „akūtas“ yra buvęs *kīlančios* (steigend, восходящее), o „cirkumfleksas“ — *krintančios* (fallend, нисходящее) priegaidės.

Su latviais ir prūsais sutinka ir graikai, nes ir jų *αὐ* yra buvęs *kīlās*, t. y. turįs kirtį ant *u* (*u*), o *αὐ* — kriūtas, t. y. turįs kirtį ant *a*. Graikai „akūtinį“ balsį *á* ištardavę kaip *aā*, o „cirkumflekcinį“ *ā* — kaip *āa*: *θαά* || *θεās* = *the-aā* || *the-āas* (būtų lietuviškai *-ā* || *-ās*).

Kolei lietuvių kalboje galinis „akūtinis“ *-ā* ir *-ī* tebebuvo *-aā*, *-īī*, tolei ir sakoma tebebuvo dar *rān'kaā* ir *sān'tīī*, nes tuomet dar nesusisiekė galinio ir jo kaimyno skiemėns kirčiai. Bet kai lietuvių kalboje „akūtas“ išsigimė šiandienine „tvirtagale“ priegaidė, tuomet ir lytis *rān'kaā* ir *sān'tīī* buvo jau ištariamoms kaip *rañkàa* ir *sañ-tīī*. Pastarieji dvi lyti negalėjo kalboje išlikti dėl kirčių susidūrimo, dėl to jiedvi lietuviai pradėjo tarti *rankàa*, *santīī*, bet *rañkaās*.

46. „Akūto“ ir „cirkumflekso“ išsigimimas nėra labai senas. Senuosiuose latviškos ir rusiškos kilmės žodžiuose tiedvi priegaidės rūši atstoja lietuvių tvirtaprūdė (akūtą) ir

tvirtagalė (circumfleksą) priegaidė, pav.: *cýrulis* (Ciskodo par. lietūvninkai, netoli nuo Rėzýtės) < la. *cīrulis*, *Rėzýté* < la. **Rēzīte*, *lykstē lýkstę* < la. *līkste* „lingstis“, *áukė* „Kuršo miesto vardas“ < la. *Aūce*, *Póvilas* || la. *Pāvils* < sen. rus. **Pāvbľ* = sirb. *Pāvao*, *stórásta* || la. *stārásta* < rus., *kúrtas* || la. *kuřts* (plg. sirb. *hřt*), *tūlkas* || la. *tulks* < s. rus. *tolk*, bet *šīlķas*, *tuřķus* iš s. rus. *šilk*, *turg* (i, ū = ь, ъ su trumpu kirčiu; plg. la. *vīlks* = lie. **vīlķas*, iš ko paskui *vīlķas*).

47. *Póvilas*, *cīrkva* (< s. rus. *obřk[ъ]vā*) „церковь“ ir *bažnyčia* || la. *baznīca* rodo, kad rusų dar ir XII amžiuje tebeskirta „akūtinė“ priegaidė nuo „circumflekcinės“¹⁾.

48. Rusai šandie ištaria *коробья* ir *судья* (kirtis ant -я), bet lietuvių kalbos liudijimu jie dar nesenai bus tarę **кóробья* ir **судья*. **Кóробья*, kai ją krieiai dar tebeišvardavo *kořbujā* (ь = i), patekusi lietuvių kalbon pavirto *kařbija*. *Судья* (*sū-djā*) lietuviams pavirto lytim **sū-djā* (á = ā su „akūtu“), iš kurios paskui atsirado *sūdā* > *sūdžiā*, kilm. *sūdžios*.

Šiuodu pavyzdžiu rodo, kad dar XII amžiuje, „jerų“ nykimo gadynėje, rusų tebeskirta abidvi priegaidės rūši: **kořobjā* (IX amžiuje dar *kořbujā* ar *kār-*, *kar-*: -á = ā su „akūtu“) ir *sū-djā*. Be to, *коробья* „krobia“ ir *судья* „sėdzia“ rodo, kad net XII–XIII amžiuje rusų (krievų) kalboje dar tebeveikta Sosiuro (de Saussure) dėsnio, kuris reikalauja nuo „circumflekcinės“ šaknies nukelti kirtį ant „akūtinės“ galūnės.

Taigi, XII–XIII amžiuje rusų kalbos žodis *судья* yra turėjęs galinį *a* ne tiktai ilgą, bet ir „akūtinės“ priegaidės.

49. Kad tuo metu rusų kalboje vardininko galūnės -a tebebūta ilgės, rodo jos nesumišimas su daiktinės gimtės vardininko galūne -o. Kad net XII–XIII amžiuje lietuviai vienaskaitos vardininke dar tebeišvardavo **algā* „algā“, tai rodo rusiškos kilmės žodžiai *kūila* < кыла „кила“, *stórásta* < староста, *lyčýna*, *grědā*, *mětā*, *mūkā*... greta su lytimis *muīlas* < мыло, *muītas* < мыто, *výnas* < вино, *dývas* < диво, *čiūdās* < чудо, *bliūdās* < блюдо, *bognas* < багно, *zerkolas* < зеркало, *černýlas* (*kodýlas*) < чернило, кадило, *čerēslas* < чересло, *viēdras* < вѣдро, *lyčius* D (*lycius* K) < лицо, *pėtnas* Σ < пятно, *pývas* K < пиво, *pōsmas* < пасмо, *pūtylas* Σ < путило, *stodas* < стадо, *váiskas* Ds. < войско, *valāknas* < волоknó.

Jei tuomet lietuvių kalboje jau būtų buvę ištariama, kaip ir šandie, *dienā*, *algā*, *mergā*, *rankā*, tai rusų kalbos žodžius мыло, мыто, блюдо... šandie mes ištarytumbime **muīlā*, **muītā*, **bliūdā*, kaip kad ištariame XIV–XV amžiaus lenkiškus žodžius *peklā* (< piekło), *provā* (< prawo), *lokamstvā* (< łakomstwo) arba rusišką žodį *mėsā* (мясо).

Kad *mėsā* bus daug vėliau įėjusi lietuvių kalbon nei *muīlas*, *muītas*..., rodo žemaičiai savo lytim *māsā*. Jei *mėsā* būtų *muīlo* gadynės skolinys, tuomet žemaičiai ją ištarytų **miesā*, kaip kad jie ištaro muīlo gadynės skolinį *pėtmē* (v. š. *piētniē* Slnt.¹, perdirbtą iš lyties *pėtnas* Σ < пятно), *rėdýti* (v. š. *riedýtę* Slnt., Als.) < рядити.

Taip-pat, kaip *māsā* (ā — tvirtagalis), žemaičiai ištaria ir žodį *pėtnyčia* || ž. *pātnīčē* < пятница.

50. Kad žemaičių nesenai tebeskirta galiniame žodžio skiemenyje trumpieji balsiai nuo „akūtinų ilgųjų“, tai dar ir šandie teberodo, pav., tokios žodžių grūtės kaip kad šitos: *pirmā* nom. s. f. || *pirmū* adv. „primo“ < *pirmā* (su proklizies kirčiu iš) *pirma* (*pirma* visų bėga Ds.; *pirmā* mănę [gen. s.] Ds.) nom. s. neutr., kur -a iš ieur. -od; *valnā* nom. s. f. || *vālnu*, *nevālnu* „neválna“ adv. (= nom. s. neutr.); *visās* acc. pl. f. || *vīsus* nom. s. m. „visas“, bet *bāsās-is* || *bāsus* „bāsas“; *kartīs* (t — minkštas, i — siauras) acc. pl. || *kártīs* arba *kártēs* (t — kietas, j — platus) nom. s., *akīs* acc. pl. || *akj's* (*akēs*) nom. s.; *brólīs* (ó čia = ūo, dvibalsis) nom. s., *brólj* voc. s. (l — minkštas, i — siauras) || *šalj's* (*šalēs*) nom. s., *žalj'* (*žalē*) nom. pl. „žali“; *šjs* (*šēs*; š — kietas, j — platus) nom. s. m. = la. *šis* || *ši* nom. s. f. (š — minkštas, i — siauras) = la. *ši*, *marti* (t — minkštas, i — siauras) || *pjktj'* (*pēktē*) nom. pl. m. (t — kietas, i — platus); *vārna* acc. s. || *vārnū* inst. s. < **vārnā* (< **vārnā*: -ā — nosinis ilgas garsas < -ā) acc. s. || **vārna* instr. s. (-a iš nosinio trumpo -ā, kilusio iš „akūtinio“ -ān [< -ān su „akutu“]); *kálnus* acc. pl. (y — siauras) || *bálnus* (*iáutj's*; y — platus) arba *bálnos* „bálnas“.

¹⁾ XIV–XV amžiaus asmens vardai (LT II 19, 26, 28, 29, 35, 37) Любарть (1350 m.), Скирикгайло (1387 m.), Миникгайло (1388 m.), Якгайло, Викгайло (1398 m.), Швитрикгайло (1403–24 m.), Вазкгайло (1450 m.) rodo, kad pusėje XIV amžiaus „akūtas“ jau tarta kaip ir šandie „tvirtapradžiškai“: -*bārtas* (plg. pavardę *Kybārtas*), -*gāila* su „tvirtapradžiu“ ā dvibalsyje *ār*, *ái*. Galinis -o (Скирикгайло...) ar tik nerodo, kad XIV amžiuje buvo jau ištariama *Skirigāila*, o nebe **gāilā*?

51. Taigi, ilgieji „akūtinės“ priegaidės galiniai skiemens bus pradėję trumpėti dar nesenai, nes tik lietuvių kalbai suskilus dviem — augštaičių ir žemačičių — tarmėm.

Rusiškos kilmės žodžiai rodo, kad „akūtinų“ galūnės skiemenų tebebūta ilgų dar iki XIII amžiaus pradžiai. Galinių „akūtinų“ balsių rusų kalboje pradėta trumpėti ne anksčiau kaip prieš 1150 metus.

Tuo metu, kai rusų kalbos įtaka latvių kalbai jau buvo įsigalėjusi (XI–XII amžiuje, gal, net ir apie pusę X amž.), latviai jau sakė *alga, diena...* (lietuviai tuomet dar tebesakė *algā, dienā*), ką rodo rusiškos kilmės žodžiai *bluōda* < блюдо, *muīta* < мыто, *pāsma* < пасмо, *dīva* „Ungeheuer, Meerwunder“ < диво Lange (RKr. XVI 26, Rukiavos I. c. 236, 263 ir Nycos BW. 26028,5 *dīvi* yra skolinys iš lietuvių kalbos: *dỹvai*).

Veiksmažodžio kirtis. 52. Iš daiktavardžių linksniavimo esame patyrę, kad galūninio kirčio žodžiai vieni neperkelia kirčio ant „akūtinės“ šaknies dėl galūnės „akūtinimo“, kiti — perkelia. Vardininkas **gālvā* (–ā yra –ā su „akutiniu“ kirčiu) ir vietininkas **ānžuolēn* nėra pavirtę lytimis **gālvā* ir **ānžuolēn*, bet palikę kirtį senojoje vietoje. Dėl to šandien ir sakome *galvā* ir *ąžuolē*, bet ne **gālvā*, *ąžuolē*.

Lyčių *galvā* ir *ąžuolē* pėdomis neseka tokios-pat sudėties ir padėties lytys *gālvā, dōvana, ąžuolu* (instr. s.), *gālvī, dōvanī, ąžuolu* (nom., acc. du.), *gālvās, dōvanas, ąžuolus...* Čia, matyti, turima darbo su kirčio atstūmimu, nepriderančiu nuo galūnės priegaidės, nes tokį-pat kirčio atstūmimą pažįsta ir „cirkumfлектinė“ galūnės priegaidė (*Diēvā* užuot **Dievā, gālvai* < **galvāi...*).

Kad šitų linksnių įsigyta atstumtinis kirtis ne indoeuropiečių prokalbės suskilimo metu, bet visai nesenai, nes tik po lietuvių-latvių prokalbės suskilimo, galime tai numanyti kad ir iš lyčių: *galvōs-na, dovanōsna, ąžuolūosna* greta su galininku *gālvās, dōvanas, ąžuolus*. Vadinasi, galininkui kirtis teperkelta iš galūnės į šaknį tiksliai tada, kai buvo lietuvių susilipdę savotišką „illatīvą“.

Iš lyčių *raīkos-na, lāpuosna* matyti, kad iš galininko **gālvās* (> *gālvās*), **ānžuoluos* (> *ąžuolus*) būtų išriedėjusios illatīvai lytys ne *galvōsna, ąžuolūosna*, bet **gālvosna* (cf. *rōpēsna*), **ąžuoluosna*.

53. Veiksmažodžio kirčio šokinėjimui tesie pavyzdžiu esamojo laiko asmenavimas:

tikiū	tiki	tiki	tikime	tikite
turiū	turi	tūri,	tūrime	tūrīte
arba sėdžiū	sėdi	sėdi,	sėdime	sėdīte.

Tikiū ir *turiū*, gavę nėigiamąjį žodelytį arba priešdėlį (pa-, iš-, ne-...), skiriasi nuo vienas antro savo kirčiu.

Nėtikiu	nėtiki	nėtiki,	nėtikime	nėtikite
Neturiū	neturi	netūri,	netūrime	netūrīte.

54. Asmenavimo lyčių *nėtikiu nėtiki* santykis su *neturiū neturi* yra lygiai toksai-pat, kaip ir linksniavime tarp lyčių *kātinu* (instr. s., nom. acc. du.) *kātinus, vālanda* (instr. s.) *vālandi* (nom. acc. du.) *vālandas* (acc. pl.) ir *pentinū pentinūs, nežadžiā nežadī nežadžiās*.

Kātinus ir *nežadžiās* lietuvių prieš šiandieninės kirčio sistėmos išriedėjimą, kaip jau žinome, yra tarę **katinūos* ir *neža-dās* (ā su „akūtu“). Vadinasi, *kātino* senovėje būta „oksitono“, o *nežadžios* (nežadžiā Dk² 158¹⁸, 159²¹, ne žadžiā Dk³ 461⁴⁰, 462¹⁸, nežadžiā Dk³ 318²⁷, nežadžeī Dk² 159¹⁶ „nebyliui“) — „paroksitono“.

55. Iš to ką esmė pasakę išsina, kad *tikiū* || *nėtikiu* būta „oksitono“, kaip ir daiktavardžio lyčių *šilū* (pl. šilai) || *pīnigu* (pl. pinigai), o *turiū* || *neturiū* — „paroksitono“, kaip ir daiktavardžio lyčių *ratū* (pl. ratai) || *pentinū* (pl. pentinai).

Šią mūsų išvadą patvirtina ne tikta linksniavimo lyčių panašybė kirčio atžvilgiu, bet ir to paties veiksmažodžio kitos lytys. Veiksmažodžio *tikiū* ir *turiū* dalyvis (part. praes. act.) rodo, kad mūsų išvada dėl jų kirčio yra tikra.

56. Kadangi aš pats dalyvių kirčiui neesmi ištikimas šaltinis (mano šnektą dalyvio su galūne –ās kaip dalyvio jau nebevartoja), tai pavyzdžių aš teimsiu vien tik iš XVI amžiaus Daukšos kalbės.

Iš *tikiū* dalyvis yra *tikīš, tikintī*, o iš *turiū* — *tūrīs, tūrinti*: nē tiki Dk² 117¹⁵, 307⁸³, 322²⁶ — iztikīšis 224¹⁴, tikinczm̃ 128¹⁷, tikincziū 263¹⁹, netikintiēmus 257¹⁹, ne būk' nētikincziū 267¹⁹; ne turiū 170²⁸ — tūris (i = j) 251¹⁶, 254⁸⁰, ne tūris 41²³, tūrinti 347⁸, ij ne tūrinti (acc. s.) 227³, tūrj 43¹⁰, 110⁴, 182¹⁸, 277²³. Dusetiškai irgi dauksiškai tebeištaria: *nėtikiu* (ne- čia pusilgis), bet *neturiū*.

57. Šiandienis esamojo laiko (veikiamosios rūšies) dalyvių kirtis, kaip esame aptikę beieškodami veiksmažodžių *tikiū* ir *turiū* tiesioginei nuosakai (modus indicativus) senojo kirčio vietos, gali mums padėti susekti ir senesnįjį tiesioginės nuosakos kirtį. Tam reikalui aš čia duosiu žiupsnį mėdžiagos iš Daukšos rąstų.

I. Esamojo laiko kamienas baigiasi priebalsiu.

1) *dėdās, dėdanti*: padėdanti Dk² 157¹⁵, nulidėdanczių 295¹¹, nulidėdanczius 287³² || padėit Dk¹ 30²⁰, Dk² 273²², pridėit Dk² 161³², nulidėit Dk¹ 24³² (nusidėst Ld 65¹⁸), nulidėit Dk² 287³⁵, nudėitis 296²⁰, nulidėmė 225⁴, pradėmė 334²⁰ (dėmė Ld 85⁹), 2) *duodās, duodanti* (duodanti): dūdālis Dk² 192¹¹, pālsidūdās 277¹⁰, 3) *ējās* (iš kur: *ējint* J s. v. eiti, *išējenti* J s. v. išeiti) užuot * (j)ēs, *enti*, gen. s. *eñčios*: ēnczem Dk² 291⁸⁸ dat. s., aniem' dwiem' ēncziam' 268¹⁹ dat. du., minią praēnczią 138²², atānczios 23⁷, atānczios 38⁴ gen. s. || priēitis 269²⁴, 301²², priemė 52¹⁶ (2 ×), 116²⁵, „priename“, 4) *ēsās* užuot *sās, *santi*: ēlīās Dk² 337³³, (ēsus Ld 30⁹), ēlīati 344¹⁴, iāntīl 333²⁸, wīlsur sāczios 121⁹, wīlūriāncziolios 191¹⁷ iāncziolios 186⁹ gen. s., iāczem 270³⁹ iāncziam' 100, iānczių Dk¹ 40¹⁴, 5) **niēžanti* ausis: niēžanczes aulis Dk² 277¹⁵ || *niēži* 3 praes. (niežėti) Ds., 6) *sērgās*: iērgā Dk² 238¹⁸ || *sērgti* 3 praes.

II. Esamojo laiko kamienas baigiasi balsiu -a-.

A. 1) *degās*: deagāncziūs Dk¹ 50³⁰ || *nēdēga*, 2) *drešās* „drįstas“: nēdreia Dk² 212²⁷, 3) *edās*: edās Dk² 259²⁴, 4) *nešās*: atnešās Dk² 350¹³, 5) *sergās*: seargās Dk¹ 44¹⁰, iēargās 45³⁸, iērgā 48²³ || *āpsērga* K (|| *apserga* Ds.), 6) *veikās*: āpweika Dk² 194¹⁴, nūweika 9⁷, 194¹⁴ || nuwīfk 9¹², 7) *derās*: derās Dk¹ 25⁹, derās Dk² 338²⁷, dearā Dk¹ 23¹⁸, 19 nea dearās Dk¹ 44⁹, nederā Dk² 212³², 329³², priderās Dk¹ 39², Dk² 218³⁵, 301²⁶ priderās 76¹, priderāczioip' Dk¹ 44²⁶, nea priderā Dk¹ 60², iuderāczēis Dk² 152¹⁷, ne iūlīderā 256²² || *pridera*, 8) *kalbās*: kalbās ir dāras Dk² 163¹⁰ (kalbūs Ld 59²⁰), bekalbānczēm 211²⁴ dat. s., bēkalbant 250³¹ || Nē kalbu 266⁹ nē kalbu 297¹⁶, nē kalba 184³⁴ nēkalba 290³³ (kalbū 291²¹) || *nekalbū* Ds. (naujādaras), 9) *žibās*: žibātimē Dk² 343¹⁴ loc. s. || *nēžiba*.

B. I šaknį įterptas n: 1) *geñdās*: pagēndaliis Dk² 131⁶ || *pageñda*, 2) *miñtās*: nemintās Dk² 17⁶, nemintā 174²³ || *išmiñta* (išmito), 3) *pa-kañkās*: pakānkās Dk² 320¹⁴ pakākās 241³⁴ || pakākā Dk¹ 14⁶ „pakāñka“, pakāks Dk¹ 49¹⁷, 4) *pateñkās*: patēkās Dk² 297⁷, ne patēkā 136¹, 315¹⁹, ne patēkanczių 294¹⁴, || *pateñka* (patēko), 5) *señkās*: prīlēka Dk² 168¹ 3 praes., 6) *žvqās*: pražvāwa Dk² 206⁷ 3 praes.

C. -sta-: 1) *mirštās*: mirštās Dk² 139³², 184¹², 351⁵, mirštanti 198²³, mirštāncziame 86³⁶, mirštā 214²¹, 2) *rimstās*: nurimītāncziomis Dk² 330¹⁹, 3) *trōkštās*: trōkštās Dk² 221⁴.

III. Esamojo laiko kamienas baigiasi -ja-.

1) *daūžias*: pradāuzia Dk² 295¹⁶, *pradāuziū* Ds., 2) *geñbia*: pagērbia Dk² 233⁴, pāgerbe 255¹¹, 3) *geñdžias*: gēydžiaie Dk² 71³⁰ || ne gēidze 268²⁹, gēidzeami Dk¹ 50³, Nea gēidzami 263³³ Nea gēidzami 27³⁰, 4) *gimdzianti*: gimdziantii žmona Dk² 15¹⁴ (|| gimdātii 51³⁰ < *pagimdo*) || gimdzia 279²³ gimdzē 125¹⁶, pagimde Dk¹ 26¹⁵ 3 praet. (gimdūt), 5) *keliās*: prākelenczių Dk² 120¹⁶ instr. s. || prāķēle 120²² „prāķelia“, 6) *keñčias*: nukēncze Dk² 271²¹ 3 praes., 7) *lėidžias*: atlāistų Dk¹ 18³ 3 cond., 8) *leñkias*: pratākia Dk² 42¹⁴ „praleñkia“, 9) *peñkias*: ne pēikia Dk² 233¹¹ 3 praes., 10) *reñkias* nom. pl.: reikiā Dk¹ 41²⁸, Dk² 306⁶, 331¹⁷ || ne rēikia 298¹⁰, bē rēikēmiei 220¹², iēi rēiktų 279³³ 3 cond. (ir naujādaras: reiktų 111¹⁵, 180¹²), 11) *remiās*: pāremia Dk² 184⁵ pāremia 187⁶, nūremia 135¹⁶, 12) *siekias*: prīliēktu Dk¹ 25¹⁴ 3 cond., 13) *siuñčias*: ne siunczia Dk² 290³¹, parisiunczia 368¹³, nē liunczeu 326³³, 14) *skiriās*: pākiriu Dk¹ 22¹³, 15) *slėgiās*: užlėgtų Dk¹ 53¹² 3 cond., 16) *smelkias*: nułmėikia Dk² 114³³ nułmėikia 366³⁴, nułmelke 132²⁵ 3 praet., 17) *smeñkias*: palmėikia Dk² 237⁷, 287³⁴ palmėikia 301³⁵, palmėrke 246¹⁶ 3 praet., 18) *šveñčias*: pašwēncze Dk² 352¹⁷ pašwēnczia 345²⁹, 19) *šelpiās*: pašēlpia Dk² 332⁴ pašēlpie 165²⁴, 20) *tāriās*: netāriant Dk² 329³¹ ne tāriant 329¹⁷ - nē tare 301⁶ (|| ne rāše 301⁷) 3 praet., 21) *vagiās*: pāwageme Dk² 169⁸ 1 pl. praes., 22) *veikiās*: nuwēikēnczių Dk² 126⁴ instr. s., 23) *weñkias*: be wērkias Dk² 284¹⁶, wērkencziump' 233⁹, 24) *viliās*: apwilās Dk² 347²³ (wila 191²² 3 praes.), 25) *žeidžias*: pažēidžēczų Dk² 16⁶ || pažēidzia 244²⁷ pažēidze 277²⁰ pažēidzēs 294²⁸ - pažēidzieu 144⁵, pažēideme 43⁸, 26) *žėigias*: nužēgēntii Dk² 184²⁹ || pražėgia 177¹⁴, Dk¹ 24²⁵. *Liāujās*: ne palēuiēncziolīop' maldōip' Dk² 293²⁵. *Rijās*: nopriās Dk² 277²⁵, ugnis prāriāntii 37³².

Būsimojo laiko dalyviai (part. fut. act.) visuomet turi kirtį šaknyje, pav.: *miñsiās*: mirliāncziam' žmōguy Dk² 86²⁰. Tam pritaria ir būsimojo laiko tiesioginė nuosaka (indicativus): r. a. *pareisiū* || *eisiū*: aš eiliū Dk² 346³⁷, nužėgliū 347¹, intėykisiū Ld. 30¹⁹.

IV. Esamojo laiko kamienas baigiasi balsiu -i-.

1) *gāļis*: gāļintiemuliemus Dk² 357¹⁸ || ne pāsigāļi 219²⁸ ne gāļis 52¹³ 3 praes., 2) *gāļis*: gāļis Dk² 79², 145²⁹, 253¹⁸, 320³⁵ gāļiis 25²⁴, 66³⁰, 87³¹, wīlsagāļis 335¹³ wīlīgāļiis 278³⁰, wīlsa-gāļinti 347³ nom. s. f., wīlīgāļis Dk¹ 54¹⁰, nea gāļinti atākī 51¹⁹, negāļinczių Dk² 322¹⁷ || ne gāļi 118¹, 270²⁷, 307²², 334⁶ = *negāļi* || *pagāļi* Ds., 3) *gardīs* (pa-) : pāgardi Dk² 368¹², 4) *girdīs*: iis kaip' ne girdis... notāko Dk² 157¹ || ne girdi 268²⁸ = *negirdi* Ds., 5) *gūļis*: gūļiis Dk² 247⁴ nom. s. || *negūli*, *išgūli* Ds., 6) *lydīs*: prāldi Dk² 231²⁷ 3 praes. || *palūdī* Ds., 7) *lytīs*: atlāko, pāliiti Dk² 254⁷ pāliitis 270⁴, 8) *mīļis*: mīļis Dk² 314³⁷, mīlinczem 246²⁷ dat. s., mīli 211⁹ nom. pl. || mīlu 50¹⁰, 312¹⁹, t. y. *mīliu* (ne mīli 312¹⁰), kur šiandie žiemų rytiečiai (An., Ds.) sako *myliū* (mīli

3 pers.), 9) *minīs*: nē mini Dk² 319¹⁵ nēmini 157³⁴, 255³¹ Nēmini 246³¹, pāmini 110²⁹, 10) *nōrīs*: nōrīs Dk² 175⁴, Praūfīk' manē ko nōrīs 313⁵, nōrinti 347¹³ nom. s. f., 11) *regīs*: regintiēmus Dk² 302³³ || kas nē rēgi 292²⁵, nē regis (3 praes.) ēlīas 232¹⁶, tu to nēregi 339⁹, nē regies 232¹⁶ (2 sing. refl.), regimālimē 179²⁸ loc. s., 12) *sēdis*: lēdīs Dk² 304²⁰ lēdis 4²⁹, 216²⁶ bešēdis 91²⁸, bešēdinti 239¹⁸ nom. s. f., sēdinczem' 266¹, lēdintiēmus 168⁹, lēdintiēmus 166⁸; galūnēs kirtī rodo: lēzdamiēs 170¹² nom. pl., lēdēs (= sēdēs iš *sēdēsī < *sēdēns'sīe) bišio iump' 182⁹, 13) *smirdīs*: šmirdinczēis Dk² 194¹, 14) *stēbīs*: bē ītebis Dk² 69³ nom. pl., be ītebintiēmus 257¹⁹ || *pāstēbi* 3 praes., 15) *stōvīs*: štōwincziū Dk² 230²³ štōwincziūi 210²⁶, 16) *tikīs*: nētiki (žr. a.), 17) *vēizdīs*: be wēizdinti Dk² 239¹⁹ nom. s. f. || wēizdi 286³⁵, 287³⁶ wēizdi 47³ wēizdi Dk¹ 24²⁷, nea weaizdziū Dk¹ 55²³, t. y. *nevēizdzīu*, 18) *žvilgīs*: pāzwilgi Dk² 216¹¹ 3 praes., pāzwilgēkig' 216¹⁴.

V. Esamojo laiko kamienas baigiasi balsiu -o-.

1) *dāras*: dāras Dk² 163¹⁰ dāras 306³⁰, 310²⁹, dārą 229²⁷, 311¹ dārą Dk¹ 33⁹ || *nedāro*, 2) *gānās*: izgānās Dk² 350¹⁵, 3) *gimdanti*: gimdātīi Dk² 51³⁰, 4) *kāras*: kārāczēam Dk¹ 43¹² iam' kārāczem Dk² 142⁵, 5) *laizdās*: wezimē laizdānczeme liepinomis Dk² 313⁴, liepinoi' laizdānczē 361²⁹, liepinomis laizdāncziomis 363³, ugniā lēizdā liežūwiei 331²¹, zalczei laizdājie Dk³ 454³¹, 6) *mānās*: neyszmānu sākos Ld 30⁵, kayp primānu 30²³ nom. pl., 7) *privālas*: ne priwālas Dk² 320¹⁴, 8) *sākās*: pališākājis Dk² 163³², pališākantiēmus 357¹⁹.

58. Žemaičių tarmė dalyvių kirčiu beveik niekuo nesiskiria nuo Daukšos ir Kuršaičio kirčio. Žemaičių dalyviams mėdžiagos duoda Daukanto ir Valančiausko raštai. Kuršaičio dalyviai išrankioti iš „Deutsch-litauisches Wörterbuch“.

I. 1) *dedanti* K eierlegend (vištos *dedančios* Ds. gen. s.): padedans V¹¹ 97¹⁰, 267²⁵, 288¹⁵, prasidedous D¹⁷ 120³¹, padedou D⁵ 89³⁰ < *padedā*, bet Daukšos *padēdas* || *padēsti*; *padedās* bus naujadaras pagal naujosios gadinės lytį *pādēda* (užuot *padēsti*), 2) *duodās* K ergiebig, gewinnbringend : duodans V⁹ 15, atsiduodans V¹¹ 114⁶, pasiduodans 203¹⁹, 3) *ēsās* KGr. § 1106: essōs D⁵ 7³, 74¹, 80⁶, 89²⁴, 94²⁸, 113¹⁸, 119⁷ esus V¹¹ 23¹⁰, 93²³ = *ēsus* Kv., *ēsos* Rt., Als., SInt., *ēsancios* Ds. gen. s.

Lyčių *ējas* (einas || eimi), *liēkas* (pasiliēkas K stāt), *miēgas* (Sch 162, K scheinbar) vietoje žemaičiai, nusižiūrėję į 3 asmens lytis *ēit* < *ēiti*, *liēkt* < *liēkti*, *miēgt* < *miēgti* lyčių *mēt* < *mēta*, *keft* < *kefta* pavyzdžiu, sako *ēitās* || paeit „paeina“, *liēktās* || paliēkt „paliēka“, *miēgtās* || nemiēgt „nemiēga“: ejtōs D⁵ 9, bejtōs 187¹⁶ paeitūs D¹ abiens, atlijktūs V¹¹ 294¹³, ira žynus yr ne miektus ŽCh 67 (budyn waykieli myiktanti 40).

II. A. a: 1) *bēgās* K fliegen, fließend, *bēgantī* Fluss: bebiegās V¹³ 11 240, 2) *degās* K Feuer-eifer, *degantī* Brandkugel, Feuereifer, *degā* Brennstoff: degans V¹¹ 129²², 288¹, degous D¹ ardens, *degū* Dsn. < *degā* „kārsta“ (šifdžiei *degū*), 3) *dirbās* (dirbanti K Arbeitsbienne): dirbans V¹³ 11 96 dirbous D⁵ 38¹⁵, 4) *kalās*: kalous D¹⁰ 44⁸, 5) *atminās*: atminous D⁵ 69⁹, D¹ memor, 6) *mušās*: ózmuszou D⁵ 138²³, 7) *nešās* K Fruchtbau, welcher, *nešantī* Fluss, Pfunde: atneszans V¹¹ 268²⁵ neszans V¹³ 11 74, 8) *sekās* (pasekās K nächstfolgend): sekans V¹¹ 97¹³ sekous D⁵ 4², 9) *stumās* (plg. *stūma* Ds., jei ne užuot *stumās* || *stūmia* K, Nm.): atstumās V¹¹ 54⁶, 10) *sukās* KGr. § 1118: sūkous sūkou D¹⁷ 22, 11) *tekās* K fließend, *tekanī* Bergquell: isztেকans V¹¹ 192²², 12) *tepās*: patepans V⁷ 91, 13) *vedās* K practisch: iwedans V⁷ 41 wedous D⁵ 84¹ wedou 60²³ < *vedā*.

b) 1) *gemās*: giemans V³ 284, *prisigemanti* K Erbkrankheit, erblich, 2) *genās* „ginās“: nebut kas gienas V¹¹ 242²⁸, 3) *jemās* (primās K gastfrei): jemans V⁷ 32 ózēmous D⁵ 25³⁴, 4) *kertās*: kértou D⁵ 120⁵, 5) *lendās* K schleichend: lendous D⁵ 131¹, 6) *perkās* K Scheinkauf: perkas V⁹ 48, 7) *sergās* K angeblich, einbilden, Fieberkranke, geistkrank, sagen, schlafsuchtig: sergans V⁷ 42 (V¹¹ 278⁸) sergous D¹ aeger (D⁵ 66⁴).

c) 1) *blizgās* K glänzend : blisgous D¹ splendidus, 2) *derās*: derans V¹¹ 63⁶, nepriderou D¹⁰ 245¹⁷, 3) *drebās*: drebous D¹ trepidus, 4) *gebās*: giebas V¹¹ 294¹ negiebas 293²³, sugiebas V⁷ 79, pagebous D¹ ars (D¹⁰ 56⁵), sūgebous D¹ gnavus, peritus, 5) *kalbās* K wahrhaft : kalbans V⁹ 15³¹ kalbous D⁵ 4¹, 6) *ketās* K Annahme: kietas V¹¹ 45⁷, 294¹⁷ ketous D¹⁰ 240⁶, 7) *krutās*: krūtous D¹ trepidus, 8) *kušās*: kuszans V³ 284, 9) *mokās* K Baukünstler, beredt, Dichter, flügge, Schnellschreiber: mokans V⁹ 11, V⁷ 12, 10) *pleškās*: ipleszkas V¹¹ 293²³, 11) *skambās* (-ā K harmonisch greta su *skāmbas* K klangvoll, volltönend): skāmbans V⁷ 96, 12) *virpās*: wirpous D¹ trepidus, 13) *žadās* (pa- Sch 346⁴): žadans V⁹ 49 žadous D¹ pollicens, iszsižadans V¹¹ 19⁵, 14) *žibās* K blank, glänzend, Folie: žibous D¹ nitidus, D¹⁰ 195¹.

d) 1) *bengās* „baigias“: nepasibengous D⁵ 89¹¹, 2) *draudās* „draudžias“: draudans V¹¹ 253¹⁰, 3) *dvokās* „dvokias“: dwokans V³ 388 dwokas V¹¹ 279⁴, 4) *geidās* < geidžias K ehrbegierig, ruhm-begierig: geidous D¹⁰ 13¹⁵, 5) *gerās* „gerias“: gērou D⁵ 183³⁵ negierans V⁷ 64, 98, 6) *grumzdas*, bet *brūzdas*: grumsdus D¹⁰ 118¹⁶, brusdous 248¹, 7) *jautās* (nesijaūčias K freudetrunknen): jautans V¹¹ 53²⁴, 8) *kelās* (nepakeliantī K Unduldsamkeit): kēlous D⁵ 69¹⁹, pakietas V¹¹ 43²⁸, 9) *kentās* (pakeičias K langmütig): neužkiētas V¹⁶ 70, 10) *kleidās* „klėdžias“: nekleidous D¹⁰ 242¹⁴, isz-kleidās V, 11) *klūkās* „klūkias“: klukous D¹ orans, 12) *kulās* „kuliās“: kōtou D⁵ 216⁸, 13) *laukās* „lāukias“: laukans V⁹ 44 taukous D¹⁰ 23¹⁰, 14) *leidās* (atsilėdžiantī K Unversöhnlichkeit): aplej-dans V¹¹ 218¹⁹, atlejdās V³ 102, 15) *lekās* < *lekias* K denken, fliegen: lekous D¹⁷ 38⁵ belekous D⁵ 252¹⁵, 16) *liepās* „liēpiās“: lijpans V¹¹ 253³⁰ lējpous D⁵ 119²⁸, 17) *mėgās* „mėgias“: miegous D¹ amans, 18) *meldās* „mėldžias“: mēldans V³ 341 mēldous D¹ orans, 19) *skelbās* „skėlbias“: apskielbā V¹³ 11 261, 20) *slepās* „slepiās“: slepās V¹¹ 313, užslepā V¹³ 11 261, 21) *stengās* „stėngias“: nebstengas V¹¹ 253¹², 22) *šaukās* „šaukias“ K himmelschreiend: iszaukans V⁷ 21, neiszaukans 41, 23) *švietās* „šviēčias“ K glänzend: szwijtans V¹¹ 130¹⁴, apszvietans V³ 262, 24) *traukās* „trāukias“ K Zugvogel: traukou D¹⁰ 242¹⁴, 25) *vagās* „vagiās“: wagans V⁹ 48, 26) *veikās* „veikias“: nenu-weikous D¹⁰ 200¹⁷, 27) *verkās* „veikias“ K erkünsteln, Spiegelfechtere: werkous D¹ flens, D¹⁰ 63¹⁵, 28) *žengās* „žėngias“: nužengas V¹¹ 281²⁰, neparžengas 43²⁷.

e) 1. *linkās* „liñkjs“ (linkėti): linkous D¹⁰ 82₄, 2) *regās* „regjs K sehend“: neregans V⁷ 46, 3) *sédās* „sédjs Dk“ (sédjs K Arrestant): siedans V⁷ 89₁₀, 4) *tikās* „tikjs Dk., K gläubig“: tikans V¹³ 11 152, isztikans V⁹ 49, 5) *spindās* „spindjs“: spindous D¹ nitidus, splendidus, 6) *veizās* „veizdjs“: newejzans V¹¹ 293₁₂, 7) *žydās* „žydjs“: zidous D¹ florens.

B. 1) *miñtās*: nemintós D⁵ 228₁₅, nemintó 170₁₄, 228₃₁, nemintú D¹⁰ 18₇, 2) *muñkās*: munkú D¹⁰ 20₁₄, 3) *suprañtās*: suprantus V¹¹ 91₉, 4) *teñkās*: patenkus V¹¹ 223₃, 5) *tiñkās* K anwendbar, befähigen, fähig, geschicht, Reisewetter, *patiñkās* K beliebt, *pritiñkās* K angemessen: tinkus V¹¹ 210₂₆, 304₂₀, pasitinkús D¹ obvius.

C. Veiksmazodžio šaknis paplatinta skiemeniu -na-. 1) *bliuñās*: blounous D¹ flens, 2) *būñās*: bunus V³ 140, 3) *džiūñās*: džiunus V¹¹ 311₄, iki nudžiunós D⁵ 21₂₂, 4) *gaunās* K Erbe greta su lytim *gaunanti* K Erbtochter: gaunou D⁵ 215₁₃, 5) *pūñās* (ir *pūvās* K verweslich): punus V¹¹ 272₂₇. *Ēñās* K Fehlschuss, Reconvalescent.

D. 1) *alk-stās*: alkstus V¹¹ 278₉, 2) *džiūstās* K darrsüchtig: džiustus V¹¹ 320₁₈, 3) *gaištās*: sugajstus V¹¹ 294₄, 4) *grįžtās*: grįztús D¹ rediens, sugrisztus V¹¹ 86₁₀, 5) *klystās*: klistus V³ 40, 6) *kilstās* „kļļās“: ķēlstús D¹⁰ 4₁₁, ķēlstú D¹⁷ 9₁₂, 7) *mirštās*: mīrsztús D¹ moriens, D¹⁷ 8₂₉, numirsztus V¹¹ 159, 258, 8) *pažįstās* K bibelfest: pažistus V¹¹ 13, nepažistús D¹⁰ 32₅, 9) *pýkstās* K böse: pikstus V¹¹ 294₁₂, 10) *rūkstās*: rúkstús D¹ fumans, 11) *svirstās* „svīrs“: swirustus V¹¹ 209₂₁, 12) *trókštās* K blutdurstig: troksztus V¹¹ 103₂₃, 165₁, 13) *vaigstās* K arm: newargstós D⁵ 68₂₄, 14) *výstās*: wistus V¹¹ 92₇.

III. 1) *dārās* K fassen, *padārās* K belebend: darus V¹¹ 66₉, 209₁₉, 225₇, 294₉, darús D¹⁰ 50₁₃, 53₅, nežinos ką daru V¹⁶ 63, 2) *ieškās* K Abenteurer, stellen: jeszkus V¹¹ 74₁, 92₁₇, 3) *kýbās*: kibús D¹ pendens, 4) *klāksās* (ž. pusilgis): beklāksús D¹ exanimatus, 5) *klaūšās* K folgsam, fūgsam: klaūsós D⁵ 121₂₇, 6) *māñās*: izmanus V¹¹ 14₂₁, imanó D⁵ 226₂₅, 7) *pildās* (cf. *gy-das* K Arzt, praktisch): pildus V¹¹ 19₄, 8) *rāšās*: raszós D⁵ 86₂₀, 9) *rēdās*: riedús V¹¹ 209₁₉, 10) *ródās*: rodós D⁵ 7₁₇, 174₁₉, 11) *sākās*: sakus V¹¹ 219₁₈, 12) *skaitās*: skajtus D⁵ 29₂₉, 13) *taisās*: *tāisōs*, *tāisōnti* SInt. || refl. *tāisōs*, *tāisōntis*: tajsans mirti V¹¹ 61₁₉, 14) *taūkšās*: taukszós D¹ patens, 15) *taupās*: taipós D⁵ 227₁₄, 16) *žinās* K bibelfest, dafür: žinús D¹ conscius žinus V¹¹ 14₂₀, žinús D⁹ 53₆, nežinús D¹ nescius.

59. Tų esamojo laiko kamienų, kurie rašomojoje kalboje baigiasi balsiu -i (sėdi sėdime sėdite) arba minkštu priebalsiu + a (kėlia kėliame kėliate, šviečia < *šviēta < *šviētja), bevėik visi veiksmazodžiai žemaičių tarmėje yra pavirtę šiandien -a- galūnės (kietas priebalsis + a) kamienais: *sřed* (< sėdi), iš kur naujas vienaskaitos 1 asmuo *siedu* „sėdžiu“, *vėrt* (< *vėrte < *vėrtje < *vėrtja), iš kur *vertù* „verčiu“. Galūnės -ja- (balsis + j + a: *jója*, *ekėja*...) veiksmazodžiai ir šiandien tebėra to-paties kamieno del *j*: žalouis D⁵ 104₂₀, saugoji 60₂₄, kariaujis D¹⁰ 60₆, kariaui 50₈, giwois D¹ vivens, V¹¹ 73₂₈, moiouis D¹ minitans, stokois D¹ egens, gielbieis ir išsluosuois V¹¹ 288₁₆.

60. *Sėdjs* Dk. (arba *sėdjs* K) ir *šviečias* rūšies dalyviai žemaičių tarmėje yra gana reti. Iš Dūkanto ir Valančiausko rąštų turiu pasižymėjęs šiuos pavyzdžius:

A. kamienagalis -i: 1) norys D⁵ 61₂₂, 103₃₀, noris 30₆, 33₈, nori nenori D¹⁰ 20₁₇ = *nūorīs* SInt. < *nórīs*, 2) regys D⁵ 98₃₂, regis 29₃₁, greta su naujadaru neregans V⁷ 46, 3) galsys D¹⁷ 37₁₈, gals D⁵ 66₉, D¹⁰ 51₁₅, D¹⁷ 114₂, galsis už galį D¹⁰ 232₂₂, gali 58₁₈ = *gālīs gālī* < *gālīs gālī*, 4) linkis D¹⁰ 61₁₄, greta su naujadaru linkous D¹⁰ 82₄, 5) tūrys D¹ natus tóris D⁵ 20₆ = *tōrīs* SInt. *tūrīs* Als. (ū — pusilgis ir siauras, ankštas) < tūrjs, 6) bewijszjs D¹⁰ 46₁₆, *vėišīs* SInt. < viēšjs.

B. Kamienagalis „minkštas priebalsis + a“: a) esamasis laikas: 1) kientis V¹¹ 162 greta su naujadaru neužkiētās V¹⁶ 70; ž. *kēntīs* < *keñtjans „keñčias“, 2) reiki D⁵ 18₃₀, 92₁₈, 98₅, D¹⁰ 24₈, 39₁₅, nereiki D⁵ 116₂₂, D¹⁰ 22₁₃ = *rēki* (-i siauras) < *reikjans; del vardininko (*tōrīs* < tūrjs || *vėikīs* < veikiās) prie lyties *rēkent* žemaičiai pasako ir analogiškai *rēkint*: rejkent D⁵ 171₃₂ || rejkint 128₂₀, 3) bewiekis D¹⁰ 247₂₃, *vėikīs* < veikiās;

b) būsimasis laikas: 1) busis D⁵ 199₈, D¹⁰ 66₆, busi 20₆, 41₁₁ = *būsīs* SInt. < būsiās būsia, 2) gimsys D¹ nasciturus, 3) mīrsis D⁵ 118₃₀, 179₂₆, 4) sūksis, sūksenti D¹⁷ 22. Greta su lytimis gywensentys D⁵ 35₁₅, 176₁₉, rodisentys 108₅, pateksenti 108₅, twersenti 108₂, newyksentius 140₅ sako žemaičiai analogiškai *nūorīs* (: *nūorjntē* „nórinčio“ = *gīvēnsjīs*: x; x = *gīvēnsjntē* SInt.) ir: lajkisintis D¹⁰ 212₅, darisintis 144₁₄, tedarisintis 4₉, rasintes I₃ rasintys D⁵ 109₆.

Prierašas prie 59, 60 §§. Žemaičių tarmėje -ja(s) iš senėlesnio -jan(s) (su trumpuoju a = ieur. o) randame pavirtusį balsiu -i (-ji) jau 1547 metų katakizme: a) kraugi Mž 25₁₁, tikra kiely 10₁₁, kalawygi 32₇, futwertagi 21₃, 68₆, atpirktagi bei ißganitagi 39₉, acc. s. < ž. *krāujī*, *kėli...* (-i siauras) = a. *krāujā*, *kėliā*, b) Kierščtauislis. Atlāķājs Mž 20₁₁ (|| kauiencziolius 58₁₆ acc. pl.) = ž. *kerštāujīs* (-i siauras), kuri lytis niekuo nesiskiria nuo i- kamienio dalyvio *nōris* < nórjs (ne narijs Mž 29₁₄ || galint-ims Mž 65₁₂). Senovės junginys -jān (su „cirkumflectiniu“ ā) 1547 metų katakizmo šnekte dar tebėra -(j)e, iš ko šiandien žemaičiai turi (j)j (-i platus) arba -(j)ę: (dwale) ßwentāje Mž 29₂, 71₁₂ ßwentāje 22₅, 24₂₃, t. y. *šventanje* (acc. s.), traicze wenatige 71₁₃, trete 20₁₂, 21₁₅ < *trēte* (acc. s. f. || *trēti* acc. s. m.: t prieš siaurąjį i minkštas) = ž. *trētē* m. || *trēfi* f. SInt.

Galinis *-ja*, jei jis nėra dar išnykęs (Tas kraus Mž 56₁₂ < *kraūjas*, wes 62₂₁ < *vėjas*, makitos 16₁₇ < *mōkytojas*, iŃchgielbetas 75₆ < *išgėlbėtojas*, apgintas 60₅ < *-ojas*), 1547 m. katakizmo šnektose virsta junginiu *-je*: Tretes fraipftis 21₈, nauies teftamentas 27₁, faldziaufes, miliaufes 74₁₁ (teftiaufelis 25₂₂), dabaiefy 34₁₅. Vardininkas kraugis Mž 25₁₇ (= *kraūjis*) yra naujadaras lyties kraus 56₁₂ vietoje.

Galūnės *-jan* (ieur. *-jom*) vietoje turima *-(j)y* (iš senėlesnės *-ji*) ir rytiečių augštaičių šnektose, kuriose laukiama yra galūnė *-jā* (iš senėlesnės *-jā*). XVI amžiaus žemaičių lytims *saldžiauses* nom. s. || *saldžiausi* acc. s. m., *mōkytojes* || *mōkytoji* (-i siauras) XVII amžiaus žieminėje (šiaurinėje) rytiečių augštaičių šnektose atliepia *saldžiausias* || *saldžiausy*, *mōkytojas* || *mōkytojy*, kas matyti iš Širvydo raštų, pav.: Bwynčiauli PS I 45₂₈, 86₄, didžiauli ir aukščiauli gierimu 64₃₂, auksčiauli 46₂₃ (|| Aukščiaulias 46₂₈, didžiaulias 119₁₉ nom. s.), akmeni kiekiauli 155₂₅; tikru waldziotoi dawe 57₇, Diewu futwertoi 66₆.

Ar nebus tik senovėje buvęs toks linksniavimas: mēdžias || mēdj, jāučias || jāutj, artojas || artójj? Iš tokio linksniavimo lengva būtų suprasti, kodėl Lietuvos rytuose sakoma yra *mēdžias*, *jāučias*, *artojas*, *švenčiausias*, o Lietuvos vakaruose — *mēdis*, *jāutis*, *artojis*, *švenčiausis*.

61. Veikiamojo dalyvio kirtis esamajame laike pridėra nuo to-paties laiko tiesioginės nuosakos (modus indicativus). Jei dviskiemenė tiesioginės nuosakos trečiojo asmenis lytis, gavusi priešdėlį *ap-*, *at-*, *i-*, *iš-*, *nu-*, *pa-*, *par-*, *pra-*, *pri-*, *su-*, *už-*, *be-* arba neigiamąją dalelytę *ne-*, turi kirtį ant priešdėlio arba dalelytės, tai esamojo laiko veikiamasis dalyvis kirčiuoja galinį skiemenį. Kai trečiasis tiesioginės nuosakos asmuo kirčiuoja ne priešdėlį arba neigiamąją dalelytę, bet veiksmazodžio šaknį, tai tuomet dalyvis turi kirtį šaknyje. Tai matyti iš šių pavyzdžių:

ātveda, nūmeša, sūriša, nėsuka || vedās, nešās, rišās, sukās; āpserga, sūkalba, pri-dera || sergās, kalbās, derās; paliēka, užmiēga || liēkas, miēgas; nepāslenska, nūperka || slenkās, perkās; pateŃka, pageŃda, nusmuŃka, sutiŃka || pateŃkas, geŃdas, smuŃkas, tiŃkas; išviřsta, primiřksta, nepỹksta || viřstas, miřkstas, pỹkstas; padāro, išāko, ne-raiřko || dāras, sākas, raiřkas; užkelia, pāremia, āpvilia || keliās, remiās, viliās; įsi-geidžia, nekeŃčia, neverkia, apsiaučia || geidžias, keŃčias, verķias, siaučias; nēтики, nēmini, pāstēbi || tikīs, minīs, stēbīs; negāli, netūri, negūli || gālis, tūris, gūlis; negāli, negiřdi || gālis, giřdis; pālydi Dk., pālyti Dk., pāžvilgi Dk. || lydīs, lytis, žvilgis.

62. Trečiojo asmens lytis *sleŃka* || *teŃka*, *tiki* || *tūri*, *lỹdi* || *giřdi* ir *lēsame* || *ēsame* ir kirčiu ir priegaide šandie viena nuo kitos nebesiskiria. Šių lyčių dalyviai skiriasi vienas nuo kito kirčiu: slenkās || teŃkas, tikīs || tūris, lydīs || giřdis, lesās || ēsas. Tatai rodo, kad šiandienykščias kirtis įsigyta dalyvių dar tuomet, kai esamojo laiko tiesioginė nuosaka turėjo ne toje vietoje kirtį, kur šandie kad turi.

Slenkās, *tikīs*, *lydīs* ir *lesās* bus dar tuomet atsiradę, kai lyčių *sleŃka*, *tiki*, *lỹdi* ir *lēsa* vietoje dar tebebuvo sakoma **slenkā*, **tikī*, */*tdī* ir */*lesā*.

63. Iš esamojo laiko dalyvių patiriame, kad senovėje, prieš šiandienykščios veiksmazodžio kirčio sistemos išriedėjimą, veiksmazodžio kamieno būta kirčio atžvilgiu dvejopo: šakninio kirčio ir galūninio kirčio kamienas, t. y.:

teŃka-, tuři-, giřdi-, ēsa- || sleŃka-, tiki-, lĩdi-, lesa-.

64. Esamojo laiko kamienų turėta dvejopas kirtis ne tik dalyvių darymo metu, bet ir veiksmazodinių tiesioginės nuosakos lyčių suaugimo metu vienan žodin su priešdėliais ir neigiamąją dalelyte. Šakninio kirčio kamienai ir suaugę su priešdėliais paliko, kaip ir buvę, to-paties kirčio.

Galūninio kirčio kamienai, suaugę su priešdėliais arba su *ne-*, perkelia kirtį ant priešdėlio ir *ne-* tuo metu, kai lietuvių kalboje ateina šiandienykščios kirčio sistemos nusistojimo gdynė.

65. Prieš šiandienykščios kirčio sántvarkos nusistojimą lietuviai bus asmenavę veiksmazodžius *tenkū* || *slenkū* šitaip:

teŃkuo		slenkuó
teŃkie		slenkié
teŃka		slenkā
teŃkamē		slenkamē
teŃkatē		slenkatē
nuó teŃkuo		nuó slenkuó

ir t.

Paskui ateina tasai metas, kuriame proklitikos (savo kirčio netūrį žodžiai) pradeda trumpinti „akūtinio“ ilgio balsius. Tuomet ir mūsų priešdėlis-proklitika *nuo* pavirsta *nu*. Šiuodu veiksmažodžių tuo metu lietuviai asmenuoja šitai kaip:

nu teĩkuo || nu slenkuó, nu teĩkie || nu slenkié...

Paskui to susilaukiame gadynės, kurioje veiksmažodžio priešdėliai suauga vienan kūnan su patim veiksmažodžiu. Tuomet lietuviai (augštaičiai) asmenuoja šitai:

nuteĩkuo || nuslenkuó, nuteĩkie || nuslenkié, nuteĩka || nuslenkà, nuteĩkamé || nuslenkamé, nuteĩkaté || nuslenkaté.

Toliau ateina gadynė, kurioje lietuviai lytis *katínuó, dievàs, gĩvà* (nom. s. n.) pradeda tarti kaip *ka'tĩnuo* (šiandie *kātinu*), *diēvas, gĩva*. Toje gadynėje mūsų abudu veiksmažodžių įgauna šitokį asmenavimą:

nuteĩkuo || nùslenkuo, nuteĩkie || nùslenkie, nuteĩka || nùslenka, nuteĩkamé || nùslenkamé, nuteĩkaté || nùslenkaté.

Paskui ateina tasai metas, kuriame lietuvių kalboje „akūtinio“ ilgio galūnė pradeda traukti ant savęs kirtį nuo gretimio šaknies skiemešs, jei tas skiemuo yra trumpas arba turi „cirkumflekcinį“ ilgį. Kadangi galūnė *-uo* ir *-ie* yra kilimo „akūtinė“ (*vedúo-si, vedfe-si*; cf. teikiūi Dk² 228₁ „teikiū táu“, aš noreliūgu 62₃₀, eĩsiėgu tu 31₂₇, nōriegu 332₁₈), tai ir mūsų abudu veiksmažodžių tuo metu turėjo būti asmenuojamu šitai:

nutenkuó || nùslenkuo, nutenkié || nùslenkie, nuteĩka || nùslenka, nuteĩkamé || nùslenkamé, nuteĩkaté || nùslenkaté.

Ir pagaliaus, nuo XIII amžiaus pradžios, lietuviai sutrumpinę „akūtinio“ ilgio galūnes, ima asmenuoti šiandienykščiomis lytimis:

nutenkù || nùslenku, nutenkì || nùslenki, nuteĩka || nùslenka, nuteĩkame || nùslenkame, nuteĩkate || nùslenkate.

66. Kai lietuvių tebebuvo sveikas *padēsti, nedēsti*, tuomet ir dalyvį jie ištarydavo *dēdąs*. Įsigalėjus lyčiai *pàdeda, nēdeda*, lietuviai ima tarti *dedąs*.

Tas-pats Daukša, kuris dar tebesako *dēdąs* || padēsti, jau sako *duodąs*, kas rodo, kad veiksmažodžio *dúomi* „duodu“ senovėje turėta kirtis galūnėje.

67. Iš Daukšos dalyvių susekame, kad seniau, dar prieš šiandienykščios kirčio sistėmos nusistojimą lietuvių veiksmažodyje, veiksmažodžių *demì* ir *dúomi* turėta kirtis ne tenai, kur kad šiandie turi:

dēmie || duom'ie, t. y. dēmie || duom'ie.

Daukšos *édąs* irgi rodo, kad ir *ēmi* esama kilusio iš senėlesnės lyties **ēm'ie*. Lyčių **ēm'ie, *duom'ie* senumui pritaria ir slavėnai: sirb. (ekaviškai) *jěmo, dąmo* = ukr. *imó, damó*.

Daukšos *ēsąs* (*santi*, gen. s. *sañčios*; dat. s. m. *sañčiam*) ir *liēkąs* rodo, kad *esmì* ir *liekmì* (3 praes. *ēsti, liēkti*) esama kilusių iš senėlesnės lyties **ēsm'ie* ir **liēkm'ie*.

68. Tiesioginės nuosakos esamojo laiko lytis *vedù vedì, keliù keli, tikiù tiki, sakaù sakaĩ* prieš šiandienykščios veiksmažodinio kirčio sistėmos išriedėjimą yra buvusios *vėduo vėdie, kėluo kėlie, tikuo tikie, sākāuo sākāie*, kas matyti iš lyčių *vėdame vėdate, kėliame kėliate, tikime tikite, sākome sākote*. Jei šitų veiksmažodžių kamieno kirtis tuomet būtų dar tebebuves kamieno galūnėje (*vedà-, kėlà-, tikì-, sakà-*), tai lyčių *vėdame vėdate...* vietoje šiandie besakytumbime **vedamè *vedatè...*

Lytis **vedúo* bus pavirtusi lytim *vėduo* (ką rodo *vėdame, vėdate*) daug vėlesnėje gadynėje, kaip kad lytis *ne vedúo* yra pavirtusi lytim *nėveduo > nėvedu*.

Taigi, iš čia matyti, kad kirčio atstūma nėra vienos ir tos-pačios gadynės padaras.

69. Lietuvių senesnieji *vedúo, ved'ie, vedà, vedamė, vedatė*, kuriuos rodo šiandienykščiai *nėvedu, nėvedi, nėveda, nėvedam(e), nėvedat(e)*, savo kirčiu sutinka su rusų kalbos lytimis *вед'у, вед'ешь, вед'еть*, ukr. *ведемó, ведетé*, sirb. *vèdēm, vèdēš, vèdē*, *vedémó, vedéte*.

Kitos kalbos šitos rūšies veiksmažodžiams rodo šakninį kirtį: skr. *bhāratì*, gr. *φέρω* „nešu“ || rus. *бер'еть*.

70. *ja-* (ieur. *jo-, ie-*) kamieno veiksmažodžiai slavėnų kalbose rodo šakninį kirtį, pav.: rus. *пиш'у пиш'ешь пиш'еть, лиж'у лиж'ешь лиж'еть, мел'ю мел'ешь мел'еть*. Lietuviai čia kirtį turi dvejoja: a) galūninį, pav.: *keliù || nēkeliu || keliąs*, b) šakninį: *piešiù || nepiešiù || piešiąs*.

71. Trumposios ir „cirkumflekcinės“ šaknies veiksmažodžių dar ir šandie tebesiduoda suvaikyti senovės kirtis, kurį yra turėjusi esamojo laiko tiesioginė nuosaka, iš to paties veiksmažodžio sudurtinių (su priešdėliais) lyčių. Kad lytis *tėpa, kalba, tiki* yra turėjusi prieš šiandienykščio kirčio nusistojimą kirtį ant galūnės, teberodo sudėtinės lytys *nėtėpa* (pātėpa), *nėkalba*, *nėtiki*.

72. „Akūtinės“ šaknies veiksmažodžiuose ir sudėtinės veiksmažodžio lytys nepadeda senojo kirčio susekti, nes „akūtinė“ šaknis neleidžia kirčiui nuo galūnės per ją peršokti ant priešdėlio.

Rusų *бегу*, su kuriuo visai sutinka ir latvių *bēgu*, rodo, kad ir lietuviai senovėje turėjo sakyti **bėguo*. Šandie lietuviai ištaria *bėgu*, nors latvių kalbos liudijimu turėtų tarti **bėgū*.

73. **Bėguo* turėjo pavirsti lytim *bėgu* tuo metu, kai senojo **veduo* vietoje pradėjo lietuviai tarti **vėduo*.

Ir **vėduo* ir **bėguo* bus atsiradusiu dar prieš kirčio nustūmimą nuo trumpo ir „cirkumflekcinio“ skiemens ant greta stovinčios „akūtinės“ galūnės. Del to (Sosiuro ir Fortunatovo) dėsniu turėjo **vėduo* || **bėguo* pavirsti lytimis **veduo* || *bėguo* ir, pagaliaus, *vedū* || *bėgu*.

Ir „akūtinės“ šaknies veiksmažodžių senąjį kirtį rodo esamojo laiko veikiamasis dalyvis: *bėgąs*.

74. Esamojo laiko kamieno kirtį, kurį yra turėjęs veiksmažodis prieš šiandienykščios kirčio sistėmos nusistojimą, gali parodyti esamojo laiko neveikiamasis (passivum) dalyvis. Pavyzdžiui tesie keli Daukšos dalyviai:

I 1) *nėregimas*: nė regima Dk² 332₁ (instr. s.), regimá 121₁ (nom. s.), rėgimáime būwieiumė 179₂₆, rėgimái 272₁₃, regimái 209₇ (adv.), 2) *nūtariamas*: nutaremós wietos 91₂₇ (gen. s.), už nūtaremą 329₁₆, 3) *pāweijamas*: ne pāweijamāis 320₁₃, ne paweiemų 348₂₄, 4) *neiškālbamas*: ne izkalbamá mēile 319₂₈;

II 1) *pri-ējamas* „priēinamas“: ne priēaiemói 6₂₁, ne priēiemoie 331₈ (loc. s.), 2) *pabaigiamas*: nea pabaigēama 19₆ (nom. s. f.), 3) *negeidziamas*: gēidzēami Dk¹ 50₃ (nom. pl.), 4) *pašveščiamas*: pašwēnczemas Dk² 185₈ (nom. s.);

III 1) *neišbīlomas*: ne izbīlomaīs 173₃₄, ne izbīloma mēile 214₂₅, ne izbīlomoī mēile 226₈. O ne izbīlomoī gēribē! 106₁₉, nea izbīlomoīp garbēlp Dk¹ 51₂₇, 2) *pajūngiamas*: ant... paiūgēamos Dk² 4₂₈, 3) *panókamas*: nepanókamoy' 66₁, 4) *pažįstamas*: pažīltama 299₃₈ (nom. s.), pažīltamieī 238₂₆, pažīltamu 90₂₈ (gen. pl.), 5) *mirštama* nom. s. f.: nūdemes mirštamos Dk³ 358₁₆ (mirštamos Dk¹ 59₁₇ gen. s. — spaudos klaida).

75. Iš Daukšos pavyzdžių matyti, kad neveikiamojo dalyvio kirčio glaudžiai esama susijusio su tiesioginės nuosakos kirčiu. Lengviau kirtis duodasi suvaikyti iš sudėtinių tiesioginės nuosakos lyčių, pav.:

nėveda || *nėvedamas* *nevedamà*, *nėtiki* *pātiki* || *pātikimas* *patikimà* *žmonà*, *pàkelia* || *keliamà* *kárvė*,

atliēka || *atliēkama* *kárvė*, *nekeñčia* || *nekeñčiama* *žmonà*, *nutiēsia* || *tiēsiama* *dróbė*.

Šnekamojoje kalboje šitie mūsų dalyviai, gal, yra kiek ir kitaip kirčiuojami, nes žmogui išklysti iš vagos nėra sunku.

76. Rusų kalbos veiksmažodis *ищешь ищеть* (1 s. *ищý*) || *искать* drauge su lietuvių *ieškau* || *ieškóti* rodo, kad esamojo laiko kamienas kartais gali skirtis kirčiu nuo bendraties ir kitų laikų kirčio: *eīskje* (*ищеть*) || *eīškā* (praes.): *eīškā* (ieškójau, ieškósiu, ieškóti). Bet paprastai šitą kamienų kirčio skirtą kalbos gyvenimas išlygina.

Rytiečiai augštaičiai *ieškóti* vietoje šandie besako *ieškoti(e)*: *ieškot'* Dk³ 472₂₁. Latviai sako *ieškāt* „galvą ieškoti, lausen“ senėlesnės lyties **ieškāt* (= *ieškóti*) vietoje del išnykusios esamojo laiko lyties **iešku* = lie. *ieškau*. Tokie-pat naujadarai bus ir la. *niēkāt* (prie lie. *niekóti*) < praes. *niēku* < **niekau*, *stāvēt* (prie lie. *stovėti*) < *stāvim*, *mīlēt* (prie lie. *mylėti*) < *mīlim*, *rūpēt* „rūpėti“ < *rūp(i)*; lie. *rūpi* turi naują priegaidę).

77. „Akūtinės“ šaknies veiksmažodžiai šandie lietuvių kalboje vieną kirtį betūri, būtent — šakninį. Latvių priegaidė rodo, kad ir „akūtinųjų“ veiksmažodžių seniau turėta dvejopas kirtis: vienų veiksmažodžių — šakninis, o kitų — galūninis kirtis.

Galūninio kirčio veiksmažodžiai šandie turi latvių kalboje lūžtamąją priegaidę, o šakninio — tęsiamąją.

Kirčio dvejopumas matyti iš šių kelių pavyzdžių:

grūt *pūt* || *būt* *žūt*, *rīt* || *līt*, *rāt* || *stāt*, *plaūt* *kraūt* || *blaūt* *raūt*, *snaūst* || *aūst*, *vērt* || *speāt*, *maīt* || *saīt*, *trūkt* || *tūkt*, *nākt* || *sākt*, *mīt* (minu) || *pīt* (pinu).

78. „Akūtinės“ šaknies veiksmažodžių senąjį kirtį galime patirti ne tikiai iš esamojo laiko veikiamojo dalyvio (*augās, dirbās, šokās* || *pūolās, kāndās* K, *sėdīs stovīs* Dk.), bet ir iš išvestinių daiktavardžių su galūne *-imas*. Kadangi šitie daiktavardžiai daromi

yra iš būtojo laiko kamieno, tai ir kirtis, kurį randame daiktavardyje su galūne *-imas*, laikytinas tėra kirčiu tiktai paminėtojo laiko kamienui, bet ne visoms veiksmazodžio lytims.

79. Žemių rytiečiai augščiau iš *būrimo* || *audimo* dviejų krūvų žodžių šandie yra apibendrinę antrąją, sakydami *dėjimas*, *būrimas*, *kūlimas* ir tenai, kur dar jų protėviai yra sakę *dėjimas*, *būrimas*, *kūlimas*.

80. Daiktavardžiams su galūne *-imas* duoda medžiagos Kuršaičio lie.-vok. žodynas (ir R, M).

I *-imas* be kirčio: blióvimas bláken, blöcken, Geblöcke, Gebrüll; bójimas (at-) Betracht, Rücksicht, fragen (ir M II 36,203); brióvimas drängen, Gedränge, pa- verdrängen, pri- aufdrängen; būrimas losen, vorwützig; dėjimas auslegen, Eierlegen, Grundlage, nachstellen, setzen; dūmimas blasen, pri- anwehen, sudūmimas (ir R II 62 = M II 35) Anschlag, Rat; dūrimas bohren, Reiz, stechen, Stichwunde, stossen; gėlimas Gicht, fahren, reissen, Schmerz, gėlims Beingicht, Beinenstich, Fussgicht, Podagra; gėrimas abstehen, ausarten, auszapfen, beschlagen, Arzneitrunk, Brustthee, Getränk, Trank, sauer; gýimas wehren, ap- Gegenstand; gýimas anreisen, beloben, Geschrei, loben, preisen, rühmen; góbimas (ap-) einhüllen; grióvimas brüllen, Donner, Gedonner, Kanonendonner, rollen; grūmimas kámpfen, ringen; ýrimas rudern, nusi- fortrudern; kėlimas anstellen, aufführen, aufheben, aufwiegel, brunten, erheben, stürmen; kórimas henken, už- aufbürden, aufdringen, hängen, nusi- entschlagen; króvimas (su-) sammeln; kūlimas dreschen, Hagelschlag, klopfen, schlagen; kúrimas aufbauen, Bau, bauen, gründen, heizen; lėmimas bescheiden, beschliessen, entscheiden, vorsehen; lióvimas (pa-) aufhören; lójimas bellen, Hundegebell, kläffen, Gebelle, Gekläffe (ir R II 60 = M II 80); mėrkimas winken, pa- Wink, pri- blinzeln, susi- Augensprache; mýnimas Balz, Fusstritt, hecken, treten, Tritt; mójimas winken, pa- Geberde; móvimas streifen, ziehen, nu- abziehen, už- stecken; nėrimas (išsi-) abwerfen, pa- tauchen; pýlimas Aufwurf, ausbrechen, Damm, füllen, giessen, nachgiessen, Schanze, schütten, Wagenburg; pýnimas flechten, Gewinde, winden; pjóvimas beissen, gebrauchen, graben, Leibschneiden, mähen, sägen, schneiden; plójimas backen, klatschen; plóvimas abspülen, baden, bespülen, Goldwäsche, spülen; puólimas Fall, fallen, senken, sinken, Sturz; róvimas raufen, iš- ausreissen; sėjimas Acker, Aussaat, gedeihen, pflanzen, Saat, säen; sėmimas schöpfen, pa- ausschöpfen; skėlimas schleissen, spalten; skýlimas(j-) anschlagen; skýrimas beteiligen, Ehescheidung, Nachwahl, Sektirer, scheiden, teilen, Vorwahl, Wahl; spėjimas (at-) Freistunde, j- aufrücken, pa- nachkommen; spjóvimas anspeien, ausspeien, Blutauswurf, Blutspeien, speien; spýrimas ausschlagen, anstossen, schlagen, stossen; stójimas (ap-) umgeben (ir M II 47). at- abtreten, abweichen, Hintritt; stúmimas abstossen, drängen, rücken, schieben, stossen; šėrimas ätzen, ernähren, Futtergeld, hegen, nähren, Stallfütterung, verpflegen; šiaúšimas (pasi-) M II 406; šóvimas Bogenschiessen, Feuer, feuern, Pelotonfeuer, Scheibenschiessen, schiessen (ir M II 86); týrimas (pa-) empfinden, Lebenserfahrung, vernehmen; trýnimas flottiren, reiben, scheuern, spulen; tvėrimas fassen, fühlen, greifen, Handgriff, Kunstgriff, nehmen, su- Geschöpf, Schöpfung; vėlimas walken, su- anspinnen, Cabale, Ge-webe; vėmimas buspeien, Brecharzenel, brechen, erbrechen, übergeben, speien; vėrimas (atsi-) aufgehen, j- einfädeln, stecken, už- verschliessen; žėlimas fortgehen, wachsen; žiójimas (išsi-) gähnen, klaffen;

II *-imas* su kirčiu: audimas aufbäumen, aufbreiten, Futterleinwand, Gewebe, weben, wirken; augimas anschwellen, Aufnahme, aufwachsen, Bartwuchs, erheben, Haarwuchs, schwellen, vergrössern, wachsen; aušimas (at-) auskühlen; bėgimas auffahren, ausreissen, befahren, berennen, bluten, ergiessen, fahren, fliehen, rennen, Rennbahn, steuern, strömen; brendimas (iš-) Reife; brėškimas grauen; brindimas aufquellen; būgimas (pa-) stutzen; čiupimas anfühlen, antasten, fühlen, greifen; diegimas Augenstechen, stechen; dygimas aufgehen, aufkeimen, aufspriessen, keimen; dirbimas arbeiten, handtieren, wirken; dirgimas (su-) verstimmen; dulkimas (su-) aufbrausen, aufsprudeln; džiúvimas schwinden, nu- abtrocknen, aufrocknen; ėdlimas ätzen, beissen, fressen, greifen, zehren; gnyblimas kneifen, Kniff; griežlimas Zähknirschen; griúdlimas stossen, pagrúdimas erschüttern, rühren, nugriúdimas abstampfen, su- stampfen; guodimas (pasi-) beschwehren, ap- bedauern; jungimas (iš-) abspannen, pri- anspannen; juosimas (ap-) umgürten, pasi- aufgürten; keikimas Anathema, austossen, Bann, Fluch (bet R I 58 *kėikimas*); klydimas (pa-) verirren; kopimas steigen, nu- absteigen, už- aufsteigen; košimas abseihen, seigen (bet M II 98 *kóštuvės*); laukimas abwarten, Anstand, ersehnen, erwarten, harren, lauern, spannen, warten (ir M II 504 *láuikimas*); leidimas Aderlass, bestimmen, Blutlassen, flössen, fügen, senken, treiben (ir *at-lėidimas* M I 145, II 9, iš- R II 43 = M II 58, nusi- R I 97, pasi- M II 414); lydimas Weidewald; lygimas (pri-) gleichen; mėgimas (pa-) ansprechen, Willkür; mėžlimas (iš-) ausmisten; milžimas (iš-) ausmelken; mokimas (iš-) auslernen, erlernen, lernen; nokimas (ap-) anlaufen, iš- Reife, nu- ausreifen; plėšimas aufackern, aufpflügen, Beute, Freibeuterei, reissen, Strassenraub, ziehen; pliekimas prügeln; plyšimas aufbersten, aufreissen, bersten, reissen, spalten, springen; plúdlimas baden, Blutergiessung, ergiessen, triefen; reiškimas (ap-) Apokalypse, iš- aufdecken, verraten (ir *aprėiškimas* R I 7, 121, II 272 = M, apsi- R II 127, M); režimas geifern, graben, ritzen, schneiden, at- aufreissen; rūgimas gähnen, atsi- aufsteigen, Rülps; silpimas (pa-) erschlaffen; skiedimas (pra-) verdünnen; skundimas Anklage, ap- verklagen; slėgimas (ap-) bedecken; slydimas ausgleiten, gleiten; smauginas würgen (ir *smáuigimas* M I 249), pa- erdrosseln; snaudimas schlafen, schlümmern; snúdimas (pri-) einschlafen; spaudimas bedrängen, drängen, Gegendruck, Händedruck, Herzdrücken, kneipen, pressen (ir *spáuđimas* M I 252, su- II 301, prispáudim's 73); sprendimas spannen (ir *sprėndimas* R II 331 = M II 443); spriáudimas bedrängen, drängen; sprúdlimas gleiten; sprogimas aufspriessen, ausschlagen; stėgimas decken, ap- bedachen; šokimas aufsprudeln, Ballet, Hexentanz, hüpfen, Reihen, schnellen, setzen, springen, tanzen; traukimas Abzug, bewegen, Glockengeläute, krampfartig, Reiz, rücken, spinnen, ziehen (ir *traukimas* R II 30, at- 7, su- 96, 331, išsi- 50); trėškimas aufspritzen, pressen, spritzen; tryškimas aufspritzen, spritzen; troškimas Blutdurst, Durst, Grausamkeit, heftig, streben, trachten (ir *tróškimas* R I 163), trūkimas bersten, brechen,

reissen, springen, zerreissen; uodimas wittern, nu- riechen, su- auswittern; vėsimas (at-) auskūhlen; vydimas (iš-) ausspāhen, gewahren, wahrnehmen; virpimas (pa-) entfallen; vytimas (pa-) abwelken, verwelken; vokimas (su-) ausfinden, ausspūren; žaidimas Ballspiel, Gesellschaftsspiel, Kartenspiel, Lautenspiel, Spiel, spielen; žydimas (pra-) aufblūhen, erblūhen; žindimas saugen, nu- ausmergeln.

III -imas su dveju kirčiu: alkimas K || išalkimas R II 212a; brėžimas graben, kratzen, ritzen, ap- bekratzen || išbrėžimas ausgraben; drožimas Bildschnitzerei, schnitzen || apdrėžimas beschneiden, iš- ausschneiden; grėbimas harken || sugrėbimas aufschnapfen, erhaschen, haschen, verhaften; griaužimas Genage, nagen || griaužimas fressen; jojimas reiten, Wettrennen || jójimas (ir M II 392) bereiten, Ritt, pra- aufreiten; kandimas ätzen, beizen, brennen || kándimas ätzen, beissen, įkándimas R II 14b; klojimas Boden, Diele, Tenne, klójimas (*actus*), klojimas (*concr.*) aufbreiten || klójimas decken, pflastern, pa- spannen, ap- täfeln; laužimas Brecheisen, brechen, Eidbruch, Friedenbruch, Steinbruch || laužimas Bruch, Bundbrüchigkeit (ir R I 75 — M I 144, nu- R II 4, pra- R II 19); liejimas (pra-) Allgemeinheit, vergiessen (*lėjimas* Ds.) || liejimas giessen, schütten, ap- ausspritzen; lūžimas aufbrechen, iš- ausbrechen || lūžimas brechen, Bruch; reizimas (įsi-) spreiten || įsirėžimas brūsten; sėdimas (nu-) absitzen, absteigen, už- aufsteigen || atsisėdimas ansiedeln; siekimas reichen, pri- schwören || prisiekimas beschwören; skelbimas (ap-) verleumden || apskelbimas anschwärzen, begelfern, iš- ausbringen; spendimas Lerchenfang || spėndimas Dohnenfang; venglimas fliehen, iš- vermeiden || vėnglimas (ir R I 176, II 323) scheuen, iš- ausweichen, entgehen, entweichen; vōžimas (už-) aufdecken, aufstülpen, stürzen || vōžimas decken; žvengimas wiehern || žvėngimas anwiehern¹⁾.

81. Ir XVI amžiaus rytielis augštaitis Daukša -imų turi dvi rūši, kaip ir Kuršaitis. Pavyzdžiui tesie šie -imai:

I -imas su šakniniu kirčiu: 1) bódimas (nu-): nubódimo Dk² 240², 2) bójimas (at-): nodbóimas 114²⁹, 3) dėjimas: nułideiimas 207²⁸, 263²⁴, 287²⁹, 321²⁰ -mo 216⁹, 299³¹ -mą 241¹⁷. Nusideiimas Ld 84⁹, padėiimu Dk¹ 42¹⁶, padėiimu Dk² 298¹⁰ (gen. pl.), tam sudėimi Ld 37²² || dėjimas Ds.: nułideimū Dk³ 19²⁰, nułideimė 332¹¹ (loc. s.) nułideimūs Dk¹ 42⁴, nułideimūs Dk² 332²⁹, iu padėimū 335⁸, 4) kėikimas (pra-): prakėikimą Dk² 242¹⁶, prakėikimo Ld 32⁸, 5) kėlimas: kėlimas Dk² 165¹⁴, 240³⁷, 248¹⁸, 251³⁴, 261⁸, 281²⁵ -o 240²⁹, 242³⁸, 243⁷, 252²⁰, 258¹², 259⁴, 261⁵, 262³⁴, kėlimo 248¹³, 250²⁴, 261¹⁶, kėlimą Dk¹ 9¹, Dk² 246¹, 248¹⁶, 249¹⁴, 250⁵, 251³⁰, 252²⁴, 257³³, 259¹⁴, 261¹⁴, 263⁹, 10 -mū 259¹² -mū 258⁹ -mė 278¹² (loc. s.) kėlimū Ld 37¹¹ (acc. s.), prakėikimą Dk³ 223³³, prikėlimo 245²⁶ (kėlimą 249⁸ gali būti ir spaudos klaida), 6) kūlimas: kūlimop Dk² 214⁶, 7) lėidimas: pasiłaidimaj Dk² 215³¹ || lėidimas: nułaidimū Dk³ 16²⁹, iu... nułaidimū 203¹⁴, 8) liovimas: palowimo 30³⁸, 9) mėgimas: pamėgimo 140³² (cf. eimi ių pamėgintų 365²), 10) plėšimas: nuplėšimū 250¹³, 11) sėkimas: siėkimas Ld 66⁵, 17, 12) slėgimas: Prilėgimas Dk¹ 34¹³.

II -imas su galūniniu kirčiu: 1) bėgimas: pabėgimū Dk² 276³⁸ (pabėgimą 276³¹), 2) pradurimo 267¹⁸, rodosi, spaudos klaida pradūrimo vietoje, 3) junkimas (pa-): paiųkimūs 145³⁹, 157³¹, 4) klydimas (pa-): paklidimė 160³⁸, 186¹⁹ (loc. s.), paklidimūs 117³⁵, 316¹², 5) lėjimas: iu praliėimū 192¹, 6) smirdimas (pa-): palmirdimūs 242³¹. Žodžio patosimas (patosimū Dk³ 307²⁸) nežinoma yra baltio o priegaidė.

82. „Trumpšios“ ir „cirkumflekcinės“ šaknies daiktavardžiai ir Daukšos šnektose turi kirtį paprastai ant galūnės -imas, pav.: kirtimū Dk² 136³³ (instr. s.), mirimo 213²⁵, mirimū 351³⁰, numirimė 278¹² (loc. s.) numirimū 243¹, 274²², neįzagimė 278¹⁰, ne pritekimūs 201¹³, Nułisiminimas Dk¹ 34¹, nutrėkimū 114³⁵, nužėgimū lėwūiu 249¹, pagėdimū 114³³, papratimūs 9¹⁴, palėpimūs 165¹⁰, pašwėtimė 351¹⁶, patėkimū 232²⁹, patepimū 340⁴, patepimūs 239²⁰, 245⁴, pawėrzmū Dk¹ 27¹⁶, pažeidimū 169⁹, 350²⁷, pražėgimūs 16²⁷, pribuwimū 64³⁴, prielimė 53², priemimė 351¹⁶, prilietimė 202⁸, prilietimūs 157²⁹, primitimū 246²².

83. Kai-kuriems -imams, nors jų šaknis yra trumpa arba „cirkumflekcinė“, Daukša deda šakninį kirtį, pav.: 1) įaūtimas (pa-): paieutimo Dk² 174³³, paiautimai 351²⁴, paiautimai 356¹⁴, paiautimus 77²¹, 272²⁹, paiautimus 54¹⁴, paiautimais 151¹³, paiautimū 351²³, paiautimū 244³, 31 || pajautimas: per paiautimūs 268²⁷ (paiautimą 316²¹, paiautimų 268²⁵), 2) praūsimas: nupraūlimo ir atšaidimo 228¹¹, 3) pūvimas: iupūwimo 338²⁹, 4) žūvimas: pražūwimo 7³², 10²⁴. Galėtų būti ne spaudos klaida ir pa-geřbimas su pasmeřkimu: pagėrbimas 293⁴ || pagerbimą 356³⁵ -imė 125²⁹ -imū 53¹⁷, 360²⁴ -mūs 115²⁴; paimeřkimo 319²⁶ || paimeřkimū 352²⁸, paimeřkimė 322³¹.

84. Daukšos supūwimo ir pražūwimo galimumą greta su pribuwimū patvirtina ir Kuršaičio bei Ruigio (R II 190b) nusidāvimas.

Pribuwimas : supūvimas = la. bût : pūt.

Paklydimas : paliówimas = la. klīst : ļaūt.

85. Pasmėřkia smėřkiąs, pageřbia geřbiąs, nupraūsia praūsiaš rodo, kad XVI amžiaus rytiečių augštaičių šnektose randamieji daiktavardžiai pasmeřkimas, pageřbimas ir nupraūsimas nėra jokie naujadarai, bet žiliosios senovės liekana. Vadinas, ir trumpšios ir „cirkumflekcinės“ šaknies veiksmažodžiai, kaip ir „akūtinės“ šaknies veiksmažodžiai (la. klīst, bēgt, smiřst : ļaūt, dēties, kuīt = klydimas, bėgimas, pasmirdimas : paliówimas, nusidėvimas, kūlimas), kirčio atžvilgiu bus buvę dvejopai: vienį kirčiavę šaknį, o kiti — galūnę.

86. Trumpšios ir cirkumflekcinės šaknies veiksmažodžiuose šakninio kirčio būrį senaį jau yra nusmelkęs galūninio kirčio būrys, gali būti, dėl to kad prieširtinė priegaidė

¹⁾ Galūnė -imas turi daiktavardžiai iš lie.-vok. Kuršaičio žodyno buvo išrinkti ir tam tikran stráipsnia sudėti jau 1914 m. III 23.

gavo sumišti abiejų rūšių veiksmazodžiuose tuomet, kai „akūtinio“ ilgio galūnė pradėjo traukti ant savęs senovinį šaknies kirtį nuo trumposios ir cirkumflekcinės šaknies.

Ir *praūsjuo* ir *žvilgiu*, *turjuo* ir *tikjuo*, atsiradus Sosiuro-Fortunatovo dėsniui, turėjo pavirsti lytimis *prausjuo* ir *žvilgiu*, *turjuo* ir *tikjuo*, iš kurių šandie turime *prausiū* (nuprausiū) ir *žvilgiū* (pžvilgi 3 praes. Dk.), *turiū* (neturi 3 praes.) ir *tikiū* (nėtikū).

Visai priegaidės skiltas turėjo dingti, kai lyčių *prausjuo* *praūsja* ir *žvilgiu* *žvilgi* vietoje įsigalėjo šiandieninės lytys *prausiū* *prausia* ir *žvilgiū* *žvilgi*, kuriose ir kirčio ir priegaidės atžvilgiu nebėra jokio skirto. Šiuo atveju jokio skirto neberodo ir latvių kalbos priegaidė: *rūokas* „rañkos“ (gen. s.) || *lūocīt* „lankyti“.

87. „Akūtinės“ šaknies žodžiuose, kurie kirtį turi galūnėje, šandie prieškirtinės priegaidės nebeatskiriame nuo „cirkumflekcinio“ šaknių priegaidės, kurią šaknis įgauna stovėdama prieš kirtį.

Bėgimas ir *lėkimas* šandie balsio *é* priegaide niekuo nesiskiria, nors kilimo pirmasis *é* yra iš *ē*, o antrasis — iš *ě*. Priegaidės atžvilgiu šandie abu *é* yra kįlančiu arba tvirtagaliu, tarsi, juodu abudu būtų kilusiu iš „cirkumflekcinio“ *é*. Bet tasai prieškirtinių cirkumflekcinio ir akūtinio ilgio balsių ir dvibalsių sumišimas nėra senas.

Latviai prieškirtinį cirkumfleksą dar ir šandie tebeskiria nuo prieškirtinio akūto: *ālgā* < *aļgā*, bet *gālvā* < *gālvā*.

Jei žilojoje senovėje būtų lietuviai ištare **gālvān* (acc. s.) ir **bėguo* „la. bėgu, rus. бѣгу“, tai šandie būtų sakoma **gālvā*, **bėgū* (*bėga), bet nieku būdu ne *gālvā*, *bėgu*. Vadinasi, dar neseniai bus lietuviai tebeskyrę prieškirtinio skiemeihs dvejetainę priegaidę: *kaļvān* „kaivā“, bet *gālvān* „gālvā“.

88. Slavėnų prokalbėje prieškirtinio „akūto“, kaip ir šiandienykščioje lietuvių kalboje, būta pavirtusio „cirkumfleksu“. Iš to suprantama, kodel rusai sako *го́лову*, o sirbai *glāvu*, kur reikėtų sakyti lietuvių ir latvių kalbos liudijimu **golóby* (cf. *во́рна* = *várna*) ir **glāvu*.

89. Kofei galūninio kirčio veiksmazodžiai tebebuvo dar atskirti nuo šakninio kirčio veiksmazodžių ne tiktai kirčiu, bet, gal, dar ir priegaide (la. *aūgu* *bėgu* || *snaūžu* *drāžu* *nāku*), tolei lengva buvo nesuklysti darantis esamojo laiko dalyvį (*jojās* || *sėjās*) arba daiktavardį su galūne *-imas* (*jojimas* || *sėjimas*).

Visokiems naujadarams pasidaro atviras kelias tuomet, kai tiesioginė nuosaka esamojo laiko visoms lytims apibendrina šakninį kirtį, t. y. kai lyčių *tikjuo* ir *turjuo*, *jājuo* ir *sėjuo* lietuviai pradeda taryti *tikjuo* ir *turjuo*, *jājuo* ir *sėjuo*.

Tikjuo ir *turjuo*, senajam „akūtui“ išsigimus šiandienykščia tvirtaprade priegaide, toliau turi pavirsti lytimis *tīkūo* ir *tūrūo* > *tikūo* ir *tuūo*, iš ko šandie turime lytis *tikiū* ir *turiū*.

Iš *jājuo* (seniau *jājuo*) ir *sėjuo* išrieda šiandienykščios lytys *jóju* ir *sėju*, nes galūnės „akūtas“ (-uò) nenutraukia nuo „akūtinės“ šaknies kirčio.

90. Kai lietuviai pradeda nebeskirti kirčiu *jóju* nuo *sėju*, tuomet jiems pasidaro nebeaišku, kodel reikėtų sakyti *jojimas* greta su *sėjimu*.

Tai-pat lietuviui pasidaro nebesuprantama, kodel greta su *remiū* ir *prausiū*, kurie kirčiu visai nesiskiria, reikėtų ištaryti *rémimas*, bet *praūsimas*.

Kirčio dvejetainiui išnykus veiksmazodyje, ima jis nykti ir išvestiniuose daiktavardžiuose su galūne *-imas*. Vienos šnėktos visiems *-imams* apibendrina *jojimo*, *bėgimo* kirtį (Ds., Kp., Lnk.), o kitos (v. a, ž.) kiekvienam „akūtinės“ šaknies *-imui* suvartoja abudu kirčiu.

Šakninį kirtį vakariniai augštaičiai (K) ir žemaičiai deda tiems *-imams*, kuriais, išreiškiamas yra veiksmas (actus, actio). Daiktiniai *-imai* (concretum) gauna galūninį kirtį. Pav.: *klójimas* (actus) || *klojimas* (concr.) K¹ s. v. aufbreiten, *gėrimas* „potatio“ (abstractum) || *gėrimas* „potus“ (concrētum) Jn. (Kv., Rt.), *plėšimas* (actio) || *plėšimas* (concr.) „новъ, плѣшынъ“ J I 712.

91. Žemaičių *kláusimą* (|| *klausimą*) žemių rytiečiai (Ds., Kp.) ir kai-kurie vakariniai augštaičiai (K, Nm., VI.) ištaria *kláusymas*.

Jablonskio liudijimu (J I 711) saką ir *gėrymas*, *pýnymas*, *gréndymas* Nm., VI. *Gréndymą* (v. š. *gránžimas* „токъ, Dreschtenne“) esu girdėjęs pietiniuose Dzukuose (Mrk., Sn.), *skýrymą* „проборъ“ — nuo Slavikų apylinkės žmogaus. Tenai-pat, sako, ištaria ir žodžius *skýnymas*, *pýlymas*.

Dusetiškiai ištaria *pylýmas*, *pūdýmas*, *sūrýmas* „sólýmas“ (*sūrýmas* Jnš., Kp.), *kūlymas* „skalbinių ryšys, уюпотень“ || *kūlymas* Kp. || *kūlimas* Škn.

92. Senojo veiksmazodžio kirčio padeda mums ieškoti ne tiktai daiktavardžiai su galūne *-imas*, bet ir *-tuvas*, *-tuvė* ir *-tuvis*.

Dusetiškiai sako *kūltuvas, pjautuvas, skiltuvas* greta su žodžiais *leistuvas, slėgtuvai, lietuvai*. Iš šitų dusetiškių daiktavardžių dar ir šandie tebėra matyti, kad bendraties *kūlti, pjauti, skilti*, kuri dabar kirčiu nebesiskiria nuo *léisti, slėgti, líeti*, mūsų daiktavardžių atsiradimo gadynėje dar tebesiskiria kirčiu, vadinasi, vienur tuomet sakytą *kūlti* (ir *kūltie*), *pjauti, skilti*, o kitur — *leisti (leistiė), slėgti, lieti*.

93. Bendraties kirčiu dvejopumui pritaria ne tiktai *kūltuvas* || *leistuvas*, bet ir latviai, sakydami *kuļt, plaūt, škiļt* greta su *laist, slēgt, liēt*.

94. Trumpšios ir „cirkumflekcinės“ šaknies mūsų daiktavardžiai paprastai turi kirtį šaknyje, pav.: 1) muštuvai Ds., K., 2) raktūvas „virbalas pypkiui rakti Kv., kuodeliui prisegti Als.“, 3) rištuvas „pakelė, Knieband“ R, Klp., 4) šiktūvas „kas dažnai šika“ Kp., įšiktūvės J, 5) autūvas „avalynė, оубь“ Ds., Kp., 6) gimtūvė „gimtinė“ Vvr., gimtūvės J, 7) įviltūvės J, 8) kirptūvės K¹ II 146, Plk., Sb., Vb., 9) karštuvai Ds., 10) lenktūvas „laiktis“ Ds., Kp., 11) melstūvės Ds., Kp., 12) nepaitūvas „kas nepaeina, nepasivelka“ Kp., 13) pabaigtūvės K, 14) pareitūvės Kv., Slnt. „domicilium hominis mendicis, opificis, raro illuc redeuntis“ Jn, 15) pavogtuvai „Diebsloch“ R, 16) praustūvė Dvd., Erž., 17) prikaistūvas K, 18) riestūvas Ds, K, Kv, 19) skerstūvės vL, 20) skriestūvas K, 21) srėbtūvai „snukis“ (gausi per srėbtuvūs), 22) sugultūvės II, 23) vilktūvas „kāliavilkis“ Kp., 24) žertūvė „зарѣта, kur žarijas, pelenus sūzeria“ Ds.

95. „Akūtinės“ šaknies *-tuv(i)ai, -tuvės* yra kirčiuojami dvejai:

I šakninį kirtį turi šie daiktavardžiai: 1) dūmtuvė > dūntuvė Kp. „dumplės“, 2) káltuvė: Daug matės, visur buvęs: ir káltuvėj ir máltuvėj ir su boboms pirty Škn. (Dr. Spudulyis), 3) kártuvės vL., pakártuvė vaikas „padauža, поѣца“ Kp., Ln., Lnm., 4) kúltuvas Ds., Kp., 5) kúrtuvės Uš. „ikurtuvės“, 6) máltuvė, 7) mintuvai Kv.: Mintuvai-trintuvai — moterų darbas, 8) pjautuvas Ds., Dvd., Kp., Jnš., 9) skiltuvas Ds., Kp., 10) šiautūvas Bg⁶ 28, 11) tintuvai „dalgiui tinti (plakti) įnagiui“ Rt., Slnt.;

II galūninį kirtį (ant *tū-*) deda lietuviai šiems daiktavardžiams: 1) bliautūvė Sl. „kas vis bliauja, rėkia“, 2) dėtūvai J, pradėtūvės „Antrittsschmaus“ K¹ 186, 3) dirbtūvas (arklys) „darbinis“ ŽmB., 4) drožtuvas R, II, K, 5) estūvas „kas daug ēda“ Kp., 6) griežtuvas K (Katýčiai), J, 7) grūstuvas K, 8) įkurtūvės J, 9) keltūvės Nm. || keltūvių rýts Škn. || ž. keltūvės Tv., 10) kostūvės Erž, Kv., Nm., Škn., VI., kostūvis Ds., Jž., Kp., Nm., Rm. || ž. kostūvis Als., Slnt. || kostūvis, kostūvio Kv., Škn., 11) lauktūvės Nm., 12) laužtuvas „Nusspicker“ R, laužtuvai R „Bracke“, K, 13) leistuvas Ds., Kp., Kv., paleistuvas j] -vis, išleistuvas J, Nm., 14) lietūvai Ds., J, Kv., 15) mintūvai Ož¹ 23, Nm., Pnmž, Rgš, Škn. || mintuvaĩ, mintuvus K, Erž., Rm., Sl., 16) nuduotūvės Dk³ 281³¹, 304³⁰, suduotūvės K, 17) pragertūvės, sugertūvės J⁵ 9, 18) rytūvas „kas daug rija“ Kp., 19) slėgtūvai Ds., 20) trauktūvas II „pocięgiel“ (szewiecki), įtrauktūvės J || trauktuvas K (Katýčiai) „Lichtziehform“, 21) vytūvai Ds. || vytuvaĩ K.

96. Daiktavardžių kirčio dvejopumas pridera nuo senovinio bendraties kirčio. I būrio daiktavardžių (§ 95) pamatė glūdo šakninio kirčio bendratis.

Šakninį kirtį teberodo I būrio latvių kalbos bendratis su šaknies tęsiamąja priegaide: *kaļt, kārt, kuļt, kuŗt, maļt, mŗt, plaūt, škiļt, šaūt*. Vien tiktai pirmajam ir vienuolikajam I būrio pavyzdžiui nerandu lygmeis: *dūmti* „pūsti“ ir *tinti* „kalti, plakti“ = sirb. *-dūti* (> *nāduti, nādmēm*) „pūsti“ ir I. *ciāc tņē* „kirsti“. *Dūmtuvė* ir *tintuvai* rodo, kad latviai ištarytų, jei šiuodu žodžių turėtų, **duŗt* (cf. *stuŗt, skuŗt*) ir **tŗt* (cf. *mŗt, škiŗt*).

97. Šiems II būrio daiktavardžiams (§ 95) latviai rodo bendratį turėjus kirtį galūnėje (-ti arba -tiē dat. s.; cf. a. šūni: ž. šūnie „šuniui“): *blaūt, dēt* (|| *dēties*), *ēst, griēzt, grūst, ceļt, laūzt, laist, liēt, duōt, dzeļt, slēgt, vīt*. *Dirbtī* latvians šandie nebeapazīstamas, nes jo vietoje turi įsigiję naują žodį iš gudų (krievų), būtent — *strādāt* = rus. (naugard.) *срада́тъ* „dirbti“. Iš daiktavardžio *darbs* galima spėti, kad latviai bus sakę **difbt*.

Išimtį sudaro šių veiksmazodžių bendratis, kuri latvių kalbos liudijimu yra turėjusi kirtį veiksmazodžio šaknyje: *drāzt, kuŗt, kāst, mŗt, rŗt, traūkt*. Ir čia, gal, išimties nerastumbime, kad būtų visos Lietuvės duomens surinkti.

Šakninį kirtį rodo šnektose ir tik-ką paminėtųjų veiksmazodžių išvestiniai daiktavardžiai: *kúrtuvės* Uš. || *įkurtūvės, kostūvij* Kv., Škn. || *kostūvis, mintuvus* Ds. || *mintūvai, trauktuvas* (Katýčiuose) || *trauktūvas*. Šnektose, gal, susivoktų ir **drožtuvas*.

98. *Drōžia, kōšia, trāukia* rūsies veiksmazodžiai latvių kalbos liudijimu rodo dvejopą kirtį: a) šakninį: *snaūst, drāzt, kāst, traūkt*, ir b) galūninį: *plaūst, graūst, graūzt, laūzt, spraūst*.

99. Prieš šiandienykščios kirčio sántvarkos (sistėmos) nusistojimą kirtis nėra buvęs visoms veiksmazodžio lytims vienodas. Tojo vienodumo negali rodyti ir latviai su grute *snaūst snaūžu* || *plaūst plaūžu* „plaudžiu“, nes jie bus dar senovėje iš dviejų kirčių (šakninio ir galūninio) apibendrinę vieną-kurį visoms veiksmazodžio lytims.

100. Veiksmazodžio lyčių kirčio nevienodumą gali dar ir šandie kiekvienas pastebėti kad ir šiose lytys: *nēvedu* < pralie. **vedūo* (> *vedās*), *nēvedė* < pralie. **vedē* (galūnės kirtis), bet *vēdēs nevēdēs* (šaknies kirtis); *nūvestas nūvēsdamas* Nm., Iši., Ds. arba *nūvesdamas* (cf. nūmirdamas Dk² 8³⁴, pālikdamas 140³, 203²⁷, 244, pālikdamas 150³, 196¹⁰, 254³¹, pātekdamas 41², ne^a pāzeiddamas Dk¹ 60⁷; kēldamiēš Dk² 170¹², kļauzdamiēš 337²⁸; Ne^a gēizdami Dk¹ 26³³ Ne^a gēizdami 27³², Pradēdami Dk² 341²⁸, ne

paláudami bâraš 119²⁶, pléšdami 310³⁵), nevėsiu (v. a.) arba *nevesiũ* (r. a.), vėsiąs (part. fut.); *nesãko* (sãkas), *nesãkė* || *nėsekė*.

101. „Cirkumflekcinės“ šaknies veiksmažodžiai esamojo laiko tiesioginei nuosakai ir dalyviui turi kirtį šaknyje: *pageřbia* || *geřbiąs*, *nuplaũkia* || *plaũkiąs*, *apsiaũčia* || *siaũčia*, *nemeldžia* || *meldžia*.

Tie-patys veiksmažodžiai būtojo laiko tiesioginei nuosakai rodo galūninį kirtį: *pãgerbė* < **pagerbė* (dalyvis rodo šakninį kirtį: *pageřbės*), *nũplaukė*, *ãpsiautė*.

Jei taip-pat bus buvę ir su „akūtinės“ šaknies veiksmažodžiais, tai pasidarys mums aišku, kodėl latviai šandie sako *snaũst* greta su *plaũst*.

102. *Pageřbia* || *pãgerbė* rūšies veiksmažodžiai mums rodo, kad ir latvių senėliau tarta *snaũž* || **snaũde* ir **plaũž* || *plaũde*.

Tą priegaidės dvejojumą latviai tolei pakenčia, kolei jų kalboje kirtis dar tebėra laisvas, t. y. kolei dar tebeištariama *snaũ(d)ža* || *snaũd-ẽ*, *plaũ(d)ža* || *plaũd-ẽ*.

Kai latviai visur pradėjo kirčiuoti pirmąjį žodžio skiemenį, tai tuomet lengva pasidarys iš dviejų priegaidžių, kuriedvi seniau tepriderėjo vien tik nuo kirčio, apibendrinti vieną visoms veiksmažodžio lytims.

103. Šiandienykščia bendratis turį šakninį kirtį, kas matyti iš lyčių *nevėsti* || *nevėstie* (Sn., Mrk., v. š. *nevėscie*, *nevėstfē* Ds.), *patikti* || *patiktie*. Šakninį kirtį rodo ir kiti naudininkai, pav.: *mãni* (Ds. senoji karta) || ž. *mũnie* „man, lot. mihi“, *žãsi* Pn., Prn. || ž. *žãsie*.

Ar kirtį naudininkui lietuviai visuomet yra dėlioję šaknyje, iš vienos lietuvių kalbos duomenų nėra dar matyti.

Nevėsti gali turėti kirtį neatkeltinį. Tiktai kirtis būtų atkeltas nuo galūnės dar prieš priešdėlių ir nėigiamąjo žodelio suaugimą vienañ kūnan su veiksmažodžiu. Vadinas, **vesti* (*vestiẽ*) būtų pavirtęs *vėsti(e)* prieš tą gadyne, kurioje dar tebebuvo sakoma *ne vėsti(e)* dviem žodžiais.

Jei bendratis kirtis būtų buvęs atstumtas tuo-patim metu, kaip ir lytyje *vėdė* < **vedẽ* || *nėvedė* < **nevedẽ*, tai šandie sakytumbime **nėvesti(e)*.

104. *Nėvedė* rodo, kad bendratis kirtis (*nevėsti*) yra seniau atstumtas kaip būtojo laiko tiesioginėje nuosakoje.

Kad bendratis kirčio esama atstumtinio, dar ir šandie teberodo pietiniai vakariečiai (K, Nm) ir rytiečiai (irgi pietiniai: Lp., Mrk., Sn., Iši.) augštaičiai balsio *e* (*vėsti*, *nėsti*) ir *a* (*kãsti*, *kãstie*, *kãsc*, *kãscie*) trumpumu.

Bendračiai galinį kirtį rodo ir slavėnai: rus. нести, вести = **neštiẽ*, **vestiẽ* > *nėštie*, *vėstie*.

105. Senovės lietuviai prieš šiandienykščios kirčio sántvarkos išriedėjimą bus šitaip kirčiavę veiksmažodžio *snaũsti* || *plaũsti* (= la. *snaũst* || *plaũst*) lytis:

snaũ-dja *plaũ-dja* (3 praes.), *snaũ-dja-nt-s* *plaũ-djants* (part.) || *snaũd-ẽ* *plaũd-ẽ* (3 praet.), *snaũsti* (*snaũstiẽ*) *plaũsti* (*plaũstiẽ*).

Visoms šitos rūšies veiksmažodžiams apibendrinus šakninį kirtį sunku buvo lietuviai neišsklysti darantis išvestinį daiktavardį su galūne *-imas* arba *-tuvas* (-tuvis, -tuvė).

106. Šakninio kirčio daiktavardžiai su galūnėmis *-tuvas*, *-tuvis*, *-tuvė* del kai-kurių linksnių dviprasumo gali gauti ir galūninį kirtį, pav.: 1) *mintuvaĩ* < *mintuvus* (žr. a.), 2) *vytuvaĩ* < *vytuvus* K, 3) *koštuvỹs* < *kóštuvio*, -vį... Kv., Škn., 4) *dumtuvė* < *dumtuvę* Ds., 5) *keltuvė* < *kéltuvę* K, Erž., Lnm., 6) *kultuvė* < *kúltuvę* Ds., Erž., Kp., 7) *maľtuvė* Kp. < *maľtuvę*, 8) *milžtuvė* < *milžtuvę* K. Dvd., Erž., Jž., 9) *sėtuvė* < *sėtuvę* K, Škn. = ž. *sėtūvė* Slnt.

107. Šakninį kirtį rodo ir kai-kurie cirkumflekcinės šaknies daiktavardžiai, pav.: *beřtuvė* (sũ beřtuve), *braũktuvė*, *gimřtuvė*, *praũstuvė*, *siaũstuvė*, *veřstuvė*.

Vardininkas *bertuvė* yra naujadaras senėlesnės lyties **beřtuvė* vietoje.

Bertuvė Kv., II „opařka“, *braukřtuvė* Ds., *Katýčiai* (K), *gimřtuvė* K, *praustuvė* Dk^a 255, Ds. (|| *praustuvės* II), *siaustuvė* Ds. „spragilo *keltuvė*“, *verřtuvė* Slnt., A, II.

108. Dusetiškių *laidyřtuvė* „milžtuvė“ (|| *laidyřtuvė* Dsn., Lnm.) galėtų rodyti, kad šiandienykščios bendratis *laidyřtie* „milžti“ senovėje turėta kirtis galūnėje: **laidyřtie*, kas būtų latviškai **laĩdĩt*; cf. *graĩžĩt*, *laũžĩt*, *pluõsĩt*, *sluõdzĩt*, *spaĩdĩt*, *svaĩdĩt*.

Šitos rūšies veiksmažodžių bendratis kartais latvių kalboje gauna ir tęsiamąją priegaidę, kas rodo kirtį buvus šaknyje; pav.: *graĩžĩt*.

Šakninis kirtis laukinas yra esamajam laikui: *graĩžo* = la. *graĩza* (*graĩžąs*) || ne-laiķo laiķas.

Galūninį kirtį latvių kalbos liudijimu bus turėjusi bendratis ir iš jos kamieno vedamosios lytis: la. *graĩžĩt*, *graĩžĩšu*.

Kirčio srities naujadarai. 109. Šiandie mūsų kalboje dažnai žodžiai turi kirtį ne tenai, kur jo senovėje būta.

Su kirčio nevieta esame jau susidūrę kalbėdami apie išveiksmazodinius daiktavardžius su galūnėmis *-imas*, *-tuvas* (-tuvis, -tuvė).

110. Bėgimo, augimo, jojimo, klėjimo vietoje šiandie augštaitis tilžėnas ir kiekvienas žemaitis gali pasakyti ir *bėgimą*, *augimą*, *jójimą*, *klójimą* tuomet, kai šiais žodžiais yra išreiškiamas patsai veiksmas.

Bėgimas, augimas, jójimas, klėjimas atsiranda *kūlimo*, *dėjimo*, *sėjimo*, *skýnimo*, *mýnimo*, *skýrimo* pavyzdžių gana vėlai, nes latviams jau atsiskyrus nuo lietuvių, o lietuviams veiksmazodžio galūninį kirtį atstūmus šaknin, t. y. pradėjus greta su *sėju* tarti ir *jóju* (senovėje dar tebebuvo **jājuó*).

Kiti lietuviai (Ds., Kp., Lnk.) bėgimo, jojimo pavyzdžiu visai nustoja *kūlimo*, *sėjimo* rūšies daiktavardžių, dėdami kirtį visiems *-imams* galūnėje.

111. Kirčio naujadarais turi eiti ir *kultuvė praustuvė*, *mintuvaĩ* arba *mintūvaĩ*, *įkurtūvės*. Senovėje, kai dar veiksmazodžio kirtis tebebuvo laisvas, šiuos žodžius lietuviai turėjo ištarti **kultuvė*, **praustuvė*, *mintuvaĩ*, **įkurtuvės*.

112. Kirčio srities naujadarais šiandie lietuvių kalba kribždėte kribžda.

Naujadarams atsidaro plačiausias kelias nuo tos gadinės, kurioje galūninio kirčio (ožútona) veiksmazodžiai patampa šaknikirtiniais (parožútona), t. y. tuomet, kai lietuviai *bėguo*, *auguo*, *jājuo* vietoje pradeda tarti *bėguo*, *auguo*, *jājuo*, ką šiandie ištaria *bėgu*, *augu*, *jóju*. Dar labiau paplatėja kelias tada, kai prieškirčinė „akūtinė“ ir „cirkumflekcinė“ priegaidė sumijsta vienoje mūsų „tvirtagalėje“ priegaidėje, t. y. tuomet, kai lietuviams ir *galvā* (acc. galvą) ir *kalvā* (acc. kalvą) pavirsta tos-pačios priegaidės lytimis — *galvā* ir *kalvā*, ko senovėje nėra buvę.

113. Kirčio analogijai padeda įsigalėti varduose (sub., adj., num., pron.) galūninio kirčio atstūmimas šaknin tam tikruose linksniuose. Be to, kirčio analogijai praskina kelią ir Sosiuro-Fortunatovo dėsni, kuris reikalauja, kad „akūtinės“ priegaidės galūnė nutrauktų ant savęs kirtį nuo gretimio trumpo ar „cirkumflekcinio“ skiemens.

Del Sosiuro-Fortunatovo dėsni *tuřuó* ir *tik-uó* turi pavirsti šiandienykščiomis lytimis *turiu* ir *tikiu* (3 praes. turi || tiki).

Prie esamojo laiko lyties *tikiu* iš senų senovės lietuviai sako *nėtikiu*, *pàtikiu*, bet *neturiu*, *pàturiu* (Ds., Dk.). Bet šiandie dauguma lietuvių jau beištaria naujoviškai *nėturiu*, *nùturiu*, *pàturiu*, kas, žinoma, kirčio atžvilgiu yra naujadaras.

Tikiu : nėtikiu = turiu : x; x = nėturiu.

Toksai-pat analogijos padaras yra ir *apgali* K, *iřgali* J senėlesnės lyties *apgali* (pagali, negali), *iřgali* (Ds.) vietoje.

114. Tam tikrose linksniavimo lytyse kirčio perkėlimas nuo galūnės ant šaknies dažnai gali pasidaryti priežasčia kirčio analogiškam padėjimui ne toje vietoje, kur jam reikėtų stovėti tuose linksniuose, kuriuose kirtis iš senosios vietos nėra judinamas.

Del galininko *žarną* ir *burną*, kilusio iš **žarnañ*, **burnañ*, kai-kurie lietuviai *daro* ir vardininką *žarna* K, *burna* V, ŽCh. (Krt.), kas, žinoma, tėra naujosios gadinės analogiškas padaras lyties *žarnà* (= la. *zarna*) ir *burnà* (Dk.) vietoje.

Liepa, lūpa : liepa || la. liēpa rus. lúna, lúpa || la. lūpa = *žarną*, *burną* : x; x = *žarna*, *burna*.

115. Latviai savo lūžtamąja priegaide rodo šiems žodžiams galūninį kirtį šiandienykščio šakninio vietoje: I 1) *oda* < *odā* < nom. *odā = la. *āda*, 2) *gýsla* || la. dzīsla, 3) *lóva* || lāva (nors latvių *lāva* < *lāvā* del rus. *lāba* gali ir nerodyti lietuvių lovą esant iš **lovōs*; cf. sl. *grīvā* „grūba“ la. *grīva* : skr. *grīvā*), 4) *mālka* || maīka, 5) *sīena* || siēna, 6) *smilga* || smiīga (= *smiīgā* Dsn.), 7) *uoga* || uōga, 8) *vīnkšna* || vīksna;

II 1) *kiāunē* || caūne (= *kiaunē* Sn.), 2) *néndrē* || niēdre (= **nendrē* > *jendrē* Sn. > *indrē* Lnk.);

III 1) *pēntis* || piēts (= *pentis* Jn.); IV 1) *brīedis* || briēdis, 2) *šūolis* || suōlis (= *šuoīys* K), 3) *uōsis* || uōis.

116. Latviai savo tęsiamąja priegaide rodo šakninį kirtį šiems žodžiams, kurie šiandie rašomoje kalboje ir šnektose turi galūninį kirtį:

séklā || la. *sēkla* (= *sēkla* Dk.), *beržaĩ* || bērzi (= *bēržai* Ds.), *ēraĩ* || jēri, *tēvaĩ* || tēvi (= *tēvai* Dn., Ds., Dk.).

117. Šnektų *klētis* (kiētį) An., Dbk., Ds. || la. *klēts*, *rykštē* Slk. || rīkste, *kurmīs* Bg¹ 174 || kuřmis yra visai nesenai naujadarai.

118. *Smilgà* Dsn., *kiaunė* Sn., *pentis* Kv. (Jn.), kaip rodo latvių *smilga*, *caūne*, *piēts*, galininke turėtų turėti tvirtapradę priegaidę, bet iš tikrųjų turi tvirtagalę: *smilgā* Dsn., *kiaūnē* Sn., *peñtī* Kv.

Visos trys galininko lytys yra naujosios gadynės padaras, kursai tegalėjo atsirasti tiktai tuomet, kai lietuviai nustojo skyrę senąjį prieškirčinį „akūtą“ nuo „cirkumflekso“.

119. *Raĩkos* rūšies (*rankā* || gen. s. *raĩkos*) daiktavardžiai skaičium smarkiai mažėja pereidami *algōs* (gr. ἀλφά, θέα) būriū

Rytiečių augštaičių kilmininkūs (gen. s.) *dėšros*, *āslos*, *kāktos*, *brāstos*, *mėškos* šandie vakariečiai paprastai ištaria jau *dešrōs*, *aslōs*, *kaktōs*, *brastōs*, *meškōs*.

120. Visudaugiausia kirtis yra nukentėjęs a- ir o- kamieno būdvardžiuose.

Latvių kalba „akūtinės“ šaknies būdvardžiams rodo senovei dvejopą kirtį: vieniems — šakninį, o kitiems — galūninį, pav.:

I balts, caūrs, īlgs, kārs, liēls, liēss, piīns, rāms, škīsts „чистый“, tīrs;

II aūgsts, ciēts, drēgns, dzīvs, īss (īkss), jāūns, kaŗsts, nuōgs, sājš, škīsts, tiēvs, vājš.

121. Jei senasis kirtis būtų iki šiai dienai išbuvęs sveikas, tai šandie lietuviai greta su lytimis *bāltas*, *kiāuras*..., *āugštas*, *kīetas* (nom. s. m.)... sakytų *bālta*, *kiāura* (nom. s. f.)..., bet *augštā*, *kietā*...

Bālta dieną, *kiāura* naktis kun. P. Sragio liudijimu tebesaką Mósėdžio, Salantų apylinkės žemaičiai (senoji karta). Tenai-pat tebeištarią ir prieveiksnius (adv.) *bāltaĩ*, *kiāuraĩ*.

Visi kiti lietuviai šandie visur yra apibendrinę II būdvardžių būrį, t. y. kuris kirtį turi galūnėje: *baltā* *kiaurā*, *baltaĩ* *kiauraĩ* (adv.)

122. „Akūtinės“ šaknies būdvardžių kirčio jau XVI amžiuje būta apibendrinto, kas matyti iš Daukšos raštų. Bet kirčio apibendrinimo tuomet dar ne visur įsigalėta, nes kai-kur dar tebeglūdi ir senoji lytis su šakniniu kirčiu, pav.: 1) *álkanam'* Dk² 10, *álkanieĩ* 364²², 2) *úgnis* *ámžinoĩ* 14⁸, *ámžinos* garbės 43³¹ (gen. s.) *ámžinų* 306³¹, *ámžinai* 106³⁰ (adv.), 3) *áuklinam* 112⁷, 4) *įžúlų* *dáiktų* 39⁹, 5) *miēloi* 5⁹, *ant'* *miēlos* *mótinis* 235³², *miēfolios* 204²¹ (gen. s.) *miēlieĩ* 74²⁹, 125³⁰, 145²¹, 364¹⁴, *miēlai* 212¹⁸, *miēlay* 60⁷ (adv.), 6) *ráyšieĩ* 25⁸⁰, *ráišieĩ* 28¹⁸ (|| *ráišieĩ* 28⁸) *ráišius* 48²⁵, 365⁷, *ráyšius* 79³² (acc. pl.), 7) *šiklūti* 170⁴ (nom. pl.), 8) *tūli* 98²¹, 127²⁶, 240²⁸, *tūly* 28³, 255²³, 260²⁸, *tūliemus* 71¹⁵, 119¹⁷, 238¹⁵, *tūliemus* 224¹⁷, *tūlais* 130¹⁸, 214²³, 267²⁶, 352²⁸, *tūlomis* 218⁸, *tūliū* 187¹, *tūloĩ* 179¹⁶, 247²⁵, 352³³: *tūlus* 140³⁴, 239³¹, 353⁹, *tūlas* 131¹² (acc. pl.), 9) *wálna* 165²⁶ (nom. s.) *wálnays* 83¹⁹, *wálnais* 115²⁹, *wálnai* 212²⁶, 36 (adv.).

123. Seniau turėta dvejopas kirtis ne tiktai „akūtinės“, bet ir „cirkumflekstinės“ trumposios šaknies būdvardžių. Tai rodo Daukšos lytys: 1) *izg' ántros* *šaliės* Dk² 13²², 34¹⁶, 133²⁵, 138³⁰, 184²⁰, 192¹², 314¹², 358³⁰, 361⁹, 362¹², *izg' ántros* *šaliės* 170⁵, *iz ántros* *šaliės* 362⁶, *ánt* *ántros* *wiētos* 367¹⁶, *ántros* *daliēs* 206¹⁹, *ánttram* 88²⁶ (dat. s.): *ántur* *kartū* 49⁴, 338²² (instr. s.) *ánturs* *mētus* 38³⁴, 2) *bėdrāĩ* 321³³ adv., kam pritaria vediniai bėdrinikais 177⁴⁹, 185¹⁰, 190³⁰, 254²⁴, bėdrumo 66²⁴, bėdrumą 264⁴, bėdrumu 178¹ (instr. s.), 3) *gátawi* 87¹⁸, 112¹⁰, 200²⁷, *gátawi* 148²⁵, 227¹⁷, 4) *grėiczeus* 111⁸, 228², 350²³, *grėiczeus* 149²⁹, *grėicziaus* 76¹⁴, *grėiczeus* 130²⁶, 148²⁰, *grėiczeus* 20²³, *grėitai* 365⁶ (adv.), 5) *lėgwieus* 311²⁴, *lėgwai* 123⁹ adv., 6) *páltarōĩ* 198⁵, 7) *šwėntop'* 35³³, *šwėntuių* 85¹⁶, *šwėntuių* 103²³, *šwėntūĩ* *iūĩ* 315²⁵, *šwėncziāuiāĩ* 79³¹.

124. Daukšos raštuose randame pėdsakų, kad XVI amžiuje ir Lietuvos rytuose dar nebūta galutinai sumišusių šakninio kirčio būdvardžių su galūniniais. Tų pėdsakų tebe-randame net ir šandie: *pusaĩntros* *dienōs* || nuō *antrōs* *dienōs* Ds., *pikčiau* *žydo* Ds., *pėsčĩa* (nom. s. f.) *pėsčiam* (dat. s.) Ds.

125. Išbūdvardiniai vediniai, nors patys būdvardžiai XVI amžiuje nebe labai beatskiria senovės šakninio kirčio nuo galūninio, dar XVI amžiuje apygeriai tebeskiria kirčio dvejopumą. Daukša dar tebesako *grynumas*, *pilnumas*, *beĩdrumas*, *kreĩvumas*, *gerũmas*, *senũmas*.

Šandie visi lietuviai (su mažomis išimtimis) besako ir *grynũmas*, *pilnũmas*, *ben-drũmas*, *kreivũmas*.

Dusetiškiuose senoviškai tebėra ištiriamas vienas tiktai *lỹgumas*.

126. Daukšos XVI amžiuje pažinta šie *lỹgumo* rūšies išbūdvardiniai daiktavardžiai: 1) *ámžinumas* Dk² 18²⁴, 66²⁴, 174³⁰, 289¹⁵, 2) *beĩdrumas* 66²⁴, 178¹, 264⁴, 3) *brũkanumas* „трезвость, Nüchternheit?“: *brũkanai* adv. 9²⁹, 323¹⁹, 4) *dva-rnumas* (hibr.) 367¹², 5) *grynũmas* 57⁴, 71²⁹, 86¹⁸, 196²⁸, 235¹⁰, 323²⁶, 360¹⁵, 361¹¹, 362⁷, *grynũmas* 235²⁷, 258⁴, 6) *įžũlumas* 164¹¹ < *įžũlas*, *įžũla* (nom. s.), 7) *kaltũmas* 247¹¹ greta su naujadaru *nekalťumas* 163³, 171³⁰ < *nekalťam* dat. s. 233³⁰ lyties **nekalťam(ui)* vietoje, 8) *kreivũmas* 90¹⁸, 116¹⁰, 144⁵, 152³⁵, 161²², 164¹⁰, 228⁸, *kreivũmas* 13²¹, 171²⁹, 9) *kũniškus* 154²⁷, 10) *lėtũmas* 163⁴; *dėona* *lėtā* 351²⁷ (instr. s.), 11) *mėilingumas* 153²⁸, 154³, 319²⁴: *mėilingas* 164¹⁵, 293⁷, 310²⁹, 12) *meĩkũmas* 131²⁹, 265²⁶: *meĩkĩemus* *penigĩamus* Dk² 330²⁷ greta su naujadarais — *menkai* adv. Dk² 215³⁵, *menkōs* del' priežasties Dk² 293²⁹, 13) *mie-rnumas* (hibr.) Dk² 131³¹, 14) *niėkũmas* 57⁶: *niėkam* dat. s. 154²⁹, 196¹⁷, 250¹⁷, 304²⁶, 329³², 368¹, *niėkur* 178³⁴, 196³⁰, 197², 344⁷,

368⁹, *niškada* 5³⁸, 254¹⁵, *niškad* 121¹², 135¹⁴ (2 ×), 15) *no-bažnumas* 91¹², 211⁶⁶, 246⁸ : *no-bažnai* adv. 142¹⁸, 318³¹, *no-bažny* 91⁹⁰, 16) *paikumas* 208⁹⁴ : avis *paikąsias* 327⁸, 17) *pilnumas* 333²⁸ ir naujadaras *pilnumas* 286²² < *pilnà* 52³², 232¹⁵ *pilnóji* 356⁵, *pilnai* adv. 27²⁰, 18) *plākumas* (hibr.) 68⁸ || *plakumas* 282³⁰, 19) *tóbūlumas* 103²⁴, 193³⁴ : naujadarai *tobuła* 313³³ nom. s. f., *tobulaĩ* adv. 66¹⁵, 76¹⁷, *tobuliaūs* 176¹⁹, 20) *tólumas* 52⁴, 89¹², kaip rodo la. *tā/s*, *tólas*, *tólimas* : gali būti ir naujadaras : *toliaūs* Dk² 61²⁸, 63⁸, 316², 318²⁷, 21) *tólumas* 192³⁰, 204¹⁰, 333¹⁴, 342⁶, 22) *válnumas* 195²², 367³² : *válnai* adv. 212²⁵, 26 || *vainūmas* 40³⁷, 23) *vertumas* 32¹⁰, 215¹ greta su naujadaru *vertumas* 33², 157⁹, 197²⁵, 304³⁴, 314¹² : *neveřtas* 35²⁵, 47²⁸, 48²¹, 106², 107⁴, 240⁸ < pralie. *neveř-tas* || *nèvertas* 93²⁸, 101¹⁷, 105¹⁴, 187¹⁵, 233³³ (acc. pl. *vertūs* 36²⁰, 40²², 261³⁰) < pralie. *nevertas* ; *veřtas* kilimo gali būti ir vokiškas žodis : *sva. werd, got. wairps* „würdig, wert“ < ieur. **weř-to-s* : anám *prà-ver*, ir mūn *praverētum* kailiniaiš apsi-vilkus SInt. ; *pràver* kaip šūnie dešrā D³ 43, *pràver* arba *prider* — *convenit* D¹⁷ 120 ; *praverūs* — *idoneus* 39 : anám yrā *praverū* ir kailiniaiš SInt. || man *pra-veřčia* Ds. — *prodest*, ž. *pràver* : ir man berno *prà-vartū* Γ, 24) *viēžlyvumas* (hibr.) 236³⁰.

127. Nuogūmo pavyzdžiu Daukšos postilėje yra kirčiuojami šie būdvardiniai vediniai:
1) *aklūmas* 143²⁴, 2) *apskritūmas* 120¹, 347³, 368³, 3) *aštrūmas* 30²⁶, 40², 5⁵, 57⁸ : *aštraĩs* 207¹⁴, 4) *čystūmas* (hibr.) 47⁹⁶, 328³⁴, 5) *gerūmas* 102²⁸, 128¹², 129³¹, 131¹, 197³, 277²⁴, 321⁸, 330²⁷ : *geriaūs* 8¹⁶, 65¹³, 311²⁵, 32¹², 159⁸, *gerėsnis* 317¹⁰, *geriausias* 330¹⁸ || *gėriaus* 21¹, 52³⁶, kas gali būti ir naujadaras, 6) *ilgūmas* 165¹¹ : *ilgiaūs* 21⁹⁰ — naujadarai del la. *iłgs*, 7) *išdrikūmas* 195⁶, 8) *ištisūmas* 286²², 9) *jaunūmas* 90²⁰, 130²⁰, 248²⁴ : tiē *jaunfeji* 317⁹⁷, la. *jaūns*, 10) *kietūmas* 237¹⁶ : la. *ciēts*, 11) *kum-pūmas* 44²⁹, 12) *labūmas* 68¹⁹, 184²⁸ : *labjaūs* 30², 122⁶, 310²⁰, 322¹ (|| *lábiaus* 46¹⁰, jei nėra klaida), *labai* adv. 6²⁰, 308³⁷, 13) *linksmūmas* 141¹⁰, 181⁴, 283¹¹, 297⁷ (2 ×), 364²⁶ : *linksmjaūs* 357¹², 14) *ma-žūmas* 112²², 133¹³ : *mažiaūs* 132⁴, *mažėsnis* 318⁴ || *mažiaulios* 76¹⁹ (gen. s.) gali būti spaudūs klaida, 15) *nuogūmas* 27²³, 237⁸ : la. *nuōgs*, 16) *palaidūmas* 195⁶, 17) *pigūmas* 294³⁰, 321¹³ : *pigiaūs* 143³⁷, *pigaĩ* adv. 9⁷, 29²⁴, 317³, 321²⁸, 18) *piktūmas* 63¹⁹, 73¹³, 172³⁹, 194³⁴, 205¹⁰, 311¹⁵ : *pikčiaūs* 212³⁴, *pikčiaũ* esu girdėjęs dusetikiuose, 19) *senūmas* 172³², 20) *silpnūmas* 68⁴, 200¹³, 26²⁶, 201³, 292²⁵, 333⁷, 352²², 21) *tikrūmas* 30²², 68², 72²⁶, 307²⁰, 351³⁴ : *tikriaūs* 29⁶, 30¹³, 270¹⁹, *tikrai* adv. 6⁸, 12³⁸, 16²⁵, 113¹⁹, 313³⁴, 356⁹ || *tikrai* Dsn., Ō 20, Nm., Sn., Sch 140, 157, 174, 176, 177, 178, 179, 198, 212, 213, 224, 236, iš ko matome, kad *tikrūmo* esama naujadaras, 22) *vienūmas* 188⁶, kaip ir *vienam* 247⁵, yra naujadaras, kam pritaria ne tikslai la. *viēns*, bet ir Daukšos *vienaĩp* 125²⁸, 289³⁰ (3 ×), 366¹⁸ (*vienām* dat. s. 30¹⁸, 78³², 79¹⁶, 338³⁷, 341¹).

128. Kirčio naujadarais kribžda ne tikslai nelyginamojo (*pilnām, baltām, menkām* dat. s. < **pilnamui...*), bet ir augštesniojo (comp.) ir augščiausiojo (superlat.) laipsnio būdvardžiai.

XVI amžiuje Daukša dar tebeszko *výresnis, výriausias*, kur šandie, gal, visi lietuviai ištaria *vyrėsnis* (-ėsnis), *vyriausias* (-sis).

Štai keli būdvardžių laipsniavimo pavyzdžiai iš Daukšos postilės su senoviniu šaknies kirčiu: 1) *greičiaūs* 20²³, 76¹⁴, 111⁵, 130²⁶, 148³⁰, 149²⁹, 228³¹, 350³³, 2) *mėliaūs* 124⁶, 311²⁴, *mėliausiasias* 318¹⁹, 3) *pirmjaūs* 155²⁶, 172²⁴, 183¹⁵, 185²⁵, 188⁵, 190³⁰, 192²⁶, 193¹, 200¹¹, 201¹², 307¹⁴, 341⁹, 346²² || *pirmjaūs* 42¹⁹, 225³⁰, 242²⁷, 4) *výriausias* 32²⁶, 5) *bjaūresnis* 12²⁶, 6) *brangiaūs* 52²⁵, *brangesnis* 152²³, 262⁸, *brangiausias* 181⁹, 197¹⁸, 203³¹, 204²⁸, 350²⁵, 7) *dārgesnis* 122²⁵ : *dārgius* 23¹⁵, 250¹⁷, 259¹⁸ acc. pl., 8) *dōsniaūs* 193¹⁹, 9) *drāsiaūs* 41¹¹, 61¹³, 214³⁷, 331³¹, 10) *gan-džiaūs* 42²⁴, 125²⁹, 132⁴, 147²², 159⁹, 212¹², 326³⁰, 11) *gaūšiaūs* 48¹¹, 52²⁵, 193¹², 325¹⁵, 12) *lai-mesnis* 352⁶, 13) *skāis-žiausiasias* 214², 14) *smāikesnis* 214⁶, 360¹¹, 15) *smūlkesnis* 122¹², 16) *stro-pesnis* 348³¹, 17) *suñkiaūs* 53⁶, 154²⁴, 162¹⁹, 206²², *suñkesnis* 15²⁵, 18) *vařgesn* n. 266²¹, 19) *mėliausiasias* 156²², 199³¹, 20) *baĩsesnis* 14¹⁰.

129. Būdvardžių, kurių kamienas baigiasi balsiu -u-, nelyginamasis laipsnis irgi turi kirčio naujienų, kurių senovėje nėra dar buvę.

Greta su „akūtinės“ šaknies būdvardžiais *lygus lygi* || *saldūs saldĩ* (acc. *sáldų sáldžiaĩ*) senovėje dusetiškiai turėjo sakyti ir *baĩsus baĩsĩ baĩsu* || *platūs platĩ platũ*. Šiandie dusetiškiai pirmąją grutę (*lygus* || *saldūs*) dar senoviškai tebeištaria, o antrosios grutės pirmąjį narį yra jau sulyginę su antruoju nariu (*platūs platũ*), sakydami irgi *baĩsūs baĩsũ*.

130. Vardininko lytims *baĩsus* ir *baĩsu* lengva buvo pasekti *plataūs* linksnia-vimą tuomet, kai lietuvių kalboje pradėjo „akūtinio“ ilgio galūnė traukti ant savęs kirtį nuo trumposios ir „cirkumfektinės“ šaknies, t. y. kai **baĩsĩ* (-ĩ su „akūtu“; nom. s. f.) pavirto lytim **baĩs-ĩ*, iš kurios šandie turime lytį *baĩsĩ*.

Sosiuro-Fortunatovo dėsniu atsiradusi *baĩsĩ* niekuo nesiskiria nuo senovinio oksitono *platĩ*. Jei *platĩ* turi greta savęs vyriškosios gimties vardininkui lytį *platūs*, o daiktinės gimties tam-pačiam linksniui lytį *platũ*, tai kodel ir *baĩsĩ* negalėtų turėti greta savęs lyčių *baĩsūs baĩsũ*?

Platĩ turi kilmininkui lytį *plačios*. Kodel *baĩsĩ* negalėtų *baĩsios* vietoje kilmininkui pavartoti lyties *baĩsios*?

Plati : platūs platũ = baĩsĩ : x ; x = baĩsūs baĩsũ. Plati : plačios (gen.) = baĩsĩ : x ; x = baĩsios.

Iš čia matome, kaip leįgva atsirasti senovės lyčių *baĩsus, baĩsu* (nom.), *baĩsios* (gen. s.) vietoje naujadarams *baĩsūs, baĩsũ, baĩsios*.

131. XVI amžiaus Daukšos kalba dar tebeturi šakninį kirtį šiems trumpėsios ir „cirkumflekcinės“ šaknies būdvardžiams: 1) *baišus* 18⁹, 169¹², 350¹⁴, *baišu* n. 214¹², *baišaus* 25¹⁰, 128²⁶, 240⁷, *baišios* 232¹⁴ (gen. s.), *baišumi* 128²², 219⁹, 226¹⁸ || *baiši* 14⁹, del kurios lyties atsiranda naujadarai *baišūs* 50¹⁴, 177¹⁸, 233³³ nom. s. (m.), *baišū* n. 224³¹, *baišaus* 11²⁵, *baišiūs* 194²⁵ > *baišumas* 164¹⁹, 201²⁶, 29⁹, 244⁶ laukiamojo **baišumo* vietoje || *baišiai* adv. 34³³, 52³¹, 53⁵, 109³¹, 243³², *baišiaus* 133³¹, 2) *baūgus-is* 17²⁹, *baūgis* 13¹² (gen. s.), 3) *bjaūrus* > *biāurumis* 76⁷ > *bjaūrumas* 130³, 243²⁰, *bjaūriai* adv. 227²² > *bjaūri*, iš kur naujadarai – *bjaūrus* 338²⁶, *bjaūriai* adv. 317²⁰, *bjaūrūmas* 163³³, 46²³, 47³⁷, 76³⁴, 130¹², 192²⁸, 270¹⁶, 4) *būdrus* > *būdrumi* 51¹: *būdrumas* 206³⁷, 5) *būklus* > *kitais būkleis* būdais 338⁶: *būklumas* 85²⁶, 218³⁰, 335¹⁹, 6) *daīlus*: *daīlaus* 7⁸, 131²⁰, 7) *drāšus* 109¹⁰, *drāšusis* 215¹⁵ (drāšiūs 308³⁷ acc. pl.): *drāšiai* ad. 40³⁷, 112³⁴, 218³², 248³¹, 305¹³, *drāšiaus* 41¹¹, 61¹³, 214³, 331³¹, *drāšumas* 115⁹, 197²⁷, 314²⁴, 316³⁰, 34⁸, 8) *graūdus* 215²⁰ (širdimi *graudžiā* 216¹⁶): *graudžiai* adv. 216¹², *graudumas* 19¹⁸, 218²⁴, 242²⁹, 332⁶ || *graudūmas* 43⁶, 104¹⁵, 180¹³, 9) *grūbus*: *grūbumi* ir *agbtū* *kelū* 124⁷, 10) *kaītrūs* 130¹, 5¹⁵⁶, 20¹⁷⁵, 175¹², *kaītrumis* 323¹⁸, *kaītriai* adv. 15²³, 277²⁰, 364²³, *kaītrumas* 15¹², 22¹, 131³⁴, 175¹², 196⁶, 214²⁴, 231²², 237²³, 244²¹, 284³², 323²⁶, 351³ || *kantrūmā* 102²⁰, 23¹, 254¹⁷, 11) *lāpus* (ar *lēpus*?) *lāpumas* 22³⁵, 57¹⁰, 66⁷, 98¹⁸, 149²⁰, 154²⁵, 305⁹ || *lāpūmas* 29⁸, 57¹⁴, 58³⁴, 12) *paklūsūs* 92⁹, 148⁷, 173², 318¹⁷, -numi 139³¹, 247³⁷, 351⁴, -numis 92²³, 272¹⁹: *paklūsūmas* 237³⁷ || *paklūsūmas* 29¹³, 56³, 131³⁴, 149²⁰, 196²⁴, 201⁹, 237²³, 244²⁰, 323²⁷, 329¹, 351³, 368⁶, 13) *pavjūs* 225⁸, 14) *pavjū* n. 188¹⁰, 11¹, 12¹: *pavjūmas* 248³, 273¹⁷, 18 || naujadaras *pavjū* n. 52¹⁴, 15) *pūtlūs* 225⁸ -uose 363²: *pūtlumas* 106³, 130¹, 25¹, 367⁶, 16) *skētrūs*: *skētriai* adv. 150²⁷, *skētrumas* 22⁷, 17) *smāikus* 114¹⁹, 135³⁴, 169¹², *smāikaus* 160¹¹, 229¹, *smāikausp* 214⁵, -kios gen. s. f. 6¹², -kumi 87¹¹, 225¹⁹, 232⁸, 254⁷, -kių 72³², -kiomis 129² (: *smāikiās* acc. pl. 171²⁵, 227²⁵, 231⁸): *smāikiai* adv. 90³, 97¹⁵, 117¹⁴, 139⁶, 194³², 197⁹, 208²³, 329²⁸, *smāikaus* 145²⁷, *smāikesnis* 360¹¹, *smāikaus* 160⁵, 243²², 18) *suīkus* 18¹⁹, 310²², 29¹, *suīku* 89⁴, 5¹, 133²⁸, 145¹¹, 174²⁴ n., -kaus 110⁵, 241¹⁷, -kios 131¹⁸, 216⁵ gen. s., -kumi 254⁷, -kių 228⁵, -kiose 361¹⁷ (: *sunkiā* instr. s. 204¹⁴, *sunkiās* acc. pl. 361²⁹, 364¹⁹): *sūfikiai* adv. 27²⁷, 52³⁸, 100²⁹, 153⁷, 161²³, 219¹², *sūnikias* 53⁶, 154²⁴, 162¹⁹, 206²², *sūfikūmas* 103², 192²⁶, 195⁹, 196⁹, 199²⁶, 202²¹, 232², 243²⁰, 254²² || naujadarai: *sunkiūs* 175²³, *sunkiūmp(i)* *kančiūmp(i)* 243²⁰, *sunkiūs* 160¹⁸, 215³³, 324¹⁷; *sunkūmas* 65¹, 284³⁰, 19) *švelnūs* 175²⁰: *švelniuose* ir *pūtluose rūbuose* 363² || *švelniais* 31¹⁸, 20) *taīmpūs*: *taīmpiai* adv. 234²⁹, 21) *teīšus* 7²², 10²³, 15²¹, 164⁹, 238¹⁷, 239⁴, 287¹⁰, *teīšu* n. 126³⁰, *teīšaus* 59³⁷, 131⁴, 135³⁷, 165¹⁰, 220¹⁹, 223²⁷, 364²¹, 367¹¹, -sumi 115³⁰, 225¹⁹, 228²²: *teīšiai* adv. 7²⁶, 9²³, 124⁸, 214¹⁹, 224²⁰, 323²⁰ || naujadarai: *teīšiaūs* 15¹², *teīšūmas* 40³⁷, 142²³, 163⁵, 22) *vaīgūs* 215²⁰, 348¹³, *vaīgu* n. 162³¹, 167³⁸, 168¹, 2, 261³⁵, 301²¹, -gaus 127¹⁷, 246²⁸, -gios 287⁵ gen. s.: *vaīgiai* adv. 115⁸, 137²⁶, *vaīgumas* 55³⁰, 89¹², 188¹³, 340²⁶ || *vargūmas* 247², 365¹⁸.

132. Daukšos liudijimu šie trumpėsios ir cirkumflekcinės šaknies būdvardžiai bus turėję juo laikais galūninį kirtį: 1) *gardūs*: *gardžiai* adv. 147¹⁸ (: *brāngias* ir *gardžias* 48²⁹ acc. pl. greta su lytim *gardžius* 277¹⁰, kas galėtų būti kitos šnektos lytim. Daukšos postilė yra kelių žmonių vertimas): *gardūmas* 180²⁷, 351²⁹, 352¹, 22 || *gaīdu* n. 10¹⁷, 286²⁵ bus naujadaras: *gardūs*, *gārdū*, *gardžiai* Ds. || la. *gaīds*, 2) *gilūs* 105¹¹: *giliai* adv. 136³, *gilūmas* 22³⁸, 206²¹, 218³², 321⁴, 3) *gražūs* 320³⁶: *grāžiai* adv. 52²⁴, 127²⁵ || *grāzumo* 227⁸ ar nėra tik spaudos klaida? 4) *kartūs*: -ūs 237¹⁰, -taūs 242³⁷: *karčiai* adv. 165⁸, 211²⁷, 216⁵, *kartūmas* 165⁶, 9, 201²⁴, 236³, 242³¹, 243¹², 315¹⁹; *kartū* Ds., 5) *mandagūs*: *mandagiai* adv. 270¹⁸, 343⁸, 6) *pīgūs* 93⁷, 7) *plātūs*: *plataūs* 362¹⁴, -tumi 124⁷, 359⁹, *placiū* 43³⁶: *placiāi* adv. 116⁹, 126¹⁵, 197⁸, 355¹⁰, *placiāūs* 183²², 319²⁷, 325²⁹, 8) *privalūs* 33¹⁸, 133¹⁶, -lū n. 37²¹, 63³², 258⁸¹, 261²⁴, 311²⁹, 334²¹: *privalūmas* 258⁴, 338³², 9) *slapūs* 5²⁹, 10) *stabūs* 14³⁰, 11) *stipriūs*: *stipriūs* 153²⁴, 155¹³, -riais 162¹¹, *stipriai* ad. 235³⁶, kas gali būti naujadaras lyties *stipriai* 158¹, vietoje: *stipriē* 167²¹ *stipriē* 237¹⁶, *stipriē* 157¹, 11, 158¹², 162³², 169²⁹, 185¹⁶, 218², 225²², 247¹, 288⁹, 291¹, t. y. *stipriai* adv.; *stipriūs* 151⁹, 304⁹, *stiprūmas* 30¹⁹, 32¹⁰, 33⁶, 17¹, 134¹⁶, 202¹⁴, 231²², 244²¹, 331³⁴ — irgi naujadarai, 12) *šviesūs* 82³, 93⁷, 123², 183¹⁸, 188²⁹, 196⁶, 260⁸⁰, 343³⁴, 362³¹, -saus 89¹⁸, 168²⁹, *šviesūmas* *daiktamus* 299²⁷, -siaūs 287⁷ (: *šviesūs* acc. pl. 186¹⁹, 308³⁵): *šviesiai* adv. 146⁸, 174³¹, 185⁵, 186²⁵, 207¹⁷, 249¹³, 323²¹, 331³⁸, 337¹⁶, 342²⁴, 343²¹, 367¹⁹, 368¹⁶, *šviesiūs* 181², 300⁵¹, 338³³, 345⁶, *šviesūmas* 54¹, 58¹⁹, 63¹⁸, 282²¹, 303²⁷, 323²⁴, 28, 29, 333¹⁵, 13) *tiesūs* 241²⁵, 287⁶ -ūs 36⁹ (: *tiesiūs* acc. pl. 43²⁵): *tiesiai* adv. 179³⁵, *tiesūmas* 140⁵, 14) *žymūs* 253¹⁵.

133. Daukšosrieveiksmis *stipriai* rodo, kad *stipriūs* gali būti kilęs iš senėlesnės lyties *stiprus* (*stipru* n. || *stipri* f.).
Taipąja ir Daukšos *garbūs* 242¹⁰, 293¹⁰, 294¹⁸ gali būti kilęs iš *gaībaus*, kam priitaria Daukšosrieveiksmis *gaībiai* 176¹¹.

Kuršaičio *pīgu* (n.) ir *pīgiai* (adv.) rodo, kad ir Daukšos *pīgūs* gali būti naujadaras iš *pīgaus* del vardininko *pīgī* (nom. s. f.).

134. „Akūtinės“ šaknies u-kamieno būdvardžiai Daukšos kalboje, rodosi, geriau yra išlaikę senovės kirtį už „cirkumflekcinės“ šaknies būdvardžius.

Daukšos *παροξύτονα*: 1) *āiškus* 337²⁹, *āiški* 120²², 121¹⁷, 331¹⁶: *āiškiai* adv. 121¹⁵, 212¹⁴, 224²⁸, 319¹⁵, 337¹⁹, 344²³, 2) *brāngūs* 111²², 253¹⁵ -ūs 59⁴, 180¹⁶ *brāngi* 350¹¹ (: *brāngūs* acc. pl. 52³⁰, 139⁹): *brāngiai* adv. 147¹⁸, 251³³, 322⁴, *brāngiaūs* 52²⁵, -giausias nom. s. 191¹⁹, 350⁹, *brāngūmas* 182³¹, 320²⁴, 3) *dōsnūs*, -numi 115¹⁹: *dōsniai* adv. 170³, *dōsnūmas* 238¹, 355³⁵, 4) *līgūs* 61⁹, 67³⁵, 318⁴ -gi nom. s. t. 114¹¹, 127³¹, 286⁷, 347¹⁹ -gios gen. s. 110³, 347³¹, -gumi 108²⁰, 201¹⁴, 227³⁰, 331¹⁰, 347²⁷ -giomis 120³⁵: *līgriai* adv. 135¹⁸, 160¹⁹, 295¹⁵, 337³, 347³⁰, 5) *ōpiūs* 194²⁰, Ds., 6) *patōgūs* 48¹², 49³¹, 79¹¹ -gi 113³, 24 nom. s. f., -gu n. 203¹⁶, 340²⁹, -gumis 92²⁵: *patōgiai* adv. 12³⁶, 124²², 317¹¹, 336²², *patōgūmas* 82²¹, 234³⁰, 240³⁴, 325³⁰, 7) *priešūs* 184³⁰ -šaus 237²⁰ (: *priešūs* acc. pl. 311²⁴, 359³⁰): *priešinykas* 183¹⁵, 8) *rāiškus*: *rāiškiai* adv. 62²¹, 9) *rōmus* 4²⁹, 6¹⁸, 7³⁷, 8¹⁴, 10²¹, 25¹, 213¹⁴, 277¹⁹, -mumi 115¹⁸, -mumis 27²², 323¹⁸: *rōmūmas* 15²⁴, 117¹⁷, 131²⁴, 231²², 244²⁰, 323²⁶ || *rōmūmas* 195²⁹, 10) *rāstūs* 225⁸: *rāstumas* 8³², 131⁸, 135³¹, *rāstībē*... *girtībē* 154²³, 11) *skāistūs*: *skāistumas* 227⁹, *skāistčiausias* 214⁹, 12) *skyrūs* 276²⁹, 282³¹ gali būti = *skyrūs*, 13) *smūklus* Ds.: *smūkesnis* 122³², 14) *švānkūs*: *švānkiai* adv. 269²⁵.

15) *támsums* Ds. : -saus 47²⁷, -sumus dat. pl. 209¹⁰ (jei acc. pl. tāmliāšes 47¹⁵ yra spaudos klaida) t. tāmsuma 57¹⁰, tāmsumas m. 68¹⁸, 230³⁰, 246²², 323¹¹, 38³⁸, 330²¹, 331¹⁵, 16) *tānkus* : tānkiai adv. 58¹², 109⁴, 336³, 17) *veikums* 44³, 102²⁹, -ki 199¹, nom. s. f., -kaus 280¹⁵, veikios širdės 253⁹, veikumi išvažiavimu 314¹⁴ : *veikiai* adv. 98³⁰, 119²⁷, 32², 123¹⁸, 174²³ || naujadaras — *veikiaūs* 154²⁶, 157²⁶, 174²⁶, 176¹⁷, 216², 219⁶.

Daukšos *očutova*: 1) *dargūs* 262²⁵, -ūs 74⁵, -giōs 52²⁷, -giū 214⁹ (: *dārgius* 23¹⁵, 250¹⁷, 259¹⁸, *dārgias* 141²¹, acc. pl.) : *dargūmas* 154¹⁰, 159²³, 194³⁴, 283¹⁰, 304³³, 314¹² || *dārgumis* skrepliais 226³⁵, *dārgesnė* 122²⁵; viena iš dviejų lyčių (*dārgūs* || *dārgus*) turi būti naujadaras, 2) *mielaširdūs* 142¹⁰, 155²⁴, 165¹⁸ : *mielaširdūmas* 129³¹, 156⁹, 165²⁴, 197⁸, 219³, 361³⁵ || *mielaširdumas* 329² — naujadaras, 3) *nuoširdūs* : *nuoširdžiai* adv. 144⁶, 154³⁴, 158¹⁷, 12⁴) *riebūs* : kairio riebaus ir gausaus Dk³ 595³¹ : *riebūmas* Dk² 180³⁰ : *riebų*, *riebiai* (v. š. *rēbjel*) Ds., 5) *saldūs*, *saldų* Ds. : *saldū* n. 17³, *saldūmas* 46⁷, 180³¹, 332¹⁶, 356²⁰, 6) *troškūs* : *troškūmas* 150²⁹, 154²⁶, 282⁴.

135. Šių Daukšos būdvardžių nėra man žinoma šakninė priegaidė: 1) *gan-dus* : gañ-džiaus 42²¹, ..., 2) *gau-sus* 231⁸, 196²³, 197²³ : *gau-siai* adv. 46²², 157¹⁸, 204²⁹, 252³⁰, *gau-siaus* 48¹¹, 52²⁵, 193¹², 325¹⁵, *gau-sumas* 244⁷, 360³, 3) *lai-mus* : *lai-maus* 115⁶, 206³⁰, *lai-mios* 54²⁷ gen. s. -*mumi* 118⁵, 266¹⁰, 364¹¹, *nelaimieji*... *lūnūs* 131¹⁷; *lytys* *tóli* *laimii*... *žmoná* 155¹⁹, *laimieji* 265¹², 13 *tarsi* *rodo* *buvus* *laimus* nom. s. m.; *nelaimieji* 131¹⁷ *rodo* *vardininką* *neláimus* || *ne* *laimúlis* *žmōgau* 130³¹, 4) *ma-lo-nus* 51², 30¹, -*usis* 130¹⁵, -*numi* 228³⁶, 332²⁵ : *malonai* adv. 129²², *malonumas* 15²⁴, 5) *mei-lus* 45²⁴, -*laus* 50¹¹, -*lumi* 131¹⁶, -*lumis* 73³¹ : *mei-liai* adv. 277³⁹, *mei-lumas* 71²⁵, 80¹⁴, 365²⁴, 366²⁴, 6) *mei-la-širdus* 164³¹ : *iu* *didžiū* *mēlaširdumu* 128²⁸, 7) *no-rus* : *no-riai* adv. 79³⁷, 137²², *no-rumas* 294², 8) *pa-do-rus* 95¹³, 21¹, 169²⁰, -*raus* 78¹, 179¹⁰, 35⁵, -*rios* 96⁷, 8 gen. s., -*rumi* 213¹⁰ : *pado-riai* adv. 169³⁷, 9) *pavai-skus* : *pavaiškumo* 268³, 282²¹, 10) *so-pus* 237⁷, 11) *stam-bus* : *stambiai* adv. 150²³, *stam-bumas* 163³, 200²⁷; *stambūs* *staiñbų* Ds. „*stangus*“, 12) *strop-us* : *stropelneis* 348³¹, *itrōpumo* 88⁹ || *stropū-jų* 340²⁷, 13) *bailūs* : *ižg'* *baių* 308³⁶, 14) *sargūs* : *sargiai* adv. 267²⁷, 15) *tingūs* : *tingiōs* *širdiēs* 251¹², 16) *vēlū* n. 126³⁴ : *la. vēls* „*vēlūs*“.

136. Kirčio srityje, kaip *rodo* aikštėn iškelteji kalbės duomens, šiandienykščia lietuvių kalba daug-kuo skiriasi nuo senovės kalbos. Dažnai šandie lietuviai deda kirtį nebe tame žodžio skiemenyje, kuriame yra dėję ne tikai XVI amžiuje, bet net ir XIX amžiaus pradžioje.

Mūsų metu kirčiui ir priegaidei kisti daug padeda rašomoji kalba, kuri per laikraščius ir knygas paskubina ir pagilina šnekamosios kalbos iškrypimus kirčio ir priegaidės srityje.

Laikraščių ir knygų kalboje lietuviui dažnai tenka susidurti su negirdėtu jam žodžiu. Negirdėtąjį žodį nevisuomet skaitytojas pataiko teisingai ištarti sau ir kitiems.

Neteisingai ištartas žodis gali įvairiais keliais patekti liūdini.

137. Iš laikraščių ir knygų patekę inteligentų kalbon žodžiai *áudra*, *lėšos lėšų*, *óda*, *lietūvis*, *lātvīs*, *rūšis*, *liāudis*, *vardiniñkas* (nom.), *valdiniñkas*, *kalbiniñkas*, *kariniñkas*, *atstóvas*, kurių jie nėra girdėję šnekamojoje kalboje, jų lūpose pavirsta žodžiais *audrà* -*ōs* *aūdra*, *lėšos lėšų*, *odà* -*ōs* *ōdà*, *lietuvys* (nes jų šnekoje *lietūvininkas*), *latvys*, *rūšis* -*iēs* *rūšj*, *liaudis* -*iēs* *liaūdij*, *vañdininkas*, *valdininkas*, *kalbininkas*, *kārininkas*, *ātstovas*.

Iš šitų pavyzdžių matyti, kad žmonėse esama palinkimo šakninį kirtį paprastai versti galūniniu, o tvirtapradę priegaidę — tvirtagale.

Ir *ātstovas* su *valdininku* irgi pridera galūninio kirčio žodžių būriui, nes jų daugi-skaitos vardininkas turi kirtį ant galūnės -*ai* : *atstovai*, *valdininkai*.

138. Su šituo žmonių palinkimu, žinoma, kalbiniñkai kariauja, nes jie čia randa iškrypimą iš senųjų lietuvių kalbės vėžių, kurias yra pravažinėjusi amžiais kalbės gyvata.

Kalbiniñkai reikalauja, kad visi lietuviai sakytų *áudra*, *lėšos lėšų*, *óda*, *lietūvis*, *lātvīs*, *rūšis*, *liāudis*, nes taip šiuos žodžius ištaria tie lietuviai, kurių šnektą šiuos žodžius pažįsta iš senų senovės.

Vardiniñkui, *valdiniñkui*, *kalbiniñkui*, *kariniñkui* ir *atstóvui* kirtis dėtinas yra galūnėje -*iniñkas* ir -*ōvas*, nes to reikalauja kitų žodžių analogija.

Vardiniñkas: vardaĩ = kariniñkas : karaĩ (kārias, pl. *kariaĩ* Dk) = darbiniñkas, laukiniñkas : *darbaĩ*, *laukaĩ*.

Valdiniñkas: valdžia -*iōs* = kalbiniñkas: kalbà -*ōs* = merginiñkas, smaliniñkas : mergà -*ōs*, smalà -*ōs*.

Atstóvas: atstóti = žinóvas : žinóti; cf. *vadóvas*, *palydóvas*, *ganóvas*, *gēróvas*.

Ispėjimas kalbininkams kirčio ir priegaidės reikalui. 139. Lietuvis inteligentas savo kalboje šandie vartoja daug tokių žodžių, kurių jo tėvas-motyna nėra dar vartoję. Tų žodžių nepažįsta net ir inteligento kaimynai sodiečiai, kurie dar patys neskaito laikraščių ir knygų arba kitų skaitomų neklusau.

Iš laikraščių ir knygų kalbės per inteligentus patenka liūdies kalbon aišbė negirdėtų, iš svetur atėjusių žodžių. Rašomajai kalbai, o iš jos per inteligentus ir liūdies kalbai, daug duoda retų ir negirdėtų žodžių ne tikai įvairios šiandienykščios lietuvių kalbės šnėktos, bet ir senoji mūsų kalba (XVI—XVIII amžių) savo paminklais.

Tokiuo būdu šnektos žodžiai patampa rašomosios kalbės turtu. Per rašomąją kalbą tie žodžiai pasidaro inteligentų šnekamosios kalbės sudedamąja dalim. Iš inteligentų kalbos dalį šitų žodžių pasisavina ir liaudies šnekamoji kalba.

Šiandie rašime ir liaudies kalboje žodžių, kurie mūsų atminime įvesti buvo rašomoj kalbon iš žodynų, Daukšos, Daukanto raštų arba iš bet-kurios šnektos.

Iš rašomosios kalbos šiuos žodžius šiandie jau pažįsta ir kaimo skaitančioji jaunuomenė: *aukà* (Mit. VI 70, CLXXIX § 280), *lōšti* kortoms (l. c. 71, 91, 101), *aūkuras*, *kareivis*, *siela*, *draugijà*, *šautuvas*, *krautuvė*, *salda'nis*...

140. Kalbininkas iš svetur atvažiuavęs lietuvių kalbos turtu, išgirdęs lietuvių inteligentą ištariant *kilmę*, *sielą* (nom. *sielà*, šn. *siēla*), *Palangà*, *Tilžę*, *paskelbė*, *nūsprėndė*, tegu nemanom tūris čia reikalo su tikraisiais, iš senovės paveldėtais, kalbos duomenimis. Žodžių „metrikai“ kalbininkui parodytų, kad gimtojoje šalyje šitie mūsų žodžiai yra nuo senų senovės ištariamai: *kilmė*, *siela*, *Palangà*, *Pālangā*, *Tilžē*, *paskēlbē*, *nūsprēndē*.

Taigi, jei kalbininkas nori šiandien iš šnekamosios kalbės, kurioje jau žymu rašomosios kalbės įtaka, prisirinkti tikrų kalbos duomenų, tai jis turi gerai būti susipažinęs su žodžių geografija ir istorija.

Kalbininkui, išgirdusiam Utenės-Tauragnų apylinkėje *auką* ir *lōšti* kortom (Mit VI 70, 71), praverėtų atsiminti iš žodžių geografijos, kad Katlėriai randasi už *aukos* ir kortų *lōšimo* ribos. Be to, kalbininkui būtų pravartu žinoti, kad *auka* yra Daukanto darbo žodis (Bg⁶ 19—21).

Girdėdamas *aido* vietoje ištariant *aidą* kalbininkas turi sužinoti, iš kur tarėjas pažįsta *aidą*: iš raštų, ar iš savo gimtojo krašto šnektos? Jei pažintis eina iš raštų arba iš inteligentų kalbos, tai kalbininkas negali pasikliauti *aido* priegaidė, nes kiekvieno žodžio, su kuriuo inteligentai susipažįsta iš raštų kalbos, tvirtapradė priegaidė paprastai virsta tvirtagale. Jei pasirodytų, kad *aido* su tvirtagale priegaidė esama iš senų senovės piliečio aname krašte, tai tuomet tektų kalbininkui pripažinti *aidui* dvejoją priegaidę: *aidas* || *ai'das*. Bet kai man tvirtina mokiniai, kad saką *aidą* Dusetų par. gyventojai, tai aš tuo sakymu netikiu, nes mano augimo metu šio žodžio dar nebuvo buvę visoje toje apylinkėje. Šiandie man *aidas* tebėra dar įtariamasis žodis dėl savo priegaidės, nes su tvirtagale priegaidė gyvojoje liaudies kalboje niekur nėra dar girdėtas.

141. Dvejopos priegaidės žodžių pasitaiko ne tik tai dirbtinėje inteligentų kalboje, bet kartais ir liaudies kalboje.

Dāikto vietoje cieksai ištaria *daiktas* (Dūkštas, Rimšė, Gaidė, Tverčičius).

Vakarų Lietuvės *laišku* (K, Kv., Nm.), su kuriuo sutinka priegaidė ir prūsų *lāiskas*, Rytuose atliepia *lāiškas* Ds., Kp.

Lietuvių *bērns* latviai ištaria tarsi būtų lietuviškai **beinas* > la. *bēns*.

Latviai ištaria mūsų *lauką* tarsi jis būtų **laukas* > la. *lauks*.

Pastarieji kalbos duomenys (*daiktas* || *daiktas*...) nėra lygūs su grute *aidas* || *ai'das*, nes antriosios grūtės antrasis narys nėra gyvosios liaudies kalbos duomu.

Naujosios gadynės kirčio atstūmimas nuo galūnės. 142. Rašomosios kalbės žodžiams ausis, akis (eketis); algą, alkaną, šaką; kartūs, platus; katinai, žasina, virbala; kratinys, tinginys ne visi lietuviai toje-pačioje vietoje deda kirtį. Žiemiečių lietuviai, kurie šiandie susisiečia savo žemėmis su latviais, nemėgsta kirčio galiniame žodžio skiemenyje.

Žiemiečių rytuose kirtį pradeda stumti nuo galūnės ant šaknies jau kupiškėnai. Rokiškėnai ir svėdasiškiai, kurie gyvena nuo Kupiškio labiau į rytus ir pietus, dar tebeįstaria senoviškai žodžius *ausis* || *akis*...

Kupiškėnai, papiliččiai (Ppl.) ir biržėnai sako *au'sis* || *akis*, *al'ga* || šaką, *kartus* || platus. Taip-pač, sako, ištaria ir baisogaliai su tytuvėniškiais.

Eržvilke, Žvingiuose ir Kvėdarnoje kirtis tebėra savo vietoje.

Panevėžyje ir Joniškioje (Joniškėlyje) kirtį nuo galūnės nutraukia ne tik tai ilgasis, bet ir trumpasis šaknies skienu: *au'ss* *ākšs* *akēts* Pnv. || *au'ss* *ākšs* *akēts* Dvd., *al'g* *al'kan* *šāk* || *al'g* *al'kan* *šāk*, *kartus* *plātus* || *karts* *plāts*, *katēn* *žošēn* *verbal* (-ę pusilgis) || *katōn* *žošōn* *vorbal*, *kraťēns* *tēngēns* || *kraťōns* *tōngōns*.

Joniškyje (r. a.) ir Gruzduose (v. a.) mūsų žodžius ištaria kaip *au'sis* *akis*, *al'ga* *al'kan* *šāk*, *kartus* *plātus*, *kātinai* *žāsinai* *virbalai*.

Žemaičiai, kurie gyvena į žiemius nuo Eržvilko, Žvingių ir Kvėdarnos, galūnės trumpąjį ir „cirkumflekcinę“ priegaidę kirtį kelia pirmąjį žodžio skiemeni: *ar'klis*, *ou'dega*.

„Akūtinės“ priegaidės kirtis ir žemaičių šnektose palieka galūnėje: *buváu*, *buvá* „tū buvai“.

143. Žemaičių kirčio kėlimas nėra lygus su augštaičių kėlimu. Žemaičiai, be naujojo atkeltinio kirčio, tebeįstaria ir senąjį galūnės kirtį, kuris betgi yra silpnesnis už naująjį.

Taigi, mūsų anuos pavyzdžius žemaičiai (Als., Rt., Slnt.) ištaria šitaip: *au'ss* *ākšs*, *al'g* *al'kan* *šāk*, *plātus*, *kātēn* *žošēn* (*žon'senā*) *verbal*.

144. Atstumtinio kirčio priegaidė ilgio atžvilgiu gali būti trejopa: trumpa (a. *šāk* *šāk*: ž. *šākā*), ilga (a. *au'sis* *au'ss* *au'ss*: ž. *au'sēs*) arba pusilgė (a. *ko'tū* Jnš.). Trumposios priegaidės atspalvių (Nuance) mano ausis negirdi. Ilgoji ir pusilgė priegaidė yra dvejopa: tvirtapradė (lōpau, ilgas r. a.) arba tvirtagalė (lōpas, šīlas r. a.).

145. Prieširtinė ilgųjų skiemenų priegaidė (§ 6) tegali būti tikrai tvirtagalė: *gal'va, aūsis*.

Senoji tvirtagalė priegaidė gerai ausiai nėra sunku atskirti nuo naujosios — atstumtinės. Rytų Lietuvoje, pav., Kupiškyje, Biržyse ir Panevėžyje, atstumtinė priegaidė yra daug lygesnė už senąją, kurios balsas eina tarsi vilnydamas arba šuokodamas.

Žodį *aūsis* „ausis“ aš rašau *aūsis* (Kupiškiui tikriau būtų *oūsis* arba *āūsis*), atskirdamas jį nuo būsimąjo laiko 3 asmeis *aūsis* ir vienaskaitos galininko *aūst* „aūsi“. Su tokiuo-pat priegaidės ženklu rašytini yra ir šie žodžiai: *gal'va, run'ka* „ranka“, *kar'tus*.

146. Lygiai kilančią priegaidę greta su vilnijančia arba šuokojančia turi ir dusetiškliai, nes ir jų šnektose tam tikrose sąlygose *ausis* gali būti ištarta ir kaip *aūsis*. Tai pasitaiko sakinyje tuomet, kai susiduria žodžio galo kirtis su žodžio pradžios kirčiu.

Sakinį „lietūs sūmušė rugius“ dusetiškliai paprastai ištaria „*liētus* sūmušē rugūs“. Tokią-pat priegaidę turi žodis *liētus* ir kai jam padeda kirtį galūnėje, t. y. ir *liētūs* dusetiskiuose yra *liētūs*.

147. Kupiškėnų žodžius *aūsis* „ausis“ || *aūsės* „ausiės“ (-ės pusilgis) Panevėžyje ištaria *aūššs* || *aūšs* „aūsi“. Pirmuoju du *au* (*aū* ir *āū*) yra ilgų, o antrasis *au* — pusilgis.

Treją *au* pažįsta ir dusetiškliai su kupiškėnais: *aūšu aūši* || *aūs* || *aūsis* (3 fut. refl.) Kp. : *aūšū aūši* || *aūs* || *aūsis* Ds.

148. Žemaičių naujoji atstumtinė priegaidė klaūšiai ausiai irgi nesunku atskirti nuo senosios „cirkumflekcinės“ priegaidės, kurią ištariant balsas krinta žemyn. Žemaičių krintančiosios priegaidės rūši mano ausis gali suvaikyti retoje (lėtoje) kalboje.

Žemaičiai, kiek aš galiu pasikliauti savo ausimi, ilgojo skiemens atstumtinį kirtį ištaria dvejopai: *āu.sės* ir *āu.sēis*. Senąjį kirtį žemaičiai taria dar kitaip: *āūsį* „aūsi“, *āūsįs* „aūsys“. Dvibalsiai *āu* ir *āū* ilgio atžvilgiu yra vienodo ilgumo ir ilgesni už *āu*, nes *ā* ir *ā* yra pusilgiai, o *ā* — trumpas.

149. Balsius *a, e, i, u*, kurie būdami po kirčiu žemaičių ir rytiečių augštaičių (žieminių) šnektose pavirsta pusilgiais balsiais, po atstumtinio kirčiu lietuviai ištaria trumpai: *a. šākā, šnēkō*, лѣгъ (Pnv.) *lōg* Dvd., *gōdu* || *ž. šākā, šnēkō* „šnekū“, *lēgā, gōdū* Skd. *gūdqn* Mžk.

Balsio trumpis rodo, kad kirčio esama čia atstumto visai nesenai. Vadinasi, *šākā* || *šākā* yra atsiradusi jau tuo metu, kai galiniškas **šākāñ* buvo jau pavirtęs šiandienykščia lytim *šāką*. Jei kirčio atstūmimo gadynėje būtų tebebuve dar **šāką* (arba **šakan*), tai ir vardininkas **šaka* šiandie būtų ištariamas **šaka*.

Taigi, iš lyčių *šako* || *šaka* „šaką“ matome, kad vardininko *šākā* || *šākā*, kilmininko *šakas* (Pnv.) *šakos* Dvd. || *šakuōs*... dar nesenai tebebuvo ištariamo *šākā, šakōs*...

150. Žemaičių šnektose ir po senuoju kirčiu balsiai *a, e, i, u* (*māžos, vėžat, vīšos* arba *vėšos, dūgnys* arba *dōgnos*) gali palikti trumpi: *māžāsįs, vėžām* „vėžame“, *vāsarā* „vāsara“ || *vāsara* (nom., acc., instr. s.), *pēnōu* „pėnui“ || *pēna* (gen., acc., s. || *pēnc* „pėnas“), *pēpērāms* „piprams“ || *pēpēra* (gen., acc. s. || *pēpērs* nom. s.), *dōgnōu* „dūgnui“ || *dōgna* (gen., acc. s.).

Senieji *ā* (*plātēsįs* „platūsįs“), *ē* (*gērāsįs*), *i* (*tēkrāsįs*) ir *ū* (*sōktāsįs*) priegaidė, rodosi, skiriasi nuo atstumtinio kirčio balsių *ā* (*plātī* „plati“), *ē* (*gērā*), *i* (*tēkrā*) ir *ū* (*sōktā*).

Žemaičiai prieveiksnius *dābar* „dár“ ir *dabař* „dař, teneps“ ištaria *dābār* ir *dābār* Als., Pln., Slnt. Mano ausiai pirmojo žodžio *ā* atrodo man turįs trumpą laužtinę, o antrojo *ā* — žemyn krintančią priegaidę.

151. Žemaičių priegaidėi tirti vienos mano ausies neužtenka. Žemaičių priegaidės prigimtis galutinai paaiškės, kai patys žemaičiai stversis jos tirti.

* * *

„Kirčio ir priegaidės mokslas“ šiandie dar negali būti tobulas, nes mums trūksta paprasčiausių žinių šiam mokslui. Tą žinių trūkumą pastebės kiekvienas atidėsnis skaitytojas iš šio mano tyrimo. Mums trūksta žinių dalyvių kirčiui. Beveik nieko neturime mėdžiagos būdvardžių, prieveiksnių (tikrai || tikrai, saldžiai || saldžiai), daiktavardžių (su galūnėmis -*imas*, -*umas*, -*ininkas*, -*tuvas*, -*tuvis*, -*tuvé*...) kirčio geografijai. Šiandie dar neesame patyrę, kuriose parapijose yra sakoma *aūsis, al'ga, bašus* greta su lytimis *akis, rasā, gražūs*. Taipja nežinome, kur Lietuvoje ištaria žmonės *kařenē* || *kařene* || *kařone* || *kātinai* || *kāřenā* „katina“, *rašō* *rašē* || *rašō* *rašē* || *rašau* *rašai* || *rašau* *rašai*...

Jei visi, kuriems teks skaityti šitas mano „kirčio ir priegaidės mokslas“, atsiųstų man trūkstančių žinių arba pataisymų, tai jis žymiai patobulėtų ir, gal, ne vienš klaidš, kurį turėjo atsirasti dėl duomenų stokšs, būtų tuo išvėngta.

Kalibiniškai padarytų daug gėra, jei, pastebėję kur klaidą ar trūkumą, praneštų jie man, kad aš, leisdamas šį mokslą atskira knygele (vadovėliu universito studentams), galėčiau pataisyti ir papildyti.

Kaune, 1923 m. lapkričio 14 d. — gruodžio 28 d.

Lietuvių tauta ir kalba bei jos artimieji giminaičiai.

1. Lietuviai.

Tautos vardas. 1. Vieną Baltijos rytinio pajūrio tautų jos artimieji kaimynai vadina vardu литвины (gudaĩ, lėnkai ir rusai), литовцы (rusai), Litauer (vokiečiai) ir leiši (vienaskaitos vardininkas *leišis*; latviai). Pati tauta vadina save *lietūviais* arba *lietūvininkais* (lietūvnykais).

2. Lietuvių tautos vakarinė dalis, praradusi ilgainiui lietuvio vardą, šandie besivadina *žemaičiais*. Iš istorijos dokumentų žinome, kad dar XV amžiuje žemaičių tebenešiotą lietuvio vardas, kas aiškiai matyti iš 1420 m. (III 11) Vytauto laiško į karalių Zigmantą (Codex epist. Vitoldi 466—9), kuriame tarp ko kito yra įrašyti šie paminėtini žodžiai:

Sentenciastis enim et pronunciatistis in terra Samaytarum, que est hereditas et patrimonium nostrum ex legitima attavorum et avorum nostrorum successione, quam et nunc possidemus, qui etiam est et semper fuit unum et idem cum terra Lithwaniæ, nam unum ydioma et uni homines. Sed quod terra Samaytarum est terra inferior interpretatur. Samayte vero Lythwaniam appellant Auxstote (= ž. *aukštātē, aukštātei* = r. k. *augštaičiai*), quod est terra superior respecta terre Samaytarum. Samagithe quoque homines se Lythwanos ab antiquis temporibus et nunquam appellant, et propter talem ydemptitatem in titulo nostro nos de Samagicia non scribimus, quia totum unum est, terra una et homines uni.

3. Keturioliktojo amžiaus istorijos šaltiniai rodo, kad tiek Augštėsios, tiek Žemėsios Lietuvės gyventojų vadintasi *lietuviais*:

Letwini de Stripeyke, Opythen, Wezewilte, de Austeyten volebant se a Lethowia transferre 1356—9 m. Sc. II 78. contra Letwinos in terram Austheithen... ad terram Nerghe... aliud vadum... circa Nerge (= *Neris*, Nerisės upė) usque Valkenberge (= *Vilk[a]mergė* „Вилкомирь“)... ad terram Seymen 1373 m. I. c. 104.

Lethowini de Samethia 1315 m. I. c. 181; Lethowini de Samethia cum exercitu suo expugnaverunt civitatem Memelam 1323 m. I. c. 187; contra Letwinos in Sameythen ad curiam Gedeghinne, que nunc Bussike dicitur 1348 m. I. c. 75.

4. *Augštaičio* ir *žemaičio* vardą lietuviai praminė ne tautystei (Nationalitätsbezeichnung), ne kilmei išreikšti, bet gyvenamojo ploto prigimčiai (Wohnsitzbezeichnung) pažymėti. Tautystės ir augštaičiai ir žemaičiai, kam pritaria net ir XIII—XV amžiaus istorijos šaltiniai, yra *lietūviai*.

Vieną lietuvių dalį daro *augštaičiai*, kitą — *žemaičiai* jų šalies prigimtis.

Augstumės gyventojai (Vilniaus—Vilkamergės—Zarasų apylinkė) įgauna XIII amžiuje *augštaičių* vardą, o žemumės gyventojai (Nevėžio upynas net iki Dubysai ir Ventai vakaruose, žiemiuose beveik iki Mūšai) tuo-pat metu tampa pavadinti *žemaičiais*.

5. *Žemaičio* vardas iškyla aikštėn vos tik po 1250 metų.

Ходиша Литва вся и Жемоить вся на Нѣмцѣ к Різи 1286 г. (Ипатьевская летопись² 896).

Die Lettowen alzuhant,
Die Sameiten sint genant,
Quamen vor Dobenen stoltz,
Als von eime armbruste ein holtz.

Sameiten unde Kūren
Wāren bōse nākebūren
Bie Goldingen und zūr Mimele.

Alnpeke Reimchronik (um 1290 J.)
v. 5445—8.

v. 6787—9.

6. Iš istorijos žinome, kad ir augštaičiai ir žemaičiai yra to-paties molio *lietūviai*, nes jų abiejų yra ta-pati kalba ir tie-patys žmonės, Vytauto žodžiais betariant — *unum idiōma et uni homines*.

Istorijos liudijimą patvirtina ir lietuvių kalbos mokslas.

Lietuvių kalbos skilimas. 7. Visi lietuviai, nežiūrėdami to, kad ir mėgsta jie vienas kitą pajuokti dėl jų skirtinos šnektos, visaip išsipravedžiuoti leišio, gudo, kăpso, dažtininko, ciekso, džūko ir kitomis pravardėmis, nusijaučia esą vienos tautos vaikai. Kiekvienas lietuvis, kuriam šiuo ar tuo reikalu tenka susidurti su toliau gyvenančiais savo

tautos broliais, šiaip-taip gali susikalbėti, vienas-kitą suprasti, nors kartais pasitaiko žodžių ir nesuprantamų. Bet tos nesuprantamybės nėra tokios dažnos; dėl jų iki šiolei dar nėra atsivėrusi bedugnė tarp vieno ar kito lietuvių kalbos ploto.

Šiandie dar nėra lietuvių kalbės plote tokios šnektės, dėl kurios tektų kalbiniškai suabejoti, kur ją priskirti — prie lietuvių ar latvių arba prūsų kalbės.

8. Lietuvių kalba, kaip ir visos kitos pasaulio kalbos, nėra visur vienoda, nes žodžius lietuviai nevienodai ištaria.

Knygose ir laikraščiuose rašome *vilkas*, *krėslas*, *siena*, *duona*, *ropė*, bet šnekamojoje liaudies kalboje girdime ištariant: *vīlks* Nm., Sn., Dsn., *vīlks* Erž., Krš. (v kietas), *vīlks* Kv., *vēlks* (r, ē pusilgiai), *vēlks* Pnv., *vōlks* Jnšk.; *krėslas* Nm. (Ds. ē truputį platesnis už Nm.), *krēslas* Dsn. (platus ē), *krāslas* Kp., *krēsłs* Pnv., *krīslas* Kv., *krīsls* Als., Slnt.; *sīena* Nm., *sīena* Ds. (e platus), *sīen* Pnv., *sīna* Erž., Kv., *sēina* Als., Rt., Slnt. (s kietas); *dūona* Nm., *dūana* arba *dūāna* Ds., Kp., *dūna* Erž., Kv., *dūna* Als., Rt., Slnt., *rōpė* SN., *rōpi* Slv., *rūopi* Kv., *rūopė* Slnt., *rōpā* Kp., *rāpē* arba *rāpē* Ds...

Šių kelių pavydžių užtenka pasidaryti išvadai, kad retas žodis rasis, kurį visi lietuviai ištartų vienodai.

Kiekvienas kraštas skiriasi ne tik tai būdu, papročiais, bet ir kalba, nes kiekvieno krašto lietuvis vis kitaip „nusuokia“ (Daukanto terminas) žodį, kitaip jį ištaria. Vieno krašto lietuviai nuo kito skiriasi savo šnekėjimu, savo šnektą.

9. Lietuviai gyvena ne viename krašte, ne viename kampe. Kiekviename kampe rasime lietuvių kalbės atskirą šnektą, atskirą suoką.

Kalbės mokslas begalę šnektų (suokų), kad jos pasidarytų lengvesnės tirti, suskirsto didesniais šnektų būriais, šnektų įvairumoje ieškodamas visam būriui vienodumo kalbos reiškiniuose.

Visas lietuvių kalbės šnektas kalbiniškai skirsto dviem dideliais būriais. Vieną šnektų būrį jie vadina *žemaičių tarmė*. Kitam, daug didesniai šnektų būriui duoda *augštaičių tarmės* vardą.

10. Lietuvių kalbės suskilimui dviem skiltim pradžia yra davusi menka priežastis — garso a ištartimas po senovės priebalsiu / (j). Augštaičių tarmės lietuviai garsų junginį *ja* ir toliau nenustoja, kaip ir senovėje, tarę. Žemaičių tarmės lietuviai prasikiša pro augštaičius tuo, kad junginį *ja* pradeda tarti kaip *je*.

Augštaitis Širvydas (1629 m. PS) tebetaria *a* po *j* (šiandie *j*, suminkštinęs priebalsį, gali būti ir nebeištariamas) šiose lytyse: 1) vienaskaitos vardininkė: kaławias 69₄, nauias 71₁₂, nufideieias 65₂₈, medžias žalas ir ąpias 61₂₇, gražiauias 72₂₃, ąwynciauias 42₁₈, kielas 51₄, telas 34₂₄, warias 53₄, kokias 49₂₀, 54₁₉, wifokias kunas 54₈, 2) iam 36₈₁ (dat. s.), iami 49₂₁ kuriami 50₆ ąwieliami 41₁₆ (loc. s.), 3) esamasis laikas: kaulia ir zaunia 38₁₂, kauliai 48₂₇, 56₁₁, nešioia 34₁₅, apwila 52₃₀, atadingia 38₁₅, akis atmerkia 39₈, giriali 39₁₆, išreyškia 38₁₄, kłauliai 38₆ kłauliamas 36₈, 37₁₂, 30, reykia 36₈, 40₁₂, 42₁ reykiamu 35₃₆, tariali 51₄, weykiam 38₉.

Rytiečiai augštaičiai daug-kur dar ir šiandie tebeištaria *naūjas*, *jām*, *jañ* < *jami, *kēlia* (3 praes.), *arkliām* „arkliams“ (pav., Ds.).

11. Širvydas, kuris *a* po *j* paprastai neverčia balsiu *e*, prieš *i* jau ištaria *je*, pav.: 1) vienaskaitos naudininke: kuriey 72₂₂, Tokiey 77₁₃, 2) daug. vardininke: weiey 34₁₅, 10, karieywey 60₁₂, 77₂₇, kieliey 54₇, 3)rieveksmiuose: drufiey 34₂₇ „drāsiai“, 4) būtojo laiko vien. 2 asmuo: izdeiey 42₁₀, 5) daug. įnagininkas: lu ieys 55₁₆, wadžioieys 38₂₅, kurieys 42₁₇.

Kad čia garso *e* vietoje dar neseniai būta *a*, rodo priebalsio „minkštumas“ prieš *e*: kuriey, drufiey, t. y. *kuřei*, *drūřei*. Jei augštaičiai būtų sakę **kurjei* tuo-patim metu kaip ir **va'rjas*, tai Širvydo laikų rytiečiai augštaičiai būtų tarę **kurei* (su *r* kietu), nes tuomet *j* prieš *e* po priebalsio visad iškrisdavo. Plg. tos-pat gadynės lytis **matjei* || **matjau*, vėliau pavirtusias lytimis **matei* || **matjau* (> **matai*), ir pagaliaus — *matei* || *mačiai*.

Taigi, augštaičiai ir tenai, kur šiandie po *j* ištaria *e*, bus dar neseniai tebeturėję *a*. Jei tuo metu, kai garsų junginiai *tja*, *dja* tebebuvo sveiki, junginiai *tjai*, *djai* būtų buvę ištariai *tjei*, *djei*, tai šiandie augštaičiai greta su *če* (čia), *že* (ža, *dže* || *dža*) ištartų ne *čei*, *žei* (*dže*), bet **tei*, **dei*.

12. Senovės garsų junginio *tja*, *dja* vietoje Širvydas rašo čia, *džia* (*džia*): 1) giedžia 59₆, 84₁₅, 20, „geřdžia“ 3 praes. (giedžiunciu 60₁₃), izwerčia 77₂₆ pawerčia 64₂₀ iaučiai 83₃₉, kinčia 49₅, 52₂, ęydžias 55₁ apęydžia 84₁₀ Apęydžiai 46₂₉, meldžias 84₉ meldžiai 86₁₄, palipučia 39₁₁, rodžia 41₂₉, 39, 42₁₀, 16 „rōdžia Ds.“ (ródo Nm.), liaučia 47₂₀, 55₃,

liuńcia 55²⁸, ikundzias 83¹⁸, ziejdzia 62⁸, 20, 2) iaućias „woł“ Σ 402, medzias „drzewo“ Σ 47, 3) medziaga „mėdžiaga“ Σ 93 s. v. klepki, 4) ieškunčiam „ieškančiam(ui)“ 79²¹ dat. s., Jam paćiam 75¹, ūaukiunčiam 60⁷, wiruy priľiweydzinčiam 49²⁴.

Senovės garsų junginys *tjai, djai* kalbos gyvenimo eigoje pereiginiais junginiais *tjai, djai > fai, dai > čai* arba *čai, žai* arba *žai* augštaičių tarmėje pavirsta junginiu *čei, žei* (vienose) arba *čei, žei* kitose šnektose.

Širvydas, būdamas *člž* šnektų būrio atstovas, junginio *čei, žei* vietoje rašo *čiey, dziey* arba *dziey*: 1) paćiey 58¹⁸, ipaćiey 36³, ikaudziey 34²⁷, didziey 36³ adv., 2) swećiey 82²⁰ nom. pl. = *svećei* (Dūkštas, Šalakas, Rimšė, Gryvė, Čiskodas, Švenčionys, Tverčius...) „svečiai“ (*sv* — kietis), 3) paćiey 71⁵ iki paćiey ĩmerti 51¹⁸ dat. s., po iu waldziey eľiu 55¹² = *pāćei, vaľ žei* l. c., 4) iu punćieys 55²⁷, ĩutinkunćieys 53¹⁵, žodzdieys 54²³ = *pūńćeis* (ũ — pusilgis), *žā žeis* l. c.

13. Žemaičių tarmės didysis atskyris nuo augštaičių tarmės yra garsų junginio *ja* iš-tarmė. Augštaičiai ir toliau palieka prie senosios ištarmės. Žemaičio ištarme *j* paveikia asimiluojamai *j* balsį *a* ir perdirba jį garsu *ä* ir, pagaliaus, *e*.

Junginio *je* sveiko išlikimas pridera nuo kaimyno. Paskui *balsio* stovįs *j* prieš *e* iš-lieka sveikas, popriebalsinis (post consonantes) *j* visuomet prieš *e* iškrinta.

14. Prieš lietuvių kalbos suskilimą dviem tarmėm augštaičių ir žemaičių protėviai bus dar tebesakę, pav.:

**tretjas* „trečias“, **tretjamuoi* „trečiam“, **svetjai* „svečiai“, **svetjamus* „svečiams“, **medjai* „mėdžiai“, **medjamus* „mėdžiams“, *medjagā* „mėdžiaga“, **vertja* „verčia“, **leidja* „lėidžia“.

Šitaip ir toliau ištariamai tepalieka mūsų žodžiai tiksliai augštaičių tarmėje. Žemaičiai tuo-patim metu pradeda tarti **tretjes*, **tretjemuoi*, **svetjēi*, **svetjemus*, **medjēi*, **medjemus*, **medjegā*, **vertje*, **leidje*. Lietuvių kalbos dėsniais *j* prieš *e* turi būtinai iškristi, jei *j* stovi paskui priebalsio; plg. augštaičių vienaskaitos šauksmininką *svetē* (mėlas svetē) greta su vardininku *svēčias*: **svetjē* || **svetjas*.

Priebalsiui *j* iškritus žemaičiai turėjo pradėti tarti šitaip:

trėtes (tebebūta sveiko dar XVI amžiuje: *trėtes* įtraipėtis 1547 m. Mž 21⁸), iš ko šandie *trėts, tretėms, svetēi mēdei* Erž. arba *svetē mēdē* Kv., *svē-tē mē-dē* Slnt. (ē, é ilgi, platus), *svetėms mēdems, mēdega > mēdiga* Kv., *mēdega* Slnt., **verte* **leide > vērt lēid* (> *léd* Slnt.¹).

15. Balsio *a* pavirtimas balsiu *e* po *j* yra padaręs didžiausias pervartas žemaičių veik-smažodžiui. -*ja* kamieno veiksmožodžiai dėl trečiojo asmenis mūsų gadinės žemaičių tarmėje bevėik visi patapo -*a* kamieno veiksmožodžiais.

Augštaičių tarmės lytims (3 praes. indic.) *bėria, kėlia, vėmia, lėkia, geĩdžia, jaučia, keñčia, spėndžia* žemaičių tarmėje šandie atliepia lytys *bér, kėl* (*/* kietas), *vém, lèk, gėid, jaut, kėnt, spėnd*.

Seniau žemaičiai greta su trečiuoju asmenim *bér...*, *jaut...* yra dar sakę ir *be-rem, jau-tem* (1 plur.), *berũ, jaučũ* (*jaučũ*). Plg. Mažvydo 1547 metų lytis gied 29¹⁰, 74¹⁷, iaut 70³, neapkient 20¹⁸, 52¹⁵, atleid 60³, ĩpend 52¹⁶ greta su mes atleidem 23¹⁴, 52³, giedem 52⁴ || giedenczias 54²⁰ (acc. pl. f.), Mus kientenczias 61⁴, Kleidenczias kieliap priwerk 56⁵, Meldenczias 67¹⁴, ĩndenczias 57²⁰.

Šandie žemaičiai greta su *bér, jaut...* besako *berũ, kelũ, jautũ, spėndũ*, nors dar atmenamai tebesakydavo *berĩũ, keliũ, jaučĩũ* (*jaučũ*), *spėndžiu* (*spėnžũ*).

Kad žemaičiai *berĩũ, keliũ* vietoje šandie tiksliai *berũ, kelũ*, tai tam kaltas balsio *a* pavirtimas po *j* garsu *e*, nes trečiojo asmens lytys *berja, kelja* dėl pavirtimo lytimis *berje, kelje* nebetekę *j* turėjo išlaikyti nesuminkštėjusius šaknies galo priebalsius. Iš lyčių *bere, kele* (3 pers. praes.), nukritus galūnės trumpiesiems balsiams (jų jau ne-beturi pirmasis žemaičių raštas — 1547 m. Mažvydo katakizmas), yra kilę šiandieninės lytys *bér, kėl* Als., Pln., Slnt., kurios niekuo nesiskiria nuo 3 asmens lyčių *bár, kál, tēp, vēd, skūt, mēt...*

Jei 3 asmenis *bár, kál, tēp, vēd, skūt, mēt* pirmuoju asmenim yra *barũ, kalũ, tepũ, vedũ, skutũ, metũ*, tai kodėl negalėtų atsirasti žemaičių tarmėje prie *bér, kėl, vém, lèk, gėid, jaut, kėnt, spėnd* naujadaro pirmojo asmens *berũ, kelũ, vemũ, lekũ, geidũ, jautũ, kentũ, spėndũ*?

16. Ne iš kiekvieno *ja* žemaičių tarmėje pasidaro *je*. Garsas *a* ir po *j* nepavirsta balsiu *e* prieš *u* ir *v*, nes pastaruoju du garsu veikia asimiluojamai *j* *a*. Ir rytiečiai augštaičiai, kurie senovės junginį *jai* šandie ištaria kaip *jei*, junginių *jau* ir *jav* balsio *a* neperdirba garsu *e*. Tam pavyzdžių gali duoti kad ir Širvydo šnektą (PS I): tečiau 87²¹, lukaľbeiau

92¹⁷, šwiečiaus ir tobulaus 87²¹ labiaus 88¹⁸, be ikacyčiaus 92¹³, šwenčiaulias 95⁹, iaučiai 102²¹, liaucia 112¹ iziepi waykay liault lauliai 101¹⁵; deiawo 56⁸, iaways 44¹⁰, iawus 109²³, klawas „klon“ Σ 94.

Liaunas, dejāvā, siāučia sako ir dusetiškaiai. *Kliāvo* ir *jāvo* balsj a šandie dusetiškaiai ištaria kaip „platų“ e.

Žemaičiai, kaip ir augštaičiai, turėjo balsj išlaikyti a sveiką po j prieš u ir v. Žilšios senovės žodžius **platjaūs* ir **baūdjavā* šandie abiejų tarmių atstovai ištaria vienodai: *plačaūs* ir *baūžava* (a, ž.) arba *plačaūs* ir *baūžava*.

17. Siaurės vakariečių žemaičių *plafaus* (Sint.) yra naujosios gdynės padaras, kuriam pasidaryti bus padėjusios tokios grutės, kaip *kantriaus* || *kantrus*, *trankiaus* || *trankus*, *šviesiaus* || *šviesus*. Iš pastarųjų grūčių vakariečiui žemaičiui bus pasirodę, kad augštesniojo laipsnio prieveiksmis tesiskiria nuo būdvardžio vardininko tiktai prie balsio „minkštumu“ (f || r, k || k, s || s). Vakariečio žemaičio galvoje susidarius lygčiai „šviesus: šviešaūs = platus: x“, lengva buvo jam prieiti prie klaidingos išvados, kad *plataūs* augštesniojo laipsnio prieveiksmis ir esąs *plafaus*.

Pastaroji lytis nėra sena, nes jos dar neturi 1787 m. suprasliškis „Žiwatas“ (ŽCh); plg.: dydziaufe 121, greyciaufe 3, szwēciaufe 130.

18. Žemaičių tarmėje po j vien tiktai trumpasis a senovėje tepavirsdavo balsiu e. Ilgais a ir žemaičių ir augštaičių tarmėje palikdavo senovėje sveikas. Del tos priežasties ir žemaičiai ir augštaičiai senovės lytis *statjā valdjā* (nom. s.), *statjās valdjās* (gen. s., nom. pl.) šandie turėtų ištarti su ė (ė) ir ė (ė): augštaičių *stačią valdžią*, *stačios valdžios* || *stāčios valdžios* arba (Dūkštas, Tverėčius, Seinai...) *stačā valžā*, *stačās valžās* (Dūkštas, Tverėčius) || *stāčās valžās*, *stačos valžos* || *stāčos valžos*, žemaičių *stačē valžē*, *stačuos valžuos* Erž., Kv. || *stāčes* l. c. *valžes* Erž. *vāžes* Kv.

Šandie galinio -ā vietoje po j žemaičių tarmėje randame e (šnektose prie šakinio kirčio ir i arba e). Tuo metu, kai **péstjamu(o)i* virto lytim **péstjemu(o)i* > **péstemu* (iš ko šandie *piestem*), po j dar tebebuvo sveikas ā. Bet aš čia kalbu ne apie šakinį -jā, kurio vietoje šandie žemaičiai turi dvibalsj juo (iš jo). Klaipėdiškių žemaičių jā iš jā : jātę „joti“ || jūoti Erž., Kv., jūotę Als., Pln. Sint.

19. Galūninį „akūtinį“ -jā žemaičiai senovėje dar mokėjo atskirti nuo trumpojo -ja. Tų dviejų -ja skyrimas aiškiai matyti iš žemaičio Mažvydo 1547 metų katakizmo. Jis greta su lytimis Tretes įtraipytis 21⁸, teiliauėlis liudimas 25²², įaldziaufes pane Jėšau, miliaufes pane Dewe 74¹¹, dabaiefy 34¹⁵ || gieid 29¹⁰, 74¹⁷ < *geide (3 praes.; -e iš -je < -ja teberodo 1 pl. ind. gieidem 52⁴ „geidžiame“ ir part. gieide-nczias 54²⁰ „geidžiančias“) rašo walia 23⁹, 51⁷ (|| loc. s. walia 12¹² arba walia 67⁴), Dulcha 44⁴ „dūšiā“ (nom. s.), Trečia dalis 17¹⁵, 23¹, Dulchias iu ijr kunus fweikink, Cziefi imertis ias pafitiprink 57²³, Atmuŕchk iu ūtelas deganczias, Mus noŭditi gieidenczias 54¹⁹, Be ūchite makila ūmanes regit kleidenczias Ir deiwiu ūchimta (iei tatai nemaš) turinczias 10¹⁵ (acc. pl.).

Iš Mažvydo lyties gieidenczias 54²⁰ aiškiai matyti, kad žemaičių j nykimo gdynėje dar tebeskirta ja nuo galūninio „akūtinio“ jā. Žemaičiai prolytę **geidjantjās* (galinis ā su „akūtu“) senovėje pradėję tarti **geidjantjās* nebegalėjo sustoti pusiaukelėje, bet pradėtoju keliu turėjo eiti toliau, t. y. pradėti tarti *geidentjās*, paskui *geidentjās* (j suminkštino t!) > *geidentās*. Toliau, kaip rodo ir kitų pasaulio kalbų istorija, t turi pavirsti sudėtinu garsu ts (ć) arba ts (ć).

20. Mažvydo trečā (nom. s. f.) ir *geidenčās* (acc. pl.) rodo, kad dabartinės vakariečių žemaičių lytis trēte ir **geidentēs* yra naujosios gdynės naujadarai. Naujadarui atsirasti buvo nesunku, nes abiejų žodžių linksniavime yra buvę ir lyčių be ė.

Balsis ā po j tepalikdavo sveikas tiktai atdaruose skiemenyse. Junginys jā uždarame skiemenyje dar senovėje turėjo sutrumpėti. To trumpėjimo prasidėta dar prieš t, d pavirtimą garsais ė (ė), ė (ė).

Iš prolyčių **tretjān* (acc. s. f.) ir **geidjantjāi* šandie žemaičiai turi trēte, *geidentei* Erž. arba trētę, **geidentē* Als., Sint. Šiandieninių lyčių raidą (Entwicklung) bus ėjuoi iš pamatinės prolytės šiais laipsniais: **trētę* < **trēten* **geidentei* < **tretjen* **geidjentjen* < **tretjan* **geidjentjan* < **tretjān* **geidjantjān*.

21. Kad XVI amžiuje jāi ir jān buvo jau pavirtę dvibalsiais jei ir jen, rodo 1547 metų Mažvydo katakizmas: ušu ie 33¹⁸ = užū jēn „jā“, kurę 17¹⁴, 16, 72² = kurēn „kuriā“, dūliche 77¹² „dūšiā“, Dok mums bine 53⁵ „žiniā“, Prilch tawa wale 51¹⁰ „vāliā“ (|| Buk tawa walia 51⁷ „vāliā“), Schwēntaje Baŕnijekzie apgink 55¹⁹ = šveñtanje „šveñtājā“.

trete diena iŭch nomiruliuu kieliele 21₁₅, ig (= iŭg) trete ir kietwirta eyle 10₁₂ < *trēte* „trėčia“, pate nota 68₄ „pāčia“, neturinte 33₁₆ „netūrinčia“, palikŭmintaiei 67₂₂ „palinks-mintojai“, gieidentei 57₁₀ „geiŭdziančiai“ (dat. s.), szadeiei 65₁₁ „žadėjai“ (3 praet.).

Inagininko galūnė *-fān* (a su „akūtu“) Mažvydo katakizme atstoja *-(j)e* arba *-i*: ŭ tikraie ŭawa ŭcheimina 30₁₂ = *tikrānje* „tikrāja“, ŭ nota ŭenage 40₆ „senāja“, wenu baŭu ir ŭchirde 43₄ „širdžia“ || *Viŭa ŭchyrdy* tur tą dewa ŭady milety 8₁₇ ŭchirdi 48₄ = *širdi* Kv., *šerde* Als., Pln., Slnt. „širdžia“, ŭtipri wera tikiet 25₁₅ tikra ir ŭtipri wiera tik 27₁₅, Ramdyk tawa rānka ŭtipry Stawinczius priŭch tawa ŭadij 56₇ = *stipri* < *stiprė < *stiprėn < *stiprjān „stipriā“.

Iš dviejų lyčių — ŭchirde (= *širde*) ir ŭchirdi (= *širdi*) — viena tegali būti gim-tšios Mažvydo šnektos atšvaitas. Prie Mažvydo šnektos labiau pritinka „ŭchirdi“. Lytį „ŭchirde“ aš linkęs esmi laikyti Mažvydo padaru iš žemaitiškos lyties *širdi* Kv. ir aug-štaitiškos *širže* < *širdžia*. Augštaičių tarmės įtaką gali kiekvienas pastebėti ne tik tai vėly-besniuose Mažvydo raštuose, bet ir ankstyviausiąjame — 1547 metų katekizme, pav.; Treczas 19₁ < tretės 21₈ arba trets (wes 62₂₁ „vėjas“, makitos 16₁₇ „mokytojas“, Tas kraus 56₁₂ „kraujas“), gieidza 29₉ (|| gieid 29₁₀ žem.)...

Taigi, jau XVI amžiuje *-je* iš senovės junginio *-fān* (ā su „akūtu“) vakarinėse žemaičių tarmės šnektose būta jau pavirtusio balsiu *-i* kaip ir šandie: ŭtipri, ŭchirdi.

Tuo-pat metu būta jau pavirtusio ir *-e*, kilusio iš senovės galūnės *-ēn* (su „akūtu“), pav.: ŭtany 18₈ „stone“, wiŭamy 30₁₀ loc. s., ŭadegi 31₁₀ „ž. žodėje“, tapagalialiagi Galwagi 24₉ „galvojė“, Metufu ijr dienagi 79₂₈ dienojė“.

Mažvydo ir *-e* iš „akūtinio“ *-ē* irgi jau būta pavirtusio balsiu *-i*: tarnai... eŭti 32₁₆ „estė“ (< *estė).

22. Žemaičių tarmės dėsniais taisyklingai išriedėjusioji iš *dj* ir *tj* priebalsių *d* || *ž* (*ž*) ir *t* || *č* (*č*) kaita teišlieka sveika tik tai Žemaičių Rytuose. Rytų Žemaičiuose dar ir šandie galima išgirsti tebeliksniuojant šitaipos: *patl*, *pačuōs* Kv., Šv. arba *pačuōs* End., Vvr. (dalis Gargždų, beveik visa Rietavo ir dalis Tverų parapijos), *pātē* arba *pātā* (galinis *ē*, *ā* yra tvirtapradis), *pāti* (*i* platus, *t* kietas) arba *pātē*, *patl* Kv. arba *pātē*, *pačuō* arba *pačuō*;

trēc < *tret(e)s || *trētėsīs* „trečiasis“, *trēcē* Kv., Šv. arba *trēcē* End., Vvr., *trēči* Kv., Šv. arba *trēči* End., Vvr. || *trēcūoji* arba *trēcūoje*, *trētēm*, *trētē* (*trētā*) dat. s. f., trėti End., Vvr. (*i* siauras, *t* minkštas) acc. s. m., *trėti* Kv. arba *trētē* acc. s. f. || *trētēnījē* End. arba *trētējē* Lž., *trēcū* || *trēcūjō* Mž. arba *trēcō*, *trėti* arba *trētē* instr. s. f. || *trētēnījē* arba *trētējē*, *trētējē*, *trētēm*, *trēcūō* arba *trēcūō*;

mēdis, *mēži(e)* arba *mēžē*, *mēdī*, *mēžū* arba *mēžou* || *mēžou*, *mēžū* || *mēžō*, *mēdie* || *mēdie* (loc. s.); daugiskaita: *mēdei* Erž. || *mēdē*, *mēdē*, *mēžu* || *mēžu*, *mēdems* || *mēdēms*, *mēžūs* || *mēžūs*, *mēdeis* Erž. || *mēdēs*, *mēdēs*, *mēžūnsi* Kv. || *mēžūnse* End.

Tokio margumyno ne labai kalbą pakenčia. Vakariečiai žemaičiai, kurie arčiau gyvena prie jūros, šito marginio vietoje šandie turi išlygintą linksniavimą, įvedus *č* ir *ž* garsų vietoje iš kaimynų linksnių *t* ir *d*. Šandie, pav., Palangės, Salantų, Lenkimų, Kaŭtenos... žemaičiai senovės lytis *pačuōs* (gen. s.), *pačuō trēcūō* (loc. s.), *trēcē* (nom. s. f.), *trēcē mēžē* (gen. s.), *mēžou* (dat. s.) *mēžō trēcō* (inst. s. m.), *mēžū trēcūn(m)* (gen. pl.) *mēžūs trēcūs*, *mēžūse trēcūse* ištaria, apibendrinę *č* ir *ž* vietoje iš kitų linksnių *t* ir *d*, *pātuōs*, *pātuō trētūō*, **trēte* (šandie, rodosi, sako *trētī*, kas yra naujadaras iš *plāŭi*, *plātuōs* linksniavimo), *trētē mēdē*, *mēdōu*, *mēdō trētō*, *mēdū trētūm* (*trētū*), *mēdūs trētūs*, *mēdūse trētūse*.

Pajūriškių žemaičių *maŭu* „mačiai“ ir *vedāu* yra naujadaras iš senėlesnės lyties *mačau* ir *vežau*. Tokį-pat naujadarą pažįsta ir pietų rytiečių augštaičių dzūkiskosios šnektos. Kur žiemų (šiaurės) dzūkai (Tverėčius, Kaŭtanėnai) tebesako *mačau*, *vežau* (au panėši i *au*), ten šandie pietų dzūkai (Merkinė, Seinai) besako *maŭu*, *vedōu* del draugų *maŭei* *vedēi* ir k...

23. Pajūriškių žemaičių *t* ir *d*, kuriam Žemaičių rytuose atliepia *č* (*č*) ir *ž* (*ž*), nėra pirmykščias garsas, nepatekęs „asibilacijos“ veiksmui. Ir Salantų, Darbėnų, Lenkimų... apylinkės žemaičiai ištaria *č* ir *ž* tokiuose žodžiuose, kurių linksniavime nėra buvę nė vienos lyties su *t* ir *d*, arba, kurių tėra buvusi vienai-viena lytis, pav.: *dabārčou* „dabaŭčiui“, *pakārčou* „pakaŭčiui“ adv., *týčūomīs* (fičūoms Slnt.¹⁾) „týčiomis“. Plg. Daukanto rąštų lytis: bīcziōtāŭtīs D⁵ 237₂₈, tecziaus 58₉, 72₁₇, 77₃₈, kajŭnoucze 67₁₆ nom. pl. || poudzius.

1) Žiemų vakariečiai žemaičiai nepakenčia greta dviejų ilgų skiemenų, iš kurių vienas sutrum-pėja. Kvėdarniškių ir erzvilkiečių (pietų rytiečių žemaičių) žodžius *mūotyna*, *týčūoms*, *valdýmiers* ištaria salantiškiai ir mosėdiškiai *mūotina*, *ūčioms*, *valdýmiers* (*t*, *d* minkšti, *i* siauras).

228¹⁹, acc. pl. sukčius D¹⁸ 191¹⁹, miecziotī D⁵ 95⁴, wadziodamas 69¹⁷, waksciotī 20²⁰, goudzioī D¹⁰ 127²¹, 177¹⁷, galybę auksciausę D⁵ 6²⁹, auksciauis kunegs D¹⁰ 145²⁷, tydziomis D⁵ 79¹⁷, ticzioms 78¹⁶, būdziauwomis 199¹¹, 235²⁸, 241²⁷...

24. Riba, atskirianti augštaičius nuo žemaičių, prasideda nuo Latvijos sienos ties Vegerių miesteliu ir eina per Kruopių, pro Šiaulių šalį, per Bubių staičiai ant Rasėinių. Iš ten riba pasisuka į pietų vakarus ant Tauragės link, Mažosios Lietuvos pusėje iki Nemuno upės, toliaus panemuniais iki Baltijos jūros. Nuo tos ribos į rytus ir pietus visi kalba augštaitiškai, į vakarus ir žiemius — žemaitiškai.

25. Žemaičių tarmės šnektas skirstome dviem krūvėm, išeidami iš to, kaip kurie žemaičiai ištaria rašomosios kalbos dvibalsius *ie* ir *uo*. *Pietų rytuose* gyveną žemaičiai dvibalsius *ie* ir *uo* ištaria vienabalsiškai kaip ilguosius *i* ir *ū*: *sūtsc* (*i* tvirtapradis) „sviestas“ ir *dūna* „dūona“. *Žiemų vakariniai* žemaičiai, kaip ir augštaičiai, šituodu dvibalsiu ištaria dvibalsiškai, t. y. kaip *ei* ir *ou*: *svėjsc* ir *dōna*. Dvibalsio pirmoji dalis *e* ir *o* yra „siauri“ balsiai *e*, *o*, panąšūs į „plačiuosius“ *i* ir *u*.

26. Padėjus šnektų skirstymo tam tikrais būriais pamatu lietuvių prokalbės (žodžio galo) junginius *tjau* || *djau*, *tjā* || *djā* (ne dvibalsiuose!), *tjō* (arba *tjuo*) || *djō* (arba *djuo*), teks žemaičių tarmė suskirstyti trimis šnektų būriais:

1) žemaičiai, ištaria *čau* || *žau*, *čiuo* || *žuo* (žodžio gale be kirčio: *če* > *či* > *če* || *že* > *ži* > *že*), *čū* arba *čou* || *žū* arba *žou* (žodžio gale be kirčio: *ču* > *čū* || *žu* > *žū*): *mačau* || *vežau* Kv., Rt. (didėji parapijos dalis), Tv (pusė par.), Vks., Tl., Sd., *trėčiuojė* || *pražuōs* (*trėče*), *dō jāučō* || *mežō*;

2) žemaičiai, ištaria *čau* || *žau*, *čiuo* || *žuo*, *čou* || *žou*: *kračau* || *gūžuau* „gūdžiau“, *pāčuōs* || *vāžuōs* „valdžiōs“, *dō svėčō* || *mēžō* — Veiviržėnų ir Endriejavo parapijose, taip pat ir tose Rietavo ir Gargždų par. dalyse, kurios susisiečia sienomis su pirmom dviem parapijom;

3) žemaičiai, kurie žodžio gale paprastai ištaria *tau* || *dau*, *tuo* || *dou*, *tou* || *dou*: *mačau* || *večau*, *pāčuōs* || *pāčuōs* (gen. s.), *dō jāučō* || *mēdō* — Darbėnų, Salantų, Lenkimų, Kaštenos parapijose.

27. *Žiemų vakariečiai žemaičiai* gyvena į žiemų vakarus nuo ribos, kuri eina nuo Vokios sienos per Švėkšnos, Kvėdarnos, Varnių, Raudėnų miestelius net iki Vegerių — Tauragės bruožo (linijos). „Sviests“ ir „dūna“ ištaria Ežvilko, Vidūklės, Nemakščių, Skaudvilės, Batakių, Pāgramančio, Žviņgių, Vainūto, Pajūrio, Tenenių, Švėkšnos, Kvėdarnos, Laukuvos, Šilalės, Kaltinėnų, Krāžių, Kelmės, Varnių, Pavandenės, Užvenčio, Tūtūvėnų (Tytėvėnų), Šaukėnų, Kūrtūvėnų, Kuršėnų... parapijų žemaičiai. Klaipėdos krašte sako *svists* ir *dūna* Katyčių (vok. Koadjuthen) apylinkėje.

28. *Pietų rytiečiai žemaičiai*, kurie ištaria *svėjsts* ir *dōna*, gyvena į pietų rytus nuo paminėtojo Švėkšnos — Raudėnų bruožo — Kruopių, Papilės, Akmėnės, Raudėnų, Tryškių, Vieksnių, Laižuvos, Mažeikių, Luokės, Kantaubių, Tvėrų, Rietavo, Veiviržėnų, Gargždų, Kulių, Plūngės, Alsėdžių, Sedos, Pikelių, Židikų, Ylakių, Skuodo, Lenkimų, Darbėnų, Mōsėdžio, Šāčių, Plātelių, Salantų, Kretingos, Palangos, Kaštenos ir kitose parapijose. Sako, *svėjst*-ininkų ir *doun*-ininkų esą nemaža ir Klaipėdos srityje.

29. Del senovės žodžio *svetjas* lietuviai suskilo dviem tarmėm: žemaičiai pradėjo tarti *svetjes*, o augštaičiai nenustojo senoviškai tarę. Ta mažytė atmaina padarė tai, kad šandie žemaičiai ištaria *svėts* (< XVI amžiaus *svetes; plg. Mažvydo 1547 m. lytį *Tretes* 1traipītis 21s), o augštaičiai *svėčias* arba *svēcias*.

30. *Augštaičių tarmė* turi devynias galybės šnektų, kurias galima suskirstyti tam tikrais šnektų būriais. Del priebalsio *i* ištartimo prieš *e* ir *é* augštaičius skirsto vakariečiais ir rytiečiais.

Vakariečiai augštaičiai skiemenų *ie*, *lé* priebalsį *i* (palatalis) ištaria „minkštai“: *lėkia* || *lėk*, *lėké* || *lėke* arba *lėki*. *Rytiečių* augštaičių ištarme *i* prieš *e* || *é* pavirsta „kietuoju“ (velaris) *i*: *lėka* Jž. || *lāka* Ds., *lėkē* Ds., Jž., *lėké* Sn. || *lāké* Kp.

31. Riba, atskirianti vakariečius augštaičius nuo rytiečių, prasidėjusi prie Vokios sienos Vištyčio ir Vižainio parapijų tarpe eina maždaug pro Kalvariją, Žuvinto ežerą, lesiōs upe iki Nemuno, Nemunu iki Nevėžio žiočių, Nevėžiu iki Šušvės žiočių, Šušvės upe iki Beržės žiočių, Beržės upe, toliau pro Radviliškį, Šiaulius, Jōniškį ir Kriukus iki Latvijos sienos. Į vakarus nuo šitos ribos gyvena vakariečiai augštaičiai, kurių vakariniai pakraščiai susiduria su žemaitiais. Į rytus nuo Vištyčio — Kriukų ribos gyvena rytiečiai augštaičiai.

32. Augštaičių šnektas kiti galėtų ir kitaip skaidyti. Vakariečių, paėmę skirstymo pagrindų galinio skiemens balsių ilgį, gausime dvi dali: *žiemų* vakariečius ir *pietų* vakariečius, tarp kurių siena eina maždaug Nemuno upe (žieminiai vakariečiai kairiuoju Nemuno pakraščiu siekia iki Slavikų). Pietų vakariečių žodžio galo ilgieji [ir paprastai, trumpieji] balsiai lieka sveiki net ir kirčio neturėdami: *gāno, rūgo, vėdē, tėva, sāule, ākį, sūnu* || *výru*; [*nēša, rūpi* 3 praes.]. Žiemų vakariečiai ilguosius žodžio galo balsius trumpina: *gāna* || *gānu* || *rūga* || *rūgu*, *vėde* || *vėdi*, *tėva*, *sāule*, *āki*, *sūnu* || *výru*; [*nēš, rūp*].

33. Mūsų rašomoji kalba yra augštaitiška. Jos pamatė tūno augštaičių tarmės vakarinė patarmė, tikriausiai bus pasakius, pietinė jos dalis, kuri iki šiolei tebėra išlaikiusi žodžio galo sveikus senovės garsus ir kirtį senojoje savo vietoje.

34. Rytiečiams augštaičiams skirstyti tam tikrais šnektų būriais galėtų tiktį garsai *č* | *š*, *ą*, *ę*, dvibalsiai *an*, *en*, *am*, *em*. Vieni rytiečiai ištaria, pav.: *čā* „čia“, *apačā* || *pražā*, *žaūksmas* „džiaugsmas“ Dsn., o kiti — *čā*, *apačā* || *pražā*, *žaūksmas* Dūkštas, Rimšė, Gaidė, Gryvā, Ciskodas (cieksai); Tverėčius, Švenčionys, Adūtiškis, Merkinė, Seinai (dzūkai)...

Dzūkai ir *t* || *d* (*t*, *d* prieš *i*, *ī*, *ie*) verčia garsais *č* || *š*: *čīkras* Dsn. || *čīkras* Mrk., *šīēvas*, bet *tīšć* (*t* kietas) Dsn. || *tīšć* Mrk. < *tēsti(e)*, *pūodi* Dsn. (*d* kietas) || *pūodi* Mrk. „puode“ < **puoden*.

35. Senovės nosinius *ą* ir *ę* rytiečiai augštaičiai ištaria: 1) kaip *ā* ir *ē*¹⁾: *žāsi* „žąsi“, *gēst* „gęsta“ Jnš., Rd., Krk., 2) kaip *ō* ir *ē*: *šōla* „šąla“, *brēžla* „bręžlė“ Smlg., Pmp., Jnšk., 3) kaip *ū* ir *ī*: *šūla* „sąla“ Ds., Kp., Dsn., Mrk., Sn., *tīša* (týsia) „tęsia“ Ds., Kp. || *tīša* Dsn., *tīša* Mrk., Sn.

Dvibalsį *an* rytiečiai ištaria labai įvairiai: a) *an*: *rankā*, *tānkus* Mrk., Sn., Jnš., Rd., Krk., b) *on*: *roñko* „rañka“, *lōngos* Pnv., Jnšk., ŽmB. || *lāngos* Lnkv., Šd. (greta su lytimi *roñko*), c) *un*: *runkā*, *lūngas* Ds., Dsn., Kp., Rk., Ob., Gryvā, Rmš.

Kitais atžvilgiais (pav. kirčio atstūmimas nuo galūnės, žodžio pradžios balsio eilikimas, balsių kiekio ir kokio kitimas) skirstydami rytiečių augštaičių šnektas, gautume kitokią šitos patarmės šnektų vėizdą.

2. Latviai.

36. Augštaičiai ir žemaičiai yra vienos kalbės dvi tarmės. Lātvių kalbės randa kalbininkai tris tarmes: 1) tómininkų (vakariečių), 2) viduriečių ir 3) augštaičių (rytiečių) tarmė. Kaip tómininkai yra latvių kalbai tarmė, arba žemaičiai irgi tarmė lietuvių kalbos atžvilgiu, taip lygiai ir lietuvių kalba drauge su latvių kalba yra kitos kalbės, kuria šandie nėvianas žmogus nebešneka, dvi tarmės.

37. Lietuvių ir latvių kalba yra išriedėjusi iš labai artimų viena kitai tarmių. Latvių tarmė bus buvusi ne daugiau nutolusi nuo lietuvių tarmės, kaip kad šandie yra atsitraukusi žemaičių tarmė nuo augštaičių.

Latvių tarmė drauge su lietuvių tarme, kuriedvi abidvi ilgainiui patapo atskiromis kalbomis, yra bendrėsios lietuvių-latvių kalbos arba prókalbės skilimo padaras.

Prokalbės suskilimui užteko kelių menkų priežastų.

Lietuvių-latvių prokalbės suskilimui dviem tarmėm pradžią bus davusi priebalsių *k* ir *g* ištarmė prieš *i*, *ī*, *j*, *e*, *ē* ir junginių *tj*, *dj* likimas.

38. Latvių tarmė priebalsius *k*, *g* pradeda tarti minkštai, t. y. kaip *k*, *g*. Lietuvių protėviai ir toliau nenustoja tarę *kelja's*, *kepō*, *gervē*, *gerjō* su kietais *k*, *g*, o latvių protėviai ima čia tarti *k*, *g*. Jei ir lietuviai būtų drauge su latviais tuo-pat metu pradėję tarti *k*, *g*, tai šandie būtų ištariama nebe *kēlias*, *kepū*, *gervē*, *geriū*, bet *čēlias* (*cēlias*)...

39. Svetjas ir medjas (r. a. mēdžias, mēdžias) tebebuvo sveikas ne tik tai lietuvių prokalbėje, bet net ir tai prokalbei suskilus žemaičių ir augštaičių tarmėmis ilgai dar tebesilaikė. Garsų junginiai *tj*, *dj* bus buvę sveiki net iki XII amžiaus pradžiai. Tatai galima matyti iš rusiškos kilmės žodžių *sūdžia* ir *kūčios*: rus. судья ir кутья.

Kad lietuvių dar atminamai tebetarta, jei ne *sūdja* (galinis *ā* su „akūtu“), *kū-tjá* (augštaičių) arba *kū-tjá* (žemaičių), tai bent *sūdā*, *kū-tā*, rodo lietuvių kalbos šnektos savo lytimis: *sūžā* (gen. *sūžās*), *kūčās* (gen. *kūčū*) ir *kūčā* — cieksų (Dkšt., Rimšė, Gryvā, Ciskodas) ir dzūkų (Ad., Tvr., Mrk., Sn.) šnektose; žemaičių šnektose: *sūžē*, *kūčes* Erž., Kv. || *sūžē* (gen. *sūžēs*), *kūčēs* End., Vvr. || *sūde* (gen. *sūdēs*), *kūtes* (gen. *kūfū*) Ms., Slnt.

1) Daukšos šnektose buvo ištariama irgi *ā*, *ē* arba „nosiniai“ *a*, *e*.

40. Jeigu tuo-patim metu, kai Lietuvon iš kriejų žemės atėjo *sū-djā* ir *kū-tjā*, būtų latviai tebeturėję *dj*, *tj* arba net ir *d*, *t*, tai šandie jie ištarytų **sūožis* „судья“ ir **kūš* „кутья“, bet nieku būdu ne *suogis* ir *kūki* RKr XV 14, 81 „Weizen und Erbsen zusammengekoht, *kūku* vakars — Weihnachtabend, da man ein solches Gerücht zu essen pflęgt“ Stender Lett. Lexikon I 120 (*kūku* paėduse BW 32226,1, *kūku* katlis 33257, *kūku* katlu... atnesam 33291, svėtku vakarā... nedeve *kūku* ēst 33322, *kūku* vakarā 33505 || *kūka* vakarā 21094 var.) arba *kuokas* (iš čia la. r. *kuočas* „apgrūsti mieži“ BW 33420 Lubānā), *kuokes* „miežu grūdenes, Gerstengraupe, Graupe“ U II: Пшеница варенā сирѣчь *кутїя* прїята заключаетъ жилы печенныя и желтость наводить (Прохладный вертоградъ XVII amžiaus rankraštis. Журналъ Мин. Народн. Просв., XLIII, 1913, Январь, стр. 118), gud. *куцця* „кутья, сочиво; сочельникъ“ (Якъ наіеуся куцця, дакъ ня магу ни сапци, ни хрaпци, ни да дому да жуонки Марыси зайсьци) Сборн. отд. русск. яз. и слов. Ак. Н. LXXXII Nr. 5, 179, Шейнь Матер. I 1, 37; 2, 514, III 32, 113, Никифоровскій Очерки 21, Federowski Lud białor. I 156.

Vadinasi, X amžiuje garsų junginio *tj*, *dj* (arba net ir *t*, *d*) latvių jau nebeturėta, nes tų junginių būta jau pavirtusių, jei dar ne šiandienykščiais garsais *š*, *ž* (*svešs* „svečias“, *mežs* „medžias“), tai bent *č*, *ž* (*dž*).

Straupės ir Lėdurgos (Rygos aps.) apylinkė latvių pasiekta jau su garsais (*t*)*š*, (*d*)*ž*, ką rodo ežero ir upės vardas *Aģe* LV I 48, 114, kilusis iš somiškos prolytės **Adja* (> vok. *Adje*, *Adjamünde*; iš čia, gal, ir la. vietovardis *Aijaži* < som. **Aijaž* < **Adjaž* || **Adja*).

41. Lātgalon ir Vidžemēn latvių ateita tuo metu, kai *k* ir *g* jų kalboje dar tebebuvo sveiki. Ir tiktai čia pagyvenus pavirto senovės vietų vardai *kēses*, *kesveine*, *Pedeģe* šiandienykščiomis lytimis *Cēsis*, *Cesveine*, *Pededze* T 388/9.

42. Latviai šandie lietuvių kalbos garsus *š* ir *ž* ištaria, kaip ir slavėnai, kaipo *s* ir *z*: *sīds* „širdis“, *siens* „šienas“, *zīfgs* „žirgas“, *ziema* „žiema“.

Latvių garsai *š* ir *ž* kilimo yra nauji: iš — a) *sj*: *šāurs* „siauras“, *šūt* „siūti“, b) pralatiško *sj*, *zj*, iš senėlesnio *šj*, *žj*: *šāūt* „šāuti“ < **sjaūt* || lie. *šiāutuvas*, *šiaulys*, *žaūnas* „žiāunos“ c) *tj*, *dj*: *svešs* „svečias“, *žāūt* „džiauti“.

Garsus *š* ir *ž* latviai pradeda tarti kaipo *s* ir *z* gana vėlai, nes tik po įsikūrimui Latgaloje. Latviai bus įtraukę Lātgalon iš Vilniaus žemės (T 377) maždaug tarp 550—700 (650?) metų po Kr.

43. Lietuvių ir latvių tautas dabartinėna jų sodybosna atvaro slavėnų sąjūdis, kuris istorijai tampa pažįstamas nuo VI amžiaus pradžios (527 m.).

Paskui latvius lietuviai, užėmę sėlių žemę, atseka ir Latgalon (T II 14—20), kur nemaža jų saujelė įsikuria ilgam. Čia tuomet Lātgalos lietūvininkai susipažįsta su Vidžemės miesto vardu *kēses* (Kėšų) — la. *Cēsis* (*Cēsu*) „vok. Wenden“ Bg¹⁰ 271. Tuomet jie susipažįsta ir su *Rēzītės* miestu: la. r. *Rēzekne* (*Rēsne*), rus. на замѣку Резицы 1563 m. LieM (PIB XXX 648). Bet *Rēzītės* miesto tuomet (VI—VII amžiuje) latviškai tebebūta dar vadinamo *Rēžītės* vardu. Kaip *Kēšų* (rus. Кѣсь, l. *Kies*) vardą turi senoji Lietuvos valstybės raštinė iš Latgalos lietūvininkų, taip lygiai ir **Rēžyčios* vardą bus toji raštinė gavusi iš tų-pačių Latgalos lietūvininkų, kurie turėjo tarti *Rēžyčia* (iš čia rus. Рѣжица, l. *Rzeżyca*), nes to kampo lietūvininkai yra ciekasai, t. y. ištaria *čā* „čia“, marti || *marčās* „marčiōs“. **Rēžyčia* yra mažybinė lytis iš **Rēžōs*; plg. lytis *žalktyčia* An. *Lingyčia* Ds. „Lifgēs duktē“ : la. *Rēza* LV I 48, 96, 109, *Rēzas* 64 — g. v.

Naujinio (vok. Dünaburg) apskrities miestelio vardas Ужвалда (l. *Užvalda*) tegali būti tiktai lietuviškas, t. y. *Užvālda*, nes patys vietos latviai šį miestelį vadina *Izvalds* (šn. iz- atstoja už- „už-“). *Užvaldos* vardo lietuviškumą rodo priešdėlis už- „ž. ant-“, kuriam latvių kalboje atliepia uz- ir šnektose iz- (iz-gōju „uzgāju“ BW. 3944,10, 11). *Užvāldoje* turėjo įsikurti lietūvininkai dar tuomet, kai patys latviai Izvaldo vietoje dar tebeištardavo **Užvālda*. Kad nesenai dar tebegyventa Užvaldos valsčiuje lietuvių, rodo šio valsčiaus vietų vardai: Сувейзды < r. a. Suvaizdos, Валеини < r. a. Valaīniai ir visa eilė vietovardžių su galūnė -*iškiai* (-ēs): Сувейздишки, Козлишки, Пузанишки, Убодишки (д = г?), Баранишки, Нитишки, Романишки, Кропишки, Гайлишки, Бушанишки, Рейнишки, Бренцелишки, Викишки, Козулишки, Кручинишки (Списокъ населенныхъ мѣстъ Витебской губерніи. Витебскъ 1906).

44. Dvibalsių *an*, *en*, *in*, *un* pavirtimas nosiniais vienąbalsiais *o*, *e*, *i*, *u* irgi pridera prie seniausiųjų latvių kalbos ypatybių. Pasaulio kalbų istorija rodo, kad nosinių balsių amžius nėra ilgas. Paprastai nosiniai balsiai pavirsta grynaisiais balsiais. Latviai *o*, *e*, *i*, *u* vėikiausiai pavertčia grynaisiais balsiais *ō*, *ē*, *ī*, *ū*, iš kurių pirmuoju du ilgainiui išvirsta dvibalsiais *uo*, *ie*.

Lietuvių-latvių prokalbės viena dalis, iš kurios ilgainiui išrieda latvių kalba, pradeda tarti žodžius *laīka's, leīkja, liīksta, lūnka's* kaipo *lōka's* (per pėreiginį laipsnį **loīkas*; plg. žem. *lōnks* || *drōsē* „drąsiai“ Mž.), *lēka, līksta, lūka's*. Iš pastarųjų lyčių pėreiginėmis lytimis *lōka's, lēka, līksta, lūka's* pavirsta šiandienykščiomis lytimis *lūoks, līec, līkst, lūks*.

Vidžemėn latvių įeita dar su „nosiniais“ balsiais *q, e, i, u*, jei ne su dvibalsiais *an, en, in, un*. Tatai rodo Rygės vardas — *Ringā*, kuriuo tą miestą vadina žemaičiai. *Ringā* (acc. *Riņģa*) rodo, kad la. *Rīga* bus buvusi kitą kartą ištariama latviškai *Riņģā*. Su *Ringōs* vardu žemaičiai bus susipažinę nuo žiemgalių ar kuščių.

45. Visos kalbės ypatybės, dėl kurių šiandie visudaugiausia yra nutolusi latvių kalba nuo lietuvių kalbos, nėra tokios jau senos, kaip kitam kad gali pasirodyti.

Latvių įsikurta Latgaloje (apie 600 metus) ir Vidžemėje (apie 700 metus po Kr.) dar tuo metu, kai latvių kalboje tebebuvo sveiki *š* ir *ž*, dvibalsiai *an, en, in, un* ir *k* su *g*. Tiksliai garsų junginio *tj, dj* likimui spręsti neturime mēdžiagos, kuri būtų senesnė už 1000 metus. Tuomet bent būta jau (*t*)*š*, (*d*)*ž* (plg. tai, kas pasakyta dėl žodžio *sūoģis, kuoki* || *kūki*).

46. Latvių kalba, imant ją istoriškai, skiriasi nuo lietuvių kalbos ne daugiau kaip žemaičių tarmė nuo augštaičių. Tų skirtybių tiek maža, o bendrenybių — devynios galybės!

Latvių ir lietuvių kalbės bendrenybės rodo, kad šių abiejų kalbų būta dar neseniai viena kalba su dviem labai artimom tarmėm.

Kad latvių kalbos senovėje būta tos-pačios su lietuvių kalba, net ir nekalbiniškas gali pastebėti iš latvių kalbos gramatikos ir žodyno. Latvių kalbos linksniavimas ir asmenavimas maža-kuo tesiskiria nuo lietuvių, pav.:

Vienaskaita	Vard.	vīrs	svešs	brālis	rūoka	kāja	saūle	si'fds
	Kilm.	vīra	sveša	brāta	rūokas	kājas	saūles	si'fds (si'fdis)
	Naud.	vīram	svešam	brālim (-am)	rūokai (-ki)	kājai (-ji)	saūlei (-li)	si'fdi (j)
	Gal.	vīru	svešu	brāli	rūoku	kāju	saūli	si'fdi
	Īnag.	vīru	svešu	brāli	rūoku	kāju	saūli	si'fdi
	Viet.	vīrā	svešā	brālī	rūokā	kājā	saūlē	si'fdi
	Šauk.	vīr(s)		brāli	*rūok	*kāj	*saul	

Vienaskaita	1.	asmuo	esmu	metu	metuōs	daru
	2.	„	esi	meti	metiēs	dari
	3.	„	ir(a)	met	metas	dara
Daugiskaita	1.	„	esam	metam	metamiēs	darām
	2.	„	esat	metat	metatiēs	darāt
	3.	„	ir(a)	met	metas	dara

Net ir latvių kalbos tekstas nėra labai sunkus suprasti šviesuoliui lietuviui. Pavyzdžiui tiesie šios kelios eilutės:

Dziēsmas dēt, labi ļaudis,
iēnaiđina neceliēt!
Dziēsmu dziēdu, kāda bija,
Ne tā mana padarīta BW. 957

Vediēt mani kur vezdami,
Caūr siliņu nevediēt!
Smiltis manas kājas graūza,
Skujas bira vaīnagā BW. 18272

Ziemu gāju, ne vasaru,
Baītas meītas lūkuotiēs:
Kuŗa meīta ziemu baīta,
Tā vasaru juo baītāka BW. 11439,1.

Tāutiēts mani mazu nēma (jēma),
Dzīrās liēlu aūdzināt;
Vaīrāk resnu briēdināja,
Nekā liēlu aūdzināja BW. 21498,3.

47. Iš viso-ko matome, kad lietuvių ir latvių kalbos tarp savęs yra tikros sėšers, vienōs motynos kalbės dūkters.

Tai motynai kalbai, kurios dukterimis yra lietuvių ir latvių kalba, geresnio vardo už dvilypį lietuvių-latvių prokalbė neturime.

3. Prūsai.

48. Prūsų kalba lietuvių ir latvių kalbai nėra tikroji sesuo, nes prūsų kalba yra prūsų prokalbės tikroji duktė. Lietuvių-latvių prokalbė ir prūsų prokalbė yra tarp savęs tikrosios sėšers, šiandienykščiams latviams ir lietuviams tėtos. Šitų dviejų tėtų motyną mes vadiname *aiščių* prokalbe.

Vadinasi, ir lietuvių, ir latvių, ir prūsų kalba kilimo yra *āistiška*. Aisčių tautės, āisčių giminės šakelėmis pasirodo beesą lietuviai, latviai ir prūsai.

49. Aistiškųjų kalbų tyrimas rodo, kad āisčių bendrosios kalbės, vadinamosios prokalbės, visupirma suskilita dviem tarmėm — lietuvių-latvių prokalbe ir prūsų prokalbe.

Aisčių giminės narių plokštelė.

Aisčių prokalbė

I Prūsų prokalbė		II Lietuvių-latvių prokalbė	
Prūsų kalba		Lietuvių kalba	Latvių kalba
Prūsų kalbės tarmės		Žemaičiai. Augštaičiai	Latvių kalbos tarmės

50. Aisčių prokalbės suskilimą dviem skiltim — prūsų ir lietuvių-latvių tarmėm — turime nukelti net prieškristinuosna laikuosna, vėliausia IV—III amžium prieš Kr.

Pirmajame-antrajame amžiuje po Kr. prūsus jau pažįsta Roma suskilusius atskiromis kiltimis, besivadinančius tam tikrais kilties vardais, būtent — *āisčiai*s (Tacito — *Aestii*), *galindais* ir *sūdaīs* (sūdūviais, Ptolemajaus — *Γαλινδοι καὶ Σουδινοί*).

Prūsų kalbės gotiškiosios kilmės žodžiai rodo, kad prūsų su gotais prie Vyslos žiočių ir Aismarių (Frisches Haff) susidurta ne vėliau kaip III amžiuje prieš Kr. (Bg¹⁰ 75).

Kada prūsų pirmą kartą įkelta koja naujojon savo tėvynėn, to mes nežinome. Bet kad jų tenai jau gyventa III amžiuje prieš Kr., patiriame iš gotų kalbos pėdsakų, palikusių prūsų kalbos žodyne.

51. Prūsų tėvynė, kaip ir lietuvių bei latvių, nėra Baltijos pajūris. Vietų vardų studijos rodo, kad āisčių protėvynė ieškotina yra šiandienykščioje Gudo žemėje (Бѣлорусь), į rytus nuo Vilniaus.

Gudo žemės upėvardžiai (T 1—44, II 114) rodo, kad lietuvių ir latvių protėvių prieš jų įsikūrimą šių dienų Lietuvoje ir Latvijoje gyventa Dniepro (su Sožim) ir Berezinos augštupyje. Iš tenai lietuvius ir latvius išstumia VI amžiuje slavėnai, kurie tuo-pat laiku pasirodo ne tiktai vakarinėje ir pietinėje, bet ir šiaurės rytinėje Europos dalyje.

Prūsų protėvynė ieškotina yra greta su lietuvių-latvių protėvyne, t. y. į vakarus nuo pastarosios. Berezinos ir Dniepro (su Sožim) augštupys senovėje pridera lietuvių-latvių protėviams, o Nemuno ir Neris augštupys — prūsų protėviams.

52. Kadangi prūsų kalba seniau yra patapusi atskira kalba ne kaip lietuvių ir latvių, tai ji dėl to ir turi būti ben-kiek tolimesnė abiem-dviem pastarojom kalbom, kuriedvi tėra patapusi atskirom kalbom, gal, neanksčiau kaip VII amžiuje po Kr., kai latviai ištraukė anapus Dauguvės Latgalon.

Kad prūsų kalba yra daug tolimesnė lietuvių kalbai kaip latvių kalba, gali kiekvienas lengvai įsitikinti kad ir iš šių prūsų kalbos tekstų:

Staey defflimpts Pallaplaey. Pirmois. Tou ni tur kittans deiwans turryetwey. Anters. Tou ni tur iten emnen twayle deywas nienbaenden weitwey. Tirtis. Tou tur itan lankinan deynan lwyntintwey. Ketwirtz. Tou tur twayen thawan bhae mutien imunintwey. Pyienkts. Tou ni tur gallintwey. Ufts. Tou ni tur falobifquan limtwey. Septmas. Tou ni tur ranktwey. Afmus. Tou ni tur reddi weydikaufnan waytiation preyken twayien tauwylchen. Newyntz. Tou ni tur pallaplitwey twaylis tauwylchis butten. Defflympts. Tou ni tur pallaplitwey twaylis tauwylchies gennan, waykan, mergwan, pecku, adder ka tanaelfen heft. 1545 m. II katakizmas.

Stas Swints Criiftiāniīkas Druwis... As druwē en Deiwan Tāwan Wiifemufingn kas aīt teikūuns Dagon bhe lemmien. Bhe en Jelūm Chritum iwaian ainan Soūnon noufon Rikijan kas pagauts aīt efle Swintan Nofeilien Gemmons efle itan Jumprawan Mariān Stinons po Pontio Pilato Skriīlts Aulauns bhe enkopts Sem-mailiions prei Pickullien En tirtan deinan etiūuns efle gallan Unfaigūbons no Dagon Sīdons prei tickrōmien Deiwas iteife wiifemufingn Tawas iſquendau tāns pergūbons wijrft prei līgint itans giĵwans bhe aulaulins. As Druwē ēnitan Swintan Nofeilien ainan Swintan Chriiftiāniīkan kiĵrkin Stan perōniīkan Swintan etwerpiennian iteife griĵkan etiĵfinan menīas bhe ainan prābutīkan giĵwan. Amen. 1561 metų katakizmas.

Sta Thawe nuŃon. Thawe nuŃon kas thu affe an-dangon. Swintints wirŃt twais emmens. Pergeis twais laeims. Twais quaits audaffeŃŃn na femmey key an-dangon. NuŃan deininan geittin dais numons Ńchin-deinan. Bha atwerpeis noumans nuŃon auŃhautins kay mas atwerpimay nuŃon auŃhautnikamans. Bha ny wedais mans en-perbandan. Sclait isrankeis mans aŃŃa wargan. Amen. 1545 metų I katakizmas.

53. Prūsų kalba skiriasi nuo lietuvių ir latvių kalbos Ńiomis savybėmis:

1) prūsų kalboje išlikusį sveiką dvibalsį *ei* lietuviai su latviais tam tikrose sąlygose paverčia nauju dvibalsiu *ie*: pr. deinan || *dienà* la. *diena*, pr. deiws || *Diēvas* la. *Diēvs*, pr. prei || *prie-di* „priėdai“, pr. tennei (nom. pl. || tenna-ns acc. pl.) „jie“ || *aniē* la. *tiē*. Plg. lietuvių grutes *Diēvas* || *deivē* (seniau ir *deivystē*, *deivaitis*), *piētūs* || *peitvys*, *prietaras* || *preikālas*;

2) lietuvių ir latvių sveikus išlikusius senovės balsius *ā* ir *ō* prūsai nebeskiria, nes abudu garsu jie ištaria kaip *ō* (rašo *o*, *oa*) arba *ā*: pr. III *dāt* ir (po)*stāt* || *dūoti stōti* la. *duōt stāt*, prV brote (III brāti) ir woassis glossis || *broterēlis brōlis* la. *brālis* ir *uōsis glūos(n)is* la. *uōsis*, prV mothe (muttin I, mutien II, mūti III) || *mōtē* la. *māte*;

3) prūsų kalba kai-kur ir morfologijoje prasikiša pro lietuvių ir latvių kalbą: a) pr. deiwas (gen. s.) || *Diēvo* la. *Diēva*, b) pr. mais twais swais || *mānas tāvas sāvas* la. *mans tavs savs*, c) pr. tebbei sebbei || *tāu sāu* (sen. *tāvi sāvi*) la. dial. *tau sau*, d) pr. dāuns || *dāvēs dēvēs* la. *devis*, ir k.;

4) žodyne irgi prūsai daug-kur skiriasi nuo lietuvių ir latvių, pav.: anctan || *sviēstas* la. *sviēsts*, *bītas* „vakaro“ || *vākaras* la. *vakars*, dadan || *pīenas* la. *piēns*, kalis || *šāmas* la. *sams*, *kelan* || *rātas* la. *rats*, *kērdan* || *laīkas* la. *laiks*, pintis || *kēlias* la. *ceļš*, panno (pannu-staclan) || *ugnis* la. *uguns*, *wupyan* || *debesis* la. *debess*, ir d. k.

54. Ne viso prūsų žemės ploto kalba yra buvusi vienoda. Prūsų kalbos paminkluose, kuriuos sudaro trys katakizmai (1545 m. du ir 1561 m. vienas katakizmas) ir du žodynėliai (XIV—XV amžiaus Elbingos ir XVI amžiaus Grunau'o žodynas), galime įžiūrėti ben dvi tarmi. Prie kalbos paminklų priskaitę dar ir senosios prūsų žemės vietovardžius (J. Gerulio išleistus) su asmėnvardžiais (R. Trautmann'o leidžiamais) gausime tų dviejų tarmių visą eilę šnektų.

55. Prūsų kalbės suskilimas dviem tarmėm pridera nuo balsio *ē* ištario. Pietiečių prūsų tarmėje balsio *ē* buta plataus, t. y. *ē* (*ā*), o žiemiečių (šiauriečių) — siauro, t. y. *ē*. Platųjį *ē* Elbingos žodynas kartais parašo junginiu *ea*: geasnis „Schnepe“ || la. *dzēsnis* „schwarzer Storch, Reiher“, peadey „Socken, pėdėliai“ || *pēdà* la. *pēda* „Fusssohle“.

Pietiečiai prūsai (Tacito Aestii = áisčiai) gotų kalbos siaurąjį *ē* verčia balsiu *ī*, kuris yra buvęs daug artimesnis gotiškajam *ē* nei prūsų platusis *ē* (*ā*). Todel ir nenuostabu, kad gotų kalbos žodžius **glējaz* „gintāras“ ir **ēlā* „yla“ pietiečiai prūsai, visuartinieji gotų kaimynai, ištaria **glīsas* (ir vėliau) **glīsis* ir *īlā* (ir vėliau *īlō* = prV. ylo „Ahle“) Bg¹⁰ 256—7. *Glīsis* ir *īlā* iš pietų Prūsų patenka žiemų PrūsuoŃna, o iš čia prekybos keliu pasiekia Lietuvą ir Latviją: la. *glīsis*, *īlīns*, lie. *yla*.

Žiemiečių prūsų tarmėje *ē* vienur ir toliau palieka siauras, o kitur perdaug susiaurėjęs išvirsta garsu *ī*.

Garsas *ī* iš *ē* yra žiemų rytiečių ypatybė, kuri visuanksčiausia atsiranda Vėluvos apylinkėje: 1258 m. Per-nen || Per-nyn G¹ „už **Nēnos* upės esąs“, 1326 m. Wilaw Sc I 93. XVI amžiuje *ī* iš *ē* iš rytų bus pasistūmęs ir į Sėmbos (lot. Sembia Sambia, vok. Samland) rytus. Sėmbos rytine šneкта yra rašyti 1545 m. II katakizmas ir 1561 m. III katakizmas, kurie visur balsio *ē* vietoje turi *ī*, pav.: II ydieyti = III īdeiti. Pirmasis 1545 m. katakizmas bus rašytas viena vakarinės Sėmbos šnektų, nes ten *ē* niekur nėra dar net ir 1545 metuose pavirtęs balsiu *ī*, kas matyti iš šių katakizmo žodžių: turretwey 5₃, Stenuns 5₂₀, lēfuns 5₈₁, grecon 7₁ grekun 7₂₀, bietis eden 7₁₈ betten eden 7₂₄, eedeitte 7₂₁, palletan 7₂₈ = III kat. turrītwēi, Stīnons, -līfons, grīkan, bītas, īdin, īdeiti.

56. Žodžio gale, ne po kirčiu, ir pirmojo katakizmo, kaip ir II bei III kat., šnektose *-ē* virstama balsiu *-ī*, kas matyti iš veiksmažodžio lyties ymmī-ts jmmītz „ėmė“ < **īmē+t(a)s*. Daugiskaitos 2 asmeis galūnė *-ty*, *-ti* visų trijų katakizmų šnektose gali būti kilusi iš prolytės *-tē* (lie. *vėdė-tė-si*).

Antrojo katakizmo lytis ymmēits ymmeyts „ėmė“ rodo, kad galinio *-ē* jau būta pavirtusio balsiu *ī* dar prieš senojo *ī* sudvibalsėjimą (diphthongisatio), kuriam pavyzdžiu gali būti žodžiai II weydikausnan = III wijdikausnan, II crixteits = I, II crixtīts „krikštytas“, II reykeis greta su lytim rykyes = III rikījs (nom. s.) rikijan (acc. s.) „viešpatis, Herr“.

57. Profesorius N. van.Wijk'o (Altpreussische Studien. Haag 1918, 18) spėmuo (Vermutung), kad galinio *-ē* visų trijų katakizmų šnektose po kirčiu liekama *-ē*, o be kirčio pavirstama *-i* (= *-r*), rodosi, sutinka su kalbos duomenimis:

per-bānda, kūra : maitā, billā-ts = per-lānki, per-traūki : budē, weddē = mūti, perōni : lēmmē.

58. XVI amžiaus žiemiečių prūsų tarmėje balsis *ā* atstoja du lietuvių kalbos garsu — *o* (la. *ā*) ir *uo*. Nors šita *ā* 1545—1561 metuose pažįsta visos trys šnektos (I, II ir III kat.), bet jis kilimo yra naujas, nes jo vietoje XIII, XIV ir XV amžiaus pradžioje žiemiečių prūsų tarmės šnektos dar tebeturi *ō*, ką pirštu prikišamai rodo Sėmbos žemės vietovardžiai (G²), pav.: Auctowangos Grindos (nom. pl. f.), Byoten Beyoten || lie. *Bijotai*, Dywone-lauken, Soke 1258 Schokym 1299 Scoken terra 1326 m. „vok. Schaaken“, Wobsdis 1331 m. „eyn luchs“ || *opšrūs* la. *āpsis* (*āpša*) „барсукъ“, Wosenbirgo Wosispile || *ožys* la. *āzīs*, Kopte (Kupte) Aucopte, Auctacops Paymecopo Pillecop || *kōpos*, Komayn „šiandie vok. Cumehnen“, Laypo < *Lešpō* „liepa“, Motern, Pobeti 1258 m. greta su 1320 m. Pubethyn 1325 m., Puwunden || *pō*.

Ir be XIII—XV amžiaus vietų vardų liudijimo galima būtų prieiti prie išvados, kad XVI amžiaus Sėmbos žemės šnektose balsio *ā* išriedėta iš senėlesnio *ō*. Kad sembiečiai prūsai būtų neturėję balsio *ō*, tai iš balsio *ā* nieku būdu negalėjęs būtų išriedėti balsis *ū*, garsų junginiuose *pā, bā, vā, mā, kā, gā*: šupūni „Frau“ || lie. *žiūpōnē* (I.), poglabū „herzte, pamylavo“ || la. *glabāt*, gallū „galva“ widdewu „вдова“, deiwūtai „deivotai“ adv., mūti „motyna“, mukint „mokinti“, laikūt laiku „laiko“, perōnisku „bendra“ (nom. s. f.), mergu „merga“.

59. Visi trys katakizmai su *ū* iš *ō* turi dar kartais greta ir *ō*: po „pō“ I, II, III (pōtan 61₁₆, pō Dangon 67₁₂, pōmien 79₈₆), I perroniscan II perronisquan III perōniskan „Gemeinde“, I encops II enquoptzt III enkopts (3 ×) „pākastas, palaidotas, begraben“ < **eñ-kōpt(a)-s* (*en-* su „akūtu“).

Prūsų šakniai *kōp-* lietuvių kalboje gali atliepti *kop-* arba *kuop-*: ž. *kōpti* (*Užkōpk* ugnį pelenais, kad ašglis neišplėnėtų! Ms., Slnt.) || r. a. *kuōpti* „laidoti“ (numirėlį *kuōpia*, *pakuōpcie* Dsn.). Žiemų prūsai su dalyviu **eñ-kōpts* rodo, kad po *k* balsio *ō* visu pirma pradėta virsti balsiu *ū* kirčiuojamame skiemenyje. Iš bendraties laikūt galėjo gauti *ū* ir esamojo laiko lytis **lāiko* : *lāiku* (4 ×).

Polinka „pališka“ drauge su lytim enterpo „duoda naudōs“ (plg. lytis laiku, *per-bānda*) rodo, kad ir po *p* tiktai kirčiuojamojo *ō* tevirstama balsiu *ū*: *pūdauns* „nešęs“ || pīdai „neša“, šupūni „žiūpōnē“.

60. Pirmojo katakizmo šnektose *ō* virtimas balsiu *ū* dar nėra buvęs galutinai išvestas: 1545 m. I katakizmo autoriaus vienamėčiai tebebus dar sakę greta su naujuoju *ū* ir senąjį *ō*: *fomonentwey* = II *fmunintwey* III *fmūnint* „geřbti, t. y. *žmōninti*“, *gobuns* greta ir *pergubuns* || ž. *gobinti* V || a. *gabēnti* „nešti“, *wissemokin* „visagalintį“, *taykowuns* = III *teikūuns* (teikū), *patickots* „II pagauts, pradėtas“, *kodefnnimma* = II *kudefnammi* „so oft = *kuō* (dažnai)“.

61. Visose šnektose tasai *ō* nepavirsta balsiu *ū*, kuris stovi prieš arba po *n* ir prieš *m*: *no* < **nō* (lie. *-nā* < **nā*: *kanā* lendi? Zt., *dangunā* < **danguñ* acc. + *nā*) greta su *nā* || I, II, III *perōni-* „bendras“, III *tickrōma-* „teisus, gerech“.

Gennāmans „žmonōms“ turi *ā* užuot *ō* iš kitų linksnių, kuriuose tekaitaliojasi *ā* tiktai su *a*, bet niekad su *ō*. *Rāms* ir *tāns* turi ne *ō* dėl to, kad abiejų žodžių *ā* yra kilimo iš trumpojo *a*: *ra'm(a)-s*, *ta'n(a)-s*.

Garsų junginio *ām* išvirtimą junginiu *ōm* rodo ir sūdūvių (sūdū) arba jotvingų tarmė: 1248 m. asmeñs vardas Скомондъ IL 799 = 1326 m. Scumandus Bg¹⁰ 78 iš sūd. lyties **Skōmand(a)s* || ž. *Skomantař*. Tą-pat rodytų ir 1255 m. sūdūviškas asmėnvardis Коматъ IL 828¹⁸, jei jis būtų vestinas iš lyties **Kōmāt(a)s*, o ne **Kamāt(a)s* (|| pr.-vok. 1353 m. Camynen „Komienen Kr. Rōssel“ G¹): 1384 m. Sėmbos vietovardis Komayn „šiandie vok. Cumehnen“ G² || la. *kāmēt* „hungern“ (skr. *kāma-s* „geismas“, trak. *καμολης* „προσφιλής“ mylimas, draugiškas“ Kretschmer Einleit. 239).

62. Pirmojo katakizmo šnektose galinio siaurojo *ō*, neturint jam kirčio, pavirsta plačiuoju *ō*, iš kurio vėliau išriedėta balsio *ā*. Šito *ā* vietoje II ir III-ojo katakizmo abidvi šnekti turi *-u*, t. y. *ū*. Laukiamosios raidės *-u* vietoje randame *-a* šituose pirmojo katakizmo žodžiuose: *dinkowats* (z 2 ×) bha limatz, Stasma ii stasma, kuriems atliepia II *dinkautzt* bhe lymucz, Staesmu istesmu ir III katakizmo lytis dīnkauts bhe līmauts (skaityk *līmuťs*; *au* įtrauktas iš kaimyno žodžio dīnkauts, kilusio iš lyties dīnka(w)ū-ts < **dīnkavōťs*), stesmu iīstesmu.

63. Visos trys žiemiečių prūsų tarmės šnėktos senėlesnį *ō*, kilusį iš aisčių prokalbės dviejų garsų *ā* ir *ō*, prieš šešioliktą amžių bus tarusios dvejopai — plačiai, kaip *ō* ir siaurai, kaip *ō̃*, po lūpinių (*p, b, v, m*), gomurinių (*k, g*) ir prieš *m, n*.

Siaurojo *ō̃* turėta būti irgi dvejopo, iš kurių vieno būta labai siauro, nes jis vėliau pavirsta balsiu *ū*.

64. Pietiečių prūsų šnėktose *ō* būta plataus, t. y. *ō̃*, ką rodo jo nepavirtimas garsu *ū*. Elbingos žodynėlio šnėkta, kuria yra šnėkėję Pamedės prūsai arba pamedžiōns (G¹ 272—4), ištaria *ō* plačiai, ką rodo šio garso rašymas raidžių junginiu *oa*: boadis „dūris“, doacke „varnėnas“, coaris „šalinė“, loase „apklōtas“, moazo „teta“ || *mōša* la. *māsa*, noatis „notrė“, poalis „balandis“, poaris „Maulwurfgrille“, soakis „žiogas“, foalis „žolė“, woapis „dažas, bār̃“, ploaste „paklōdė“.

Pamedžionų šnėktos *ō* arba *ā̃*, kam tarsi pritaria rašyba *oa*, gali būti kilęs ne tik iš senėlesnio *ō̃*, bet ir iš *ā̃*. III katakizmo šnėktoje dvibalsis *a* pailgėja po „cirkumflekcinį“ kirčiū, pav.: *lāiku* „lāiko“ || ž. *lāika*, *āusins* „ausis“ (acc. pl.) || ž. *āusi*, *ālgas* „algos“ (gen. s.) || ž. *ālgā*, *rānkan* „raiką“, *mārtin* „marčią“ || ž. *mārtē* Sint.

Ir šitas dvibalsinis *ā* Elbingos šnėktoje gali pavirsti balsiu *ō̃*, kurio vietoje rašoma yra *o* ir *oa*: yccroy „kojų ikrai“, clattoy „Klette“ (nom. pl.) < **ikrāi* (|| lie. *galai*), caymoys „Achsel“, ennoys „drugys“, cariawoytis „Heerschau“ || waitiāt „kalbėti“ || spoayno „putos“ greta su sutrumpėjusiu dvibalsiu *āi* > *ā̃* lytyse moalis „miežis“ (|| la. *māize* „duona“), moasis „dumplės, мѣхи“ (= *māšas* < ž. *māšas* Kv. arba *māišps* Sint), roaban „raibas“ < *rāiban*; scolwo „skala“ (|| skėlti = *kalvā*: *kēlti*), solthe „ragaišis“, wolti „vārpa“ < **vālti* (l. *włoc*, rus. *вóлоть* || lie. *vāltis* „Haferrispe“), woltis „Unterarm“ || woaltis „Elle, uolektis“ < **āltis* < **ālk-tis* || la. *ēlks* lie. *alkūnė* sl. *olkūt* „покоть“, doalgis „daigis“ = ž. *dālgis*; dongo „Refe, l. daga“ < **dāngō* || kurš. *daŋga* „kampas“ || droanse „griežėlė“, soanxti „kibirkštis“ (|| ysl. *sangur* „angebrannt“ Zupitza Guttur. 205, Fick III⁴ 429); som-pisinis „sąmalinė duona“; api-sorx „Eisvogel“ (|| sarke „šarka“), bordus „barzda“, gorme „karštis“ Bg¹⁰ 186, paffortis „žarstėklis“ < **pa-zārtis*, scordo „Schwarte“ < **skārdō* (: sl. *skora* = lie. *karda* : sl. *kora*, lie. *karna*), smorde „rhamnus frangula, Stinkbaum“, tula-wortes „karvės knygos, Mannigfalt“ < -*vārtēs* (vartyti), wormyan „raudonas“ < *vārmja-* (prG. warmun, skaityk warmien) || moargis „l. morg“ < **mārga-*.

65. Tokį-pat pailgėjimą Elbingos žodynėlio šnėktoje rodo ir dvibalsiai su pirmuoju sandū *e*, pav.: geauris „Wasserrabe“ < *gēur-*, mealde „žaibas“, fealtmeno „volungė“ (|| *žēltas* „gelsvas“ Biržų ap. dainose), greanste „grįžtis, ies“, teansis „Deichsel“ < *tēnsa-* (tēsti), leamis „озимое, Winterkorn“ < **zē(i)mis*.

66. Dvibalsio pirmasis sąidas (Komponent) *a* prūsų kalbos šnėktose palieka trumpas, jei jis stovi po „akūtinį“ kirčiū arba be kirčio, todėl Elbingos žodynėlis rašo šiuose žodžiuose *a* (ne *o, oa*):

A) dvibalsis po „akūtinį“ kirčiū: braydis „brėdis“ < **breidis* arba (kaip rodo la. *briēdis*) **breidīs* (prV. *re* > *ra*), laipto „lāipta“, slayx „slėkas“ < **slāikjs* < **slēka's* (prV. *le* > *la*); salmis || *šālmas*; antis „āntis“, panto „pāntis“ < *pañtō*; artwes || *irtī* (*irklas*), sarke „šarka“, sarwis „šarvas“, warne buca-warne „vārna“;

B) dvibalsis prieš kirtį: dantis „dantis“, wanso „wasy“, fansy „žasis“ < *zans't* (cf. *martī, patī*), worto „boporā“ (nom. pl. n.) lapiworto.

67. Senovės „oksitonai“ (gr. *θεός*, lie. *galai*) prūsų kalboje dvibalsio pirmąjį sandą palieka trumpą net ir tuose linksniuose, kurie kirtį nuo galūnės yra perstūmę ant šaknies dvibalsio (Trautmann Altpr. Sprachd. 189). Todėl galima suprasti šių Elbingos žodynėlio lyčių balsį *a* laukiamojo *o* arba *oa* vietoje: balgnan || *balnaĩ*, dalptan „káltas“ || *donotó*, scaytan „щитъ, scūtum“ || sva. *scīt* s. ysl. *skīð* „Scheit Holz“ < ieur. **ske-ʔo'm*, laygnan „veidas“ < **laiknan* < **leikna'n* (la < le) || rus. *лицо*, snaygis „sniegas“ < **snaĩga's*, ansis „ąsa, vąšas“ < **ansa's*, aysmis „iešmas“ < **aisma's* < **eišma's* (prV. *e-* > *a-*), warnis colwarnis < *varna's* || *varnaĩ*. Išimtį sudarytų Elbingos žodynėlio žodžiai caymis, playnis (< *pleinas: prV. la iš le), granstis, lanctis, carbio, fardis, jei jie būtų lygiai lygūs mūsų žodžiams **kaĩmas* (ji rodo pr. III kaimaluks „lanko, kiemaĩ nueĩna, sucht heim“; prV. caymis gali būti ir = lie. *kāimas* ir la. **kaĩms*, kurį rodo buvus žodis *kaĩmĩns* „kaimýnas“), *pliēnas* || *pliēninis* (adj.) „стальной“ Mrc., grāžtas || pl. *grāžtai*, *laĩktis*, *kaĩbija*, *žāĩdis* (ir Jn. *žāĩdys*).

68. „Cirkumflekcinės“ šaknies „paroksitoniniai“ žodžiai doalgis „daigis“, dongo < **daĩgā* rodo, kad playnis, granstis, lanctis, carbio, fardis tegali eiti tiksliai „oksininiai“ žodžiais (*vaĩkaĩ, dievaĩ...*).

69. „Cirkumflekcinis“ dvibalsis *au* baltio *a* Elbingos žodynėlio šnekte, rodosi, balsiu *ā* neverčia. Tam reikalui ištikimos medžiagos nė neturime, nes *cawx* || *kaūkas*, ausnis (skaitau ne *ausins del lyties agnis [ne agins!]: *gn* iš *kn*, kaip matyti iš žodžių *sagnis* || *šaknīs*, *laygnan* < **leiknan* || *лиуо*, *nognan* „oda, Leder“ || gr. *νάος*), tauris || *Taurāpilis* Bg⁶ 43 gali būti senovės „oksitonais“. Saule ir *causy* turi turėti *au* (ne *ou*, *oau*) del dvibalsio „akūto“: *saūlē* = lie. *sāulē* la. *saūle*, *kraūsī* (gen. s. *kraūsīās*, kam pritaria daugiskaitos vardininkas *causios*) = lie. *kr(i)āušē*.

70. Elbingos žodynėlio vienaskaitos vardininkai *spoayno*, *scolwo*, *scordo*, *dongo* ir *wolti* (jei ji nėra kaip ir *mary* „Haff“ = lot. *mare* daiktinės — neutrum — gimtės vardas), *soanxti* rodo, kad „cirkumflekcinės“ šaknies *παροξύτων* pamedžionų šnekte nepavirsta *οξύτων* ais kaip lietuvių kalboje. Vadinasi, galūnės „akūtiniai“ balsiai *-ā* ir *-ī* prūsų kalboje nenutraukia ant savęs kirčio nuo „cirkumflekcinės“ arba trumpos šaknies.

Pamedės prūsai, kaip ir senovės latviai, paroksitoniniuose žodžiuose „cirkumflekcinio“ kirčio nenustumia nuo šaknies ant „akūtinės“ galūnės, bet ji senoviškai tebeįstaria, sakydami: *spā'inō*, *skā'lvō*, *skā'rdō*, *dā'ngō* (cf. lie. *rankà*, gen. s. *rañkos*) ir *vā'ltī*, *sā'nkstī* (cf. s. lie. *santī* „ėsanti“, gen. s. *sañčios*).

Vienos rusų kalbės lyties *пѣна* neužtenka išvadai, kad ir prūsai savojo žodžio dvibalsyje *ai* > *oay* būtų tarę „akūta“. Sanskrito žodis *phēna-s* „puta“ rodo, kad prūsų žodžio turima „cirkumflekcinis“ *ai*. Slavėnai žodyje *пѣна* turi „akūtinį“ *ai*, kuris kilimo yra naujas, kaip ir žodžiuose vorona greta su lytim voronъ. Taigi, prV. *spoayno* lietuviškai šiandie būtų ištariama **spainā*, gen. s. **spainos*.

71. Elbingos žodynėlio ypatybė dvibalsį *ān* (= ž. *ān*, a. *añ*) tarti kaipo *ān* (droanse „Schnarrwachtel“) teatsikartoja vienoje tiktai pamedžionų žemėje, iš kurios turime asmenvardį *Moante* (Kammeramt Pr.-Mark) G¹ 273 greta prie Sėmbos žemės asmenvardžio **Mant(a)s*, išlikusio 1331 m. kalno varde *Mante-garbs* G¹, PN.

Prūsų žemė. 72. XIII amžiuje Prūsų žemės siena kryžiuočiai vakaruose laiko Vyslos upę, o rytuose ir žiemuose — Nemuno upę. Pietūse Prūsai susiduria su Lėnkais. Štai kaip kryžiuočių kronikininkas Dusbargas aprašo Prūsų sieną:

Terra Prussie pro terminis suis, infra quos constituta est, habet Wiselam (= *Výsla*), mare salsum (= *Baltijos jūra*), Memelam (= *Nėmunas*), terram Russie, ducatum Masovie et ducatum Dobrinensem. Wisela est aqua fluens de Cracovia in terram Pomeranie, circa castrum Danczke intrans mare, dividens Poloniam et Pomeraniam a Prussia. Memela etiam est fluens aqua, descendens de regno Russie circa castrum et civitatem Memelburgk (= *Klaipėda*) intrans mare, ipsam Russiam, Lethowiam et Curoniam (= *Kuřšas*) dividens etiam a Prussia Sc. I 50—1.

73. Šito žemės ploto prūsai, kaip esame augščiau matę, kalba dviem tarmėm — *ē*-tarme ir *ǣ*- (vėliau *ī*) tarme. *ē*- arba žieminės (šiaurinės) tarmės iš raštų mes pažįstame tris šnektas (I, II ir III kat.). Pietinės arba *ǣ*- (ā)- tarmės iš raštų tėra mums pažįstama viena tiktai pamedžionų šnektą. Kitos prūsų kalbės šnėktos galės išeiti aikštėn, kai bus žmoniškai ištirti Prūsų vietovardžiai ir asmenvardžiai.

74. Prūsų tautą, kaip ir kiekviena kita, yra sudaryta ben iš kelių kilčių. Kiltis nuo kilties paprastai skiriasi ne tiktai papročiais, bet ir šnektą.

Prūsų tautės kiltis ir tų kilčių tikrinius vardus aikštėn yra iškėlęs Dusbargas, kuris šitaipos rašo:

Terra Prussie in XI partes dividitur. Prima fuit Colmensis et Lubovia, que ante introitum fratrum domus Theutonice quasi fuerat desolata. Secunda Pomesania, in qua Pomesani. Tercia Pogesania, in qua Pogesani. Quarta Warmia, in qua Warmienses. Quinta Nattangia, in qua Nattangi. Sexta Sambia, in qua Sambite. Septima Nadrowia, in qua Nadrowite. Octava Scalowia, in qua Scalowite. Nona Sudowia, in qua Sudowite. Decima Galindia, in qua Galindite. Undecima Bartha et Plicka Bartha, que nunc major et minor Bartha dicitur, in qua Barthi vel Barthenses habitabant. Vix aliqua istarum nacionum fuit, que non haberet ad bellum duo milia virorum equitum et multa milia pugnatorum. Sambia opulenta et populosa potuit habere IV milia equitum et XL milia pugnatorum. Sudowite generosi, sicut nobilitate morum alios precedebant, ita divitiis et potencia excedebant. Habebant enim sex milia equitum et quasi innumerabilem multitudinem aliorum pugnatorum. Quelibet istarum gencium habebat multa castra et firma, de quibus tediosum esset per singula enarrare. Sc. I 51—2.

75. Kulmo (terra Culmensis, Culmerland) sritį Dusburgo gadynėje valdo lenkai, kas matyti iš šio liudijimo (Działyński Lites I 197): quod quidam legatus de latere missus erat in Prussiam a domino nostro papa, et cum veniret de Romana curia et esset in terra Prussia, et incepit ire et incedere sicut legatus factus in provincia, ubi deputatus est, sed cum fuisset sibi dictum, quod dicta terra Culmensis esset de regno Polonie et infra ipsum regnum, deposuit insignia sua et exivit terram Culmensem, et transtulit se ultra flumen Ossa ad terram Prussie, ad quam erat missus sicut legatus de latere, et ibi resumpsit insignia sua, et cepit exercere legacionem suam sicut legatus deputatus et missus in Prussiam. Sc. I 51²). Cf. Dr. O. Schlüter Wald, Sumpf und Siedlungsland in Altpreussen vor der Ordenszeit. Halle a. S. 1921, S. 21, 31.

Pats Kulmo (lot. *Culmen, Colmen*) vardas kilimo yra lenkiškas, nes lénkai šį miestą (vok. die Stadt Kulm) ir sritį (civitas Colmensis > terra Colmensis) vadina *Chelmno*, kas yra vienš kilmės su miesto vardu *Chelm* || rus. Холмъ = sl. *cholmo* < germ. **xulmaz* „kalva, Holm“.

76. Liubavo (Lubovia) srities vardas, kaip ir Kulmo, yra irgi lenkiškas: *Lubów, Lubowo* || rus. Любово. Sako, kad Kulmo ir Liubavo srityse visuomet gyvenę lénkai (Zeufs Deutschen und Nachb.² 676*). Kad 1303 metuose Liubavo srities būta lenkiškos, rodo šie Dusburgo žodžiai: quinquaginta viri de Lethowia latrunculi intraverunt terram Lubowie, qui premiserunt virum unum scientem linguam Polonicam, ut statum terre diligencius exploraret Sc. I 169. Dlugošui Prūsų ir Lenkų sieną daro Osos upė: Ossa dividens Polonorum terras a Prutenorum I 13; Pruthenorum regio Polonorum regioni confrontata a flumine Ossa, qui et ipse in Wislam decidit terrasque Polonorum a Pruthenis determinat I 118. Be to plg. ką sako kiti šaltiniai dėl Osos: Ossae superius usque in Prussiam..., per ascensum Osae usque ad terminos Prussiae..., ab eo loco ubi Drentza egreditur terminos Prussiae.

Liubavo srities žiemuose 1303 m. (Osterodės aps.) gyvenus prūsų¹⁾ rodo vietos vardas *Sassen-pile*, kurį jau 1338 m. vokiečiai yra išsivertę vardu Hasenberg G¹, o lénkai (SG V 391, X 330) Zajączkowo. Iš čia patiriame, kad ir Liubavo srities prūsų turėta žodžiai *sasnis* „kiškis“ ir *pils* „pilis“.

77. Iš senovės šios sritys (terrae) yra prūsiškos: 1) lot. Pomesania — žemės plotas tarp Vyslos, Nogato su Elbingos upe, Osos ir Zirgūnos (1290 m. Sirgun = dabar vok. Sorgefluss G¹) arba Serijos upės, įtekančios Drūsens ežeran (vok. Drausensee), 2) Pogesania — Aismarių (das Frische Haff) pamarys tarp Drūsens ežero, Serijos (Paserio, vok. Passarge) ir Drivančios upių, 3) Warmia — Paaismaryje tarp „Pogesanijos“ „Galindijos“ ir „Natangijos“ sričių, 4) Nattangia — nuo žeminio Aismarių pamario Prėgliaus pietiniu paupiu net iki Alnos (vok. Alle) upei, 5) Sambia — tarp Deimenos, Prėgliaus upių ir jurių-marių, 6) Nadrowia — nuo Kuščių marių į rytus augštutinio Prėgliaus paupiu net iki Gilijos ir Osos upių šiaurėje ir Guldapės upės pietuose, 7) Scalowia — Nemuno žemupyje, tarp Nadruvos ir Kuššo: Theodoricus... venit navigio ad terram Scalowitarum, que sita est in utroque litore Memele, et accedens improvise ad castrum, situm tunc in eo loco, ubi nunc est castrum Raganita (= *Ragainé*), inceptit ipsum impugnare Sc. I 133, 8) Sudowia — buvusi Suvalkų gubernija ir gretimoji Rytų Prūsų dalis (į rytus nuo didžiųjų Mozūrų ežerų); vakaruose siena ėjusi su galindų žeme Luko (l. Łek, gen. Ełka < *Łka) upe, o rytuose — Nemunu, 9) Galindia — pietuose susiduria su Mazovija, vakaruose eina net iki Alnos upei, kur susisiečia su „Pogesanija“, rytuose siena ėjusi Luko upe su Sūduva; nuo Nadruvos galindų žemę skyrusi Guldapės upė, 10) Barta — rytiniame Alnos paupyje, į pietus net iki galindų žemei.

Tiksliau pažymėtas Prūsų sritis rasite žemėlapyje, kurį vėliau žadu pridėti prie pirmojo žodyno tomo.

78. Dusburgo sričių ir prūsų tautos kilčių vardai lietuviškai turėtų būti šitaip vadinami:

1) **Pamedė** || pr. *Po-medjan* „Pagirys“: pr. *po* „põ, unter“ + *median* || p. dz. *mēžas* la. *mežs* „giria, Wald“. Pamedės gyventojus lénkai bus; senovėje vadinę *pońe(d)zańe* pl. (*pońezańin* sing.), t. y. **pamedjānes* (su tokia-pat galūne kaip ir žodžiuose l. *mieszczanie* || мѣщане „miesto gyventojai“ < **maist-jān-es*, l. *grodzanie* „pilies gyventojai“ || горожане < *gardjān-es*, рушане „жители города Русы“). Kryžiuočių lūpose lénkų vardas *pomie(d)zanie* turėjo pavirsti lytimis Pomizania (1231 m.), Pomesania (1247 m.), Pomezania (1249), Pomesan (1299) G¹, PN. Krikščionių ir miesčionių pavyzdžiu *Pamedės* gyventojus lietuviškai galima būtų vadinti *pamedžionimis*: pamedžionys (senoviškai -nes), pamedžionų. Lietuviškiau bus pamedžionis vadinti *pamedėnais* arba *pamedičiais*;

2) **Pagudė** || pr. *Po-gudjan* n. arba *Pagudinē* (sc. *zemē*) „Pakrūmė“: pr. *po-*, *pa-* „põ, unter“ + *gudē* (gudde) „krūmas, Busch“. Srities vardo susekti padeda „Translacio et miracula sanctae Barbarae“ (Sc. II 404), kur skaitome: Ab Elbingo igitur satis in bona distancia in litore maris recentis et prope oceanum in terra Warmiensi castrum Balga nomine edificarunt, quod prius Honede appellabatur. De Balga vero castro terras Warmiensem, Waywensem, Natangiensem, *Pagudinensem* et provincias Barthen majorem et minorem ad unitatem fidei compulerunt, construentes eciam in eisdem terris castra in Natangia Cruczburg et Barthensteyn, in Barthen autem castrum nomine Wisenburg. Terra *Pagudin*-ensis rōdo, kad srities dėvėta vardas *Pa-gudinē*, kas yra vedinys iš lyties *Pagudjan*, *Pogudjan*, kuri 1231 m. šaltinyje „Liber censuum

1) ...nur das Kulmerland polnisch, die Lōbau aber um die Zeit des Auftretens der Ritter rein preussisch war. O. Schlüter l. c. 43. Kulmo srityje šliūteris temini vieną tikrai prūsišką vietovardį — *Kaucke* (dabar vok. Herrmannsruhe) l. c. 34.

Daniae" (Sc. I 737) įrašyta sudarkyta lytim Peragodia: Hec sunt nomina terrarum Pruzie: Pomizania, Lanlania (skaityk Lanlania = dabar vok. *Lenzen* Kr. Elbing G¹ 82), Ermelandia, Notangia, Barcia, Peragodia, Nadraula, Galindo, Syllonis in Zudua, Littonia. Hec sunt terre ex una parte fluvii, qui vocatur Lipz (= der Pregel). Ex altera parte eiusdem: Zambia, Scalewo, Lammato, Curlandia, Semigallia. Pagudės gyventojai senovės lenkams yra *Pogężanie* < **Pa-gud-jān-es*. Kai garsą *ę* (iš *u*) lenkai pradėjo tarti kaipo *e* (*sen* = сѣнь = gr. ὑπνος < ieur. **supnos*), tuomet turėjo atsirasti lytis *Pogężanie* ir vėliau (*snu* || снѣ < сѣна) — *Pogężanie*. Šaltinių vardai 1287 m. Pogusania (forum Pogusanie ad fluvium Drywantze vulgariter nominatum in illo loco, ubi quondam pons Nasgitrin fuerat — Krickhausen'o apylinkėje PN), 1310 m. Pogozania, 1315 m. Pogyzonja, 1331 m. Pogzania Pogosania, 1326 m. Pogesania, 1346 m. Pogazania kilę yra iš lenkiškojo srities gyventojų vardo *Pogężanie*, *Pog(e)zanie* „pagudėnai“;

3) *Vārmē* || pr. *Vārmē* „Raudonė“: prV. wōrmȳan, prG. warmun (skaityk warmien) „raudonas, rot“ < *vārmja-n* n. Būdvardžio šaknies „cirkumflekta“ (lietuviškai būtų **vārmias* „rot“; del galūnės plg. *žālīā*) rodo ne tiksliai Elbingos žodynėlio lytis, bet ir srities vardo rašba su *or*: 1262 m. Worme-land G¹ greta su 1388 m. Warmeland PN, 1249 m. Warmia „Ermland“; plg. dar 1419 m. dviejų miestų vardą Wormen (|| 1423 m. Warmen). *Vārmē*s vardą, be prūsų, pažįsta dar ir senovės kuršiai: latviškojoje Kuršo dalyje turime miesto vardą *Vārme* „vok. Wormen“ (šiandie ištaria *Vārme* Endzelin Lett. Gram. 858 S., iš kur vietos gyventojai vadinasi la. *Vārminieki* BW 12684,4), o žemaitiškojoje senojo Kuršo dalyje — upės vardą *Varmė* (— Ventos deš. intakas, Vaiguvo ir Užvenčio ap.). *Vārmē*s prūsus galėtumbime vadinti *varmiēčiais* arba *varmėnais*;

4) *Nótanga* || pr. *Nótangō* (pietūse) arba *Nītangō* (žiemuose). Be to, yra buvusi šnektose ir lytis pr. *Nótungō*. Šaltiniai mūsų sritį vadina šitaip: 1231 m. Notangia, 1249 m. Natania, 1263/5 m. Natangen, 1284 m. Notungia Natangia, 1326 m. Nattangia G¹. Be šalies vardo būta dar ir *Vārmē*s srityje 1341 m. dvaro vardu Natangyn PN. *Nótangos* vardas gali būti vienos kilmės su Sūdovės lietuvių žodžiu *nótung-aris* Nm. „grėva, griozdiškas žmogus, plumper Mensch“ (del galūnės plg. žodžius *vėp-aris* „vėpla“, la. *kliv-aris* „klyvis“)¹⁾. *Nótangos* gyventojus galime vadinti *nótangėnais* (cf. Jūzintų par. sodžiaus vardą *Pilkėnai*);

5) *Sémba* || pr. *Sēmbo* ir (vėliau *se* pavirtus junginiu *sa*) *Saībō* — šalies vardas: *sēmbai* || pr. *sēm̃bai* *saīb̃bai* — šalies gyventojų vardas, kurį jau 1073 m. Brėmų Adomas lotyniškai vadina *sembi*: Illae autem insulae, quae Sclavis adiacent, insigniores accepimus esse tres. Quarum... Tertia est illa, que *Semland* dicitur, contigua Ruzzis et Polanis; hanc inhabitant *Sembi* vel *Pruzzi*, homines humanissimi (Monum. hist. Germ. IX 374, T II 2). Šaltiniai šią Prūsų sritį vadina: 1224 m. Samblandia, 1231 m. Zambia, 1238 m. Samia, 1242 m. Samlandia, 1246 m. Sambia. *Vārmē*s srityje būta 1357 m. prūso vardu Gunther Sambe (vok.). Nuo asmeis vardo *Sambo* (< *Sēmbas*) turime kaimo vardą *Sambalauks* > 1390 m. vok. Sambelauken „dabar Samlack Kr. Rössel“. *Sembo* vardą aš kildinu iš nebevertojamo žodžio *semas* „saviškis, Sippenangehöriger, socius“, su kuriuo rišu slavėnų žodį *sebrъ* „t. p.“: rus. сѣбрь, s. sirb. себрь „laisvas ūkininkas“. Vardo pirmąsias šaltinis yra įvardis *se-* || *sē-* „savas, save, savęs“ greta su *swe-* || *swē*, iš kurio turime keletą tautovardžių, pav.: lot. *Sabīni*, *Sabelli*, germ. *Swēba-* „lot. Svėbi, vok. Schwaben“, s. ysl. *Sutar* (lot. Tacito Sviones) „švedai“. Ieur. *sēbho-* „savas, savybė“ bus greta turėjusi ir lytį su įterptu n: *sē-n-bho-*, iš ko lietuvių kalboje būtų išriedėjęs žodis **sēmbas*;

6) *Nadruvā* || pr. *Nadrawō*, kurios šalies vardą šaltiniai rašo: 1231 m. Nadravia, 1321 m. Nadrua PN, 1326 m. Nadrowen Nadrowia G¹. Kilties vardas *nadruvis*, pr. *nadrawis* eina XIV amžiuje ir asmens vardu: Nadraw — varmėnas, Nadrauwe Nadruue — sembas PN. Semboje 1468 m. mini šaltiniai kaimo vardą Nadraw „šiandie vok. Nadrau Kr. Fischhausen“. 1411/9 m. mini ir Osterodės apylinkėje kaimą vardu Nadraw „šiandie vok. irgi Nadrau“. Srities vardo kilmė nėra aiški, nes ji gali būti dvejopa: a) *na-druvis* arba *nadruvjas* „pasikliaujamas, vilties žmogus“: nadruw-tisan „vilti, Hoffnung“ < na „ašt“ + druwt „tikėti“ || gr. δροῦν „drūtas, tvirtas“, sl. *sv-dorvō* (rus. эдоровый, l. *zdrowy*) „sveikas“, b) *Na-drawō* „Ant-drawė“: pr. na „ant“ + **dravis* f. „dravis, борть“ > prV. drawine „Beute, Waldbienenstock“ Bg¹⁰ 45—47; *draviēs* pagrindine reikšme yra buvusi „medis“, „pušis“: skr. *dāru* „medis“, gr. δῶρο „medis, žalga, durtuvos“, дрѡс „medis, ažuolas“, got. *triu* (< *drewo-*), sl. *dervo* (rus. депо, l. drzewo, s. bulg. дрѣво) „medis“, vva. *zirwe* „pinus cembra“, lie. *dervā* la. *dařva* „smalingo

1) Prof. J. Gerulis (1924 m. sausio 1 dienos laiške) mano, kad *nótungaris* būsiąs vokiškas žodis *Natanger*, vž. *nātanger*.

medžio skala, smala“. Pirmoji etimologija turi atkristi, nes prūsiškame šalies varde *Nadravō* prieš v pamatinis balsis yra a. *Drova* „Scham, Scheu“ (*drōvisi, drovētis*) su prūsų kalbos žodžiu *Nadravō* vargu yra riština. *Nadravōs* gyventojus lietuviškai turime vadinti *nadrūviais* (cf. lietūvis, linkūvis, šedūvis);

7) *Skalvā* — šalies vardas: *skālviai* — šalies gyventojai. Šaltiniai šalies vardą rašo šitaip: 1231 m. Scalewo „das Land Schalauen“ Sc. I 737, 1326 m. Scalowia Sc. I 51, 134, Scalowen 346, Schalouwerlant 489, Land zu Schalow 492, Schalowe 639, terra Schalvensis II 524, terra Schalwera terra Schalwischcensis 549, Schalwenlant 709. *Skālvīų* naujokynus galime rasti šiuose vietų varduose: a) 1359 m. Schalweyn, 1430 m. Schalwyn — Kammeramt Wartenburg, b) 1470 m. Schalwen — šandie vok. Schallwen Kr. Wehlau, c) 1363/4 m. eo tempore Kynstud (= Kestūtis) ordinaverat 150 Lithwanos de villa Scholowen Sc. II 548, Vor Sabalost (= Заболотъ) hat man czwu myle bis czu Skalewo, do wonen ouch die Schalwen, die czu Rangnith (= Ragainė) gefangen, von eyme dorffe czu dem andern als rum weg; abir do ist eyn fliess und heist Pellessa, und ist nicht breit; sie meinen, das is gebrucket sye. Von Skalewo vort hat man czwu cleyne myllen bis czu Radun (= Rōdūnia > rus. Радуня, ir atgal naujai iš rusų kalbos pasiskolintas vardas *Rōdūnia*), do czwuschen allis schone gut rum lant wol besetzt Sc. II 703. Trečiąją vietovę 1387 m. gromata (А. Соболевский и С. Пташицкий. Снимки грамотъ XIV вѣка. С. Петербургъ 1903, Nr. 14) vadina Сколва: по Сколву, город Радуня. 1387 metų Сколва rodo, kad vokiškųjų šaltinių srities vardas Scalewo, Scalowia, Schalow... skaitytinas yra lietuviškai *Skalvā*, o prūsiškai *Skalvō*, nes lyti **Skālvā* 1387 m. gromata būtų parašiusi *Скалва (cf. Bg⁴ II 19). Kad lietuviams jau įsikūrus Ragainė ir Tilžės apylinkėje tarp lietuvių čia dar tebe gyventa ir skālvīų, rodo vietovardžiai *Skālvė* (G¹ 159 ištaria *Skālvė*) Bs⁷ 183, *Paskālviai* ties Rambynu Klv², Bs⁷ 183 (G¹ 159 ištaria *Paskālviai*), *Skalv-kalnis* Bs⁷ 183, 184;

8) *Sūdūvā* || pr. *Sūdavō* — šalies vardas: *sūdūvis* arba *sūdas* (pl. *sūdai*) — šalies gyventojų vardas. Šalies vardą šaltiniai rašo: 1231 m. Zudua Sc. I 737, 1326 m. Sudowia 51, Sudowen 346, Sudowin 383, Sudouwin 472. Tautovardį *sūdūvj* (pr. *sūdavin* acc. s.) randame ir kitose Prūsų srityse: a) 1317 m. Conradus dictus Sudowe — varmėnas PN, 2) 1345 m. Cunico Sudow, 1363 m. Kuneko Sudow de Seburg (Zeitschrift für die Gesch. und Altertumskunde Ermlands. XVIII [Braunsberg 1912] 373 Anm. 2), 3) 1352 m. Luprecht Sudowin — sembas (bajoras, kuris kilimo buvęs sūdūvis) PN. Turime ir vietų vardų, kurie yra praminti nuo asmenvardžio (seniau — tautovardžio): a) 1301 m. Catcze sudowite... in villa Sudowe (Preuss. Urk. II 486); kad šio vardo balsis *u* yra ilgas rodo 1515 m. lytis Saudaw G² 113 — šandie vok. Sudau (Gut bei Schaaken PN) Kr. Königsberg, b) 1348 m. Sudow G¹ 175 — šandie Petersdorf Kr. Wehlau, c) 1353 m. Sudowiten Sudowitae — Sembos srities vietovardis G² 113, d) Sudawskie — wies i folw., pow. suwalski, gm. i par. Wizajny, odlegle od Suwalk 37 w. SG XI 549, Vo 10 (lietuviškai šandie vadina *Sudauskaį*, kas yra lenkiška vardo ištarmė). 1375 sūdūvių išeivių gyventa ir Lietuvoje, Trakų apylinkėje: ultra Tracken 1 miliare vastant cum festinatione, proceduntque contra *Pawunden* (= sūdūviškai *Pa-vundenē* „ž. Pāvandenē“: prV. wundan, prG. wunda, Ill unds „vandu“), ubi per diem et noctem Sudowenses (es sind Kolonisten aus Sudauen gemeint) igne et interfectione vexabantur, intrantque villam magnam Symliken (= Samiliškės)... festinant in Willam (= Vilnius) Sc. II 579. Sūdūvis kai-kurie šaltiniai vadina ir trumpesniu *sūdo* vardu: 1420 m. Ill. 11 terra Sudorum sive Gettarum, quae mediat inter terram Lithwaniam et Prussiam, 1420 m. II 4 Per terram vocatam Suderland alias Jettuen, 1422 m. (Monumenta medii aevi hist. VI 573) terram Sudorum et Jatuitarum, quod idem est (cf. Vo 4—6), Sudlant und Schalwenlant Sc. II 709;

9) *Galinda* || pr. *Galindō* (> 1231 m. Galindo Sc I 737) — šalies vardas: *galindai* — šalies gyventojų vardas = *Prūsa* Bg¹⁰ 207 — šalies vardas: *prūsas prūsai* — šalies gyventojų vardas = kurš.-la. *Kursa* „Kurland“: *kursi* „Kuršo gyventojai, kuščiai, kučšinkai“. Istorijos dokumentai šalies vardą rašo: 1231 m. Galindo, 1326 m. Galindia Sc I 51. Lytis 1253 m. Galanda, 1268 m. Galandia ir 1254 m. Golenz kryžiuočiai bus užrašę ne iš prūsų, bet iš mozūrų lūpų: pr. *Galindā* > *Gofōda* arba *Gofēnda* (*Gal-* vokiečiai bus apibendrinę iš prūsiškosios vardo lyties) ir *Gofēz* (cf. rus. Голядь). *Galindo* tautovardį pažįsta ir vietų vardai: a) 1331 m. Galynde — girios vardas Sembos srityje ties Kampainiu „vok. Compehnen“ G², b) 1348 m. Galinden — šandien vok. Gallinden Kr. Mohrunen G¹, c) apie 1400 m. Galinden — šandien vok. Gallingen Kr. Pr.-Eylau, d) 1345 m. Galindien G¹, d) apie 1420 m. Galinczeschobe — Ortelsburgo ežeras G¹. *Galindo* vardą kildinu nuo *gālo* „край“: *galindas* yra rus. украинецъ „(prūsų žemės) gale gyvenas“. Smolensko žemėje gyvenusi lietuviškos ar latviškos kilmės tauta, rusiškai vadinama Голядь IL 151, žinoma, bus buvę irgi *galindai* „die am Ende wohnenden“ (G¹ 35), bet tikrai kiti;

10). **Bārta** || pr. *Bar̥tā* — šalies vardas: *bārtas* (bārtai) — šalies gyventojų vardas, kam pritaria rusiškai vardo lytis борти (ir бортове): 1252 m. Проукомъ и Бортомъ IL 813₅, 1277 m. поидоша к Городноу (= Gardinas)... Проуци же и Бортове (Бортеве) выѣхавше из города IL 877₁₅. Šitą Prūsų sritį šaltiniai vadina: 1231 m. Barcia Sc I 737, 1251, 1326 m. Bartha G¹, Sc I 52, 1326 m. Barten. Dusbargas skiria dvi Barti — major et minor Bartha, kurią prūsiškai vadiną Plica Bartha Sc I 52 (cf. 346), t. y. *plikō Bartā*: 1310 m. Plekebart G¹ 124 = šandie vok. Bleichenbart (Dorf bei Kiwitten PN, Kr. Heilsberg). Tautovardis *bartas* gali būti ir asmenvardžiu (Bartho G¹ 17) ir vietovardžiu: a) 1333 m. Barten — šandie vok. Barten Kr. Wehlau, b) 1507 m. Barthen — šandie vok. Barthen Kr. Rastenberg, c) 1353 m. Barthentoben — šandie Battatron Kr. Heilsberg = pr. *barton* (un; gen. pl.) *trōbōs* „barty trōbos“, d) 1411/19 m. Bartkaym — šandie Bartkamm Kr. Elbing. *Bārto* vardas gali būti tos-pačios kilmės su Kuršo upėvardžiu *Bārtuva* (lie. Ms.) = la. *Bārtava*. Šalies ir upės vardo reikšmė nėra dar susekta. Lenkiškas žodis *barc* (rus. борть „dravis, drevė“), žinoma, *Bārtos* vardui išaiškinti netinka G¹ 17.

79. Be šitų 10 sričių būta Prūsuoje ir daugiau.

Tarp Liubavo ir Galindos šaltiniai mini dar ir sritį vardu **Sasna** (Sasińska albo Saska ziemia SG X 330), kurios ribose dabar randasi Neidenburgo ir Osterodės apskritys. *Sasnōs* vardą šaltiniai rašo: 1263 m. Sassin „das Land Sassen zwischen Drewenz und Grabitz“ PN, 1268 m. Soysim. *Sasnōs* gyventojų prūsai bus vadinę vardu *sa'snis*, kam lietuvių kalboje turėtų atliepti dvejoja lytis — *sāsnis* arba *sāsnas*, iš kur kilęs yra 1282 m. varmėno vardas Sassin: *-sn* vokiečiai numetę galūnę *-is* (< *-is* arba *-as*) verčia junginiu *-sin*, *-sen* (plg. Cawen, Kavin Sc II 831 < *Kaun < *Kaūnas*).

Sasnos (šalies) ir *Sasn(i)o* (gyventojų) vardo reikšmę išaiškina mums 1303 m. srities pilies vardas Sassenpile, kurį 1338 m. dokumentas išvertęs yra vokiškai žodžiu *Hasenberg*, kuris dar ir šandie tebegyvuojąs dvaro varde „Gut Hasenberg Kr. Osterode“ PN, G¹. Taigi, tautovardis *sasnis* arba *sasnas* reiškia „kiškį“, vok. Hase. Lėnkai šitą pilį šandie vadina *Zajaczkowo* SG X 330. Be to, iš Elbingos žodyno žinome, kad prūsai kiškį yra vadinę vardu *sasnis*, kuris yra vienos giminės su vokišku kiškio vardu *Hase* (sva. *haso*) ir sanskritišku *çaçā-s*.

Sūdūvės srities *Sasnā* (upė) ir *Sasnāvā* (miestelis Vo 174), kurioje šandie gyvena lietuviai, laikytinos yra prūsiškais vardais.

80. Prūsų žemė (terra Prussiae Dusb. III 2, 3), *Prūsiskō tautā* (pr. III en Prūsiskan tautan „im Land zu Preussen“), yra buvusi sudėtinė žemė iš ištisės eilės sričių (Dusbargo *partes*), sudėtinė tauta iš keliolikos kilčių (Dusbargo *nationes*). *Prūsō* vardas yra toksai-pat sudėtinis (Gesamtname) tautovardis, kaip ir senovės graikų Ἑλλῆνες, kuriuo iš pat pradžią tebuvę vadinami tikrai vieno Tesalijos (Θεσσαλία) kampo gyventojai, — kampo, nešiojusio senovėje vardą Ἑλλάς.

Kuriai prūsų tautės kilčiai yra iš pat pradžių priderėjęs *prūsō* vardas, rodosi, galima bus suvaikyti iš istorijos šaltinių. Ipatijaus kronika rašo, kad 1277/8 m. kryžiuočiai поидоша к Городноу ir kad prieš juos iš Gardino miesto Проуци же и Бортове выѣхавше из города (IL 877₁₅). Ta-pati kronika praneša, kad 1276 m. придоша Проуци ко Троиценеву и [зъ] своєю земли неволею передъ нѣмци. он же прия ѣ к собѣ и посади часть их в Городнѣ а часть ихъ посади вовѣ Слонимѣ (IL 874). Be to, tenai-pat skaitome 1252 m. Проукомъ и Бортомъ 813₅.

Iš Ipatijaus kronikos matyti, kad *bārtai* nėra *prūsai*. Kas yra buvę tie 1276 metų *prūsai* (Проуци), paaiškina mums Dusburgo kronika, kuri lygiai tą-patį atsitikimą šitaip aprašo: Eodem anno, tempore autumnii fratres iterum armata manu intraverunt predictam terram **Pogesanie**, et vastata iterum incendio et rapina, captis et occisis omnibus, preter paucos, qui cum familia sua versus Lethowiam ad territorium castri **Garthe** (= Gardinas) secesserunt, ipsam in solitudinem redegerunt Sc I, 136 (cf. 494). Anno domini MCCLXXXIV idem magister... congregavit validum exercitum, et cum Scumando ductore processit contra castrum **Gartham** (= Gardinas)... In hoc territorio fuit occisus quidam **Barthensis**, qui fugerat de **Pogesania** Sc I 147... quidam **Barthenses**, qui ultimo de **Pogesania** fugerant... Sed duo **Barthenses** scilicet Numo et Dersko post hujusmodi depredacionem factam in territorio **Garthe** secuti fuerunt exercitum, et ad petitionem ipsorum omnes **Barthenses** fratrum gratiam invenerunt et uxores ipsorum, et liberi sunt eis restituti... Dicti ergo Numo et Dersko habita gracia fratrum occurrerunt exercitui Lethowinorum predicto, et postquam expediverunt compatriotas suos, quid actum esset de castro et territorio **Garthe**, et quomodo essent fratrum gratie restituti, occiderunt Lethowinos et spoliis secum duxerunt in **Pogesania** et habitabant ibi, sicut prius Sc I 148.

Sudėję Ipatijaus ir Dusburgo kronikos liudijimą krūvon gausime išvadą, kad *prūsai* yra Pagudės (pr. *Pogudjan*) srities gyventojai, kitaip sakant! — *pagudėnai* (lenk. łot. pogesani).

Taigi, *prūso* vardo atsirasta pietinėje šalies dalyje, pasienyje su lenkais, kurie pirmieji iškelia jį aikštėn.

81. Pirmą kartą *prūso* vardas patenka istorijos šaltiniuose 999 metuose: Canaparii Vita S. Adalberti Episcopi, cap. 27 — an *Pruzzorum* fines adiret... *Pruzziae* deos et idola; Brunonis Vita S. Adalberti, cap. 24 — *Pruzzorum* terris; Miracula S. Adalberti martyr — Prutenus quidam nobilis ex Pomeranis... venit in Sambiam terram *Prusciae*.

1073 m. ir Brėmų Adomas bus jau girdėjęs *prūso* vardą, nes jis sako: Semland... hanc inhabitant Sembi vel *Pruzzi* IV 18. Vadinasi, jau X—XI amžiuje kaimynai lenkai, o per juos ir germanai, *prūso* vardą bus praplėtę visos šalies gyventojams. XVI amžiuje jau ir sėmbai save vadina *prūsais*: 1561 m. Stas Likuts Catechismus D. M. L. Mixkai bhe *Prūsiskai*... en *Prūsiskan* tautan „Der Kleine Catechismus Doktor Martin Luthers Deutsch und Preussisch... im Land zu Preussen“.

82. Prūso vardas nėra senas. Vargu jis siekia toliau kaip IX—X amžiaus. Jei su *prūso* vardu būtų lenkai susipažinę VI—VIII amžiuje, tai šandie jie ištarytų ne *Prusy*, bet **Prysy*.

83. Iš prūsų tautės kilčių istorijon pirmą kitą patenka *aisčiai*, *galindai* ir *sūdai* (sūdūviai).

Aisčių vardą pirmasis iškelia aikštėn I amžiaus romėnų istorininkas Tacitas (54—117 m. po Kr.) savo „Germanijoje“, kuri esanti parašyta 98 metais po Kr.

Galindų ir *sūdų* vardą jau yra girdėjęs II amžiaus geografas Ptolemajus († 178 m. po Kr.), kuris mums praneša, kad *ὁπὸ μὲν τοῦς Οὐενέδας* gyveną *Γαλίνδαι καὶ Σουδινοὶ* III 5, 9. Iš to-paties Ptolemajaus patiriame, kad galindų ir sūdų (sūdynų) II amžiuje jau gyventa Baltijos pajūryje žemutiniu Vyslos paupiu.

Galindų ir sūdų kaimynais Ptolemajus laiko slavėnus (venedus), gotus (gudus, gu-
thones) ir suomius: κατέχει δὲ τὴν Σαρματίαν ἔθνη μέγιστα οἱ τε Οὐενέδαι παρ' ὅλον τὸν Οὐενε-
θικὸν κόλπον... Ἐλάττονα δὲ ἔθνη νέμεται τὴν Σαρματίαν παρὰ μὲν τὸν Οὐιστοῦλαν ποταμὸν
ὁπὸ τοῦς Οὐενέδας, Γούθωνες, εἴτα Φίννοι, εἴτα Σούθλωνες... Τῶν δὲ εἰρημένων εἰσὶν ἀνατολικώτεροι
ὁπὸ μὲν τοῦς Οὐενέδας πάλιν Γαλίνδαι καὶ Σουδινοὶ καὶ Σταυανοὶ μέχρι τῶν Ἀλαωνῶν III 5.

Tenai-pat mini slavėnus, gotus ir suomius I amžiuje Tacitas (Germania 43, 46): trans
Lygios Gothones regnantur XLIII; Veneti¹⁾... quicquid inter Peucinos Fennosque
silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant XLVI.

Aisčiai. 84. Tacitas (Germania XLV) apie aisčius štai ką praneša:

Ergo jam dextro Suebici maris litore *Aestiorum* gentes adluuntur, quibus ritus habitusque Sueborum, lingua Britannicae propior. Matrem deum venerantur. Insigne superstitionis formas aprorum gestant: id pro armis omniumque tutela securum deae cultorem etiam inter hostes praestat. Rarus ferri, frequens fustium usus. Frumenta ceterosque fructus patientius quam pro solita Germanorum inertia laborant. Sed et mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi glesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt.

85. Tacito *aisčius* istorijos šaltiniai pažįsta net iki IX amžiaus pabaigai.

VI amžiuje Baltijos pajūryje prie Vyslos aisčius randą Kasiodoras ir Jordanis.

V amžiaus pabaigoje ar VI pradžioje Paáismario gyventojai buvę nuleidę pasiuntinius į vandalų karalių Teodoriką, kad nugabentų jam dovanoms gintarų. Karalius už tas do-
vanas jiems atsidėkodamas rašo laišką, kurį mums išlaikęs yra jo sekretorius Kasiodoras († 562 m.). Laiško antrašle skaitome: *Haestis* Theodoricus rex. Tuos aisčius (*aesti*) laiške karalius vadina tauta, kuri gyvenanti jūrių-marių pakraštyje (in oceani litoribus constituti). Tos jūrės-marios tegali būti tikėtai Baltija.

Tiksliau aisčių sodybas nustatyti padeda Jordanis († 552 m.), iš kurio patiriame, kad Vyslos tarpuziotyje gyvenama vidivarijų, o už jų tuoju — vadinasi dešinioju Vyslos pa-
kraščiu — aisčių: Ad litus autem Oceani, ubi tribus faucibus fluente Vistulae fluminis ebibuntur, Vidivarii resident, ex diversis nationibus aggregati, post quos ripam Oceani item *Aesti* tenent, pacatum hominum genus omnino (Jordanis de Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis. Cap. V). *Aestorum* quoque similiter nationem, qui longissimam ripam Oceani Germanici insident, idem ipse Hermanaricus prudentia ac virtute subegit. XXIII.

IX amžiuje tenai-pat aisčius dar teberanda Einhardas (844 m. Vita Caroli Magni XII) ir Vulfstanas (prieš 900 m.), kurie mums praneša, kad... Sinus quidam ab occidentali Oceano orientem versus porrigitur... Hunc multae circumsedent nationes, Dani siquidem ac Sueones, quos Nortmannos vocamus... At litus australe Slavi et *Aisti* et aliae diversae incolunt nationes (Mon. Germaniae historica. Scriptorum. tomus II. Hannoverae 1829, p. 449; A. Mierzyński Mythologiae Lituanicae Monumenta I 7).

¹⁾ Venetai (lot. Veneti, gr. ὠενέδαι) yra slavėnai: s. ysl. *vinþr*, s. ang. *vinedas veonodas*, svā. *Winida*, vok. *Wenden* „slavėnai“, suom. *Venäjä* arba *Venät*, gen. s. *Venään* < **Venāden* „Rusija“.

Vulfstano pasakojo, kad išvažiuotų iš Haetum'o (Hydaby, šandie vok. Schleswig) ir po septynių dienų ir naktų pasiekęs Truso'ą (vok. Draisensee), plaukdamas visą kelią buriniu laivu. Slavėnų žemė (*Weonodland* „Wendenland“) gulėjo man po dešinei rankai, o po kairei buvo Langaland'as, Laaland'as, Falster'is ir Scôn'as (vok. Schonen). Ir visos šitos šalys pridera prie Danijos. Toliau buvo mums po kairei Burgendaland'as (vok. Bornholm), kuris turi savą karalių. Toliau už Burgendalando buvo mums žemės, kurios vadinas: Blekinga, Meorė ir Eowland'as (vok. Oeland) ir Gotlandas — (visos) po kairei; ir šitos žemės pridera prie Švedų (Swēon). Ir slavėnų žemė (Weonodland) visą kelią buvo man po dešinei net iki Wislemudai (vok. Weichselmünde). Vysla (Wisle) yra labai plati upė, tekanči tarp Witland'o (= Kōpū, vok. Nehrung) ir Weonodland'o. Tasai Witland'as pridera prie *aisčių* (to Estum). Vysla atplaukia iš Weonodland'o ir įteka į Aismarės (in Estmere). Aismarės (se Estmere = vok. das frische Haff) turi pločio mažiausia 15 (angliškų) mylių. Toliau teka Ilfing'as (vok. Fluss Elbing) iš rytų pusės į *aisčių* marias (in Estmere) iš tų marių (ištekėdamas), ant kurių kranto stovi Truso'as. Ir susibėga į *aisčių* marias — Ilfingas nuo rytų iš *aisčių* žemės (of Eastlande) ir Vysla nuo pietų iš veonodų (slavėnų) žemės. Ir paskui Vysla atima Ilfingo upei vardą ir iš anų marių teka vakarų ir žemių link į marias. Del to ir vadinata tai Wislemuda. *Aisčių* žemė yra labai didelė ir ten yra daug miestų, ir kiekvienas miestas turi savo karalių; ir ten yra daug medaus ir žuvų. Karaliai ir turtingieji žmonės geria kumelės pieną; neturtingieji ir vergai geria midų. Tarp savęs dažnai kariauja. Alaus *aisčiai* (mit Estum) nedaro, bet mldaus tenai iki soti (Wulfstan's Reisebericht über Preussen = Sc I 732—3, R. C. Boer Festschrift V. Thomsen. Leipzig 1912, S. 56—58).

Aisčių vardą dar pamini ir XI amžiuje Brėmų Adomas (1073 m.), kurio betgi negalima priskaityti, nes jo žinia atkartota iš Einhardo T II 2⁶.

86. Vulfstano marias „Estmere“ lietuviai dar nesenai vadinę (gal ir šandie dar tebevadina) *Aismarėmis* N 13, t. y. *aištmarėmis*, *aisčių măriomis*.

Jei Estmere yra *ais(t)marės*, tai Vulfstano estai (to Estum, mid Estum, Eastum = IX amžiaus Einhardo vardui *Aistī*) turi būti *aisčiai*.

Vulfstano *aisčius* visi laiko *prūsais*. Del vardo tapatybės tenka ir VI (Cassiodorus, Jordanis) ir I (Tacitus) amžiaus *aisčius* paskelbti irgi *prūsais*.

87. *Aisčių* vardui išnykus IX amžiuje jo vietoje tuoju atsiranda jo ištūmėjas *prūsai*. Abudu kilties vardu — *aištis* (Tacito *Aestii* > Aestiorum gentes; kitų šaltinių lot. *Aesti* rodo buvus lytį ir *aistas*, pl. *aistaī*) ir *prūsas* — yra atsiradusiu Vyslos žemupyje ties *Ais(t)marėmis* (das frische Haff).

Ipatijaus kronikos Прыци yra pagudėnai (pogesani), Drūsens paežerės (IX amžiaus *Truso*, dabar vok. *Drausen*) kaimynai.

88. *Aisčių*, slavėnų (Ουενεδαι Ptol., *Veneti* Tac.) ir gotų (Γόθωνες, Gothones) netolimai kaimynais I—II amžiuose po Kr. Tacitas ir Ptolemajus laiko suomių (*Fenni* Tac., Φίννοι Ptol.).

Slavėnai, gotai ir *aisčiai* (ir Ptolemajaus Γαλίνδαι και Σουδινοί) tuomet randasi greta vienas-kito žemutiniame Pavyslyje ir pajūryje. Čia netoliese turėjo gyventi ir suomių protėviai.

I—II amžiuje po Kr. suomių sodybos galėjo eiti Baltijos pajūriu maždaug nuo Nemuno upės iki Suomių marioms.

89. Gudais lietuviai vadina slavėnus. Pats *gudo* vardas kilimo yra gotiškas. Senovėje gotai save vadinę gudaš: **ghudas* (*ghudos*) „Gote“ Bg¹⁰ 67. Bet gudais *aisčiai* bus vadinę ir tuos Pavyslio slavėnus, kurie buvo patekę gudų „gotų“ valdžion. Tokiuo būdu bus atsiradę lietuvių *gudas* — „Weissrusse“ (бѣлорусь), „Pole“ Bg¹⁰ 75.

IX—X amžiuje *rusai* (suom. *ruotsi*, šn. *ruossi*) dar tebebuvo švedai, o šandie rusais jau bevardiname tuos slavėnus, kurie anuomet buvo patekę švedų-rusų valdžion.

Gudo ir *ruso* vardai šiandieninę reikšmę yra įgavę vienodais keliais. Tais pačiais keliais yra ėjęs ir *aisčių* vardas.

Senovės *aisčiai* yra buvę *prūsai*, o viduramžio s. ysl. *Eistr* (pl. *Eistir*) < **aistis* ir šiandienykščiai vok. *Esten* (Alnpecke Reimchronik — *Eisten*) yra suomių giminaičiai. IX amžiaus *Eastland*'as (Vulfstano) tebėra dar Prūsai, o šiandienykščias *Estland* (s. ysl. *Eistland*) yra jau igaunių (ėstų) žemė, suomiškai vadinama *Vironmaa*.

Aisčių vardą bus perkėlę germanai ant *aisčių* (prūsų) valdžioje gyvenančių pietinių suomių, šandie latviškai vadinamų igauniais, suomiškai virolaiset.

Aisčio vardo keliauta ne iš žemių (suom. *Vironmaa*, la. *Igauní*, vok. *Estland* = s. ysl. *Eistland*, *eistr*) į pietus, bet iš pietų (nuo Vyslos žiočių — Tacito *aestii* < **aistjai*) į žiemius.

Galindai. 90. II amžiaus galindus istorijos šaltiniai pažįsta dar ir XIV amžiuje. Iš 1326, 1331/5 ir kitų XIV amžiaus dokumentų, kurių šią valandą rašydamas šį tyrimėlį neturiu po ranka (imu iš SG II 474—6), patiriame, kad galindų tuomet gyventą šiandienykščiuose Rytų Prūsiose ten, kur šandien gyvena mozūrai ir vadinamieji „warmiacy“ (Vafmės lėnkai).

91. XIV amžiuje Galindos plótą dariusios šios šiandienykčios apskritys: Allenšteino, Uņģuros (Angerburg), Guldāpēs (dalis), Margrabavo, Luko (Lyck), Leco (Lötzen), Jonburgo, Ortelsburgo ir Zenzburgo apskritys.

Pietūse su Lēnkais riba ējusi šiomis vietomis: Primo ubi Lika (l. Elk) influit in Bebram (l. Biebrza), ab inde directe trans Gumore (G¹ 47 skaito Gumove; pewnie struga przy wsi Kubra i mieście Radziłowie SG II 474) ad eum locum, ubi fluvius Scarde (l. Skroda) habet ortum; eundem fluvium Scarde ad eum locum descendendo, ubi fluvius Lubano dictus influit Pissam, a Lubano usque ad vadum antiquum trans fluvium Ditwo (l. Skwa), a vado dicti fluvii Ditwo usque ad alium antiquum vadum trans fluvium dictum Rusow (l. Rozoga?), deinde ad fluvium dictum Malien (l. Omulew), ubi fluvius Luco (struga z pod wsi Luka?) influit; deinde directe ad paludem Ligopanie ad aliam paludem Russe et hanc paludem Russe ad fluvium Nartze (l. Orzyc), ubi propinquius attingit, inde Nartzin ascendendo ad paludem Nannye, ubi idem fluvius habet ortum; deinde directe procedendo per paludem usque ad fossata et ab his ad aquam Nidam, ubi ex alia parte influit fluvius Wisseko (l. Wysoka); deinde aquam Nide descendendo ad eum locum, ubi eadem Nide influit aquam Wikere et ulterius eandem Wikeram descendendo ad fluvium Otatz, ubi influit in Wickeram et inde usque ad lacum Brentzk dictum procedendo;

Do die Biber entspringet, die Bieber nider bis ein flis, das do ynfleuszt das heisset Mete, dann das Wasser nider, do das Wasser Lycke ynfelt, und nider das Wasser, do ynfelt das Wasser Wuyse (Быза, iš kur miesto vardas Бызна), die Wuyse ufwardt, bis dasz ein Wasser gefellt, das heisset Comeron (rzeka przy wsi Kubra?), das Wasser ufwardt, bis da es entspringt, dann bis do der Skardo fallet in die Pisse, die Lubenno ufwardt, und do sie entspringt uf dem hollen wege, den man pflegt czu fahren aus Galinden hin gegen Rusen; dann uf den walt Inacus, dann oben die Damerownitte, die do heisset Malsowangus, zu dem waldt Huke, uf das flis Malie ufwardt bis czu der heiden, die do heisset Lamasila zu den Pribroden gegen der Naritzen ufwardt bis das wasser Raducken darinne elt. Be to, te dar paminēti esā: Senena, Nidda, Wiseka, Wikker (upēs), Grobisken (šilas ir upē), Kuckulen (laukas).

Vakaruose Galindos siena ējusi net už Alnos upēs, kur ji susisieksi su Pagudēs sritim.

Žiemuose Galindos žemės siena su Bārta ējusi šia riba (1326 m.): Anzuheben von dem walt Kume bei dem See Resow (= Rehsauer See Kr. Angerburg G¹) durch den walt Kirne bis czu Wopelaukin (= Woplauken Kr. Rastenburg G¹) bis auf den walt Bosin (= Bosenb Kr. Sensburg G¹) also das velt Monelaukin (= dabar Munlack netoli nuo Rastenburg) gar bynnen bliben bis in den walt Tauro (= bei Thurwangen) bis in den See Kirsno.

Toliau žiemuose Galindos siena su Nadruvōs sritimi ējusi Guldapēs upe.

Rytuose Galindą skyrusi nuo Sūdovōs Luko (l. Elk) upė. Kad Luko upė tikrai bus dariusi Sūdovos ir Galindos sieną, rodo netoli nuo jos (į rytus) esąs ežeras vardu l. *Skomęckie* jezioro, vok. *Skomantner* See, kuris tegalėjo priderėti Sūdovōs žemei, nes jis yra pramintas sūdų narsaus vado *Skōmanto* (Skōmando) vardu. Šioje paežerėje, mat, Skōmantas turėjęs pilį.

92. Del galindų tautystės, rodosi, šandie niekas nebeabejoja, nes visi moksliñčiai laiko juos prūsais. Net ir tie išrašai, kuriuos čia turime išsirašę, rodo, kad galindai tautystės yra prūsai.

Galindos vietovardžių Kirsno, Malso-wangus ir Ligo-panie reikšmę tegalime su-sekti tikrai iš prūsų kalbos žodyno: kirsnan „juodas“, wangus „lydimas, vok. (ostpreuss.) Damerau“, pannean „bala, pelkė“ (skaityt *panjan*).

Iš vietovardžių Lubano, Ditwo, Luco, Skardo, Tauro, Kirsno ir Wopelaukin, Monelakin matyti, kad galindų šnekoje sėmbų šnektōs garsui ā (la. = ā, lie. o) at-liepiama balsio o.

1343 metų šaltinis Arečio (l. Orzyc) upės brastą vadina vardu Singurbrast in Pru-thenico vadum, quod in Polonico Sgersk (Furt im Gebiete Neidenburg Preuss. Urk. I 224), kuris rodo, kad galindų turėta, kaip ir kitų prūsų tautōs kilčių, žodžiai linguris „Stieg-litz“ (skaitau z del latviško žodžio *Žigurs* BW 12933,1 „Sperling U“) ir **brastō* „brastā“. Lēnkai su savo *Zgiersku* rodo, kad galindai Zingurbrastį senovėje bus vadinę *Zigur-brasčiu*. Mat, lenkų *Zgiersk*’as tegali būti kilęs iš pralėnkiskos lyties **Zbgr-bsko*: prūs. *Zigur-* || lie. *Žigur-aitis* — 1572 m. Kretingos ap. pavardė In 166 (|| *Žigas* — Linkmenų par., *Žigė* — Kamajū par. pavardė).

Iš miško vardo Kirne (Wald) ir Lamasila (Heide) patiriame, kad galindų drauge su kitomis prūsų kiltimis turėta žodžiai kirno „krūmas, Strauch“ ir sylo „Heide“ (|| *Lama* — Kybartų ap. kaimas).

93. Kad Galindos srityje prūsų¹⁾ jau gyventa Romos imperatorių (dar stabmeldžių) metu, rodo tos gadinės Romos pinigai, kurių esą nemāža rasta šitoje žemės srityje.

¹⁾ N. Aoberg’as (Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit. Leipzig 1919), gali būti, del kultūros augštumo Galindos žemės gyventojus laiko nežinoma *germanų* giminės tauta. Bet iš kur Aobergas ir kiti proistorininkai žino, kad prūsai tautų kraustymosi metu kultūriškai stovėjo daug žemiau už rytinius germanus?

Gotų, kai jie dar tebegyveno Pavyslyje, turėta pažintis su galindais. Tą rodo vestgotų nusineštasis Ispanijon *Galindo* asmenvardis Bg¹⁰ 74.

Sūdai. 94. Galindų kaimynus Ptolemajus († 178 m. po Kr.) vadina *sūdynāis* (Σουδῖνοι). Tuo-patim vardu Ptolemajus vadina dar ir kitą, keltiškos kilmės, tautelę, gyvenusią pietinėje Sudėtų pakalnėje (Σουδῖνητα ὄρη „Erzgebirge“ R. Much Deutsche Stammeskunde³ 56, 110). Keltiškieji Σουδῖνοι savo galūne *-ino-* prilygsta kitus keltų giminės tautovardžius, pav.: *Cotīni* (Κοτινοί), *Taurīni* Semigalli (Ταυρίνοι), *Ἀταδῖνοι*, *Tricastīni* (Τρικαστινοί).

Del kalnų vardo Γαβρήτα ὄρη (Böhmerwald), praminto nuo keltiško „ožio“ vardo *gabro-* (s. yr. *gabor* „caper“, kimr. *gafr*, bret. *gavr*, gal. *Gabro*-magus — vietovardis: umbr. *habina* „agnas“), ir jos kaimynas Σουδῖνητα galėtų turėti vardą iš tos-pačios srities: mat, prie „óziakalnio Rdm. par.“ (Hircanum nemus) visai pritinka „kiauliakalnis“. R. Much'as (J. Hoops Reallexikon der germ. Altertumskunde IV 204) mano, kad keltai kiaulei vadinti vartoję išvestinį iš *sū-*, *suv-* (lot. *sūs*, gr. ὄς) vardą *sūd-* arba *sud-*, kurio pėdsakus jįsai randa žodžiuose norv. *syta* „Sau“, vok. (ob.-pfälz.) *Sutz* „Mutterschwein“.

Pasudėčio *sūdynaī* arba *sudynaī*, kurių vardą lietuviai galėtų šiandie išsiversti žodžiu *kiaūlininkai* „kiaulių veisėjai, laikytojai“ arba šerniniškai „šernų medžiotojai“, gali ir kitokios kilmės būti su Panemunio *sūdais*. Panemunio *sūdas* „sudovita, Sudauer“ gali būti kildinamas ir iš ieur. būdvardžio **sūdhō-s* „savas, eigen“: skr. *svadhā* „Eigenart, Gewohnheit, Sitte, Heimstätte“, lot. *sodālis* < **swedhālis* „Gefährte, Tischgenosse“ || got. *swēs*, sva. *swās* „savas, eigen“, s. ysl. *sváss* „lieb, traut“ iš ieur. **swēdh-so-s* arba **swēdh-to-s*, gr. ἥθος „Sitte, savybė“ (|| ἔθος „Sitte, Gewohnheit“), lot. *svē-sco svē-vi svē-tum* „gewohnt werden — sich zu eigen machen, nach seiner Art leben“.

Silpnasis laipsnis iš *swē-dh'o* turi būti *sūdh-o-s* „savas“: iš *swe-dhōs* (> skr. *svadhā*, lot. *sodā-lis*) būtų tiksliai *sūdo-s*; plg. grūtę *swe-bho-s* (*swobho-s*) || *subho-s* „savas“: l. *świeboda* (swoboda) „láisvė, t. y. priderėjimas prie savos giminės“ || prūs. *suba-* (sups, subban) „savas, eigen“ (čia pridera ir germ. tautovardis *Svēba-* „Svėbi, Schwaben“).

Būdvardis virsdamas daiktavardžiu paprastai pakeičia galūnės kirtį šakniniu, todėl *sūdhō-s* „savas“ turi pavirsti lytim *sūdhos* „savas žmogus, saviškis“, kurią šiandie lietuviai linksniuotų šitaip: *sūdas*, daugiskaita *sūdai*; plg. šias žodžių grutes: gr. φορός „tragend“ || φόρος „Beitrag“ „πότης „getrunken“ || πότης „Trunk“, λευκός „weiss“ || λευκός „asmenis vardas“, skr. *kṛ-ṣṇāḥ* „schwarze Antilope“ || *kṛ-ṣṇāḥ* „schwarz“, *rūdhīram* „kraujas“ || *rudhīrāḥ* „raudonas“.

95. *Sūdyno* vardo galūnė galėtų būti ir neprūsiška. *Sūdo* vardas galėjo pasiekti Romą per tokiuos tarpininkus, kurių kalboje tautovardžiai dažnai daromi yra su galūne *-ino-*. Tokiais tarpininkais galėjo būti slavėnai (cf. *ogv-r-inō* „węgrzyn“ || pl. *ogv-re, litv-inō, gūt-inō* || pl. *gote, obv-rinō* || pl. *obv-re* „Avari“), germanai (Χαῖρινοι, Σιδῖνοι, Φαροῖνοι, Charini) ir keltai (Cotīni, Tricastīni).

Sūdyno galūnės nepateisina nei prūsų seimīns „šeimyna“, nei lietuvių *kaimýnas* „vėcinus“ drauge su *mótyna* ir *lentýna*.

Ptolemajaus *sūdynus* (Σουδῖνοι) mes vadinsime *sūdais*, t. y. tuo vardu, kuriuo vadina Vytautas Didysis (lot. Sudi, terra Sudorum). Šaltinių lytis Sudowe, Sudaw G¹ 175 rodo, kad sūdo vietoje sakytą ir *sūdūvis* (pr. *sūda'vis*). Pastarasis vardas yra išvestinis iš srities vardo *Sūdūvā* (pr. *Sūdāvō*).

96. Iš 1420 ir 1422 m. dokumentų patiriame, kad sūdų nešiota dar ir kitas vardas: terram vocatam Suderlant alias Jetuen; terram Sudorum et Jatuitarum, quod idem est.

Jetuen ir Jatuiti yra ta-pati tauta, kurią lenkai vadina *jaćwingowie* (lot. *Jaczwingi, Jaczwingorum* natio), o rusai — ятвяги (senoviškai ятвягъ, pl. ятвязи). Rusų kronika pirmą kartą mūsų tautą mini 983 metuose: Иде Володімѣрь на Ятвягы и взя землю ихъ IL 69.

97. Iš Mindaugo 1259 m. rašto sužinome, kad sūdų žemė vadinta dar ir trečiu vardu: Denowe tota, quam etiam quidam Jetweifen vocant (Bunge Urk. I Nr. 342, S. 437).

Trečiąjį sūdų žemės vardą pažįsta ir „Лѣтописецъ великого князьства Литовъского и Жомойцьского“. Tenai skaitome štai ką:

Роман вродил пять сынов: старши Наримонтъ, другой Домон(т), трети Голша, четвертый Кгедрус, пятый Дройденъ. И вмерши Роману начнет княжити сынъ его старший Наримонтъ и вчинить городъ Керновъ и знесе з Новагородка столец до Кернова...

Тройденъ мешкал при брате своемъ великомъ князи Наримонте. И довѣдался князь великий Наримонтъ, иж мешкають мужики на пуши Дойнова Ятвеж (Ятвезъ 368 стр.), а пана над собою не мають. И пошол на них. И они не противячися поддалися и поклонилися ему. И он оставъши имъ господаремъ и взявъши ихъ дал брату своему Тройденю за вѣлъ.

И князь великий Тройдень наидеть гору красну и хорошу над рекою Боброю и тамъ зарубить городъ и назоветь его Райгородъ, и прозывается великимъ княземъ Ятьвезскимъ и Дойновскимъ. И будучи ему тамъ на томъ княженьи великии вальки чинил с Ляхи и з Русью и з Мазовшаны и завжды зыскавал. (Полное собраніе русскихъ лѣтописей. Томъ XVII. С.-Петербургъ 1907, стр. 237; plg. 253, 307, 368).

Šalies vardas Denowe ir Дойнова prūsiškai reikėtų vadinti *Dainavō*. Tie lietuviai, kuriems teko susidurti su sūdais, *Dainavōs* vardą šiandie ištaria *Dainavā*. Žietelos (Slānymo aps.) par. gūdai vieną sodžių vadina vardu Ятвезь (e iš я be kirčio), kuris vietos lietuviams yra *Dainavā*. Tasai duomuō patvirtina, kad *Dainavōs* esama tos-pačios tautės kaip ir anos, kurią gūdai vadina ятвезь (vėliau ятвезь).

98. Iš to, ką esame iki šiolei pasakę, prieiname prie išvados, kad *sūdy* (Ptolemajaus Σουδυοί), *jótvingų* (del vardo lyties bus žemiau; žr. §§ 120–123) ir *Dainuvōs* (pr. *Dainavō*) vardais senovėje vadinta viena ir ta-pati tauta.

99. Apie jótvingų kalbą štai ką rašo Dlugošas (apie 1470 m.) ir Miechovita:

Est autem Jaczwingorum natio versus aquilonarem plagam, Masoviae, Russiae et Lithuaniae terris conterminans, sita, cum Pruthenica et Lithuanica lingua magna ex parte habens similitudinem et intelligentiam, populos habens immanes et bellicosos, et tam laudis memoriaeque avidos, ut decem ex illis cum centum hostibus decernerent, ea sola spe illectos, quod post mortem et casum, scirent suorum carminibus de fortibus factis se laudandos. Quae res illis in eam perniciem versa, cum pauci a multis facile superarentur, ut sensim natio ipsa fere universa cladium interiret exterminio, nemine illorum aut iniquam detrectante pugnam, aut pugna conserta fugere perseverante... Eo uno praelio omnis fere gens, omnisque natio Jaczwingorum adeo deleta et extincta est, ut caeteris, et his quidem paucis et agrestibus, aut valitudinariis, aut in ditionem Boleslai concedentibus, aut Lithuanis se coniugentibus, hactenus ne nomen quidem Jaczwingorum extet. Terra eorum omni et pecore, quo plurimum abundabant, caeteraque eorum suppellectili Boleslaus Pudicus et eius exercitus potitus, omnes baptismum suscipere et fidem Christianam profiteri iussit... (Joannis Długossii seu Longini Canonici Cracoviensis Historiae Polonicae libri XII. Ad veterimorum librorum manuscriptorum fidem recensuit, variis lectionibus annotationibusque instruxit Ignatius Żegota Pauli. Cura et impensis Alexandri Przezdziecki. Cracoviae. 1873, tomus II, p. 389–90 (Liber VII, annus 1264).

Gens autem Jathwingorum (Jaczwingorum) natione, lingua, ritu, religione et moribus magnam habebat cum Lithuanis, Pruthenis et Samagitis conformitatem, cultui idolorum et ipsa dedita, principalis cuius et metropolis erat arx et civitas Drohiczin (l. c. I, p. 496 = Liber IV, annus 1112).

Jaczwingi autem fuerunt populi teroces, in finibus Lithuaniae, juxta Masoviam commanentes, hii in bellando non referebant pedem quin vincerent aut vincerentur. Hac de causa pauci supersunt nostris temporibus (1516 metuose), sparsim inter Lithuanos commorantes et proprium linguagium loquentes. Lithuani item et Samogitae proprium linguagium sortiti sunt, aliud a Jaczwingis. Quemadmodum et Lotihali etiam appropriatum linguagium loquuntur a praefatis gentibus distinctum, hii habitant in Livonia et confinibus ejus. Quattuor ergo gentes: Pruteni, Jaczwingi, Lithuani cum Samagitis et Lotihali habent propria linguagia, valde in paucis consonantia et convenientia. Mathias Miechovita († 1523 m.) Sj 167.

Linguagium Lithuanicum est quadripartitum, primum linguagium est Jaczwingorum, ut horum, qui circa castrum Drohiczin inhabitant, et pauci supersunt. Alterum est Lithuanorum et Samagitharum. Tertium Prutenicum¹⁾. Quartum in Lothwa, seu Lothihola, id est Livonia, circa fluvium Dzwina, et Rigam civitatem. Et horum quanquam eadem sit lingua, unus tamen non plene alterum intelligit, nisi currens et qui vagus est per illas terras. l. c.

Jazuingi... inter Poloniam quidem, Russiam atque Prussiam medii in extrema ora Lithuaniae habitasse, et acerrimi ac bellicosissimi fuisse memorantur, donec a vicinis attriti, et ad extremum deleti sunt. Quanquam feruntur adhuc tenues quaedam eorum reliquiae superesse in Lituania et Russia diversa prorsus a Slavis et Lituaniis lingua utentes. Kromer'is († 1589 m.) Sj 167.

100. Iš rusų kronikos patiriame, kad 1264 m. jótvingų gyventa ir Poliašėje (l. Podlasze, Podlesie)²⁾: 6772 (= 1264). Въ сіе лѣто Болеславъ Студливый, король Польскій, до основанія искорени съ Подляша Ятвяговъ (Полное собр. рус. лѣт. II 343, Sjögren 9).

Poliašės jótvingus lėnkų kronikininkai Kadlubkas, Boguchvalas ir Vincentas vadina lotyniškai Pollexiani, kuriuos pažįsta ir kiti šaltiniai (Preuss. Urkundenbuch I 226, 240).

¹⁾ Joh. Długosz Hist. Polon. ed. Herbult Dobromilski 1615, I p. 113: unius et moris et linguae cognationisque Prutheni et Lithuani Samogitaeque fuisse dinoscuntur.

²⁾ Kronika Polska Marcina Bielskiego. Nowe przez Joach. Bielskiego syną iego wydána. Cum Gratia & Priuilegio S. R. M. w Krakowie, w Drukarni Jakubá Sibieneycherá. Roku Pańskiego 1597: p. 184. Bolesław... wciągnął na Podlászce... gdzie Jácwingowie na ten czas mieszkáli (1264 m.); p. 112 O Jázýgach ábo Jácwingach. ...Ci ludzie iednegoż ięzyka y národu byli z Litwą, z Prusy, y Połowcy. A tu na Podlászce mieszkáli: ktora kráiná ábo od lásow gęstych, ábo też stąd iest názwána, iż iest Láchom ábo Polszce przyległa. Drohiczyn to było główne miasto ich... y przetosz wyginęli od nászych, przez częste walki... Mogło ich co jeszcze w Litwie zostać, zwłaszcza około Nowgrodá, bo też to ich miasto przed tym było.

Magistri Vincentii Episcopi Cracoviensis Chronica Polonorum (edidit Alexander ex comitibus Przezdziecki. Cracoviae 1862) štai ką rašo apie Poliašės jótvingus (p. 201—3):

Sunt autem pollexiani getharum vel prussorum genus, gens atrocissima, omni ferarum inmanitate truculentior, propter vastissimas solitudinum intracapedines, propter concretissimas nemorum densitates, propter bituminata inaccessibilis palustria. Horum quia latrunculos quidam Ruthenorum drogiciensis princeps fovere clanculo consueverat, primos indignacionis excipit aculeos... Est enim omnium getharum comunis dementia exutas corporibus animas, nascituris denuo infundi corporibus; quasdam eciam brutorum assumptione corporum brutescere; quos instantis quoque facti subtilitas a brutorum ruditate non secernit.

101. Iš viduramžių rašytojų tiek tėra aišku, kad jótvingų būta aisčių giminės nario. Iš tų rašytojų nematyti, ar jótvingai yra kalbėję atskira kalba, ar viena kurių trijų kalbų (lietuvių, latvių ir prūsų) tarme. Tiksliai iš magistro Vincento žodžių galima pasidaryti išvada, kad Podliašės (s. rus. *Полясье) jótvingai, būdami „prussorum genus“, tegalėjo kalbėti tiksliai prūsų kalbos tarme.

102. Jótvingų-sūdų kalbės klausymui spręsti daug gali padėti žemiau aprašomas įvykis.

1283 metuose ordinas 1600 jotvingų, kuriuos Dusbargas vadina sūdais (sudovitae Sc I 145), išgabena iš Suvalkų žemės ir įkurdina juos žemių vakarinėje Sėmbos srities dalyje (Voigt Gesch. Preussens III 398a, IV 595), kurią vokiečiai nuo sūdūvių vardo pramena „Sudauischer Winkel“.

Kaip šitie Suvalkų žemės sūdūviai yra kalbėję, mums pasako 1545 metų prūsiškasis katakizmas, kuriame skaitome, kad

Die Sudawen aber wiewol jhre rede etwas nyderiger wissen sich doch jnn diese preussische sprach: wie sie alhie jm Catechismo gedruckt ist: auch wol zuschicken und vernemen alle wort.

Taigi, iš 1545 m. katakizmo patiriame, kad nors sūdų-jótvingų tarmės šiek-tiek ir skiriamasi nuo sėmbų tarmės, kuri čia pavadinta prūsų kalba (Preussnische Sprache), bet jų ji suprantama: net ir prūsų kalbos žodynas nesudarąs jiems sunkenybių. Katakizmo liudijimu sūdai yra tokie-pat prūsai, kaip ir „Preussen umb Welau, die jhre accent etwas nach dem Littauischen lenken“ arba nótangai (uff Natangen).

103. Kad sūdų arba sūdūvių kalbos esama kilimo prūsiškos, rodo tai ne tiksliai 1545 m. katakizmas, bet ir tų-pačių metų Meletijaus (Meletius Archipresbyter Ecclesiae Liccensis in Prussia) raštas apie „Von den Sudauitern, die jetzt Sudauen heissen, auf Samland und ihrem Bockheiligen und Ceremonien“ (Erleutertes Preussen V 701 sq.). Iš Meletijaus rašto čia tegaliu sunaudoti tiksliai tiek, kiek randu medžiagos Becenbergerio straipsnyje BB II (1878) 135—141.

Kad sūdūviai-jótvingai yra kilimo prūsai, rodo šie Meletijaus rašto žodžiai:

1) Ockopirmus — Gott des Himmels und der Erde: pr. ucka- „visu-“ (ucka lāngiwickai „prasčiausiai, aufs einfältigste“), pr. pirmas „pirmas“ Bg¹⁰ 133;

2) Awschawts — der Gott der gebrechlichen, kranken und Gesunden, „Aesculapius“ Bg¹⁰ 76, Awtrympus — der Gott des Meers und der grossen See Bg¹⁰ 24: pr. au- „nu-“ (au-dāst sien „nu-si-duoda“, au-mūshan „nuprausimą“);

3) Peckols — der Gott der Höllen und Finsterniss, „Pluto“ Bg¹⁰ 25 = pr. III pickūls „velnias“ (būtų lietuviškai *pikūlas*);

4) „...so nemen sie ihre Freunde, und führen die Braut zum Feuer, da spricht sie dann: O ho ho Moi mile swente Pannike, das ist so viel: O mein liebes heiliges Feuerlein...“ (plg. Karaliaučiaus universito Msc. 68, fol. 501): *panike* yra šauksmininkas iš vardininko *pani-kan* „Feuerlein, ugnelė“. Tai yra mažybinė lytis iš pagrindinės **panu* (prv. panno „Feuer, ugnis“) Bg¹⁰ 133;

5) „ein jeglicher trincket dem todten zu und spricht: Kaileis noussen gingis, [das ist], Ich trincke dir zu unser freundt...“ (Msc. 68, fol. 504; kiti rankraščiai rašą: Kails naussen gnigethe, Kayles mause gygynethe, Kailas nanse geigete): pr. **kails, kailis „sveikas“* (iš kur kailūstiskun „sveikata“), *noūsen (noūson) „mūsų“, ginnis „Freunde, gefīts“* (gignis skaitytinas yra kaip *gīnis : gn reiškia n*); *gnigethe* yra sugadintas iš mažybinės lyties *gignethe*, t. y. **gīnē-te* voc. iš nom. s. *gīnēt(a)s = gīnī-tas* (del mažybinės galūnės *-ita-s* plg. Sūdūvės žemės ežero ir miestelio vardą *Alvītas*; *-itā* rodo ir vokiškoji Prūsų žemės vietovardžių ištarmė, pav.: Tilsit, Ragnit, Cremitten...);

6) „darnach legen sie die Leiche auf einen Wagen, die Freunde reiten umher mit ausgezogenen Messern, und streichen in die Luft, und schreien mit heller Stimme: Gey-gey begeyte Pockolle, [das ist Msc. 68] lauft, lauft ihr Teufel“ (Var.: Beigēite beigēite

puckolle Msc. 68, Beigeite, beygeyte peckolle, Geygeythe begoythe peckelle; Geygeythe, Begaythe, Pekelle; Begayte, Pokulle; geigete, begeigete Packolle BB II 138) : pr. *bēgeite (cf. edeitte „eset, valgykite“);

7) „und wenn die Mahlzeit entschieden ist, und das tuch aufgehoben, so danken sie dem, der das jährliche Gedächtnis gehalten hat, und heben an zu saufen, Kayles, postkayles eins periandros (var.: Kails poskails ains par antres, Kailės puškailes ains Petantros; Msc. 68: Poß Kayleß kayles eines peranteres; Grunau Preuss. Chron. II 4: „und dennoch truncken poskeiles von methe“) : pr. *kail(i)s „sveikas“, ains „vienas“, per „pef“, antris (> anters, antars) „antras“. Põs-kail(i)s būtų „pa sveikas“: Kakarýkuo pà kakarýkuo, vis tą-patį gied Kv., Eik gulti, rytó bús Kāzi pà Kāzil Kv. Šitais dviem pavyzdžiais žemaičiai, man rodos, pasakytų ir «sveikas pà sveikas¹⁾» geria vyrai». Sūdūviai šitokį posakį bus tarę «kailės pōs kailės». Šitą sūdūvių pōs „pō, pà“ turime žemaičių žodyje *pos-nagà* (gen. s. posnāgos) Kv., SInt. „racica D², kopyto bydlat П, V“ : l. *paz-nogieć* „nagas“ (l. *paz-dzior*, *pazdzierze* „spaliai“).

104. Sūdų šnektą skiriasi nuo visų trijų katakizmų šnektos tuo, kad pastarosios šnektos balsį *ā* (I, II thawan, III Tāwan „tėvą“) sūdai verčia balsiu *o*, kaip ir Elbingos žodynėlio šnektą.

Balsio *ā* vietoje Meletijaus raštas rodo *o* šiems žodžiams:

1) „Kellewelle Perioth (var. periothe), das ist der Treiber (= Wagentreiber) ist kommen“ = pr. *kela-vezē* „ratavežys, Wagentreiber“ (kelan „ratas“ > pl. **kelō* „ratai, Wagen“) *perjōt(i)* „fährt her“ || sūd. **jōt* „fahren, važiuoti“: l. *jadę* (del *d* plg. *vér-du*, sl. *idō* „einu“),

2) „setzen ihr einen Kranz auf, mit einem weissen Tuch benehet, das heissen sie Abklopte (var. Abglopte, abglopte)“ = *ab-glōbtē* (-e gali būti ir vokiška galūnė: **abglōbts* < **abglābts*): pr. *ab-* (*eb-*) „ap-“ (prV. *ab-stocle* „puodo dangtis“), pr. *glāb-* „dengti“ (pr. III *goglabū* „hertzte“, lie. *apglōbtī*).

105. Del dvibalsio *āi* (= lie. *ai*) pavirtimo dvibalsiu *ōi* arba *āi* sūdų šnektą sutinka su Elbingos žodynėlio šnektą: Bardoayts „Pollux“ arba Gardoayths „Schiffgott“ Bg¹⁰ 77. Puschkeyts turi *ai*, gal būti, del to, kad kirtis stovi žodžio šaknyje, t.y. Puschkeyts (*qui sacris arboribus et lucis praeest. Is sub sambuco domicilium habere creditur*) = **Pūsk-ait(a)s* arba **Pūskaitis*.

106. Asmens vardas Preisinges Bg¹⁰ 78 rodo, kad sūdų sakytą ne priešingas, kaip kad ištaria lietuviai, bet preisingis „widerspenstig“ (|| pr. III prēisicks „priešas, Feind“). Iš Preisingo vardo patiriame, kad sūdai, kaip ir visi kiti prūsai, dvibalsį *ei* palieka sveiką.

Sūdūvės lietuvių vietovardis *Lėipal-ingis*, kuris kilimo yra sūdiškas, rodo, kad *liepos* vietoje sūdai bus tarę *leipō*. Kad *Lėipalingiui* vardą būtų praminę lietuviai, tai jie šiandien ištartų **Līepalingis*: *Liepal-ōtas* — Glūšnaraisčio dalis (tankus miškas), *pane-munėj*, apie Diržus (*Lėipalingio* par. Db.), kaimas netoli Prienų (12 varstų) || *Pūš-al-otas* — miestelio vardas (: *pušis* „Kiefer“).

107. *Lėipalingio* parapijos ežero vardas *Azāgis* (< *Ezėgis*) rodo, kad sūdai-jótvingai, kaip ir visi kiti prūsai, bus garso *ž* vietoje tarę *z*: lie. *ežegys* „pužas, pūgžlys“ = prV. *aifegis* „Barsch“ Bg¹⁰ 78.

Leipalingio netolimas kaimynas *Bėrznykas* — Seinų aps. miestelis — del *z* tegali būti tikrai sūdiškas vardas: pr. berfe „beržas“.

Kad sūdai lietuvių kalbės garso *ž* vietoje yra tarę *z*, rodo ne tik tai šiandienykščiai Sūdūvės žemės vietovardžiai, bet ir XIII amžiaus vardai, kurių mums duoda Ipatijaus kronika. Štai tie vardai: 1) 1227 m. Стероуови Зѣбр-овичю IL 751 iš nom. s. Зебръ = jotv. *zebrās* (*zebras*; prieš *i* < *o* iš *a* priebalsiai lieka kietį) = lie. *žėbras* „margu snukiu“, *Žėbrys* — pavardė, 2) 1273 m. взяша Злиноу IL 870, 1251 m. Злиньци I. c. 810 „жители Злины“, 1256 m. горды Ятвязѣ и Злиньци и Крисменцѣ и Покѣнцѣ I. c. 833: Syllonis in Zudua Sc I 737, Sudowiae territorium dictum Sillia Sc I 143 = jotv. *Zilīnō* Bg¹⁰ 13 arba *Zileinō* : rus. Злина < sen. rus. Злина.

Gardino gubernijos upėvardis *Зельва* — Nemuno intakas, kurį Ipatijaus kronika vadina *Зелева*, laikytinas yra jótvingišku vardu, kuriam lietuvių kalboje atliepia *Želva* (*Vilkamergės* ap. upėvardis) = jotv. *Zelvō*.

1) Salantiškiai sako: Tikrai pro tas duris tūkš pà tūkš..., Juodu prieš stalo susisėdusiu — sveiks pà sveiks (v. š. svāks pà svāks) SInt¹.

108. Jotvingiškų vardų randame ne tikai į vakarus, bet net ir į rytus nuo Nemuno. Vilniaus žemėje turime jotvingiškos kilmės vietovardžių Alytaus apskrityje, pav.: *Jėznas* T II 97, *Nedingė* (dz. Nedzingė), *Pilvingis*, *Kačingė* (sūdo asmėnvardis Catcze Preuss. Urk. II 486).

109. Ipatijaus kronika ir šiandienykščiai Sūduvės (buv. Suvalkų gub.) žemės vietovardžiai pirštu prikišamai teberodo, kad jótvingai-sūdai garso *ž* vietoje, kaip ir visi kiti prūsai, ištardavo *z*. Garso *z* analogija veda mus prie išvados, kad sūdai ir *š* vietoje bus tarę *s*: Preisingis „prėšingas“.

Sūdai-jotvingai, kaip ir visi kiti prūsai drauge su latviais, turi ir *š* su *ž*. Bet šitie *š* ir *ž* kilimo yra nauji, nes jie yra atsiradę vėliau, — tik seniesiems *š*, *ž* pavirtus garsais *s*, *z*. Naujieji *š*, *ž* yra kilę iš junginio *si* (*s* gali būti lygus lietuvių ir *s* ir *š*), *zi*.

Ipatijaus kronika rodo *š*, *ž* šiems vardams: 1) 1273 m. kunigaikščio vardas Шюпна IL 870²⁵ < **šjūrpō* = lie. *šiūrpa* „pasišiaušėlis“ Bg¹⁰ 79. Šiūrpos kunigaikščio pilies vardas dar ir šiandie tebėra gyvas Jeleniavo valsčiaus sodžiaus varde I. Szurpiły Vo 2 < jotv. *Šur(pa)-pils*, 2) 1227 m. Монъдоуничю (= *Mandūno* sūnui) Шоутрови IL 751 dat. s. iš nom. s. Шутръ < jotv. *Sutrās* < **šjutra-s*. Iš čia Sūduvės žemės lietuviai turi sodžiaus vardą Šutrónis (nom. Šutrónys, gen. Šutróniū — ties Stirtų ežeru, Leipalingio apylinkėje) Vo 60: lie. **siūt-ra-s* „pasitūęs, szalieniec“ (cf. gūd-*ras*, tik-*ras*, mītras...), 3) 1251 m. Жаку плѣння IL 812 iš nom. s. Жака = jotv. *Žokō* < **žjākā* = lie. **žioka* (1555 m. земля Мица Жакайтя In 17). Жака yra tas-pats vardas kaip ir Sėmbos vietovardis vok. Schaaken (1258 m. Soke, 1299 Schokym G² 109), t. y. *žakō* arba *žokō*.

110. Ir kitiems Sūduvės vietovardžiams, be paminėtosios *Žiokos*, randame bendravardžių kitose Prūsų žemės srityse, pav.: 1) 1259 m. Dernen „I. Dziarn-owo“ Bg¹⁰ 79 = Sėmbos 1257 m. vietovardis Derne G² 27, 2) *Kirsna* — Šešupės deš. intakas, Sūduvės upė, iš kur 1283 m. territorium Kirsnowia Sc I 145 = pr. Kirsno — Galindos ežeras, Kirsnappe G¹ 64 || pr. kirsnan „juodas“, 3) XV amž. Gaila „I. Biala“ — kaimas ties Olecku = pr. *Gailan* (sc. ezeran), iš kur 1311/5 m. Gailen, 1312 m. Gayle — Gehl-see Kr. Mohrunge, Gayl Kr. Braunsberg G¹ 35 || pr. gaylis „weiss, I. bialy“. Iš Suvalkų žemės prie pr. *gailo* „balto“ pridera Seirijų valsčiaus ežero vardas *Gailiekas* Bg¹⁰ 78.

111. Iš *Kirsnōs* ir *Gailieko* sužinome, kad Suvalkų žemėje gyvenusių prieš lietuvius sūduj-jotvingų „juodo“ ir „balto“ vietoje sakytą *kiřsnas* ir *gailas*.

112. Vietų vardai rodo, kad jótvingų kalboje būta *ē* siauro, kas matyti iš balsio *ē* pavertimo ilguoju *i*, pav.: 1) 1256 m. Крисменцъ IL 833 — *Крисменос srities gyven-tojai: 1259 m. Cresmen Preuss. Urk. II 69, 70, 1280 m. territorium Sudowiae dictum Crasima Sc I 142, t. y. jotv. *Krēs-mō*, gen. *Krēs-men-es* arba nom. s. **Krēs-menā* : *krēs-*, *kres-* „sėsti, sėdėti“ Bg¹⁰ 140, 2) *Mētō* — Bebro upės intakas (pietūse nuo Augustavo), lenkiškai šiandie vadinamas Netta, kurią 1402 m. dokumentas vadina Mete Sc II 692 = Мита 1559 m. (Бобра рѣка, до рѣчки Миты, повстала зъ озера Мицка < jotv. *Mitiskan* azaran > озеро Митьско Bg¹⁰ 80, 1516 m. на реце на Мете до Прусь едучи LieM (РИБ XX 1165), на Мѣте I. c. (leidėjo čia pasakytą: Здѣсь ѣ переправлено изъ и), по сю сторону Меты XV amž. I. c. XXVII 114, 3) Sudowiae territorium dictum Meruniska 1274 m. Sc I 139 = 1559 m. Мирунишки Bg¹⁰ 80: А вверхъ рѣки Миты д мили до озера Мицка (по Augustavo miestui). А Мицкомъ озером миля до рѣчки Прусски (i NW nuo Augustavo), которая повстала зъ Нѣмецкое стороны. А отъ Прусски миля до вочисча Преввишокъ (= Preyviski G² 49, 1256 m. вси рекомѣй Приввища IL 832 < jotv. *Preiviskijō* nom. pl. n., ką rodo lytis на Правищихъ IL 834 t. y. Правищихъ loc. pl. : 1393 m. Preiwus, des comturs dyner czu Rangnit Sc II 673, t. y. prūsas skalvis < *Preiva-* (kamienas) : lie. *Priev-ėlis* — Trumpalių sodžiaus pavardė Uš. par.), дѣлечи пусчи короля его милости съ княжатею Прускимъ: держачи Перстунскую по правѣ, а княжати Прусского по лѣвѣ. А отъ Преввишокъ двѣ мили до вочисча Конопного (dabar I. wieś Konopki, gm. Wólka, pow. Suwalski Vo 16). А отъ Конопного двѣ мили до селища Мирунушокъ (vok. dabar *Mierunskien*). А отъ Мирунушокъ д мили до рѣчки Переросли. А рѣчкою Переросльо двѣ мили до озера Зусна... А отъ озера Зусна (wieś Zusno, Zusenko, gm. Czostków Vo 20) поперекъ полторы мили до рѣчки Блинды, которая повстала съ Нѣмецкое стороны и въ Нѣмецкую пошло (Ревизія пущъ и переходовъ звѣриныхъ... составленная... Воловичемъ въ 1559 г. Вильна 1867, стр. 50).

Sūduvos sričių vardus Kymenow Sc I 138 ir Pokima 140 del Ipatijaus kronikos lyties Покѣнцъ (1256 m. IL 833) „Kalboje ir senovėje“ (I 80) esmi vedęs iš senėlesnių lyčių *Kēmenavō* ir *Pōkēmō*. Lytis Покѣнцъ gali būti kildinama ne tikai iš prolytės *Покѣм-ьци, bet lygiai ir iš *Г ьмьци. Pastaroji lytis rodytų, kad jotvingų srities vardo būta ištariamo *Kimenavō* ir *Pō-kimō* : *Kimēnai* — Utenės par. sodžius.

113. Nadruvės *Vēluvą* (vok. Wehlau) Dusbargas (1326 m.) yra girdėjęs ištariant rytiečius prūsus *Vīlavō*: Eodem anno (= 1255)... Nadrowitae, Scalowitae et Sudowitae gentes vicinae

indignatae ex hoc, quod Sambitae se fidei et fratribus subdidissent... terram Sambiae rapina et incendio transiverunt, captis hominibus pluribus et occisis, et dum recederent, placuit eis, ut castrum *Wilow* aedificarent, ne improvisus et facilis aditus in terram Nadrowiae pateret amodo fratribus et Sambitis Sc I 93.

1256 m. *Sūduvōs Krism(en)ō* (iš čia Крисменцъ IL 833) ir Nadruvōs bei Sėmbos pasienio *Vilavō* rodo, kad garso ē pradėta virsti balsiu 7 visupirma šiaurės rytiniame Prūsų žemės kampe. Šita ē > i vilnis, kuri XIII amžiuje tesiūbuoja tiktai tarp Suvalkų ir Vėluvos, iki XVI amžiaus pradžia atvilnija net iki Karaliaučiai.

114. **Jótvingų-sūdų kalbos liekanos.** A. Asmėnvardžiai: 1) *Abdangen* G³ 46 = pr. *Abdanx* G³ 46 < pr. *Ab-dang(a)-s*: Podange — sembiškio prūsų vardas (Podangen — Gut bei Liebstadt) PN, G¹ 111, Padange — 1276 m. pagūdėnas Sc I 255 < *Pō-dang(a)s*: prūsų vardas *Au-dange* G³ 46: pr. po-dingan „Gefallen“;

2) *Анкадъ* 1256 m. IL 932₇, Sj 186 < *ān-kādas* arba *ōn-kōdas*, lietuviškai būtų **Añkōdas* Bg¹⁰ 79. Del galūnės plg. 1216 m. pagūdėno prūsų vardą *Warpoda* PU I 7, Latgalos vietovardį *Cyskōds* < aist. **Kiškāda-s*, iš kur 1595 m. kražiškio žemaičio vardas *Кишкод-айтисъ* In. 525;

3) *Бороутъ* 1248 m. IL 799₂₄ < *Barutis* = pr. *Barutis*, iš kur vietovardis *Barute* — 1242 m. Pamedės kaimas PN, G¹ 17, PU II 394 = lie. *Barūtis* — Rietavo ap. pavardė Акты Вил. арх. Ком. XXV 517/8;

4) *Dirkot* G³ 47 < *Dirkōtas* (plg. prūsų vardą *Byot* || lie. *Bijotai* — kaimo vardas LT I 225) arba *Dirkurtis* (u = y arba o): pr. Dirke — Sėmbos vėtingo vardas PU II 449 (PN 1299 m.) = lie. *Dirké* Panevėžio, Naujamiesčio, Smilgių par. pavardė P || *Dirketos* — Lieplaukio par. kalno ir sodės vardas VŠ I 45;

5) *Galms* 1285 m. Sudowitis scilicet Scumantet tribus filiis eius sic dictis Rukals, Gedetes, *Galms* ac ipsorum veris heredibus villam, quae vocatur Steynio... inter villam Drogowitegen... pratum... Penkowieo nominatum... campum... *Labalaucs* PU II 297/8. *Galms* < aist. *Gālma-s*: pr. 1424 m. Galmen „Kammeramt Bordenhen Kr. Pr.-Holland“ G¹ 35 (Gut bei Mühlhausen PN): kurš. 1291 m. Galmene — Pilsotos srities pilis ir kalnas BG 254, PU II 359, 360: la. *pa-galms* „Hofraum, atšleimas“ Bg¹⁰ 79;

6) *Gedetes* 1285 m. PU II 297, *Gedēte* Sc I 510, *Jedetus* Sc I 145 < *Gedētas* = pr. *Gedethe* G³ 47, *Gedete* PU II 448 || 1528 m. Иванъ Хватъ з Кредѣтоинъ (= **Gedētainys* nom. pl.) самъ. Рудомин. бояринъ РИБ XXXIII 43: *Ged-āičiai* — Šakynos par. sodžius VŠ II 7, pr. **Gedaitjai* > vok. *Gedaithen* „Dorf, Kr. Allenstein“ PN. Del galūnės plg. upės vardą *Šukėtas* — Nemuno intakas ties Žem. Panemune; *Šukėtai* — Griškabūdžio val. kaimas;

7) *Юндилъ* 1256 m. IL 835₁, Sj 187 = панъ Юнѣдило 1503 m. РИБ XXVII 856, панъ Миколай Юнѣдилъ 1538 m. I. с. XXX 17, Станиславъ Юндилъ 1567 m. *Lydōs* aps. I. с. XXXIII 756, Панъ Миколай Павловичъ Юндилъ з ымѣння своего з Бусежы въ повѣте Слонимскомъ кони два а з Пелесы въ повѣте Лидскомъ конь РИБ XXXIII 496 (cf. XXX 418) < *Juñdilas* — Kvėdarnos par. pavardė (> *Jundilaĩ* — Slavikų par. kaimas; falso Vo 276) || *Juñdulas* — Kantaūčių par. pavardė (> *Jundalaĩ* — Šačių par. soda VŠ I 52) Bg¹⁰ 79 || *Juñdulas* — Plūngės par. pavardė (Vindeikiuose): *Jund-ėika* > XV amž. Юндейко у Жомойти РИБ XXVII 53: pr. *Junde* — Sėmbos srities vėtingas PU II 449. Del galūnės plg. pavardę *Vaidilas* (Šmn., Jnšk. par., iš kur sodžiaus vardas *Vaidilaĩ* — 1) Žvingių par. VŠ I 60, 2) Grinkiškio par. VŠ II 29);

8) 1285 m. „Kantigirde et suis filiis cum Zwinnienen et suo fratri... contulimus campum Powunden (Gut im Kr. Pr. Holland)“ PU II 302 (450/1), 1280 m. *Cantegerde* Sc I 143 (cf. I 256, 509) < *Kanti-girdas*: pr. 1329 m. *Kanthe* — pagūdėno pavardė G³ 47, iš kur vietovardis *Kanthen* — 1) Kr. Pr. Holland, 2) Kr. Mohrunen (I. Kątki), 3) Kr. Allenstein, 4) bei Laptau (Samland) G¹ 56, PN: *Kant-eĩkiai* — Akmenės val. soda K 161b, *Kant-ėniai* — Telšių par. soda VŠ I 45. -girdas: pr. *Tuli-gird(a)-s* > 1313 m. *Tulegerde* — varmėno vardas PN (1360 m. *Tuli gede* PN — sembas), pr. *Mante-girde* || *Girde-mante* Altpr. Monatsschr. XV (1878), 579: 1285 m. *Scalowita* dictus *Girdilo* Sc I 148 = lie. *Girdilā*;

9) *Catcze* = pr. *Katcze* G³ 47 < *Kat-s(a)s* arba *Kat-sīs*, nom. pl. *Katsjai* > *Kačai* (plg. vietovardį *Genčai* Krtn. aps.): *Kačingė* — Merkinės par. sodžius || 1245 m. *Kath* „Katzen Kr. Heilsberg“: pr. *catto* „katė“;

10) *Коматъ* 1255 m. IL 828₁₃, Princeps *Comath*, tunc major inter duces (Jaczwingorum) 1264 *Długosz* (Sj 25), 1264 *Tandem Comat* princeps Jazuaditarum in bello per Cracoviensem exercitum occiditur Sc I 767 < *Kōmāt(a)-s* is aist. prolytės **Kamātas*:

la. *kāmēt* „hungern“ (žr. a. § 61). Prolytės *Kōmāts* arba *Kōmōts* reikalauja šiandienykštis vietovardis *Kumat* — uroczyso w pow. bielskim, gub. grodzieńskiej, o pół mili od Brańska, *śród błot przy zejściu się Bronki z Nurem*, na gruncie folwarku rządowego Kiersznówka (= jotv. *Kirsno*, *Kirsnavōl*); mogiła (horodyszczce), w której po zaciętej obronie zginął na czele Jaćwingów wódz ich *Kumat*, w walce z hufcami ks. mazowieckich i krzyżaków 24 czerwca 1264 r. Przy rozkopywaniu w 1829 r. znaleziono popielnicę. Czyt Wspomnienia z Podlasia o uroczyisku historycznem zwanem *Kumat*, przez Wiktora hr. z Tęczyna Ossolińskiego. Biblioteka Warsz. 1848, IV 405 SG IV 870;

11) Kudare de Sudowia Sc I 139: pr. Ku-drawe, Ko-glande E. Lewy Die altpreuss. Personennamen I 51 (plg. I. c. 57: Quei-lang || Ko-lange, Quei-dange, Quei-rams) < aist. *kō*. **-dar(a)-s**: pr. Prei-dar, San-dar *G*³ 47;

12) Meinuo Grunau PN < *Meinūō* (lie. *lam-ūža* „Schlampe“ RfV LXXI 464, la. *utūzis* „utēlius“) arba *Meinuzis*: pr. Meynote PU II 449 = kurš. 1310 m. Meinales BG 290, 327: lie. *Meñius* — Tilžės aps. pavardė *G*¹ 97;

13) Melins arba Melnis *G*¹ 97, *G*³ 47: pr. 1374/9 Meladen — vietovardis (dabar vok. Mehleden Kr. Gerdauen), pr. asmenvardis *Meleycke* *G*³ 47, *Mēlidas* (i gali būti ir iš *y*) — bala ties Sitkūnais Pšl. ap., *Mēlidai* — Šjl. par. sd. Vš II 21, Мелиды XVI amž. S: *mēlas* „mėlynas, blau“;

14) kunigaikštis Минтеля 1273 m. IL 870²⁵, Sj 313: pr. 1393/1407 m. Myntewayen — pievos vardas (dabar Mintwiese Kr. Gerdauen) < *Mintja-vajōs* || *Mintjō* — asmens vardas (iš čia dim. *Mintjaitjai* — vietovardis > 1278 m. Mintieyten, Myntegeiten *G*¹ 99) = lie. *Minčia* — Tauragnų par. girios vardas (*Minčios* girią) = kurš. *Mintja* > 1310 m. Minte de Gavefen BG 290: pr. Mintete — skalvių vado vardas Sc. III 576 pr. asmenvardis Mintucze *G*³ 47. Del galūnės plg. prūso vardą Dargelo *G*³ 47;

15) Монъдоуничи Шоутрови dat. s. 1227 m. IL 751 — tėvavardis iš rus. lyties Монъдунъ < *Mandūn(a)-s*: pr. 1280 m. asmenvardis Mandio, 1302 m. Sembos kaimo vardas Manditen || la. *Muode* — muižės vardas BG 183;

16) Mosodins arba Molodins *G*³ 47. Nėra žinios, kaip skaitytinas yra vardas;

17) kunigaikštis Моудѣйко 1273 m. IL 870, Sj 313, jei jo vardas nėra surusintas iš lyties *Mandeikos* (*Мондѣйко) Bg¹⁰ 79, gali būti skaitytinas *Mudeikō* = lie.* Mudėika: pr. 1339 m. Mude-garben = 1402 m. Modegarben *G*¹ 102, 1426 m. Modien „dabar vok. Moddien Kr. Pr.-Eylau“ < *Mudīns*: pr. Mode — skalvio vardas Sc. II 680, pr. asmenvardis Modoth *G*¹ 110;

18) Muntigin 1280 m. (im Felde „Dymsteines“) PU II 301, Sc I 258 < *Muntigin(a)s* = pr. 1336 m. vietovardis Muntigin „Kammeramt Morainen Kr. Stuhm“: pr. asmenvardis Munte *G*¹ 102, 1289 m. Munthe-mil PN: pr. asmenvardis Tawte-gynne || *Gyn*-thaute Altpreuss. Monatsschr. XV (1878), 579;

19) Небѣста gen. s. 1251 m. IL 810²², Sj 176 < **Ne-b(i)jāst(a)s* arba (?) *Nebēst(a)s* (plg. Labanoro par. ežero vardą *Lamēstas*): pr. asmenvardis Byot *G*¹ 20 || **Bijā-sta-s*;

20) Небра язви четырма ранами 1227 m. IL 751 iš vard. Неборъ = jotv. *Ne-bar(a)-s* (|| lie. *Vis-baras*, *Daū[g]-baras*). Rusams pasirodė, kad Небор yra linksniuojamas kaip ir jų žodis вихор, kilm. вихра;

21) kunigaikštis Пестило 1273 m. IL 870²⁶, Sj 313 < *Pestilō* = lie. **Pestilā*: pr. *Pest-intā* — balos vardas > 1316 m. Pestinte „Bruch, Kammeramt Morainen Kr. Stuhm“ *G*¹ 121: lie. *Pesčiaiā* (šn. *Pē-stē*) — Salantų par. soda Vš I 41: žiemgal. 1272 m. vietovardis Pestene BG 115, 139. Del galūnės plg. prūso vardą Cantil ir pr. vietovardį Cantils arba Kantels *G*¹ 56;

22) Powile 1317 m. (var. Pywile *G*³ 48), jei nėra jis *Póvilas* „Paul“ (cf. *G*¹ 133), gali būti *Pō+vil(a)-s*: pr. asmenvardis *Po*-dange || Ab-danx || Audange, *Po*-mauda NTh 137 || Mawde *G*¹ 95, *Po*-wida pogesanus 1274 m. Sc I 136 sembas Powyde 1360 m. PN (lie. *Povyдай* — Tūtūvėnų par. soda Vš II 4), *Po*-bilte 1394 m. — skalvio (?) vardas < *Pō-vilt(a)-s*. *-vil(a)-s*: pr. asmenvardis Prey-wil *G*¹ 134, Tawte-wille 1360 m. — sembas PN;

23) 1295 m. „Preisinges Sudowitae et suis heredibus... in campo Stantow“ PU II 402 = pr. **preisingis* „priešingas“ (pr. III nigīdings „negėdingas“, niseilewingis „unfleissig“, druwīngin „tikintj“), Sėmbos prūso vardas Nautinge (1307 m.) PN, PU II 456, jotv.-lie. Léipal-ingis — miestelio vardas (Лейпунь);

24) Prodwele 1280 m. PU II 301 begu nėra skaitytinas *Prōt-vil(a)s* ? *G*³ 48: pr. III prātin „Rat, patarimas“, asmenvardis 1339 m. Pansdo-prote — bārtas (Ponsdou-prote, Posdrau-pote t. y. Po[n]sdau-prote) PN. *-vil(a)-s*: pr. asmenvardis Wisse-wel *G*³ 48, Wissewille *G*¹ 204;

25) Rukals — filius Scumanti 1285 m. PU II 297: *Rukys* Birštono par. pavardė, *Rukaĩ* — Mosėdžio par. soda VŠ I 41, *Rukėliai* — Rokiškio par. sodžius, *Rukūža* — Panevėžio par. pavardė, 1390 m. žemaičio vardas Ruckunde Codex Vitoldi 23, t. y. *Rukunda(s)*: pr. Ruckelkaym Rockelkaym G¹ 145;

26) Quidam nobilis de Sudowia dictus Russigenus 1280 m. Sc I 141 < *Ruseinis* (Russieinis PN) = pr. vietovardis 1419 m. Rossigeyn, 1411/9 m. Russien „dabar vok. Roschenen Kr. Friedland“ G³ 48, G¹ 147 = lie. *Rusėiniai* — Jėsvainių val. sodžius || *Rūsinas* — Veiviržėnų par. pavardė. Ilgą ū rodo Sūdovės vietovardis (dvarelis, netoli — 6 varstai — nuo Merkinės, Liškiavos par.) *Rūsingė* Db. (cf. la. *Rūsiñi* T 390);

27) Schare 1280 m. PU II 301 < *Skaris*: *Skariaĩ* — Joniškio par. sodžius VŠ II 8 < **Skarys* (pavardė) || *Skarà* (gen. s. *Skāros*) — Mosėdžio, Papilės par. pavardė, *Skarėlis* — Ds. par. pavardė;

28) СКОМОНДЪ 1248 m. IL 799^{23, 25}, Sj 185, 324, Scumandus Sc I 127, 142, Scumand PU II 69, Scumant 1285 m. PU II 297 < jotv. *Skōmant(a)s* arba *Skōmand(a)s*: *Skōmantas* — Veiviržėnų par. pavardė, *Skomantaĩ* — Švėkšnos par. soda Bg¹⁰ 78, pr. 1396 m. asmenvardis Scumantin PN, l. *Skomėtno* — Prūsų Mozūrų vietovardis (Kętrzyński O ludności 452, 504), *Skomantėliai* (ž. -ėlā) — Rietavo par. soda VŠ I 58 || pr. 1272 m. varmėnų vadas *Scumo* Sc I 118 < aist. **Skāmā*. -mant(a)-s : pr. Wisse-mante G³ 48 = Висимонтъ у Попортъск. вол. XV amž. РИБ XXVII 120 < *Visi-mantas* || pr. asmenvardis Manto G¹ 94. -mand(a)-s: pr. asmenvardis Monti-mand (Lewy) || 1591 m. Czapos Dawmondis (= *Daumañdis*), sioło Silany, nazywajace Skorze (Kelmės ap.) In 385, jei nėra tik skaitytinas kaipo *Daumaūdis* — Šipylų par. pavardė || *Daugmaūdziai* — Šakynos par. soda VŠ II 7) || Мондейко из братомъ з Кгирдемъ XV amž. РИБ XXVII 103 (cf. In 279), *Mandeĩkiaĩ* — Šakynos par. soda VŠ II 7 (|| *Mandeĩkis* — Gruzdių par. pavardė);

29) Scurdo capitaneus alterius partis Sudowiae... cum suis hominibus versus terram Lethowiae est profectus 1283 m. Sc I 146 (cf. I 510) = lie. **Skurda* || *Skurdėlis* — Kvėdarnos par., *Skurdėnis* — Velykių par. pavardė P (> *Skurdėniai* — Ramygalos par. sodžius VŠ II 11) = pr. 1395 m. skalvio vardas Scurdenne Sc II 675 || Daūskurdas — Žarėnų (Telš. aps.) par. pavardė;

30) Стегоутови Эбровичю 1227 m. IL 751 iš vard. Стеруть < *Stegut(a)s*: *Stegėlišké* — Kvėdarnos par. bala, *Stegvilas* Kv. — pavardė, *Stegvilaĩ* Kv. — soda (1528 m. Стегвилъ Коркозовичъ. Велена РИБ XXXIII 203) || Юрисъ Стекойловичъ Поюре 1528 l. c. 217 < *Stegāila*, Бортко Стегиновичъ Крожи l. c. 226 < *Ste(gi)-ginas*. Greta su Stegvilaĩs turime ir Steigviliūs (Pašvitinio par. sodžius VŠ II 9) || *Steigvila* Jk — pavardė;

31) Стѣйкинтъ 1255 m. IL 827²², Sj 184, 187, Стекынтя g. s. IL 827, домъ Стекинтовъ 1256 m. IL 834²¹, в домоу Стѣкинтовѣ, Стѣкинтовъ 828^{9, 10, 19} < *Stėkint(a)-s* < *Steg(i)-kintas* Bg¹⁰ 79 : jotv. *Stegutas* + pr. 1373 m. Dau-kinte Sc II 573 (= ž. *Daukiñtis* Ms., Žd., Žr. par. pavardė), 1357 m. Wisse-kint — Sembos šventosios girios vardas G¹ 204;

32) kunigaikštis Шюрна 1273 m. IL 870²⁵, Sj 313 = lie. *šūrpa* „pasišiaušėlis“ Bg¹⁰ 79 (žr. a. § 109);

33) Монъдоуничю Шоутрови 1227 m. IL 751 < *Šutris* (kamienas *Šutra-*) = lie. **siūtras* „pasiutėlis“ (žr. a. § 109) || la. *šāust* „pliekti, mušti = susiaūsti“ (*šāuš* kungi vecus virus ar ābeļa rikstītēm BW. 22118);

34) Tholeike 1280 m. PU II 301 = *Toleĩkis* — Kvėdarnos par. pavardė (*Toleĩkiškis* — Šiaulėnų ap. sodžius) || *Tolỹs* — Kvėdarnos par. pavardė (: pr. asmenvardis Tole G³ 48), *Toliūšis* — Tauragės par. pavardė: pr. 1369 m. vietovardis Tol-lauken alias „Breitenveld“ — dabar vok. Tollack (Dorf bei Allenstein) PN;

35) magister... intravit Sudoviae territorium dictum Siliam... occidentes quendam nobilem dictum Wadole capitaneum ibidem 1280 m. Sc I 143 = prV. wadule „Pflugbaum“ || vedū vādas;

36) Wailubo (Grunau) G³ 48 : Na-lubo, filius Scldonis de Quedenow Sc I 105 || San-lobe — 1374 m. varmėnas PN || Lube (= ž. *Lubỹs* — Sint. par. pavardė) — prūso vardas G¹ 91 (> 1346 m. Lobe-kayme — kaimo vardas) : *Vail(i)-lubā* (?) || lie. *Váilionis*, -ies — Léipalingio par. pavardė;

37) Wilto (Grunau) G³ 48 : pr. asmenvardis Wiltike G¹ 202 || 1522 m. Южно Вилтейк-овичъ, бояринъ Жижморскій РИБ XX 1541;

38) Стегоутови Зѣбровичю 1227 m. IL 751 < jotv. *Ze'bris* (kamienas *Zebra-*) arba *Zebrī's* (kamienas *Zebrija-*) : lie. *žēbras* „smulkiai margas“ Bg¹⁰ 78 > *Žebrys* — Su-bačiaus-Kupiškio ap. pavardė > *Žebriař* — Kelmės par. soda VŠ I 56 (žr. a. § 107);

39) Zohe G³ 48 — sugadintas vardas;

40) cum Zwinnienen et suo fratri 1285 m. PU II 302 < Zvin- ar Svin-? Bg¹⁰ 79.

B. Vietovardžiai: 1) ко вси рекомѣй Болдикища 1256 m. IL 832¹¹, Sj 186, 189 < jotv. *Baldikiskja-* (kamienas; ik gali būti ir *řk* : pr. III bratriskai „broleliai“) : pr. ežero vardas *Baldainis* G¹ 15 (Baldein 1595 m. — Arm des Spirdingsees PN), pr. 1284 m. Varmės srities lauko vardas *Baldingis* (bei Tromp Kr. Braunsberg) G¹, PN || 1578/9 m. Болдя — Karklėnų val. upė S, 1598 m. Болд-упе — Kražių val. lankų (prie upės) vardas S < *Bald(up)ė*, *Baldukas* (l. Balduk SG XV 73) — Švenčionių aps. ežeras || la. *Balduone* — upės vardas Konv. vārdn. 1702 (BG 154), *Baldun*-ezers LV 46, *Balduones* 10, 72, *Balduons* 48, *Balduonis* 109, *Balduoni* 35 — g. v. : *Bal'dikis* — Telšių-Žarėnų par. pavardė Db., *Baldáiniai* — Tytuvėnų par. soda, *Baldeniškis* — Pušaloto par. vs. || la. *Baldis* — Raunos val. vs. (P. Šmits);

2) Боуряля 1256 m. IL 834¹⁰, Sj 187, 189, 324 < Būrēlā. Būtų galima prolytė ir *Būrēlē*, jai jotvingų tarmėje būtų buvęs *ē* platus. Kalbės duomens jotvingų tarmei rodo siaurą *ē* (žr. a. § 112). Del galūnės *-elā* (prie lie. *-elė*) plg. latvių kalbos grutę *bierztafa* (Cīrava) || *birztele* „ž. biržtvālē, -ēlē“ (Endzelin Lett. Gr. S. 254) ir la. *miegāfa*, *snaudāfa* greta su lie. lytimis *miegālē*, *snaudālē*. Jotv. *Būrēlā* : pr. varmėno 1363 m. vardas *Burit'is* G³ 48, PN, 1323 m. vietovardis (im Mehlsackschen) *Buring(en)'is* PN || *Bariař* — Kelmės par. soda VŠ I 56;

3) 1259 m. „Nomina autem terrarum haec sunt: **Denowe** tota, quam etiam quidam Jetweifen vocant, exceptis quibusdam terrulis, scil. Sentane, Dernen et Cresmen, et villa, quae Gubiniten dicitur, cum tribus villis in Welzowe“ PU II 70 (Bunge Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch I S. 437), Sj 165/6, 249—252 = rus. Дойнова (žr. a. § 97) < jotv. *Dainavō* = lie. (iš jotvingų tarmės paskolytas vardas) *Dainavā* — 1) Žalsių, Žiezmarų ap. sodžius (dvaras: з Шилянъ... съ Попортъ... з Дойновы... зъ Стравеникъ 1567 m. РИБ XXXIII 447), 2) Eišiškių (Lydos aps.) par. kiemas 1910 m. „Vilties“ Nr. 136, 3) Šalčininkų par. kiemas 1911 m. „Vilties“ Nr. 95, 4) Kalesninkų (Lydos aps.) par. sodžius, 5) Ródūnios par. sodžius, 6) Zietelos (Slānymo aps., Gardino gub.) par. sodžius, kurį gudai vadina *Jáćvíž* (sen. Ятвязь) = Dojnowo — folwerk dóbr Dojlidy, pow. biało-śtockki SG XV 423 || Dajnowa — tak pod Reszlem zowią pruską rzekę Deime SG I 893. Šutronių sodžiaus (Leipalingio par.) miško vardas *Daīnamiškis* galėtų būti kilęs iš senėlesnės lyties Daīnava-miškis (Leipalingio par. dzūkai *dainōs* vietoje tesako tikrai *griesmē*), jei tam neprieštarautų Šventazerio par. balos vardas *Daīna-balē*. 1340 m. Prūsų žemės ežero (ir lauko) vardas Denow (See und Feld bei Rastenburg PN), iš kurio išteka upė vardu Dena PN, gali būti kilę iš prūsiškų lyčių *Dainavō* ir *Dainō*, kurioms pritaria šiandienyškia vokiečių ištarmė — Deīnowa-See G¹ 27 ir Deīn (Fluss) PN. *Dainuva* (pr. *Dainavō*) ir *Daina*, būdamos tekančių vandenų vardais, kilmės atžvilgiu rištinės yra su latvių veiksmazodžiu *deju diēt* „šokti, pašuokomis bėgti“, iš kurio vestini yra ir šie upėvardžiai: 1) *Deimenā* K, *Deimenis* N — Deimefluss, Name des Pregelarmes zwischen Tapiau und Labiau K (*Pa-deimenis* — Name eines Gutes, Paddeim N), kuri yra kilusi iš prūsiškos lyties *Deim-ō* (mā > mō > mō > mū : *mūti* < prV. *mothe* „mótyna“) = aist. *Deimā* (lie. *Deimos* miestas J³ 1174,13, vok. 1400 m. Deim, 1450 m. Deyme G¹ 26). Pr. *Deimō* lietuviams pavirto lytim *Deimuō*, *Dei-menj*. Prie *Deimenōs* (nom. s. Deimen-ā) atsiradimo galėjo prisidėti kiti upėvardžiai su galūne *-enā* (Šeimenā, Lomenā, Utenā). Ne *-en-* kamieną rodo ir prūsų **Deim*-laukis > vok. Deimlacken (wieś Jakunowo, pow. Angerburg Kętrzyński O ludności 537); 2) *Deinupio* upelį rodo Veiverių val. (Vo 166) kaimo vardas *Padeinupės*; *Dein-* del baltio *ei* būtų jotvingiškas vardas; *Diēninykas* (v. š. *Dēinēniks*) — Bártuvos intakas ties Nevočiais (Mosėdžio par.); 3) *Dysnā* — Dauguvės intakas, kuris išteka iš ežero vardu *Dysnā* (Zarasų aps., Dūkšto ap.).

Salies vardas *Dainuvā* (pr. *Dainavō*), kaip rodo to-paties vardo upė ir ežeras, yra pramintas ne nuo jos gyventojų dainavimo, bet nuo jos gyventojų gyvenimo *Dainuvōs* paupiais;

4) Dernen 1259 m. PU II 69, 70, Sj 252 < jotv. *Derna-n* n. = pr. *Dernan* > vok. Derne — Sembos vietovardis Sc I 289, PU II 6, PN. Jotvingų vietovardį *Dernan* šiandie mozūrai ištaria *Dziarn-owo* (ties Luku „vok. Lyck“) Bg¹⁰ 79;

5) Dopa 1256 m. IL 834²⁰, Sj 187, 189 yra tas-pats kaimas, kaip ir l. *Dora* — Augustavo aps., Ščebros-Olšankos val. Vo 88 (6) < jotv. *Darā* Bg¹⁰ 80 : pr. asmenvardis *Dar-oth* G¹ 26;

Drohyczyn — caput Pollexianorum G³ 48, kurį rusai vadina Дорогичинъ, veikiausia bus kilimo slaviškas vietovardis : l. *drogi*, rus. дорогой (= la. *dārgs*) „brangus“. Šito vietovardžio pagrindinė (praslaviška) lytis yra buvusi **Dargūkinas* arba **Dargūkeinas* Bg¹⁰ 80;

6) Gaila XV am. — kaimas ties Olecku, kurį mozūrai vadina Biała: 1311/5 m. Gailen — ežero vardas (dabar Gehl-See Kr. Mohrungen) < *gailan* (sc. ezeran) : 1312 m. Gayle — dabar Gayl Kr. Braunsberg || prV. *gaylis* „baltas“;

7) Gubiniten 1259 m. PU II 69—72 < *Gūbīnītīai* nom. pl. < *Gūb-* — aist. *gāb-* (lie. *Gobė* — Jūžintų par. pavardė, *Gobužas* — Vyžuonų par. pavardė, pr. Gobis — 1260 m. Pamedės dvaro vardas PN) : pr. vietovardis 1411/9 m. Gubithen „dabar Gubitten Kr. Mohrungen“, 1400 m. Gube-lauken „dabar Gablauken Kr. Mohrungen“ 1405—17 m. Gobayn || Gubaynn „dabar Gubehnen Kr. Wehlau“, pr. asmenvardis Gubicke PU II 449 < pr. *gūb-* (iš aist. *gāb-*) > *gūb-*, pr. III pergūbons „parėjęs“;

8) magister et plures fratres cum mille et quingentis equitibus intraverunt terram Sudoviae, et territorium, quod dicitur Kymenow, depopulati sunt 1274 m. Sc. I 138, 1283 m. castrenses de Kymenovia l. c. 145 < *Kimenavō* (žr. a. § 112);

9) 1283 anno frater Fridericus... cum C viris equitibus de castro Brandenburgk processit contra Sudoviam, et dum accepto magno spolio in territorio Kirsnoviae rediret, hostes sequentes, ipsum cum XXX viris interfecerunt Sc I 145, Kirsnouwin Sc I 509, t. y. Sūdovės žemės sritis pagal *Kirsnōs* upę || *Kirsnā* — Šešupės deš. intakas = *Kirsnā* — Nebenflüsschen der Deime N : pr. ežero vardas *Kirsnō* (žr. a. § 91) || prV. kirsnan „juodas“;

10) Комата 1256 m. IL 834¹⁹, Sj 189 < jotv. *Kōmāṭā* : *Kōmāṭ(a)s* — asmenvardis (žr. a. § 114,10) : ? *Kūomiškės* — Ažuožerių sodžiaus (Anykščių par.) pelkių vardas (jose auga gailių, mėlynųjų; niekuomet neišdžiūsta);

11) на селѣ Корковичихъ 1256 m. IL 834²², Sj 187/9, 190, 324 < jotv. asmenvardis *Karkis* || Sémbos srities asmenvardis *Ne-karkis* PU II 116 : *Karkiškiai* — Būblelių val. (Nm. aps.) kaimas (cf. Vo 250), 1261 m. pr. vietovardis *Kark-ainis* „dabar vok. Korkenhnen Kr. Fischhausen“, 1341 m. ežero vardas Karke arba 1389 m. Korkyn < pr. *kārk(i)a-* (kamienas, pr. *ār* = lie. *ařl*) : lie. *Kařk-ař-iškės* — Ušpalių par. sodžius Bg¹⁰ 80;

12) горды Ятвязѣ, и Злиньцѣ, и Крисменцѣ, и Покѣнцѣ 1256 m. IL 833, Sj 189, 252, 324, 1259 m. Cresmen PU II 70, 1280 anno ...magister... intravit territorium Sudoviae dictum Crasimam... Habitationem etiam illius potentis viri Scumandi, capitanei dicti territorii, redegit in favillam Sc I 142 < jotv. *Krēsmenō* (žr. a. § 112);

13) рѣкою Лѣкъ (var. Лоукъ X, П) 1251 m. IL 813 — Bebros (Бобръ) intakas < jotv. *Luk(a)-s* > s. l. *Lōkō* > l. *Łek* gen. s. *Łka*; iš kur dabar *Elk* Bg⁵ LXXII 187 : pr. *Luko* — Nebenfluss der Omuleff XIV amž. PN : *Lukoja* — Kelmės, Krąžių par. upė (iš kur sodės vardas ž. *Pālukōjis*), *Lukōjus* — Linkmenų par. ežeras || *Lukainis* (ar *ūp*) — strumyk pod Borstejgami, wpada do Reszkiety K 156b || *Lūknas* — Vyžuonų, Labanoro par. ežeras : Luckan(isch) — ežero vardas ties Nikolaikomis (Prūsų Mozūruose) 1595 m. PN || *Luknojai* — Dorf bei Labiau N 374 (Aš esmi iš *Luknojų* į Žargiles nutekėjusi už Juknio 95) : *lukné* „Mummel“ N (ar *ūp*? cf. *lūgnas* „nymphaea, gryzbien“ Slnt¹);

14) Sudoviae territorium dictum Meruniska Sc I 139, iš kur šiandie l. *Mieruniszki* (T. Benni, J. Łoś, K. Nitsch, J. Rożwadowski, H. Ułaszyn Gramatyka języka polskiego. W Krakowie 1923, p. 432, Kętrzyński O ludności 506), vok. *Mierunskén* : 1559 m. Мирунишки (žr. a. § 112) < jotv. *Mērūniskja-* (kamienas) : pr. asmenvardis *Mērūn(a)-s* > 1360 m. Merune (sémbas), 1319 m. Meruno (varmėnas), 1349 m. Merun Nakie (bartėnas), iš kur vietovardis 1353 m. Merunen „dabar Gr.-Maraunen Kr. Allenstein“, 1443 m. Merownen „dabar Maraunen Kr. Heilsberg“ G¹ 98. Del galinės plg. pr. 1409 m. vietovardį Jawneniskén G¹ 51 < pr. *Jaunen-iskja-* (kamienas);

15) uf dy Mete 1402 m. Sc II 692 = 1559 m. рѣчка Мита повстала зъ озѣра Мицка (žr. a. § 112) < jotv. *Mētā*;

рѣкою Олегъ, до рѣки Олга 1251 m. IL 812 — dabar vok. Lega-Fluss ties Olecku¹⁾. Šis upėvardis, kaip rodo Smolensko gub. Ольга ir Silezijos *Ol(d)za*, yra kilimo slaviškas:

1) Die Lega (= 1251 m. Олегъ) fließt durch den grossen und kleinen Oletzkoer-See, geht unterhalb Legen in den grossen Selmentsee, fließt bei Makosiejen unter dem Namen Malkiehnfluss aus demselben ab und fällt in den mit dem Rajgradsee in Verbindung stehenden Statzer See. Aus dem Rajgradsee abfließend, vereinigt sich dann die Lega in Polen unter dem Namen Jęgrzną im Nettabruche mit dem Lyckflusse (= 1251 m. Лѣкъ, Лыкъ) und fließt mit diesem dem Bobr zu. Der Lyckfluss dagegen kommt als Haasznerfluss aus dem gleichnamigen See, durchfließt den Laszmiadensee und den Lyckersee und geht dann an Ostrokollen und Prostken vorbei nach Polen. Joh. Sembrzycki Altpr. Monatsschr. XXVIII (1891) 83.

Olbga || *Olbga* greta su lytim *Olbža* (del *g* || *ž* plg. rusų kalbos žodžius нельга || нельзя, стера || s. bulg. *stǫdza* „takas“) Bg¹⁰ 80;

16) И приѣхав же ко вси рекомѣй Болдикища, посла Лва с братом. Левъ же, тихо обѣхав село, иѣче все, одного же приведе. Король же оупроси его; ономоу же рекъшоу, яко во вси рекомѣй Привища, собралися соуть Ятвязи... Одиномоу же Ятвязину гонъзновшоу изъ вѣсцѣ **Ольдикищъ**, онѣм же вороужившимся стрѣтоша стрѣлци конецъ вси рекомѣй Привища, и возгнаша и 1256 m. IL 832. Ольдикища (nom. pl.) skaitytina yra Ольдик-ища: ы yra rašybos klaida raidės ь vietoje. Ольдикища jotvingiškai galėjo būti vadinama *Aldtk-iskja-* (|| *Aldōnas* — pavardė Bg¹¹). Valdtkiskių vietoje rusai būtų parašę Вольдикища;

17) marscalcus terrae Prussiae... intravit terrae Sudoviae territorium dictum **Pokimam** 1279 m. Sc I 140, zu Pokimen in daz gebit Sc I 500, Покѣнцѣ 1256 m. IL 833 — Pokimos srities gyventojai < s. rus. По́към-ѣци. По́къма tebutų galima tikėtai tuomet, jei rusai su šios srities vardu būtų susipažinę dar prieš „jerio“ (ь) pavirtimą balsiu *e*, t. y. prieš pirmąją pusę XII amžiaus. XIII amžiuje iš Pokimos rusai būtų pasidarę nebe *По́към'а, bet *По́ким'а. XIII amžiaus Покѣма, kurią rodo srities gyventojų vardas Покѣнцѣ, tegalėjo atsirasti tikėtai iš jotv. lyties *Pōkēmō*. Dusburgo Pokima būtų skaitytina *Pōkīmō* < *Pōkēmō* = aist. *Pā-kēmā*;

18) ставши же на Правищихъ на ночь 1256 m. IL 834, jei nėra skaitymo klaida lyties Привища vietoje l. c. 832 (= *Preiviskjai*), tai = jotv. *Prāv-iskjai* : pr. vietovardis Prawaynitegen Prowenithen Pruwenithen || Prawanythe G¹ 134 < pr. *Prāvain-tījai* || *Prōvai-nīťjai* : la. *prāvs* „gross, ansehnlich“;

19) во вси рекомѣй Привища, конѣць вси рекомѣй Привища 1256 m. IL 832 < jotv. *Preiv-iskjai* > 1422 m. Preywisci, Prewoysci, Preywiski G³ 49 = 1559 m. Превишки (žr. a. § 112): Dis sint die nachtleger czwischen der Meete (= Мита — Nettafluss) und Leczen. Das erste of dem Wedem (= dabar vok. Widminnen) von Letzen III myle, und do let man eyn futer; das andir of dem Sonewide (dabar der grosse Sawindasee) III cleyne mylen; dritte czu Licke (= l. Łek, vok. Lyck) II myle, do let man ouch eyn futir; das vierde of dem Swansee IV myle, do pfleg man ouch eyn futer czu losen; das vumfte czu Prywiske (= l. *Przywiski < jotv. *Preiviskjai*) III mylen; das VI-te of der Mete IV mylen; do sai man ouch eyn futir losen, das leczte: von der Mete uf die Vse IV myle. Von der Vse IV myle ins lant, wo man sich den hinkeren wil, und ouch, ab man die nacht rythen wil, so hat man VIII myle von der Memil czu Waysilischken (= Vosyliškės) in des koniges hoff adir czu Astrynen (= Острина) und trift volle lant. Wer aber das man das heer in dry teylen wolde, so mochte das dritte teil czu Sawalche rythen adir wo man hin wil, wen die lant sind voi Sc II 702 (apie 1385 m.).

Preiviskiai ieškotini yra prie sienos ribos, kuri eina nuo Raigrodo ežero ant Mērūniškių link: 1422 m. „a flumine Lyk... lacus Greywo (= Граево) et Toczyloth (= Точилово)... usque ad lacum, qui dicitur Rogors (= Rogord = Райгородъ)... ab illo lacu directo tramite per desertum usque ad quandam aream Preywosti (skaityk *Preywiski*) et ab illa area continuando iter directum usque ad aream Mermiski (sk. *Meruniski*), et a Mermiski eundo directe usque ad lacum, qui vocatur Dwystytz (= *Vištyčio* ežeras) Bunge Liv-, Est- und Curländ. Urkundenbuch V 880, Vo 5 (предисл.);

20) Данило король повелѣ воевати землю Ятвязьскую, и домъ Стѣкинтовъ весь погубленъ бысть, еже и донынѣ пусто стоятъ. Данилу же королеви, идущу ему по езеру (= Raigrodo ežera) и видѣ при березѣ гору красну и градъ бывши на ней преже именемъ Рау 1255 m. IL 828, Sj 184/5; 1402 m. Primo IV mile bis czu Rogarden, von dannen V myle uf dy Mete, do mus man brucken IV zeile bruch und flyes, und das flys Alsarbe II ruten czu brucken, und vort an eyn flyes, das heist Yostre, eyn zeil czu brucken; und vordan czwuschen der Wilkus (= Волкушь) und der Beber (= Бобръ, l. Biebrza — Narvies intakas) VI myle nachtleger Sc II 692, Райгородъ Bg¹⁰ 81. Miestas turi vardą nuo ežero, kurį jotvingai senovėje bus vadinę *Rāja-s* (iš čia rus. Ра́й) > *Rōjis*. Rogarden rodo, kad miesto vardą l. Rajgród, rus. Райгородъ jotvingai ištardavo *Rōgard-s*. -gard(a)-s rodo, kad *Rōjo* paežerės miestui vardą yra davę slavėnai, kurie nuo VI—VII amžiaus pradeda brautis prūsų tautos žemėn ir tenai kurtis. Patys prūsai-jotvingai *Rōjo* pilį (miestą) būtų praminę *Rō(ja)pilio* vardu, lygiai kaip jie yra davę *Šiurpos* kuni-gaiškščio piliai vardą *Šurpils* (žr. a. § 109). Ežero vardas Ра́й < jotv. *Rōjis* = lie. **Rūojas* nėra atskirtinas nuo upės vardo la. *Ruoja* Bg⁵ LXXIII 339, Bg¹⁰ 81: pr. vietovardis Rogys Royenn Roigen (dabar vok. Royen) < pr. *Rōjis* (kamienas *Rōja-*). Sudėtim upėvardis *Ruoja* niekuo nesiskiria nuo šių upių vardų: Krūoja, Srūoja, Šūoja...

21) зажгоша Таисевиче и Боуряля и Раимоче и Комата и Дора и града плѣняхоуть 1256 m. IL 834: jotv. **Rāimōčan* n. < **Rāimōt-sja-n* || asmensvardis **Rāimōt-s(a)-s* = lie. **Rāimōčas* (č < t-š; cf. *vaīg-šas*, **giñt-šas* > *giñčas* || giñtyti Dk, *Gēčas* — pavardė < Gēd-šas || *Ged-mīnas*): **Raimotas* (cf. pr. asmenvardį *Bijōts* || lie. *Bijotai* — vietovardis, lie. Šaukotas, Baidotai) || *raimas* „rainas, raibas“;

22) Sentane 1259 m. PU II 70 < jotv. *Sentān(i)a-* (kamienas): pr. asmenvardis Santon (|| Santele PU II 483), vietovardis Santoniten G¹ 151 || Santune — 1360 m. sembas, Santhune — 1384 m. varmėnas PN: Santeinei (Zanteinei) — Tilžės par. kimas Kl² 55 „vok. Santeinen“, ką Jrk rašo „iš Senteinų“ Bs⁷ 42 (Nr. 6). Skaltvės srities vietovardis, man rodos, skaitytinas yra *Sentainiai* arba *Sentainys* (nom. pl.; cf. *Smurgainys*: з Сморгонь въ повѣстѣ Ошменскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 439; 1653 m. Kiedainyse Vo¹ 62²⁶ = *Kėdāinyse* < nom. pl. *Kėdāinys*, kurių vietoje šandie paprastai teištaria *Kėdāiniai*). Sūdovės Sentane ir Skaltvės Sentainys būtų rištini su lie. veiksmazodžiu *sintėti* (ašs *siñt* „sunkiai kvėpuoja, alsuoja“ Vn., ligà *įsintės* Dk² 110⁸¹), jei jų s nėra skaitytinas z = lie. ž;

23) Таисевиче 1256 m. IL 834¹⁹, Sj 187 bus rusai savaip (-евичи) perdirbę jotvingų vietovardį **Tāisevi-tjai*: pr. asmenvardis Taysoth — 1317 m. varmėnas, Theysote — 1296 m. sembas PN. Del galūnės -ev- plg. šiuos prūsų kalbos žodžius: gland-ew-ingei „drąsiai, su pasitikėjimu“ seil-ew-ings „stropus“, weijs-ew-ingi „vaisingi“, mokin-ewis „pamokas“ > mukinn-ew-ingins „mokytojus“. Jotv. *Tāis-ewis* būtų „taišas“, „taisytojas“ || pr. III teisi „Ehre“, teisingi „vertai“, niteisīw-ingins „pasileidusius, unzūchtig“;

24) territorium, quod dicitur Kymenow... Sequenti die dum exercitus fratrum redeundo venisset ad silvam, quae dicitur Winse, Sudovitae... secuti sunt eos, quos fratres cum suis viriliter invadentes, occisis multis et letaliter vulneratis, usque ad terrae ipsorum introitum fugaverunt Sc I 138. Silva dicta Wint (1317 m. Sc I 184), kuri radosi anapus Nemuno Veliuonos apylinkėje (ad campum Calsen, ad castrum Junigedam Sc I 184: 1416 m. der Weluna wol ein halbe meil, do etwenne Samaytischer Heiligen walt gewesen ist, Wentis genannt Bunge Liv-, Est-, Kurl. Urk. V 160, Nr. 2089), neturi nieko bendro su silva, quae dicitur Winse, nes pastaroji radosi Mozūruose Olecko apskrityje: vok. *Wensöwen* (Gut im Kreise Oletzko), kur 1562 m. (Kętrzyński O ludn. 516) dar tebebuvusi giria, vardu „Wensowa“. Pastarąjį vardą, jei jis nėra lenkiškas (*Wiązowo*), būtų jótvingai vadinę *Venzavō* = kurš.-la. *Veñzava* — Ventspilės par. dvaras BG 195, 198;

25) ходивъше же и взяша Злиноу. Ятвязем же собравшимся и не смѣша битися с ними 1273 m. IL 870, Злинос gyventojai — Злиньци 1256 m. IL 833, Eo tempore (= 1280 m.)... frater Conradus de Tirbergk cum ...maximo exercitu intravit Sudoviae territorium dictum Siliam Sc I 143, gebit zu Silien Sc I 505, Haec sunt nomina terrarum Prusiae: Pomizania... Galindo, Syllonis in Zudua 1202—59 m. Sc I 737 = jotv. *Zilijā*, *Zilīnā* arba *Zileinā* (lyties Syllonis raidė o yra skaitymo klaida vietoje e < ei < ei). Šią vietovę šiandien lenkai vadina *Żyliny* — 1) Kukavo (Suvalkų aps.) val. sodžius prie Ščebros (Щеберка) upės Vo 28, 2) Ščebros-Olšankos (Augustavo aps.) val. sodžius Vo 88;

26) Посла к нему [= Самовиту во Мозовші] Данило и Василко, рекша емоу... „изиди з нами на Ятвезѣ“... и снышася во Дорогычинѣ и поидоша. И преидоша болота (Bebros upės balos tarp Narvies ir Goniondzo ir Luko žemupio balos beveik iki Mėtos žemupiui) и наидоша на страну ихъ (= jótvingų). Не стерпѣвшимъ же Ляхом, зажгоша ихъ первою весъ, тѣмъ бо зло створиша и знаменье имъ подаша... И воеваша ѣ до вечера и плѣнъ великъ приимше. Вечероу же бывшоу приѣхаша Злиньци (= I. *Żyliny* i pietus nuo Servų ežero Augustavo aps.) и собрався вся земля Ятвеськая... каза Данило сосѣдати воємъ своимъ. Всѣдше же, поидоше же и оумякчиша сердца Ятвезьмъ, оузрѣвше крѣпость Роускою и Лядскою. Идоущимъ же имъ и плѣнящимъ и жоущимъ землю ихъ. Прешедшимъ же имъ рѣкою Олегъ (kuri teka pro Olecko miestą), хотѣвшимъ имъ стати въ тѣсныхъ мѣстѣхъ. Оузрѣв же князь Данило, воспивъ и рече имъ... крестияномъ пространство есть крѣпость, поганымъ же есть тѣснота... и проиде Жакоу плѣняя, и прииде на чиста мѣста, сташа станомъ. Ятвеземъ же одинаково нападающимъ на нѣ, и гнаша Роусъ и Ляховѣ по нихъ и мнози князи ятвезьскии избѣбени быша. И гнаша ѣ до рѣки Олга и преста брань 1251 m. IL 812, Sj 180/1. Жака = jotv. *Žākō*, lietuviškai būtų **Žioka* (arba **Žiuoka*) = pr. Sėmboš srities vietovardis 1258 m. Soke, 1299 m. Schokym „šandie vok. Schaaken“ G¹ 167 (žr. a. § 109). Žygio aprašymas rodo, kad *Žākos* reikia ieškoti žemės plote, kuris yra į vakarus nuo Olego upės (dabar vok. Legafluss) tarp Olecko (Margrabavo) ir Luko (l. Łek, vok. Lyck).

115. Sūdų-jotvingų kalbai tirti nemąža duotų medžiagos ir šiandienykščiai Sūdovės vietovardžiai. Šiandien Sūdovoje gyvena lietuvių, lenkų, gudų ir vokiečių. Ne visus senosios

Sūduvos vietovardžius naujieji gyventojai yra savaip perdirbę. Kitas senasis vardas galėjo išlikti sveikas ir svetimose lūpose.

Lietuviai iš senųjų Sūduvos vietovardžių dar ir šandie tebevadina prūsiškai, pav. *Kiřsną, Azągi, Leipalingi* ir kitus (žr. a. §§ 107, 110).

Lenkiškuose Sūduvos vietų varduose *Dora, Żyliny, Mieruniszki, Szurpiły, Serwy* (< jotv. *Sirva*- „širvas“) kalbiniškas net ir po 7 amžių dar gali suvaikyti sūdų-jotvingų kalbės garsus ir žodžio lytis.

116. Atsiveikindamas su sūdų-jotvingų kalbės liekanomis neiškenčiu neįdėjęs dar vieno išrašo, kuris patvirtina mūsų nuomonę apie Sūduvės arba Jėtvos srities gyventojų kalbės prūsiškumą. Be to, šis išrašas padaugina mūsų sūdų-jotvingų tarmės žodynėli dar vienu žodžiu, būtent *gintaru*, kurį randame ten lotyniškai parašytą gentarum. Sūdai gintarą bus tarę *gentaran* (nom. s. n.). To žodžio balsis *e* yra *ę* iš *i*. Vadinas, gentarum prūsiškai skaitytinas yra gintaran.

Iš Poliandro laiško, kurį jis esąs rašęs iš Karaliaučiaus į Leipcigą 1535 metuose savo draugui mokytojui Kasp. Borner'ui, tegaliu išrašyti tiktai šiuos žodžius (tik tu išrašų teesmi pasidareš dar prieš 1908 m.):

...Sed finem faciam, ubi tantum de Sudinorum moribus pauca coronidis loco adiecero. Sunt autem indigenae, quorum pauci admodum germanicam linguam novere, sed suam quandam linguam habent barbaram, qua etiam reliquum fere Prutenorum vulgus utitur. Pertinaciter semper studuit haec gens maiorum suorum vestitum, ritus et cultus servare, nec iunxerunt cum finitimis Prutenis matrimonia, nec ququam suorum mendicare permiserunt; inares gestaverunt, nempe annulos, ex quibus minutae nolae seu tintinnabula dependerent, omnia ex aurichalco fabrefacta. Haec autem ipsorum ornamenta, quemadmodum et panis et vestes eorum omnes, non importabantur aliunde, sed ab artificibus domesticis inter ipsos concinabantur; apud quos et cinguli ex ferro deargentato in usu fuere. Haec, inquam, et alia id genus multa pertinaciter servaverunt illi, donec cum vicinis Prutenis tandem ab annis viginti, instantibus praefectis, coniugia contrahere coacti sunt. Hic etiam factum est, ut ab antiquis ritibus suis paulatim recesserint: aegre tamen adhuc a prisca sua idololatria et avitis superstitionibus abstinent, neque ex animo vel papae prius paruerunt, ut nunc evangelio assentiuntur plerique eorum, sed veteres suorum cultus tacitis suffragiis probare non desinunt.

Haec solida testimonia sunt senis cuiusdam minime vani hominis, qui supra quadraginta annos inter Sudinos versatus est, et talia plerumque, quae etiam lippis et tonsoribus hic omnibus nota sunt, exteris vero gentibus parum comperta, nec a scriptoribus, quod sciam, exacte prodita. S. D. G. (Publicationen aus den K. Preussischen Staatsarchiven. 44 Bd. Leipzig 1890, S. 336, Nr. 1015. Metai 1535. — Rankraštis nebeišlikęs. Pirmą kartą buvęs paskelbtas rašte „Caroli Henrici Rappolt De origine succini in litore Sambiensi meditatio epistolaris. Regiomonti 1737. 40. Vėliau buvęs šis laiškas įdėtas Rost'o rašte — Memoria Jo. Poliandri. Lips. 1808, p. 30 sqq.).

Gaila, kad čia nutrūksta mano išrašai. Tėra išlikęs kitos Poliandro laiško dalies vertimas, iš kurio patiriame štai ką: „Sėmba, kuriai pridera pirmoji vieta tarp Prūsų žemės sričių, tyso nuo Karaliaučių apriečiančios Prėgliaus upės iki jūrai. Tenai pajūryje gyvena sūdai (lot. sudini), kurių pajūrio šalis, nutisusi per 6 ar 7 mylias, dėvi Sūduvės (lot. Sudavia) vardą. Šitą Sūduvą Plinijus teisingai vadinąs Austravija. Beveik pusėje jos kyšo jūron išikišęs pussalis, kurį jūrininkai vadina Pruster-Ostr (vokiškai), kurio ilgis siekia 1½ mylios, o plotis apie 1 mylią... Šią šalį vadina (sc. vokiečiai) »Sudawen«. Ji yra 5—6 mylių atstumoje nuo Karaliaučius. Sūduvės žemėje yra daugiau ne 32 kaimai, kurių gyventojai jau nuo senų laikų visu pajūriu gauda gintarą, kurį jie savo protėvių kalba vadina *gintaran* (lot. gentarum)“.

117. Sūdų *gintarą* pamini dar ir A. Aurifabras 1551 m.:

Cap. I. Die Sudawen heissen den Börnstein in jrer sprach Gentarn, wie etliche meinen daher, das er seinen ursprung aus dem erdreich sol haben, deß es laut fast, als sprech einer verkürztet im Latin *genitum terra*. Wiewol es mir nicht ubel gefiele, und es der wahrheit gantz gemes, jdoch acht ichs vor unmöglich in so trefflicher zurrüttung und enderung der sprachen, ursprung dieser namen aus dem Latin anzuzeigen, so gar bey frembden nationibus, und in Lateinischer sprach nicht erfarnen, anfenglich erwachsen.

Wo der Börnstein gefalle, und wie jnen die Sudawen schepffen. Cap. II. ...In diesem weiten umbkreis, ist Sudawē im Hertzogthum Preussen, auf Samland ein ort ungeferlich dreier Deutscher meilen lang. Wird aber der meiste Börnstein geschepfet und gelesen vom newen Königspergischen Tieff anzuheben bis ans Bruster ort, und forder nach dem Krantzkrüge, innerhalb zehen meilen so man gerade zu uber land zeucht... Im mehrgenannten Sudawischen strande sind vornehmlich sieben wicken, da die stürm nach gelegenheit einschlagen, auch den Börnstein auf-treiben, und thut dis ein Wind nicht alleine. Daher wissen die Sudawē sobald ein sturm entstehet, was ortes sie sich vorfügen, uñ sind XX Sudawische dörffer, die den Börnstein schepffen, one die, so von Samland und aus dem Schokische dazu verordnen sind. Denn auff dem Strande vom alten Tieff bis an die Krecke (wie es namen hat) treibet den Börnstein der Westwind und Hoch-west. Von der Krecke bis unter Nodums, der Sud und Sudewest. Unter Lasnicken bis in die Kuthe, Hochwest. In der Kuthe, Sud uñ Sudewest. Unter Palmenig und den a) gemeinen Strand nach dem b) fliesse [b] ist ein klein bechlin... Lesse genennet, West und Hochwest. In der Ampe Sudewest. Unter Thirskim Sudewest nicht off, und folget also das Bruster Ort...

Zu Kraxpellē (= pr. Kraks-pils), unter Palmenig, in der Ampe, und Bruster ort, schepfen die Sudawen den Bornstein gentzlich jrer Kleider entblösset (Succini historia. Ein kurtzer: gründlicher Bericht, woher der Agtstein oder Börnstein ursprünglich komme, das er kein Baumhartz sey, sonder ein geschlecht des Bergwachs, und wie man jnen manigfaltiglich in artznenen möge gebrauchen. Durch Andream Aurifabrum Vratislaviensem, Medicum. Königsberg in Preussen. 1551. Gedruckt durch Hans Lufft. 25. Marcij. 4°).

Sūdų-jotvingų žemė. 118. Ordinas su Sūduva kariavęs nuo 1277 iki 1283 metų. Sūduvos žemės ordino kronikininkas Dusburgas pažįsta šias sritis (territoria), jo vadinamas lotyniškais vardais Kymenow (Kymenovia), Meruniska, Pokima, Crasima, Silia ir Kirsnovia. Iš Ipatijaus kronikos, kuri mums aprašo rusų ir lenkų 1251—1273 m. karo žygius, sužinome, kad (горды Ятвязѣ:) Злиньци, Крисменцѣ и Покѣнцѣ yra Злинос, Крисменос ir Покѣмос srities gyventojai.

Iš XIII amžiaus sričių vardų šiandie tegaliu surasti žemėlapyje tiktai Mērūniškį, Žilyną ir Kirsną. *Žilyna* (l. Żyliny), kaip ir jos kaimynė *Dara* (l. Dora), yra Augustavo, o *Kirsna* — Kalvarijos apylinkėje. Taigi, abidvi sriti pridera buvusiai Suvalkų gubernijai.

Vėkios pusėje Sūdūvai XIII amžiuje, be abejo, pridera Olecko (Margrabavo) ir Luko (vok. Lyck) apylinkė.

119. Kaip toli sūdų-jotvingų gyventa prieš XIII amžių Lomžos ir Gardino gubernijoje, tegalės parodyti tiktai būsimosios šių kraštų žemės vardyno studijos. Iš rusų ir lenkų kronikų tiek tėra aišku, kad Poliasėje dar tebegyventa 1264 m. ir jotvingų: Въ сіе лѣто Болеславъ Стыдливый, король Польскій, до основанія искорени съ Подляша Ятвяговъ Sj 9 (169). Lenkų Podliasės (1255, 1257 m. dokumentai rašo lot. Polexia PU I 226, 240) apskritin priderėję 1578 m. šie miestai, kurių vardus rašau lenkiškai: Bielsk, Narew, Knyszyn, Augustów, Kleszczele, Suraz, Tykocin, Goniądz, Rajgród, Drohiczyn, Mokobody, Węgrów, Mordy, Sokołów, Mędzylesie, Ciechanowiec, Siemiatycze, Wysokie (Litewskie), Mielnik ir Łosice.

Kad XII amžiuje jotvingų dar tebegyventa bent vakarinėje Podliasės dalyje, matyti iš to vardo, kuriuo vadina ano laiko lenkų istorininkai jotvingus: lot. **Pollexiani** yra Polesės (Poliasės) gyventojai, rusiškai sakant полѣшане (cf. gud. полѣшук „полѣха“). O tie *Pollexiani*, kaip žinome iš Kadlubko kronikos (apie 1220 m.), yra prūsų tautės kiltis: sunt autem Pollexiani Getharum seu Prussorum genus Sc I 755.

Antrasis sūdų kilties vardas (Ятвязи, Jetuen, Getae). 120. Rusų kronika pirmą kartą sūdus mini 983 m., vadindama juos vardu Ятвягы (acc. pl.) IL 69. Ятвяг'o varde Ipatijaus kronika raidės я vietoje dažnai rašo ir e, ь: Ятвѣзъ IL 721 (1205 m.), на Ятвѣзъ 776 (1235 m.), 810 (1251 m.), земля Ятвѣская 810, Ятвѣзем 812. Ятвѣзъ rašo ir lietuvių kronika. Čia raidė e (ь) yra jaunesnė ir kilusi iš я, kuri pati atstoja dar senesnę „nosinį“ garsą ǣ (ę).

Gudų kalboje iš я teišrieda e (senovėje ь) tiktai tuomet, kai я neturi kirčio. Ne-kirčiuotojo я pavirtimą garsų e gudų kalbai rodo ir lietuvių kronika (Полное собр. рус. лѣт. XVII томъ): княже 228₂, 229₁₅, 240₁₀ с которым жо княземъ 228₆ || княжа 229₄₈, 242 того княжати 229₁₀, 20, ходечи 228₁₄ видечи 259 не хотечи 264 седечи 277 пустошечи 280, знаме (великое) 265, 282₅, Ятвѣзскимъ 283₁), рѣку Светую 242₂₈, втегнули 257, князь Резанский 260, Светослав 271—3, в (тых) пѣнезех 280₁, 6, в дватцети тысячах 280₂.

Kad šitas e < я skaitytinas yra ь, rodo gudiškos kilmės lietuvių žodžiai pōmietis „пāмāть“, prisiega „g. при-сѣга“, priedelius „g. прїятель“.

Vardo rašyba rodo, kad tautōvardžiui ятвягъ gudai yra kirtį dėję žodžio pradžioje: ятвягъ. Lėnkai šitą prūsų tautės kiltį nesenai dar vadinę vardu *jaćwingowie* (Kronika Polska Marcina Bielskiego, W Krakowie 1597, p. 184). Sustatę greta abidvi slaviskieji sūdų vardo lyti — ятвягъ || jaćwing — patiriame, kad šito tautovardžio esama kilusio iš senėlesnės prūsiškos lyties *jātvings* (šiaurės vakariečių šnektose) arba *jōtvings* (rytiečių ir pietiečių šnektose).

¹) mezi Щучина и Ятвѣзка, занимаючи Ятвѣзко къ Городно 1566 m. РИБ XXX 887, съ Полонки, Ятвѣзка, Андрѣвичъ въ повѣте Волковыскомъ 1567 m. l. c. XXXIII 437, Войшнару у Волковыску... у Ятвѣзкомъ... Свирпля, а Монеяка. Докум. Моск. Арх. Мин. Юст. I 41. *Jaćwież* — 1) Wielka i Mała, dwie wsi, pow. białostocki, gm. Jaćwiły [cf. lie. *Josvila*], 2) os. i folw., pow. słonimski, gm. Kossów, 3) wś, os., urocz. i folw., pow. słonimski, gm. Zdzieciół [lietuvių vadiną šią vietovę *Dainavą*], 4) os. i chutor, pow. słonimski, gm. Pacowszczyzna, 5) wś i folw., pow. słonimski, gm. Biskupica SG XV 2, 13. *Jaćwież* — 1) os. i folw., gm. Kamionka, pow. grodzieński, 2) dobra, pow. wołkowyski, gm. Świsłocz. l. c. *Jaczwiegi* 1565 m. — wieś, pow. bobrecki, nad rzeką Bóbrką SG XV 624. — Kaip šaltiniai rašo vardą Ятвязъ žr. Preuss. Urkundenbuch I 166, II 15, 17, 21, 24, 192, 196, 198—200.

121. *Jótvingas* yra išvestinis žodis iš pagrindinio **Jótva* = pr. (sūdų šnektose) *Jótvo*. Tuo vardu sūdai senovėje bus vadinę savo šalį. **Jótvos* šalis gavo sau vardą nuo **Jótvos* upės, kurios pakraščiuose bus gyvenę pirmieji jótvingai. Kuriame žemės plote ieškotina yra pirmoji *Jótvos* upė, šieandie vargu kas begalės pasakyti, nes amžių bėgyje slavėnų stumiami jótvingai, keldamies naujosna vietosna, bus su savim nešęsi toliau ir *Jotvos* upės vardą.

Kad *Jótvos* upės kitą kartą tikrai tekėta per jótvingų žemę, rodo šis 1516 metų LieM'os išrašas: противъ Шейбакова (Lydōs aps.) двора, на речце на Ятѣи РИБ XX 414. Upėvardį Ятѣи LieM rašo lenkiškai, nes iš jotvingų kaimynų vieni tiktai lėnkai Jatvos vietoje teištaria Jatfa.

Gudų Ятва, kurią lenkai ištaria Jatfa (cf. *tfűj* „twój“ Gram. jėz. polsk. Kraków 1923, p. 425, *tfoja* 476), yra vestina iš aistiškos lyties **Játvā* (> lie. **Jótva*).

122. *Jótvos* upės vardas nėra atskirtinas nuo šių upėvardžių: 1) *Jotijā* (iš čia kaimo vardas *Jotiškiai*) — Šešupės deš. intakas Plókščių-Slavikų ap. (cf. Vo 244, SG III 606, XI 617, 910), 2) *Jotilē* — Nemuno intakas po Kriūkais (prieš Serėdžių), Ilguvės par. (iš čia kaimo vardas *Pajotuliai* Vo 248) : kurš.-la. *Jātalas* nuovadiņš BW 32430 var. „vok. Jahteln im Kirchspiel Goldingen BG 212“ : sirb. *jāto* „Herde, Zug (von Tieren, Vögeln)“, rus. ятво „Zug, Schwarm Fische“ Bg⁵ LXX 253, LXXII 189 || skr. *yātām* „Gang, Weg, Fahrt“ (: *yāti* „geht, fährt“ = jotv. per-jot „parvažiuoja“ žr. a. § 104).

123. *Jótvos* ir *jótvingo* vardą gudai senovėje rašydavo Ятва ir Ятвягъ, bet ištarydavo *Jātva* ir *jātŭg* arba *Jētva* ir *jētŭg*. Tokį raidės я ištirimą rodo gudiškos kilmės žodžiai, pav.: prajėvas „stebuklinga apraiška“ < проява, kōšē < каша, ragāžē < ро́гожа, pardōžē < продажа, kočēlas < *качало Bg⁶ 10.

Del šitokio raidės я ištirimą darosi suprantama, kodėl vokiečiai vardus Ятвезъ (< Ятвязь), Ятва parašo Jetwes arba Getwes: van Garthen bis off das flies Pueyra (= Пыра)... III myle weges... van Pueyra bis off das flys Yethwes (= Ятвезъ) IV mile... van Yethwes bis czu Rosseneke Kymantendorff II myle... bis czu Getwese (= Ятвезъ) czu dem flysze Sc II 707, contra infideles in Galandia, Getvesia, Letowia 1268 m. PU II 196, terras Galandie et Getuesie 199, terram vocatam Suderland alias Jetuen 1420 m.

124. 1420 m. lytis Jetuen atstoja gudų kalbos lytį *Jātva* arba Ятва. O kadangi lytis Gettae (: terra Sudorum sive *Gettarum* 1420 m. Cod. epist. Vitoldi, p. 468) nėra nieku būdu atskirtina nuo lyties Jetuen (: terram vocatam Suderlant alias *Jetuen* 1420 m. G⁸ 44, 50), tai ir *Geto* varde slepiasi ta-pati *Jótva*: raidė *g* tuomet buvo vartojama ir garsui *j* žymėti.

Jótvai lengva buvo pavirsti *getais* (Γέται, Getae) del gudiškos vardo ištarmės ir del viduramžių papročio *j* vietoje rašyti raidę *g*: 1259 m. Jetwesen || Getwese Sc II 707.

125. *Jótvos* vardu, tiktai perdirbtu *Getais* del viduramžių mados (dabarties tautų vardus būtinai surišti su senovės tautovardžiais), senieji (1110—1296 m.) lenkų kronikininkai vadina bendrai visus prūsus, o kartais — net ir lietuvius. Tai rodo šie išrašai: Boleslaus Crispus (c. 1161 an.) ad depopulandas terrarum Prussorum [Getarum Kadlubkas apie 1220 m., *Getarum* id est Prussorum Dzierzwa apie 1296 m.] provincias animum suum bellicose convertit Sc I 753 (Boguchwał † 1253 m.); *Gethe* seu Prussi l. c. 754; Pollexiani *Getharum* seu Prussorum genus [Kadl. sub anno 1191]; Primo, quomodo Cazimirus Gethas vicinos Poloniae superavit, quibus superatis contra Pollexianos processit (l. c., ed. Lipsiae 1712 t. II 800); *Gethas* id est Letwanos (Chronicon polono-silesiacum, apie 1278 m. Monum. Germ. hist. XVIII, 558).

126. Lenkų kronikininkų dėka atsiradusieji *Jótvos* žemėje Padunojo gėtai (Γέται) vėikiiai pasiilgsta savo kaimynų dakų (Δάοι, Δάοι, lot. *Dāci*), kuriuos jiems tuojau ir parkeldina senovės atgarsio ieškotojai dabartyje: (Meczslaus) vires instaurat, quatuor maritimarum acies, totidem Geticas, nec non Dacorum ac Ruthenorum larga adsciscens suffragia... ut antiquam Invidiae sitim cruore Polonorum expleant... Dacosque, Gethas — seu Pruthenos et Ruthenos sibi in auxilium contra Kazimirum invocavit Sc I 741.

127. Pavirtus prūsams arba *Jótvos* žemės gyventojams gėtais ir patapus jų kaimynams dakaĩs, nebesunku buvo nusikraustyti Baltijos pajūrin ir senovės masagėtams (Μασσαγέται): Inter Livoniam et Prusciam parvam terram esse ferunt unius ferme diei latam itinere quam Massagetae [= Samagitae = *Žemaičiai*] colunt... Redeunti ex Livonia in Germaniam per litus Balthei maris post Massagetas Prutheni sese obiciunt, qui ripas utrasque Wiscele amnis accolunt Sc IV 231 (Aeneas Sylvius 1405 † 1464 m.).

128. XII—XIII amžiaus lenkų istorininkų tautovardis Getae yra *Getuae*, kuris prarado *u(v)* del vardo sugretinimo su Padunojo gėtais (Γέται, lot. *Getae*). Prūsų *Getae* < *Getuae* yra 1420 m. *Jetvai (Jetuen), kurių vardas XII—XIII amžiuje buvo atsiradęs iš *Jātvos* „*Jótvos*“ gudų (gali būti, ir lenkų) lūpose. Vadinas, prūsiškiai gėtai gavo sau vardą nuo *Jótvos*. Pati *Jótva* bus buvusi senovėje upė, o kiek vėliau ir šalies, per kurią tekėjo *Jótvos* upė, vardas.

129. *Jótvos* šalies, dar seniau — *Jótvos* paupio gyventojai save vadino *jótvingais*. Lietūviai *jótvingus* būtų praminę *jótviais* arba *jótvais*. Tą rodo šie vardai: **Latva* „l. Lotwa“ || *lātvīs* „Latvos šalies (Latvos paupio) gyventojas“, *Kuŗšas* „Kurland“ || *kuŗšīs*, bet *Prūsa* „šalies vardas“ || *prūsas* „Prūsos gyventojas“.

130. Augščiau (§ 114B, 3) esame radę, kad ir *Dainuvōs* (pr. *Dainavō*) srities vardo, kurioje irgi gyventa *jótvingų*, esama upėvardžio.

Jei *Jótvos* ir *Dainuvōs* žemė yra gavusi sau vardą nuo upių, tai kodėl ir *Sūda* arba *Sūduvā* „Suderland, Sudland“ negalėtų būti praminta irgi nuo upės vardo? *Sūduonīa* teka per Sūduvos žemę. Ji yra Šešūpės kair. intakas, įtekąs ties Liudvinavu (ilgio 10 varstų SG XI 553, Vo 118; iš kur kaimo vardai *Pā-sūduonis* arba *Pasūduonys* Vo 118, 130, 212).

1924 m., II 17.

4. Kuršiai.

131. Kuršių tautos vardą pirmieji iškėlė švedai. Rimbertas Ansgario († 865 m.) gyvenime aprašo mums švedų karo žygį, kurį jie buvo 853 metais atlikę *Kuršo* žemėn. Štai ką rašo Rimbertas:

Gens enim quaedam longe ab eis posita, vocata Cori, Sueonum principatui olim subiecta fuerat; sed iam tunc diu erat, quod rebellando eis subici dedignabantur. Denique Dani hoc scientes, tempore supra dicto, quo dominus episcopus iam in partes Sueonum advenerat, navium congregata multitudo, ad eandem perrexerunt patriam, volentes et bona eorum diripere et sibi eos subiugare. Regnum vero ipsum quinque habebat civitates. Populi itaque inibi manentes, cognito eorum adventu conglobati in unum, coepere viriliter resistere et sua defendere. Dataque sibi victoria, medietate populi Danorum caede prostrata, medias quoque naves eorum diripuerunt, auro et argento spoliisque multis ab eis acceptis. Quod audiens praedictus rex Olef populusque Sueonum, volentes sibi nomen acquirere, quod facere possent quae Dani non fecerint, et quia sibi etiam antea subiecti fuerant, innumerabili congregato exercitu, illas adierunt partes. Et primo quidem improvise ad quandam urbem regni ipsorum vocatam Seeburg (= Liepāja?), in qua erant septem milia pugnatorem, devenientes, penitus illam devastando et spoliando succenderunt. Exinde confortati animo, dimissis navibus, iter quinque dierum arripientes, ad aliam urbem ipsorum, quae Apulia (= *Apuolē*, šn. *Apūle* — Skuodo ap.) dicebatur, efferro corde properabant. Erant autem in ea urbe quindecim milia hominum bellatorum. Cum itaque illo advenissent, conclusis ipsis in civitate, isti a foris urbem debellare, illi de intus coepere viriliter repugnare; illi intrinsecus defendebant, isti exterius impingebant. Sicque transierunt dies octo, ut omni die a mane usque ad vesperam dimicantes bello instarent, et multi hinc et inde caderent, neutra tamen pars victoriam obtineret: cum ecce nono die populus Sueonum diutina caede fatigatus coepit angustari, et timido corde expavescens, hoc solum cogitare, quomodo inde evaderent. „Hic“, inquit, „non proficimus, et naves nostrae longius absunt“. Nam quinque dierum, ut praediximus, iter erat ad portum, in quo naves eorum stabant. Cum ergo, quid sibi esset agendum, nimium turbati omnimodis nescirent, quaerendum sortibus statuerunt, utrum dii eorum eis vellent auxiliari, ut vel victoriam caperent vel vivi inde evaderent. Missis itaque sortibus, neminem deorum, qui eis subsidio esse vellet, reperire potuerunt. Quod cum denunciaretur in populo, ululatus et gemitus immensus exortus est in castris, omnisque virtus ab eis recessit. „Quid“, inquit, „infelices acturi sumus? Dii recesserunt a nobis, et nullus eorum adiutor est nostri. Quo fugiemus? Ecce naves nostrae longius sunt positaе, fugientibusque nobis, isti insequentes ad internationem nos delebunt. Quae ergo nobis erit spes?“ Cum itaque in tanta essent angustia positi, quidam negotiatorum, memores doctrinae et institutionis domni episcopi, suggerere eis coeperunt: „Deus“, inquit, „christianorum multotiens ad se clamantibus auxiliatur et potentissimus est in adiuvando. Quaeramus, an ille nobiscum esse velit, et vota ei placita libenti animo spondeamus“. Omnium itaque rogatu supplicii missa est sors, et inventum, quod Christus eis vellet auxiliari. Quod cum publice denunciatum cunctis innotuisset, omnium corda ita subito roborata sunt, ut confestim ad urbem expugnandam intrepidi vellent accedere. „Quid“, inquit, „nunc nobis formidandum quidve pavendum est? Christus est nobiscum; pugnemus et viriliter agamus, nihil nobis obstare poterit. Nec deerit nobis certa victoria, quia potentissimum deorum nostri adiutorem habemus“. Conglobati ergo omnes, laeto et forti animo ad debellandam profecti sunt urbem. Cumque in circuitu astantes pugnam inire vellent, ab his qui intrinsecus erant postulatum est, ut copia eis daretur loquendi. Quod cum rex Sueonum annuisset, illi subsequuti sunt: „Nobis iam pax magis quam pugna placet, et foedus vobiscum inire cupimus. Et primo quidem quicquid ex spoliis Danorum praeterito anno in auro et armis acquisivimus, vobis pro munere foederis damus. Deinde pro unoquoque hominum in hac urbe constitutorum dimidiam libram argenti offerimus, et insuper census, quem antea solebamus, vobis persolvimus, et datis obsidibus, abhinc subiecti et obaudientis, sicuti antea fuimus, vestro imperio esse volumus“. Cum haec itaque oblata fuerint, necdum tamen animi juvenum sedari poterant, verum alacriores facti et absque metu imperterriti pugnare tantum desiderantes, armis se urbem et omnia quae haberent vastaturos ipsosque captivos abducturos dicebant. Rex vero et principes saniori consilio dextras ab eis accipientes, foedus inierunt, et thesauris innumerabilibus atque obsidibus 30 sibi collatis, cum gaudio ad sua reversi sunt. Denique pace inter eos foederata, statim Sueones Christi domini nostri omnipotentiam collaudantes eiusque magnificentiam viribus totis, quod vere magnus super omnes deos esset, praedicantes, quid ipsi, per quem tantam obtinissent victoriam, vovere deberent, sollicitae quaerere coeperunt. Unde a christianis edocti negotiatoribus, qui simul aderant, Christo domino placitum devoverunt ieiunium, ita ut ad sua reversi, postquam domi septem dies essent, alios septem omnes pariter a carne abstinerent, sed et post

hoc quadraginta diebus evolutis, ipsi quoque **unanima** conventione quadraginta sequentes similiter a carne abstinentiam agerent. Quod et factum est; omnesque qui ibi affuerant hoc statutum libenti perfecterunt animo. Multi etiam post haec reverentia et amore Christi apud eos ieiuniis, quae christiani observabant, insistere et elemosinis, quia hoc Christo gratum dicere, quoslibet pauperes adiuvere coeperunt. Sicque favore omnium praedictus Erimbertus sacerdos libere apud eos quae Dei sunt agere, et cunctis Christi potentiam laudantibus, religionis divinae in illis partibus devotio augmentum sui ab eo tempore sine ullius contradictione coepit habere. Vita Anskarii auctore Rimberto. Accedit vita Rimberti. Recensuit G. Waitz. Hannoverae 1884, p. 60—63 (Cap. 30)¹⁾.

Iš Rimberto patiriame, kad jo metu kuršių tautės jau gyventa Liepojos-Skuodo apylinkėje. Kad kuršių jau įsikurta pajūryje dar prieš 853 metus, rodo Rimberto žodelis *olim* „senai, schon lange, seit langer Zeit“ : Gens... vocata Cori, Sueonum principatui *olim* subiecta fuerat.

XI amžiuje apie Kuršo žemę Brėmų Adomas (1073 m.) šitaip rašo:

Multae sunt insulae in hoc sinu, quas omnes Dani et Sueones habent in sua ditione, aliquas etiam Sclavi tenent... Wendila... Morse... Thud... Funi... Moyland, Imbra, Falstra, Laland, Langland... Haec quindecim insulae Danorum regnum aspiunt, omnesque iam christianitatis titulo decoratae sunt. Sunt et aliae interius, quae subiacent imperio Sueonum; quarum vel maxima est illa, quae **Curland** dicitur; iter habet octo dierum; gens crudelissima propter nimium ydolatriae cultum fugitur ab omnibus; aurum ibi plurimum, equi optimi. Divinis, auguribus atque nigromanticis omnes domus plenae sunt, [qui etiam vestitu monachico induti sunt]. A toto orbe ibi responsa petuntur, maxime ab Hispanis et Grecis. Hanc insulam credimus in vita sancti Ansgarii **Cori** nominatam, quam tunc Sueones tributo subiecerunt. M. Adami Gesta Hammab. eccl. pont. Liber IV (Descriptio insularum aquilonis), 16 (Cap. 223).

Kuršo žemės XI amžiuje būta ne visai mažės, nes jos sienai apeiti aplinkui reikią aštuonių dienų kelio. Bet kurioje rytinio Baltijos pajūrio vietoje buvo toji nevisamažė Kuršo žemė, mums to aiškiai nepasako nei Rimbertas nei Adomas. Iš Dusburgo (1326 m.) patiriame, kad pietūse Kuršo žemė vokiečių įsikūrimo metu (apie 1200 m.) siekusi net iki Nemuno upei: Memela... est fluens aqua... Russiam, Lethowiam et Curoniam dividens etiam a Prussia Sc I 51.

132. XIII—XIV amžiaus Kuršo žemei galime apibrėžti ne tiktai apytiksles ribas, bet ir suskirstyti tą žemę sritimis. Kadangi XIII amžiaus dokumentai duoda mums medžiagos ne tiktai Kuršo žemėrašai (geografijai), bet ir kuršių kalbai, tai, manau, būsiant ne pro šalį ir čia kelis tų dokumentų paskelbti.

I. 1253 m. Kuršo žemės žieminių sričių dalybos:

Universis Christi fidelibus, quibus praesens scriptum fuerit praesentatum, frater Henricus ordinis fratrum minorum, Dei gratia Curoniensis episcopus, salutem in filio Dei vivi. Noverit universitas vestra, quod, cum ex privilegiis domini papae nobis competeret tertia pars totius Curoniae, et dilectis in Christo fratribus hospitalis sanctae Mariae domus Theutonicae duae partes, convenientibus nobis in Riga, praesente venerabili patre nostro H., episcopo Osiliae, et aliis viris discretis infrascriptis, divisionem terrarum inhabitatarum fecimus in hunc modum, videlicet quod de terra, quae **Vredeturonia** dicitur, in partem nostram cessit: Arevale, Popen, Topen (Copen), Vietsede, Puse, Ugale, Amulle, Vede, Anse, Matre, Moden, Cersangere, Danseweten, cum omnibus pertinentiis eorundem. In terra quoque, quae **Wynda** dicitur, in partem nostram cessit: Norme ab utraque parte fluvii Winde, Cervigal, Laydze, Rapaden, Venese (Vense), ab opposito Goldinghen, Sirien, Terewenden, Apussen, Cisse, Edvale, cum omnibus pertinentiis eorundem. De terra autem, quae **Bandowe** dicitur, in partem nostram cessit: Amboten, Calten, Baten, Warve (Waruwe), Elkene, Assiten, Rese, Cepse, Padoren, Celde, Lene, Nedighen (Nedingen), cum omnibus terris et solitudinibus eorundem, quas coluerunt unco vel falce, qui vickete dicitur, praeter terras, quae **Cecelis** et **Dulzare** dicuntur, Perbona, Calvien (Kalven), Apussen, Asenputten, Zameten (Zameyten), Scherenden (Zerenden), cum omnibus pertinentiis eorundem. In terra vero, quae **Bihavelanc** dicitur, in partem nostram cessit: Razge et Barta ex illa parte aquae versus Wartan (Warthayen), Percunencalve (Percunencalwe), Duvenekke (Duvenelliken), Prusse, Karkele, Sintere (Zyntere), Salene, Sacke, cum omnibus pertinentiis eorundem. Praeterea in partem fratrum essit de terra, quae **Vredeturonia** dicitur: Rende (Rennen), Walgele, Cabele, Pedewale, Zabele, Candowe, Mattecule, Wane, Pure, Tuckemen, cum terris desertis inter Candowe et Semigalliam; item Assen (Ansen), Ladze, Uge, Talsen, villa Husman, cum omnibus pertinentiis eorundem. In terra vero, quae **Winda** dicitur, in partem fratrum cessit: Sagere ex utraque parte Windae, ambo Lessede, Hasowe, Ambele, Sarneke, Vrien, Lanze ex utraque parte Windae, Wense ex illa parte Windae, ubi situm est Goldinghen, Udran (Uderenne), Targele, cum omnibus pertinentiis eorundem. In terra quoque, quae **Bandowe** dicitur, in partem fratrum cessit: Walteten (Walteyten), Sargamiten, Wepele, Lippeten (Lippayten), Libben (Lippen), Scrunden, Iirien, Turlowe, Alswanghen, Arsen, Assen, Jerusalem, Arolde (Aralden), Ardon (Arden), cum omnibus pertinentiis eorundem. Homines vero illi, qui attinebant Iacobo Sagittario et Santike et Weysen, pertinebunt ad Scrunden, cum hereditate eorum, quorum hereditas sita est in castellaturis Dzerbiten et Mesoten dictis, quodquod vero residui fuerit super hereditatem, nobiscum dividetur. Item Pakkare, Nitten, Steden (Scheden), Payulden, Wyllegale, Eze, Keweale (Kewalen), Cor-

¹⁾ Rimberto ištraukos vertimą duoda A. Vireliūnas 1923 m. „Švietimo darbe“ (749—751) ir E. Volteris (Vo³ 29—32).

melele (Kormalen), Kemele (Kemalen), Ywande, Tygwe, Carilanken, stagnum Nabba, et circa ipsum sectio feni ad Goldinghen pertinent. Haec Mamecuten (Mamestuten) villa, quae dicitur Swelgode, ambo Welse, cum omnibus pertinentiis eorundem. Item in terra, quae **Bihavelanc** dicitur, in partem fratrum cessit Warta (Warthayen), Deceten (Todayten), Unseten (Unsele), Ylse, **Lyva**, cum omnibus terris et soluminibus, quas coluerunt unco eorum et falce, quae vickete dicitur, praeter terram, quae dicitur Dovzare (Dovzare). Item Gameyten (Gaveyssen), Warva (Waruven), Donen, Pene, Octo, Zilse (Zelzen), Lindale, Troyst, Irwaden (Iewaden), Byrsegalewe (Birsegalwe), Gerwe (Serwe), Boynseme (Boyensemme), Drage (Droghen), Crote, Aparate (Appreten), Ylmede, Duppele (Dupplen); item Crobyn (Grobin), Neres (Nerks), Strutte, Telse, Aystere, Virgenare, Riwa, Medce (Medze), Medda, villa, quae dicitur Lyva, cum omnibus pertinentiis eorundem. Sciendum praeterea, quod tria stagna in **Vredeturonia**, videlicet Canygerwe, Angere et Husman, et sectio feni in terris Edvale, lapidiscinae apparentes et non apparentes per totam Curoniam nobis et fratribus communes erunt. Si autem fontes salis, vel auri, vel argenti, cuprum, plumbum, vel stannum, sive ferrum inventum fuerit, illius erit, sub cuius dominio reperitur. Rivus vero sub Crobyn, qui defluit in stagnum, pertinet ad ipsum castrum. Item stagnum et Lyva usque ad mare erunt communia et expedita, ita quod nullus faciat in Lyva gurgustia, nisi de communi consensu. Sed homines nostri debent nobis decimam, et homines fratrum sibi; de graminibus et pratis circumiacentibus fratres duas partes et nos tertiam percipiemus. Stagnum in Dovzare, quod dicitur sanctum, manet indivisum. Stagnum dictum Dorben erit commune nobis et fratribus et Curonibus, qui ius hactenus habuerunt. In Pewe et Adze et eorum attinentiis nos habebimus unam partem et fratres duas partes obtinebunt. Rivi, qui de stagnis currunt, sunt Curonum, qui ius hactenus habuerunt in eis, salvo iure dominorum, per quorum terram decurrunt. Universi et Curones a sua haereditate tam in agris, quam in praedictis piscariis, et in silvis non sanctis et in arboribus melligeris nullatenus excludantur, salvo iure dominorum, sub quorum dominio praedicta bona continentur. Acta sunt haec anno Domini MCCLIII, II nonas Aprilis. LU I 322—327, Nr. CCXLVIII (14 amžiaus nuorašas).

II. 1253 m. Kuršo žemės pietinių sričių dalybos:

Universis Christi fidelibus, ad quos praesens scriptum pervenerit, frater H(enricus), ordinis fratrum minorum, Dei gratia Curoniensis episcopus, salutem in filio Dei vivi. Noverit universitas vestra, quod nos terras incultas nondum divisas in Curonia dividendas cum dilectis in Christo, magistro et fratribus domus Theutonicorum, videlicet Ceclis, Dovzare, Megowe, Pilsaten, et terram, quae est inter Scrunden et Semigalliam, in tres partes divisimus in hunc modum. Haec est prima pars de **Ceclis**: Garde, Embare, Pomenie, Zegere, Grumste (BG: Grunste), Newarie, Vitwizen (BG: Vitwiten), Duzone, Alyseyde, Leypiasseme, Pretzitwe, Eycayswe, Cartine, Sare, Garisda, Pregetwe. De **Dovzare**: Birstele, Patteycias, Peynis, Trecne (Treove). De **Megowe**: Palange, Maytinele (Maycinele), Kaukis (Caucas), Dwiristis, Dupie. De **Pilsaten**: Mutene, Akitte (Akutte). De terra inter **Scrunden** et **Semigalliam**: Weybene, Wanderen, Newaren, Labbar, cum omnibus pertinentiis eorundem. De castellatura Poys: terra Twartikini. Haec est prima pars. Gandingen, Appule, Schoden, Sansugale, Wieswe (Vreswe), Pytwe, Nedinge (Nederinge), Letzime, Retowe, Amelinge. De **Dovzare**: Empliten, Rutzowe, Popissen, Warze, Virga. De **Megowe**: Nebarge, Lasdine, Aggemine. De **Pilsaten**: Calaten. De terra inter **Scrunden** et **Semigalliam**: Salden, Ulliwa, Anzina, Celme, cum omnibus pertinentiis eorum. De castellatura Poys: Negelite. Haec est secunda pars. Ilze, Appusse, Zesele, Maysedis, Lobe, Nateye, Calneseme (cod. Pop. Calveseme), Birsine, Grese, Vesete, Spermes, Dobe, Pylene, Nemtene (BG: Remtene), Zelecoten, Zelende, Seculmzeme, Nebrungis (BG: Bebrungis). De **Dovzare**: Loke, Pretzele, Damis. De **Megowe**: Matwa, Gourene, cum omnibus pertinentiis eorum. De **Pilsaten**: Sarde cum suis pertinentiis, exceptis pratis, uno, quod dicitur Drivene, et alio prato, quod situm est iuxta Miniam (Nimiam), secus viam, quae ducit ad Sarde. Garde (Bz. = vok. grade) ad manum sinistram, et excepta silva, quae ad eadem viam se ad latus dextrum extendit, usque ad locum, ubi Minia (Nimia) et Memela conflunt, quae remanent indivisa. De terra inter **Scrunden** et **Semigalliam**: Sacsile, Crewems (BG: Grewems), Meddenmes, cum omnibus pertinentiis eorundem. De castellatura Poys: Suntelite, Lassiten. Haec est tertia pars. Insuper omnia stagna praedictarum terrarum et flumen, quod Minia dicitur, remanent indivisa. Danga vero, a Memela usque ad castellum Mutine manet indivisa, reliqui vero rivuli praedictarum terrarum sunt dominorum, per quorum terram decurrunt. Praeterea sciendum, quod nos supra dicta promissimus bona fide magistro et fratribus memoratis, quod usque ad festum Michaelis proximo instans unam eligemus partium praedictarum, nisi legitimo impedimento fuerimus impediti; si autem nos contigerit transfretare vel alias legitime impediri, tunc vices nostras alicui discerto committimus, ut loco nostri unam partium eligat praedictarum, et quamcumque partem ille elegerit, ratum habebimus et litteris roborabimus, vel idem, cui vices nostras super praedicta electione commiserimus, roborabit. Si vero in distinctionibus terminorum inter terras et terras, castellaturas et castellaturas, orta fuerit dissensio, per seniores et discretiores terrarum earundem, ubi sitae fuerint, terminentur, et si praedicti seniores de praedictis terris dubitaverint vel concordare non potuerint, terram, de qua lis est, fratres dividant in tres partes, de quibus nos unam, quam voluerimus, eligemus, reliquae duae fratribus remanebunt. Infeodati vero in terra **Ceclis**, in cuius partem ceciderint, sub illius dominio remanebunt. De terra vero, quae Dugenekes dicitur, usque ad fluvium Bartwam, cum suis attinentiis, ex omni parte sic inter nos extitit ordinatum, quod eandem terram fratres dividant in tres partes, de quibus nos unam eligemus, reliquae duae fratribus remanebunt. Piscationes in praedicto fluvio contiguae terrae memoratae, et strata nostris hominibus et fratribus erunt communes, et si pons fuerit construendus vel emendandus, cum nostris hominibus et fratribus emendabitur et construatur. Praeterea ubicunque contigerit homines fratrum in nostris piscationibus piscari, decimam dabunt nobis et idem nostri homines fratribus et converso, ita quod nullus a sua hereditate in praedictis piscationibus excludatur. Acta sunt haec in Goldinghen, anno Domini MCCLIII, nonas Aprilis, praesentibus et mediantibus fratre Thoma, ordinis fratrum minorum, E. praeposito nostro, fratribus ordinis Theutonicorum, fratre Th. in Velyn, F. in Wenden, G. in Segewalde,

H. in Goldinghen, B. in Memelborgh et aliis quam pluribus. In cuius rei testimonium praesentem litteram sigilli nostri munimine fecimus roborari. Datum anno die praescriptis. LU I 327—329 (XIV amžiaus nuorašas).

III. 1291 m. Kuršo žemės pietinių sričių dalybos:

Divisio terrarum inter episcopum Curoniensem et suos canonicos facta et terminata.

Frater Gotfridus commendator in Memela et frater Thitmarus ibidem advocatus omnibus presens scriptum visuris et audituris salutem in filio dei vivi. Noverint universi presentem litteram inspecturi, quod nos ad petitionem domini Emundi Curoniensis ecclesiae episcopi et magistri nostri fratris Halt preceptum assumtis nobis fratribus nostris Theutonicis [cum] nobis in Memela commorantibus Infeudatis ab ecclesia Curoniensi et Curonibus, quibus terrarum constabat distinctio, terras episcopatu pertinetes scilicet terram, que Bihavelant (B: Bihavelanc) dicitur, Ceclis, Dontzare (B: Donzare), Megowe et Pilsaten divisimus equaliter in tres partes, quarum due partes cedent episcopo et tertia pars ad canonicos suos pertinebit. In terra, que Bihavelant (B: Bihavelanc) dicitur, hec est prima pars: Duvenelken (B: Duvenelicken) et Prusse cum omnibus pertinentiis suis; secunda pars est: Sintre (B: Gunte), Sacke, Carkele et Bartha cum pertinentiis suis. Hec est tertia pars: Razge (A pataisyta iš Rarge. B: Ratzge), Avese, Gultowe (A korektūra iš Gustowe) et Percunecalve scilicet insula in Lyva (B: Liva) sita cum omnibus pertinentiis earundem. In terra, que Ceclis (B: Ceclis) dicitur, hec est prima pars: Ylre (B: Ikre), Calveseme, Remtene (B: Remcene), Zelende, Zelekoten, Zekuliseme (B: Zeculyseme) et Bebrungis. Hec est secunda pars: Appusse, Natagie, Lobe, Vesete, Spermes (B: Spernes) et Pilene cum pertinentiis suis. Hec est tertia pars: Maisedis (B: Maysedis), Dobe, Zesele (B: Zeseles), Grese, Birsene cum omnibus pertinentiis earundem. In terris, que Donzare et Megowe dicuntur, hec est prima pars: Gaurenen, Velimen (B: Velunen), Vill unci in Ampilten, qui dati sunt a fratribus episcopatu in restauram molendini fratrum de Memela, et medietas agrorum in Pretzele (B: Prezele) cum pertinentiis suis. Hec est secunda pars: Alia medietas agrorum in Pretzele (B: Prezele), Matura et Waste cum pertinentiis suis. Hec est tertia pars: Loke (B: Lobe) et Dames cum omnibus pertinentiis suis. In terra, que Pilsaten dicitur, hec est prima pars: A mansis civitatis via, que itur de castro Poys ad castrum Sarden, ab illa parte Pelliten (B: Pellicen) ad arbores cruce signatas iuxta viam et ad alia signa ibi facta, ab his signis directe ascendendo ad arborem cruce signatam iuxta viam, qua itur Octen, et ad alia signa posita ibidem; ab his signis directe per sylvam ad arbores cruce signatas Lassiten non longe a via, qua itur Octen (B: Oclen) de Lassiten, et sic ulterius in rivum de Sarden. Hec est secunda pars: Via, qua itur de Poys Sarden, usque ad signa facta super rivum, qui vocatur Cretone; ab his signis directe ascendendo ad montem de Octen (B: Oclen). Hec est tertia pars: Via, qua itur de Poys Sarden, ultra rivum de Sarden usque ad lignum sanctum, quod vocatur Ouse warpe, et ab hoc sancto ligno usque ad pedem montis dicti Galmenen (B: Galmene) et sic redeundo in rivum de Sarden. Iste sunt partes de terris prescriptis, que cesserunt Curoniensis ecclesiae canonicis: In terra, que dicitur Bihavelant (B: Bihavelanc), Razge, Avese, Gultowe (B: Gultowe) et Percunecalve cum omnibus pertinentiis earundem; in terra, que Ceclis dicitur, Maisedis, Dobe, Zesele, Grese et Birsene cum omnibus pertinentiis suis; in terris, que Donzare et Megowe dicuntur, Loke et Dames cum pertinentiis suis; in terra, que Pilsaten dicitur, pars vicinior castro Poys, que se extendit a mansis civitatis, via, qua itur Sarden, ab illa parte Pelliten (B: Pellicen) usque ad arbores cruce signatas et ad alia signa facta ibidem iuxta viam, ab his directe ascendendo ad arborem cruce signatam iuxta viam, qua itur Octen (B: Oclen), et ad alia signa posita ibidem, ab his signis directe per sylvam Lassiten ad arbores cruce signatas non longe a via, qua itur versus Octen de Lassiten, et sic ulterius in rivum de Sarden aliis duabus partibus de dictis terris domino episcopo reservatis. Quicquid de castellatura Creten episcopatu cedet, manet indivisum; tertia pars civitatis in Memela indivisa; rivus de Sarden ponendi molendina vel gurgustia facienda manet indivisus; magna sylvae de Octen erit communis domino episcopo et hominibus suis, canonicis et hominibus eorum ligna secare et venari. Si dominus episcopus faciet in suis duabus partibus agros, et canonici in sua parte tertia, quantos possunt. Quicquid est ab illa parte montis et castri dicti Galmene usque ad Meniam (B: Memelam), quod episcopatu cedet, manet indivisum. Terra, que vocatur Samentin (A < Samenam, B: Lamenam), quantum ad episcopatum spectat, manet domino episcopo et canonicis indivisa. Et hec divisio et ordinatio rata et firma permaneat, presentem litteram sigillis nostris et sigillo civitatis fecimus communiri. Huic divisioni et ordinationi nostre presentes fuerunt hi, quorum nomina sunt subscripta, videlicet fratres nostri marscalcus, camerarius et seniores, consules civitatis, vassali prefate Curoniensis ecclesie Adolffus, Herwicus, Florekinus, Conradus et Curones quam plures. Acta sunt hec in Memelborg anno MCCXCI VIII Idus Januarii. PU II 357—361 (Du XVI amžiaus nuorašu: A ir B).

Kuršo žemė. 133. Iš 1253 m. Kuršo dalybų rašto patiriame, kad Kuršo žemės būta suskdydusios devyniomis sritimis, kurių vardus šitaip yra surašęs dalybų aktas: 1 *Vredecuronia*, 2 *Winda*, 3 *Bandowe*, 4 *Bihavelanc*, 5 *Dowzare*, 6 *terra inter Scrunden et Semigalliam*, 7 *Ceclis*, 8 *Megowe*, 9 *Pilsaten*.

1231 m. dokumento vardas *Wannen* BG 179, 420, sako, apimęs tą-pačią sritį kaip ir 1253 m. *Vredecuronia*.

Vanenės sritis arba *Vredecuronia* apima visą Abuvos upyną, kitaip sakant — visą pajūrį nuo Lielupės žiočių (išskirtinai) iki Nabos upei (Lyserort). *Vanenės* sritį XIII amžiuje dariusios šios šiandienykščios parapijos: Tukumo (visa), Kānduvos (visa), Sabilos (visa), Vārmės (dalis), Tālsų (visa), Arluvos (visa), Dūndangos (visa) ir Piltenės (dalis) parapija.

Ventos (vok. *Winda*) sritį sudaro *Ventos* žemupys augštylinkui net iki *Žlėkų* (la. *Žlėkas*, vok. *Schlehk*) miesteliui ir *Užiavos* žemupys su *Užiavos* dešiniais intakais, t. y. šiandienykščis *Ventspils* (vok. *Windau*) ir *Piltēnės* (dalinai) parapijos.

Banduvos sritis apimanti visą tą žemės plotą, kuriame šandie yra Kučdingos (beveik visa, išėmus Pa-abuvį), Vařmės, Saldaūs (dalis, kuri prie Ventos upės šlija), Embūtės (visa), Valtaičių (visa; vok. Neuhausen), Ožputės (rytinė pusė), Sakos (dalis) ir Aišvangos (visa) parapijos.

Pāmario (vž. Bihavelanc < *bi* „nahe bei“, *have, hab* „Haff“, *lanc* „lang, lāngs, entlang“) sritis gavo sau vardą nuo Liepōjos ežero, kurį kuršiai bus senovėje vadinę taipąja *mariomis* „Haff“, kaip ir jo šiaurinį kaimyną. Liepojos ežero šiaurinis kaimynas dar ir šandie tebeturi antroje vardo dalyje *marias*: *Tuosmare* BW 9593 „vok. Tosmarsee“, t. y. Tuosos arba Tuosų „marios“ || „die beke Marra vlt in die Ryva“ 1338 m. BG 446 < kurš. *Mařa*. Pāmario sritį Bylenšteinas norėjo praminti *Ezertuve del jos ežeruořumo: joje, mat, tųvuliuoja keturi dideli: Liepojos, Tuosmarės, Telšių (vok. Telsen) ir Durbės ežerai. Ezertuvę Bylenšteinas su Berkholcu pasidaro iš Esestuos, kurią mini 1230 m. šaltinis: Lammekinus rex et pagani de Curonia, de terris Esestua, scilicet Durpis et Saggara BG 419. Iš Ezestvos (ar Es-) pasidaryti Ezert(u)vos neleidžia kalba, nes iš žodžių *ežers* „ežeras, See“ ir *tuvs* (la.) „artimas, nahe“ kuršiai, kaip ir latviai, negalėję būtų nusilipyti *Ezertuves; plg. la. žodžius *paežā* „paežyje“ BW 27691 arba *ežmala* U, *pakraste* 11835 „pakraštys“, lie. *pajūris* arba la. *jūrmala*.

Pāmario sritin įeina šiandienykščių Sakos (vok. Sackenhause; beveik visa), Ožputės (dalis), Durbės (visa) ir Gruobyno (dalis) parapijų plotas.

Duvzarės (lietuviškai būtų *Dvi-žarė*) sritis sau vardą bus gavusi nuo **Duvzario* ežero. *Duv-zaris* būtų lietuviškai „dvižaris Jnš. = dvišakis (ežeras)“ del savo dvišakumo: kurš.-la. *dui* „du“ BW 49, 259 var.... < *duji* BW 29942 (Nica) < **duvi* „la. divi“ (|| *duvė-jāds* „zwiefältig“ BW 365—V 447 — Jaunmuiža; del *v > j* plg. prieveiksmį kurš.-la. *tuju* BW 10889, 13239, 14163 var., 18134, 21365 v. = la. *tuvu* „arti“) + *zars* „šaka, Ast, Zweig“ = Žiemgalos lie. *žāras* „šaka, Zacken, Zinken“ (šakių *žarai* Jnš.). Duvzario ežeru (Stagnum in Dovzare, quod dicitur sanctum || Die helige see to Dovzare), kaip matyti iš 1253 m. akto (LU I 325—6, Nr. 248), negalima laikyti nei Liepojos nei Durbės ežero: stagnum et Lyva usque ad mare... stagnum dictum Dorben (= kurš.-la. *Duōrbe*). Belieka pripažinti Duvzariu *Papos* ežerą (vok. Papensee).

Duvzarės sritin šiandien įeina iš latvių pusės Grobyno parapijos pietinė dalis ir visa Grařmždo parapija, o iš žemaičių pusės — kairiasis Šventosios upės pakraštys.

Skrundos-Žiemgalos sritis ieškotina yra tarp Ventos ir vakarinės Žiemgalos dalies (Duobienės srities — lot. *Dubene*). Tai sričiai bus priderėjusi dalis šiandienykščios Skrundos ir visa Saldaūs (Frauenburg) ir Didėsios Ežerės apylinkė. Žiemiuose siena busėjusi maždaug iki Varnei ir Skėdai (la. Škėde „vok. Scheden“), o pietuose iki Žemaičių žemei.

Keklio (Keklųs, kurš. *Ceklis*) srityje šandie gyvena žemaičiai. Kuršo siena su lietuviais XIII amžiuje busėjusi maždaug Ventos upe. Varduva ir Virvųčia — kairieji Ventos intakai —, Minija su visais savo intakais, Jūros augštupys, Šventosios (Palangos) kairieji intakai ir Bártuves augštupys sudaro Keklio sritį.

Mėguvos (Megowe) sritisėjusi siaura juosta nuo Palangos beveik net iki Klaipėdai. Žiemiuose siena siekusi Šventosios, o rytuose Kaftenos.

Pilsoto (kurš.-la. *pilsāts* „miestas“) sritis buvusi nedidelė, nes ją tedariusi Klaipėdos miesto apylinkė.

Kuršių kalba. 134. Kad Kuršo žemėje kalbama *kuršiškai* (up Cursch), pirmą kartą išgirstame iš 1338 m. rugsėjo 8 dienos dokumento: „uf eine siip, die hetet Agmennewalke (1551 m. nuorašas: Ackmenewalcke) up Cursch und vltit in die Alouste“ LU II 316, Nr. 783 = BG 446 (298). Iš to matome, kad kuršių kalbės būta kilimo aistiškos: *akmuō* || la. *akmens* „Stein“, *valkā* || *valks* „Regenbach“.

Apie kuršių kalbą senovės rašytojai mažą turi žinių. Keleivis G. de Lannoy'is sakosi, kad jis keliaudamas 1413 m. iš Liepojos į Rygą (pro Gruobyną, Kučdingą ir Kānduvą) pervaziavęs per žiemgalių, kuršių ir lybių kaimus. Kiekviena tų tautų tūrinti savą kalbą: de le Live en Correlant m'en alay a Righe en Liufant, par plusieurs villes, chasteaux et commanderies, aussi appartenans aux seigneurs de Liufant; et premier par Gurbin, qui est chaste; puis par Guldinche, qui est ville fermee; par Cando chaste, et autres villes et chasteaux ou pais de Correlant et de Samette appartenans aux seigneurs de Liufant et par plusieurs villaiges des Zamegaels, des Corres et des Lives, lesquelz ont chascun ung langaige a par eulz Sc III 446. Čia kuršių kalba aiškiai yra atskirta ir nuo lybių ir nuo žiemgalių kalbos.

Apie kuršių kalbą yra girdėję šie XVI amžiaus rašytojai:

Albertas Krantz'as († 1517 m.): Nunc Livones, Estonas, Letti, *Curoni* nihil habent in lingua commune. Illae enim quatuor Livoniam tenent linguae per rura. Wandalia, lib. VI, cap. 9;

Chronicon Carionis: Aesthionum etiam nomen reliquum est in Livonia. Linguam enim, qua utuntur qui circa Refaliam habitant longo ambitu, aesthonicam vocant, quae prorsus est diversa a Livoniorum patria lingua itemque *Curetum* (= kuršių kalba) et tertia, quam Walachorum et Lituanorum novi in Livonia coloni latino vocabulo, sed corrupto nominant die *lettische Sprach*. Discrepant enim et inter se hae linguae et ab heneta atque germanica, ut nulli alteros sua lingua loquentes intelligant. Witteberge 1572, f. p. 304.

Kronikininkas Baltazaras Russow'as 1577 m. sako, kad Kuršo taūtos (Völker) var-toja (gebruken) kuršių ir lybių kalbas (F. J. Wiedemann J. A. Sjögren's Livische Gram-matik nebst Sprachproben XLVIII S.).

Pagalios M. Brandis 1600 m. rašo: das Kurländische Fürstenthum hat unter den Bauern eine eigene Sprache, die doch etlichermaassen der lettischen sich vergleichet (prie tam jis buvo jau paminėjęs Kuršo žemėje lybių kalbą) Wiedemann I. c. XLIX. Iš Brandžio žodžių matyti, kad kuršių kalbės būta giminišs, bet ne tolygios su latvių kalba.

A. Bureus'o (1631 m.), I. Scott'o (1639 m.) ir P. Einhorn'o (1649 m.) laikais kuršiai jau kalbėję latviškai (Wiedemann I. c. XLIX), vadinasi iki XVII amžiaus pradžiai kuršiai bus sūspėję išvirsti latviais (žiemiuose ir lietuvišiais pietūsė). Dar ir šandie sulatvėjusieji Kōpų (Nehrung) kuršiai tebesivadina latviškai *kursinieki* (Bz. Ueber die Sprache der preussischen Letten 135), o lietuviškai *kuřšiai*.

135. Vydemanas, Bylenšteinas ir Trusmanas kuršius laiko lybiais, t. y. suomių ir eštų (igaunių) giminaičiais. Pirmutinis kuršius paskelbia atskira aistiškos kilmės kalba 1911 m. profesorius Jonas Endzelynas (Dzimtenes Vēstnesis 1911, Nr. 43). Kuršiai Endzelynui yra jo žodžiais sakant „ein baltischer Stamm, der einen Uebergangsdialekt zwischen dem Lettischen und Litauischen gesprochen hat und nachher sich den Letten und Litauern assimiliert hat“ (Ueber die Nationalität und Sprache der Kuren. Finnisch-Ugrische For-schungen. 1912. Band XII, 59—72). Savo radinį tuojau Endzelynas praneša man, kuo sukursto ir mane griebtis kuršių kalbės liekanų tirti.

136. Kuršių kalbą atskiria nuo latvių kalbės priebalsio *n* išlikimas dvibalsiuose. Mink-štųjų *k* ir *g* pavirtimas afrikatomis *c* ir *dz* kuršius artina prie latvių. *Gintārā* latviai ištaria *dzītarā* (P. Krumberg), o kuršiai — *dziņtars* arba *dziņters*, iš kur 1253 m. vietovardis Sintere = šandie *Dzintere* BG 218 || 1338 m. „die beke Zynthere“ = lie. *Gintarā* Jk — Šaltuonės deš. intakas SG II 573, XI 774 > Гинтора (Rasėinių val.) S.

Kuršių kalbą gražiai apibūdina ne tik 1253 m. vietovardis Sintere BG 426 (1338 m. Zyntere BG 446), bet ir 1422 m. upėvardis Sentace (-cis?): van dar vortan up de beke *Sentatze*, dar komt twe beken tosamende BG 452. Iš pirmojo vietovardžio patiriame, kad kuršių, kaip ir latvių kalboje minkštojo *g* virstama afrikata *dz*. Antrasis vietovardis rodo, kad ir minkštąjį *k* kuršiai yra tarę drauge su latviais kaip *c*. Drauge abudu vietovardžiu rodo, kad kuršių, kaip ir lietuvių kalboje priebalsio *n* išliekama sveiko.

137. Senovės šaltiniai kuršių kalbai rodo dvibalsius *an*, *en*, *in*, *un* šiems vietų vardams: 1) 1231, 1252/3 m. Bandowe — Kuršo srities vardas BG 179, 200, 420, 426 : jotv. *Band-* — ežero vardas > I. Pobondzie Vo 12 || pr. 1249 m. in Bandadis (Das Gebiet von Zinten, wo Banditten und Bantlaucken bei Domlitten lagen) PU I 163, 2) 1422 m. „dat bruk Bente-purge“ BG 452 : lie.-rus. Бент... у Стравникох (Докум. Моск. Арх. Мин. Юст. I 18) + kurš. *-purja-* (kamienas) „la. purvs, bala, pelkė“ < **purvja-*, 3) 1245 m. Donedange BG 423, 188 > la. *Duñda(n)ga* : kurš.-la. *duoñi* „Typha L.“ (Āzpute, Liepāja) RKr III 73, BW 13273,1; 14209, 21331, 21341 + kurš.-la. *dāñga* „Ecke, kampas“ BGr I 52, 144, BW 13276, 14609,1; 16787, 16876, 18899, 19041, 19794, 21130, 21631, 23433,2; 31135, 31551; -*dangā* randame ir kituose latviškosios Kuršo dalies vietovardžiuose, pav.: *Kaz-danga* — Ožputės aps., *Uor-danga* — Gruobyno aps., *Stakal-danga* — ties Ožpute, 4) 1245 m. Goldingen BG 423, 305, 211 — vokiečių perdirtas vardas (*Gold* „auksas“) iš kurš. *Kuldinga* > la. *Kuñdiga* BW 2062, 4573,1; 4574,1; 8355, 12214; 12459,2; 20752,2 > ž. *Kuñdinga* Slnt¹, A 1885, 306 (: дорога идетъ съ Куршъ, съ местечка Кульдинского 1589 m. S 155 < Кульдинга) : *Kuld-ūnai* — Pabiržės par. sodžius, 1594 m. pavardė *Kuld-ik-aitis* In 486; del galūnės plg. žemaitiškosios Kuršo dalies vietovardžius *Krētinga* (senųjų žmonių ištariu; jaunoji karta ppr. teištaria *Kretingā*, v. š. Krētingā), *Gañdinga*, 5) 1422 m. „de brugge Grynde“ BG 452 : pr. 1261 m. „in terra Labigow in villa, quae *Grindos* (Das heutige Gut Gründen im Kreise Labiau) dicitur“ PU II 121 = 1300 m. „in villa Grindes“ PU II 463 (cf. Sc II 681) || lie. r. *grindā* = la. *grida* „Diele(nbrett)“, tiltu *grīžu* BW 9023 (akmiņiem tilti *grīsti* BW 15915) = lie. tiltā *grindžū*, la. r. *greidu* čelu Kurm 31 „gacē“ < *grīdu*, 6) 1253 m. Ywande BG 427, 209: apie 1384 m. Ywayde — Sūdovės upė Sc II 684, 1304 m. pr. upėvardis Iwanthi „Bach bei Rawusen Kr. Brauns-berg“ || 1331 m. pr. Iwo-garge, Iwegarge „Huwinboum“ G¹ (: lie. *yvas* „Uhu“, pr. garian

„Baum“; del galūnės plg. latviškosios Kuršo dalies vietovardį Nīgr-anda (Ožputės aps.; ž. *Nīgronc* Ms., Sint.¹: pr. Nigra — upėvardis NTh.) : lie. *Kruv-anda* — Čekiškių ap. upėvardis || *val-andā*; 7) 1422 m. „up de heide to Krunkle“ BG 452 = la. *krūkle* BW 24480 „viburnum opulus (Endzelins); sambucus ebulus U; rhamnus frangula U“ < aist. **kruŋ-klē*; 8) 1290 m. Lancseden BG 441, 199 > la. Lank-sēži : kurš.-la. *laŋka* „feuchte Wiese“ BW 28653 : 1253 m. kurš. vietovardis Kari-lanken BG 210 < Kario (pavardė) lanka; 9) 1253 m. Lindale BG 221 : pr. 1362 m. Linde-lawke „Linglack Kr. Rössel“, 1255 m. Linde-medie — girios vardas < pr. lindan „dauba, Tal“ G¹ 89; 10) 1253 m. Palange BG 246 > *Palangā*; antra *Palanga* esanti latviškojoje Kuršo dalyje ties Kazdanga (Ožputės aps.: vok. Polangen); del galūnės plg. Kuršo upėvardį vok. Otange BG 226: *Vir-āng-upis* — Slavikų, Plókščių par. upė T II 97 || *Vir-intā* — Šventosios (Neries intako) kair. intakas cf. SG XI 689, 11) 1338 m. „zu dem bruche, dat is zuschen den dorpen Pundiken und Pa-pundiken“ BG 446 : 1282 m. pr. varmėno vardas Pundiko PN || *Pundŷs* — Tverėčiaus par. pavardė, *Pundžiaĩ* — Šiluvos par. soda VŠ I 58 || *Pundurŷs* — Papilio par. pavardė (sėliškos kilmės) > la. r. „nu Korsowas uz *Punduru* (kurš.-vok. Tukumo aps. g. v. *Pundern*)¹⁾ pusi“ (1912 m. „Drywa“), 12) 1253 m. Scrunden BG 206 > la. *Skruiŋda* : lie.-lenk. *Skrundy* — Švenčionių aps. sodžius (Kamojų par.), lie.(ar jotv.)-lenk. *Skrundzie* — sodžius prie Ščaros upės į pietų vakarus nuo Zietelos ir į žiemų vakarus nuo Slānymo (gm. Kozłowszczyzna SG X 719) || 1593 m. Скрундайны — Pavandenės val. soda S; 13) 1386 m. Stembre BG 450 „Stembren, Beihof zu Bächhof-Sackenhausen“: *stembras* = la. *stiebrs* „Stengel“; 14) Pa-stenden BG 187 prie *Steñdēs* upės netoli nuo Talsų; 15) 1230 m. Aliswangis, 1253 m. Alswanghen BG 206, 284, 1350 m. Ewangen l. c. 219 = kurš. *Als-vanga* (> la. Alsunga), *ie(va)-vanga* : kurš.-la. *Vandzene* — Talsų aps. g. v. || pr.-lie. *vanga* Br. „Acker“; 16) 1253 m. Wenie BG 195, 198 > la. *Veñzava*.

138. Minkštojo *g* pavirtimą afrikata dz senajai kuršių kalbai rodo šie XIII amžiaus vietovardžiai: 1) 1253 m. Ase, 1259 m. Adze BG 207 > la. *Adze*, 2) Zegere BG 239, 203 > ž. *Gegrēnai* — miestelis prie Várduvos, 3) Celde BG 203 > la. *Dzelde* : kurš.-lie. *Gēl-dēnai* — Platelių par. soda || 1320 m. pr. vietovardis Gelditen „bei Schwenkitten Kr. Heilsberg G¹ 39, 4) Sintere BG 218 > la. *Dzintere* : *Gintarā* — Raseinių par. upė, 5) Sirien BG 196 < kurš. *Dzirja* arba šn. *Zirja* (BG 284) > la. *Dzire* : *Giriā* — vienasėdžio vardas (už 21 varsto nuo Vilniaus) SG II 572, *Girėlė* — Jūžintų par. vs., 6) Eze BG 209 > la. *Ēdze*, 7) Ylse BG 220 > vok. (< lie.) Ilgen, 8) Ladze BG 186 : la. *Lagata* — pieva su miškeliu RKR IV 111, 9) Laydze BG 195 : *Laigiai* — Endriejavo par. soda (Lajgie — jezioro blisko Andrzejewa, žr. d. Wiewirzy SG V 577), *Laigyčiai* — Kirchdorf Legitten bei Labiau N 351 || 1310 m. pr. kalno vardas Layge-garbes G¹ 80, 10) Lanze BG 198 > la. *Landze* : pr. *Lang-ainis* > 1388 m. Langeyn G¹ 82, 11) Medze BG 224 „vok. Medien“ || Megowe 245 : la. *Mēdzuōie* (Mēdzaule, Mēdzūla) „vok. Meselau“, lie. *Mégé* — zamczyško w Pojeziorach K 116b, 12) Radze BG 216 = la. *radzes* „Kalksteine“.

Kad minkštojo *k* vietoje senovės kuršiai ištarydavo *c*, rodo šie XIII amžiaus vietovardžiai: 1) Cersangere BG 183 < kurš. *Cērs-angure* : kurš. *cērsa-* „trans, über“ (> kurš.-la. *Cērs-upe* — Piltėnės ap. g. v.) Bg¹ 146, Bg⁵ LXX 103 + kurš.-la. *Eñgure* „Angerbach, -see“ || 1353 m. „una dimidietas gurgustii (Aalwehr) anguillaris, in Angerbeke locati“ LU II 577, Nr. 949, vadinasi, *Eñgurēs* upės esama Uñguros „Aalfluss“; 2) Zerenden BG 239, 479 > la. *Cerenda* Konv. vārdn. 88 : *Kerēžiai* — Papilės (ar Akmenės par. soda); del galūnės plg. žodžius *gelēndu* Mrj. || galāndu „wetze, schärfe“, la. *galuōda* „Wetzstein“ : kurš. **Dzelenda* > 1253 m. Zelende BG 238, kurią vietovę šandie žemaičiai vadiną *Gelindēnais* (Alsėdžių par. soda VŠ I 47); 3) Zilden BG 211 > la. *Cilde* : *Kilda* — Smilgių par. pavardė, *Kildišas* — Pušaloto, Naujamiesčio par. pavardė, *Kildonys* — Troškūnų par. sodžius VŠ II 22, 4) Pretzele BG 230 : la. *Priēkule*, 5) Rutzowe BG 231 > la. *Rucava* = lie. *Rūkiava*, 6) Sentatze BG 452 : *santakŷs*.

139. Garso *z* (*dz*) vietoje Kuršo žemės aktai rašo ne tik *dz* (Adze, Dzerbiten, Ladze, Laydze, Medze, Radze), bet ir *z*, *s* arba *c* (Asen, Zegere, Celde, Zelde, Zerwe, Serwe, Sintere, Sirien, Eze, Ylse, Lanze). Aktų raidės *z*, *s*, *c*, kurias randame rašant latvių afrikatos *z* (*dz*) vietoje (= lie. *g*), galėtų reikšti ir *z*. Vadinasi, tuomet tektų mums pripažinti XIII amžiaus kuršių kalbės šnektoms afrikatos *z* pavirtimą paprastu pučiamuoju (spirans) *z*. Garso *z* iš *z* (< *g*) buvimui kuršių kalboje pritaria dabartinės Kuršo žemės latvių kalbės šnektos (Endzelin Finn.-ugr. Forsch. XII 65¹⁾.

¹⁾ La. vietovardis *Punduri* del *n* turi būti sėliškas.

140. Senojo Kuršo vietovardžiai Dzintere ir Sentace rodo, kuri vieta kuršių kalbai pridera aiškių giminėje.

Garsai **c** ir **dz** kuršius artina prie latvių, o dvibalsiai *in, en* — prie latvių ir prūsų. Vadinas, geografiškai kuršių užimama vieta tarp prūsų-lietuvių ir latvių. Kuršius artina geografiškai prie prūsų ne tiek dvibalsinio **n** išlikimas, kiek priešdėlis *sen-*: **Sen-tace** „santakys“ || lie. *są-matas* la. *suo-masta* „Kummetschnur“ < *san-* || pr. III sėnku „su kuo“.

Švėkšnos apylinkės žodis *ab-lingà* „aplinkà, Gegend“ (*à-bliŋgjs* Šateikių ap. pavardė), kuris kilimo yra kuršiškas, rodo, kad lietuvių ir latvių kalbos priešdėliui *ap-* (lie. *apliŋk* = la. *aplik* „herum, rund umher“) kuršių kalboje atliepiama *ab-* kaip ir prūsų kalboje: *eb-immai* „àpima“ || *ab-fignātai* „gesegnet“, *ab-stocle* „puodo dangtelis“.

Lydimo (arba lauko) vardas *vanga* (Als-vanga, le[va]-vanga || Vanga Ožp. aps. BW I 189 p., Vandz-ene RKr XVII 59) kuršius riša irgi su prūsais: prV. wangus „Damerau“, 1419 m. Abs-wangen (|| abse „Espe, drebulė“), Alex-wangen, 1331 m. Aucto-wangos (|| *aukta-* „augštas“), 1419 m. Calt-wange, Kynne-wangen, 1341 m. Per-wangen, 1419 m. Ruwe-wange || 1240 m. Wangen — Prūsų žemės vietovardžiai.

„Rato“ vardas irgi riša kuršius su prūsais: prV. kelan „Rad“ (s. ysl. *huel* „t. p.“) = kurš. **cel(a)-s*. Kuršių senąjį „rato“ vardą išlaikė iki šiolei Kuršo latviai, senojo Kuršo gyventojų asimiluotojai, dviračių varde: *du-celis* „divraši“ M s. v. kalmogai, *duceles* „zwei-rädriger Wagen“ (Sackenhäusen und weiter südwärts am Strande“), *di-cele* (Nieder-Bartau) Endzelein BB XXVII 325, *diceles* „der zweirädrige Wagen“ U s. v. Wagen, Karre (um Libau), *vi-cele* BW 17863,1 Sasmaka (atbrauca rūnelis ar *vicelēm* BW 34609 Gruoby no aps., pārvedu kurpītes ar *vicelēm* 26390 Kabilē), Dund. RKr XVII 63 iš **dvi-celes* lūpų.

141. Dar viena kalbės ypatybė artina kuršius su prūsais: *tj* nepavirtimas afrikata *č* arba *ć*. Afrikatos *č* vietoje latviai šandie ištaria *š*: **vertjuo* > lie. *verčū* || *verčū* = la. *vēršu* : pr. III wertemmai „siekiame, schwören“ < **vértja-* (cf. pr. III gēide „lāukia“ < **geīdja* = lie. *geīdžia*; prV. medione „Jagd“ = lie. *medžiōnē*).

Šie XIII amžiaus Kuršo žemės vietovardžiai rodo *tj* arba *t* tenai, kur latviai šandie ištartų *š*: Appreten BG 223 > la. *Apriki*, Jameiten BG 205 > la. *Jamaiki*, Lippayten BG 206 > la. *Lipaiki*, Todayten BG 220 > la. *Tadaiki*, Walteyten BG 205 > la. *Valtaiki* BGr I 321, Strutte BG 224 > vok. Strohken (tai rodo kurš.-la. lytį *Struki*). Kuršių *tj* > *t* latviai yra pavertę garsu *k*, nes pastarieji, kai jie kūrėsi Kurše, bus jau turėję *š* (arba *č*) iš *tj*.

142. Kuršiškos kilmės žodžiuose latviai *tj* > *t* ir *dj* > *d* vietoje šandie ištaria *k* ir *g*, pav.: 1) *Āzvīki* (Aizvīki E. Brastiņš Latvijas pilskalni I 72) : 1253 m. Witwiten BG 428/9, 240,56 || *Vyčius* — lesios intakas Garliavos ap. (= Wyte Sc II 685 > *Pavytė* — kaimo vardas Panemunės par. Vo 184, 190), 2) *at-veŋketu* BW 27300,2 var. (Cīrava) „atbīdītu, atstumtu, atspertu“ iš **-veŋkāt* < kurš. *venāt* < *ventjāt* „lenkti“ : la. *vietēt* „plakti, mušti“ < aist. **ventjē* „rykštē, Rute = lanksti (sc. šaka, vytis)“, vok. *winden*, 3) *Gaiķi* RKr XVI 70 : pr. Gaitis — Kirpainių (Sembos srities) ap. laukas PN || з... Кгойтенишокъ въ повѣте Лидскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 457 < *Gaiten-iškēs*, 4) *Kalki* — muiže ties Dundanga = 1290 m. Calten BG 190, Brastiņš 24 < kurš. *Kaltjai* = *Kačiai* — a) Veivīržēnų par. soda Vš I 54, b) Troškūnų par. vienasėdis Vš II 22 || *Kaltēs* — Ylakių par. soda Vš I 52, la. (< kurš.) *Kalte* (1253 m. Calten) — Vainiaudos ap. dvarelis BG 202 || pr. *Calt-wange* G¹ 54, 5) *Medaiki* (rašo ir Mad- 32) — Rendos ap. g. v. Brastiņš 32, 132 < kurš. *-aitjai*, 6) *nesāķis* „nesātnis, Unmässiger“ Dundanga RKr XVII 40 < kurš. gen. s. *nesātja* || tie *nesaņķi* „besočiai“ Rāva BW 1476,1 < kurš. *nesantjai*, 7) *Raki* — g. v. BW 12094¹ (V 576) Raņķi < kurš. *Ratjai* = *Račiai* — Žemalės par. soda Vš I 53, Gruzdių par. II 7 || *Rāt-kalnis* — Kalčinėnų par. kalnas, 8) *Raņķi* — g. v. BGr I 333, BW 5684, 5429 v., 11913 v., 11782 (E. Blese) < kurš. *Rantjai* : *Rant-inēliai* — Baisogalos par. sodžius Vš II 3, pr. in campo Rantowe „Dorf bei Pobethen im Samland“ 1297 m. PU II 427, PN, 9) *sarkis* BGr I 260 „sařtis, sařtas arklys“ < kurš. sartis, gen. *sarta* < *sartja*, 10) *Satiki* BW 7928¹ (V 553) Kabila < kurš. *Satitjai* arba *Satritjai* || 1439 m. Kuršo „eyn brok Sate-purwe“ BG 455 : *Šatā* — Šačių par. upė Vš I 52 (doplyw Bartawy, przeplywa pod wsią Łukonajcie, Szarki i mkiem Szaty SG XI 806), Szatawa — lewy doplyw Łuby pod Sz kudami SG V 370, XI 807, I 112, *Šateķis* In 304 — Mosėdžio par. pavardė > *Šateķiai* — bařnytkiemis Vš I 51, BG 239, *Šateiniai* — Surviliškio (Kauno aps.) dvaras 1909 m. „Viltis“ Nr. 58 (p. 3, st. 2), *Šatės* — miestelis prie Šatos upės Vš I 52 : pr. 1398 m. Satho — Sembos pieva G¹ 152, 11) *sliķis* „kópėčios“ Dundanga Bz. Lett. Dial. 175 < kurš. slitis, kilm. *slif(i)a* : la. *slita* BW 27660 „pařlitinė, gulstinė tvora“, lie.

šlitės Br: „kopėčios, Leiter“ Bz¹ 330, 12) *vėrkis* „verstuvė“ Vald. s. v. бороздило < kurš. vertis, kilm. *verf(i)a*;

13) *Plaģi* (Plaģu māja) netoli nuo Dundangos (Brastiņš 24) < kurš. *Plao(i)ai* : *Plāde* — Kupiškio par. pavardė, *Pladiškės* — Ušpalių par. sodžius Vš II 25, 14) *Pluģi* — g. v., kurią dažnai apsemą tvanai BGr I 182 < kurš. *Plud(i)ai* : la. *pludi* U „plūdi, tvanai“, 15) *skauģis* skauda BW 9143 Kabila, *skauģam* 121¹ (I 806 Sasmaka) „pavyduoklis pavydėjo“, iš kur ž. *skauģis* Šts < kurš. skāudis, kilm. *skāud(i)a*, 16) *spruņģis* (|| *sprund-elis*) arba *spruģis* „sprunklas, sprudūklas“ < kurš. kilm. *spru(n)d(i)a*-, 17) *veņģukājis* „venterkājis, šleivakojis“ BW 14517,1 Uošenieki Kuld. aps. < kurš. *vend(i)a* : *ven-d* „lenkti“ || kurš.-la. *vandāties* „plandāties, gruožāties = jankstykitės“ BW 1491,4 var.

Vietovardį la. *Lekši* (nuo Cyravos į vak., Ožputės aps.) vokiečiai ištaria Lexten. Pastaroji lytis rodo, kad kuršiai yra tarę *Lekst(i)ai* : *Lekstys*, *Lekstūtis* — Židikų par. pavardė.

La. *ģaughties* „sich ergötzen, džiauģtis“ U kuršių (ir sėlių) kalbai rodytų *dj* (ir *tj*) nepavirtimą afrikata *ǰ* (ǰ). Vadinas, kuršiai (ir sėliai; žr. ž.) savo kalboje bus tebetarę *ģaughties* < *dģaughties* dar tuo metu, kai latviai jau ištardavo *ģaūt* „džiauti“ < **ģaūti*.

143. Senojo Kuršo (XIII–XV amžių) žemė kribždėte kribžda vietovardžiais su dvibalsiais *an*, *en*, *in*, *un*. Kad Kuršo žemė būtų buvusi latviška, tai tuomet visi tie vietovardžiai būtų neturėję *n*, nes latvių kalboje dvibalsių *an*, *en*, *in*, *un* vietoje dar prieš XIII amžių jau buvo atsiradę *uo*, *ie*, *i*, *ū*: kurš. *lanka* || la. *lūoks* „lankas“, kurš. *lenkt* || la. *liekt* „lenkti“, kurš. *dziņtars* || la. *dzītars* „gintaras“, kurš. *krunkle* || la. *krūkle* „putinas ar šaltkešnis (toks medis)“.

Kuršo žemėje latviai bus įsikūrę tuomet, kai latvių kalboje senieji dvibalsiai *an*, *en*, *in*, *un* buvo jau nebetekę priebalsio *n*, t. y. kai latviai jau ištarydavo kaip ir šandie *uo*, *ie*, *i*, *ū*: *lūoks* „lankas“, *liekt* „lenkti“, *likt* „linkti“, *lūks* „lunkas“. Jei latviai būtų įsikūrę Kurše dar tuomet (prieš 1000 m. po Kr.), kai latviai tebeištarydavo *lankas*, *lenktie*, *linktie*, *lunkas*, tai šandie Kuršo žemės vietovardžius *Lanka*, *Veņita*, *Dziņtere*, *Skrūnda* latviai ištarytų **Luoka*, **Vieta*, **Dzītere*, **Skrūda*.

144. Latviškojoje Kuršo dalyje šiems vietų vardams latviai yra išlaikę kuršių kalbės dvibalsius *an*, *en*, *in*, *un* sveikus: 1) vok. Aland, l. Alant SG — Liepojos ežero intakas Gruobyno ap. < kurš. *Alanta(s)* Bg¹¹ 50 — žemaitiškosios Kuršo dalies upėvardžiui *Alantui* (nom. s., v. š. *à'lōnc*), 2) *Aļsunga* (la.) < kurš. *Aļs-vanga* Endzelin Lett. Gram. 98, 3) *Ance* RKr XVII 39, BG 182, 258, Ancinieki BW 12878,1 Ancenieki 20957,3 (Dundanga), 4) *Andume* netoli Stendės ir Talsų Konv. vārdn. 113, 1144, 5) *Anstr-upes* ciems netoli Dundangos Konv. vārd. 719, BG 189, 286, 344 < *Anstr-upe* (Konv. vārd. 718 rašo Aul) — Luonastės intakas = 1290 m. Ancetr-abe BG 440, 228 < -ape „upė“? 6) vok. *Baland-en* netoli Alšvangos Ožp. ap. || la. *baluōdis* „balandis“, 7) *Blendene* U į vak. nuo Valtaičių (Neuhausen) : *Bleņdžiava* — Sālanto intakas, 8) *Blintene* — Ožputės aps. U, Konv. vārd. 388, BW 20405, Blintenieki BW 12852, 26142, -ieces 15642, 9) *Ceņkuri* Ežērės ap. || la. *ciekurs* BW 3389, U „kankorėžis“, 10) *Cerenda* Konv. v. 88, -de netoli Kuļdingos BG 266/7, 205, 11) *Cikanti* netoli nuo Kanduvos (Brastiņš Latvijas pilskalni I 43) arba *Cikantes* kalns Jelg. RKr II 19, 12) *Danga* BW 16194 v. Kanduva, *Daņgas* BGr I 328 (E. Blese), 13) vok. Danswitten „Beigut von Pussen“ Ventspilės aps. = 1253 m. Dansew-eten BG 183, 426 < *Dan(d)z-ev-it(a)s* (|| Alv-ītas : pr. III mūkin-ewis „lehrhaftig“, powarg-ew-ingiskan „jammervoll“), 14) *Dincis* — pavardė Bz. Preuss. Letten 146, 15) *Dundanga* Std. 379, II 746, BW 12442,7, *Duņdaņga* BGr I 321, šandie ppr. *Duņdaga* = 1245 m. Done-dange BG 423, 188 „duoņu daņga“, 16) *Dzintere* BG 282 : 1338 m. die beke Zynthere LU II 316, BG 480, 17) *Embuote* (vietėjie saka *Embute*) Konv. v. 1144, *Embuote* Std. 379, II 746, *Embūte* Endzelin Lett. Gr. 851 = žem. *ēmbūtē* Slnt.¹ < kurš. *Em-bō(u)te* = 1253 m. Amboten BG 202, 18) *Ēņgure* „Anger“ Std. 379, II 746, Konv. v. 846, BG 183, 188, 286, 19) *Grā-daņga* (K. Pētersons), 20) *Grenči* ant Abuvos kranto, Tukumo aps., 21) vok. Iblang-en Ožp. aps. netoli nuo Valtaičių, 22) *Inta* muiža „Klein Bunthof od. Klein-Durben“ U, 23) *Ivande* BW 498, 4708 (I 945), 11782,2, BG 266, 209, Konv. v. 161, Ivandnieces BW 247, 24) *Kaņdava* BGr I 320, BW 9631,11; 13258, 13268, 14216, 17137, 20867, 22359; 33610,1, BG 185, 259 || 25) *Kandeli* U ties Valtaičiais || 26) 1422 m. Kandamer Vytzen sture BG 453, 27) *Kaz-danga* Konv. v. 397, 1657, 28) *Klences* muiža tarp Kuršyčių ir Saldaus, 29) žem. *Kuļdinga* Slnt.¹ < kurš. *Kuļdinga* (sulatvėjusi lytis *Kuļdīga* BW 9887, 12214, 19399, BG 211, 306, 423 „Goldingen“, 30) *Kunde* netoli Kuldingos BG 266, 31) *Landze* BG 198, 309, Ventspilės val. Konv. v.

983, 32) vok. Landsinne i pietus nuo Pundurės, 33) *Lanka* — a) Papos ežero intakas Gruob. aps., b) upė ties Embūte (P. Šmits Entn. rakstu kr. I 17), 34) *Lank-sėži* BG 286, 199 (3 atskiros vietovės), 35) *Lenši* Kuld. aps. „Dienas Lapas“ etn. pielikums 1891, p. 90, 36) *Liňkuli* BGr I 326, 37) *Nīgrañde* (E. Blese), Nīgrandnieki BW 12866,3 v., 13091, lie. *Nīgrandas* (v. š. *Nīgronc* Ms.) : *nīgra* „dziedra“ BW 17621,1 (Kuldinga), 38) *Palanga* netoli nuo Lipaičių ir Ožputės, 39) *Pa-stende* U prie Stendės upės BG 187, Pastendnieki BW 11782 v., 40) *Penderi* BW 29467 (kur? gal ne Kurše?), 41) *Pluňki* Upės muižės val. RKr. XVI 69, 42) *Pundere* U i pietus nuo Tukumo < **Punduri*, 43) *Raňki* BGr I 333, E. Blese, RKr. XVI 74, 44) *Renda* BW I 192, V 494 (3840) BG 184, 259, *Rende* „Rönnen“ Std. 380, BW V 636 (22458), Rendu puši BW 12727,14, Rendinieki 10456, 12727,14; 13088, 30157, 45) *Rinda* RKr. XVII 39, *Rinde* „Angermünde“ BG 286, 46) *Rindzele* U Talsų aps., Engurės ap. Konv. v. 846, 47) *Runda* BW 2258,3 v. Saldus, 48) vok. Sante BG 259, 260 ar Zante Konv. v. 1, 49) vok. Semben tarp jūros ir Užiaivos, nuo Žlėkų i vakarus, 50) *Skruiņa* E. Blese, BW 12969, 13229, 17118, 22458, 31463, RKr. XVI 99, 51) *Spundiņi* (māju vārds) BW 607 Skrunda, 52) *Stakal-danga*, 53) *Standze* U, 54) vok. Stemborn, 1386 m. Stembre BG 450 || la. *stiebrs* „Halm“, 55) *Steñde* (upė) Kon. v. 718, Stendnieki BW 10147, 12840,2; 12877,2, 56) *Strunga* Jānis BW 20809¹ Gruob. aps., 57) vok. Vec-Sumber „Bauerhof im Dondangenschen Stranddorf Pittragen“ = lyb. Toirisch BG 288 < kurš. *Sumbr(a)i*, 58) *Sventaja* U (ar -āja?) — Šventėsios upė ties Palanga BG 380³, Konv. v. 1123, 59) *Svente* dvi vietovi prie Abuvos upės BG 344, 60) *Tantalu* mājas Užiaivos val. RKr. XVI 70, 61) *Tingere* U ant Ruojos kranto, Talsų aps., Tingernieki BW 20949 v. < kurš. *Tingure*, 62) vok. Trenzen netoli nuo Vanės Talsų aps., 63) *Uñd-upe* BGr I 326, 64) *Urdanga* (v. š. *Uordanga*) netoli Priekulės BG 253, 65) *Vanga* BW I 189 Ožp. aps., Konv. v. 1657, 66) *Vandzene* Talsų aps. Konv. v. 1011, RKr. XVII 59, 67) *Veñta* — upėvardis BGr I 61, 147, BW 11359, 14101, 15073, 18448, 25917,4; 30368,2, 3, 11, 14; 31024,2, *Vente* 12029, Std. 356, Ventinieki BW 21114, 30023, Ventspils 13186,9 (Ventspilēi 12214) || Wentainen Bz. Preuss. Letten 139, 68) *Venzava* (Vendzava U) netoli Piltenės BG 195, 198, 69) *Zentene* Talsų aps. U, Konv. v. 287 ar Sentene Konv. v. 1000 ; la. *Zeñtelis* — kuršiška pavardė.

145. Žemės vardynas pirštu prikišamai rodo, kad dvibalsiuose *an*, *en*, *in*, *un* kuršių kalbės neišmetama pirštų balsio *n*. Tuo kuršių kalba prasikiša pro latvių kalbą. Ir latvių kalboje dvibalsinis *n* lieka sveikas, kada jis kilimo esti iš senėlesnio *m*: *Ranka* „östlich von Neu-Pebalg gelegene Privatgut Ramkau, mit schönem Burgberg der Sitz jenes Rameke (1223 m. Hein. XVIII 3, XVII 2, XIX 3)“ BG 470, 81, *Rancēnieši* BW 9662,4; 12854 — Rankos gyventojai.

Senasis junginys *nk*, *ng* latvių kalboje netenka *n*: *lūoku lūocīt* = lankaū lankyti, *luōgs* = lāngas, *luodzīgs* „luokans, biegsam“ BW 1711,1 v. Priebalsio *n*, kuris yra kilęs iš senėlesnio *m*, latviai dvibalsyje prieš *k*, *g* neišmeta lz. XV 2, 203 (Endzelīns).

Dvibalsinis *m* latvių kalboje palieka kas buvęs: *simts*, *dzimt* || *džēmdēt* „gimdyti“, *krimslis* „kremslė“, *gremzt* „grémžti“. Tasai *m*, kuris kilęs yra iš senėlesnio *n*, latvių kalboje sveikas neišlieka: *tūopu* „tāmpū“, *zūobs* || *žaņbas*, *stiebrai* „Binsen“ || ž. *stēmbrai*, *līpu* „līmpū“, *klūpu* „klūmpū“.

Latvių kalba, kad ji būtų išlikusi iki šiai dienai gryna ir nesumišusi su kitomis kalbomis, šandie po balsių *a*, *e*, *i*, *u* neturėtų junginių *nd*, *nt*, *ns*, *nš*, *nz*, *nž*: *līed* „leīda“ BW 12678, *uotenis* U „vāntinis (beržas)“, *kuōst* „kāsti“, *kuōšu* „kāsiu“, *ruozīties* „rāžytis“, *lūožāt* „lāndžioti“.

Dvibalsinis *n* prieš *d*, *t*, *s*, *š*, *z*, *ž*, jei po *n* nėra iškritęs balsis, šiandienykščioje latvių kalboje tegali būti tikrai svetimos kilmės žodžiuose. Vadinasi, visus tuos žodžius su *n* latviai bus gavę iš savo kaimynų, kurių kalboje *n* išlieka sveikas ir dvibalsiuose. Vieną dalį šitų žodžių su *n* latviai yra gavę iš somų (*andrus* || est. *andur*, gen. s. *andru* „Schiffskiel“), vokiečių (*kliñts* || vž. *kliñt*) ir lietuvių (*kiñkīt* : mežkungs kėvit *nuokiñkejis* BW 30566), o kitą — iš kuršių ir sėlių kalbos.

146. Čia dedu žodžių sąrašą su *nd*, *nt*, *ns*, *nš*, *nz*, *nž*, kuriame didėji dalis žodžių yra pažįstama senojoje Kuršo žemėje. Šin sąrašas, žinoma, bus pakliuvęs vienas-kitas žodis ir nekuršiškas. Kuris sąrašo žodis kilimo yra kuršiškas, kuris sėliškas, tepaaiškės artimoje ateityje, kai visiems žodžiams bus nustatyta jų geografija. Mano sąrašas nėra pilnas, nes jam daryti 1912–1920 m. trūko man latvių kalbos šaltinių, kuriais ir šandie negaliu pasigirti, nes neturiu nei Magazin'o, nei BGr, nei Lerchio-Puškaičio pasakų rinkinio ir k.

1) *andrināt* BW 9506 v. Dundanga : ? *añdra*, *andrus* „Schiffskiel“ < lyb. *ander*;
 2) *balanda* BW 2393,2 v. Alsunga, M, *balandes* BW 32289 Skrunda, l. c. var. Kuldingos
 aps., Std. 15, 394 „atriplex hortense“ U s. v. Melde, *balandiņas* BW 34715 Kursiši,
-dītes 32289,1 Alsunga || la. *baluoda*, *baluōdene* ME. Vidzemēn *balandiņas* BW 3240,2
 (Carnikava, Rygos aps., Gaujos upēs žiotyse) bus nunešē kuršiai dar prieš 1248 metus,
 kuriais jau randame tarp lybių begyvenant ir kuršių. Krimuldos apylinkėje 1248 m.
 randame „kuršių kiemą“, lybiškai pavadintą vardu *Cursicule* BG 55; 3) kuršių kalbai
 rodo *balandj* Kuršo vietovardis vok. *Baland-en* ir lybių žodis *palāndeks* „balandis“ ME
 260, IF XXXIII 102, 4) *bañda* BGr I 391, 146, BW 3000; 14726,1 v.; 21503¹ (V 632),
 31108, 31109, RKr XVI 150, ME, *bandinieks* BW 3683, 29777 v. || lie. *bāndē* (v. š.
būndā) Kp. „ragaišio kepalėlis, булка“, 5) *beñdrs* ME (> *bendars* U) „la. biedrs“, cimdu
 ar... *bendru* RKr XVI 99 Rañki, *bendriība* „Gesellschaft“, *bendriģs* „gesellig“ l. c. 11
 (Elvers), 6) *blanda* „valketa“ M 33, U s. v. Herumtreiber, ME || la. *bluoda* „kas blandos =
 gėdisi“, 7) *blandiņas* „schweifen“ Std., BGr I 144, 402, U, BW 29509 v.; 16089,1
 (V 603) ir ne Kurše BW 22973, 29414, 8) *blandiņas* „plandīties, plātīties, gruožīties“
 BW 11341 v., 13126,1 v. ir ne Kurše BW 13490 v. Veļki „Hohenbergen“, Kēsų aps.,
 9) *blendēt*, ap- „besehen“ U || *blēnst* (> *eñ* BGr I 58, U), *bleñst* BGr I 58 „sehen“,
 Std. 25, Kuo tu *blendī* „skaties“? Druva 1912, p. 909 (Kazdanga), kā pūce *blenst* „wie
 eine Eule erblinden“ Std. II 225, utes *blenda* (var. lūkā, skatās) cepurē BW 9912,11 Nica,
blenzdamies BW 6057; 13355,1; 22249, 10) *blenze* „Backenstreich“ U (Elvers) || la.
bliēzt „hauen“ ME, 11) *blenzis* U < *blendzis „Kurzsichtiger, Gluper“ : vok. *blinken*,
blank, prV. *blingis* „Bleie, Blicke“ (žuvis), 12) *blenža* M s. v. blendai (rašo blenše, kaip
 ir raša s. v. brandis: š = ž) „okrasa maczna“ < *blenst* M 33 „blęsti, maišyti miltų van-
 denin“, 13) *blinda* „ein Unstätischer, der nirgends Stich hält“ RKr XVI 25 (Lange > Std.,
 U) || *blanda*, 14) *blunderēt*, *-durēt* „bummeln, taumeln, hin und her laufen“ U (ne Kurše) ||
blandīties, 15) kurš. **brunse* iš prakurš. **bruñše* > lie. *brunšis* arba *bruñšė* K „Plötze“
 = prV. *brunse* „leuciscus rutilus“; lyb. *bruñšt* „Wemgalle“ yra skolinys iš prakuršiškos
 lyties *bruñše* arba *bruñšis* f., 16) *cenše* (cense, cenksle, cenkste) U „die Sehne unter
 der Kniebeugung“ || *cinksla* „t. p.“ : la. *cīkstalas* „gyslos = išspirgos“, 17) *censt* „die Sehnen
 anstrecken“ Std. I 369 (Lange), *censties* (cenšuos, censuos) „sich anstrengen, sich be-
 streben, sich sehnen“ U, BGr I 61, 151 : *censeles* „sehnichtes Wesen“ Std I 369 (Lange),
centīgs Vald. „петивый, ревностный“ || *censle*, 18) sīva, *centra* meitiņa BW 12314 v.
 Sasmaka „centīga?“, 19) *dandaļāties* BGr I 397, -lāties U „über Gräfte mühsam fahren“ : iet
dandiski vien U, *dunduliūoti* „išeiti, išbrazdėti“ SInt.¹, 20) *danska* „Morast“ Std I 34, II 418
 (Lange) < *danc-ka || *danga* „kelio duobė, klanas“, 21) *dantals* „resna nūja“ U s. v. Knüppel,
 22) šī *devanta* vasariņa BW 12586,8 Sasmaka, pate gāju... *devantā* nuovadā 18108 var. Dun-
 danga; Endzelyno liudijimu dar ir šandie dundangiškiai latviai tebesaką *septantēs*, *astantēs*
 ir *devantēs* : *-antēs* < *-ņtēs* iš -intais, -untais BB XXVII 329, IF XXXIII 97, 23) *dindali*, *dun-*
dali tie jauni vīri BW 25666 Sasmaka : ? *dindos* „kołowrotek“ K 37a, 212a (Skuodas), 24)
*dundaļuo*t „tuntuļuot, gaišti, медлить“ BW 25666 Sasmaka, 25) *duñduris* „оводъ, слѣпень“
 BG I 68, *duñdurs* „sierszeń“ Kurm. Gal *δυνατοποιστικα* ir latvių kalboje išlaiko n sveika?
 26) *dzintars* BW 21285; 22350; 22610,3; 27421, 28389; 34008,1 dzintara zeme RKr
 XVI 162 (Rañki), -ru zeme l. c. 95 (Rucava), dzintarzeme BW 27416 v.; *dzinters* Std I
 52 (Lange), II 122 (Elvers), Vald., BW 13246,1; 13282,7; 27421 v., 28389 v., *dzinteris*
 BW 13282,5 v., 9 arba *zintars* U s. v. Bernstein: „Von allen Variationen wird *dzītars*
 wohl immer die richtige sein“ Wellig Beitr. 35 (vgl. 109); ne Kuršo *dzintars* BW 5831 v.
 (Lubāna), IF XXXIII 98, 27) *endas* „rogių balžienos“ U : *uodne* „rogių balžiena“ U <
 **andinē*, 28) *gandrs* (Vald.: -ris, -ra) „gañdras, Storch“ U, 29) *glendi* „raugl! besiehl“
 BW 27409,1 v. Cīrava, *gleñst* „blenst“ (*eñ* gali būti iš *ēn*) Druva 1912, p. 909 Kaz-
 danga : slav. *ględiję* „гляжу“, 30) *grandīt* M 76, BGr I 52 „Gepolter machen“ Std I 76,
 II 278 (Lange), „stürzen“ II 575 (Lange), *nuograndīt* „abschmeichen hastig mit Poltern;
 abwerfen, mit Gewalt und Poltern“ II 17, 23 (Lange) = lie. *grāndyti* „срєбать“ || *grēndžu*
grēsti, 31) *grundāt* „szturchać“ M s. v. grundyt, 32) *grundulis* „Erdkloss“ U, „činkurs,
 Hümpel“ BW 1513 v. (Kabile), 3 (Rañki, RKr XVI 231) : škibi, greizi, *grundulaiņi*
 („höckerig, knorrig“ IF XXXIII 99) mana tēva uozuoliņi BW 30379 Alsunga, 33) *gundīt*
 U, *-dēt* M „gūndyti“, 34) *iegansts* „Ursache“ Bz Lett. Dial. 170 Dundanga > ne Kurše
 IF XXXIII 100 (Berzaune), 35) Ir mums vācu *ikspendēti* (?), zemnieku tutentiņi BW 19371
 Kabile, 36) *iñdeve* „nāves zāle, Gift“ RKr XVI 12 (Elvers > Std I 89, II 289, Vald. „liga“
 s. v. язва, „Seuche, Krankheit“ Bz Lett. Dial. 170 Dundanga, U, Voi tev pats *indeve* ir
 atnesis? Wellig Beitr. 49, Puisītim viena mēle, trejdēviņa *indevīte* BW 12415,9 v. Ož-

putē „yda, jēibē, porokъ, nedostatokъ?“, Trīs mazas *indevītes* BW 35104 Kabile, l. c. var. Alsunga; *indevīgs* „giftig“ Std II 289 (Elvers) || *indīva* „kritama sērga, fallende Sucht“ Std I 89, II 230, 576 (< Elvers, RKr XVI 13) : lie. *indēvé* „Gift“ Bg¹⁰ 263, 37) *jentere* U (Rinde) = la. *ietere* „vyro brolio pati“ BW 23678 v., 23699, *iētała* RKr XVI 172, 38) *klenderēt* „herumschlendern, valkiotis“ Std I 110 (Lange), BGr I 145, 173, 411, 462, BW 20196, l. c. 1, 2; 21467 || *klundurēt* BGr I 411, BW 31477 v., „t. p.“, *sa-klunderēt* „sastaigāt“ RKr XVII 49, *klundur-kāja* BW 15594, -kājis 12102; 12388, l. c. 1, BGr I 176, 462, *klunderkājis* 14517,7, 39) *krañts* „Ufer“ Druva 1912, p. 393 (Azviki, Gramzda, Kalēti; *krañte* l. c. 909 Kazdanga), M s. v. kriaušē, Vald., *krantā* būt U s. v. bergen, upe plūst par *krantu* pār U s. v. übergehen, pilli *krañti* ievas zied RKr XVI 77 (Rañki), *krantas* pl. „Dünenvorsprünge“ Bz. Preuss. Letten 151 = ž. *krānta* Kv., Slnt., 40) *landāt* „lāndžioti“ U s. v. luodāt, 41) *lender-kāja* „klundurkāja, Schiefbeiniger“ BW 14517,8 Kandava || žiemgal.-la. (< kurš., jei ne vok. kilmēs žodis; plg. *vanderēt* 16056) || *linder-kājis* BW 12102 v. : *lenter-kājis* (var. veñgu-kājis, telderkāja) nuo pakātas *lenterēja* BW 14517,5, 6, 42) *lente* „Brett“ Std I 141 (Tāmi), *lentas* tārps Vald. s. v. мотыличникъ, 43) Puisis, blinda, rudzuos *līda* BW 511 Džūkste; *līda* perdirbta iš *līnda*, 44) *meñte* „mentūris“ BGr I 59, 147, 407, *mentra* U; lyb. *māndrēks* „menturis“ iš kuršių kalbos, 45) *min-stināt* „miñti, klausinēti“ BW 14590 Duobele (Žiemgala) < kurš., *minstīties* U „nachdenken, um sich zu erinnern“, 46) *mintuot* U : *mituot* „tauschen, handeln“, 47) *mundrs* „munter, wachsam“ BG I 151, 400, U, vajaga *mundru* suņu RKr XVI 71 (Rañki), *mundri...* kājas aut BW 32202 Rāva : *mudrs, mudīgs* „munter“, 48) *negants* „ruchlos“ Std II 486, „schändlich“ 499, U s. v. abscheulich, affrōs, M s. v. bjaurus, „nikns“ Vald. s. v. яростный, ярый, *negantīgi* močēt Jelg. RKr II 148 Kandava : Kurmino (11 s. v. brzydko) *negantīgi* gali būti sēliškas žodis, 49) *nesañkis* „nesātis“, Vald. s. v. жора, жрунь, BW 1476,1 Rāva < kurš. *nesanfa-* (kamienas), 50) *panskaras* „alte Lumpen“ BGr I 147, 51) *pants* „Glieb, Reihe“ Std II 292, M s. v. krumplys, narys, „Reihe Soldaten“ RKr XVI 37 (Lange), *panta* Std., sāpes visuos *pantuos* U s. v. Glied, *pañts* „ein gewisser Bestandteil des Pfluges“ Endz. (Sackenhäusen); Lubonos *pants* BW 19489 „Glied“ turētu būti sēliškas žodis || *penterēt* „sarežģīt, nelādžīgi strādāt, arī plāpāt“ Lenši (Kuld. aps.) „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891, p. 90; Sinuolēn (Valkos aps.) *penterēju* (vīzītes) BW 6867 bus nunešē sēliai, 52) *pendere* „der Laff vom Kalbe“ Std I 193, *penderis* „Bauch“ U, 53) tautu meita *pintainīte* BW 22846 Gruobyno aps. || *pintains* „der schlecht lettisch spricht“ RKr XVI 38 (Lange) || *piñtikis* „Laffe“ BGr I 64, 145, „Laff, Rotzlöffel“ Std I 195, „feige Memme“ II 234, „Lumpenkerl“ 399, „Hunsfott“ 339, „Laff“ 376, kuo tas *pintikis* pruoit „er ist der Sache nicht gewachsen“ 490, „lepere“ BW 13557,1 Gruob. aps. (cf. VI 157, 162, 164), 54) *planda* BW 23583 Alsunga, Rāva, Kuldinga, Ventspile „var. kārta, nona“ : *plandu plandīt* „breit machen“ BGr I 432, BW 34487, *plañdīties* Druva 1912, p. 909 (Kazdanga), BGr I 213/4, BW 1491, 1513, 7918 (ir V 537), 11341, 13126 v., 13490 (ir V 589), 14700¹, 20071¹, 1; 33605,1 (V 697), 34487, RKr XVI 66, 76, 84, 231, *Plañdāties*, mēli svārki, nu jums vaļa *plañdīties* RKr XVI 231 „sich breit machen, sich bauschen“ IF XXXIII 99 || ruokas gāja *plindu plandu* (interj.; cf. plisku plasku BW 23623,2, briku braku 19575, 21613 v., 31971, līnku lanku 23568,10 v.) gar manām stērbulēm BW 12616,3 Alsunga, 55) *planstīties* U „blāndīties, umherirren“, 56) Daugaviņa nepanese, *aiz-plundina* jūriņa BW 33625,10 Bārtava : sva. *fliozzan* „fliessen“ < ieur. *pleud-* || la. *pludēt* „obenauf schwimmen“, 57) *pluñdur(i)s* „Bummler, Liederlicher“ Rucava (RKr XVI 217), BW 10569 v., l. c. 12 v.; Dzērājam, *plunduram* tālu auga līgaviņa BW 12409,2 (Nitaure, Rygos aps.) dainuoja Vidzemē latvīai, tarp kurių dar ir šāndie tebesā žymūs kuršių kalbos pēdsakai (Endzelins Fil. biedr. raksti III 5) : ž. *plūduñgē* „pliūškē, vizgē, patāuška, wietrzna dziewczyna“ Als., Ms., Slnt., *pludžiā* (ar ū?) „Schwätzer“ R II 321, *plūduriuoti* „willenlos auf stehendem Wasser umherschwimmen“ : la. *plaūst* „kund macheñ, unter den Leuten verbreiten“ = *plāusti* Ds. „spülen“, 58) *pundīši* „Schrot“ Std II 161 (Lange), 59) mazs *pundurs* meitu BW 267,1 „Büschel, Haufe“, *pundurs* „dicker Wanst“ Std II 177, „krūpis“ U s. v. Zwerg, *punduris* „krūpis“ U s. v. Pygmāe, „karzel“ M 145, Vald. s. v. карапузикъ, карликъ, крохотка, пыжикъ, puišeli *pundurīl* BW 12904 Nica, puiši *pundurīši* 10569 (ir V 563), 12628, RKr XVI 240, es maza *pundurīte* RKr XVI 140, puķu *pundurīts* BW 267,3 (I 816) Bīdiene; anapus Kuršo sienos *pundurītis* BW 32308 (Sece), 615,1 : mazs *puduris* meitu BW 267 „būrys, krūva“ (cf. 4360, 22418 v.), *pudra* U „Haufe“, 60) *punte* „Knast, Gewächs an Bäumen“ RKr XVI 39 (Lange), BGr I 145, 261, M s. v. išdribēlis : la. *pūte* „Blase“ BW 901¹, 1 (I 860), 61) *randēt* Dundanga = *rantēt* l. c. „rantyti“ Bz.

Let. Dial. 174 (ka *rantis* „rantis“, ta redzs Dund. Jelg. RKr II 159), *randīt* U „zerstücken, zerhauen“ || lie. *rāndas* „rumbas“ : *ransts* „pants, прясло, Fach“ Dund. RKr XVII 62 s. v. valst(a)s : *ranta* „ruobs, izcirtums“ Vald. s. v. вырубъ, lyb. *atrānta* „Kerbe am Ende des Krummholzes“ < kurš. IF XXXIII 102 : *rañtañš* Āzviki, Gramzda, Kalēti Druva 1912, p. 393, Kazdanga l. c. 909, *rantaiņa* lapiņa BW 10621,1 v., 10337,2 v. (V 561), -*na* lapiņa 10621 = *ruotāta* lapiņa 10621,1, caur *rantainu* uozuoliņu 9668,4 (V 552) : *rantīt* (aī BGr., U iā ān) „hauen, rantyti“ BGr I 55, 145, 431 = la. r. *ruotīt* U (Šaūkas) : *renst* „rēsti“ Puope Bz. Lett. Dial. 174 || *rentiņi* U „Brunnenhölzer = rentinys“; la. *rūota* „Schmuck, gražins, pāpuošas“ < **rantā* „išrantytas daiktas, išrašytas > gražus daiktas“, 62) *riñda* „Reihe“ BGr I 64, 147, BW 9476,2; 9627,2 v., 9666, 14962, 18450, 18466,1; 18471,1; 20926, 28887, 29120, 29214, 29221 (*rinde* loc. s. 28887 v.) = sirb. *rēda* „рядъ“ : *rindāj* „eina eilēmīs“ BW 16518, l. c. 1, 28888, 28914, 63) škindama, *rindama* 1459 Dunalka, l. c. var. Cīrava, 64) *rinduksis* (Lange) < lyb. *rīndeks* „t. p.“, 65) *rintinieks* „Schwarzkünstler“ Std I 265 (Lange) : lie. r. *rinta* „aiškios, retos kalbės žmogus“ Uš., 66) lie. jam *besirunzotant* (besiūbuojant), vās *parunžā* „vos paeina“ Priekulē Bz² 166 < kurš. *runzāt*, 67) *skandināt* „erschallen lassen“ BGr I 213, 424, U, BW 12526 (Žiemgala), *skandēt* „schallen lassen“ U, BGr I 55, 213, 410, *skandeklis* U s. v. Klingelzug, Schelle, RKr XVI 103 (Pērkuone), 68) *sklañda* „miets, kārts“ Vald. s. v. жердь, ивнякъ, тычина, шесть, „die dünne, in Zäunen“ U s. v. Stange, Pērkuone RKr XVI 169, *sklañdas* „Stangenzaun“ Std I 270, II 556 (Lange), BGr I 55, „žurbuti, žagari sētai“ U s. v. Barriere, Gestänge, Zaunholz, RKr XVI 156, 169, Kazdanga (Druva 1912, p. 909), BW 19788; 21973,5, *sklañdu* žuogs Std I 270, II 556 (Lange), U s. v. Geschräge, ar *sklañdām* aptaisīt U s. v. einzäunen, *sklañdu* raūsis „vītu rausis“ Sasmaka, Dundanga RKr XVII 52 = ž. *sklañdas* „tvoros tveriamoji kartis“, pl. *sklandaī* SInt.¹; *ap-sklandīt* U, *apsklandēt* Auce U „mit Stangenzaun umgeben“, U s. v. pferchen, -*uoī* U s. v. einzäunen = ž. *apsklandūoti* „sklandaīš aptverti“ SInt.¹ : *nuosklāde* „abschägig, da der Schlitten leicht umschlägt“ RKr XVI 15 (Elvers > Std I 270, II 17) = lie. *nuosklāda* „rogių nuvažinėtas griovio krantas, kur rōgės slysta į griovį“ Škn, SInt.¹, 69) *skrañda* „alter zerrissener Lumpen, Plunder, pl. Bettelrock“ Std I 271, BGr I 145, 407, BW 12279, 20477 Sasmaka; iš Kuršo *skrañda* nukeliauja į Žiemgalą (BW 13071 Ūziñi Duobelēs aps., 29407,10 Liel-Platuone) ir į Vidžemē (BW 9534 Aluoja, 9535 Sinuole, 9542, 14298 Nitaure, 19709 v. Annas muiža Rygos aps.) = lie. *skrānda* Nm. „kailiniai“, *skrañdas* „apskaldyta pliauska, diržinga, neskali“ Jnš. : la. *nuo-skrañdis* Rucava RKr XVI 168 > Žiemgaloje *nuoskrandis* kažuociñš BW 29407,2 „nuoplīsis“ Zaļā muiža (Duobelēs aps.), *nuoskrandis* kažuocelis l. c. 4 var. (Liel-Platuone) : *nuoskrandēts* kumeliñš BW 14493 Stende „nuskreīdēš žirgelis“ = *nuoskrendis* kumeliñš 19071 Vec-Sieksāti, 70) *skundēt* „missgönnen, schmähēn“ Std I 273, „brummen aus Missgunst“ II 159, U s. v. murren, BG I 70, 443, „kurnēt, murdēt“ RKr XVI 16 (Elvers), XIV 84 (Glück); šj žodj pažistā ir anapus Kuršo IF XXXIII 100 (Naukschen), 71) *slender-kājis* „klunderkājis“ BW 12102 Alsunga : *slunderkājis* 14517,12 l. c., 12388,1 v. Cīrava || *slenderēt* „(k)lenderēt, schlendern“ 29506,1, 72) *spānda* „das Strickwerk, womit man den Pflug spannet, und darin der Pflugköcher oder Pflugstürze eingespannt wird“ Std I 283, BGr I 56, U, „gredzens nuo klūgām“ II 457 Pflugverbinding der Fernern mit der Gabel, Astru stīgu *spāndu* griežu BW 30258 || astra stīgas *pañkes* sēju l. c. var. < kurš. *(s)*pañt(i)as* „pañcios“ || zelta stīgas *pāndi* griežu l. c. var. Krimulda; Neretū, Sunoksties latviai *spāndas* BW 30260 galējo gauti iš sēlių kalbos: *spāndags* „Böttcherzange, damit die Bänder aufgezogen werden, oder Zwickelisen derselben“ Std I 284, M s. v. spenda, stīpas ar *spāndagu* uzspiest Std II 55 : lie. *spēndžiu spāndau* || *at-spenderis* BW 14517,7 (at-špenderis RKr XVI 238 Rañki) Cīrava, *atspeñgeris* l. c. 9 Kuldīga, -rs l. c. 1 Uošēnieki (*riģ* iš kurš. **spendu* „spēndžiu“) = atstepenis l. c. 6, atstibens l. c. 12 = lie. *spānda*, *spānda* Ds., *spānda* Lkm. „podpora“, 73) *spāndas* „grosse Steerschuppen, oder anderer grossen Fische“ RKr XVI 42 (Lange > Std I 284) : la. *spuōdrs* „glänzend“, 74) *spindele* „kleine Herbstbremse“ Std I 287, 391, II 155, BGr I 65, 146, 412, *spindelēt* „brausen, summen, wie die Bremsen im Fliegen“ Std II 154, 577, bites *spindelē* II 141 : *spinzele* „eine Art kleiner Wespen, die die Pferde stechen“ I 391, 287, II 155, „dundurs“ M s. v. vapsa < *spindzele* Vald. s. v. oca, BW 34151 : lie. spiņg *spingūtē*, 75) *sprānda* U, *sprañds* M s. v. sprāndas, U s. v. Nacken, *sprandis* „Haken oder Wirbel im Genick“ Std I 289 (Elvers), II 277, 428, BGr I 146 (Lange) || *sprañts* U s. v. Genick, Nacken, uotram saduot pa *sprañtu* U s. v. Nacken : la. *spruosts* „spāstas, Schlagbaum, Vogelbauer“ || *spriēst* „sprēsti, spannen“, 76) *sprundels* || *sprundzels* „hölzerne Kurbel, Knebel“ Std I 291 (Lange), „Knebel“ II 358 šn. iš lyties *sprundelis* || *sprundzelis* U (: la. *sprūdzenis* U,

BW 9762 v.) „sprudūklas, sprūnkliis“ : la. *spruŋgis spruŋgis* U „sprudūkliis“ < kurš. *spru(n)da-* (kamienas), 77) *stindīgs* „faul“ U : lie. *standūs* „stangus, nelankstus“ Sml., 78) tādu *sundu* (var. lempi) vadājuot BW 25681 Zlēkas, 79) *suŋkis* „mittelgrosses Schwein, mei-čūukas“ Bārtuva U < kurš. *sunfa-* (kamienas) : *suŋkis* „Halbschwein“ Kuld. aps. (K. Pētersons) < kurš. *sufa-*, 80) upe nese visus *šandrus* BW 8990,1 Bārtuva < ž. *šaidrai* „vandens šašašos, šiaudų, kaŋkly, medžių galai vandens sunešti ir palikę lankose po tvanui“ Erž., Krtv. || *šundrai* „sašlavos, šiukšlės“ Bz² 185 (Priekulės ap.), 81) *škendele* „škėpele, škėmele, škidele, škembele, škerbala, Splitter“ BW 26295,2 (Ventas krastuos Leišmalė). Tą žodį vartoja ir ne Kuršo latviai (BW 10557 Gulbenė, 22478,1 var. Bauskės aps., *šken-dala* 26296,13 Grünwald Bauskės aps.) : *škindala* BW 19577 Dunalka || *at-škenst* „ver-enden“ Gruobynas IF XXXIII 100, 82) *škindama*, rindama BW 1459 Dunalka, 83) *škin-deklis* RKr XVI 246 (Raŋki), M s. v. skambalas, Vald. s. v. брякушка, бученчикъ, гре-мушка, *škiŋdēt* 'klingen' BGr I 65, 440, M s. v. tarškėti, Vald. s. v. звенѣть, RKr XVI 230 (Raŋki), BW 428,9; 5653, 6107, 6291 v., l. c. 2, 8620 v., l. c. 1 v., 11782,1; 13454,5; 13519, 13543,3, 5; 18225, 18988, 19060, 21191, 24032, 24048, 24208 v., l. c. 1, 26338,1; 27945,3; 29135, l. c. 1, 1 v., 2; 31034,1; 31923, *nuoškindēt* 13647, l. c. 1; 8605 v., 1 v.; 14379, l. c. 3; 27630, 30568, l. c. 1 (> Žiemgalos la. *škindēt* BW 31936, 32258,3 Kalna muiža); Rytų Latvės (ērgli, Alūksne, Bērzaune) *škiŋdēt* IF XXXIII 100 ir *škindināt* BW 5005,3 (Pilkalnis „Schlossberg“) teks laikyti sėliškos kilmės žodžiais; *škindināt* „skandi-nāt“ U s. v. schellen, BGr I 424, RKr XVI 183 (Raŋki), Vald. s. v. бреччатъ, BW 428,9; 5802, 8620 v., 8680, 13519, 14186, 19393, 23177,6; 24337, 29792,4; 30055, *saškindina* 31841, 84) Nemāk sveštaudis pātarus skaitī, kā veci nabagi *nuo-tenterēja* BW 16307 || nuotantarāja l. c. var. || nuotunturēja l. c. var., 19171 : ? *tenderēt* „klundurēt, aplencēt, šlubuoti“ BW 31477 v. Alsunga : Žiemgalos la. (Liel-Platuone) *tantarkājis* „klundurkājis“ 21017 v., 85) *tilandi* „Bretter, welche die Diele des Bootes bilden“ U, *tilandes* „laivas ribas“ Nīca „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891, p. 121, 86) *tintelēt* „einmummeln in viele Kleider“ Std I 322, BGr I 146, 214, 485 : *tuntelēt* „einmummeln“ Std I 332, BGr I 412, Wellig Beitr. 126, *satuntulēt* „sasegt, saģērbt“ U s. v. vermummen, BW 856; 856,1 : *sa-tenterēt* U „verfitzen“ || *Tuntala*, tuntala vakara māsa: visu vakar *tuntaluo* (BW 16939 Talsi; 856,1 V 458 Usma) gar vienu galvu BW 21081,2; Rytų Latvės *tuntulīte* BW 21485 (Tirza) : kurš.-la. (Durzupe) *tundulis* 21401,1 „Zauderer“ || ne Kuršo *tuntulis* „pubulis, pumpucis, bumbulis“ BW 25314,1 v. Suntaži, l. c. 12 Lizums : la. *tinu fīt* „winden, flechten“, 87) *untums* U „ūpas“, *uŋtumaiŋš* „nūckisch“ Āzupe RKr XVII 60, 88) *vaŋdīt* „aufheben machen“ RKr XVI 18 (Elvers), „durcheinander werfen“ Std I 346, „kramen“ II 365, „hin und her wenden“ BGr I 57, U s. v. herumwühlen, „шарить“ M 243 „jaukt, vėrst, gruožīt, mudžināt, karpīt, meklēt“ Vald. s. v. барабошить, ворошить, копошить, шарить, RKr XVII 33 (Raŋki) „vartyti“, *vandīties* „kulties“ U s. v. herum-fahren, bļūdinu *vandīt* vanda BW 19354, sveštaudis skutulu vandīt *vanda* 34863,1, Latīte pa bļūdu *vandās* 34863 Blidiene, vandāties „plandāties, gruožāties!“ 1491,4 v., kuo gar mani *vandījies* „denkuojies, dangejies, luocījies“? 10071,3 v. Kabile; *izvandīt* „izrak(šņ)āt“ U s. v. auswühlen, BW 19337, 20376; 25433,1 (> 34938 Džūkste ir Nauksēne IF XXXIII 101), tas... miežu lauku... ar arku *izvandīja* 2249,2; ēdi, NN, *pavandīdama* 19277,1 = ēdati, panāksni, *pa-vaŋkedami* 19277 Dundanga (|| *aivēŋketu* „atbīdītu“ 27300,2 v.) < kurš. -*vanfāt*, -*uo*t „lankstyti, vartyti“; *pievandīt* „pieraust“ U s. v. anwühlen; *uzvandīt* „uzrakt“ Vald. s. v. взрыть : *veŋgukājis* BW 14517,1 Uošenieki Kuld. aps. < kurš. *vend(i)a-kājis* „lenterkājis, klunderkājis“ = *venter-kājis* 14517,9 Kuldīga, RKr XVI 238 (Raŋki) „šļevakojis“ : aist. *ven-t-*, *ven-d-*, *ven-g-*, *ven-k-* „lenkti, linkti || sukti, vyti, pinti“ Bg¹⁰ 299; 89) *vandulī* „ein gewisses Kraut, so die Letten zu grün Kohl gebrauchen sollen“ Std I 346 (Lange), 400, „Schellkraut“ 400, II 767 arba *varduļi* (Lange) „Schellkraut“ Std I 346, II 767, *vanduls* „tūkumu, tūsku zāle“ Vald. s. v. чистотѣль; *varduļi* beg nēra rašybos arba skaitymo klaida žodžio *vandulī* vietoje? 90) *vendīgs* (Lange) „smieklīgs, schnakisch“ Std I 356, II 518 „possierlich“ II 461, *vandīga* lieta „schnurrisch Ding“ (Lange) I 356, gal, sėliškas žodis, kaip ir *vendīgs* (var. ērmīgs) uozoliņš BW 34066,2, 5 v. Sēlpils, l. c. 21 Krustpils, U; 91) *veŋteris* „Setznetz, -korb“ Std I 356 (Lange), BGr I 61, 142, 148, U s. v. Bunge, Reuse, Senkgarn, Setznetz, RKr XIV 98 (Grück); *venterī* pažīsta ir ne Kuršo latviai BW 3690,2; 30757; *venter-kājis* „lenktakojis, šļevakojis“ ir lie. *vēnteris* „Reuse“ gavo vardā nuo „lenkimo“, „lankstymo“ (sl. *svločiti* „sulankyti = surišti, suvienyti“) Bg¹⁰ 299 : la. *vietēt* „prūgeln“ ir sėliškos kilmės la. r. (Alūksne) *ventēt* „pliekti, mušti“ < la. **viēte* ir sėl. **veŋte* (cf. FBR III 66) „vytis“ iš šaknies *ven-t-* „lenkti, linkti || vyti, pinti“ (cf. Endzelīns KZ LII 111); Sėlos latvių *venteris* BW 30436 (Taurkalne) ir *unteris* 30436,1

(Sērene), kuriuo pravardžiuoja šunį, irgi, gal, čia pridera; 92) ar dekiem, *vindelem* (vok. Windel?) 35530,4 Striki, Saldus : lai *vinduo* (var. viñuo) Daugaviņa. Tec, upīte, *nevinduo* BW 366,2 var. Kuld. aps. „nevingiuok?“, 93) *vindulis* „geläuterter Honig“ Std I 362 (Lange), 94) *vinštēties* „ringen, einander überholen wollen“ U (Zemīte), t. y. „stengtis nurāngti“ : *ven-t|d-* „rangyti, lankstyti“ = kurš.-la. *minštīties* „nachdenken, um sich zu erinnern“ : lie. *miñti* = la. *tīstīt* : *tinu tīt* „winden“, 95) *zintēt* U s. v. zaubern, Vald. s. v. волхвовать, гадать, *apzintēt* „apburt“ U s. v. antun, bezaubern, *piezintēt* U s. v. anzaubern, *zintēšana* U s. v. Zauberei, *zintinieks* „Wahrsager“ RKr XVI 17 (Elvers), Std II 678, U, tas ir *zintinieks* „er kann mehr als Brod essen“ Std II 158, *zintenieki* (var. burvi), zavētnieki tautu dēla vedējiņi BW 16072,1 var. Krūte, *zintnieks* Vald. s. v. волхвъ, гадальщикъ, 96) *zuñts* „virca, žuñpis (< vok. Sumpf), die Jauche, das Mistwasser“ Sasmaka RKr XVII 65, 97) Jānis brauca... *zvindēdams*, „škindēdams“ BW 33002 v. Skrunda : *zvan-dzināt* 14213; 27909,2 v. Kandava || slav. *zvъnēti* „звенѣтъ“.

147. Dvibalsių priebalsis *n* prieš *k* || *c* (< *k*), *g* || *ǵ* (< *ǵ*) latvių kalboje išnyksta: *liekt* „leikkti“ || *liecu* „lenkiu“, *spiegt* „speigti“ || *spiedzu* „spengiū“. Tos-pačios padėties *n* paieška sveikas ir latvių kalboje, kada jis yra kilęs iš senėlesnio *m* (Endzelīns Iz XV 2,203/4).

Visi tie aistiškos kilmės žodžiai, kuriuose ir latvių kalboje tebėra išlikęs sveikas dvibalsio pirmąkštis priebalsis *n* (ne iš *mi*) prieš *k* (*c*), *g* (*ǵ*), yra nelatviški. Tuos žodžius latviai bus įsigiję po X amžiui iš savo giminaičių, kurių kalboje dar ir po 900 metų dvibalsinis *n* tebebuvo sveikas. Be lietuvių, latviams bus suteikę žodžių su dvibalsiniu *n* kuršių ir sėlių kalba. Latviams, mat, teko suasimiluoti didžiąją senovės Kuršo ir Sėlos dalį.

Kuriuos *nk* (*c*) ir *ng* (*dz*) junginio žodžius latviai yra gavę iš kuršių, kuriuos vėl — iš sėlių kalbos, šandie dar negali tikrai atsakyti latvių kalbos tyrėjas, nes jam trūksta žinių žodžių geografijai nustatyti. Mano sąrašė, kurį čia dėl žodyno darbo skubės turiu žymiai sutrumpinti, rasis žodžių, kuriuos bus latviai gavę, be kuršių, dar ir iš sėlių su lietuviais.

1) *añcīši* „agrimonia eupatorium“ U s. v. Odermennig, ME : kurš.-lie. *ankā* „Schlinge“ (jei šis augmuo yra tąsrus, lankus, ilgas), 2) *anksters* „kūtars“ U s. v. Engerling, Made, ME : *ūdze* || *ūdze* „angls“ Bg¹⁰ 267, 195, 3) *bañga* „vilnis“ BGr I 144, Auce U, M s. v. vilnis, Vald. s. v. волна, *bañgas* „Meeresbrandung“ Std I 16 (*bangās* tikt), II 153, BW 2675,7; 13415 v., 30740¹ (V 684), 30777, 30865, 30891; 31003,3 (: Žiemgaloje BW 30814 Duobelės aps.); jūfa nāca *bangādama* BW 13415,1 Dunalka, *pie-bangāt* Vald. s. v. вспучить; *bangulis* „bangų dievaitis“ BW 30873 v.; *bañgains* „wellenförmig, geäpfelt (vom Pferde)“ ME, BW 14611,3, 3 v.; 32931,4 v., RKr XVI 112 „spañgairñš, pangañš“ IF XXXIII 100, 96 : vilniem auga mieži, rudzi, *buogām* bēri kumeliņi BW 1185 Kandava < *bango-mis* || lie. *prā-bangas* Kv. „Uebermass“, ligā *ibiñgo* SInt¹ „ididėjo“, 4) *bañkste* ME Ožputē, banksti (Elvers rašo banksti RKr XVI 16, 10) „Kreuzbänder, die das Sparrwerk zusammenhalten“, „Sparrengebände, Türbände“ Lange (RKr XVI 24), 5) *blankstīt* „abschreiten, auf die Seite gehen“ Std I 24, II 17 (< Elvers > RKr XVI 16, 11), BGr I 144, 402, *blañkstīt*² Druva 1912, p. 393 (Āzviķi, Gramzda, Kalēti), *blañkstīt*³ I. c. 909 (Kazdanga), BW 21205 Cīrava || ir už Kuršo IF XXXIII 100 (Erlaa, Lubei) : *blankstīt* „undeutlich sehen“ Dundanga ME || *nuo-blenkt* „gewahr werden, erblicken“ IF XXXIII 97, *nuo-bleñkst*, *-blañkst* „nuoblenst“ Dundanga RKr XVI 40 : *blañda* || *bluoda* „kas į akis gėdisi pažiūrėti“, lie. *blañdas* „snaudulys, kai akys ima blandytis“, 6) *blezdelinga* „blezdingà“ Bz. Preuss. Letten 144, *bezdeliñga* Kazdanga (Druva 1912, p. 909), Austrums X 1, 130, U s. v. Mauerschwalbe, Schwalbe, ME : *bezdeliñga* „Schwalbe“, 7) *ap-bruncētas* drānas „zerkodderte Kleider“ Ezere U, š. v. ž. *brūncinti* SInt¹ || *brūncinti* Sd. „abreiben, wund reiben“ : *nuobrucis* „abgekoddert“ ME 78; čia, gal, pridera ir la. *brunkas* BW 13139,1 (Wohlfahrt Valkos aps.), *bruñči* „Weiberrock, Unterrock (bruncīši DW 33602,1 Lielvārde); das feine Ueberbleibsel vom Strauch“ U, 8) cūkas *ceñkle* BW 32233,1 Sasmaka „var. cūkas kāja“ || *kenkles* 9610,2 Rudbārži < lie. *keñklės* || plikas *cencel-iñas* „kiškos“ dem. 7811 Dundanga : *cenceres* „Beine“ U (kurš.) || *cenkste* „Sehne unter der Kniebeugung“ Std I 369 (Lange) || *cinkslis* „kenklė“ U : aist. *ken-k-* greta su *ken-s* (š?) ir *ken-t-*, la. (< kurš.) *censt* „die Sehnen anstrecken“ Std I 369 (Lange), *cīsties*, *uz-* „wohin streben, trachten, sich befleissigen, emsig sein“ I. c., *uz-cīfīgs* „bestrebt, fleissig, beflissen, emsig“ I. c. (Lange) < *kin-*, *cīkstēties* || *cīñtēties* „ringen, sich bemühen“ < *kin-k-* || *kin-*, 9) *cīnkstēt* „kūkstēt“ U s. v. quarren, quengeln = *cīkstēt* „t. p.“, 10) *dañcis* Kazdanga (Druva 1912, p. 909) „Krummholz“ U (Ežerē) IF XXXIII 97 : Divi jauni tėva dēli pret manim *dan-kuojās* BW 15029,1 Bīdiene „luocījās, līguojās, sich bemühen um, sich anschmeicheln“.

deñkuotiēs „t. p.“ Dundanga IF XXXIII 97, *denkastēs* padevis „untertänigst gegrüßt“ Bārtava Bz. Pr. Letten 22 || Ko gar mani *dangejies* BW 10071,3 v. „var. denkuojies, luocijies“ Bliednie (ge šn. iš *gā* arba *guo*) : *dañga* BGr I 52, 144, Druva 1912, p. 909 (Kazdanga), „Winkel“ Tāmi Std I 34, Bz. Pr. Letten 145, „Ecke“ BGr., Vald. s. v. *кѣтъ*, *грозъ*, RKr XVI 115 (Raņki), BW 1469; 7918,1 v.; 9939,1; 13250,36; 13276; 14609,1; 16787, 16876, 18899, 19041 v., 19794, l. c. 1; 20161 v., 20983¹ (V 629), 21130, 21631, 22792 v., 23433 v., l. c. 2; 31135, 31551, 34826; 35686, l. c. 1; *dañga* „Radfelge“ IF XXXIII 97 (Ežērē); *danga* „weiches, morastiges, ausgefahrenes, ausgetretenes Land“ Wellig Beitr. 27, gaŗa *danga*, gaŗas *dangas* vējš „Südwestwind“ Nica U; 1253 m. pietinio Kuršo upėvardis *Danga* „Akmena“; *sa-dangāti* sūdi BGr II 396 „suminti, sutrypti“; *dañdzis* „Radfelge“ (lyb. *dañdz* < kurš.), *dañdzis* Kazdanga Druva 1912, 909, *dandžu* ritens „luoku ritens, Rad aus éinem Stúcke“ U, ar tiem *dandžu* (var. tāšu, darvas, kluŗa) zābakiem BW 7292,2 Dundaga : sasalu, *sadingu* (*sadiņgu*² Raņki RKr XVI 113) gaidīdams BW 18509,1 Jaunmuiŗa Kuld. aps., *sadiņdzis*² — salicis (viena teicēja *sadiņgu* vietā teica *sadīgu* RKr XVI 113²); kurš. *den-g-*, *den-k-* „leĩkti“; 11) *dencis* „ein kleiner, derber Junge“ U, *deĩkts* „stark“ Bārtava U, Druva 1912, 393 (Āzviki, Gramzda, Kalēti), tas nu gan ir viens *denkts* puisis „stalts, lepns“ „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891,91 Bliednie Kuld. aps. || tad tas ir *dents* (= lepns, augstprātĩgs cilvēks), nemaz negrib ar citiem sātĩkties l. c. 153 Sprĩņģi : rus. дѣлнть „stark werden“, дѣлнй „stark“ Endzefĩns IF XXXIII 98; ģia, gal, pridera ir *daĩcis* „lankas, kampas“ su visa paderme; 12) *duncans* Dundanga „pakāŗa, задница“ RKr XVII 49 s. v. repis = *duncens* „Lārm-, Hāndelmacher“ U : *dũkt* „brausen“ || *dunksts* „stũķ” M s. v. *dunksis*, *dunkšķē* M s. v. *dũkstelēti*; 13) *duncis* „mazu putnĩņu bars“ Nica „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891, 105, 14) *duĩcis* „Dolch“ Abũvos paupiais BB XVII 285, U s. v. Dolch, BW 34969 v. Rāva; *duncj* paĩjsta ir anapus senojo Kuršo sienos: *duncis* BW 34347 Lielvārde, 35439 Lindes Birzgale Naujarygio aps., 35454 Alũksne Valkos aps., 35634 Ūziņi Mint. aps., *dunĉelis* „tutens“ 32218,3 Mint. aps. = *dũcis* 35454 v. Kursĩši, Bēŗzaune, l. c. 2 Trikāŗa, l. c. 3 Jaun-Ruoze Verovos aps., IF XXXIII 100; 15) *dunc-ka* „Faustschlag“ BW 23121,1 (V 639) Kābile, 23384 v. Jaunmuiŗa Kuld. aps., l. c. 2 v. Dzēŗve, Dunalka Oŗp. aps. < *duncis* „dũris, duka, bauķķis“ 23384,2 v. Ćirava. *Duncj* paĩjsta ir anapus Kuršo (BW 23384 v. Švitinē Bausķēs aps.) : *dunka* „duka“ BW 22111,2 Lazduona — sēlišķas ņodis; *duĩkis* „duncis, Faustschlag“ BW 23225,1; 23384,4 Bausķēs aps. — lietuvĩšķas ņodis; visas *duncas* vĩŗa grib BW 7317,1 (V 532) Kābile; 16) *dungans* U = *dunkans* BW 13045 (kur?) = *dũkans* „Schweisfuchs, dunkelfarbig“ BW 14611,2 v.; 15905,12; 19736, 32080, r. *dyukons* „cisawy“ Kurm. 17, „gniady“ 34, *dēukan*-bāŗs kumelēņš BW 30101,3 : sva. *tougan*, *dougan* „dunkel, finster“ Fick III⁴ 208; 17) Augu liela, neizaugu, atmetuos *dunkurĩ*..., *dunkurim* BW 5331,1 (V 510) Skrunda = *dumpurim* l. c. v., *dumpur-ĩši* 9763,1 Ćirava „var. sprunguĩ, punduri, sprũdzeņi, strumpuĩ, dumburĩši“ : *duncas* „pumpuĉiāŗ, maŗos, bet storos“ BW 7317,1 (V 532); 18) *dvinga* „Dunst“ U, Wellig Beitr. 146, 164 (kur?), *dviĩģis* „der Dunst, z. B. von einem neuen Ofen“ l. c. 36 (del ģ < lie.); 19) Upe tek *indzēdama*, Daugaviņa stenēdama BW 31023 v. (kur) „var. dimdēdama, dunēdama, skanēdama, ducēdama, senēdama“ || *ingulis* „nemierĩgs, draiskĩgs bēŗns“ Austrums XIV 1, 409: *ĩgt* „verdriesslich, mũrrisch sein; winseln, klagen“ < aist. *ĩng-*; 20) *jendziĩš* „niecĩgs cilvēciņš, nabadziņš“ U s. v. Wicht, 21) *kaĩcināŗ* BGr I 145, „einen ausforschen, ausfragen“ Tāmi Std I 100, „verfāngliche Fragen vorlegen“ Tāmi Lange (RKr XVI 31), *nuo-kaĩcināŗ* „nuovilcināŗ, nuotarpināŗ, verzģgern“ Sasmaka RKr XVII 41; Berzaunēs *kancināŗ* „ausforschen“ IF XXXIII 100 bus sēlišķos kilmēs ņodis = š. v. ņ. *kānkinti* „kaninti, dręczyć, nękać“ || *kanēti* „kāndēti, быть изъѣдаему молью“ J s. v., *išķanējēs* J; 22) *sa-kankalāŗties* < kurš.: *sa-kiĩkelēŗties* < lie. „sich verbinden, verknoten“ BGr II 397; 23) *kaĩķari* „skarmalāŗ“ BGr I 147, BW 15629 Ćirava, *kankaras* 19152,1 var. Oŗp.-Kuld. aps., tādi *kankar-lakas* 12644,1 Meŗenieki „vazāķlĩši, vāķketos“; *kankarus* paĩjsta ir anapus Kuršo (BW 19152,1 Annas muiŗa Rygos aps., 16902 Skursteņi Mint. aps., Smiltene Kēsy aps.) : *kakari* „skarmalāŗ“ > r. *kokori* (N. Rancans Kas nutyka Liurdā 174) || *kaikaris* „driskius, skarmalius“ U : astuoņi *ķenkari* atķenkarāŗa BW 16273 Bliednie „8 skarmāļi atskarmāļiŗo“, Nesēdi, māsiņa, *ķenkaru* pulkā, tur tevi *ķenkaras* apķenkarāŗ 16345 Skrunda, *ķenkariņš* 14419, 23510, l. c. 1 v. „pluskataĩns, zerlumpť“; ņodĉiai su *k* yra kilimo lietuvĩški || la. < kurš. *cencers* „ein alter Baumstumpf; ein harter Erdklumpen“ U; 24) *klencēŗ* „klubeŗuot“ BGr I 145, 410, U s. v. humpeln, *apklencēŗ* BW 31477 v. Kābile „herumhumpeln um“ : š. v. ņ. *klēĩkti* „greitai eiti“ J, *klāĩķinēti*, *klāĩķinēti* || *klũĩķinēti* J „valķinētis“; 25) *klince* „Hopfensack“ Lange (> Std I 111, II 336, RKr XVI 31), *klince*

i. q. *kluncis* „kein eigentlicher Hopfensack, sondern ein ungeschickter dikter Mensch“ Wellig Beitr. 57; 26) *klincis* „Missgeburt“ Lange (Std I 111, RKr XVI 31, BGr I 145) : Šādi tādi *klinklāviņi* izdzer manu alutiņu BW 28833; 28834, l. c. v., RKr XVII 36 (Raņki), *klīnk-[k]ājiši* 28833 v., *-jiņi* 28834 v., *klīnkļaveji* 28834,1 „var. krinkariņi, šlūbiai?“ || *klencēt* „humpeln“; 27) *kluncis* BGr I 145 „ein Mensch, wie ein Klotz“ Std I 111, „dicker Mensch, Hinkende“ U : *klungāt* „umherirren“ U || *klundurkāja* BW 15594 Ventpils „Schiefbeiniger“; 28) *křaukli krancināja* BW 20462 v. Bārtava || *křaukli křandzināja* 20462,1 (Leišmales Ventas krasti) : *křaukli křacināja* 31560 || k. *křadzināja* 33673 „křaučināja 11950, 20462“; lyb. *křoņik* „Kolkraibe“ iš kurš.; 29) *krancis* „vecs vājš zirgs“ U s. v. Gurre, Mähre, „ein altes mageres Tier“ Auce U; 30) *křencumi* Auce U = *křecumi* „išspirgos, Grieben“; 31) *křeņklis* Līves Bērze RKr XVII 28, *křenkls* Duobeles, *křenkļītis* Auce „Hemdchen“ U < kurš. : *křekls* „Hemd“ BW 1114,1; 1117; kuršiai ir kituose žodžiuose, kurių šaknis kitose aisčių giminės kalbose neturi n, įtėrpią n, kartais net ir skolytiniam žodyje, pav.: *bazninca* (š. v. ž. *bažnīnčia* Slnt.¹) Zemīte Bz. Lett. Dial. 157, Āzupe RKr XVII 54 s. v. suņket, Pērbuone Ožp. aps. Druva 1912, 909 < *baznīca* (> *bazance* loc. s. BW 13250,35 Dundanga); 32) *kungurē* „uz muguru, kupalāču“ U s. v. huckepack || *kungulis* „Erdkloss“ : lie. *kaugurys* „Hügel“; 33) *langadža* (var. *lambedžu* Ance) luogi BW 20366,1 Dundaga „var. ērbēgu, kambara, kembrikena“ < nom. s. *langadzis* : ? *lāngas* „Fenster“; 34) *laņka* „Bachwiese“ BGr I 54, 127, 146 U s. v. Nehrung, Niederung, Wiese, „pieva“ M s. v. lanka, „niedrige, wässerige Wiese“ Std I 133, „Wasserland“ Lange RKr XVI 33, BW 655 Kabile, 5791 v. Padure, l. c. 4 Vec-Sieksāti, 12783 Rāva, 28191 Kuldīgas Kalnmuiža, 28653 Liel-Krūte, l. c. var. Bārtava, Tilzes *lankas* „die Tilsiter Niederungen“ U (D.-lett. Wr.b. 544) || *Lancenīeku* ciems (Džūkstes pag.) RKr IV 102 : *luokans* „biegsam“ BW 1711; 22762,1, 2 v.; 35) *laņktes* „luoki, tītavas“ U s. v. Garnhaspel, Haspel; Gramzda Druva 1912, 393, *laņktis* Āzviki, Kalēti l. c. : *luoki* „Handhaspel“; 36) *iz-lencēt* „izstaigāt“ BW 1303 Kabile : *lenkt* „auflauern, nachspüren“ Std I 140, II 426, BGr I 126, 145, 349, „lankyti, навѣщать, поѣщать“ BW 607 Skruna, 1608,1 Kandava, 1608¹ (V 467) Jaunmuiža, 11985, 12785 Alsunga, RKr XVI 128 Raņki, vilk māt jērs *lenc* „gūsta“ BW 23566,4 Rinda, vilks tamēr *lence*, kamēr tuo suņu *salence* Lange (Std II 69 auflauren), *aplenkt* BGr I 59, 364 „aufpassen, ein Wild einkreisen“ Std I 140, II 70, „erschleichen“ II 220, „umbeugen“ II 610, U s. v. bekreisen, blockieren, einkreisen, umkreisen, „ap-, užėiti, rasti“ BW 13389 Bārtava, l. c. var. Nīca (RKr XVI 89), Rucava (l. c. 112), Gramzda, 14200 Kabile, 30335,2 Cīrava, FBR III 93 Jaunpils, *neaplenkams* U s. v. absolut, unumgänglich; lai izlūkus *ielenkto* RKr XVI 252 (Pērbuone); *salenkt* „belauren“ Std II 118, *ūzlencu*, *ūzlenkt* „beaufsichtigen, auspassen, aufmerken“ Āzupe RKr XVII 61; 37) *lendze* „Schleife, Schlinge“ Bz. Pr. Letten 152 : *luodzīgs* „luokans“ BW 1711,1 v.; 38) *lenkām*, *aplenkām* uziet „beschleichen“ Std I 141, II 125; 39) *sa-lenkšuoitu* gruožu nēma BW 3095 v. „savīstītu, saluocītu“ Sarkanmuiža : lie. **lenkčiūoti*; 40) dzīpari un *līncis* RKr XVI 105 Raņki; 41) *upes līncis* Nīca (K. Pētersons) = lie. *līnkis* Ds. : la. *līcis* „vingis“; 42) *liņguot* „sich wiegen“ BGr I 393, dēlu mātē *atlinguoja* BW 23547 Alsunga, *apliņguot* „aplenkt“ U s. v. einkreisen, ME : kēvīt(e) mana *lingažiņa* BW 27151 Cīrava : Puiši, puiši, *lingu* lācil BW 10071,4 v., 12913 Pienava Mint. aps. : Parādies tu, saulīt, kuru vidu tu *līguoji* BW 12204; 43) *linkainis* „slēšu audekla drāna“ Ventpils RKr XVI 106, *linkaja* U „ein langes Weiberkopftuch“; 44) *linku* lanku zakīts lēca... tā *linkāja* dēlu mātē BW 23568,10 v. Džūkste Mint. aps., *linka* lanka... *linkuoja* l. c. lecuve Bāuskēs aps. (Žiemgala) < kurš. : *līcenis* „lenkenā, ein krummes Schneidemesser“ U; 45) *aplink* M s. v. apsuku, *aplinku* „ar likumu“ U s. v. krumm (taisni vai *aplinku* BW III 398, *aplinkām* „visapkārt“ Vald. s. v. вкрѣгъ, U s. v. krumm, *aplinkus* M s. v. aplink : la. r. *apleik* kolnu lynus sēju BW 28375,7; kuršiai yra sakę *ablink*; 46) *luncināt* BGr I 145, 176, 425 „kustināt“ BW 19300 Dzirciems, 31044 v. Sluokas pag., 31420,1 K'ēči (Fossenbergs) Rygos aps. : *lunkans* BGr I 69, 147 „luokans“ ir anapus Kuršo || *lunkan-kājis* BW 14517,11 Blidiene || lie. *lūnkause* kiaulē „nulinkusiomis ausimis“ Kv., Slnt.¹ : la. *luñk* < kurš. **luñka* „Bucht“ Finn.-ugr. Forsch. XII 69 (Felixberg), *lunken* „eine Art Teichen“ Bz. Pr. Letten 153, prV. *lunkis* „Winkel“; 47) *meñca* „Dorsch“ Std I 161 (Elvers), 389, II 180, M s. v. menkios, Vald. s. v. навага, RKr IX 93 „gadus morrhua, Dorsch“, BW 2708,1 (V 482) Skruna, 30775,1 Alsunga || *meñce* BGr I 59, 147, BW 30775,1 v. Sakaleja || *meñcis* U s. v. Dorsch, BW 30775,2 Padure, 30810 Nīca, 30851 Cīrava || *menu* rinda 18450; 18471,1, suns vāra *meñcīti* 33500 Sasmaka, *meñču* g. pl. 30837,1 Kabile, 30853 Ventpils : *mendzu muca* 22252 Nīca = lie. *mēngē* J „šledž maleñka“; 48) *meñcis* „ein Mensch, dem sich nichts fördert“ Kursiši U, „palaidnīgs, laisks cilvēks“ Kuldīga „Dienas Lapas“ etn. piel.

1891, 106; 49) *Puišēl*, tev ir *mendzu* mēle, tu māk meitas viliņāt BW 12429,1 Nīca : kas tā *mendža* tāda mēte 34825 Rāva : lie. *mangā* J „*кокетка*“, *manginti* SInt. „*varginti*“; 50) *pancele* U, *panc-ka* „Pfütze“ Lange BGr I 145, *pañčka* „*peikis*“ M s. v. *latakas*, *pañčka* „*dūksts*, *palte*“ BW 10987 Lielvārde Rygos aps. || *pence* „Pfütze“ BGr I 291 : skr. *paṇka-m* „*purvas*“; 51) *paŋgaiņš* (var. *spangaiņš* „*geapfelt*“ IF XXXIII 100) mans kumeliņš BW 13898 Kabilē, ž. *spangulūotas* kankolūotas SInt.¹ : *puoguma*, *puogs* baluodis U s. v. Ringeltaube „lie. *keršulis*“; 52) *peringa* vista BW 3000,1 Kabilē, *peringa* „*perēja* vista, *čātu* mēte“ U s. v. Bruthenne, Gluckhenne = *perīga* vista BW 19193,1 Cesveine, l. c. 3 Blidienne „*klukstuoša* vista“; 53) *pinkstēt* BGr I 145, 440, U = *pīkstēt* U, BW 23359¹ (V 640) „*pfeifen* wie eine Maus“, *pinkša* „*brēkis*, *zurzis*, *raudulis*“ U s. v. Pfeifsack, *pinkš(k)ēt* U s. v. *weinen* (wie ein Kind) = *pīkšēt* U; 54) *plankaiņš* „*ābuolaiņš*, *raibs*“ Vald. s. v. *пелесоватый*, *пѣгий*, *plankums* „*raibums*“ l. c. s. v. *пятно*, *рябость*, M s. v. *piegma*, „*Flecken*“ U || *planstīties* U „*blandīties*“ : *blankains* „*fleckig*“ U, *blankums* „*plankums*“ ME, *blankstīt* „*undeutlich* *sehen*“ Dund. || lie. *blañkti* Nm. „*blykšti*, *blėdnėty*“; 55) *plañki* Kazdanga Druva 1912, 909, sienu *sagrābt plankuos* „*das* Heu *dichter* *zusammenharken*, *so* *lange* *es* *noch* *nicht* *ganz* *trocken* *ist*“ U : *zemes* *malkas pluoci* „*Torflager*“ U; 56) *pluncināt* „*pešti*, *raufen*“ M s. v. *driksti*, *pluncis* „*driska*“ M s. v. *driskis* : *plūkt* „*pflücken*, *raufen*“ = ž. *plūntki*; 57) *plunkšķināt* Vald. s. v. *плескать*, *pluncis* U s. v. *Mistpflütze*, *plūñdzināt* „*izlaistīt*“ Dund. RKr XVII 47 : *plaukšķināt* Vald. s. v. *плескать*; 58) *puncis* „*Dickbauch*“ M s. v. *išdribēlis* || *pukuls* „*kesulas*“ : *punduris* BW 12866,1 v.; 12904 „*t. p.*“; 59) *rañkains* „*gestreift*“ Ežērē IF XXXIII 99, FBR III 44 Briņki Ožp. aps., *rankaiņa* jeb *strīpaina* vāvere Vald. s. v. *бурн-дукъ*, *rankaiņas* lapas BW 10337,9 v. Cīrava, Kandava, 10337,10 v. Skrunda (10337,2 v. V 561 Jaunmuiža) „*var. rantaiņas*, *burtainas*, *ruobaiņas*“, *uodzes*, *zalkši rankaiņiem* *kakliņiem* (*radziniem* l. c. *var. Kandava*) BW 25794,2 Kabilē || *ranka* „*strīpa*“ Vald. s. v. *полоса*, „*vīte*“ l. c. *плеть* (*плетка*), „*čipara*“ l. c. *песика* (= *svērē*, *супѣница*); 60) *reñguli* Āzviki, Gramzda, Kalēti (Druva 1912, 393). Kazdanga l. c. 909 (*kā* *reiškia*?); 61) *Ringu*, *ringu* balta *kēve* pa *atmatu* *vazājās*. Tā *ringāja* Blintenieces Gudenieku *nuovadā* BW 15642 Alsunga : *Šuju* *kreklū*... *brālītim rīdzes* *dzinu*, *tautietim* *izrakstīju*... *šuvu rīdzēdama* BW 7384 v. < **ringē* „*peltakys*“ || la. *Rīga* = ž. *Ringā*; 62) *rink* *naudu* Rucava RKr XVI 147 „*reñka*“, *jei nēra* *lietuviškos* *kilmēs* *žodis*; 63) *jaunas slences* (Ilenzes) *likt* „*Schlitten* *verschlen*“ Std II 514, *jei nēra* *tikt* *spaudos* *klaida* *lyties* *flēezes* *vietoje* : *slieces* „*Schlittensohlen*“ l. c., BW 15952, 31 723 || *slīņks* „*faul*, *träge*“ BGr I 65, FBR III 44, 86 : *slīkt* „*sich* *neigen*“ || *bite* *druvu nesluokāja* „*nesliedēja*“ BW 6511 v. : *atsluñcētīs* „*herhinken*“ Auce U, ME, lie. *sluñkius* „*Schleicher*“; 64) *spanga* „*Schuppe*“ BGr I 461, *spandas* *auch spangas* „*grosse* *Schuppen* *von* *grossen* *Fischen*“ Lange Std I 284, *spangas* „*braunas*“ l. c. II 241, 525, 565, *līdedziņa zelt-spang-iņa* „*var. zeltzvīgnīte*, *auksažvīnē lydeka*“ BW 30807,6 Kuļdinga : *spuoguoť* „*glänzen*, *blank* *sein*“ U || *spīganis* „*Irrlicht*“, *spīguľuoť* „*schimmern*, *glänzen*, *funkeln*“ U : lie. *spiñgis* Kv. „*spīdīs*, *Lichtung*, *Durchhau*“, *spaiņas* „*aklas*“ Mrj., Nm., *spungačēti* „*świdrzyć*, *łyśkać*“ Δ 59b (un *gali būti iš an*) || vva. *vanke*, *vunke* „*kibirkštis*“ Fick III⁴ 227, s. ang. *spincan* „*Funken* *sprühen*“ Zupitza Gutt. 162; 65) *spañgaiņš* Kazdanga Druva 1912, 909, „*ābuolains*“ BW 14611,4 v., „*geapfelt*“ IF XXXIII 100, *bēris*... *spangainis* BW 14611,1 Rāva, 4 Allaži, 4 v. Raibenieki, Grauzdupe, Kuldīga, Ēduole (Rucava RKr XVI 111), *spangaiņš* kumeliņš BW 13898 v. Kabilē, 32931 Dzirciems, 4 v. Rudbārži, 5 v. Ventspils, 7 v. Dundanga, 33654,2 Bārtava, ar *spangainu* kumeliņu 32931,5 Sarkanmuiža, 6 Sasmaka, ripaiņi, *spangaiņi* *dvieli* 25470 Alsunga, ar *spangnem* kumelem 14510,2 Dund. < **spangainiem* || *spangulaiņš* kumeliņš 32931,7 Uokte (= *spuogulains* U „*glänzend*“) || *spangumains* kumeliņš 32931 v. Sasmaka, Talsi < **spangums* „*laukums*, *Flecken*“ (= lie. *spangūmas* „*aklumas*“) || *spanguotis* (sc. kumeliņš) BW 14611,1 v. Cīrava : *speng-* „*spindēti*, *švitēti*“. *Spangaini* kumeli randame ir anapus Kuršo (32931,2 v. Vec-Piebalga, 4 v. Cirsti Kēsū aps.); 66) *spangali* „*Steinmoosbeeren*“ Lange Std I 284, 399, II 761 (BGr I 146) || *spengals* „*Sandbeere*, *arbutus* *uva* *ursi*; *rubus* *saxatilis*“ U, „*miltenes*, *smiltenes*“ U s. v. *Mehlbeere*, *spenguole* „*dzērvēne*“ U s. v. *Kransbeere* || lie. *spañguolė* „*Moosbeere*, *vaccinium oxycoccus*“ : la. (< kurš.) *spengulaini* kumeliņi BW 32931,4 v. Liel-Krūte „*fleckig*“ || lie. *spungė* „*ein* *kleines* *Fleckchen*“ Bg¹ 113 < *speng-* „*spindēti*“; *spangu* (ziņu RKr XVI 201) vaiņags BW 166,1 v. (I 807), 6143,6 v.; 6214,3; 7108,1; 8491 v., 8590, 8918; 9312,1; 10527; 24585 v., 24642; 24739,12 v. *spangaiņš* vaiņags RKr XVI 106, 183, *spanguots* vaiņags BW 25047, *kaip* *rodo* *Mancelio* *žodžiai* „*vaiņax*, *mit* *Spangen*, *ar* *Spangham*“ RKr XIV 95, *yra* *vokiškos* *kilmēs* *žodis* (cf. P. Šmits RKr XIV 7) : *vaiņadziņu* *man*

nuopirka bāleniņš siku *spangu*, spuoža vafa BW 28896,10 Alsunga; 67) *sprungulis* „Hülse von Hederich u., das Grobe, Unreine im Korn, it. klein rund Hölzlein“ Std I 291, BW 1513,2 Alsunga, Ēduole, 9848 Usma, „spāids, spēle“ U s. v. Klemme, BGr I 147, *sprungulis* BW 16823 Rāva, 29357 v. Kuld. Kalnmuīža, Ēduole „strumpuls“ U s. v. Reitel, Vald. s. v. князь, стягъ || *sprungs* U s. v. Reitel (ar *sprungu* sagriezt U s. v. reiteln) || *sprundzels* „Knebel“ Lange Std I 291, II 358 : *sprūdzenis* BW 9762 v. Sunāksts, *sprūdzinis* I. c. 2 „Nereta „sprungulis“ || surinkęs visokių pagalių, medžių, kelmų, *sprungulių* LT I 10 Nr. 7 (Šjl. aps.) : *saspreņģt* Nica (K. Pētersons) „suveržti“, kārti *pār-spreņģt* „pērkišti“ Kursīši (t. p.) < aist. *spren-g-* || *spren-d-* „sprēsti“; 68) *sprunkstes* „pirkstes“ M s. v. pirkšnis : *sprukstis* „t. p.“ BGr II 4; 69) *streñdzele* „vecas saites, gruožas, strika gabals“ Sasmaka RKr XVII 54; 70) Man atjāja tautu dēls strupu *strunku* kumeliņu BW 17174,1 Raņķi : lie. *strūkas* „trumpas“; 71) *stungars* karājās BW 34721 Ventspils, *stunguri* U „stābarai, straņpai“ : lie. *stūguras* „stuburas“; 72) *šķiņdzināt* „klingeln“ Ance FUF XII 70 ir anapus Kuršo (IF XXXIII 100 Naukschen) : *šķindēt skandēt* || *skanēt* „tönen, klingen“; 73) *teñcināt* „loben“ BGr I 61, 426, „mit vielen Worten danken“ Tāmi Std I 318, Duobele, Auce U, BW 9335,13; 33406 Slampe Tuk. aps., 11130 Kuldinga, 11575 Sarkanmuīža, 15545 Kabile (22023,1 V 634), Rucava RKr XVI 190, *iz-teñcināt* „girti“ BW 7544,1 (V 534) Raņķi, pa- 15038,8 Vērgale; 17889,26 v. Kruote, 35400 Rāva || šuo vasaru bāliņami par *patenci* (= už dėkui) vien dzīvuoju 3572 Kandava : *zincināt* „izklausīt, izvaicāt, pārklaušņāt“ U s. v. inquirieren, vernehmen; Latgalon *tencināju* BW 22903 (Lubāna) bus nunešę sēliai. Nuo *teñcināt* „kā teikti > girti“ nēra atskirtina ir la. *teñka* „Geschwätz; Schwätzer“. Tenk- : teikt „sagen, erzählen, rühmen, preisen“ = lie. beñgti : beñgti Sn.; 74) *tvañks*² „Gestank“ Sasmaka, Dundanga RKr XVII 60 : *tvāiks* U „Dunst, Schwüle“ || *tviñkt*², *tviñcināt*² „sāpēt“ Sasm., Dund. RKr XVII 60; Rukiavos *tviñkt* „rietēt“ RKr XVI 117 del priegaidēs yra lietuviškas žodis || la. *tvikt* „Schwüle fühlen, vor Hitze schmerzen, dursten“; 75) *vanki* „Klapholz“ Lange Std I 346, „Stücke Holz, Brot (Kuršas) U, „behauene eichene Balken“ (Kuoknese Naujarygio aps.), *vancis* „der Balken zum Auffinden des Ankers“; 76) *veñdzele*² „Quappe“ Azupe RKr XVII 53 : *vēdzele* „vėgėlė“; 77) *vengeri* (ne ģ U) „Ranken, Krautstengel“ Puze U, tomų šnektose iš lyties venguri; Tautas krāpšu tiltu taisa nuo apeņu *vengrītēm* BW 13640 v. Renda < **vengre* „virkščiai, Stengel“ || *viksnītēm* 13640,3 Jaun-Auce < *vigsne(a)* = aist. *ving-sn-* : la. *vīgrieži* „vengrykščiai, spiraea ulmaria“ Bg¹⁰ 300 < *vin-g-* „lenkti, linkti“, lie. *vingris* „linkis, Krümmung“ Jnš. || la. *Uogre* — Dauguvos deš. intakas < **vangrē* „vingriais tekanti upė“; 78) *viñgali* „susivijusios šieno kuokštelės“ Dund. RKr XVII 64 : *ven-g-* „lenkti > sl. sypłčiti, suvyti“; 79) *viñgrs* Āzviķi, Gramzda, Kalēti Druva 1912, 393, „frisch, hurtig“ Elvers Std I 362, II 254, BGr I 146, M s. v. vikrus, FBR III 45, *vingrināt* „erfrischen“ U, „miesu izluocīt“ U s. v. turnen, *vingruot* „miesu izluocīt U s. v. turnen, FBR III 66 Sausnēja (< sēl.); *viñgrums* Kazdanga Druva 1912, 909, „Hurtigkeit, Geschicklichkeit (= lankstumas)“ U, „augums, Wuchs“ Ožputē U, „Lebendigkeit“ U s. v. : lie. *vinkrus* M s. v. vikrus, zwinny, zręczny, *vinklūs* Slt. „t. p.“; 80) *vingulis* „gelāuterter Honig, tīrs medus“ Elvers RKr XVI 18, Std I 362 arba *vindulis* „t. p.“ Lange Std I 362; 81) *vinkalāt* „die Zeit vertrödeln“ Ēduole U, *vinkluoties* „nachlässig sein, Verzögerungen suchen“ Std I 362, Duobele U : *ven-k-* || *ven-t-*, *ven-g-* || *ven-d-* „lenkti, linkti = vengti“ Bg¹⁰ 73²; 82) *zvandzināt* BW 14213 : *zvadzināt* 14996 „schellen, tönen machen“ || lie. gelžiniūs *žvāngindamas* D¹³ 508, Slt¹; 83) *zviñgel-malka* = *sa-zvinguse*, samirkuse malka Dund. RKr XVII 66 : lie. *žviñga* linai J s. v. atsiklojėti, *ižvīgę* linai J s. v. dasigulėti, *ižvīgti* J „spaliui neatšokti, įdrgti“.

148. Latvių kalboje dvibalsiai *am*, *em*, *im*, *um* priebalsio *m* nepraranda prieš *t*, *d*, *s*, *z*, *š*, *ž*. Šitie-patys dvibalsiai prieš *p* ir *b* vienuose žodžiuose išlaiko *m* sveiką, o kituose išnyksta, pav.: *rimba* „eine runde Scheibe“ = lie. *rimba* „apsirembęs žmogus, tinginys, t. y. rimbū sukertamas“ Bg¹⁰ 88 || *remėsas* „dailidė, Zimmermann“ I. c. 278, bet la. *zūobs* „dantis“ = lie. *žam̃bas* Bg¹⁰ 88.

Junginių *-mp-*, *-mb-* likimo dvejetainis pridera nuo priebalsio *m* kilmės. Tikta *to m* latviai tenustoja dvibalsiuose prieš *p*, *b*, kuris kilęs yra iš senėlesnio *n*. *Žam̃bo* priebalsis *m*, kaip rodo latvių *zūobs*, dar atmenamai tebėra buvęs *n*: pra-la. **žam̃bas* || germ. **knabils* „Knebel“.

Latvių kalboje šiandien yra geroka krūva žodžių su junginiais *-mp-*, *-mb-*, kurių tarpe randa kalbininkai tūlą žodį ir su *m* iš senėlesnio *n*. Aistiškos kilmės žodžių su junginiu *-mp-* arba *-mb-*, kurio priebalsis *m* atstoja senėlesnį *n* ir kuris latvių kalboje išliko sveikas, latviams bus suteikę ne tiklati lietuviai, bet ir kuršiai su sėliais. Kurie latvių

kalbos žodžiai laikytini yra kuršiškais, kurie — sėliškais, galutinai tepaaiškės tiktai tuomet, kai būsime susekę kiekvieno žodžio vartojimo sritį arba žodžio geografiją.

149. -mp- arba -mb- junginio žodžių sąrašas teko žymiai sutrumpinti dėl žodyno spaudos pagreitinimo. Ir sutrumpintan sąrašą galėjo patekti vienas-kitas žodis ir su tikruoju m.

1) *Brumbetes* „betonica officinalis“ U „rupetes, drupetnes, sārmenes“ U s. v. Zehrkrut; ME 340 laiko vokišku žodžiu; 2) *bumbulaiñi*, grumbulaiñi tautu dėl kumeliñi BW 17160 (Ventos paupiai prie Lietuvos) : anapus Kuršo *bumbuls* BW 25314,5; 28928 „pumputys“; 3) *buñplis*³ arba *duñpis*³ U s. v. Rohrdommel : lie. *baublys*; 4) *cimpurĩši* „dzipariñi“ BW 7121 v. Rāva = la. *cipari* „t. p.“ ME : *dzipari* „gefärbtes, bunte wollenes Garn“ || lie. *gemparas* „sruoga (gijos), l. talka“ Bl.; 5) *drumpačas* „drupata“ BW 19055 Alsunga; 6) *drumpetnes* „betonica officinalis“ Lange U : *drupetnes* U s. v. Zehrkrut; 7) *duñbrs* BGr I 68, 146, 267 „morastig; Morast“ BW 15905,8, 9, 10 Skrunda, Kabile, Kuldīga, *dumbru* purvs 16121,1 Ruokaiši, *dumbra* zeme 9763,2 v.; 15905,8, *dumbraina* zeme 9736 v., *dumbrājs* 21260,1, 6 (Bauskės aps.) : *dubras* zemes arājiñš BW 14425,4 v. Bg⁵ LXX 106, *dubli* BW 18771 „duñblas, Schlamm“; *dumbri* zirgi BW 15905,10 Kabile, 11 Ruokaiši „dumi l. c. 11 var.“ galėtų būtų kilę ne tikrai iš prolytės **dum-ra-*, bet ir **du-n-b-ra-* „dumblinas = juodas“ : s. yr. *dub* „juodas“, gr. *τοφλός* „aklas“; 8) *duñpis* BGr I 68, 146 „nais, vaidi“ (duñpi *ceft*, turēt, darīt) BW 189 v., 445, l. c. 1 (ir I 832); l. c. 4 (anapus Kuršo: 445,5 Linde, l. c. 6 Suodu Seseve, l. c. 7 Džūkste), 14609,1; 17823, 20805, 26319,1; 34463, l. c. 1, RKr XVI 239 > Kuršo žem. *dumpys* pl. „chaos“ D³, „warcholstwo“ Vkš., kórs szłimó pasaukę sótwiřtino arba sókrekino iš dumpiū; nesgi pirmo *dumpys*, beje amžina mįgla pasaulės wjřtoie wieszpatawusi D⁵ 8214; 9) *duñpuris* RKr XVI 230 „du(n)kuris, sprungulis, sprūdenis, strumpulis, stumburs = mažo augumo, pastóras, pumputys“ BW 5331,1 v. (V 510), 9763,1 || *dumburis* 9763,9 : *dupuris* 5320; 5331,1 „t. p.“; 10) *bumbulaiñi*, *grumbulaiñi* tautu dėl kumeliñi BW 17160 (Ventas krasti Leišmalė); anapus Kuršo *grumbulaiñš* (ceľš) BW 20073,1 v. (Kastrāne Rygos aps.) : *grubulaiñš* ceľš 20073 v.; ž. *grū-bužiai* „grūdai, grumstai“ Slnt.¹; 11) gar (pa) mālu *guñbu* „bedri“ BW 20196,5 v. Ēduole, RKr XVI 128 (Rañki) : *gubt* „einsinken, sich senken, zusammenfallen“; 12) *pempuc-ĩte* BW 21213 Jaunmuiža „pumputys, žemo augumo“ || *pumpurĩte* „t. p.“ 5331 || *pempe* „stimburys“ U = *piēpe* „kempinė“; 13) *ruñpača* Āzviki, Gramzda, Kalēti Druva 1912, 393, Kazdanga l. c. 909, Pumpača, *rumpača* galdiņa galā; sīk-vērpis, plānvērpis aizkrāsnē BW 7016 Ēduole „stórverpa, kas stórai arba rupiai (la. *rupjš* „grob“) verpia“, Es atradu sav' pādĩti *rumpačas* ietistitu 1809 Uošenieki „rupaus, storo audeklo vystyklusē“, pakulu *rumpačas* 25266,2 Sakalejas Apriki. *Ruñpača* del žodžių *rempucĩši* (Lestene Tuk. aps.) arba *rempulĩši* (Džūkste Mint., Slampe Tuk. aps.) BW 12866 „var. mazi resni, mazi dumpĩi, punduri = pumpučiai“ reikėtų atskirti nuo *rupaūs* (la. *rupjš* „grob“) IF XXXIII 99; *rump* || *remp-* (*rempans* „kurz und dick“ U) gali turėti ir šakninį m: *remesis* „dailidė“ || lie. r. *ramtyti* „rantyti“, *rāmdas* „randas, rumbas“ : la. r. *rumpes* „faldy“ Kurm 29 s. v. falduję; *sa-rempėjis* uozuoliñš BW 13041,13 v. (Grünwald Bauskės aps.) „satrudėjis, satrupėjis, sadruvėjis, izvecėjis“ del lyties *sarepėjis* uozuoliñš 13041,12 ir *izrēpēš* l. c. 10 v. „izburbėjis, sapraulėjis, iztrenėjis“ vestinas yra iš pralatiškos šaknies *rep-* su įtarpu n, t. y. *re-n-p-* : *sar-ept* BW 1787,4 „zur Heilung bewachsen“; 14) *stembris* „Halm, Rohr“ BGr I 203, 266 : *stiebris* BW 35258, r. *stibrys* „sit, sitowie“ Kurm 195; 15) *struñpāt* „lėkāt“ RKr XVI 151 (Rañki), *strump* mani jėrĩni; es pate *strumpāju* „lāigau“ BW 33466, *strump...* *strumpēšu* l. c. var. (Jaunmuiža, Striki un Saldus, Blidiene, Kabile) : *struopīt* „lāigyti“ U < *stramp-*; 16) *strumpulis* BW 29357 Sasmaka, *strumpals* 9763,3 Kalnamuiža Mint. aps., *strumpulis* 9763,7 Kruote : *strūpulis* 9762 v. Lielvārde „sprunguls, sprūdenis, strungulis, dumpuris, stumburs“ < *stru-n-p-* || *strūpene* „schlanker Prügel; Hirtenrute“ : *strupuls* BW 9762 (|| *strupuñģis* 9763 v. bus sėliškas žodis, jei *ñģ* yra iš *nd* < *ndģ*, arba lietuviškas, jei *ñģ* iš *ng*) „strumpuls“; ž. *striubuñģalis* „trumpas ir drūktas“ Slnt.¹; 17) *stumbrs* U s. v. Auerochs, Ur, *stuñbris* FBR III 44 Briñki Ožp. aps.; *stumbriñi* BW 30493 Kandava : *stūbrs* U s. v. Ur „stumbras“; 18) *sumbrs* „Aurochs“ Lange (Lith. RKr XVI 43), Std I 303, II 80, BGr I 71, 141, 326, M s. v. *stumbras*, *sumbris* Vald. s. v. зүбръ, *sumbra* rags „Kuhhorn zum Blasen“ Lange Std II 370 : *sūbrs* „Auerochse“ BGr I 146, 329, *sūbriñi* BW 30493 v., *Sūbru* muiža (Gaiku pag.) RKr XVI 70). Latvių kalba rodo, kad *stuñbro* vardo esama kilusio iš prolytės s(t)u-n-bra-(-rja-); 19) *trumpēt* „das Ende eines Baumes abhauen“ U, BGr I 71, 146 : *strupēt* „t. p.“; 20) *vañbučļa*

Azupe RKr XVII 62, BW 11290 Kursiši, 28876 v. Bramberga Mint. aps., *vambale* 27130,2 Sātiņi, *vambulīte* 1162,1 Dzirciems, *vambulis* BGr I 146 : *vabuoļe* BW 18476 v., 2. v.; 27259, 28925, *vabale* 18455 „vābalas, der Käfer“.

150. Latvių kalbos tarmėmokslis (dialectologia) rodo, kad vakarinės (pajūrio) Vidžemės latvių kalbės tarmė turi nemaža bendro su Kuršo (rietumu Kurzemes) tarme: ir Kuršo ir vakarinės Vidžemės latviai sako, pav. (Endzelīns Fil. biedr. raksti III 5—7): *sniēgt, iēt, jeimt; peīc*, valsčių (parapijų) gyventojams vadinti vartoja galūnę *-nieki*, išlaiko sveiką senąjį *r* (*jūrā*). Visų kitų latvių kalboje šitiems mūsų duomenims atliepia: *sniēgt, iēt, jeimt, pēc, -ieši* arba *-ēni, r*.

Tas vakarinės Vidžemės tarmės bendrybės su Kuršo tarme prof. Endzelīns išaiškina tautinio abiejų šalių pagrindo vienodumu: ir Kurše ir vakarinėje Vidžemėje prieš šitų šalių sulatvėjimą bus gyvenę tarp lybių ir kuršių.

Iš Latgalos ir rytinės Vidžemės prasitūmę latviai į pajūrį, vakarinėje Vidžemėje susiduria su kuršiais ir pramokusiais kuršiškai lybiais. Vakarinės Vidžemės sulatvėję kuršiai ir apkursėję lybiai ne tuoju praranda visas kuršių kalbos ypatybes, iš kurių nevieną net iki šiai dienai išlaiko ir naujai pramoktoje (latviškoje) kalboje.

Dvibalsinis *n*, kuriuo kribždėte kribžda tikrasis Kuršas, nėra svetimas ir vakarinės Vidžemės vietų vardynui, pav.: *Sveītes* kalns, *Slankaiņi* (vs.), *Uzvāngas* (pieva) Iškškilės valsčiuje, *Tencis* (laukas) Inčukalno val., *Zeīgulis* (vs.) Lēdurgos val., *Veītas* (vs.) Siguldos val. (Endzelīns Fil. biedr. raksti III 5¹; cf. Būga T 385). Šitie vietų vardai rodo, kad vakarinei Vidžemei dvibalsinio *n* platintojais yra buvę kuršiai.

Iš vakarinės Vidžemės žodžiams su dvibalsiais *an, en, in, un* nesunku buvo nukelti ne tiktai rytinėn Vidžemėn, bet ir Latgalon.

Be to, šitiems nosiniams dvibalsiams turime ir kitą šaltinį, būtent — *sėlių* kalbą. Sėliai, užėmus lietuviams jų žemę, iškyla per Dauguvą rytinėn Vidžemėn ir Latgalon, kur ir sumižsta su latviais. Nevieną savo kalbos ypatybę sėliai, ir latviais išvirtę, išlaiko iki šiai dienai. Prie tų ypatybių pridera ir dvibalsių *an, en, in, un* išlikimas.

Taigi, ne kiekvienas dvibalsinis *n*, kurį turi aistiškos kilmės latviškas žodis, kilimo yra kuršiškas arba lietuviškas, nes jis gali būti ir sėliškas. Sėliškuosius žodžius teismoksime skirti nuo kuršiškųjų tiktai tuomet, kai susirinksime medžiagos kiekvieno žodžio geografijai. Ir mano sąrašė tūlas žodis su dvibalsiniu (tautosyllabico) *n*, kad aš turėčiau daugiau žinių žodžių geografijai, pasirodytų esąs ne kuršiškas, bet sėliškas.

151. Ir lietuvių ir latvių tauta yra sudėtinės taūtos. Lietuvių tauta yra tikrųjų senovės lietuvių mišalas su dalimi sulietuvėjusių sėlių, žiemgalių, kuršių ir prūsų (skalvių, jótvingų).

Toksai - pat mišalas yra latvių kalba. Latvių tautą sudaro tikrieji senovės latviai ir dalis sulatvėjusių sėlių, žiemgalių, kuršių ir beveik visa lybių tauta Bg¹⁰ VI, VII.

Jei tauta yra mišalas, tai ir jos kalba negali būti gryna, nemaišyta. Ir lietuviai ir latviai, būdami kelių tautų mišinys, negalėjo išlaikyti savo kalboje to grynumo, kuris yra buvęs latvių ir lietuvių tarmėse prieš jų įsibrovimą į sėlių, kuršių, žiemgalių, prūsų ir sómų (lybių protėvių) žemę. Sėliai, kuršiai, žiemgaliai, išvirtę lietuviais arba latviais, prūsų dalis (skalviai, jótvingai) lietuviais ir sómų dalis (lybiai) latviais, žinoma, net ir visai to nenorėdami, įneša ne vieną savo kalbės ypatybę ir naujai išmoktojon kalbon.

Esu tikras, kad žodžių geografija parodys ir lietuvių ir latvių kalbės žodžiams nevienodus vartojimo plotus. Vienų žodžių vartojimo plotas neišeis iš senosios Sėlos ribų, kitų vėl žodžių — iš Žiemgalos arba Kuršo ribų.

Eina tam tikrais plótais ne tiktai žodyno, bet ir garsómokslio (Lautlehre) ypatybės. Žodyno ypatybėms pavyzdžiu gali būti *zuīkis* || *kiškis*, *kūlis* || *akmuō* (ākmuo), la. *daīga* || *kakts* „kampus“, *dižs* || *liēls* „didis“. Garsómokslio ypatybėms pavyzdžiu galime paimti štai ką: *lietūvis* || *lētūvīs* (ē, ū, ī — pusilgiai garsai), *ākmenī* || *ākmjñj*, *laīko* || *lāika*, la. *pēc* || *peīc* „paskui“, *cīrvīs* || *cier(v)is* „kirvis“. Ir *zuīkio* ir *kiškio* žodžiai turi tam tikrą vartojimo plotą. Taip-pat ir lytims *ākmenī* || *ākmjñj* galime aprėžti tikras ribas, iš kurių vienose teatsikartos tiktai junginys *en*, o kitose — tiktai *jñ*. Kadangi lietuvių kalbos plote *jñ* (arba *en*) teatsikartoja vien tiktai senajame Kurše, tai šita ypatybė dėl jos geografijos tenka paskelbti kuršių kalbos ypatybe Bg¹¹ 41 s. v. Akmena. *Zuīkis* (*zuīkys*, *zuīkio* Nm., *zuīkis* Ož., v. š. *zuīkis*) dėl jo geografijos turi būti kuršiškas žodis (Endzelīns IF XXXIII 103) : **zuojekas* || sl. *zajęcō* „Hase“.

152. Latvių kalbos žodžių geografija tūlam žodžiui rodo jo vartojimo plotu senąjį Kuršą arba artimas jam sritis. Del žodžių geografijos tektų mums šie Kuršo latvių žodžiai laikyti kuršių kalbos palikimu:

1) *az* praep. „la. aiz“ BW 318,2 (V 446), 8603, 2 (V 543) Raņki, 1376 v. Blidiene, 6905,2 (V 528), 13434 (V 588) Kabile, 11040,2 v., 13454,1 v., 21634 Dunalka, 18184 v., 23734 v. Cīrava, 2097,2 Tuosmare, 23302, 30832 Rāva, 24930¹ (V 649) Skrunda, ME 233; *az-* praef. (*azkrāsne* BW 7918,1 V 537, 23375,1 V 640, 23420 V 641 Skrunda, *azduore* 23375,1 v. V 640 Skrunda); *az-* praef. + verbum BW 556,11; 15796; 17373,2; 26705,2; 27438,4 Rāva, 718,2 v.; 8341 Kuld. Kalnmuīža, 4369,1 Tuosmare, 6884 Cīrava, 7448 Sarkanmuīža, 18195,1 v. Blidiene, 20870 (V 628) Skrunda, 25860,8 Dundanga, 27457 (V 663), 29515,1 (V 676) Kabile, 29435,1 Dunalka, 30894,10 Aistara, Dzirciems Jelg. RKr II 155 : *āz* praep. BW 977,2; 5779,3; 12060,1; 19570 Dunalka, 2803,2 v., 3238, 9344 v., 11280, 13591; 15564,1; 19245,4; 23734, 28988 v., 29077, 31727 Rāva, 2568 v., 2803,2 v., 3239, 4890 v., 8603,11 v., 13434,3 v. Ēduole, 2803,4 v.; 3239,1; 11417,4; 30440,1 Nīca, 8603 v., 9556, 13434, 19957 v. Kuld. Kalnmuīža, 14447 Skrunda, 19242,1; 22367 Gruob. aps., 20125 Alsunga, *āz*² BGr I 100, II 289, RKr XVI 112, 119, 124 (Rucava), 85, 139, 142 (Raņki), *āz* var³u Jelg. RKr II 147 (Blidiene); *āz-* praef. + subst. BW 1525 Cīrava, 2737,2 v.; 21604,1; 23550 Kuld. Kalnmuīža, 3313,1 v. Ruokaiši, 6766,1 Nīca, 16879,5 Rāva, 18860 v. Dunalka, 19853,1 Skrunda, 34238 v. Lutriņi, 35254,1 Gruob. aps., RKr XVI 118, 141 Rucava, *āzgādība*² Auce „Vorsorge“ U s. v. aizgādība, *āzvakar* Dundanga, Puze, Puzenieki, Kuldīga, Blidiene Bz. Lett. Dial. 165; *āz-* praef. + verbum BW 16,3; 415,5 v.; 428,10 v.; 430, 1489; 5190,1; 6333; 6407,1; 15564,1; 15796, I. c. 1; 18879,1; 23088 v., 23845, 24855, 25794 v., 25809, 26598; 29231,4 Rāva, 94,1 (V 442) Jaunmuīža, 206,12; 718,2 v., 6355 v., 9391, 10802, 19213 Dunalka, 398; 7194,3; RKr XVII 36 Nīca, BW 428,10 v.; 17717 v., Jelg. RKr II 150 Vecpile, BW 598,1 v., 1472, 1525 Cīrava, 909 v., 9347; 10293,1 v., 19097,4; 20877,1; 25478 v., 25931; 25950,2; 30299,2 Kuld. Kalnmuīža, 2105,7 v. Gavieze, 2568 v., 10035,2 v., 17049,2; 17717 v., 20933, 23093; 23285,1; 26652 v., 27956, 34206, Jelg. RKr II 151 Ēduole, BW 6355,1 v. (V 521), 13183 (V 587), 17372 v., 34588,1 v. Kabile, 10152, 11648 Tuosmare, 14932 Pliķu ciems, 17717 v., 20877 v., 35199,4 v. Kursiši, 19249 Raibenieki, 25300,1, RKr XVI 74, 77 Raņki, BW 25556 Sātiņi, 25860,8 Dundanga, 26342 v. Rideļu pagasts, 28324; 29216,2 Gruob. aps., 35170,1 Renda, RKr XVI 96, 117, 122, 176 Rucava, I. c. 122 Užava, *āzies*² Puze (Bz. Lett. Dial. 59), *āzdarāt* „zumachen“ Pervelka Bz. (Bulletin de l'Acad... de St-Petersbourg. Nouvelle Série IV (XXXVI) 469); vietovardžiai: *Āzpute* „Hasenpot“ Std I 379, U || *Azpute* BW 14517, 6 Tuosmare, 35218,1 Nīca (ir sulatvėjusi lytis *Aizpute* BW 13186,3; 14517,9; 30821, *Aizputnieks* 14517,1, 8, 12) = lie. *ožputė* (v. š. *Vūošpote* SInt.); *Āzupe* U, Vald. 428, 440; *Āzviki*; vok. *Adsirn* < *ā(z)-dzire* „Aizdzire U 359“;

2) *bērze* „Birke“ (bēru kuoks Std II 144) Std I 20, 392, U s. v. Birke, IF XXXIII 103, BW 1271,1, 2; 4572,1; 9289,1 v., 9778 v., 17706,4 v.; 24368,9 v.; 30651 v. Dundanga (*bērž* bierz gen. pl. 13250,35), 2771,1; 6586,1; 9778,2 v.; 17706,8 v.; 24368,6 v.; 25935,1; 29873,1 v. Ventspils, 14991,1 Ārlava, RKr XVI 255 Užava (bēru gen. pl. I. c., BW 9778,3 v.; 12756,2 v. Ugāle); Sasmakos smidra *bērza* (nom. s.) BW 12343,3 del lyties *bēržu* (siekst) BW 7009,1 (gen. pl.) skaitytina yra smidr⁴e *bērže*; čia -*ę* galėtų būti kilęs iš senėlesnio -a (*bērza* Elvers, BB XXVIII 260, 264, FBR II 69 Sveiciems „Neu-Salis“), jei kuršių kalbės geografijos padėtis tarp aisčių giminės kitų narių nerodytų galūnės -e kuršių kalbai. Mat, kuršių kalba geografiškai stovi arčiau prie prūsų kaip lietuvių ir latvių kalbos: kuršių *bērze* — prūsų *berle* || lietuvių *bėržas* — latvių *bērzs* < **bēržas*;

3) *blakām* BGr II 276, RKr XVI 107 (Rucava), 230 (Raņki), BW 582,3 Kabile, 3625 Liel-Ezere, 8373 Liel-Nīkrāce 11442 Kuld. aps., I. c. 2, 12496,1 v. Blidiene, 18525 Ēduole, 18988 Jaunmuīža, 19018 Dundanga, 19987 Allaži, sēd *blakāmi* 11442,1 Āzpute, *blaku* 3625 v. Sunāksts-Nereta (Sēlos žemėl), 8373 v. Priekule, *blakus* 13036 Dund., 19987 v. Valtaiki > vakarinėje Vidzemėje (jāsim... visi) *blakus* BW 13419 v. (Kastrāne), *blakus* (jāja) 19018,1 (Fossenbergs), *blakā* vedu 16584,1 v. Jaunmuīža „līdzā, drauge, nebeneinander, zur Seite“, *blakūm* U s. v. neben, *ieblakām* „līdzās, nebenbei“ RKr XVI 86 Raņki, BW 13704 Allaži, 13705 v. Sarkanmuīža, 15921 Dund., 17732 Jaunmuīža, jājat brāti *pablakām* RKr XVI 258 Raņki, jājat, tautas, *pablakum* BW 13419,2 v. Raņki : ž. susēdo *pāblaka* (v. š. *pāblako*) Povilaičio vaikai V⁷ 37₁₀ (cf. 57₁₇, 82₁₃, 89₁₇) < kurš.;

4) lyb. *boug* „brüllen“ iš kurš. **baug-ti* „baubti, la. baūrāt“;

5) lyb. *bās* „Uhu“ = la. *bāsīs* „ūpis“ U s. v. Uhu, RKr VIII 88 < kurš.;

6) ž. *kéré* „Teil des Spinnrads, ropūtė“ Bz² 123 < kurš. = la. *cēre*² „Kehrsel“ U s. v. Rocken (Vaŋniaudos la. cārve ME 378 yra „hypernormalismus“ lyties *cēre* vietoje) < kurš. < lyb.: suom. *kehrä* „varpstė“, *kehrātā* „verpti“;

7) ž. *kikstys* pl. „die Ruten, Scheren, Querhölzer, welche die Hauptpfähle des Lachswehrs verbinden“ Bz² 124 < kurš. = la. *cikstu* (šautru) dambis U s. v. Knüppeldamm, *akstes* ME 380;

8) *daŋga* „Ecke, Winkel“ (žr. a. § 147,10) < kurš. : prV. lunkis : lie. *kaŋpas* : la. *kakts* „Winkel, Ecke“;

9) *dižs* „didis“ BW 278,2 (V 446) Bases, 1221 Dundanga, 1573 Rāva, 1579 Liel-Nīkrāce, Valtaiki, 1637 Nīca, 3292 Ēduole, 1485¹ (V 466) Usma, 3739,1 (V 493) Alāži, 5116,1 (V 508) Kuldīga, 6515 Renda, 8405 Raibenieki, 11139 Cīrava, 14879 Sarkanmuiža, 16417 Irji, Jaunmuiža, Raņki, 27270 Ventspils, 27325 Ugāle, 30738 Zlēkas, 30817 Sakaleja, 31189,1 Rudbārži, 31200 Kabile, 33109,1 Talsi, 33292,1 Alsunga, 33603 Vērgale, 33627,9 Bārtava, 34385 Skrunda, 34532 Padure, 35610 Uošenieki, RKr XVI 95 Rucava < kurš. **did(i)as*, vok. Dilschebach — Irvos upės intakas Ventspilio aps. || la. *liēls* „didis“; Stukmaņi (BW 31200,1), Piebalgos 31527 ir Lubono 34531 *dižs* geografiškai turėtų būti sėliškas žodis;

10) *depe* „krupis, die Kröte“ U, *depis* U s. v. Lork, Es atradu tuo Kārliiti grāvī *depi* dirājuot BW 20777,2 v. Raibenieki (Amt Durben);

11) lyb. *derk* „Bachstelze“ < kurš. (cf. rus. деркачъ „Schnarrwachtel, Wachtelkönig, griezlėlė“) || lie. *krelė* — la. *ciēlava* „Bachstelze“;

12) *dradži* U „grumslas, Ueberbleibsel von geschmolzenem Fette“, Vald. s. v. выварки, вытопки : prV. dragios „mielės, Hefen“;

13) bites *dravēt* U s. v. zeideln, salst ruociņas *dravējuot* BW 30352,2 Renda, l. c. var. Alsunga, Liel-Ezere, Kuld. Kalnmuiza, Raņki, Kabile = ž. medų *drevėti* „подрѣзывать ульи“ Mk¹ 9, vienl antriems kraštūs tēriojo (Slnt.¹) ir *drevėjo* D (Mit III 266);

14) *drūkts* „resns, stiprs, zaļuksnis, plecīgs“ U s. v. gedrunen, stammhaft = ž. *drūktas* < kurš. = pr. *drūkta-* „fest“ : lie. *drūtas* be k;

15) *duōņa* Briņki Ožp. aps. FBR III 43, *duōņa* „meldas“ Rucava RKr XVI 198, *duōnis* „Schilf“ Kandava IF XXXIII 103, BW 13273,1 Ēduole, 15143,1 v. Liel-Ezere, 21331,1 (V 630) Lutriņi, 21341 Āzpute, 21331 v. Valtaiki, Durzupe, Dundanga, Bildiene, *duonītis* 9970 Kruote, l. c. var. Vērgale, Rāva, Cīrava, Āzpute (īšu 12057,4 v.), Lestene, 14209 Usma, *duōni* „meldi“ U s. v. Binse, Schilf, „Typha L“ RKr III 73 (Āzpute, Liepāja), BW 1862, l. c. 2 Sasmaka, 1862 v. Renda, 23336,2 Džūkste : ž. *duonis* „Binse“ Krtng. Bz² 108 < kurš.; rytinės Latvės *duonis* BW 21331 (Stukmaņi, Ļauduona; l. c. var. Rosenbeck Valm. aps., Kryžbarko ap., Lubónas) del žodžio geografijos turėtų būti sėliškas žodis; *dūnis* BW 21331 v. (Suntažu draudze vakarinėje Vidžemėje) arba *dūns* (tomiškai l. c. Ēduole), *dūni*² „Binsen“ BGr I 68, II 35, *dūni* Elvers RKr XVI 10, Std I 394, II 144. Latviai *dūnī* bus pasidarę iš kuršiškos lyties *dūnīs*, taisyklingai kilusios iš *duonio* su epentezimi;

16) *dzēse*, *dzēs(n)is* „der Storch (bei den Wentineeken); der Reiher“ U, *dzēstrs* „Storch“ U, *dzēse*² Briņki Ožp. aps. FBR III 45, Vald. s. v. цапля : prV. geasnis „Schnepfe“;

17) *dzieva* „dzīve“ BW 17283,4 Virga, 23964 v. Gruob. aps., vėrgu *dziēva* 10487, 15132 Rāva, vėrgu *dzieve* 31275 v. (kur?) ; *dzievinieks* (Unterland) „ruokas puisis“ U s. v. Handlanger; *dzievāt* BW 96,2 (I 804), 3709,1; 5672; 6511,2 v.; 6599,1; 6694,3; 9412, 9463, 14204 v.; 15349 v.; 17283,3; 17734,4 v.; 18178 v.; 18377, 21714, 23019; 22767,4; 23816,1 v.; 24037,2; 24536,1; 25790, 26293 v.; 26867,5; 27581,1 v.; 28933, 31110, 31598 v. Rāva, 2661 v. Tuosmare, 3095 v.; 3735, 16590 v.; 17706,8 v. Cīrava, 3817, 8450 v.; 12285,19 v.; 17706,10 v.; 18166,4 v.; 21649,2 v.; 21902,5; 31149,1; 31255 v. Dunalka, 4484,4 v. Tāšu Padure, 9176 Vecpils, 11100 Kalnamuiza Mint. aps., 12285,11 v.; 17909,1 v.; 21901,1 v. Nīca, 14785,1 Stru(o)ki, 17734,3 Gavieze, 17734,3 v. Meženieki, 17734,4 v.; 21706 v.; 31598 v. Priekule, 17737; 17888,3; 26314; 26262,1; 27409,1 Gruob. aps., 32055,1 Aistara, Jelg. RKr II 152 Liel-Krūte, U (tāmi), es darba *nedzievāju* BW 1309 Rucava „aš darbo nedarbau“; *iz-dzievāt* BW 31577 Rāva, *nuo-dzievāt* 25255 v., 31972 v. Rāva, 26262,1 Gruob. aps., 35395 Nīca, *pie-dzievāt* 15443 Rāva; darba *dzievaniece* 22598 Nīca (ar a = ā?) „darbo dirbēja“; *dzievāšana* BW 206,12; 10206,

17725 v.; 28421,2 Dunalka, 206,13; 383,2; 6407,1; 16890 v., 18377 Rāva, 16967,8 Aistara, 25802,1 Priekule, 25803,3 v.; 25808,3 v. Cīrava, 25808,2 v.; 28421,2 Nīca, 25885,1 Liel-Krūte, RKr XVI 96 Rucava; *dzievuot* BW 8910, 17730 v., 18752,2 v.; 25300,1 v.; 26293 v.; 27677 v. Cīrava, 21902,5 Dunalka, 26314,2 Nīca, „arbeiten“ Kopu kuršiai Bz. Pr. Letten 146, RKr XVI 167, 175, 177, 259 Rucava (nedzievava 168, dzievavusi 259), tu *dzievavi* „darīji“ BW 16755 Nīca; *dzievuošana* BW 206,9 (I 811) Virga, RKr XVI 92, 156 Bārtava || būsi... dārba *nedzievusi* BW 34373 Nīca „būsi darbo nedirbusi“, kuo tas... esu *dzievīs* Bz. Pr. Letten 16 Bārtava „kā tas ēsā dirbēs“;

18) *dziņa* „gīra“ (|| la. *mežs*), iš kur tomiškai loc. s. *dziņe* BW 4214 Kabile; dem. loc. s. *dziriņa* 11979,2; 33627,7 Kabile, 14212,3 Kandava, *dziriņe* 11979,2 v.; 14212,3 v.; 33627 v. Kabile; Kuršo vietovardžiai: *Dziņas* „vok. Dzirren“ Talsu aps. netoli nuo Zemītės; vok. Dsirgen < kurš. *Dzirjas* Ožputės aps. netoli nuo Botės; Mel(n)-*dzire* „vok. Meldsern“ Ožputės aps. i žiemų rytus nuo Botės „vok. Bahten“; *Dzir-ciems* „vok. Selgerben“ U, Jelg. RKr II 157, loc. s. *Dzirciemēi* BW 9589 v., 9591, Dzireciem Std I 379 „Selgerben“;

19) *ērcis* „Wachholder“ KZ XLIV 59 (*ērča* pazari BW 6621,8 v. Ēduole, *ērča* bikses 30562,4 v. Ventpils, *ērču* ziedi 4566 v. Cīrava, *ērču* krūms 23168 v., 35515 Alsunga, 23336,1 v. Cīrava) arba v. š. *ēcīs* U Ventpils, RKr XVI 222 Užava, BW 29229 v. Sasmaka, l. c. 7 Ugāle; *ērcejiņas* BW 30628,1 Liel-Krūte || *ērcetis* 15686,1 Vērgale, 16243, 30628 v. Liel-Krūte, 21306, 30628 v. Rāva, 21306,1 Dunalka, 30628 Raibenieki, l. c. var. Cīrava : *ērcašas* nom. pl. 30628,2 Meženieki : *ērcitis* 23062 Cīrava, tei maizite kā *ērčišas* 9730,1 Tašu Padure, *ērčišu* žuogi 16243 v. Cīrava : *ērcietis* 30628 v. Gavieži, Talsi, *ērcešu* pazares 6621,9 v. Talsi; *ērc-et-* || at- || it- || iet-is nēra aiškus savo galūne. Gal Kuršo šnektose nebegalima suvaikyti nepradinio skiemeņš balsių? Lietuvių ērškečio (Kurše) || ērškēčio (Sēloje, Ds.) pavyzdžiu kuršių žodis būtų kildintinas iš prolytės **ērketis*. Nepradinio skiemeņš balsius Kuršo latviai, rodosi, neaiškiai teskiria; cf.: zuvetiņas BW 15615,4 Lieģi || zuvitiņas 15615,5 Cīrava; avetiņa 6806 v. Bārtava, 7562,1 V.-Sieksāti || avitiņa 6806 v. Blīdiene, 7562,3 Vērgale, V 238 Nr. 5 Skrunda, avitiņa V 238 Nr. 6 Nīca (= avetiņa Nīca FBR II 16) || avatiņa 6806 v. Āzupe;

20) *neerts* Vald. s. v. тѣсный, *ērtus* šūt zābacīnus BW 32137,2 Dunalka, *ērtns* „ērds“ M s. v. erdvus : ž. *ērtas* „erdvas“ Slnt.;

21) *greizns* IF XXXIII 103 „līks, schief“ BW 12333 Krūte, 18899 Alsunga, 12333; 21230,2; 30569; 30871,1 v. Cīrava, 21427 Vērgale || *greinis* 11308 v. Raņķi || *greilis* 11308 v. Garlene, 17997 Kandava „kluinis, kleinis, krēbs, ein Schiefbeiniger“, Vai, greizaju cilvēciņ, kuo vez mani *greituojies*? „žvairuoji“ BW 9082 Kabile : pr. III grēiwa-kaulin „šōnkauli“ < **greīva-* „kreivas“ Bg⁵ LXVI 236;

22) lyb. *gødint* „kūtinti, kitzeln“ Thomsen BFB 264 (lyb. *ø* iš *u*: *søv* = suom. suvi, lyb. *torg* = suom. turku) iš kurš. *gudint(i)* [|| lie. *kūtinti*, la. *kutināt*] : sl. *godelo* „Kitzel“, kaš. *gedlec* „kitzeln“ Bg⁵ LXX 251;

23) *kadega* gen. s., *kadegam* dat. s. BW 34130 Vērgale, *kadaga* kaŗuote RKr XVI 263 Rucava; *kadedzīni* (nom. pl. BW 3707,1 v. Nīca) rodo, kad *kadeguos* BW 12825 v. vietoje reikia skaityti *kadeguos* (Nīca; Krūtēs *kadeg-īši* BW 3707 del *g* būtų lietuviškas žodis) : prV. *kadegis* „Wachholder, kadagys“;

24) *kaikars* U s. v. Stumper, *kaikaris* U s. v. Schindmähre, trīs tautu *kaikari* BW 18926, 20856 Alsunga, *kaikaru* draudze 18927 Skrunda, *kaikaru* pulks 19167 Alsunga, *kaikara*² „pluškis“ RKr XVI 116 Raņķi, *kaikaras* māsīņas panāksti BW 20434 Ēduole : ž. *kaikaras* „slinkis, šlaistas, valketa“ Yl. < kurš.:

25) *kamiesis* „petys, Schulter“ BW 12138 Rāva, 19536; 22744,2 Alsunga, 19693,1 Kuld. Kalnmuiža, 19693,2 Cīrava, 20505 Blīdiene, *kamiēsis*² FBR III 45 Briņķi; kamešiei „barka“ M 105 skaitytini yra kamieszei „barki“ < sen. kurš. **kamiešis* „petys“, prV. caymoys „Achsel“ nēra aiškus savo balsiais; lauktina lytis cam meys < **kameis(i)s*;

26) *kāpa* „Dūne“ BGr I 53, 132, U s. v. Dūne, jūras *kāpa* BW 30706; 30737,1, 2 Alsunga, 30817 Sakaleja, jūras *kāpa* 30706,1 Nīca, tomiškai kāpes < *kāpas* pl. „Dūnen (cf. *runa* < *runā*)“ BGr I 99, jūras *kāpas* BW 30956 Ēduole, 33742,2 Ventpils, *kāpu* mala 30774,2 Dundanga, l. c. var. Ārlava, smilkšu *kāpas* 9736 v. Alsunga, jūras *kāpe* 27560,3 v. Alsunga (jūras *kāpe* l. c. Stukmaņi — sēliškas žodis) : lie. *kōpos* „die Sanddünen der Kūrischen Nehrung“ K³ 179, *kōpu* kālnas „Sandhügel“ K¹ s. v. Dūne < kurš. : *kāpele* BW 31198 Alsunga „krūva“ || ž. *kapiū* (v. š. *kāpō*), *kopiū* (v. š. *kuōpō*) *kōpti* „kaupti, žerti“ Als., Ms.:

27) *katrs* (v. s. *katers* Iz VIII 1, 59) „ikviens, ikkurš, каждый“ BW 3457/8, 3466, 3868, 3903; 4501,1; 5779,3; 6516; 22440; 24171,1; 25119 = ž. *katrās* „ein jeder, kiekvienas“ Klp., Slnt., *katrās* sau gyvėna K 92b;

28) Kōpų kuršiai (> lie.) sako kēkuže, cēkuže Bz² pl. „Tannenzapfen, la. ciēkurs“ < kurš. **kieužiš* (senovėje) > *ciekuzis* : *ciekauzis* Kabile ME 392 || *ciekuzis* Vald. s. v. шишка || *ciekuozis* Ožputē ME 392;

29) lyb. *kill* „Grünspecht, krākē“ iš senovės kuršių žodžio *gīlna* > *dzilna* Thomsen BFB 173, Endzelīns IF XXXIII 102; lyb. *palāndeks* „Taube, la. baluōdis“ irgi bus kuršiškas žodis;

30) *Klaipēde* „die Stadt Memel, wohin die Kurschen Bauren viel Verkehr haben“ Std I 380, II 747, *Klaipēda* BW 33627,9 Bārtava = ž. *Klaipēda* < kurš. : *klāips* „kepalas“ + *ēdu* „ēdu“;

31) lyb. *klūk* „Schwan, gulbis“ < kurš. : *kluicens* U „dzērve, Kranich“ būty kuršiškas žodis < **kluic-in(a)s* < **klūk-inas*;

32) *knusis* „knaūsis, knisis, Staubmücke“ Auce U s. v. knislis, BW 29284,4 v. Dzērve, Cīrava Ožputēs aps. (ir Latvių Rytose — I. c. Gulbere, Cesveine Kėsy aps., Uope Valkos ap.; 31795,4 Tirza Valkos aps. — galėtų būti *knusis* sėlių kalbos liekana), v. š. **knušis* > ž. *knuisis* „mažasis uodas“ Bz² 127, G 92, D¹¹ I 14 (*knuiseliai*) arba *kniūšis* „t. p.“ Yl., Slnt.¹ || la. *knaušuoties* „kasytis“ BW 29284,4 v. Bg⁵ LXVI 222;

33) *kūliens* „krūms, Busch“ BW 19951,2 Kuld. Kalnmuīža (Es piedzēris... iedur gālu *kūlienē* „var. krūmīnā“), 27995,3 (V 666) Kursiši : *kūlīnas* „krūmas iš vieno kelmo išaugęs“ Jnš., Škn. || ž. *kūlis* „akmuo“;

34) *kumbris* „kupra, Buckel“ BW 14432 Lestene Tukumo aps., 20172 Garlene Talsy aps., U Ēduole = lie. *kuñbris* „Schiffsrippe“ K¹ II 154, *kumbrīs* „Knieholz zu Kähnen“ Rg., „pochyłość“ Grk. || *kuñburas* „бугорокъ“ Škn. (čia, gal, pridera ir š. r. *kumburīs* „kampas, la. kakts, kurš. dařiga, pr. lunkis, Ecke, Winkel“ < sėl. : la. r. ar kumburym, kuprots, natajsnys, Kurm 63 s. v. kulowaty) : lie. *kaūbrė kūbris* J „kupra“, ž. *kūbūrė* || *kaūbūrė* „холмъ, бугоръ“ J;

35) *kumpa* „pumpa, kupris, Buckel“ BW 20258 Kandava, I. c. 1 Ēduole, I. c. 10 Dundanga, I. c. 11 Kalnmuīža Mint. aps.; *kumps* adj. „kuñpas, la. liks“ BW 2686,6 Kuld. Kalnmuīža, I. c. 14 Sātiņi, 7474,1 Nīca, 13079 Duñdanga, 20372 Rāva, 21213,1; 24144, 34236 Alsunga, 23316,2; 28040 v. Cīrava, 23316 Blīdiene, I. c. var. K'erkliņi, Vec-Zvārde, I. c. 4 Strīki, I. c. 4 var. Kuldīga, Saldus, Ciecere, 25965,4, RKr XVI 156 Bārtava, RKr XVI 239 Raņki; *pakumps* Vald. s. v. сутуловатый; *kuñpis*² „Buckel“ BGr I 132, 147, BW 20258 v. Vec-Zvārde; *kuñpis* (kuñpelis) „duncis“ RKr XVI 155 Nīca, „ein kurzes starkes Messer“ U s. v. Messer, „liks nazis“ Vald. s. v. косырь, BW 18943 (Ventas krastuos Leišmalē), *kumps* „Dolch, kurzes Schwert oder Opferrmesser“ Krūte, Tadaiki (Magazin XIV 1, 187); *kump-mugure* „kumpanugārē“ BW 2686, 5 Nīca, Alsunga, I. c. 13 Ventas krastuos Leišmalē; *kumprs* „krumm“ Bz. Lett. Dial. 172 Dundanga; *kuñpt*² „krumm, buckelig werden“ BGr I 377, *sakumpt* „verschrumpfen, zusammenwachsen“ Std I 123 (cf. RKr XVI 15 Elvers, Std II 97), (krupis)... *sakumpušu* (muguriņu) BW 2329 Durzupe, I. c. 1 Sasmaka, I. c. 2 Apšupe Duobelēs aps., 13088 Renda, 20105 Stēde, *sakumpis*, salcis 34236 Alsunga, 34897 Rāva;

36) *lamata* „Mausefalle“ Elvers Std II 229, 408, Lange RKr XVI 33, žurku (lāču) *lamata* BW 1525,2 Nīca, 19089 Ēduole, 24133,6 Kruote, I. c. 6 var. Cīrava, 25794 v. Sakaleja, 25852 Strīki, I. c. 1 Blīdiene : lie. *lamatai* „Mäuse-, Wieselfalle“ Bz² 133 < kurš.;

37) *lēpē* „Seerose, Mummel“ Klp., Prk. ap. Bz² 135 < kurš. *lēpe* : la. *lēpu* (< lēpu) *lapa* (Smiltene-Rauna);

38) *lipīt* „Licht anzünden“ BGr I 402 Nīca, „ein Licht anbrennen“ Lange Std I 145, RKr XVI 34, skalu *lipīdama* BW 9335,6 Gavieze (Jelg. RKr II 152), 10212 Rāva, *aiz-lipīju* (var. pielaidu, piebirkstīju) uguntiņu BW 23221,4 Priekule, *ie-lipa* māmīna div vaska sveces 33595,5 Nīca, *ie-sa-lipu* (var. *ielipīju*) garu skalu 26961 v. Raibenieki, bērsa skalu *ielipīju* 26936 Cīrava : lie. *pa-lipaī* „šakaliai, inkurāi“ Dk², „podpałki“ M || *liepsnā* „Flamme“ Bg⁵ LXV 317;

39) *mēļš* adj. „mēlynas, la. zils“ RKr XVII 27, XVI 224 (Raņki), 181 (Užava), BW 1411, 22454 Sarkanmuīža, 1491 v. Liel-Ezere, 2718 Skrunda, 2718,1; 4123, 28026 Ventspils, 2718,1 v. (V 482) Bases, 4642,1 Kandava, 5640 v., 8938 Dundanga, 5640,1 Uošenieki, Raņki, 15312 Rinde, 25564 Puope, 28083 Allaži : *mēle* „isatis tinctoria (bot.)“, Waid“ RKr IX 30, lie. *mēlis*, *ies* f. „mēlynai nudažytas siūlas“ J;

40) *muiži* U „mēsli“ Bārtava, *muiži* „mēsli, Feglis, Kehrlicht“ Nīca (Etnogr. ziņas per latviešiem. „Dienas Lapas“ pielikums. Rīgā 1891, p. 138) < kurš., iš prakurš. lyties **muož(1)jai* : la. *mēžu mēzt* „mēžti, ausmisten“;

41) lyb. *nugār* „nugara“ — kuršiškas žodis (|| la. *mugura* „Rücken“);

42) *nuovads* „pagasts“ BG 299, BGr I 199, II 36, „Landgut (muiža), mit Einschluss der Bauernländereien“ U s. v. Gut, BW 129, 814 Skruna, 247; 267,1, 814,5 Ēduole, 251 Kruote, Čirava (814,3), Uošenieki, Saldus (251,5), 251,1 ģile, 251,3 Bldiene, 251,6 Liel-Ezere, 267,3; 458 Kandava, 385,1 Pienava, 509 Alsunga, 814,1 Ciecere, 814,4 Raņķi, 815,1 Nīca, 823 Dundanga...;

43) *pilsāts* in Kurl., *pilsēts* in Livl. „Stadt“ U, Std I 195, II 554, RKr XIV 75 (Glück), BGr I 454, II 302, U s. v. Belagerungsstand, bestürmen, Bundesfestung, nahe, Stadt, „Mitau“ Duobele BG 250, Bz. Preuss. Letten 15,22 Bārtava, BW 33624 Kābile, 35451 Rāva, Jelgaviņa maza *pilsāts* 13270 Kābile; *pilsātnieks* „ein Städter“ BW 14517,7 Čirava, *Pilsātnieku* meitas 883 Kuldīga;

44) lyb. *plakā* „Wanze, blāķē“ IF XXXIII 103 < kurš. || la. *blakts* (i-) „Wanze“ Bg¹⁰ 269;

45) *plāns* „la. kluōns, kuls“ U s. v. Tenne, Bz. Preuss. Letten 156 „Tenne“ = lie. *plonas* (v. š. *planas* Br Bz¹ 315) „Tenne, klūonas“ < kurš. = prV. *plonis* „Tenne“; Kuršo latviamis yra gerai pažįstamas *plāns* (FBR III 44 Briņķi Ožp. aps.) ir „aslos“ réikšme, pav. BW 1288; 1391,1; 1490/2/3/9, 1508/9, 1513,1; 1601; 5285, 8677; 9335,6; 10488; 10553,8, 9; 14000,1, 10, 11; 14125/6; 14597; 14623,3; 14840, 15365, 15986; 16237,3; 16980,1, 2; 17801; 20494, 20572; 20880,11, 12; 21075, 21599, 22237, 24056 v., 24077, 24090, 24134, 24194/9, 31602, 35703; tie žodžiai esą iš vok. *Plan* „freier, ebener Platz“ G;

46) *plankums* „Flecken“ U Zemīte = lie. *plankumas* „eine Lichtung im Walde; ein Fleck (räumlich)“ PrL. Bz² 155 < kurš.;

47) *pliks* „kaļš“ BW 978 Nīca, 1058 Čirava, 7643 Kazdanga, 24443,2 Alsunga, 24982 Sātiņi, I. c. 3 Dundanga, 34765 Ventspils, 35451 Rāva, 35644 Bldiene; anapus Kuršo latviamis *plika* bus gavē iš suasimilėjusių kuršių arba sėlių, pav.: BW 7728 Asūne, 15194 Biksere Kēsų aps., I. c. var. Stukmaņi, Cesveine, Vijciems Valkos aps., 24390; 35446,1 Bērzaune, 25219 Lazduone, I. c. 1 Liezere, 34789 Jaun-Ruoze Verovos aps., I. c. var. Lubāna, 36716 Luode Kēsų aps., 35451,1 Suodu Seseve Mint. aps., 35492 Rundāle Bauskēs aps.;

48) *riņda* „Reihe“ (žr. a. § 146,62) = lie. *rinda* „Linie, Reihe“ Priekulēs ap. Bz² 164, D < kurš.;

49) *sāts* „sēta; in mehreren Gegenden Kurlands, z. B. Edwahlen, Sackenhausen, alte Gesindestellen“ U, *pil-sāts* „miestas, t. y. pilies aptvaras, kurš.-la. pils sāts“; Kuršo vietovardžiai: *Sātenieces* „Sotinių valsčiaus gyventojos“ BW 318,9 v. Sātiņi; *Sāte* ant Abuvos kranto, Tukumo aps.; *Siek-sāti* Ožputēs aps., netoli nuo Valtaičių (Neuhausen) > *Sieksātnieki* BW 12684,1; vok. *Krus-saten* Gruobyno aps. į žiemų rytus nuo Tadaičių; vok. *Porm-sahten* „Rumutis muiža“ ties Priekule, Ožputēs aps.; vok. *Worm-sahten* Ožp. aps. į rytus nuo Embūtēs : ž. *Lam-sočiai* (v. š. *Lam-psātei* Bz. Bulletin de l'Acad... de St-Pétersbourg. IV [XXXVII] 492) — Kretingalės par. soda, vok. *Lampsachten* BG 248, 279; antrus *Lamsočius* randa S 172 Gandingos (Plūngės ap.) valsčiuje 1585/8 m. sodos varde Ломсат-ишки; Veiviržėnų valsčiaus sodos vardas *Lam-sodis* VŠ I 54 yra žemaičių perdirbtas iš senėlesnės vardo lyties **Lamsotis* : kuršių žodį *sāt(a)s* žemaičiai pakeitė savo žodžiu *sodā* „Dorf, kaimas“;

50) *sebs* „spāt Lith.“ Std I 254, „la. vēls“ U s. v. spāt (*sebs* laiks), *sebs* vakars BW 437 v., 10676,1 Dundanga, 437,4 v. (I 831) Sasmaka, 10303 Ance, 30796,5 Ventspils, I. c. 6 Rinde, par tuo *sebu* gulumiņu RKr XVI 217 Rucava; *sebāks* U s. v. nachherig, *sebāku* adv. „vēliau“ RKr XVI 116, 152 Rucava; *sebi* adv. „vēlai“ BW 451,1 v. Kābile, 513 Irji Kuld. aps., 5667,1 (V 514) Jaunmuiža Kuld. aps., 26505 Dundanga (Bz. Lett. Dial. 58 *seb*), 28902,3 v. Abavas muiža Tukumo aps., 29961 Rideli Talsų aps.; *apsebināties* U s. v. verspāten (sich), *pasebināt* „verspāten“ Std I 254; *sebu* „spāt Lith.“ Std I 254, M s. v. vēlai, BGr II 273 RKr XVI 95 (Rucava), 104 (Bārtava, BW 16015,1), 203 (Raņķi), BW 425,1; 6818, 14545 v., 15592,7; 31184 Rāva, 425,1; 4720 Vecpils, 425,5 v. Ventas krastuos Leišmalē, Dundanga, 425,8 v. Kābile (425,5—I 829), Raņķi, 425,12 v. Ēduole, I. c., 14545 v., 16207, 26961 v. Dunalka, 425,3 (V 449), 14297, 30396 Jaunmuiža, 451, 2672 Liel-Ezere, 451 v. Skruna (6818,1—V 527), Gaiki, Sātiņi, 553,1 Talsi, 2357,3 Vērgale, 5826,1 (V 515) Všiņķi, 9640 v., 26505,1 v. Vec-Zvārde, 13276,1; 30124¹ (V 680) Uokte, 13988,2 Uošenieki, 15774 v. Rudbārži, 15785 v. Kandava, 16204

Alsunga, 26505,1 v. Sasmaka, 26805,2 Irji, 27531; 31255,4 Kazdanga, 30195¹,4 v. (V 681) Ciecere, 30796,4 Bliidiene Tukumo aps. (13245,6 Naudīte Mint. aps., 33697,1 Kalnamuiža Mint. aps.; pastarosios trys vietas yra vakarinėje Žiēmgaloje), 30796,8 v. Bīksti, 31152,4 Gavieze; *sebulis* „vēlybas svečias“ BW 16204 Alsunga, 21036 Bliidiene; līdz *sebumam* „iki vēlūmo“ RKr XVI 107 Rucava. Burtieku paežerēn žodj *sebu* (BW 5826; 16208,3 v. Ate „Ottenhof“, Valmieros aps.) bus nunešē sēliai, kurių pēdsakai dar ir šandie tebēra žymu valsčiaus ir muīžes varde *Sēli* „vok. Sehlen“ (Sēlių valsčiaus *Paītene* LV 105 galētu būti sēliškas vardas; sēliški bus, gal, ir šie Sēlių muīžes kaimynai: *Zaīda, Rān-tiņš, Tūnte* l. c.). Vietalvos Uodzienoje (Kēsų aps.) *sebu* irgi yra sēliškas žodis;

51) *sedole*, *sedols* „segliņi, sedliņi“ U s. v. Spillbaum, *sedohle* Kurl. „sedliņi“ U skaitytina yra *sedole* < *sedula* = lie. *sedulā*;

52) *sklābiņu* „im Galopp“ Lange Std I 270, Dundanga U (|| la. *aulekām, auleku* ME 223 || lie. *šūoliafs, šūoliu*), *iesklābiņ* BW 13988,5 Ārlava, rikšu, *pasklābiņ* 24314 Engure, l. c. 2 Durzupe, rikšus, *pasklābiņus* 24314,3 v. Sasmaka, rikšu, *pus-sklābiņu* 13502 Ventspils, 18966,2 Dzirciems, Tingere (-*ņus* 18966 ten-pat);

53) *sklaidis* „glatt (vom Eise)“ U < kurš. || la. *slaidis* BW 13610, 15930; *sklaidis* „Herumtreiber, Taugenichts“ U; *sklidēt* U s. v. rutschen, schleudern, schlüpfen, schurren || la. *slidēt* U, *slīdēt* RKr XV 94 : 3 praes. *sklid* „slýsta“ BW 1153 (V 462, RKr XVI 108) Raīki, 1523, 14622 v. Cīrava, 8760 Alsunga, 14623,3 Uošenieki Kuld. aps., 19490 Ruokaiši Ožp. aps., 21605 v. Kuldīga, 23001,1 Dunalka, 30316 v. Kābile arba *sklīd* 1523,1 Gramzda un Smaīži, 14623,3 v.; 19490 Ruokaiši, RKr XVII 42 Āzupe, *skliduošs* ezeriņš BW 13611 v. Alsunga, l. c. 1 Zlēkas, *Skliđu*, sklīdu, pādīte, nuo manu ruoku! 1529,1 v. Gavieze „sklidi!“; *iesklidēt* BW 1249 Cīrava, RKr XVI 263 Rucava, kājiņa *pasklīdēja* BW 29799 v. Bārtava, Cīrava, Renda, l. c. 1 v. Padure, l. c. 5 v. Liel-Ezere, l. c. 8 v. Sarkanmuiža || kājiņa *pasklīdēja* 29799 v. Jaunmuiža, l. c. 8 v. Nīca „kojelē paslydēja“; *sklidains* BW 1356 v. Alsunga, *sklīdaiņš* ezeriņš 23621 (V 642) Skrunda, RKr XVI 177, 226 Raīki || *sklidens* „slidens“ Kazdanga Ožp. aps. Druva 1912, 909, BW 1356 Rāva, 13606 Ventspils, 15695,4 Ventas krastuos Leišmalē, 23621,1 Nīca, l. c. 3 v. Jaunmuiža, Sātiņi, l. c. 4 Kruote, RKr XIV 84 (Glück) || *sklidans* BW 13605,4 Dundanga || *sklids* „slidens“ U s. v. schlüpferig, *sklīda* laipa BW 31294 Kandava, *sklidas* kurpes 16970,11 Cīrava, 23001 v. Alsunga, RKr XVI 263 Rucava, pa *skliduoju* (sklidaju 13605 v. Raibenieki, 14609,1 Tuosmare) ezeriņu BW 2387 (I 914) Bārtava, *sklīdināt* BW 8478 Ciecere, 23621,1 Nīca, l. c. 2 v. Raibenieki, Gramzda, l. c. 3 v. Liel-Ezere, Jaunmuiža, l. c. 4 Kruote, *sklīdināt* 23621 v. Ugāle;

54) *sklauct* „einen Klotz schief abhauen“ Puōpe (= *slaupt* Mintauja) Bz. Lett. Dial. 175 skaitytinās yra *sklaust* : lie. *skliaūsti* „t. p.“. Jei lietuvių *slidūs* kilęs yra iš senėlesnės prolytės *sklīdaus, tai tuomet *skliaūsti* teks laikyti kuršišku arba sēlišku žodžiu;

55) *sklejšens* Elvers Std I 270, *nuosklejšens* Elvers (RKr XVI 15, Std I 270) „abschlägig, schief“ : *sklijš* (skliħjsch Elvers RKr XVI 16) „abschüssig, schlüpfrig, da man leicht fallen kann“ Std I 270 = la. *slījš* „glatt, schlüpfrig“ U. Čia, gal, pridera ir la. *sleja* „der Strich, den der Pflug macht, Ackergewende, Wagenleise; gerade Linie“, *sleja* „Zeile“ Std I 275?

56) dravenieki *sknabatainu* dravų dūra BW 30329 (kur? Sēloje ar Kuršē?) „skārbalainu (Kābile), skābardainu (Krūte) dravi dūra“, *sknabats* „ein Splitter“ Puze (Kuršas) U, „ein kleiner Knabe = *knabacis* < (s)knab-“ Kuoknese U (čia iš Sēlos atneštas). Žodžio pradžioje ir junginio *skn-*, kaip ir *skl-*, išliekama sveiko kuršių (ir sēlių) kalboje;

57) *smilkts* arba *smilkte* „la. smilts, lie. smiltis“ RKr XVI 182 Rucava, XVII 51 Āzupe, BW 269,2 (I 816) Rinde, 269,9 (I 816), 4707, 32132 Dundanga, 1043,1 Ugāle, 5256,2 v. Ventas krastuos Leišmalē, 8990 v. Bliidiene, 9736 v. Alsunga, Rāva, Kuldīga, 10408 v. Kazdanga, 18576 Liel-Krūte, 24314,2 Durzupe, 27305, 27332,1 Sasmaka, 27371, 27558 v., 27623 Renda, 27439 (RKr XV 266), 27519,1; 27558,2; 27648,1 Raīki, 27506, 27558,1 v. Kābile, 27509 Cīrava, 27558 Rudbārži, 27566 Ēduole, 27648,1 (V 6C1) Bases, 27722 Sarkanmuiža, 27808 Gavieze, 30894,10; 32190,1; 34047 Aistara, 31933,12 Bārtava, 34039,4 Ventspils, 34042 Dunalka; *smilktenā* loc. s. BW 7216,1 Cīrava (ir -*nai* 27433), 27474,2 Kābile, -*nē* (ar -*ne*) loc. s. 11449,2 (V 571) Raīki, 27325 Ugāle, 27375 Kābile, 27476,3 Cīrava || *smilktienai* loc. s. Jelg. RKr II 150 Vecpile, RKr XVI 84 Raīki, BW 7216,1 v. Rāva, 1043,2; 27476,5 v., Padure, 27476 v. Dunalka, Cīrava, -*iene* loc. s. 27325,1 v. Kalteni, Kolkas rags Talsų aps., -*ienā* 27449 v. Jaunmuiža, 27453 Gavieze, 27476 v. Kābile. Smilkti randame ir anapus Kuršo. Rytų Latvės

smilk̃tis bus sėliškos kilmės žodis: BW 1043,3; 18239 v., 27365 v. Sėlpils „Selburg“, 18238 v. Sauka Alūkstos aps., 18272 v. Nereta || anapus Sėlos: 2819¹ (V 930) Jāsmuiža Naujinio aps., 5180; 18272,2 Pilda Ludzos aps., 8340 Liezere, 8626,1 Sausnėja, Vietalva, 18238,1 Jėkabstate, 18239,2; 27654,3 Līvāni Naujinio aps., 18239 v. Ērgli, Krustpils, 18272 v. Lielvārde, Stukmaņi, Kuokneses draudze, 27319,1 Līksna, 27428 Bikšere (Libien) Kėsu aps. ir k.; *smilk̃tis* Kurm s. v. piasek. Iš *smilties* matyti, kad ir kuršių ir sėlių kalboje k neiškrintama po / prieš t;

58) *spaĩle* „Spatium zwischen den Heuschwaden; der Strich des Mähers“ Std I 283, U s. v. Mahd, Schwaden, M s. v. pradalgē, Jelg. RKr II 153 Gavieze (BW 12120,10), 154 Kuld. Kalnmuīža, RKr XVI 92 Bārtava, 143 Raņki (BW 12120,1), BW 2483,2 v. (I 917) Ventas krastuos Leišmalē, 10205; 12120,9 Kabile, 12120,3 v. Jaunmuīža, Sasmaka (28618,4 v.), 12120,10 v. Krūte, 12120,2 (V 576) Allaži, 20797,2 v. Dzirciems, 22627 Nīca, 28618 Blīdiene, 28670 Iģene, 28671,1 Rudbārži, 28671,1 v. Kuld. aps., Kalnamuīža Mint. aps., 33764 Cīrava, U Zemīte, *spaĩle* FBR III 44 Briņki Ožp. aps. || *spailis* „Strich, abgemähter, zwischen den Heuschwaden“ Std II 571;

59) *spaĩle*, nakts *spaĩle* „kleines Lachsnetz“ Lange Std I 283, *spaĩle*² „tikls, be-sonders bei Meerfischern“ U s. v. Netz < kurš. **spailis* < *spali* pl. „Setznetz“ U s. v. spailis;

60) *sp̃iles* „niedres“ RKr XVII 54 = lie. *spylos* pl. „das Schilf auf dem Dache“ Krtng. par. Bz² 174, „Rohr zum Dachdecken, arundo phragmites“ Klp. Mit II 136 < kurš.;

61) *svē̃pi* U < *svẽpi* BGr I 151 „kvēpes, Russ im Schornstein“ || *svē̃pēt* „Rauch machen“ BGr I 151. *Kvē̃pēt* vietoje ir sėlių taryta *svē̃pēt*. Tai rodo senosios Sėlos lietuvių išvestinis veiksmazodis *svē̃puoti* (v. š. *svē̃puoti*), „kvēpuoti, alsuoti“ Tvr.;

62) *strigts* „Köder“ U s. v. Aasung, Köder, „barība, ēda, kuo liek uz makškeru ākiem“ Nīca, *strigti* uzlikt U s. v. ködern = ž. *strigtas* „maita, Aas“ Bg¹ 107, Sint. || *striēgalas* „Köder“ Dravernai Bz², an(t)-, pa-, uz-*striegti* „(den Köder an den Angelhaken) stecken“ l. c. 178 = la. *striegt* „ēdu uz āki mautk“ Nīca „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891, p. 121 < kurš.;

63) *škerle* „lauska, suke“ U s. v. Scherbe, *škerla* „skabarga“ U s. v. Splitter, *škerlās* sacirst, *škerlāt* U s. v. splittern = lie. *skerla* „drzazga, drewieņko“ D², *skerlos* Klp. „Steinstücke, Steinscherben“ G 108, *skerloti* „in Scherben zerbrechen“ (kardas ant galvomis twyskija, ragotines paszkija skierlodamas D¹⁸ 704);

64) Gudrajam, *taprajam* pie bajāra lab dzīvuot BW 31255,1 v. Vērgale „var. prāvajam, labajam, mākušam“ < kurš. *tapra-* adj. „prāvs, labs“: sl. *dobro* „gut, tüchtig“; cf. la. *dveš* || *tveš* „keucht“ U s. v. tuost, kašub. *kēto* || ž. *gulbis* „Schwan“, la. r. *gōrnis* „czapla, ardea“ Kurm 19 || *kārnis* „Fischreiher“ U. Iš *tapro* Kuršo latviai turi ir vedinių: *tapriņieks* (v. š. taparniks; cf. stipars < *stipra-s, siksna < siksna BGr I 101) „der Zeuge; der Bürge“ U Dundanga, Durbe (ir kitur), *taprināt* „Zeugnis geben“ U Dund.;

65) *tuoju* „alsobald“ Tāmi Std I 323 (U) = lie. *tuo-jaū*; la. *teju* BW 13381 = *te jau* 582,3 v. Liel-Ezere;

66) (ratu) *ule* „la. ruмба, lie. stebulē, ступица“ RKr XVII 37 Raņki, BW 16390 Cīrava, 19200 Puope, 20770, 35400 Rāva, 20771 Dunalka, 35537 Ēduole, *ula* „ruмба“ U s. v. Nabe (*ulas* kuoks, *ulas* gredzens), Eit, *ulas*, iekšā, kuo valstāties? BW 20772 Alsunga;

67) *valks* BGr I 56 westkurl. „ein Regenbach“ (= *strauts* semgal. und ostlett.) BG 298, „strauts, upīte“ Vald. s. v. ручей, „žiogis, upelis“ BW 9516 Kuld. Kalnmuīža, l. c. var. Ēduole, Dziņas upes, stragni *valki* 17533 v. Dundanga, Mazs, mazs, *valciņš* pirtiņas gale; tur teku ik rītus ūdeni smelt 1153,2 Sasmaka, 1338 m. «siip, die hetet Lepe walk» netoli Lipaičių (Kuld. aps.) < kurš. *Liepu valks* „Lindenbach“ BG 299;

68) lyb. *vāgāl* „Quappe“ < s. kurš. : la. *vēdzele* „vēgēlē“;

69) «Der alte Preuss sagt wirdas, der Cur werdass, der Littau wardas» Matthäus Prātorius' Deliciae Prussicae... herausgegeben von Dr. William Pierson. Berlin 1871, S. 124;

70) *vezele* „vācele, pintinė“ Sasmaka RKr XVII 63 = ž. *vežėlė* „vogėnas“ Bg¹ 66. Latgalos latvių *vezele* „vōcefe“ Kurm 142 „plotka“ del žodžio geografijos turėtų būti sėliškas žodis || *vezis* „ein Hühnerkorb, zugedeckter Korb“ (in Livl. nicht bek.) U;

71) Dzelžu kārtis, vara *virbe* „virve“ BW 1861 Kuldīga. Kuršo š. v. ž(emaičiai) dar nesenai bus tebeturėję **virbē*, ką rodo ŽCh: wyrbgalej rākas ...ryža 171, wyrbgalus, idant... furylztumete 135. Kuršius *virbe* riša su prūsais, kurie irgi tarę *wirbe* „Seil“. Vadinas, senovėje kuršių gyventa žemės plote, ištisusiame tarp prūsų (*wirbe*) ir lietuvių-latvių (*virvė*) žemės;

72) *zalktis* „la. za/tis, lie. žaltys“ BGr I 56, 214, U s. v. Schlange, BW 2686,10 Ugāle, 25794,2 Kabile, I. c. var. Kandava, 31737 Jaunmuiža Kuld. aps., I. c. 1 Rāva, I. c. 1 v. Cīrava, I. c. 2 Priekule, 34060 Skrunda, I. c. var. Liel-Ezere, I. c. 1 Rinde, 34105 Zūras, FBR III 94 Jaunpils, I. c. 47 Briņki;

73) *zavēt* „burt“ Elvers RKr XVI 17, I. c. III 71 Dundanga, „hexen, zaubern“ Std I 239, II 326, 716, (im Libauschen) U, Vald. s. v. чаровать, *apzavēt* „apburt, behexen, bezaubern“ Elvers RKr XVI 10, Std II 115, 139; *zavatnieks* (ne s-l) „Hexenmeister, Zauberer“ Std I 239, II 326, 716 (U), buoī (burvi vien), *zavatnieki* BW 16072 Skrunda, 20742 Jaunmuiža, 20743 Alsunga; *zavekle* „fliegende Zauberin“ Elvers RKr XVI 17; *zavetnieks* „burvis, Zauberer“ Elvers I. c., 179 Raņki, III 71 Dundanga, BW 16072,1 Rāva, I. c. 1 var. Krūte, Alsunga, Cīrava = š. v. ž. *žavēti* „kerēti, czarować“ Yl., V, D, *žavētēs* „czary“ D² || *žavātis* f. „toks keiksmo žodis“ Yl., *žavētnīkas* „Zauberer“ D⁵ 117²⁴, 151¹⁰, D¹³ 13;

74) *žiuogs*² „sēta, lie. tvora“ U s. v. Zaun, *žuogu* pinu BW 13239 Kuld. Kalnmuīža, 21973 Zentene, Kruote, Dzirciems, Krūte, Rāva, Virga, Kandava, Džūkste, Priekule, Siek-sāti, Jaunmuiža (ir anapus Kuršo: Kuoknese, Kēsų aps. Meirēni, Bikšere turi *žuogā* iš Sēlos žemės) = ž. *žiugas* (žiugas „plot z chróstu“ I K 33b, *žiugas* A 1885, 278 Miglovara) arba *džiūogas*, pl. *dźiuogař* (v. š. *žúks* Kv.) „abies eversa; saepes ex ramosis eversis arboribus facta“, *džiugas* (v. š. ū < uo) „taškas (tvora)“ K 99b, *džiūga* „iš senovės suvirtęs miškas“ Šv. (Švėkšnoje ū iš uo). Prie *žiūogo* giminės, gal, pridera ir Sēlos lietuvių veiksmazodis *žiūogoti* „шарить“ Tvr. 75) lyb. *gruř* „Schmerle“ BG 265.

153. Kuršo latvių žodynas šiek-tiek skiriasi nuo Latgalos latvių žodyno. Tasai žodyno skirtas pridera nuo senojo Kuršo gyventojų kalbos. Kuršiai, ir latviškai pradėję kalbėti, ne iš karto susipažįsta su latvių kalbos žodynu. Sulatvėjusieji kuršiai latvių kalbos žodyną įneša nemaža ir senosios savo kalbos žodžių, iš kurių kiti išlieka gyvi net iki šiai dienai.

Kuršo latvių tarmėje dar ir šandien tebėra žymu kuršių kalbos pėdsakai ne tiklat žodyne, bet ir garsomokslėje (fonetika). Kiekviena tauta, kuriai tenka mokytis svetimos kalbos, svetimosios kalbos garsus paprastai pritaikina prie savosios kalbos garsų. Nieko nėra nuostabaus, kad ir kuršiai latvių kalbos garsus bus nepataikę kaip reikiant ištarti latviškai. Neviena kuršiška garsų tarimo ypatybė bus išlikusi iki šiai dienai sulatvėjusių kuršių tarmėje.

154. Kuršo latvių ypatybė versti galūnės balsį -a garsu -e yra paveldėta iš senovės kuršių kalbos. Balsio -a virtimui garsu -e (-e?) galūnėje pavyzdžiu gali būti šios lytys:

I) kamienagalis -ā per -a virsta -e: 1) *bařzde*² „bārzda“ Pervelka Bz, 2) *cielave* „ciē-lava“ BW 11365 Rinde, 3) *gudre*, viene, uotre Jelg. RKr II 149 Kandava, 4) *ieve* „iēva“ BW 25503 Kandava, 5) *ierkle* BW 30819 Sakaleja, *ierkles* nom. pl. 30761,2 I. c., 30761 v. Zlēkas, acc. pl. 30692,1 Sakaleja = *irkla* „irklas“ 26495,1, 6) *Klaipēde* Lange RKr XVI 31, Std II 747 = lie. *Klaipēda*, 7) *lagzde* „lagzda“. Tai rodo gen. pl. *lagžu* krūmiņš BW 29316 Ugāle, 8) *laives* gen. s. 30784,1 v. Kuldīga, 9) *lapse* „lapsa“ IF XXX 103, BW 2665 (I 923), 11502,23 v. Bārtava, 11499,2 v. Cīrava, Kuld. Kalnmuīža, 11502,22 Nīca, 30505,1 Rāva, *lapsi* instr. s. 11499,1 Tuosmare, *lapses* gen. s. 16177,2 v. Rāva, RKr XVI 88 Nīca, nom. pl. BW 2685,2 (I 924) Bārtava, 10) *lūses* (gen. s.) nagi RKr XVI 88, 104 Nīca : *lūsa* P. Šmits, 11) *meite* „meita“ BW 30847 Zūras, 12) *siekste* „siēksta“ BW 13154,2 (V 586) Nīkrāce, *siekste* *sieksti* nepacēla 8491,2 (V 541) Skrunda, 13) *apeņa spuordze* 19748 Rāva „*spurga“; ar villas *spruodzi* 25439,1, *spruodžu* gen. pl. 18906, 21591 Kabile, 21590,2 v. Jaunmuiža, I. c. 3 v. Kuld. aps. < *spruodze* „spruoga“, 14) *vaine* „vaīna“ 5722 v. Dūre, 15) *vārne* „vārna“ 10910 v. Kandava, 16) *valade* „valuoda“ 10082,7 v. Rinde, 17) *Vente* „Windau“ Std I 356, *Ventes* kārkli BW 12029 Ventpils, 18) *vīlne* 31003,1 Kuld. aps., I. c. 3 v. Alsunga = vilna „banga“ 31003,1 v. Kuldīga, I. c. 3 v. Alsunga, 19) *zarne* „zařna“ Std II 173, taukas zarnes nom. pl. I. c., 20) *māsiņa* „māsiņa“ BW 21401,1 Durzupe;

II) *silde* „silda“ 3 praes. BW 30713 Rinde; jems mani *līdze* „līdza“ 33605,6 Kuld. Kalnmuīža; *auge* „aūga“... *lēje* „lēja“ 3 praet. 33748,1 Kandava;

III) -ei(s) iš -ai(s): 1) *svēteis* „svētais“, *mīleis* „mīlais“ šiaurės vakarinėje Kuršo dalyje į šiaurę nuo Tukumo Iz VIII 1, 58, 2) *sārkaneis* ābuoīš RKr XVI 79 Raņki, 3) dat. s.: *cūkei* ragi, *vistei* pupi BW 26028,7 v. Dundanga, *kazei* „kazai“ 11217,2 v. Kandava; *manei* mamiņei 22291,1 Sasmaka; *māsei* 13628,6 Sasm., 13717 v. Kandava, 24738 v. Uokte, *ieviņei*... *sieviņei* 27108 Uokte Talsų aps. Naudininko galūnė -ei BW rašo ir -e. Šito -e kokis ir kiekis man nežinomas. Dat. s.: *bitite* 30343,2 v. Kuld.

Kalnmuīža; *bluse* 2724,1 (V 482) Kabilē, 2728,4 Lutriņi Kuld. aps.; *gājuše* 23557 Kabilē; *māmiņe* 94,2 (V 442) Kab.; (mane) *māsiņe* 17960,2 v., 27094 Sarkanmuīža, 17960,4 v. Dundanga; *mārše* 24738,4 v. Kab.; *māse* 18883 v. Dund., 24738 v. Dzirciems, Iģene; tai *māte* 23160,1 (V 639) Alsunga, 23350,1 (V 640) Kab.; tai *paše* 12442,1 (V 580) Bases Ožp. aps.; man *viene* 2036,2 (V 471) Bases; *viste... cūke* 26028,1 (V 655) Kab.; 4) loc. s.: *laukei* 22357 Rinde; *puorei* 12255 v. Kuldīga, 23341,1 Grauzdupe; *tīrumei* 12255 v. Kuld.; tai *sētei* 18619 Rinde. Vietininko galūne dažnāu eina -e: *kāje, ruoke, jūrē* Staldz. RKr XVI 132; circenis iekuoda kreise *ciske* BW 24106¹ (V 644) Kabilē; *ēniņe* 18021,1 v. Rinde; *gāliņe* 5750 Rinde; *iekše* 18806 Durzupe; *istabe* 13212 Kandava, 18360,4 Rinde, l. c. 4 v. Kuld. Kalnmuīža, 18806 Durzupe, 18880, 23256 Dzirciems, 18883 v. Uokte, 19091 Alsunga, 24322,9 Iģene, silte *istabe* 24738 v. Dzirciems, Iģene, Uokte; viene svārku *kabate* 12707 v. Kabilē (cf. 19184,3 Usma); *Kuldīge* 2107,4; *liepe* 24622 Ārlava, 28907,1 (V 673) Lutriņi Kuld. aps.; *mugure* 17873 Garlene, RKr XVI 194 Ventspils, 25262 Uokte; *pakale* 18015 Renda; mane *priekše* 19739 v. Ēduole; tīre rudzu *rije* 18588 Kabilē; *ruoke* 13595,36 Sasmaka; *Vente* Jelg. RKr II 153 Sarkanmuīža; *gale* „galā“ BW 14506 Stende; *louke* 8938,1 Sarkanmuīža, *lauke* 12311 Sasmaka, 12778,1 v. Ārlava, 29457 Garlene; *puore* „purvā“ 23341 Alsunga; *sile* 12496,2 v. Sasmaka, 18272,1 Kandava, 18341,1 Dundanga, 22370,3 Rinde, 23557 Kabilē; *vakare* 12343 v. Kuld. Kalnmuīža, 28902,1 v. Dzirciems, Iģene, Kandava;

IV) -es iš -ās (loc. pl.): *tautiņes* BW 18080 Ārlava, *vedības* „vedībās“ 28627,1 v. Durzupe, *vises mājes*, Dundanga Iz VIII 1, 37¹.

155. Ne žodžio pradžios skiemenų trumpėjimą Kuršo latviai bus paveldēję irgi iš kuršių kalbos. Visų balsių vietoje latviai ne žodžio pradžioje paprastai deda garsą a arba e (platūji).

1) *i*, *i* vietoje: gaidedams BW 12430 Sasmaka; skaitēdem „skaitēdams“, mēredem 21409 Sarkanmuīža, ar *laudams* ienaide (Rinda);

2) *ie* vietoje: *ceļtes* „celties“ inf., *ceļes* „celies“ imper. Zūras, Puope, Rinde, Ance, Dundanga Iz VIII 1, 36;

3) *ā* vietoje: tapenēt „tapināti“ BW 12408 Sarkanmuīža; garjs uzaugē... *staige* (< staigā) suofs skaitēdem, augamiņ mēredem BW 21409 Sarkanmuīža; vises mājes „visās mājās“ loc. pl. Dundanga (taipaja ir: guovēs, abēs acēs) Iz VIII 1, 37¹;

4) *uo* vietoje: lūke „lūkuo“ BW 12408 Sarkanmuīža, es augu kalpenem „kalpuonēm“ 17850 Zlēkas; ar maganu, ar ābalu 21032,4 Sarkanmuīža, mageniņ „maguoniņa“ FBR II 18 Staldzene, uozel muce l. c., kāpast l. c., vītals BW 1050,3 v. l. c., vītal „vītuola“ gen. s. 8825 Ārlava, gazare „garuozu“ acc. s. 5265,2 Rinde; cetes „cefuos“ loc. pl. 15062,18 Ārlava, nabages „nabaguos“ 12144 v. l. c.;

5) *u* vietoje: ceper gen. s., ceperei loc. s. BW 12123,1 Dundanga; dzegez's nom. pl. Dund. Bz. Lett. Dial. 58, kaudzi ēda ēdamai „ēdumā“ BW 29644 Cīrava, vezamiņ acc. s. 29758 Sarkanmuīža; pakals „pakulas“, pakliņš cēl tek 7011,4 Zūras, als puis, sarge sav mugerin „muguriņu“ 19514 Sasmaka;

6) *e* atstoja senovēs a: gaigels BW 11125,1 Sarkanmuīža, ar uguņ pagelit 18262 Ārlava.

156. Kuršo latviai dvibalsių *ir*, *ur* vietoje šandīe ištaria *ier*, *uor*. Ir šitā kalbos ypatybē latviai yra gavę sulatvėjimo keliu iš senovēs kuršių kalbos.

1) *ier* < ir: ziergu pierkt BW 29795 Aistara, 33633 Nīca; ziergu gen. pl. 17121 Alsunga; bierstala 13575,3 Cīrava, 10605 Rāva; siermi ziergi 29947,2 Cīrava, l. c. 3 Kuld. Kalnmuīža, 15172 v. Rāva; pierku 13296 Dunalka; stiēran (über *stiērŋ aus stiērna Endzēlŋs BB XXVII 329) Dundanga, stiernas gaļa BW 19434,2 Talsi; piertenieks 11649 v. Ēduole; bierze 13575 Kabilē, sierdis, piertis nom., gen. s. Kabilē BB XXVII 317; ciertu BW 14011 v. Kuld. Kalnmuīža, 14899 Raņķi, 11526 v. Skrunda; dziernu 17342 Nīca, 13420 Padure; ierbe 26551,12 Nīca, 11111,9 Rāva; pierms 11518 Rāva; škierba 19443,2 v. Rudbārži; škierstēdams 13413,1 Saldus; bierdināt 13906,2 Skrunda; Vierga 2705,3; 10694,1 v.

2) *uor* < ur: Kuorsu meitas BW 13242,1 Cīrava, kuorpes 24128 Ēduole, Jelg. RKr II 151 Kabilē, kuormis RKr XVI 126 Raņķi, muordu pina BW 34633,3 Rāva, villas guorste 34825 Rāva (|| *gurstis* „Knucken Flachs“, *gurstis* sagriezt Std II 359, guřkste² U s. v. Knocke), puornas raut 6497 Ugāle. Daugiau pavyzdžių nebeduodu, nes jų kiekvienas ir pats lengvai gali susirasti kiek norėdamas „Latvių dainose“.

Dvibalsių *ir, ur* išvirtimas junginiais *ier, uor* yra ėjęs šiais laipsniais: *ēr, ōr < er, or < ir, ur*. Kuršių kalboje dvibalsių *ar, er, ir, ur* balsiai bus buvę ilgi turėdami bet-kokią priegaidę. Tą kuršių kalbos ypatybę dar ir šandie teberodo sultavėjusieji kuršiai, ištardami ne tikta *vārna* ir *bērze*, kaip ir tikrieji latviai, bet ir *dārbe* „dařbiem“ Ventspils BB XXVII 315² ir *vērgi* „veřgi“. Kuršių kalboje *i* ir *u* būta plataus, atviro. Tasai atvirumas privedė jų balsį *i* prie *e*, *u* prie *o*. *Stiřna* ir *kuřpe* del balsių *i* ir *u* atvirumo kuršių lūpose pavirsta iš-pat pradžių lytim **steřna* ir **kořpe*. Vėliau, kai kirtis peršoka pirmojon dvibalsio dalin, tuodu mūsų žodeliu kuršiai pradeda tarti *stēřna* ir *kōrpe*. Iš pradžių dvibalsio *ēr* ir *ōr* balsiai *e, o*, gal, palieka dar trumpi. Ilgainiui ir *e, o* dvibalsyje po kirčiu turi pailgėti. Pailgėjęliai *e, o* su laiku išvirsta dvibalsiais *ie, uo*.

Dvibalsių *ir, ur* balsiai *i, u* šandie esą ilgi Rūkiavoje (I. Rucava), Dūrbėje, Leityšniekuose (Bz. Sprache d. preuss. Letten 115, 117) ir kitur (Endzelin Lett. Gram. § 65, S. 103): *zīrgs, mīrt, īrbe, iekūrt, kūrlis* BB XXVII 272/3, *cīrvelis* RKr XVI 198, *dzīrnu* gen. pl. I. c. 258, 259 Rucava.

Dvibalsių *ir, ur* virtimas dvibalsiais *er* (arba *ēr*), *or* (arba *ōr*) kuršių kalboje jau pažįstamas XIII amžiuje. Tai rodo kad ir šie ano laiko vietovardžiai: Cervical „vok. Zirkaln, la. Cierkaln“ BG 195, Kormeile (Kormalen) „vok. Kurmalen“ BG 209, Dorben „vok. Durben“ 219.

157. Pietų rytinės Vidžemės vietovardžius *Vestiēna, Vējava, Vērene, Viesiēna* ir *Vie-talva* vokiečiai ištaria su F-, t. y. Festen, Fehgen, Fehren, Fehsen ir Feheln. Kuršo vietovardžiuose priebalsio V- vietoje vokiečiai netaria f-, pav.: *Venta* > Windau (jau 1230 m. dokumentas rašo *Winda*), *Venzava* > Wensau (1253 m. Vense), *Velze* > Welsen (1253 m. Welse), *Virga* > Wirgen (1253 m. Virga). Prof. J. Endzelynas (Ko mums māca Latvijas vietu vārdi par v izrunu? Fil. biedr. raksti II 7, 8) iš to fakto, kad latgāliu žemės vietovardžiuose vokiečiai garso v vietoje ištaria f, o kuršių žemės vietų varduose — w, daro išvadą, kad kuršių kalbės garso v būta nevienodo su latvių kalbos priebalsiu v. Vokiečiai su savo f rodo, kad latvių garso v XIII amžiuje būta pučiamo (spirans) priebalsio. Kuršiai tuo-patim metu priebalsio v vietoje bus tarę neskiemeninį (unsilbisch) u arba ū. Vadinasi, XIII amžiaus kuršių kalboje v bus buvęs pusbalsis (semivocalis), o latvių — priebalsis (consonans).

Kuršių kalbės garso v pusbalsumas išaiškina mums v iškritimą po r, l ir tarpų balsių (vocalis + v + vocalis). Garso v kritimą, kurį labai gerai pažįsta Kuršo latvių šnėktos, latviai bus paveldėję iš senovės kuršių kalbos.

I -rv- virsta -r-: 1) *buorī* „burvji“ BW 16072 Skrunda, I. c. 1 Rāva, 20742 Jaunmuiža, *buorī* RKr XVI 179 Raņķi, 2) *cieris* „cirvis“ RKr XVI 193 Ventspils, tov nav *ciera* BW 22214 Kuld. Kalnmuīža, *cieri* acc. s. 21711,1 Skrunda, RKr XVI 193 Ventspils, *cierītis* BW 2686,6 Kuld. Kalnmuīža || ar malkas *kireli* aptašināta 24814 Nīca < lie.; 3) *dāra* „dařva“ RKr XVI 125 Raņķi, *dāras* cepurēm BW 20397,4 Cīrava, *dāre* loc. s. 19373 Alsunga, *dāra* rīkle 872 (kur?), *dāfa* rīkle 872,1 Lestene; 4) *duores* „durvis“ BW 3727 Kuld. Kalnmuīža, RKr XVI 84, 139 Raņķi, klētes *duoris* BW 18011,2 Rāva; 5) puora *dzēre* „dzērve“ 3117,3 v. Raņķi (dzērva RKr XV 236), Skrunda, 9008 v. Alsunga, puorei (loc. s.) *dzēre* 3117,1 v. (V 487) Raņķi, *Dzērenieki* 10260 Cīrava „Dzērves puīši 10257“; *dzērenes* „dzērvenes (tokios uogos)“ 9842,1 (V 555) Raņķi; 6) *lerē* (loc. s.) ...lerupīte 14962 Rinde, *ierinieki* RKr XVI 237 Raņķi, BW 12094¹ (V 576), *lerās* loc. pl. I. c. < *Irva* „vok. Irben < lyb. Irva, Tra = ģst. *hiřv* „stirna“ suom. *hīrvī* „briedis“; 7) *puors* „pūrvs“ BW 31719 Kabile, *puora* zāle RKr XVI 223 Raņķi, *puoru* brida BW 18803,13 Aistara, *puorā* 26817,1 Puzenieki, *puorī* 25957,1 Skrunda; 8) *spāri, spāres* „Bremsen“ Std II 155, *spāre* FBR III 44 Briņķi Ožp. aps., mušas... spāres „spařvos“ BW 16889,1 Dundanga; 9) *viere* 1937,5 v. Kuld. Kalnmuīža, 30819 Sakaleja < vierve 30795 Cīrava (Dzērenieki 10260 rodo, kad Cīravos dainōs vierve yra rašytojo, o ne vietos šnėktos lytis).

II -lv- virsta -l-: 1) *cilēkam* BW 27738,2 (V 665) Skrunda, *cilēcīnš* 22046,1 Gruob. aps., I. c. 2 Alsunga, 33076 Kabile, RKr XVI 240 Raņķi, 2) *gāla* anstatt galva „der Kopf“ ist Tahmisch Std I 64, U, RKr XVI 127, 180 Raņķi, BW 4614 v., 6042,4; 25011,2 v. Rāva, 20239; 25011,2 v. Ēduole, 24738,4 v. Dunalka, Kabile, 27339 Padure, 35544 Skrunda, FBR III 45 Briņķi, *gālas* gen. s. 5345 v., 16693,1; 24742 v. Kuld. Kalnmuīža, 5866,3 v. Rudbārži, 19693,2 v.; 24742 v. Rāva, 24242,4 Kabile, RKr XVI 86 Raņķi, *gālu* acc. s. BW 10650, 19289 v. Dunalka, 13591 Rāva, 14108 (RKr XVI 70, 74), 28110,5 v. Raņķi, 14129,1 v., 28110 v. Kabile, 16925 Virga, 19298 v. Padure, 19289 v.,

24708,7; 31518; 35645,1 Skrunda, 19298 v. Alsunga, 19951,2; 33605,6 Kuld. Kalnmuīža, 24619 Renda, 25175, 28110 v. Ēduole, 25319,4 Sakalejas Apriki, 28110 v. Sakaleja, 28110,3 Sasmaka, 31851 Cīrava; *gālu* instr. s. 446,3 Aistara, 24803,1 Rāva, 31247,1 (V 686) Skrunda; *gālā* loc. s. 24669 Skrunda, *gālai* loc. s. 24538 v. Lieģi; *gāl* „ga/va“ Saldus, Klāni = *gāle* Kandava, Valgāle, Puizenieki Bz. Lett. Dial. 152, *gāle* BW 24738 v., 28876,1 Uokte, *gāles* auts 5866,2 Alsunga, 24242,4 v. Ēduole, *gāli* acc. s. 5894 v., 5895; 10650,1; 24585 v. Ēduole, 20717 Alsunga, *gāle* loc. s. 24711 v. Sasmaka; *gāliņa* 13644 Aistara, 16925¹ Raņķi, 16929 Zlēkas, 17173,2 Grauzdupe, *gālina* 166,1 v. (I 807) Tuosmare, 985, 4181 v. Dunalka, 28354,1 Nīca; 3) *pagālis* „pagalvis“ 22126 Rāva, 24955,1 Alsunga, 25012 Talsi, l. c. var. Ārlava, *pagāls* 25012,1 Sasmaka, *pagāle* loc. s. 408,2 v. Ventspils, Kuldīga, 408,3 v. Kuld. Kalnmuīža, 408,1 (V 448) Raņķi, *pagālei* loc. s. 408,8 Dunalka, *pagāli* 408,3 v. Skrunda, l. c. 1 v. (V 448) Kabile; 4) *pāls*, *pālais* „lie. paļvas“ U s. v. isabellfarben; 5) *spurgālis* RKr XVII 54 Talsi < *spur(a)-ga/vis; 6) zuosu *škilis* „škilvis“ BW 19368 v. Sarkanmuīža; 7) *zalgāliši* „*zalgalviši“ 28280 v. Krūte.

III -v- iškritismas tarpu balsiņ: 1) *guōi*² „gūovi“ Nīgranda Iz VIII 1, 75, *guōim* dat. pl. Smārde BB XXVII 326; 2) *izdeibas* „izdevības“ BW 32529,1 v. Lipaiķi; 3) *jaunoite* „jaunuvīte“ 23263, 23472 Rudbārži (o < u); 4) *paguusi* „paguvusi“ Rucava BB XXVII 326; 5) *sapuusi* „sapuvusi“ BW 20462 v. Bārtava; 6) *suans*, pl. *suans* Piltene < suvans „suvēns, Ferkel“ Dzīras (Sirgen), Venzava, Zūras Iz VIII 1, 75. Toliau iš *su-ano* atsiranda viena-skiemēnē lytis *suōns* (Zlēkas) arba *suōns* (Sārnate), pl. *sān*; 7) lai *šua* (< šuva) pati BW 1803 Valtaiki, *šueja* „šuvēja“ U s. v. Nāhterin; 8) *zues* „zuves“ Nīgranda BB XXVII 326, *zuu* „zuvu“ gen. pl. Rucava Iz VIII 1, 75, *zuītiņa* < *zuviņa Priekule, Vērgale l. c.

158. Tarpbalsiniam v iškritis jo vieton paprastai Kuršo latvian j spraudžia j. Tai rodo šie pavyzdžiai: 1) *ājs* „avis“ nom. pl. Dundanga Iz VIII 1, 75, *ajas* „avis“ BW 5652 v., 20445 v. Dund., *aju* stals 1874,1 l. c., buč, *ajiņ* sīkspruodžiņ 17681 l. c.; 2) kājas es *ap-āju* „apāvu“ 16978,13 Nīca; 3) *at-deju* „atdevu“ RKr XVI 93 Rucava; 4) *duj* BW 481,2 v. Reņģu muiža Tukumo aps., 716 Kazdangā, BB XXVII 324 < *duji* BW 29942 Nīca, abi *duji* 2258 v. Kuldīga (*abadui* „beide“ Nīca, Krūte BB XXVII 325⁴), *duju* gen. pl. Rucava (RKr XVI 168), Gavieze Iz VIII 1, 72, 75, BW 17689; 28354,1 v. Nīca, 18485 Sātiņi, *mūduju* „mūdvieju“ Rucava BB XXVII 326, *dujus* acc. pl. BW 16584,3 v. Sātiņi, 18014 v. Alsunga, *dujuom* dat. s. Leitšnieki BB XXVII 326, *dujiem* l. c. Priekule, BW 34141 Skrunda, RKr XVI 133 Rucava, Iz VIII 1, 72, 75 Gavieze, *dujām* RKr XVI 257 Raņķi, l. c. 107 Rucava, BW 14271 Renda, BB XXVII 322³ Ezere, l. c. 326 Dufbe, nuo *dujāme* raibuļām BW 716 Kazdanga, *dujuos* loc. pl. BB XXVII 326 Saka, Iz VIII 75 Gavieze, Rucava; *dujatā* „zu zweien“ Gramzda > *duita* Kalēti, *dujād* Sārnate || *duvējād* Alsunga BB XXVII 326, *duvējāds* RKr XVI 76 Raņķi, BW 365,1 (V 447) Kuld. Jaunmuīža, *duvējāds* „двоикий“ Alsunga, Eņbūte Iz VIII 1, 76; 5) *guoje* „guove“ Lub-Ezere BB XXVII 327, *guōjs*² „guovis“ nom. pl. Dundanga Iz VIII 1, 75, *guojes* BW 4247, 10569,2 v.; 28988 v., 29315 Sasmaka, 31622 Dund., ālavu *guoju* acc. s. 19008,1 v. Dund., simtam nāk *guojus*, vērsus¹) gen. pl. 4881 Rinda; 6) es... *kaju* „kavu“ RKr XVI 182 Rucava; 7) *nuo-žujuši* BW 13717 v. Alsunga, Kandava; tev rijiņa pus-*žujuse* 31598,1 Alsunga; 8) *pamuja* „pamuve“ Nīca RKr XVI 101, Rūjiena U; 9) *pujuse* „puvusi“ BW 19283 v. Jaunmuīža, *nuopujušas* 31175 v. Raņķi, *sapujušas* 18775 v. Dundanga; 10) *stāju* „stāvu“ Rucava RKr XVI 94; 11) *šuju* „šuvu“ BW 7386,2 v. (V 533) Jaunmuīža, 7389,1 Raņķi RKr XVI 140, *šuja* „šuva“ BW 1805 Alsunga, 5707,1 v. Aizupe, Kandava, Raņķi RKr XVI 74, *šujat* BW 23819 Dūre, *piešujam* 20509,1 Ēduole; 12) *tuju* „arti“ BW 10889 Ēduole, 10682,2 (V 564) Jaunmuīža, 13239 Kuld. Kalnmuīža, 14163 v. Cīrava, 18134 Kabile, 21365 v. Sasmaka < *tuvu* 22412 Priekule, 22385 Dzirciems, Tingere, 22386 Mežuotne, 22410 Meirēni Kēsų aps. (v. š. *tyvu* 22413,1 v., *tālu* 22415, *tiuli* 22413,1; l. t. y. / iš v); *tuji* „tuvu“ 12409,10 v. Efigure, *tuj* Tāmi Iz VIII 1, 75, BB XXVII 324, *tujējs* „tuvējis“ Āzupe RKr XVII 59; 13) *zuje* īvande < *zuve* arba *zuvis* Kabile, *zūs* Gramzda < *zuws* BB XXVII 324, *zuj* arba *zāj* „zuvu“ gen. pl. Dundanga, Puze, Ārlava Iz VIII 1, 75.

159. Šnektose del v kaitaliojimos su j tarpu balsių (šuvu || šuju „siuvù“, guoves || guojės „kārvēs“) gali kartais atsirasti senėlesnio j vietoje naujadaras v. Žodį *dzija* „gija“ daug kas rašo dzive arba dziva: *dzives* gen. s. BW 1171 Ēduole, 35152,2 v. Rāva, acc. pl.

¹) Daugiskaitos kilmininko galūnė -us pažįsta ir kitur Kuršo žemėje: viene *dēls* (< *dēlus) māmiņe dat. s. BW 19048 Dundanga, braucat *maikšus* eglīnai 19782 Vērgale.

16534,1 Rāva, nom. pl. RKr XVII 32* Raņķi, *dzīvi* vērpt BW 731 Gruob. aps. (Tuosmare, Nica), 8402,3 Gavieze, l. c. 4 v. Bārtava, Kazdanga, Rāva, *dzīvas* tīt 4384,7 v., 6991,3 Dundaga, *dzīvītā* 21450 Kruote, l. c. 1 Virga. Ar čia dzīve nēra tiktai rašoma lytis šnekamšios *dzija* (v. š. *dzīje*) vietoje?

160. Kuršo latvių šnektose išrieda epentcēzē iš kuršių kalbės ypatybės minkštinti priebalsius prieš i, j ir e. Priebalsių minkštėjimą dar ir šandie tebepažįstą Kuršo latviai (Endzelīns BB XXVII 315³): *nāc ēst* Zlēkas, *pazudaš* „pazudusi“, *māt* „māte“, *dzegež* „dzege“, *vālaž* „vāluodze“ Dziņas (Sirgen), te *paš*, *sašes* nom. s. „locutus“, *nāž* „nazi“ acc. s. Piltene, *ašs* „acis“ nom. pl., *toufinas* (loc. pl.) *gađijas* Zūras, *nenuosūņe* 3 praet., *dārbem* dat. pl. Užava, *vālaž* „vāluodze“, *balaišs* „baluōdis“ Užava, *vāert* „vārti“ Puope.

Ilgainiui minkštieji priebalsiai pradeda asimiluojamai veikti savo kaimyną balsį. Šituo veiksmu balsis pavirsta dvibalsiu.

I ai (ai), ae: 1) *balaišs* „baluōdis“ Užava BB XXVII 315³, 2) veciem *cigañiem* BW 20884 Ēduole, *cigañs* 28262,1 v. Ventspils; Turku *čigañiem* 20271 Sasmaka, *ōigañ* meitiņ RKr XVI 132 Staldz., 3) *gluodañiņu* (var. zalkšu luoks) gruoža BW 34105 Zūras, 4) *kaļžak* „kažuoks“ Ugāle Bz. Lett. Dial. 151, 5) kur tu *maen* redzē? Staldz. RKr XVI 97, *maeni* guldnēj l. c. 192, 6) *naezs paēlik* „nazis palika“ Sarkanmuižas pag. (Staldz.) l. c. 132, 7) *pañrīt* Nordwestkurland Bz. Lett. Dial. 100 ff. (BG 293), Saka l. c. 112, U s. v. übermorgen, BW 2021,2 Skrunda, 12638 v. Sasmaka, 25083 Sakalejas Apriki Ožp. aps.; FBR III 44 Briņķi < *pañrītu* „parītu“ U s. v. übermorgen. Mūsų žodj kuršiai bus nunešę ir j vakarinę Vidžemę: *pañrītā* BW 1872¹ (V 896) Riktere (Siggund) Rygos aps., 8) *paēlika* groezidams Užava, Ventspils, Staldzene RKr XVI 67, 3) *paēte* „pati“ Ventspils l. c. XVII 26, 10) melni *spaññi* „spaññi“ BW 17932 v. Ance < vok. *Spann* „kibiras“, 11) *vālaž* „vāluodze“ Užava BB XXVII 315³, 12) *vāert* „vārti“ Puope l. c.

II ei (ei): 1) *ecešām* „ecēšām“ BW 15705,16 Rudbārži. Iš čia matyti, kad dar nesenai tebebūta š minkšto; 2) *eidans* „ēdiens“ Dundanga, *ēdanēs* Ārlava Bz. Lett. Dial. 151, *ēdan* acc. Dund. l. c. 55, *ēdēns* l. c. 100, Iz VIII 1, 58, *eid* 2 s. imperat. Ēduole l. c. 33 (inf. *ēst* < **ēstu* sup.), *ēds* „ēdis“ Dzirciems Jelg. RKr II 155, es *eid* BW 4446,2 v. *eid* 3 pers. 19190,1 Ārlava, ļaudis *ēda* < **ēdē* 1470 Renda, *ēdmans* „ēdminis“ Valgale Bz. Lett. Dial. 151, *ēdanē* „ēdināja“ BW 4446,2 v. Dundanga, 2) *leicāns* Dund., *leicānēs* Ārl. Bz. Lett. Dial. 151, *leicēns* „lēciens“ Iz VIII 1, 58, 3) *lēdzirkne* BW 21871,6 v. (kur?) : *lēdzirknīte* 32392, *lēdzeksnīte* l. c. var. „lie. lēgersta“, 4) *izgudreimi* tautas nāca 14675 Nica, 5) *kleipe* loc. s. 4446,2 v. Ārlava, 17952 Dund. „klēpī“, 6) siekiem vaud *meļruodami* „mēridami“ 30703,11 Bldiene, 7) *meļtelis* „mētelis“ 33852,1 v. Kabilē, l. c. 4 v. Kandava, 33682,7 v. Cīrava, 33973 v. Zlēkas, caur... *meļtal* „mētelī“ 33981,1 Rinda, 8) *peic* „pēc“ Nurmuiža Bz. Lett. Dial. 104, Dzirciems Jelg. RKr II 155, BW 7426; 24739,1 Rinde, 8438 Sasmaka < pēc < *pēdis* (vis-pēdis BW 18867 v. Nica), *peicak* „pēcāk“ 14628 Dzirciems; *kāpeic* FBR III 45 Briņķi; *peide* vasariņ „pēdēja“ 27305 Sasmaka, 9) *reitiņi* „Tormentil“ Elvers RKr XVI 16, Std I 223, 398, II 768 || *retēji* Std., *retēli* Rauna, *retiņi* Wellig Beitr. 99, 10) es *seid* „ich sitze“ Valgale Bz. Lett. Dial. 137, 3 praes. Felixberg Iz VIII 1, 33, BW 3704; 9223,5 v.; 21369 v.; 25273 v. Sasmaka, 21365 v. Ārlava, 2 s. imperat. 1429 v. Renda, Iz VIII 1, 33 Felixberg, *seiz* „sēž, sēdi“ 3 praes. 2206,3 Rideļi, 6100,3 v. Dzirciems, *seide* „sēdēja“ 1083,2 (I 873) Sasmaka, liek man *seidet*, es *neseidu*... kuo *seidešu* 14677 Renda, *neseide* „nesēdēju“ 21365 v. Ārlava, l. c. 1 Sasmaka; *apseiduos* Ārlava, apseides 1 s. praet. Sasmaka 18875 v., *iesēides* „iesēduos“ 17875,13 Ārlava, *nuoseidet* Jelg. RKr II 155 Dzirciems; 11) *sveipji* „Russ“ BGr I 73 < *svēipji* = *svēpi* U „kvēpes“.

III uī: 1) *at-buīlēt*³ „stumpf machen“ Kandava ME 151 < buīl- < buoi- : *atbuolēt* „stumpf hauen“ ME, 2) *gruīži* „mēsli“ < gruži BW 26244,1 v. Priekule, 3) *guīdr* vārd „gudri vārdi“ Užava, Ventspils, Staldzene RKr XVI 67, 4) *kluicēns* Lange „Kranich“ Std I 111, 387 : lyb. *klūk* „Schwan, guļbē“ < kurš., 5) uz *puisiti* dalījām BW 16527,1 Kursiši, 6) *suikis* „suvēns“ U s. v. Ferkel, *suikis* (K. Pētersons), *suikens* BW 2887,1 Vērgale < *sukis* U „Halbschwein“, *pus-sukis* BW 20879, 29137 v. Priekule, 34380 v. Kabilē, *sukēns* „čūcis“ 28838,1 Kursiši < kurš. *sufa*- < **sutja*-, 7) *suin* rūnej „suni rūnija“ Staldzene ties Ventpiliu RKr XVI 132.

161. Epentezē be Kuršo latvių pažįsta ir Klaipėdos-Priekulės apylinkės žemaičiai (Mit I 36, KZ XLIV 311). Ir latviai ir žemaičiai šią kalbos apraišką bus gavę iš kuršių.

Epentezė rodo šie žodžiai: 1) *knuisis* „Staubmücke“ D¹¹ I 14, Mit I 80 (Klp.), Bz² 127, *kniušsis* Yl., Slnt.¹ < kurš. = la-kurš. *knusis* BW 29284,4 v.; 31795,4 || *knaūsis*

„Staubfliege, Staubmücke“ 29284,4; 30498,3, 4; 34747; ž. *kušsis* „mažasis uodas“ Kv., Als., Slnt. < *kuišsis* < kurš. = prV. *cussis* „Mücke“ || š. v. ž. *kuišytis*¹⁾ Klp. „sich reiben (wenn es juckt), sich schubben“ < kurš. *kuiš-* || *kūsulas* „kušsis, мовка“ Erz. : skr. *kušāti*, *kušnāti* „reisst, zerrt“ Bg⁶ LXVI 223; 2) *nūmirulis* „Epilepsie“ Bz² 147 = *nūmirulis* K¹ s. v. Epilepsie; 3) *puikys* „Kaulbarsch“ Frischbier Preuss. Sprichwörter² 292 (Mit II 36), Lpn 99, „jazgarz“ K 152a (ž.) < kurš. IF XXXIII 120 = ž. *puokys* Rt., *puokis* (v. š. *pōukys*) Ms., Slnt. „perca cernua“; 4) *pasi-pūišes* „pasišveitęs“ Bz² 160 < *pūiši* 2 s. praes. „pūošī“; 5) *rūinis* „Seehund“ Bz² 166 < kurš. = *rūonis* (v. š. *rōuņis*) Krtn., Plng. = la. *ruōnis* „julga“ U s. v. Seehund; 6) *stuigis* „der Stoss am Wagen“ Bz² 178 = la. *stuģi* „die Stützen, welche das am Lande auf Rollen stehende Boot halten“ Eñgure Bz. Lett. Dial. 176 < sen. kurš. **studai*.

162. Kuršo latviai drauge su Kōpų (Nehrung) latviais garso *ž* (dz) vietoje kartais ištaria *z*. Ir šią kalbos ypatybę latviams bus suteikę sulatvėjusieji kuršiai. XIII amžiaus Kuršo žemės vardynas rodo, kad kai-kuriose kuršių kalbos šnektose senėlesnio *dz* vietoje jau ir tuomet tarta *z* (žr. a. § 139).

Kuršo latviai šių žodžių garsą *ž* (dz iš *g*) ištaria *z*: 1) ierzeklis Ēduole U „in-gérklis“ < **ie-zērklis* = *iedzērklis*; 2) *zēlt*, zaldīt (lyties **galdīt* vietoje), sazaldīt U s. v. versengen (von Nessel), nātres *zēl* oder *dzel* „die Nessel brennt“ U s. v. Nessel; nātre muti *zeldināja* BW 14675,1 Krūte, cf. 6633 Padure, 6647 Āzpute, l. c. var. Dūre, Ruokaiši, 21745 Rāvā, [*azeldināt* ME 137 Bīrži < sēl.], nātrīte, *nezilini!* 9369 Ēduole, *zilināt* „gēlti“ 21821 Kuldīga, 21745,1 (V 633) Talsi, *zēlums* U s. v. Stich „gēlimas Ds.“; 3) *zeltēt*, nuo- „gelb färben“ Std II 273, *zeltēns zeltāns* „gelb“ 273, 294, *zeltums* oder *dzeltēnums* pautā „Dotter“ 180, pautā, uolas *dzeltums* 226; Palsmanēs (Valkos aps.) *zeltes* „dzeltēs, gēltos“ (žolē) BW 7142 v. del žodžio geografijos veikiau bus sēliškos ne-kaip kuršiškos kilmės žodis; 4) *ziedi* U = *dziedi* BW 19944 „sijas“ Rudbārži. Ar čia *z* ne = aist. ž? 5) *zievu* „ich wohne“ Pilkupas < *dzievu*, *zēfti* „dzeft“ l. c. Bz; 6) *mes zirdime* „girdime“ Praetorius (ed. Pierson) 124: 7) vok. Sirgen (la. Zires muiža U) netoli nuo Užiavos upės, į vakarus nuo Piltėnės, Ventsp. aps. < kurš. *Zirja* < *žirja* „giriā“; 8) *zīfars* „dzīfars, Bernstein“ BGr I 65 (> Rauna FBR III 72).

163. Kuršo latvių kalbos tarmė rodo, kad senovės kuršių kai-kuriose šnektose jau nebeskirta *z* (= lie. ž) nuo *ž* (= lie. g). Kuršiai, kalbėdami latviškai ir nenorėdami pasirodyti nemokšais, dažnai ištardavo *ž* (dz) tenai, kur latviai sakydavo *z* (= lie. ž). Kuršiui čia būdavo lengva suklysti, nes jis savo kalboje senąjį *dz* (*ž*) ištardavo kaip ir *z*, t. y. abudu garsu vienodai, t. y. kaip *z*. Kuršiui, kuris nebeskiria zintaro „gintāro“ nuo zīdro „žydro“, sunku yra besuvalkyti, kuriuose jo kalbos žodžiuose *z* kalbant latviškai reikėtų pakeisti latvišku garsu *dz*, kur vėl tą-patį *z* palikti neliestą. Kuršis, pastebėjęs, kad jo žodžius zansis, pazinti, zerti „gerti“ latvis ištaria zūos(i)s, pazīt, dzeft, lengvai gali zintarą paversti zītaru (iš tikrųjų turėtų būti dzīfars), o zīdrą... dzīdrū „žydrū“.

Kur Kuršo latviai garso *z* (= lie. ž) vietoje turi *dz*, tenai visur kalti yra senovės kuršiai, kurie nesugebėjo tiksliai sulatvinti savo kalbos žodžių. Šisai *dz* iš *z* yra „hyper-normalismus“.

164. *Z* vietoje randame *dz* šiuose žodžiuose: 1) aiz-mildze < aizmilze U s. v. Nagelgeschwür : lie. *užmilžti* „la. āizmi/žt, eiternd anschwellen“ J s. v. gebenē; 2) *dzeltēt* Lange „zerkauen“ Std II 721, gewöhnlicher *zelēt* „besabeln“ Wellig Beitr. 34 = ž. *želėti* „pa-lengva kashoti be dantų“ Kv., Slnt., J s. v. čiauroti; 3) sarti *dzīdris* ābuoliņš BW 23027 v. Dundanga, *dzīdrī* (parašyta: dzīdri) bēri kumeliņi 29793,1 v. : ž. *žydras*, *žydra* f. „caeruleus“ Rt., Ms., „hellblau“ Klp., Prk.; 4) *dziŋkles* U s. v. Schafschere, Schere, M s. v. žirklē, Vald. s. v. ножницы, BW 2206,3 (V 475) Kabile, 5313,1 v. Renda, 8515,3 v. Kazdanga, FBR III 93 Jaunpils, l. c. 45 Briņki, kurš. la. = la. r. *ziŋkles* Bz. Lett. Dial. 77, BGr I 65, 108, II 406; Žiemgalos latviai saką irgi dzirkles BW 30794 v. Liel-Platuone; 5) *dzirneklis* (zirnaksis Lange) „ziŋnēklis, Spinne“ Std II 550, *dziŋnākslis* Briņki Ožp. aps. FBR III 43, *zirnēklis* wāre vielleicht besser zu halten, als *dzirnēklis* Wellig Beitr. 35. Žiemgalos latviai ištaria dzirnaksis (ar -nā-?) BW 21974,1 Džūkste; 6) *dzuoss* „zūoss“ Sveiciems (Neu-Salis) FBR III 72, Iz VIII 1, 19. Kadangi vakarinės Vidžemės kolonizacija yra ėjusi iš Kuršo, tai zuosis tegalėjo pavirsti dzuosim tiktai sulatvėjusio kuršio lūpose. Plg. Salacės žodį nepadzīkst „tu nepazīsti“ BW 12979,1 v. Rūje-niečiai, Salacės artimieji kajmynai, *z* vietoje ištaria *dz* FBR III 48; 7) *vidzēt* „mirdzēt“

1) *Kušiŋotis* „kasytis“ Slnt¹.

Sasmaka RKr XVII 63, *vidz* „kviť, zvērūo“ BW 33816,2 Sasmaka, kas spīdēja, kas *vidzēja* 32720,1 (V 693) Kursiši, *vidzu vidz* ezeriņš 6206 Sasmaka = *vizēt* 33817 Cīrava, „flittern“ Std. Vērdzeles „vērzeles, Pferdesielen, Geschirr“ BW 27416 v. (Zelgauska Kēsu aps.) del žodžio geografijos be nebus tik sėliškos kilmės žodis?

Dzirklių rūšies „hypernormalismus“ yra ir: džegus „žegus, žagus, lie. žagulys“ BW 12598 Liel-Ezere (Kuld. aps.), Stūru muiža (Tuk. aps.); *Džūkste*² (Žiemgalos vietovardis) „vok. Siuxt“ (< *Džūkstes* upe — Lielupės kair. intakas Konv. vārdn. 335, 2099) > *Džūkstenieki* BW 12850 || la. *žūt* „džiūti“, *žaūt* „džiāuti“.

165. Visà čia aikštēn iškeltōj: mēdžiaga verčia kalbiniškā paskēlbtī XIII amžiaus žiemine Kuršo dalj, kurioje šiandie gyvena latviai, ne latvių, bet kuršių tautōs žeme.

Žieminiai kuršiai išvirsta latviais dar prieš 1631 metus (žr. a. § 134). Kuršiai vargu bus pradėję latvėti prieš XIII amžių. Kuršių kalbos žodyne, su kuriuo susipažino latviai jau įsikūrę Kurše, nėra tokių žodžių, kurie rodytų pralatviškąją gadynę, t. y. jau tada latviai senovės žodžius *rañ-kā*, *peñkjei*, *viñkšn-ā* ir *luñk-a* (neutrum) jau ištarydavo naujoviškai *rūoka*, *pieci*, *vīksna* ir *lūks*.

Žieminės Kuršo dalies, kuri šiandie yra latviška, XIII amžiuje dar tebebūta kuršiškos. Tuo-patim metu ir pietinė Kuršo dalis, kurioje šiandie begyvena žemaičiai, nebus dar buvusi visai lietuviška, nes dar čia tuomet tarp ateivių mažumos tebegyventa daugumoje senųjų kuršių.

166. Apsidirbę su latviškąja Kuršo dalimi, imsime ieškoti kuršių kalbos liekanų žemaitiškojoje Kuršo dalyje. Visupirma gausime susipažinti su XIII amžiaus pietinės žemaitiškosios Kuršo dalies vietovardžiais. Jie padės mums suvaidyti kuršių kalbos ypatybes ir sutapatinti su šiandienykščiais Žemaičių vietovardžiais.

Duvzarės srities vietovardžiai: 1) 1253 m. Empilten arba 1291 m. Ampillen LU I 673 = ž. *Ipiltis* „Импилты“ (Senoji ir Naujoji Ipiltis) į pietų rytus nuo Rūkiavos (la. Rucava). 1253 m. vietovardžiai Damis, Treckne, Rutzowe, Papissen ir Virga (= ž. *Virga*, v. š. *Vērga* Slnt.¹) pridera latviškojon Kuršo dalin. Vietovardžiams Loke¹) (var. Lobe), Pretzele, Birstele²) Patteycias (var. Pacleten, Pacleitias), Peynis ir Warze nėsame suradę lygmenų nei Bylenšteinas BG 230, nei aš.

Keklio (kurš. *Ceklis*) srities vietovardžiai: 2) Ilze = ? *ilgis* — Platelių ir Telšių ap. ežerai, 3) Appusse = Опусыя — село Вешвянской вол. S., 4) Zesele = *Gesalaī* „Гесуляйс“ — Ylakių par. soda VŠ I 52 < kurš. *[D]Zesalai*, 5) Maysedis = *Mōsēdis* — miestelis prie Bārtuvos upės, į pietus nuo Skuodo, 6) Lobe — *Luobā* (v. š. *Lōubā*) — Bārtuvos upės intakas, iš kur Лубы (= *Luobā* Slnt.¹) — въ Грустяхъ S, Лубяны — имѣние въ Грустенской вол. S, 7) Nateye (1291 m. Natagie) < kurš. **Nāteja* = ž. *Nōtē* — Salanto intakas < **Nātjā*, *Notēnai* — miestelis, į pietus nuo Skuodo, 1589 m. Натенайте — село въ им. Гравяхъ, Крож. вол. S, 1595 m. Натены — село въ Гинтилиш. вол. S, 1575 m. Натяны — Kražių val. dvaras prie upelio (**Nočios*??) S || la. *Nāt-enieki* BW 12825,4 v. Ēduole, 8) Calnefeme = ?, 9) Birliue = *Biržinēnai* — prie Virvyčios upės, tarp Luokės ir Viešvėnų, 10) Grefe = ž. *Grīēžē* (v. š. *Grējēžē*), la. *Griēze* „vok. Grösen“ prie Vārduvos ir Ventos santakio, Židikų val., 11) Vesete = *Viešētē* (v. š. *Vēišētē* Slnt.¹) — Tirkšlių par. upė, Ventos intakas VŠ I 50, 12) Spermes (var. Spernes) = ?, 13) Dobe(n)³) = *Duobēnai* (v. š. *Dūbienā*) — tarp Virvyčios ir Ventos, į šiaurės vakarus nuo Luokės, 14) Pilene = ?, 15) Remtene = *Remtē* (v. š. *Rēmte*) — Videikių sodos ežeras Plungės ap., 16) Zelecoten = ?, 17) Zelende = *Gelindēnai* — Alsėdžių par. soda VŠ I 47 < kurš. *[D]Zelenda* = ž. **Gelenda* > 1586 m. По-геленда — нива урочищемъ въ Гонипровѣ, Крож. вол. S, 18) Zekulmīeme (1291 m. Zeculefeme) = ?, 19) Bebrungis = *Babrūngas* — Minijos intakas Plūngės par., 20) Garde = *Gārdē* — Sedos par. soda prie Varduvos upės arba (BG 238) „Žem. Kalvarija“, kurią seniau vadinę *Gardais*. Treti *Gardai* „Горды“ esą Gargždų valsčiuje, o ketvirti — ant Dubysos, nuo Kelmės į žiemius, 21) Embare = *Imbarē* — prie Bleiūdžiaivos upės, į pietus nuo Salantų, 22) Pomenie = Поминие (*Paminijēs* — Rietavo par.; VŠ I 58 -jos) — 6 vietovės prie *Minijos* upės, į vakarus nuo Žarėnų, o į žiemius nuo Rietavo, 23) Zegere = *Gegrēnai* — bažnytkiemis, į vakarus nuo Žem. Kalvarijos VŠ I 47 < kurš. *[D]Zegre*; del vardo galūnės plg. vietovardį *Plūngē* = 1589 m. Плуңгяны S < **Plūngēnai*, 24) Grunste (var. Grumste) = *Grūstē* — Sedos ap. soda (Грусте — имѣние въ Грустен. вол., надъ рѣч. Бродомемъ 1578 m. S) < kurš. *Grunste*, 25) Newarie = *Nevarēnai* — miestelis,

¹) Salantų apylinkėje yra *Lūko* (nom. s. Lūkas) pavardė (A. Salys). ²) La. *Birstele* — Vartojos upės kair. intakas, kuris teka nuo Priekulės pro Treknius, Gramzdą ir Kalėtą (A. Salys). ³) Yra Liepojos apylinkėje *Dubinų* (v. š. *Dōbēnā* žem.) karčema (A. Salys).

tarp Telšių ir Tirkšlių, 26) Vitwiten (Vicwiten) = la. *Vitvite* — Graždo par. upė BG 240 yra latviškojoje Kuršo dalyje, 27) Duzene = ?, 28) Aliseiden = *Alsėdžiai* — miestelis prie Srúojos upės, į šiaurės vakarus nuo Telšių, 29) Leypiafeme — *Lieplaukė* — Telšių ap. miestelis || *Lieplaukis* — Plungės par. soda VŠ I 43, 30) Pretzitwe = ?, 31) *Eykaswe* (var. *Eycayswe*, *Ekaswe*) = ?, 32) Cartine = *Kařtena* (v. š. *Kārtēna*) — miestelis Alanto ir Minijos santakyje, 33) Sare = *Žarėnai* — miestelis prie Žarnės (acc. s. Žařna) upės (Minijos intakas), tarp Telšių ir Tvėrų. Antrieji *Žarėnai* stovi prie Žarės upės, tarp Papilės ir Šakynos. Šeduvos par. (Brijagalės sodžiaus lauke) esanti kita *Žarė* — gili loma su šulneliu viduryje P, 34) Gar(i)sda = *Gargždař*, *Gārgžde* — miestelis prie Gārgždupio, įtekančio Minijon iš kairės šalies, į rytus nuo Klaipėdos. XIII amžiaus Garsda galėjo būti ir kitais Gargždařs: *Gargždař* — Tirkšlių par. VŠ I 49, *Gārgžde* arba *Gargždėlė* — Salantų par. koplyčia ir soda (lygumoje, žvirgždyne) Sr., I. Goržd-upie — okolica, gm. Dorbiany, pow. telszewski SG XV 524, Горждыне — Žarėnų (Telšių ap.) val. vėjinis malūnas || ž. *gargždas* „zvirždas, Kies“, la. *gargzda* „grauer sandiger Boden“ Bg¹ 134, Bg⁵ LXV 310, LXX 251, 1584—99 m. Гаржде подъ липою — нива урочищемъ въ им. Лабуновѣ, Корклян. вол. S, 35) Pregetwe = ?, 36) Gandingen = *Gandingà* (v. š. *Gōn'dīngā*) — Plungės par. soda, 37) Appule (853 m. Apulia) = *Apuolė* (v. š. *Apūlė*) — Skuodo par. soda ir dvaras, 38) Scoden (var. Schoden) = *Skuodas* (v. š. *Skūoc*) — miestelis prie Bártuvos upės, la. *Skuode* „Schoden in Litauen“ Std I 381, II 747, BW 20364 arba *Skuoda* 20364,4 (Nica), 39) Sansugale = *Žasūgala* — kalnas tarp Viržuvėnų (I. Janopol) ir Lučkės (I. Łukniki) Jn., Жонсугалась — 2 селенія (prie Virvyčios upės) Ворненской вол., 40) Vieswe (skaityk Weswe) = *Viešvėnai*¹⁾ — miestelis, tarp Telšių ir Žarėnų, 41) Pytwe (Pytwe) = I. *Pejtwi* — Babrungo intakas, Plungės p. < š. v. ž. *Pejtwė*; Питвейнай — село Жомойтскихъ канониковъ, въ Гондынг. вол., подлѣ им. Явойшишекъ 1584 m. S, 42) Nedinge = *Meding-ėnai* — miestelis prie Minijos, tarp Žarėnų ir Rietavo, 43) Letzime = *Lekėmė* — Plungės par. dvarelis ir keli vienasėdžiai VŠ I 43, 1589 m. Лекиямы S < ž. **Lekimėnai* < kurš. *Lecime*. XIII amžiaus Letzime negali būti mūsų Lenkimais (prie Šventosios, netoli Skuodo) BG 243, nes kuršių kalboje dvišalsis *en* nėra virtęs junginiu *ie*, 44) Retuwe (Retowe) = 1575 m. Петово — miestelis prie Jūros upės < ž. **Rfetuva* < kurš. *Rietāvas* yra skolinys iš lenk. *Retowo*, su kuria lytim žemaičiams tekdavo dažnai susidurti kunigaikščio Oginskio raštinėje. Rietāvo vardą seniau žemaičiai ištardavo *Rfetuva*, 45) Amelinge Bg¹¹ 73 < kurš. *Amelinga* = ?

Mėguvos srities vietovardžiai: 46) Matwa (1291 m. Matuwa) = ?, 47) Govrene (1291 m. Gaurene) = ?, 48) Palange = *Palangà* „vok. Polangen“, 49) Maytinite = ?, 50) Caucas (v. Kaukis) = ?, 51) Dwiristis (1258 m. Duwirstene) = ?, 52) Dupie = ?, 53) Nebarge = ?, 54) Lasdine (Laxdine) = *Lazdin-iňkai* — Darbėnų par. soda, 55) Aggemine = *Akmenà* (ž. *Akminà*) — pro Kretingą tekanti upė, kurios žemupį vokiečiai vadina „Dange“, 56) Cretyn (Kretene) = *Krėtinga*.

Pilsoto srities vietovardžiai: 57) Mutene, Mutina = ?, 58) Akitte = vok. *Ekitten* (lie. *Ekečiai*, v. š. **Eketā*) — Klaipėdos var. dvaras, 59) Calaten = vok. *Kollaten* — dvaras už 8—10 varstų nuo Klaipėdos į žiemius, lie. **Kaločiai* (?), 60) Sarde = vok. *Sarden* — soda už 7 varstų į pietų rytus nuo Klaipėdos, lie. **Žardė*, 61) Octen 1291 m. = ?, 62) Drivenė (pratum) = ?, 63) castellatura Poys = vok. *Pöszen* — Klaipėdos valsčiaus soda, 64) terra Twertikini = ?, 65) Negelite = ?, 66) Sutelite (Suttelite) = ?, 67) Lassiten = ?, 68) Danga arba Minie (upė) = *Minija*, 69) Galmene 1291 m. (castrum, mons) = ?, 70) Pelliten (Pellicen) = ?, 71) Memele (upė) = *Nėmunas*.

167. Ir pietinio Kuršo vietovardžiai kuršių kalbai rodo tas-pačias kalbos savybes, su kuriomis jau esame susidūrę žieminiam Kurše. Pietų Zelende BG 238 (prakurš. **Gelende* > ž. *Gelind-ėnai*) garsų likimu niekuo nesiskiria nuo žemių Kuršo Sentacės (1422 m. Sentatze BG 452) žr. a. § 136, 140.

Ir pietiniai ir žieminiai kuršiai XIII amžiuje minkštuosius *k* ir *g* jau ištaria *c*, (*d*) *z*. Ir abeji kuršiai, kaip prūsai ir lietuviai, dvibalsiuose *n* išlaiko sveiką: Sansugale BG 243 „Žasūgala“, Embare 239 „Imbarė“ || pr. *en-*, la. *ie-* < **en-*, Empilten 231 „piltis“ < kurš. *Empilts* || *en-* „i“.

Pietiniam Kuršui *c* iš *k* rodo šiuodu vietovardžiu: Pretzitwe BG 241 < *Priek-*, Letzime 243 „ž. Lekėmė“ || XVI amž. Лекиямы.

Minkštojo *g* vietoje pietiniam Kuršui rodo (*d*) *z* šie vardai: Zesele BG 235 „Gesalai“, Zelende 238 „Gelindėnai“, Zegere 239 „Gegrėnai“.

1) Yra ir *Viešvės* upelis (P. Genys iš Telšių).

168. Lekēmē „kurš. Lecime“, Rūkiava „la. < kurš. Rucava (1253 m. Rutzowe BG 231)“ ir Gegr-ėnai „kurš. (D)Zegre“ rodo, kad pirmųjų žemaičių įsibrauta Kuršo žemėn dar tuo metu, kai patys kuršiai XIII amžiaus garsų *c* ir *(d)z* vietoje dar tebeištarydavo vienodai su lietuviais *k* ir *g*. Vadinas, žemaičių Kurše įsikurta dar tuomet, kai Lečimės, Ručavos ir Džegrės kuršiai dar tebeištarydavo Lėkēmē, Ručavā ir Ėgrėrē.

169. XIII amžiuje kuršiai bus jau tarę *z, s* senovės garsų *ž, š* vietoje. Tai rodo ne tiktai šiandienykštė Kuršo latvių tarmė su kuršiškos kilmės žodžiais, bet ir Kuršo žemaičiai. Žemaičių *peizoti* „keñnoti, oczernić, wypeckać; klėisti, marnować“ || la. *ap-peizēt* „schädigen, abschlagen“, *at-peizēt* „verzehren“ ME, *zufdoti* „galabyti, žudyti“ ir *runzoti* „siūruoti, linguoti“ Prk. (Bz² 166) rodo, kad kuršių garsas *ž* pradėta tarti kaipo *z* jau žemaičiams įsikūrus Kurše.

Viešėtė (1253 m. Vesete BG 237), Viešv-ėnai „1253 m. Vieswe 243“, Grėžė „Greife 236 = la. Griēze“, Žarėnai „Sare 241“ ir Žasūgala „Sansugale 243“ rodo, kad žemaičių visos šios vietos pasiekta jau keli šimtai metų prieš XIII amžių. Labai senai bus žemaičiai susipažinę ir su žieminio Kuršo Ązputės „Hasenpot“ miestu, nes XIII amžiaus pažintim šiandie žemaičiai neištartų *Ožputė* (v. š. *Vúošputė*). Šačių (nom. Šātės) miestelio vardą drauge su Šātės upe laikome kuršišku del žieminio Kuršo balos vardo *Sate*: 1439 m. „eyn brok Sate-purwe“ BG 455.

Kuršo žemės vietų vardai rodo, kad lietuvių kūrimosi pradžia siekia dar tos gadynės, kada kuršiai, kaip ir lietuviai, dar tebeištarydavo ne tiktai *k, g* (Rūkiava, Gegrėnai), bet ir *š, ž* (Šātės, Ožputė). Visus šituos garsus senoviškai bus tebetarę kuršiai savo įsikūrimo metu, kada juos slavėnų stumiami lietuviai atvarė į Baltijos pajūrį. Tai bus atsitikę VI—IX amžiaus tarpe. 853 metais švedai randa kuršius jau Liepójos — Skuōdo (*Apuōlē*) apylinkėje.

170. Kuršių kalboje priebalsiai *š, ž* pradeda virsti garsais *s, z* tuomet, kai senovės sómų (lýbių protėvių) dalis jau suspėjo sukuršėti. Kuršėdami lýbiai įneša nesenai išmoktōn kalbōn vieną-antrą lýbių garsyno savybę. Kuršių kalbos garsus *š, ž* lýbiai turi ištarti *s, z*, del to kad jų kalbai pirmieji garsai yra visai svetimi.

Iš „Aisčių praeities vietų vardų šviesoje“ (Kaunas 1924, p. 10, 17) patiriame, kad XIII amžiaus garsus *s, z* ne tiktai kuršiai, bet ir sėliai, žiemgáliai ir lātviai (latgáliai) dar tebeištarydavo senoviškai, t. y. kaipo *š, ž*, VI—VIII amžiuose. Tais amžiais jie ir bus įsikūrę tose žėmėse, kur juos randa IX—XIII amžių būtovė (istorija).

171. VI amžiuje visi rytiečiai áisčiai (lietuviai, latviai, žiemgáliai, sėliai ir kuršiai) sujunda, nes juos tuomet išjudina slavėnai, pradėję spiesti iš savo tėvynės — iš anapus Pripeties — pagal Dnieprą, Sožį ir Bereziną, kurių pakraščiais tuomet gyveno lietūviai. Lietuviai buvo VI amžiuje ir šiandie tebėra ryčiausi iš visų rytiečių áisčių.

Užpriepčio slavėnai įsigrūda augštutinio Padnieprio, Pasožio ir Paberezinio Lietuvōn ir tuo priverčia lietuvius pasitraukti vakarų linkui. Slavėnų stumiami lietuviai traukdami priverčia vieną paskui kitą pasitraukti vakarinius lietuvių kaimynus. Lietuviams lipa ant kojų slavėnai. Lietuviai savo žaru stumia latvius (latgaliūs) su žiemgáliais. Latviai ir žiemgáliai, kuriuos varo iš rytų pusės slavėnų pašonėn baksnojami lietuviai, išjudina sėlius ir kuršius.

Anuomet prasidėjusios tautų stumdynės vargu bus trukusios vėliau kaip iki 700 m. 853 metais Rimbertas, rašydamas apie Liepójos ir Skuōdo apylinkės kuršius, nebeatmena jų atėjimo, nes kuršiai bus čia įsikūrę bent už 150—200 metų prieš Rimbertą. 853 m. švedai kariavę kuršius, kurie jau senai (Rimbertas lotyniškai sako *olim*) esą nustoję švedų valdžios klause.

Slavėnų išjudintieji lietuviai, traukdami vakarų linkui, priverčia latgalius (pietūse) ir žiemgaliūs (žiemiuose) ištraukti iš Vilniaus žemės anon pusėn Dauguvos. Lietuviai, užėmę pietų rytinę sėlių žemės dalį, toliau nuseka paskui kuršius net iki Palangos ir Klaipėdos apylinkėi.

Visa tai turėjo įvykti dar prieš 700 metus. Tuomet dar ir latviai, žiemgáliai, sėliai ir kuršiai bus dar tebeturėję *c, dz, s, z* vietoje senuosius garsus *k, g, š, ž*, kurie dar ir šiandie tebėra sveiki ir gyvi lietuvių kalboje.

172. Iš rytiečių áisčių šiandie, kaip ir XIII amžiuje, *š, ž* vietoje teturi *s, z* tiktai tie, kuriems teko sumišti su sómiais (lýbių, ėstų, súomių protėviais). Lātgalos, Žiēmgalos ir Kuršo žemės vardyne dar šiandie nėra sunku rasti somiškos kilmės vietóvardžių. Somiškų vardų senovėje bus turėjusi ir Sėla, nors aš, suomių kalbos nemokėdamas, neesmu nė vieno sumeškeriojęs.

Senuosius š, ž latgaliai (lātviai), žiemgāļi, sēļi ir kuršiai ima tarti naujoviškai s, z, kai jų kalbomis išmoksta kalbėti sōmai. Sōmams suaistėti nereikėjo ilgo laiko: užteko trijų-keturių kartų. Aistėjimą sōmams palengvino rytiečių aisčių (latgalių, žiemgalių, sėlių, kuršių) įsibrovimas somų žemėn ir aisčių įsikūrimas sąmišriui su somais.

Prūsai irgi š, ž vietoje ištaria s, z. Šitokio ištartimo kaltiniškais galėtų būti irgi senovės sōmai, kuriuos prūsų (I amž. Aestii, II amž. Γαλινδοι καὶ Σουθινοί) kaimynais vadina Romos būtovininkai (istorininkai): Fenni, Φίννοι. Be to, čia galėjo prisidėti slavėnai ir germanai, kurie senovėje irgi nėra turėję garsų š, ž.

Taigi, garso š, ž likimas, kurį yra turėjusi latvių, žiemgalių, sėlių ir kuršių kalba, rodo, kad Kuršo žemėn pirmųjų lietuvių įtraukta bevėik vienu laiku su kuršiais, t. y. dar apie 700 metus. Iš pradžią Kurše lietuvių būta nedaug. Daugumės net apie 1250 metus lietuvių dar neturėta žemaitiškajame Kurše. Augštutiniai Pavenčiai (iki Virvýchios upei), Minijos ir Akmenos (vok. Dange) paupiai XIII amžiuje tebėra laikomi kuršių nuosavybe. Jei šis žemės plotas XIII, kaip XV—XVI amžiuose, jau būtų buvęs žemaitiškas, tai tuomet jį šaltiniai būtų vadinę žemaitišku. Vadinas, XIII amžiuje tenai gyventa kuršių daugiau negu žemaičių, todėl kaimynai daugumės vardu ir visą šią šalį vadina Kuršū (Kurland).

173. Kiek toli prieš XIII amžių žemaitiškojo Kuršo rytinės sienos siekta užu Ventės ir Jūros upių, tai tegalėsime patirti iš žemės vardyno.

Visas šiandienykštis Žemaičių plotas, net iki Nemunui ir Dubysai, dėl vietų vardų tenka paskelbti Kuršo žeme, kurion lietuviai bus pradėję brautis VI—VII amžiuje.

Žemaičių žemės vardyne yra nemaža kuršiškos kilmės vietovardžių. Kuršiškais yra laikytini tie Žemaičių vietovardžiai, kuriems bendravardžių turi latviškasis arba žieminis Kuršas. Tų vardų, kurie yra bendri abiem Kuršam, kuršiškumu mes galime visai pasikliauti, jei jų, be to, dar nepažįsta nei tikroji Lietuva, nei tikroji Latvā (Lāt-gala). Ir tie vardai, kurių turi vienas kuris arba abudu Kuršu drauge ir dar Sėlos žemė, yra laikytini irgi kuršiškais: sēļi, mat, kalbės atžvilgiu bevėik niekuo nesiskiria nuo kuršių.

174. Šie Žemaičių vietovardžiai dėl jų geografijos laikytini yra kuršiškais:

1) *ālantas* — Minijos kair. intakas Kulių par. = la. *Alanta* — Liepojos ežero intakas Gruobyno aps. || *Alantā* „Олонта“ — Nevėžio intakas Panevėžio aps. (Sėlos upė!) : *Alanga* — Jūros deš. intakas, į žiemius nuo Tauragės (dėl galūnės plg. irgi Kuršo vietovardį *Pal-angā*) || la. *Aluosta* (1338 m. Alouste, 1350 m. Allauxte LU II 316, 454) — Durbės upės intakas BG 226;

2) 1253 m. Appusse — Keklio (kurš. Ceklis) srities vietovardis BG 235 = 1578 m. Опущаны — село въ Вешвянской вол. S < lie. *Apus-ėnai* = 1253 m. Appussen — Ėduolės par. BG 197 (Ventos „Winda“ srityje), — Valtaičių par. vietovardis (Banduvos srityje) 204 < kurš. *Apuse* : 1575 m. Опусина — Vidūklės val. upė (Kuršo žemėje) S;

3) 1595 m. Арг-ойти — нивка въ Пошолтонѣ (Rasėinių ap.), возлѣ нивы Жармантишки S < lie. **Argaičiai* : la. *Ardze* — g. v. U (kur?) ; *Arga* (> *Argininkai* — Tilžės par., *Argelotai* — Gastų par. kiemas) — Gastų par. (Pakalnės aps.) upė — dėl vardo geografijos (Skalvojė!) galėtų būti prūsiškas vardas (1352 m. Argel-inken G¹);

4) *Aschpurwen* < lie. **Až-* ar **Ož-*purviai „Už-purviai“ — Priekulės par. (Klaipėdos aps.) kiemas ir dvaras, į pietų vakarus nuo Aisėnų BG 279, Kl^v 25 = *Aspurwe* (vok.) — g. v. į žiemius nuo Pikelių, latvių pusėje < la. *Az-* ar *āz-purvji*. Žemaitiškajai Kuršo daliai *až-* ar *ož-* „ažu-, už-, za“ rodo dar šie vietovardžiai: *Aschpalten* (*Ašpalčiai* Kl^v) — Lapyų par. (Pakalnės aps.) kiemas, į vakarus nuo Kaukėnų; 1593 m. Аж-лики, 1599 m. Дегенишка Ажлики = Ужлики „užlėknis“ — грунтъ въ Тельшевской вол. S, *ūžlėknis* (v. š. *ožlėknis*) — Plungės ap. ir Mosėdžio par. sodas; 1593 m. Аж-пелись, 1599 m. Ажпели = Ужпеле — имѣние въ Тверской вол. S || Пелось, Пелась, Пелы — Твėрų val. soda S < *Pelā* (upėvardis); 1599 m. Ож-лубы — село въ Грустенской вол., между рр. Лубою и Сортисъ S = Ужлубы „Užluobis“; 1328 m. „effluit ipsa Menia (= *Minia*) de lacu Hasenplute dicto“ LU II 228 — vokiečių sugadintas kurš. vardas **āz-pluote* „soda užu **Pluoto* ežero“ : *Pluotinėlis* — Žarėnų par. ežeras VŠ I 50 (*Plutinālis* Jn., *Plautinūks* arba *Plutinālis* Db., *Plaitinālis* Srl), XVI amž. Плутини(съ) — село, поле въ Жоранской вол. S. 1328 m. *Hasenplute* < *āzpluote* niekuo nesiskiria pirmąja dalim nuo 1253 m. Kuršo vietovardžio *Hasenputten* < kurš. *Āzpute* „Ožputė“ BG 204. Kuršių žodelyje *āz-* „ažu-, už-“ vokiečiai tarėsi radę „kiškį“ *Hase* : *Hasen-fuss*...

5) *Dōmija* (v. š. *Duōmeje* SInt¹) — Várduvos deš. intakas, Sedōs par. Vš I 49, SG VII 264, XII 949, *Doménai* — Sedos par. soda : 1253 m. *Damis* — Privatgut Dahmen im Kirchspiel Gramsden BG 230, la. *Dāmis* T 385 || pr. 1331 m. *Dome* G¹;

6) *Demeniai* — Skaisirio (Pakalnės aps.) par. kiemas Kl.v.³ : Demene — Kálkuonės ap. (Alūkstōs aps.) miestelis — Sėlos vietovardis;

7) 1253 m. Dupie — Keklio srities vietovardis BG 247 : 1253 m. Duppele — Pamario (Bihavelanc) srities vietovardis BG 223 > la. *Dupele* — Durbės par. muiželė, Čiravos *Dupele* U;

8) *Dūrbiniš* (A. Salys, Dūrbinas M. Barkus, Durbinas SG II 229, VI 168) — Telšių ežero (Māstis) upelis : la. *Durba* — ties Tukumu U, *Duorbe* „Durben“ Std I 379, *Duřbes* ezeriņš BW 30696 v. = 1338 m. See Durben BG 446, 1350 m. de Durbenbeke 448, 219, 281, 1260 m. in terra Curoniensi in campo juxta fluvium Durbin Sc I 97 || *Duor-bila* — g. v. BW 18714 Kabile : pr. 1340 m. Durbin, 1405 m. Durbeniken G¹ < *Durbintkai*;

9) 1591 m. Гойт-ишки — грунтъ на границѣ им. Рубежойте, въ Вешвянской вол. S, Гайт-упе — окол., ус. и фольв. Plungės ap. (Бернатовской вол.) : la. *Gaiķi* U < kurš. *Gaiŭa* : pr. Gaitiss NTh „Name eines Ackerstückes“;

10) *Gargždaĩ*, *Gārgždus* (kitus bendravardžius žr. a. § 166,34) : la. *Gārзде* U Piltenės ap. < kurš.;

11) *Gaurė* — miestelis Batakių ap., Židikių ap. dvaras, 1253 m. Govrene (1291 m. Gaurene) — Mėguvos srities vietovardis BG 246 = la. *Gaure* — Rukiaivos par. vietovė; XVI am. Гаврели, Гаврены, Гавры — имѣніе въ Тельш. вол., въ полѣ Пивянахъ, возлѣ рѣчки Вардовы S;

12) *Gėld-ėnai* — Plėtelių par. soda Vš I 51, Bg⁵ LXVII 250, XVI amž. Гелды — господар. село въ Потумшев. вол. S : la. *Dzelde* — Embūtės ap. muižė (cf. BG 203);

13) *Grōßen* (vok. < *Griežė*) — Priekulės par. kiemas, *Griežpėlkiai* G — Lauksargių (Tilžės aps.) par. kiemas, *Grōßupp* — Priekulės apyl. upė, *Griežiškės* — Sakynos par. sodžius Vš II 7 : *Grėžė*, la. *Griēze* „vok. Grösen“ — prie Ventos, netoli Várduvos santakio (Keklio srityje) : Sėlos upėvardis *Grieža* — Anykščių par. Vš II 20, K 135b;

14) *Kalčia* — Apsės intakas Truikinių ap. < kurš. **Kaľta* = la. *Kalk-upė* — upė ties Kaľku muiža ties Dundanga = 1290 m. Calten BG 190, Brastiņš 24 (76);

15) *Kisė* — Jūros deš. intakas, Žviņgių par. Vš I 60, *Kis-upė* — Minijos intakas Klaip. aps. (*Kisiniai* — Dovilių par. kiemas Kl.v.³) : 1253 m. Cisse—Ventos „Winda“ srities vietovardis BG 197 || la. *cisas* „langes, besonders in alten Flussbetten wachsendes Gras“;

16) *Kivyliai* — a) Skuodo val., b) Akmėnės val. (prie Egluonos upės, į rytus nuo Laižuvos), c) ties Vainutu (Saťtininkų val.) = *Kivyliai* — Pāšvitinio val. sodžius (Žiēm-galoje) = *Čivyliai* — Jūžintų par. sodžius (Sėloje) < sėl. **čivľta*-, iš kur Sėlos lietuviai turi paukštelio vardą *čivylis* PnmR (*čivylėlis* tánkiam krúme gieda J³ 13,5). Kuršo lietuviai yra turėję **kivylĩ*, ką rodo Alšvangos latvių skolinys *kivelis* < **kivilis* < -ilis : Kizu, kizu, *kivelam* (var. čirulam, pīleniņ), strautā dzert nedrīkstēja BW 2605,1. Molėtu par. *Čivyliai* rodo, kad dar nesenaĩ sėlių tebegyventa ir į pietų-rytus nuo Anykščių ir Utenos, kurias vietoves dar Mindaugas tebeskyrė prie sėlių žemės. Kuršo žemėje *kivylĩ* rodo dar šiuodu XVI amžiaus vietovardžiu : Кивил-ишки — урочище въ Погирждутѣ, Корклян. вол. S, Кивил-упись — ручей въ им. Гаврахъ, Тельшев. вол., возлѣ урочища Лекнась, Привартесь S.

17) *Klābai* — a) Kvėdarnos par. soda Vš I 59 (*Klābu* pėlkė I. c. Jn), b) Kaľtinėnų par. soda : vok. Klabe < kurš. *Klaba* — g. v. netoli nuo Raudės muižės (Latvoje), į žiemų rytus nuo Truikinių || la. *Klabji* (māja) RKr IV 100;

18) *Luobā* (v. š. *Lōuba*) — Bártuvos deš. intakas; Sedos par. dvaras (netoli nuo *Grqstės*) Vš I 48, 53, SG I 112, V 370, BG 230, 235 : la. *Luobe* — g. v., į žiemus nuo Pikelių už Dzirjos (vok. Dsirgen) || *Luōbe* — Dauguvės intakas, Lielvards val. LV 115, Konv. vārdn. 2425;

19) *Luōkė* (v. š. *Lōuke*) = 1575 m. Лукники S < s. kurš. **Luōķinĩkai* — miestelis nuo Telšių pietų rytuose, netoli Virvyčios upės : 1280 m. Loken — Banduvos srities vietovardis LU I 582, BG 212 = 1253 m. Loke (jei nėra Lobe) — Duvzarės srities vietovardis BG 230 < kurš. Luoke : -ke iš -ka < aist. **Lōkā*. Del -e iš -a žr. a. § 154.

20) *Milžuv-ėnai* — Krāžių val. soda ir dvaras, 1585 m. Милжувяны S : la. *Milžava* — Valgalės upės intakas (V. teka Abuvon) Brastiņš 36 || *milzis* „milžinas“, *milzt* „pusti, tvinkti“, lie. skaudulys *mėlžas* „das Geschwür eitert, gewinnt Eiter, wird davon gelb“ K¹ I 531, „narywa“ A, SInt. (inf. *milžtis*);

21) *Nevarėnai* — Telšių par. miestelis VŠ I 45, 52, 1253 m. Newarie BG 240 : 1253 m. Neware(n) — vietovardis (in terra inter Scrunden et Semigalliam) BG 233;

22) *Nida* „vok. Nidden“ — Kėpų bažnytkiemis Bz. Die Kur. Nehrung 50 = la. *Nida(-e)* — kiemo ir balų vardas Rukiavos par. Prūsų žemės upėvardis Nyda (1343 m.), Neyde (1420 m.) „Neide-Fluss Kr. Neidenburg“ G¹ skiriasi balsiu nuo Kuršo *Nidos*. Prūsų upėvardį lėnkai ištaria *Nida*. L. *Nida* bus kilusi iš prūsiškos prolytės **Neidā*. Tam pritaria Šėmbos upėvardis Neyden (1439 m.) G¹ 108 ir kiemo vardas Neydowe (1332 m.) G² 74 „vok. Needau“ : *Niedin*-See in der Ambotenschen Parochie BG 204 < kurš. **Nied-inis*. Keltų žemės upėvardis *Nida* — a) Fl. j. Nidda, Nbfl. des Mains, b) j. Nied, Nbfl. der Saar Holder Altcelt. Sprachschatz II 746 būtų vienės kilmės su kuršių (*Nida*) ir prūsų (*Neidā*) upėvardžiais, jei visi šitie vardai tą-pat reikštų, pav., „tėkmė“ : skr. *nédati* „fliesst, strömt“;

23) *Palangà* — prie Rąžės (v. š. *Roužė*) upės miestelis BG 246 = la. *Palanga* „Polangen“ — ties Vanga, į žiemų rytus nuo Ožputės;

24) *Paur-upė* — Priekulės par. upė ties Paurais = la. *Paurupe* (ž. Páurupė Slnt.¹) — Papos ežero intakas, Rukiavos par.;

25) *Priekulė, Priekulę* G — Prūsų Lietuvos miestas = la. *Priekule* — Duvzarės srities miestas, Ožputės aps. BG 271;

26) 1253 m. Remt-ene (= ž. *Reimė* A. Salys) — Keklio srities vietovardis BG 238 : la. *Reimė*² — į žiemų rytus nuo Saldaus;

27) iš *Rendos* pušynėlio Kl.v.¹ 294, Nr. 50, „Rinderort“ Labguvės aps. (kuršių naujokynas!) = la. *Renda* „Rönnen“ BG 184, BW 3840,1 (V 494);

28) *Rindė* — Rietavo par. upė VŠ I 59, *Rind-upė* — Tilžės par. upė = la. *Riñda* „Angermünde“; *Rindiškiai* — Sedos par. soda VŠ I 49;

29) *Stirbáčiai* (XVI amž. Стырбайте S) — Platelių par. soda VŠ I 51, Gaūrės par. 60, *Stirbiai* — Veiviržėnų par. soda 54 (*Stirbys*, Stirbio — Tvėrų par. pavardė Jn.), *Stirbiškė* — Kvėdarnos par. soda 59, Jn : la. *Stirbji* „vok. Stirben“ ties Piltene;

30) *Stragna* (vok.) — Priekulės par. kiemas = kurš. > la. *stragna* „klampynė“ || *stragni* purvi BW 17219,1 v. Dundanga, es tevi *stradzināšu* strieguošai avuotai 23247;

31) *Šātės, Šačių* miestelis = 1592 m. Шати — село въ Грустен. вол. S prie upės, kurią 1593 m. šaltinis vadina Шатысь — рѣка въ Груст. вол., возлѣ им. Друпъ S : la. *Šatiki* U (cf. BG 453), 1439 m. „ein brok Sate-purwe“ BG 455 || Sėlos upėvardis *Šetekšnā* = XIV amž. Sattaxen BG 451;

32) *Tėšiaĩ* (acc. Tėšius) — 1529 m. волость Тельши РИБ XXX 67, I. Telszys — strumień, prawy dopływ Tawsołi, lew. dopł. Potekli, lew. dopływu Wirwity SG XII 289, 1597 m. Тельша — рѣчка въ Тельшев. вол., чрезъ урочище въ им. Геруляхъ S, 1584 m. Тельши — озеро въ Тельшев. вол., надъ нимъ им. Уштельше S = 1253 m. Telse „vok. Telssen, Privatgut nordwestlich von Grobin“ BG 224, 281 < kurš. *Telš(a)i* arba *Talš(a)i*. Gruobyno *Tėšius* latviai ištaria *Tāši*. Ta ištarmė rodo, kad kuščiai savo miesto vardą bus tarę *Talš(a)i*, kaip ir žodžiuose **gālvā* ir **dārva*, kurių vietoje šandie kuršių palikuonys ištaria *gāla* (gāle, gāl) „*gālvā*“ ir *dāra* (dāre, dār) „*dālvā*“. Be Telšių || Talšių kurščiai yra turėję ir **Talšus* (be *īl*) : la. *Talši* „vok. Talssen“ = 1253 m. Talsen BG 187;

33) *Tėveliai* — Šilutės (vok. Heydekrug) par. kiemas = *Tėveliai* — Mosėdžio par. soda Slnt.¹ : Sėlos žemės (senovės) ežero vardas *Tėvēlia-ežeris* — duobė, kurioje kone pusę vasaros esti vandens (Ažuožerių laukuose, Anykščių par.);

34) *Tirkšliaĩ* — Mažeikių aps. miestelis VŠ I 49, vok. Tirkslen — Šilutės aps. kiemas : Sėlos lietuvių *Tirkšlioniai* — Seduvos ap. dvaras. 1595 m. Тиркшле — село въ Вилькійск. округъ S, 1575 m. Тиркшли — сѣножать въ им. Поклоняхъ, Росен. вол., земля въ им. Колнуяхъ S, 1596 m. Тиркшлы — им. въ Гондинг. вол. S;

35) 1291 m. Octen — Pilsoto srities vietovardis BG 442, 252 = 1253 m. Octo, Ochten — Pamario (Bihavelanc) srities vertovardis > la. *Uokte* — Durbės par. muižėle BG 221;

36) 1253 m. Wangen et Carsouwe terras PU I 206, 1257 m. Nomina autem terrarum hec sunt: Rasseyene... Loukowwe... Betegalle... Ergalle (Eregalle)... Deynowe... Pameninėne... Kulene... Carsowe... Crafe... Niderowe (Nederowe)... Weyzze... aliud Weyzze totum, Wanghe totum PU II 35, 1385 m. von deme flise Ante V mile in das lant czu Semegallen... czu Wedukkelen adir in das lant czu Wangen Sc II 679, 1395 m. czum walde Nemagste... czu dem borgwalle Wenewange III mile... von dannen czu Stabekalmen III mile I. c. 677 < kurš. *Vanga* = la. *Vanga* — Ožputės aps. muižė BW I 189 (BG 284, 450), *Vaňdzene*² — Talsų ap. muižė || kurš. *A/s-vanga* > la. Alsunga;

37) *Vařmė* — Ventos deš. intakas Vaiguvo, Užvenčio ap. (A. Salys), *ūžvarmis* — Užvenčio ap. dvaras prie Vařmės upelio = la. *Vårme* „Wormen“ Std. — Kuldingos aps. muizė || pr. *Vårme* žr. a. § 78,3;

38) Ant Vencze raga Bz² 12, nu Vencze-rąge ik Klaipėdėkis 196 „die Windenburger Ecke“, *Ventės* rags Bs⁷ 383, *Ventė* „Windenburg“ — Kintų par. (Šilutės aps.) miestelis Klv.² 64 = la. *Vente* „die Stadt Windau“ Std 381, kurį šandie latviai paprastai vadina *Veitšpils*; upės vardas la. *Veñte* BW 12029 arba *Veñta* FUF XII 67 < kurš. *Venta* > lyb. *Vānta* Thomsen BFB 97, BG 194, 264 || 1610 m. *Wentain-en* — Prūsų Lietuvos vietovardis Bz. Preuss. Letten 139¹; 1317 m. marscalcus... venit ad campum Calsen... transiverunt silvam, dictam Wint... ad castrum Junigedam Sc I 184; 1395 m. Czum erstin us von Wentin dem walde, und troffen die Mittow (= *Mituva* — Nemuno intakas) vor dem lande; unt vort von der Mittow I myle bis czu den IV heyneyn, und ist allis gut weg; und vort von den heyneyn I mile bis mittin ins land Pomedien, und Erogeln lyt uf die rechte hant und Rossieyn uf die linke hant. Und gingen bie sunnenschyn von dem Wentin bis an das land Sc II 676; XV amž. Swentove... Mittaw... die Rodan (= Raudėnės upė) in die Memmel boben Kirsmyssel (= Skirsnėmėnė) mee denn eyne meile weges. It dornoch so vellet yn eyn fliez das heysset Galsune czwischen dem Wenten und Welune (= Veluonā) 709; 1416 m. der Weluna wol ein halbe meil, do etwenne Samaytischer Heiligen walt gewesen ist, *Wentis* genannt LU V 160, wir zihen wollen durch unser land zur Mitow (= *Mituva*) zu und vort durch Littawen... umb den Wenten Aussen, das uf Lettows *Wente* is genant LU V 172; 1415 m. silva dicta *Ventus*, quae alias sancta in paganismo vocabatur (A. Mierzyński Źródła do mytol. lit. I 70) < **Ventas*. Sėlių žemei *Ventą* rodo ne tikslai Sėlako (Zarasų aps.) par. sodžiaus vardas *Ažvėnėi* (v. š.) [< s. sėl. **až-vėntja*- „esąs už **Vento* ežero“, bet ir Dysnos apskrityje upėvardis Бята — Dauguvos kair. intakas T 41 < sėl. *Vėnta*. Minsko apskrityje upėvardis Бяча — Svisločės kair. intakas — irgi kilimo gali būti kuršiškai sėliškas: **Ventė* < **Ventjė* arba **Venčia* < **Ventjā*. Ašmenės apylinkės *Vent-iškės* (Galschan... *Went-ischken*... Crewe... Remigaln... Aschminen... flis Kassa... Medeniken... flis die Bene Sc II 707) bus irgi žilosios senovės kuršių-sėlių liekana, kai prieš VI amžių čia dar tebegyveno kuršių-sėlių protėviai. Žemaičiai Kuršo didžiąją upę ištaria *Ventā, ōs, Veñta*. Priegaide žemaičių *Ventā* (Veñta) skiriasi nuo latviškosios upėvardžio lyties *Veñta*. Tasai duomuž rodo, kad žemaičių *Ventā* yra jaunas skolinys. Kuršių *Venta* nėra „Великая“, „Liėlupe“ (la.), nes „didį“ kuršiai yra vadinę ne **venta-*, bet *diđa-* „dižs“ (žr. a. § 152,9). Be to, Sėlos **Ventai* (> rus. Бята) del jos mažumo visai nepitinka vadintis „Didėja“: sl. *veřtjě* (s. bulg. *veřtiji*) „maior“ FUF XII 67, Bg⁸ 27, Bg⁵ LXXII 188, LXXV 152, T 41. Abidviejų *Vėntų* vardas del jų „vingiuotumo“ vestinas yra iš šaknies *vėnt-* „lenkti: linkti“, iš kurios turime *vėnterj* „Reuse“ Bg¹⁰ 299, Endzelėns KZ LII 111.

39) *Žemėlė* — miestelis ir dvaras tarp Židikų ir Tirkšlių Vš I 53, Sr. prie *Žemėl-* upio (l. Žemeł-upis — lewy dopływ Szerkszni SG XIV 774), kurį 1595 m. šaltinis vadina Жемел-яны — село въ Грыстен. вол. S < lie. **Žemelėnai*. *Žemėlė* = la. **Zemale*, kurią rodo vok. Semallen — g. v. netoli nuo Sasmakos ir Lubezerės: la. *Zemīte* — Talsų aps. muizė = 1595 m. Жемиты — село въ Гинтилишской вол. (dabar Mósėdžio val.) S = *Žemytė* — Lenkimų apylinkės soda (A. Salys). Žemaičių tarmės mažybinė priesaga -*alis* (šunālis, daržālis, puodālis = prV. podālis „bōser = geringer, wertloser Topf“), -*alė* (vištālė, Pocałė „Pōciaus duktė“) kilimo yra kuršiška. Tą rodo *Žemėlė* drauge su latviškojo Kuršo bendravardžiū *Zemale* „Semallen“. Latviškojoje Kuršo dalyje galūnę -*ale* turi ir kiti vietovardžiai, pav.: *Nuōgale* (Ārlavos ap.), *Valgale* „Waldegahlen“ (Talsų aps.), *Vėrgale*² „Wirginahlen“, vok. *Kurmalen* = 1599. m. Курмалишкя — земля им. Колтенянь, въ Коршов. вол. S < lie. *Kurm-al-iškė*.

175. Lietuviškosios Kuršo dalies vietovardžiai Kivýliai, Gegr-ėnai, Šatės ir Žemėlė rodo, kad lietuvių Kuršo žemėje pradėta kurtis dar prakuršiškoje gadynėje, vadinasi, dar prieš garsų *c, ʒ* (*dz > z*), *s* ir *z* atsiradimą iš *k, ǵ, š, ž*. Kai-kuriuos vietovardžius lietuviai iš kuršių yra gavę naujame įvalkale. Tose vietose, kurių vardai turi naujosios kuršių kalbos įvalkalą, bus ilgiau išlaikę kuršiai savo tautystę tarp lietuvių.

Garsui *z* (= lie. *ž*) aš šiuo tarpu teturiu tik du vietovardžius: 1) *Zabikai* — Papilės par. soda Vš II 6 (Zabikų pelkė — pušynas l. c. Gricius): *žābai* „žagara“, *Žabynė* — Užupiečių (Anykščių par.) sodžiaus krūmókšliai, pieva; 2) 1595 m. Забите — село въ им. Плотеляхъ, Плотельской вол. || 1597 m. Жабите (Рекетского войводства) S < žemaičio (< kurš.) pavardės *Zabītis* Slnt., Pln., kuri yra buvusi ir Sėloje (iš čia Dusetų par. sodžiaus vardas *Zabičiūnai*).

Garsą *s* iš *š* rodo: 1) XVI amž. Апусинъ, Опусина — Viduklės val. upė (подъ нивы Ант-епусино-веіосъ) *S*, Апуси-пьявниъ — pieva *S* l. c., Опусяны — село въ Вешвенской вол. *S* || *āpušis* — ežeras netoli nuo Títuvėnų = 1595 m. Anyša *S*; 2) Sven'celė „vok. Schwenzeln“ — Priekulės par. kiemas BG 279, Kl^v 60 < aist. **Svenkeljē*: prūs. *Svenk-it(i)ai* „vok. Schwenkitten Kr. Heilsberg“ > 1316 m. Swenkitten G¹ || lie. *švinkti, švankus*.

K vietoje rodo garsą *c* šiuodu Prūsų Lietuvės vietovardžiu: 1) Ceidiškiai — Ragainės par. kiemas: *Keidai* — Akmėnės par. soda || *Keidūnas* — upelis tekąs per Alsėdžių miestelį į Srūojos upę (M. Barkus); 2) Cintioniškiai — Šilutės par. kiemas < kurš. *Cinfān* — lie. **Kinčion* — 1599 m. Кинч-пьявниъ — урочище въ им. Резголяхъ, Крож. вол. *S* „Kinčio pjaunis“, Кинтянъ калнаъ — урочище-поле въ Ойрагольск. полѣ *S* < **Kinčionq* kálnas.

176. Cintioniškių vardas rodo kuršių kalbai ne tiktai minkštojo *k* pavirtimą garsu *c*, bet ir *tj* > *t* nevirtimą garsu *č* arba *š*.

177. Ir senajai ir naujai kuršių kalbai duotų daug mėdžiagos Žemaičių žemės vietų ir asmenų vardai, jei jie būtų surinkti. Tikrinių vardu rinkti tesukrus mūsų šviesuomenė tiktai tuomet, kai jai paaiškės to rinkimo reikalas.

Mūsų praeitis, mūsų būtovė (istorija) glaudžiai yra susijusi su kalbos vardynu. Praeičiai duoda šviesos ne tiktai bendriniai (appellativa), bet ir tikriniai (propria) vardai. Kiek būtovė gauna šviesos iš vietų vardu, rodo mano „Aisčių praeitis“ (Kaunas 1924). Kad ne vietų vardai, tai dar ir šandie mokslo pasaulis nieko nežinotų apie kuršių, sėlių, žiemgalių kalbas, kurių nėra palikę jokių kalbos tekstų.

Lietuvos vietų vardai, kad šandie kalbiniškas-istorininkas turėtų juos visus savo rankoje, aiškiai pasakytų mums, kuriame šiandienykščios Lietuvos plote prieš lietuvių įsikūrimą gyventa kuršių, kuriame vėl — sėlių arba žiemgalių, nes kiekviena net ir tos pačios giminės tauta pramena savo vietoms vardus šiek-tiek kitokesnius. Galūnė -išk- vietų vardams mėgsta lietuviai ir prūsai. XIII–XIV amžiuose ji visai nerandama Kuršo, Sėlos, Žiemgalos ir Latvės (Lātgalos) žemės vardyne. Galūnė -ng- vietų vardams daryti vartoja prūsai, kuršiai ir sėliai. Visos kitos aisčių giminės šakos vietovardžiams nededa galūnės -ng-.

Rytų Lietuvos (Vilniaus aps.) Dubingai — Žeimenės upės deš. intakui — vardą bus praminę ne lietuviai, bet jų pirmuonys sėliai arba kuršiai, kuriuos čia lietuviai turėjo rasti dar VI–VII amžiuje. Žemaičių žemės vietovardžiai galūne -ng- bus praminti irgi ne lietuviai, bet senųjų kuršių, kuriuos čia rado lietuviai. Taigi, šie lietuviškosios Kuršo dalies vietovardžiai kilimo yra kuršiški: *Alanga* — Tauragės val. upelis, *Babrūngas* — Plungės par. upė, *Gandingà* — Plungės par. soda, *Krėtinga* (jaunoji karta šiandien jau beįstaria *Kretingà*, v. š. *Krėtīngà*) — miestelis, *Palangà* — Krėtingos aps. miestelis.

178. Žemaičių tarmės žodyne yra nemąža kuršiškos kilmės žodžių. Kuršiški žodžiai nesunku atskirti nuo savųjų, jei žodžiuose susiduriame su tokiais garsais, kurie kilimo yra svetimi lietuvių kalbai. Žemaičių aistiškos kilmės žodžius su garsu *z* (žr. a. § 169) arba *c* turime paskelbti kuršiškais. Garso *c* žodžiai galėtų būti ir latviški, bet kada prie *c* randame dar ir *n*, tai šie žodžiai tegali būti tiktai kuršiški.

Kuršiškos kilmės žodžiai su *c* ir su dvibalsiniu *n*: 1) *brūncinti* Slnt.¹ (veizėk kaip *nubrūncino*...) || *brūncinti* Sd. = la. *brucināt* „abreiben, abtragen“ || *brunči* „Ueberbleibsel“; 2) *plūncinti* Als., Slnt.¹ „dėprgaty“ || *plūcinu* „klabinu, daužiu, contundo“ D¹: *plūnkti* „pešti“ (vanagas vištą *plūnkia*) Kv., la. *plūkt* „rvaty, щипать“.

Kreñdzelioti Als. „gdyrać“ J, „ekėti, pjauti kaip mediniu pjūklui, èsti, griaužti“ Slnt.¹ (Nu ta jau *kreñdzelioti*) del *dz* turėtų būti kuršiškas žodis, jei jis kilęs yra iš senėlesnės lyties **krengeliātie* || sl. *krōgъ* „кpyгъ, krag“, s. ysl. *hringr* „Ring“.

Kuršo vardas. 179. Apie kuršius ir jų kalbą galima būtų dar šį-tą papasakoti, bet reikia jau baigti, nes ir taip ištiso straipsnis. Prieš baigdamas neiškenčiu kelių žodžių nepridėjęs del Kuršo vardo.

Latviai Kuršo žemę ir jos gyventojus vadina: *Kursa* (im Volksliede), tahmisch *Kuorsa* U s. v. Kurland, *Kursas* maliñā BW 251,6 Ezere || *Kurses* putni 2560 v. Zlēkas, *Kurzeme* 30614,1, 2, 4, 9; 30616 || *Kuorzeme* 3675 v. Kuld. Kalnmuiža, 12793 v. Ēduole < *Kuorszeme*; *kursi* „Kuršo žemės gyventojai“: *kursu* meitas BW 13242 v. Alsunga || *kuorsu* meitas 13242,1; 13988,3 Cīrava, A, tu *kursu* puišīnu! 29592,1 Cīrava, *kuorsu* mieži, *kuorsu* rudzi 31802,4 v. Cīrava, *kuorsu* putni bruñas nesa 2493,2 (V 479) Cīrava, *kursenieks kursinieks* „Kure, lettischer Bewohner der Nehrung“ Bz Preuss. Letten 43, *kursenieki* „Leute aus dem innern —“ U s. v. Kurland; kuršio vardu vadinamos šios

vietos: *Kursiets* LV 50, *Kürsieši* 28, 40, 51, 60, 65, 75, *Kursiši* 45 (*Kursišnieki* BW 12727,9 v., *Kursieši* BG 357), *Kürsenes* LV 29, *Kürsvieši* 80 (v. š. *Kūorsviši* Gesindenname in Marienburg IF XXXIII 104), *Kürsulis* 26, *Kürsula purvs* 57 T 376, *Kursaiši* BG 29, 462 „Kursiten“. Rygos apskrities *Kursiešnieku* pagastą (Krimuldos „vok. Kremon“ val.) 1248 m. šaltinis vadina lybiškai *Cursicule* BG 55, 465, FUF XII 67⁴ = lyb. *kursi-„kūršių“*, *kūla* „soda, Dorf“. Tai rodo, kad jau XIII amžiuje gyventa kuršių išeivių tarp lybių vakarinėje Vidžemėje.

Šalies vardą *Kūrsa* (la.) žemaičiai ištaria *Kuřšas* (v. š. *Kūršas* Kv., *Kōršos* Als., Slnt.). Kuršo vardo garsas *š* rodo, kad žemaičių su šia šalimi susipažinta dar pirmosiomis įsibrovimo dienomis į Kuršą, t. y. apie 700 metus po Kr. Žemaitiškoji šalies vardo lytis skiriasi ir galūnė nuo latviškosios: ž. -as || la. -a. VII—VIII amžiuje kuršiai savo šalies vardą ištardavo Kurša, kuris vėliau išriedėjo lytim *Kursa*. Pastoroji lytis dar ir šandie tebe-gyvena latvių lūpose.

180. VII—VIII amžiaus Kurša lietuvių kalboje negalėjo patekti žodžių *algā*, *šakā*, *Lietuvā* krūvon, nes jų galūnė -a tuomet dar tebebuvo ilga. Kurša, skirdamos nuo žodžių *algā*, *šakā* galiniu balsiu, negalėjo pereiti -ā (šandie -o) linksniaivan. Kurša lietuviams dėl tos priežasties turi pavirsti nauju vardininku Kuřšas.

Senovės rusų žodžiai вино, вѣдрѣ, чудо, диво, мыто, мыло lietuvių kalbos dėsniais turi pavirsti lytimis *vinā, *viedrā, *čiūda, *dýva, *muřta, *muřla, kurios betgi nesumijsta su -ā linksniaivimo žodžiais algā, šakā, nes tuomet dar tebebuvo ištariama algā. Del tos priežasties šandie lietuviai ištaria vřnas, viēdras, čiūdas, dývas, muřtas, muřlas. Latviai tuomet (XI—XIII amž.) ištarydavo alga (su trumpu galūnės balsiu -a). Todel ir iš мыто latvių kalboje turėjo atsirasti muřta, o ne *muřts < *muřtas.

Taigi, ir *Kuřšas* ir *Kūrsa* (la.) yra vienos kuršiškos lyties išriedalas, būtent — Kurša, kilusios iš senėlesnės lyties *Kuršā.

181. Kuršo gyventojai vadinęsi *kuršais*. Tai rodo latvių *kursi* ir lietuvių *Kuřšas* — Šakių apylinkės pavardė.

Kuršā — šalies vardas — ir kuřšas — šalies gyventojas — turi sau analogiją šioje vardu grūtėje: *Prūsa* — šalis || *prūsas* — tos šalies gyventojas Bg¹⁰ 207². Latviams prūsas yra prūsis. Kadangi kuršo vardas lietuviams yra dviprasmas: *Kuršas* — šalies vardas ir **kuřšas* — šalies gyventojas vardas, tai gyventojui vadinti lietuviai sunaudoja kitą galūnę: kuřšis „ein Kur, ein Einwohner im Memelschen Hauptamt“ M, „Lette, Kure“ K¹ II 25, Slnt.¹ arba kūršininkas Slnt.¹, *kuršininkas* Klp. (Mit I 63), Škn, D, V.

Kuřšo vardu vadinta dar nesenai ir gyventojas: kurszas m., -szi f. „kurlandczyk“ II, kurszas „łotysz“ II.

182. Kuršo vardu pramintos yra šios Lietuvos vietos: 1) Kuršai — Kelmės par. vienasėdis VŠ I 55 (rus. Куршукі; lietuviškai ar ne Kuršiai?), 2) 1588 m. Куршайте — село въ Крожской вол. S, 3) *Kuršēliai* — Pilkalnio par. dvaras Kl^v, 4) *Kuršēnai* — miestelis prie Ventės upės, 1575 m. Куршаны S; 5) *Kuršiai* — a) Siesikų val. du dvareliu SG XV 2, 201, b) Ramygalos par. dvaras ir sodžius, l. c., VŠ II 11, 1567 m. съ Куршей Упит. пов. РИБ XXXIII 802, 1528 m. тивунъ Куршевский (kur?) l. c. 21, c) Užvenčio ap. (Kvólainių val.) vienasėdis, 1590 m. Курше — село въ Ужвент. вол. S, d) Varnių val. soda, e) Tūtuvėnų par. soda VŠ II 4, 1592 m. Курши — село близъ мѣстечка Титованъ S, 1583 m. Куршо пелькеи — поле въ им. Титованыхъ S, f) Gižų val. kaimas Vo 234, g) kiemas ties Kretingale, h) Ragainės par. dvaras Kl^v = *Kuršiat* G; 6) *Kuřšis* — Panevėžio par. pavardė P, 1555 m. Станъ Куршіъ In 13, 1581 m. Gricus Kurszisz In 252 (Tūtuvėnų val.); 7) 1516 m. именье подлѣ Троковъ, названное Куръш-ишки РИБ XX 917 < **Kuřšiškės*; 8) *Kuřš-laukiai* — vok. Kurland, Trempų par. kiemas Kl^v, 9) Kursz-upis — rzeka przy dobrach Bordzie par. łuknickiej SG I 309 = *Kuřš-upis* išeina iš Kuršių ežero, Janapolio par., perskrodžia Pavandenio par., įpuola į Melninkų kūdrą, iš te per Kalniškių sodą jau su Baltųjų vardu kreipiasi į žiemų ir vakarų tarpą ir įpuola į Biržulį (Draugija, t. VII 228); 10) *Kuřš-viečiai* — Lėnkviečių (Ragainės aps.) par. kiemas Kl^v = *Kūrs-vieši* (v. š. Kuorsviši) — Mólupės valsčiaus (Valkos aps.) kiemas LV 80.

183. Kuršo žemės gyventojas latviui yra buvęs *kūrsis*. Taip verčia mus manyti *lātvio* vardas, pramintas iš šalies (senovėje upės) vardo *Latvōs* (> Lotwa): r. a. *lātvīs* < la. *latvis*. Galūnė -is latviams rodo dar ir šie kaimynų tautovardžiai: *sēlis* (pl. sēli) T 376, *leitis* „lietūvis“, *prūsis*. Per latvių *kūrsis* tenka ir rusams.

Rusų kronikininkas Nestoras XII amžiaus pradžioje kuršių vardą rašo кърсь. *Кърсь* yra lygus latviškam kuršių tautos vardui *kūrsis*: к = u, с = s, ь = i(s). Кърсь yra

linksniuojamas vienodai su tautovardžiais Русь (= suom. *Ruotsi*), Сумь (= *Suomi*), Ямь (Hämi), Вель, Водь, Чудь, Либь, Лопь, Голядь.

184. Nestoro Кърс'is rodo, kad jau apie 1100 metus priebalsio š vietoje latviai jau ištarydavo s: kursis.

Latviai žodį *žefbīns* „жеребий“ bus gavę iš rusų kalbos dar tuomet, kada patys rusai *жеребо* (ol. жерёбы „būrtai“) vietoje dar tebeištarydavo *žerba-* (kamienas). Ostromiro 1056/7 m. evangelijos rodo, kad XI amžiuje rusai jau ištarydavo naujoviškai *жеребъ, городъ, володѣти* Bg⁶ 4. Šitaip sumetimais **žerbā* (> la. *žerbīns* P. Šmits, *žefbīnš* U demin.) latviai turėjo gauti dar prieš X amžių Bg¹⁰ 1. Vadinasi, jau apie 900 metus latvių kalboje senojo ž būta jau pavirtusio naujosios gadinės priebalsiu z.

Lietuviai *Kuršā*, kaip rodo garsas š, bus pasiekę bent už dviejų-trijų amžių prieš 900 metus. Švargždieji š, ž vargu bus pavirtę švilpiamaisiais s, z vėliau kaip prieš 800 metus.

185. Vakarų Europos šaltiniai kuršių tautai ir Kuršo žemei vartoja šiuos vardus: 1) 853 m. „gens... vocata *Cori*“ Vita s. Anskarii, 2) 1073 m. „maxima est illa (sc. insula), quae *Curland* dicitur“ Adamus Brem., 3) *Curones* „kuršiai“, *Curonia*, *Curlandia* „Kuršas“ Henricus de Lettis, 4) *Curi*, *Curetes* Saxo Grammaticus (XIII amž.), 5) *Curo-nienses*, *Curonia* Petrus de Dusburg, 6) 1413 m. *Corres*, *Correlant* Ghillebert de Lannoy BG 29, 130; cf. Zeufs Die Deutschen und die Nachbarstämme. 2. Aufl. 681.

Vokiečiai kuršius vadina *Kuren* (1296 m. Ditleb von Alnpeke); cf. *Curen...* sagen ipatei... die Littauer ipaczei Praetorius 7 (ed. Pierson). Vokiečiai kuršio varde turi ilgą ū: 1500 m. *Cawerlant...* Leiffilant LU 2 Abt. I 711, Leiffilant... Reusen... Raussen 733... *Kaurilant* 734.

853 metų lytis *Cori* ir 1413 m. *Corres* (su tuo sutinka ir vokiečių *Kohrländer* BG 29) rodo, kad žodžių *Curi*, *Curones* balsis u yra trumpas: lyb. *Kur-mā* „Kurland“ (ėstų *Kūra-mā* turi ū iš vok. *Kūrland'o*). Lotynų *Cori* || *Curi* rodo vienaskaitos vardininkui lytį *Corus* || *Curus*, kuri bus sulotynėjusi iš lybiško vardininko **kora(s)* arba *kura(s)*.

Kura kilusi yra iš senėsnės lyties **kurha*, nes lybių ir ėstų kalbose po r h iškrinta: *tara* = suom. *tarha* „daržas“, ėst. *kura* = s. *kurha* „kairias“, *karu* < karhu „lokys“, *varane* < varhain „anksti“, *pere* < perhe „šeimyna“, *mure* < murhe „liūdesys“...

Somų *kurha* yra tas-pats žodis, kaip ir senovės kuršių vardas: *Kurša* — šalis, *kuršas* — tos šalies gyventojas. Somų garsas h kilęs yra iš senėsnio š. Skoliniuose somams garsą š > h duoda aisčių kalbų garsai š ir ž, pav.: s(uom.) *kauha* = lie. *káušas*, s. *heinā* (lap. *suoidne*) = lie. *šiēnas*, s. *halla* (lap. *suoldne*) = lie. *šalnā*, s. *heimo* = šeimā, s. *hihna* = šikšnā, s. *hārmā* = šarmā; s. *tarha* = daržas, ėst. *haljas* = žalias, s. *hammas* (veps. *hambas*) = žaibnas, s. *herne* = žirnis, s. *vuohi* = ožys Thomsen BFB 79, 80, Bg¹⁰ 208.

186. Rimberto (853 m.) tautovardis *Cori* rodo, kad IX amžiuje lybiai somišką *kuršio* vardą *kurha* jau ištarydavo be h po r, t. y. *kura* (u — platus, panašus į o). Garso š pavirtimas h yra labai senas, bendras visiems sómams (išskyrus lapius). IX amžiuje sómiai š vietoje turėjo jau h. Lybiai tuomet ne tik turėjo h, bet jau prieš 853 metus po r ir h suspėjo prarasti. Tasai praradimas rodo, kad garso š senai jau būta pavirtusio garsu h.

Kai suomiai rusų kalbos įtakon pateko, tai jų kalboje tuomet (VIII—IX amžiuje, gal, net ir VII amžiuje) jau nebebūta garso š, kuriuo būtų pakeitę, jei būtų tebeturėję, rusų kalbos garsus ш ir ж. Iš to š šiandie suomiai turėtų h, bet nieku būdu ne s, kaip iš tikrųjų kad turi: *sulku* „šilkas“ < шълкъ (< шьлкъ) Bg¹⁰ 208, *sāāli* < жалъ > la. *žēl*, *kuoseli* < кужель, *lusikka* < лъжка „ложка“.

Visais sumetimais dėl š > h prieina prie išvados, kad somų tautos jau labai senai sueita į pažinę su *Kuršū* ir *kuřšiais* (su sen. kurš. *kuřšais*). Vadinasi, sómiai pažino *kuršūs* ne vėliau kaip VII amžiuje.

Garso h (iš š) senumui nustatyti tikty suomių žodis *hirsi* (kamienas *hirte-*) „sienó-jas“, jei jis tikrai būtų kilęs iš senovės rusų žodžio *жърдь* „kartis, жердь“: s. *hirsi* „arbor, truncus maior construendis aedificiis aptus, tignus, trabs; patibulum“, kar. *hirži*, vad. *irsi* „sija“, ėst. *hifs* (kamienas *hirde-*) „kartis, šatra“. Suomių žodis *hirsi* negali būti rusiškas, nes junginio -ti suomiai neverčia junginiu -si (*marti* > s. *morsi-an*, *tiltas* > s. *silta*, *nýtis* > s. *niisi*) ne tik rusiškos, bet ir germaniškos kilmės žodžiuose, nors germanų įtaka suomių kalbai yra daug senesnė už slavėnų įtaką (Mikkola Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen I 28—30): s. *paltina*, *niitti*, ėst. *suńdima* = s. rus. **paltina* „полотно“, нить, **syđiti* „судить“ || s. *tila* „locus, spatium“ = got. *til*, s. *kattila* „katilas“ = got. *katils*.

187. Somai *kuršiūs* pažįsta nuo nebeatmenamų laikų. Iš-pat pradžių somai *kuršių* vardą ištaria *kurša*. Tasai vardas pereigine lytim *kurha* dar prieš 853 metus išvirsta *lybių* kalboje *kuru*. Kur iki 500 metams po Kr. yra gyvenę somai ir jų kaimynai *kuršiai*, aiškiai rodo antrasis mano žemėlapis iš „Aisčių praeities“ (Kaunas 1924) knygelių.

188. *Kuršas* (s. kurš. *Kurša* > *Kursa*) sau vardą galėjo gauti nuo užmiršto žodžio **kuřšo*, reiškusio „lydimą“ arba „žemą, nuskurdusį medelį“: sl. *kursъ* (būtų lie. **kuršas*) > ukr. *kors* „lydimas, ausgerodete Striche Landes“, slov. *křš* „krūmas“, č. *krs* „keržis, Zwergbaum“, l. *karšlak* „niedriger, ästiger, so gekrümmter Baum, dass er sich nur als Brennmaterial eignet“ Berneker SEW I 670, Miklosich EW 157, Iljinskij Iz XX 3, 99. Taigi, *Kuršas* būtų „lydimas“ (Rodeland) arba „žemų, nuskurdusių medelių, krūmų“ šalis Bg¹⁰ 209.

Literatūra. Žvaigždele(*) esmi pažymėjęs tuos veikalus, kuriais negalėjau pasinaudoti šitam kuršių straipsniui.

1. J. Endzelin Ueber die Nationalität und Sprache der Kuren. Finnisch-Ugrische Forschungen. Helsingfors 1912. Band XII, S. 59—72.
2. J. Endzelin Zu den kurischen Bestandteilen des Lettischen. Indogermanische Forschungen. Strassburg 1913. Band XXXIII, S. 96—104, 126/7.
3. J. Endzelīns Kuršu pēdas rietumu Vidzemē. Filologu biedrības raksti. III sējums. Rīgā, 1923, 5—7 p.
4. A. Bielenstein Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. St. Petersburg, 1892. S. 175—390.
5. *K. F. Watson Darstellung der alten Einteilung von Kurland, wie die Deutschen solche vorfanden. Jahresverhand. d. kurl. Ges. f. Lit. u. Kunst, II 281 ff.
6. *F. J. Wiedemann J. A. Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben, XIV ff.
7. *Ю. Трусманъ О происхождении Корси. Живая Старина III 64—90.
8. *А. Погодинъ Нѣсколько словъ о Куронахъ, I. с. III 571—2.
9. K. Būga Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. Su dviem žemėlapiais. Kaunas, 1924 m. 8—13 p.

1924 m. IV. 28 d.

5. Žiemgaliai.

189. Istorijos šaltiniai (BG 102—167) rodo, kad į rytus nuo Kuršo žemės, pagal Lfelupę (die Kurische Aa) ir jos intakus, šių dienų Dúobelės, Baūškės, Tūkumo ir dalina Šiaulių ir Rygos apskrityje prieš lätvių ir lietūvių atsikraustymą gyventa *žiemgalių* tautės. Jūra žiemgaliui siekė Sluokos apylinkėje Lfelupės žiotyse, kur Indrikis Latvīs 1199 metų įvykių aprašyme mini prekybos vietovę ir uostą — *portus Semigallorum* IV 6.

Žiemgalių, kaip ir kuršių vardą iškelia aikštėn pirmieji skandinavėnai, kurie apie 870 metus kronikoje (Annales Ryenses) įrašę yra šią žinią: Danų žemės išeiviai „totam Pruciam, *Semigalam* et terram Canelorum aliasque quam plures terras subiugaverunt sibi“ BG 493, Zeuls Die Deutschen² 547. Ingvarsaga, kurioje aprašyti yra XI amžiaus pradžios įvykiai, pasakoja apie žiemgalius šiais vertimo žodžiais: „Quum cognati, Oenundus et Ingvar (†1041 m.), adulti erant, natio quaedam, dicta Semigalli (*þjóð*... er *Seimgaler* heita), in odium regis Olavi incurrerat, quod per aliquantum tempus tributum non pependerat; itaque rex Olavus Oenundum et Ingvarem cum tribus navibus ad exigendum tributum misit“ BG 372.

Mervaloje (Mervalla, Ytter-Sela socken, Södermanland), pietų Šveduose, yra rastas XI amžiaus akmeninis paminklas (BG 373, R. Steffen Isländsk och fornsvensk literatur² 166), kuriame įrašyti rūnomis šie žodžiai:

*Siríd lét rœisa stœn þenna at
Svœin sin bónda.
Han oft siglt
til Sœimgala
dýrum knarri
um Dómisnœs.*

Išvertus šie žodžiai reiškia: „Sigryda pastatydino šį akmenį savo vyrui Sveinui. Jis dažnai nusiirdavo Žiemgalon brangum laivu aplink Domesnesą“. Domesnesas, kurį latviai vadina *Kolkas* ragu (suom. *kolkka* „kampas, kertė“), riogso žiemiuose nuo Dúndangos.

Sveino kapo paminklas rodo, kad senovės skandinavėnų turėta su rytinio Baltijos pajūrio gyventojais, mūsų atveju, su žiemgaliais, ne tikrai kruvinų susirėmimų, bet ir ramaus pobūdžio, tikrai prekybiškų sąntykių.

190. Skandinavėnų šaltiniai šią mūsų tautą vadina *Seimgaler*. Indrikis Latvīs (1208—1225 m.) žiemgalius vadina *Semigalli*; taip pat ir eilėtinės kronikos (Reimchronik) autorius (apie 1290 m.) — *Semegallen*. Pirmoji rusų kronika, vadinama Nestoro vardu

(1056–1116 m.), mūsų žiemgalius vadina **Зимигола**. Ši kronika esanti surašyta XI amžiaus pabaigoje (tarp 1093–1095 metų). Tasai duomuo rodo, kad Зимигол'os vardas yra patekęs kronikon dar prieš 1093 metus. Iš tikrųjų tasai vardas bus daug senesnis, nes jis nėra atskirtinas nuo kitų Nestoro sąrašo tautovardžių, kurie savo įvalku yra senesni už patį Nestorą. Greta su Зимигола Nestoras mini ir kitu du tautovardžiu — ятвязи ir голядь —, kuriuodu negalėjo šitokios lyties įgauti 1093 metais. Su jótvingais ir galindais rusai turėjo susipažinti dar prieš 900 metus, nes tik tai tuomet dar tebetarę rusai „nosinius“ balsius. Vargu vėliau kaip su jótvingais ir galindais bus susipažinę rusai ir su lietuviais ir žiemgaliais: Nestoro **Литъва** = Lietuva, **Зимигола** = Žiemýgala.

191. Skandinavėnų Seimgala ir rusų Зимигола rodo, kad šios mūsų tautės šalis bus nešiojusi ne Žemýgalos (Betýgalos apylinkės sode *žemumoje*), bet *Žiemýgalos* arba *Žiēmgalos* vardą: *žiemiaī*, la. *ziēmeli* „Nord, šiaurė“ Bg¹⁰ 84.

192. Žiemgalos žemė daugiau įgija rašytinių dokumėntų tikrai nuo XIII amžiaus. Tie dokumentai padeda apibrėžti Žiemgalai apytikres ribas ir duoda mēdžiagos kalbos klausymui spręsti. Svarbiuosius dokumentų čia skelbiu.

I. 1254 m. balandžio mėn. Žiemgalos dalybos.

Albertus, miseratione divina archiepiscopus Livoniae, Estoniae et Prutiae, ac Rigensis ecclesiae, Hermannus praepositus et capitulum Rigense, et venerabilis praeceptor Allemanniae, summi magistri domus Theutonicae in Livonia vices gerens, omnibus praesentem paginam inspecturis in Christo Jesu gaudium et salutem. Litteras domini papae, super donatione et divisione *Semigalliae* nobis datas, habito discretorum consilio concorditer obsequentes, invocata sancti spiritus gratia, oratione praemissa, per sortes in tres partes Semigalliam divisimus sub hac forma. **Silene** et **Sagera** cum suis terminis ad Rigensem archiepiscopum, **Dubene** et **Sparnene** ad Rigense capitulum, **Thervethene** et **Dubelene** ad fratres domus Theutonicorum, cum decimis et iure patronatus ecclesiarum, et omni iure et emolumento temporali perpetuo pertinebit, exceptis iuribus, quae non possunt nisi per archiepiscopum vel archidioecesim exerceri. Si vero aliquas haereditates in parte alicuius nostrum venales fieri contingerit, has nullus ex nobis in praeiudicium alterius sibi, nec emptionis aut alicuius alterius usurpationis titulo, vendicabit. Acta sunt haec anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo quarto, mense Aprili, pontificatus nostri anno primo. Huius rei testes sunt hi, quorum sigilla inferius sunt appensa: Gerardus, comes Holsatiae, Otto miles de Barmestede, frater Albertus, guardianus fratrum minorum, frater Arnoldus, prior fratrum praedicatorum, Hermannus, praepositus Rigensis, et alii quam plures clerici et laici. Ut autem haec omnia inconvulsa permaneant et firma, praesentem paginam sigilli nostri appensione una cum sigillo magistri Everardi, praeceptoris Allemanniae, qui eo tempore vices summi magistri domus Theutonicorum gerebat in Livonia, duximus confirmandum. LU I 345/6, BG 436.

II. 1272 m. spalio 7 d. Duobenės ir Sparnenės apylinkės dalybos.

Johannes, Dei gratia praepositus, totumque s. Rigensis ecclesiae capitulum, frater Walterus, magister, ceterique fratres domus s. Mariae Theutonicae in Livonia, universis, praesentes litteras inspecturis, salutem in Domino cum orationibus sempiternis. Ea, quae geruntur in tempore, ut in oblivionem cum tempore non labantur, solent litterarum testimonio perhennari. Noverint igitur universi praesentium inspectores, quod nos duo castra in Semigallia, dicta **Dobene** et **Sparnene**, quae pariter habuimus cum suis attinentiis dividenda, divisimus in hunc modum, scilicet quod istae provinciae: **Eglonene**, **Wancule**, **Augegua**, **Padaugua**, **Velsene**, **Sigemoa**, **Iusa**, **Aren**, **Batsenen**, **Babutua**, **Paliten**, **Satcigalen**, **Scemua** (Seemua), **Pelliseden**, **Drauenen**, **Blidenen**, singulae cum terminis suis, stagnumque de Dobenen, quod **Scemovis** dicitur, cum plena proprietate et omni iure ac utilitate ad castrum Dobene debeant atlinere. Ad castrum vero Sparnene istae provinciae, scil. **Pelkua**, **Zervinas**, **Pakarde**, **Rymmen**, **Daugules**, **Senmoa**, **Aarenen**, **Mimayn**, **Pelsua**, **Pestene**, **Wayuere**, **Arine**, **Zetzedua**, **Szilua**, **Wanpen**, **Cacten**, **Bersenene**, **Zedreveos**, **Bayena**, singulaeque cum terminis suis, stagnumque prope **Paliten**, quod **Autzis** dicitur, aliudque, quod **Sebrus** vocatur, cum omnibus aliis stagnis et rivulis provinciarum ipsarum, quocumque nomine censeantur, similiter cum plena proprietate et omni iure et utilitate debeant pertinere... LU I 545/6, BG 437.

193. Žiemgalos politikos gyvenimo Indrikis Latvis pažįsta du vidurkių (centru): Mes-(y)othern XXIII 3, 4, 8 (šiandie la. *Mežuôtne*) ir Theruetene XXIII 4 (šiandie la. *Kafna muīža* „Hofzumberge“ prie Tervetės upės). Eilėtinė kronika mini dar kitus centrus pilis, būtent: Doblēn 8961 (šiandie la. *Duōbele*), Sidobren 11210 (šiandie lie. *Sidabrā* ties Jōniškiu Šiaulių aps.) ir Racketen 11041 arba Ratten 8053. Pastarąją pilį 1426 m. dokumėntas vadina Rattowscher bergh (ant Švėtės kalno) — šiandie lie. *Raktuvės kálnas* ties Žagarė.

194. XIII amžiaus šaltiniai (BG 102–146) Žiemgalos žemę galime suskirstyti septyniomis sritimis. Sritis šaltiniai vadina šiais lotyniškais vardais: 1. Sillene, 2. Sagera, 3. Dobene, 4. Sparnene, 5. Thervetene, 6. Dubelene ir 7. Upemolle.

Silenės (lietuviškai būtų „Šilinė“) sričiai, sako, priderėjusi Mežamuižės (vok. Grenzhof) parapija.

Žagarės sritį dariusi Žagārės apylinkė, kurioje šiandie gyvena lietuviai.

Duobenės srities ieško Duobės kalnų (vok. Dobelsberg) ir Klýkolių (Akmėnės par.; netoli nuo Vegerių) apylinkėje, vadinasi, Vadaksties, Avyknės, Ežerės ir Bėrzės paupiuose.

Sparnenę randa Ylės, Didėsios Aukės (áukė = la. Aŭce), Oryčių (Arishof) mužžės, Upės mužžės (Báchhof) ir Bikstų apylinkėje.

Tervetenės sritis ėjusi pagal Tervetės upę. Jai priklausiusios šios mūsų gadynės parapijos: Kalno mužžė (Hofzumberge) ir Žalioji (Grünhof).

Duobelenės sritį dariusi Dúobelės (vok. Doblen) parapija.

Upmalos srities sienai nustatyti duoda medžiagos 1254 m. dokumėntas, kuriame aprašytos yra žemės dalybos tarp arcivyskupo ir ordino. Tenai rašo:

Albertus, miseracione divina archiepiscopus Estoniae... Notum facimus universis, quod propter bonum pacis et concordiae inter nos et fratres domus Theutonicorum terram, que *Opemele* dicitur, cum consensu capituli Rigensis, sortibus missis, invocata sancti spiritus gratia, divisimus in tres partes. Quae terrae et possessiones archiepiscopo et quae fratribus attineant, praesenti paginae curavimus in robur perpetuum annotare.

Prima itaque pars de Opemele est ex ista parte aquae, quae dicitur *Semegaller A* (= Lielupė), versus Dunam (= *Dauguvā*) usque ad rivulum, qui Memela (= *Nēmunas, Nemunēlis*) dicitur, et per ascensum illius rivuli versus Dunam usque ad terminos *Medene*.

Secunda pars est, quae per ascensum Memelae ex altera parte et per ascensum aquae *Semegaller A* inter Memelam et *Semegaller A* usque ad silvam, quae *Vere* (= la. *vēris* „girią“ BW 10923 v., 10951, 34065 v.) dicitur, ascendendo aquam *Semegaller A* ex utraque parte usque ad terminos terrarum *Opiten* (= *Upytė* netoli nuo Panevėžio) et *Saulen* (= *Šiauliai*). Hae siquidem duae partes archiepiscopo et successoribus suis perpetuo pertinebunt.

Tertia pars est a silva praedicta per descensum *Semegaller A* usque ad finem longae insulae, que *Longum Holmen* vulgariter appellatur; inter illas partes, quae sunt ex illa parte *Semegaller A*, est divisio a flumine *Semegaller A* subter silvam usque ad terram, quae *Plane* dicitur, quae etiam pertinet ad superiorem partem, et ab illa terra usque ad viciniorem terram cultam, et haec particula erit fratribus domus Theutonicorum, cum decimis et iure patronatus ecclesiarum et omni iure et emolumento temporali perpetuo possidenda, exceptis iuribus, quae non possunt nisi per archiepiscopum vel archidiaconum exerceri...

LU I 347/8, BG 430.

Pirmąją *Upmalos* srities dalį sudaro: Mintaujės, Salgalės, Mėžuotinės, Baškės parapijų dalys pagal dešinąjį Lielupės ir Nemunėlio krantą, taip-pat ištisos šios parapijos: (Dálbės „vok. Dalbingen“?), Iecavos (la. iēcave), Lamberto mužžė, Cuodė, Senoji Saulė (vok. Altrahden), Barbelė (ir, gal būti, Vecmužžė „Neugut“?).

Antroji *Upmalos* dalis tyso: a) tarp Nemunėlio ir Mūšos, ir b) kairiajame arba vakariniam Mūšos krante prieš *Vērės* (= la. *vēre* BW 28011 v. arba *vēris* 10951 „didelė girią“) girią, stovinčią dešinajame Mūšos krante, ir traukiasi nuo čia abiem jos krantais net iki *Upytės* ir *Šiaulių* srities ribai.

Iš XIII amžiaus Žiemgalos vietovių šandie pridera lietuviams *Sidabrā* (ties Joniškiu), *Žagārē* ir *Raktuvės* kalnas (po Žagare).

1254 m. dokumento žodžiais tenka priskirti prie Žiemgalos visas Lietuvos plotas, ištisęs tarp kairiojo Mūšos šono ir latvių sienos.

195. *Žiemgāliu kalba* Bylenšteiniui yra latviška, nes patys žiemgaliai, kuriuos jis vadina zemgali „Niederletten“ (la. *zems* „niedrig“), tautystės buvę latviai: Die Hauptsache ist hier die Nationalität der alten Semgallen, von welchen die Chronisten uns berichten, und der überzeugende Beweis dafür, dass sie wirkliche Letten gewesen BG 148.

XIII amžiaus vardai rodo, kad žiemgaliai, kaip ir kuršiai su sėliais, minkštųjų *k* ir *g* vietoje yra tarę *c* ir *dz*:

k > *c*: Batsenen BG 137, Satcigalen 137, Autzis 140 = la. *Aŭce*, lie. *áukė*;

g > *dz*: Zervinas 138, 437 || la. *dzērve* „gėrvė“; Zetzedua 139 < *Dzedzieduve* || la. *dzedzieda* „abgarbeitetes Land, ungebauter Acker“, Zedreveos 140.

Žiemgalių kalbą atskiria nuo kuršių ir sėlių kalbės dvibalsių *an*, *en*, *in*, *un* likimas. Čia žiemgaliai drauge su latviais nebeturi *n*: Mytowe Mitowe Mitovia BG 133, 445 < **Mītauja* = lie. Mintauja, Mintauja „la. Jelgava“; Blidenen BG 138, 437 = la. *Blīdiene* || Me. *blindis*, Slok BG 476, 490 = la. *Slūoka* || lie. *slankā* „Schnepe“.

Žiemgaliai kaip ir latviai, junginį *dj* ištaria *ž* (senoviškai *zj*): Mesyote Mezoten BG 144 = la. *Mežuōtne* < aist. **medjōta-* „medžių tūrjs, medžiuotas“.

Žiemgalos XIII amžiaus vietovardžių galūnė *-ua* (*-oa*) skaitytina yra *-uva* arba *-uve*: Augegua BG 136, Pa-daigua 136, Babutua 137, Scemua 137 (stagnumque de Dobenen, quod Scemovis dicitur 138), Pelkua 138, Senmoa 139, Zetzedua 139, Szilua 140. Vietovardžiams vartoja galūnę *-uvē* tiek Žiemgalos lietuviai, tiek latviai: *Raktuvės* kalnas prie Švėtės upės ties Naujaja Žagare BG 111, 389, A 1885, 355; *Salduvės* kalnas — netoli

Šiaulių, einant į Radviliškį; la. *lēcūve* „vok. Ekau“, *Viřcūve* „Würzau“ = lie. Viřčiuvis — Joniškio, Pašvitinio par. upė VŠ II 8, 9, *Aldruvė* „vok. Audrau“ — Viřčiuvio intakas BG¹¹ 52 = la. *Audruve*.

Žiemgalių kalba skiriasi nuo kuršių, sėlių ir latvių kalbos vietovardžių galūne -uve: Kuršo Abava, Bārtava, Sėlos Vārkava (lie. < sėl., Gāršvinės-Subāčiaus apylinkėje), Duonava (v. š. Dūn- la.), Latgalos Krāsava (v. š. Kruostova), Dāugava. Lietuviai vietovardžiams vartoja galūnę -uva: Lietuvā, Šėduva, Liķkuva (*liķkūvis* — Liķkuvos par. gyventojas), Raguvā, Laūkuva, Kūrtuva...

Žiemgalos latvių Seseve (upės ir miesto vardas), tekėdama per lietuvių žemę dėvi Šešėvės vardą. Galūnę -evē, rodosi, turi ir vienas XIII amžiaus vietovardis, būtent: Zedr-eveos BG 140 < *Dz(i)edr-eves*.

196. Žiemgalos vietų vardai: 1) Silene BG 135, 152, 430, 109 = la. *Sila kalns* ties Mežamuiže (vok. Grenzhof);

2) 1271 m. castrum Syrene BG 135, 152, 436, 109 esanti = Silene: *dziřa* „giriā“ || *sils* „šilas“. Syrene gali būti skaitoma ir Sir(i)ene: Sirenes — Pamedės prūsas Sc I 121, 1279 m. Syrien — Gut bei Braunsberg (Kammeramt Liebstdt) PN, G¹ || lie. *Sirūtis* — pavardė;

3) Sagera, Sagare (castrum) 110 < žiemg. *Zagare* = lie. *Žagārė* — miestelis prie Švėtės (la. Svēte) upės, J³ 430³⁴, 1495 m. въ Жакопехъ РИБ XXVII 613 = la. (< lie.) *Žagare* BW 20757,6; 20800: *žagarař* „Strauchwerk, Gesträuch“ BG 152;

4) Racketen, Racken, Ratten (Alnpeke) 104, 1426 m. Rattowscher bergh BG 157, 389, 111 = lie. *Raktuvės* kalnas ties Naująja Žagare ant Švėtės dešinojo kranto: *rakti*, la. *rakt* „graben“;

5) Dobenen 476, Dobēn BG 136, 104, 111 = la. *Duobes kalni* ties Duobės dvaru (vok. Dobelsberg) Aukės parapijoje: *duobē* la. *dūobe* „Grube“ || 1253 m. Keklio srities vietovardis Dobe BG 111;

6) Eglonene 113 = la. *Egluone* — ein Bach, der von Süden unterwärts des Gutes Waddakst in den jetzigen Grenzfluss zwischen Kurland und Litauen, die Waddakste, sich ergießt BG 136 = lie. *Egluonā*: *ēglē*, la. *egle* „Tanne“;

7) Wancule 114, 136 yra somiškas vardas: lyb., ėst. *vana* (suom. *vanha*) „senas, alt“ + *kūla* „kiemas, Dorf“;

8) Augēgua BG 437, Augēgoge 435, 476 be ne *Auguve? ar *Aujaguve? Cf. lie. Lab-guvā — Kvėdarnos par. soda Jn., VŠ I 59 || 1261 m. Labi-gow „Stadt Labiau“ PN;

9) Padaugia, Padouge BG 154 = Podawgowa, žmujdzkie Padauguwa, folw. nad Niewiaza, pow. Kow., o 29 w. od Kowna SG VIII 357, Bapten... Podawgo Sc II 687: *Dauguvā*, la. *Dāugava* — die Dūna || žiemg. Pa-dauguve cf. Pa-karde BG 138;

10) Vellene BG 136, 435: la. (< kurš.) *Velze* — Banduvos srities upė BG 210, 314 (Ventės deš. intakas Kuldingos par. SG XIII 199), lie. *Velžis* — Panevėžio ap. sodžius VŠ II 19 — Vaškų par. pavardė Bnt., *Velžiai* — Vaškų, Pasvalio ar Saločių par. sodžius Bnt., *Velža* — Smilgių, Šėduvos par. pavardė P;

11) Sigemoa, Segume BG 137 — somiškas vardas? ėst. *šiga*, gen. s. *sea* „kiaulė“.

12) Jusa BG 137, 155 : ?;

13) Aren 137, 154 = la. *Āre* — Gesinde unter Sturhof, südlich von Blieden = *āre* „urbare Land“ 154, lie. *ōrē* „arimas“;

14) Batsenen 137: la. *Bāce* — Medės muižės vienasėdis BG 114, lie. *Bokiškė* — Ylakių par. vienasėdis (rus. Бакишки) VŠ I 52;

15) 1272 m. Babutua BG 437 — vielleicht identisch mit dem Burgwall Baboten, den die Reimchronik (Vers 9093) zwischen Doblen und Goldingen nennt 137 = žiemg. *Babutuve*: la. (< žiemg.) *Babis* LV I 116 arba *Babīte* — der grosse See zwischen Schlohk und Riga; ebenso heissen mehrere kleine Seen in den Schlaguhnenschen Wäldern (unfern Doblen), *Babīte* BG 155;

16) Paliten 137: *Palā* — a) Tvėrų, Kantaučių, b) Linkuvos par. upė || la. *paľas* „morastiges Seeufer“ BG 156;

17) Satsigalen 137, 155 = žiemg. **Saci-gala*: la. *Saka* — Dauguvos intakas BG 282 = lie. *Šakā* — Raseinių par. upė;

18) Scemua 137 (Sc = s: Pruscia), stagnumque de Dobenen, quod Scemovis dicitur 437, 155 = žiemg. **Zemuve*, **Zemuvis* || la. *zems*, lie. *žėmas* „niedrig“;

19) Pelliseden 137, 154 = žiemg. *Peli-sėdis* || 1291 m. Kuršo vietovardis „villam Up-seden... usque ad montem Virgenare... in Zareykenbecke“ LU I 677, lie. Trāk-sėdis

— Kvėdarnos par. soda Jn. : la. *Pela* — Dauguvos intakas BG 46, lie. *Pelà* — Žarėnų par. upė VŠ I 50;

20) Draunen 137, 154: la. *drava* BW 15729, lie. *dravīs* „борть“ || la. *Draviene* — Cesvainės par. dvaras BG 476;

21) Blidenen 114, 154 = la. *Blidiene* KZ LII 112 — Gut im Quellgebiet der Bērze, unweit der Wasserscheide zwischen Bērze (— Aa) und Ciecere (— Windau) BG 138 : žiemg. **blīde* = lie. *bliūdė*, *blindīs* „salix caprea“. Blid-iene rodo, kad ir kitų XIII amžiaus Žiemgalos vietovardžių galūnė -en(e) gali būti skaitoma iene : Dobene, Eglonene, Veliene...

22) Scemovis — Duobienės ežeras BG 138 = **Zemuvis*, esąs Saldaus par. *Kerkliū ezars*;

23) Sparnene (castrum) 115, 138 — am heutigen *Spārnu ezars*, dem dreizipfeligen See unweit Ihlen 152 : la. *spārns*, lie. *spašnas* „Flügel, Zipfel“;

24) Pelkua 138, 156, = žiemg. *Pelkuve* : *Pėlk-upis* — a) Bártuvos intakas Mósėdžio par., b) Papilės par. upė VŠ II 7 : la. *pełce*, lie. *pėlkė* „Sumpf, Torfmoor“;

25) Zervinas 138, 156 : la. *dzērve*, lie. *gėrvė* „Kranich“. Del galūnės plg. XIII amžiaus vietovardį Arine 139;

26) Pakarde 138, 156 = *Pa-* + *kard-* : *Kard-upis* — lewy dopływ Berżony, prawego dopł. Niemenka, pow. Nowoaleks. SG VII 86, XIII 251;

27) Rymmen 138, 156 : *Rīmas* — Kamajų, Ušpalių par. pavardė P, *Rimaša* — Wilkiáušio intakas Jonišio par.; *Rimiečio* ežeras Šveičiū ap. Db.;

28) Daugules 137, 156 : la. *Daugulis*, lie. *Daugūlis* — Debeikių par. pavardė || *daūg*, la. *daūdz* „viel“;

29) Senmoa 139, 157 — somiškas vardas? lyb. *sēn* „Pilz“, *mō* „Land, Acker“.

30) Aarenen 139, 156, sako, esą = *Ārši* „vok. Arishof prie Zebraus ežero“ : *Oriškė* — Krāžių par. soda VŠ I 57;

31) Mimayn 139, 157 : *Mimāičiai* — Šakynos par. dvaras VŠ II 7;

32) Pelsua 139, 156 : la. *Pełši* RKr. IV 108 — Naujinio, Drisos, Rėzėtės ap. sodžiai Трусманъ этимол. мѣстн. назв. Витебской губ. 217, Sėmbos srities 1252 m. vietovardis Pelse (noter G¹ 119);

33) Pestene, Festene 139, 157 : Песта D (Privilegia 188a) — Obelių ar Rokiškio par. upė, *Pesčiai* (v. š. *Pė-stē*) — Salantų par. soda VŠ I 41, 1591 m. Песте — село им. Гинтелишекъ S;

34) Wayvere 139, 156 : la. *vaiveri* (-ri < -rī) „gaīliai, ledum palustre“ BW 20996 Saikava (Cėsu apr.), vok. (< lie.) Waiwern — Gumbinės par. kiemas (PrL.);

35) Arine 139, 156 : *ōrupis* — Pušaloto par. upelis (griovys) kun. A. Sabaliauskas || *ōras*, *ārti*;

36) Zetzedua 139, 157 : la. *dzedzieda* „nuora, vecaine, ungebauter Acker“ BW 3033, 4261, 4323, 28975, 30258, 35707;

37) Szilua 140, 156 = žiemg. *Siluve* = la. *Silavas* — g. v. BGr I 325 = lie. *Šiluva* Jn „I. Szydłowo“, 1517 m. до корчмы у Шиловскомъ мѣстечку РИБ XX 444, podle Шилова мешкает 445, 1567 m. з Шилова въ земли Жомойтской I. с. XXXIII 491, *Šiluvaičiai* — Pakalnės aps. kiemas Kl.v.² 59 || *šilas*, la. *si/s* „Heide; Heidekraut“;

38) Wanpen 140, 156 : la. *Vampe* — Bauskės ap. g. v. || lie. *vaŋpiju vampātiju* „warcze“ J², *vampāzyti* Kv. „latrare cum parvis intermissionibus“. La. *Vampe* gali būti ir somiškas vardas: est. *wambas*, gen. s. *wampa* „lazda, kūoka“;

39) Cacten 140, 156 : la. *Kakti* — g. v. ties Bauske || la. *kakts* „Ecke, Winkel“, lie. *kaktā* „Stirn“, 1567 m. Янъ Кокта (Дирван. вол.) РИБ XXXIII 1347 < *Kaktā*; *Kaktys* — Mósėdžio par. pavardė;

40) Berfenene 115, 140 — steht sicher mit dem noch heute lebenden Namen des ganz Serngallen vom NW-Ende bis zur Aa durchströmenden Flusses Bērze in Zusammenhang, welcher seinerseits von *bērzs* „Birke“ abzuleiten ist BG 156 : *Bėržėnai* — Sedos par. VŠ I 48, Gruzdžių par. sodžius VŠ II 7;

41) Zedreveos 140, 156 = žiemg. **Dziedreves* (cf. Ses-eve) || la. *dziedrs* „lazurblau“ RKr II 55, lie. *giėdras*? arba žiemg. **Dzedreves* || la. (< kurš.) *dzedra* valuoda BW 14617,1; 15150, 31248 „šalta, atšiauri kalba, barsch“;

42) Bayena 140, 156 : *Bajėnai* — a) vok. Bojehnen, Piktupėnų par., Tilžės aps. kiemas Kl.v.² 26, Mit II 329, b) Jėsvainių val. dvaras ir kaimas || *Bajėlis* — Naujamiesčio, Liškuvos par. pavardė, 1299 m. Bayone — sembo vardas PU II : *bajūs* R „schrecklich“;

43) stagnumque prope Paliten, quod Autzis dicitur 140 — heute *Auces ezars* liegt bei Gross-Autz BG 155, 115 : 1353 m. pr. Auco — jetzt Augken Kr. Wehlau G¹, Aukul — See, jetzt Okullsee Kr. Allenstein G¹ 13;

44) aliudque (sc. stagnum), quod Sebrus vocatur 140, 155 = *Zebrus ezars* — liegt zwischen Arishof, Suschenhof und Grenzhof in der Neuenburgschen Parochie : la. *zebre* || prV. feabre „cyprinus vimbra“ Bg¹ 66;

45) Terwetene, Therwetene 103, 116, 153, 389 — der Terpentinfluss, dessen Name so durch die Volksetymologie umgestaltet ist, entspringt bei Kuckern in Litauen, nimmt unterhalb Hofzumberge (la. Kalnamuiža) die *Skujene* auf und verbindet sich westlich von Mitau mit der *Svėte*. Der Burgberg („Zuckerhut“) bei Hofzumberge, am rechten Ufer der *Tėrvete*, gegenüber der Kirche, ist die Stelle des castrum Terwetene BG 141. *Tėrvetės* vietos BG 153 rašo ir *Tėrvėte* (Grenzhof) arba *Tervėte* (Fockenhof). Kabilos apylinkės dainai (BW 19283,1 v.) yra pažįstama *Tėrvetės* (vė ar ve?) mala, XVI „amž. „Szweta... do reki Ringi... ot Terwety reczki“ D (Privilegia 185b) || ?1586 m. Терв-иники — поле въ Поюрской вол., надъ р. Юрюю S = 1599 m. Тетырв-иники S || *Tetirvinaĩ* — Pasvalio par. sodžius Btn.;

46) Schenen, Schuwene 141, 157, 104 = la. *Skujene* — *Tervetės* upės intakas || *skuja*, lie. *skujà* „Tannennadel“ = lie. *Skujinė* — a) Žagarės ap. upė (A. Balčiūnas), b) Jūžintų par. vienasėdis prie Audrės upės;

47) Slackenkappen — diese Oertlichkeit muss zwischen Doblen und der litauischen Grenze liegen, ist aber noch nicht aufgefunden. Die Laute erinnern an Schlagunen, aber dieses scheint zu weit westlich (2 Meilen) von Doblen zu liegen BG 141, 104, 117, 165: 1333 m. Slake-laux 1338 m. Slaka-lauken — Sėmbos srities vietovė G¹ 165 || *Šlakisčiai* — Pasvalio par. sodžius VŠ II 14. Žiemg. *Slaka kap(a)ĩ*;

48) Dubelene 117, Doblēn(e) 104 = la. *Duōbele* (Amt und Flecken), der Hügel an der Behrsebrücke, auf welchem der älteste Teil der Ordenburgruine steht, ist die Stelle der alten Burg Doblēn BG 141, 152, BW 3840, 13255, 33611, *Duobelnieki* 10324 : *duobe*, lie. *duobė* „Grube“;

49) Upemole 142, 152, 118 = žiemg. *Upmale(a)* = *upe* „Fluss“ + *ma/a* „Ufer, Rand“; lie. *lyg-malas* „lygus su kraštais“;

50) Mertzepole 170 = vok. Märzen-dorf — Gut in der Parochie Baldon, unweit der Grenze des Rigischen Stadtgebietes (= Marchia, Mark) BG 142. Vietos vardas yra somiškas, kaip ir Rygos pajūrio srities vardas Metse-pole BG 58 „die Gegend nach den Wäldern zu, die Waldgegend“ : lyb. *mōtsā* „Wald“, puol „Seite“, *puoli* adv. „-wärts, nach“;

51) Semigallorum flumen, flumen Semigalliae, Semigaller A BG 142, Seimgala 103, 128 || in flumine Mussa (Henricus de Lettis XXIII 4) = la. *Liēl-upe* — vok. Aa (žemjūnlinkui nuo Bauskės), kurios augštupį nuo Bauskės latviai vadina *Mūsa* = lie. *Mūšā*, -ōs, *Mūšā*. Lietuviai pažįsta net 5 *Mūšos* upes T 17, 31. *Liēlupe* gavo vardą nuo „didumo“ : rus. Великая || la. *liēls* „didis, gross“;

52) Memela 157 — die Memel (= lie. *Nėmunas*, *Nemunėlis*) entspringt in Litauen, südlich von Ilzenberg (lie. *Ilžė*), fließt von Nerft (lie. *Nėretos*, *Neretų*), Gr.-Memelhof an der jetzigen Grenze von Kurland und Litauen, verbindet sich bei Bauske mit der *Mūsa* BG 142 : **nėmunas* „šilas“ Bg¹⁰ 246;

53) Putelene (terrula) 157 = la. *Pūtelĩ* — Gesinde unter Privatgut Misshof BG 143, 120 || *pūtelis* „eine Speise von Hafermehl“ Bgr I 70, 332 = Sėlos lietuvių *pūtelis* (ne **pūt-* Bg⁵ LXVI 245) „avižinis, pienu įplaktas, patirštas valgis“ (Gryvā, Gaidė, Gáršvinė — Subāčius). Putelenės vardo u galėtų būti ir trumpas : ž. *pūtelis* „kalina“ A, II, D⁵ 17, „Schneeballstrauch, viburnum opulus (wildwachsend)“ Klp. (Mit. II 134), Kv., Slnt. || a. *pūtinās*, la. *putenes* U „t. p.“

54) aqua Ecowe 437 = vok. Ekau — entspringt im Tauerkalnschen Forst und mündet in die Aa, nördlich von Mitau BG 143 = la. *iēcūve* Endzelin Lett. Gram. 852. Latviai ištaria ir *ieķeve* RKr IV 110. Šis upėvardis kilimo yra somiškas: Vidžemės *Eikavis* (pieva), *Etkaži* — g. v. T 380;

55) Missa 103 = la. *Misa* — Nebenfluss der Ekau (von Norden), an welchem Misshof liegt, entspringt in der Neugutschen Parochie und fließt zum Teil an der jetzigen livländischen Grenze entlang BG 143 : lie. *Mišė* — Vydeikių sodos ežeras, Plūngės par. > *Mišėnai* — Plūngės par. soda;

56) silva, quae Vere dicitur 143, 123 = la. *vėre* BW 28011 v. „grosser Wald“ Dunalka, *vėris* 10923 v. Rīgas apr., 10951 Vestiena || *Vėrene* „vok. Fehren“ — prie Uogrės upės BW 9763,12 *Vėrenieši* 12752,4;

57) terra, quae Plane dicitur 431, 157, 123 = la. *Plāne* — Bächlein, das in die Isplitz und mit dieser gegenüber der Sallgalnschen Kirche in die Aa sich ergießt. Die Neumannsche Karte giebt ein Gütchen Planborn nordwestlich von Greiersdorf, südlich von Kauzemünde an BG 143 = lie. *Plóné* — Linkuvos par. bala VŠ II 14, — Vaškų par. upelė „Draugija“ IX 299 (Degesių sodžiaus laukuose P — J. Dailidė) — upelis (prasideda iš Maščiūnmiškio, Šilios balų, kur susiduria Linkuvos, Vaškų ir Joniškių parapijos ir valsčiai) Btn. = l. Płonia — rzeczka w pow. poniewieskiem i doleńskim, lewy dopływ rz. Islik, stanowi część granicy gub. Kow. i Kurl. SG VIII 309, III 305 > *Plonėnas* — Vaškų val. dvaras; netoli nuo miestelio Btn. : *plónas*, la. *plāns* „flach, eben“;

58) Babat 143, 155, 103 = la. *Babīs*, *Babītīs* „Babitsee“ || pr. *Bab-ant(a)-s* — ežero vardas G¹ 18;

59) Naba de Babath, Babates munde = Wasserverbindung zwischen dem Babitsee und der Aa oberhalb Schlohk. Eine zweite Verbindung zwischen Babit und Aa unterhalb Schlohk ist erst in jüngerer Zeit durchgerissen BG 144 : la. *Naba* — die Wasserverbindung zwischen dem Jägel- und dem Stintsee BG 40, — Grenzfluss zwischen Popen und dem Kirchspiel Windau 184; cf. 210 = la. *naba*, pr. nabis „bamba, Nabel“ || lie. *Nabažai*, *Nabuiliai* — Tryškių par. dvi sodi VŠ II 6 (čia prieš lietuvių bus gyvenę kuršiai arba žiemgaliai) || pr. 1366 m. Nabote — Sembos upelė G¹;

60) Longus insula 144, 124—7 esančios 3 mylių ilgos kopos tarp Babio ežero ir Lielupės upės, kur dabar *Salōs muīžē* „vok. Holmhof“;

61) Portus Semigallorum Henr. IV 6, 1263 m. de portubus maris, quae nobis competeabant duae portus, videlicet Semegaller A et Winda BG 436. Tasai uostas stovėjęs Lielupės ir Dauguvos žiotyse BG 144, 103, 127;

62) Mesiote¹⁾ Henr., Mezoten 153, 103, 124 = žiemg. *Mežuote* (seniau *Mezjuote*) > la. *Mežuotne* (> lie. *Mėžuotinė* Btn.) — Gut Mesoten liegt oberhalb Mitau, am rechten Ufer der Aa BG 145 : la. *mežs* „Wald“;

63) Mit eime schonen here vil breit | Zu Littowen man do reit | Durch velt unn uber manche bach. | Sie liden michel ungemach, | Bis das sie quamen in das lant. | Sie stiften roub und brant | Mit mancher schar vil wunneclich, | Sie herten vrilich umme sich | Das lant uf unde nider. | Kein Soule sie karten wider | Durch bruch und uber heide Alnpeke Livl. Reimchronik 1897—1907 v. Šita Soule negali būti latvių *Vec-Saulē* „vok. Alt-Rahden, Gut in der Parochie Bauske“ BG 145, nes tą žygį vokiečiai yra atlikę Lietuvos žemėje. Taigi, Soule laikytina yra *Šiauliais*;

64) Sydobre(n) 104 = *Sidabrā* (v. š. *Sidabra*, acc. *Sīdabra*) — Lielupės intakas. *Sidabrōs* pilis esanti už 3 varštų nuo Jōniškio, Vilkiāušio ir Sidabrōs santakyje, 6 mylios i pietus nuo Mintaujōs BG 145;

65) Mytowe Alnpeke Livl. Reimchronik 7405 v., 1305 m. castrum Mithovia BG 444, 1330 m. Mitowe 445, 1359 m. Mitovia BG 448 iš pradžių buvusi ties Sluoka. Iš ten 1336 metais buvusi atkelta dabartinė savo vieton BG 134 = žiemg. *Mītauja* = lie. *Mintauja*, *Mintauja* „Mitau“ Als., Jnš., Mit. I 226 (Šd), A 1884, 176; 1885, 356, XVI amž. „granica powietu Mintowskoho... z wołostiu Upitskoju“ LieM (D Privilegia 185a) : 1575 Минт-упись — рѣчка, чрезъ им. Подубисе и урочище Гудовщизну, въ Бержан. вол. S, 1584 m. Минта — пустая земля близъ Крожскаго двора S, 1575 m. Минтишкя — пустошь, принадлежащая къ им. Окменамъ S || 1310 m. Minte de Gavefen — kuršio asmens vardas BG 289, 290, 1273 m. Минтеля — jótvingų kunigaikštis IL 870as, 1419 m. Mynthen „jetzt Minten Kr. Friedland“ G¹ 99, pr. *Mintijeit(i)ei* > 1278 m. Myntegeiten „Feld, Gut im Samlande“ PU II 245 „jetzt Metegethen bei Juditten“ PN || *Mīncia* — Taurāgnų par. vienasėdis ir giria, kurioje daug gūbrių (кырпанъ);

66) 1426 m. eine beke de Platton BG 453, de Platone 454 = la. *Platuone* — Nebenfluss der Aa von links 476, 389 = lie. *Platuonė* — Joniškių par. upė, prie kurios ir *Platuoniai* (sodžius), XVI amž. (LieM) „Ołaj... Sidabra... Płotonia ...do reczki Niwy (= Kivė?)“ D (Privilegia 185a) || la. *Platuoniece* BW 7315;

67) 1426 m. beke de Wilsze 453, Wyltze 454 = la. *Vilce* — Fluss der bei Gemauerthof (la. Mūrmiža) sich in die Švėte ergießt BG 389 > *Vilceniece* BW 7167, -nieki 10861,1; 12282 = lie. *Vilkija* — Švėtės deš. intakas Skaisgirio ap., tekąs pro Domėikius, Kemsius, Budraičius (Dantaitė), SG XII 91, XIII 475, XVI m. LieM „Niwa (= Kivė?)... Kornuta... do reki Wilkij... Sidobry“ D;

1) 1231/2 m. „Medeiothe“ BG 421 skaitytina yra **Meduote*. Tai būtų kuršiška vardo ištarmė.

68) beke Kyfver l. c. = la. *K'ive* — Nebenfluss der Wilze von der rechten Seite mit der sie bei Gemauerthof sich in die Svēte ergießt BG 389 = lie. *Kivė* — Trūmpaičių ap. upė, XVI amž. LieM „Kiwa, reczka“ D. *Kivės vardas kilimo yra somiškas*¹⁾: lyb. *kiv*, est., suom. *kivi* „akmuo“;

69) beke Schwete, Swete l. c. = la. *Svēte* — Fluss, der westlich von Žagārė entspringt und nördlich von Mitau sich in die Aa ergießt BG 389 = lie. *Švētė* — Šakynos, Skaisgirio, Žagarės ap. upė (35 v. ilgumo SG XII 91), Szwetela — strumień w pow. szawelskim, przepływa pod wsią Rukujże SG XII 91, XVI m. LieM „Szweta ...do reki Ringi ...ot Terwety rieczki... u Karkłupi rieczki“ D, 1583. Швета — рѣка чр. им. Жагоры, въ Биржан. вол. S, 1595 m. Швета — рѣчка въ им. Подубиѣ, чр. грунты Пашвети S : ljo ljo — ir *nušvėto* „giedra pasidarė“ SInt.¹;

70) 1259 m... in loco, qui Upemelle nominatur. Centum uncas in Semigallia, in locis Gascegole et Serpen vulgariter nominatis BG 434 < Gostegale = lie. *Gūosta-galis* — Lifkuvos par. sodžius ir malūnas Vš II 13, Btn., Vr (Guostigalis — Meškerio liudijimu);

71) Serpen žr. a. = žiemg. *Serpa-* nėra dar surasta || *Šerpaĩ* — Rietavo par. soda Vš I 58, *Šerpaičiai* — Varnių par. soda l. c. 50, *Šerpetis* — Telšių Žarėnų ap. pavardė Db.;

72) 1255 m. se to Kanierwen und neder dat water, dat dar ut vlutzt, dat de Slokheit, an the A BG 431 = la. *Slūoka* — Schlokhbach, der aus dem Tuckumschen Kirchspiel kommt, durch den Kanjersee fließt und bei der Stadt Schlokh in die A mündet. Der Name ist lettisch, cf. *slūoka* „Schnepfe“, li. *slankā* BG 476 || 1590 m. Слонкойни — Ariógalos val. sodžius S.

197. *Žiemgalos asmeis vardai*: 1) in Mesothē... apud Mussam... Datur pax, conceditur via, descendunt Made et Gayde (BG 158 skaito Gayle, var. Gayde) cum ceteris (Henr. de Lettis XXIII 8 = Origines Livoniae Riga, 1857 S. 238) : *Gaidai* — Truskavos par. sodžius Vš II 11, *Gaidė* — Zarasų aps. miestelis = la. *Gaīde* T 385, *Gaidėliai* — a) Dusetų par. dvaras, b) Krakių par. sodžius Vš II 29 < *Gaidėlis* — a) Biržų ir Surviliškio par. pavardė P, b) — Mūšos kair. intakas Pasvalio par. P, *Gaidinis* — Papilės aps. pavardė Db, *Gaidys* — Ušpalių, Troškūnų, Subačiaus, Mieškų (Miežiškių Panev. aps.), Kupiškio par. pavardė = 1528 m. Якубъ Кгойдисъ... Крево РИБ XXXIII 39, *Gaidžiupis* — Subačiaus par. sodžius P;

2) Made Henr. XXIII 8 : Madelyt — prūsų vardas G¹ 93;

3) Es was ein vromer helt, hies Schabe, | Der riet den Semegallen, | Das sie den vogeten allen | En nemen keiner hande gut (Alnpeke Livl. Reimchronik 5247) = la. *Skābe* — Gesinde unter Behnen (Landschaft Sparnene), unter Turlau (Par. Goldingen) BG 158 arba **Skabe* : *Skabeikiai* — Papilės par. soda, *Skabijus* — Lielūnų par. pavardė P, *Skabōrai* — Tvėrų par. soda Jn, *Skabūčiai* — Kačinėnų par. soda || Skabuttendorf, II mile von Sysmare Sc II 696;

4) quidam, Westhardus nomine, maior natu de Semigallia (Henr. IX 2), Vester den konic zu hus er vant (Alnpeke Livl. Reimchr. 1700), Den konic Vesters row sin leit 1729, BG 158 = žiemg. *Viestars* arba *Viestarts* = lie. **Vieštaras* (cf. *Vaiš-taras* Bg⁴ II 23, 24, 34, 39) arba *Viēštartas* Jn. : Vieš-tautas — Ramygalos par. pavardė P, Vieš-vilė — PrL. miestelis;

5) Nameise Alnpeke Livl. Reimchr. 8658—70 — Žiemgalos seniūnas = žiem. *Na-meisis* = lie. *Nameišis* > XVI amž. LieM Nomejsz Romejkowicz D (Privilegia 187a) Nomejsz 194b, XV amž. Номейша (gen. s.) РИБ XXVII 116 || *Nameikis* „domesticus“ > Nomejk Ginejsz-ewicz D (190a), *Namikas* — Ušpalių par. pavardė, *Namišiai* (v. š. *Namēšē*, acc. *Nāmēšs*) Saločių ap. vienasėdis Bnt. || XVI amž. LieM „gora Nomgajty“ (nuo Bauskės už 2 mylių) D (184a, 195b) < *Nam-gāila* || ž. *Num-gaūdis*. Del galūnės plg. pavardes: *Vileišis*, *Baleišis* || *Bileišiai* — Dusetų par. sodžius.

198. Senosios Žiemgalos vietovardžiai (72) ir asmėnvardžiai (5) neduoda dar pakankamos medžiagos, iš kurios galutinai galėtumėm nustatyti vietą žiemgalių kalbai aiščių giminės kalbyne. Tikslai Mežuote (būtų lie. *Medžiutė) ir Sluoka (lietuviškai būtų *Slankā*) rodo, kad žiemgalių būta savo kalba artimesnių latviams nekaip lietuviams arba kuršiams su sėliais. Latviai, kaip ir žiemgaliai, keimarij *dj* ištaria *ž* (la. *mežs* = lie. mēdžias = prV. median) ir antrąją dvibalsių dalį *n* išmeta (la. *slūoka* = lie. *slankā* : prV. *slanke* „Schnepfe“). To vardyno betgi neužtenka pasidaryti išvadai, kad žiemgaliai būtų kalbėję latvių kalbos tarmė.

¹⁾ Kitus somiškos kilmės Žiemgalos vietovardžius esmi jau palietęs „Tautoje ir žodyje“ (II 8—9).

Žiemgaliūs galutinai tegalėsime paskelbti latvių kalbos tarme arba atskira kalba tiktai tuomet, kai būsime ištyrę Žiemgalos latvių ir lietuvių šnektas ir susirinkę tų kraštų — latviškosios ir lietuviškosios dalies — vietų vardus ir juos ištyrę.

199. Vietų vardai rodo, kad pietinėje Žiemgaloje lietuvių įsikurta labai senai, t. y. dar tuomet, kada žiemgalių kalboje, kaip ir lietuvių,riebalsiai *š, ž, k* ir *g* (minkštieji) ir dvibalsis *in* dar nebuvo pavirtę priebalsiais *s, z, c, dz* ir balsiu *i*. Lietuvių visa šiandienykščia Pālatve įsikurta tarp žiemgalių dar tuomet, kada patys žiemgaliai tebeištarydavo *Šeševē, Švētē, Mūšā, Aukē* (āukē), *Yslykis* (yslykis, v. š. *yslęks*), *Vilkija, Vegerē* (upē), *Mintaujā*. Šiandie visus šituos vietovardžius sulatvėję žiemgaliai jau ištaria *Seseve, Svēte, Mūsa, Aūce, ģslīcis, Vilce, Vedzere* (šio vardo upė esanti Kurminės apylinkėje RKR IV 110), **Mītauja*. Jei lietuviai būtų atsidanginę Žiemgalon vos tiktai po 900 metų, tai jie anuos vietovardžius šiandie beštarytų **Sesevė, *Svētē, *Mūsa, *Aučē* arba **Aucē, *Yšlyčis* arba **Yslycis, *Vilcē, *Vedžerē* arba **Vedzerē, *Mytauja*, nes tuo metu žiemgaliai drauge su latviais, kuršiais ir sėliais senojo *š, k, g* vietoje jau ištarydavo *s, c, dz*.

200. Vietų vardai rodo, kad lietuvių braujantis Žiemgalon nesustota ties šiandienykščia Latvš siena, bet jų įsigrūsta ir ton Žiemgalos dalin, kuri šiandie yra visai latviška T II 25, Žiemgalos vietovardis *Dzirkanti* (Gesinde unter Keweln BG 109, BGR I 325) rodo, kad lietuvių Aukės apylinkėje (i žiemius nuo Vegerių) įsikurta dar prieš minkštojo *g* pavirtimą garsu *dz*. *Dzirkanti* kilę yra iš lietuviško vietovardžio *Girkantaĩ*, praminto nuo jo įkūrėjo *Girkanto*.

Dzirkanti rodo, kad žiemgalių kalba dar prieš minkštojo *g* pavirtimą afrikata *dz* jau nebeturėjo dvibalsio *an*.

201. Žiemgaliai yra VI—VII amžiaus Vilniaus žemės išeiviai. Tai rodo vietų vardų tapatumas T II 80. Mūsninkų ir Māišiagalos apylinkės *Sperā, Kenā* ir *Nerīs* atsikartoja ir Babio ežero srityje po Ryga Salos ir Pinkių valsčiuose: *Speras, Cenas* LV 58 T 22, *Cena, Cenas* tīrelis LV 54, *Nerīnš* — Babio ežero intakas LV 116. Nemuno *Gaujā* žiemgalių protėviai irgi bus atsinešę Babio paežerėn iš Vilniaus žemės: *Gaujiņu* purvs LV 55.

202. Žiemgalos vietovardis *Latvieši* (— Gesinde unweit der Behrshöfischen Kirche in der Doblenschen Parochie BG 161) rodo, kad žiemgāliai save yra griežtai skyrę nuo lātvīų.

Literatūra: 1. A. Bielenstein Die Wohnsitze der Semgallen. BG 102—167, 370—373, 386—390, 476 S.

2. Zemgaliēšu simtgadu ciņas par patstāvību. Rīgā, 1915. Latviešu etnografiskās biedrības izdevums Nr. 2. 93 p.

3. P. Šmits Par zemgaliēšu un sēl'u tautību. Filologu biedrības raksti. I. sējums. Rīgā, 1921, 45—48 p.

4. K. Būga Kalba ir senovė I 84—85 p.; Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. Kaunas 1924, 9—12 p.

5. K. Būga Lietuvių įsikūrimas šių dienų Lietuvoje. „Tauta ir žodis“, II kn., 4, 5, 8, 9, 24—27 p.

6. K. Būga. Žiemgala. Lietuvių spaudos atgavimo 20 metų sukaktuvių iliustruotas „Lietuvos“ priedas prie Nr. 103 (1604). 1924 m. gegužės 7 d.

1924. V. 4.

6. Sėliai.

203. Nestoras (1056 †1116 m.) Dauguvos ir Nemuno upyno tautų sąrašė sėlių dar nemini: Ятвязи, Литъва, Лѣтъгола, Зимигола, Кърсь ир Либъ. Sėlių tautos vardas iškyla aikštėn vos tik XIII amžiaus pradžioje. Indrikis Latvis (1208—1225 m.) sėlius vadina lotyniškai *selones*, o Alnpekės eilėtinė kronika (apie 1290 m.) — vokiškai *Selen*.

Sėlos centru Indrikio laikais buvęs *castrum Selonum* (XI 6), kurio vietoje dabar riogso latvių *Sēlpilio* miestas (vok. Selburg — ant kairiojo Dauguvos kranto, augščiau Kuoknesės „vok. Kokenhusen“). Šią Padauguvio sėlių pilį Indrikis vadina atvangos vieta (refugium) išeinantiems ir įeinantiems (egredientibus et ingredientibus). Tuo kronikininko pasakymu Sēlpilis išeitų Vidžemės vartais. Tenai bus buvusi žymiausioji Dauguvės perėjimo vieta, iš kurios sėliai ir lietuviai, tie ginklo befidrai ir sąjungininkai, puldavo Vidžemę.

Paėmę Sēlpilį 1208 m. vokiečiai pareikalauja, kad sėliai priėmę krikštą tuojau paliautų bendravę su lietuviais ir sulig šia diena nebeprisileistų jų prie pilies (Henr. XI 6). Šitas bendravimo duomuž drauge su kitais Indrikio aikštėn iškeltais pastebėjimais rodo mums, kad lietuvių arti gyventa nuo Sēlpilio.

Indrikis randa sėlių ir anapus Dauguvos, Kuoknesės (vok. Kokenhusen) apylinkėje, vadinasi, dešinajame tos upės šone. Tenai sėliai gyvenę sąmišriui su latviais (XI 9,

XII 1, XIX 5 cohabitantes). Dešinuoju Padauguvii sėliai bus gyvenę tarp latvių mažų -mažiausia iki Sėlpiliui. Kai-kurie dūomens rodo, kad sėlių gyventa anapus Dauguvos tarp latvių ne tiktai iki Sėlpilio, bet ir toliau už jo. Indrikio posakis „cohabitantes“ reiškia ne žemių susiėjimą sienomis, bet mišrų gyvenimą: iki pačiai Dauguvai gyvenę latgāļai, tarp kurių buvę Padauguvyje įmišę daug ir sėlių. Žieminiam Padauguvyje sėliai darę gyventojų mažumą, nes Indrikis jų vardą, minėdamas juos drauge su latviais, stato antrojon vieton, vadinasi, laiko juos mažiau reikšmingais.

Taigi, kaip augštynlinkui nuo Kuoknesės gyvena dalis sėlių ant dešinojo Dauguvos krašto sąmišriui su latviais, taip lygiai žemynlinkui nuo minėtosios Kuoknesės ir Aizkrauklės (vok. Ascheraden) gyvena lybiai ant kairiojo tos upės krašto greta ir sąmišriui su žiemgaliais. Pólinkis ir tikyba arba geografijos padėtis ir valstybinės jėgos prievarta dažnai suriša sėlius su lietuviais. Šios priežastys atskiria sėlius nuo tokių-pat giminaičių, kaip ir lietuviai, jei dar neartimesnių, latvių ir padaro juos pastarųjų priešais (Henr. XVII 5). Ir tik prievarta vokiečių ordinas teperskiria sėlius su lietuviais ir sujungia su latviais.

Sėlių bendravimas su augštaičiais (Lettones) primena mums tokių-pat žiemgalių ir žemaičių bendravimą prie Tervetės ir Sidabros. Sėlpilis yra lietuviams Vidžemės vartai, nes čia lietuvių būriai pereina per Dauguvą traukdami ordino žemių sarioti. Kitos tikros ir nepavojingos pereinamos vietos, kuri būtų artimesnė už Sėlpilį prie Rygos, nėra. Be to dar Dauguva tenai yra platesnė, Parygio žmonės (lybiai) nedraugingi lietuviams, gali pastoti kelią. Po Sėlpiliu pilies ginamiems lietuviams bepīga persikelti per Dauguvą, nes jos gyventojai sėliai yra jų sąjungininkai.

204. Eilėtinė kronika Sėlos (Selenland) sienų užkliūva net dukart. 139—146 eilėse kalbama apie tas tautas, kurios gyvenančios pagal Dauguvą nuo jos žiočių augštynlinkui net iki upės versmių. Prie žiočių sėdį lybiai, o už jų — sėliai, kurie jau susiduria su gudais. Kadangi čia kronika nemini latvių, tai iš to išeitų, kad sėlių gyventa abiem Dauguvos pusėm, kaip lybių žemupyje, o gudų augštupyje. Žiemgāļiams eilėtinė kronika dar neranda vietos kairiajame Dauguvos šone.

Die Dune ein wazzer ist genant,
Des vluz geet von Ruzen lant,
Dar uffe waren gesezen
Heiden gar vormezzen,

Liwen waren sie genant.
Daz stozet an der Sėlen lant.
Daz was ein heidschaft vil sur,
Sie waren der Ruzen nakebur.

326—379 eilėse Padauguvio tautų sienas kronika aprašo iš kito galo, pradėdama pietų rytais ir baigdama žemių vakarais. Sėlių žemė čia susiduria sienomis su žiemgaliais ir latviais.

Littowen eine sint genant:
Die heidschaft ist hoch gemut,
Ir her vil dicke schaden tut
An der reinen cristenheit.
Das kumt davon, ir macht ist breit.
Da bie liet ein heidschaft,
Die hat von luten grose craft:
Semegallen sin die genant.
Die herent umme sich die lant;
Wer in ist zu masen,
Vil note sie deme icht lasen.
Selen ouch heiden sint
Und an allen tugenden blint;
Sie haben abgote vil
Und triben bosheit ane zil.
Da nach liet ein ander lant,
Die sint Letten genant:
Die heidschaft hat spehe site.
Sie wonet note ein ander mite,
Sie buwen besunder in manchen walt.
Ir wib sint wunderlich gestalt
Und haben selzene cleit;
Sie riten, als ir vater reit.
Der selben her hat grose macht,
Wenne sie zu samene werden bracht.
Da liebt bie des meres strant
Ein gegend, heiset Kurlant;

Die ist wol vumfzig mile lanc.
Vil cleine cristen mac an irn danc
Zu deme selben lande quomen:
In werde lip und gut genomen.
Oselere das sint heiden sur,
Die sint der Kuren nakebur;
Sie sint bevlossen in dem mere.
Sie vurchten selden grose here.
Des sumers, das ist uns bekant,
Sie heren umme sich die lant,
Wa sie uf dem wasser mogen komen.
Sie haben vil manchen roub genomen
Den cristen und der heidschaft;
Mit schiffen ist ir groste craft.
Eisten ouch heiden sint,
Die haben vil mancher muter kint:
Das kumt davon, ir lant ist breit,
Und also wite entzwei geleit,
Das ich des nicht volenden kan.
Sie haben so manchen rischen man
Und ouch besunder lande vil.
Nicht mehr ich uch der nennen wil.
Liven die sint heiden:
Da sal sie got von scheiden
Kurtzelich, des wir haben wan,
Als er Kopen hat getan,
Der mit uns her komen ist.

1226 m. dokumentai (LU I 92, 104, 106, 112 psl.) kalba apie Rygos priemiesčio sėlius. Tie sėliai mažumoje bus gyvenę tarp lybių kairiuoju Dauguvos pakraščiu, kuris net iki Rūmbai (Rummel—Stromschnelle bei Dalholm) tuomet priderėjęs Rygos miestui. 1256 m. dokumentas (LU I 373, BG 432) žieminę Sėlos sieną, einančią dešinuojų Padau-

guviu, priveda iki Aizkrauklės ir Kuoknesės: terra illa, quae adiacet castro dicto Ascrad... partes, quae sunt sitae contra castrum Cocanois.

205. Sėlių žemei ir kalbai tirti duoda šiek-tiek medžiagos XIII—XIV amžiaus dokumentai. Kai-kurie jų pravartu ir čia paskėlbt.

I. 1254 m. gegužės 19 d.

Innocentius... magistro et fratribus hosp. s. Mariae Theuton. in Livonia, salutem... Dilecti in Domino filii, vestris iustis postulationibus grato concurrentes assensu, personas et hospitale vestrum... cum omnibus bonis... sub beati Petri et nostra protectione suscipimus. Specialiter autem de *Allecten, Calve, Selen, Medene, Nitzegale*, castra seu munitiones et eorum villas, nec non possessiones et alia bona vestra, sicut ea omnia iuste ac pacifice possidetis, vobis et per vos hospitali vestro auctoritate confirmamus et praesentis scripti patrocinio communimus. LU I 351, BG 431.

II. 1255 m. kovo 31 d.

... habetis in Semigallia, salvo iure dictorum magistri et fratrum hospitalis sanctae Mariae Teutonicorum, Upemelle, Mertzepole, Tolewe et *Seloniae* vulgariter appellatis... BG 431, LU I 364.

III. 1255 m. spalio mėn.

Mindowe, Dei gratia primus rex Lettowiae... magistro et fratribus de Livonia terram, quae *Selen* dicitur, videlicet *Meddene, Pelone, Malesine, Thovrax*, cum suis attinentiis, duximus assignandam, perpetuo libere possidendam. LU I 371, BG 432.

IV. 1257 m. liepos 13 d.

Alexander... magistro et fratribus... in Livonia... Exhibita siquidem nobis vestra petitio exhibebat, quod carissimus in Christo filius noster, Mindowe, rex Lettowiae illustris, terras *Selen*, videlicet *Medone, Pelone, Malesine* et *Theuraxe*, cum suis pertinentiis, prout spectabat ad eum, vobis pia et provida liberalitate contulit perpetuo possidendas, prout in patentibus litteris eius, confectis exinde ac suo sigillo signatis, plenius continetur. LU I 395, BG 433.

V. 1261 m. rugpjūčio 7 d.

Mindowe, Dei gratia rex Littowiae. Universitatem vestram scire volumus, ad quos praesens scriptum pervenerit, quod nos de maturo consilio et consensu heredum nostrorum, scilicet Replen et Gherstutten, assignamus et donamus totam terram *Selen* et *Seloniam* dilectis magistro et fratribus Domus Theutonicorum per Livoniam, cum omnibus distinctionibus terminorum et pertinentiis, sicut inferius patet. Primo incipiendo distinctiones inter Christianos et Selones ex opposito burchwalle *Nowenene*, descendendo *Dunam* ad medium torrentem versus *Romelen*, vicinum insulae *Dolen*; distinctiones vero alterius lateris inter *Selones* et *Littewinos* a praedicto burchwalle *Nowenene* transeundo directe super viam *Kopwech*, eandem viam sequendo usque ad ripam *Lodenbeke*, ripam *Lodenbeke* descendendo usque pervenitur, ubi alio nomine vocatur de *Dussethe*; praedictam *Dussethe* ultra sequendo in lacum, qui dicitur de *Sarthe*, apud lacum *Sarthe* transeundo in ripam, quae inde affluit, quae dicitur *Swenteuppe*, *Swenteupam* descendendo in ripam *Lettowiae*, praedictam ripam ascendendo et persequendo in ripam *Wasseuke*, ultra in ripam *Vesinthe*, ultra in ripam *Leuene*, praedictam ripam *Leuene* ultra descendendo in flumen, quod vocatur *Semigaller A*; praedictum flumen *Semigaller A* ultra descendendo in *Babatesmunde*. Ceterum alia burchwalle, in praedictis distinctionibus et terminis situata, cum omnibus pertinentiis, sicut *Meddennen, Calven, Mallaysen, Thowraggen, Utten, Uspal*, ac aliorum bonorum, in praedictis distinctionibus iacentium, praesentibus et futuris temporibus utantur pacifice ac quiete in perpetuum, nullo omnino hominum contradicente. In huius itaque assignationis et donationis perennem memoriam praesens privilegium, inde confectum, sigilli nostri munime fecimus roborari. Datum anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo primo, VII. idus Augusti. LU I 461—4, BG 434—5, T II 20.

In nomine Domini, amen. Nos Mindowe, Dei gratia rex Litwinorum, post susceptionem fidei catholicae ac sacri baptismatis unda, inspiratione divina informati, quod inter omnia genera virtutum Deo acceptabilis est lucrum animarum, et ne in errorem pristinum infidelitatis labeamur, ob spem renuntiationis aeternae ac in salutem animae nostrae, honorabilibus et religiosus viris, magistro et fratribus beatae Mariae Domus Theuton. hosp. Ierusal. in Livonia, dedimus et damus, bona fide matura deliberatione, totam terram *Zeloniae*, dictam vulgariter *Zelland* und *Zeln*, cum omnibus attinentiis, prout in distinctionibus limitum infra patebit. Primo inchoando limites inter Christianos et Selones ex opposito vallas *Novenene*, dictum vulgariter de borchwack (?) *Novenene*, descendendo fluvium dictum *Dune*, transeundo usque ad medium torrentem praedicti *Dune* usque in ripam, quae vulgariter dicitur *Keckow*, ex opposito *Dolen*, ubi praedicta ripa influit in *Dunam*. Limites vero alterius lacus *Dunae* inter *Selones* et *Litwinos* a praedicto *Novenene* transeundo directe super viam, vulgariter dictam *Köpweck*, eandem viam sequendo usque ad rivum, qui dicitur *Lödenbecke*, rivum *Lodenbecke*, descendendo quousque pervenitur, ubi alio nomine vocatur, scil. die *Dussethe*. Praedicto rivo *Dussethe* sequendo usque in lacum, qui dicitur die *Sarthe*, circa praedictum lacum trauseundo usque ad ripam, quae de lacu effluit et vulgariter dicitur *Swentoppe*. Praedictam ripam *Swentoppe* descendendo usque in unam ripam, quae dicitur de *Lettawie*; ripam *Lettowre* ascendendo usque in ripam *Wasseweke*, ultra pervenitur in ripam *Wesinte*, ultra procedendo in ripam *Levene*; praedictam ripam *Levene* ultra descendendo usque ad fluvium, qui dicitur die *Semigaller A*, praedictam *Semigaller A* descendendo usque in *Babatesmunde* et omnia valla, quae dicuntur borchwalle, qui in distinctionibus harum limitum iacent, cum omnibus attinentiis suis, sicut *Alze, Medennen, Calven, Alliciten, Mallaisen, Towracken, Utten, Uspal*, et omnia alia valla, qui dicuntur borchwalle, et terras, qui in distinctionibus limitum iacent, ut supradictum est.

VI. XIV amžius (apie 1392 m.)

Haec est limitatio sive distinctio terrae *Zeloniae*. Primo recipit originem ab amne *Kusba* apud quercum, crucibus signatum, transeundo in *Sessyten*. A *Sessyten* per directum ad aggerem *Lensen*, ultra a *Lensen* in dat eikenbrok; ab eikenbroke in *Gandennen*, a *Gandennen* in amnem molendinorum; ab amne molendinorum ulterius in *Vesyten*; extunc a flumine *Vesyten* superius usque in lacum *Vesyten*; ab illo lacu sive stagno usque in lacum Sytiny (= situm) in *Lelenheide*, extunc ab illo stagno usque ad aliud stagnum, nomine *Nertze*; a *Nertze* superius usque in *Gabayen*; a *Gabaga* usque in *Latzedzen*; a *Latzedzen* usque in originem *Eglonae* superius per directum; ab *Eglona* usque in *Waresen-Tracken*; a *Waresen-Tracken* usque i originem *Sattaxen*; a *Sattaxen* seorsum usque in *Gerre*; ex tunc amnem *Gerren* descendendo usque in *Hilgebeke*; a *Hilgebeke* seorsum usque borchwal, nomine *Lettow*; ab illo loco usque in stagnum *Vesytes*; a *Vesytes* amnem descendendo usque in flumen *Leuene*; ab illo per directum usque in *Pywessen*, extunc a *Pywessen* descendendo usque in *Zemegaller A.* — — Terra, quae *Zelonía* nuncupatur, continet in se terrulas sequentes, videlicet: *Meddene*, *Polone*, *Maleyzine*, *Touwraxe*, cum suis attinentiis LU III 687, BG 451.

VII. 1298 m. birželio 12 d.

Omnibus praesens scriptum cernentibus, Ericus, Dei gratia Danorum Sclavorumque rex, dux Estoniae, salutem in Domino sempiternam. Cum capitulum s. rigensis ecclesiae urgente necessitate nimia, propter iniurias enormes et gravamina plurima a Fratribus Domus theutonicae in Livonia illatas, in archiepiscopi sui enormi captivitate et detentione sacrilega, civitatis suae rigensis obsessione... a nobis postulare consilium et iuvamen, ac, ut eidem ecclesiae in his efficaciter astaremus, terras videlicet Semigalliam, *Nalexe* et *Therakoe*, nobis et nostris successoribus Daciae nomine coronae libere donaverat et assignaverat, iure perpetuo possidendas,... unde nos..., plantationi novellae fidei christianae in ipsis partibus,... cupientes succurrere celerius cum effectu, promittimus firmiter, ipsi rigensi ecclesiae in auxilium homines nostros, cum armis et dextrariis ante hiemem instantem in civitatem praedictam mittere, et cum ipsis et capitaneo ac vasallis nostris omnibus in Estonia et Wironia constitutis contra Fratres praedictos et eorum fautores astare ecclesiae saepedictae... LU I 718, BG 457.

VIII. 1298 m. vasara.

Quia propter pervicaces nimis paganorum insultus, quibus sequenter molestamur et devastamur in bonis et personis, adeoque terrae nostrae sunt et fuerant desolatae penitus annis pluribus et destructae, sicut in terris Semigalliae, *Valez* (= *Nalexe*) et *Gerze* (= *Gerre*) patet evidenter, et praecipue propter persecutiones enormes, quas a Fratribus Domus theutonicae in Livonia passi sumus et patimur in captivitate et defensione nostrorum praelatorum, hominum nostrorum interfectione, ac civitatis nostrae rigensis pressione... decrevimus, contra persecutiones praemissas, iniurias et pericula invocare brachium seculare... LU I 716, BG 458.

206. Žiemų rytų Sėlos riba senovėje, be abejo, bus buvusi Dauguva. Pirmojo XIII amžiaus ketvirčio šaltiniai (Indrikis Latvīs, 1226 m. gromatos) randa sėlius Sėlpilio ir Rygos apylinkėje, t. y. kairiajame Dauguvos šone. Mindaugo 1261 m. dovanojamasis Sėlos aktas patvirtina ne tik tai žiemų rytų sienos ribą, pažįstamą mums ir iš kitų šaltinių, bet taip pat padeda aprėžti ribas ir likusiai anų metų Sėlos žemės daliai. Mindaugo akto Sėla, žinoma, tėra tik tai senosios Sėlos dalis. Mindaugas atsisako tik tai nuo tos Sėlos dalies, kurioje gyventojų daugumą dar tuomet sudarė sėliai. Prie galutinai sulietuvėjusiųjų Sėlos sričių net ir ordinas nebesižiū.

Mindaugo 1261 m. dovanų aktas Bylenšteiniu (BG 171) atrodo labai įtariamai, nes juo, girdi, esą daug tikrąsios Lietuvos žemių priskirta Sėlai. Ir M. Skruzyčiui (Sėli, Kurzemes augšgala senči 1889) Sėla išeina beveik per pusę mažesnė už šaltinių rodomąją.

Mindaugo akto liudijimu aš visai neabejoju, nes jo tikrumą patvirtina ne tik tai žemės vardynas, bet ir 1298 m. aktai, kurie lietuviškosios Sėlos dalies *Noliškį* (*Nalexe* — Utenės val.), *Tauragnūs* (*Therakse* — Utenos aps.) ir *Jerą* (*Gerre* — Svėdasų par.) priskiria prie ordino žemių.

Iš 1261 m. akto matyti, kad sėlių ir lietuvių žemių skiriamoji siena Mindaugo laikais prasideda nuo Dauguvos ties Naujiniu (senuoju Dinabarku) ir eina toliau vieškeliu (Kopwech „vieškelis, gošciniec“: vyž. *kōp* „Kauf“) iki *Lūdžio* (ežero) upei; nuo čia žemynlinkui ta-pačia upe, tik tai kitu vardu vadinama, būtent — *Dūseta*; toliau *Dusetos* upė žemyn net iki *Sartų* (vard. *Sartaī*) ežerui; iš čia aplink Sartūs iki *Šventosios* ištakai; Šventąja iki *Latuvos* upei, o ja iki *Vašuokai*; toliau į *Viešintos* ir *Lėvenės* upę. Lėvenim ribaėjusi pavandeniu net iki *Mūšai* (Lielupei).

Sėlių žemę skirianti nuo latvių Dauguvos upė. Pietų rytuose Mindaugo laikų Sėlos siena Dauguva prieina iki Naujiniui. Žiemų vakaruose Dauguvos kairiojo šonu sėliai nusistuma net iki *Rūmbos* kriokliui ties Dūolės sala (1226 m. šaltinio Rumula „heute *Rummel* — Dünastromschnelle bei der Insel Dalen“ LG I 7), kitaip sakant, iki Kekuvės (la. *kekava* BG 234) upei, įtekančiai Dauguvon priešais Dūolės salą.

XIII amžiuje sėlių žemės riba bus ėjusi maždaug pro šias vietoves, kurių tuomet dar priderėta sėliams: Sėlakas, Taurėgnai, Utena, Svėdasai (gal. *Svėdasus*), Subėčius (netoli nuo Kūpiškio), Palėvenė, Pasvalys, Saločiai. Visose šitose vietovėse, žinoma, bus tuomet jau gyvenę nebemėža ir lietuvių, kurie betgi pačią šalį dar tebevadino *Sėla* arba *Sėluona* (iš čia šaltinių lot. vardas Selonija), nes senieji jos gyventojai sėliai prieš 1250 metus dar nebuvo suspėję galutinai išvirsti lietuviais.

207. Sėlių kalba, kaip ir kiekviena kita aisčių giminės šaka, nepalikusi savo vaikų vaikams rašytinių paminklų, smulkiai nepasiduoda ištiriama: mat, sėliškai šandie niekas nebekalba. Bet ir su tuo būtų dar pusė bėdos, jei tik sėliai būtų mums nors šiek-tiek savo kalbės tekstų palikę. Tegu būtų jų kad ir tiek, kiek mums yra palikę prūsai. Iš tų tekstų prūsų kalbą, žinoma, mes pažysime plačiau ir giliau negu sėlių. Bet vistiek ką-nėką galėsime patirti ir apie sėlių kalbą. Visų jos išgalių nebesuvaikysime. Tenkinimės bent šį-tą sužinoję. Vieną-kitą mažmožį sėlių kalbai apibūdinti duoda Sėlos žemės vardai, surašytieji XIII—XIV amžiaus aktuose.

XIII amžiaus dokumentų Sėlą šandie gyvena lietuviai ir latviai: pirmieji pietus, o pastarieji žiemius. Lietuviai ir latviai vargu bus išnaikinę arba išvarę kitur visus aliū vienam senuosius Sėlos gyventojus. Lietuvių ir latvių plita (ekspansija), privertusi žiemgalius ir kuršius sulietuvėti (pietūse) arba sulatvėti (žiemiuose), lybius sulatvėti, prūsų dalį (jótvingus, nadruviūs ir skalviūs) sulietuvėti, bus meste primetusi ir sėlių tautai vienur lietuvių, o kitur latvių kalbą. Šiandienykščiame Sėlos vadyne, kurį sudaro dabar jau latviškos ir lietuviškos Sėlos vietų vardai, bus išlikęs nevienas sėliškos kilmės vardas.

Sėlos lietuvių ir latvių žodyne rasis žodžių ir sėliškų, nes sėliai, ir pramokę lietuviškai arba latviškai, net ir stengdamies vien tik tomis kalbomis kalbėti, dažnai bus įkišę vieną-kitą ir savą žodį. Asimilėjanti tauta, pradėdama kalbėti asimiluotojų kalbą, jos dar nuodugniai neišmokusi, ir nenorėdama iš senojo savo žodyno įneša naujajan daug žodžių, tiktai jų ištirimą pritaikinus prie naujosios kalbos.

Taigi, sėlių kalbai tirti duoda medžiagos ne tiktai Sėlos žemės vietovardžiai ir asmėnvardžiai, bet ir to krašto šiandienykščių gyventojų šnėktos, tiksliau sakant, Sėlos lietuvių ir latvių žodynas. Tik, žinoma, ir lietuviai ir latviai sėlių kalbos žodžius kiekvienas ištaria savotiškai. Iš to ištirimo tik spėjame apie sėlių tarimą.

208. XIV amžiaus (1392 m.) akto vietovardžiai sėlių kalbą riša su kuršiais. Ir sėliai ir kuršiai minkštojo *k* ir *g* vietoje ištaria *c* ir *dz*, kaip ir latviai su žiemgaliais, o iš dvibalsių *n* neišmeta. Latviai ir žiemgaliai to *n* jau senai nebeturi.

c < k: stagnum nomine Nertze, Latzedzen;

dz < g: Latzedzen;

n lieka sveikas dvibalsiuose *an*, *en*: ad aggerem Lensen, ab eikenbroke in Gandenhen.

Šiedvi sėlių kalbos ypatybi patvirtina ir lietuviškosios Sėlos dalies vietų, asmenų vardai ir žodynas. Dar 1920 metais „Švietimo darbe“ (dabar Bg¹⁰ 3, 4, 13, 14; plg. FBR II 6) esmi iškėlęs, kad sėlių kalboje minkštasis *k* ištartyta kaip *č*. Tą *č* Sėlos lietuviai šandie ištaria *č*.

209. Č yra kilimo iš minkštojo *č* šiuose vietų varduose:

1) *Čedasaĩ* (accus. *Čėdasus*) — miestelis tarp Rėkiškio ir Neretų (vok. Nerft) prie ežero, kurį rusų žemėlapiai vadina Чадоцсы < lie. **Čėdasas* = sėl. **čėdesas*: *Kėdž-balė* — Brijagalės sodžiaus (Sėduvos par.) bala *P*, *Kedys* — Panemunėlio, Sėduvos par. pavardė *P*;

2) *Čičiraitis* ir *Čičirys* — du ežerai, į rytus nuo Antžavės < sėl. *čičirĩs* (būtų lie. **Kikirys*): la. (< kurš.) *Ciēcere* — Ventos deš. intakas arti Skrūdėnos || *Kerės-upis* — Kaniūkų (Ušpalių par.) sodžiaus lauko upelis, *Kiriena* — Joniškio (Šiaulių aps.) par. upelis. Vandenių vardai — *Ci-ciris* || *Ciē-cere* savo sudėtim niekuo nesiskiria nuo vyturio vardo — *vi-virsys* Kv. (Jn³ II 30) || *vie-versys* (vievėrsio) Dbk. „Lerche“;

3) *Čivyliai* — Jūžintų par. sodžius, kuris gavęs yra vardą iš sėliško žodžio **čivtlis* (iš čia Sėlos lietuvių *čivylis* „Stieglitz?“);

4) *Čiaunas* (loc. s. *Čiaunė*) — a) ežeras ties Pa-čiaunės vienasėdžiu, į pietus nuo Zadūjo ežero, Dusetų par., b) ežeras Mažionių sodžiaus apylinkėje, Jūžintų par. < sėl. **čiaun(a)s* : lie. *Kiaūnas* — Linkmenų par. ežeras, iš kurio išteka *Kiaunà* — Žeimenės intakas || *kiāunė*;

5) *Viñč-ezeris* — Antžavės šilo ežerėlis (K. Stankevičius; ne Винчижись Т II 21) v sėl. **Vinc-ezeris* : ž. (< kurš.) *Vinkurė* — Endriejavo par. upė || la. (< kurš.) *vinkaťat* „vengti darbo“ Bg¹⁰ 73², *venk-* „lenkti, linkti“;

6) Мерчежерисъ — ežeras po Vėdāriais, į rytus nuo Antāzavės < sėl. **Merć-ezeris* = lie. *Mėrk-ežeris* — ežeras (kur?) Jk, *Merkŷs* — Nemuno deš. intakas (iš čia *Merkinė*);

7) *Pākačīnēs, -nių* — sodžius tarp Zālvės ir Viñčežerio ežerų, į vakarus nuo Antāzavės < sėl. **Pa-kač-inē*. Sodžius bus pramintas ežerėlio arba balų vardu: **Kaka-* arba **Kača-* < **kakja-* || *Kak-upis* — dopływ z prawej strony Sauzdrawy, która do Minii wpada SG III 673, pr. **Kak-kaimis* „Kackheim Kr. Gerdauden“ G¹ 53.

210. Dvibalsių *n* nekritimą sėlių kalbai rodo šie Alūkstės apskrities vietovardžiai:

1) Грендзень — Bebrinės val., Грендзе — Pruodės val., Грендзовка — Kurčių (vok. Kurzum) val. Rusų štabo 1909 m. žemėlapyje (рядъ XI, листъ 5) iš Šveītmuižės apylinkės yra įrašyti šie vietovardžiai: мз. Грензень || ф. По-грандзине || Погранезе (visos vietovės greta viena kitos). Konverzacijas vārdnīca 1116 rašo *Grendze*. Vokiečiai Alūkstos, kaip ir Tukumo, apskrities dvaro vardą rašo *Grendsen* SG II 805, BG 6, 263, 400. Tukumo apskrities vok. *Grendsen*’ą latviai vadiną *Grenči* BW II 1145 psl. Ir Alūkstos vok. *Grendsen*’ė irgi bus atsiradusi iš *Grenčių*: sėl. *Grenčis* (būtų lie. **Grenkis* arba *-kys*)¹;

2) vok. Swenten (la. *Svente* U) — dvaras prie ežero, kurį Gryvės lietuviai vadina Šventū (v. š. — *švīntas* < Šveītas Bg⁵ LXXV 149). Šveīto ežero dvarą vietos lietuviai vadina *Šveītmuiže* (v. š. *švīntmuižē*); plg. SG XI 633;

3) vok. Randen — dvaro vardas: „Nehrung bis zu Memel — Kopos, *Randuvos* kalnai“ Q² 300 || 1388 m. Randoīn — See, Gegend des Stromeksee Kr. Ortelsburg G¹ 138;

4) Зимбле — Gāršvinės val. vienasėdis < sėl. *zimbla-* (kamienas): lie. žėmbti || žėmbėti || žaīmbas = la. *zūobs*;

5) Зундка — Skrudėlynės val. g. v.: Зунды — Naujinio aps. g. v. (Latgaloje) < sėl. *Zundā-* (kamienas) || 1353 m. Sund-ythen — Prūsų žemės vietovė G¹ 176;

6) Зинтель — Sėlpilio val. (Naujarygio aps.) vienasėdis < sėl. **Zintelis* = lie. *Žintelis* — pavardė Jk (kur?) || 1566 m. Žyntys — Krėtingos par. pavardė In 150, *Žintikas* — Panemunėlio par. pavardė P, Jk || pr. **Zintis* < 1419 m. Sinthen G¹ 157.

211. Tikrinių vardų liudijimui pritaria ir bendriniai.

Sėlos lietuviai turi žodžių su *č*, kilusių iš sėlių kalbos garso *ć* (= lie. *k*): pav.:

1) *čivylis* „tokia paūkštė, Stieglitz“ PnmR, iš kur eina *Čivylių* sodžiaus vardas || *Kivyliai* — lietuviškojo Kuršo keli sodžiai, 2) *plōčinis* „toks raguolis, paplōtis, l. placek“ Ds < **plācinis* = la. *plācinis* „flache Kuchen“ || *plākans* U „plakans, flach“.

212. Dvibalsinį *n* išlaikę yra sveiką šie Sėlos lietuvių bendriniai vardai: 1) *puñdzis* „nedidelė Šventosios žuvis, ēpш“ Uš. < sėl. **punzis* (d čia įspraustinis: gyviñ-t-s > *gīvinč* „gyveñs“ 3 fut. Ds., Uš.): lie. *pūžas* „ēpш“ Ds. Bg¹⁰ 192, 197 || *pungžlys, puñgžlio* „pūgžlys, pužas“ Rm., 2) *plñdza* „plikas kalnelis, ant kurio niekas neauga“ Uš. < sėl. **plinza*: ž. (< kurš.?) *plink-šafaī* Slnt. „plikšalaī, zamarzta goša žiemia“, 3) *bñndzuolas* „šlaistas, tinginys, праздношатающийся“ Ds., Uš., *bindzinėti* „vaikštinėti be darbo, šlaistytis“ l. c., Sv. < sėl. *binz-*, 4) *zñn-ti* 3 praes. „negaluoja, sirginėja“ Ds., 5) *galāndiju, -dytie* „naikinu, galą darau“ (visa išgalāndijo) Kp. Pastarąjį žodį kupiškėnai ištaria su *ān*, o ne su *ūn*, kaip kad reikėtų iš šio krašto šnektos laukti: galūndu peilį „galāndu“, kūndu „kandu“. Tatai rodo, kad Kupiškėnuose tebegyventa sėlių net ir tuo dar metu, kada savųjų žodžių dvibalsis *an* buvo jau pavirtęs dvibalsiu *un* (*luñkas* < laīkas, *lūngas* < lāngas). Kad *galāndiju* būtų kupiškėnams savas žodis, tai šandie jie ištartų **galūndžiu, -džiau, -dyti* (plg. pūdžiu pūdyti, mokiū mokyti) arba **galūndau, -dyti* (plg. vālgau, -gyti, raitaū, -tyti). Ne tik tai garsai (an dvibalsio *un* vietoje), bet ir pati veiksmazodžio lytis (galānd-iju || lie. **galūndžiu* arba **galūndau* Kp.) rodo jį esant kilimo svetimą. *Galāndiju* Kupiškio apylinkėje tegali būti kilimo sėliškas žodis, nes latviškas būti negali dėl *n*: la. *galuōda* „galāstuvās“ < **galandā*.

„Flumen *Vesytē*“ (šandie ją latviai vadina *Viesīte*) ir „lacus *Vesytē*“ (žr. a. § 205, VI) visai nerodo, kad sėliai **Viesīntōs* (lie. *Viešintā*) vietoje būtų tarę **Viesītā*, nes akto statytojai vokiečiai su didžiaisiais sėlių žemės vietovardžiais dar prieš Sėlos užėmimą bus jau susipažinę iš latvių arba žiemgalių lūpų. Ir „Lensen’ės“ bei „Gandennen’ės“ vietovardžiai būtų akte įrašyti lytimis **Lesen* ir **Godennen*, jei su šių nežymių vietelių vardais būtų vokiečiai susipažinę iš latvių ir jei, žinoma, patys latviai tiedvi vieti būtų jau pažinę nuo senų senovės.

1) Ką latviai vadina *grendzelēs* ar *-lio* žodžiu: apsėjusi sivėniņa *grendzelīti* BW 204372

213. Lietuviškosios Sėlos dalies vietovardžiai rodo, kad garso *ž* vietoje sėlių ištaryta *z*, pav.:

1) *Zaduojas* (arba *Zaduojys* K. Stankevičius) — ežeras prie Zaduojos ir Pā-za-duojės, greta su Sartū ežeru (Dusetų par.): *Žadikė* — Šušvies deš. intakas, Pašušvio par. (I. Žodyka SG XII 83, XIV 813) || la. *Zads*, *Zadiņš* — Smiltēnės val. vienasēdžiai LV 83. *Zaduojo* ežeras nesiskiria savo sudėtim nuo *Karkluojos* upės Bg¹⁰ 270. Ežerui vardą bus praminę sėliai, o upei (Alanto intakui Kulių par.) — kuršiai. Tuodu vietovardžiu rodo, kad abiejų šių tautų vartota ta-pati priesaga: **karkluojas*, *-ja* „karkluotas, kaŭklų tūris“. Sėlos latviai dar ir šandie tebevartoja priesagą *-uoja* būdvardžiams daryti, pav.: *Dievuojam* lŕgaviņa BW 15861 (Sēlpils) „*dievuotajam žmonelē“, *dūmuoja* istaba 2986, 1 var., 14594 v. (Sēlpils) „dūmuota, dūminē pirkā“, *dūhuojas* puoriņš 5470,4 var. (Sēlpils) „dumblinga pelkē“;

2) *Zirnaja* (gal. *Zirņajus*) „Зернеи, Жирнеи“ — Antāzavės par. sodžius prie ežero. Jį seniau vadinę (gal dar tebevadina) **Zirņaju*. Зернеи rodo, kad *Zirnaja* kilę yra iš senėlesnės lyties *Zirneja*. Rytiečiai augštaičiai tą žodžio vidurio *e* ištaria šandie *a*, jei jis negauna kirčio ir nestovi po *k*, *g*, *š* ir *ž*; pav.: mėnasio „mėnesio“, Pyvasā || Papyvēsiai, Cēdasā || Svēdasā... || Laukesā... Pabaisko ir Dievōgarsio (I. Bogustawiszki) apylinkėje esā *Žirņaj* sodžius, dyaras, ežeras ir *Žirņajōs* upē. *Žirņajā* (iš senėlesnės lyties *Žirneja*) — Šventōsios intakas || *Žirņaja*;

3) *Zālvas* — Tiltiškių (Sālako par.) val. ežeras, *Zālvē* — a) ežeras ties Bradēsiais (Бредесы), Dusetų val., b) seniau ir Antāzavės ežerą vadinę *Zālvē* (K. Stankevičius). Nuo *Zālvės* ežero bus gavusi sau vardą ir Antā-zavē: **Antā-zauvē* < -zālvē. Latviškojoje Sėlos pusėje esanti *Zālva* arba (Konv. vārdn. 2407, BG 173) *Zālve* (lietuviai ištaria *Zālvē* kun. A. Sabaliauskas) — Susejōs deš. intakas SG X 219, XI 603. Upės vardą dēvi ir muizē: *Zālva* BW 6137, 10320,1; 31483, *Maz-Zālva* 30276, *Maz-Zālvieši* 12769,6 Liel-Zālvieši 12050 — Zālvos gyventojai. Žirņajū apylinkėje esanti *Želva* — upē prie Želvos (Позельва) miestelio, netoli Vilkamergēs || *Žēlvas* — Labanōro par. ežeras T 19: Latgalos Золва (ežeras), Зелвы (sodžius) Josmuizēs apylinkėje: I. Žālwa — Šešuvos deš. intakas (Š. — Neries kair. intakas), Pravieniškių ap. SG XI 911, XIV 733, I. Žołwa — jezioro w pow. święc pod zaśc. Jodopurwie i Żołwy SG XIV 828, III 596 < lie. *Žālva*; Pa-žālv-aīčiai — Panevėžio par. sodžius Vš II 9, P: *žālvas* „zielonawy“ SInt¹, D², P¹ 83, Vt 165, 195 || *želvys* „ein grüner Stamm“ M I 338, „ein junger Baum“ B (K¹ I 175), „jaunas, vālkus medis, kurio negalima perskelti“ VI. (Jn), *žēlvē* „ruduokē, rūdmesē, l. rydz“ Gr. (Jn) || *žālias* „grūn“, *žēlti*;

4) *Zarasa* (arba (Jž.) *Zerasa*) — apskrities miestas, kurį apylinkės bajoreliai lenkiškai vadina Jeziorosy „Новоалександровскъ“. Senėlesnis šio mūsų miesto vardas yra buvęs **Azarasa* (Zarasų, Antazavės apylinkės lietuviams), **Ezarasa* (Dusetų Pažiegėje), **Ezerasa*. Miestas gavęs yra sau vardą nuo ežero, kurį apylinkės žmonės vadina *Zārasu* (žūsta *Zarase* „žvejōja“). Zārasas kilęs yra iš senėlesnės lyties **ēzerasas*. Priesaga *-asas* dedama ir kitiems vandenų vardams (ežerams ir upėms): *Cēdasas* — ežeras po Cēdasais, *Svēdasas* — ežeras po Svēdasais. *-asas* iš senėlesnės *-eso*: *Laūkesas* — ežeras po Zarasais. Iš Laūkeso ežero išteka *Laukesā* — Dauguvōs kair. intakas. Taigi, *Zāraso* ežero vardas yra sėliškas, seniau tartas *ezer-esas*. Tatai rodo, kad ežero vietoje sėlių tarta *ezer(a)s* „See, jezioro“;

5) *Uzinas* (ūzinas) — Šimonių girios ežeras, į rytus nuo Viešintū;

6) Изыта, Изита — ežeras ir dvarelis Antazavės val., tarp Aūslo ir Avilių ežero < sėl. **izita*: pr. **iz-ingis* „Eissing-See Kr. Osterode“ G¹ 50, lie. *Yžupis* — Naujamiesčio par. upelis Vš II 18, *Yžinas* — Vyžuonų par. ežeras Vš II 25.

214. Sėlos lietuvių žodyne su *z* yra ne tik tai tikrinių, bet ir bendrinių žodžių, pav.:

1) *zliaūktie* „smarkiai tekėti“ (prakaitas net *zliaūkia*) Sl: *žliaūktie* „t. p.“ Ds.; 2) *zaūktie* „rēkti, plākač, beceč, wyč“ Brž (K 59a), Ds., *zaūkia* ažuštālėj atsisēdēs visā diēnā „verkia balsu“ Ds: rus. зыкать, зычать. Rusų kalbos garsui *z* lietuvių kalboje atliepia *ž*; 3) *zerlefa* „terliotojas, Sudler, Schmierer“, *zeŕlefoja* kaip nemokēdamas vālgytie Ds.; 4) *zinti* 3 praes. „negaluoja, sirginēja“ Ds.

215. Sėliai *ž* vietoje ištarydami *z* turėjo ir *š* vietoje taryti *s*. Vietovardžių su *s* iš *š* lietuviškojoje Sėloje šiuo tarpu dar nerandu. Kupiškėnų bendrinis vardas *slistis* f. (Jis tik del *slisties* tedirba „bet sau, для виду“) del Lėno (Vadōklių par.) *šlisties* (tik *šlisti* padarē, del *šlisties* „для виду, на позор“) turėtų būti kilimo sėliškas. *Slistis* negali būti

lietuviškas žodis, nes š lietuvų kalboje nevirsta garsu *s*. Juškevičiaus žodynas (I 310 s. v. dėmė: dirba dėl *slisties*) rodo, kad *slisties*, be Kupiškio, esama pažįstamos dar ir kituose žiemų rytiečių kampuose. Būtų įdomu gauti žinių, kur šandie Lietuvoje tebėra sakoma *slistis* || *šlistis*.

216. Sėlių, kaip ir kuršių, kalba išlaiko dvibalsių *n* ir junginių *tj*, *dj* vietoje turi *f*, *d*, kuriems latvių ir žiemgalių kalboje atliepia *š*, *ž*, o lietuvų *č* arba *c*, *dž* arba *dz* (svėcias || svėcias, mēdzio || mēdzio). *Apasčią* — Nemunėlio intaką (Biržų, Súosto ap.) — 1416 m. aktas vadina Apste: ...Uf das wir mogen zu einer berichtung und fruntlichen einunge komen, ...so wellen wir obirgebin ein gemuret slos, genant *Altena*; ...vortme eine wuste borgsuchunge unbesetzt, genant *Nogaylen*, in dissin nochgeschrebenen grenitzen gelegen: in das erste von der *Mememunde*, die *Memem* (= Nėmunas, Nemunėlis — Mūsos intakas) das flies ufzugende, in die *Apstemunde* des-selbigen fließsis *Apste* genant, ufzugende in die *Ravemunde*, do sie in die *Apste* fellit, von der munde des fließsis *Rave* (= Rovejā, Róvejā) genant, zu richten obrir zu gehende uf das *Birzenfelt* (= sėl. **Birzun laukas*, lie. dabar *Biržai*, loc. *Biržys* < s. lie. Biržes nom. pl.); von dem *Birzenfelde* gerichte zu gende zu dem fliesse *Smarden* (= Smardonis — sėros šaltinis Biržų apylinkėje M. Ramanauskas; Aš tą svainiuką mačiau... pabalų kalelę kariantį, *Smardonys* [loc. pl.; o gali būti iš *uo*] žarneles raišantį NS 651, 791, 792, *Smardoniai* — Pabiržės par. sodžius Vė II 17 : *Smardonė* [o < uo] — Lévefis šaka po Kupstais, Pūšaloto par. kun. A. Sabaliauskas) || la. *Smārda* — Kurmenės ap. upė RKr IV 110) genant, do sie ersten entspringet, do man das spring allir richtist finden mag; die *Smarden* nedder zu gende bis in das flies *Tattale* (= *Tatalā* — Mūsos deš. intakas Vabalniūko ap. : XV amž. по реце по Муши... от Февесы до немецкое границы. Тотальские сеножати извековъ не были ни за кимъ РИБ XXVII 75) genant; die *Tattale* neder zu gende bis in das flies *Semygaler Aa* genant; die *Aa* nedder zu gende bis in die vorgenante *Mememunde*... BG 452.

1416 m. akto Apste rodo XV amžiaus sėlių kalbai upėvardį **Apaste*. Toji Apaste seniau bus buvusi ištara **Apaste* < *Apasta* < *Apast(i)ā*. Lietuviai *Apasčią* yra pasiekę dar tuomet, kada patys sėliai **Apastės* vietoje tebeištarydavo **Apast(i)ā*.

Be *Apasčiōs* garsą *f* iš *tj* rodo ir *Subāčius* — a) Panevėžio aps. miestelis prie Viešintės upės, pietų vakaruose nuo Kupiškio, b) Alūkstos aps. miestelis, žiemų rytuose nuo Obėlių (Абени). Antrąjį *Subāčių* vokiečiai vadina *Subbat'u*, o latviai *Subate*. Sėlpilio latvių *Subata* BW 16043 yra kilusi iš senėlesnės lyties *Subate*, nes Sėlpilio apylinkės latviai šandie galūnės balsį *-e* ištaria *-a*, pav.: vācēla BW 2289 (Sēlpils) „vācele, vokēlē“, bita 6511 v., pata „pate“ 5723,2 (Sēlpils), rīksta 2093, eglīta 2812 var, pata 6608,2 v., Rīgas pila 6174,1 (V. Sērene), irba 250,1 var. (I 813 Nereta) „irbe“.

Su vietos vardu **Subatjā* lietuviai bus susipažinę dar tuomet, kada sėliai tebeištarydavo **Subafa*. Kadangi anuomet lietuviai dar ištarydavo žodžių **stat(i)ā* „stačiā“, **žal(i)ā* „žaliā“, galūnę *-ā* patešdami, tai **Subafa*, turėdama galūnėje trumpą *-a*, negalėjo patekti ā- linksniaviman. Del to **Subāčios* vietoje lietuviams išrieda *Subāčius*. Vardininko galūnę *-(i)a* (ne *-ā*) po minkšto priebalsio skoliniuose lietuviai paprastai pakeičia galūnę *-(i)us* : лицѣ > **lyčā* || **lyčā* > **lyča* > **lyčius* K, J⁴ 307 arba **lyčius* D⁵ 198₃₁, s. gud. *blahorēštje* > lie. **blo(h)aviēštja* > bloviēščius.

Vėrenės (vok. Fehren) apylinkėn *Subačas* LV 48 (T 386) bus su savim nusinešę kairiojo Dauguvos šono išeiviai sėliai. Dešinojo Pādauguvio latviai Sėlos išeivių įkurtąsias **Subačas* iš-pat pradžių vadina **Subačomis*, o vėliau — *Subačomis*. Vėrenės latviai č vietoje šandie ištaria *k*. Ir *Subačas* vėreniečiai šandie ištarytų **Subačas*, jei šitą vietovardį būtų jie dažnai girdėję iš vakariečių latvių tarmės atstovų, kaip, pav., žodį *kēve* „kumelė“ arba *kakis* „katinas“. Senąją savo čėvę šandie vėreniečiai vadina vakarietiškai *kēve*. Kad Vėrenės apylinkės latvių dar neseniai nustota tarius čėve, rodo artimosios Uodzienos (Endzelin Le. Gram. 132—3) hipernormalizmai *kūska* „čūska“, *kīgāni* „či-gāni“. Vėrenės apylinkėje, be *Subaču*, sėliškos kilmės laikytini yra šie vartovardžiai: *Spundes*, *Tentiņi*, *Grendeles* ir *Zundas* LV 49. — Subbat-See (— Subockie jezioro, par. dyneburiskiej SG XI 521) irgi bus nusineštinis vardas iš Sėlos žemės.

217. Latvių šnektos rodo, kad senovės kuršių ir sėlių kalboje būdvardžiui *liēls* (la.) vartota žodis **didjas* (lie. *didis*). Jo vietoje šandie Kuršo (žr. a. § 152,9) ir Sėlos (cf. BW 556,3 v. Sauka) latviai ištaria *dižs*, *diža*. Kuršiai ir sėliai iš-pat pradžių sakydavo „*didjas* vīras“ ir „mazas (prieš 900 metus mažas) vīras“. Ilgainiui *didjo* pavyzdžiui abidvi mūsų kalbi priešingybę *mažą* perdirba **madju*. Kuršių-sėlių žodį **madjas*, vėliau ištariamą *mačas*, latviai, minkštajam *d* jų kalboje pavirtus *ž* (*mežs* „medžias“ = pr. median), ima taryti *maģis* > **maģs* > **maks* > **makš* > **mafs* > **mač* > *mač* (Endzelin Lett. Gr. 139): Kuršo latvių *maģis* BW 5343 Cīrava, 5350 v. Kandava (cf. 1933 v., 2001, 2086, 2170 v., 3000 v., 3006, 4840, 2 v....), *mačs* 2051 v., 2105,7 v. Sėlių *mačas* „mažas“ latviams pavirsta *maģu*. Šisai *maģis* iš Sėlos (BW 5295 v., 5342 v. Sece), drauge su lietuvų išstumtaisiais sėliais, patenka dešinąjį Dauguvos šoną : *maģis* BW 5339,3 v. Mēdužla, 5342 v. Lielvārde,

Stukmaņi, Mārciena, 1146,1 (I 876 Cesveine), *moģis* 5324,1 Lazduona, Endzelin Lett. Or. 139 Bērzaune, Sāviena, *maģ* atstāja „māža paliko“ BW 4562,2 v. Kuoknese (ct. 4976,6 v. Stukmaņi).

218. Sēļi nuo latvių kalbos prasikiša junginių *tj*, *dj* ir garso *n*¹⁾ likimu (dvibalsiuose). Tiedvi kalbos ypatybė, atskirianti sēlius nuo latvių, suriša pirmuosius su kuršiais. Kuršo ir Sėlos latvių *zalktis*, *smilkts* arba *smilkte*, drauge su Sėlos lietuvių *žalkčičiū*, rodo, kad kuršių ir sēlių kalboje -lkt- junginio *k* neiškrinta Bg¹¹ 60, T II 470. Ir ši trečioji kalbos ypatybė — priebalsio *k* neiškritimas junginyje -lkt- — jungia sēlius irgi ne su latvių, bet su kuršių kalba.

Kad sēlių būta vienės tautystės su kuršiais, rodo ne tik tai anos trys kalbės ypatybės, bet ir visa eilė kitų kalbos duomenų, pav.: Sėlos ir Kuršo vietovardžių tapatumas ir abiejų šalių šiandienykščių (lietuvių ir latvių) šnektų bendrybės.

¹⁾ J. Endzelynui sēliai dėl *n* niekuo nesiskiria nuo latvių: «ka *n*- skaņas liktenis sētu dialektā ir bijis tāds pat kā īstajos latviešu dialektos» FBR IV 103.

Turimomis žiniomis prof. K. Būgos pratarmė šiuo sąsiuvinio dar nebaigta, bet jau nebetoli galo. Rankraščių nepalikta.

Knygų Leidimo Komisija.

A.

1. à ir ā interj. — nustebimui, nusigandimui, spėjimui reikšti J, krypciai (обращение) sustiprinti Sr. Jōnai, à Jōnai Vd., ať atējaĩ (atejė Pln., Sint.)? Sr. à kàd tavė vānagas! Db. à, kaip šalta! J. à, kaip (kōks š) didelė griaušmas! J. à (ir ā Ds., Vd.), žinaũ, žinaũ! J. à, koksai tū riebūs! J. à, gerai, gerai! J. à brolaũ! J. à vaičiai, bėgkit prie gaisro! J. Mōtin, à mōtin! Rmš. La. a, ka tevi jupis parautu! „à, kàd tavė velniaĩ paiĩtu!“

2. à conj. — dial. iš aĩ ir greta su aĩ (plg. i < iř). à tū supranti? J. à nōri, aĩ (ir à Srd., Vd.) nē? Kv., Rt. Aš manaĩ, kàd tū šiaĩdien pāmokų nemōki: nū à nē? Psl. à girdi? Rmš. à girdi, kuĩ kumėlės (I kietas) pĩdė! Rmš. La. a dzi? „aĩ girdi?“

1. ā ir (Rmš.) à conj. adversativa dial. (Psl., Vd.) iš ō — veraltete Form für ō, und, aber N. Tėvs táu liėpė, ā (ž. vuō < ō Sr.) tū jō nepaklausė J. Aš sáu dirbu, ā tū sáu J, Vd. ā jisaĩ sàko (pāsakojant) Rmš. (paprastai ō).

Bretkūno a (4 tatai għie todelei iumus daris, iog nepaĩĩt Tiewo nei manes Br¹ 121⁵; ir anis nuplake uũmuĩch ghi, a għis tretzia diena kellis Br² 252⁴) skaitytinas yra kaipo ilgasis a arba ā, kam atliepia rašomojoje kalboje lytis ō.

2. ā — 1) ko? a? čo? š; Interj. der verwunderten Frage K.; служить для усиления вопроса J.; i. ha L¹. Kā tū sakaĩ? ā? Ši. Aĩ tū sakeĩ, ā? J. Aĩ neiši šaliĩ, ā? Š. — Kaip vaĩdas? — Kaip čiā, — kàd jĩ šūnes, — ā, Jōnas Kdn. Jũrgil! — ā? Š. 2) interj. nepatenkinimui reikšti. ā (ištariamias tęsiamai), àš nenōriu Rmš. La. ā, à „Ausruf der Ueberraschung, der Angst, der erfüllten Erwartung, der verdienten Zurückweisung“ ME.

aa (g. ahā) — нарѣчіе подтвердительное, да J; aa, aĩ, такъ, вотъ именно Š. Aĩ buvaĩ giro? — aa, t. y. buvaũ J. Aĩ nōri vaĩgyti? — Aa š. — Aa kiba jis pō pũskarčio nenešiōjės Lp. La. aa arba aā „ahal eben!“

† ab. praef. Bz.¹ 87 ap., api- vietoje kalba nepaĩjsta, nes Bretkūno ableidz ir Morkūno abnegata tėra paprastos klaidos ap- vietoje. Juodu abudu prieš balsius terašo ap-.

āba Lp. arba abā Lp., Klvr. (LT I 356), Tvr. (Vo¹ 382⁴), Vd. — arbā, oder (g. ābo, abo). Abā jām sakýk, abā šiknai, tai vis tĩek! Lp. āba

jis žino (iš kuĩ)! Lp. āba sakýk, āba šik! Rmš. La. r. aba „oder“ (Svėtais Izidoras Arajs. Rigā 1899, p. 10³⁰, Kamps Eisa Latv. vėst. 5).

ISTORIJA: XVI am. Br. (Bz¹. 91, Ps. 18,30). Anioliep aba kuriamp Bwentamp MP. 244a¹⁶; aba giedot aba Birmawot MP. 63a¹⁵. XVII am. wáyzdaz abā Abrozaz 1605 m. Ld. 57¹; 1653 m. Vo.¹ 70⁸, 71⁴²; 1629 m. Ps. I 7²⁸, 8¹⁸, 12¹, 1668 m. Ch. (Mit. IV 256).

ŠNEKTOS: abū r. Vo.¹ 245¹⁶, kame ū (greičiau neaiškūs garsas ū) iš a. — Abo KK³ 132 (Bz¹ 40), jei nēra spaudos klaida, tai bus lenkiškas žodis, užmirštas autoriaus pakeisti sulietuvėjusia lytim.

abag KK¹ 37,68 (Bz.¹ 91) iš aba-gi „arbagi“.

abagaĩnas, -nā Psl. (J), Vd., Vlkm. — сострадательный, милосердый; litościwy. Būk abagaĩnas dēĩ biednũ J.

abagainūmas — сострадание, милосердие; litość J. Jis netūri abagainūmo Vd., Vlkm.

aba-gi „arbagi“. abagi iřkaĩtas redo MP 67. Plg. āba.

abajeĩtnas, -ntnā (l.) — obojėtny. Abajentnās spāviednes pataisýti SA. 113. Skũtkai... yrā abajentnĩ vs 619.

abājus (l.) — hoboĩ J.

ābalga (l. obelga) — забота; троска, frasunek Krtv., Rt.; abalgā — uĩradimas, krzywda J; предлогъ, видъ, позоръ J. Dvāro gaspadinei yrā didė ābalga (rũpestis) sũ šeimýna, sũ gývoliaĩs J. Tik ābalgā nōri mán uĩtráukti — kàd padũd ar maĩšā kókj, ō neĩnó- tum, kàs teĩ yr, ō paskuĩ aĩs gál uzie- škót škn. — Dēĩ abalgos „slistles, для виду“ Als. (J.). — Abalgā jēma (ima) Zr.

Abalýkščiai — Pelykũ ap. sėdžius T 33. — Vardas tebėra reikalingas patikrinimo.

abarā, -āros (l. obora) — Gehöft, Viehhof B, Gehöft M (in PL. unbekannt N). Iřlėisk baĩdā iř (aĩt B.) abāros B.

abārai (l.) — dideli dvaro tvartai. Jautėliaĩ... pō abarūs šokinėĩ TD 69. Palši jaučiai mào tėvo abāruose Gr. (LB. 587). Ainũ iĩ abarūs Rmš.

ābaras (sl.) — Wirrgarn, darin sich die Fische verwirren, Stacknetz M.; tokia krytis (žuvų gaudoma) Ds. (trijũ patũ — iř vienōs pūsės didelės ākys, iř kitōs ir didelės, ō vidurỹ

tānkios; plonų siūlų mėgztas Lnk.) M. s. v. velkė. Sū *ābaru* (samtukų) gintarą... riškiti Bs. (A 1885, 181). La. r. *obory* Kurm. s. v. więcierz < *abari* nom. pl.

ETIMOLOGIJA: rus. (p., v.) обортъ — родъ рыболовной сѣти, на обортъ (apivara, pavarà), или на вѣдержкѣ. Vadinas, *ābaras* pridera prie vienos giminės su *abarū* ir su lie. žodžiais *vāras*, *pavarà* ir *vėrti* Bg¹⁰ 298.

Abarauskai, acc. -āuskus (sl.) — Lėipalingio par. sodžiūs.

abarauti, -nu, -avaū — gaudyti žuvį *ābaru* Ds. **abarėlės** dem. v. abārės. (Palši jaučiai) tėvo dvarė suvaryti, *abarėlės* (loc. p.) uždaryti J^a 1015^a.

abārės (abaris K 91a — chlew dworny iš lyties *abārės*) Grz., Mžk., Šjl., Tt. — tvartai; didelės dvaro daržinės sienai, šiaudams arba nekultiams javams krauti Pp. v. *abarà*. Žiėmai užstojus visus gyvولیus į *abarės* (tvartą) suvārė PP. 1315. Palėisk jaučius iš *abārių* J^a 1015^a. Štai iš Valatkiškių *abārės* jau matyti Grk.

aba-šlaitė Al. v. abū-šlaitė, ūba-šlaitė — pečia-daigstė.

abat (sv.; pig. vva. *apt*, *abbat*) — l. opat Σ

abatija, -ijos — Abtei N tėra žodynų (N, K, L¹) rekonstrukcija iš lyties *abacija*, -ijos (Abacia — *opatstwo* Σ), kuri yra skolinys iš viduramžio lot. žodžio *abbatia*, ištariama *abbaci(j)a*. — Irgi dirbtinis (rekonstruotinis) žodis yra ir *abatienė* „Aebtissin“ N (K).

Abava (sv., n.: la. Abava) — Ventės dešinasis intakas. Latviškojo Kušo ūpė.

abawem (l. *abowiem*) — nes Mž. 32 5, s. 15 (1547 m.).

ābazas (l. *obóz*) — rātai, Wagen Praetorius (Pierson Deliciae Prussicae 126), Feldlager, Kriegslager R, Zeug, Armee R (Jes. X 28), in PL. heute unbekannt N. Abazu apstōju — belagern R. Šaliū trāukiuos sū *ābazu* R. s. v. aufbrechen. Statai *ābazą* R. ākrūtų *ābazas* R. s. v. Flotte. Vėsti iing *ābazą* GN. 218^{ba}4, 37. Pō *ābāzais* (kareiviams vežti padvādos) išvārė važiuof Rmš. Daig *ābāzų* (padvadų) važiāvo Rmš. Didelis *ābazas* (žmonių, žasų) Lnk. Abazas (būr̃ys) vūry atēin Škn.

ISTORIJA: XVI amž. lauke *Abaso* Br. III Mos. 8.17 (Bz. 1 302 s. v. naktigultas), *Abase* loc. s. Br. (Bz. 1 206).

abazėlis dem. v. ābazas (l.) — ein kleiner Schlitten, auf welchem (im Winter) das Ende eines zu fahrenden Baumstammes ruht Bz² 95, nedidelės rogelės rāstams iš miško vežti; abazėli pririša prie didžiųjų rōgių Op. (kalātės Lp.). Dėkui ūž *abazėli*! — atsāko, kai kās pasiūlo nepriimtina dāiktą Nm.

abazus (sl.) — t. p. k. ābazas Ch (1668 m.) 2 Sam. 1, 2, 3 (abazaus l. c. Mit. IV 262).

ābažas (l.) — Lager R (bibl. das Heerlager, oft auch das Heer selbst K), castra D¹; būrys, bažmas Kv. Sustojusys į *ābažą* apsikāsė grioviū iš vidaus pūsė tō griovio supylė

sāu āugstą ēžę D¹. 19317. Anapus Berlyno... *abaže* gulėjom Klv. 507 (251). Stātē į *ābažą*... valgiūs V¹ 108. Vėlnias *ābažą* vādo Dn. I 72. Palōčių raifdas *ābažas* Klv. 175 (350). Raudų, pāšėivių *ābažas* (būr̃ys) Kv.

abažininkas (-inykas D) — abažo viršininkas. Kožno tokio darbo buo āntwežs arba pristowas, kōrj paprastaj nu wardo darbo wadino, ir tajp szijninikas, sakal'nikas, *Abaz'nikas* D⁶ 169^a.

abažūs, -ži — большой, wielki J (Psl.). Aif didj kraiti ains gāvo? — *Neabāžų* (ne-didelj) J.

ETIM.: *ābažas* „būrys, obóz“.

abdziālka (l. **obdzialka* „обдѣлка“). Kai kē negerai padāro, tai sāko: „gāusi nōg tėvo *abziālku*“ (-ka) — gāusi mūšti Lp. *Abdziālka* žēmės Rmš.

abēcēla — ein ABCbuch, Elementarbuch; Elementarunterricht N, abecadło M, D.

abēcēlė arba raidynas Jb¹. 5, obiecadło Σ, abecadło L¹, Š, Ds., O 71. *Abēcēlė* dā grabōja O¹ 8. Surašiaū žodžiūs *abēcēlės* eilė Š. **abēcēlinis** r. arba (v., ž.) **abēcēlinis**, -nė — abecadłowy L¹.

abēcēliškai (adv.) sudėlioti žodžiūs, t. y. abēcēlės raidžių tvarkės laikantis.

abēcēliškas, -ka — алфавитный. *Abēcēliškas* žodyno kortelių dėstymas.

ābeitas Lp. = ābejetas.

ābeja n. — utrumque, beides (r.). *Abeja* (t. y. if krikštas iš apipjauštymas) yrā žėnklu nutėisinančio tikėjimo Dk². 7533. Teaug *ābeja* nēt ik pjūti Dk². 11311. Tai *ābeja* draugė stovēt gal' Dk². 50910. — *Abeja*... tikrai tikėdamas meldžiū, kō mēldė lātras Dk¹. 5518. ...ku' vėl *ābeja* mini, if lāužymā..., if vālgymā, ō kiēliko nē maž Dk². 1844. *Abeja* sudėjo viešpatis Dk². 3071. — *ābejo* pritūrė apāstalai Dk². 28123. Išg' *ābejo* viena (n.) padārė Dk². 2699. — Kristus... tuō *ābeju* padārė išgānymā Dk². 2573^a.

abejā, ōs, *ābejā* — die Zweifelhaftigkeit, die Unentschiedenheit K. Tai dār stōv aīt *abejōs* K. Aīt *abejōs* būti — schwankend sein K¹ 1168b.

abejaif adv. — beiderseits, auf beiderlei N. Kristus, sakaū, *abejaif* (abejaif, if kūnu if sēla Db.) yrā kentėjės Br² 42118.

abejaif adv. Als. — auf beide Art R, in beiderlei Weise K, двояко, и такъ и этакъ J, Š. Aš tai *abejaif* mōku K. Jijē āudžia *abejaif* — vienaif ir antraif J. *Abejaif* sākoma yrā: apkīro if apkyrėjo čian būti J.

ābejas — колебание, сомнѣние Š, Zweifel N, niepewność L¹. Aīt *ābejo* būti — unentschlossen, in Zweifel sein N. Aīt *ābejo*: atēis, aif ne-atēis J. Bē *ābejo*, ās atsikėlsiu, nepramiegōsiu; ō j! jaunēsne, labiau mėgsta miēgā Sr. Kai

āš, tāl dār sū *ābeju* (āš tāl dār galēcīau iļ anksti atsikēlti) Ob. Taļ, be *ābejo*, aļs iļ eļs tenaļ, ō jaū iļs tenaļ, tāļ iļ vēlnias jō nebegāl sugražinti MPs. Af jļs iļs tiesū ketlīna piļktis žēmēs? Taļ dār tebēr aļt *ābejo* Š.

ābejas, abejā, ābeja adj. — сомнительный Š, beiderlei, beide, двойной, тот и другой (r.). Žmonēs *abejōs* lytiēs Dk² 190¹ (plg. dar Dk² 68², 101⁸¹). Jis ... *ābejā* dāiktā vienu padārē Dk² 55⁹. Iļtiko tenaļ ī krūvinā mūšā: krito *abejōj* pūsēj svīeto daugybēs D¹⁸ 653.

ābejet n. — oboe, beides. Būs *ābejet* vienu kūnu Ch. 1 Mos. 2. 24 (Vo³ 81).

ābejetas — beide vom Paar (lebendiger Dinge) R, oboje J, M, oboe Š, beides Ls. 571. Jūjū *ābejetas* vaikū (berniukas iļ mergytē Š) mirē J. *Abejēts* vaikū, *ābejēts* (ābejetas Ds.) arklīū (eļžilas iļ kumēlē Bg.) R. Jāunā vūnā naujūsna iļduosna pila, tadā *ābejetas* iļsilaļko (Math. IV 17) NT. Kō padarūt negāl, jēig *ābejetas* nebus vienōs iļ tiesiōs vierōs Dk² 97¹². Tūrime nūog' Diēvo dūšij iļ kūnā, deļ tō jām tūrime tuō *ābejetu* tarnāut Dk¹ 28²². Šiañdien vēžame mēšļā vienu ārkliu, ō rytōj pasikinkysime *ābejetā* (sāko, iļ viso dvējetā teturēdami arklīū) Š.

abeji, ābejos — oboje J, oboe Š, beide (nur bei Pluralsubstantiven) K. *Abejī* kailiniāļ — обѣ шубы Š. *Abejos* žirklēš — oboe ножницъ Š. *Abejos* knygōs — beide Bücher K. *Abejā* žmoniū Dk² 101¹⁹. Turiū mārškinius dvejūs, atiduosiu *ābejus* J⁹ 959³. Iļ dabaļ... teļp piktū, kaļp gerū koznadiējū... rañdasi. Iļ mūmus visiēms dideļ privalū yrā *ābejus* pañinōti Br¹ 161¹⁸. *Abejomis* (medinēmis iļ geležinēmis) ekēčiomis ekēti J. Šiañdie važiūsosim ī girijā *abejaļs* (abiēm porōm arklīū) Op. *Abejī* namaļ Š. *Abejī* vaikaļ (*abiejū* šeimūnū vaikaļ, arbā viēno katrō tēvo iļ dviejū tēvū aļ dviejū mōtūnū vaikaļ) Š. *ābejos* ekēčios Š. *ābejos* piļštinēs Š. Šiañdien mūsū vūrai iļšējo *abejaļs* jāučiais (abiēm jungaļs) ārtū Š. Rāgana iļlāužē kalāitei *ābejas* paskutinēs kōjas Vo³ 134⁴ (Mrj.). La. *abeji* „beide“: *abaju* vāgu „beide Wagen“ ME, pr. *ab-baien*, s. bulg. *oboje* „beide“.

abejingai adv. — равнодушно. Gāl būt teļp — atsākē *abejingai* Meilāitis Jb. Nežiūrēk taļp *abejingai* ī mūs Jb⁴.

abejingas, -a — равнодушный Jb⁴, sceptyczny L¹.

abejingūmas — равнодушие. Tōks jō *abejingūmas* ne visiēms čia tiñka Jb⁴.

abejōdai adv. — obojētnie, niepewnie, двояко M. La. *abejādi* „auf beiderlei Art“.

abejōdamas, -ma — сомнѣваясь; zweifelhaft R. Nē pāts nesumānē kā tūr daryti...

Abejōdamas nūsiuntē dū brōliu priē (ž. prj Kv.) kūnigo V² 18¹⁷. Stipraļ tikēdams, *neabejōdams* Br¹ 102¹⁴. Žmonā,... nužēmintai šaūkē paškui viēšpatj, niekū *neabejōdama* Dk² 155²². Mōtyna... vis padūost vāliai... jō... niēko *neabejōdama*, jōg tataļ padarūt turējo Dk² 98³⁷. Meļskimēs stiprā vierā *neabejōdami*, nēsā abejōjančij maldōs Diēvas nevēizd Br¹ 103¹⁸. *Abejōdami* susišneka Jes. 8, 19 (R s. v. disputiren).

abejōdas, -da — obojētny, dwójaki M. La. *abejāds* „beiderlei“.

abejōdūmas — obojētność, wątpliwość M.

abejōjamas, -ma — niepewny Σ, J², wątpliwy Σ, L¹, problematyczny L¹, was bezweifelt wird K, сомнительный Š. Būlo, jōg yrā dāiktas *abejōjamas* Dk² 256²⁵. *Neabejōjamas* iļš iļmintiēs mōkia davādas Dk² 332⁸.

abejōjās, -janti — сомнѣвающийся, zweifelhaft R, zweifelnd, wankelmütig N. *Abejōjāsīs* (or. abeioienfīs) tenētik savē kō nuog Pōno gāusiantj Br¹ 102¹⁸. *Abejōjančiam* geraļ paminēt Dk¹ 33²³.

abejōjimas — wątpliwość Σ, J, M, Zweifel R, Zweifeln K, wątplenie L¹, сомнѣние Š, nusi-minimas Dk¹ 34⁴. Bē *abejōjimo* — ohne Zweifel K² 133, zweifelfrei R, Br¹ 103², Dk¹ 18¹⁹, Dk² 214⁵, 306⁶, MP. 63a²³. Idānt... stipriai bē *abejōjimo* tikēti galētū Br¹ 39⁸. Tās bē *abejōjimo* amžinaļ prapuļš Br¹ 185⁹.

abejōkas, -ka — 1) непостоянный, niestaly. Kuļš prižad, ō neatites, pašōks, ō nepadiļbs, tās *abejōkas* J (Psl.). 2) умеренный, umiarkowany. Oras *abejōkas* — neļ šāltas, neļ šiltas J.

abejōnē (ir ž. ābejōnē Sr.) — wątpliwość J, L¹, сомнѣние Š, Ds. Eļk, bē *abejōnēs* gāusi jeib kā J. Iļsmintingi iļ sumānantys mōkytojai... galēs, bē *abejōnēs*, mōkyti iļ plātinti evanēlijā D¹⁸ 357².

abejōpai adv. — obojako Σ, beiderlei R, двояко J. Jis sākē *abejōpai*; gāl ateļs J.

abejōpas, -pa — dwójaki J, M, obojaki, obojētny, niepewny M, zweierlei Art Mit. II 128 (Rg.). Skēpeta yr abejōpa — raidōna iļ žaliā J. Potam ira nekurie zodzei taipajeg tokeme žēnkle užlilaikantieji, ne ant ikijraus abejōpū Lietuwnikū, bet ant gerēino iļšmanimo NT (Pratarmē 2 psl.).

abejōtas, -ta — obiecany. *Abejōtos* (pažadētos) žirklēš J.

abejōti (ir ž. ābejoti Sr.), -ōja, -ōjo — zweifeln R, zweifelhaft, unentschlossen sein, zagen N, колебаться, сомнѣваться J, Š. Abejōju — wāpiē Σ. Aļ n(e)abejōju, kād (jōg Š) tāļ (yrā Š) tiesā K. Anys dēliai jō gēdingos smeļties apiē tataļ *abejōj* Br¹ 26¹². Kuris *abejōja* idānt iļsprašyt turētū, tasaļ tenetikies Dk² 295⁸. Jis dēļ tō (arba: jis tāļ) abejōjo iļ nenorējo viēryti K. Nē maž

neabejótina Dk². 98¹⁴. Niško *neabejótina* Dk². 105¹⁹. Putras pàts savipi *abejótina* NT (Ap. d. 10, 17). Kodėl *abejótina*? NT (Math. 14, 31). Dabaĩ iĩ mės kàĩ kàs Imam *abejótina* Jb¹ 50. Reikia... tikėt iĩ nē maž *neabejótina*, jóg Diėvas... rėgi iĩ žino visūs reĩkalus Dk² 295⁷. Tuđ (tamē L¹ s. v. podlegac) negàlima *abejótina* — to nie podlega watpliwości. Jūs visi... tūrite... *neabejótina*, jóg kà jūs tàm kūdikiui darysite... tataĩ jūs pačiám Diėvui... darysite 1559 m. FCh. 38¹⁴ (Mž. 115⁴). Jaũ aš visà tuĩgų susirinkaũ iĩ ĩ vežimà susidėjau, ō jis vis dà *abejótina* aĩ važiuoti Grk.

ISTORIJA ir ŠNEKTOS: abeiot MP. 6²⁷ (*infin.*) netik alba *abeĩt* W 19¹⁴ (3 *praes.*). idant mes... ĩuplauĩti budami ne *abeĩtumbĩm* MP 71⁵ (plg. 189 a 26, 1 *pl. cond.*). Ne idant aĩch wieroje *abeyoczo* W 38²⁸ (1 *s. cond.*). *abeĩtų* Dk². 26²⁸ (*abeĩtų* Dk² 31⁴, 3 *cond.*). ape tataĩ te ne abeioli Dk². 332¹², t. y. *teneabeĩtų* (3 *opt.*, *permiss.*). Plg. r. a. *tededỹ*, *tesỹ* „teesiẽ“ Ds.

abejótina n. — сомнительное, zweifelhaftes. Tai *abejótina* K. Visa tai yra *abejótina*.

abejótinaĩ (ir ž. *àbejotinai* Sr.) adv. — watpliwie Σ, J, zu bezweifeln, in zweifelhafter Weise K; *neabejótinaĩ* — bez watpienia, niepochybnie, niewatpliwie Σ, ohne Zweifel N. *Neabejótinaĩ* žmogaũs dárbo, ėsas šitas akmeĩs gadynės frankis Vr.

abejótinas, -na (ir ž. *àbejotinas*, f. *àbejotina* Sr.) — niepewny Σ, L¹, zweifelhaft K, сомнительный J, watpliwý M, L¹; *neabejótinas* — niepochybny Σ. Tàs pàsakojims *abejótinas* K. Jà piĩm praleĩks *neabejótini* žėnklaĩ Dk² 21⁷. Mės... primiĩsime jũsų sveikàtomus šešis *neabejótinus* artikulus Dk² 341⁸.

abejotingas — сомнительный, zweifelhaft. Pasirodė tũlais *neabejotingais* žėnklinimais NT (Acta apost. 1, 3).

abejótinis — abejojamas, watpliwý Σ.

abejotinũmas — watpliwość L¹.

abejótinas (ir ž. *àbejotinas* Sr., dial. *abejótinis* N, K, J) — watpiciel Σ, Zweifler, сомнѣвающийся. Tòks kàĩp tũ *abejótinas* neleĩgva atveĩsti.

abejũčiai adv. — посредственно, średnio, miernie. *Abejũčiai* (neĩ bagotaĩ, neĩ biednaĩ) aĩs gyvėna J.

abejũ adv. — von beiden Seiten N.

abejũ adv. — nach beiden Stellen, an beiden Stellen Bz² 95 (PrL.).

PASTABA. Kas tai būtũ *abejũ* Bz² 95? Gal čia o atstoja q, t. y. u? Tuomet *abejũ* būtũ = *abejũ*.

abejũnis, -nė — обоюдный? idant iem dar neroditumes itaremũ, negeidę ne (= *nė* = *neĩ*) kalbiẽ ne (= *neĩ*) regietėis, it but ne isz Datamio meĩlės, bet isz abejunės neapikantõs wieszpateĩs tou darũs D¹⁰ 125²⁸.

abejũ — utrobique, auf beiden Seiten Dk² 626⁴, MT (Bz¹ 269), (и) здѣсь и тамъ J, Š.

E... *abejũ* daugiaũs vãlijo D¹⁰ 215¹⁹. Be nebũs *abejũ* — iĩ čia iĩ teĩ (abiejosė vieťtose)? Ms. *Abejũ* manės pilna J, Vd. (Sr. nėigia, kàd taip būtũ sakoma). *Abejũ* nueĩk, paveĩzdėk J. Dvasià Š. *abejũ* pašelpia mũsų plakumà Dk² 332⁴.

† **abejũs** adv. — beiderseits R II 71 (M II 94, N) — yra spaudos klaida lyties *abejũr* (Abbejũr, Abbyszaley, Isz abbejũ Szaliũ) vietoje, t. y. *abejũ*.

Abejũtai — Alizãvos par. (Vabalninko valsčiaus) sd. Kp. (Vs. II 26).

abejũtas, -tė — sceptyk L¹, сомнѣвающийся. Kà tokĩ *abejũtą* vadinsi, — jis pàts ne-žino, aĩ ateĩs Sr. *Abejũtas* žmogũs greĩt atsimaiño, greĩt pėrkalbamas Sr. Do (dár) aš tebėsu (v. š. *tabãsu*) *abejũtas* (-tė), vadinas, do tebeabejũtu Kp. Do aš *abejũtas* duotie Kp. — ney Anioĩas, ney žmogus, kaczeib tas *abejũtas* buwo mieliauĩas ĩutwerimas io, ... negaleio izkiẽĩt toy toĩkoy MP. 84¹³. idante mes... ne butumbim *abeĩutos* wieros MP. 82²⁰.

abejũtėti, -ėja, -ėjo — obojėtnieć L¹.

abejũtybė (-ybė) — obojėtność, zobojėtnienie L¹.

abejũtinaĩ — pusėtinai (pusė bėdõs Ds., Lp.). Pàs mũs tai dár *abejũtinaĩ* (purvũno ne daugiaũsia), alė kàd kituĩ tai lĩgai stõvi Klvr.

abejũtinias, -jutinà — pusėtinias. Kiti spãsakai (*bũdai*) yra *abejũtini* D¹⁸ 51.

abejũtingas, -ga — obojėtný L¹.

abejũtis, -tė — mittelmässig, unentschieden, weder dies noch das, wetterwendisch N, Schmeichler, Maulchenkoser, der es mit keiner Partei verderben will N, Zweifler (verächtlich oder bedauerlich) K (Ls. 576), średni J, toks žmogus, kuris niekam tikrai netiki Škn. *Abejũtis* óras N. Gaspadorius (*šėiminiĩkas*) — *abejũtis*, t. y. neĩ dide-liai blõgas, neĩ dide-liai gėras J. Bėrnas buwo *abejũtis* — sũktas Zr.

abejũtis, -čio — Zwiedom R II 423. Mt. 63 šitą áugmenĩ sako esant *flex aquifolium* (bot.).

abejũtiškai adv. — mittelmässig, erträglich N. Aĩ toli iĩ čia ĩ (v. š. *uĩ*) Pãnevėžj? — *Abejũtiškai* — neĩ (v. š. *ni*) toli neĩ arti Pnv. Negudrũs ėriũkas kàĩp tik prieĩngai eĩgiasi visaĩ *abejũtiškai* Jk¹.

abejũtiškas, -ka — mittelmässig, erträglich N, vidutinis. Šiĩmet *abejũtiški* linaĩ Pnv. Čia da piĩštinės visaĩ *abejũtiškos* (dár gėros) Jnšk.

abejũtniai adv. J. v. abejũčiai.

abejũtnis, -nė J. v. abejũtis.

Abelaũkiai — Biržų par. sd. vs. II 17 v. š. iĩ senėlesnės lyties *Obel-laũkiai*. Biržėnai iĩstaria: *abelis*, acc. pl. *obelis*.

abelgà, -ĩgos (l. *obelga*) — pyktis. Aĩ nėjema, sãko, *abelgà* sũ vaikaĩs? Lnk. *Abelgà* pãjemė l. c. Užpũolė *abelgà* Lp. (čia / tebėra

minkštas). Mani ima abelgà, žėlius Lp. Cf. abalgà.

Abėliai — 1) Zarasų aps. mst. A 1884, 358, 2) Pándelio par. sd. vs II 26 skaitytini yra *ābēl'ei*. Šito vardo pusilgiam ā rašomojoje kalboje atliepia o. Taigi, reikia rašyti *Obėliai*. *Abelis* ir *abolis* N (K) turi a lygų ā: *ābelis*, *ābōlis* — r. k. lytims *obelis*, *obuolys*.

Abelis, -lio — Abel W 5419.

abelnaĩ (g.) adv. — gänzlich R, allerdings, überhaupt, ebenrecht R, allgemein; im Ganzen, in Pausch und Bogen; ganz, gänzlich, sehr, ganz und gar N, zupeľnie J. *Abelnaĩ* tikrai — eben recht N. *Abelnaĩ* juods M „visai“. *Abelnaĩ* išvālgė M. *Abelnaĩ* geraĩ Bs. 2 220 (Telš. aps.). *Abelnaĩ* žilā galvā Bs. 7 49^{ss} (Klv.). Tūlą kařtą *abelnaĩ* lųg kraūjo įraudino Klv. 186 (358). Tū, Dievė... gražoji mūs *abelnaĩ* išgaišinti K 95. *Abelnaĩ* dovanojo J.

Abelnaĩ pažįsta dar šie šaltiniai: D⁵ 1²⁰, 2²⁴, D¹³ 334, V¹¹ 216, V¹³ II 62, 1724 m. Vo¹ 101³².

abeľnas, -lnā (g. обелный Bg¹⁰ 174) — zupeľny J, allgemein N (ungebr. K), ogólny, ogółowy M, universus D¹. *Abeľnas*... tvānas Ch. (Mit. IV 236). *Abelna* prasmė M¹ 9. *Abeľnajaĩ* pamierikai ėsant D⁵ 13^{ss}. Būsíte mán *abelnū* (eigentümlich) dāktu Br. 2 Mos. 19,5 (Bz¹ 269). *Abelni* ātpuskai J.

abelnystā, -ystos — Eigentum Br. 2 Mos. 19,5 (Bz² 269).

abeinūmas — paprastumas, popolitość L¹.

Abesiniētis, -tē (dar.) — абисинець TA IV, 11.

1. abi (i. *aby*) — 1) лишь бы (только), bēt (tik). *Abi* tiktaĩ būs vesėlija, visi šóksima J. Nes(i)bijók kād (kā) nū blōga, *abi* tik rýt būs geraĩ Lp. Gardū negardū, *abi* daũg l. c. Kās padārė, tās padārė, *abi* (= bēt tik) Diėvas dūšią dāvė l. c. Vaĩkas — káp vaĩkas, *abi* akėlės vēsėlos (v. š. vēsalos) l. c. 2) arbā. *Abi* šiaĩp, *abi* taĩp padirbk J.

2. abi — оѣ, beide v. abū.

abičėsti (v. š. *ābe čīēstę* Jb.) Als. — na dwoje, obojnie J, „yra sakoma Gruzdiečiuose tuokart, kuomet netikima, ar kam pavyks ką-nors įvykinti ar ką įsteigti“ (Albas Gedaminas). Aĩ atsigalūs tās mēdis įdegtas? Abičėsti, t. y. aĩt ābejo (gāl atsigāuti, gāl neatsigāuti) J. Anieđvi gyvėn abičėsti (neĩ piktūoju, neĩ gerūoju) J. Kaĩp čiā gāli baĩgtis? — *Abi čėsti* Als. Eĩsiu rātų paprašyti: *abičėsti*, aĩ gāsiu, aĩ nē Trk., Vks. (arba: *abičėsti* sū gavimū). Eĩk, paprašyk Jōnā ĩ talkā! — Sū Jonū *abi čėsti* Trk. (kun. V. Baliutis).

Abi čėsti yra nom. du. iš žodžio *čėstis* (g.) „счастье“.

abyčius (i. *obicie*) — обои, Tapeten. Sienas musztas *Abiczium* KQ¹ 606.

abydā, -ydos (g. обидā) — krzywda, bezprawie Σ, Ueberlast R (in PL. unbekannt N, lit. ungebr. K), ignominia D¹, Unfall (nepalims) Br. 1 Mos. 19, 19 (Bz¹ 269). *Abydā* daraū — krzywdę Σ, leid tun R. Nuliūsta

išg *abydos* Dk² 2832. Daũgal sviete yrā *abydū* Kp. (NS 999).

Be to, *abydā* pažįsta dar šie šaltiniai: XVI amž.: 1573 m. Postilė (Mit. V 133), 1579 m. W 66^s, 1595 m. Dk¹ 18⁷, 33²⁵, 1599 m. Dk² 53¹³, 77³¹, 213²⁹..., 1600 m. MP 63⁴³; XVII amž.: 1605 m. Ld. 83⁴, 1629 m. PS I 62⁹, 152²⁶, 1677 m. Vo¹ 92³⁰; XVIII amž. ir vėliau: 1701 m. NT (Act. ap. 18,14), 1816 m. GN 32b¹³, 190a³⁴, D⁴ 19 (D¹⁰ 63, D¹³ 147, 262, D⁵ 136²⁸, 159²², 161⁴), PP 31⁸, 10.

abydas (sl., v. *abydā*) — grosse Menge, z. B. vaĩgių, drabūzių Klp. (Mit. I 64^{ss}). Didelį *abydā* šilkų tavōrų ĩ ūžrubežį pārgabent l. c. 78.

Jacoby's kirtį *abydūi* deda ant a-, kuo aš abejoju. Iš *abydos* atsiradusi lytis Klaipėdoje turėtų būti ištariama v. š. *abyds*, gen. *abyda*. Pastarom dviem lytim rašomojoje kalboje atlieptų * *abydas*, -do. Ar tiesa?

abydininkas (unbelegt) — Gewalttäter, Beleidiger (g. обидникъ) N. v. abydninkas.

abydinti, -na, -no — Ueberlast tun, zuviel tun R. v. abydyti.

abydytas, -ta — ukrzywdzony Σ. Je (= jėi) kas kam kou stīgawoię, o ištīkōs ĩ tĩjsą pats pasiōdę netejsiō, tad tas paliko to wergō, kam ĩis buo ōzmeťniejes netejsybę, je negalieiē nu *abydytojo* ĩssipĩrkti D⁵ 169¹⁷. Senowie tejsybę wens āntram aĩjsę tokiō pragōmō: padariōs āntram ĩszkadā jawuse, pĩjwose, ar ģirriese, tujau *abydytasis* nūgriebę tou, kōrs jem abydā arba ĩszkadā buo padaręs D⁵ 176²⁶.

abydyti, -dija, -jo (g. обидити) — krzywdę, przebarszczam Σ, ich tue Unrecht M. Kād pōns kōkj nōrint piliōnj *abydijo*, šis negalėjo jō ĩ sāvō magistrotā apskūsti D⁵ 242¹². Rūstībės priēš tuōs, kuriē ĩĩ *abydijo* (PS I 151⁹), neparōdē PS I 32³⁰.

abydnas, -ydnā (g. обидный) — schädlich M, N; lāstig; auch gross, gewaltig N.

abydninkas (r. abydneykas Σ) — krzywdziciel.

abi-dvi v. abūdu.

abieciavōti, -oja, -jo (i. *obicowac*) — žadėti. Atsaky Szwētas, ta ir mace Diewa; Abiecowota nug aukščiause Tiewa KQ¹ 515⁴.

abiedā, -iėdos (g. * оѣдā „piētūs“) — pirmutinis ryto valgymas Vlk. Eĩk guľt pō gerōs *abiėdos* Lp. *Pobiėdai* (= pō abiėdai) šaukštas nereikalingas l. c. Valkiniųko par. dzūkai valgā per dienā penkis kartus. Tuos valgymus vadina šiais vardaĩs: 1. abiedā, 2. pūsrytis, 3. pietāĩ, 4. pavakarčiai ir 5. večeriā.

Gudų оѣд-ā, be dzūkų, pažįsta dar ir Lātgālos lātviai: dial. *abāda* „eine aus eben geschlachtenem Schweinefleisch und Kohl bestehende Speise“, *abēdas* (dial. *abādas*, *obādas*) „skerstūvės“ ME.

abiė-dvi Dvd. v. abūdu.

abiėjū (ir r. abiejū) v. abū.

abiem(s) v. abū.

abietnyčia, -yčios (i. *obietnica*) — pažadas LT I 353 (1726—55 m.).

abijojas, -janti — abejojas : abijojenti MT (Bz.¹ 269).

abijojimas — abejojimas : prieš abioghimus MT (Bz.¹ 269).

abijoti — abejoti : naera ko *abioie*, iog... PM 2 b = nėra kō *abejōja* (3 praes., o ne gen. s., kaip kad yra manęs Bz.¹ 269. Todel Bz.¹io žodžiui *abioias* „Zweifel“ reikia pridėti mirties ženklą †), jōg...

abijoti saką šaukėniškai žemaičiai (Ba² 299₁₈).

Abijūoti (v. š. *abejūotė*) Mžk.

abiju — abiejų (gen. pl.) ar abejų. Du Wiru ichicze Bañiczon eiuliu ir meldulius Diewa girdim, bet ne *abiju* malda tapa ilchklauita Br¹ 361₅ (Bz.¹ 61, 269 *abiju* kildina nuo nom. pl. *abiji* „beide“). Dievas gjmditojis Dievas gjmditas *abijusump* (= abejuosėmpī ar abejuosėmpī?) Dwałie ichwentoghi Mz 325.

Kadangi ir Mažvydas ir Bretkūnas yra žemaičiai (*žadei, žadeis, vert* „verčia“) ir, be to, šiaurės vakariečiai žemaičiai, tai jų lŷtys abiju, abijūump galėtų būti skaitomos ir kaip *abijju* (*abejju*), *abijjysu(m)p* (*abejijysup*). Rašomosios kalbos dvibalsis *ie* (dienā, liepa) Mažvydo ir Bretkūno šnektejo turėjo būti ištariamas *jī* arba *ej*, kaip kad šandie yra ištariamas šiaurės vakariuose žemaičiuose. Tai, kad juodu rašo *Diews, dīena*, dar nerodo, kad *abiju* negalima būtų laikyti esant lytim *abiējū*. Ir Daukantas, rašydamas *Djīws, dījna*, betgi terašo tikta *dwjūū*, nes parašyti **dwjūūū* bus buvę jam nepakabū.

abil (l. *aby/e*) v. abile. *Abi-l* tik būtų šiēno, būs kām išpjauti Srv.

abile (l. *aby/e*) — bēt (tik), лишь бы. *Imtāu, abīle* (l. minkštas) *duotāi* Lp. *Jis iimt* (imtū), *abīle cik jam šuvāt atkišt* (atkištū) l.c.

Abilio lieknas, Ramýgalos par.

Abilitis — Suvalkų žemės upė: See, der do heist Dussen (= *Dusia*) ... Aliten (= *Alytus*) ... und do czwisschin hat man ein flis, das heist *Abilitis* Sc. II 697. Be nebus čia *Obelijos* apylinkės upė? Tuomet (1384 m.) upė būtų vadinė *Obelytis* (*ābelītis*).

abi-pus (abipūs) — по обѣ стороны, съ обѣихъ сторонъ š. Mūsų miēstas *abipus* upės pa-statytas Jb¹ 164. La. *abi pus* BW. 19347.

abi-pusiai N, abypusiai Dk., abypusiai K — auf beiden Seiten, obustronnie. *Abypusiai* kēlio būtų raīdas K. *Abypusiai* tvorōs gūli Jb. Peīlis *abypusiai* aštrūs, skudrūs J. Yrā prisākymas... idant *abypusiai* mylētumbitēs Dk.² 190₃₇. *Abipusiai* tō tilto Vo¹ 288₆. Upės kraīfts baīšiai statūs... *abypusiai* lŷg ragūs iškēlēs stīmpso Vo¹ 294₄₂. La. *abpuš* „zu beiden Seiten“.

abi-pusybē (r., ž. -ybe) — (z)obopólność L¹.

abi-pusingas (nn.) — abipūsis, obopólny L¹.

abi-pusinis, -nē — zobopólny L¹.

abi-pūsis M, Ds., abypūsis J — obustronny, обоудный, по обѣ стороны расположенный.

abyrai-torius, -rē J — swawolnik.

abi-rankai adv. — abiem rankom, oburącz M.

abi-raīkis, -kē (ir abyraīkis — Zweihändler, Rg. Mit. II 128) — oboręczny Σ, oburęczny J,

der beide Hände gleich gut gebrauchen kann, ambidexter N. Iš abiējū raīkų tāšo abi-raīkis, t. y. sū tiesiā iř sū kairiā J.

Abisavas — Šalako par. (sēliū žemės) ežeras.

abi-šai — abipus š. Ar yra kur toks žodis?

abýšala Pšl. arba abišalē (Jnš., kur 7 yra 7, t. y. pusilgis; *abīšala* Dvd.) dial. = abýšalē.

abý-šalē — apysukinė (per abi kepalo šali) riekė Ds., Kp., Ob., Sv., glėn chleba, skiba na około bochona okrojona R, Brotschnitte über beide Brotseiten Rg. (Mit. II 128). Įsidėjęs užaīntin *abýšalē* dúonos, piemuō išginē galvijūs Ds., Pšl. Mōterys dúonos *abýšalių* neišteīka O 30.

abi-šaliai (ir abyšaliai R, K) — по обѣ стороны, auf (zu) beiden Seiten. *Abišaliai* āštras — obosieczny Σ. Kalavijas *abišaliai* āštras — pašasz Σ, PS I 111₀. *Abyšaliai* āštrūs — zweischneidig R.

abi-šalinis, -nē (ir abyšalinis K.) — obostronny Σ, beiderseitig K, indifferent, neutral, un-parteiisch N.

abi-šālis, -lē (ir aby-šalis) — obojėtny Σ, obustronny J, beiderseitig, was auf beiden Seiten ist N. Tās žmogūs — *abišālis*, t. y. sutiīka iř sū vienu iř sū kitū J.

abišalýstē (ir aby- K) — obojėtność, obostronność Σ, Gleichgültigkeit, Indifferenz N, Beider-seitigkeit K.

abišāliškas, -ka — obustronny L¹.

ābitas Rmš. (l.) — habit L¹ (D¹³ 625, Pl. 195, V³ 552, Žn. 55, 216), bjauriai pasiūtas užvalktis, papr. moteriška sukniā Sml. Jis júodā *abiťā*... dėvėjo D¹³ 163. Dėvėjo... šārvas..., aīt kurių viršūm bāltā *abiťā* aītvilktā turėjo D⁸ 262.

abivali Als. — i tak i owak J. (Be nebus tik *abi valī* nom. du?). *Abi valī* (abyvali) — iř šiaip iř taip, iř bārē iř nēbarē už raudoną skēpetą, o už júodā bārē J.

Del Juškevičiaus abyčesti, abyvali prof. Jb. man rašo (1923 m. IX 10 d.): „Alsėdžiuose tekdamo dažnai iš senio Būbėlės girdėti tokių pasakymų: Ar laimėsi, ar pralaimėsi? — *abi čēsti* (ir šiaip ir taip gali baigtis). Tenai „čēstis“ = mano „šēčēstis“. Katraip reik pasielgti? — *abi valī* (daryk kaip tinkamas, abejaip)“.

abivātelis, -lio (l.) — obywatel. Benē patsāi įsitaisē tōkį brāvarą? — juōkēsī vŷrai. — Aš negaliū, āš sodojē... bēt čia vienas *abivātelis*... vāro Ž¹ 315. *Abavātelius* Rmš.

ablādnumas — obszerność P¹ 19.

ablādñus, -ni (sl.) — obszerny P¹ 89.

ablamukas (g.; plg. rus. обломъ „grėva, griōzdas“) — neuključij, грубый, мужикъ обломъ Ds., Dvd., Pnv., Vd., ŽmB. O tū, *ablamukai*, sudaužē puodŷnē Všk.

ablaukas (au daro du skiemeniū) — toks keiksmo žodis Rmš. (g. облоухъ „lėkausis“).

ablavā, -āvos (g.) Ds., Rmš., **ablāvas** Dvd., Kn.¹, Sint., Škn. — облага, Treibjagd. Põnas *ablāvā* dāro Grī. (LB 211⁹⁹). La. *ablava* U s. v. Treibjagd. Plg. 1494 m. liet. metrikos žodžius: A uav oblavu imv' ne ходити (РИБ. XXVII 546).

ablavas — ? Iš *ablava* aūšt aušrēlē Mit. IV 441 (Malavenai, Šiaul. par.).

Abļažiniai — Обложиня, Grinkišio par. vs. V^s. II 29.

abliā (l.) — Hobel, рубанокъ. Sutrinko... tēvēlio griņdos... *abliā* abliavotos NS 332⁴⁶ (Ppl.), 336, 340 (Brž.).

abliavotas, -ta — heblowany. Sūolai *abliavoti* J^s 87. Sutrinko... tēvēlio griņdos... brōliu *abliavotos* NS 329 (Vb.).

abliavoti, -oja, -jo (l.) — heblować, спорать J. Ciūkšt' brūkšt' — prō augštinj skiedos skreņda. — Abliavōja Kp. ms. (LT I 302).

abligas (l.) — oblig P. Abligus... įrašyti V¹³ I 17. Ima kōžnas sava *abligā* ūz. (Bs.² 179).

abligas v. ablikas — haczyk, kruczek. Rankovės tūr būti aīkštos, prieš lētenų raīkų sū *abligais* užkabinamos V² 22.

ablikas (g. *haplik* Bg¹⁰ 120) — haītka Λ, kabinukas, haczyk, kruczek Kv. (Bg¹ 147), KG 573, Lp., Vrnj., V⁷ 27²⁵. Paprastaī dēvē(ja) plīkas sermēgās, sīdās sū stačiomis apkaklėmis, priešakyje bē guzikų, sū *ablikais* sukabinamas, užpakalyje dideī rukšlōtas V⁷ 106¹⁷. Dusetiškiai, svēdasiškiai ištaria *āblikas* (l.).

ablinga — apylinkė, l. okolica Šv. Kad šis žodis kilimo būty žemaitiškas, tai švėkšniškiai šiandien jį ištarytų *aplingā (cf. *aplinkā* „apylinkė“), nes visų lietuvių, kaip ir latvių, šnektose priešdėliu eina ne ab (sl. *ob-*, pr. *ab-*, *eb-* *immai* „apima“), bet *ap-*. Švėkšna istoriškai-geografiškai pridera senojo Kuřšo pietinei daliai. Del to nebus nuostabu radus čia kuršiškos kilmės žodį. Kuršiškai-žemaitiškasis žodis *ab-linga* „aplinka“ rodo mums, kad kuršių, kaip ir prūsų, kalboje priešdėliu būta *ab-* „ap-“. Ir kitu priešdėliu — *sen-* — kuršių kalba, skirdamosi nuo lietuvių ir latvių kalbos, sutinka su prūsų kalba: kurš. *sen-tace* ar *sen-tacis* „santakys“, iš kur: „van dar vortan up de beke Sentatze, dar komt twe beken tosamende“ 1422 m. BG. 452. Iš *ablings* dar patiriame, kad kuřšiai užuot linkti yra sakę **lingti* „sich biegen“: lie. *lėngė* „ein Wiesen zwischen zweien Anbergen“ R (curonismus? = lie. *lėnkė*).

Ablinga — Endriejavo par. sodā V^s. I 55.

Ablingis (v. š. *āblīngis* Sr., r. k. *āblingis*) — Papilės par. pavardė P².

āblis Lp., ablys Dvd. v. āblius (l.) — hebel. Jei reikalāuna *āblis*, tai nepadarysi kirviu Lp.

abliubėlnykas (l.) — oblubiennik. Čiā pamatykime didžiūs vaīgumus iř darbinėjimus, kuriuōs švenčiausia mergā ... su J., *abliubėlnyku* savuoju, keītē Dk.² 553².

abliubeñcius Rmš. (l.; ar ū ilgas?), -čē (KG. 311) — oblubiennic. Bet Ablubienczius Tawi Patiesziye, Kad palinksminty pri tawēs skubieje KG¹ 542 (KG. 474).

abliubenyčiā (l.), -yčios (ar ū?) — oblubiennica (g. облюбеница „jaunoji, nūtaka“ Зап. рус. сб. XV в. 69) DU 4, 28, KG. 310, SA 188. Atejk *abliubenice* mana, atejk iš Libana SA 255.

abliubenỹkas (ar ū?) lenk.) — oblubiennik. Jisāi išeīt išg įsčios mergōs, kaip *abliubenỹkas* išg pakājaus sava Dk.² 542⁷.

abliubinỹkas (l.; ar ū?) v. abliubenỹkas. Didėsnis svetimmoterāvimas ... yrā, aplėidus Diėvā ir *abliubinỹkā* dangujėjį, paīmť sū kitā Dk.² 974.

āblius (l., g. *hebel*) — рубанокъ, Hobel J. Abliaus skiedų poduškėlē Vo¹ 314⁴ (Vks.). Darbiniřkai sukrōvē į viena viėtā ... abliūs, drožtuvūs, skrostuvūs V⁹ 242.

Ablius (A = ā; l.) — Adomo sūnus (bibl. vardas) Tot¹. 852.

ablotas (vok. *Oblat* R s. v. Hostie) — Hostie, Oblate R (N, K, L¹). -lo- gali būti skaitomas ir -lio-.

ablūdnas, -ūdñā (l.) — obłudny. Sviets ablūdnas J³ 838^{b10}. par *abludnus* apgaudiniejemus ž. (LT I 363).

ablūdñastis, -ties (l.) — obłudność Dk.² 131³².

ablugai (sv.; ar ū?) — valkūnai (?). Eīk, teī yrā pastatyti ablugai Rm.

Abo-kai — Абаки, Līeplaukēs par. soda V^s. I 45. **Abakas** — Papilės par. pavardė P².

abonameñtas (sv., n.) — abonament L¹.

aboneñtas (sv., n.) — abonent, subskrybent, (laikraščio) ėmėjas, parsiisįsdintojas L¹.

Abo-ros — Marcinkonių mst. laukų vardas.

abrádniai adv. — 1) zbytecznie, hojnie. Kaīp *abrádniai* eīgias, paskuō pāts netūri, pāts pritrūks(ta) J. 2) nieskromnie (o mowie). *Abrádniai* (neviēžlybai, bjaūriai) kaība J.

abradnūs, -ni, -ādnų Als. — 1) zbyteczny, hojny. Kuřs plačiai eīgias, neskundžiamai (ž. *ne-skundamā*) dúoda, daūg dúoda, tās *abradnūs* J. Aīs yrā *abradniōs* kaībōs Tv. *Abradniōs* kaībōs žmogūs — kād nē nuō bjaurių žōdžių nesusilaīko Sint. 2) obszerny Sint. *Abrádnūs* (erti) namaī J.

Abrāitis — Ketūrvalakių, Naujāmiesčio, Ramygalos par. pavardė.

abrākas (g. оброкъ) — 1) ž. apskinė duonos rieķē, abysalē Kv., Ms., skiba, kawaī chleba J. *Abrākā* pamėtēs kēpalo neieškōk Pln. Išsitraukē pyrāgo abrākā Ž¹ 226. 2) Futterhaber B, Pferdefutter (glattes) R, farrago ex avena et acere Ds., Kv., Lp., obrok (dla koni) J, M. *Abrākas* ārkliai nesunkūs Sch. 73. Baugštām žirgūi nutruřpink *abrākā* Sch. 104. Yr... arklīams šiēno iř *abrāko* J⁴. 124⁴.

Abrākā pažįsta dar šie šaltiniai: J³ 181¹⁴, 331¹⁶, (J⁵ 106), Grī. (LB 273¹¹), Ūz² 242, NS 1178 (Ppl.), 1053 (Brž.), TD 47.

abrakēlis (ž. -ēlis) dem. v. abrākas. 1) Jzm.¹ 41, V⁹ 287 (V¹³ I 192). Džiaūgsis gāvēs pyrāgo *abrakēlį* Ž¹ 196. Jūdovarnis kas diēnā nēšē

jām (sc. Elijōšiu) dūonos *abrakēļi* v¹⁰ 80. Kušs pavaigēlis, ī jō namūs atējes (ž. atējes), negāvo dūonos *abrakēlio* (v. š. *abrakēle*), aļ sāujos mlītū? v¹ 44s. *Abrakēļi* (v⁹ 287) dūonos dāvē ūbagui, piemēnei J. 2) Grī. d. 514, 792 (LB), J⁴ 958,8; 1017,10; 1063,4; Klv.¹ 51 (294), NS 1000, O¹ 10, Vo¹ 40128, 4381. Mā(n) suņku (sunkū Ds.) grīnas *abrakēlis* J⁴ 5024. Dūokit žirgui (Dūok žirgēliui J⁴ 8237) *abrakēlio* J⁴ 5712, 2179, 5979. Žvēngia žirgēlis *abrakēlio* J⁴ 878. Bēra žirgā balnójau, *abrakēliū* pašēriau J⁴ 4031.

abrākinē — žiubčius, žibiniņkas; terba, iš kurios arklus šeria (liuōbia) abaku Ds., Jnšk., Kp., Lnkv., Pnv., Rgvl., Sml. *Abrākinē* (sc. tāfba) pasiūtī J. Pripilk *abrākinē* avižū Trgn.

abrakiūkas dem. v. abrakas (2) Kv. (Bs⁴ 65).

abakužēlis dem. v. abrakas (2). Meŗgyf, ...dūok žirgui *abakužēlio* J³ 5646, 7.

abakūzis dem. v. abrakas (2). Kā āš ne-žvēngsiu pās stainūžē? Ei, dūoda nēša *abakūži* J⁴ 86414. (Jautužēliūs) namō parvārē, *abakužiū* pašērē, šaltinēliū pagirdē J⁴ 4198.

Abramišķiai — Visakio Rūdōs ap. kaimas.

Abraōmas — Abraham (su h rašo Dk² 7521, Tot.¹ 85, Abrahamui w 2331, kur ha gali būti ir hā hā = ho).

abraškā, abraškos (sv.) — 1) tai yra tokia, kuriā dēvi kaimo žmonēs ant kaklo, kuri dengia visā krūtīnē Nj. (Vilkēliū sodžiaus A. Bagdonas). Kas tai per daiktas? 2) šunims dedamais apinasris, kad žmoniū nekandziotū Pnv.¹, odinis raištis šuniui ant kaklo Všk., ŽmB.

ābrē — platus, gilus lovys misai tekinti Jnš. (Bg⁵ LXVI 234), сусляный чанъ Š (iš Bg.); lovys kiauļienai sūdyti Škn. La. *abra, abris* „Backtrog“: yr. *uibne* „kleines Trinkgefass“ < **obnio*-Petersson Zur Kenntnis der idg. Heteroklisie 33.

abrēdnai adv. — небрежно, апсильдусiai. Aps(i)-eīt (3 praes.) *abrēdnai* Als. (Jb.).

abrēdnas, -ednā — apsilēidēs Als. v. abradnūs.

abre-nčē (Abrečēzy P) — Wasserschlach, utricularia (bof.). J. Šlapelio *abrenčīa* Bg¹⁰ 126 yra atstatytinė (rekonstruiert) lytis iš P. Matulionies Mt 60, 63 *abrenčios*. Pabrēžos rašyba rodo kirtį būvus ant en. Lytj **abrenčīa* Pabrēža būtū parašēs Abrečēze.

abrenčkāvas, -avā (l.) — obraczkowy (dukat). Tā giesmē didef patīko Motiējui, todēl, girdi, ištārukēs *abrenčkāvā* muštīnī, brīnk! — mētē mán (v. š. *mōn* iš senēlesnēs *mūn*, *mūnie*) aīt stālo v¹ 822.

abriedēlis — 1) Morchel, Pfifferling B, Krkn., Rg. (Mit. II 128), VI. (J) v. briedēlis Bg¹⁰ 123, margas (rudas), pumpuruotas, ankstyvas gry-

bas, kur skirpstynai jie auga, vidurvasary, ne-kirmija Kn.¹ (*abriedēlis*). 2) toks grūžulis, gatunek kluska. Anā skaniūs *abriedēlius* išvērda (plg. J). 3) medinis indas varškei, sviestui, smetonai įsidėti, vagonē Sv. Įdējo piemeniui *abriedēli* Kp. (Vr.).

ETIM.: SIB. обрѣда „boletus quidam, phallus esculentus“ || обрѣда „locusta; еже есть овощъ дикий“ : kaš. *břód* „Obstbaum“ < **braidā*-Trautmann BSW 36.

abriedūkas v. abriedēlis (2) — kiulkis. Nā jaū, *abriedūkū* nemōki dirbt?! Ugi pa-iņk tēšlā, sukočiok ī piřsto stōrj, supjāu-styk šmotēļiais, ō tuōs šmotēliūs pētrīnk (v. š. pārtryk) pēř (v. š. pār) išvirkščīā tārķā iř susiriēs tāu abriedūkai Grk. (stud. Iz. Jūzikis).

abrieskai (g. обрѣски) — Gekrōse, потроха, G, Bz². **Abriēzgai** — mēsgaliai, skudurai Aln., Dvd.

Abrieskai (g., l.) — l. Obrzezki, Šiaulēnū val. sd.

abriēskas (sl.) — w parafji wiekszniań. znaczy parasol, baldachim K 218a.

ābrinas, pl. abrinaĩ š. v. ž. (Ms., Pp., Tl., Žr.) — jaszczyk J, A, dēžē, vogōnē K 89a (v. š. *ābrēnc*), arboreum vasculum Bg⁵ LXVI 234, ascus P¹ 37,102, stačio medžio išskobtas indelis su antvožu varškei, sviestui ar smetonai įdėti Škn. ākys kaip *abrinaĩ* (drebulēs mēdžio puodēļiai sviestui) Žr. Kitām aīt pečiū (ž. aīt pečiaĩs, v. š. ōnt pētēs, pētēs) spindinčios pēřpētēs, tōkios didelēs, kaip *abrinaĩ* Ž¹ 24. *ābrinaĩ* sviesto arba smetono piemeniui (ž. -nie) įdeda gospadinē J. Penki vīrai gyven vieni kaip *abrinaĩ* (viengūngiai, vienstypiai) J.

abrinē v. ābrinas — medinė dēžē sviestui, griētinei arba varškei įsidėti kelionei Jnš., Žg. Vīenos mōters kaip abrinēs (vīentulēs, viengūngēs) J.

abrinēlis (ž. -ēlis) dem. v. ābrinas. Užsitēpē sviesto iš abrinēlio Ž¹ 148. *Mōna abrinēlis užbrīnka* Mžk.

ābrinis (v. š. *ābrīnis*, gen. *ābrīnē* Mžk.) v. ābrinas. Māma, įdēk mán (v. š. *mōn*) sviesto (v. š. *svēista*) ī *ābrinĩ* Mžk.

abrinūkas M (r. a.) arba **abrinūkas** š. v. ž. dem. v. ābrinas. Išvyniōjo iš ryšēlio *abrinūkā* Ž.

ābrisas (sv. : l. *obrys*, vok. *Abriss*) — Portrāt, Bildnis. Karāliū *abrisaĩ* išpiešti Oz. (Bs⁶ 19618). Triobō būvo *abrisaĩ* kitū žēmiū karāliū Nm. (Bs.² 237).

abriūsas v. abrūsas. Į *abriūsā* šluosčiaus Klv.¹ 236 (121).

abriūsēlis dem. v. abriūsas. Nēškis, sesēle, ...rankēļēj šešnūčijū *abriūsēli* Klv.¹ 13 (7 Piktupēnū par.). Reĩks mán daūgel dova-nōti plonūjū drobēliū, margū *abriūsēliū* l. c. 215 (109 Vilkyskiū par.).

abriūsukas dem. v. abriūsas. Aš šeštóji sesu-
žėlė nešiau brolyčiams... vienøj rankėlėj pus-
rytūką, antrøj rankėlėj *abriūsuką* Klv. 14 (7).

Abrōmas (sl.: s. rus. Обрама, l. Abram) — Abraham
XVI amž. (Mž. 35, Dk¹ 49¹⁵, Dk² 35¹⁹, 259³⁵,
336⁹⁷), Ch (Mit. IV 242), V¹⁴ 55. Tėve *Abrōme*,
susimikl! Dk² 361¹⁹. Sėsis sū *Abromū*
Dk² 101⁵. Iš čia turime pavardę *Abromaitis* Pnv.
aps. (Rm.), iš kur ž. ir dial. v. a. (Jrb., Tlž.) *Abro-
maitis* (á iš á): Weitou dar *Abromatis* apskėlbę
rasztą D⁵ 237²⁴. Žydo vardą dusetiškaiai ištaria
ābromas (v. š. *ābrāmas*), kas kilimo yra lenkiškas
žodis del kirčio.

Abrōmiškis — 1) Ušpalių par. sd., 2) Tro-
škūnų par. sd. vs. II 22, 3) Žiezėnių ap. sd.
Abrōmiškiai — Anykščių par. sd. vs. II 19.

ābrozas, pl. ābrozai (sl.) bvL. — образъ, obraz,
Bild R. Gražūs *ābrozas*, mefiškas gaspadōris
B (iš kur turi paėmę M, N, Sch, K). Moliavōti...
ābrozus Klv. 121 (58). Katalikai... bažnyčias
... pūošė... sū ābrozais V⁹ 139.

abrōzas Dk³ 581³⁴, 582¹⁴, 583²⁹, abrōzo 582¹²,
Abrōzas 1605 m. Ld. 57¹, daug abrōzu 57⁵, rodo,
kad greta su lytīm *ābrozas* kai-kuriose šnektose
sakytą ir *abrōzas*. Pastaroji lytis del kirčio turi
būti kilimo lenkiška.

ISTORIJA: XVI amž.: 1579 m. W 51⁶, 112²²,
1595 m. Dk¹ 19²³, 26³⁴, 1579—1590 Br (Bz. 123,
226, 298 s. v. ligugimis, 325 s. v. stabas); XVII amž.:
1605 m. Ld. 57⁸, 10, 1668 m. Ch. (Mit. IV 231).

Žodį abrofas (Bz. 1298) Bretkūnas kartais parašo
ir su e-: ebrofas (Bz. 156), tu darai Wielchpatie ių
ēbroša (weida, gim) miefte papeiktą Ps. 73²⁰, wišlī,
Diewai Pagoniū ira *ēbrošai*, o Wielchpats Dangū
iutwere Ps. 96⁵. Del Bretkūno žodžių: *Ebrusą*
Bz. 1325 „abrūsą“, *aekrutai* Bz. 1225 *Erkrutis* 314
„ākrūtis, l. okrēt“, *elle* Bz. 156 „l. ale“ reikia laikyti
žodžio *ēbrozas* pradinį balsį e- antriniu, kilusiu iš
senėlesnio a-. Ir lietuviškosios kilmės žodžiuose,
jei tikėsime Becenbergeriui, kartais Bretkūnas parašo
e- pagrindinio a- balsio vietoje, pav.: *erklaus* Bz. 156
„arkiaūs“ (arkytis), *aklas* 272 eklięgi 56 ekliemus 72
„āklas“, *eschwy* 56 „āšvy“ (žodį *ašvā*, gen. sing.
āšvos yra gavę lietuviai su a- iš e- iš iranėnų kalbos).
Žodžio *eiliōs* vietoje Bretkūnas rašas *aillioie* Bz. 1134,
pra wišas *Ailes* 287. Visi šitie faktai be nerodo
tikslai, kad Bretkūno šnektose, kurios priderėta prie
šiaurės vakariečių žemaičių šnektų krūvės (*lėipa*
arba *līpa*, *dūna* arba *dūna*), jei žodžio pradžios
balsių a- ir e- dar nebūta sumišusių, tai bent jau
pradėta mišti? Tam pritartų š. v. ž. *elsuoti* V. (la.
elst; plg. lie. *vaduoti* || vedū, *matuoti* || metu), *eguonā*
D², *ēkl-ežeris* Als. greta su būdv. *āklōs* „āklas“.
Žemaičių *ēkau* „eikiva“ Knt., Kv. greta su *akšyn* Kv.
arba *akšēn* Knt. „eik šenai“ (y, ē — pusilgiai,
tvirtapradžiai balsiai), *ēgly* Kv. „ēglė“ greta su lytīm
aglāšaky „ēglės šakā“ Kv. rodo, kad senovėje tikslai
to e- tevirsta balsiu a-, kurio niekuomet negauta
kirčio. Ir mano šnektose (Pažlegė, Dusetų par.) iš
e- teatsiranda a- tikslai tuomet, kai e- nėvienoje
linksniavime ir asmenavime lytyje negauna kirčio:
arēlis (ē, t- pusilgiai) „erēlis“, *arškēfts* „erškētis“,
bet *ēžeras*, *ēglė* (-ē pusilgis, nesiauras, l- kietas;
taip teistariū vienas aš su motyna; velioniės tėvo
ir kitų mūsų šeimos narių ištarmė skiriasi, nes jie
sako *ēglā*: -ā pusilgis), *ērķē*, *ēižētē* „ēižētē“
(bet *ēina* „ēina“, *afžilas* „efžilas“, nes tvirtagalių

skiemėnų e- negauna kirčio, mat, čia kirčiuojama
yra antroji dvibalsio dalis, t. y. i ir r). Plg. dar
kas pasakyta žemiau prie *āksnio*.

abrozauti, -auja, -avo — bilden R (Bilder
machen B nach K), bilden, nachbilden, per-
traitieren N (jetzt in Pr. Lit. ganz unge-
bräuchlich N).

ābrozdas (del d plg. Bg⁵ LXV 302) v. ābrozas
— образъ (икона), Bild Ds., Grt. (LB. 275⁷),
Kv.; D⁵ 71²⁸ (D¹⁰ 11²²), V¹⁶ 9 (V⁷ 39²¹),
Gm 43, PP 69¹⁷, Mit. VI 72⁸ (Uš.), Tot. 13,
40, 43, J, M.

Pirmą kartą *abrozdą* randame 1600 metuose:
abrozds MT 212 b (plg. Bz. 1. 269). Latgalos latviams
žodį *obrozds* „obraz“ Kurm 109 arba *obrozds*
„wyobrazenie“ i. c. 250, t. y. *obrōzdys* (o iš a, ō
iš ā), bus atnešę lietuviai kunigai. Plg. kas 1509 m.
liet. metrikoje (PIB XX 600) pasakyta del abrozo:
образъ Паньны Матки, Руский, на золоте, съ
шаеирами, зъ рубины, съ перлы, иже коштовала
на двесте копъ грошей, а стс копъ широкихъ
грошей.

abrozdelis (r., v. a.; ž. -*dēlis* Kv., Jzm. 64)
dem. v. ābrozdas.

abrozėlis (ž. -*zėlis*) dem. v. ābrozas Klv. 384
(190), 484 (238). Stov gendrolėlis kaĩ *abro-
zėlis* Klv. 476 (233 Pilkalnio par.). *Abro-
zėli* pamečiau UL 63. Māno vainikėliū
abrozėliai kaišyti J⁴ 210¹⁸.

ābrozininkas — Bildhauer, Bilderschnitzer,
Nachbildner N, Bilderverfertiger od. -händler K.

abrozyti, -zija, -jo (l.) — obrazić. Aiz ... tawi
Diewa muna yr artyma *abrozjau* žCh 306¹⁰.
Kas do priczyna Diewa pazgardity, Yr sunkieys
griekays aną *abrozity* KG¹ 272² (KG 488¹⁶).

Džūkai *abrōzija*, *abrōzijo* vietoje šandie besako
abrōzina, -no (nie abrozic Lv. 69, nie abrozitow 15,
abrozinow 19), kas yra naujadaras kabys (3 fut.) ||
kabina, -no, mýnkščys || mýnkščina, -no pavyzdžiū
atsiradusis. Kabys, mýnkščys, kurie niekuo nesi-
skiria nuo sakys || sakýcie, *laidzys* || *laidzycie*, pa-
dėję yra analogijai atlikti jos darbą ir bendraties
lytys **kabýncie*, **mýnkščincie*, kurios sakýcie
(sakoū), *laidzycie* (laidou) lyčių pavyzdžiū šandie
yra jau pavirtusios lytimis *kabýc(ie)*, *mýnkščýc(ie)*.
Šituo analogijos keliu bus ėjusios ir kitos mūsų
kalbės šnėktos.

Dusetiškiuose *obrazić* sulietuvėjo gavęs *apí-*
(praef.): *apibrōzijo* (v. š. *apibrāžijā* arba *apí-
brāžijā*; galinis -ā pusilgis.)

abrozýtis dem. v. ābrozas. Stóvi bernýtis kaĩ
abrozýtis Klv. 66 (31, Vilkyskių par.). Čiā
meilingi bernýčiai, visl kaĩp *abrozýčiai* i. c.
67 (31, Rg.).

ābrozninkas (-nykas Dvd.) — Bildhauer R II 74,
abrozų pardavėjas Dvd.

abrozuoti N v. abrozauti.

abrūsas (sl.), pl. abrūσαι vL. — ręcznik Σ, M,
Handtuch R, N (in PL. allg. bekannt N), K.
Dúok abrūšą nusišlúostyt, māt jaū nusi-
prausē Grk. Piršlų melāgiau, *abrūšą* gavaĩ,
pāts gālā gavaĩ J⁴ 811¹². Nusiprausiau
ne vāndeniu, nusišlúosčiau ne *abrūšū* (Rasā,

saulē) Ozī 24. Stubō (viduō Pln.) *abrūsai*, (ō Pln.) laukē galaī (Bālkiai) ms. (Sch 56). Senī stōvai, naījos nītyš — grāžūs būs *abrūsai* Lp.

ISTORIJA. XVI amž.: 1579 m. w 159²⁶ (Abru-
felije), Br. Joh. 20,7 (Bz¹. 325 s. v. ģipietas: Ebruļā). Plg. g. ширины або оброуцець (Зан.-рус. Сб. XV в. 73), Majē *abrūsā* bialōwyje (Zbiōr wiad. do antropol. kr. XVIII 224. Dysnōs aps., Vilniaus žemēje).

abrūsāvas, -avā (l.) — obrusowy. Iš *abrū-
sāvo* dvāro Grī. (LB 160e).

abrūsēlis (ž. -sēlis) dem. v. abrūsas — Hand-
tuchlein R, ein kleines Handtuch N, Taschen-
tuch B. Jāunajai mošēlī — mārgas *abrū-
sēlis* Vo¹ 455¹³ (Švn.). Vienō rankēlē
pusrītēliai, antrō rankēlē *abrūsēlis* J³ 27,3.
O nē stuomenēlis, ō neī *abrūsēlis* žemužē
ritinējos J⁴ 609⁵. Būs mošytēlēms pō
plōnā *abrūsēlī* (J³ 532,6), ō dieverēliams
pō plōnus marškinēliūs l. c. 386¹⁰. Schital
jra iwaras tawa kuri elmi Abruſelije palaikes
1579 m. w 159²⁶. Sū *abrūsēliais* langužiūs
šlūostē J⁴ 844⁵.

abrūsnyčia (g. *обрусница) J — abrūsui (raīk-
šluosciui) pakabinti vagis, rēcznica.

abrūstas J v. abrūsas. Del -sas perdirbimo ga-
lūne -stas plg. žodžius *čēstas* || čēsas, *zopostas*.

abrūsūotas, -ta — turis abrūsā, abrūsū su-
per-ristas. Stōv bēri žirgēliai *abrūsūoti*
Kiv. 1 426 (209, Katyčių par.).

Abrūtis (cf. Abrāitis) — žemaičio pavardē
In 548, Sr.

absoliucija (l.) — absolucija (absolutia 1579 m.
W 164) — išrīšimas L¹.

absolutybē — абсолютизмъ.

absolūtīnis, -nē — абсолютный. Absolūtīnis
atkarpōs ilgūmas — абсолютная длина (ве-
личина) отрѣзка (*math.*). Absolūtīnē dūdžio
reikšmē — абсолютное значение величины (*math.*).

absolūtīškas, -ka — absolutny L¹.

absolūtizmas — absolutyzm L¹.

abstinencija — tvārdymasis.

abstrakcijā, -ijos (sv., n.) — абстракція, atsiija
(neol.)

abū m., **abi** f. — oba Σ, oba, obie J, M, beide
R, K³ § 1016a. *Abū* labū dygiū, kaīp dāgis
sū usniā Pln. ptr. *Abū* labū gražiū, kaīp rōžē
sū jurginū l. c. *Abū* labū tōkiu: aīt vienōš
šakōš pakārk, neatsisveřtū l. c. *Abū* labū tōkiu
— kōtas ī kōtā M. *Abū* labū tōkiu: vienas
sukuņpēs, aītras suliņķēs Kl. *Abū* labū —
kīšk ī maišā Pln. *Abū* vienōš momōš ne-
vertū B. Kād kūliame, *abū* kūlkiva, kād
gēriame, *abū* gērķiva Pln. Pūodas kātīlā
vainōja, *abū* labū tōkiu Als. Kātīls kātīlā
vainō(ja), *abū* jūodu D⁴ 55. Kās jūdu *abū*
priēš manē viēnā? Pln. *Abū* draugē tūri

užlaikyt pakājū Dk¹ 32⁹. — Nepanēš mūdu
abū jāunu J³ 734⁵. Visi manē šlōvina, visi
manē gārbina, *abū* galū plōnina, peī vidurj
stōrina (Šeivā) Op. ms. — *Abī* labī begēdi,
veltēdi v. Rankā raīkā plāun(a), kād *abī*
bālti būtū Kv. Geriaūs sāuja pakajinga, kaīp
abī ranki sū prociā Bz² 53. *Abī* tiēdvi dali
MT 70 a. — tarp tū durū eję skersaj dwī sījnī,
kōrījdwi jungē *abē* szafnē trobos sījnē (= *abi*
šalini trobōs sienī) D⁵ 23²¹. *Abī* kalbi (Lit. u.
Deutsch) išsimokinti N. — *abiējū* Grī. (LB 267),
K, Dk² 300², 343⁸⁴, Nm. arba (r. a.) *abiejū* Ds.,
Ba² 514 (Kp.), 105¹² (Sb.), Dk² 178³⁰, 308²⁰,
359¹. Pūodas pūodā peīkia, ō *abiējū* dugnāī
juodi Pln. Svēčias svēčio bōdis, ō gaspa-
dōrius *abiējū* l. c. — *Abiēm* grābā padārē,
abiēm duōbē iškasē, *abū* draugē pākāsē J⁴.
1048²³. Augin močiūtē dwī dukterēli ...
abiēm žadējo pō tris skrynelēs Sch 11.
Tūr(i) ... nēlygiā aīgā *abiēm* Dk² 358²⁶. —
Abiēm (ž. *abiēm*) raīkom — oburacz L¹. *Abiēm*
ypatinēm š. sakramēnto (sc. priēmimas)
Dk² 317¹³. La. *abu duo* ME, *abu divu* BW. 31342
„abudu“, *abi* „beide“, pr. *abbai* „abu“: sl. *oba*
„ambo“.

TARMĖMOKSLIS IR ISTORIJA. *Abūm* jūdum
J³ 1114² (dat. du.). *Abūm* (ž.; v. š. *abūm* Smt.) žadējo
pō vīšniū sōdā J⁴ 930². — Kuomēt kumēlē *abūm* (v. š.
abūm Pln.) galaīs lūgiai mātō? (Kaī šika) Pln. —
Augin močiūtē dwī dukrītēli ... Ji, augindama iř
aipindama, *abūm* (v. š. *abūm* Smt.) sodino pō rūtū
daržā J³ 802¹¹. Augin tėvēlis dwī dukrūtēli ... *abūm*
dukrūtēli (sc. žadējo) pō dwī skryneli plonūt drobēliū
J³ 828³. Tvėrk (griēbk) *abūm* raīkim (v. š. *abūm*
roņkēm)! Als.

Potam tur *abeyumpi* (= *abiējum-pi*) atligreicht
ir *yump* taip kalbeti 1579 m. W 28³⁸.

abu (t. b. *abū*; Vadokliuose kirtis ant *abū* Smt.) dial. *ā*
abā (sl.) — arba. *Abu tī ešēlī*, *abu āš ešēlīs* (s) Psl.

Del dusliūjų žodžio galo balsių štai ką rašo
J. Koncvičius Mit. II 256 (1884 m.): In den Endungen
des Nom. sing. -as, -us, -a (Seduvōs par. šnektōjē),
des Instr. sing. -u, -a, des Nom. pl. -us, des Accus.
pl. -us, -as, der ersten (-u) und der dritten Person
(-a) praes. der Zeitwörter, die ihr Präsens auf -u
bilden, lauten die Buchstaben -a und -u unbestimmt,
annähernd wie das polnische y oder das fran-
zösische e muette in einsilbigen Wörtern. So einen
unbestimmten Laut können wir am besten mit den
altslavischen *ъ* vergleichen, wo es in der Mitte
eines Wortes als Vocal erscheint.

abū-du m., **abi-dvi** f. — alle beide R, oba, oba-
dwa J. *Abūdu* viēna sūbine šik Sin. Kātīlas
pūodā (Pūodas kātīlā Bz² 53, v. Pirtis jāujā Pln.)
vainōja, ō *abūdu* jūodu D. Meškā sū lōkiu
— *abūdu* tōkiu Sch 89. Pilnas pūodas mēsōš,
abūdu galū kiāuru (Pirščiukas — nopeřckas)
Sch 62. Piningāī iř prōtas tūr didžią galībē,
kād juōdu *abūdu* sueīna ī vienībē S. Sēdējo
dū bernīčiu, *abūdu* šiporīčiu Kiv. 1 74 (35).
Tīkē vėlnias, tīkē bīesas — *abūdu* jūodu S.
Mōtynai *abūdu* vaikū pasimirē K. *Abūdu*
(Dk² 36¹⁹) prilūginimu rōdžia mūmus galībē
Dk² 118⁸¹. — Rankā raīkā plāuja, kād

abidvi baltos būty **S.** Póvilas ... mini *abidvi* ūpatini Dk³ 185₂. — Iš abidvies (abydwyis) šaliės P³ 28. — Nuobrukų paėmus, pėrplėšk pėf pūšę iř padūk **abidviem** ož. (Mit. II 60). **La. abu duo:** l. *obadwa* „ambo“. **La. r. aba-divi** (v. š. *obadivi* *šivltes* N. Rancans Kas nutyka Liurdā Piterburgs 1907, p. 22, *obadivi* krūdžinīcas S. Cunskis Latv. taut. dz. I 14): g. ободва „abudu“.

TARMĖMOKSLIS. **Abuodu** pravardoriai lyguoja kienō būs viršūs Mit. II 253 (šd.). *Abuodu* sū seniukū sm. 48. — **Abidvi** šėrė pō jūdberā žirgā Kl¹ 92. Māt, *abidvi* akývos pažiūrėti, kaip gyvėna studentai KO. 32 || er tēde abėde princese ... sweike ir linksme Mit. II 33 (Krtng.), kas bus v. š. *ēr tēide abēde* (= tūēdi **abidi** be v iš *tōduo* „tuodu“, *abōdo* „abūdu“, kā Bz. rašo *abādu* Mit. II 40) princese (sc. tēbiēra „tebėra“) *svėikē* ēr linksmē. — Asz kaltai ir nekaltai sudisui, bet diet man žinomu priaszcziu, noriejau *abudams* (= *abūdums*, v. š. *abōdōms* Sint.) pirmu datirti v¹¹ 223₁. || **abiēdviejų** k. — Tai vis mūdum **abūdm** (v. š. *abōdōm* Sint.) valūžė padārė j³ 600₈ || **Abiēdvie** raikomu iřnik Nm. || Sū **abidvim** (v. š. *abēdvēm* Sint.) raikim ... plōdams j³ 856₇.

ETIM.: **abuo* **duo* = s. la. *abuu* doh Rkr. XIV 41, t. y. *abu duo*: l. *oba-dwa*, rus. оба „abū“. Čia a-yra ieur. rodomasis įvardis (pronom. demonstr.) o- (greta su e-), *-*buo* = ieur. *-bhō*, tasai-patelementas kaip ir skaičiaus varde gr. *ἄμφο*, lot. *am-bo*, skr. *u-bhāu* „abū, beide“ (u- yra rodomasis įvardis: lot. *u-ter*, sl. *u-tor* „antras“, av. *uiti* „taip“).

abū-jai, abi-jai Ds. — abu, abi. Mės *abūjai* Kp. Mės eisim išgert alaūs *abūjai* Grz.

abū-jen(ai), abi-jen(ai) — abu, abi. buwo *abujen* poveys (sc. *nuogais*) Ch. (Vo³ 81). Mės *abūjen* būvom vd. *Abijen* raikos Dvd.

abūoja n. — несносно, противно š. r. a. Čia mán *abūoja*, nebegaliū gyvėnti Aln., Ds. Gintautui pasidārė *abuōja*, nēt lūpos iškrūpo, kaip kokiū glėivių palytėjus vs¹ I 185.

abūojas, -uojā, -uoja š. r. a. — uverūs, nedoras, piktas šmn., piktas, greit susipeša Rk., противный, несносный, надоедливый, злой, нахальный š. Šuniabuŋniai, linkmeniškai pāsakoja, būvę tai *abuoji* žmōnės Ī. Jis labai *abūojas* (дрянь) žmogūs Aln. *Abūojas* šuvā Ds., Rk., Sl. *Abūojas* išjō žmogūs — neištikimas, abejótinās (in malam partem) Kp. *Abuōjas* žmogūs — sunkūs, bjaurūs, piktas Sl. *Abuoja* kiaulė — bjauri, piktā, įkyri Sl. Niaūgi nemātote, křek vāsaros darbuosė požijis?... Nēt iř mēšlavežtyje! Jis visai nērā toksai *abuōjas* kaip miestelėnui rōdos vs¹ I 215.

ETIM.: *abū* „beide“. *Abūo-jas* būty „beiderseitig“, „abiem“ šalim noris būti geras. Kilimo žodis galėtų būti sėliškas. Plg. Sėlpilio (vok. Selburg) būvdvardžius *dievuojas* „dieviškas“ BW 15861, *dūmuojas* „dūminis“ BW 14594 var. (*dūmuoja* istaba). Kad ir sulietuvėjusių sėlių kalboje būta galūnės *-uojas*, rodo Dusetų par. ežero vardas *Zadūojas* Bg¹⁰ 3,86,271, kuris kilimo negali būti lietuviškas dėl z (*žadas, žadikė* — Pašuvio par. upė). Žemaitiškosios Kuršo dalies upėvardis *Karklūoja* Bg¹⁰ 270, kam pritaria ir latviškoji Kuršo dalis (Endzelin

Lettische Grammatik § 136), rodo ir kuršių kalboje buvus būvdvardinę galūnę *-uojas*.

abuojausia n. — самое несносное. Nēr *abuojausia* kaip (v. š. kàp) mōteriškas Lkm.

abuojybė š. r. a. — противность, надоедливость, нахальство; злое, противное существо, нахаль š. Eik tū, *abuojybė!* — bjaurybė! Ds., Sv. Tai *abuojybės* (sc. jaučio) skėtrūmas, neužsi-lėidžia iř tķek Uš.

abuojūmas š. r. v. — надоедливость, нахальство. Jis (v. š. *ānas*) *abuojumū* visa ima Ds.

† **aburas** — Stacknetz R II 336 — spaudos klaida *ābaro* vietoje.

abuřdyti, -dija — 1) draskyti, plėšyti, ardyti Všk. (v. š. *abořdēt*). 2) refl. — przymilać się Vl. (J.). Jisai *abuřdijas* sū sàvo svočiā J.

abūrdos, -dų — pabūklės Ī, ūkio padarynės Ut. Kāgi (v. š. kūgi: ū pusilgis) ānas (jis) darys, kād *abūrdų* netūrī Lnm.

abū-šlaitė Dsn. v. ūbašlaitė Bg¹⁰ 127, 181.

abuvātėlis (abuvātolis Dvd.; l. obywatel, обыватель) — turingas žmogus. O, jis didelis abuvātėlis: pinigū tūri kaip šiēno Pnv.

abvaron-kas (an gali būti = *ōn* arba *ōn* = rašom. kalbos *añ*) J s. v. apsikabinėti (l.) — obwarzanek, баранок. Apsikabinėjęs abvaron-kais J (= barōnkomis Ds.: *ō* ilgas).

acā dz. (be nebus tik iš **ačē*? v. āč) — atstók, atsitrāuk Lp.

Acacinaĩ — Ацоцино — Pašilės (Kražių) par. dv. vs I 56.

Acys — pavardė Jk.

acók dz. — atstók, atsitrāuk v. acā. Acók, bóba, nemelāvus! T 261, Nr. 131,3 (Mrk.).

āctas (l. *ocet*) M s. v. uksusas Nm., Rmš.

Actravas (A- = *ā*) — Остров — dvaras ties Biržų miestu.

āč — nēs, porrige, da SC 61, gib her B (N, in pr. L. unbekannt K), adhortative Interjektion Bz¹ 269. Tacziau ghis... kalba fu... Dieuo nellibiancēleis: Acz gywenkem Raikaichnai, kalei beturrim Br.² 237₁₆. Acz pabudawokem miēstā Br. 1 Mos. 11,4. Atīch (*gib her*) man tawa Sunų Br. 1 Reg. 17, 19.

Ačas, Ačis (Ačys?) — Kaštinėnų par. pavardė ?².

ači, ačigi — bringe her, gib her Bz¹ 269 v. āč. Aczi-m nu mana Moterj Br. 1 Mos. 29,21. Atīchigi man, manas Sunau, walgiti Br. 1 Mos. 27,25. Žemaičių tarmėje *ači* gali būti kilęs iš **ačē*.

ačiā — eĩ čia, eĩ matyk, ha (als Ausdruck der Ueberraschung, Verwunderung) K¹ I 572. Kuršaičio rašyboje *acziā* gali būti vestina ir iš senėlesnės lyties *ačē*, jei ji būtų kildinama iš *at + šē* „hier, lot. ce-do“. Su šituo *ačiā* (*ačē*) galėtų būti vienos kilmės ir pietinių dzūkų (Lp.) *acā* „atstok, atsitrāuk“.

āčiū, ž. āčiuo (v. š. *āčū* Pp., Sd.) — dank! (besonders in der Kindersprache gebraucht Bz.² Ds.), спасибо, благодарю J, M, Š. *Āčiū!* kād táu Diēvas dūotų gėrą pāčią: sū

vienu dančiū ir tuō klibančiū Sl. Ačiū tāmstai — благодарю васъ! Š. Labai būs *āčiū* — буду очень благодаренъ Š. Niekuomēt nesākē *āčiū* v⁹ 56. *Āčiū!* jau pilnā dūšiā (pilnas pīlvas S) ir kišēnē v. Lengviāusias ir pigiāusias ūzmokesnis „āčiū“ (dēkuo ž.) S. *Āčiū!* — Užaugk didelēš! Nm. Vyteli, sakyk dēdei *āčiū* Mzk. (D. Šidlauskis rašo: *ačio*, kas bus, gal, *āčō* = r. k. * *āčiu*). Už māno (v. š. *mōna*) sūgaištj šēlms nē *āčiū* nepasākē Mzk.

ETIM.: g. а́цио (*aciul* — dziēkuje, w mowie dziecinnej. Ust. z. Litwy. Karłowicz Słown. gwar polskich I 3) Карский Бѣлоруссы I 144. Žodžio tėvynės (Lietuvā ar Gudo žemē?) aš neesmi dar susekēs.

ačiūlis, -lē — ačiū sakytojas, dėkavotojas. wisumetu bus duota milesta prideranczej diekawojentem arba acziuluj v¹¹ 101.

ačiūoti, -ūoja, -ačiūvo J¹ — sakyti ačiū (dažniau apie vaikus kalbant) Kp., Mzk. Porą dešimt metų atgal buvo paprotys vestuvių laiku *ačiūoti* jaunavedžių naudai. Tam tikslui, prieš išvažiuojant į šliubą, kelios moters sumeta pinigų į lėkštę ir pradeda dainuoti: „āčiui āčiū, āčiui āčiū“... prašydamos paeiliui iš visų vestuvių dalyvių, išskyrus jaunavedžius Grk. (stud. Iz. Jūzikis).

ačpažā, -āžos (g.) Grl. — sėmėnė Prn. — Nativitas, Госпóженка.

Senesnis skolinsys yra Lātgālos latvių *gaspaža* „Frau, Herrin“.

ačtē — neštē, porrigite, date SC 61, gebt her B v. āč.

+ **ad** — Präposition und Präfix Bz.¹ 243, 246, 275. Visi tie pavyzdžiai, kuriuose Bz.-is tariasi sumeškeriojės *ad* (išcheit *ad* ichullines: *ad* = *añt*?) ir *ad*, yra paprastosios klaidos. Prieš balsius (pav. *afait*) paprastai tėra rašomas tikslai *at*-. Spaudos ir rankos rašto klaidos nėra laikytinos drauge su žinomuoju aistista Bz.-iu tikraisiais kalbės faktais (plg. dar lyti *ungnies* T 399⁹⁰).

ada G, Bz.¹ 49, 269 (Br), M. — Haut, blona. Šis Bretkūno žodis skaitytinas yra *āda* arba *āda* „oda“; plg. jo paties pōsakį apichro *odas* 2 Mos. 25,5 „opšr(jo) *ōdos*“.

adalniai (sl; *dal* vietoje gautas *dai* iš *daliēs*, *dalyti*) — отдѣльно. addalnei distincte 1600 MT (Bz.¹ 269).

Adaipa (A = *ā*, / minkštas, lenk.) — Adolf Lp.

adamantas (sv.) Br. 2 Mos. 28,18 — *ἀδάμας*, Diamant Bz.¹ 269, PS. I 155²⁴.

adamaškas (l.) v. adamoškā. Adamaško šniūraukėlė TD. 19.

adamoškā, -ōškos (l.) — adamaszek Σ, Damast, (nur Žem.) N. Adamōškos rūbas Σ. *Adamōškos* kiklikūtis Oz² 39. *Adamōškų* šniūraukėlė LB (Grl. d. Nr. 8₃).

ISTORIJA. Lenkų *adamaszek* arba *adamaszka* (iš ital. *damasco* Фасмеръ Греко-слав. эт. III 26, Berneker SEW. I 183), kaip matyti iš liet. metrikos, Lietuvoje yra jau pažįstamas nuo XV amžiaus: шуба соболья волоочная... адамашкою 1488 m. РИБ. XXVII 508, изъ ее скрины адамашокъ мой выняла. Невинъне жону мою помовила адамашкою 1518 i. e. XX 1011

adamōškinis, -nē — adamaszkowy. *Adamōškinē* šniūravōnē Sv.

ada·nt (š. r. a. *un* šnektų krūva: *adunt* 1605 m. Ld 35^{10,12}, 36^{2,5}, 37²¹, 76²¹) — idant, aby Σ, damit, auf dass 1644 m. PS I 7³², II 1. griekas... Dieuwuy ne meklta, nes ne itinka io noruy ir ažušalina meytj Diewo, ir todrin rēykia *adunt* butu išnaykintas 1677 m. Vo¹ 91²¹. ataii bažničion... unt rubu dayrolii... *adunt* iū ne iūlaužitu, arba ne pateptu rupinali 1644 m. Vo¹ 62⁴.

Adašiūnas (v. š. *da* gali būti kilęs ir iš *do*) — Ramýgalos par. pavardė.

ādata ž. (Als., Jzm. 95, Kv., Ms.), r. (Ds., Kp., Lp., Zt.; Dk² 359¹⁷, Dk³ 484¹¹), v. (Oz., R II 264, Nm) arba **adatā, -ōs** v. dial. (K, N, Sch 55; Cappeller IF XXXI 435 — *adatq*, Grk.) — igla Σ, J, Nadel R, игла, шипъ, колючка Š. Pavalkų siuvamōji *ādata*. — *ādatos* amžius — trum̃pas amžius Šts. Iš *ādatos* ko nē vežimas S. Iš *ādatos* (adatōs Sch 107) vežimą priskāldo B (bvL). Ieško kaip (kaif Sln.) *ādatos* Op. Lōpas añt lōpo, *ādatos* (adatōs Sch 60) nē (neif Sch 60) dūrio (Kopūstas) Kv. Siūlą iš adatōs išvėrti K¹ s. v. ausfādeln. Siuvējas niēkad *ādatos* nepasineša S. Tiek tās šiaūčius, tiek tās kriaūčius — bē *ādatos* nepasiūsi S. Tōs *ādatos* šiknā visai užrūkus (užsivėlus) Op. *Adatōs* akis, ausis, subinė (bulis Nm) — Nadelōhr K. Įveriu siūlą *ādatos* buliñ — nawłoczę igłę Σ. pėrlit' per ikiā *ādatos* Dk² 359¹⁷ (plg. 18³⁸) — *ādatą* įvėrti, siūlą į *ādatą* įvėrti K (plg. Jb¹ 99). *Kāp cik jy galēs* (I kietas) *ādatū varcycie rañkon* (= siūti), *āš jū pasimsiū* (mōkyti siūti) Lp. Tėvas *ādatą* vōgē, sūnūs kumėlē Kpr. — *ēš vē'inā ādatā* (= iš vienai *ādatai*) *ciēla vēžēma priskālda* Krt. — Momā gāli *devynētą* vaikų *ādata* išpenėti, ō tėvas nē (neif Sch 89) šešiaš žirgaš vieno B. Ghi ira wedama karaiiaupī rubais *adata* lichraichitais Br. Ps. 45,15. — *Žūrēk* (ž ir r kieti) *kāp āš neifiveru* (siūlo) *ādaton* Lp. — Sēdi kaip añt *ādatų* — siedzi jak na szpilkach L¹ s. v. szpilka, Ds.

MJSLĖS: 1) Mažā bobūtē visā svietā apdeñgia (rēdo Sch 55) Oz¹ 9. 2) Geležinė kumėlē (kumelaitē Srv.), kanapinė uodegā (-gaitē Srv.). — *Adatā* beif siūlas Sch 55. 3) Graži panėlē visā svietā aprēdo Škn. 4) Mažā mažā bobikē (panėlē Jns., Lž., Žg.) visā svietā rēdo (aprēdo Žg., deñgia Jns., Lž.) Rs. 5) Mažā panėlē (panytē Srv.) visā svietā rēdo (deñgia Srv.) Pnv. 6) Mažā moterėlē visā svietā apdeñgia Lpn. (Sch. 55), Kpr. 7) Moterėlē vienkojēlē širmtā rūbų dēvi Krp. 8) Panėlē daili smaili, nepalaifžes neikiši (Siūlą į *ādatą* vėrti) Pnv. 9) Plieninis kaulas, pākulų uodegā Pnv. 10) Plonā (Laibā Ds.) panėlē visā svietā aprēdo Krš. La.

adata „Nadel“, išvestinis žodis iš *adyti* „sticken“. Prūsai *adatai* yra turėję kitą vardą: *ayculo* V, *aygle* G „Nadel“, kuris galėtų būti vienos kilmės su sl. *igra* „irna, igla“, jei *c* (= *k*) būtų rašybos klaida garso *g* vietoje.

adatėlė (ž. -ėlė, š. dz. -ėlė [v. š. *adatėlė* Tvr., *t*, / *kietis*, *ē* *platus*]), dem. v. *ādata* — igielka Σ, Nadelein R II 264. Tū siūdinsi mán marškineliūs (ž.) bė siūlo, bė *adatėlės* Klp.¹ 1. **adatinė** v., ž., **ādatinė** r. — игольникъ Š., igielnica L¹ (neol.)

adatininkas — Nadler N, iglarz J.

adatinis v., ž., **ādatinis** r., -nė — igłowy M, igielny L¹.

adatnyčia, -yčios K., **adatnyčia** Kn.¹ (pusiau sl.) — Nadelbüchse K, igielnica J, M. La. *adatnica* „Nadeldose“.

adatnykas r. — игольникъ, Nadeldose Ds., Rk., Sv. **ādatnykas** — игольщикъ Pg., Sv. Būvo atąjęs žydas *ādatnykas*.

ādatninkas R II 264, **adatniņkas** K, Š. — игольщикъ, iglarz, Nadler. Tai māt, žydas *ādatninkas* būvo atąjęs iš apsimainiaū *ādatų* (Grk. saką ir *adatų*) aūt skuflų Grk. La. *adatniņks* „Nadler“.

adatotas, -ta — iglasty L¹.

+ **adėjai** — valasnykas (zool. *gordius aquaticus*), Haarwurm Rk. (Bg.¹⁰ 126) — yra mano netiksliai nugirstas žodis (v. š.) *ādėjei* (ā pusilgis) = *edėjai*, acc. pl. *ēdėjus*.

adeptas (sv., n.) — adept (šaliniņkas, mokinys) L¹.

ādetā (v. š. *ādetā* Als., Tl.) v. *ādata*. *Gē-lžēis komelēle, lē-nū oudegēle* (*ādetā*) Skd. (J. Gadeikis).

adētininkas Als., Tl. (v. š. *adētininks*, tarsi žodis būtų kilęs iš lyties * *aditininkas*) v. *ādatninkas*.

adi (i. *ady* „o tai!“) šliūbas! Didžturčio sūnus su kunigo sesele! J. Dobilas.

adyčia — vingūs raštai, išsiuvos, Stickerei. Iš *adyčias* dār pridėčiau, kād neužmiřštų Oz.⁴³

adyklė — Strickzeug Mit. I 134 (Klp.).

adiklėlis dem. v. *adiklis*. Pasi(j)ėmė teibę, sudėjo į ją šiokių tokių daiktėlius: *adiklėlius*, vyželės Ba² 210₂ (Pg.).

adiklis, -lio r. — hölzerne oder knöcherne Nadel, кочедыкъ, подковырникъ J, Jb⁴, M, Š, O¹ 105. Dirbo aldią, išėjo (v. š. *išėjā*: ē, ā pusilgiai) *adiklis* (v. š. *adīklis*: *ī*, *t* — pusilgiai) Ds. (ptr.). Sū *adikliū* lūodo vyžās Kp. *Adyklis* (v. š. *adyklės*) Dvd. La. *adeklis* „Strickzeug“.

Priekulės žemaičių *a-dyklis* (a — netrumpas) „Strickzeug“ Bz.² 95 be nėra tik skaitytinas *adyklis*? Pastaroji lytis atatikų la. žodį *adīklis* „Strickzeug“.

Adiklis (ar -yk-?) — Pumpėnų, Pušaloto, Vaškų par. pavardė.

ādymas — подковыриванье, подковырка; вышивание, штопанье, Sticken, Stickerei Š, haftstwo L¹, Sticken K.

adynā, -ynos (g. година Bg⁶ 12) vL — Stunde R (in PL. wenig gebräuchlich N), Zeitemoment, Zeitpunkt; in Samog. eine Stunde von 60 Minuten K, godzina J, M. Kelintā dabaf *adynā* Ds., Š. Ateis tā *adynā*, kād mán reiks numiřti J³ 51. būvo maž ne šėšta adinā Dk² 230₁₉. Ji priė trumpōs *adynos* — sagt man von einer Frau, die bald niederkommen soll N. Nuō (dial. nū Sch 246) tōs *adynos* Sch 246. Nereiks žvākės uždegimo priė smeřcio *adynos* Dvd. — Stovėk, bernyti, *adynā* Klv.¹ 149 (73). Kókią *adynā* — bisweilen N. kelės tajėg adinā iugrižo ing Jerufālem Dk² 251₂₂. *Sapciñtā adzynū atvažāu* (septiñtā *adynā* atvažiāvo) Mrc. — Miėstas keturių *adynų* (v. продолжении 4 часов) dėgė Sik. — Pō keturių *adynų* bus sveikas, rāsīt sveikā Plv. — Miegōjy neat-sibūsdamys dvidešimtī kėturias *adynās* (v. š. *ādynās*) D¹⁸ 111. užtemo šaukė pušėdienoi per ižtūsas trīs hadinās arba wālandas Dk² 239₂₃.

Senovės rašytojai, sekdami godus, *adynā* dažnai parašo ir su h.: hadina 1573 m. (Mit. V 51), 1579 m. W 14₂, 45₂; 1591 m. Br¹ 19₁₀ (Bz¹ 76), 1599 m. Dk² 230₃₀ (greta su *ad*-19₂₉, 21₁₉, 230₁₉). Plg. iš liet. metrikos posakį: было съ чотыри години въ ночи 1522 m. РИБ. XX 1561.

adinčėlis — ein kleiner oder lieber Klügling K.

adiñčiškai adv. — klüglingsartig K.

adiñčiškas, -ka — klüglingsartig K.

adinčiukas K. v. *adinčėlis*.

adinčius — Klügling B, R, K, Fähnchenführer, Rädelsführer R, Aufwiegler, liederlicher Bursche N, przywódca, herszt Ak. 94, ein Anstifter von liederlichen Streichen K, Attentäter Jrk¹ 128. Tū *adiñčiaui*! (Ein litauisches Mädchen erklärte mir dies als „Pferdedieb“ und für eins der stärksten Schimpfwörter Bz² 57).

Stud. Izid. Jūzikis (iš Trakūčių kaimo, tarp Girkalnio ir Kalnūjų) iš savo gimtinės *adinčius* pažįstas net trimis reikšmėmis: *adinčius* — 1) prietaisas veršiams ar kumeliukams nuo žindimo nujunkyti, daromas iš smailių sukryžiuotų pagalielių ar ežio (v. š. *āže*) kailio ir pririšamas prie tešmens; 2) *adiklis* krepšėms, pintinėms užadyti, užlopyti; 3) *ādatninkas*, *adatų* pardavėjas. Trečioji reikšmė man įtartina. Taigi, *adinčius* bus sau gavęs vardą nuo *ādymo* Ak 94.

adynėlė dem. v. *adynā*. Ateis tā dienā iš *adynėlė* J⁴ 1044₄. Mės mislijom..., kād mės užvaduosim savo gimdytojėlę kās *adynėlė* iš minutėlė Sib. rd. — Mokėk nešiōti... šį auksėli žiedėlį ne vienai dienai, neį (ni) *adynėlei* J⁴ 464₁₇. — Neisiu iš vežimėlio nors pórą *adynėlių* J⁴ 620₅.

Adiniai — Одыне — Šiaulėnų par. vienasėdis.

adynyka-daris — zegarmistr Σ, *adyninkadaris* N, *adyninkādaris* K (Coadj.) — Urmacher.

adynykas r. (g. *годинник) — zegar Σ. Mūša *adynykas* — bije zegar Σ 14. *Adinikas* faulinis nešiojamas Σ s. v. kompas. *Adinikas* iš faules, šešėliu wālandas rodžius Σ s. v. stonecznik zegar.

adŷninykas (g.) — ziegorius, Zeiger Br. (Bz.¹ 76¹¹): neturri permaniti tas hadinas kaip mufu hadininiks, alba liegarus ilchtinka Br.² 232²⁸.

adŷnininkas (g.) — 1) godzinnik; Zeiger R, die Uhr N (bei Coadj. K), zegar J, 2) часовая стрѣлка J.

adŷninkas (g.) — godzinnik, часовая стрѣлка M.

adinŷs, ādinio — Stickerei K¹, haft L¹. Nuvestai ādinu mārškinius Srj., Smn. *Adiniaŷ* — išadyti drabūžiai, hafty Kn. (Jn).

adŷn-vagis, -gē — hultaj, darmozjad J. Tū nē darbininkas, bēt *adŷnvagis* J.

adistar (g. адыстар, lot. *ad instar*) — точно, совершенно, точь-въ-точь J, Š. *Adistar* (plg. J s. v. ātmuša, gamas) tōks jō būvo peilis kaip tās J (Klt.). Stōvi *adistar* žmogaūs šv. (Viltis 1908, Nr. 114).

adita Zt. (Bg¹ 99) — adata — gali būti skaitytina kaipo **adyta*. La. *adite* ME. Žemaičių *ādita* (v. š. *ādepta*) gali būti kilusi ir iš prolytės *ādepta*; plg. žemaičių žodžius *kūpita* (v. š. *kōpeta*), *uodigā* (v. š. *ōū-degā*, *ūdigā*), kilusius iš *kūpetos*, *uodegōs*.

adŷtas, -ta — подковыренный (vyžā), вышитый, штопанный. Dovanōsiu mielām šilkū skepetēlē ... viñgriai apkraštūotā, raštelīū *adŷtā* Kliv.¹ 451 (221). La. *adŷts*.

adŷti, ādo, ādē vL — nāhen, steppen N, sticken, Figuren nāhen K, stricken Bz.² Mit. I 134 (Klp., Prk.), подковыривать, вышивать, штопать J, Š. Vyžās *ādo* knataiš af viřvėmis, lūodo ōda af kailiū Š. Sū kauliniū adikliū *adŷk* (pa-adŷk Ds., Sv.) vyžās J. Anā piřštines *ādo* (штопають) sū viřbalu J. La. *adŷt* „stricken“, kas yra dažninē (frequentativo-factitivum) lytis iš indoeur. šaknies *ed-* „ēdu, kandu“ Jn (Bg¹ 99) arba *edh-* „duriu“ H. Petersson Heterokl. 100 (*ēglē*).

adŷtinās, -na — что надо вышить Š, was zu sticken ist K. Marškiniaŷ būvo *adŷtini*.

adŷtinis g., adytinis v. — подковыренный, вышитый Š, durch Stickten gefertigtes K. *Adŷtinis* af nertinis viřbalas A 1885, 322.

adŷtoja — haftarka L¹, wer stickt K. La. *adŷtāja*.

adŷtojas (arba -jis K) — подковыриватель, подковырщик, вышиватель, Sticker Š, haftarz L¹. La. *adŷtājs*.

adjutañtas (sv., n.) — adjutant L¹. Laūkis būs jō *adjutantū* Bs.¹ 181 (Ož.). Karāliaus *adjutañtas* Bs.⁶ 221₂ (Ož.).

adliuka Ds. (g. **adliuka* „отливка“), arliuka Vd. — liūikos (pypkio) dalis.

administrācija (sv., n.) — valdyba, užvaizda, administracija L¹, 1780 m. LT II 129.

administratŷvinis, -nē, -viškas, -ka — administracjny L¹.

administrātorius (sv., n.) — valdytojas, administrator L¹.

administruoti — valdyti, užveizdėti, administrować L¹.

admirōlas (sv. = rus.) — laivyno viršininkas, admirał L¹.

admirolienē — Admiralsfrau K.

admirōliškas, -ka — admiralmissig. Adv. admirōliškai K.

admirōlius (sv. = vok.) — Admiral K.

Adna — Luokės par. pavardė P.².

ādnas, adnā (g. *hōdny*) — würdig R, N, wert, tüchtig, geschickt N (in pr. Lit. unbekannt K) Atkreipk mana akis, idant ne weildetų pamokllo niekam ne hadno Br. Ps. 119, 37.

Bretkūnas, sekdamas gudiškąjį ištaramą, *adno* vietoje rašo *hadnas* Bz.¹ 76, 251, nors patys lietuvių garso h ir tuomet, kaip ir šandie, bus neištare. Taipja rašo ir 1573 m. postilė: *hadnas* Mit. V 143.

adnŷtē — godność, wartość. duklekis tame, kaczeib iawimp mažā hadniłtę regi MP. 167₁₈.

adnūmas — Tüchtigkeit N.

adnūs v. *ādnas*. kas *hadnus* ira Br. 2 Kor. 10, 18 (Bz.¹ 101), wilsī ne *hadnus* tapa Br. Rom. 3, 12 (Bz.¹ 76).

adōlia — toks pėrtarvės žodelis, kurį dažnai įspraudžia sakinin adutiškėnai. Tą žodį vienas adutiškėnas man 1912 m. yra paaiškinęs rusiškę pōsakiu „а потомъ спазу“. Del tos pėrtarvės tverėčiniai vadina adutiškėnus *adōlinykas* (v. š. *adōlinykei*: e — vidurinis garsas tarp a ir e). Be nebus tik gudiškos kilmės: a danke (?) arba (Срезневский Матер. I 7) адали — точно такъ — а дѣли же.

Adomāičiai — Kražių par. dvaras ir soda Vš. I 56.

Adomaitienē (A- = ā-) — die Ehefrau des Adomait K.

Adomaitikē — die Tochter des Adomait K.

Adomāitis (ir K *ādomaitis* — Familienname) — Akmėnės, Kaltinėnų (P²), Krekenavos, Naujamieščio par., Padovinio val., Ramygalos, Vadaktų par. pavardė — Adamssohn N.

Adomāitiškiai — Veliuonos val. kaimas.

ādomas, -ma — kurį ado, haftarski L¹.

Adōmas (sv.) — Adam R, N, K. Vāikščioj *Adōmas* pō žalią gōjū (rōjū) Kliv.¹ 280 (150). *Adomē* visi miršta Dk.² 249₇. Gniūsija kaip *Adōmas* vōverj S.

MĮSLĖS: Kās mirēs, ō negimēs? Kliv. Kās neį tėvo, neį mōtynos niekadōs neturėjo? Kliv. Kās pirmas iš žmonių mirė? S.

ISTORIJA: nug Adoma 1559 m. Mž. 98⁷, Adomas 1579 m. W 15²⁰, Adōmas 1595 m. Dk.¹ 12¹⁰, 1599 m. Dk.² 323³, Adōmo Dk.² 242⁸, 279¹⁹. Bretkūno † *Adma* „Adomo“ (Bz.¹ 67¹⁶, 269) yra paprasta rašto klaida, o ne tariamoji Bz.-io „Synkope“.

Adomāučius (sl.) — Адамовичъ — Kupiškio par. pavardė.

Adomavà, -āvos (sl.) — Адамово — Tenenių par. dvaras Vš I 59, Pumpėnų par. sd. ir dvaras Vš II 15.

Adomėlis dem. v. Adomas — pavardė Jk. Dū klapčiukū, dū kapčiukū, keturi *Adomėliai* (Dū kárvės ragū, dvi ausi, keturi pāpai) Oz¹ 22.

Adomėlūkas dem. v. Adomėlis Lp.

Adomėnas — Biržų par. pavardė.

Adomėnė (ir K ādomienė) — Adomo žmona, die Frau des Adam. Grauzėlio (v. š. -žālio), Šėkio (v. š. Š kietas) *Adomėnė* Lp.

Adomiškiai — 1) Akmenės val. dvaras. 2) Žabynų par. kaimas Kl.² 24. *Adomiškiai* — Lukšių (Šakių aps.) val. kaimas.

Adomiškis, -kė — etwas dem Adam Angehöriges oder öfter einer von Adams Angehörigen K (Ls 303).

Adomkiškiai — Vilkijos val. vs. ir dvaras. Nuo pavardės *Adomkus* (i. Adamek) v.

Adom-laukiai — Nemirskiemo par., Gumbinės aps. kaimas Kl.² 24.

Adomonis, -niės, -onį — Kupiškio, Pagirio, Ramygalos, Subaciaus par. pavardė.

Adomukė dem. v. Adomas Lp. — Adomūkas, Adomėlis.

Adomūlis dem. v. Adomas Lp.

Adom-žentis — Mažosios Lietuvos pavardė Kl.² 7.

Adonidesas (sv.) — Adonis, -nidis (PS 122₂₈: Adonidelo paganiško dievayčio).

adoratorius (sv., n.) — gerbėjas, garbintojas обожатель.

adrà (i. *odra*, g. *ažor* Сержн. 10, водрикъ Добр.) — корь, Masern (*med.*) Ds. Vaikai *adrà* (jedrà šmn.) seřga.

ādresas (sv.; ādrišas Ds., Mit. VI 72₂₈ iš rus.), **adresai** — adres, Adresse L¹, Š. Adresų knygà — przewodnik adresowy L¹.

adresinis — adresowy L¹.

adresuoti (ir Ds. *adrisavóti* iš rus.) — adresować L¹, Š.

Adrijōnas (i.) — Hadryan. Adriiōnas Pōpiežius 1599 m. Dk² 125₂.

adrynà, -ynos (i. *odryna*) — daržinė, šienui laikyti ir ratams sustumti pastogė Ulb.

adružnas — blōde, bes. tiefend, vom Auge N. Adružnos (družnos Nm.) ākys — blōde Augen B, R.

Adulėnas — Suvainiškio par. pavardė.

Adūlis — Suvainiškio par. pavardė.

adunklė — Spund G (Ls 479). Be nėra čia kokios klaidōs?

Adūtiškis — Hoduciszki (з Годутишоко 1567 m. РИБ. XXXIII 449) — Švenčionių apskrities miestelis. Adūtiškio par. gyventojai — adutiškėnai.

Adūžė — Mädchenname, bei Ragnit gebräuchlich N, als Demin. *Adužėlė, Adužikė, Adužytė* K.

adva (g. одва) — едва, kaum. A ny teiōio delei adwa kas miričhta Br. Rom. 5,7, adwa iichganīta Br. Hiob 21,13.

Del žodžio pradžios baltio a- sumišimo su -e Bretkūnas kartais parašo ir *edva*: aedwa rada de-lichimti... aedwa buwo dwidelichimtis Br. Haggai 2,17.

advakātas (i.) Op. — адвокат.

advakōtas (sl.) Ds. — mecenas, rzecznik L¹. Pijōkas, razbāinykas ir *advakōtas* — jiē visi lōgiai nuplēšia žmogų Vikm.

Advārda — Eduard išl.

adveñtai (sv.) — Advent K, adwent L¹, Tot¹ 74. Pirmoji *adveñtų* nedėldienė K.

adveñtas (ir r. ādventas Ds., Kp., Š iš lenk.) — adwent Σ, Advent (Zeit vor Weihnachten) R, N. Rūstà iř apsiniāukusi kaip *adveñto* diena S.

ISTORIJA: 1591 m. Br (nūg Waeliku ik Aduento Vo¹ 17₄₀), 1599 m. Dk² (Adwēnto 334₂₄ ik Adwēntui 334₀₈, wadinamę Adwentū 5₁₈, tū du Adwentū 5₃₅), 1629 m. PS I 6₂, 53₂₄ (Aduento).

adventinis (ir r. ādventinis Ds.) — adwentowy L¹.

adveñtiškas — adventsmässig, Adv. adveñtiškai K.

advėrija (g. * одверья „одверье, ободверина“) — podwój Σ, дверной косяк, Türpfosten, Türrahmen N, M, Š; Mit. II 127 (Rg.), An., Ds.; Kp. LT I 302, Jnš. (Bs⁷ 353⁷), Oz (Bs¹ 101), Mit. VI 38¹⁸. mumus tatay... ženklint turi... izganitoghi muu, kurlay tuo nekaitu kraui... izimet teikies adwerias 1600 m. MP 149_{ag}. Die was... tiemus... ilakie idant izimetu adwerias aba angas lawo kraui Awinela I. c. 228¹¹.

Ar *advėrija* (at-dvėryja j) reiškia dar ir žmogų, kurs durų (vairių) neuždaro arba vāikšto atsisagstęs?

advėrja Rk. v. advėrija.

advernai adv. — odwrotnie, verkehrt Ls. 360. Sū tuōm, iš tikro, jāū ējo (v. š. ējē) *advernai* (v. š. ā-dvėrnā) Mit. I 72₅ (Klp.).

Advernai — Sintautų val. kaimas Vo. 264.

adveñnas, -rnà (i. * *odwierny* „odwrotny, przeciwny“: sl. *otvėrně* „εναντιος, contrarius“: обидящая отверными подобает почести XVI. amž. Златоструй) — превратный, переименованный, противоположный, verkehrt Š. *Adveñnas* žmogūs Dvd. Kā jāū jis, toks *adveñnas* (adveñninkas) padarys, kō jāū mēs tikrai dirbdami nepadārēm Grk.

advernykas (i. odžwiernik) — 1) durų sargas Dk² 325₆, 326₂₅. yra tāsiai adwėrnikas, kuris ing tą gārdą atdarit' ir izleist' tur' Dk² 326₂₆. 2) advėrija, durų šulas. Ji gālvā tik kabārkšt iř *advernỹkà*, ir sūmušē Oz (Mit. II 61). Prisirišo tā aviniūkà priē *advernỹko* šmn., Oz (Bs⁷ 300₃).

Advernis — PrL. upė po Virvingiais, Plaškių par., Tilžės aps. Kl.² 68.

adveñiškaĩ adv. — opacznie Σ, odwrotnie, nawspak, verkeht J, K, M¹ 47, Š. Jis viską dāro *adveñiškaĩ* — ne taip kaip kitì. Afis skaĩto *adveñiškaĩ*, t. y. pāsturā balšj ĩ pirmajj dēda J. *Adveñiškaĩ* kalbēti K, Skp., Trk. Vókiški rūbai, *adveñiškaĩ* šnēka (Kregždē) Jnš. O Diēvas adveñiškaĩ tām dāro PS. I 2817. Kād jis taip *adveñiškaĩ* (išvirkščiaĩs, nesuprantamaĩs žōdžiais) šnēka, tai negalėjau nē suprāsti Grk.

adveñiškas, -ka — opaczny Σ, odwrotny, przeciwny, verkeht K, J, M, Γ *Adveñiškas* žmogūs K, Skp. *Adveñiška* kalbā (Ož.¹ 22, Jrk.¹ 18) — prideda prie tarsnių dalis: ver-, dir-, la-, ta-, da-; pav., vertu verkā versa verkai (tū kā sakaĩ?). Pīemens ir jauni išdykēliai tankiai vartoja dr. K. Grinius. Šākės dvināgės, vókiški rūbai, *adveñiška* šnekā (Kregždē) Pnv. *Adveñiškas* dārbas Dvd.

adverniškystē (ir advernībē, -ybē Š) — opaczność Σ, Verkehrtheit K.

adverniškūmas — odwrotność, wspaczność, Verkehrtheit K, Š.

adversōrius (l.) — adwersarz (lot. adversarius) Dk² 185⁸², 247¹². Padarik tiektaĩ ko mēite Diēwo ir ārtimo nūg'tawēs nori o ir patis anlai adwerforius, kurio biolēis, nemitēs girs gerūmā ir mēite tawā Dk.² 247¹⁴.

advokātas (sv.) — adwokat, obrońca L¹. Prisėkusis (prisaikintās) *advokātas* jĩ gynē Jb¹ 40. Advokatū padaryti, išlēisti — wykierować na adwokata. Kās pō teismūs tāsosi iĩ nesutikimūs dauginā, tās *advokātas* kišenēs prigrūda, ō sāu krepšiūs reĩgia S.

advokatāuti — advokatu verstis, adwokatuować L¹.

advokatybē (geriau -ybē) — adwokactwo L¹.

advokatinis, -ātiškas — adwokacki L¹.

advokatūrā, -ūros (sv., n.) — adwokatura, -actwo L¹.

advos (g. odwa „едва“ Зап. рyc. сбop. XV в. 40) — vōs nevōs, menkaĩ, ledwie Σ. advos kadu — ledwo kiedy 1644 m. PS II 7, advos kam pažiřtamas l. c. 197, adwas ku dirbis nori cietos algos 1629 m. PS I 134³⁰.
Advos kilēs yra iš *adwa* = g. odwa ir vōs „kaum“ tūdviējy lyčijū surizgimo keliu.

advōžniai adv. (l. *odważnie*) 1794 m. LT II 127. + adwum — kaum Bz¹ 269 — yra rašymo arba skaitymo klaida lyties adwa vietoje.

adžgaras (l. *jazgar, jazgarz* Bg¹⁰ 132) — әрмә, acerrina cernua (zool.) Š (P. Matulionis).

adžiaĩmkaĩ (R II 384 rašo ir Atžemkaĩ) — Weibshemdchen B, Unterhemd der Weiber R (das Unterhemde der Weiber, d. h. der untere gröbere Teil des Hemdes, an den oben das feinere Bruststück angesteckt wird N), ein Weiberhemd ohne Aermel M.

ETIM.: l. *odziemek* (-mka), *odziemnica* „paduřkaĩ, der untere gröbere Teil des Weiberhemdes“ < od- „nuo“ + *ziemia* „žemē“.

Adžiūnai — Адсионы — Žeimio (Biržų aps.) par. sodžius.

aeronautas (sv., n.) — oriniřkas, ōro lakūnas, l. aeronauta L¹.

aeronautika (sv., n.) — orininkystē, žegluga na-powietrzna L¹.

af- v. ap-. Tų žōdzių, kurie svetimosiose kalbose prasideda skiemenim af-, reikia ieškoti žōdzių ap-būryje.

ag dial. Sv., Dvd. iš ēg — wszak Δ (K41 a), a, а, а, а. Š. Mūsēs apliřk āriancius iĩ ziřzia ziřzia: āg ir mēs āriamel vā 15. Kastūl, af gerai vākar būvo? ... — Ag niēko ... veřta būvo pagriēšyti l. c. 108.

Agailiai (Vr. žaltiniai rodo lyti *Agailēs*) — Огайли — Šakynos (Kruopių val.) par. vienasēdis Vā II 7.

agaf (ag af) dial. iš eg af (ēgi af)? — a разб? (ōgi af) Š. Ag af tū ānas niēko nesākē? Km. Ag af tū nežinōjai, kād neatējaĩ? Š.

agaras J (Als.) — соломинка, ždžbto od siana (Sr-sako šj žōdį reikia rašyti *aīgaras*, nes taip jĩ ištaria salantiškiai žemaičiai). Rytō nē *āgaro* (= *aīgaro* Sint.) nebebūs aĩt riĩkos. Nē *āgaro* (= *aīgaro*) neduōs jām iš nabāštiko (velioniēs) palaikĩ.

āgaras — orzech wodny Δ, M, J, Wassernuss (cf. Schrader Sprachvergl. II 188, 191, 194), trapa natans (bot.) Brž. (auga Kilūčij ežere). Af nenōri Kilūčij *āgaro* — czy nie chcesz ptasiego mleka? Brž., RdN. Užsimānē Kilūčij *āgaro* — užsimānē brangaus, sunkiai arba ir visai negaunamo daikto Skp.

agarėlis J v. *agaras* = *aigarėlis* (z. -ėlis) Sr. Dantis rāk (rākia) sū agarėliu (= aigarėliu).

Agariniai — Šventazerio val. sodžius (cf. Vo 76).

Agarinis — 1) Dusetų, 2) Tvereciaus par. ežerai. *agarīs, āgario* — тлорѣзъ, Wasseraloe, stratiotes (bot.) l.

Agatā, -ātos (l.) Dvd. — Agatka Dk² 260²⁶. ž. Agātē v¹ 37.

agatas (sv., n.) — agat (min.) L¹.

Agātē v. Agatā. Ketū vēsti už pāčią raudoną grāžią Agātē J³ 84¹⁸.

Agē — Agota. Agē mažā kaipō ožkā J⁴ 20².

Agēniškis (A-, rodosi, pusilgia) dial. iš lyties **Uogēniškis* — Papilio par. sodžius Vā II 26.

āgentas (sv. = rus.; seniau ageĩtas Dk.) — agent, emisarijusz, komisant L¹. wiřsi wiřsų āmzių žmōnes, baĩli anōs būgios trūbos paiūdinti... tūiau mūsĩs fītōtis : nē per Agentūs... bat patis per ľawē Dk² 13¹⁸.

agentijā, -ijos — agencja L¹.

agentūrā, -ūros (sv., n.) — agencja L¹.

1. **agi** dial. (Rk., Sl.) iš *egi* — a, а, а. Š. Kōks čia vāduō? — Agi būľbas nūsunkiau Rk.

2. **agi** J dial. iš *a(r)-gi* — af, aĩgi K (argi Ds.).

Agilā, -ōs — 1) Name eines Dorfes bei Gilge K, N, Labguvos par. kaimas Kliv.² 24, 2) Dorf Negeln auf der Kurischen Nehrung (jetzt versandet) Mit. I 15, Bs⁷ 333 (kurs. *Agila*, lie. *Agils* Bezzenberger, Die Kur. Nehrung 58).

Agiñčiai — Огинце — Bálninkų par. sodžius.

Agiñtai — Rumšiškių par. dvaras.

Agintas — Vainuto par. pavardė. Cf. Kl^v 7.

Agio-nė — Reklų sodžiaus balos ir griovio (ravo) vardas, Panevėžio par. (Pinašos val.).

agitacija (sv., n.) — agitacija L¹.

agitatorius (sv., n.) — agitator L¹.

agituoti — judinti, kurstyti, agitować L¹.

agli-šakė Bg¹ 118 dial. greta su *eglē* Kv. *āg-lašakė* Šmn. *āglašakė* insipyrā tarp akėčū kuōlū. Kād aždroszou āš jóm (o pusilgis) *āglašaki!* Linūs pōmerkou (ō pusilgis) iř aplapinōjou *āglašakēm* Šmn.

āglė Sn., Tt. ir *aglė* (v. š. *āgla* Pnv.¹, Psl., Všk., žmB; *agla* JJ 29, J¹ 15, J, M, DS 13) dial. v. *ēglė*.

Aglesė (Vš M 7 rašo *Aglesys*) — Papilės par. upelis. Albas Gedaminas (Kušeikių) rašo 1923 m. IX 9 dienos laiške, kad papiliškiai ištaria *Eglesė*, *Eglesiai*. Kur kirtis?

Aglesiai (A- iš e-) — Эглессы (1585 m. Аглеси S) — Papilės par. dvaras VŠ II 6.

agliai adv. —cierpko, opryskliwie D².

Aglýnas (1598 m. Аглинась S; A- dial. iš e-) — Vilkijos val. balos vardas.

Aglýnė (A- dial. iš e-) — vietos vardas Šeduvos par.

aglinis dial. = eglinis. *Aglinė* smalà Lnk^m. *Aglinės* šakos Kn.¹.

agli-sakai (v. š. *aglīšakę* žmB.) — eglės sakai.

agli-šaka (dial. a- iš e-) — eglės šaka š. Sulýg tuō žodžiū pasijūtęs aīt *aglīšakos* besėdįs Bs.¹ 75 (Sln.).

agli-šakė J¹ (dial. a- iš e-) — eglės šaka Jnšk., Pnv.¹, Všk., ž. Prisivežiau šiameit tokių *aglīšakių* Gs. *Žaliom aglīšakēm vařts* (= vartūs) *aptēřse* Dvd. *Aglīšakis*, -kio Nr. : atnėšk *aglīšaki* Vl., Grk., Tt.

aglū v. aglumī (g. огломъ „огулomъ, оптомъ“ Bg⁶ 12, Bg⁵ LXX 250) — in Summa M. *Aglū* pardūomi — verkaufe überhaupt, in Summa B. *Aglū*, uždavimū pardūodu — verkaufen in der Summe R II 366.

aglumī, aglumī (g. огломъ) — огуломъ, оптомъ, in Summa, in Bausch und Bogen N, K. Aš vežimā sū šienū *aglumī* pirkaū K. Šienā pařdaviau *aglumī* Smaliniškai.

Agluonā (v. š. *Agluān* Brž.; dial. a- iš e-) — 1) upė, kuri ties Biržais įteka Biržų prūdan, 2) Erzvilko ap. upė (v. š. *Aglūnā*, nes ten sakā *dūna* „duona“), 3) vok. Aglone, Priekulės par. upė Kl^v 2 (jis rašo, rodosi, klaidingai Aglone). — Pirmosios *Agluonōs* vardą randame šiame 1567 m. liet. metrikos sąrašė РИБ XXXIII 444: з ымѣнья з Новаго Мѣста, з Опоща, Огклона, з Козлишокъ, Оедорышокъ, з Ганусишекъ, з Сувекъ, з Ворненъ. Antrąjį vardą XVI amžiaus šaltiniai rašo Aglona, Agluna, Ogłona, Eglona, Egluna š.

Agluonėnai — Priekulės par. kaimas (vok. Aglohnhen).

Agli-upis (ar *Agli-upys*? a dial. iš e-) — Linkuvos par. upelis VŠ II 14.

aglius, -li —cierpki, opryskliwy (žiaurus) D². ETIM.: ž. *ogūs* „cierpki, kartus, aitrus, laiškus, gaižus“. Čia, gal, pridera ir ž. *agnūs* = la. *agns* „feurig, eifrig“ || sl. *ognь* „огонь“, skr. *agnīh* „ugnis“.

āgnasas (lenk. iš lot. *agnus*, l. *agnusek* „medalik“) — medal(ik) Λ, M, J, V¹² 82 (V⁹ 241, V¹³ II 53). Pažinaū valščiaus gálvą, nėsgi būvo kepurėtas iř *āgnasas* dá uždėtas Vo¹ 207⁴² (Lnk^m). Priė apsiaūsto krūtinės pakabink *āgnasą* J.

agnavóti (hibr.) — smarkauti (ir hibr. smarkavóti) Kž. Anà tik agnavó(ja) — prėšingais žōdžiais šáudo J. Cf. agnūs.

Agnė — Agnieska, Agnes. *Agnė* ýr žvairà, kupróta, nevėščiau kád ir bagóta J⁴ 20³.

agnesėlis (ir ž. -ėlis) dem. v. āgnesas — medalik, Medaillon. Glaude ...pri ūpu ir szirdies... agnesieli Motinos Szwęncziauses Jzm.¹ 76.

Agnieskà, -iėškos (l.) — Agnes Ds., Lp., J⁴ 20.

Agniėtė (sv.) — Agnes Nm. Agnyta N.

Agnytė — vok. Agnit, Ларуң par. (Pakalnės aps.) upė Kl^v 268.

agnūs — ignitus (Bg¹ 172), acer Kv.; быстрый, проворный, бодрый, живой Sr.; wielki, urodziwy Λ, diktas Mit. I 386 (Grz, Ls 357), energisch Vn. *Agnūs* výras. bóway... at sópikyma agnós p³ 6. *Agnī* mergà, kàrvė. *Agnūs* nesiuñčiamas eīna J. Atkilnas vyriškis *agnū¹* kàulų, t. y. pečiūkas J. *āgnos výrs*, *āgnī mūtřška* Sln.

¹) Daugiskaitos kilminiško lytis *agnū* drauge su Juškevičiaus (Als.) lytim *agnōji* rodo, kad *agnaūs* atsirasta š. v. ž. šnektose iš senėlesnės vienaškaitos vardininko (nom. sing.) lyties *āgnas* m., *āgnà* f. Nom. sing. *āgnas*, pavirtęs lytim **āgnos* (š. v. ž. *dōgnos* „dūgnas“), pateko būdvardžio *brōngos* m., *brōngī* f. (brāngus, -gi) analogijon, kurios veiksmū ir *āgnà* turėjo išvirsti lytim *āgnī*. Lytis *āgnī*, pasekusi lyčių *sā/dī* || *sā/dōs* analogija, toliau turėjo ir lytį *āgnos* (= raš. kalbės lyčiai *āgnas*) perdirtbi lytim *āgnos*, t. y. raš. kalbos lytim *agnūs*.

ETIM.: = la. *agns* „feurig, brünstig, eifrig, energisch“ ME. || lie. *aglus*, *ogūs* „aitrus, ranzig, fade“, sl. *ognь*, skr. *agnīh* „ugnis“.

Agoriai — vok. Plimballen, Malviško par., Pilkalnio aps. kaimas Kl^v 2 25.

Agotà, -ōtos (l.) — Agatha J⁴ 20, Bs.¹ 130 (Sln.). O 54, SA 425. Kīřvis kīřvis lopetà, gūli bālon (bāloje) *Agotà* Lp. Atėjo pilsōtas, vadino *Agotà* midaus gėrt. Neīsu, bijaūsi vingōs. — Nė? Eīřiv (v. š. aīřiv) prō giřđà, prō mātà, prō klīūbų vartūs (= Mūsė ir ūodas) Oz.¹ 24².

agrādnukas (l. *ogrodnik*) — садовникъ, sōdininkas NS 574, 867 (Ppl., Vb.), Vo¹ 363¹³, 14 (Ds.), Dvd.

agrāris, -rė, agrarinis (sv., n.) — аграрный. *Agrārė, agrarīnė* žēmės reforma — žēmės ūkio pertvarkymas Db.

āgrasas, pl. -sai (sv.) — agrest, ribes, uva crispa P².

agrastā, -āstos Op., **āgrasta** Jz., Lp. (l. *agrest*) — ягода крыжовника (sing.); крыжовникъ (pl.) M. *Āgrastų* krūmai Op.

agrāstas arba (P²) **āgrastas**, pl. -tai (l.) — agrest, ribes, uva crispa L¹, Š. Dūria, skaūda, ō vis nōri.—*Āgrastai* Pnv. Yrā kēlets kelmų *agrastų* Sz. III 8.

DIJALEKTOLOGIJA: ikrīta i *agranstus* Ba² 281₈ (šiv.). Čia *agrāstas* bus išriedėjęs iš senėlesnės lyties * *agrāstas* (rašom. kalboje būtų *agrōstas*; del ā = ō plg. lytis *agrōsai* Mit. II 339, *āgrāzdas* „āgrozdas“ Ds.). Kad ilgojo ā prieš s vištama „nosiniu“ a (ą) žemaičiuose ir Pažemaityje, tai matyti iš šių skolinių: *māstis* „mašć (g. масць)“ || *mostis* ir *nōpāstis*, -ties || *nōpostis* „napašć (g. напасць)“.

agrastinis, -nė — agrestowy M.

āgrazdas Jnš. (sv.) — agrest, крыжовникъ.

āgresta (l.) — agrest. *Pārsvaden parnāuji ū kitās vītās āgrestas jr kītās ūgas* Ba² 302₁₃ (Lkv.).

āgrestas ir (Dvd., ŽmB.) **agrēstas** (l.) — agrest, ribes grossularia. *Agrestai* yrā aš(v)óklių veislės D¹⁸ 116. Patvoriais *āgrestų* ir avičių virbūnas Ž¹ 191.

agrōdnukas (l. *ogrodnik*) — садовникъ LB 221² (Grl.).

agronōmas (sv., n.) — agronom L¹.

agronomijā, -ijos (sv., n.) — agronomja L¹.

agrōsas PrL. (sv.) — eškėtuogė, Stachelbeere, ribes grossularia Bz², Mit. II 138, 339.

āgrozdas (sv.) — agrest Ds., Kp., Š. Sodėliuose daūgalis serbeftų, *agrozdų* (rodosi, ir *āgrozdų* Ds.), aviečių Ba² 63₄ (Žb.).

āgrūzdas, **āgrūzdaī** (sv.) Kv. — ribes grossularia seu ribes uva crispa (*bot*), крыжовникъ.

Mūsų augmenis vardo (agrasas || agrōsas, agrastis, agrestas, agrazdas || āgrozdas, āgrūzdas) tėvas esąs italų kalbės žodis *agresto* (prov. *agras*) „unreife Traube“; Saft davon“. Lietuviams vardą drauge su patim augmenim bus atnešę kaimynai (germanai ir slavėnai): vok. dial. *agras*, l. *agrest*, ukr. *āgrus*, g. *āgrust* „Stachelbeere, крыжовникъ“.

Agūika dem. v. Agota Ulb. Galūnė -ūika vartoja ne tik tai žmonių (*Aniūika*, *Jonūika*, *Mariūika*, *Pranūika*), bet ir karių vardams (žalūika, *margūika*, *keršūika*, *laukūika*, *juodūika*, *gniedūika*). Ulbinuose saką ir *Agūlė* (l kietas), *Pranūlė*, *gniedūlė*, *keršūlė*.

aguīniai adv. (l. *ogólnie*) — bendrai Ds. Šituo laukū visi *aguīniai* naudojas Kp.

Sitą žodį yra pasiskoliję ir latgaliečiai latviai: Mežu pūordūt *guīnā* „огульно, огломъ“ RKr. XV 115 (Alūksnė).

aguonā, -uōnos vL. (ir Lp. *aguōna*?) — makōwka, głowica, kapitela Σ (*aguōnos* pl. — mak Σ), Mohn, als einzelne Pflanze (Sing.), Koll. Plur. K; der Mohnkopf, der Turmknopf, das Korn an der Flinte (Sing.), der Mohn, die Mohnkörner, die Mohnpflanze

(Plur.) N (R), Knopf an der Kirchenfahne R II 228. Žemė kaī(p) *aguonā* — weiches, mildes Land N, K. Laukinė *aguonā* — papaver dubium. Pribirindusi *aguonā* švakėja J. — *Aguōnos* galvā — makōwka Σ. Smūlkus kaīp *aguōnos* grūdas v. Didūmo sulyg *aguōnos* grūdu Š. — Mergiōtės kaīp *aguōnos*! AIn. — Aī girdėjai aī regėjai, kaīp *aguonās* sėja? Jb¹ 234. *Joū cik kàp aguōnas sėja* (s kietas) — taīp veīkia Lp. — *Aguōnų* galvā — der Mohnkopf N. agunu galwikes... ramin skausma Žn. 11. Daūg *aguōnų* privālgus ima miēgas Ds.

MJSLĖS: Aīt laūko kuolėlis, aīt tō kuolėlio dvarėlis, taīm dvarėlė (ž.) šiīmts panėlių Bz² 44 (Šilūtė). Augštā lazdelė, didelė galvėlė Pnv. Dygau, dygusi īf užaugau; āugusi mērgavau, mērgavusi märtavau, märtavusi bōba tapiaū, bōba tāpusi akis gavaū, per (= *pro*) tās akis patī išlindaū Sch 55 (Praetorius). Kād jaunā (āš mažā vks.) buvaū, rožė žydėjau; kaī(p) pasenaū, akis īgijaū (īgavaū vks.); prō tās akis (īf vks.) patī išlindaū Sch 55. Kaī(p) jaunā buvaū, kaīp rōžė žydėjau; kaī pasenaū, patī prō sāvō akis išlindaū Srv. Kaīp jaunā buvaū, akla buvaū; kaīp pasenaū, akis īgijaū; peī (= *prō*) tās akis patī išlindaū Vrb. Mažā klėtėlė, (visā Sch 55) skatikėlių dengtā B.

ETIM. Latviai aguonā vadina *maguōne* arba *maguona* BW 5392, 4637 var., 1 var.; 18888, 28358 ir *magūne* (ryt. *mogiūne* BW 12076,1). Priekuliškiū *ma-gūnė* ir klaipėdiškiū *ma-guonės* „aguōnos“ Bz² 138 yra latviškos kilmės žodžiai. Lietuvų *aguonā* irgi turi būti skolinys iš tokios kalbos, kurioje * *magōnā* (la. *maguona*) galėjo netekti žodžio pradžioje garso m-. * (*M*) *agōnā* gomuriniu garsu g primena sva. žodį *mago* „aguona“, kuris turi greta savęs ir lytį *maho*. Germaniškasis agunos vardas *mahan-* || *magan-*, kilusis iš senėlesnės prolytės *makon-*, pridera prie vienos giminės su šiais agunos vardais: gr. μάχων (dor. μάχων) sl. makъ „makъ“, pr. moke „Mohn“. Agunos vardo (*māk-* || *mak-*) tėviškė dar nėra surasta. Bet tiek jau žinome, kad visų indoeuropiečių agunos vardas yra skolytinis.

Aguonā, -uōnos — Panevėžio par. pavardė.

aguōna-pienis — sutrintų aguonų (Lp.; visur kitur *aguōnų*) pienas (vandeniu atmiestos aguōnos) Lp. Pasilikit, vaīkai, dūonos sū *aguōnapieniu*. Aš *aguōnapienio* nenōriu, mán duokit gožīų.

agūnas — Knauf, kurį yra atstātęs (rekonstravęs) Bz. 1269 iš acc. pl. agūnus (būžes) Br. 2 Mos. 26, 32, šandie tebėra dar įtartinas žodis, nes Bz-io skaitymas gali būti klaidingas: rankraštyje, mat, nevisuomet leīgva atskirti a nuo u. N 2 šiam reikalui irgi nėra autoritas.

aguonėlė (ir ž. -ėlė) vL. dem. v. aguonā — maczek, ein kleiner Mohn; toks karvės vardas Skd.; toks žaislas šokis Op., T 102 (K). Laukinė aguonėlė — maczek L¹. *Aguonėlės* mažosios (Agūneelys maažosys) — papaver rheas P². Kād jūs pāemēt mūsų motynėlę, taī tiek

kaip išrovėt iš darželio *aguonėlę* Sib. rd. Vaikai, einam pažaišt *aguonėlės*! Op. (Šiteip sėja, dá iř vė kaip [2 kartu], — teip teip *aguonėlę* sėja...). Augo káime mergužėlė kaip daržėly *aguonėlė* Op.

aguon-galvė — der Mohnkopf; doch lieber agūnų galvą K.

aguonyčia (I' rašo agonicia, bet I' rašyboje o paprastai atstoja uo) — keltuvos vaikymasis. O, gal, linkmeniškų žodis skaitytinas *agonyčia* — su trumpu o? Tuomet būtų kilęs iš lenk. žodžio **agonica* (plg. *ogonić* „aplenkti, обогнать“).

aguonienā, -nōs, -ienā (Bg¹⁰ 122) vL. — laukas ar daržas, kur nuvalyta aguonos, маковище, Mohnacker.

aguonynas — место застѣнное макомъ J.

aguoninis (ir r. aguoninis Ds.) — makowy Σ, J, M, L¹, von Mohn bereitet N, K, zum Mohn gehöriг N. *Aguoninis* pyragas K, Nm.

Aguonis, -nio — Огоне — Liubavo valsčiaus sodžius.

aguonkėlė ž. (hibr.) — darželio, laukinė aguona, nevalgoma Žr.

Aguonėjai (v. š. *Aganóje*) — Pakodžiupių (Panevėžio par.) sodžiaus ganykla. АГОНОИ (= *Aguonėjai*) — лѣсной грунтъ въ полѣ Мейлишкахъ, Тондяг. вол. XVI—XVII амž. S.

aguonjas (ir -ojis J) — vienas aguonos stiebas; ppr. pl. *aguonėjai* Ds., K, Lnm. — Mohnstroh, Mohnstoppeln. *Aguonjař, -ojus* Kv.

aguon-pienis — sutrintų agūnų pienas. Parsinėšk (At-) agūnų iř padaryk *aguonpienio* prieš kisiėliaus Op.

Aguon-pievė — ginų pievos vardas (Gudelių II val.).

agurys, āgurio š — чортовъ орѣхъ, Wassernuss. Tą žodį šlapelis yra gavęs per mane nuo Jauniaus. Pószakj „Ar nenóri Kilūčių *agurių*?“ Jaunius man sakėsi girdėjęs nuo biržėnų. Kadangi šiandie biržėnai tesako *āgaras*, tai tuo būdu negali būti *agurys* Biržų par. žodis. Gal kur kitur, ne Biržyse, „āgaro“ vietoje sako *agurys* (agarys)?

Agurkař — Огурки — Punsko par. (Krosnavos val.) sodžius (plg. Vo 32).

agurka-nōsis, -sė — kieno nosis kaip agurkas. Koksai čianař sváinis, koksai ne svainiukas? — Striakabukabuřnis, *agurkanōsis* NS 648 (Ppl.). Kokiā marti, kokiā ne martėlė! — Striakabukabuřnė, bukanōsė, *agurkanōsė* NS 688 (Brž).

agurkas bVL (I.) — ogórek Σ, J, M, Gurke B, Q, R, N, Kürbis K, N, Cucumis sativus (bot.). Didysis *agurkas* — Kürbis R. Saldūs *agurkas* — Melone R. Botāgo *agurkas* — kilpa Lp. Eglės (v. š. āglās) *agurkas* — kankorėžis Kp. Avā *Jūlkos parūkoū, tai kàp agurkas pýlnas* Lp. Arklys prėdės (nušertas isi.) kaip *agurkas* Lp. — *Agurko* pavidalo — ogórczasty L¹. *Agurko* nōsis NS 690 (Ppl.). *Agurko* nosėlė J¹. 404¹¹. — Kād *agurkai* geriaū

(v. š. *ģeroū*) megztūs, reikia įmėsti (v. š. *in-mėscie*) aūt kėlio rāstą pāntį (v. š. *pāncr*); teipgi [*agurkūs* primėto ēglių būžių Gur. (burtas). Kād *agurkai* gerař mėgztų, reikia sodinant mėtyti pāncių mazgūs Mrj. (burtas). *Agurkai* susiklesčia — ranken sich M. — *Agurkų* dařžas LB 266²⁴ (Gr.). — *Atėi* (atėjo), *D-ienės agurkūs nulatamōj(o)* ... Lp. Kās tūs *agurkūs* augino? Gm 27.

MJSLĖS: Bažnyčia bė dūrų, bė langų — pilnā žmonių Aln. Bė dūrų, bė langų, pilnā bažnyčia žmonių Sml. Grigas Grigūlis, miškė atsigūlęs, lāpā pasiklōjęs, lapū užsiklōjęs Pnv. Kukūtis pažemūtis, sūkė lizdā tarp lāpū, sudėjo kiaušinį šimtatrįnį Pnv. *La. agurkis, guřkis* „Gurke“.

ISTORIJA. *Agurkų* Br. 4 Mos. 11,5 (Bz¹, 313 s. v. peponas) 1579–1590 m. Kad XVI amžiuje Lietuvoje jau sodinta *agurkų*, rodo ne tik tai Bretkūnas, bet ir LieM., kur 1521 m. dokumente (PIB XX 1523) skaitome: пять грядъ огурковъ. *Agurkų* vardą lietuviai drauge su latgaliečiais latviais (*agurks* „ogórek“ Kurm. 120) ir gudais (огурокъ „огурець“): Въ агуркахъ сяни нѣхта быу Добров. 522. Писар выпну с паукварты, агуркомъ закусиу и давай писаць Сержпут. 81) yra gavę iš lenkų. Vokiečių (dial.) *agurke* „Gurke“ esąs skolinys iš l. *ogurek* (ogórek). Lėnkai ir kiti slavėnai (rus. огурець, sirb. ūgorak) su agurkū gavę susipažinti per nežinomus tarpininkus iš vidurinių amžių graikų; plg. jų žodį ἀγγούρι(o)v „Wassermelone“.

agurkauti — ieškoti agurkų. *Iř Dziėsalio ař iř Viřkanasřtus agurkauc!* — agurkų skinti, vōgti Lp.

agurkėlis dem. v. agurkas. Jėigu ēglių (v. š. āglu) daūg yra *agurkėlių*, tai geri mėtai būs miėžių Pmp. (burtas). Pās močiūtė āgau, *agurkėlius* vālgiau J¹ 734².

Agurkinė (ar -ynė?) — Krekenavos par. vietos vardas (kur?).

agurkynė — vieta, kur auga daug agurkų. Aš papūolau pačion *agurkynėn* Šmn.

agurkinis (ir r. agurkinis Ds.) — ogórczany, ogórkowy M, L¹. *Agurkinė* rėčkā Ds.

agurkiškas, -ka — gurken- oder kurbisartig; Adv. *agurkiškai* K. Agurkiška nōsis.

Agurkiškė — 1) Veiverių, 2) Tamošbūdžio (Vo 258) val. kaimai.

agurkias Kv., Grz., Škn. v. agurkas. Kaip gyvā gimusi dār nebuvaū vālgiusi *agurklių* su medumi J s. v. gývas.

Agurkas / priedo yra gavęs iš *gurklio*. Taip bent yra man paaiškinęs Jauniaus nabāštikas.

agurklė (gal -uř- š?) — огуречникъ, borrago officinalis (bot.) Mt. (P).

agurkuotas — kuriame yra ar buvo agurkų. Agurkuotas iřdas Dvd.

agurotis Mt (I) — дыня, cucumis melo (bot.). Vardas — dirbtinis, L. Ivinskio pramanytas.

Agūžė dem. v. Agotā — ein Mädchenname, häufig um Ragnit N, K. Agūlė, -tė žmB.

ahà Vd., ŽmB. (ir kartais ahāl Kv., «ubi h est spirans laryngalis 'tönend'» Jn.) — jè, nùje Kv., LB 260²⁵, 175²⁷, 176²⁸: āhà), Bs⁷ 247², Bs⁴ 89⁹ (Siaulių aps.), patvirtinamasis žodelis, rus. да. Jiè dabai pasimislijo: Ahà, tai dėl to neft, kàd mēs visi trys užsisėdom, tūrim tik po vieną užsisėsť Sch 191¹¹.

ETIM. Del garso h, kurio lietuviai paprastai visai nē neištaria, patvirtinamasis jaustukas (inter-jectio) turi kilimo būti svetimas. Jis yra gudiškas: ará (междом. подтверждающее) — да, такъ Носов. = ukrain. ará — а! вотъ какъ. Гринченко словарь I 3, ará — да. Труды Моск. диалектол. Ком. II 87 (Дорогобуж. у. Смол. губ.), ahà — tak J. Czeczot Piosnki 70 (nowogr. pow. Miń. губ.).

Kvėdarniškių žemaičių „hā 'heus', ubi, est spiritus lenis (= arab. hamza, h spiritus asper) Jn irgi turi būti gudiškas žodis. — Kitių lietuvių aà bus kilęs irgi iš ahà.

1. **ai** (ir aī K, Jn.) — ach! Σ, oj, ach! M, L¹, J, ach wehe! R, 1) vor dem Vocativ in der Anrede, besonders in der Poesie, entsprechend etwa dem Griechischen ᾠ, 2) Ausruf des Schmerzes, der Klage N. Aī man (ištaria kaipo vieną žodį Jn.: aī mán) — wehe mir (wird dann auch, mit Verlust der Bedeutung des Pronomen mán, als eine einfache Interjektion behandelt N) K. aī, kàd sòpal Ds., Š. aī, skaūda J. aī, bėdà! J. aī pūlsī, aī gausī J. Aī mānas Dievè! N. Ai, māns Dievėli!.. manė... paviliōjo J³ 613³. Jis neī aī nesākė K² I 46. Šis plākamas nē aī nepasākė, ō palėistas sàvo dārbą dirbo v⁹ 56. Mōmule, aī mōmule, eīk šenai (šēnai = v. š. šīnai!) Lp. Tėvai (v. š. tėvu), aī tėvai! eīk pietuif! Lp. Ai jōmsl.. visos jau pakačīui išgaīšo D³ 3. La. aī, ai = gr. αἰ, vok. ei: suom. ai!

2. **ai** dial. iš jėi (per pereiginį laipsnį *ēi) — если, wenn. aī neišpūolė, tai rāsīm Kē.

-aī particula emphatica postpositiva Bg¹ 43, Bg⁶ 18: tas-aī, an(a)s-aī, r. a. baltas-aī „baltasis“, ž. sākai „sako“ < *sāka + ai. La. tad-aī „tik pat, i tad vėl“ BW. 17951,1; 25436,10 var. Pastūrdėlis -aī begu nėra tik rodomasis įvardis ieur. *oī, iš kur skr. ay-ām „šitas“?

ai-ai-ai! (ištaria: aīaīaī Ds.) — ai, ach! Ai-ai-ai, kaip negražū! Š.

Aibāriškiai (Ai- dial. iš ei-) — Эйборишки — Radviliškio (Siaulių aps.) par. sodžius V⁵ II 4.

aiβė (v. š. oībā Kp.) — Unmenge, уйма, тьма, большое множество Bg¹ 85, Kp., Prn. aiβė paūkščīų Ds., Kp., Vžns. Klūonuose kokiā aiβė peliū! Op. aiβės Palangojė žuviēs, bēt visos mėnkės! s. Svieto daugybė būvo, ō labiāusia žydy, kuriē aiβēm(is) sus(i)dārė vaikštīnėjo Ba² 70³² (Žb.).

ETIM.: eīti, jei aiβės senėlesnė reikšmė būtų buvusi eilā, eilė „Reihe“. Plg. dar žodį aīmė.

aibis, -bio v. aiβė — čma, gwar, tłum M. J. Stasiukaitis rašo (1923 IX 8), kad aiβi saką Pagirio par. (išlauzuose).

Aibokas — Surviliškio par. pavardė.

aibumas — das Wässern B. Aibumas burnōj — das Wässern im Munde B (M; bei Ragnit unbekannt N).

ETIM.: sva. aīpar „acerbus, amarus“ Fick III⁴ 3 s. v. aibra.

Aibutis (ai- gali būti kilęs ir iš ei-) — Svenčionių apskrities ežero vardas SG VIII 532.

Aibutōnys, -oniū (v. š. -tōņē; Pž. ištaria Jėbu-tōņē) — Эйбутаны, Rozalimo par. sodžius.

aičiojimas — planctus D¹, jėczenie P, Wehklage G. Bajsus tinaj buwa nupūlis Križokū, aīčiojīmaj, dejawīmaj su nugastīu paskyda wisami kraszti, kur wen krikscionys gywena D¹³ 611.

Aičiōnys (ai- gali būti ir iš ei-) — Skapiškio par. sodžiaus vardas.

aičioti — охать J, Š, ŽmB., Trk., jėczyć D², wehklagen G. Čiā tpsaū nelaiminga ir aičioju (aītioju V) Mit. III 106 (= Vo¹ 238⁴³). Kā či dābar aičioji? Pnv¹ Urvė palfegēs gūli, skaumū aičioja Jb² 31. Visvaīdis antrāpus Dauguvōs veiz(d)ėdamas ī gaisrā sàvo pilies aičiojo D¹³ 220. Kālnas, ūdrōtas būdamas, didelīai aičiojo PP 55⁵. Woz gilmiej pakalnes aj aj steniedamas ir ajtiōdamas capt atsikielau V⁷ 31²⁰. musū Dījwaj netōr ajtiōti, bēt jouktījs D⁵ 176¹⁵. Kāip tiktai jaunōji pamātė svečiūs ī kiēmā ijōjant pradėjo aičioti (ajtioti V) ir mīau mīau mīauzgēti V⁷ 66²².

ETIM.: *ai-ti „vae tibi!“ sakyti. Plg. aīman „vae mihī“ || aīmanuōti.

aič-varas G, J, JJ 40, Bsg., Mk¹ 6, Rm., Sml., Šd. (K 210b) v. aīt(i)varas. aičvaras, kai pilnas, mėlynas, ō kai dýkas, šviesūs smeīga (lėkia) J. Seniaū, sāko, kiti žmōnės turėdavę aičvarus, kuriē arklīams āvižas vōgdavę Dvd. aičvarā tik sū kačėrga tegalėdavę užmūšti Dvd.

1. **aidā** (g.; plg. rus. айда, айда — понудительный окрик, повелительное: иди, идемъ, пошолъ!) interj. Čiulkinį grūda, žiūrėkit — aidā, aidā!... Ž¹ 149. Užsėdēs aīt žirgėlio — aidā, aidā! NS 699 (Ppl.). La. aidu „heisa“

2. **aidā** — эхо, Wiederhall. Gyvėn bē kūno, kaiβ bē liežūvio, niēks jī (jō Ds.) nemātō, bēt kōžnas gīrdi. — Aidā (Echo) Ož¹ 19.

aidamākas (sv.) — kvaišas, neišmanėlis Všk., netikės žmogus, kuris visur plaunasi, visur lenda Pp. Palāuk tō ādamakę, āš tū parūoatšo puō pėivas gaīnytē Mzk. Anōks čiā výras, tik aidamākas (v. š. āi-damāks Trk.) — išdýkēs, pasilėidēs.

aidamōkas (l.-g.) — hajdamak Ož² 181, žebrokas, tvirtas ubagas, kuris gali gerai įeiti, su armonika Kn¹.

aidas Js. — Echo, Wiederschall (bei Ragnit unbekannt N) B, R (M), шумъ, эхо Js., отголосокъ, эхо VI. (J). Vaikāi aidā kēlia Js. Gīrioj atsiliēpia aidas A 1884, 306. Gyvėna

bė kūno, kalba bė liežuvio, nėvienas (niėkas jė Jrg. 1098) nemāto, bėt visi (kiekvienas Jrg.) girdi. — *āidas* S.

aidėti, āida, -dėjo Sv., Vėk., **āidėti** Js. (**ēidēt** Nm.) — гудѣть, звучать, звенѣть, widerhallen; шумѣть. Skaĩba *āida* (J³ 842₁₉) jės alasužėlis, kaip auksėlio varpėlis J³ 217₄, J⁴ 180₆. Skaĩba *āida* padkavėlės (pentinėliai J³ 842₁₉) pō žirgėlio kojužėlėms (kojužėlių J³ 842₁₉) J³ 810₁₂. Kād ėjaũ pėř dvāra, pėř misingės tiltėli, ūi, skaĩba *āida* āukso pentinai priė jũkto ėbatėlių J⁴ 19₈. O kaip važiāvom pėř močiūtės laũka, skaĩba *āida* (plg. dar J⁴ 494₁, 515₂) jutrynėlės, auksėlio raktėliai J⁴ 925₆. Giriā nėt *āida* (taĩp vėrai tē rėkė) Js. Vaĩkai, *neāidėkit!* Js.

Aidikonis, -niės, -onį (Ai- gali bũti ir iė ei-) — Antasavos, Panevėzio par. pavardė.

āidymas — хлопанье, Getōse K.

aidinti — kirinti, ėrzinti, reizen Bz.¹ 269. *Aidino* žmōnes — pėrkalbėjo puĩka Br. Marc. 15,11. Jėi tavė *aidin* (kibin, rāgin) pōnas prỹš (ž.) manė Br. 1 Sam. 26,19.

ETIM.: s. ysl. *eitr* „Raserei, bitterer Sinn“ Bz. BB XXVII 172.

aidiė (g., l. *hajdy-ži!*) ĩ miėka! „пошли!“ Bs⁴ 122₁₂ (Vi.).

āidyti, -do, -dė — widerschallen M (N), ein Echo geben (veralt.) K¹. *āidė* šilas nuō žāisliũ — der Wald hallte wider von den Spielen M (N).

āidyti, -do, -dė — 1) стучать, хлопать, Getōse machen K. Kām *āidai* duris! 2) laipioti, karstyti (v. š. *ōidyť* Sv.). Jōdo, *āido* kaip māžas vaĩkas pō tvorās, pō medžiũs. *Ne-āidyk* pō medžiũs Sv.

aidoti, -oja, -jo — 1) eiti āidui, garsui, ertönen G, D¹¹ I 348, II 364. Kuř žōdžiai tỹli, tenāĩ darbũ gaĩsas *aidoja* D¹³ 545. Gaĩsas... *aidojo* ĩr plėtės (sc. plito) ĩ visās pusė i. c. 572. Jō baĩsas nėvėltui *aidojo* pasāulėje i. c. 594. 2) mažā vaĩka supant lopšy liũliuoti „aida, aida, aidada“ Škn. (ar -uotĩ?).

Aidrĩgas (sv.?) — Upytės par. dvarponio pavardė.

Aidukai (v. š. ādukā) — Švėksnos val. soda.

aidukas (l.) — hajduk. **Aidũkas** — Dũksto, Kupiėskio, Linkmenų, Puėsaloto, Smilgių, Subaĩciaus, Vieėintų par. pavardė. Cf. Klv.² 7.

Aidũkiai — Эйдуки — Šakynos par. sodžiũs vė II 7.

Aidukỹnė — Pamargių kaimo pieva (Jevaravo val., Mrj. aps.). Aidukĩnė (o gal -jĩnė?) — Marcinkonių par. miėko vardas L. Gira.

Aidũkis (v. š. ād-) — Švėksnos val. pavardė.

Aidžiōnys, -džiōniũ — sodžiaus vardas (kur?) Jk.

aigara Als. (J) v. a'garas.

aĩgaras Sint. v. a'garas.

aĩgastis, -ties (dial. *ai-* iė *ei-*) J, Ds. v. eĩgastis.

Aigeniėskis (*ai-* gali bũti ir iė *ei-*) — Žiezmarių ap. sodžiũs.

Aigirdas (*ai-* dial. iė *ei-*) — Raguvėlės par. pavardė.

aĩgis (dial. *ai-* = *ei-*) — ходъ, Gang. Tikrās is kultũros *aĩgis* A. 1884,10 (Dr. J. Šliũpas.)

Aigỹs (*ai-* gali bũti iė *ei-*) — Raguvos par. pavardė.

aĩgystė Dsn. (*ai-* iė *ei-*) — походка, Gangart.

āikčioti, -ja, -jo — „tuokart, kad dantis sopa ar dyguliai remia žmogų, sakyti *ai*“ Pp. (Albas Gedaminas). Tamōėsius tik *āikčioja*, visas pabālo Vo¹ 219, (Aiėbė). Kō *āikčioji* lỹg bōba vaĩka penėdama! Škn.

āiklintis Vi. (J) — pieėciė siė.

aiklũs J¹, **aĩklũ** Mrk., Vi. (*ai-* iė *ei-*) — ходкий, быстрый, leicht gehend Š, kurs jeina, gali daug eiti Vi., kurs nenustovi vietoje, neramus Dkė. (A. Kirtiklis), „tai gyvulys, kuris neėda ant vietos, bet vis eina ir eina iėskadon“ Pp. (A. Gedaminas). *Aiklũs* arklỹs neraĩda žolės Dkė. Aė nustovėjau sāvō *aikliās* kojeles FM 6. Iėtempė bajōras mikliā kilpinėlė, idėjo *aĩklũ* drožtėli, kād nuėatų nužudytų krankluōtį kranklėli Š. *Iėjōjo bernėlis... šỹvo žirgėlio, aikloũs ristėlio, muėstravōcie* T 255, Nr. 110₁. Māno brolėlio šimtas žirgėlių, keturi šimtai *aikliũ* kojėlių i. c. 155, Nr. 3₆. Tėvũli... iĩmk... *aikliās* strielbelās i. c. 170, Nr. 45₇.

aiksėti, āiksi, aiksėjo (v. š. *ōiksi, aiksėť* Sv.), **āiksėti** Kn¹. — ахать, āičioti. Kō tũ ėiā *āiksėji?* — aĩt vaĩko uėriĩka, baũdžia Km. Kā(d) tũ *āiksėtum* pō ledũ kōjas pakĩėė! Rmė.

āikstis, -ties f. — paroksyzm, popad D² v. āikėtis.

aikstyti, -sto, -stė — sich sehnen nach etwas (N, K). Aikstau ko B.

aĩkė r. (*ai-* iė *ei-*) — eĩk šė. *Aĩkė* geriaĩ pās manėl Šjl., ŽmB.

Aĩkėčiai (*ai-* gali bũti ir iė *ei-*) — Эйские — Vilkijs val. vienasėdis.

aikėmė, āikėmė Dsn. = aikėė.

aikėtas — ұпас, karėtis Šv.

aikėė, āikėė (Bg.¹⁰ 122) r. — поляна (въ лѣсу); незанятое, пустое мѣсто (площадь) Jb.⁴, открытое мѣсто M, Š, polana L¹, lichte Stelle im Walde, offener Platz; propatulum Jn. Vienaĩ dide liaĩ miėkė, aĩt *aikėė* (r. k. *aikėėje*), netoli nuō viėėkelio stōvi trỹs krỹžiai Ba² 99₃₁ (Krnė.). Eĩna, iėėina viskas *aikėėn* (наружу) Jb.⁴ Iė tā dalỹkā kėlė, iėkėlė *aikėėn* (предали огласкѣ, сдѣлали общезвѣстнымъ) Jb.⁴. *Aikėėn* iėkilti — wynurzyć się L¹. Saulėlė ... ūogas ... iė po lapėlių *aikėėn* vadina

Ba² 433¹⁰². Jichweikite ię iļch Namų ant Dimities (aikichtena, ant aikshtes — Vorplatz oder Hofraum des Hauses Ls 553, Hof Bz.1 270) Br. 2 Reg. 11, 15. Palikti *aikštėjė* — оставить на виду, въ открытомъ мѣстѣ Š. Cf. 1. aikštūs.

Aikštė — Valmonių sodžiaus bala (Pušaloto par.).

aikštis, -ties f. — страсть J; szaf, kaprys Sint. *aikštis* užėjo (ž. antėjo) iř turėjo išsinorauti J.

aikštis, -tiės (aikštiės Dk⁸ 379⁴⁵) — toks oras (saurà, giedrà, Dürre, heiteres, schönes Wetter?). tokia aikštis Dk.⁸ 542b⁷. liëtys, aikštis, darganos ir ėadai Dk.⁸ 520⁴⁵.

aikštytis, -tijas, -jos ž. — galuotis, jáudytis, kultis шалить толкая другъ друга Šv., капризничать, Kaprizen zeigen, Launen haben Sint. Kõ jūs čià aikštijatės (kūliatės stūmodydamies)? Šv. Kõ aikštijys (ž.; a. būtų -jies)? — czego kaprYSISz się Sr. La. *aikštitiės*, -stuos „schreien, lärmern“ ME.

1. **aikštūs**, aikštų Dsn. — przestronny, obszerny, eben, weit, geräumig M, открытый. Nešniurkšk ĩ *aikščią* viėtą TS.¹ 73 (Vš.). *Aikščioj* vietoj Kp.

2. **aikštūs**, aikštų (ai- gali būti ir iš ei-) — „tai žmogus, kuris toli gali pėsčias vaikščioti“ (A. Gedaminas). *Aikštūs* arklỹs — kuriám neį botągo nerėikia, kuris mōsterėjus botagų tuōj bėga kiek gāli, bijo botągo, nerambūs (priešingai) Lp. Neį vīeno *aikštaūs* árkljo neturėjau savo gyvenime Lp. *Aikščios* tėvo kumėlės Lp. *Aikštūs* arklỹs keliōnėje greičiau pailsta neį rambūs Lp.

aiktais (Aįgtąs J) — áitais, niėkais, padaukais, wniwecz. Jō bitys *aiktais* išėjo. Visà jōsios naudà *aiktais* (= áitais Av.) išėjo.

áiktelėti Vikm., Všk., áiktelti Dkš., áikterėti Kn¹, áikterti lšl. — ахнуть, staiga ái riktelti. *áiktelėjo* iř nutilo, tur būt, negyvaį nudūrė, užmūšo Škn.

† **aikūs** — óxóς Bs. (A 1885, 109). Pramanytinis žodis, kuriuo Bs nori įrodyti, kad graikų garsai ω lietuvių kalboje gali atliepti ir dvibalsis *ai*.

aikvójimas dial. v. eikvójimas — трата, мотаніе, Verschwendung Š.

aikvóti r. (ir áikvoti Krt.) dial. iš eikvóti — тратить, мотать, расточать, verschwenden Š, verderben, vernichten G. *Aikvók*, aikvók tėvo pàlikta tuřta, žiūrėsime ař ilgám pakąs Š. Pinigus *aikvóti* — lėisti, mėtyti Ds., Rm.

aikvótojas dial. v. eikvótojas — расточитель, мотъ, Verschwender Š.

ailà, ós, ailą ž. — 1) рядъ, очередь Kv (Bg¹ 81, 85, Bg⁶ 32), Gr. Stók ĩ *ailą* (v. š. āla) Lkv. Vienō *ailō* stóvi visi karėiviai J. Lašinių páltys *ailōms* sukabintos svirnė kýbojo Gm 52. Linūs skleĩsk *ailom̃s* ařt pīevos, ařt kraikōs J. 2) zmiana odzienia, garnitur J. Vieną *ailą* drabūžių (parėdų J) tūri pāsisiūvēs. Anà žadėjo mán dvi *aili* drabūžių dúoti J.

Kvėdarniškių žemaičių *ailà* (v. š. ā/ā) gali būti kilusi ir iš senėsenės lyties *eilā*. Taip manyti verčia jų šnektos lyties *nuādam̃s* Ba² 323⁶, „nu-eidamas“, *banā-āš* 323²⁸, „bene-eiš“; plg. dar: *āsař* Ba³ 319³⁴, „esate“, *asū* 320⁵, „esu“. La. r. *aila* BW. 24840, 4 ir *aile* „eilė“ drauge su norvegų žodžiu *eil* (iš germ. prolytės *ailō* Fick III⁴ 27) „längliche Furche, Rinne“ rodo, kad ž. *ailà* gali būti kilusi ir ne iš *eilōs*. Vadinasi, *ailà* galėtų būti vedama ne tik iš ieur. prolytės *eilā* (ž. eilā: la iela), bet ir iš *ořlā* (la. *āila*, norv. *eil*).

ailā-daris, -rė dial. v. eilādaris — porządkujący J.

ailė — Pricke, eine Art Stange zur Stütze des Netzes Bz.² 95, Ls. 275. La. *aile*, *ailis* „persėdos, tinklo žalga“ || ž. *ailis* „kuoka, clava“, *selektis* „arklo iena, Femerstange am Pflug“ Bg⁵ LXVI 237: la. *aīre* „alvytė“. Ėst. *ael* „ein 4 Fuss langes Seitenholz am Netze, um es ausgebreitet zu halten“ yra aistiškos kilmės skolinys.

ailė, ailę (ai- galėtų būti ir iš ei-) — eilė, рядъ, очередь. Pirmaghi *aile* ichita yra Br² 90⁸. Schitōie *aileie*... Angelai tris daiktus veik l. c. 90⁹. Schoie pirmoie *Aileie* Angelai košna ūmogu moka, idant newienas neušmiršchtu ichos malones l. c. 90¹⁷. Schicze Angelai, kaip pirmoje *aileie*, tris daiktus veik l. c. 91¹¹. nu mes iļch ichos [Euan]gelios ailemis paweiřdekim Br¹ 219²⁰. *Ailā* (r. k. eilė) *mólkā sugfūvo* Kp. (V. Kavo-liūnas). *Npšėpořka māšeno kōř ailēm* (l kietas) *sėj* Dvd.

Greta su *ailējė* Bretkūnas yra sakęs ir *ailiojė*: Kaczei trumpa ir gieme Angelu, ir tris tikta! ira toie ailes, tacziau daug, o ipatei tris daiktai košnoi *ailioje* uřliailaika. Angelai košnoi *ailioie* meldėli (3 praes.), mokin ir prarakauia alba praneich didzus daiktus Br² 90. Tiedvi vietininko (loc. s.) lyti rodo, kad Bretkūno šnektose kamienai -ē buvo jau pradėję miřti su kamienais -jā (dviasia, giriā, mārios). La. *aile*, *aīla* „eilė“ ME.

ailiā, -ōs, ailią r. (v. š. *aīl* Dvd.) dial. v. eiliā, — рядъ, очередь, Reihe Dsn., Kp., Lp., Lnmk., Mrj., O¹ 33, Vd. Atařs iř táu *ailiā* Ds. Iřkit šiaudus *ailiōs* Ds. Pirmōs *ailiōs* siłkės negārdžios Kp. *dvē aīřos žmōnu būva prė spavednīčos* Dvd.

ailinis dial. v. eilinis — рядовой, szeregowy. *Ailinis* karėivis J. Vaikā seřga *ailinēm(is)* Ds.

ailiōti, -ōja, -jo dial. v. eiliōti — dėti eilėmis Ds., Lp. Pėdus *ailiōjam*.

ailis, -io — 1) kuoka, дубина (палка), clava (Bg¹ 81, 85, 100, Bg⁵ LXVI 237, Bg⁶ 31). Pa-iřsiu āš táu āilį iř dúosiu peř (ž. pař) stāibį Kv. 2) podwoje drzewi M.

ETIM.: = la. *ailis* „eine Stange unter einem Heuhaufen“ || lie. *selek(š)tis* „arklo iena, Femerstange am Pflug“ : la. *aīre* „alvytė, žalga“ : č. *oje* „vařras, Steuerruder“ E. Lidén Stud. 63.

ailuoti dial. v. eiluoti — dėti eilėmis. *Ailúo(ja)* linūs Tv., Vrnj. Pėdus štalpniai *ailúok* J. óbuclūs sū pelařs *ailúok* žiėmai (ařt žiė-mōs J).

ailuotis dial. v. eiluotis — iš eilės, paeiliu dirbti, robić po koleji J. Gaspadoriui reikia *ailuotis*, t. y. iš eilės dirbti visus dárbus.

Ail-upis (ar Ailupys? *Ai-* gali būti iš *ei-*) — Ajtupa — lewy dopływ rz. Wilii (= Neris, Neriės), uchodzi poniżej Bujwizd sq I 24, XIII 471 (Konst hr. Tyszkiewicz Wilija i jej brzegi 281).

ailus — scharf, ätzend Mit. I 386 (Ls 468). Dr. J. Šliūpas sakosi tą žodį esąs girdėjęs iš dusetiškių. Man tai išgirsti dar nėra tekę.

aimán (š. r. a. aimán), **ái man** (ž. aĩman Kv. Bg. I 74)! — niestety! Σ, wehe! N, увы, горе мнѣ J (Pšl.), Š. — Aimán tōs dienōs — wehe des Tages N. Šiēmet už linūs brangiū gáu-sime. — Aimán (bene gauk)! Sv.

áimana — оханье; горе, отъствие, Aechzen, Weherufen; Jammer, Elend Š. Pasipylė klebōno ilgà širdiēs áimana dėl kunigū varžymo VŠ I 199. Bevėlijo dabať skurdžiausius pasiskundimūs, gailingiáusias *áimanas*, aštriáusius išmėtinėjimus iš prikáišojimus, — bėt tik ne tą kápo tylą I. c. 25. ámžinas *áimana* — vis aimanuojas žmogūs žmB. La. *aĩmanas* pl. „Jammerge-schrei, Wehklage“.

áimanas — biada (vae) Σ v. áimana. *Aimanas*, tieg, kuriē anksti kėliatės PS II 88. Krito aĩt jū ligos, netuťtas, neramūmas, báimė iš kiti visókíe *aimanaĩ* Ba. Skaűsmáis širdis miťta, *aimanaĩs* valyvà Ba² 424⁷.

aimanávimas — lament L¹ v. áimana. Čià vienu *aimanávimu* niēko nepadarýsi.

Aimañčiai — Tytuvėnų par. sodà.

áimanęs (áimaneš Dk.³ 381³⁶) — увы мнѣ, vae mihi = **ái manęs!** Dwasia tieľs... meľt' ir wilt' ne gáli: kaip' tos pakľidulios Dwáľios: kurių áimaneš, teip' nų išejo daug' ant' paľauľo Dk.³ 232¹³ (Dk.² 307²²).

áimanoti Kn.¹ v. aimanuoti.

Aimantaĩ — Эймонты (dial. *ai-* iš *ei-*) — Eržvilko par. káima.

aimanuoti Pnv.¹ — aimán (oĩmot) šaukti, оїмóу wehklagen, jammern, горевать, biadować J, L¹, M, Š, N (K). Jis vis siaűbdamos *aimanuója* (dejúoja) J (Pšl.) Dejúoja svainiũkas (martėlė NS 708), *aimanuója* NS 651 (Brž.), 708 (Ppl.). Gáľvą šukúoja ir *aimanuója*: nēr mán motūtės NS 1151 (Vb.). Sigūtė taĩp ráuda, taĩp *aimanuója*, kád ródos širdis plýšta Vo² 132⁸ (Mrj.). *Aimanuója* motynýtė, kád jōs juodà dukterýtė Pnd. Nors ir guĩbas jĩ kamúoja, bėt tuōm ne teĩp *aimanuója* Vo¹ 208⁴⁵ (Lnkm.). Karaliűnas nuėjęs vėľ vėľkia *aimanuója* apkabĩnas árkluiui sprándą MPs. Ligónis vis viduriaĩs *aimanávō* Jb.³ 13 (Šjl., Rd.). Jōnas jókia madà nesutiko iš *aimanávō* pabėgusios pačios MPs. Viena neláimė prispáustam nepridera vėľkti iš *aimanuoti* S. Kaĩ bažnýčiai reĩkia dúoti, taĩ jűs mókat *aimanuoti* Vo¹ 207¹³ (Lnkm.).

Širvydo Aymanoiu Σ „biadam“ gali būti skaitomas ir kaip *aimanuója*, nes jo rašyboje o kartais atstoja dvibalsį uo. Kuršaičio ir Neselmano *aimanóti* gali ir ne būti latvių žodžio *aimanāt* „wehklagen“ lygmuo, nes jų o gali būti = uo.

áimata Sr. (Š rašo áimatas) — шалость, проказа, mutwilliger Streich. Žmōnes iš kũnigus ap-gaudinėdama, visókíų jĩ *áimatų* pridirbo.

áimatninkas, -kė — чудакъ, dziwak J, kas áimatojasi.

áimatotis, -ojas, -jos — dziwaczić się Sr.

aimė dial. v. eimė — пойдемъ, wollen wir gehen, eamus LB (Gr. d. № 101⁹, 13; Gr. ps.) 184⁷, 189⁴, 194³³, 230²², 236³² Oz² 211⁸.

áimė — áibė, multitudo Rd., тьма, безчисленное множество Mk¹ 8, zahllose Menge G (Mk) = Ls 275. Aimė paűkščių, *áimė* pelių Rd.

aimėsnis (-ėsnis š. r. a., ž., kur e pusilgis) — vor-trefflicher B, geresnis, mandagesnis, besser R II 66 (M, N, K). buwo aimeineis Dk.³ 593¹⁰. Tvirtėsnĩ iš *aimėsnĩ* būvo nekaipō kitĩ jaunikáičiai SH 60. *Aimėsnĩ* čėsai — trűbselige Zeiten B (N).

ai·miaus — labiaűs, nache, mehr, noch mehr (plg. G). áimeus arba ľabiėus Dk.³ 384³⁸. Ių bažnícziá ne eĩť nauia: bet' lenėuľia, ir áimeus¹) anóii kurią W. Chriľtus fundawóio Dk.² 120³⁶.

¹) Daukša spaudos klaidų sąrašė áimieus vietoje liepia skaityti ľáimieus. Tai rodo, kad Daukšos postilė yra ne vieno, bet kelių žmonių vertimas. Draugo vertėjo áimieus būta Daukšai nepažįstamo žodžio.

Ai·miaus priegaidė nežinoma. Tą žodį Daukšos draugas galėjo ištarti *áimiaus* (cf. áimė) arba *ai·miaus*. Šiandien mes abidvi lyti beištartumime *aimiaűs*. Daukšos ai·miaus rodo, kad pagrindinis būd-vardis XVI amžiaus rytiečių šnektose yra buvęs оцѣтовъ, t. y. *ai·mus*, kas gali būti skaitomas kaip *áimus* (áimi f.) ir *áimus* (áimi f., áimios gen. s.).

aimonas (sv.; cf. l. *haman*) — velnias. *Ai-monas* ĩ pėklą žmōgų nujójo Sml.

Aimuliškis — Эймулишки (Ai- dial. = ei-) — Smilgių par. sodžius.

aimumas velinų Dk — ? G.

aimus — 1) piėknej postaci, mōwi się tylko o człowieku SH 73 (schöne Gestalt, Form habend BB III 62, Ls 429). Būvo Juozapas *aimus* iš gražaűs vėido SH 16. 2) умь-ренный, mässig Š. A... buwo ...stropűs, kan-trűs, dosnus ir aimus newen giwenimĩ, bet ir mĩtimĩ D¹⁰ 56¹⁰.

ETIM.: *áimė* „áibė, daugybė“ II *eĩti*, la. *iēť* arba *iēť* „gehen“.

Aimutiškė (Ai- iš ei-) — Эймутишки — Se-redžiaus par. dvarelis.

ainė (neol.) — потомокъ (женскій).

ainybė (-ybė ir -ystė) — potomność, potom-stwo L¹. Ligi tolimų ainybės laikų — w potomne czasy L¹.

Ainikiaĩ (ai- iš ei-) — Эйники — Kelmės par. dvaras.

Aininga — pasakų panaitė Bs¹ 32.

ainiolas J⁵ 25, Als. (M. Barkus) — āniolas. Dem. ainiolelis (ž. — ēlis Als.) J⁵ 1507¹⁹.

ainis, -nio (neol.) — потомок (L¹ rašo *ainys* — potomek). Šį žodį turime iš dr. J. Bs: *a'nei*, aisiulei — posteritas, Nachkommenschaft, potomstwo A 1885,382. *Ainī* Basanavičiui bus pagimdęs Bretkūno at-ainis „atėiva, Fremdling“ Bz¹ 273.

Ainōriai (*Ai-* iš *ei-*) — 1) Pāpilio par. sodžius ir dvaras, 2) Nemunaicio par. sodžius.

Ainōris (*-rīs* Kp.; *ai-* iš *ei-*) — Эйнаръ — Kupiškio, Papilio par. pavardė. Iš *Ainōris* būtų pūnas nelabai pagirtas Krs. d. Cf. Кацъ Айнар-овичъ, бояринъ Немонойтскій Любавскій Лит.-рус. сеймъ 437.

Ainōšius SA 390 arba Einōšius SA 381.

ainūoti — wymawiać *ai* zamiast *ā* J. Jis *ainūoja*, tai yra kalba „vaikai“, o ne „vākā“.

āipinti — 1) баловать, piešcić, duoti saldumynų. Močiute mąno ... aīt kō manē auginaī, aīt kō manē *āipinaī*? J⁵ 699⁵. Motynėlė mūs augino aīt savo rankėlių, motynėlė mūs *āipino* aīt savo kelėlių J⁵ 223. Augin tėvėlis dū sūnytėliū... jis augindamas iř *āipindamas* abiem sodino pō vỹkšniū sōdā J⁵ 802². *Rēiks dō kēi-kadū maduīm pa-ōipīt, tēi dō labjōū priprās vėikas* Kp. *Kōm ōipīni vėikus?* Kp. 2) Refl. — баловаться, нѣжиться, piešcić się J(VI.). Vaikas *āipinas* — lėpinas, išdỹksta J. Pās matē āugau, pās sēnā āipinaus J⁴ 1018¹.

aipti, -pstā, -po — баловаться, swawolić J.

Āiptų (g.) žėmė vd. — g. Āgipt (Ājipt), Египетъ.

airai dial. sutrumpėję iš lyties *ajeraī*. Pėivos(e), paliūnėm(is) *airai* žaliūoja, vėjo papūsti ūžia, lingūoja Ba² 431²³.

airė — irklas, vairs Bg¹⁰ 126, o ne „būrės“ — žagiel, напысь M.

ETIM. = *la. āire, airis* „Ruder = Stange“ || ž. *ailis* „kuoka, lazda“ Bg⁵ LXVI 237. Miežinio žodis gali būti ir skolinys iš latvių kalbos. Germanai vairą, irklą vadina vardu *airō* (s. ysl., s. ang. *ār*, ang. *oar* „Ruder“ IF XVIII 250, Lidén Stud. 65), iš kur esąs kilęs sōmiškasis irklo vardas (suom. *airo*, est *aer*). Kadangi pagrindinė *āirės* reikšmė yra ne irklas, bet „kartis“, „žalga“, „alvytė“, tai *āirė* gali būti ir ne skolinys iš germanų kalbos (per sōmus?). Vairo indoeuropiečiai galėjo nepažinti. Kad jie ir karties (žalgōs) būtų nepažinę, tuo ne-norėčiau tikėti.

E. Lidén'as (Stud. zur ai. und vgl. Sprachgeschichte 60 - 65, Bg¹ 89) randa, kad senovės lietuviai *ienai* turėję dar ir kitą vardą — **āisa* (**iesā*), kurį iki šiai dienai teišlaikę sōmai ir mardviai: suom., vad. *aisa*, est. *aīs*, veps. *aīs*, mdE. *ažeja*, *ažia*, mdM. *ažia* „iena, Femerstange“. Cf. slov. *oje*, gen. *ojese* „iena“, gr. *οἰγιον*, *οἰαζ* „irklas“, skr. *īṣā* „iena“.

Airė — 1594 m. Ojpa S — Šiluvōs (Šidlavo) par. upelis Vē. 158.

1599 m. Aerp s yra atsiradusi iš **Āip*; cf. вѣтер iš вѣтръ. Todel Aerp neturi nieko bendro su *ājeru* G¹ 8 s. v. Ager.

Airijā, -ijos — airių (ynių) žėmė, Irland.

Airmas (*ai-* dial. iš *ei-*) — pavardė. Айримъ XVI amž. D, Юшко Ойрым-овичъ 1528 m. Vidūklės val. J. B. Opis. pow. Ross. 179.

Airiōgala v. Ariōgala (dial. Ar- iš Er-) — Эйпарола — miestelis tarp Raseinių ir Kauno.

XVI amžiaus šaltiniai vadina Ойракгола, Орякгола: ойра- iš оря (= lie. *ariō-*) epentezės keliu. XIV amžiuje *Ariōgala* dar tebebuvo vadinama *Eriōgala* (Eragelen, Erogeln Sc., LT II 32).

Kad kai kurie lietuviai *Ariōgalos* vietoje šiandien ištaria *Airiōgala*, tai tam kalta mūsų valščiaus rāštinė (Эйпарола) ir klebonija, kuri neseniai te-nustojo lenkiškai kalbėjusi.

1. **āiris** (sv.) — ūris, Airijos (Yrijos) gyventojas, Irlānder.

2. **āiris** (ajris „ajer, tatarek“ Δ) Kp., Skp. v. ājeras.

āisčiai — lietuvių, latvių ir prūsų protėviai, kuriuos Vokios kalbiniškai paprastai vadina „baltai“ (Balten), Vorfahren der Litauer, Letten und Preussen. Pirmas apie *āisčius* (Aestiorum gentes) ima kalbėti Tacitas (98 m. po Kr.).

ETIM. Drauge su K. Jauniumi aš *āisčio* (nom. s. *āistis*, nom. pl. *āisčiai*) vardą kildinu iš tos-pat šaknies, iš kurios kilę yra *la. ištnieki* „tikrieji gimnaičiai, Blutsverwandten“ BW 8489, 27430: *la. išta* mātė BW 145; 996,1 (: oppos. *sveša* mātė) „tikra motyna“ Bg. LXX 252, *sl. ista* „tikras“. Taigi, *āisčiai*, jei jų vardo kilmė būtų maniškė, būtų „tikrieji“, „ближние“, „krewni“, „Verwandten“.

Aisė — Veivirženų par. upė Vē. I 54, Priekulės par. upė Klv.² 68 (XIV amž. *Ayse* Sc. II 667, 1595 m. *Eisse*.)

Aisėnai — 1) Ойсыны — Veivirženų par. soda Vē. I 54, Jn., 2) Priekulės par. dvaras Klv.² 26.

Aiseta (v. š. Aisatā, Aisatū āžeras) — Labanoro (Kuktiškių) apylinkės ežeras, kurį XVI amžiaus šaltinis vadina Ойсета (drauge su ežerais Мальгасто, Водино, Богдысь, Ешедынись. Опись VI 86). Rytiečių šnektose *Ais-* gali būti kilęs iš senėlesnio *Eis-* (rusai tą ežerą vadina Эйсета).

āisiai adv. v. aisūs — rzewnie Σ. Tavo pany-tėlė augštājām svirnėly, užsirėmus aīt kra-itėlio, *āisiai* gailiai vėkia NS. 357⁴ (Ppl.). Tė mąno dukrėlė, atsisėdus ūž stalėlio, *āisiai* gailiai vėkia NS 368¹⁶ (plg. 1055⁴). Tavo vainikėlis, tavo žaliuonėlis, nūjemamas nuō galvėlės *āisiai* gailiai vėkė NS 544 (Brž.).

aislūs, aīslų dial. v. eislūs — mėgstas eiti, geras eiti. *Aislī* kārvē, kuri vis eina iř eina Rdd.

Aismarės (iš senėlesnės lyties *āist-marės* „āisčių mārios“ Bg.¹⁰ 237, 256) — das Frische Haff (Other und Wulfstan, zwei Seefahrer unter Alfred dem Grossen, nennen das Frische Haff das Estmeer, also: das Meer der Aestier N).

aismenioti (v. š. *ōismeñōt* Sl.) — охать, गरे-вать, jammern; ne labai aimanuoti (žodžiais) Š.

aismenūoti (v. š. *aismanūot* Šmn.) v. aismeni-
nieti. Kõ tū *aismenūoji*?

Aistā, ūs, Aistā (*ai-* gali būtī ir iš *ei-*) — Raūsvēs
intakas, kuris teka per Ožkabalių pievas ir
pro Bartininkus Bs.

aistas (rus. аистъ) Mk. — Storch (ajstas za
Kownem K 151 a).

aistē. aistie, arba deja (interjectio) D¹⁷ 7.

āisterējimas — staigus sušukimas ai D¹⁷ 9.

āistis, -ščio v. āisčiai.

āistiškas — айстийскій (балтийскій), aistisch
(baltisch). Lietuvių, latvių ir prūsų kalbās
lingvistos (kalbiniškai) vadina *āistiškomis*.
āistiškųjų kalbų lyginamoji gramatika rōdo,
kād, bē lietuvių, latvių ir prūsų, *āistiškai*
kalbēta dār ir kitų tautėlių, būtent: kušių,
sėlių, žiemgėlių ir jotvingų.

Aistiškiai — i. Ejsciszki — Vaitkabilių val.
(Gražiškių par.) kaimas (prie *Aistōs* upės).

aistra Als. — aiktis, ūpas, strast, strastnost,
Leidenschaft J, afekt, namiētnošć, pasja, zapal
L¹. Jām užėjo (ž. antėjo) *aistra*.

aistrai (vok.) — aūstrai, Oesterreicher. Mūdu
jójau (jójova) ī *aistrų* žemę J³ 1159.

aistrai adv. v. aistrus — namiētnie L¹.

ai'stryti, -rija, -jo — degti aistra, mieć namiē-
nošć J.

aistrūmas J — strastnost, Leidenschaftlichkeit.

aistrus — страстный, leidenschaftlich J, namiē-
tny L¹.

ETIM.: skr. *ēṣatī* „ieško“, *ēṣā-h* „geismas“

|| lie. *ieškau* „suche“: gr. *οἶστρος* „siustas; sparva“
Fick KZ XLIII 136, v. Osten-Sacken IF XXIII 376.

aisūoti — aisum balsu šaukti; kūvėkčioti, rufen
(vom klagenden Rufen der Eule) Š. *Aisūoja*
(Ayluota Σ — spaudos klaida) pelėda, apuokas —
huczy sowa Σ 72.

aisūs — rzewny Σ, kartus, gailus Š, bitter,
dann auch traurig, kläglich N (K, Ls. 597).

ETIM.: la. *aisu aisit* „dantis iššiēpti, oscalkiti
zuby“. „Kartumą“ lietuviai veda nuo *kirtimo*, o
vokiečiai (bitter) nuo kandimo (*beissen*). Taigi,
šaknies *eis-*, iš kurios turime *aīsu*, pagrindinė
reikšmė galėjo būti „atskirti = atskelti || atkirsti“.

Aišiškės, -kių (*Aī-* iš *ei-*) — Эйшишки —
Vilniaus žemės miestelis.

aiškėsnis, -nė — deutlicher N.

aiškėti, -ėja (ir *aīški*), **-ėjo** — яснѣть, стано-
виться яснымъ, klar, deutlich werden Š.
Šiañdie jau nebevienā mūsų senovės tam-
sumā kai-kām prādeda *aiškėti*.

aiškiai adv. v. aiškus — jasno Σ, deutlich,
ausdrücklich, klärllich, vernehmlich, verständ-
lich R, wyraznie, jasno, jawnie M, J. Kal-
bėk *aiškiai* K² I 29. *Aiškiai* mātomas —
oczywisty L¹. *Aiškiai* pasakýta teisýbė nē-
prietelius dāro S. Tų grybų vārdų āš *aiškiai*

(точно) nežinaū žr. Aš, tieg, visadōs mō-
kiau *aiškiai* (Dk² 98²⁴, 224²⁸) sinagōgoje
Dk² 212¹⁴. Gėdėjos ertėš *aiškiai* ir švie-
siai mōkytis nuog Viešpaties Dk² 337¹⁶.
Aiškiai rāšo Ciprijōnas Dk² 272¹⁷.

aiškia-kalbīs, -bē — яснорѣчивый, der deutlich
sprechende Kp., S. Jō visi vaikai — *aiškia-
kalbiai*.

aiškiaregýbē (-ýbē) — jasnowidzenie L¹.

aiškia-regýs, -gē — jasnowidz L¹.

aiškiaū Tot.¹ 25, **aiškiaūs** ž. — яснѣе. *Aiškiaū(s)*
sakýk J.

aiškýbē (r. a., ž. **-ýbē**) — zasność Σ, ясная, оче-
видная вещь; аксіома, klare Sache Š.

aiškýn eiti — deutlicher werden K.

aiškinimas — объяснение, коментарій, Erklä-
rung Š, L¹.

aiškiñtelis, -lė dem. v. aiškus — recht deut-
lich K (Ls 585).

aiškinti — объяснять, выяснять, толковать, er-
klären, erläutern Š, L¹.

aiškintojas, -ja — объяснитель, Erklärer Š, L¹.
Sapnų *aiškintojas* — snowieszczek L¹.

aiškókas, -ka (ir *-okā* Š) — довольно (слишкомъ)
ясный, ziemlich (zu) deutlich K, Š.

aišku n. — jasna rzecz jest Σ 74, ясно, оче-
видно, внятно, klar, deutlich Š, es ist bekannt,
steht fest N. Dabañ jau viskas *aišku* pasi-
dārė. *Aišku* kaip diēnā.

aiškumā, -ōs, aiškumā Bg¹⁰ 132 — ясное мѣсто,
deutliche Stelle Š.

aiškūmas — ясность, очевидность, Deutlichkeit
M, N, K, Š, L¹.

Aiškūnas (ar *Ei-?*) — Mosėdzio par. upė V⁵ I 41.

aiškus bvL — jawny, zacny, znakomity Σ,
deutlich, klar (aiškus R I 49, II 99, 224:
ā dial. iš *āi*) K, ясный, очевидный, внятный Š,
M, J, L¹, wyrazny, jawny SH 73, candidus,
praeclarus D¹. *aiškus* (aiškus) baīsas —
helle Stimme R. *Aiškūs*is baīsas LB 14
(vilkyšk.). *aiškus* rāštas Š. Aiškus dangūs.
Šiañdie *aiški* diēnā (debesų kadā nērā).
Tikėjimas... ne tēp *aiškus* būvo Dk² 337.
aiški rankā — ясный почерк Š. išeiga žmo-
niūmp'... yra ištikimieus aiški (plg. Dk² 120²⁹,
121¹⁷) Dk² 331¹⁶. āszkus (= *aiškus*) žodžei R II 45.
aiškiais žodžiais — ausdrücklich N. Jis tūr
aiškiais žodžiais atsiprašýti K¹ I 453a. Abi
pusi sustójo ī *aiškią* mūšā D³ 279. Juōs
žemaīčiai aiškioje mūšojē pėrgalėjo D³ 572.

ISTORIJA: aiškume (= šiañdie *aiškiame*), ir
šwielume regėiime 1599 m. Dk³ 596⁶. nūg tų
haiškių nūdemių Dk³ 314⁴¹.

ETIM.: sl. *jēsno* „ясный, jasny, aiškus“
(*oiskno-) || **jēskrō* „l. jaskry, jaskrawy“, g. *jā-
škorka* „kibirkštis“ (*oisk-ro-) || *jāskra* „искра, skra“
(*isk-rā) Berneker SEW I 276, 433, H. Peters-

son Ar. u. arm. Stud. 54. Čia, gal, pridera ir s. rus. искр „arti, ties“, искрним „artimas giminaitis“ ir la. *ists* „istys, tikras“, *istnieki* „artimieji, tikrieji giminaičiai, Verwandten“. „Artimumo“ (= giminumo) reikšmė galėjo išsivystyti iš pagrindinės „aiškumo“, „šviesumo“ reikšmės. „Aiškus“ tegali būti tikrai „artimas (близкий)“ daiktas. Plg. sl. *blíz* „arti“, s. rus. *близок* „giminaitis“, išsivystčiusius iš „švietimo“, aiškumo pagrindinės reikšmės: s. ysl. *blíkia* „šviesti, blizgėti“, *eva. blic* „žaibas“.

Taigi, pasirodo, jog vienos kilmės esama ir *aiškaus* ir *aisčio*: ieur. **oje-s-k-* || *oje-s-t-* „aiškus = artimas“: *oj(a)-s-* || *ej(a)-s-* „švitėti, šviesti“ || lie. *iesmė* „Menge Holz, die erforderlich ist, den Ofen einmal zu heizen“ Bg⁵ LXVII 238.

Aišparas (aiš-) — Biržų par. pavardė.

aitais v. aiktais. **aitais** (v. š. *aitės*) išėjo tuftai, pinigai Av., Pnv.¹ *Jūs oitais aina* Pl.

aitas (v. š. *oitas*) — vaikštinikas, padauža Kp. Kuř tū tokį *aitą* prisiprašysį Į (v. š. uñ) dárba Vr.

aiti dial. (r. a.) v. *eiti*. *Aic* „eiti“ (inf.). Kabėliai (netoli nuo Marcinkonių), *aicie* (inf.) Ad., Sn.; par tu ugni rejks ajt DU 14 (Debeikių ap.). *Aivà* (1 du.) nēšt Ožl. 14. *an* (v. š. iš *eina*) maršėlka prō dūrelēs JJ 21. *ái* (= ējo) Alenā vandenėlio T 185, Nr. 80¹. Iš *giros iš-jōjou*, *saulė oukščioū ājo* l. c. 148, Nr. 9.

aiti-varas r. — *aitvaras*, домово́й, летучий змѣй, приносящий и уносящий сокровища, Alp Š, Ds. (LT II 5; BB III 63), O 29 (O¹ 80). *aitivaras* atāneša mēsōs, miltų; pēnimas kiaušiniene, kurią jāujon nūnēša žmōnēs Sl. *aitivaras* pādange driūkūoja Š. Napalys... *aitivaru* nusisukē Į Vydmantus vs.¹ II 68. Lāksto kaip *aitivaras* Ds., Sv., Š. Ajeg (dial. iš ō, ē jegū) tavi *oitivaras* nešiōja Pnm. *oitivaras nāša grūdus* Pl. Anās žmogūs nusipiřko Rygōj *aitivarą* Pl. *aicivaru* (dat. s.) būtād dāvis (dāvēs) Vlk. izz aytivaru, burtiniku juokiasi O 28. Lākia kaip *oitivaras* — kiedy kto konno leci mōwią w Oniksztach K 180b. Gwiazdy spadające co przebiegają większą przestrzeń (mōwił Onufry Baranowski) nazywają *oitivaras* l. c. *aićivaras* Dsn.

ETIM.: *aiti-* „klėtis, Vorratshaus“ + *-varas* „sargas, prievaizdas, Hüter“ || *suom. aitta* „Vorratshaus“, kas esąs aistiškosios kilmės (*aiťā*) žodis = sl. *jātā* (lenk., ček. *jata*) „Hütte, Bude“ + ieur. *worō-s* „sargas“ (gr. kupr. *θυρα-Εφορς* „durų sargas, Türhüter“, *οικουπόρς* „namo sargas“ || la. *veřuos vērties* „sehen, schauen“ BW 23619. Taip mūsų žodį aiškina E. Lidén'as MO V (1911) 200. Kiti aiškinimai (H. Güntert Kalypso 245³: skr. *éta-* „schimmernd, schillernd, bunt“) nėra tokie priimtini kaip kad Lidén'iškis.

aitivieras — *aitivaras*. Tai *aicivieras* (v. š.) tās Sužiedėlių Juōzas! Uib.

Ulbinų *aicivieras* yra perdirtas iš *aicivaro* ir lenkiško skolinio * *acviera* (l. *oćwiara* „obluda, widziadło“ iš sl. * *o-tvērā*). Lėnkų *aiwor* „latawiec mityczny, noszący pieniądze“ yra skolinys iš lietuvių kalbōs: *aitvaras* dial. v. *aitvaras*.

aitrà, aйтрос — 1) zapař, Eifer, Leidenschaft, heftige Begierde Ls 438, D¹¹ I 47, II 67, 413, »sakoma *aitrà* tuokart, kada kiauľė nori entrio (kuilio)« A. Gedaminas. Tà pati *aitrà*... pakliūvo Į Lietuvą V¹⁸ I 96. Tas rupinimos Popiežiaus, tas jo brukimas naujekriksztū ir minawotą užtarimą Arce-Wiskupa, ir ta ajtra Wokytū su kuri ejo kriksztyti Pagonū i Padauguwi... uždegia szirdi Kristijona D¹⁸ 346 (O 76). Senoja *ajtra* ir narsybe buwa jau nugurusi, swietas rados trapus ir bugus, nebdresas beginioti sawa lūsybes už kurę tiek krauja buwa pagožis D¹⁸ 673. Sūnaū, juobà mán tiřik(a) nusižėminimas iř kantrybė ne-klotysė (neklotiesi) nekai didė linksmybė iř *aitrà* laimė(je) V¹¹ 259¹⁴. Toli (tolij, t. y. ž. *tolie*) yrà nuō manēs... teip stipri mēilė, teip didė *aitrà* V¹¹ 315²⁸. Jiē (sc. vilktakai) visadōs vilkaīs nebūdavė, bēt užėidavus toki *aitrà*, tai palikdavė vilkū, daugiausia vėl žmoguū būdavė Bs¹ 191 (Sln.). Užējo *aitrà* tai mēřgai, kaip mūsų kiauľei (sako apie mergeľę, kuri perdaug trakioja su bernais) Škn. — Atgaivink dūšiā... idánt iš linksmybės *aйтрос* (ajtras) Tavip (Tawiep) panėrtų V¹¹ 199⁹. Tas garsas nugandino wisus krikscionys, kurie tūmi nusiminusis, wieni palikusis (palikinis) namus, walstis, tiewiszkės ir turtus, kiti senus tiēwus ir motinas, kiti žmonas su mažais wajkajs, muko it aitras apnikti i žiamę szwentā tinaj ļaukti I szganitojaus Wieszpaties atejnantio i Juzupata pakalnē D¹⁸ 168. Tokiojē rūstojē dienō visuř reikējo tamprybės iř *aйтрос* D⁵ 238¹¹. Lįtuweį... iřztįžusis lapumusi, nebtōrieiē ne (= neř) dwases tamprybės ne (= neř) ajtrōs lousybės D⁵ 236²⁷. — Tū trimįtū (t. y. trimtū) bātsōs yra graudeį maľonōs, daugiaus rustas nekajp linksmas, kėtous (t. y. kelias) klausāņims ajtrā iř gajlesį D⁵ 69¹⁹. Wieszpatš noriedamas dar gieresnej paroditi Nabuchodonozorų galibę sawa, dalejda ānt jo tokię ajtrā, jogeį isztieģes izz numu sawa, šlapsties po miszkus ir žoli mita it jautis V¹⁰ 104. — Wokytū mēldzionys Křstioniszkos řikybōs ajtrō (ž. aйтр, raš. k. *aitrā* instr. s.) pasimeři norieį... Žamajtiū... ļobį iř žiamę pasawinti D⁵ 195¹². ānpul ir pirmouį *aitrū* paweik D¹⁰ 121⁴. ligi *aitrū* tolesnē kariawo D¹⁰ 169⁵. su wissū didiausi ajtrū iszkelawo D¹⁰ 90¹⁹. Popiežiaus patsaj sū didesni ajtrū skatina krikscionys szelpti Křžokus D¹⁸ 386. Trōkštu... idánt padarýtumi manē draugū... su *aitrà* Tavē myľinčiū V¹¹ 316²¹. Patio muszōs aйтро (= aйтroje)... parwerts wiliczi pakrito D¹⁰ 149¹⁹. 2) kartumas, горечь, Bitterkeit. Turiū dēľ tavēs *aitrā* řirdyję (ž. řirdē) Kl. *Šviežāsē māds* (ā- trumpas; medūs) *tōk aйтр* (r. aйтр instr. sing.) *pašėdūad* Dvd.

ETIM.: *aitrūs* „ranzig, herb“.

Aitrà, Aйтрос — Nemuno Jūros kairiasis intakas Bg⁵ LXX 188 (SG I 24, III 628, VŠ I 59) Jn. (Kv., Rt.).

Gudo žemės upėvardis Ятра — Molčadies (Молчадь) kairiasis intakas (Minsko ir Gardino gub.) — gali būti kilimo aistiškas, t. y. lygus žemaičių upėvardžiui *Aitrà* = aist. * *Ai-trā* T 5, 26. Tikrinis vardas *Aitrà* nėra atskirtinas nuo bendrinio *aitras*; *aitrà* „горький“ (: горѣти „degti“, kurio pagrindinė reikšmė bus buvusi „dagūs“ (<| degti „brennen“), „вспыльчивый“ (<| пылать „lichterloh

brennen“). Iš „dagumo“ ir „вспыльчивости“ lengvai išrieda „greitumo“, „staigumo“ reikšmė. Taigi, *Aitrà* yra tai „*Greitupis“, „Быстрица“.

Aitrālė žem. dem. v. *Aitrà*. Pod mlynkiem Gosztowta ruczaik plynie Ūnguris (= *Ungurys*), a pod mlynkiem między Twerami i Tawrowem *Ajtrālė* (= *Aitrālė*) K 117 b. — *Aitrālės* vardu, rodosi, čia pavadintas Aitros augštupys.

aitras v. *aitrūs* — cierpki, jelki. walgimas... yra gardus, maldus, kitiems kartus, aytras KK³ 104 (Bz¹ 101, 270).

aitrėsniai adv. v. *aitrėsnis*. Lietūviai išsisklaidę kėkėmis juo *aitrėsniai* sariėjo, juo tolėsniai būvo įsigrūdę D¹¹ II 251. Kad jis aitrėsney skotoies i karę rengtejs, Kartagionys su Rimionimis suderiejē D¹⁰ 211¹⁶.

aitrėsnis, -nė comp. v. *aitrūs* — kaitresnis, mehr Hitze gebend. Beržinė (sc. málka), sāko, šiltėsnė, *aitrėsnė* (v. š. *aitrėsnė*) Lp.

aitriai adv. v. *aitrus* — z zapalem, eifrig. *Aitriai* dirbti — greitai iř geraĩ Jb. (ž.) Dieł Diewa... wadinu jus ir telkũ... jũskėties drąsej kardu, algauket Diewuj ajtrej ir atmonyket netikielems už apjũktą jo wardą D¹³ 377.

aitrišiausiai adv. (sup.) v. *aitrus*. ir tokė... saujele diko (= tróško, geidė) kou ajtriausė grumtėjs D¹⁰ 9¹⁶.

aitrybė (ž., r., -ybė v.) — cierpkość Σ (Strenge, Herbeheit N).

aitryn eiti — дѣлаться горьче J.

aitru, aitrũ n. v. *aitrūs*. *Aitrũ* vālgyti J. Mán *aitrũ* burnojė Š. Mán *paĩka aĩtər* (r. k. *aitru, aitrũ*) gāl gāfkles Dvd.

aitrũmas — 1) jelkość, cierpkość M, L¹, uszczypliwość, zgorzkniałość L¹, Bitterkeit im Munde K. Sviesto *aitrũmas*. 2) вспыльчивость, азартъ.

aitrūs, aitrũ — 1) cierpki Σ, L¹, M, jelki J, M, herbe, strenge v. Geschmack; auch geil, galstrig, von verdorbenem Speck N, bitter und brennend im Munde und im Halse K (in poln. Lit.), Ls 440, прогорькый, терпкий, вяжущий Š, Ds., drėtki, uszczypliwy, zgorzkniały L¹. *Aitrūs* (v. š. *aĩtərs* Všk.) sviestas Ds., Grk., Kp., Lp., Pnv¹. *Aitrūs* obuolys (kaĩ dār nenunókęs) Sl. *Aitrūs* sũris Kn¹, Isl. Māriũ vānduo (v. š. *ũndā*) taip sũrũs, kād nēt *aitrūs* Uš. Alũnas gižũs arbā *aitrūs* Škn. Medũs *aitrūs* vālgyti (v. š. *māds aĩtərs vālgyt* Dvd.). *Aitrūs* žmogũs (kād jaũ kā sakys — tik turėkis; priė liežũvio) = v. š. *aĩtərs žmõgs* (kā jo kō sakõs — *tėk tōrėkės; priė liežũve*) Dvd. *Aitrūs* vandũs kaip šārmas Dks. Šiėmet (v. š. *šāmet*) medũs, tõi žinēi *aitrūs* Aln. *Aitri* dũona Isl., Pl., Trk. *Aitri* arbatā Op. *Aitri* (горькая) dalėlė varguõlei teĩka. Žirniniai blĩnai *aitrūs* Lnk. *Aitrūs* vikaĩ Pl. *Aitrūs* lašiniai — Speck, geiles R II 332, — süchtiges Speck M II 463. *Aitrūs* batviniai (negārdũs, kėk-tėk vālgant jiė ēda) Aln., Gs. Liėkarstos *aitrios* Uš.

2) greitas, vikrus Jb. (ž.), dagus, вспыльчивый, горячий; hitzig, heftig Mit. I 386; kaitrũs, Hitze gebend Lp. Sumanũs, *aitrũs* tėvĩnininkas A 1885, 260. Lātviai yrā visunarsiaũsi žmõnės, *aitrũs* stabmeldžiaĩ (ajtri stabmeldej) D¹³ 82. Paskyrė jiems... vỹrą, *aitrũ* (ajtri) diėvmeldj D¹³ 165. Beržinė málka *aitri* — daũg dũoda kaitrõs.

ETIM.: ieur. *ejā-ø*, *oĩā-ø*, *ej-* || *oĩ-* „degti = švitėti“, iš kur lietuvių *ėĩškus* || *aiškus* „klar, ясный“, *iesmė* || *aisũs*. Prie *aitrũs* giminės priđera ir ieur. būdvardis **oĩro-s*, iš kurio kilę yra žodžiai: s. bulg. яръ „aitrũs“, rus. ярыĩ „karštas, greitas, staigus, degas, švitas, baltas“, sorb. jary „kartus“.

aitvaras (v. š. *oĩtvaras* Kp., Sv.) Aln., Gs., Kn¹, Kp., Krš., Mžk., Pg., Pp., Tt. v. *aitvaras*, *ėitvaras* — 1) latawicz (incubus) Σ, M, J, Alf B, Q, 1. der Alf, 2. der Maar in den Haaren R (dial. ir *aitvaras* — Haarzotten, Mähre, Mahrzopf eines Menschen R II 187, 250), der Alp, der fliegende Drache, der nach dem Volksglauben Schätze bringt, den Pferden die Haare zusammendrehet usw. (nicht der Maar, der die Schlafenden drückt) N, der fliegende Alp K¹ I 47b, der Kobold, Spuckgeist K¹ I 697b, lar pecuniam afferens Jn, Vo² 84² (Kp.), Ls. 177, LT II 5, Bg¹ 84, śmigus (myth.) L¹, co po powietrzu ognisty lata K 151c, 180b. *aitvaras* jō plāukus sužindo, suvėlė — der Maar (Alp N, K) hat ihm die Haare zusammengezogen R. *aitvaras* jām visās gėrybes sũneša N. *aitvaras* driėkiasi (leci jakby susy dajac, w Poniewieżyku K 180b); kād sũ pinigaĩs, tai ugningas J. Lāksto kaip (it Sint.) *aitvaras* D¹ 165, Tv. Eĩna išsiskėtęs kaĩ *aitvaras* vi. Galābstykes (ž.) it *aitvaras* Sint. Kō taip lakstaĩ kaip *aitvaras*? Ž¹ 150. Nėša kaĩ *aitvaras* (dial. *aitvars*) Sch 107. *aitvaras* pinigĩ priešė vi. *aitvaras* nėša žmõgui pinigũs Bs² 130 (Ldv.). *aitvaras*, kaĩ nėša pinigũs, išrōdo nēi ugninē kačėrga Bs¹ 127 (Ož.). Kaĩ tik vākars, tai, žiūrėk, aĩt Brāžio klėties iř nusilėidžia *aitvaras* iř prādeda vėmti ĩ klėtj pinigĩ arbā varškės Grk. Aĩ tavė *aitvaras* (v. š. *aičvaras* Isl., Lp. iš senėlesnės lyties **aitvaras*, *aitivaras*) pō visũs laukũs nešiojo? (bāra vaiķa, kuĩs nevāido namĩ, neklĩjva namiė, o pō laukũs švaištos) Lp. Aĩ *aitvars* čia tavė (v. š. *ĩāvĩ*) atnėšė? Mžk. Aš *aitvaro* neturiũ, kād pinigĩ priešėtũ Šmn. Eĩna kaip *aitvaras* (kaĩp viesulas) pō laukũs Srj. Tās žmogũs — didelis *aitvaras*, t. y. kuĩs nenustōvi ramũs, vis blāškosi, skuĩsta Sint. *aitvaras* žmonėms tuĩtũ nēneša Sint. (tām ēsas *kaũkas* Bg.). asz pats su sawa akimis regiejau: ajtwarą belekanti ir pinigũs degantius v¹² 81. 2) воздушный змїй (игрушка) Š, der fliegende Drache, ein Kinderspielzeug K¹ I 304a. Vaikaĩ *aitvarą* lėidžia Jb¹.

ISTORIJA: Taffai Dieus wylas ōmanes nar didei mileti || Dagaus karaliſte dawanai nar dawanati. || **Aithwars** ir deiwes to negal padariti, || Beth ing peklas ugni weikiaus gal iſtumi 1547 m. Mž. 10. Sunt qui Percuno vota faciant, quibusdam ob rem frumentariam Laucofargus, et propter pecuariam Semepates colitur. Qui ad malas artes adijciunt animum, Eithuaros et Caucos Deos profitentur suos l. c. 5. Aitwaros est incubus, qui post sepes habitat. id enim verbum ipsum significat XVI amž. Joh. Lasicius LT II 5. Pameikigi miela Lietuwa melftilii kaukus, **Aitwara**, Szemepaczis alba kitas Deiwes ir numirulius ſchwentūſius, da melfkilii wieno Diewo, Tiewo mufu Wieſchpaties Jėsaus Kriitaus, tas gal ir nor gelbeti ōmones, ing ſawe tikinczes wiſſofu daiktofu 1591 m. Br¹ 101.

† Aitworas K 4 (Alf), 24 (Drache), C 73 (Alp Incubus) bus skaitymo klaida iš senėlesnio rankraščio, kuris yra buvęs šaltiniu K ir C žodynamams.

Plocko gub. lenkų *atwor* „latawiec mityczny, noszący pieniądze“ (Prace filolog. I 220, 720) yra skolinys iš lie. žodžio *aitvaras* (dial.) „aitvaras“.

Ait-vilai (*ai-* iš *ei-*) — Эйвили — Pašuſvio par. sodžius. „Viltis“ 1907, № 28.

Aivė Vr. (*ai-* gali būti ir iš *ei-*) — Gelazių par. pavardė.

Aivėniai (*ai-* gali būti ir iš *ei-*) — Эйвени — Dusetų par. sodžius.

Aivieksta (n. v. = la.) — Dauguvės dešinasis intakas, vok. Ewst, lenk. Ewikszta. Latviai ją vadina *Aivieksta* BW 31033,1, Konv. vārdn. 48, Dzimt. Vēstn. 1912, № 95 (P. Šmits), ryt. (dial.) *Oivieksta* Jelg. rakstu kr. II 129, *Aiviekste* Izgl. Min. Mēnešr. 1920 № 8, p. 170 (J. Endzelīns) || 1338 m. dokumento vardas *Eweste* (Bielenstein Grenzen 97) be nerodo, kad latvių greta su *Aivieksta* sakytas ir **leviesta*. Dainos vardo *Ivaise* BW. 31033,1 (Aivieksta) santykis su kitais vardo variantais nėra dar nustatytas (*i-* trumpas ar ilgas?).

Aizkrāuklė (n. v. = la.) — Vidžemės miesto vardas, vok. Ascheraden, la. *Aizkraukle* BW 10145,1; 28661, BG 44.

aiza — трещина, разсѣлина Mk¹ 9 (M), ledo lytis atskilusi nuo kito ledo arba svogūno rudoji lupena Pp. (ižā Grz.). La. *aīza*, *aīza*, *āiza* „Riss, Spalte“ || lie. *iēžti*, *aižyti*.

aižena — ataižėjusi, atsilūpusi, pluta Jnš.

aiženotis, -ojas, -jos — трескаться, лопаться. Tāšomas (tašytas J) āžuolas *neāiženosis*, kād pašviņks pō tōsia peļ vāsara, t. y. nesproginēs, neplēišēs J.

aižėti, -ėja (Sint.; čia *ai-*, rodosi, ne iš *ei-*; r. *ai-* iš *ei-*) v. *eižėti* — 1) трескаться, zerplatzen, bersten Š. Lentā *aižėti* prāded aīt saulēs J. Neišdzīūvēs mōlio pēčius *aižē(ja)* J. 2) лупиться, сходиться (o кожѣ, кожурѣ), łuszczyc się. Ligōnies kūnas pradėjo *aižėti* J, Sr.

aižydinti caus. v. *aižyti* — aushülsen lassen K. *Aižyding* tū žirnius nevālēs ī pastōgi J.

aižymas — das Hülsen, Lüften K, Ds.

Aižinas — Gelazių par. pavardė.

aižyti, aižo, aižė frequ. v. iēžti, ižti — 1) łuszczyc J, M, aushülsen, auslüften; von Hülsen oder Schoten befreien K, лущить; разможжать Š. Pupās, žirnius *aižau* (ž. *aižau* Als., Kv., Sint.), ō riešutus gvildaū J. ānkštis (žirnius) *aižiaū* (ž. *aižiaū*) Jb¹ 88. Pupās *aižo*, riešutus gvaibo Škn. Širdj... peļlais *aižo* O¹ 33. 2) Refl. — łuszczyc się, łupać się, rozpadac się M, sich oder für sich hülsen K. Žirniai *aižos* Ds., *aižosi* K — die Erbsen lüften sich. Vaikas žirnių *aižosi* — der Knabe lüftet sich Erbsen K. Vaikaĩ aižo žirnius; visi jiē *aižosi* kās sau Š.

aižytojas (ir -jis K), f. -ja — der Hülser, Lüfter K.

ajajaĩ (ir *ajajai* Ds., Rmš.) = ai ai aĩ (ai). Aš tōks žmogūs, kād atidūosiu paskutiniūs mārškinius! — *Ajajaĩ!* (= *ojē* Rmš.) Db. Aĩ galēsĩ tū mán ištaisĩt? — *Ajajaĩ!* (kodeĩ nē! — ištaisĩsiu) Db.

ajaũ (à jaũ = ō jaũ) — вотъ ужѣ, вотъ еще (что) das fehlt noch! was nicht noch! (*ējaũ* Ds. : ē- pusilgis iš é : ē jaũ). — Ciko! — sušūko mōtyna. — Vaiko sūptil — *Ajaũ!* Eĩsiu priē papuniūko... žĩ 257. — *A-jaũ*, dėde, kād nētiki, žydiškai pasibāžysiu l. c. 19. *Ajaũ*, iĩ tū, kaimĩne, sū sãvo liežuviũ LzP¹ 344.

ajė, ajė-gi! — ai (ai)! ахъ! ахъ же! Ajė! kās čia pasidārē! Ds. Ajėgi gražumēlis! Ds.

ajėjam (*ojėjam* Kp.) = ajė (ojė) jām — ахъ, ахти! вотъ ужѣ подлинно! *Ajėjam* gi kokiā graži titē! Š.

ājeras, pl. -rai Ds. ir *ajeraĩ* (l. *ajer*) — аиръ, ajer, tatarak, acorus calamus (*bot.*) P¹ 110 (P²), G, J, M, L¹, Pt. 199, T 354 (ž.). *Ajeraĩ* āuga priē kūdrų J. Šilkų kāsos, vandenų pančėkos. — *ājeras* Ds., Pnv. (ms.).

ETIM. Lėnkų žodis *ajer* kilimo esąs turkiškai-totoriškas (osman. *ājer*, kas esąs kilęs iš gr. žodžio *ἀχουρος* Фасмеръ Греко-слав. этимоды III 26, Prace filol. I 462), kam tarsi pritaria ir antrasis jo vardas — *tatarak, tatarskie* ziele. Tam tikrą ajerų rūšį rytiečiai augštaičiai vadina ir *kalavijaĩs* (plg. vok. Schwertlilie).

Ajerynė — Dovydu (Joniskėlio par.) sodžiaus lankelės vardas.

ajeti (ajati J) = *ajė ti „tāu“ — ахъ! ахти! Ajeti tū māno! sāko nusigaĩdēs J.

ājeras (l. *ajer*) Erz. (ž. *ājiers*), pl. *ajieraĩ* Als., Tl., Trk. v. ājeras. Dvibalsį rodo ir tverėčinių dzūkų *ōrielis* arba *ōlieris* (v. š. āriefis, ālieris).

ajoti (ar čia o ar uo?) — dem Kinde etwas vorsingen G (Klp.).

Kilimo gali būti ir latviškas žodis : la. *aijāt* „wiegen, lullen, das Wiegenlied singen“.

Ajūtis — Papilio par. pavardė.

Ajutiškis — Kvetkų val. vienasėdis.

ak! (sl.) arba **āk** (LB 164_s, 331 Gr.) — och Σ, L¹, ach! R, J, N, L¹, Dn. VII 143, Kl¹ 3 (2), 34 (17), 262 (141), 344 (173), LT I 362, Bs⁴ 10^{ag}, 313^g, Vo¹ 351¹ (Sv.). **Āk, māl** (mán) R II 13 (Ach), 270 (O). **Āk kād, āk jėib** — ach! dass R. **Āk beñ!** — ei doch! R. **Āk bėdāl** — Au weh! R (2 Reg. 6,5). **Āk mán bėd-nám!** — wehe mir Armen! N. **āk āš bėd-nāsīs!** K. **Āk mánō bėdāl** — o meines Elend! R. **Āk manė biėdnā** — O me miserum! SC 94. **Āk, Dievė dúok!** — O wollte Gott! R. **Āk!** nemisliju, kād būtų dešimtā adynā J. **Āk jėib táu!** — ach wolle doch! N. **Āk, Dievė padėk** iř dúok geraĩ laimėti B. **Āk kād jūs sráigiai suėstų S.** **Āk** idant ir iđkirťi butu tie, kurie jums nepakajų daro NT (Paul. 5,12). **āk** jaũ žmógus kād neturi kuř pasikárt! Op. **āk** (вѣдь), brátulių, tũ žinaĩ Lp. ISTORIJA. Senieji raštai **āk** vietoje paprastai terašo **ach**: 1) 1547 m. kat.: Ach Diewe neapleik muũ Mz. 54²¹, Ach Diewe duok tims kantrama 58¹, Ach welchpate mus neapleik 55^g, 2) 1579 m. W.: Ach ir baeda ant yufu kakla am̃šinaĩ 2¹¹, 3) 1580 m. Br. Ps. 6,2: Ach Welchpatie nemikarok narse tawa vo¹ 471⁷, Br¹ 199¹⁹ (1591 m.): Ach Pone Diewe ichitaipo tas pawargulis badu tur apalpti ir prapulti, 4) 1653 m. KK¹ 65 (Bz¹ 207). **Ach** rašo ir vėliau, pav., ŽCh 233¹³, DU 3. Tokia rašyba rodo, kad anų rašytojų jaustukas **āk** laikyta svetimu žodžiu (sl., vok. **ach**).

akācija (sv., n.) — vikmedis, žirnamedis, akacija (bot.) L¹.

akadēmija (sv.) — akademja L¹. Drukörnioy Acadēmios 1605 m. Ld. 29¹⁴, t. y. **akadēmijos**.

akadēmikas (sv., n.) — akademik L¹.

akadēmīškas — akademicki L¹.

akāitė (v. a. dial., ž. **akāitė** : ā iš āi) dem. v. akis Ls 574. Kirñt ašarėlės mán(n) iš **akāičių** J³ 613⁴.

akaleikā, -eĩkos (l. ***okolejka** „kolejka“) — eilė, kaleinā (sl.) Lp., Rmš. Kām **akaleikā** važiuoc? Iš **akaleĩkos** (akaleinōs Rmš.) vāro Lp.

akalėpa (sv., n.) — ἀκαλήφη. **Akalėfos** (vert.) — Acalephae, акалефы, Lappen- oder Schirmquallen E.

Akālīca (g. okólica) — Marcinkonių sodžiaus dalis. **akalicā, -icos** (l.) — bajorų gyvenamas sodžius Sml.

Akalicos (l.) — Panevėžio ap. (kur?) sodžius. **akālyčia** (g.) — околица (огороженное поселение) Uib.

akaličnastis (l.), -ties f. (ir -tė : aplinkibes arba akalicznastes SA 72) — okoliczność.

akaliōnija (l. ***okolonja** „kolonja“) — viena-sėdis Rmš. **Akaliōnija** — Vieksnių par. mažā sodikė.

akamōnas (sl.) — ekonom (dial. **okonom** Bielsk. pow. Grodz. g. Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie 1907. I 118) Bs⁹ 179⁶ (Ož.), Bs¹ 135, Ož² 79, Bs⁷ 104²⁸ (Klv.), 284³². Trys palaidūnai sudrāskė sajōnā... Eĩčiau ĩ dvārā pās **akamōnā** : — Daryk mán(n), daryk mán(n) blōz-

niškā prōvā J³ 871⁵. Būvo Pagerniavoį labaĩ bjaurūs **akamōnas** Bs⁹ 80¹³ (Ož.).

Lėnkų žodį **okonom** gūdai paprastai ištaria okamónъ (Шейнъ Матер. II 384), akamónъ (Маѣнт-ками рондзили камысары да акамоны Сержпут. 49), **akomon** (J. Czczot Piosnki X). Lėnkų bei gudų **okonom** || **okomon** tam tikrais keliais yra atėję iš graikų žemės (οικονόμος). Cf. Фасмеръ Греко-слав. эт. III 67. **akamānas** — **okonom** Rmš.

Akanas (**āk-**) — Kařsokiškio par. pavardė.

akarót (vok.) — akkurat. Užėjo viena (sc. vilkėnė), **akarót** jaunikiūs savo bežindant Sch 165.

1. **ākas** (vok.) — 1) Hacke N, K, įrankis bulbėms kaupti Vn. 2) sekluma (?). Jūrių **ākas** arba kilpa A 1885, 111.

2. **ākas** — eketė, Wuhne, Oeffnung im Eise zum Wasserschöpfen (nur Zem.) N, Bz. (Mit. I 45).

ETIM.: la. **aka** „šulinys, Brunnen“ = gr. ὀπή „Oeffnung, Loch“ BB XXVII 174 || **akis** „Auge; offene, Wasser enthaltende Gruft im Morast“ || **eketė** Bg¹⁰ 218.

akatā, -ātos (l.) — ochota ŽCh. achata 326⁴, yiz... achatas 331¹⁰, fu achatu 242², fu dydy achatu 5, Su akatu 316²¹.

akātas (sv.) — Achatstein R (Exod. 28, 19).

akatīlyvas, -yvā (l.) — ochotliwy BS 21, 67.

akatnykas (l.) — ochotnik. achatnikus sunskiet 1794 m. LT II 128.

akavitā, -itos (sl.) — l. okowita, g. акавита (lot. aqua vitae), сивуха Db.

akcentas (sv., n.) — kiñtis, ударение, akcent L¹.

akcentāvimas — kirčiāvimas, akcentowanie L¹.

akcentolōgija (sv., n.) — akcento mokslas, kirčių ir priegaidės mokslas.

akcentuoti — kirčiuoti, pabrėžti, akcentować, kreskować L¹.

akcieriūoti (vok.) — exercieren (von den militärischen Uebungen gebr.) K.

akcieruoti (vok.) — exercieren Bz² (PrL).

ākcija (sv., n.) — veiksmas, veikmė, kova, akcja L¹.

akcijoniėrius (sv., n.) — akcjonarjusz L¹.

akcizninkas Sint. (-nykas Ds., Rmš.) v. akčyžninkas.

akcvieras, aksviėias (vok.) — Exekutor (scherzhaft von einem Bettler gesagt) Bz² (PrL).

akčyžė (vok.) — Akzise B, N, K² II 96 (K, K¹ I 37b rašo **akčyžia**), āncdėlis, riñkliava, muĩtas, l. akcyza L¹.

akčyžininkas — Akziseeinnehmer N, K, akcyznik L¹.

akčyžiūoti — versteuern K, Nm., Sint.

ākčyžius (v. š. ā-kčīžys Sint.) v. akčyžė.

akčyžninkas v. akčyžininkas. Kaip teĩ būvo sũ taĩs akčyžninkais? Ž¹ 324.

akėčia Jž., **akėčia, -čiōs, -ėčia** Ds. (v. š. **akėčā, -čās, -kėčū** Dsn.) dial (a- iš e-) v. ekėčia — боро́на, die Egge. Ekėja paprastai dvejomis

ekėčiomis. Šiaurės rytiečiai vienerias tų ekėčių dažnai pavadina *akėčia*. — išišs kaip *akėčia* Jz. Anos šaliės svočià sėdi (dial. sėdžia) kaip *akėčia* NS 727 (Ppl.).

Akečiai (a- gali būti iš e; ke ar ké?) — Šeduvos par. girios vardas.

Akėčiai (a- gali būti iš e-) — Акеце — Zyplių val. (į žiemius nuo Lukšių) kaimas.

akėčios, -čių Jz., Vrb. arba akėčių Ds., Dsn., Sn. (dial.) v. ekėčios — brona Σ, J, M, Š. Eina kaip *akėčios* (negreitai) Lp. Akėja kaip *akėčios* — negražiai, vės pasivilkdamas, vaikščioja (sėniai dažniausia) Lp. Sėdi kaip šuo (šuvà Jz.) aīt *akėčių* Jz., Vrb. *Akėčių* vežėčių pasistojęs obuolius raškiaū Š. Pasislėpė kaip lėpė pō *akėčiomis* S. Kàs nenuriēta (nenuširita M — slavizmas) nuō kálno? — *Akėčios* Ds.

akėč-kuolis, -lio — ekėčių kuolelis, зубь бороны M, Krnč., Rmš.

akėč-virbalis, -lio Plv. (v. š. akėcvirbalis lsi.) v. akėčkuolis. Kvailys džiaūgias *akėčvirbaliu*, kàd geras iēšmas jām būsiās briedžiui kēpti Jb³ 83.

akējà, -ėjōs ir -ējōs dial. (r. a.) v. ekējà — ekėjimas. Tokià tàvo *akējà*, tai geriaū būtų (š. r. a. būtų) būvę visiškai neakėjus Š. At-ājō *akėjōs* mētas Ds.

akėjamas dial. v. ekėjamas — kurį ekėja; kurio ekėja. *Akėjamas* botāgas Ds. Mēškos (gen. s.) už gēro *akėjamo* varšto palėkēta Ba³ 69, (žb.). Kuř nudėjot ariamūosius, *akėjamuosius* pàvalkus? Jb¹. 121.

akėjimas dial. (r. a.) v. ekėjimas — бороньба, das Eggen M, J.

Akelaitis — Marijampolės ap. pavardė. Lenkiškai ji seniau rašydavo Akieliewicz.

akėlė dem. v. akis — oczko Σ, Aeuglein R, N, oczko L¹, ячейка. Iř vienà akėlė miēgo nōri S. Brangūs mào aukso žiedēlis: dū šimtēliai už aukso žieda, trēčias šimtēlis už deimanto *akėlę* Mrj. d. Tàvo veidēliai — kaip obuolēliai, tàvo *akėlės* — kaip vosilkėlės J⁴ 931₆. Vēžēli, šē iř táu *akėlės!* Jb³ 48. Mūdviēs miēlė nērà slēptà pō žmonių *akėlių* Klv.¹ 34 (18). *Dangoūs sou-lālė pō mào akėlēm* T 232, Nr. 47₈. Kā beveiki? — ōgi, padirbtiesiems *akėlės* spāudau! Kv. (Jn pōsakį „akėlės spāudyti“ yra paaiškinęs žodžiais „ultimum manum adjicere“ Viltis 1908, Nr. 80). Kuř žengsnēlį jāunas žengiaū, tē (v. š. tų) pāskui jāuną mergužēlēs *akėlēm(s)* vadžiōjō Mrk. d. Koriai pilni medaūs *akėlių* Š. Pilnos medaūs korių *akėlės* Sint.

Akėlė — Menčtrakio kaimo ežerėlis (Mikaliskio val., Marj. aps.).

akelinis ir r. a. akėlinis, -nė — очковатый, mit Augen versehen. *Akėlinės* nýtys Sv., Š.

Akėlis — Marijampolės ap. pavardė.

akė-mirksnis — akymirksnis, Augenblick. akiemirkinij Br. Luc. 4,5 (Bz¹ 270). Bretkūno ie gali reikšti ir ilgąjį i t. y. y.

akėnti (akėnt Rmš., v. š. paprastai akėf Jz., Pn.) dial. (p. r. a.) v. ekėti — eggen G. Žemė *akėna*.

akertis, -iēs, **ākertį** (a- iš e-) Rk. v. aketė.

Akes (*ākes*) — Geistartų sodžiaus balos (Slabados — Мирославъ — valsčius) vardas.

akėtas, -ta — oczkowaty J, akýtas, porōs, löcherig Mit. I 386 (Grz.), Sint. Šešnýtà *akėta* skepečiūkē J. *Akėta* būlvė VI.

aketė Kn.¹, Pg., Vlk. (VI. saką *akētē* Jn.; *aketā*, acc. *āketi* Kp. Vr., *akeriā*, *ēkeri* Kp. Jk., *akētē* Dvd., Všk.) dial. v. eketė — пропыбь, Wake, Wuhne J, Š. Tot. 115. Kuō (r. kō) nesušalaū aīt *aketės* skalbdamā žlūgtā J. Maišos it šūdas pō *aketę* žp. *Akātān yliñdo* Pl. Uždeñgk *āketę* kàd nepripustýtų! Dks. *sāmdams vōñdeñ sāu-gokēs kà ē āketi ñeēmarmētōm* Dvd.

1. **akėti**, -ėjo, -jo — 1) akýti, löchericht, porōs werden. *Akėja*, jaū išakėjęs pyrāgas. 2) Reif. — akýti; podnosić się (o cieście) J. Sūris *akėjas*, išsiakėjās Kv.

2. **akėti** dial. (r.) v. ekėti — bronuįę Σ, боронить, eggen M, J, Š. Vilkū neārsi, lōkiu *neakēsi* S. *Akėti* diřvā J.

akėtininkas dial. v. ekėtininkas — broniarz M. **āketis**, -ties Lnk., **aketis** (v. š. *akētis*, gen. *akētes*, acc. *āketi* Pnv.¹, *akētš* Dvd.; a- dial. iš e-) f. — пропыбь, Wake K 133a. Įsigrūdō (v. š. incgrūdā) *āketin* Lnk.

akētýs Tt. v. āketis. Įsmukaū i ākētį Tt.

akėtojas (a- dial. iš e-) v. ekėtojas — bronownik Σ, боронильщик, Egger J, M. Prāstas iš tavēs *akėtojas* Ds.

akėt-virbalis, -lio (a- dial. iš e-) v. ekėtvirbalis (ž. ekėtvirbālis) — бороний зубь, Eggenzahn M, VI., Bz² (Pilkalnis).

aki-brakštas r. a., **aký-brakštas** ž. — выговоръ, нагоняй, Verweis, Ausputzer. Tiktai *aki-brakštą* gāvo Skp. *Akýbrakštą* gāvo — nemalonūmā, gēdā Tv. Nelįsk kuř nereik, — gāusi *akýbrakštą* S.

aký-brėkšma ž. v. akibrakštas. gawo gērą aki-briekszmā D⁷ 166.

aki-brikštas v. akibrekšma. *Dōvā mōñ klē-bōnas akībrikštū* (accus. s.) *gērō!* — skūndžiasi davatkā (sugēdino) Kp. (*inžōdīs afba akībrikštas*, akýkaištis Jk.).

aký-brokšma ž. v. akýbrėkšma. Gavaū aký-brokšmā — manē sugēdino, я получилъ ность Skd. *Akýbrokšmā* turėjau žr.

aký-brokštas ž. (Kv., Sint.), **akibrokštas** J s. v. brokšmas, brokšti, gēda — wstyd J, obelga, wstyd

w oczach zadany K 212a, выговоръ, нагоняй, нахлѣбучка, головомойка Jn., Š. Didelį aĩs (jis J) mūnie (manej J) *akýbrokštą* padārė. Gāvo gērą *akýbrokštą* PZ 15. Gāvo *akíbrokštą* — gēda, nemalonūmą Kp. (Vr.). Galėjau gauti *akýbrokštą* V^o 59. *Žmuōgŭ geĩau gĩvām ū žemę sŭsmėktę nekuō tũoki akýbrũokšta tŕfėtę* Sln.

aki-brūkšta — szramy pod okiem M v. akýbrokštas. Gāvo gērą *akíbrũkštą* M — выговоръ.

aký-bruokštas (v. š. *akýbrũokšc* Als., TI.) v. akýbrokštas. Padārė *akýbrũokštą* — поставилъ въ неловкое положеніе (M. Barkus).

aki-cukras — toks akių vaistas LT II 5 (Ds., Jž.), zincum sulfuricum (med.) Š (kurs visai be reikalo akicukrą perdirbo akisukru!), сѣрнокислый цинкъ An.

akičnai adv. v. akičnas. Aĩs *akičnai* sāko tiēšą J.

akičnas, -ičnà (hibr.) — augenscheinlich Mit. I 386 (Ls 360), oczywisty, prawdomówny VI. (J). Kuřs ĩ akis sāko, tās *akičnas* J. *Akičnas* žmogus — gyvas, mandagus Trk. (kun. V. Baliutis).

† **akidinis** (skaitymo klaida vietoje *akminis*, t. y. *akmenis* acc. pl.) iš svilksnių ĩt krūšą ĩ pilį bėrė D¹¹ II 48.

akydinti caus. v. akýti — lasse porös werden oder machen K. Kām akýdini tēšlą?

aki-dvakas v. avidvakas Kp. Kās negreit pamāto, tai ĩř *akĩdvakas*. Klojimė šakės, kultuvą negreit pamāto *akĩdvakas*.

Akiēs pjaunis (XVI amž. Акесь певниъ S) — pievos vardas Viduklės apylinkėje (въ селѣ Шунолавахъ).

aki-gývas prigėręs — so betrunken, dass man von seinem Sinnen nichts weiss N, K.

akijimas — akių įgavimas, das Poröswerden K.

aki-kaistas — gēda, стыдъ, срамъ, Schande. *Akikaisto* turėjau paskuĩ už tokį rāštą Š.

aki-kaistis, -ščio (ir aký- J) v. akikaistas. Jām padārė *akikaistį* (gēdą) Srv. *akýkaistį* turėjau kaip manė lōjojo J.

aký-kaištis v. akibrikštas.

akikė dem. v. akis — Aeuglein, Zelle in der Wabe G. tas skyteles asz wis akikes wadisiu SB 14.

aki-kraštis, -ščio (neol.) — кругозоръ, горизонтъ, Gesichtskreis, Horizont Š.

akýlai adv. v. akýlas — behutsam, vorsichtig R II 58, 154, aufmerksam K. Rūpinkitės *akýlai*, kād užardami laũką daũg visókio sáu išbeĩtumbit vasarójo Dn. ĩřgi manė aĩt tō *akýlai* liēpė dabóti Dn. *Pĩ gāisra rēk akýlā sāugũotę dāktus* Sln.

Akilaĩtis (ar -ky-?) — Vadaktų par. pavardė.

aký-landa — landūnas, natrēt L¹.

Akilas (rašo ir *Achilas*; sv., n.) — graikų epo asmens vardas Ἀχιλλεύς, Ахиллѣ.

akýlas, -la — vorsichtig, klug, verschlagen, spitzfindig, Augen habender (klug) R, Augen habend, dann vorsichtig, behutsam; auch umsichtig, erfahren N, aufmerksam K, прозорливый, дальновидный Jb. 4, J, M, kurs vėikiai pastebi, pamato (mažą, neįžymų daiktą) Ilg., bacny, przenikliwy, przezorny, uwaźny L¹, gerų akių Kv. *Akýlas* niekuomėt negaĩšta D (Sch 73, S). *Akýls* ĩř storauns gaspadōrius niekadōs negaĩšt PP 13¹². *Akýlas* (KI¹ 804) plikis nevėiz ĩ turtinus, bėt dār ĩ (ĩ dār V) plikesniūs S (PZ 5). Laũkas *akýlas*, miškas (krúmas S) ausýlas Jn., Sr. Kóks tũ *akýlas*! (pasakýta vaĩkui rādusiam mėšlusosė peĩli) Ilg. Kaip žiũrau, tũ *akýlas* výras! (toli mataĩ) Op. Gražūs māno bernėlis... ne-žinaũ..., aĩ artoĩkėlis, aĩ kirtikėlis... aĩ *akýlas* bajorėlis KI¹ 27 (14 Lauksargių par.). *Akýlas* žmogūs, kuřs ākį mėtēs pamāto ĩř žino kās yrà, kās dēdas stubō Sr. (J). *Akýlas* daũg žino, móka rāšto. *Akýlas* liũdinykas Dk^o 593, (plg. dar 559²⁹, akili nom. pl. 414³⁰, t. y. *akýli*). *Akýls vėskõn ėš lāika numāta ėr vė-sūs sāva rēkalus pĩ tuō pĩtā-ikēn* Sln. — *Akýla* mergà — ein Mädchen, das alle Arbeiten gut versteht N. O mergýte, būk *akýla*; šĩ rūdenį gāusi výrą J^o 488, „Lai-mėjai, kād tũ tókia *akýla* (akýlā Bs)“, pràtarė Laũmės Mit. II 61 (Ož.). — Kaip stósi priēš (ž. prýš) *akýlā* sũdžia..., kuriō dove-nomis negāl papiĩkti? V¹ 65¹⁸. *Akýlām kõn pažĩntę ožtēnk tĩk akĩs ontmētõs* Sln. Žmónės pātyš *neakýli* niēko negalēs nuveĩkti D¹³ 598. Nėr *akýlų* žmonių D^o 12, (Pratarmė).

Aký-las savo sudėtĩm visai nesiskiria nuo būd-vardžio *ausý-las* „qui est acri auditu“ Jn. Abiejų žodžių pirmieji dali drauge su Jauniumi laikytini yra dviskaitos vardininkais (nom. du. neutr.) **akĩ* „dvi aki“, **ausĩ* „dvi ausi“ (ĩ — ilgas) = sl. *oči*, *uši*. Priesaga *-la-*, *-lā* būtų ta pati kaip ir graikų kalbos žodžiuose σιγ-λός „tylus“ || σιγή „tylėjimas“, ἀπατ-λός „apgaulingas“ || ἀπάτη „apgaulė“.

akýlybė (-ýbė) — прозорливость, наблюдательность.

Akilienis (ar -ky-?) — Panevėžio par. pavardė.

akýlŷn eĩti — aufmerksamer werden K. *mĩtros vāks* (ā — ilgas) *kazdēina akĩlŷn ėt* Snt. *Pagadĩnc vāks kũu akĩlŷn, tũu adboĩlŷn ėt* Sln.

akýlintis — daryti save akýlā, akýlēsni. tur saw wissus pragumus akilintėis D¹³ IX. Teĩ visi tamsuoliai: netũri mergėlė kamė *akýlintis*. O māno (v. š. *mõna*) susiēdas ĩř teĩ teĩaũ sugebėjo prasiakýlinti Sln.

akiliōriai dial. v. akuliōriai J.

akýlókai adv. v. akýlókas.

akýlókas, -ka — ziemlich aufmerksam K.

akylūmas — Vorsicht, Behutsamkeit, Klugheit N, Aufmerksamkeit K, przezorność M, L¹, bacność L¹. Akylūmas par kūrį žmogūs pažystaj ne tiktaj dorybę, bet dar žino kokeis pragumais dorą tapti D⁴ 19. Vis dār pilyse (ž. pilėse) piningų būvo iř *akylūmas* turėjos D⁵ 243⁸. Nu to lajko medaunicės iř gaspadas piliese kluvo žydams i nagą iř tajp akylūmas būtinaj ožgeso, o pates pilies i sodas pavirto D⁵ 243³⁰. Žmōnės būvusys ankštomis akimis, pupnōsiai, žandais iššokusiais, platveidžiai, bė kōkio *akylūmo* D⁵ 321. Ir tajp žemačiai paliko nuō tōlimojo sviato iř *akylūmo* atskiesti sū vienomis savo meškomis iř briedžiais... girėse begyvėnantys D⁵ 228¹². Taj miļas skajytojau, jej esi auksztaj mokytas wiras, atminis, jog man nebuwa nē galės, nej walės, nejgi didela akylūma, nerugok ant manės nerasdamas cze nej pragmatinės, nej sinkroninės Letuwiū jistorijos, tiktaj trumpą apraszimą jū wejkalū be iszguldyma jū prižastiū D¹³ 5. Džiaūgsiuos, jėi tā māno knyggėlē (ž. kningėlē)... uždėgs teisybės iř tėvainės malōnē beī *akylūmą* praplātins D (Vo¹ 180⁴⁰). Daugybė tařp pačių lietūvių prekyba vertēs iř tuomī kōkį-tōkį *akylūmą* savo tautojē antturėjo D⁵ 236¹⁰. Jezaul dalejsk man tawiep (sc. tavip, tavimp) atilsiet juoba... ne kajp wisokiemī moksli iř akitumi, ne kajp wisokiūsi turtusi iř pramoniūsi V¹¹ 167⁵.

akylus, -li v. akylas — behutsam, scharfsinnig R.

aki-mirka Jb¹ 107, Š, **akymirka** Bs¹ 71, L¹ s. v. mig, moment, okamgnienie — мигъ, мгновение, Augenblick J. Visūs dārbus iř *akimirką* Laumė pabaigė Mit. II 60 (Bs¹ 107 = Ož.). Riestauodėgiai ant *akymirkos* (slavizmas; akymirka instr. s.) iřkasė didelę duōbę Bs¹ 71 (Ož.). *Akimirkoj* nebūvo jō matyt Bs² 71. Viena *akimirka*... pō šaltai žiėmai sukilo vėl žolės... pėivos sužydo KO 19. Dūok mán *akimirkai* (на минутку) peilio!

akymirkas, -ka adj. — мгновенный, momentalny L¹.

aki-mirkslas v. akimirka. *Akimirkslu* (мгновенно) nubėgau Pnm.

akymirksmu adv. Als. — въ мигъ, мгновенно. *Akymirksmu* (Sr. mano reikią skaityti -sniu) prapūolė jis, (nė) nepamačiau J. *Akymirksmu* užsi-dėgė visā kaima J.

akymirksnis, -nio Als., Kv., Nm., **akimirksnis** Š — мигъ, мгновение, Augenblick. *Akymirksnio* greitumū išpildė jis savo pasižadėjimą Op. Vėnu *akymirksniu* tai padarysiu (kaip bėregi) Lp. Pelė vienu *akymirksniu* pasikavōja (r. k. pasislepia) Dkš. Tās akymirksnė (žem. loc. s. = akymirksnyje a.) pavirto gandrū (ir: iř gañdrą — slavizmas Ba³ 338¹³). Vvr. Supūolė visos žiūrksės sū visais savo vaikaīs iř *akymirksny* prasigrāužė MPs. (Vėino) *akymirksnio vėskas bōva pada-ryc* Sint. *Akymirksniu* visā sodā subėgo priė gaīsro Sr. Nė akymirksnio neatsitraukė āuklė nuō vaikų Sr. *Akymirksni* tepa-dirbėjės gāvo didelį užmokėsnį (ž.) Sr.

aki-mirka (ar -kla?) v. akymirksnis. Atminimas tėvų tū akimirktą manė prablāivė LzP² 77.

aki-mōjis, **akymōjis**, -jo v. akimirka. Vėnu *akymōju* tai padariaū š. v. ž. *akymōjė* (ž.; akimojyje D¹¹ II 232) nuō visų pūsių gudūs āpsiautė D¹³ 114. Tamė *akymōjė* (ž.) Rim-gaudas gulė sū visā savo siena aīt vōkyčių (ž.) D¹³ 324. Teip jis deszimtwiriū wiresnybė kiykwieno ukie idiejės, sawo akimojū wīs walde D¹⁰ 50²¹.

akymōju adv. (instr. sing.) v. akimōjis — im Augenblick, im Hui R, augenblicklich K, akiū mōju Kv. (Jn.), na rzut oka, gdzie oczy poniosą J. Eik *akymōju* peř laukūs stāčiai, kuř ākys mōja, žiūri J.

akyna (o gal akina?) Vl. (J) — родъ лѣсной ягоды Bg¹⁰ 126.

akinemirkt Sint. (dial. iš akiā [akiñ, akimi] nemirkt) — w oka mgnieniu J (Als.), im Augenblick. *Akinemirkt* atsirādo iššluotā seklyčię J. *Perkūnōu ttrėnkos kėla gāisros, ēr akėnemērkt o'gnēs o'žiemē tīs trūo-bešus* Sint. Pirmuosius (v. š. *permūsus*) šūviūs išgiřdė, *akinemirkt* visi būvo kōjose (v. š. kūojiesė) Sr. *Vėlkou gėrūo sō-kāukos vė'sē šōñis akėnemērkt nōmēi pasprōka* Sint. *Akinemirkt* visi iš trobės išbėgo Sr.

akingas, -ga (r. a. akingā) — oczasty, wi-doczny M, прозорливый, проникающий, даль-но-видный, scharfsichtig Š. La. *acīgs* „geweckt, aufmerksam“.

akiniai, **ākiniai** (neol.) — очки, Brille Š, okulary L¹. Kienō *akiniai* raudōni, tām visas sviatas (pasaulis) raudōnas S. Pritiika kaip kā-tinui *akiniai* S. *Akinių* dirbėjas — oku-larnik L¹.

ākinimas — 1) образование. Vaikų *ākinimas* (v. š. ākėnėms) yrā tėvų priedermė (v. š. pīdermiē) Sint. 2) akių darymas. Skal-binių *ākinimu* užsijema mōtriškosios (v. š. mūo'trėškuōsės) Sint.

akinis, -nė — oczny Σ, M, J, L¹, die Augen betreffend N, K, zu den Augen gehörig; mit Augen versehen K, глазной Š, oczkowaty J. *Akinis* stiklas — Augenglas K. *Akinė* dantis — Augenzahn K. Dañtys *akiniai* — Hauzähne Mit. I 386. Nýtis *akinė* Mit. I 386 (Grz.). *Akinės* nýtys, t. y. dirbtos sū akimis, nē narinės J. Dañtį *akini* arbā lltinį (r.; žem. lltinį: 2 kirčiu) jėi ištrauksi, tuō akis sugēs J. *Akėni dōnfi soma-ni'ngā rėk trauktę, kād neapjėktę* Sint. *ākėnō stāldōnktō āpdėngē stāla* Sint.

akinys, **ākinio** (neol.) — окуляръ въ телескопѣ. **akiniuotas**, -ta (neol.) adj. — su akiniais, въ очкахъ.

akiniuotis, -tė (neol.) subst. — очковый, Brillen-. Indijoje ēsā *akiniuōčių* gyvāčių, o Apri-koje (Afrikoje) — raguōčių.

ākinti — 1) дѣлать зрячимъ, очковатымъ, wieder sehend machen; обращать вниманіе, Aufmerksamkeit richten š. Mēs vis deltō nesiliōveme ākinē mūsu taūta, kād jī vedamā pavoingu keliū smt. ākēn tīevos vāka, kād nedpūtomes abgāunams slnt. Mergēle ākēn, ešākēna rāišti (padārē akēta) slnt. 2) ослѣплять, blenden, blind machen J. Negēras vāistas (negēros liēkarstos J), dēdamas priē akiū, tuō tik ākina. 3) упрекать въ глаза пороками, vorwerfen J. Šeimiņikas (gaspadōrius J) ākina bērnā. Kaī pradējo tėvas jī ākinti (v. š. ākyti — barti i akis), tāī tāip išākino, kād jaū tās nē akiū ne(be)turējo kuī dēti, už tāt iī gyvuliū daugiaū ne(be)lēido jī pīevā Grk. 4) Refl. — Augen bekommen, von Gewächsen N (in pr. Lit. unbekannt K).

ākintojas, -ja — 1) упрекатель; обращающій вниманіе. Aī nemātēt, atsirādo čia mūsu ākintojas! š. 2) akiū (skyluciū) darytojas. ākintojas (v. š. ākintuos), ākintoja užsi-jema ākinimu slnt.

aki-plēša Kp., Ilg., Mrj., J s. v. gvaltplēša, akýplēša J, L¹ s. v. impertinent — okodzor, drapiežny J, глазобивецъ, неслухъ, сорвиголова, головорѣзъ, нахаль, Zudringlicher, Frecher š, нахаль Jb⁴. Jūs(u) vaīkas kōks pasidārē akīplēša! Op. Jaū jis tōks akīplēša Mrj. Brōlis... būvo tās akīplēša Jb² 18. Vālio(je) augintas vaīkas tāpo akīplēša J. Tās akýplēša kōnkēn moīi be pāliūovas slnt. Jō vaikaī tokiē akīplēšos, kād neduok tū pōne š.

akīplēšauti (neol.?) — нахалить, нахальничать, zudringlich, frech sein š.

akīplēšybē (-ybē) — нахальство, Frechheit š.

akīplēšiškas, -ka — нахальный, zudringlich, frech. Atbildējo... dū valdininkū... Veidaī išpuītē, ākys... akīplēšiškos vā¹ I 185.

akīplēšumas v. akīplēšybē š.

aki-plotas, akýplotas — глазомѣръ, (na) chybit trafīt. Akýplotu, akiū plōtu — na ošlep, na šlepo L¹. Eīk akýplotu (kuī ākys mātōl) J. Akýplotu (aīt akýploto J — slavizmas) niūniūoja (dial. š. r. a. nīniūoja, nēniūoje), kadā neateīna dainā kaīp reīkia J.

aki-ratis (neol.) v. akikraštis — горизонтъ Jb⁴. Akiratyje iī giriū būvo matyti. Jō akiratis ne didžiāusias.

akis, akiēs, ākj vL — oko Σ, J, M, 1. das Auge, 2. das Loch vom Springbrunnen, 3. ein Auge im Drillich R, Netzloch R II 266, 1. das Auge; dann 2. das Nadelōhr, 3. eine Masche im Netz, im Strumpf, im Drillich, 4. Quelle im Brunnen, 5. Auge, Knospe am Baume N, die Zelle im Bienenkorbe, das durch mehrere Maschen (mazgaī) gebildete Loch

des Netzes Bz², глазъ, око; очко, петля, ячейка š. Pl. ākys, akiū — Angesicht, Antlitz, Spiegel am Pfauenschwanz R, obliczność (oczy) Σ. Versmēs (vandeīs K¹) akis — Quelle R, K¹. Šaltinio akis — Brunnenader (Quelle) R. Akis graībo, širdis neprīma Sch 73. Duotas duotām: akis už ākj, dantis už daītj, nōsis už nōsj S. Iī vienā akis tuī miēgo turēti Sch 73. Kalbēk akis j ākj, o nē už akiū! Db. Kās tēfi duīkso (glūdi)? Tūr būt žiburēlis žība. Bēt žība, tāī žība, kaīp viīko akis (labaī māžas) Dkš. Pavēdūs: akis j ākj, nōsis j nōsj S. Pilnas kaīp akis Ds., Lp. turi dabar akis ing aki išwiīt iutwēregi 1600 m. MP 189⁵. Kōrio, tiīklo akis Ds. Šaltinio akis Nm. Akis — окно въ болотѣ, liūno, balos kiaurumėlē (akivaras Ds.), pilna vandens Dsn., PnmR., Rm., Trs. — Akiēs bālymas, baltinys — бѣльмо, das Weisse im Auge K. Akiēs duobē — глазница. Akiēs mātās (neol.?) — глазомѣръ. Akiēs vydzys (vūdzdius K) — der Augapfel R, die Augenpupille K. Akiēs (Akiū K) vōkas (vōkos R) — powieka Σ, Augenlid R, K. Akiēs apskritinys, ōbuolas — Augapfel K. Akiēs trāškanos — der Augeneiter K. Akiēs sōpē — боль глаза š, Ds. Akiēs mīrksnis — der Augenblick R, K. Akiēs mīrksniu iī vėl pribūvo Kp. Karalaitē akiēs mīrksniu liko sveikā MPs. Vaīnas vaīnui (Vārna vārmai S) akiēs nekīrs D⁴ 51, Pž 49, S (nēkerta Sch 102). Aīt akiēs trāškana (trāīškana J) Sr. Tāvo sesuō gyvaī j tavē panaši, kaīp iš akiēs trauktā Dl. Visi tāmstos vaikaī kaīp iš akiēs traukti: tāmsta, o tāmsta Dl. Jōnas j tėvā kaīp iš akiēs ištrauktas — Jan podobniutki do ojca Г. Mān nereīkia kreidōs, āš iš akiēs (на глазъ, на глазомѣръ) nukīrpsiu (gēras siuvējas) Lp. Rēžiau iš akiēs (kaīp akis mān rōdē) Jb¹ 168. — ākj nulēisti — eine Masche am Strumpf fallen lassen K. Iššiko viīkas āšakā aīt raudōno kēlmo, tās kēlmas kaīp viīto, šūniui ākj iškiīto Lp. Miškaī būdavo eini — tāī nēt ākj vēria (taīp gražū) Ba¹ 20. Skūpūs greičiaū ākj iš kāktos padovanōs neī kokj-nor dāiktā Lp. Užsikrēčiaū ākj! — Duōs pōnas tēkj! Lp. Kās gāli šauti nāktj, o kād tāip j ākj S (dār gāli patāikyti i ākj). Netūr neī (nē Ds., Kv.) j ākj kā jkrist Sch 107 (B). Norēdamas (Jēi nōri S), kād tū gālvā iššukūotu, spjāuk kitām j ākj Jb⁹ 45, S. — Viena akiā (akimi, akiīm) žābalas (āklas) Ds. Pamātē didelj vīrā viēna akiā (v. š. vēino ākē) Pln¹ 799. Vagžālas (didelis) — kaīp akiā meti (v. š. kār akū meci), kaīp akiā užmēsti (окинуть взоромъ) Lp. Sū viēna akiā (v. š. akē) LB 233 (Grī.) — Nedōras (Blōgas Krp.) kaimynas (kaīp Plv., S) krislas

(spālis Plv.) **akyjē** Krp., Plv., S. Kumpelis akiy — kākic w oku Σ, t. y. *akjē* Ds. — Jām Anē krito akiñ (jis isjiūrējo, isjīmlyējo Anē) Lp. Tāmsu, nōr pirštū *akiñ* dūrē Ds. Nelpk kitām aīt galvōs — Diēvas dušs *akiñ* Psl. Kād vaikas užsikrečia ākī, tāi pāima už voko iř sako: »Iš māno akiēs vilko *akiñ*, iš māno akiēs vilko *akiñ*, ir t. t. Tfu, tfu, tfu« Gur. — Laumēs paliktās vaikas, sāko, užaugęs meīkas, māžas, kaip kūpstas, plaukuōtas, sū baīsiai didelēm *akimī* Oz. (instr. du., bet šiandie eina daugiskaitos įnagininku — instr. plur.). *Akim* regius — oczwisty Σ. Pō *akiñ* — jawnie Σ. Mōčekos dukťē būvo dviēm *akiñ* MPs. Aiszkēsne dar atmajnā musū kraszti regam szenden sawēm akēm D⁵ 5₃ (Pratarmē). Rasztīniks sawem *akim* (= saviñ *akiñ*) regieies D⁵ 36₃₀. (Kriūtus) gera walanda pas iūs ir po iu *akim* paliliek Br.¹ 22₃. anis pakiele iem ftuki būwies... ir kori medaus. Ir ghis emes walge po iu *akim* l. c. 30₁₂. Phari-leuīchai... bei didei mokiti buwa, bei po *akim* lwieto grabei elgei l. c. 56₁₀. Janas kaiani iaka ape ateili ir nu po *akim* ianti Meīliōichu Kriūtū l. c. 37₃₀. Bei nuiedawe iam befedent iu ieis ušu Itala, eme ghis dūna, dekawoia, lauše, ir dawie iemus. Tada iu akis atiwere, ir paīinna ghi, O ghis pragaiīcha nūg iu *akim* Br.² 404₃₀ (Bz.¹ 148 lytj *akim* laiko dviskaitos ablatyvu). ienis Simeonas... Baīniczoie po *akima* didzio lwieto ape... Marios Suneli kalbeia Br.² 116₁₀ (Bz.¹ 149). teaip' dirbt' už akių, kaip' ir po *akim* Dk.¹ 26₂₇. yliīpažynt' po *akimī* kūnigo l. c. 22₉. Pilōtas... išpažino po wiłsų *akim* teiliē Dk.² 228₁₀. kuris iau lenēi praitōio awis... ir po wiłko *akim* pabēgo Dk.² 275₂₀. po wiłsų *akim* išpažinos ēlšas Sunumi Diēwo Dk.² 218₁₁. — Silpnos (blōgos K) *ākys* — schwache Augen. Šviēsios *ākys* — helle Augen K. Sūrio (kēzo K) *ākys*, skylūtēs — die Poren im Kāse. *ākys* āšaromis āpteka — die Augen füllen sich mit Tränen K. *ākys* maīksta — es wird bunt um die Augen K. Nuō dūmų mán *ākys* apmaīko. *ākys* jām pasrūvo (sc. kraujū) iš pỹkčio Š. Teñ baīsū važiūoti — kiāuros *ākys* (týrulių vérsinės, kuriōs niekuomēt neužšāla)... užpustýta, gali dār jsmūkti Pš. Tiñklo *ākys* — oka w sieci Σ. Tēka *ākys* — zaciekają oczy Σ. *ākys* baisiniīkēs, raīkos darbiniīkēs Jnš., Sln. *ākys* graībo, širdis nepriima Sch 73 (neprijema S, ž.). *ākys* i akis, waītai i vartūs Sch 73 (B). *ākys* ištīso bevéizdint (ž. bevéizant D) Sch 107 (Jb.² 42), bežiūrint Sln. *ākys* kaī žiburiaī, strēnų nevaldo Sln. *ākys* nōri miēgo, širdelē ragaīšio Jb.³ 91 (Sl). *ākys* plāčios, aūsų stāčios, daītyš kaip vargōnai (Zuikio daina). Akmeīš kōjos, mēdžiū liemuō, stīklo *ākys*, šiaudų kepūrē. — Trobā Bz.² 46 (PrL.). „Aš parašýsu“. Kits atsāko: „rašýtojo iř *ākys*“, t. y. pāts tikrāsis (iš visko matýti, kād neparašýsi) Kv. Barzdēlē kaip Jēzaus, ō *ākys* kaip vélnio Db. Begēdzio *ākys* subinējē nesvīla (ž. nēsvel S). Dū durūkai, dū stumbrūkai, šēšios *ākys*,

trys šikinės. — Norāgai sū jaučiaiis iř sū výru Sch 62. Gēros (Šviēsios S) *ākys* dūmų nebijo D (Sch 73), Ds, S, Sln., Vl. (sāko-ma apiē begēdj žmōgų, kuris akysē užsigina kā pāts pasākēs). Girgždýnē (Švelpynēs), pādarýnē (padarynēs), trys subīnēs, (ō) šēšios (v. š. šēšes) *ākys*. — Žāgrē sū jaučiaiis beī artōju Bz.² 46. Iēinant *ākys* svīla (svél S, kaīsta Sln.), išēinant pakāušis B (Sch 73), S, Sln. Iř *ākys* ištīso bevéizdint S, belāukiant Db. Išmōks kād iř *ākys* iššōks — Not leht beten M II 322. Kā *ākys* māto, tō pilvas nōri žp. Kād āš sušvilpsiu, tāi tū iř *ākys* aīt kāktos iššōks Ba.² 222₃₁ (Jsv.). Kaip mergā buvaū, tāi mērgavau; kaip marčiā buvaū, tāi mārtauvau; ō kaip pasenaū, tāi *ākys* išliīdo. — Aguonā Nm. Kēturios *ākys* daugiaū māto neī vienā S. Kō *ākys* nusigāsta, raīkos padāro Tr. Kuī miēla, teñ iř *ākys* šk. Nuō baltākēs (синеуха) — baltos *ākys* Nm. Neī māno *ākys* māto, neī širdis braško (?? Kas tai braško?) Kpr. Ožkōs *ākys* šienē. — Šākē Sch 65. Svēcias i vidū (trōbā S, žr.), (svēcio S) *ākys* aīt lentýnos Jb.¹ 164. Tāi iř *ākys*, kaip tabōkos bākis! S. Tamsojē raīdasi aūsų, ō šviēsiojē *ākys* S. Tōs pāčios *ākys* veīkia, tōs pāčios juōkias S. ūkininko *ākys* gývolj pēni S. Vālgyk, kād nēt pilvas plýštų (v. š. plyštų), dirbk, nēt *ākys* lįstų (v. š. lįstų) Aln. Šēšiū dēsimtų šēšiū grójant reīkia *ākys* skaitýti Š. *ākys* (v. š. ākes) juōkias, širdis (v. š. širdzis) veīkia Lp. Kād *ākys* (v. š. ākes) neregētų (v. š. nēragētų), pilvas nenorētų Lp. Nōr tāvo ākes nūžvelgia, reikēj(o) sakýf: „nēragēul!“ (= neregējau) Lp. — Akių žolē — jaskōtze ziele, Chelidonia (bot.) Σ. Akių lēlē — der Augapfel, die Pupille K. Akių družnūmas — das Triefen der Augen K. Akių mōjus — Augenblick K. Akių gýdytojas — okulista L.¹. Akių krislas — pruszyzna oka M. Akių mirksnis — mróg oczy M. Akių vyzys (ž) — зрачокъ (la. acu raugs. Falso M). Akių aīt jō negāli pakēlti B (N). Akių pasiklāusk D.⁴ 55 (D.⁵ 70₃₀), Pž 5, S (iř atrāsi Sln., Sr.). Bēga kaip akių išimtas Siv. Eīk akių šviešumū, nōsies tiesumū S. Eīna akių plōtų (куда глаза глядят) Lp. Jisaī dāro tik dēl akių plōto (tik dēl kitų, kād jī matýtų kiti) Op. Gāl akių pabój(o) mūs(y) šitiē (v. š. šiciei) paīšai, kād skuīsta Lp. Gražūs — akių tārpe (tārp akių B) nōsis S. Jī trumpų akių (kurzsichtig, близорукий) būvo Jb.³ 20 (Jb.¹ 231). Nemuīlyk akių! S. Liaviūkas tāip įgrasino šūnj, kād nerādus nēt akių liēpē neparōdyti MPs. Reikē akių neturēti už tō kēlmo ištekēti O.¹ 58. Sarmatā akių negraūžia Lp. Viso sviēto beveīkdamas akių nustōsi S. Visų veīksi, akių netēksi Mrj. Aš peī visą nāktį neī akių (nē blūosto Ds.) nesudējau K.

Añt akių matyti, kàs per viens yrà B (Sch 73). Añt akių pažinti N. Añt akių pažiūrėjęs (žiūrėjęs Lpn) sveikātos klāusk B (Sch 73, pasiklausinēk Lpn., neklāusk M, S). Turēk añt akių — miej na widoku I' (slavizmas?). Iki akių prisigėręs — toll und voll gesoffen N. iš akių į akis — persönlich N. Eik mán iš akių K. iš akių matyti, kàs jis peř paūkštis Š. Eik šaliñ, o žižilpos išlėks iš akių S. Kād paregėjai, radaĩ, taĩ daĩ jaũ tũ jo nebepalėisk (v. š. nepaláisk) iš akių Lp. Tàs būvo iš akių išluptas į tėvą... suvisũ į aną atsigilmęs Ba² 381₉ (Lž.). Nuõ (Iř nuõ) akių matyti, kàs peř paūkštis M, S. eik piktalis nuog akiu mano MP 239a₁₈. Põ akių — vor Augen N. Põ žmonĩų akių — in andrer Leute Beisein. Põ akių sũktis K. Põ akių (į akis) steliũoti kã — Jemanden zu sich kommen lassen N. Põ akių gėras — Augendiener N. Daũg yrà tokių, kuř sũkas põ akių Db. Põ mào akių (mào akysė) — przedemną L¹. Põ visų akių koravõju — exemplarisch strafen R. Jis stõvi mán põ akių K² I 50. Põ mào akių jis dirba K² I 44. Taĩp atsitiko põ mào akių (mào akysė, mán bemātant) Jb¹ 172. Priš akių — kaip šilkas, už akių — kaip vilkas S. už akių — pozaoczy, zaocznie L¹. už akių dāromas, padarytas — zaoczny L¹. už akių lõjate, į akis niēko nesākote Jb¹ 176. Netikėtai pamātė už akių iř užpakalyje daugybę uzarų Ba² 334₉ (Šv.). — Bāimė turi plačias akis S. Nebũk perdrāsũs, akis atidėgsi; nebũk perlėtas, daliēs netėksi Sch 73. Į tã dalĩkã labiāusiai atkreĩpk akis (обрати внимание) Db. Teisybė akis bādo S. Dygau; dygusi iř užaugau; āugusi mērgavau, mērgavusi mārtauvau, mārtauvusi bõba tapiaũ; bõba tãpusi akis gavaũ, peř (= prõ) tàs akis pati išlindaũ. — Aguonā Sch 55. Svetimi dũmai (didžiaũ S) akis grāũzia (griāũzia S, Šj.) Jb¹ 135. Įdũrusi akis į pėčių, tyliai prabilo LzP. Džiaũgias iglĩes kaip varlė (ž. vařlė) akis S. Kai pasenaũ, akis įgijaũ, prõ tàs akis pati išlindaũ Jb¹ 174. Kiaũlės akis ėmęs bet-kuř įlenda S. Pakõl duris atdarỹs, dũmai akis išbadỹs S. Nebũk perdrāsũs, akis išdėgsi; nebũk perlėtas, daliēs netėksi S. Staigā šõkēs akis išsi-dũrsi (ž. išdũrsys D) Sch 73. Pakõl sáulė patekēs, rasā iř akis išš S. Kõl(ei) tãu šviesl sáulė užtekēs, gailĩ rasā akis išš Ba² 26₂₃ (Čedasā). Diēnā iř nãktį išplėtēs akis. — Lāngas (Ateitis 1912, Nr. 12, p. 78). Išplėsk akis, sutrāuk pėčius, pralėisk manė prõ pyragũs Bz² 51 (Prk.). Vėizdi akis išplėtēs kaip driēžas į gėgužę. Akis išplėšęs (v. š. išplėšis, bet pl. išplėšĩ; / kietas) eĩna Lp. Reĩkia žiūrėti išplėšus (выращиває)

akis Lp. Nebũk perdrāsũs, akis išplĩks Rz. Stõvi išveřtēs akis (nustėbęs) An. Jis paskuĩ mán tik akis kamšỹs iř kamšỹs (v. š. kamšis) už tã āuksinā Lp. Genỹs į ūodegā kãla, vārna akis lũpa MPs. Kã daugiaũ sũ juõ darỹsi, negĩ akis iš kãktos lũpsi (v. š. lupsi) Ds. Akis pabáltinēs šõka į siena Bz² 53. Akis nulėisti K. Paklāusk akis, taĩ pasakis (v. š. [S] lyties pasakỹs vietoje) = apsižiūrėk geraĩ Š. Pastātė (выпучилъ) akis An. Akis pakėlti K. Neganā gėrti, reĩkia iř akis pavėrti (? nesuprantu Bg.) S. Akis praveiz(d)ėjau belāukdamas Kv. Vaikėli, nežiūrėk į knygās taĩp daũg patāmsėje, akis pražiūrėsi Op. Įmādamas turi sākalo akis, atadũdamas šuniēs S. Vienas nõri, kād būt (būtũ) diēnā, kitas nõri, kād būt naktis, o trėčias sãko, aĩ diēnā aĩ naktis mán vis akis sõpa. — Lõva, dũrys iř lāngas Sn. Kād nõri būt gerā pati, gerā gaspadinė, gerā mõtyna, taĩ turėk kėturias akis — iř priešais iř užpakaly žiūrėk vi. Tàs žmogũs šuniēs akis turi M. Sáulė sàvo eilė bũs, o mũms žēmē akis užgriũs S. užaklint dabar iki galĩ akis iu MP 235₂₆. Mergýtė... gromatėlę skaĩtė, labaĩ graũdziai veřkė, ašarėlėms akis meĩkė Klv¹ 97 (46 Lazdynų par.). Akis veřžia, nõriu miēgo, bėt negaliũ užmĩgt Op. Į akis — w oczy L¹. Į akis eĩti — vor die Augen treten N. Į akis sakaũ — vorwerfen R (Syr. 25, 24). Pãts į akis — persönlich R. Į akis paveiz(d)ėjęs (pažiūrėjęs Pž 17), sveikātos neklāusk S. Į akis šiaĩp, už akių (užpakalyje Sch 73) kitaĩp S. Dũonā drũskā ėsk, teisybė į akis rėžk Rz. (vertimas iš rus. k.). Kàs jāunas būdamas põnui Diēvui į akis spjõvė, iř pasėnēs neliaũs S. Kàs jaunỹstėj põnui Diēvui į akis spjõvė, tàs jām pareĩt aĩt senų diēnų iř nór į glėbỹ laikyti Sch 82. Kõlei tũrime grỹnā sãžinę, tõlei tiesā mũms nēduria į akis S. Leĩda į akis kaip eřžilas putõdamas S. Mēsā nasruosė, šiknā naguosė, ākys į akis. — Kad mõtyna kũdikį žĩndo Sch 62. Mõčeka į akis nesilėido Sigūtēs Vo² 131₇ (Mrj.). Neknisk į akis (nemelũok, kito kvailiũ nestatỹk) Jnš. Nelĩsk į akis! (į manė pãti) Lp. Nepũsk mĩglā (?) į akis S. Pažiũrėjęs į akis, neklāusk sveikātos Op. Spigina į akis kaip balamũtas snaudāliui S. Stõ(vi) pati plikā, tũr(i) mārškinius aĩty(je) iř visĩems į akis žiũr(i). — Liāmpa Bz² 45. Aĩs tũr peř akis dārbo — er hat sehr viel Arbeit Bz² 95. per akis Heretikai blũzniē, kad' bĩto... Dk² 275₁₆. Aš tõ dārbo peř akis (be gālo daũg) turiũ Lp., Ds. Kād tũ teĩp pãř (ž.) akis (нагло) malũoji, āš tãu kiteĩp padarỹsiu D¹⁴. Kaip šlapiũ peř akis S. Nõrint šũn peř akis smõgk, niēko n(e)atbõs B (Sch 98). Ašaros prõ akis išbėgo Jb¹ 74.

Kād jaunā buvaū, rožē žydējau; kaip p-senaū, akis igijaū, prō tās akis pati išlindaū. — Aguonā Sch 55. — **Akims** gēda, bēt širdžiai (v. š. širdē: *i* pusilgis) sveik Erz. Keliās mergelēs mylēti — *akims* dangūs, kišēnei čyščius, ō dūšēlei prāgaras V. — **Akimis...** vefkia Dk² 205¹². Akimis (v. š. *ākemīs* SInt., *ākimīs* Als., Sd.) peikia, bēt (alē s) širdžia teikia. Akimis žmogų prarytų Op. Akimis žiūrēk, ō raikoms vālios neduok Pp. (vertimas iš rus. k.?). Añtrā kartā dāvē (sc. rāgana) trīs pundeliūs linų iř išsiuntē savo dūktēj sū trimš akimš MPs. Čiā žmonēs labai seřga akimis Š. Kā savo akimis mataū, tai iř viēriju (tikiū) B (Sch 73). Kaip gegužē sū užrištomis akimis (v. š. akēmīs V) išsiskyrē (ž. išskyrēs, V iszskire sau) vyrā PŽ. Kō akimis nepriveiz(d)ēši, tā kišenē užmokēsi S. Išmintingas ūkininkas daugiaū padarīs sū akimis kaip prāstas darbinīkas sū raikomis S. Laūks sū akim (r.), miškas sū ausim Sln. Sāvo akimis matydamas gāl iř tikēti S. Spjāudo iř akimis mergās gāudo Op. Tiñklā mēzga mažomis akimis mažai žūviai gāudyti, didelēmīs — didēsnei Š. Žiūri išplēstomis akimis. muū waikelēj ir ičeimina tulas kartu, netikāi drugiu apierg, bēt ir kittomis... liggomis... kits negal, kolomis, kits rankomis, kits akimis prapūl Br¹ 476²¹. Anis... tik ghi iřchgaleiūli Welina, pekla ir Smerti, bei iřch tiefos giwan (sc. giwā, t. y. *gyvā*) fanti ir po iū akimis uūū itala ledinti Br¹ 271⁹. — **Akysē** (v. š. akýsa) āniolas, už akiū vėlnias Lp. Akysē kaip brōlis, už akiū kaip vėlnias Op. Akysē jis brōlis, už akiū brudēsnis už vėlniā Op. Akysē laižo, už akiū braižo Jnsk. Dār žemiaū už maskōliū zanavýko akysē stovējo žydas (kun. J. Staugaitis). Akysē piestū (š. r. piēsto) šōksta (šōka Ds.), už akiū varlēs nepāveja Kpr. Jaunā, graži, akysē užaugusi Ž. Neī (nē Ds., Kv.) akysē (v. š. akýsa Lp., akýs Ds., kur y tebēra pilno ilgumo) tokiō neregējau. Sāugotis anū akysē (v. š. akiesi, t. y. akēsē) visumažiāusio pikto Jzm. 86. Mān akysē (v. š. akýs) tavarūoja — es flimmert mir vor den Augen Ds., Vžns. Kō lendi akýse (v. š. akýsa, kuri lytis čia atstoja lytį *akýsna*, *ī akýs*)? Lp. Giltinē (smēftis Vžns) nežiūri neī akýs (= akýsna, Lp. akýse), neī dantýs Vžns. — **Akýsna** — ī akis, w oczy L. Akýsna nēša Zs. (Viltis 1908, Nr. 13). Nelįsk akýsna-n! Lnm.

Mįslēs. Dū brōliu peī kelēlį niēkad nesimāto — ākys Oz¹ 19. Dvi maži pupeli visā svietā apsēja Bz² 44. Dviem pūpom visūs laukūs apsēja Ds. Dvi seseli (sesuti) peī kalnēlį nesu(i)ēina bVL (Sch 55). Dvi žvaigždēl (-dēlēs Pnv.), kuī panōri (pamislīja), teī nueīna.

GRAMATIKOS LYČIŲ ISTORIJA IR TARMĖ-MOKSLIS. 1. š. v. ž. ištaria: *ākēs* (*ākjs*)

nom. s. || *ākis* nom. pl. (*a* pusilgis, *i* siauras) || *ākis* acc. pl. (*k* minkštas); *ākēis* gen. s., *ākī* acc. s., *ākēi* (*ākji*) dat. s. = *ākie*, *ākē* instr. s., nom. (acc.) du.

2. Dat. s.: *ākī* (ākmeni, ānti) Jeznē = *ākī* Dk³ 286⁴⁰, *ākī* tāwai Dk³ 519⁴⁴. Pritiko kaip kūmstis priē *ākie* S (v. š. *prī ākēi* Pln., Krt.).

3. Loc. s.: ž. akē(jē), *akē* (v. š. *akiē* Kv., *akiē* Als., Pln., SInt.).

4. dwi šwieīl *akī* paitate Dk³ 610³³.

5. Nom. pl.: *ākjs* Dk² 215⁵, 237¹⁷, 252³², 274³¹, Dk³ 568⁴⁶ arba *ākis* Dk³ 619⁴³, skaitytinios yra kaipo *ākys*, kurios lyties vietojė Širvydas rašo *akīs* PS II 199, nes jo rašyboje dvilypėmis (keimarinėmis) balsių raidėmis yra pažymimas balsių ilgis. Kad Daukšos rašyboje raidė *i* atstoja ne tiktai *in* (turkimas Dk² 212⁵) ir *i* (ipainioio Dk² 219¹⁷, įitot' 240¹³), bet ir *y*, t. y. ilgąjį *i*, rodo kad ir šitie, mano išrankiotieji iš pirmojo postilės sąsiuvinio, pavyzdžiai: 1) drin 76²⁶, 87¹⁴, 109¹⁷, drin to 103³³, drin' 130^{33, 35}, 184³², drin' to 136²⁶, todrin' 71¹¹, todrin' 71¹⁰, 81¹³, 86^{10, 25}, 172³⁴, 191³⁰ to drin' 199³³, tōdrin 71⁶, tōdrin 71⁸, Tōdrin' 142³⁰ (greta su todrinag' 99⁷: kodrinag' 86³), kodrinag' 99⁶, 2) ne įganjis 65²⁹, iōmanis 174¹³ 3 fut., 3) ūginis 154²⁹, tinginis³¹, 4) tē paīngi 143²⁴, plg. *teduodý, tebegý* Ds. 3 opt., 5) biēntis 172⁵ nom. s. fem., t. y. *biēntys-s(i)*, 6) įgis 19³⁶ 3 fut. = ygýs (*igýs*): įgiē 133²¹ 3 praes., kā Daukša, žinoma, yra taręs *ygýje* (Tgījā), 7) gimiai 22²⁸, gýmiai⁴, 8) tokiāi įgāstis 12³⁵, įgāszczio 12³⁷, įgāscio 13³², įgāscio 14³⁰, įgāciop' 22¹¹, įgāiti 14⁷ (du kartu; acc. s.) tokie įgāsciai 22¹⁹ = r. dial. *įgāstis*, -sčio, 9) pawjeiimūseā 9²¹, 10) knigos 24³ nom. pl., iūdaknigei 82³², 11) czjūtume 89³³, 12) rjkaus 6³⁵, 13) tūčio 41³¹, 14) zimių 83³⁴, 15) ipaczey 87²⁴, ipati 73³², ipatinei 189³⁰, 16) ira 14³⁰, 6¹⁵, ir' 11³³, 17) artimjē 21⁸, rūtjbe 131³, teljbes 66³³, 18) Bažnyczia 5¹¹, 114^{12, 35} Bažnyczios 91³⁴, 110³³, 119¹³ bažnycziōi' 186²⁹, bažnycziōn' 91¹⁹, pētnjczyā 147¹³, pētnjczyōi' 176¹³, pētnjczyōi 150¹⁰, winjczyōi 128¹⁵, 19) darbinjūs 128⁷, muytinjka 72²¹, paldienjka 147¹³, pālnjkas 146³⁴, 148⁸, pālnjkas 147³¹, pālnjko 147⁸, 150⁷, pālnjka 147²¹, 166²³, pālnjka 189³³ (-ka 152³¹) pālnjka 147¹⁵, pālnjka 147¹⁴, pālnjku 29⁴, pālnjkuē 190¹⁰ = r. *pāsnjkas* (iš s. gud. *постникъ*), pālnjkaūt' 147³³ (-t 150¹) pālnjkaūt' 149³³, pālnjkaudamas 147³⁰, pālnjkawo 150¹, razbajniuku 117³⁴, ikolinjūs 147³⁰, wietinjka 119³⁵ = r. *viētinjkas*, 20) bādijkūczio 8²⁴, 21) jītātīmā 39¹⁶, kā Daukša, žinoma, ištardavo *yštātīmā* (ištātīmā), įgānjmas 133³⁰ -mā 136³⁷, yōmānjmē 93¹, sākjma 147⁸, iākjmais 5¹, 22) giljiniui 135¹⁵, giljyn⁴, piktjiniui 39¹⁹, 23) Dēywjite 86¹⁹, karaliōtos 39⁵, Pōpiezjōi 29³, 24) klaujīt 91²⁰ -t' 133³¹, 25) įgānjtoies 81¹⁷, wāiītjtoies 164²², 26) jītātjtas 97³⁰, kā Daukša, žinoma, ištardavo *yštātjtas*; paitātjta 82⁸, 27) darjtu 116¹¹, mōkjtuš 88³⁴ 3 cond. = r. *mōkjtuš(i)*. Visi šitie pavyzdžiai verčia mus raidē ī ir daugiskaitos vardininke (nom. pl.) skaityti kaipo y (ilgąjį *i*): ānis 58³, 85¹⁵ ānis 82²⁷, 124³, 137²⁸, 164¹⁴, 176^{19, 21}, ātikalūnis 62¹⁴, āt- 149¹⁰, 172¹⁹, 174³⁴, āwjs 200¹, krikūczionjs 154⁶, 162³⁵, 166¹⁶, 172³⁰, 183³², 187²⁵, 190¹³, pālikūnis 75²⁰, 128³⁵ pā- 128²⁵, 149⁹, pātjs 27¹⁵, 29²⁵, 49¹¹, 59²⁹, 82¹, 83²¹, 115²³, 121²⁸, 122¹³, 157²⁹, 191², 27 pātjs 25¹¹, 27⁷, 116¹², 29¹, 117¹¹, 119²⁷, 120²⁷, 122⁴, 124¹, 34¹, 146¹⁷, 154³⁴, 157¹⁹, 170⁵, 174³, 178⁷, 179⁵, 191²³, Stawionjs 124³⁵, Ąirdjs 22²¹, trjs 78³⁹, 79⁹, 96¹, 119⁸, 188²⁴, tūktantjs 74⁷, winjs 151¹⁷.

6. Nom. pl. Lyties *ākys* vietoje šnektose dar sako ir: *ākies* Ad., Dsn. (plg. Bg² 21,53) || *ākes* Lp., kur galūnē -es yra gauta iš daugiskaitos vardininko

aūses (gen. pl. *ausų*, bet *akių*). Priežodžio „ākės káp šākės“ (Vilkanas, Lėipalingio par.) lytis *ākės* galėjo atsirasti dėl lyties *šākės*.

7. Dat. pl.: *akimus* Dk³ 561¹⁰, 12. Iie ne tikėio *akimus* *īawōmus* Dk² 263¹⁷.

8. Loc. pl.: *akiša* Dk³ 613³⁰, kas gali būti lygu p. dz. lyčiai *akysa* Lp., Mrk., kuri yra kilusi iš senėsnės lyties *akysė*. Galūnė -se teberodo dar *Sirvydas*, pav.: *iuole* PS I 65¹⁵, 74²⁹, tuose 71²⁰, *wiluole* 74¹⁸, *ųwyntuole* 74¹⁶, 18, *gielmele* 72²⁸, *wilokiole* *milifitos* *dowanole* 74³¹, *nulideimuole* 65¹⁵. Taigi, lytis *akysė* (v. š. *akysa*) nėra lygi lyčiai *akysė* v. (*akysė* ž.) = š. r. *akys*! An., Kp. (senėsios kartos kalboje; šandie besako *akys*, kur y tebėra visai ilgas), nes tuomet *Sirvydas* būtų parašęs **iuoli...*; plg. jo lytis *tami* 67⁹, 73⁴, „tamė“, *pragari* 68²⁹, 75²⁷, kuriami 74⁸, *niekami* 73⁷. Vadinasi, rašomosios kalbos lytis *akysė* kilusi yra iš prolytės **aktsén*. — Greta su **akise* || **aktsén* (*akisén*) būta dar lyčių ir *akisū* ž. ir *akysū* (š. r. a.): *Nestovėk akisū* Jn. buk *akisu* (plg. V⁵ 25, V⁹ 179). Dieva musu užtaritoju V⁹ 291 (plg. V⁷ 43, V¹¹ 20, 43, 61, 73, 90, 102, 125, 151, 164, 237). wis taj wisumiet stou *akisu* V⁵ 9. *akisu* pona piningus užmokies V¹² 15. tór sawa *akysó* P³ 19. noriedamas Jezuias *akysu* (= *akisū*, nes y atstoja j arba e) ju yžnikty, pradieje anomis tepo kalbiety: ekykie mīlas Seleris ŽCh 265¹³. Potam *akysu* ju yžnika 272¹². Mandribe iwietyžka ... moka tun Regulu: giwenty fu gieru gieray, o fu pyktu pyktaj... wyrizu (= š. v. ž. *vyršų* arba *veršų*) dieł giedas pašciway, *akysu* negiedingay 319¹⁴. — Kā čā stāvi *aktsū* (= *akysū*)? Lnk. Mānā *aktsū* pāwāgē — w mojej obecności I' (ā, ē pusilgiai). Tverčiniāi dzūkai lyties *akysū* vietoje sako *akysū* (su -i iš vienaskaitos vietininko *akj*, *saulėj*, *diřvoj* — v. š. *džiřvāi*, *pēčiu*).

9. Einamasis vidaus vietininkas (jb¹ 18, § 29), kurį suomių gramatikos pavyzdžiu galime praminti vardu *illativus* (plur.): *akysna* (nėša smėli) — въ рнаа, in die Augen. Šitas linksnis šandie, kur jis dar tebegyvuoja, bevėik visur yra perdirbtas: Nelįsk *akysna-n* (*duntysna-n* *ñežūfi*) Lnk. || *akysu-n* Dsn. (čia -n paimtas iš vienaskaitos lyčių: *akiñ*, *galañ*, *rañkon*, *saulėn*, *pēčiu*).

ETIM. = la. *acs* „Auge; offene, Wasser enthaltende Gruft im Morast“ (*acis* nom., gen. s. BB XXVII 318 Kabilėje), pr. *ackis* „akys“: sl. *oči* nom. du., gr. *ὄσσε* < **okje* „akys“, lot. *oculus*, arm. *akn*, skr. *ākṣi*, sl. *oko* (gen. s. *očese*), toch. A *ak* (du. *aśān*), B *eśane* „akis“ Schrader Reallexikon² I 635. Prie *akiės* giminės pridera ir *eketė* „Wake, Wuhne“ Bg¹⁰ 218. Be *eketės* ieur. šaknį *ekw* (greta su *okw*) rodo ir keltų kalba: yr. *en-ech*, bret. *en-ep* „veidas“ M. van Blankenstein Unters. 18.

Akis — 1) Tālokių sodžiaus ežerėlis be dugno, Slabados val., 2) Latvijos ežeras, kuris randasi tarp Šventosios ir Bārtuvos upių Lnk. (Sr.; kun. A. Sutkevičius vadina *Akys*; plur. ar sing.?), 3) Praniūkų sodžiaus lauko bala, baisiai gili, nedidelė, sunkiai prieinama, nes labai klampi; jos vanduo labai šaltas, Gelvonų ap.

Akys (ākys), **Akių** — Rūdos (kur ji?) ap. raistas.

aký-skauda ž. Sr., **aký-skaudis**, -džio J (Als.) — akių skaudėjimas, ból oczu. Toks mētas

kād visuř *akýskaudis*, t. y. visiems akis skaūda J.

aki-sopas r. — akių sopėjimas; metas, kada akis sopa J s. v. *ánčkrytis*, Pnm., Vd., *глазная бользнь*, *Augenkrankheit*.

aký-sopis, -pio v. *akisopas* J (Psl.). *Akýsopis* užpuolė. *Akýsopis* kánkina Sr. Pušalotėnai, gal, ištaria *akisopis* (ř pusilgis iš senėsnio ř trumpo)?

aki-sopstas Ds. v. *akisopas* — akių sōpstas LT II 5.

aki-soptas Š. v. *akisopas*.

aký-šveitė P (neol.?) — очанка, švietnik, euphrasia (bot.) Mt.

akýtai adv. v. *akýtas*. *Akýtai* išadýta skēpeta (skepetā K).

akýtas, -ta a. (ir ž. *akėtas* Sr.) — Augen habend, dann löcherig, porös N, mit Augen (Löchern) versehen, von klar ausgenähten Zeugen, ohne Steigerung K, Ls 562, *dziurkowaty*, *purchaty* L¹, *очковатый*, *пористый*, *скважистый* Š, J. Káilis yrā *akýtas* D¹⁸ 13. Laūkas *akýtas* (nēs jamē visa matyti), miškas ausýtas Kp., Šmn. *Akýtas* žmogūs — žvalūs (gerai visa mātō) Skp. Bet-kās (by-kās J) išbadýtas yrā *akýtas*, pav., pōpiera, tārka, samtēlis, kūnas J. Trinýtis iř šešnýtis audimas (áudeklas Sr.) yrā *akýtas* J. Kaĩ tešlā ař dúona išakija, tai ēsti *akýta* Š.

akýtė dem. v. *akis*. Miežinio žodis *akytė* v. *aketė* „пропыбъ“ begu nėra tik skaitytinas *akitā* (*aketė*), kas būtų lygu lytims *akėtė* arba *aketė*?

akýti, *akija*, -jo a. (ir ž. *akėti*, -ėja Sr.) — 1) porös werden, eig. Augen bekommen K, *dziurawieć* J, *дѣлаться очковатымъ, пористымъ* Š. Lėdas *akija* nuō sáulės J. Tašlā *akija* Ds. 2) Refl. — oczkowacieć (ciasto). Dúona kildamā *akijas* (*akija* Ds.) kaip sniegas nuō sáulės J.

ākýti, -ija, -jo — gderac w oczy wyrzucając wady J. ūktveris *ākijo* bėrnā kōl išākijo (išvāksijo, išbarė).

akýtis — Bezeichnung eines bestimmt gemusterten Gewebes Bz², oder *lamstýtis* — mit verschobenen kleinen Quadraten Mit. I 129 Klp.

akýtumas — пористость, скважистость, Porosität Š, *dziurkowatość*, *purchatość* L¹.

akýt-žemis, -mio — dirvų kalniukai, kur smagiai juoda žemė, lyg anglies (aūglis Kp.) gabalėliai sumišę su žvyriu Kp.

akiū-kliai — koškie okulary (žebý nie straszýły się konie) Mc.

akiū-klis, -lio — sietelis, pratemptas per sulenką ratu toši ar luobą, dedamas ant veido, kad bitys neįkastų į burną. *Ařdam řpē bēču ořřdad akū-kel* Dvd.

akių-moja — Augenblick Klv. Jiėdvi... ýpačiai

paskujōji, *akiuamojoj* tėvo bālso paklūsus, kėdelius palėido Bs² 57 (Kraupiško par.).

akiuotas š. v. akýtas. La. *acuōts* „porōs“.

akiuoti — čiėpyti (l. szczepić), pfpopen (Bäume) Op. Jaū laikas atėjo *akiuoti* laukinės grūšaitės, obelaitės.

akyaĩ adv. v. akývas — otwarcie J, neugierig J⁵ 8 (Ls 353). *Akyaĩ* (ĩ akis) sākė jam J.

aký-vaizda ž. Als., Kv., Sint., **aki-vaizda** Jb⁴ —

видъ, видное мѣсто, присутствие, Gesichtskreis, Anwesenheit š, G, publika D², obecność, oblicze L¹. *Akývaizdoje* — obec, wobec L¹. Nestovėk pačiojė *akývaizdoje* (aki- Jb⁴). Jis taĩ padārė mào *akývaizdoje* — на моихъ глазахъ, въ моемъ присутствіи š. Visũ tautũ *akývaizdoje* Jn. Mótynos *akývaizdoje* dāvė peĩ aĩsũ v. Esam Diėvo *akývaizdo(je)* Jzm¹ 14. Viėšpats jũ *akývaizdo(je)* gausiũ dārė stebukiũ v⁹ 11. Nerōnas... geidė dār didžiūotis Rymionũ *akývaizdoje* įvairià gražybė ir tuĩtais D¹³ 29. Kitėms (ž. kitėms) *akývaizdoj* gálvas nuraĩtė D¹³ 627. noutaka dawė raną jaunėkiu, kōrsaj jė akyaĩsdoie pabucziauo ir žįjũs sōkįjtė D⁵ 51⁸⁹. Pasekiele gĩrtĩ ir it but to nenumanantys parsakjĩtusys akyaĩsdo dekretą, iš apmaudo nerasdami nōmũs sauso medio i swirtį pakorė D⁵ 59³⁰.

akývaizdas v. akývaizda — widok, widne miejsce, obecność J. Atiĩk ōbuolius (ōbalius J, ž. ōbũlus Sr.) iš *akývaizdo* (iš akiũ). Į pātĩ *akývaizdą* padėk sũdą, kepūrė. Kō atsistōjai į *akývaizdą*. Jis *akývaizde* mušė vagiliũ J. sōgriesziũ akiwayzdy Wieszpatyis p³ 20.

akyaĩzdũs, -di, -vaĩzdy — publicus D¹, naoczny L¹.

aki-varas, pl. -rai š, akivaraĩ Ds. — balos, liũno atvira akis (mažutė), bet labai gili ir pilna vandens, окошко въ болотѣ или трясинѣ, Loch im Moorgrunde š, r. a. (Aln., An., Kriaũnos, Kp., Uš., Vžns). Neĩk liũnaĩ, įsmũksi (r. a. insmuksi Ds., Sl.) *akivaran* š. Pilnà balà *akivary* š.

ETIM.: *akis* + *vėrti* „öffnen = stechen“ || *atā-varas* Ds. „offenes Wasserloch im Moorgrunde“, l. *otwór* „skylė“.

akivaruotas, -ta — pilnas akivary (akiũ) LT II 5. *Akivaruotas* liũnas Ds.

akývas, -yvà — dworny, curiosus š, Augen habend, dann neugierig N, oczywisty, otwarcie mōwiacy J (Vl.), žvĩtrũs, žvalũs, kuris gerai mato Kp. Kuĩs į akis pasāko tiėsa, tās *akývas* J.

aki-veizda r. v. akývaizda M. *Akiveizdoje* — wobec, przed obliczem M.

aký-veizdas v. akiveizda. Smũtnas tās būvo *akýveizdas* Gm. 42. Buwa taj diena szwenta... sauly par diena žeme rajtidamos, jau wakarop ļajstis pradieje, ir apszwidama kaĩnus, myszkus ir łankas, łabaj gražu dare akiweizda: o Dan-

gus nors taj rudenop buwa, wienok ...buwa skajdrus Gm 57.

akvybė r. — dworność, curiositas, periergia š (N — Neugier).

akvyĩnai (be nė *akivyĩnaĩ*?) adv. v. akvyĩnas (hibr.) — oczywisty J. Akvyĩnai (akysė, peĩ akis) pāvogė peĩli.

akivystai adv. v. akivýstas. Kabeliai taĩ visi *akivýstai* mėtė akiĩ ir supraĩta, viską mātō Pnv. (A. Koncė iš Rėkliũ).

akivýstas, -ystà — любознательный, wissbegierig Krk. (š), oczywisty (saką Svėdasiškiuose gudokšliai). *Akivýstà* mergaitė š.

ETIM.: *akis* + *iš-výsti* (išvỹdo) „pamatyti“. Veikiausia *akivýstas* bus perdirtas iš lenkų kalbės žodzio *oczywisty* „augenscheinlich“, įvedus jam garso ė vietoje iš *akiės k*. Taip bent Trautmann'as (Altpruss. Sprachd. 298) aiškina prūsų kalbos žodžius *akivijsti* arba *ackivijstu* adv., *ackewijstin* adj. „öffentlich“.

akivizdnaĩ (ar akvyv-?) adv. v. akivizdnas — oczywisty J. Akivizdnaĩ datýriau, kād pýpkė škadija, bō jaũ spjāudau sũ krauĩs J.

Šį žodį bus lietuviai persidirbė iš l. *oczywis(t)ny*. O, gal, patys lenkai yra turėję lytį **oczywizdny*, kuri galėjo atsirasti surizgimo keliu iš lyčių *oczywistny* + *oczywidny*?

aki-žada r. (ž. būtų *aký-*) — tiėsmukas, mōwiacy w brew, w oczy. Aš neesmũ tōks *akižada*, kād kalbėčiau tuō į akis jōs blogũs dārbus J. Rūsų valdžia- būvo paprātusi pastūmėti veikėją nuō savės tōl-tōl į šiaurė kaipō savo *akižadą* v⁵ 1 103.

aki-žaga (aký- L¹) — įžũlus žmogus, zuchwalec.

aki-žara — kas tiesiai į akis viską pasako, tiesiog į akis žeria Nj. Kōks jis *akižara* — nesisarmātija priė akiũ sakýti Pnv.

aki-žaras — žmogus, kuris į akis tiesą žeria. Tōks iš jō *akižaras* (v. š. akĩ- : ĩ puslĩgis) : kã tiktai žino, tuōj(aũ) ir drėbia (v. š. *drėbje*) tiėsiai akýs (akýsna) Kp. Iš kuĩ tũ tōks *akižaras*? Jnš. Aš dā nemačiaũ tokiō *akižaro* Jnš.

aki-žarsta — žmogus, kurs į akis žeria tiesą ir tuo kitam gėdą padaro Vd.

Akla-ežeris (A- = ā-) — Šunskų ap. buvusiyo ežero vardas (J. Giraitis).

aklaĩ adv. v. āklas — blindings N, ślepo, naoslep M, плотно, наглухо, герметически. Atvėrė akis *aklaĩ* užgĩmusio NT (Joh. 9,32). Taip potām keli iš jũ, *aklaĩ* prisimaũkė, būriškai beĩ kĩaũliškai tuō prādeda zaũnyt Dn. Užsiklōjo *aklaĩ* (kād nė ōras nepriėĩtũ) Sib., Smn. Akli yra, iog' aktāi drākoš tarp' erškecziu, kurėis žėidžia ir krũwina dũbią Dk² 143¹⁰. *Aklaĩ* (герметически) užtaĩsýti Pz. Užkask (bũlbiũ duōbė) *aklaĩ* (наглухо)! Db.

+ **aklāitis, -ėio** J (Vl.) — juodasis, velnias. Kād tavė aklāitis pagautũ (ž. pagautum J). Šitas žodis yra nesupratimo padaras iš *āklatis* (v. āklatis).

Akla-puodžiai (1585 m. Аклаподе S) — Krākių par. dvarelis Vš. II 29.

Akla-raistis, -čio (ākla-) — Dievógarsio (Bogusławiszki) par. raistas.

āklas, āklā, ākla — slepy Σ, M, J, Srv., blind R, N, K (Ls 467), apjākęs, caecus D¹, слѣпой; закрытый, глухой, темный; незаблѣнный Š, ukryty, pokryty czemkolwiek J. *āklas* esmi — nepriregiu, nemataū, blind sein R. Apjankū, *āklas* pastōju (pastōwju R II 78) — blind werden. Nē *āklas*, kaip *āklas* — oslep, instar caeci Σ. Viena akimi *āklas* K² I 10. *āklas* ēžeras J — užaugęs liūnašs. *āklas* lāngas J — поддѣльное окно (pāpieštas). *āklas* lietūvininkas — ein Stocklitauer N. *āklas* mēdžias — глухой (дремучий) пѣсь Bg¹⁰ 260. *Aklā* naktis Kv. — stockfinster. *Aklā* putrā Kv. — juodā, bē pieno iř užtrino (prādarō). *Aklā* siena (bē langō) Kv. *Aklā* trobā — ein Haus ohne Fenster B (M). *āklas* vōkietis B (Sch 113) — der dumme Deutsche M II 468, ein Stockdeutscher, der nur Deutsch versteht N. *āklas* akių nepaslēpsi B — wer den Schaden hat, darf für den Spott nicht sorgen R III 86. *āklas* āklā netoli (ž. netoliē) tevės (tenuvės Jb¹ 12, 138) Jn², S, Sr. *āklas* āklā vadžioj(a) B. *āklas* āklām kēliā (v. š. kēli) nedaūg teparōdys Sln. *āklas* āklā kēlio klāusias Š. Er gal aklas aklam keli roditi? er ne abudu ing dūbe impola? Br¹ 245⁶. *āklas* bādas dūonai ēsant — es ist noch keine Hungersnot solange man Brot hat M I 3 (iš B, žr. Sch 75). *āklas* (v. š. āklōs) būdamas kitām kēlio (v. š. kēlē) neparōdysi Pln. *āklas* kai vištā Op. *āklas* nēregi vadžioja S. Dirbi kaip *āklas* vōkietis S. Graibos it *āklas* tamsojē S. Kaip *āklas* āklā vēs, (taī M) abū (abūdu M) ī duobē įkris M, S. Kaip *āklas* (aklōs D) pō giriā klaidžioja (klajdio D) D³ 41. Kaip vēs *āklas* āklā? D (Sch 73). Kō *āklas* veřktų, kād kēliā matytų Erž., Mrj. Kuř eīs *āklas* būdams Sln. Nōrjs iř *āklas*, kās jō peř kāklas S. (Kās taī peř kāklas, tik bēdā kād *āklas* S). Gāl tū *āklas*, kād nematai kuř kāklas Š. Ar nusi-dēio... aniai āklas... iog' iam' tēpaieg Diēwiškā gārbe dāre Dk² 355⁵. Katrās arklīs taīp māto iš prýšakio kaip iř iš užpakalio? — *āklas* Jrg. 739. — Yrā aīt svieto teisybē, alē kād āklā Sln. Šārka bē uodegōs, kuřčias kiēmas, *āklā* trobā Sch 97 (B). Šōko pe-lēda *āklā* iř raišā Sch 18. — *Aklām* iř puřvas āuksu rōdos S. *Aklām* kēlio neparōdysi Db. *Aklām* nereikia vēidrodžio S (zeikoro Pž 5). *Aklām* visuř blōga (blogai Sln.). Kās gēro *āklām* iš zeikoro? Pž. Senām girtām juōķis, *āklām* raišām nesijuōķ S. — Kaip āklai vištai grūdas Rz., S. — *Aklū* stūmiasi (itumjati M I 3 — sie stossen sich wie blind) viēnas viēnā B — Bē šuniēs namaī

kurti, ō bē mažų vaikų *akli* žp. *Aklī* namaī bē šuniēs, kurti bē gaīdžio Š. — *aklū* apžiebimas Dk² 338⁸. — **Aklāsis** varnas — der Nachtrabe N. piktaīis āktaīis (= *ākla-sis*)... paūaūis Dk² 320¹⁸. *Aklōji* žarnā — kaņnica L¹, viēnuogālē Šd. Tē tavē (sc. naš-lūži) sodiņs nuō *āklojo* kuinēlio J² (Jb.). *akliēii* rēgi Dk² 28⁸, 18⁸. *akliēy* rēgi 25⁹⁰.

Daukšos *āklumas* Dk³ 485¹¹ rodo, kad senovėje būdvardžio *āklas* būta *βαρύτονον*’o, kam pritaria jo paties dat. s. *āklām* Dk³ 283¹⁵, t. y. *āklam*. Daukšos vardą dēvi visa postilē, bet iš jos teksto matyti, kad postilē nėra vieno žmogaus darbas, nes joje yra ne vienos šnektōs lyčių ir žodžių. Vienas Daukšos vertėjū yra taręs *āklam*, bet kitas — kitos rytiečių šnektos atstōvas — *aklū* (aklū Dk² 338⁸). *’Οξύτονον*’as *aklū* Daukšos postilēn yra patekęs iš tos rytiečių augštaičių šnektos, kuri jau ir XVI amžiuje, kaip ir šiandie, būdvardžių teturējo viēnā tiktaī rūši — *ὀξύτονον*’inē: *gerām*, *baltām*, *antrām* (dat. s.). Daukšos postilēje turime ir kitos rytiečių augštaičių šnektōs atstōvā, kurio šnektoje XVI amžiuje dar tebebuvo gyvi senovės *βαρύτονον*’iniai būdvardžiai, pav.: *āntram* Dk² 88²⁸ (dat. s.), miēliei 74²⁹, 125³⁶, 145²¹, 364¹⁴, tūtais 130¹⁸, 214³³, 267²⁶, 352²⁸. *Āklas* drauge su *mielu* (sirr. *mīlo mila mīlo*) ir *tūlu* „multus“, kurie šiandie eina „oksitonais“ (*aklām*, *mielām*, *tūlām* dat. s.) dar XVI amžiuje kai-kuriose Rytų Lietuvos šnektose tebebuvo „baritonai“: *āklam*, *mielām* ir *tūlām*. Pastarąjā būdvardžių rūši lietuviai yra paveldēję iš ieur. prokalbės. Priesagos *-lo-* || *-lā-* *βαρύτονον*’j rodo ne tiktaī lietuvių, bet ir slavėnų kalbų faktai, pav., rusų цѣлый, тѣплый, вѣлый, милый, наглый, смуглый, слѣпый, зрѣлый, тухлый (тохлый), тяглый, дохлый. Rusų kalba *ὀξύτονον*’j rodo, pav., šiems būdvardžiams dalyviams: *жилой*, *гнилой*, *былой*, *пропалой* (палой), *удалой*. Iš šitų pavyzdžių matyti, kad būdvardis tuomet turi kirtį galūnėje (mūsų atsitikimu priesagoje *-lo-*, *-lā-*), kuomet pats veiksmazodis, iš kurio daromas yra būdvardis, iš prokalbės gadynės yra buvęs „oksitonas“, t. y. yra turėjęs kirčiuotą ne šaknį, bet galūnę. Latvių veiksmazodis *dzīt* „za-жить“, *būt* „быть“, *duot* „дать“ rodo, kad išvestiniai jo būdvardžiai tūri turėti kirtį galūnėje, nes paties veiksmazodžio kirtis randasi irgi galūnėje: ieur. dial. *gʷite-i* || *gʷilo-s*, *bhūte-i* || *bhūlo-s*, *dōte-i* || *dōlo-s*. Iš tokių veiksmazodžių, kaip kad latvių *pūt*, *rāt*, *rīt*, *sēt*, *snaist*, *spēt*, žinoma, šiaurės rytiečiai indoeuropiečiai, darydamies būdvardžius, tegalėjo padėti kirtį tiktaī šaknyje, nes joje turėjo ir patsai veiksmazodis. Todel rusai sako: слѣпый (ycнѣла) || la. *spēt*, одѣла nom. s. fem. || la. *dētiēs* „дѣться“ (lle. *nusidėjimas*), bet жиной || la. *dziit*, бынал || la. *būt*. *Aklas* yra buvęs „baritonas“ del paties veiksmazodžio *akti* „baritono“, ką iki šiai dienai teberodo dalyvis *aifkas*, f. *aifanti*. Senieji „oksitoniniai“ veiksmazodžiai šiandie dalyvio viena-skaitos vardininke (nom. s. m., f.) turi kirtį galūnėje, pav.: *ēdās* *ēdanti* || la. *ēst*, *bēgās* || la. *bēgt*, *jojās* || la. *jāt*, *sēdjs* || la. *sēst*. Senovės baritoninių veiksmazodžių dalyvis dar ir šiandie tebeturi kirtį žodžio šaknyje, pav.: *rimstās* || la. *riřit*, *riņas* || la. *riř*, *spēņas* || la. *spēt*, *šildās* || la. *šildit*.

ETIM. = la. *akls* „blind“, kas yra būdvardis (slavėnų kalboje ir dalyvis — part. praet act. —) iš veiksmazodžio *akti* „blind werden, слѣпнуть“ Bg¹⁰ 268. Tą pačią priesagą turime ir kituose būdvardžiuose, pav.: *dēglas* *dāglas* (la. *deglā* cūka

BW. 17668 var., *daglā cūka* l. c.) „weiss und schwarz gefleckt“ || *dēgti, tūlas* „daug kās, mul-tus“ || sl. *tyti* „l. tyč, didėti, storėti“, *kūšlas* „silpnū akių, žabalas“ (la. *kusls* „zart, klein“) || la. *kust* „silpti, tirpti“.

Aklas Ažarēlis (v. š.; r kietas) dial. v. Aklāsīs Ežerēlis — Seinų par. ežeras (neprieinamas, aplinkui liūnas, samanės).

āklātis, -ties f. — šlepota Σ, Blindheit Q. Kād tavē *āklātis* — dass dich der Teufel B (M 13). Iť kurī *āklātī* — und dergleichen lahme Possen R 14 (M). Kokīg (= *koký-gi*) tatāi āklātis, didelē neg' Pāhonių Dk³ 110¹⁷. Kokīg' tatāi āklātis ir pāikumas Dk³ 582⁵². in-gimta āklātis Kk³ 224. nūg' āklātis pāivēi-kino Dk³ 523¹⁷. del Aklātis Kk³ 129 (plg. Bz¹ 270). apžiebēk āklātī... žibēiimu Dk¹ 50²¹. didē āklātī Dk³ 409³⁸.

Žodynų vėlinio vardas *Aklātis* „Teufel“ (M 13, N, K) yra nesupratimo padaras. Keiksme „kād tavē *āklātis*!“ žodis *āklātis* reiškia ne „vėlini“, „Teufel“, bet „aklūmą“, „Blindheit“. Kuršaičio nesuprastas *āklātis* Juškevičiui (o iš Juške-vičiaus ir Šlapeliui) pavirto net *āklāičiu*. Taigi, vėlinas *āklātis* > *āklāitis* yra ne kalbos fak-tas, bet žodyno rašytojų pramonė.

āklē K, Jrb., **āklē** J, Gl. — 1) Wespe B (M II 538 „grosse Bremse“), kleine, schwärzliche, fliegenartige, sogenannte blinde (āklas) Bremse N, K (Ls 282), слѣпень = žabalis Ds. *āklēs*, vāpsos, bīrbdamos lakió(ja) J³ 219²⁸. Peĩ girią bevažiūojant kād užpūolē *āklēs*, tai kumėlē manē nasraĩs paĩnešē Gl. Nubaidýk, nukrapštýk tās *āklēs* nuó kumēlēs Jrb. val. (Lukšių kaimas). 2) toks moteriškas, kuris gerai neapsižiūri, lyg kad, rodos, neprimato Gl., Jrb., слѣпая, die Blinde. Tai jaũ *āklē*: spitriója, krapliója, tarýtum bē akių. Eĩk jaũ, eĩk, *ākle*, dār, māt, tū kā pamatýsi! 3) āklē — глухая крапива (la. *aklā* nātre), die taube Nessel, galeopsis (bot.; plg. Mt.). La. *akles* „Taubnesseln“.

† **aklepimas** — Antwort Bz¹ 83¹⁹, 270 — yra spaudos klaida lyties *atlepimas* (= *atliepimas*) vietoje.

Akl-ežeris (ākl-; v. š. āklažēfīs Ds, -fīs Rm., Krkn., -žeris Mrk.; *ēkležēfīs* Als. su dviem kirčiam) — tikrinis ežero vardas: 1) Dusetų par., 2) Ramýgalos, 3) Krekenavos par., 4) Subártonių sodžiaus lauke, Merkinės par., 5) Alsėdžių parapijoje (liūnais apaugęs, paslėptas ežeras, giliai vanduo esąs tyras).

ākliai (ir āklēs R) — (herba) B, Dannettel R, galeopsis Tetrabit. P. La. *akli* „Taubnesseln“.

aklyba J (Psl.) v. aklybē. La. *aklība* „Blindheit“.

aklybē K, Nm., **aklybē** ž. — Blindheit N, K, šlepota J, M, L¹, ošlepnie, ослѣпленіе L¹, Š. Prekýbos nustójus *aklybē* (sc. raĩdasi Lietu-vojē) D⁵ 12⁷ (Pratarmė). Tāvo akims linkėju (ž.; linkiū a.) amžinōs *aklybēs* PP 38²⁶. Mėlskitēs už anūs, kād pažintų sāvo *aklybē*, kād nerūstintų... Diēvo Sz II 33.

akli-gýv(a)s pasigėrēs — besoffen K¹ I 220 v. akigývas. Kaipgi iš tikrujų yra? *Aki-gývas* ar *akli-gývas*? Esą sakoma: iki *akių* prisigėrēs — toll und voll gesoffen N ir *aklinai* pasigėrēs.

Aklikas — Marcinkonių par. ežeras (nedidelis, bet labai gilus, kuriame net žvejoti esą negalima).

aklŷn eĩti — blinder werden K.

aklinai — bis zum Blindwerden N, K, šlepō, naošlep M, на-глухо, плотно, герметически J, szczelnie L¹. *Aklinai* girtas — voll und toll B, R II 353. *Aklinai* pasigėrēs (apsigėrēs — bis zum Blindwerden besoffen M 13) K¹ I 220. *Aklinai* prisigėrti K — наплюкаться. Varte-liūs *aklinai* užkalk, kād niēkas neváikščiūtų J. *Aklinai* užsiūti, užmėgti K. Jis ūpē tiĩklais *aklinai* užspėndē K. *Aklinai* āklas — ganz blind Mit I 386. Užkalk, uždarýk *aklinai* Nm. Dūrys *aklinai* uždarýtos Kp., LzP² 118. Visuomēt reĩk *aklinai* uždeĩngus vĩrti žn 4. Langai *aklinai* užkaltĩ, neĩ žiēmą neĩ vāsara neatdāromi Vš.

aklinai N (*aklinai* K) — eine nicht brennende Nesselgattung, taube Nesseln N. Be nēra šis žodis skaity-tinas *akliniai*? Plg. žodžius *saldiniai*, *rūgštiniai* (obuoliai).

āklinas, āklinā — szczelny (sandarūs) L¹, глухой, плотно закрытый Š.

akliĩčius — aklas žmogus Kn¹. Vái jūs *akliĩ-čiai!* T 239, Nr. 65¹¹ (Pri.).

† **Aklinē** baczka N (Aklinnē M II 469) — Biertonne yra spaudos klaida rankraštinės lyties *Aklinnē* vietoje (v. alinė).

aklinėjimas — tarsi aklo vaikstinėjimas ir ieškojimas.

aklinėti — žabalinėti Ds., Sl., taumeln, weil man nicht sehen kann, von Betrunkene; blinde Kuh spielen N, blind umherirren K² II 196, ходить как слѣпому, шарить J, Š. Aklas *aklinē(ja)* iĩ niēko nesugraĩbo J. *Aklinēja* žmōnēs patāmsyje pō gatvēs Š. Niēko šviēsý nepasidaraĩ, tai paskuĩ tū ōĩā (v. š. cā) *aklinēk* patāmsý! Iši.

aklinėtojas (-jis K), -ja — wer wie blind umhergeht K.

āklinimas — Augenblendung R, Blendung N, das Blenden; das Blindumhergehen K.

aklinis, -nē — blind, von blossen Schein-öffnungen wie z. B. von einem bloss gemalten Fenster (aklinis lāngas) K, глухой, слѣпой Š, šlepy J. *Aklinis* lāngas K — blindes Fenster K¹ I 246 (parašytas sienoje Jn., nupieštas). *Aklinis* rāktas — bē šerdiēs, skylūtēs Kv. *Aklinis* sklāstis — neatdāromas J. *Aklinē* kamarā — bē lāngo iĩ dūrų, kuri būdavusi priē senōvēs klēčių Kv. (Viltis 1908, Nr. 82). *Aklinē* žarnā — dugnōlius, vienūogālē žarnā Š. *Akliniai* akiniai (akuliōriai Škn.) — nuō dūlkių. *Akliniai* trobōs galaĩ — kiaurāi nudengtėji Erž. *Aklinės* piĩštinės — ne-piĩštūotosios (plg. J, Š).

Aklinis — Kūrtuvēņu par. ežeras Vē. II 10. Lenk. Oklin — jezioro gm. Kuków Vo 30, lenk. Oklinek — Vižainio val. ežeras (wieś Okliny) Vo 8 bus kilē iš lietuviškų vardų *Aklinis*, *Aklinūkas* (ežerai) ir *Akliniai* (sodžius).

aklīntelis, -lė — staarblind K, der arme Blinde (mitleidig) N, recht blind K, совершенно слепой J.

āklinti — 1) tr. blenden R (N), blind machen K, oślepiac, ślepić J, M, L¹, дѣлать слѣпымъ, ослѣплять; считать, называть слѣпымъ Š. Tū manēs (mānē) *neāklīnk*, āš ne āklas, āš mataū J. 2) intr. blind umhergehen K, идти ошупью, о слѣпомъ (*ōklīntē*) Š. Iļ *āklins* daļ mān peļ laukūs līg aklīs. La. *aklīnāt* „blenden“.

āklintojas (-jis K), -ja — wer blendet.

aklinūmas — sandarūmas, glaudūmas, szczelność L¹.

āklis ž., Btg., Lp., Š, aklīs L¹, J. — 1) слѣпецъ, слѣпшыъ, Blinder Š, ślepiec L¹. Eļk jaū, eļk, *aklī*, dār, māt, tū kā pamatysi Gl., Jrb. 2) слѣпень, tabanus bovinus (zool.). *ākliai* — tabanidae E. Bimbalāi iļ *ākliai* Vt 98, SInt. *ākliai*, āklūkai ārklius kapōja vāsara Lp. *ākliai* užpūola (užpūnta) aļt jāučiu beāriant J. 3) āklis — слѣпая крапива (la. *aklā* nātre) M, galeopsis (bot.) P, Tv., Žr. ākliai — die Dannnessel, eine der Form nach nesselartige, nicht brennende, aber wohlriechende Pflanze K. La. *aklis* „der Blinde, kleine Bremse“.

aklystā, -ystos — слѣпота J, Blindheit. Taip kuns muļu ghrekais megīta: Apiakints ghreku akliīta 1570 Mž 452. zina tatay... Diewas, iai toi akliītoy nepakliī 1600 m. MP 105a₉.

aklystē v. aklystā — Blindheit N, K. Stebūklinga *aklystē* Dk¹ 45₂₉. Verksmas dāro tik *aklystē* J. Tobioīšiu... Ponas akliīte... iļkorot teykies MP 68a₂₁. Teypag... tu padarik toy akliītey MP 105a₁₈.

āklus, -lė — spitrius, spangys, ślepuch J. Eļk tū, *ākliau*, aļ tū nematai.

aklókai adv. v. aklókas K, J.

aklókas — ziemlich blind K, ślepowaty J. La. *aklāks* „aklesnis“.

aklumā, -mōs, āklumā — слѣпое, глухое мѣсто, слѣпая точка, blinder Fleck Š.

aklūmas — Blindheit R, N, K, ślepość, ślepota M, ciemnota, zaślepienie L¹. Jēi nōf iš tiesōs sugrīžt... tegidārai tatai, kā tās āklas dārē. Tepaž[sf] piļm *aklumā* Dk² 143₂₄. La. *aklums* „Blindheit“.

ISTORIJA. *Aklūmas* drauge su lytim *aklām* del kirčio yra naujadarai, nes jų vietoje senėliau tebebuvo dar sakoma *āklus* ir *āklam*: āklumas Dk³ 485₁₁, āklummas R s. v. Blindheit.

aklungys, -gē J (VI.) — слѣпшыъ, слѣпоня, ślepucha.

akluoti Sr. (aklōti J) — robić jak ślepy. āudžiu marginiūs, *akluoju*.

Aklūšiai — Оглуше — Žemaitkiemio (ar Aluntos) val. sodžius, einant į Vidėniskės, tarp valdžios miškų Btn.

aklūtis — глухая крапива (зеленчукъ), galeobdolon (bot.) P¹ 111. Matulioniēs (Mt, iš čia ir Š) + *akluotis* yra atsiradęs iš Pabrėžos lyties *Aklutis*, kurio Mt. nemokėjo atversti rašomosios kalbos lytim. Pabrėžos rašyboje dvilyčiai balsiai vartojami kirčiui pažymėti.

Akmenā, -nōs, ākmenā — 1) vok. Dange, Kuršo marių upė, pratekanti pro Kretingą ir Klaipėdą (1253 m. dokumente ši upė vadinama yra Aggemine BG 247, t. y. *Akmjnā*; šandie kretingiškiei ištaria *ākmenā*), 2) Jūros kairiasis intakas, 3) Šaltuonės dešiniasis intakas, 4) Mituvos dešiniasis intakas, 5) Dabikinės deš. intakas, 6) Žižmos (Ventos kairiojo intako) deš. intakas, 7) Sūsos intakas Kup. ap.; išteka iš Akmėnių sodžiaus galalaukės (vassarą išdziūsta), įteka į Sūsą ties Radžiūnais Palėvenės parapijoje (v. š. *Akmanā*). Žem. *Akmjnā* (arba *Akmenā*) II, K 23b, 27a, SG VII 424, XI 774. *Akmenā* Vē I 56, 61, T 16. Wiena karta Kretingoj rudinies ļajki ejau liptu pagal par... *Akmenā* v¹² 33.

ISTORIJA. *Akmenōs* pavirtimas *Akmina* žemaičių tarmėje, jei 1253 m. šaltinio Aggemine nėra kuršiškas vardas, būtų įvykęs dar prieš XIII amžių. Kad *Akmjnā* yra kilusi iš *Akmenōs*, dar ir šandie teberodo miestelio vardas *Akmėnė*. Be to, plg. žemaičių žodį *peljnā* Kv., *pėljnā* Als., Rt., SInt. greta su žodžiu *yšpelēnj* = augst. *pelenai* l užpelēnė. Iš šitų pavyzdžių matyti, kad žemaičių tarmėje pavirsta junginiu *jn* tikta to *en* (+ balsis), kuriame e būta nekirčiuoto. Žemaičių tarmės ypatybė versti nekirčiuotą *en* (+ balsis) junginiu *in* (v. š. *jn, en*), man rodos, bus ne atsinešta į Kuršą, bet naujai Kuršė įgyta iš vietos gyventojų kuršių. Tą ypatybę pažįsta ne tikta lietuviškoji Kuršo dalis (Žemaičiai), bet ir latviškoji dalis. Ir senojo Kuršo latviai akmeis vietoje šandie ištaria *akmins*: *akmiņa* gen. s. BW. 17850 (Zlėkas), 13273,1 (Ėduolė), 15383,1 (Raņķi), l. c. 9 (Ciēcere), 15564,9 var. (Liel-Krūte), *akminim* dat. s. 12764 var. (Jaunmuiža, Ciecere, Biksti, Blidene, Lestene), l. c. 4 var. (Kandava), l. c. 5 var. (Alsunga, Smukas), l. c. 12 (Jaunmuiža) arba *akmiņam* 12764,7 (Ventpils), l. c. 11 (Kuldīga), *akmini* acc. s. 13041,15 (Rideli, Talsu aps.), ar *akmini* 15564 (Bārtava), *akmiņi* n. pl. 18033 var. (Puõpe), *akmiņu* gen. pl. 15939 var. (Kabile), 15940 (Ugāle). Iš Bretkūno matyti, kad šiaurės vakariečių žemaičių patarmėje jau XVI amžiuje nekirčiuotojo *en* (+ balsis) būta pavirtusio junginiu *in*, pav.: *akminio* Bz¹ 130¹⁹, *feminies* 130¹⁴, *Smaginalis* 100⁹⁴, *wandinio* 61⁸⁸, *Wandiniop* 243²⁴, *wandinije* 134¹ (apat.), *wandinems* 110⁶, *Wandinams* 142²⁵, *Pellina* 206¹ (apat.) *paelinus* 21⁸⁸, *peļinofu* 62¹, *thinai* 58⁷ (*tinai* Br² 150⁹), Br² 347¹, Br¹ 157¹⁹, 320¹⁴, 346¹, 492⁸.

Pirmosios *Akmenōs* (žem. *Akmjnā*) vardas kilimo gali būti ir kuršiškas, nes ir kuršiai *akmenj* yra vadinę tuo-patim vardu kaip ir žemaičiai: «up eine siip, die hetet Agmennewalke (in dem Transsumpt von 1551 J.: Ackmene walcke) *up Cursch* und vlutit in die Alouste (= kurš. *Aluokstale*) = la. šandie *Aluokstale*» 1338 m. BG 446, 480, 298 = *akmenū* (*akmjnu*) *valks* „Akmenupis“.

Akmenā (v. š. *Akmanā*) ar *Akmėnė* (v. š. *Akmānā*)? — Pāpilio par. vienasėdis.

Akmenāičiai (ž. *Akmjnātā*) — Kursėnų par. soda Vē II 5.

akmenaitis (v. š. akmenaitis — Steinlein R, N) dem. v. akmuo. Žmogus peš giria jodamas... pamatė... baltą kišmėlę, o brangiųjų *akmenaičių* (v. š. -ačiū) vainiką afit jės būožės beblizgantį Vo¹ 295₂₄ (Gaibrasčiai).

ākmenas LB 196, 209 (Grl.) dial. v. akmuo — kamien; pud, waga 40 funtów J. Atsisėdo afit *ākmeno* Sz I 42 (II 5, LB 179, 209). *Sākaši pakėščos lāva ākmāno* (= ākmena LB 158, 181, 209), *kād galėčos apglėbti* Šd. (Mit. II 257). Sū juom šnekėk iř raikoj *ākmena* turėk žp. Deivystė ...*ākmenui*... prilįginta NT (Act. apost. 17,29). Sū tuom *ākmenu* LB 209 (Grl.). Trīs *akmenai* miltų J. Abūdu kaip *akmenai* nuriedėjo į vandenį Sz I 35. Tās vėskūpas žiūri, kās tai ȳr. Važiūoja toliaūs, privažiāvo krūžių — tās tařnas į krūžių *akmenais* Bs¹ 55₁₇ (Ož.).

Garliavoje vardininko *ākmenas* vietoje tebėsa dar sakoma ir senoviškai akmuo LB 158. Akmenį bus perdirbęs *ākmenu* daugiskaitos kilmininkas *akmenų*, kuris kai-kuriems lietuviams pasirodė esąs vienodas su kilmininkais *pragarų* (nom. s. *prāgaras*), *pamatų* (pāmatas), *padarų* (pādaras)...

akmėnė Pnv. — каменка, saxicola oenanthe (zool.) E, Vd.

Akmėnė — 1) Окмяны, miestelis į šiaurę nuo Papilės; plg. V⁷ 110₁₀, Bg¹⁰ 124, 246, 2) Krenavos par. sodžius V⁸ II 12, 3) Subačiaus par. sodžius, 4) Salamiesčio par. vienasėdis. Акмене (= *Akmėnė*) — 5) нива (dirva) в Крож. в., урочищемъ в Кевнарахъ, близъ рѣч. Шоркведи 1596 м., 6) нива в полѣ Рошахъ, им. Липнюнъ, Велен. в., возлѣ рѣч. Гайсмилъ-гисъ 1599 м. S.

Akmenėliai — Linkuvos (Pakruojo) ap. dvaras.

akmenėlis (ž. akminėlis) dem. v. akmuo — kamyczek maly Σ, Steinlein R, Steinchen, auch Kern an Baumfrüchten N (R II 222). Brangūs(is) akmenėlis — Edelstein R. *Pamuštīnė čeryla... y'ra tēp-pāf mušam'ō, tiktē y'n rāta brėžos y'ra dēdams (dādams) aknėnėlis, y'n katrā dēd (dādō) gaidėli, vėny galū sėkinti žėnė ra'i* Šd. (Mit. II 252). Māno širdėlė kaip *akmenėlis* J⁴ 1004₂. Kād āš jōjau kėlužėliū, tuō lygiūoju vieškelėliū, kād palýpsčiau *akmenėli*, ugnėlė žėrėjo Op. d. Vaipýkis, nabagėle, prikādusi *akmenėli* D (Sch 90). Kād jis... *akmenėliū*... gulėtų T 158, Nr. 12₁₈ (Vik.). Aš tavė parvėsiu kitą rudenėli, kād žydės, kād klestės balti *akmenėliai* Jb¹ 137. Klōja našlė patalėlį ...penkių *akmenėliū* J⁴ 647₃. Pō kalnėli váikščiodama *akmenėliūs* ráičiojau Jb¹ 146. tyi Tris Karaley... Mariey teypog... dōwenas dawē... perliūs yr akmynelus (š. v. ž. *akmjnelūs*) brągiūs žCh 36₁₃. Kinkýk, tarnė, bėrus žirgus, mēs važiūosim į bažnyčią pajūrėlėms-

pararėlėms, taīs pilkašiais *akmenėliais* Klv¹ 4 (3 Žydkiemis). La. *akminėlis* (paniekinamas žodis).

Akmenėnai (у Окмєнянєх Докум. Москов. Архива Мин. Юстици I 59; кур?).

akmenėti — каменѣть, versteinern J, Š. *Akmenėja* širdis.

akmen-graužis — akmenų skaldytojas (išgręžia skylę, deda į ją parako ir sprogdina) Akn.

Akmėniai (ir Akmeniai Bsg., Krk.) — 1) Tėtuvėnų par. soda V⁸ II 4, 2) Krāzių par. soda: Akminiai V⁸ I 57, 3) Kupiškio val. sodžius V⁸ II 20 (Subačiaus?) Bs² 148, 4) Pandėlio par. sodžius V⁸ II 26, 5) Palėvenės par. sodžius, 6) Gelāzių par. sodžius, 7) Šventažerio ap. sodžius, 8) Bėrznýko val. sodžius Vo 48, 9) Baisogalos par. sodžius, 10) Krakių ap. sodžius, 11) Vāiguvo ap. dvaras. Акмены — урочище имѣнія Поланъ, вѣ Велен. вол. 1598 м. S. Agmen 1396 m. — Suvalkų žemės ežeras = lenk. Okmin — Paulaukos val. ežeras Vo 12, Agmen — Nebenfluss der Inster 1595 m. PN. Ežero vardą lietuviai galėjo vadinti *Akmenas*, o upės — *Akmenā*.

akmenia-laužys, -žė (Akmenėlaužis) — łomikamien, saxifragus Σ. La. *Akmenėlauzis* LV 15 (T 378₂₅) — vietovardis.

akmenyčiai, -yčiai (hibr.) — 1) plytiniai, akmeniniai namai, kamienica Σ, 2) bei Pillkallen — ein Schleifsteintrog, in welchem der Schleifstein beim Schleifen gedreht wird K, 3) bei Tilsit — ein Steinhäufen K.

akmenýkas (r.) v. akmen-iniňkas — kamiennik, lapidarius, lapicida Σ.

Akmenýnai — Kalvarijos (Suvalkų žemė) val. sodžius.

akmenýnas, pl. -ýnai K² II 62 — Steinhäufen N, K (Ls 409), каменникъ, множество, масса камней J, Š, akmenų kraunamoji vieta Sr. Karpātų kalnuosė (r. kálnuose An., Ds., Š) daūg pilkuoja *akmenýnų* Š.

Akmenýnas (Акменинась 1599 м. S) — Pavenenės val. dirvos vardas.

Akmeninė — 1) Papilės ap. pieva, 2) Žvirblių (Margų) sodžiaus pieva, Jėzno val. (Alytaus aps.), 3) Leipalingio par. bala (klr?), 4) Šeirijų par. sala (kur?).

akmenynė — steiniger Acker; auch Steinhäufen N, steiniges Land K, мѣсто усьянное камнями (поле, лугъ, дорога) J, Š, žemė, kurioje daug smulkių akmenų Rk, dirva, kurioje daug akmenų Lnkv. Kāsgī čiā aūgs tokiojē *akmenýnėjē!* Š.

Akmenynė — 1) Rozalimo par. sodžius, 2) Vabalninko ap. kalnas, 3) Meilionių sodžiaus (Pašvitinio val.) lauko dalis, 4) Stačiūnų sodžiaus (Pušaloto par.) pieva, 5) v. š. *Akminynė* — Gruzdių ap. upelis.

Akmenynės — Kaulinių sodžiaus (Rd. val.) ne visai žema vieta, akmenuota, tokiu krūmai Btn. **akmeningas**, -ga (ir r. -ingà Bg¹⁰ 120, Š) — kamienistys Σ, J, M, L¹, Š, skamialys Σ, steinicht, kiesicht R, steinern, steinig N, voll Steine K (Ls. 526). Čia laūkas *akmeningas* J. *Akmeninga* dirvą K. Uolinga arbà *akmeninga* dirvą Dk² 136¹. Artès *akmeninga* širdis jaū būtų? MP 188a 27. Tàs... sugàvęs juòs... sukułs aīt stipriòsios *akmeningos* uolòs 1598 m. Kat. (Vo¹ 54⁴⁸). Ichitokes ðmones priligin... Kriūtus... sekiai, kuri pùla ant ðlòs, tatai eit ant ðemes labai akmeningos Br² 248³. Kálnai *akmeningi* — kamienne gòry Σ. Bùvo (bù) tenai *akmeningi* rýkai Dk² 94², kurie atmayne tas akmeningas širdis MP 101⁶ 9.

akmeninyčia v. akmenyčia — steinernes Gebäude N.

akmeniniškas — Steinmetz, Steinhauer N, oder überhaupt Jmd., der sich mit Steinen berufsmässig beschäftigt K, каменщикъ, каменотесъ.

1. **akmeninis** adj. — kamienny Σ, J, M, L¹, steinern N, K, den Stein betreffend N. Kirvėlis *akmeninis* J. *Akmeninis* būtas K. Kiàunė *akmeninė* — der Steinhauer N. Erėlis *akmeninis* — der Steinadler N. *Akmeninis* iřdas L¹. Rūpi mán... *akmeninis* tiltėlis T 239, Nr. 67² (Pr.). *Akmeninis* aliėjus — nafta L¹. Júodas kalpòkas, vyno smòkas, *akmeninė* širdis. — Vỹšnios úoga Jrg 930 (Sch 68), Rz. Visamė žemaičių pašalyje (paszalie) *akmeninio* gruñto niėkame nėrà raĩdama D⁵ 3²² (Prat.).

2. **akmeninis** — каменщикъ, Steinhauer Pl.

akmenintis — zu Stein werden, versteinern N. Man tėra pažįstamas tiktai *akmenėti*. Akmenijuoli, akmeninuoli, in akmeni pagrĩztu — kamienioje Σ.

Akmenio (āk-) salà — Smarliūnų sodžiaus (Veisiejų val.) balos sala, kurioje rogso akmuo.

Akmėnis — Vabalninko par sodžius Vė II 16.

Akmenys — Virbalio ap. pavardė.

ākmeniškas — steinig N, steinmässig (ungebr.) K.

Akmeniškiai — Taurėnų val. vienasėdis.

Akmenytės (v. š. -fytės) — Svydėnių sodžiaus (Kupiškio par.) krūmai.

akmenytis, -nijas, -jos v. akmenintis Σ (N, K).

akmeniūkas dem. v. akmuo. Mėlynasis *akmeniūkas* (ž. akminiūks Žn. 6).

akmeniūotas v. akmenūotas. Yrà... ažų raištėlio kitas status kálnas... labai *akmeniūotas* Ba² 66²² (Žb.). La. *akmeniūots* „steinig, steinern“.

akmen-kalis — Steinhauer, каменотесъ. Visà laĩkà buvaũ *akmen-kalis* — kryžiūs-paminklūs kalaũ Krtn. La. *akmenkalis* „Steinhauer“.

Akmenòs kálnas — Kaltinėnų par. Jn. Акменось ланка 1590 m. (= *Akmenòs lankà*) — сѣножать (на 8 воз. сѣна) въ им. Пошиляхъ, Коршов. вол., «концомъ лежить у реку Акмену, где речка упадываетъ, прозываемая Валаупись» S.

Akmenskinė (hibr.) — Žarėnų par. sodelė (6 kiemai: Drūktėnis, Strikáuskis, Domėika, Čiuldys, Výtartas, Gendvilas) Vė I 50, Db.

Akmenskis (hibr.) — Panevėžio ap. pavardė.

akmeniūkas dem. v. akmuo — gar kleines Steinlein R. Kát paraidzinėtũ visi ėrũkai, piemuoĩ ižginis priranka *akmeniūkà* ciėk, kiėk yrà ėrũkų iř parnėšis namo pàkasa pò slankscũ Gur. (bũrtas).

akmeniūotas, -ta — steinicht, felsicht R, steinig N (ungebr. K, Ls 560), усянный камнями Š, J, kamienisty M. *Akmeniūotas* šunkelis — wertep' L¹. Kėlias *akmeniūotas* J. Dirvą *akmeniūota* J. Tiltagalių laukaĩ *akmeniūoti* Krs. *Akmeniūoti* (v. š. *akmanuotũs*) laukėliai iř kelmũotos pievėlės NS 769 (Kp.).

Akmeniūotoja (Акменутоя XVI—XVII amž. — урочище въ им. Бержахъ, Повонден. вол. S).

akmeniūoti — каменовать, побивать камнями J.

Akmen-upis — wpada do rz. Dabikinia pod Okmianami ze strony północnej K 161b. Sako, tą upę vadiną ir *Akmenà* (?).

akmen-vežiai rėtai (tám tikri), žmónės Btn.

ākminas Jnš., Grz. v. akmuo. Pař darbỹmeti iř *ākmins* aīt viėtas nepastov iř tās jũd Sin. Sũ juo kalbėk iř *ākmina* (acc. s.) raĩko turėk Sin. Pař šėnakt tũri iřskàš aīt kálna lăbai gilu šũlni, privežt *ākminũ*, iř tãis *ākminais* iřmũryt šalis Mit. I 367 (Grz.).

Akmino i Joniškio, Žagārės, Gruzdių apylinkės lietuviai be nebus tik turj, kaip ir žemaičiai, iř senojo e (prieš „n + balsis“) ? Nekirčiuotais in, kuris žemaičių ir kũsių kalboje yra atsiradęs iř senėlesnio en, gali ir nebũti silpnasis laipsnis ir Žiemýgalos (Žiemgalos) lietuvių šnektose. Žiemýgalos (Зимгирона) lietuviai upatybė verstj junginį „en + balsis“ junginiu in galėjo gauti arba iř savo kaimynų žemaičių, arba senovės žiemgalių, jei pastarųjų kalboje, žinoma, akmeĩs vietoje buvo ištariama *akmins* (plg. la. *Akmin*-dziras — Beihof von Kursieten BG 109 „Steinwald“).

akminėlis dem. v. ākminas (Žiemýgalos lietuvių šnektose). Aīt viėtas bebũdams iř *akminėlis* apžel Sin. Dũok Diėve, kàd iř aīt *akminėle* tokiẽ augtų Sin.

āk-mirkis, -kio — Augenblick Bz¹ 270. mes košna diena bei akmirki keliauiem ĩmerczior Br¹ 293¹⁷. wargai... mus košna diena ĩr akmirki (plg. Br¹ 285¹², 440⁵; 221¹²) ĩlogin da ĩpaudz Br¹ 360¹². košnam Szmogui Welinas arcziaus ĩra kiek akmirki, nei ĩupicze alba marškiei Br¹ 437²⁶.

akmistrinė (l. ochmistrzyni, g. ochmistrыня Шейнь Матер. II 160, Карскій Бѣлор. I 162: Ochmистру королевое Марцышу шуба лисья XV amž. LieM. РИБ XXVII 205 ll vok. *Hofmeister*) — ключница, Hofmeisterin LB 255¹⁵, 28 (Gr.). Išnỹko už dũrų, iř-už kurių pasigĩfdo garsũs ėėėėėĩmos sũ *akmistrinė* Vė¹ I 199.

akmuo, -meiš ir (Ds., Dk.) **ākmuo** — 1) kamienis, M, J, Stein R, K. (allgemein bekannt, bei Memel aber ungebräuchlich, vgl. kōlis N), Ls 417. *Akmeiš* metimas — Steinwurf R. *Akmenq* uolā — Steinkluft R. *Akmenq* skāldytojas, tašytojas. *Akmuo*, paléistas (léistas J) iš metýklės, žirgždamas (?) lėkia. Atiduos kād *akmuo* žaliuōs Pž. Iš *akmuo* vietoje bebūdamos apkėrpėja S. Laikui sleikant iš *akmuo* sū ākmeniu susirieta S. Sutiñka kaĩ (kaĩp Pž) *akmuo* sū kirviū B (Sch 73). Žmogūs — ne *akmuo*, nevālgęs nebūs S. — **Akmeiš** kōjos, mēdžio liemuō, stiklo ākys, šiaudų kepūrė. — Nāmas Skd. Jis *akmeiš* (R II s. v. steinern) širdį tūri Jb¹ 232. Kād iš *akmeiš* širdis būty, iš teĩp nuōg smarkýbės džiūtų KĠ¹ 223. Kād malūnē aĩt *akmeiš* kvietužėliai geltonuos, tadā mūdu sū berneliū vieškelėliū važiuosiv J⁴ 822⁵. Sienos nepalaižysi, *akmeiš* nepagriāuši S. Angels ant akmens ledioie 1570 m. Mž. 277⁴. — Diēwas... wādenis izg' ākmenes iōwede Dk² 351²⁹. tikiū turētumbei turėti ākmenes Birdj Dk² 205⁶. Nēmimĩ ākmenes didžio Dk² 246³¹. ānt' ākmenes didžio Dk² 248¹⁰. ānt' ākmenes Dk² 135¹⁴. t. y. *ākmenes*. — Nebūs pāliktas *akmuo* aĩt *akmeniēs* NT (Marc. 13,1). Aĩt *akmeniēs* LB 188 (Grl.). nie akminies ānt akminiū Jerozolimoj nebliksēnt V⁹ 240. ner akmenes Dk² 15¹⁷. ākmenies Birdis... įmakštintos krauiū... turēio plāišet' Dk² 240²¹. — ghis Angelams... priiake... idant anis tawē ant rankų neichoty, Ir tu koie tawa ne ičhtiktumbei *akmenieip* Br. Ps. 91¹². — **ākmenio** plaukti neišmōkysi Lp. *ākmenio* nērā aĩt laũko iš galvōn sudūoti Vžns. nepalix tawieje akmens ant akmenia 1579 m. W 107⁹¹. iz ākmenio 1599 m. Dk² 45²⁵. brāgaus ākmenio Dk² 79⁹. izkaļu unt akmenio (PSI 25²⁴). — rysujē co Σ, akmenia Ch (Esther I 6 = V⁹ 89). — Atsikāndo it daĩgis ĩ *ākmenj* S. Čionaĩ tegāusi *ākmenj* daĩtie (ž.) išmūšties (ž.) S. (Sū juō Tr.) kalbėk, iš *ākmenj* raĩkoje turėk D (Sch 73), S. Sū tokiuō žmogūĩ kalbėk, taĩ tik *ākmenj* raĩkoj turėk Š. ĩ *ākmenj* sumūšti — Jmd. so schlagen, dass er wie ein Stein liegen bleibt N. Rāsi *ākmenj* gālvai pramūšti Op. M. yrā palāidotas... Padauguvyē iš *ākmenj* (akmini D) rōdo sū pārašu, kursaĩ aĩt jō grabū (ž.) būvo D¹³ 620². — Aĩ jām aĩ *ākmeniui* Sch 107 (aĩ nēbyliui — vis-tiek-pāt S). — **ākmen** dat. s. (iš diēver, sēser, šūn) Nm. — prieg akmeni dat. s. 1644 m. PS II 1, 1690 m. Ev. 45. Trecze diena ape aulchra, Gulint akmeniy (= *ākmeni*) ant graba, kelefi Chriřtus be wāga 1570 m. Mž. 277⁹. — akmenie, alba ichieklchtai dat. s. 1600 m. MT 69b. = ž. **ākmenie** (v. š. *ākmiñt* Kv., Erž., *ākmenēi* Als., SInt.). — Kitiemus yra ākmeanimi (= *ākmenimi*) pažaidōs Dk² 7⁸. grābā... užriřt' ākmenimi Dk² 242³⁵. ākmenimi pawirtulios Birdēs (gen. s.) Dk² 135³⁶. — Aš jām sū dūona metū, ō jis mān sū ākmeniū atsvaĩdo S. Gyvēna (nesutiñka S),

kaĩp kiřvis sū ākmeniū Jb¹ 174. Jėi jis ĩ tavē ākmeniū mēs, taĩ tū ĩ ĩĩ dūona Op. Iš gerōs širdiēs iš ākmeniū mētēs neužgāusi Kpr. Viena sýk ārdamas pamātē sēdint žmogų aĩt akmeiš, ō pō tuōm ākmeniū būvo skārbas pākastas Ož¹ 16²⁷. ānos... nodbāideš... nei grabu... nei ākmeniū Dk² 246²². Tiemuig' Wiešpats... eaĩt ākmeaniu Dk² 30⁶. — Taĩ **akmenj** LB 196 (Grl.). palāidotas yrā... nauiamē grabē, ākmenieie izkaltame Dk² 242¹². t. y. **ākmenyje**, iš ko šiandie dusetiškiuose *ākmenyj*. — Palāuki tū, ākmeni... ugniē... vādeni! LB 131 (Grl.). — Perkūnas... kaĩp pradēs padāngēse ākmenis lēistie, vis viena pāliai kita, taĩ nēt žarijos ritasi (sc. riēta), kaĩp ākmens susitreĩkia Ož¹ 8⁶. — **ākmenes** plėišejo K³ 73. Tiē ākmenes Ds., Dsn., PS II 15, I 145⁵. ākmenes tie 1690 m. Ev. 44. tarik idant ākmenes... dūnomis taptų Dk² 144³⁸. Liēpk, idant tiē ākmenes dūona pavirřtų MP 107a⁶. pāĩs ākmenēs įmjštintis galētų Dk² 59²⁹. — Atduōs kād ākmenys (akmĩnyš) žaliuōs D⁴ 53. *ākmenys*, krisdamys ĩ pilj, griōvė namūs D¹³ 231. Užmokēs, palāuk, kād ākmenys virřuĩ vādeĩs plaũks S. Veizdėk, kokiē taĩ ākmenys NT (Marc. 13,1). — Tiē **akmeniaĩ** LB 249 (Grl.). — Kitūs išsiuntē... ĩ Egiptā akmenų kālti V⁹ 189. Čiā būvo pastatýtas *akmenų* (каменный) stūipas Db. Žirnių prisivālgēs, *akmenų* aĩt ĩ prisikrōvēs, kalbėk sū juomi B (Sch 113). Jójau peĩ miestėlj, peĩ *akmenų* brukėlj J³ 993³. Šiaudų dirvā, *akmenų* sėkla, gyvi daiktaĩ dýgsta. — Lizdas, kiauřiniai iš vištūkai Ož¹ 23¹¹. Kuřšininkai, griāudamos ĩ pilj, nuō vỹlyčių iš *akmenų* (akminų) daĩgstēs skydų D¹³ 225. — pāikui to mētēs akmenump' Dk² 174³⁴, t. y. **ākmenump(i)**. Boko akmenump PS II 15. — **Akmenių** LB 249 (Grl.), PS I 72⁹, 131³⁰. Łankas iz muro, iz akmeniū — frambuga Σ ĩ Twora iz akmenu — plot kamienny Σ. Iš *akmenių* KĠ 180. Jemey iřudus... iz akmeniū brungiu PS I 17¹³. — Lāidē ĩ pilj vỹlyčias iš ākmenis (akminys) D¹³ 227. Dėjom klāĩmui pāmatus, ākmenis rāičiojom O¹ 24. ākmenis ēsti PS II 16. — paskajte už diēwus... didzius akmenius V⁹ 8⁹. — nor ākmenimis užmūřt' Dk² 171²⁶. akmenimis 1570 m. Mž. 474⁵, 1600 m. MP 64a⁴, 1644 m. PS II 15. Ėrindziū kielu akmenimis — brukujē Σ. **Akmenimis** ĩjja — kamienny deszcz pada Σ 82. — Ėjaũ... **akmeniaĩs** LB 42 (Vilkyřkiai). 2) **акмень** для некоторых товаров. *Akmuo* sviesto — Achtel Butter K¹. *Akmuo* (30 svāry) rugių Šiauliuosē — 1 r. 3 kap. A 1883, 217.

Prekių svėrimā *akmenimi* jau pažįsta LieM₁ котель меденый въ чѣтыри камѣни безъ полдесята воска 1510 m. РИБ XX 23. Перѣцу камень 1516 m. I. c. 874. дали ми есте зъ доброе воли камень перѣцу а два еунѣты шаерану 1511 m. I. c. 691.

MISLĖS. Kąs vandenijė iš afit lauko vienu vardū? Jrg. 1090. Kō vējas nepāneša? — *Akmeis*.

ISTORIJA ir TARMEMOKSLIS. 1. ákmũ Dk² 116²⁶, 135¹⁹, 215²⁴, 247⁴, 7⁹, 13¹⁸, 20²⁷, 36³⁶, Dk³ 467³¹ = ákmuo Ds. Rgš. (Jb.), Trg. sakā *akmuo* || *ákmenj* greta su lytim *ešis* „ašis“ (Rgš.). *Akmuo* Punsko, Smalėnų, Leipalingio apylinkėse. Raikia patrynė kárpos ákmeniui iš-po lasų, iš tūs *akmuo*, káp atvažiuoja žydas, indėc jō vežiman, tať žydas iš nusvēs kárpas Gur. Žem. *akmĩn* (T 354⁶, 12 XV 26) yra kilęs iš lyties *akmũ* (p. r. ž. — *ákmoũ* š. v. ž.). Nosisin ūn čia yra atsiradęs dar neseniai, t. y. jau pietų rytiečių žemaičių patarmėje pavirtus dvibalsiui *uo* (duona, púodas) vienabalsiui *ā*. *Akmĩn* yra tos pačios kilmės kaip ir varniškių žemaičių vienaskaitos naudiniškas (dat. s.) *žmuođun* = *žmuođũ* Kv. = *žmuođou* Als., Rt., Slt. „žmōguo, žmōgu“.

2. Gen. s. *ákmenes* (iš brągaus ákmenes Dk³ 573⁴⁰) arba *akmenės* (taip, sako, tebeištaranti Marijampolės apylinkės senoji karta) žemaičių tarmėje randame sutrumpintą lytim *akmeis* (Kada išeichis Kodzus akmens, Werte winan pilnus wandens Mž. 224⁹) jau 1566 m. giesmėse. XVI amžiuje ir kitos naujosios lytis ima jau reikštis, pav.: ant akmenia 1579 m. W 107³¹, t. y. *ákmenio*; akmenieľ-p 1580 m. Br. Ps. 91¹².

3. Vien. įnagininkas (instr. s.) *ákmenimi* (ákmea-nimi Dk³ 3¹³, ákmenimi pramint⁴ 468⁹) arba *akmenimi*, kad ir siekia savo senatvę net ir XVI amžiaus, nėra tai aištieskosios senovės veldėmė. Aisčiai senovėje turėjo sakyti **a-kmen-mi* (-i ilgas). Šiandie žemaičiai beįstarytų *akmėmi* (*akmāmi*; plg. *vōndāmi* „воднымъ путемъ“ Rt.): O atitojys nu anu teyp tolyi, kaypo akmeni gailietum prymeľty... meldies ŽCh 158¹⁹. *akmemi* mulitumi buty ŽCh 331¹⁹.

4. Daug. vardiniškas *ákmenes* (giwiėli ákmenes Dk³ 573³⁹, tié ákmenes 575⁴⁵) dar ir šiandie tebėra Rytų Lietuvoje (Dsn., Lnk.). Senoji karta dar ir dusetiškiuose (*ákmenes*), užpalėnuose (*ákmanas*), kupiškėnuose (*ókmanas*) ir kitur tebevartoja žiliosios senovės galūnę.

5. Daug. kilmininko senoji lytis *ákmenų* (ákmenų Dk³ 622¹⁸, ákmenu Dk² 241⁹, 259³⁰, ákmenu 1600 m. MT 22a, PS II 150) arba *akmenų* dar šiandie plačiai tebėra Lietuvoje pažįstama: j 58, 163a, 407a, LB 14, 56 (Vilkyšk.), 265 (Gri.), ŽCh 103, Nm., *ákmenų* Ds., žem. *akminų* Gm 101, 1¹ 92, V¹ 101²⁷, 30, Als., Kv., Slt.

6. Daug. įnagininką senovėje aisčiai turėjo išstaryti **a-kmen-mis* (-is su ilgu i). Iš to šiandie žemaičiai beturėtų lyti *akmėmis* (*akmāmis*) greta su *akmijnimis* (akmenymis užmužty ŽCh 135): akmemis užmužty ŽCh 102, 106, 122 (3 kart), akmemis ne užmužtum 117, Nu užmušima akmemis 122, miečioty purways yr akmemis 172. Lyti *akmėmis* „akmenimis“ XVI amžiuje yra vartojęs žemaitis Bretkūnas: akmemis 4 Mos. 14, 10 (Bz¹ 141⁶). Bretkūnas savo lytimis wandemi Bz¹ 125⁶, 7 ir *wandėmi* Bz¹ 125⁹, 10¹⁰, 13 rodo, kad jo šnektose tas žodis buvo ištariamasis *vāndėmi*, iš ko šiandie rietaviškai turi prieviksmį (adverbium) *vōndėmi*.

ETIM. = la. *akmens* (*akmuons*), kurš. *akmin-* (žr. ž. žodį Akmenā) „Stein“. Prūsai akmeniui turėję kitą vardą: staba- (kamenas), nom. s. stabis. Arijai akmenį vadina *ašman-*: skr. *áčman-* (vard. *áčmā*), avest., s. pers. *asman-*

„Stein“. Graikams *ἀχμων* pavirto preikalū „Am-boss“ (O. Schrader Sprachvergl. u. Urg. II⁸ 17), nes juo senovėje, be abejo, yra buvęs paprastasis lauko *akmuo*. Aisčiai *akmens* vardą, kaip rodo arijų kalba, šiandie turėtų ištarti **ašmuo*, la. **asmens*. Del garso *k* mūsų *akmuo* tenka laikyti neaištieskosios kilmės žodžiu. Prūsai su savo *stabu* (stabis „Stein“) rodo, kad su *akmenimis*, tikrai ne laukiniai, bet kaip su senovės įnagiais ir papuošalais, susipažinta lietuvių-latvių-kuršių jau prūsams patekus į kitą kultūros centrą. Lietuvių-latvių-kuršių prokalbės gadinėje akmeninių dirbinių prekyba, kaip rodo patšai vardas, busėjusi iš vakarų arba pietų vakarų Europos, t. y. iš ten, kur buvo sakoma *akmen-*, o ne *ašman-*, kaip kad buvo ištariama Rytuose. *Akmuo* yra senosios indoeuropiečių kultūros žodis. Del to nėra ko mums nustepti, kad dalis aisčių drauge su patim daiktu yra pasiskolijusi ir jo vardą.

akmuotas v. akmenuotas. gruntas... neakmūtas ir neszaknietas D³ 18. dirvas akmoutas D⁷ 45 = dirvos *akmuotos* nom. pl.

Aknysta — 1) Окиста — Rokiškio aps. miestelis. Aknystės ežeras (už Rokiškio). Važiuoja Aknyston, prō *Aknystą* Pnm. 2) Sventosios kair. intakas, Debeikių par., teka pro *Aknystos* dvārą (plg. SG VII 426).

áknos, -nų dial. v. éknos Ds. (dusetiškiiai sako abejaip) = **jėknos**, -nų Jž., Kp., Rk. — печень, watroba. Kād tavo áknos suvirtų! J. La. *eknas* (*aknas*) „kėpens“ Bg¹⁰ 149, *jeknas* ME s. v. akna.

akompanijameitas (sv., n.) — akompanjament L¹.

akompanijuoti — pritarti, akompanjować L¹.

akordas (sv., n.) — sutarimas, akord L¹.

akra'm (g.: окомъ хоромъ 1514m. РИБ XX 93, а окомъ того виненъ дѣсять копъ грошей 147, l. *okrom* „próc, opróc, wyjawszy“) — tylko; opróc J. *Akra'm* savo lauką apsikrutėti — tik tiek tegaliu, o i keliōnę nebēr kadā važiuoti. Ligonis niēko nevālgō, *akra'm* pieno, biškėlj kisiēliaus. *Akra'm* pōnas vadinās, o niēko netūri. Aš niēko nēgeriu, *akra'm* tik arbātos J s. v. gėrti. nog wisu miadziu, akram wieno Lv. 29.

ákrantas (l. *okreť*) Gri. (v. š. ákruntās Vlk., ákrontās Pnv.¹), **akrañtas** Kp. (ir vietos šnektose čia añ laukiamojo uñ vietoje Vr.¹) — laivas LB 331. Aluntojė sakā *ákrumtās*: *vāžāvām Amėrikān ákrumtēis* (čia *um* gali būti kilęs iš senėlesnio *am*).

ákrentas, pl. **akrentai** (l. *okreť*) LB 163³⁷, 215¹⁵, 217⁸ (Gri.), kas š. r. a. šnektose pavirto lytim *ákrintas* (Ppl., Vb., plg. Vo¹ 344²¹, v. š. *ákronts* Dvd., Vsk.). *Pař mārš tōk akroñtes teplaūka* Dvd.

akrentėlis dem. v. ákrentas. Peř jūres-mariās, peř Nemunėliūs atvažiuoj *akrentėlis* NS 988 (Vo¹ 344²¹).

Akriėmiai (g.: *Achriem* — Ефремы = Охремы XIV amž. Акты южн. и зап. Россіи I 2, Nr. 2) — Salako par. sodžius.

akrobātas (sv., n.) — virvēšoka, mietelnik L1.

ākrotas Kn.1, Pg. (sl.) — laivas, Schiff. Akrotas izspļaukie už jūriū mariu Tot. 139. nusisamde akrota 69. pripilde (jewajs) akrotus 81. akrotas susikule Tot.1 29. Tōkĵ didelē **ākrotā** (Gs. o gali būti ir iš *uo*) mačiaū Gs. Kiti šaltiniai rašo *akruotas*: akrotaŭ skandina Bs¹ 65⁵ (Ož.), garinis akrūtas Bz² 112, akrūtai 118, nepamatys... laivo ar akrūto. Pamatē vienā akrūta A 1885, 327, akrūtus skandjti 331. Janulaitis (Mit. IV 505 Malavēnū dainosē) rašo *akrotēlis*. Totorāitis (Totōrius — Tot, Tot¹) garso o su *uo* nepāinjoja. Senovēs krievŭ (кривичи) kalbos lyt̃ *okrutъ (sen. *okrōtō*) augštāičiai šandie ištaryt̃ *akruotas. Iš kur galējēs būt̃ atsirasti Totorāičio (Sintautŭ-Lukšijŭ apylinkēje) *akrofas*? Be nebus tik skolinsys iš tokios šnektos, kurioje o sumišo su *uo* viename garse *uo* (pav. Rasėinių-Girkalnio-Kalnūjŭ apylinkėje)? Kun. V. Baliučio liudijimu (1923 m. IX 6 dienōs laiške) Tirkšlijŭ. Sedos par. žemaičiai sakā *ākroūc*, t. y. *ākruotas*.

ākruštas, pl. -tai (g. *okrutъ iš l. *okret*) — Schiff R, N (zieml. veraltet K¹ II 154a), okret J, Bg¹ 9, 150, Bg¹⁰ 121, 215. *ākrušu* bėgmi, eimi — ich schiffe R. *ākrušu* lėidžiuos, bėgu M II 57. Tasaī mōk *ākrušu* bėgti Kliv¹ 136 (332, Sch 9 = Piktupėnų par.). Tris kartūs sū manim̃ *ākruštas* sudūžo NT (Pov. II Gr. Korint. 11,25). Didelis *ākruštas* daūg pākelia žmoniū iř kraustuliū Dkš. *Leipūojes ūsus* (= ūostas) *pėlnc ākrūtu* Mžk. — Akruštas ant wandens wiiniū biegs 1579 m. w 138²⁰. Ghi jra kaip prekija akruštas, kuriai jō penūkichla iřch tola atgaben w 144¹⁷. Tris kartūs iūdaušime akruša ikendieyau w 66²⁷. Daug Akrušu, Lobio ir žmoniū prapūl Br². Pōwilas akruše (ākrušē 187²⁰) ēmes dūnā palāimino ir lāuze Dk² 184⁶. wīrelnieii krikščionīs turėdāwo Sakramēntā ākrutūte Dk² 187²⁰. Iūdauzimui ākruto Dk³ 523¹².

Dar ir kiti šaltiniai pažįsta *ākrušā*, pav.: GN 228b³⁰, Kliv¹ 34 (17 Rusnē: didysis *akrutēlis*), NS 987 (*akrutēlis* Slm.), Jrk¹ 51, Bs¹ 186 (Ož.), Bs² 172 (Pnv. aps.), Mit. VI 84 (Padubysys), SA 296, 327.

ISTORIJA. Mūsų raštai *ākrušā* pažįsta nuo 1579 m. Garsai (*ū*) rodo jį esant senesni nei XVI amžius. Dar senesnis būtų *ākruotas* (prieš XI amž.). Visai neseniai bus lietuviai susipažinę iš lenkų su *ākrentu* (š. r. a. dial. *ākrintas*) „okret̃“. Senesnįjį „*ę*“, *Q* žemaičiai verčia dvibalsiu *un-* *munkā*, gen. s. *muňkos*, „mėka“ || a. *mūkē*, *mūkos* (g.). Su *munkā* žemaičiai gavo susipažinti iš lenko misijonieriaus tuojuo po 1415 m.

Ir *ākrušā* ir *ākruotā* lietuviai tegalėjo gauti iš gudų. O gudai, kaip rodo *ākrušo* kirtis, savąjį **okrutā* turėjo gauti iš lenkų: *okret* „Schiff“ = sirb. *ōkrut* „doliolum“ („geflochtenes Gefäß“), sl. *o-krōtō* || l. *krzet* „Wendung“, *kręcić* „drehen“, lle. *krañtas* (ž. *kranta*) „steiles Ufer, крптой берега“.

akrūštas (sv.) N, K, J (Ba² 83₉), **ākruštas** ž. (Ms., Sint. ā- trumpas dėl kaimyno skiemeiš ilgumo) — Rekrut, рекрут, новобранець. Kaip (lųg) kōks *akruštas* K. Gaudyti... *akruštas* J s. v. gaudiklis. Žiemai atėjus (ž. atėjus) iř įklišo manē *ākruštas* V (Mit. III 108, *ākruštas* J³ 1067₉). Žydy *akruštas* lma J³ 121₁. Cf. Bg¹⁰ 121.

akrutesnis (be nėra rašto klaida lyties akrutneinis vietoje?) comp. v. akrutnas. piktelinis ir akruteinis buwa nei io Ponas Br 2 Macc. 5, 22 (Bz¹ 270).

ākrušininkas — Schiffer, Schiffsherr N, zur Schiffsmannschaft gehōrig K² II 62. Kaip kōks *ākrušininks* — wie ein Schiffer K.

akruštas, -utnā (l. *okrutny*, iš kur g: окрутно „okrutnie, безъ молосердія“ Zan. рус. сборн. XVв. 69, постанъ окрутная 1629 г. „Диалогъ смерти“ Iz XVII 1, 270) Br (Bz¹ 270), Ož² 407, SA 579, KG 110, 149, LT II 128 (1794 m. Atsiš.). O Kaypo afz akrutna Motina bucio, kada Bla-gawectwa Sunuy eytačiem ant kriziaws dučio ZCh 141₂. Iau pryjartyna čielas mukas io akrutnos 143₃.

ākrušininkas — Schiffer, Schiffsherr, Schiffsmann R v. ākrūtininkas.

† **akiakiti** Mž 10²⁵ — antworten — yra aiški spaudos klaida lyties atliakiti „at-sakyti“ vietoje. Vėltui tą klaidą drauge su aiškėmis kitomis (pav.: idank, takai „tatai“...) stengiasi apginti Bz¹ 83₆, 270.

ākselis K (N), J, L¹, akselys Grk., Nm., Op. (vok. *Häcksel*) — sieczka. Peilis *ākseliui* pjauti — sieczkarnik L¹. *ākseli* pjauti K. La. *akseli* „t. p.“ ME.

āksel-liodė (vok.) — Häcksellade K (N).

ākselininkas — Häcksel Schneider N.

āksel-peilis, -lio — Häckselmesser R (M, N, K).

aksijomā, -ōmos (sv., n.: gr. ἀξιωμα) — tikrybė, aiški tiesa, aksjomat, pewnik L¹.

aksivieruoti K v. akskivieruoti.

akskivieras (vok.) — Exekution K. Ką pei *akskiviera* priversti.

akskivieruoti (vok.) — exequieren, mit Exekution heimsuchen K.

aksołotlis (sv., n.) — аксолотль, das Axolotl, Siredon pisciformis (zool.) E.

aksómas (sv.) Kv., Nm. (Š rašo aksómas) — бархатъ, aksamit, der Sammet J s. v. juodaunyčia, L¹, Mit. I 222 (Šd.), Jrk¹ 104. *Aksómo* žiponėlis Ož² 142. Jāsūs... parlēido tarnėlj... Parlėido iř peikťā juodamē *aksóme*. Apsireŋgi, miela meŋga, važiuosi pās pōnā J³ 648₆. Brangūs *aksómo* pātiesalas Dē. Šiō rýto martaitē, *aksómo* kepuraitē. — Rasā Jrg 111. Iš *aksómy* išvilktas SA 595. Jaū išprapūolē *aksómai* J I 617. Atjōjo penktāsīs juoduosē *aksómuos* J³ 882₇. Būvo tāt mišinys čėfkasy, *aksómy*, peikėliū J¹ 34. ETIM. *Aksómo* (la. *sañts*, *sañts* „Samt“, s. *sañt* *sañt*) vardo pirmutinis šaltinis esās graikų žodis ἐξά-μιτον „šešnytis“ (iš čia vidurinių amžių lot. *examitum*, *xamitum*, s. pranc. *samit*, vva. *samīt*, *samāf*) Vasmer Iz. XII 2, 219.

aksominis (r. -óminis), -nē — aksamitny L¹, бархатный. Šalbiarkėlē *aksomīnē* J⁴ 310₁₀. Kelinėlēs *aksomīnēs* J⁴ 407₅.

aksómintas (sv.; l. *aksamint*) v. aksómas, žmones io Būkūse, akiómintūfē, zlatagłowūfē ir

gwalūie bragiūie ieško 1599 m. Dk² 59⁷. Ghis eit wiltikloina iuwiltits kaip koklai praftas kudikelis, ne ing ichilkus alba akiaminta (= aksáminta, t. y. *aksómintą*), kaip kiti karalius iwieta paiunke ira iawa dabar gimulius bernelius iwiłiti Br² 60⁸.

aksómitas (l. *aksamit*) — Sammet R, Mit. I 129. Axomits tawa ir ichilkai, Stabus ichens ir wiltiklai 1566 m. Mž. 186⁹. ateit Jelus Kriřtus ichū kartu ing Jeruřalem... nelepei, neapgrařintas Aukřu, Sidabru, akłomitu 1591 m. Br² 345²⁵. ghis ne aplidaridawa, kaip wergas koklai, trinicze, ne kaip łaukinjs iermega koke prafta, ne kaipo baioras, kaip mielczonis, alba kunigaikichtis koklai akřamitu Br¹ 194²⁰.

ISTORIJA. „Su *aksómitu* lietuviai turėjo susipažinti dar prieš XVI amžių iš lenkų, nes gudų šiosios kilmės žodis turėtų kitokį kirtį: g. аксамітъ „бархатъ“ (Носовичъ), rus. dial. оксамітъ „ехамитум“ Фасмеръ Греко-слав. эт. III 27, II 219 (= gr. ἐξάμιτον), асамитомъ и златоглавомъ обивати 1629 г. „Диалогъ смерти“ Iz. XVII 1, 272. XV amžiuje (1488 m.) *aksómitą* jau mini LieM. (РИБ XXVII 508): шуба соболья волоочная аксамитомъ.

Aksomitas — Rokiškio par. pavardė.

aksomitė — tokia gelė (žolynas) Psl.

Akstinaĩ — Siluvės (l. Szydłów) par. viena-sėdis Vš. I 58.

ākstinas, pl. *akstinaĩ* — bodziec Σ, M, L¹, oścień Σ, L¹, poganiacz, którym woly poganiąą Σ 266, der Stachel im Stock der Pflüger R, ein Dorn, ein Stachel, bes. die scharfe eiserne Spitze am Ochsenstecken, den die Pflüger gebrauchen; dann auch die ersten Stacheln oder Federansätze der Vögel N, K (Ls 400), tarń, ośc M, пенекъ пера, заноза, шипъ J, kolec, ośc, pobudka, podnieta L¹, оstenъ, бодало, остъ; побужденіе Š, kuo jaučių kulkšnis bado, kad greičiau eitių ardami Ms. Kās ĩ kóją leńda, stągaras arbā akmeniūkās, būs *ākstinas* J. aštros biauřibes kuno daygie akřinas — ostry bodziec sprošnej cielesności bodł ps II 11. Erškėčio *ākstinas* Tot. 95. Atplaūkia dyglė, aīt *ākstino* ātneša žiedą Bs¹ 85 (Ož.). Vargū (trūdna B) prieš *ākstiną* spārdyti B (spārdytis M). Sunkū būs tāu prieš *ākstiną* spārdyti NT (Acta apost. 9,5). Aštūs *akstinaĩ* MT 135a (Vyduņas — tilžėnas — ištaria *ākstinaĩ*). Žasiūko *akstinaĩ* dýgsta J. *Akstinaĩ* likę nuō dalgio aīt pėevos, rugienōs, t. y. ražā J. *ākstinus* gāuti — Federn bekommen N (K).

ETIM. = la. *akstins* „Stachel“ ME. = sl. *ostъnъ* „stimulus, aculeus“ (s. bulg. остънъ, sirb. ostan, l. ościen), kas yra išvestinis žodis iš *aksties* (žr. šž.).

Akstinas (v. š. ākscinas) — Rařdamonių so-dziaus (Merkinės par.) pavardė.

akstinyčia (hibr.) — kozica (styk), ralla, fustus bifurcus, vel praeferatus purgando vomeri Σ, Ochsenstachel R.

akstinuotas, -ta — kolācy Σ, stachelicht, dornicht R, остистый Š. Anōs šaliēs svočiaĩ

...visā *akstinuota*, visā dagiliuota NS 727 (Ppl.). Suvālgė svotėliai řeriuotaĩ kiaūlē... ir žāsinėlj *akstinuotaĩ* NS 816.

akstis, -tiēs f. v. akštis — oszczepek D², lancea D¹, ein Stöckchen, auf welches Fische zum Räuchern aufgespiesst werden N, K (bei Coadj. [= Katýciai], sonst *iēšmas*), kartikė ant užlų (skersinė); ant aksties sukabina kelis mėsgalius ir deda ją ant užlų Ms., остъ, рожонъ, вертелъ, Stachel, Räucherspiess Š, Kv., Šts. Aīt *aksties* mėšą (v. š. māsā) sūver Sint. Dār būvo aīt tuō mietū arbā *akščia* (akštĩ), aīt kuriā ĩř vāšas (ouszós) kýbojo, pasietĩ keli svārai ledinės druskos aīt šniūreliū D⁵ 21¹⁷. Vaitiekų... žynys... *akščia* (akštĩ) pėrmovė D⁵ 209¹². Atrādo džiūvusiā mėšą nuō *akščį* (ir *akstų* Sint.) numāustytą V⁶ 20. Svaidė iš tōlo *akštis* D¹³ 134. Visĩ tiē kambariaĩ... būvo lubōti, aīt tomis lubomis viškos, kamē laikē džiūvusiā mėšą aīt *akstimis* suvėrtą žiēmą ĩř vāsarą D⁵ 23¹⁰. It artiē susirėmus kibo ĩ brūkliūs..., aīt gālo puolė aīt nēprieteliaus sū akmeniniais kiřvais arbā, aiškėsniai sākant, sū kūjais ĩř kalavijais beĩ *akstimis*, kurių galuosė taĩp-pāt būvo įtaisyti āštūs ākmenys iečių viētoje. Tókas *akštis* dėvėjo dār 10 āmžiuje D⁵ 209⁹. Pirmā svilksnimis ĩř vỹlyčiomis šaudžiusys, paskuĩ *akstimis* ir strýpais svaidžiusys D⁵ 247³³. Daugýbes vókiečių vỹlyčiomis ĩř *akstimis* paklójo D¹³ 212.

ETIM. = sl. *ostъ* (rus. остъ, l. ośc) „Spitze, Granne, Fischgabel“ iš senesnės lyties **ak-sti-s* (kamienas *ak-st-i-* ir *ak-st-*, plg. ž. *akstų* Sint.). Šakninę *aksties* dalį randame žodžiuose: 1) *akuotas*, la. *akuōts* „Achel, Granne“, pr. ackons „Granne“ (būtų lietuviškai **akuonis*, -iēs arba **akanas*: got. *ahana* „Spreu“; suom. *akana* „pe-lūs“, sako, esąs germaniškosios kilmės žodis) Bg⁵ LXV 305, 2) la. *aksts* (indoeurop. **ok-sto-s*) arba *akts* (ieur. **ok-to-s*) „greitas, skudrus, vikrus“; dar reikšmės išraidos plg. žodį *skudrūs* „aštūs: greit-as“, 3) *ekėčios*, la. *ecēšas*, pr. aketes, lot. *occa*, kimr. *ocei*, sva. *egida*, gr. ἑγίδη „Egge“. Vadinasi, *ekėčiomis* senovės indoeuropiečiai bus praminę „badiklį“, „duriklį“. Tam pritaria ir slaviskasis *ekėčių* vardas *bornā* (rus. борна, l. brona, ček. *brána*) „Egge“: lot. *forāre* „bohren“, *ferire* „stechen“, s. ysl. *beria* „schlagen“. Ieur. lytis **ok-st(i)-s* lietuvių kalboje turėjo pavirsti *akštimi* (Bg¹⁰ 161, 251). Kad šiaudie dažniau yra sakoma *akštis*, tam kalta yra, žinoma, analogija. Analogijai lengva buvo veikti tuomet, kai dar tebebuvo sveikas ir gyvas veiksmazodis **akiū akti* „durti, badyti“, o daiktavardžių priesaga tebebuvo laikoma tiktai -*sti-* (*skil-stis*, *dīm-stis*, *ši-stis* || šliėti, pašlitas), bet ne -*šti-* (*rakštis*, *vālkštis*, *likštis*).

ākš J (Als.) — kiedyz (bo). *ākš* vis móteriškos nebūs sugařsusios, t. y. vis negaluoja, vis seřga.

ak-šė Sn. (v. š. akšų!) — eĩk šenaĩ. *Akšų, mergėla!* Vlk. (T 167, Nr. 40₂).

ākšelis (vok.) — Häcksel Bz². La. *akšeli* „t. p.“ ME.

akšėlis (vok.: vva. *ackes*, *ax* „Axt“) — Barte Br. Ir lukapioa wilsas io Lentjnas kirweis (ak-icheleis) ir kugieis Ps 74,6.

ak-šén (v. š. *akšén* arba *akšjn*) ž. — eik šėnai. Tai *akšén* iř veizdėk, ař aš nebúčiau tavo súnus? Mit. II 41 (Dargužiai).

akšėnkit (v. š. *akšjnket* Kv., *akšėnket* Als.) — eikite šen, šičia. *Akšėnkit* výrai! J.

akštėlis dem. v. *akštis* — Stachel, spitzige Stange G (SB 67).

ākštinas v. ākstinas. Trudna taw prieř akština ĩpardit 1653 m. KK³ 22.

akštis, -tiės f. Vks., J v. *akstis* Bg⁵ LXV 305. Juškevičiaus «akštis (užėja)» nieko bendro neturi su *akštimi*, nes ji skaitytina yra ākštis (v. š. *ākštis* || -es), t. y. *ākštis*: Didelė jam *ākštis* užėjo aift darbo.

āk-švita (neol.) — euphrasia (*bot.*) P¹ 111. Cf. akis + švitėti, šviesti.

aktā, āktos (l.) — akt V³ 110. Par kąn Diewa garbinami? — Par... alužnas, maľdas, aktas Jzm 66.

āktainė (hibr.) v. āktainis. Ródės, jóg viso miško *āktainės* aift jō grūva Ž¹ 244.

āktainis, -nio (hibr.; vok. *Achtel*) — Achtel R, ein Achtel, als Massbestimmung, z. B. beim Holzverkauf N, K (Ls 416), сажень дровъ J, Kv., M, K 92b, ořmina, w Płotelskiej, Sařantowskiej, 20 garncy zamiast jak u nas pur, i ziemię tam nazywaja āktainiais (kíek āktainių isėja, tiek iř móka) K 161b, pur J. *āktainis* málkos — Achtel Holz B. Krāju málkas ĩ krūvā, ĩ *āktainij* R s. v. Holz aufsehen. Girai rūgstant *āktainyje* (aktajniej) — toks indas) D¹³ 116. Pō *āktainij* javų nuō kiekvieno (kožno) žařnbio jiems kās mėtā dúoti D¹³ 261. wissus tejp jawajs buo apdowinoies, iog alwienam ukiejou septine aktaine (= *āktainiai*) purū teko D¹⁰ 229⁵. Trīs *āktainiai* kviečiū J. Lygĩ dalĩ dajĩdawo sau patys nómū balđus, beje: kubelus, bosus, werpelės, aktajnius, legerės, rakandas, pintinės, kórwius, rietius, kretelus D⁵ 71₆.

aktaras (l. *aktor* Σ). Weykieias komedyioy, weykus (= veĩkias) ku komedyioy, āktaras Σ 1.

āktas, pl. āktai (sv.) — akt, akta L¹, ML¹ 128, Tot¹ 63, 245. Eivā ĩ kanceliārija — parařysim *āktą* Bs¹ 121 (Ož.).

aktava v. aktovā — (nur bei den kathol. Žem.) die Oktave, der achte Tag nach einem Feste N. Be ne *aktāva*, *aktāva*, t. y. *aktova*?

āktendėlis (vok. dial.: Achtenteil B = Msc. 127 fol. 10a) — ein Achtel (Gefäss) als Buttermass K. *Aktendėlis* sviesto B. *āktendėlis* (oder auch: bačkėlė) pývo — eine Achtel (nämlich einer Tonne) Bier K¹ 39.

Del *āktendėlio* niekus rařo Bg¹ 110 (sekdamas Jaunių).

akti, ařka, āko — šlepnać J, M, L¹, akis prarasti arba jas igauti, erblinden, blind werden; (wieder) Augen bekommen, eine augenartige Oeffnung bekommen oder verlieren, слѣпнуть, терять зрѣніе, терять отверстие, закупориваться; прозрѣвать, получать отверстие Š. Jaũ māno ākys *ařka* — слѣпнуть J. ēžeras *ařka* J. āklas būvęs iš mažumės dabař ēmė *akti* (сталь прозрѣвать) Š.

ETIM.: *akis* „Auge“. Vadinas, *akti* yra išvardinis (denominat.) veiksmazodis, kaip ir šie: *plikti* (plĩkka) || *plikas*, *šlapti* || *šlapias*, *bũkti* (buřka) || *bũkas*.

akingai adv. v. *akingas*. Taiř, kariāuti iř mēs tebekariāujame, bėt jau — *nebeakingai* Jb⁴.

akingas (sv., neol.) — darbingas, активный, деятельный. Māža čiā dejúoti, reĩkia iř užuojautos *akingos* Jb⁴.

akingūmas — активность. Kócio *akingūmo* iš jō dabař nemātome Jb⁴.

aktinijos (sv., n.) — актинія, Seerosen, actinaria (zool.) E.

āk-tj̃sis (aktinsis l, K, P, āktj̃nsis Kv.) — paskudnik w oku, morbus in oculis equorum P, katarakta na końskim oku K 212a, paskudnik l² (G), powłoka oka J. Bg¹⁰ 123. Cf. akis + t̃jsti, t̃jsti.

āktorė a., āktōrė ž. (sv., n.) — veikėja, l. aktorka L¹.

āktoriřkas — aktorski L¹.

āktorius (sv., n.) — veikėjas, l. aktor L¹.

aktovā, -ōvos (l.) — oktawa šwiętego jakiego Σ, V³ 682 (V¹³ II 216), SA 16, D¹³ 357¹¹. Beržinė šwięto Božego Ciała alias *Aktovā* K 236a (Uš-pāliai). Czetwergē po aktōwai Sekmines Dk² 357₃.

aktualiřkas (sv., n.) — aktualny L¹. Teĩkiame-snis esās aktualūs, -li : reikalař būvę *aktualiūs*.

akūla (sv.: rus. акула) — ryklys, l. haja (zool.) L¹.

akuliōrai (l. *okulary* : lot. *ocularis* „akinis“) — akiniai, очки, Brille Š¹ 7, Bs⁴ 261⁴¹, 311²² (Jž.). Užsidėk *akuliōrais* Ds. Šitokiais *akuliōrais* tai būt gėra linaĩ braũktie Ds. (Viltis 1908, Nr. 90).

Akuliōrai — Akmenių sodžiaus (Kuciūnų val., Seinų aps.) pieva.

akuliōriai v. akuliōrai — okulary J, M, Bs⁶ 52²⁴ (Brt), Bs² 91 (Srd.). Iř skliōrius nedirb *akuliōriūs* S.

Be lietuvių *akuliōriūs* iš lėnkų yra pasiskoliję ir gudai: окуляры (Карскій Бѣлоруссы I 156, Шейнъ Матер. II 209, Добровольскій Слов. 528 : Дѣдъ забыу свои вокуляры). O 36 (O 109: Kita — niedaug ku ti tarius Gawo nōsiey okuliōrius) akuliōrių vietoje iřtaria *okuliōriai*.

Akúočiai (v. š. Akúočiai) — Mctelių val. so-džius (plg. Vo 52).

1 **akuotas**, pl. -tai ž. (Kv.), K¹ II 199 (K² II 62), Op. ir **akuotaĩ** R II 334, Ds., Lp., Rdd., Š — ość u kłosa Σ, J, M, Gerstenspreu R, die Haaren oder Hacheln an den Gerstenähren, die scharfen Aehrenspitzen, dann auch wohl Gerstenspreu N, Granne K (Ls 578), crista P 176. Miėžio **akuotas**. Šėšuras... pasiėiaušęs kaĩ **akuotas** Nm. d. **Akuotas** bė grúdo KK³ 212. Akiñ įkrito **akuotas** Ds. Išsiviriau kėšės iš miėžio **akuoto** Š. Šiañdien, kráudamas į šalinę miežiųs, prilindaũ **akuoty** Nm.

ETIM. = la. **akuōts**, **akuōts** „Granne“. Prėsiėskasis akuoto vardas tesiskiria viena tiktaĩ galūne: **ackons**, kas bũtũ lietuviėskai veikiausia ***akuonīs** (plg. žodžius **geluonīs**, **gyvuonīs**, **pĩrmuonīs**). Akuoto varde formantą -n-, bė prėsių, rodo dar ir germanai: got. **ahana**, sva. **agana** „Spreu“. Akuoto varde bė t ir n randame ir kitų formantų: a) -s-: got. **ahs** „Aehre“ = lot. **acus**, **aceris** „Granne, Spreu“, b) -l-: sva. **ahhil** „Achel, Granne“. Akuoto giminės narys yra ir **ak-sīs** (**akšīs**) = sl. **ostb** „akuotas“. **Akuo-tas** yra išvestinis žodis iš šiandien nebевartojamo ***āko**: **akuotas** || ***ākas** „aštruma, Spitze“, **plaukuo-tas** || plaukas, **gauruotas** || gauras, **raguotas** || rągas...

2 **akuotas**, -ta adj. — dygũs, oėscisty (aristas armatus, pennatus) Σ, hackelig, grannig. **Akuotas** peĩlis — aėtriaĩs aėmenimis Šv. Várpa **neakuota** — klos nieoėscisty, bė akuoto Σ 94.

akuotas Grk. (v. š. **akutēs** Vd.), pl. **akuotaĩ** Kn. v. 1 **akuotas**. Miėžio **akuotas**. Šĩmet nepaĩsijom miėžių, taĩ vieni **akuotaĩ**: arkliaĩ užspriĩgsta iĩ pažándis gávo Grk.

akuotė — 1) raudá, kuojá, leuciscus rutilus (zool.) E. 2) ? įkrito akiñ **akuotė** Pl. (Pr. Gerulis).

akuotėlis dem. v. 1 **akuotas** K. Miežėlio grūdėlis bė **akuotėlio** J³ 966₁₆.

akuoti (vok.) — hacken N, K, kaĩpti, okopywać J. Roputės (bũlbes J, erėiukus N) **akuoti** K. Seniaũs roputės akais **akuodavo** (v. š. akũdava) Vn.

akuotuotas, -ta — остистый, grannig, hachelig N, J, M, Š. **Akuotuotas** miėžio grũdas Ds. (M). Miėžio várpa **akuotuota** VI. (N, J). Kvieėiaĩ kai-kadá ėsti labaĩ **akuotuoti** Kp. La. **akuotuots** „akuotaĩns, hachelig, stachelig“.

akurāt (g. акурать, l. **akurat**, lot. **accurate**) — точь въ точь Gm 29, Bs⁷ 318₂₇ (Šlv.), Bs⁴ 279₁₁ (Jž). Kaĩp sakiaũ, taĩp **akurāt** iĩ yrà Db.

akuratybė — stropumas, akuratnoć L¹.

akuratiėkas — stropuė, teisingas, akuratny L¹. Bė nebũtũ geriau sakyti **akuratũs**, -**aitũ** (sv., neol.)?

akurātnas ir (Sml.) -**atnũs** (sl.) — akuratny (lot. accuratus). **Akurātnas** vagis Bs⁴ 292₂₉ (Jž.). Moteriėškė **akuratnā**, moka nutylėti (v. š. nucylėc), nukėsti (v. š. nukỹsc) Lp.

akuratiñiai adv. (sl.) — akuratnie Ž¹ 98.

akuėerija, -ijos (sv., n.) — akuszerstwo, położnictwo L¹.

akuėérka (l.) — akuszerka Bs² 146 (Nm.).

akuėiėrė (sv., n.) — akuszerka L¹.

akuėierystė (-ybė L¹) — akuszerstwo.

akuėiėriėkas — akuszerski L¹.

akuėiėrius (sv., n.) — akuszer L¹.

akuta — Augentrost N, euphrasia officinalis (Hagen Preussens Flora 1818 J. = P²). Q (= Msc. 83 p. 53 ir Msc. 84 p. 38) raėo „Augentrost Akuzae“. Rusai šiā āugmenį vadina очанка, глазница. Ir lietuviai āugmeniui vardą praminė yra nuo akiės. Del vardo galūnės aė dar neesmi tikras (**akutė**? **akuzė**?).

akutė dem. v. akis M. **Akutės** daryti — skiėpyti, oczkować L¹. Jėė **akutės** kaĩp žibuėliai Op. **Kāp inciėėoko, inciėmāgino, taĩ kāp sėdėė** (s kietas) **vėla** (v kietas) **mėkycĩs** — **vaĩkas nėt akutėm jĩma** Lp.

Akutis (Окутись у Лепунехъ XV amž. РИБ XXVII 37) — XV amžiaus Lėipalingio pavardė.

akuzė dem. v. akis. Mũsų sesuzės jũodos **akuzės** J³ 687₁₂.

akvaėiaĩ Kp., Pnv¹ adv. v. akvatũs Bs⁴ 293₁₅ (Jž.), NS 1085₁. Pānos ... **akvaėiaĩ** ėina už bandiniėko NS 1388₄ (Ppl.).

akvaėiaũ(s) comp. v. akvatũs. Geraĩ pamylėti talkiniėkai **akvaėiaũ** dirba Š.

akvatā, -**ātos** (g.) — ochota Σ, J, Heiterkeit, Munterkeit, Lust zur Sache, Žem. N (K), охота, желание Bs⁴ 187₂₀, 313₁₅ (Jž.), Bs⁶ 73₁₈ (Brt.), Ož² 313, Bz² 4, NS 1006, 1032 (Ppl.), 460 (Vb.), Bs² 104 (Sv.). Jũsų **akvatā** daũg jũ parāgino GN 265b₂. Neturiũ šiāñdien **akvātos** mokytiė Š. **Akvātą** turėjo SP 15. Dũok Diėve sveikātą, aĩt mergũ **akvātą** Š. tũrim ... **akvātą** (akvotu = v. š. akvotũ) DU 35. Sũ **akvatā** (akvatu) — ochotnie Σ.

ISTORIJA ir KILMė. **Akvātą** jau paĩsta XVI amžiaus raėytojai: Bretkũnas (Schirdies achwatas Bz¹ 77₂₂) ir Daukėa (akwatā Dk³ 574₂₉). **Akvātos** motyna yra ne rusų ir lėnkų žodis охота (Ls 260), bet gudų охвота: охвота XIV amž. Срезневский Матер. II 837 (неохвотивъ l. c. 404), охвота Шейнь Матер. I 1, 69 (Мин. г. Горец. у.), 276 (Гродн. г. Волков. у.), I 2, 188 (Мин. уездъ), III 269 (Слуц. у.), Сборн. отд. р. яз. и сл. Ак. Н. LXXV Nr. 5, 45 (Новогр. у.), ахвота Сборн. отд. р. яз. и сл. Акад. Н. LXXVII Nr. 3, 57 (Мин. у.), LXXXII Nr. 5, 12, 166, LXXXIX Nr. 1, 16 (Слуц. у.), LXXXII Nr. 5, 121 (Мозыр. у.), LXXV Nr. 5, 57 (Лепельск. у.), LXXXII Nr. 8, 15 (Вилейск. у., м. Илья), **achwota** Feder. I 10, 274 Nr. 1401, **achwōta** l. c. I 79. Gudų žodį охвота, kurį A. Brückner'is KZ XLV 25 stato vienėn draugė su žodžiaĩs l. **wochwy** „lustig, frisch“, s. ė. **ochviti se** „eifern“, bė lietuvĩų, yra dar pasiskoliėję ir Lātgaloė lātviai: **okwota** — ochota Kurm. 111, **bez okwotas** — nieochotnie l. c. 96.

akvatingas — lűstern (achwatingas Br. Bz¹ 77₂₀, kur wo yra skaitymo klaida užuot wa).

akvātytis, -tijos (g.) — имѣть охоту, желание. Labiaũs **akvātytis** LT I 418 (Ba.).

akvātnas, -atnā (g. охотно Зап. рус. сборн. XVв 46) — охотный. *Jōs lābē akvātns (= akvātnas) važiūol* Všk. Bretkūno (Bz¹ 77₂₁) achwatnas skaitytinās yra achwatnas, t. y. *akvātnas*.

akvātniai (achwatnei Br., kur Bz¹ 77₂₁ užuot wa skaito klaidingai wo) adv. (g.) — ochotnie.

akvātnykas Ds., Kp., **akvatnīkas** Pnv¹. (g. охотник Шейнь Матер. II 99, 403/4) — ochotnik Bs⁶ 267₆ (Ož.).

akvatūs, -ti, -ātū (hibr.) — ochotny, alacris Σ (Ls 260), ochoczy J, munter, willig N. *Jounīmas akvatūs un čiužinėjimos* Ba² 43₂₄ (An.). Berniukėliai žēnytis *akvatūs* J³ 6₁.

āl' — да, ja Vd. = āle Lp. (sl.). Kās padārē, ař Antānas? *Al'*, Antānas! Kās čia (v. š. čī) būs, grēblīs? — *āl'*!

alabāstras (sv., n.) — alabaster L¹.

Aladauka (āl-; g. Holodouka) — Nočios (nuo Varēnos 13 v. i pietus) par. dvaras.

aladžios (g. оладья iš gr. ἑλάδια) — pączek, globuli in oleo cocti, massa frixa oleo imbuta Σ. Aladžis M be nėra skaitymo klaida lyties *aladžios* vietoje? Širvydo rašyboje aladžios gali būti skaitomos ir *alodžios*.

Alajā (v. š. iš *Alejōs, *Elejōs; plg. la. Eleja — Virčiuvio intakas) — Subačiaus par. bala ir ežeras.

alamusyna (ar aliamuzyna) — Almosen (vok.) N.

Alanga — Jūros dešinias intakas SG I 25, III 628, iš kur Tauragės val. sodos vardas lenk. Alangi (kaip vadina vietos žmonės?) SG XV 23. **La. aluōgs** „versmė, akivaras“: *Aluōdzene* (v. š. Olū) — Mólupės (Valko aps.) val. gyvenama vieta LV 80: *Aludzes* — Kėčū (Rygos aps.) val. g. v. LV 46.

Alantas (āl-; v. š. àlanc) — Minijos kairiasis intakas, kuris išteka iš baloto miško už 5 varstų nuo Kulių miestelio (NO.) ir įteka ties Kařtena Minijon SG VII 525, VŠ. I 43. **La. *Alants** (kuršių kalbos vardas), iš kur lenk. (vok.) *Alant* — Liepojos ežero intakas, ištekęs iš Tėlių ežero (vok. Telsen, i šiaurę nuo Gruobyno miesto). Latgaliečių *aluots* „versmė“, jei jis nėra išriedėjęs iš lyties *avuots* T 14, galėtų būti tas pats žodis su upės vardu *Alantu*.

alarmuoti (sv., n.) — truksmą kelti, ramumo neduoti, alarmować L¹.

ālasas (sl. : g. *hōlos*, l. *hałas*) — Melodie, Stimme im Singen R, Klang, Schall M, Geschrei (Hálasas) R, hałas, echo, glos J (VI.), clamor D, Šmn. Jō *ālasas* kai vargōnai M I 4. Tōks *ālasas*, tařsi šimtās kiaulių, dvi bōbi iř žydas S. Jař nuō vaikų *ālaso* (rēksmo) pradėjo gālvą sopėti Ds. O kā āš dainuosiu, *ālaso* neturiū J³ 606₂. Anojē gērā *ālasą* turi dainuoti J. *ālasu* žaidžiu, bařsą rangaū — kolorieren mit der Stimme R II 92.

ISTORIJA. Raštuose *ālasas* atsiranda XVIII amžiuje (Dn. VIII 66: dēl *ālaso* mielo): Tuw čieū neprietelus duřiu... Iu dydziu ĭzturmu yr ařaū uřgiedintas y Pekla biega 1787 m. ŽCh 242.

alasavōti (sl.) — hałasować J, clamo D, šukaūti Ds. pradeje *alasawotie* ir szumitie Sz I 10.

alasēlis dem. v. ālasas. O aīt jōs balsēlio, aīt jōs *alasēlio* būtų mūsų (māno 788₁₄, 865₁₅) dukrėlē J⁴ 787₁₃, mūsų sesēlē 815₁₂, 953₆. Alē nuō balsēlio, gražaūs *alasēlio* būtų māno dukrėlē, būtų māno jau-nōji Klp¹ 50. Šaukit gegūtē iř vysnēlēs, tegūl jī čionai nekukuoja, nē *alasēlio* (Ož² 102) nevadžiōja Ož² 68. Tū, lakštūtē, ... gražiař sodē čiuľbėjai *alasēlj* taisydama T 213, Nr. 31² (Mrc.). Nežvėngk, māno žir-gēli, pō maniņ, juodbērēli, kād āš išgīřščiau sāvō mergēlēs gařsujj *alasēlj* J⁴ 361⁵.

Alasis (āl-) arba Lāsis Sint. — šunies vardas. Cf. ālasas.

alāsyti, -sija (g. *holosić*) — голосить. Pradėjo šūmyti, *alāsyti* Ž¹ 9.

alasuzēlis dem. v. ālasas. Skařba-āida jōs *alasuzēlis* kaip auksēlio (cidābro J³ 582₃) varpēlis J⁴ 180₆.

alatā (g. голота) — pijak J (Als.), nuskurēs, suvargēs žmogus Klm., rodā išvedās, maloniai šnekās žmogus (linksmas, šnekus) Šv. Jis nekeñčia Kazimiero del tō, kād ne tōks *alatā*, kaip jis Ž¹ 6. *Alatā* alēte nusialējo, almēs stikliūkā išgērē iř pagerējo Klm. A, tař teñ tikrā *alatā* (сѣдность)! Kp.¹

alatavōti (g.) — robić burdy po pijanemu J (Als.).

alātyti (g.) — šukaūti, hałasować J. Girtas *alātija*.

Alaukstas (āl-, n. v. = la. Alaūkstas) — Vid-žemės ežeras, iš kurio pradžia ima Gāujos (vok. Lifländische Aa) upė T 385.

Alaunē (ar -nia?) — Smilgių par. griovio vardas.

Alauniā, -aūnios (g.) — Daūgailių par. pavarde, rusiškai rašoma Головня. Antāzavēs parapijoje esanti pavarde *Alaunis* (kur kirtis?).

Alaušā — Ušpalių par. upė VŠ. II 25 ir sodžius prie Alaušo ežero Jk. Bg⁵ LXVI 241.

Alaušai — ežeras po Bālninkais (lenk. Bolniki SG I 33) T 19. *Alaušų* ežeras Vikm.

Alaušas (āl-, eina *Alaušai*) — ežeras 1) po Sudeikių ir 2) po Svėdasų miesteliais T 19. Sudeikių ežerą vadina (pav., Dapkus, Plūpelis, VŠ. II 25) ir *Alaušais* (plur. tantum).

Ušpalėnas P. Gureckas rašo man 1923 m. IX 10 dienōs laiške, kad *alaušai* esās ne tiktai tikrinis, bet ir bendrinis vardas, nes ušpalėnai sakā: Prilėjai (r. k. prilėjai) *ālaušus*; aīt laukū *alaušai* stōvi vādenio.

ālavas (g. олово) — Zinn Bg⁶ 41, Š¹ 64, Bs⁴ 311 (Jž.). Nēla ghiisai per ie trauks... Allawa, idant ghi apleiřta butų Br. Jes. 34, 11 (Bz¹ 270 „Rich-blei“). Apleiu aławu, wařku — oblewam co ołowem, woskiem Σ 199.

ISTORIJA. Be Bretkūno ir kitų XVI amžiaus šaltiniai, pav., LieM., pažįsta: и серебро и олово и воски, посулы собе беручи, за границу пропускаль 1507 m. РИБ. XX 557, олова пять пудовъ 1516 m. l. c. 1155. Gudai nauji vadina dvejopa: воолово n. Шейнь Матер. II 168 (Мин.

г., с. Цитва) ir оловъ m. 1588 m. Карскій Къ исторіи 34. Kitų šaltinių *álvas* „cinas, Zinn“ kilimo nėra gudiškas žodis.

alavėlis dem. v. *álavas*. 1) Pàs mūs kalnėliai *alavėlio*, o smiltynėliai sidabrėlio Mrc. (T 203, Nr. 11_a). 2) Bleistift, olówek. *Alavėlis* skubriai brąžo pòpiarą KO 31.

alavijas (sl.; plg. l. *alaweja*, la. *álavejs* iš vv. *alowē*) — алоѣ, aloe (bot.) Mt.

alavinis, -nė — оловянный, zinnern Ds., Lnk. Kuř tiej(ei) kalnėliai *alaviniai* (TD 1: *aloviniai* begu nebus tik spaudos klaida?), o smiltynėliai sidabriniai? Mrc. (T 203, Nr. 11_a).

Alaviniškiai — Оловенишки, Viduklės par. vienasėdis.

alb (l.) v. *alba*. Ichitai alb antai Br. (Bz¹ 71_a).

alba (l. *albo* „arbà“, iš kur g. альбо Зап. рус. сб. XV в. 10, 11₂₁, „Диалогъ о смерти“ 1629 г. Iz XVII 1, 274₁₀) — oder R, N, entweder R (jetzt ungebräuchlich K). Be gieriėni czia dewa žadziu šmanes makinti Nent alchtra fuda alba naria dewa tureti Mž. 12₈ (plg. 24₂, 19, 342₆, 495₇). Be to, *alba* vartoja dar ir šie senovės raštai: 1559 m. FCh 33₃, 1578 m. Vo¹ 97₂₇, 1579 m. W 1₄, 14₂₃, 1580 m. Vo¹ 473₁₆ (Br — Bz¹ 162₄, Vo¹ 20₂₇, 43), 1599 m. Dk² 34₃, 1653 m. Vo¹ 67₄, 1673 m. SC 71 (Bz¹ 91₂).

alba (l. iš kur g. альба „подризникъ“ Нос.) — alba L. Dusetiškiai ištaria *albà, álba (ólba*, gen. *ólbos* Kp.), kam rašomojoje kalboje atlieptų *olba*.

Albáičiai — Vaiguvo par. sodžius.

Albáitis — Pajevonio val. pavardė. Albá(i)-tiene — Ragainės aps. Bs⁷ 94.

Albas (sv.) — Mannsname (bei Donalitus) K.

albatrósas (sv., n.) — Albatros, diomedea exulans (zool.) E.

albicais — na wszystkie strony J (VI.). Albicais eina balsas kaip dainuoja grįždamos iš būdžiavos meigos.

Albiciškiai — Kavarsko par. sodžius Vė. II 23.

Albinà (l.) — moters vardas (l. Albina) Lp.

Albinas (l.) — vyro vardas (l. Albin) Ds., Lp.

† **albo** Br¹ 63₁₄ (Bz¹ 40₆), MT 2 × (Bz¹ 270) yra paprasta spaudos klaida lyties *alba* vietoje, nes ir Br ir MT visur kitur terašo tikslai *alba* (plg. Br¹ 61₈, 22, 26; 66₇, MT XVII₁₉, XVIII₈, XIX₂₀, XXIII₂₀, XXIV₂₁ ir k.).

albrimas (l. *olbrzym*) — milžinas. Dowids Albrima parvajewoje, O Laws Danielaus bijoje KG¹ 643 (KG 531).

albūmas (sv., n.; l kietas) — album, imionnik L¹.

alcavóti (l minkštas J) — trwonić J (VI.) arba alciavóti Sin. Jis *alcavójo*, kòl išalcavójo visūs sàvo turtūs J. *Alciavój* ir *alciavój* pò svieta J Sin.

Alcis (sv.) — pavardė Jk (kur?).

aldà — hulatyka J (VI.), hałas Šv. trumpą gaudimą linksmo balso mes wašinam ligszio! audó arba aldó D⁷ VII.

alda! interj. Šitas užsillipęs aň(t) kàpo iř kràpšto, o aňs mislio, kàd keřdzius àtginė galvijūs, sàko: dà ingriauš, jis rikterėjo: „atpruč!“ o šits aň kàpo ėmė baũbt iř kàst. — „Nūgi, kiba tavė čià negeràsis àtnešė! dà ingriausi, šė — *alda!*“ Oz (Bs⁴ 258¹⁴).

alda kampėly — in jeder Ecke (P. Kriaučiūnas) BB XXV 74.

Alda — moters vardas. Aš pamačiaũ tris mergelės leve'ndrų daržėly: vienà būvo *Alda*, antrà būvo Milda, o ši trečià jau niàusioji būvo mào miela J³ 882². *Alda* be nebus tik mažybinė lytis iš gudiško vardo Алдоня „Евдокія“ Добров. Смол. обл. словарь 207, Алдонья Шахматовъ Лекции II 735, Алдотья Iz XVII 1, 241 „Евдохія“?

alda-dràkas — ? *Aldadràkà* šóka (sako kai be jokios tvarkos šóka) Pp.

alda-drikas LT II 5 — hulaka J (VI.), keikiamas žodis, kurio reikšmė nebežinoma Kp. Et, tóks (iš jò) *aldadrìkas!* Vr.

aldadrulka (sv.) — toks drabužis. Merginos pėrsignybusios, pòniškomis *aldadrulkomis* užsimėtusios LzP¹ 428.

Aldakimas (g. Алдакимъ Iz XVII 1, 241, Олдакимъ „Евдохія“ Шахматовъ Лекции II 735) — Pašilės par. pavardė K 87b.

aldarija — izba wielka, świetlica J.

al-daris M v. alūdaris. La. *aldaris* „Brauer“.

aldauniňkas — hulaka J (VI.).

aldavóti (hibr.) — hulać J, schwadronnieren, larmen, šaukoti Bz², hałasować Šv. Aĩgi tũ ilgai *aldavósi* čià, aĩ neeĩsi namóliai? J.

aldesýs, áldesio — гуль, гамь Kv., Plng.

aldėti, álda — hałasować Kv. *Aldėti* drauge su *aldà* gali būti kilimo gudiški žodžiai: rus. рондѣть, „šaukoti“, рондà „šauksmas, klyksmas“?

aldijà, -jòs, áldijà — 1) pėrgas, челнокъ Š, душегубка, алено медžio laivelis, iš šonų su plautais Aln., Ds., Km., Lnk., Sv., Uš., Všk. (v. š. *áldėj*, loc. s. *áldėjò* Dvd., *áldijò*, loc. s. *áldijò* Pnv¹, *áľzijà* Ad., Dsn.). *Aldijà* viiniomis uždengės Dk² 107₂₅ (plg. 107₂₃, 108₇; Dk³ 289₃₀, 291₄₇, 347₁₂, 379₂₀, 612₉, 11₁₀). *Áldijà* kiaurà — vánduo (v. š. *úndo* : -o pusilgis) suňkias šmn. Vaĩkas iš *áldijòs* iš-viřto iř prigėrė (v. š. *prigėrā*) šmn. Sũ *áldijà* pař ūpę pėrplaukiau šmn. 2) izba wielka J (Klt.), K 40a (Šilalės par.), didelė šalta troba Als., Tl. (gen. s. *áldėjes* M. Barkus). Tókia *aldijà* kaimýno rúme J. *Kãp aš túokes áldėjes ir tšildtšò* Als., Tl.

Rytiečių augštaičių *aldijà* gali būti kilusi ir iš senėlesnės lyties *aldijà*. Tikslai žemaičių ir Daukšos *aldijà* (10 ×) tegalėtų rodyti senovės a-, jei tas žodis Daukšos kalboje nebūtų esąs skolinys iš šnektų su a- iš e.

Aldijėlės — Panevėžio ap. balų vardas.

aldymiris — szum, zgiełk J (Als.). Jauniškė šokinėja, galūojas, aldymiris dāro J. Sint. (A. Salys) saką **aldymeris**.

aldynė (v. š. *aldynė* Yl.) — 1) laivas, корабль. Trobā kaip *aldynė* Yl. 2) laivynas, Flotte. Atlėdo savo *aldynę* su karėiviais D¹³ 273.

aldinti — wypędzać J v. *aldyti*.

aldyti — быстро гнать Bg⁵ LXVI 241 (Yl., Krt.). Añs *aldo*, išaldė šunį laūkan iš trobės.

ETIM.: la. *alduot* „ziellos umherirren“, gr. ἐλαύνω „varau“, ἐλαΐν „eiti“.

Aldōnas — Pagirio par. pavardė.

aldoti, -oja — hałasować, šaukoti Yl. *Aldo(ja)* it šleinius pō grybūs Pln. Ciesorius nōrjis taip *aldojo* pō svietai aīt Jogailos (Jaugaliaus), vienok širdingai sū juomī norėjo susitāikinti D¹¹ II 267¹⁵. musū wiraj szijną pļaudamis audio arba *aldo* D⁷ VII.

ETIM.: *aldėti* „рондѣть“. Del žodžio sudarymo plg. *šaukoti* || šaukti, la. *braukāt* || braukt...

aldra — procella, буря Bg¹ 144, sūta J (Vl.), trzpiot, fircyk M, Windhose, Gaukelei, Komōdiantentum G, āudra (vėjas, lietus, ledai, sniegas...) Nr. (kur Jb. sakosi girdėjęs ištariant *āldr*, acc. *āldro*, t. y. *aldrā*, *āldrā*). *āldra* — kād pūsto arbā lįja sū vėju J. Iš tōkios *āldros*... visos jūrės-mārios sujūdo (susiūdino A 1885, 326). Vaikā pō trōbā pūgās iř *āldras* vėřčia (v. š. vėrt Kv., Rt.). Aldras wert — do gōry nogami przewracajā wszystkie (swawolac), moze od wyrazu audra „burza“ K 112 a. Neveřskit *āldros!* — не шаните! Gs. Kād pakėlė jėms *āldrā* — išpėrė kailį Tt. Kās čia pėř *āldros* — triukšmas? Tt.

ETIM.: *aldra* vargu yra atskirtina nuo *āudros*. Savāime garsų junginiai *ldr* || *udr* tarp savęs nesikaityja (*kaldrā*, *jāudros* „šlapios, balotos vietos“). Del to *āudra* turėjo gauti / iš kito artimos reikšmės žodžio: *ādu aldėti* „рондѣть“, la. *aldris* „Unruhiger, Alberner“, *alds* „Windbeutel“.

Aldrā (ir Audrā), -rōs, *Aīdrā* — Sartū ežeran įtekanti upė (Kamajū ir Jūžintū parapijoje).

aldramākas — swawolnik J. Šis žodis yra *aidamāko* ir *āldros* padaras.

aldras v. *aldra* — zbyteczna swawola J. Aldrus (= *āldras* Kv.) vėřsti.

aldravōti (hibr.) — 1) zbytecznie swawolić J, valkiotis per naktis Kp., halb angetrunken sich karsch machen, bramarbassieren, šaukoti, lermuoti Bz². 2) marnować J.

aldrija — przestrzeń, wielki obszar J. Kās tōkiā aldriją (didį dařžą) užtvėřsi Cf. aldijā 2).

aldrūnė (neol., aldruuny P) — aldrovanda (bot.).

Aldruvė (v. š. *āldruvė*, acc. *āldruvę*) arba Aldruvys v. š. II 8 (v. š. *āldruvys*, gen. *āldruvā* Vidginiai) — Jōniškio par. upė (vok. Audrau), Viřčiuvio intakas.

Aldruvė bus kilusi iš senėlesnės lyties *Audruvė* dviejų u iškūtimo (dissimilatio) keliu.

āldušio spenys v. kaūkaspenis Km.

alė (l.) vL., **āle** Grī., **āle** Dkš. — aber R, N, K, ale, lecz J, bet M, oho (interj. admir.) R. **āle**

bēt Grī. (LB 176²⁶, 181³¹, 184²¹, ale bēt Bs⁶ 53¹⁰, alē bēt Ds.). Aš tau tai liepiaū, *a/è* tū neklausē K. Nē slisties nērā tikro vñnō, *a/è* vis vanduo J. Ai žinaū, žinaū, *a/è* nesakaū, kuř āug māno mergūžē, kuř āusti plōnas drobužēs J⁴ 330¹ (plg. 157¹). Apynēlis māžas, *a/è* labaī gražūs J⁸ 1¹. Ėjaū vandenēlio, *a/è* bēt ne vienā J⁸ 40¹. Kād tū iř bāltas, kād iř raudōnas, kād iř skāistūs veidēliai, *a/è* rūsti širdēlė J⁴ 47⁵. Diēve duok sunkiūs metūs, *ā/e* iškadā manēs! Dkš. (Šis posakis primetamas prabangiam gyvenimui A. Kirtiklis). Kād duosiu — lėisiu savo jāuną dūkrėlę, *a/è* nišnēsit iš svirnēlio skrynēlių, māno dūkros kraītēlių J⁴ 581⁵. Matyt nemātē, *a/è* suprāto aīt jūdberio žirgēlio Kiv¹ 107 (51). Mūdu tānkiai vėřksva, *a/è* retaī dainuōsva Kiv¹ 121 (326). Iř bitēs piktos, *a/è* sāldų mēdų nēša Db. O, meřgos, tai meřgos, *a/è* pāpai, tai pāpai! Op. Ař tū jį pažįsti? — *A/è* kuř čia nepažįsi — pažįstu! Ds. Sužādino visūs, *a/è* (v. š. *al/j* Kv.) jaū būvo nebė laīkas (v. š. nāb lāks) Kv. Dēl kliuvimo kliūvo, *a/è* ne teįř baįsiai V⁹ 169. Bēt pagōnys ne vien jō neklāūsē, *a/è* dār supýkē pradėjo aīt jō svāidyti sū akmenimis V⁹ 47.

ISTORIJA, ETIM. ir DIJAL. 1547 m. Mž 8, (Makila Ichito tewai iulu trakūdawa tureti. Ale to negaleia ne wenu budu gauti), 1591 Br. (Vo¹ 20⁹). — L. *ale*, g. *alē* „но, же“ Feder. I 591, Сопон. Ак. H. LXXVII 3, 88 (ale 3an. pyc. C6. XVv 9. 10, LieM. 1484 m. РИБ XXVII 402⁹), ukr. alé „aber“ iš sl. a (= lie. ð) + le (plg. l. *by-le*, luž. *pak-le* „aber“, *jak-le* „erst“). — Ryt. aug. ištaria *alā* (*a/ə*) su minkštu / (aliā Tvr. Vo¹ 376³⁵, 377³¹, aliā Jž. Bs⁴ 210¹⁰, Sv. Bs² 104, Lv 29), kas rodo esant žodį nelietuviškos kilmės. Tose ryt. augštaičių šnektose, kuriose *ə* (*ja*) po minkštųjų priebalsių virsta garsu /, *a/ə* ištaria *a/ī* (Ppl. NS 1225, Vb. Bs² 11 Nr. 10, 162, Nartel. Bs⁷ 209¹). Žemaičių tarmėje ne vieno skiemešis žodžiuose *ə* virsta garsu *ə* arba *j* (ali Kv., ālē ālē Rt., Als., Slt.; plg. Vo¹ 317³⁶, 319³⁴ [Kv.], 322⁹ [Endr.], LT I 50 Nr. 82 [D], I 362). Bv. 83³⁶, 84¹⁹, 91 *alae* priešais Gauthiot'o tvirtinimą turi ne /, bet /, t. y. „minkštąjį“ /: *alā*, *a/ə*.

āle (l. *a/e* „tak! no tak! a tak! wiaśnie“) — ja (M. D. Litv.) R, ну да! Lp., Zs. (rytiečiai ištaria /, t. y. minkštai).

Alēba (l' ar /?) — Pušaloto par. pavardė.

alebārda (sv., n.) — halabarda L¹, vok. Hellebarde.

alebārcininkas (sv., n.) — halabardnik L¹.

Alėckas — die Stadt Oletzko oder Markgrabowa N (Alėcka K).

† **alegē** — дубровникъ, ožanka, teucrium (bot.) Mt. yra Matulionišs skaitymo arba spaudos klaida algės vietoje.

alegorijā, -ijos (sv., n.) — alegorja L¹.

alegōriškas (ir L¹ alegorinis) — alegoryczny.

aleikus (l.) — olejek (gen. olejku). ricinawa alejkaus žn. 27. Apliek anūs *aleikumi* SA 159. Iugatawio aleikus (aleyklus 1660—3 m. Ch. Mit. IV 268) ir patepimūs Dk² 239²⁰.

Daukšos Aleikumi Dk² 51¹⁵ ir alieklus 137¹⁴ (acc. pl.), rodosi, yra spaudos klaidos lyčių *aleikumi*, *aleikus* vietoje. Aleika Sint.

alėja, -ėjos (sv., n.) — alea L¹, nusodintas medžiais takas (gātvė), аллея.

Alėja v. s. I 54 — Upės dešiniasis intakas, kuris teka Raseinių apylinkėje SG I 27 = XVI amž. Олея, Алея — Raseinių, Viduklės val. upė S 211—2, Алея, Алиесь певнисть — pieves S 34.

Žemaičių *Alėja* ir augštaičių ryt. *Aleja* (v. š. *Alajā*) nėra atskirtina nuo latvių upėvardžio *Eleja* — Virčiuvio intako. Upėvardžio kilmės ieškok augščiau prie *Alangos*, *Alanto* : šaknis ieur. el-, ol-, „tekėti, bėgti“ Bg⁵ LXVI 241. Cf. 3 alėti.

Alėjai v. s. I 53 — Raseinių par. kaima ir kopyčia = Олен XVI amž. S.

Aleknā, -ėknos (g. Олехно 1492 m. Карский Къ исторіи 62) — Kupiškio, Pašuvio, Salako par. pavardė (I minkštas ir rytiečių šnektose).

Aleknaičiai — 1) Joniškio par. sodžius V. s. II 8, 2) Lygumų par. sodžius.

Alekniskės — 1) Kapčiamiesčio val. sodžius (saką ir *-kiai*), 2) Dainavos sodžiaus (Kaniavos val.) laukai.

Alėkniskis — Dievogarsio (I. Bogusławiszki) ap. dvaras.

Aleknónys, -onių — Simno par. sodžius Db., Vo 148.

Aleksā, -ėksos (g. Алєкса Сергпугт. 37, Олєкса Новг. 1 лѣт. син. сп. 1162 г.) — Plėkščių par. (Rūdžių k.), Padovinio (Dauškių k.) valsciaus pavardė. Dusetiškių krikšto vardas *āleksa* (I minkštas). **Alėksius** — Als. par. pavardė.

Aleksāndra (g. Александра Добров. Смол. обл. слов., XV amž. Олєксандрo РИБ XXVII 483) — krikšto vardas Ds., Šd. (Mit. I 26).

Aleksandrai — Raseinių par. kaima V. s. I 53.

Aleksandrāvas (l.) — Liubavo val. dvaras, Kidulių val. kaimas (žmonės paprastai vadina *Kėpšgiriū*), Kulių par. dvaras V. s. I 43.

Aleksandravėlė — Obelių apylinkės miestelis.

Aleksandrija (l.) — Šiaulių val. dvaras.

Aleksēndra ž. v. Aleksandra D⁵ 249³⁰ (D¹⁰ 164¹⁷), V⁹ 174 (V¹³ II 23, 113, Mit. III 115).

Aleksendrava (v. š. Aleksindrav) — Pasvalio par. sodžius.

Aleksiai — Alsėdžių par. soda V. s. I 47.

Aleksiėjus (g. Олєксѣй Зап. рус. Сб. XV в. 17²¹, XIII в. Соболевскій Лекціи⁴ 72) — krikšto vardas; Panemunėlio par. pavardė.

Aleksynas — Padovinio val. (Plynių kaimo) pavardė.

Aleksiūnas — Panemunėlio, Panevėžio, Ramygalos, Troškūnų par. pavardė.

Aleksotas — Kauno priemiestis (Garliavos val.) V. s. II 27.

Alekšonai (J. Žad. rašo: Alekšlonai) — Varnių par. dvarėlis V. s. I 50.

aleliuja (l.) — hallelujah! Alleluja mes gidokiem, yr Szwęta Jona szłowinkiem KG¹ 453 (KG 414). du metų apwáikšcioieme... nóbažnume Dwálios ir Alleluioie Dk² 333²⁵.

Aleliūnas — Joniškėlio, Ramygalos, Subačiaus, Vadoklių par. pavardė.

alėlius dem. v. alūs. saldį alelu stato ant stalą D⁷ 157.

Alenā, -ėnos (g. Олєна Карскій Къ исторіи 182, Обзоръ 44, Соболевскій Лекціи⁴ 81) — krikšto vardas lot. Helena (gr. Ἑλένη) Ba⁴ 49, Mit. IV 171, LT I 24 Nr. 30, Bs⁶ 89¹⁹, Vo¹ 212¹². Rytiečiai augš. ištaria I minkštai.

alendra (sv.) — cylinder J. Šila alendra nuo lėmos.

Ale'ndrai (l. Holendry) — Голландія V¹³ II 244.

Alėniškis — Šiaulių val. dvaras (A. Murzaitė; *-kiai* V. Kivilytė. Kaipgi iš tikrųjų?).

aleravóti (l.) — halerować, szyć ściegiem J. āleris (haleris L¹, sv., n.) — I. halerz, vok. Heller (pinigas).

Alešiūnas — Kupiškio par. pavardė P (JK. rašo *Aliašiūnas*).

1 **alėti, āli** — 1) ubywać. *Alėte* išalėjo (išėjo) alūs J (Pšl.). 2) biednieć, żyć biednie, skuřsti. Kaip jūs gyvenate? — E, tik *ālime* J. Žmonys *alėte* nusiales peř ariėlką J. *Ali* žemė, nebāuga miėžiai.

ETIM.: *alėti* gali būti skolinys iš g. голѣ'ць „arm werden“.

2 **alėti, āla** — ala-lā-lā šaukti, rėkti Lp. *Ne-alėkit*, vaikiai! Kō jūs *ālat* (rėkaujate)? Lp. Kās tenāi *āla* (v. š. āla; pusilgis o)? Sv.

3 **alėti, -ėja** — būti vandenim plaujamam. *Voņdva* (arba *voņdov*) *noalėja žemėsėnis laūks* — nutelksėjo, prigirdė Dvd.

algā, -ōs, algā vL. — zaplata, zastuga Σ, Besoldung, Bestallung, Lohn, Sold R, Lohn, Sold N, Lohn K (Ls 213), жалованье J, M, Š. *Algā* mėnesinė — miesięczny obrok Σ 149. *Algā* mėtinė — jurgielt Σ. *Algā* už pranešimą, pešnas už naujieną 2. Sam. IV 10 — Botenlohn R. *Algā* pagal pešną Sch 74 (B). Kōks dārbas, tōkia *algā* B, J. Tās vienā. *algā* — das ist einerlei Klip. (Mit. I 68), Jnš. *Alga* Grieko ira Smertis Br¹ 412⁹. *Algā* darbinikamus vzturėta Dk¹ 34¹⁴. *algā*... eit zadėta Dk² 19³³. — *Algōs* derėtas — um Lohn gedungen N. Jis *algōs* už dārbą prāšo K² I 20. Vargdiėnis... eīgės gerāi... Pāēmė *algōs* tris skatikūs Bs² 30¹⁶ (Srd.). Tiktai tika algos, ieib ta atimtu ir lich tos penetunse Br¹ 58²¹. drin'... *algōs* Dk² 124¹⁹. Wiltis iszganima ir algos antrami gyvenimi uždegia szirdj Kristijona D¹³ 345. — Darbūs (darbštūs S) kād iř māžą gāuna *algā*, teip-pāt (tiekpāt S) privālgō D (Sch 76). Visiems žvērlms

iš paūkščiams siūlojo didelę *algą*, kuš aną pagėlbėt, iš gerklės kaulą išimti PP 18.²⁰ Pavadinatinis (padienis Ds. „Tagelohner“) gąuna užmokesnį, o samdytinis (mėtams pasamdytasis darbininkas) — *algą* Kv. Janas Szidus ira mokinnens, Jog... koūna alga atgaudenti, kaip icheme iwieta budams bus giwenens Br¹ I 241.²⁴ Ichi ichu šodziu... girdim, ichi gera mokitoghi... ušu iawa geradeghiite pikta alga (plg. Br² 208.¹⁷, 375.¹⁹) ir biauuru imerti ichicze ant ūemes gawuli Br¹ 243.²¹ wadink darbiniku ir atdūk iemus *algą* Dk² 127.¹ (plg. 19.²³, 127.²⁴, 217.²⁵). werta *algą* už dārbus imame Dk² 230.¹² i... ėme iz to paľaulo, idant tū grēiczeus paginētū wārgā... ir dūtū *algą* kāntrumo Dk² 361.³ Wadink darbiniku ir ataduok iemus *algū* ps I 130.²⁰ Nes jey mijlīte tūs, kurie mijl jus, kokiagi *algą* turite? NT Matth. V, 46. — Jis jiems dāvē dideles *algās* Sch 213. — Telinkīminiš ūwētas : neš ārtinas pagatēimo *algō* p' Dk² 66.²⁷ — *Algōn* derētas — um Lohn gedungen N.

Širvydo *alda* „Lohn“ (maži budami didžias *aldas* nupėne ps I 129.²²), kurią Becenbergeris (Bz² 95) paskelbęs yra *algōs* aštrininke, tėra paprastoji spaudōs klaidā *algōs* vietoje.

ETIM.: *elgtis* „betteln, sich betrachten“ Bg¹⁰ 225.

Alga Kliv.² 68 — vok. Algefluss, upė, kuri įteka į Kuršių Marias (Kurisches Haff) greta su Nemunu (nuo N-o į vakarus) SG I 31. Plg. žemiau upėvardį *Algupys*.

Alga — moters krikšto vardas. Giŋki, *A/ga*, kiaulės, giŋk, sesėle, kiaulės [žalią pūdy-mėlįl J³ 546¹.

Algos vardas kilmo yra gudiškas: Алг-ут-ка, Алгиния „Евгения“ (Орлов. губ.) РФВ. LXXI 350, Алгинья Соболевский Лекции⁴ 124. Dusetiškių *Algeniā*, -ēnios (I kietas!) rodo, kad senovės gudų inteligentų liaudies vardas *Оуґе́ннā* „Еуґевіа“ ištaryta *Olge-niā* (LT II 41, 42).

algamistrā, -istros (l. **organistra* „organistr“) — organista. *Algamistrā* sugrąžija Mit. V 277 (Malavėnai, Siauliu par.).

alganistrā, -istros (l. *organista* + *organistr*) — Organist. Mañdras *alganistrā*, kuris mokėjo vargonūs dirbt Ba² 123.² (Rz.).

algauti — служить, dienen. Pėrkrikštai, pagal prisiegā *algaujā* V. Kristijanui, turi dār *algauti* kryžėiviams D¹¹ I 265. Jūsokitės drąsiai kārda, *algaukit* Diēvui aītriai iŋ at-mōnykit netikėliams už āpjuoktā Jō vařdā iŋ gėlbėkit krikščionis iš jū nagū! D¹³ 377.

Algaviškiai — Kaukėnų (Pakalnės aps.) par. kimas Kliv.².

algavoti v. apalgavoti (hibr.) — opiekováć się, pamiętać o czyjich potrzebach J.

al'gē — teucium (bot.) P¹ 111 (P⁴).

álgebra (l minkštas; sv., n.) — алгебра (math.).

Algė-brastis — Salantų par. vietovardis (upė?).

álgebrīškai adv. v. álgebrīškas. Sprėndžia už-davinį *álgebrīškai*.

álgebrīškas — алгебраический. *Algebrīskieji* aritmėtikos, geometrijos uždaviniai.

algėrka Кр. ir algierkà, -iėrkos (l. *węgierka* „куртка“) — vatinis moteriškas patrupas drabužis.

Panevėžio mokiniai rašo: 10 *algerka* (Panevėžio, Krekenavos, Subačiaus ir Žemaitkiemio par. po 1, Smilgių, Seduvos ir Velžio val. po 2 kortelė), 57 *algierka* (Alizavos par., Bašuskės aps., Biržų, Karsokiškio, Kupreliškių, Miežiškių, Paystrio, Papilio, Raguvėlės par., Rokiškio ap. — Tribučiskiai, Troškūnų, Vabalniško, Vaškų par., Velžio val. po 1, Pasvalio, Pumpėnų, Salamiesčio, Seduvos par. po 2, Subačiaus par. 3 kortelės, Joniškėlio ir Naujamiesčio par. po 5, Pušaloto par. 6, Panevėžio par. 7 ir Smilgių par. 9 kortelės), 1 *alegerka* (Vilkmergės aps. E. Deveikytė), 1 *alegierka* (Velžio val. O Aleknaite) ir 1 *aligierka* (Smilgių par. A. Venskūnas). *Algėrkos* lyčiai pritaria kupiškėnų (stud. Karazijā) *uñgėrka* ir dusetiškių *iñgėrka* arba *liñgėrka*. Stud. Janeliūnas (Panevėžio par., Pažalvaičiai) ištaria *algiėrko* (iė lygiai tęsimas, равновосходящее), kilm. *algiėrkas* (iė vingiuotai tęsimas), kas rašomojoje kalboje būtų *al-gierkà, -iėrkos*.

Algetiškis (a- iš e-) — Panemūnio (Rokiškio aps.) par. dvaras, kurį ponai vadina l. Konstantynowo. Cf. elgeta.

algierkà Pg. (v. š. algiėrk Dvd.) v. algėrka. Siūsuiuos *algiėrkà* (angiėrkà) Pl.

algiėrikė dem. v. algierkà. *Algiėrikė* apsi-vilkusi Tt.

Algi-mantas — kunigaikščio vardas LT II 42, IF XXVI 330.

Algi-minas — senovės bajoro vardas LT II 40, 44. ad curiam Algeminnen in terra Arvisten, ubi Algeminne, magnus satrapa, suam habitationem elegit 1371 a. Sc. II 99.

algininkas (r. alginykai Σ — jurgieltnik) — Lohnarbeiter N, наёмникъ. Kalėdų aītradien visi *algininkai* mēta ūkininkā Krėvė. La. āldziniėks „Lohndiener“, pr. deinā-algenikams „padieniams“.

Alginionys, -nių (ái-) — Gervėčių par. sodžius Vr.

al'ginti — zwoływać pastuchów J.

Algirdas — kunigaikščio vardas IF XXVI 330. приведоша собѣ из Литвы князя Олгерда, Геди-минова сына Новгор. 1 лѣт. 1342 г. (стр. 341.²⁰). Алгердъ 1345 г. (стр. 345.²⁰), Алкердъ 1359 г. Карскій Къ исторіи 180, Олкерта g. s. 1350 г. Пташ. и Соболю. № 46.⁵, князь Дмитрии Ольгер-довичъ 1388 г. Головацкий № 23. Владимира Ольгердовича 1446 г. l. c. № 51. Швентрикаило Олькирьдовича 1403 l. c. 25. Се я, княгиня Олькирдовая Оуляния. Грам. 1377 г. Срез-невскій Mat. I 1278. Vārmos žemėje būta prūso vardu **Algardas* (1400 m. šaltinis rašo Algarde PN), kurio vardu Prūsiose buvo vadinamas ir Lietuvos kunigaikštis: Algard et Kynstud 1345 an. Sc. II 508, filius Algardi 1381 an. l. c. 607.

Algirdāvas (hibr.) — l. Olgierdowo, Nauja-miesčio par. dvaras P.

Algis (ar Algyš? Bg² 28) — angelus est sum-morum deorum Johan. Lasicii Poloni De Diis Samagitarum 1580 an. (Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft. XIV 1. Mitau 1868, S. 88).

algōčius — stipendiaris D¹, wyrobnik M. Aft
tō sāmbrūdzdžio *algōčiai* įnešē žiburį D¹³ 522.
Daugybė... diduomėnės sėkė jā iki Vilniaus
kaipō jōs *algōčiai*, kiti kaipō siuntiniai
D¹¹ II 381. gospadoriōs... nepawes ugnį saugotį
kōkēm snudiuj algocziuj D²⁰ 5. io atgocze
buwo didē mokitį D¹⁰ 242. wergaj ir atgoczej
D¹⁰ 23¹². Nutraukimas algōs algōczems, szej-
minaj ir darbinykams D⁴ 18. La. *algācis, algādzis*
„Tagelöhner“ be nėra tik atsiradęs iš nom. pl.
algāci, paskolyto iš lie. lyties *algōčiai*?
† *Algotis* N (K, Ls 578) „Lohnarbeiter, Tage-
löhner“ yra klaidingai Neselmano atstatyta lytis
užuot *algōčius* iš daugiskaitos lyčių (pav., Dau-
kanto *atgoczems*).

1 algōti, -ōja — lohnen, belohnen (eine Mühe)
N, давать жалованье M. La. *algātiēs* „tage-
löhnern“.

2 algōti, -ōja ir (Dk.) *āga* — 1) heissen,
nennen Bz¹ 270, Bz² 96, G, vadinti, šaukti
Bg¹ 184, Bg² 29, напѣвая созывать въ кучу,
почую перекликаться (о пастухахъ) Vo² 65, Vn.,
Kv. („vociferari, clamitare“ Jn.). tū tawē darāu
ir tū tawē āgu Dk³ 467⁵¹. palāulu cžē āga
zmōnes Dk² 65. kurį rāstas āga lāužimu dūnos
Dk² 255¹⁵. wadina arba āga Dk³ 219¹¹ (= Dk²
290¹⁰; plg. Dk³ 305²², Dk³ 171¹², 230³⁴, āga
Dk¹ 28²⁵, Dk³ 343²⁷, Dk² 342¹³, āga Dk³ 435,
506⁶). Kāmug' ātgāme Diēwā Tēwu? Dk¹ 16²⁰.
lūs ātgate manē Miłtrū ir Wiešpatimi Dk² 182¹⁰.
lus manē ātgate Miłtrū Dk³ 365¹⁵. Apaštalas
Kriksčionis āgoia šwieliby iwioto PS I 13²². Kas
eisi? kaip tawi āgoia? PS I 37¹⁸. Werks ir
raudos Kriksčionis, kurie... ghi lōwadziotioi...
āgoia KK³ 5 (Vo¹ 66, 3 praet.). nechwentieghi
numiruleis fanareis jra algoiemi MT 97b (Bz¹
270). bus wadintas, arba algōtas leluah Dk² 78²⁰.
kuris... gerai mōkia, talsai bus algōtas didžiūiu
karalītele dāgaus Dk² 172¹⁵. priēta lumis Diēwu
tur' bōt' algōti Dk³ 343³¹. kunigaikštis Tyro
didinos Diēwu fawi algōdamas (= algōdamas
Dk³ 70²⁵, 271²¹): Diēwas aš elmi PS I 24¹⁷. Diēwā
Tēwu... Algōdami... minime a i mēile Dk¹ 16²¹.
numireleis algōt' Dk³ 343³⁷. biieis... idant' tawēs
... Pōpiezniku... Minikū... ne algōtū Dk² 247²⁰.
2) Refl. — vadintis. ieį nētikitē... kodrīnag
ālgatēi krikščionimis? Dk² 137⁷. karalīte
wadinali dowana ir tay tiela, bet draugie āgoia i
ir āgu PS I 134⁹. āgoia i žirgais PS II 15¹.
Dawidas buwo tabay šwyntu, a tečiau āgoia i
šunim PS I 39. O dabōkiš iog nea algōdōs
baľiū šaukencziu, bet' baľiū šaukenczio Dk² 34⁶
(G 76).

alg̃tis (a iš e) v. eľgtis. Žmogūks... gývulius
myľėjo, pādarynę čėdijo, teip *alg̃s* gerai
kaip tikt galėjo Bs² 30¹⁶ (Srd.)

Alg-upys — Striūnos, kuri teka Nevėžin, kai-
riasis intakas K 238a, SG I 33, XI 420.

ETIM.: *Alga* — upėvardis (žr. a.) || *algōti*
„vociferari, clamitare“. Nuo „rėksmo“ ir „šauk-
smo“ gauna sau vardą ir kitos upės, pav.: *Girst-
upys* — Nemuno dešiniasis intakas po Kaunu
|| *girdas* „slухъ, молва“ (*gařsas* „звукъ, эхо,
вѣсть“), rus. Кричка, Кричалка, Кричуха Ма-
штакoвъ Списокъ рѣкъ Днѣпров басс. 10, 229,
163, *Kroklys* — Nekačios upės intakas K 125 c.
Kitokią kilmę paduoda Bg⁵ LXXII 201 (lot.
alga „Meergras, Seetang“, norv. *ulka* „Schleim,
Schlamm“ E. Lidén Stud. zu aind. 30).

aliabāstras (l.; nl. ž.) — alabastr. Σ (R). Priėjo
jop moteriszkie turinti inda alabastrō brangios
mostes, ir iszlejo ant galwos jo sedinczio už stalo
GN. Matth. XXVI 7.

aliái Š, Ds., Vd., aliáf Jb (J 683 s. v. įiek) — až
do, co do J (Kltn.), еже-, каждый. *Aliái* — vienas
— всѣ до одного Smt (plg.: *gražiai*—gražūs
Smt). *Aliái* mėtai — ежегодно Š, Ds. *Aliái* pasku-
tinį grūdą sūlesė vištos J. *Aliái* galiautinio
visūs pōnas išvārė dvāran J. *Aliái* viena
gývolį pažįstu J. *Aliái* vieno visi išvaziāvo
J. *Aliái* viena išvārė laukai J. Pētras
išdabōjo aliái žmogų Γ. *Aliái* žmogūs turi
savo būdą Γ. Surašyti aliái žodį (oľoi,
oľei žōdēľi Γp. Vr.). Jiē kiekvienas (*aliái*
vienas) dabať taip sāko Jb¹ 49. Visa nēšė:
aliái daiktēľi Ds. Pařšai suriňko visās
būlvas: *aliái* viena Ds. Išieškojau *aliái*
kamburēly ādatos iř niēkur neradať Ds.
Visās, *aliái* vienas (sc. eilēs), rašať Db.
Aliái dāiktui gālas ēsti BB XXV 74. Išvārė
visūs *aliái* viena — всѣхъ до одного Ds.

Issipažinimas žmogaus atieydienos 1605 m.
Ld. 86²⁴ (Vo¹ 60²⁰) yra spaudōs klaidā užuot
alieydienos, t. y. aliái dienōs.

ETIM.: s. yr. *uile* „ganz, jeder, all“ (iš senovės
kamieno *oljo-*), got. *alls*, vok. *all* „all, jeder,
ganz“.

Aliai (ar Oliai?) — Utenos par. sodžius.

alianderis (sv.) — голландецъ. Lįtuwos ukęs rieda...
lejo... gintarus, apinius, pelñnus iř ļajwams me-
dįgā i Ingľiū iř Alanderiū žiamē, o nu tñnaj gabñno
sau skaninius iř gražñnius D⁵ 232²⁶.

alidė — пивная лавка Š.

Aliegonys, nių — Kruonio ap. sodžius „Viltis“
1909, Nr. 108.

alieja, -iėjos (l.) — аллея, Allee. Gražiai
mātės (sc. būvo matyti)... gilūs šlaĩto prō-
tarpis i plāustą iř ľiepy *alieja* vėĩ II 9.

aliėja-daris — olejnik Σ, iš kur turi pasidaręs
N žodį *aliěj-daris* „Oelbereiter, Oelschläger“
(ungebr., dafür lieber: kuřs aliėjaus dāro
aliėjaus darytojis K).

aliejingas — olejowaty, oleosus, oleaceus Σ,
ōlig N, oleisty J, M, obilty w olej J, ōlhaltig
(ungebr.) K.

aliējinyčia (g. алѣйница „маслобойка, хата, въ ко-
торой быють постное масло“ Добров.) — Oel-
mühle R (N), Oelbehälter K, olejarnia M.

aliėjininkas (r. aliějinykas — olejnik Σ) —
Oelbereiter N, K, Oelschläger N, Oelhändler
K, olejnik, olejkarz L¹.

aliėjinis Ds., aliejinis — olejowy, olearis Σ,
L¹, von Oel od. zum Oel gehörig K, N,
olejny J, M, L¹, olejkowy L¹. *Aliėjinė* palmė
— olejowiec L¹. *Aliėjinis* valgis — Oelspeise
K. *Aliėjinis* rýkas — Oelgefäss K.

aliėj-malūnis, -io — Oelmühle K.

aliējnyčia v. aliějinyčia — olejarnia J.

aliējninkas v. aliējininkas — Oelschlāger R, olejnik wyrabiający olej, lub handlujący nim J, olejarsz M.

aliej-trēškē — Oelpresse R (N, K).

Aliejūnai — Salako par. sodžius.

aliejūnas (neol.?) — toks žibalas. *Aliejūnas* tesizibina jāuiose A 1883, 264 (P. Lipštas).

aliejuotas — ölig N, K, voll Oel N, mit Oel beschmutzt K, olejowaty J, M, L, oleisty L. *Aliejūotas* iīdas.

aliejuoti — salben Bz¹ 270, olejkować L. nūg aliejuotiui Miščolniku PM 15.

aliejuotumas — Oeligkeit K.

aliejus vL. (g. олей „ēlaion“ Карскій Къ исторiи 182, олѣи А. Шахматовъ Изслѣд. о яз. Новгор. грам. XIII и XIV вв. 219, у олею варыци Шейнъ Mat. II 606) — olej Σ, J, M, Oel, Baumöl R, Oel K, N, K, oleum K¹ 69, масло (растительное), елей Š. alieius ir kodila PM 24b. *Aliejaus* spaudykla — olejarnia L. Kiek Wiefchpatiy mana ikeli? Ghis bilola, ichimta baczkū alieiaus 1579 m. W 106³⁷ (plg. 112³, 157¹⁷, Dk² 110³⁵, Br¹ 319¹⁴ = Vo¹ 25³⁰). Anis iūsiorenk delei Ruggiū ir Aleaus Br. Hos. VII 5. Alieju... užpiū ai an žaidū 1595 m. Dk¹ 45²². brāgu alieju gauīei taittidama Dk² 51¹¹. kuriai iei dūit Ruggiū, Jaunā winā ir Aleu Br. Hos. II 3. tepij aleijumi galwa 1570 m. Mž. 534⁹. Tu nepatepei alieyumi (aleyumi 32⁴, 51²¹) galwos 1579 m. W 146¹. tēmēldis... tepdami iū alieyumi Dk² 110³⁸. Patepimas alieyumi — olejkowanie Σ. Pateptas alieium — olejowany Σ. Sū alieju ūgnies neužgesysi PZ 42. pripilti su alieju didi katila V⁹ 34. Wiskupas... nauji karalū alieju patepia D¹³ 486. Visokiū alieju iī žoliū iđuot Sch 221. Isākē vyskūpāms švēsti aliejus didžiamėje (didemij) ketvergē V¹³ 142.

Alienikai (-ikai vs I 19) — Anykščių par. sodžius.

ālieras Vd., ārielas Mrk. (sl.) — l. ajer, аиръ, acorus calamus (bot.). La. āleri.

alierynas Lp., arielinė (sc. balā) Mrk. — alieriū bala.

alierys, ālierio (v. š. āliero Lp.) Sn. v. ālieras. Mēs dūonā, blynūs kēpam aīt alieriū (nē aīt lākštū).

alierkā, -fkos v. arielkā (g.) — Brantwein (veralt.) K¹.

aligātorius (sv., n.) — Alligator mississippiensis, кайманъ (zool.) E.

ālijimas — hasanie Δ 41a.

alijōšius (l. *elijasz*) — сабуръ, Aloe (bot.) Ds.

Alijōš-pievē — Vabalniūko par. pieva (mok. Paliūlis).

aliksnia-budē — toks grybas (budis), iš kurio pienas teka, ольховикъ (?) Ds. (Bg⁶ LXVII 234).

aliksnia-uogē Uš. — tokia uogū rūšis.

aliksnia-vabolis, -io — toks vabalas Ds. (Sadūnai).

aliksnyne Uš. v. alksnyne.

aliksnnis Ds., Uš. v. alksnnis. Išsipjové gērā *aliksnnē* lāzdā Ba² 209³⁰ (Pagirio par.).

aliksnnis, -io Aln., Ds., Jž., Km. (Bg⁶ 17,50, Bg¹ 51, 118), Uš, Nj, Ut, Kp. (Mit. VI 1, S. CCXVII), Pmp., Šlm., Pnv.¹, Brž. (kun. P. Jakubėnas) — alksnis. Dirvonas *aliksnniais* būvo apaugęs; dabař tuōs *aliksnnius* iškapōjo Rk. Šiemēt aīt *aliksnniū* labaī daūg žirginū Pnv.²

aliksnyte — alksnyne. Visos kārves suliūdo *aliksnytēn* Pnv.²

Alimas — Plungės par. pavardē (A. Salys).

alinē — Biertonne (M II 469 *Ak/inne* — spaudos klaida užuot *Allinne*); пивная лавка Š, Ds.

alinyčia, -yčios M v. alinė.

aliniūkas — piwniczy, piwowar M, любитель пива; сидѣлецъ въ пивной лавкѣ Š.

alinis, -nē — piwny, пивной J, M, Š, Ds. *Alinis* pūodas.

ālinti v. ālyti — 1) męczyć, nękać J, ciemięzyć L¹, истощать, заглушать Š. 2) Refl. — mozolіć się, nadrywać się L¹.

ālintojas — ciemięzca L¹.

Alionys — Sirvintų ap. sodžius (Vilniaus žemėje), *Alioniū* ežeras — Šešuolių ap. Vr.

aliōs (v. š. āfos), āl v. alē. āfos eř tāva *somanūms teip padarīt* Dvd.

aliōti — šauksmu varyti, uiti Sv., medžiokleje kiškius baidyti Vsk. Visā ūlyčia jī *aliōdavo* už iškādū dārymā Sv. Pīemenes vilkā *aliōja*, nualiojo Sv. Žąsis *aliōja*: kař arti — aliā! aliā! o kař toll, tař — aliā! aliā! (v. š. *alōi*: o pusilgis) Vr. Vaikař, *nealiōkit* stařkaus: daugiaū nebeatskris Uš.

Aliōzius, Aljzius — Aloysius (krikšto vardas) Nm.

Ališaūckas (jis pats rašosi -skas; sl.) — l. Ol-szewski — Krekenavos, Smilgių, Surviliškio, Veiverių par. pavardē.

ališius (g. голышъ якъ бичъ, гуляка якъ собака Шейнъ Mat. II 475, У гэтаго галыша тольки цјело да душа Сборн. Ак. Н. LXXXII 5, 169) — plikšis, бѣднякъ Lnk. (Bg⁶ 12), iš kur kilusi yra *Ališiaus* pavardē Bs¹ 171⁹ (Ož.).

Ališkiai — Beržkalnių par. dvaras ir kiemas, Įsruties aps. Kl².

Alytā, -yťos — Ožkabalių kaimo pavardē Bs² 14.

1 ālyti, ālija — hasac Δ 41a.

2 ālyti, ālija (g. голи'ць „приводить въ нищету“) — nękać, męczyć robotā i zdzierstwem J (Pšl.). Tās pōnas *ālijo*, kōl paālijo (sužūdē) visaī savo žmōnis J.

Alytiškē, Žaliōji — giria tarp Krosnos, Liū-dvinavo ir Padovinio valsčių.

Alytūs, -aūs, -yťų — Олита (1387 m. SP Nr. 14; 1557 m. зъ Олиты РИБ XXX 563), miestelio

vardas. Graži kàp *Alytaūs* mergà — t. y. negraži Mrk.

aliūi (v. aliōti), aliūi, ō lāpinas žāsj iř besinešās Vē. raštai VI 41.

Aliūkas — Vadoklių par. pavardė P.

aliūoti — Hallo schreiben J (K). Ar *aliūoti* K?

Aliušaitis — pavardė, iš kur 1578 m. pievos vardas „Алюшанта лавке“ S 4, t. y. Aliušaičio (-ta) laukė (loc. s.).

Aliūšis — Skapiškio par. pavardė.

alyvā, -yvos (sl.: g. оли'ва, али'ва—постное и дерев. масло Добров., l. *oliwa*) — 1) oliwa (drzewo, sok) Σ, Oel R, Oelbaum N, die Frucht des Oelbaumes K, oliwa (drzewo, owoc, sok) J, M, Ds., Lp., деревянное, оливковое масло; маслина, оливковое дерево Š. **Aljvos mēdis** — Oelbaum R (Job. XV 33). karwelicia ... iugriža ikrinion iu žalu šakiety aliwos medžio PS I 151₂. Waykay tawa, kaip jaunos atžoleles aliwos (atžales aliwos 1600 m. Vo¹ 470₂₂), aplinkuy itala 1653 m. Vo¹ 68₁₄. Tawa mote hukie tawa, Kaip Medvinis bus wailinga: Ir Italiep tawa waikeli: Kaip aliwas ičepelei 1570 m. Mž. 386₇. atāio ... kāmop' aliwų Dk² 4₂₄. Iu... aliwų šakomis Dk² 176₁₀. **Aljvų kálnas R.** **Aljvų mēdis R.** **Aljvų šakėlė** (šakà SA 327) R. 2) Holunderbaum K, bez L¹, сирень, бузина Š, syringa vulgaris, sambucus ebulus (*bot.*) Mt. Jāunas bernėlis... pririšo bėrą žirgėlj priē *aljvos* šakėlės J³ 681₁, J⁴ 450₇. Veřkė mergėlė baltōs *aljvos* šakėlės J⁴ 268₈. **Aljvų sodėlis** NS 539 (Vb.).

aljvas v. alyvā — масло Kr 27 (аливсь), spanischer Flieder (syringa vulgaris) K¹ 445a, сирень, бузина J (VI.), V. **Aljvas** graudūs Kl¹ 187 (93 Rusnies par.), 450 (220 Piktupėnų par.). **Aljvo daržėlis** Bs⁴ 26₈₄ (Telš. aps.). **Aljvo mēdis** ŽCh 113₄, Kl¹ (G 19). Jis priřišo bėrą žirgėlj priē *aljvo* šakėlės Kl¹ 378 (186 Krng. par.). Iis ... gōdōs... wainikā isz dwijū aliwo szakeliū nupintā... algōs wieto gawo D¹⁰ 76₈. **Aljvai...** plačiū lapū lapōjo Bz² 14 (Šilmeiziai). O tiē *aljvai*, ō tiē žalėjie, plačiai lāpais lapāvo Kl¹ 187 (93). Žyd... *aljvai* l. c. 249 (131 Saugai).

alyvėlė dem. v. alyvā. Añt tėvėlio didžio dvāro *alyvėlė* žydi. **Aljvėlės** jūdōs vūogōs žemyn šakās leñkia Oz² 39₁. Tā *alyvėlė*, žalias medėlis, baltais žiedais žydėjo. Tėjie žiedėliai, tėjie baltėjie, vėdē jūdōs uogėlės J³ 681₁₀.

alyvėlis dem. v. aljvas. Tās *alyvėlis* žalias medėlis J. Liūd' iř daržē *alyvėlis*, liūd' iř jō šakėlės Kl¹ 518 (257 Tilžės par.).

alyvėnas — 1) oliwny sad Σ, Olivenwald, Olivengebüsch N, K, las oliwny J. 2) бузинникъ, бознякъ, Hollunderstrauch.

aljvininkas — Oelpresser N, wer seinem Beruf nach mit Oelbäumen umgeht, etwa ein Olivengärtner K.

aljvinis r., (Ds., Lp.) **alyvinis** v., ž. — 1) oliwny Σ, M, L¹, was vom Oelbaum gemacht ist N, zur Frucht des Oelbaums gehörig K. **Aljvinė** (alyvinė Sint.) obelis (jōs ēsti giēdrūs, geltōni, dideli obuoliai) Ds., Jnš. Kākinas *alyviniū* vainikū D¹⁰ 72₆. 2) bžowy L¹.

aljv-kodis — kodis alyvai pilti K. † Alywko-dzius N yra klaidingai atstatyta lytis.

aljv-kragis, -io — Oelkrug R (N, K), kragas alyvai pilti.

† **alyw-stonis, -io** — Oelkrug R yra rankraščio skaitymo klaida užuot alyw-zbonis.

aljv-uogė — Olive, Oelbeere R.

alyvūžė dem. v. alyvā. Pō tėvo lāngu, stiklo langāičiu, *alyvūžė* žydėjo Kl¹ 101 (317).

alyvūžis v. aljvas. Pō tėvūžėlio stiklo langeliū *alyvūžis* žydėjo. Pō alyvėliū, pō šimtšakėliū, dvi seseli stovėjo J³ 574₁.

aljv-zbonis, -io — Oelkrug N, zbonas alyvai laikyti.

Aljzas Sml., **Aljzius** Nm., **Aliōzas** Lp. (sv.) — Aloysius (krikšto vardas).

Alizavā, -āvos (sv.) — Kupiškio par. bažnytkiemis Vr.

Alizōs kálnas — Gaigalių sodžiaus lauke, Kp. par.

Aližbūtė dem. — Elisabeth (krikšto vardas) NS 539 (Vb). **Alžbietūika** Lp.

1 **alkā, ōs, alķā** — balokšmis A 1884,12 (J. Šliūpas), прудъ, Teich Rs. Sýkj manē miēgtantj dū vėlniu sugreibusiu tēmpē iř *alkā* añt nuskandnimo (sc. *nuskandintj*) A 1885,85. Varýk árklus iř *alkā*; atvėsk árklus iš *alkōs* Rs. Cf. álksna.

2 **alkā** — *Alka*, mjejsce ofiar J (VI., ž., Als.), kurhan L¹. *Alkos* (Alkōs Sr.) kálnas J, K 134 (Viešvėnai).

alka — lalka, bařwan J. Žydėlka išsipūderėjusi kaip *alka* pūķs, stōvi dūryse (plg. J I 634a).

Alkā, -ōs Škp. — 1) Alsėdžių par. soda Vē. I 47, 2) Švėksnos par. pieva, 3) Skapiškio par. sala K 180a = Mituvōs ežero sala prie pat Skapiškio (P. Ruseckas), 4) ežeras po Dubingiais (Olka... дл. до 20в., шир. 1в. Семёновъ Слов. III 619, Olka — jez. w gm. Giedrojcie, pod mkiem Dubinki SG VII 484), 5) Erķsvos sodos kálnas (Ylakių par.) T 372. XVI amž. Vidūķles val. pievos vardas Алкое, Алкаи S yra loc. s. *Alkofė* (v. š. -ji).

Alka-giris, -io (Алкагиришь 1588 m. S) — Šaukoto dvaro žemė (Tandziogalos val.).

alkai — kapų kalnai, milžinų kapai M.

Alkaī — Alsėdžių par. soda (M. Barkus).

Alkāitis — Prūsų Lietuvos pavardė Kl².

Alka-kalnis — kálnas miške netoli nuo Linkmenų. *Alkakalnin* mės eřdavom uogauf.

Alkālės — Pabiržulių dirvos tarp Biržulio ir Alkos kalno K 125a.

alkanas, -na Dk., R (N), K, alkanà Ds., Lp., Š — gļodny Σ, J, M, L¹, ungegessen (ohngegessen), nüchtern R, N, K (hungrig Ls 384), голодный Ds., Š. Aš dār *alkanas* K. Aš užsiviežiū bilė-kaip valgyti *alkanas*, bō tvirtōs širdiēs J. *alkanas* buvau ir dāwete mañ ēit Dk² 48³⁵. *alkanas* žmogūs; *alkanà* dienà Jb. *Alkanas* iř peř laũka, ō grȳnas neĩ peř slefikstĩ (v. š. *s/aĩksctĩ*) Lp. *Alkans* pāreisi pař laũka, ō plikas nē Srd. *Alkanas* vilkas eiti (eĩna M) vieřeti ĩ sodās (iř ĩ sodžiūs M) PŽ 5. Iř šykštũmo iř *alkans* Jzm 23. Miēsto žvĩrblis iř *nealkanas* ĉirkščioja (ĉerřkia S) PŽ 30. — Sȳtus *alkano* (v. š. *alkana* B) nepažĩsta (neiřmāno S, neužjaũčia Žp.) B (Sch 96), PŽ 41. — *Alkana* papeanēt Dk¹ 33¹⁷ (plg. Jb¹ 40). Tāu, žmogāũ, miēls Diēvs daugiũ daugiaũs dovanojo, | O tũ dār niũrni, kād kaĩtais *alkana* diēnā, | Ař skũpũs ĉēsũs sulāukēs, šiũpinĩ grāmdai Dn. Kaĩtais trȳpijas sulāukt iř *alkana* diēnā Dn. Garbēs trořkimas řaĩtyje suřildo, *alkana* pasȳtina iř paĩsusĩ sustiprina S. — ĩauzdamas *alkanam* dũnos Dk² 10¹. *Alkanām* iř juodā dũona skanĩ D (Sch 79, gardĩ Nj). *Alkanām* sausā dũona ūž mēdũ skanēsne PŽ 5. *Alkanām* iř dirsinē dũona ūž mēdũ saldēsne S. *Alkanām* vis dũona ūřĩ Sr. Sȳtus *alkanam* nepagȳdo Lp. — iys... ēlgetos, ūbagai, ligȳns, āłkanieĩi, pawarģeleĩ, paniēkintieĩi, priĩelieĩti žmȳnes, ĩnkĩmĩnkites! Dk² 364²². — Nea nȳriu iũ *alkanũ* (Dk² 309¹¹) patāĩit Dk¹ 49²². **La. *alkans*** „hungrig, gierig“ : pr. *alkĩns* „nüchtern“.

alkanumas Ds., Lp., *alkanumas* Dk. — gļodnoř M, голодь, недоѳданіе, жадность Š. *Alkanumas!* — řunĩ gũvā prarȳtũ (r. -ytũ) Pšl. pařȳtin *alkanumā* Dk¹ 49³⁰.

Alka-ragis, -io — Ūsiũ (Ū = ū-) ežero gana didelis pussalis, miřku apaugēs (ties Kũpriaĩs, Linkmenũ par.) Bg⁶ 42.

Alka-raistis, -čio — raistas ties Aĩkakalniu netoli nuo Linkmenũ.

alkaronas (l.; ĩ mĩkřtas Dk.) — alkoran. tatai ĩiemus Machomētas ĩřake Alkaronē Dk² 123²⁶.

1 alkas — 1) biržis, biržtva, pořca, Hain Vvr. Bg⁶ 21,42. Karāĩřkoje giroje raĩdasi mēdžiais apāugusi kalvūtē tařp plȳnios iř sliũgũnũ, řiaĩdie dā vadinama alkēlis, t. y. mařžasis *alkas* Vo¹ 294²⁸ (Gaĩbrasĉiai). ant kalnajs, kȳrius wadĩno... *alko* kalnajs D⁵ 114²⁸. gaius [kaip ghe wadina alkus] 1573 m. Postilē (Mit. V 150). gārbina... mēdžiũs, *alkũs*, Mēdeĩnēs 1595 m. Dk¹ 24²⁵. **2) bařwan**, идољ M. **3) alkas** arba, kaip řiandien vadina, dvaras D¹¹ ĩ 324. *alkũ* arba dvarũ ĩ 40, 449, 450, ĩ 65, *alkus* ĩ 460.

Glosē *alkas*, -a, adj., pochyly, potoczysty, spadzisty, np. *alkas laukas* v. *alkas kalnas* w Erżwiku K 151c, 180b gali bũti iř darytinē.

ETIM.: *elkas* „řilas“ Bg⁶ 21, la. *ēlks* „Gȳtze, кумирь“, got. *alhs*, s. ang. *ealh* „Tempel“. *Alka-ragis*, -raistis rodo, kad *alko* senovēje bũta „βαρύτονον“, kas řiandien atřilieptũ daugiskaitoje, nes bũtũ sakoma *alkai*, *alkũ*, *alkams*... „Bartonomui“ pritaria iř germanũ kalba.

2 alkas (g. *holk* „голкъ, зgiełk, Schall, Lärm“) — skardas, Echo Grv. (M. Petrauskas).

alkas (g.) R ĩ 280 (Cant. ĩ 11) — Pockeln, Puckeln (= Buckel, Knopf Ls 175), *alka* (g. *halka* „Kugel, Turm-, Stockknopf“, l. *galka*) Br. 2 Reg. XXV 17 — Knauf. ĩu řidabrinais *alkais* „Puckel“ Br (Bz¹ 76).

Aĩkas — 1) Salantũ par. vs. Vř. ĩ 41 ir (A. Salys) kalnas. 2) Rietavo par. soda Vř. ĩ 58 (*Eĩkas* Vr.), 3) Labardžiũ val. (Rietavo par.) biržtva Vo² 66, 4) Alsėdziũ par. kalnas (M. Barkus), 5) Tiltagaliũ sodžiaus (5 v. nuo geleřinkelio stoties Subāĉiaus) senieji kapai Vo² 66, 6) Alkas — około wiorstowej dľugořci w Czekiszkach K 180b, 7) Saugũ (řilutēs aps.) par. kiemas (vok. Alk) Klv², 8) Алкасъ 1585 m. S — augřtas kalnas Krāžiũ val.; 1588, 1593 m. S — Pavandenēs val. laukas, 9) Алкоа 1598 m., Алкыа 1584 m. S — Vĩlkijos val. dirvos, t. y. *Alkuosa*, *Alkuasē* (loc. pl.). Pr. Alkayne 1312 m. „Alkehnen, Kr. Fischhausen“ G¹.

alkatis, -ies f. — Hunger B (N). Eĩch... buwau... daugibeie budėghimu, *alkati*je iř troĩchkulije 1579 m. w 67¹. Cf. la. *alkat-řgs* „gierig, lűstern, ungenűssam“.

Alka-upē (XVI—XVII amž. Алкаупе S) — Vidũklēs val. dirvũ (priē upēs?) vardas.

alkauti J⁵ 91.

Alkā-vietē — miřku apaugusis kalnelis netoli Visdievũ sodžiaus (Obėliũ par.).

alkenyba J (r. a.) v. *alkenybē*.

alkenybē — Hungersnot M (Ls 382, bei Ragnit unbekannt N, in SL. in Gebrauch K), ĩaknienie, gļȳd J. Sāugok, Diēvai, nuō tokiȳs *alkenybēs*, kokiā āř turējau J.

alkēti, -ēja Kv. — ĩaknāĉ J, řame premi (verbum durat.) Jn. *alkēs* badgalĉiai neatřeriami J.

alkierēlis dem. v. *alkierius*. Nusieřĉiau *alkierēlin*, pažiũrēĉiau zerkolēlin, ař ĳr vėido skaistumēlis J³ 853⁶.

alkierius (l.) — Erker R (N, K), *alkierz* J, L¹, Vo² 117 (řv.). Kv. ĩ saulietėj buo *alkierius* arba swetio trȳba, kȳrsaj ōzieme pusę trobos galȳtines řijnȳs iř trȳrieje du stĩko řangũ D⁵ 23³². Rume po *alkieriaus* iř trobos řangajs... buo... ōřtwerta... dajlejs žiogreļejs D⁵ 28²⁵. Petronele grařej apsidariusi iszeje isz *alkieriaus* iř siedos gret Kaziuka swete V⁷ 96¹⁷. Eĩs Daniula ĩ *alkieriu* matēs pažiũrēti J³ 1014¹⁹. Tėklē ĩřivedē manē ĩ *alkieriu* Ž¹ 3. Kuř tiē *alkieriai*, kuř tiē augřtiejei, kuř āř jaunā stovējau? Ož² 6.

alkierūžis dem. v. *alkierius*. Augštiejie kalnēļi — tāl māno vis mūrūžiai, geltōni žilvičiai — tāl māno *alkierūžiai* J³ 836₆.

alkimas — ģaknienie Σ, M, das Hungern N, K, голодание S, Ds.

Alkimas (ar -ymas? Шимъко Алькимъ 1528 m. — Kauno gyventojas РИБ XXXIII 66).

Alkynēļi — vok. Elkinehlen — Trempu (Darkiemio aps.) par. kiemas Kl².

ālkinimas — das Hungernmachen K, морение голодомъ Ds., постъ Dk. Christus... mūmus žibina šwiefis pawaiždais... užgirdamas... grīnumā, rōtuma, kāmtruma, pakūlnūmā, maldās, ālkinimus (Dk² 9₃₃), dārbus mīetaširdus Dk² 323₂₇.

ālkinimasis — dobrovolное голодание, говēnie, морение S. ape ālkinimūs (acc. pl.) ir ape gāiēimāi Dk³ 536₁₈.

ālkinti K, r. a., *alkinti* ž. — 1) hungern lassen N, hungern machen K, głodzić J, M, L¹, не давать есть, заставляя голодать, морить голодомъ S. Alkinū — facio, ut quis famelicus maneant, cibum non do Kv. (Jn.). Geraī āš jī *ālkinau* J. 2) Refl. sich hungrig machen K, dobrovolno голодать S; поститься, говētъ S, Dk¹ 37₃₂, ālkinōs kētures dēbimtis dienū Dk² 144₁₇. Tēi patis wiēnas pīlwas nūlidēio, tad' patis wiēnas tē ālkinis Dk² 147₃₂. te ālkinies rākā nūg' piktū darbū Dk² 147₃₆. Bažnīcīa mūmus šīā diēnā dēst' po akimis Chrištū W. giroio ālkinātis ir iūtjkatīs iu wēlinu Dk² 145₆.

ālkintojas S, -jis K — wer hungern macht K, моритель (голодомъ) S.

ālks Rk., Vks. — ģaknienie Σ, J (Ls 289), głód L¹, iškimas Rk., алканіе, чувство голода, аппетитъ S. Pēreina *ālks* iī nebenōri ēsti J. *Ālks* didina (padidina Ms.) prōtā PP 40₆. *Ālks* iī nuōgis skātins jī diēnā iī nāktj kitā dārbā suñkiai dirbti D¹³ 4. Kās rug-pjūtj iēško pavēšio, tās prikentēs žiēmā *ālkio* PZ 29. teip augintī wakaj nu mažū dījnū, īr paugusis paskou alkj kientieft, wargā wargtī spējgoutj ar gījdrotj par niekā sau tōrieiē D⁵ 49₄. swiets... nougi, alkj īr wargā... atentie sau regieē D⁵ 238₁₆. O kad jau alky parmete, seniuks wiel pradieje kalbiety Gm 22₇. Kāļp jaū *ālkj* užmetē, pradējo šnekučiūoti Ž¹ 11. Visi išmirē badū arba *alkiū* Ba² 262₂₀ (Sjl.).

alks — milžinas, der Riese Grv. (M. Petrauskas „Viltis“ 1914, Nr. 60)?

Alkiškē (v. š. al'keškē Mžk.) — Akmenės val. bažnytkiemis. Alkiškės — Trakų aps. sodžius „Viltis“ 1908, Nr. 99.

Alkius — Giris balos ir pievos po Kālbūtiskėmis (Dusetų par.).

Alko kálnas — 1) grove atskirtas nuo Didžiojo Silo, Lembo ganyklų dalies (v. š. ālka káln kv), 2) Alka kálnas — bliski jeziora Gtūd's, między dworem a miasteczkiem Powondeniem K 173a, 3) Alka kalns na NO od Kalwaryi na wiorstę K 135a, 4) Алка калнась S — Kražių val. 1584—99 m. ir Pavandenės val. XVI am., 5) 1595 m. Алко мальне S loc. s. — Vilkijs val. Plg. Bg⁶ 20.

Alko pjaūnis: 1593 m. Алка пявнисть S — Pavandenės val. miškas.

Alko sodā (v. š. ālka suōda Jn.) — Rietavo par. kaima prie Jūros upės Bg⁶ 20.

alkōlis (rašo ir: alkoholis, L¹ -lius; sv., n.) — alkohol. Nerāsime draugū *alkōlio* garē S.

† **alkonas** Br (Bz¹ 60₆) — hungrig — yra skaitymo arba rašymo klaida *alkano* vietoje.

Aīkos (v. š. Aīkas) kaktā — góra w Połukściu Gudowskiego K 113a. Aīkas (v. š.) kaktā jest nad Jurą w par. Chwiejd. i gdzieś w okolicach Aukstagiri K 144a.

Aīkos kálnas (Alkōs Sr. [Alko A. Salys] kálnas SInt.) — 1) Laukžemės par. (kun. A. Sutkevičius), 2) Ylakių par. Vš. I 53, Erksvos sodės lauke T 372, 3) Kulių par. Vš. I 43, Jn., 4) Kaltinėnų par. Jn. Na WS od pyli Medwajgalis jest góra Aīkas kalns K 184a, 5) Aīkas kalns na O od Janopola K 125a.

Alkōs sodā Sr., Aīkas A. Salys — Salantų par. káima = 1597 m. Алки S.

alksnā, ōs, ālksnā Grk. — pēlkētas alksnynas Grk., alksnynas, olsznia J (VI.), — kur suaugę į vieną vietą daug didelių alksnių, alksnių krūmas Vsr. Ten lapės didėsės (tos tamsiosios) vaikus peri — mat po *alksnās* urvai apie šaknis darosi Vsr.; *ālksna* Als. (Jb.) — pieva, kur buvę alksniai. *Alksna*, kuī alksniai āuga J. (Pēlkē, kuī alksniai āuga, — *alksna* J¹). Mūsų laukē didelēs *ālksnos* Als. La. *alksna* (r. *olksna* Kurm. s. v. olśa „Erlengebüsch“).

ālksna — pieva lomoje Kv., Lache Bz¹ 270 (Br., Ls 369). Šįmet išdžiūvo iī ūdros (nom. propr.) *ālksna* Mžk. Ant antras (sc. Schalles) īra Alkīnos ir Kalnai Br. 1 Macc. IX 45. La. *alksna* „morastige Stelle, bes. im Walde“.

ETIM. Liekno, rašto „Morast“ reikšmė galėjo išriedėti ir iš *alksnyno* „Erlenwald, Erlengebüsch“ reikšmės. Jei *ālksna* neturėtų nieko bendro su žodžiu *alksnā* „Erlengebüsch“, tai ji tuomet būtų gretintina su upių vardais *Alanias, Alanga, Alaušā, Elmē*, klusiais iš šaknies *el-, ol-* „tekėti, bėgti“ arba (Lidén Stud. 30) *el-, ol-* „feucht, wässerig, schleimig“.

Alksna — upelis Jk. (kur?). La. *Alksna* — Cesvainės (Kėšų aps.) val. pieva LV 9.

alksnai-tē — олешнякъ J. Kuī daūg alksniūkų daiktē, tē *alksnai-tē* J. La. **alksnaite* „Erlenwald“ (plg. bērzaite BW. 15449, 3 var. „Birkenwald“).

Alksnāitis (v. š. -ātis) — Prūsų Lietuvos pavardė Kl².

Aīksnas, Alksnēlis — 1) du ežeru už 3 v. nuo Linkmenų ties Aštalksnės sodžiumi: Ольксьно, озеро... р. Дисна 1517 m. РИБ XX 977. 2) Olksna — jez. na pld. od mka Rymuszany (=Rimšē), 2 1/2 w. dł. około 1 w. szer., łączy się strugami z jez. Łunajtis SG VII 521. 3) Aīksnas — ežero vardas prie Daugilio dvaro, Uspālių par. (P. Gureckas).

Alksnė (al- iš el-. *Eīksnė* sako Plv.) — 1) I. Olksnia — Šešupės kair. intakas, 7 v. ilgio SG VII 486, XI 910, išteka iš Pažerų ežero, bėga pro Alksnėnų bažnytkaimį ir dvarą Op., 2) vok. Ellern, muižė netoli Aknystos miestelio Tėvynės Sargas 1918, Nr. 16 (D. Dumbre). **alksnėlis** dem. v. alksnis — olszynka L¹. **Alksnėnai** (El- sako Plv.) — 1) Pažerų val. dvaras ir bažnytkaimis Op, Vo 208, 2) Vilka- viškio val. kaimas Db., Vo 238. Abi vietovi prie Alksnės (Эльсна Vo 238) upės. 3) Plungės val. soda. **Alksnėnas** — Panevėžio par. pavardė. **Alksnia-balė** — Giraitėlių sodžiaus (Lazdijų val.) bala. **Alksnibalė** — paliai Kudrėnėlių (Seirijų val.) laukus, Cijūniškės miškė, bala Db. **Alksnia-kiemis** — Эльскнеми, Prienų par. sodžius. **Alksnia-muižė** — vok. Ellern (Onu- škėnai). **Alksnynai** — Kalvarijos (Suv.) ap. sodžius Db. **alksnynas** Als., Sn., Tt., Vd. — olszniak J, M, Erlendwald. *Alksnynė* (ir *ankslynė* Lp.) árklis gāno Ds. **Alksnynas** — Čivonių sodžiaus ganykla (Veis- siejų val.). XVI–XVII amž. Алкснина S (gen. s.) — Viduklės val. dirvos vardas. **Alksninė** — Ольшина Vo 236, Bartininkų val. sodžius su koplyčia Bs. **alksnynė** J — место поросшее ольхой Š, Brž. **Alksnynė** — 1) Dūdų par. upė (Ольшанка) Kun. P. Čiaglys (?), 2) Lydos aps. miestelis (I. Holszany) Kun. P. Čiaglys (?), 3) Alek- naičių sodžiaus (Lygumų par.) ganyklos. **alksninis** (ir r. alksninis Š) — olchowy J, M, L¹, ž. *Alksninis* vabalėlis E. (a. žiūkas Kš.) — lampyris splendidula. **Alksninis** — Pakuonio val. pievos vardas (nuo Patamulio dvaro 1½ v. į vasaros vakarus) K. Rukas. **Alksniniškė** (St. Butkus; -iniškiai Vš. II 9) — Kūrtuvėnų par. keletas vienkiemų. **Alksnio Kėimas**, iš kur 1599 m. Альсне (ž. *alksnė*) келмаць S — сѣножать въ им. По- водокстахъ, Крож. вол. **Alksnio Kojos**, iš kur XVI–XVII amž. Алксне- кояць S — Viduklės val. pieva (въ селѣ Шунолавахъ). **alksnis** r. a. (Dsn., Gs., Jnšk., Kn.¹, Kp. Vr., Pg., Pl., Ppl., Sn., Šjl., Vlk.), v. a. (Grk., Grz., Tt.), ž. (Kv., Mžk., Rt., Trk., v. š. *alksnis* Als., Krtn., Ms., Pln., Slnt., alksnis A, P⁴, V), *alksnys* Bg¹ 51 — olsza Σ, D², olcha A, II, J, M, L¹, Erle (in Žem., auch schon im Memelschen) N v. eīksnis. *Alksnis* pakeičia daig vān- denio Dkš. Kā tū mán rōdai aīt alksnio (v. š. alksnė) grūšniās Sn. *Alksnio* mālķų prisikirtai Šmn. Jaū mán truīpa (trum- paī v), kāp alksnio kļj pradējo nēprie- teliai kālti PŽ 17. Aīt alksnio nerōdyk obuoliķ Žg. appinej alksniū īr karklū szakosī

wydamījs paundīnejs īssīswarstī DB 13. **Nuō** alksnių pīřstai parūdo Tt. Sudrōžk *alksnīų* žīvių Mžk. *Alksniai* āuga alksnoje, pēl- kēje J.

† Alīknis „olsza“ Σ, † Alīkninas „olszyna“ Σ yra pataisytini lytimis Alkīnis, Alkīninas, nės sk žodžio viduryje po priebalsio lietuvių kalboje turi pavirsti junginiu ks: viskėti || vīkst! Bg¹⁰ 161.

R. a. (pietinių) *alksnis* (Grī., Brī., Klv.) gali būti kilęs ir iš senėsnės lyties *eīksnis* (R, K, Alv., Nm., Plv., Mit. VI 1, CCXVII). Tverėčinių dūkų *alksnis*, kaip rodo Širvydo šnektos *alksnis*, kurio al- ne iš el-, ir Dusetų-Biržų-Pumpėnų-Panevėžio *alksnis* turi a- ne iš e-. Taip manyti verčia žodžio *alksnis* eīksnis geografiija. Šiaurinėje Lietuvos dalyje (visa Pālatve) senovėje buvo sakoma *alksnis*, o pietinėje — *eīksnis*. Šiaurės rytams XVII am- žiuje *alksnj* su a- rodo Širvydas, o šiaurės vaka- rams — visi žemaičiai sutartinai ir šiaurės va- kariečiai Gruzdių apylinkės augštiečiai (*alksnis*, bet *ekėti*, *ēglė*, *erškėtis*, *eršlis*). Lietuviškasis šiaurės vakarų *alksnio* plotas geografiškai susi- siekia su latviškuoju vakarinio *aīksnio* plotu. Abudu tuodu plotu randasi senovės Kuršo žemėje. *Alksnio* plotas nepasibaigia Latvijoje Kuršo žeme, bet jis persikelia ir senovės Žiemgalos (Sem- gallen, Зимигола) žemėn (BW 9778, 13737, 14197, Paulsgnade, Jelgava, ūsihi, Vilce, Švitene, Schōr- stād). Latviškosios Žiemgalos *alksnis* rodo, kad ir lietuviškosios Žiemgalos *alksnis* (Jnš., Šjl., Žg., Lmkv.) geografiškai imant turi senovės a-, o ne naujai kilusį iš e-. Latviškosios Sėlos (lot. Se- lonia, vok. Selen) dalyje (BW. 21706 var., Dzērve, Susēja, Dignāja, Sauka, Sēlpils), kaip ir Vid- zemėje, Tolovoje ir Latgaloje latviai sako *alksnis*. Lietuviškojoje Sėlos dalyje (Dusetos, ūspāiai, Kamajai, Panemunėlis, Biržai, Pumpėnai, Pane- vėžys) sako *alksnis*. Į rytus ir pietų rytus nuo XIII amžiaus Sėlos gyvenę lietuviai sako *alksnis* (Tverėčius, Linkmenes), lygiai kaip ir XVIII am- žiaus Vilniaus apylinkės lietuviai Širvydas. Ir šiaurės rytinė *alksnio* sritis senovėje priderėjo nuo Sėlos žemės, ką rodo sėlių kalbos įtaka. Sėlos latviai drauge su senojo Kuršo latviais žaltį va- dina *žalktis*, lygiai kaip ir smiltis — *smiltis* (BW. 1043,3; 18272 var., 18238 var., 18238,1 Sēl- pils, Nereta, Sauka, Zasa, Alūkstos aps.). Sako *žalktis* (Dusetos Bg⁵ LXV 306, Utena, Anykščiai plg. G 42***, Vilkamergė G 122) arba *žalktis*, *žalkčio* (senoji kupiškėnų karta) ne tikiai XIII amžiaus Sėloje gyvenę lietuviai, bet ir anapus Sėlos sienos, į rytus ir pietų rytus nuo jos, — *žalktis* (v. š. žalkčīs Tverėčiaus par.). *Žalkti* pa- žįsta ir Širvydo bevardis kaimynas 1605 m. kate- kizmo vertėjas: mēldzia ugni, Giwatės, žalkcius (išspausdinta: zaļkeius!), žeminas, Deywes, Per- kunus, medzius, elkus 65. Kun. St. Pūpalaigio liudijimu *žalkti* (n. s. *žalktys*) pažįsta ir Žalsių apylinkėje, jo gimtinėje. *Žalktis*, kaip rodo gar- sas k, šiaurės rytinėje Lietuvoje tegali būti tikiai sėlių kalbos liekana, nes savas žodis būtų šiandie ištariamasis *žaltys*, *žalcio* = la. *žaltis*: mat, lie- tuviai drauge su latviais k po / prieš priebalsį iš- meta, kur sėliai, (žiemgaliai) ir kuršiai jį palieka, pav. sėlių-la., kuršių-la. *smiltis* „smiltys“: Sėlos lietuvių (lietuviškas kilimo žodis) *smēlta* Ds., Kp.

Latviškosios Sėlos dalies *eīksnis*, kaip rodo Širvydo *alksnis* ir lietuviškosios Sėlos dalies *žalktis* drauge su 1605 m. katekizmo lytim *žalkcius* (č užuot č sako cieksai — Sālakas-Linkmenes- Gryvā ir dūkaī), yra kilimo latviškas, atneštas

Sėlon iš Latgalos. Senovėje *žalkčio* || *zalkša* sritis ėjo greta su *alksnio* || *alkšna* sritimi. Taigi, žodžių geografija rodo, kad ir latviškosios dalies Sėlos žemės sėliai yra senovėje sakę *alksnis*, kaip ir pietinės dalies Sėlos žemės sėliai, lietuviais išvirtusieji kad sako *alksnis*.

Kuršo, Žiemgalos ir Sėlos žemių *alksnis* || *alksnis* šiose šalyse galėjo atsirasti ir iš senėsnės lyties *elksnis* || *elksnis*. Tikslai lietuviai šiosna žėmėsna bus atėję dar tuo metu, kai savojoje kalboje žodžio pradžiōs e- dar niekur nevīrto garsu a-. Žodžio pradziōs balsis e- vīrto a- Kuršo zemėje jau XIII amžiuje. Įpiltų (nom. s. Įpiltis) 1253 metų dokumėntas vadina *Empiltēn* (BG 428, 430, 231), o 1290 m. — jau *Ampiltēn* (l. c. 440, 231): kurš. *Em-pilt(i)s* > *Am-pilt(i)s*, kur *em-* iš *en-* = prūs. *ēn-*, la. *ie-*, „i-“ + *pilt(i)s* yra vienos kilmės su Kuršo miesto vardu la. *Piltēne*. Su tuo patim priešdėliu kaip *Em-pilt(i)s* yra padarytas Salantų par sodōs vardas *Imbarē* (gal. lmbarē), kurį 1253 m. šaltinis rašo *Embare* (BG 428, 429, 239). *Em-*, „i-“ turi ir šiandienykštis Kuršo miesto vardas la. *Ēmbūte* (Endzelin Lett. Gram. 851) „Amboten“, kurį jau 1253 m. šaltinis (BG 426, 202) vadina *Amboten*. Taisi rodytų, kad Embūtės apylinkėje bent puse amžiaus ankstėliau būtų pradėjęs e- vīrsti a- nekaip Įpiltiēs (seniau Impiltiēs) ir Imbarēs apylinkėje. 1253 m. šaltinio Kuršo žemės vietovardžiai *Angere* (BG 427, 148) ir *Akitte* (l. c. 428, 252) šiandie yra ištariami su e- : la. *Ēigure* ir vok. *Ekiten* (žemaitiškasis vardas man nėra tikrai žinomas: *Ekitis* — Akmenos intakas Klaipėdos aps. Bs⁷ 164⁴⁰, 165³⁹, prie Ekitės 165³⁹, per Ekitės teltelį 165³⁹, t. y. *Ekitės*, kuri lytis būtų žemaitių tarmėje kilusi iš senėsnės *Eketies*!) : *ēketis*, -ies Ds. „Wuhne“ || la. *akate* „eine mit Wasser gefüllte Grube im Morast“).

Taigi, iš to, ką esme pasakę apie e- vīrtimą garsu a-, išeina, kad *alksnis* Kuršo žemėje dar XIII amžiuje galėjo išriedėti iš senėsnės lyties *elksnis*. Del sėlių kalbos artumo su kuršių kalba reikia manyti, kad sėlių *alksnis*, kuris šiandie tebegyvena sulietuvėjusioje Sėlos dalyje ir visoje rytinės Lietuvos šiaurėje, bus kilęs irgi iš senėsnio *elksnio*.

1) Nekirčiuotojo e vīrtimą garsu i pietiniame Kurše be *Ekities* (upės vardas: *Ekēčiai* — dvaro vardas, kurį aš randu Kálvaičio parašyme Ekēczei Kl² 32, vietos šneka tariant *Ekē-tē*) rodo 1253 m. šaltinio dar šiuodu vardu: Aggemine (BG 428, 430, 247) „Akmenā“ ir Carline, Kartine (l. c. 428, 429, 241) „Kařtena“ = 1584 m. Кортены, Кортяны s. Žemaitių tarmė ypatybę versti nekirčiuotąjį e garsu i (e arba j) yra gavusi iš kuršių kalbos, kuria dar tebekalbėjo XVI amžiuje dalis su žemaitėjusio Kuršo gyventojų, apie kuriuos 1578 m. gromatoje (Vo¹ 98) pasakyta: Mes priegtam ilch-tirem iog daug Kurřichu ir Lietuwniku muřu řcha walichcziaus Ragaines ir Tilbes didi Deiwiu alba řtabu garbinaghima dara. Kad žemaitčiai žodžius piemeni, kųpetą, uodegą šiandie ištaria *piemini* (*pėimeņi* || *pīmīni*), kųpita (*kųpeta* || *kųpita*), uodigą (*uđdegą* || *uđjgą*), tai ėia bus kalta kuršių kalbos įtaka, pasireiškus i kursiams išvirtus žemaitčiais. Si įtaka jau matoma XVI amžiuje žemaitčio Bretkūno šnekoje, pav.: gennitijs Bz¹ 284 „genetyš“, kalbfiis 61³⁰ „kalbesys“, thñzi 58⁷, 259³⁷ „tenai“, řchitñnai 329 „šitenai“, Pellñnai 206³⁷, akminiō 130¹³, wandiniō 61³⁸.

Aiksnis — Šeduvos par. pavardė.

alksni-šakė — alksnio šaka Jnšk.

alksnytė Kp., Pnv. (ir Jb rašo -*ytė* Btg., Nr.) — olszniak młody J, Grk., alksnių krūmai, alksnių krūmų miškelis Smt. Klškis bėga peř *alksnytė* J. Vaziāvo tařp *alksnytės* iř diřvų Nr. Galvijūs gāno *alksnytėje* (v. š. *alk-snyťār*) Pl. alksnitė (v. š. -*řťe*, acc. pl. -*řťs*) Sml. (St. Naginskas).

Alksnytė: 1599 m. Алксните — Piepālių sodžiaus (Vilkijos val.) dirva S.

Aiksniaupiai (v. š. Alksniūpe) — Šeduvos (Rozalimo) ap. sodžius (i šiaurę nuo Šeduvos P. Pabilionis), l. Alksnupie SG XV 23.

Aiksniaupis (v. š. Aī'ksniūps) — 1) Seduvos ap. upelis, kuris vasarą paprastai išdžiūsta, 2) alksnyno vardas Joniškėlio apylinkėje.

Alksnos — 1) Pašiaušės par. pelkė, 2) na NO od Kalwaryi na wiorstę jest równina łączna zwana **Alksnos** (Aiksnas) K 135a = *alksnos* M. Barkus.

alksnōtas — olszniak J s. v. apuśotas, Kv., iš kur 1595 m. loc. s. Алксноте — Šunkepių dvaro (Raseinių val.) pieva S.

Alksnų kálnas — Kařtinėnų par. Jn.

Alksn-upė — 1) Joniškėlio par. upė Vś II 13, 2) Prūsų Lietuvos (Lazdynų par.) upė (vok. Alksnupp) Kl².

Alksnupėnai — Prūsų Lietuvos kaimas Bs⁷ 338.

Alksn-upiai — 1) Survilikiškio par. vienasėdis, 2) Smilgių par. sodžius.

Alksnupis (v. š. *alksnupis* gen. *alksnopē*) — Tūlnikių sodōs lauko mažas upelis, Mažeikių val.

Alksniūnai: 1595 m. Алкшюны — Žarėnų (Medingėnų) val. dvaras S.

+ **alkštýtis** — шалить, дурачиться, albern sein, Mutwillen treiben Š — yra paprasta spaudos klaida **alkštýtis** vietoje. Škepetėliui, besialkštįjant (= besialkštįjanti), nustumus, geltonos kāsos blykčiojo prikaišytos žalvarinių špiškų LzP (Š).

alkti, -ksta, -ko — laknė Σ, ich leide Hunger R, hungern N, K, řaknāć J, M, L¹ głodnieć M, L¹, chciwie żadać J, алкать, голодать, хотеть ъсть Š, Ds., Kp. Aš *alkstu* dúonos, pagálbos K. Paláiminti, kuriē *alksta* iř trókšta teisybės (Jb¹ 50, 182), nēs jiē būs pasótinti Dk¹ 33⁵. Paláiminti kuriē nų álkítatē, nes' būisité paliótinti Dk² 362¹¹. ius alkítat ir trókhtat Suffimilimo Mž 139¹. Chřřtus... tróřko átko Dk² 265³². liřsai átko, idānt tu gerátumbei Dk² 322⁷. Sztay tarnay mano ir wierni mano walgis, o ius newierni alkřite, giers o ius trokřbite MP 125³⁴. Jūk iř jiē kasmēt, mūs atłankýt sukeliāvē, křdā vis iř *alkřtantį* pavāsarį rařda Dn. Tuřti řr mųsų pilvēliai, řařti keřčiam *alkdamį* Kl¹ 174 (349). La. *alkť* „dürsten, schmachten, verlangen, sich sehnen“, pr. alkĩns „nüchtern“: sl. *ólkatí* (s. bulg. лакати, l. řaknāć) „essen wollen, hungern“, sva. *ilgi* „Hunger“.

+ **alktis** (alktis, řzalkimas — glód Σ) — Hunger (N, K iš Σ) yra spaudos klaida užuot **alkis**.

alkūmas — Appetit Sjl. Kād nors kiek galėčiau valgyti — neturiu *alkūmo* nėkokiio.

alkūnė — 1) łokieć Σ (reki J, M, L¹), Ellenbogen R, N, K, локоть Š, ž., *aukūnė* Ds., Km. Nelopęs *alkūnės* nepardūosi milo (mīla) D (Sch 74, S, M). 1) *alkūnė* (alkuny) užgavo ŽCh 332. Sulefikite raiką peř *alkūnė* (лукты) Db. Atsirařtes rankovės iki *alkūnių* (alkunū M 1226). *Alkūnės* prakiūro berāšant Š. Ėmęs vaikėlj... ařt *alkūnių* (alkunū)... tārė jiems NT 75 (Marc. IX 36). Pō *alkūnėmis*... priegalvėlius padėdinėja Dk² 290. Būk atsargėsnis sū savo *alkūnėm(is)* Kp. *Alkūnėm(is)* jis tākā skirias Š. 2) die Ecke, Biegung einer Strasse, eines Flusses K, уголь, сгибъ, колено Š. ūpės *alkūnė* — Arm eines Flusses R., Lp. Ėik tāmsta tiėšiai peř pievas, tař atsimės didelė *alkūnė* kėlio Š. La. r. *elkūne* (*alkyunie* „łokieć“ Kurm., a- iš e-) BW 21111, 2, la. v. *elkuōnis* (ll *elks*, -a) „Ellenbogen“, pr. alkunis „Ellenbogen“: sl. *oľkŭb* (s. bulg. локътъ, rus. локоть, l. *łokieć*) „Elle, Ellenbogen“. *Alkūnės* giminės narys yra ir *uolektis*, la. *uōlektis* „Elle“.

Alkūnė — Marcinkonių par. miškas (L. Gira).

alkūn-kaulis, -io — локтевая кость Db., Pnd., Kp.

Alk-upis, -io — 1) Salanto ūpės intakas; teka per Salantų dvaro laukus Sr., 2) Laukžemės par. ūpalis kun. Ad. Sutkevičius, 3) Kvėdarnos par. soda Jn, vs. I 59, SG XV 23 ir ūpė vs. I 59, 4) Papilės par. ūpė vs. II 7. Alkupys — Apytalaukio par. ūpė vs. II 28. Alkupis — Miežiškių (Mieškų) par. ūpelis. Alkupis — dwór gm. Rossienie SG XV 23. Alkupis SG I 19, 33, 52, XV 23, XII 949 — 1) Minijos kair. intakas, 2) Ašvos, kuri įteka Veiviržan, kair. intakas, 3) Obelies, kuri teka Nevėžin, kair. intakas, 4) Srūojos kair. intakas. Alkupys — 1¹/₂ varsto ilgumo ūpelis, Dubysos intakas (pagal Raseinius) iš dešinės pusės, ties Naviniškų kaimu.

Alkus — ūpelio vardas Jk. (kur?).

† **alkutis** — Hungersnot R II 212 (M II 282, N, K, Ls 575) yra spaudos klaida užuot alkatis.

almaīs — z ochotą, skwapliwie J (VI.). *Almaīs* pūola vaikai praūstis prieš pūsręčius J. O, kād eina vanduō — *almaīs* (v. š. àlmāš), urmulaiš (jėi smařkiai bėga iř staigā kriřta) Trk.

almanākas (sv., n.; rašo ir: -āčas) — nowo-rocznik L¹.

almė (a- iš e-) — ropa z ust trupa J (VI.). Almės — die aus dem toten Körper fließende Materie B. Iš numirėlio burnōs pati dāvė vūruī *almės*, kād ne(be)gėrtų degtinės J.

Almė (A- iš e: Elmė vs. II 20) — Елма (Гелма Опись док. VI 233), Šventosios kair. intakas Anykščių par. Vr. La. *Almji* — Sen. Pie-

balgos (Kėšų aps.) val. g. v. LV 24, *Elmāni*, Krauj-*elmji* — Dzelzavos (Kėšų aps.) val. g. v. LV 10.

Almenas (A- iš e-?) — Linkmenų par. ežeras.

almens, -nų B (kitu rašalu ištaisyta *almės*) — die aus dem toten Körper fließende Materie (N iš B). *Almens* bėga B. Skylės išdūrstyk, kād *almenys* (pūliai, taniai J, v. š. strižānei Lp.) iš skaūdulio ištekėtų J s. v. išdūrstyti.

almėti (a- gali būti ir iš e-) — ropieć J (VI.), sączyć się, ciec powoli, przeciekać Δ 41 a, be nustoјimo bėgti, tekėti Vb. (J. Petrūlis), sunktis, tekėti Srv. Neį tō tē (v. š. tī) tekėjimo bāčkos, alė bēt (v. š. bāt) va *alma*, *alma*, žirza-žirza Kp. („Viltis“ 1908, Nr. 101). Prō utarus (r. k. grāižtvas) sūrymas *alma* Šmn. Neužgūdoma žaizdā *alma* iř *alma* (bėga iř bėga pūliai arbā kitōkis skystimas) Dkš. Iš žaizdōs matėrija *alma* vsR. Skystimas iš bōso *alma* vsR. *Alma* taniai, kād užsiviētrija isikirtimas J. Sakař iš mēdžių *almėjo* (= salvėjo Lp., kur sa/- gali būti ir iš sel-) Š.

ETIM.: *el-m-* „tekėti“. Sią šaknį rodo mūsų žodžiai *almėti*, *almaīs* „бѣгомъ, tekinomis“, *almė* (*Elmė*), *almen(e)s*, *Almenas*. Ją randame ir kitų indoeuropiečių ūpvardžiuose: trak. *Almus*, iš kur bulg. Ломъ, lot. *Alma* — Etrūrijos ūpė, *Almo* — Tiberio intakas (Ст. Младеновъ Спис. на Бѣлг. Акад. на наукитѣ XVI 88) KZ XXXIX 262. Šaknis *el-m-* (*ol-m-*) yra išvestinė iš šaknies *el-* (*ol-*) „течь (идти, бѣжать): плыть: дѣлать такъ, чтобы текло = лить“ Bg⁶ LXVI 241, iš kurios yra gavę sau vardą šie aiščių žemės ūpvardžiai: *Alnā*, *Alona*, la. *Ala*, *Alēja* || la. *Eleja*, *Aluotā*, *Alaušā*, *ālantas* (Būga Roczn. Slaw. VI 6, 37), *ālovē*.

almýderis Sint., **armýderis** Kv., Lp. (-delis Srj.) — harmider, rozruch J. Teñ didelė *armýderis*.

Alminas — Papilės ap. pavardė Db., iš kur (hibr.) Almin-aūskis — Švėksnos val. pavardė. Ar nebus tik kilęs iš *Algmino (sen. *Algi-mīnas*)?

Almis (-ys?) — Pavandenės par. pavardė P² 135 a.

almistras (sv.) — almonas, Milchhofmann N (K).

almistrienė — almonienė N.

almonas (vok.) — Hofmann bei der Pacht R, Hofmann, Pachtmann B (N, K). Iř kařp kiaūlės *almono* — tik gēda sakýti — kiaūliškas dainās dainuot iř žviēgt užsimānē Dn.

almonienė — die Frau des Hofmanns N (K).

almonija (sv.) — pacht J (J rašo I). Visās kārves į *almoniją* išdavė.

almuō, -meīs — pūliai J (paprastai pl. t; a. rodosi, iš e-). *Almuō* iš voties kařp vanduō *alma* J.

Aimuonė (vok. Almonis) — Prūsų Lietuvos ūpė ties Kraupišku Kl^v 2, Bs⁷ 340. Pr. Elmone 1325 m., Ilmune 1332 m. — jetzt Elm-Fluss Kr. Heilsberg; Almoy 1397 m., Almoy 1400 m. — jetzt Allmoyener See Kr. Rössel.

almūzas (vok.; N rašo *almusas*) — Almosen N (K, ungebr.; dafür gew. ubagū dalis).

almužnā, -ūžnos (l. **almužna* „jaľmužna“, č. *almužna* „Almosen“, vok. 1510 m. sulche *almusen* LEK. Urk. II Abt. 3 Bd. Nr. 739, S. 529) — Almosen N, Š¹ 59, GN 8a, 159b⁹⁸, Grl. (LB 242³⁵, 331), Mit. V 177 (Ruboken Kr. Heydekrug), Tot¹ 203, Bs² 174 (Telš. aps.), Žn. 47, 134, v¹¹ 57. Ubagas prāšo *almūžnos* Srd. (Bs² 30, Nr. 37), Ds. (plg. Jž. Bs⁴ 192⁹²). *Almūžnā* dūoda Ož (Bs⁰ 194¹⁷).

Alnā, ōs, Aľnā — Kučiūnų par. upė (g. > l. Hoľna, Holanka), ant kurios randasi Aľnų dvaras (*Aľnai*), už l v. į vakarus nuo Kučiūnų Bg, Db, Vo 48. Pr. Alna 1251 m. — 1) die Alle (Nebenfluss des Pregel), 2) 1362 m. See bei Gutstadt. Prūsų Aľnā lenkai vadina Łana T 28, kas rodo prūsišką vardą turėjus akūtuotinį skiemenį al-: *āľnā*. Pietinių dzūkų, kurie šandien gyvena jotvingų (sūdų) žemėje, *Aľnā* yra jotvingiškosios kilmės žodis. Kad *Aľnā* būtų savas žodis, tuomet jį šandien ištartų **āľna*. Jotvingai, kaip ir kiti prūsai, mūsų *āľ* ištardavo *aľ*. Taigi, jotvingų-prūsų žodį *Aľnā* Sūdūvės žemėn atėjusieji lietuviai turėjo ištarti **Aľna* > *Aľnā, Aľnā*. Žodžio kilmė neaiški: 1) *el, ol* „tekėti“, *Elmē, Alona, la. Eleja* — upėvardžiai Bg⁵ LXVI 241, 2) pr. *alne* „Tier“ G¹ 9, 3) *el, ol* „lenkti“ Lidén Arm. Stud. 128, iš kur sl. *olnita* „Wange“ (rus. ланита).

Aľnas — nemažas ežeras Kučiūnų apylinkėje (Seinų aps.).

āľnē J³ 268, (a- iš e-) v. éľnē — Hirschkuh, ĩania Δ 41a.

āľnis, io Grk., VI. (a- iš e-) — jelen J, Δ 41a. *āľnio* ragėlis J³ 132⁵, *āľnio* galvā sū puĩkiais ragaĩs J.

Aľnis (v. š. āľńńs) — Labanoro par. ežeras.

Aľn-upis — išbėga iš Pagirgždūčio pelkių Varnių par., kreipdamas rytų link praeina Užgirio dvarą ir įpuola į Grabės upelę Draugija VII 228 (Pavandenės par.).

alodē (s. gud. *ola'djā* „oladya“) — Fladen, Kuchen. allodes — (neraugintus) karwoius (planę) Br III Mos. 2, 4, alodu (= ž. alo-d'ų gen. pl.), ailodes — planių, plane I. c. 24, 5 (Bz¹ 270).

Aloē Ps. XLV. 9 (sv.) — Aloe R.

Alona (Jn girdėjęs ištariant -óna) — Pėrnucaros (Pėrnaravos) par. upė Jn, rzeka wpadajāca do Niewiaży, plynie przez par. Jařwojńską, Łabunowską, nad nią wieř Szara'was K² 17b, Bg⁵ LXVI 241.

alóti, -ója (ar alió-, aliúo-?) — hallo schreien N. Alódamī (= *aliódamī* Ds., Kp, Sv.) baĩdo viľkā Dn. IV 94.

alovas (jei o tikras, tai = l. *olow*) — Zinn Mit. IV 179 (Ařmenos aps.). TD „kalneliai aloviniai“ 1 (3 kartus, Mrk.), jei čia nebūtų spaudos klaida, rodytų būvus žodį *āľovas* ir Merkinėje.

Alovē (āľovē Mrc., Db., Sužiedėlis) — Олава, Vilniaus žemės (Trākų aps.) miestelis: з Оловы 1567 г. РИБ XXXIII 665, з ыменья Олава І. с.

667. Олава — 1) jez., 2) dopływ prawy Niemna przy folw. i wsi t. n., pow. trocki, par. Olita. Długość około 9 w. SG VII 521. Pr. Ałowe 1355 — See bei Parkitten, Kr. Heilsberg. La.-vok. Alau — Zufluss der Berle BG 117, SG I 25, jei šis vardas skaitytinas yra *Alāve* (Konv. vārdn. 31 rašo *āľave*, su ā iš žodžio *āľave, āľava* „яловица, gelte Kuh“). Poltavos gub. upėvardis Олава — Sulos dešiniasis intakas (Маштаковъ Списокъ рѣкъ Днѣпров. басс. 59) — rodo, kad *Alovės* vardo jau būta pažįstamo indo-europiečių prokalbės suskilimo gadynėje. ETIM.: žr. *almėti*.

alpabėtas (sv., n.; / kietas; rašo alfabetas) — alfabet L¹. Alpabėtiřkas — alfabetyczny L¹.

alpaliuoti — mager sein G. Plg. alpuliuoti.

Alpeikis — Prūsų Lietuvos pavardė Klv.²

āľpėjimas — обморокъ, состояніе обморока Kv., Šv.

Alpeniřkis : 1578, 1593 m. Альпенишки — Juodkėnų kaimo vietovardis (Raseinių val.) S.

Alpės (āľpės, -ių; sv., n.) — Альпы (kalnai).

āľpėti, -ėja Als., Kv., Šv., *ēľpėti* Sint. (A. Salys) — *alpti* J, быть въ состояніи обморока, находиться въ обморокѣ Š, sich in Ohnmacht befinden, ohnmächtig sein. Kō čia *āľpėji* — nėdvesi. Bĩřkį įsidūrė iř *āľpėja*.

alpmas — das Verschmachten N, K, mdlenie M, L¹, обморокъ Š. *Alpmai* gi šiaĩdien bažnyčioj žmonių! jau keliřtą lřneřa prō duris meĩk begyva! Š.

āľpinis r. (Db.), *alpinis* (sv., n.) — alpejski L¹.

alpinti caus. v. *āľpti* — verschmachten machen K, umartwiać ciało J, лишать чувствъ, усыплять || приводить въ чувство Š. *Alpinti* piľvā J. Priēř didelę operacijā daktaraĩ ligonį *al-pina* kloropórmu arbā ėteru, apalpinę pjāusto, paskuĩ ligonis patsaĩ atsigeĩvi (Bg., atsignaĩvina Š), nebereĩkia jō *al-pinti* (= gai-vinti) Š.

alpnas — schwach, ohnmächtig N (K, Ls 355), склонный къ обмороку J. *Alpnas* žmogūs.

alpnūmas — Schwäche, Ohnmacht N, склонность къ обмороку Š.

Alprozė (Alproozy: ne ĩ!) — rhododendron (bot.) P² 18.

āľpti, -psta, -po — mir ist ūbel, wehe, ũalle in Ohnmacht, schmachten, verschmachten R, N, K, mdlec J, M, лишаться чувствъ, падать въ обморокъ Š, Ds. Gālvā skaũst(i) (Gālvā svaĩgsta S), *āľpsta* dūřia (dūřia *āľpsta* S), duris mataũ, ō (bėt S) negaliũ iřeiti (Bāĩkiai) B (Sch 56), S. *āľpsta* mergėlės řirdėlė J⁴ 616⁵. řirdis *āľpsta*, lūpos džiũsta, ařarėlėmis žėmė plũsta J⁴ 616⁶. Nuōg kraujų řirdis *āľpsta* Jb. Kād ji klaũpė priē altōriaus, māno řirdis *āľpo* Klv¹ 110. Izmaelius iřtrōřkęs *āľpti* pradėjo V¹⁰ 28. pradėio... bāĩtaũ ir āľpti Dk² 198⁹². Ėirioj *āľpstus* (= ž. *āľpstos* „āľpstas“) waĩkelis SA 353. *āľp-*

itąti atgeiwint Dk¹ 51¹⁴. Kàžin, aĩ čia mirštami (mirštami Db.), aĩ tik *alpstami* nuodai? Š.

ETIM.: la. *elpe* „Luftschöpfen“, *alpa* „*Atemzug = Weile“. Pamatinė reikšmė „pūsti“, „dvėsti“ Bg¹⁰ 226.

alptinaĩ adv. — zum Verschmachten K, до потери сознания, bis zur Ohnmacht Š. Berniūkštis *alptinaĩ* prisirūkė tabokos Š.

alpulys, alpulio — 1) zemdenie J, omdlaošć L¹, дурнота, слабость (Ls 485), вялость Š, Magerkeit G (I). Kàžin kas manė taip ūmai pàemė *alpulys* — aĩ ne ligà kokià sunki būs prikiбусi Š. 2) latwo mdlejący J. *Alpulys* greitai apaĩpsta.

alpuliuoti — mdleć, stabić J, чувствовать слабость, недомогать (mirėsiuoti) Š. Pradėjo *alpuliuoti* v.

alpumas — mdlość L¹. Ima manė *alpumas*.

alpūs — mdly L¹, silpnas.

alsà, òs, alsà — Müdigkeit K, N (Ls 207), усталость. *Alsà* jàm kaĩpi(r) nè kàm kò búdavo A 1885, 314. Nealsūs, bè *alsòs* — niespracowany Σ.

Alsà, òs, Alsà — Mituvos dešinasis intakas Raseinių aps. SG VI 512, VII 494, VŠ. I 55 (Stakių par. „Vilniaus žinios“ 1906, Nr. 203). Alsos upėlis Raseinių paviečio, Szimkaiczių valsčiaus, netoli Rupeikių kaimos A 1884, 191 (Guzutis). Olsa — 1) prawy dopływ Mitwy w pow. rossieńskim, wypływa na pld.-wsch. od mka Girtakol, 2) prawy dopływ Świątej, 3) prawy (XI 911: lewy) dopływ Szeszuwy, lew. dopł. Jury SG. VII 494. Алса, Олса 1575—1599 S — Raseinių-Viduklės-Nemakščių apylinkės upė. Олсось Ланкеле 1599 m. S. — сьножать въ полѣ Конопинахъ (Viduklės val.) возлѣ рѣчки Олсы и сьножати Гедвилюйте — *Alsòs Lankėlė*. La. *Als-upes* — Bučauskos val. (Kėšų aps.) vienasėdis (māja) LV. 8.

Alsaitis : Янь Алсайтьс 1583 m. Акты Вил. археогр. Ком. XIV 268. 2) Олсайтьс, Олсойть 1583—1599 m. S. — Viduklės ap. upelė.

Alsakis (del vardo sudėties žr. T 43): Olsoki — jez. przy wsi, folw. i zaśc. t. n., gm. Troki, o 5 w. od Trok SG VII 494, Olsoki — wś gm. Troki SG I 356.

Alsakio vietoje randame ir *Alsakj*: Alsakis — struga, lewy dopływ Olsy, która do Mitwy z prawej strony wpada SG I 31. Alsakis — lewy dopływ Olsy, prawego dopływu Świątej SG VII 494. Argi tikrai yra du atskiru vardu — Alsakis || Alšakis? — Stud. Izid. Juzikis (nuo Girkalnio-Kalnujų) rašo: „girdėjau variant *Alšakis*: išrodo *Alsòs šakà* = *Alš-šakis*“.

alsas (ir Sl. iĩsas) — утомление J, усталость. Turėsi *alšo* kòl išridinsi àkmenį J.

Alsatà, òs, Alsatà — Nemunėlio intakas, kuris išteka iš *Alsatòs* (Ольсета XVI amž. Опись VI 229, 279) ežero. Yra čia dvaras ir malūnas *Alsatòs* vardu tarp Kamajų, Rokišio ir Panemunėlio. Rytiečių augštaičių *Alsatà* yra kilusi iš senėlesnės lyties *Alsetà* Bg⁵

LXXV 142 : mat, jų šnektose nekirčiuotasis e ne po k, g, j, š, ž pavirto a, pav.: *mėnasĩ* „mėnesĩ“ Ds., Km., Sn., Lp., *Pyvasà* — upėvardis (|| sodžiaus vardas *Papyvėsiai*) Ps., Pmp., Vb., *Svėdasai* greta su upėvardžiu *Laukesà*.

alsàvimas — тяжелое дыхание Š.

Alsė Jn. — Svėkšnos par. upė.

Alsėdžiai (v. š. *Alsėdžė*) — Ольсяды (1589 m. S), Telšių aps. miestelis, kurį 1253 m. šaltinis (BG 428—9, 241) vadina Aliseiden, Alizeyde. *Alsėdžių* ežeras — Lieplaukės par. VŠ. I 45. *Alsėdžių* (Alsiediu D¹² 9) kalnėliai J³ 398.

XIII amžiaus vardas *Alsėdeĩ* arba (su kuršiška epentezim) *Alsėideĩ* yra ne žemaitiškas, bet kuršiškas. Ta vietovė radosi Kuřšo (Curonia, Kurland) žemės srityje, kuršiškai vadinamoje vardu *Ceklis* (lietuviškai būtų *Keklys*). *-sėdeĩ* arba vienaskaitos *-sėdis* yra pažįstamas ne tik tai žemaitiškai (*Trāk-sėdis* Kv., *Trak-sėdžiai* Bs¹ 275 — Lauksargių par., *Mósėdis*, *Mėd-sėdžiai* — Židikų par.), bet ir latviškai Kuršo daliai: Leseden Lessede 1253 m. BG 426—7, 197, 285, Lancseden 1290 m. „la. Lanksēzi“ l. c. 441, 199, 286, Upseden 1291, Uppesede 1310 m. l. c. 443—4, 227, 282 „la. Upsēzi“, villa Usme-sede 1290 m. l. c. 441, 187 prie Usmos ežero.

alsėika — dusulingas žmogus, sunkiai alsuojąs žmogus Klm. (B. Kuodaitis). Jis ilgai nebeatėks — mataĩ kàd tikras *alsėika*.

Alsėika (v. š. *-ėka*) — žemaičio pavardė.

Alsėikos (v. š. *-ėkas*) — Svėkšnos val. soda ir dvaras Klumbys.

alsėjimas — sintėjimas, расположение духа. Toj' pusiej' taj audraj wertant, Tautvilas nu antros pusios su Kalawijonimis ir kitajs meldzionimis traukia i tolimesnę Lietuvą, tada, kad Mindowęs kariauna sũ wisũ iszblaszkyta, jo pilys wienas suardytyas, kitas sũ žiamĩ suligintas, wisa uke bajsej bajsesnej nuteriotà, dar kiti alsiejimaj radusis Guduse didesnej ji gandina, Swiatopetkas paskũjis jo prietelus nu Popiežiaus sudraustas twiłojo, wienũ žodziũ wisur rodies paskutine, Mindowe nebumanydamas kajp sawi beginioti ir kur bedingti tolesnej; tokemi suspaudimi ryžos pakajaus nu Kalawijonũ ługoti D¹³ 482.

Alsėnai — Švėkšnos par. soda ties Prūsų siena Jn. Olsiany — jez. w pow. świąciańskim SG VII 494. „Er vur zu Alsen in das lant“ (L. Meyer Livländische Reimchronik. Paderborn 1876, S 42, vers. 1805) galėtų būti *Alsėnais*, jei kitas rankraštis užuot Alsen nerašytų *Nalsen*. Ir to paties rankraščio kitose vietose esą rašoma irgi *Nalsen*: Hin zu Nalsen in das lant 3319 v., durch Nalsen 3325.

Alsetà v. Alsatà.

alsėti (ir elsėti Slt., Trk.) — kūpuoti, svėpuoti. Žmogus bėgo bėgo — sustojęs *alsėjo alsėjo* Trk.

alsiai K adv. v. alsūs. *Neaĩsiai* — bez spracowania Σ 10. O kaip parjójau pàs tėvųžėlj, šauniai bārės tėvėlis, *alsiai* žvėngė žirgėlis J⁴ 36¹². Iĩ privažiavàĩ mārğà dvārėlj, — taĩ *alsiai* žvėngė bėrĩ žirgėliai J⁴ 632. Žirgužėli, mào juodbėrėli, kò taĩp

gašiai nusižvėngei, kō taip *ašiai* atsidusai žaliojė girėlė? J⁴ 153², 504⁴. Parbėga žirgėlis *ašiai* žvėngdamas, išeina sesėlė graudžiai verkdamā J⁸ 1133⁵. Ei, žirgai, žirgai, žirgytūži, kō *ašiai* žvėngi pās stāinūžę? J⁴ 864¹⁸. Ei tū žirgėli, pariestsprandėli, kām teip *ašiai* nusižvėngei? Kliv¹ 182 (90 Rukai). Parbėgo žirgs aīt dvāro, sėd brolýčiai už stālo, tai *ašiai* žvėngė bėrs žirgužėlis, graudžiai verkė brolėliai Kliv¹ 480 (235 Katyčiai). *Ašiai* (утомительно) dirbo Db.

Alsiai — 1) Akmėnės par. soda K 161b, Db, A. Svažas, 2) Žagārės val. sodžius A. Žiogaitė, VŠ. II 7.

alsinimas — das Müdemachen K.

alsinti (ir Si. ilsinti) caus. v. iłsti — trudžę kogo Σ, müde machen R, N, K, утомлять J. *Nealsink* arklīų ilgaī važiúodamas bė jókio ātilsio J. *Alsiniū* aš jįjį priē akmenū vařtymo J. Tóks švarūmas manē (grāmbuolį) bašiai *alsina* Db. Būvo táu (sc. bernužėli) nelankyti (sc. manēs mergėlės), žirgėlio *nealsinti*, būvo jóti, bernėli, táu į kitą kiemėlį J⁴ 316⁴.

alsintojas (-jis K) — wer müde macht.

Alsionys (alsioniai) ir Alsionėliai (v. š. -nēšei, kur e ne iš ē!) — Adūtiškio par. du sodžiu.

Alsýs, Alsio Jk. — Papilės (Db., P¹ 132) ir Vieksnių par. pavardė.

alsýti, also (plg.: Paalfau — müde machen R II 259) — alsinti J.

alsu K, **alsu** Ss. n. v. alsūs. Bėgk, bėgk, žirgėli, pariestsprandėli (ž. -ėlis, a. -ėlis)! Kām *ašiai* nusižvėngei? Ať táu ýr suīku (ir r. sunkū Ds.), ať táu ýr *alsu*? Kliv¹ 183 (91 Katyčiai). Siuřtė manē anytėlė į kamārą rugių mált: rugiaī šlapi, girnós suīkios — *alsu* yrā vienai mált Kliv¹ 407 (200 Rukai). O kād išeřtų mūdviēs sesýtė, kād jį mán dúotų lābą rytėlį! Žodūką sākė, aňtrā iš-tārė: tai *alsu*-gaīlu mán ýr brolýčio Kliv¹ 477 (234 Rukai).

alsūmas — die Eigenschaft des Müdemachens K, утомительность Š.

Alsuo-dis, -džio — Labanóro par. ežeras, nuo kurio kilęs yra vienasėdžio vardas *Pālsuodė*. Del vardo galūnės plg. Kuršo žemės vietovardį la. *Vaiñuoda* (vok. Wainoden; v. š. la. Vaiñ- iš senėlesnio *Vaiñ-*, kurį žemaičiai (Yl., Ms., Skd., Šts) ištaria *Vaiñiauda* (A. Salys). Cf. La. *Alsava* — upė LV 116.

alsuoti — тяжело дышать J, Š, kvėpuoti Kv., дышать Kr 22, smarkiai priilsus dūksuoti, ilia ducere Jb., schwer und tief atmen, keuchen. Paīšę nuō greīto ėjimo *alsuoja* (suīkiai dūsuoja), mataī, tūri siťtį J. Ligónis ramiaī *alsuoja* LzP¹ 461. *Alsuoja* miřdamas žmogūs J. Greītai šilsta iř suīkiai *alsuoja* Vt 111. Žiaľuntis dajktaj ne tur plāucziu ir ne

atsuj K 15a. Užilšęs šuo zuīkj begińdamas (v. š. ba-) *alsuoja* (lekiúoja; v. š. alsou) Als. Tánkiai *alsuoja* iř virpa drūgio krėčiamas Vt 74. Kō *alsuoji* kaip varlė peř tvōrā šókusi? Kv. *Alsuoja* (elsuo V, alsou D⁷ 166) kaip róną (Bg¹⁰ 123⁶) pjáudamas S. *Alsuoja* (устаетъ Jb.) širdis Nm. Aĩt vienōs (sc. šakōs) ukavaū, aĩt antrōs *alsavaū*, nuō trečiōs kúogas rinkaū J⁸ 1250. Arklýs *alsavo* nuvařges Vo¹ 296¹⁰ (Gaľbrasčiai, Ra-gaĩnės aps.). Raibā gegėlė... tōlei *alsavo*, kōl iškukāvo dūkrėlę Nm. d. Suīkiai *alsuojas* — zdyszały L¹. dar atsuojęntę nus-eze i kalini V⁹ 162.

alsūs, alsų — ermügend K, N (Ls 260), nužacy, mozolny L¹, утомительный, скоро устающий, легко утомляющийся Š. *Alsūs* dārbas Db. *Nealsūs* — niespracowany Σ. Ať aš táu sunkūs, ať táu *alsūs*? Nm. d.

Alsutuva — Meškuičių ap. miškas.

Aľšakis Grk., Kln. v. Alsakis.

al-ščiukas Lk., **alštikas** Lp., Sml. (i. halsztuk, alstuk iš vok. Halstuch), **alstrikas** Sint. — kaklaryšis.

Alšė — Olsza SG VII 507, Jėzno par. upė.

Alšėnai — Ольшаны, Garliavos par. dvaras.

Alšynė (ar -lnė?) — Biržų par. vienasėdis VŠ. II 17 (Ольшине).

Alš(ī)nykas (r. a.): зъ Дявилтова (= Dėltuva), Поньыръ, Рѣши, съ Олшникъ, съ Винца, з Орливишкоу, въ повѣте Виленскомъ 1567 г. РИБ XXXIII 493.

Alšvanga (v. š. *alšonga*: v išnykti turėjo prieš o = y: *ōnta* „vānta“, *ōšos* „vāšas“) — vok. Alschwangen, Kuršo žemės miestas, į šiaurę nuo Ožputės (ož-, vok. Hasenpot), o į vakarus nuo Kūldingos (vok. Goldingen). *alšonguo kōnėgāva mōna diēdė* Mžk.

Lātviai Alšvangā šiandie vadina *Alsunga*, kuris vardas yra išriedėjęs iš senėlesnės lyties **Als-vanga*. Pastarajai lyčiai pritaria XIII—XIV amž. šaltiniai, rašydami: 1230 m. Aliswanges BG 419, 178, 284, 1253 m. Alswanghen l. c. 427, 1338 m. »die beke Alswanghe« l. c. 447. Žemaičių *alšvanga* rodo, kad kuršiškasis vietovės vardas *Als-vanga* (iš čia la. *Alsunga*) nėra kilęs iš **alsk-vangos* „alksnių trakas (lydimas, laukas)“: pr. al(i)sk-ande „alksnis“, pr. wangus „lydimas; trakas“, lie.-pr. vanga Br. „dirva“. *Alksnis* nesiduoda surišti su vietovardžio pirmąja dalimi *alš-*|| la. *als-* del prie balsių (ks: š) ir priegaidės nesutikimo. Ką kuršių kalboje yra reiškęs žodis *alšas* (alša), šiandie mes dar nežinome: tik tiek tėra aišku, kad ne „alksnį“. *Alš-vangā* žemaičiai pažįsta dar iš tos gadynės (prieš XIII amžiaus pradžią), kai patys kuršiai vietoje **Als-vanga* dar tebeištarydavo **Alšvanga*. Kad žemaičiai Kuršā jau pažįsta nuo senų laikų, be kito ko, rodo dar šiuodu vietovardžiu: *Ožputė* (v. š. *vūošpūtė*) = kurš. *āzpute* „la. Aizpute“, *Rūkiava* = kurš. *Rucava*. Ir Žiemgalā žemaičiai pažįsta nuo nebeatmenamų laikų, ką rodo žemaičiai ištardami Žiemgalos miesto vardą *Aūce* (la.) kaipo *Aukė* (v. š. *āukė* Mžk.).

altanā, -ānos (sv., n.; ištark I kietai, kaip lenkišką I) — palapinė, l. *altana* L¹.

altarācija (l.) — alteracija Kv.

aitarijā, -ijos Pnv., **altārija** Ds. (l. *altarja*) — altarja, altaristos namai (kaipir jo klebonijā).

altaristā, -istos (l. *oltarzysta*, g. алтаристъ) — altarysta Ds. Tān wajkā pramokie truputi rasza Palangos altarista kunigas Jonas Bauzinskis V7 57. Sumā ļajkie klebonas... Pamokslā sakie Altarista..., kurio ilga nosis, o galwa giera V7 39²⁸.

āltas (sv., n.; l. ištark kietai) — alt (muz.) L1. Zem. *āltas* (v. š. *ālc* Sint., Tl.), r. a. *ōltas* (v. š. *āltas*, *āltas* Ds.) yra lenkiškos kilmės žodžiai.

alternatyvā, -yvos (sv., n.) — alternatyva L1.

āltinis r., altninis v., ž. (sv., n.) — altowy. *Altinė* vijolė — altówka L1.

† **altoras** Br (Bz1 101²⁸, 206⁸⁰: naughi Altora 1 X) yra rašybos arba skaitymo klaida, nes Bretkūno šnekoje, kaip ir kitur, buvo sakoma *altor(i)us*: ant Pono Altoriaus Bz1 206³⁶.

altorėlis dem. v. altōrius — oltarzyk (maldų knygelė) L1. Jā (O J4 151¹⁰) māno vainikėlių *altorėliai* kaišyti J4 23¹⁸, 151¹⁰. Aš palaidosiu mergytę savo, aš palaidosiu jaunąją savo, margoj bažnytelėj pō aukso *altorėliais* Klv1 130 (62). *Altoreliūs* (ir *altorikūs* Ds., Kp., Rk.) aplišk bažnyčią nēšą Lp.

altorija V13 II 116, 139 v. altarijā.

altorinis ir r. (Ds., Lp.) **altōrinis** — zum Altar gehōrig K. *Altorinis* dėkis.

altoristā, -istos (l. *oltarzysta*: тотъ Олтариста 1517 г. РИБ XX 441, мы пытали того Олтариста князя [= kūnigo] Щеануса I. c.) V13 II 25, 67, 139 — altarysta.

altōriškas — altarmässig K.

altōrius vL (sl.: l. *oltarz* || на олтaрь 1517 m. LieM. РИБ XX 441, посполоу олтaря Зап. рус. Сб. XVв. 46) — oltarz Σ, Altar (sonst diēvstalis) R, N, K. Nešiōjamasis *altōrius* — portatyl do mszy (plg. Σ 277). Žvirbliai... ūž *altōrius* lizdūs nēšā Pž 51. Eīna kūnigs priē *altōrius* J4 599⁶. Reīks vinčiat, priē *altōrius* stōt Klv1 206 (105). Kaip isēdo ī kariētā, graži jī mergėlē; kaip pristōjo priē *altōrius*, graži jumprovėlē J4 971⁴. Kōl kūnigas priē (v. š. prē) *altōrius*, tai šveītas, ō atsitrāukē nuō (v. š. nō) *altōrius* — yr tōks pāt žmogūs Sln. kas altoriui tarnāuie, izg' altōreus... tur' turēt pēna Dk2 278⁵. Įlēisk kiaulē ī bažnyčią (v. š. *bažninčē*), lips iř aft *altoriū* (ž. instr. s.) S. La. *altāris* (r. oltors „oltarz“ Kurm., pi oltora BW. 6622,2), pr. altari „Altar“.

ISTORIA ir ŠNEKTOS. 1547 Mž. (Iwetafiespi altoriaus 28¹⁰, Ape... Sakramenta altariaus 25¹⁰, 1579 W (Sacramentas Altoriaus 18⁹, 1595 Dk1 altōreus 30³² (altōreūp'... prieit 1599 Dk2 49¹⁴), 1590 Br1. (Bz1 206³⁶: ant Pono Altoriaus, kur ichwenta Ugnis ir Pellinai buwa Makk. II 13,8), 1629 ps I 17¹, 18², 94¹⁰, 95¹⁰ altariaus, 1787 ŽCh 3⁸ pry altoriaws klawpulis... Diewa pralie. Su-

kietėjusj r. rodo: 1579 W 36⁸, Altoraus, 1605 Ld. 78¹⁷ altōraus, 1668 Ch (Mit. IV 244) Altoraus, 1701 NT 380¹³ niekas ne tarnawo Altorui, altāraus Bz2 21 (Kloschen), po altorum TD 4 (pas altorū l. c. 61). Janiškiečiai (stud. P. Butėnas) sako *altōrs*, gen. *altōros* (-os iš -ous, senėlesnio -aus) ir *altōra* (-a iš -ā = r. k. -o), kas yra naujadaras (*sūrs*, gen. *sūfa* = r. k. sūris, sūrio).

alūčius N, Sch dem. v. alūs. Atvažiuoja meškā sū *alūčiaus* bačkā J4 905¹. Tai mūms, svōtai, tai giliukas: tai mūmis, tai mūmis iř *alūčiaus* yrā J4 529⁶. Mergužėlē, lelījēlē, nesidūok pėrkalbėti, nedūok žiedo, nei vainiko, nei meilių žodėlių! Dūok *alūčiaus*, dūok midūčiaus, tegū jōs, nenakvōs! J4 55³. *Alūčiaus* negāvē J3 1267⁹. Susėdo svetūkų penkiōlika... išgērē *alūčiaus* dū bėrtainius Klv1 281 (151 Lazdynai). *Alūcium* lijo, midūcium snigo J3 1363,2.

alū-daris — piwowar Σ, J, Kv., Braukūfen K (in SL. gebr. K), kubel do robienia piwa J, пивоварный (adj.), пивоварь Š. *Alū-daris* kātīlas — Braukessel R (N). Kūbilas *alūdaris* — Bierkūfen, Braukiefen R (N). *Alūdaris* kūbilas, *alūdarē* trikōjē Š. *Alū-daris* brāvaras — пивоваренный заводь Š. Gēras iš jō *alūdaris*, mōka gārdų alūtį padaryti Š. *Alūdarē* — tam tikras namas, kur alų daro Pnd., Rk. La. *aldaris* „Brauer“.

alūdē — 1) погребъ, piwnica Mk1 6, J. Pelūdē, kuř pelūs, ō *alūdē* (ir *alauniā* Pnd., Svn., *alaūnē* Rgl.), kuř ālų laiko sukōštā bāčkose J. 2) Biertonne R, M, K, пивная бочка J (Bierfass Ls 281). Aprūko *alūdē* — opukla siē beczuika Σ 228. Medžiaga unt drūkiniu, unt alūdžiu Σ s. v. klepkī. 3) пивная лавка, Bierstube S.

alūdinē — пивная лавка Uš.

alūdinis r. — пивной, zum Bier gehōrig S. Atnēšk, Petriūk, *alūdinē* rēčkā, kuř salykā meñčia Kp. Mūsų kaimoje užāugo tōkie dideli bastūčiai, jōgei iš vienōs galvōs šimtā *alūdinių* kubilų mōters prigrāizo LP.

alūdis, -dē — пивной, zum Bier gehōrig. *Alūdē* bačkā — Biertonne B, Ds., Vd. *Alūdē* rēčkā — kuř alūs dāromas, sūpiliamas Ds., Vd. *Alūdē* gēlda — kuř ālų dāro J. *Alūdis* (sc. iřdas Bg.) — piwne naczynie Δ 41a.

alūkas N dem. v. alūs. Bevālgant žvirblūtį, betrāškinant, išmaukē *alūko* dvi pūsbačkī Sch 17.

Alūkēnai — Олуканы, Traupio par. vs. Vr.

Alūksnē (n. v. = la. Alūksne) — 1) Rytinė Vidžemės miestelis (vok. Marienburg), 2) Pededzės upės intakas tenai-pat T 33, 385.

Alūkstā, ōs, Alūkstā — latviškosios Sēlos dalies miestelis (vok. Illuxt) T 385. S. la. *Alūksa* „Alūksne, Marienburg“, kā rodo plisku-

vėnų skolytinis šios vietovės vardas Олыста Т 33 || la. *Alaukssts* — Piebalgos apylinkės ežeras || kurš.-la. *Aluokste* (*Aluoksne* SG II 228) — ein nicht unbedeutender Fluss, der bei Sackenhof mit der Durbe sich vereinigt BG 226. Pastarosios upės vardą šaltiniai rašo: 1230 m. Alosta-notachos BG 419, 226, 1338 m. Alouste I. c. 446, Aloiste I. c. 447, 1350 m. an de beke *Alauste* I. c. 448, 312. La. *Aluoksn-ite* — Aiviekstos (vok. Ewst) kairiasis intakas, ilgio 23 v. (Konverz. vārdnīca 49), kuri dar 1460 m. tebebuvo vadinama *Alūkssta* (»ein beke, Alluxten genomet« Livländ. Güterurkunden I 357); *Aluokšna* kalns LV 48 (Lēdurgos val., Rygos aps.).

Trečia *Alūkssta* (vok. Alukst) randame Bauskės apskrityje prie Yslykio (*yslykis* = la. *īslīcis*) upės. *Alūkssta* (taip ištardavo mano tėvas Bg.) kupiškėnai ištaria *Alukštā* (važiūoja *Alukštōn* Vr.).

alūlis dem. v. alūs. Aš *alūlio* neį burnon nėjėmiau Vin. ž. d. (Jb.). Kād (sc. būtų) midūlio, kād saldaūs, kād *alūlio*, kād gardaūs... Lp. d. Liūksta tėvo galvėlė tēp kāp aguonėlė nōg girtūjų *alūlių*, nōg saldūjų midūlių T 181, Nr. 72^b (Vlk.).

aluminis -io (sv., n.; aliuminijus — glin L¹) — Aluminium, алюминий, глиний.

alūnas (l. *alun*) — Alaun R, N, alun J, M, L¹, kwasцы Ds., Pt. 200, Žn. 22. La. *alūns* „Alaun“ Stender Wr. b. I 5, Bielenstein Lett. Spr. I 51, 473, *aluōns* RKr. XV 71.

Alunčiai — Vilkamergės aps. dvaras „Viltis“ 1911, Nr. 87.

alūningas — aluniasty M.

alūninis r., alūninis — alunowy M.

Aluntā, ōs, āluntā Smt., Btn. — 1) Ованта, Utenos (seniau Vilkamergės) aps. miestelis ir dvaras A 1884, 358. 2) dešinasis Sven-tosios (ar Virintės) intakas tenai-pat, kurį dažnai vadina ir **Aluntėlė** (v. š. *Alun-tēlā*). Ованта negalėjo kilti iš Alantės, o *Aluntā* lengvai galėjo šito kampo kalboje išriedėti iš *Avantės*, nes čia senovės junginiui *van* dažnai atliepia *lun*, pav.: *lumzdėlys* „vamzdelis“, *lūšas* „vāšas“ (sen. **vañšas*) T 141). *Aluntā* = *Avantā* „Owanta“ būtų vienos kilmės su la. šaltinio vardu *avuōts*.

Vadoklių par. upėvardis *Aluntā* (Vš. II 23 rašo *Alanta*), kaip ir Ramýgalos par. sodžiaus vardas *Aluntā* (Vš II 11 *Alantā*), kurį rusiškai vadina Олонта, gali būti kilęs iš senėlesnio vardo *Alantā* (v. *Alantas*). Vėžio valsčiuje *Aluntā, -ōs* (v. š. *Alōntē*, gen. *Alōntas*) įteka Nevėžin. Rusai pastarąją upę vadino Олонта.

Aluntys, -nčiū (nom. pl. *āluntys* Smt.; Vš. II 22 rašo *Alantis*) — Vadoklių par. sodžius.

alūnuotas — alunowaty M.

Aluoja (n. v. = la. *Aluoja* LV 109) — Vidžemės (Vālmieros aps.) muizė ir bažnytkiemis.

Aluoša, -ōs — Лоша, Ašmenės intakas, bėga per Astravo (Островець) ir Gervėčių miestelį. ETIM.: *Alauša* (žr. šž.) || *el-, or-* „tekėti; tūžti“.

Šaknies priedurą -š- (ieur. *k* „palatali“) rodo ne tik tai *Aluoša, Alauša* ir *Alšė*, bet ir gudiškasis balos (pelkės) vardas: алёсь „топъ, зыбкое мѣсто, болото“ Карскій Бѣлоруссы I 127, „мокрое мѣсто“ (Росютъ алёсь. Порѣч. y.) Добров. 7: пауах-

нетца у алёс (с. Лучицы Мозыр. y.) Сержп. 5, Нема́ як бѣ'нци вада́т и пашла́ ена́ на бера́нн', за́тапи'ла алёс и по́ле (Б. Рожинь Случ. y.) Серж. 13 || алсе „болото среди лѣса заваленное деревомъ“ Нос. || альсавина „болотистое мѣсто, перестѣваемое ручьемъ“ (Бѣльск. y.) Добров. 8. Gudiškasis žodis yra kilęs iš ieur. prolytės **olīkos* m., **olīkom* n., kam lietuvių kalboje šandie atlieptų lytis **ūolišas*.

alūotas — turis alaus. O teifi mės rāsīm *alūotą* stālą LB 51 (Jb.).

alūoti (ar aliuoti, loti, alioti?) — hallo rufen K. Cī. aliōti.

alūoti — wymawiać i zamiast i j (vi.). Pinčiū-kai *alūoja*, t. y. sāko „kafbėti“, „mergētē“, ō nē „kafbėti“, „mergētē“ j.

alūotis — угодяться пивомъ, einander mit Bier traktieren. Dabař darbýmētē: kviečiā vėžti, vasarōjus pjāuti — nērā kadā *alūotis* š.

Aluotis Sv. (*Aluotē* vs. II 24) — I. Olotka SG VII 525, Svėdasų par. upė B^s LXVI 241.

Aluotos, Aluotų (*ālōtās* — mano tėvo, o *ālātās* — mano sesers ištariu Bg. Mano tėvo ō iš *uo: ūžōlas* „ąžuolas“, *dōs* „duos“. Jaune-snėji karta pusilgio garso ō vietoje šandie ištaria pusilgi *ā: ūžālas, dās*) — Олаты (съ Олатъ въ повѣте Улицкомъ 1567 m. LieM. РИБ XXXIII 494), Svėdasų par. sodžius ir valsčiaus raštinė vs. II 24. La. *Aluot-enes* — Lozbergio val. (Valkos aps.) pievos LV 78.

alupkā, -ūpkos (l. gen. s. *olufka*, nom. pl. *olufki*) Š¹ 73, Ds., Gž. (ir *alavėlis* Gž.), *alūopka* (v. š. *alōupka* Sint.) — olówek (Bleistift).

alūs vL. — piwo Σ, J, M, Weissbier B, Lit-tausch Bier, bleich; aber Pywas heisset Schwarzbier R, schwaches Bier, so die Lit-tauer sich selbst brauen M, eine eigentüm-liche Art Bier, welches die Litauischen Bauern zu festlichen Gelegenheiten sich selbst brauen; es wird aus einem von Gerste und Hopfen zu gleichen Teilen gemischten Malze, welches sehr wenig gedarrt wird, gebraut; es hat eine gelbliche, meist unreine Farbe, und einen süsslichen Geschmack, berauscht aber leicht N, ein bierähnliches Nationalgetränk der Litauer K² II 106 (Ls 239, Lpn. 89). Apmusōjes *alūs* B (M). Apvalūs *alūs* — geht leicht herunter B. Bangūs *alūs* — widerliches Bier B (R). Blōgas (silpnas K, leñgvas, mīėrnas, skýstas B) *alūs* — schwaches B. Čýstas *alūs* — klares B. Drútas *alūs* — starkes Bier R. Girtūs *alūs* — berauschendes B. *Alūs* kāi meñ-talas — trübes B. Kirpterėjes *alūs* — etwas hārtlich, saures B (R). Leñgvas *alūs* — leichtes B. Macnūs *alūs* — starkes Bier K. Mieliū papjāutas *alūs* — schaliges B. Nen-usidāvēs (nenusiteikės K, nenutikės Sint.) *alūs* — missratenes B. Miėrnas *alūs* — mittel-

mässiges B (geringes K). Nusiriņķes *alūs* — klares B (M). Nusistēbēs (nustēbēs J, nustābēs Kp., Pnv.) *alūs* — schaliges B. Nuvēsēs *alūs* J. Prāstas *alūs* — piwsko L. Ragúotas *alūs* — man will es nicht anzapfen, hält damit zurück B (M). Ramūs *alūs* — das Bier hält einen auf B. Skýstas *alūs* — dünnes B. Smagūs, skanūs *alūs* wohlgeschmeckendes B. *Alūs* šnekūs — macht beredt B. Šviēzias *alūs* — frisches B. Trāišus *alūs* — lieblich, dessen Schaum raspelt B. *Alū* daraū — Bier brauen B, R, Ds. *Alū* kóšiu — Bier fassen R, Ds. *Alū* pākeliu — ich vertrage Bier M. Druņščiāsi *alūs* Σ 22. Nusistóvi *alūs* Σ 44. *Alūs* pēreit manē — ich bin betrunken M 14. *Alūs* dūksta, ō girtas padūķes J. *Alūs* bē apyniū, sviestas bē druskos, žirgas bē uodegōs, žmogūs bē dorībēs — niēkam nēdera PŽ 5. *āls bē prōtos, dūon bē plōtos, grāž mergāitē bē vainīka* (vīnas, komūnija, kūnigas) Lnk. *Alūs* dābar nepaveīks, bišķeliūko mīdaus reīks S. *Alūs* gērti nesvēīka Nm. *Alūs* manēs nepriveīks (nepaveīks D), degtinēls dābar reīks S (mān dār mīdaus reīks Sch 74). *Alūs* ne vanduō, kūnigas ne piemuō Pln., Žp. (ō pōnas ne piemuō S). *Alūs* ne vanduō, (ō S) kūnigai ne piēmēns B (piēmēns D⁴ 51, M 14, S). *Alūs* ne vanduō (unduo V), ožkā ne gývolis (galvijas Š), mōtriška (mergā Š) ne šeimýna, žýdas ne brólis PŽ 5. Gerā girā — gērk pāts, blōgas *alūs* — dūok mān Sin. Iř gēlēs žiedas iř *alūs* pagaliaū išsi-kvepia Jb¹ 92. Šāltas miēgas, kād *alūs* kūbile rūgsta B (Sch 89). Tās jō *alūs*, kāip kumēlēs mīžalaī Op. Žmogūs bē dorōs, kāip *alūs* bē apvyniū, niēkam netiņka S. — *Alaūs* (alumi) pasigērti K² 128. Gāvēs *alaūs* užsigeīsi iř mīdaūs S. Kād anksčiāū būčiau žinōjēs tōkj svēčiā atvažiūosiant, būčiau neišķēntēs *alaūs* nepasidārēs Jb¹ 140. Mān (v. š. mā) nereīks *alaūs* darýt Nm. d. Nuō *alaūs* gālvā skaūs S, Psl. Nuō *alaūs* piļvā skaūst, nuō medaūs dār labiaūs, nuō brangvyno būs geriaūs Sch 45 (Lazdēnai). Nuō *alaūs* piļvā skaūst, nuō brangvyno pasigaūs I. c. (Kakšiai). Nuō *alaūs* galvā svaīgsta, nuō degtinēs dā labiaūs S. Tōks tōkj pažino iř aīt *alaūs* pavadino PŽ 47. — Kās *āļū* gēria, šimtā mētū tvēria J. Nēškit *āļū* aīt stālo Kl¹ 306 (161 Saugai). Peř *āļū* pēřšokēs (pēřjēs) B (Sch 107). Suuodžia *āļū* B. Šāltis miēgas *āļū* jaučiant — man kann nicht schlafen, wenn man noch Bier vorrätig hat B (M 14—5). Šiařdien *āļū* gērsim, rytō iškeliāusim ĭ Vengrujū žēmē Sch 13. Šiļtā *āļū* gēr (= bāras) Sin. Tēvēlis *āļū* dārē NS 62 (Ppl.). Tič tyloms, laikyk *āļū* kriķštynoms B (Sch 74). Vilkas *āļū*

dārē, žvīrbļis mīšā maīšē, gegužēlē-nabagēlē apvyniū pritaīšē J⁴ 904₃. Visas svēts *āļū* dāro, tik keturi kiemaī nedāro (Kadagys, ēglē, pušis, ēglius) B (Sch 58) ms. — Senōvēs čēsuos *alūn* lynōjo, miduřn miglōjo (myglōjo Kl¹), meduřn šarmōjo Kl¹ 356 (176 Šilēnai). — *Alaū!* — āš nuō tavēs pabalaū Psl. S. *Alaū*, alūti, māno meilūti! Kōl tavē gērsiu, tōlei nesīřgsiu Kl¹ 356 (176). — *Alūs-mīdus* (ir ž. mīdus Sr.): Dūok, močiūte, *alaūs-mīdaus*, nedūok, močiūte, vainikēliol! Kāi padūosi vainikēļ, reīks išdūoti manē jāunā J⁴ 78₁₃. Dūok, močiūte, *alaūs-mīdaus*, nedūok māno vainikēlio J⁴ 474₈. Reīks svečiāms *alaūs-mīdaus*, žirgēliams abrakēlio J⁴ 958₇. *Alū-mīdū* gēriau, prō lāngā žiūrējau J⁴ 597₇. Už stālo sēdējau (Už stalēlio sēdēdamas J⁴ 230₄, Kl¹ 102 [49]), *āļū-mīdū* gēriau J⁴ 64₁₅, Kl¹ 201 (101). Baltramiējus stirtas stātē, iř sustātē trīs stirtā(i)tes: pirmā stirtā čystai sēklai, ō šīā aītņā bāltai dūonai, ō šīā trēčiā *āļui-mīdūi* Kl¹ 4 (3 Žydkiemis).

MJSLĒ: Aīt geltōno vandeīš bāltos guībēs plaūkia (*Alūs* rūgdamas) Bz² 44.

ISTORIJA: 1599 m. Dk² 191₃₃ — kur ner' wino... pērtaidzia āļū ir midū. La. *alus* „Bier“, pr. alu „Met“: s. bulg. олъ „sicera“ (вина и олоу не имать пити), slov. *ol* „Bier“, s. ysl. *öl*, s. ang. *ealu*, suom. *olut* „Bier“. Aisčiai, slavēnai ir suomiāi su *alaūs* vardu drauge su jo darymu bus susipažinę iš senovēs germanų Bg¹⁰ 64, 66. *Alaūs* vardas neskolytinis būti negali, nes prokalbēs gadynėje, kada indoeuropiečiai visi dar tebegyveno krūvoje ir tebekalbėjo viena kalba, žinoma, jau suskilusia atskiriomis tarmėmis, dar negalėjo būti *alaus*. Gėrimų atsiranda ne prokalbės, bet daug vėlesnėje gadynėje. Vienos tautos gėrimų vardai paprastai nesutinka su kitos tautos vardais, pav. vok. *Bier* (s. ang. *beer*), sl. *pivo*, s. gal. *хоріум* (yr. *cuirm*), yr. *lind*, lot. *cervisia*, illyr. *sabaja*, camum, skr. *sūrā* (avest. *hurā*). Ben kelių tautų gėrimo vardai tesutinka tarp savęs tiktai tuomet, kai jie yra pasklidę iš vieno centro prekybos ir tautų bendravimo keliais, vadinasi, kai tie vardai yra skolytiniai žodžiai: arab.-aithiop. *wain*, hebr. *jajin* < **wain*, arm. *gini* < **voinjo-*, gr. *οἶνος*, alb. *vēnē* < **vainā*, lot. *vinum*, got. *wein*, sl. *vino*, s. yr. *fin*, lie. *vīnas*, suom. *viina*. Kultūros istorijos atžvilgiu niekam nėra leistina drauge su Šraderiu (Reallex. I² 142) ir Trautmanu BSW 7 laikyti *alū* indoeuropiečių arba tariamosios aisčių-slavėnų prokalbės padaru.

alutėlis dem. v. alūtis. Atnešk gardaūs *alutėlio* iř bātkojo pyragėlio J⁴ 697₁₈. Galē laūko karčemėlē. Tenaī gērē gērējėliai. Vienas gērē *alutėli*, — tās pragērē kepurėlē J³ 851₈.

alutynas — iškilmingas *alau*s pavadinimas Rk. (St. Naginskas). Gėrkim *alutyno*. Atsisėsīm už karklyno, atsigėrsim *alutyno*. La. *alutīns* „alutis“.

alutinis adj. — пивной. J *Alutinē* stiklinē.

alūtis dem. v. alūs — Bierlein R, piwko L¹. *Alūtis* dundulis, arielkà šnekulė J. *Alūtis* šnekūtis — das Bier macht beredte Leute B (M I 5, Sch 74). Pagirdysiu savo žirgužėlį, pagirdysiu savo juodbėrėlį, nei *alučiū*, nei midučiū, čystū vandenėliū J⁴ 502⁷. *Alūtį* gėrė, manė užgėrė, — aš tariau, privitojo J⁴ 1047⁴. Gėriau *alūtį*, sądų midūtį, peš kiaurą naktį lk pusrytūžio J⁴ 1066¹. Gėrsim *alūtį* iš midų J³ 2⁷. Į vieną rągą *alūtį* dariau, į antrą rągą midūtį miešiau J⁴ 829⁵. Einu peš kiemėlį, minu į takėlį, aš tē randu motynėlę daugel neatspėjant: *alūtį* bedarant, midūtį bekošiant; ō iš māno motynėlė beveikianti J⁴ 942⁹. Kāmi tiē pūrāi, miēžiai? — *Alūčiui* taisyti Klp¹ 99. *Alūti* geltonasis, midūti raudonasis! J⁴ 638¹. La. *alutis* BW. 19528.

Alūtis — 1572 m. Kretingos par. pavardė Акты Вил. арх. ком. XIV 165, Pavandenės par. pavardė P² 134.

Aluzas (ar -ūzas?) — Pavandenės ir Tverų par. pavardė P² 135, 137b.

alūžė (be nė alūžė? hibr.: alus + vok. *Bierhaus*, vž. *bra-has* > la. *brūzis*) — piwnica, piwiarnia M. **alūžis** dem. v. alūs — piwsko M.

alūžnā, -ūžnos (sv.) ž. — jałmužna J, I¹ 183, Almosen, милостыня Kv., Ms., Sint., D (Mit. III 280), V³ 494, 673²², V¹⁸ 31, V⁷ 47¹⁹, J³ 332⁸², ML¹ 128, Sln (Bs⁷ 27⁷), ŽCh 8, 22, SA 506. alūžna... nebus ōzmīrszta D⁴ 27. eyta Patsay Diewas bafomis koimīs, teyp tolymu yr alzriu kielu, alūžnas prafidamas ŽCh 53²¹. tawa wira ... dusze... nieka noug tawies nerekātauje, kaip tiktaj maidu, ... alūžnas, ir ku daugiausej geru darbu Gm 104¹³. *Alūžnos* apsciaī gāunu J³ 84¹⁰. Aftit tiltu (ž., instr. s.) sēdēdamas iš *alūžnos* iššaukdamas J³ 169¹. Svietas krōvė *alūžnās* D¹³ 409. Didēs *alūžnās* neturtingiems dāre V⁹ 30.

alūžninkas I² 1864, 31b¹³ — alūžnos rinkėjas.

alvaras — der Langbaum am Leiterwagen, gew. pešvaras N.

alvas Bg⁶ 41) — Zinn B, Q, plumbum album, олово. alwo wirwē 1590 m. Br Amos 7. 8 (Bz¹ 270). alwu (instr. s.) yr waškū tāia 1595 m. Dk¹ 24²⁶.

La. *alvs* BW 370; 371, 2; 372, 373, 398 (*olvs* RKr. XVII 91) arba *alva* BW 370 var., 371, 3; 398, 1 „Zinn“ Stender Wrb. I 5, Bielenstein Lett. Spr. I 51, RKr. XVII 71 (plg. vietovardį *Alvas kruogus* BW 12911, 3), pr. alwis „Blei“: sl. o-łovo (sirr. o-łovo „Blei“, č. o-łovo, rus. олово „Zinn“). Rus. лова „Zinn“ (Voronežo gub.), kaip ir Sievsko (Orlo gub.) лоянный „олованный“ greta prie lyties wolo, zinoma, visai nerodo slaviškos prolytės *olъ (Torbiörnsson LM I 65, Trautmann BSW 7), nes jis kilęs yra iš lyties *olovъ = l. o-łow, gen. o-łowiu. Jei metalui vardas būtų duotas nuo jo spalvės, tai tuomet jis būtų gretintinas su šiais žodžiais: sva. elo „lohbraun, gelb“ (vva. el elwes, kamienas elwo-): lot. al-bus, gr. αλ-φός „baltas“: yr. luaide „Blei“ (kelt. *lou-djā). El(a)wo- ll o(a)wo-: (e)lowo- (iš čia keltiškasis „švino“ vardas *lou-djā, iš kur paskolytas yra vva. lōt, s. ang. lēad) „baltas, bal-

svas, pilkšvas“ Persson Beitr. I 302, Lidén Stud. 60. Kad *alvo* (ieur. *o-ławo-) vardo kilmė ir būtų tikra, tai dar ir tuomet būtų nelėistina tvirtinti, kad metalo vardas nėra skolytinis. Iš indoeuropiečių prokalbės aiščiai *alvo* negalėjo paveldėti, nes tuomet dar tebebuvo akmeis (neolito) gadyne ir dar nemokėjo kalti nė vieno metalo T 407. Kas aiščius yra suvedęs į pažines su *alvu*, šandie dar nėra žiniūs. Tiek težinome, kad slavėnų o-łovo aiščių kalboje nebūtų pavirtęs *alvu*.

Свинець, Blei, plumbum nigrum — švinas.

alvasas (l. *alves = aloes, g. *alijo:s*; ī Merkinėje yra l, t. y. minkštas) — aloe (bot.) Mrk. **alvé** (vok. *Halbe*, iš kur l. *halwa* „pól kwarty“) K, Sch, **alvé** Erz. — Halben (ein Halbstof) als Mass von Flüssigkeiten K, N, flaszka czworokątna, kwartowa, kubek polewany J (VI.). Stūopa — dvi *alvi* J. **alvé** bė ašos mēdui, smalcīui įsidėti J. Nėrā arielkos *alvės* J³ 17⁵. Mēs visi ējom ī kažcēmā iš pradėjom gērt vis vienā *alvę* pagal kitā Sch 246. Statyk *alvę* midučio J³ 144⁹. *alvę* brangvyno išgērti K. Tōkios-pāt *alvės* kaip krūzai J.

alvėlė dem. v. alvė. O tū, musēle, viiko pusēle, tū — didė gaspadinė: tū išgaišinaī, tū išnaikinaī, iš *alvėlės* arielkā J³ 892⁷.

alwenikas — nalewka do rak Σ 165, Giesskanne. + **alwienas** Bz¹ 92¹⁸ (Br² 230⁹; ir gawa alwienas pa graičei) yra spaudos klaida, o ne Bz.-io tariamoji „teilweise Assimilation“, užuot *alwienas*: ir eme alwienas pa graičei Br² 230⁴. Alwienas patinellis kuriai pirma užgem, tur buti Ponui šventas wadintas Br² 216¹⁹. Ir kaip Moiechus pakele balti puščiaie, taip tur buti pakeltas Sunus šmogaus. Idant alwienas kuriai ing ghi tik neprabutu Br¹ 174¹⁷.

alvėnas adj. = aliāi vienas — ein jeder, jeglicher (alwiens) B, R (in SL. gebr. K), jeglicher Q (Alwieks Q² — nurašytojo klaida), alles R, kiekvienas, kas-vienas R. *Alvėnas* tōkiu būdū apsisāvinęs nabāštiko dāiktais (daktas) grįžo namō (numei) D (Vo³ 129³⁸). Alwiens kerichts tur palaubima 1566 Mž. 216⁵. Pō tris grivinas gāvome *alvėnas* — ternas marcas accepimus singuli K¹ 75. Aristidj paskirē spreistī kīj alwiena ukē tūr mantōs sziltī dief pastrunijemo taiwienas D¹⁰ 33. Krūvino *alvėns* bašdos, pėningā (pėninā ž.) kiekviens laižo B (Sch85), R III 72 — die Menschen gehen lieber mit glücklichen Leuten um, als mit Elenden. dūket... alwienam kā škelat 1579 W 238. buket... padūti alwienam šmogīchkuī litatimui l. c. 23¹⁵.

alvinė Trg. v. alvė J, cininė (l) M. Sėdas trys výrai... bė piřstinių iř didžiausiuose spēguose (ž. spēgūse)... sū *alvinė* šnōpso kešēnē(je) Ba² 331²⁰ (šv.).

Alvitas — Ольвита, Vilkaviskio aps. dvaras ir bažnytkiemis. Nusiečiu ī *Alvitą* J³ 221². Iš *Alvito* parsirito, iš Virbālio parsivārē Op. *Alvito* ēžeras: Olwita — jezioro... leży w zlewie rzeki Szyrwinty z prawego brzegu SG VII 519, XI 616. Žmonės kalba, kad *Alvito* ežere paskendēs didysis varpas, todėl dabar bažnyčioj skambina „skendaū brolaū“, ir

tuo metu vandenį girdėti varpo garsas (R. Sabaitė). *Alvito* ežero būta ne vieno. Antrą *Alvitą* XV amžiaus (1498 m.) dokumentas rodo buvus šių dienų Vidžemėje Bérzuonės (Bérzuonos) apylinkėje (Kėšų — vok. Wenden — apskrityje): „pagiste tor Sotrou... see, genomēt tor Alwi-ten... in deme kerspel tor Berson“. *Livländische Güterurkunden Riga 1908 I 630 S (Nr. 670.)*. Iš čia g. v. la. *Alvīši* LV 33 || la. *Viet-alva*. Cf. *Aluoša*.

alvýtē — vytis, вица, лоза, Weidenrute Jz. Kai *alvýtē* (sfelių rišamoji vytis) nutrūksta, visi (sfelio) mēdžiai pasipilia Klt., Lnk. *Alvýtēmīs* kuolūs riša tvorą tverdami Nm. *Alvýtēm(is)* riša lotas į grebėstą Lnk.

ETIM.: elvėdē M (ar *ve?*), la. *elvede* (ar *vē?*) „alvýtē“ || pr. aloade „sukaviēlas“. *Alvýtē*, kaip ir *žilvītis* (žil-, žilv- „žalias, gelsvas“ + *vītis* „viца“ || sl. *вѣтъла* > rus. *ветла* „salix pentandra“), yra sudurtinis žodis: *alva-* arba *elva-* „gelsvas, žalsvas“ (sva. *elo*, vva. *el elwes* „gelb“) + *výtis* „Weidenrute“.

alvytē (alwiity P) — *helvella* (toks grybas) P³ 18 (P¹ 111).

alvytėlē Grl. d. 6 (LB) dem. v. *alvytē* v. *álvė*. *Alvytėlē* stikliukėlių (bonkužėlę J³ 968₃) pasiritus pląka (bąra 968₃) J³ 559₃. Bonkužėlē tārē, *alvytėlē* bārē: — O tū, *alvytėlē*, kiauavidurėlē, išviliojei tū iš manęs paskutinį ląšą J³ 968₃.

alvytēs, -čių — die beiden birkenen Seitenstangen einer hölzernen Schaukel, die oben in Schlingen gedreht auf ein Querholz gestreift und unten durch ein Sitzbrett mit einander verbunden werden. Die ganze Schaukel heisst süpuoklė N.

alvytos, tų — Seitenstangen der Schaukel K, Mit. II 128 (Ls 573), süpyklos Erž.

Alzbietā, -iētos (sv.) — Elisabeth (krikšto vardas). *Alzbiēta* sēse, Alzbietīt sesiūl, kai tū pās močiūlē aukseliū dýgai NS 24 (Ppl.).

Alzbiētiškis (a- iš e-) — Эльзбѣтинъ, Kvietiški val. dvarelis. Plg. Vo 172.

āldokas (ar -uokas? vž. *halsdōk*) — Halstuch R II 189, kaklārysīs, kaklīnēlis R. La. *ālduōgs* „Halstuch“: l. (*h*)*alsztuk*.

Alzē (a- iš e-) — Elzbietā (Alžbietā Lp.). *Alzē* dideliai meilinga, anā yrā iř gailinga J⁴ 20₁₀.

Alžutėnai — Taurāgnų (Utenōs aps.) val. sodžius Jk.

aī! interj. — хватъ! (ртомъ, зубами). *Vīlkai! vīlkai!* ō kām gi tū kiaūlēs paršēļi nūnešeil! Māno gerklē nē grāžtū grēžtā, nē kāltu kaltā — *aī!* — iř pāgriebe paskutinį paršā iř nubēgo miškā! LP 6. Šuvā iš pasalių pribēgēs tik *aī* pakinklin iř įkāndo š. *Aī* cūkrų iř prarijo š. *Am-aī* šuō mēsā iř suēdē š. *Aī* — iř nurijo Lp. La. *am!* — lautmachahmendes Wort für „essen“ in der Kindersprache: rus. амъ! g. *ham!*

ām! interj., kuria išreiškiamas yra šunies lojimas Ds., Kp., Pnv.

Amala (arba *Amālē* vš. II 10) — Omola, rzeka przy dworze Omole, pow. szawelski, o 2 w. od mka Kroże SG VII 531. Antrą *Amalą* (Pakaunės žmonės ją dabar vadiną *Amālka* Vr. < l. *Omōlka*) randame ties *Amāliū* sodžium Rumšiškių par.

amalai — amarai, sausiai, tirkšliai, Aphidae (zool.) E.

1 **āmalas** — Mispel K, B (bei Ragnit unbekannt N), Mistel C, Vogelleim C, Q, jemiola J, J 37b, M, L¹, viscum album (bot.) P¹ 111. **Amalai** — Spreu R (dicte Aeste auf einer Eiche oder Linde M), Mispel (Mistel) R, K¹ (Ls 472), viscum album Mit. III 252, P² (Aamata n. pl.), D¹¹ I 82, II 308. *Ažuolo* (Auzolo) **āmalas** — Eichen Mispel M II 144. *Amals* rošnie w Szwekszniańskich na klonach i lipach, a czasem na jabłoniach K 134a. Teip žalias iř gražūs kaip **āmalas** K 106a. *Amalai* aīt beržū āuga, toki gražūs, žali, lapūkai stamañtūs Lp. Aīt tūlos senōs lėpos āuga *amalai* J. Tōrieiusis dar ōz szwēntus tulius medius, beje: ouzoutus, līpas īr tus kuriūs amalaij augusis D⁵ 110₁₁. Mūs iš *amalū* niēko nedārō, tik trōbā iřkaīšo Lp. La. *amuols* = lie. *āmuolas* Rmš. || la. *āmuls* RKr. XVI 23 (Lange) : pr. emelno || lie. *emalas* Σ : slov. *omēla* „omēna“, l. *jemiola* (iš prolytēs **emelā*), sirb. *imela* (iš prolytēs ieur. **emelā*). Žemaičiai āmalus paprastai vadiną *laūmēs šlūota* Jn.

2 **āmalas** — 1) Mehltau R (Jes. XVIII 4), miodowa rosa, mellis ros, melligo II. *Amalas* w Worniac, āmaras w Żorańskieję — pada na bydło, pszczoły i wszelkie rośliny. Kiedy którego roku jest jego obficie, wtedy spodziewają się obficie miodu, dla pszczoł jest bardzo porządany, ponieważ rośliny naciągają (isiger, pritrąuk) słodczy z powietrza i obficie dostarczają pszczołom. Na bydło kiedy pada, bydło zdycha i zaraza stąd. Na rośliny padanie omaru bywa niekiedy na dobro, a niekiedy na złe... Na trawy padając czasem krowy albo zdychają albo na języki chorują. *Amals* kaip gyvsakiai gliūtūs (jak terpentyna). *Amals* pada czasem niewyraźnie, tylko na wodach postrzegac jakby deszczuk drobny spadał w czasie wypogodzonem (kaip lašniūkai aīt vandeñs blik, blik, blik). Na zboże pada i szkodzi labiausiai tuōčēs kād žyd javai vōdij labaī iř neužder povisām; nevōdij kād lytūs nuplāun tuōj nukritus āmalui, arba miglas (n. pl.) didelēs užstoj K 106a. 2) tokie vabaliukai, kurių paprastai atsiranda ant javų po rūdo, po (3) āmalu Jnš., тля (l. mszyca) Š. Kād **āmalas** javūs užpūola, tai reikia atnēsti nuō (nōg) krýžkelēs žemių iř užbērti aīt tų javų, tai **āmalas** tuojaūs prapuļs Pnv. (P. Juzulėnas). Javūs užpūolē **āmalas**

Op. Dobilų plótus išėdė *amalaĩ* Op. *āma-*
las žirnius užpuolė Š. 3) sucha błyskawica
nazwana rdzą R, rūdas Ds., зарница (be per-
kūnijos žiebai), Wetterleuchten Jž., Sl, Sv.,
Dvd. Konė visus žirnius *āmalas* (žaibaĩ
bė griaustinio) nugadino Dvd. *āmalas* žie-
dus gadina Sv. *āmalą* krėčia Jž., Sl. =
rūdą krėčia Ds. (Vilniškiai lėnkai sako: *rdza*
trzęsi „rdzė trzęsi“) — šiltą vėšaros naktį bė
griaušmo žaibuoja, žirnius, bұлbes gadina,
tām tikraĩs vobuoliūkais, *āmalu* vadinamais,
aplėidžia Š.

Ar 2 *āmalas* yra su 1 *āmalu* giminė, sunku
kas tikra atsakyti. 2 *āmalu*, rodos, nereikėtų skirti
nuo *āmaro*.

Amalas — Surviliškio par. pavardė P.

Amaliai — 1) Kuršėnų par. soda, dvaras ir
geležinkelio stotis Vš. II 5, 2) Rumšiškių par.
sodžius Vš. II 27, Km. Abudu vietovardžiu prami-
ntu nuo upių vardo *Amala*, kuris yra dviem
atskirom ir tolimom upėm bendras.

Mažeikiškiai stotį vadiną *Amalė* (D. Šidlauskis).
Amalės girio liūob būti daug vilkų.

Amalija (sv.) — vok. Amalienhof, Seduvos,
Rozalimo ap. dvaras.

āmalioti — болтать J (VI., Pšl.), niekus tauzyti
Sts. Neklausyk ką žmónys *āmalioja* J.
Apgrabaĩs kalba aĩs, t. y. *āmalioja* J I 35a.
Mán *āmaliojo*, kád... SInt. *āmalioja* nė
pats nežino ką SInt. Cf. āmelėti.

† **āmalis, lo** — Mispeln auf einer Eiche, Linde u.
R I 5 (M I 5, II 343, N, P², Mt, Š) yra spaudos klaida
užuot *āmalas* = *āmalas* Bg¹⁰ 124.

āmaluška, -uškos (sl.: l. *jemiotuszka*) —
paukštelė, vyšniais gadinanti Rmš.

Amalvā, ōs, āmalvā — Dóvinės intakas
Dauksių (Marijampolės aps.) par. SG XI 617,
A. Vokietaitis. M. Bagdonas ir LT I 177 upė
vadiną *Amalvė*. 1384 m. šaltinis mūsų vardą rašo:
das filiis Molwat Sc. II 689, das felt Molwat
I. c. 697. Molwat'a bus netekusi pradinio A-
prūso lūpose dėl jų žodžio **molvē* „mulvė, Morast,
Schlamm“ (iš čia pr. vietovardis 1423 m. Mol-
w-iten Kr. Pr.-Eylau).

Amalvas (ām-) — Dauksių par. ežeras ir
palios A. Kirtiklis. Amalwa — jezioro gm. Pod-
winie, w pow. Kalwar. SG I 33, XI 616.

Amalviškiai — Padovinio val. kaimas.

amānyti, -nija (g. гаманіць „говорить громко,
шуметь“ Добров: гóман „шумь, говорь“) —
šnekėti Grv.

amaraĩ — aphidae, растительныя вши, Blatt-
läuse (zool.) E, amalaĩ, saũsiai E.

amaraĩtas (sv., n.) — amarant L¹, kazòkas L¹.

āmaras — 1) Honigtau B, M, N, K, Mehltau
R, N, K (Ls 446), miodownica J (VI.). *āmaro*
aĩ medaũs rasòs D³ 35. *āmaras* kriĩta iš
óro, iš debesų, vārpy akúotai sugliĩta J.
āmaras sugadino šĩmet búlves aĩt daržo
J. *āmaras* aĩt javų užpuola K. *āmaras*
užpuolė daržòves, vaĩsmedžius Š. *āmaras*

— miodowa rosa. Iszejn isz wundenun, isz
upiu, ežerun migta tokia yr paskuj krypt unt žolu
yr medžių gadindama juos, diel to szalip upiu ta
liga tankiausej matoma K 238a. 2) Brand K (*bot.*
uredo), kúlės K, ржавчина (*bot. puccinia*) Mt.
3) rūdas Ds., зарница, vibrierende Luft A 1885,
278 (Miglovara), Wetterleuchten. *āmaras* nu-
kándo (v. š. búlbas, javùs) Lp., Rmš. 4) tie
vabaliukai, kurių atsiranda po āmarui (āma-
lui) „rūdui“. Kadangi to amaro esti daug,
tai jo vardu (*āmaras*) dažnai žmonės iš-
reiškia „didelę daugybę“. Užėis *āmaras*
kirmėlių Tot 85. Pilnos mėdžių viršūnės
várnų kaip *āmaro*, tur būt būs lytaũs Op.
úogų kaip *āmaro* — visà žėmė lýg mārška
(instr. s.) nuklotà Krv. Vaikų kaip (kàp Lp.)
āmaro! Ds., Lp.; čýstas amarynas Lp.
5) manna D¹. 6) барбарисъ, berberis vul-
garis (*bot.*) Mt.

Amaro negalima versti drauge su dr. J. Šlapeliu
žodžiais кошмаръ, Alpdrücken, nes žemiau duo-
damajame sakinyje *āmaras* tėra „vabaliukai“, kurių
paprastai privįsta po amarui „rūdui“: Jis priveĩsė
visojė šalyjė nesuskaĩtomą daugybę visòkių valdi-
niškų, idánt jiė kaip *āmaras* laikytų žmònes slo-
gojė Š.

ETIM. Jei *āmaro* pirmutinė reikšmė būtų „rūdis“
(*rūdas*, l. *rdza* „Wetterleuchten“), tai jis būtų vienòs
kilmės su s. ang. žodžiais *ōm* (germ. *ēma*- Fick
Wrb. III⁴ 16) „Rost“, *ōmig* „rostig, entzündet“,
ōmian „rosten“.

Amaras (ām-) — Sasnavos (Marijampolės
aps.) val. pravarė.

Amarin(-ė, as?): Amaryna, jezioro w pow. trockim
SG XV 24.

Amarukas — Krekenavos par. pavardė P.

amaruotas — покрытый медвяною росой J. *Ama-
ruoti* šĩmet rugiaĩ.

āmas — 1) ? *Amas* āmą, ō pātĩ āmą visi
šūnys lója — der Kuckuk ruft seinen eige-
nen Namen aus; zieh dich selbst bei der
Nase B¹ 12 a (N). *Ams aĩt āmą, šūva pātĩ*
āma Sln. 2) рѣчь, сознание, Bewusstsein, žadas
Š. Lýg visi išmirė arbà nustójė *āmo*, ne-
jstėngia nė žòdžio taĩti Š. Paláuk, áš táu
atiĩsiu *āmą!* (taip pasakiusi motyna sūnui,
kuris ją buvo įpykęs savo didžiu plepumu)
Kidoliškiai (už 5 varstų į vasaros vakarus nuo
Marijampolės). Kiba (r. k. tur būt) *āmą* kàs
àtėmė, kád nepàšneki? Dkš. Cystaĩ (r. k.
visáĩ) bė *āmo* Dkš. Tarýtum jám kàs *āmą*
užėmė Rmš. 3) ? Nėr tò námo, kád (kuĩ
žp.) nebūtų (nebūtų Lp.) *āmo* Vo¹ 452₄₈
(Suvalkų aps.), Lp.

ETIM.: 2) *āmas* gali būti gretinamas su *āmalioti*.

Amatà, ōs, āmatą (v. š. *Amāt, -ātos*) — kai-
riasis Lėveĩs intakas; išteka iš Eimuliskio
sodžiaus Barsukynės balų ir teka siauru grioviu,
bet kuo toliau teka vis eina platyn ir galų gale
pasiekia platumo iki dviejų sieksnių, o gilumo
vieno sieksnio, įteka prabėgus 11 varstų ties
Dykonių sodžium (Naujadvario dvaru A. Bly-
naitė, E. Repčytė) Lėvenai. Kriaušių neturi.

Dugnas dumbluotas P (l. Barisas). La. *Amata* — Gąjuos kairiasis intakas LV 114, SG I 34, II 500 (Kėšų, Skujenės apylinkėje): pr. **Ametā* (1370/74 Omeite, 1398 Amet — jetzt Omet-Fluss bei Gerdauen: O- yra mozūriška ištarmė).

Pušaloto par. upėvardis *Amatā*, jei galima būtų pasikliauti žemėlapiu rašymu Omera (l. Omieta), būtų kilęs iš senėsnės lyties **Ametā*: rytiečių augščiaučių tarmėje nekirčiuotasis žodžio vidurio *e* ne po *k, g, š, ž* virsta *a* (plg. Pšl. mėnas).

āmatas (vok.), pl. **amatai** (ām- Dvd., Jnš.) — занятие, ремесло Mk¹ 8, rzemieslo J, M, L¹, profesja L¹, kunszt M, Handwerk, Kunst G (Ls 568). Iš aš mokyti *āmato* Jb¹ 63. *āmato* draugijā — цѣхъ. Atidavė vokiečiams prekybą iš *āmata* D¹⁸ 187. Jei mokėdamas vieną *āmata* menka gyvensi, išmokęs dešimtį iš švaiką mainysi (v. š. main[nsi] S. Giminės... savo *āmatu* iš prekyba suriņkusios viso svieto turtūs D³ 3. Devyni *āmatai* (*amatai* Dvd., Pnv¹, v. š. *amātę*), dešimtas bādas Jnš., Sin., S. La. *amats* „Handwerk, Amt, Beruf, Zunft, Gewerbe“ iš *vvž. ammet, amet* „(zünftiges) Handwerk“, iš kur ir ėst. *ammet* „amatas“.

āmatininkas, amatiniņkas — Handwerker G, rzemieslnik, profesionista L¹. Lišpė *āmatininkams* nulieti āugštā iš plātų sūda Ba² 101₂ (Krnč.).

āmatninkas (-ykas Dvd., Jnš.) arba (Als., Slnt., Šv.) **amatniņkas** — ремесленник Mk¹ 8, J, M, Jnš., SA 143, художник, мастеръ Mk¹ 8. Gėrā *amatniņkā* nuō darbo pažinsi S. Amatninkaj ir sumdininkaj kumet stojis kalti kriwidos artima? Jzm 99. La. *amatniņks* „Handwerker“.

amatninkāuti — ремесленничать, заниматься ремесломъ, ein Handwerk treiben Š.

amatninkāvimas — занятие ремесломъ, ремесленничество, Treiben eines Handwerks Š.

amātoriškas — amatorski L¹, mėgėjų...

amātorius (sv., n.) — amator L¹, mėgėjas.

āmatotis (la.) — бездѣльничать, заниматься пустяками. Dārbo nėturi, tik *āmatojas* Jnš. La. *amatāt(iēs)* „sich mit einem Handwerk beschäftigen“.

āmatuotis — kokiuo amatu verstis. Žmogūs peřka, pardūoda — *āmatuojas* Trk. Tās žmogūs yrā paprātes *āmatuotis* — visokiūs dārbus mōka dirbti, pataisyti Škn.

amavōti (hibr.) — bawic Kp. Plg. āmelėti.

amazōnė (sv., n.) — amazonka L¹.

† **amazui** — Stich B¹ 12a (N, K). Rankraštis z nuo ž neskiria. Aš buvau tą žodį paskaitęs amazui. Abiem lytim (z||ž) žodis negalimas. B bus negalai išskaitęs žodį senesniajame žodyno rankraštyje.

1 ambā, dat. s. **āmbai** (v. š. āmbā Prk.) — Amme GGA 1885, 985. La. *āmba* (*āmma, eīmba*) „žindyvė“ iš vok. *Amme*.

2 ambā (l. *haība*) — nešlovė, gėda. Apiaugok mus nūgi ghrieku, Giedas, Hanbos, Ugnis, Mara, Wocziu, Ligu, ir nūg wiřa pikta 1570 m. Mž 592.

āmbai (ar -os?) — придирка, Hāndel (kablys). Kiřba kaip kibis, reik nereik — *āmbų* ieško, kād sū anuōm mūštys ař ristys Škn. ieško tik *āmbų* kaip pijōks pō kruoga, apivarus pasilėides (kād tik kās primintų) Sin. Gaspadinė tā rytā aīt jōs barantys, ieškanti *āmbų* Sin (Bs¹ 128), Jnš.

Ambaliai — vok. Antballen, Name eines Dorfes (die oberhalb des Bruches wohnen) N 318 (Malviško val. Kl² 36).

ambarėlis (sv.) — imbryk do kawy J (Als.). Sū *ambarėliū* vėrda kāvą.

ambasadā, -ādos (sv., n.) — ambasada L¹, atstovybė.

ambasāorius (sv., n.) — ambasador L¹, valstybės pasiuntinys, atstovas.

† **ambowata** Br Tob. 3,7 — ambijama Bz 270 yra per rašymo klaida (o...o užuot a...o) užuot ambowata: ambavōti (l. **haībowač*) — schmähen.

ambelis (vok. arba la.) — das gewöhnliche Beil G (Klp.). La. *aīmbelis* „kleines Beil“ ME iš vok. *Handbeil*.

Nevokiškos kilmės turėtų būti senovės kuršių vietovardis *Ambelė* (1253 m. BG. 427, 198, žemutiniam Paventy), turįs sau bendravardį Latgaloje: *Ambel-muiža* (Drywa) || *Ambelieši* LV 98.

ambicijā, -ijos Dk. (l.), -icija L¹ (sv., n.) — ambicja L¹. Iu kokea ambiciā Dk² 270₁₄. *Ambicijos* pilnas — ambitny L¹.

aībtyti, -bija (l. *haībič*, g. гāмбичь) — schelten N, verhōhnen Bz. Kořna diena hanbiy (*hambija* 1573 m. Mit V 51) mane neprietelei *mana*: apijogdami mane priřch mane prieleke 1570 m. Mž. 473. *ambija* a *ikandina* 1573 m. Mit V 151. *Hambia* ghi teipaieg ir Szelneri Br² 390₈ (Bz¹ 76₂).

ambonā, -ōnos (l. *ambona*, g. амбона: 1280 r. Новгород Кормч. омъбонъ) — проповѣдническая каедра J⁸ 1488.6. Antanas... ant Ambonas žodius Diewa saki KG¹ 466 (KG 404).

ambōnija Lp. (Ds. o pusilgis) Š¹ 10 v. *ambonā*. rejktiktaj imti i szirdi parsegieima Wiskupa atsiunsta sawa awielems gromatoj, kuren skajtiem po dukartu isz ambonijos sz III 13.

Ambras — Prūsų Lietuvos pavardė Kl².

Ambrasai (sv.) — Griškabūdžio (Šakių aps.) val. kaimas.

Ambrasaitis — Dauksių val. pavardė Bs² 77 Nr. 30.

Ambraškā (g. *Oмброжка dem. „Ambrosius“) — Krekenavos par. pavardė P.

Ambrazaitis — Pašušvio, Gių par. pavardė.

Ambraziėjus (sl.) — 1) Ambrosius (krikšto vardas), 2) Marijampolės ap. pavardė. Daukšos Ambraziėjus Dk² 145₁₂ gali būti skaitomas kaip Ambraziėjus (ir Slnt.).

Ambraziūnas — Birų par. pavardė P.

Ambraziūnai — Krakių par. vienasėdis Vš. II 29, J. Giknys.

am̃bryti, -ija B — schelten, barti, kolioti, lojoti Q, belfern R (vervina, losnója R), fortgesetzt ohne sichtliche Ursache bellen K¹ 688, доучливо лаять, тякать Š. *Am̃brija* šuo M. Šūns peř naktį *am̃brijo* K¹ 203a. Šiteip *am̃brija* aĩt mūsų A 1883, 121. Ateĩna (sc. rāgana) tiesiok aĩt Baĩtraus iř *am̃brija*: „jaũ dabař tũ neliksi gývas... niekadėjau!“ Bs² 43 (Paberžupiai, Nm. par.). Ař tũ nenu-tilsi... čiã *neam̃brijus* Bs⁶ 93 (Ož.). Neganã, kãd aĩt mãno kėlių gũli, bẽt dãr *am̃brĩna* (bet am̃brysiu, am̃brytiel) kaĩp šuo (lõja, plẽpa) Db.

Ambrozas (sv.) — Ramygalos par. pavardė P.

Ambroziėjus (sl.) — krikšto vardas Dk² 187²⁹, D¹³ 109 rašo -žiejus.

Ambrūtis — pavardė Jk. (kur?).

Ambuotė (v. š. ámbuotę Mžk. iš la.) — Kuršo miestelis, vok. Amboten. Sako šandie latviai šią vietovę vadina *Eĩmbũte*.

ámburgos (iš *ánt-burgų) — ištryškęs ant ledo ir susalęs vanduo. Lėdas *ámburgomĩs* apėjo SInt¹.

Ámburkas (ám-, vok.) — Vokios miestas (vok. Hamburg).

amė (r. a. iš *emė < eimė) — eamus, пойдете! Kn., Op., eĩnam! *Amė (amėte) linkcynėsun!* Tvr. *Amė ġiron riešutáucl* Sn. *Amė* namõ! Lp.

amėbã, -ėbos (sv., n.: gr. ἀμβόβας) — амёба, das Wechseltierchen, Amoeba proteus (zool.) E.

ãmelėti (v. š. ãmalãt) — meiliai pratarti, maloniai pakalbinti Uš., jaukinti, pratinti Vžns. *ãmelėdama* prisiprãtino ĩ savė mergiote. *Paãmelėk* (приласкай, приглубь) ir priprãs! Uš.

Amėlija Db., **Amėlija** SInt. (sv.) — krikšto vardas (Amalia).

Amelinga — senovės Kuršo (terra Ceclis) gyvenamoji vieta, paminėta drauge su Rietavu (Retowe), 1253 saltinyje rašoma Amelingė BG 428, 430, 244. Pr. *Ameling(a)-s (-gis)* — 1) See bei Kleeberg Kr. Allenstein, iš kur 1350 m. Ammelingen, 1359 m. Ammelink (lytis 1352 m. Amelung ir 1595 m. Amlank įrašytos *mozūrų* ištarme: y, q); 2) See bei Langgut Kr. Osterode, iš kur 1438 m. Omeling (O- iš A- atsirado mo-zūro lūpose).

Upės vardas *Amel-inga* yra vienõs giminės su upėvardžiais *Amala*, *Amalvã*, *Amatã* (sen. Ametã).

ãmen (sv.) — Amen R, K. *Amen* (ãmeĩ Ds.) kũkř, daržãĩ smũkř, rópĩų ráuf, maĩšãĩ krãuf NS 1408 (Vb.).

Ameniai (ar ne klaida vietoje Akmeniai?) — Molėtų par. sodžius.

ameriaĩ (Ammerel Prov. XXVIII 3 greta su lytim Emmeral) — Mehltau R II 254 v. ámaras.

1 Amėrika (sv.) — pasaulio dalies vardas D⁵ 242², 235²⁰, Vo¹ 332⁵ (Jnš.), Bs² 123 Nr. 54 (Vb.), 240, Tot 139. Iř žemãičiai pasiũto bėgti ĩ *Amėrikã* it žýdãĩ ĩ Jeruzãlimã S.

Amėrikos... žmónės V⁹ 301. Iř *Amėrikoje* yrã lietũvių Jb¹ 230.

ISTORIJA: 1599 m. Amėrikoi Dk² 21²¹, Amerikole 125⁶.

2 Amėrika (sv.) — 1) Žemãičių Kalvarijos soda Vš. I 47, 2) v. š. *Amėřok* — Vienžindžių (Joniskėlio val.) sodžiaus galulaukė Btn. 3) Salantų priemiesčio karčema. La. *Amerika* — g. v. LV 101.

Amėrikas Nm., **Mėrikas** Gž. (sv.) v. Amėrika. Nuėjo ĩ *Amėriko* žemę Ba² 236¹² (VI.).

ameriės — Vergelter, Amėrijimas — Vergeltung B¹ 12 a reikia skaityti amieriės, Amėrijimas. Pastarieji dvi lyti būtų atsiradusi iš *atmie-rijas* „odmierzający“, *atmie-rijimas* „odmierzanie“ (I.).

amerikinis, amėrikiškas — американскій. *Amerikinės* ekėčios Jb¹ 210. *Amėrikiškas* dárbas.

amerikõnas (sl.) — amerykanin Tot 140, Nm.

amerikõntas Sv., **amerikaĩtas** SInt. v. amerikõnas. „Šimto tũkstančių veřtas“, anót *amerikõntų* Vš¹ II 103.

Ameřkė Lp. v. Amėrika. Parãĩ iš *Ameřkės*, nuvėĩ *Ameřkėn* Lp.

Amersinas (?) : Amersin — jezioro przy zařć. Szakima, gm. Giedrojcie, pow. wileřski SG XI 770.

Ametã (senovėje; šandie Amatã), iš kur I. Omietã — lewy dopływ Ławeny, prawego dopływu Muszy, przepływa pod mkiem Puszořaty SG VII 530, V 610.

ametistas (sv.) — Ametist (brangus akmenėlis) R, L¹.

amigdalã, -ãlos (sv.: gr. ἀμυγδάλη) — Mandel Bz¹ 270. rada ghis laida... Amigdalas ne-ĩchancen Br IV Mos. 17,8.

ãmilas (sv., n.: gr. ἄμυλον) — крахмалъ, Stärke, amyllum Bg¹⁰ 126.

Amilija Ds., Gž. (Milė Gž.), **Amiliã, -iõs, Amiliã** Lp. — krikšto vardas (lot. Aemilia > gr. Αἰμιλία).

+amĩžinas (amĩžina prapũlĩma Br Bz¹ 68²¹), **+amũžinas** (ĩch... amũžinu wargu Br² 72¹⁶ Bz¹ 68²²), yra rašybos arba spaudos klaida, kuri pavirsta ũkruojũ kalbos faktũ Becenbergeriui Bz¹ 270, tebekartojamũ iki šiaĩ dienelei (N. van Wijk Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Amsterdam 1923, 82). Ir Bretkũnas, kaip rodo jo rařtai, teĩštardavo amĩžinas: amĩšins Br² 71¹, amĩšinas (75²⁶) ĩchganimas 75²⁶, 76²², amĩšina linkimibe 75²⁷ nom. s., amĩšina acc. s. 72⁴, 73³⁶; 75²⁹; 77⁶, amĩšino 69⁷, 72²³, 76²², 75², amĩšinaĩ (74²³, 77²⁴) prapulti 73¹⁵, 74⁶.

amnestijã, -iõs (sv., n.: ἀμνηστία „neatmini-mas“), **amnistija** (rus.) — amnestija L¹, амнистїя, visuotinas bausmės atleidimas (dovanojimas) prasikaltėliams.

amonijãkas (sv., n.) — amonjak L¹.

am̃palas (iš senėlesnės lyties *aĩt-palas) — Aufwasser K, B, Q auf dem Eise R II 40 (bei Ragnit unbekannt N) Ls 172, Bz (Nidden), durch den Frost über die Eisoberfläche getriebenes und wieder gefrorenes Wasser K, наледь J (VI.), VřR., burbulas, iš po ledo arba

iš puodo kilaš Kn.¹, vanduo ištryškęs ant ledo Gž. Šiañdie niško negaliu, nės pàs manè *añpalas* (кризисъ) Kn. (Borkys). Kàd dāvè, nèt *añpalas* ėjo Rgš. Añ vèrda? — *Añpalas* ėina! Nm. (Pr. Mašiòtas).

ampaliuoti J (Š skaito -lúoti) — вытекающая разли-
ваться и замерзать J. Liúnas *ampaliuòja*
žièma J. *Añpaluoja* — púodas bėga Kn.¹.

ampilas Sr. (iš *ant-pilo) — kaupas, наспъ, верхъ,
Haufen Š, J. Sù *ampilašs* grúdas atduòs J.

ampiteatras (rašo amfi- L¹; sv., n.) — amfiteatr.

Ampolè — Tytuvėnų par. g. v. Vš II 4.

amprusnis (< *ant-prusnis), -nio — po-
przecznik u uzdy. *amprusni* atsūk iř pa-
žabók árklj J. Brizgilui reik dėti naįją
amprusni SInt¹.

ampulè (sv., n.: lot. *ampulla*) — ampulka L¹.

añrija (ia. *añrija*, *amrija*) — прожора (prā-
garas Ds., Lnk-m.), Vielfrass. Rįja kaip *añ-
rija* Btn. (Butkūnai, Palatvėjė).

amsėti, ámsi — гамкаты, loti am am. ámsi
šuvà Op.

† **Amstis** (Skėto Amitis M I 243 „ein Kammrohr“)
N, K yra spaudos klaida užuot Struittis: Struittis f.
— ein bastener Halm im Siebe R (Bg¹⁰ 287).

Amšiėjus — Leipalingio par. pavardė Db. La.
Amši vv. IM 1920 II 66? LV 78, *Añšiñš* —
g. v. LV 69.

ámť! (v. š. ámc Lp.) interj. — ham! J.

ámťelėti, -lia — гамкнутъ. Šuò pribėgęs tik
ámťelėjo, įkàndo į pakinkį iř nubėgo Op.

ámťerėjimas (ir K aň-) — vieno ámt sulujimas.

ámťerėti (ir K aňťerėti), -ria — mucken B,
einmalig „ham“ aufbellen K, гамкнутъ J.

ámťmonas (vok.) — Amtmann, Beamter R
(Gen. XL, 2), N, K, randauninkas, nuomininkas
J⁴ 996. Mūsų pòns *ámťmons...* žino Kl¹. 11
(277). Augino močiūtė tris jaunas dūkreles...
Vieną dāvė vartui, aňtrą obelvartui, o šią
trėčią dūkružėlę už *ámťmono* vaiko J⁴ 996.
Špilmonai špielėvo, o *ámťmonai* šóko
J⁴ 996₃. La. *Añťmanis* — g. v. LV 48.

ámťsrotas (vok.) — Amtsrat K.

amunicija (sv., n.) — l. amunicja L¹, šaudomosios
reikmėnės.

ámťlėti v. ámelėti. Galvijas *ámťlėjamas* (v. š.
-lājamas) greiť priprařta Rk.

ámuolas Rmš. — омѣла, viscum album (bot.).
La. *amuols* „Mistel“. Cf. 1 *ámalas*. La.
Amuoli — g. v. LV 35, 54, *Amuolu* pľava
LV 53 „Dobilų pieva“, *Amuoliñš* — g. v.
LV 61.

† **ámzdis** J — vañzdis, † **amzdyti** J — vañzdyti.
Čia amzd- yra nesampročio padaras iš ž. lyties
omzdis Als. (o yra nosinis garsas), kilusios iš
senėlesnės lyties *vomzdis* = *vañzdis* Grk., žv.

amžėlis dem. v. ámžius. Geriaū prieš kalnėlj
vandenėlj nēštie, neĩ kàp sus(i)mylėjus ber-
nėlis pamēstie. Vandenį nēšanť galiu atsil-
sėtie, neĩ peť visas *amžėlis* vienas kito
gailėtis T 168, Nr. 40 (Vlk.). Peť visą *amžėlj*
šviesesnės dienš nemačiaū — visi tik manė
pastumdėle vadino Op. Visą *amžėlj* žmo-
gūs vařges, vargė iř nūmirė Š.

amžėlius v. amžėlis. nebmatisswos par wissą
amželiu D⁷ 39.

ámžia v. ámžias. nuog amžios 1598 m. Kat. 112,
ant amžios 114 (amžia 130). Nūg amžiòs ne
girdėta NT (Joh. 9,32). ateiťenciój' ámžioj NT
(Luc. 18,30).

ámžias, pl. ámžiai — Ewigkeit K (K³ 423, 431),
lange Zeitdauer K. Žmogaūš *ámžias* —
die Lebensdauer eines Menschen K. ilgas
ámžias — langes Leben K. Šis *ámžias* —
die Zeit auf Erden, dem Jenseits (aňs ám-
žias), der Zeit nach dem Tode entgegenge-
setzt K. ađmamež ámzia kurlái yr ámžias kúno
ižg numirulių kelimo... bus mułimp' padaritas to-
bulái... dwaliðkas appiaultimas Dk² 76₁₆. Smogus
kaip ir niekas yra, Jo ambias (cziefas) nueit kaip
šchelchielis Br⁴ 144,4 wifas amžias Dk³ 493₄₂.
múly wifas ámžias Dk³ 580₄₀ — Kas wifla yra
prieš tas šio ámžio (amšio Br¹ 151₈, amšio Br¹
179₂₅) iektás Dk² 270₂₀ — Kás pėrkels mūs
į aną *ámžią*? — Smeřtis Kliv. Hėretikai... bė
wėliia wifla... ámžią putoľe... užtrúkt' Dk² 107₇.
per wifla ámžią Dk² 244₈₄ (236₁₉). tie... wertí
ira, idant apturetu aną ámžią NT (Luc. 20,35).
— ne bus jam atlėiřta, ney šemė, ney aname
ámze NT (Math. 12,32). múly ámze Dk² 115₁₂
(cf. Dk³ 303₂₇, 339₄₈). wiflókemė ámze Dk² 124₂₆.
— kas yra wifla giwatá... anóp' ámžioť' prili-
ginta? Dk² 284₁₅. — ámžių *ámžiai* (ámžinieje
ámžiai) — die Ewigkeit K. — Iš *ámžių*, iš
ámžių ámžių — von Ewigkeit her K. Iu
kurio ikki amšiu amšio busim Br¹ 416₂₆. Peť
ámžius — die Ewigkeit hindurch K. šiiťe
ámžiűfe... regime... iektas Dk² 310₁₂. Pr. amfin
„Volk, tautá“ acc. sing., kas yra naujadaras užuot
*amfian (cf. garrin||garian „medi“, geitin||
geitien „duona“). Mūsų žodis prūsų kalboje, kaip
ir áisčių prokalbėje, buvęs daiktinės gimities (neu-
trum): *ámžja-n n. (Endzelins RfV LXXVI 308).

amžiauti — żyć długi czas J, wiekować J, L¹.
Tiek mėťų *amžiaute* išamžiavaū J.

amžybė — вѣчность. Per tawe eime lutwertí
tikra amšibe. Per tawe eime atpirkti dide malone
— Per te sumus creati vera aeternitas. Per te
sumus redempti summa tu charitas 1570 m.
Mž. 327.

ámžina n. — вѣчное v. ámžinas. Kò nėregime,
tataĩ yr *ámžina* Dk² 362₁₈.

amžinaĩ Dk¹ 6₂₈, Dk² 18₁₈, 118₁₅, 130₂₄, 281₃₀,
Dk³ 350₁₉, 353₂₄, 354₃₀, vL., *ámžinaĩ* Dk³ 518₂₈,
565₃, 4 adv. v. ámžinas — wiecznie Σ (Um-
žinay), J, M, L¹, ewig(lich), für und für R.
vėčno, постоянно, навсегда; совершенно Š.
Amžinų amžinaĩ — ewig R. ámžių *amžinaĩ*
MP 82a, 22; 146, 15. *Amžinaĩ* patėkti —

ewig dauern K. Tai *amžinaĩ* nenusiduoš K² 1 27. Užmigo *amžinaĩ* (на вѣки) ligónis Db. Tū gali *amžinaĩ* aĩt tōs krāsės sėdėt Sch 217. Aš tō senėlio, tur būt, *amžinaĩ* neužmiřšiu: būdavo ateĩs vakaraĩs, tai pāsakos pāsakos, žiūrėk, jau vidurnaktis — gaidžiaĩ gieda Db. Žinaĩ, iš tavės išeĩna amžinas melāgius: meluoi iř meluoi *amžinaĩ*, niekuomėt nesakaĩ teisybės Db. Ak, ponužėl, meldžiū, — ožka drebėdama tārė: aš *amžinaĩ* dār tū nebjaurinau vādenį (*vādenio*) tāvo Dn. Žiūrėk, kād aš tavės *amžinaĩ* (niekuomėt) čionaĩ nematýčiau Op. Jis čiā mán *amžinaĩ* (visuomėt) páiniojas iř páiniojas pō kójų. Darbúokis kaip *amžinaĩ* gyvėnsias, ō elgkis lt rytó miřsias S. Sūgriebė *amžinaĩ* (совершенно, visai) pėrsigandųj vaikina už ausiēs VR. Jis tavė sugūbys *amžinaĩ* An. Viskas žūvo amžinaĩ (безвозвратно) Db. *Amžinaĩ* māno nebemókama siůti (оказывается, я совершенно не умѣю болѣе шить, окончательно забыть) Š, Ds. Iúnųs... turėio būt amžinaĩ palmerkĩ Dk² 106³⁰. Ŗwen-tiėi... giwės amžinaĩ iu Wieřpatimĩ Dk² 240³². amžinaĩ wellt' ir waldzioie ir tāĩo Dk¹ 13²². Iľmertes neregies amžinaĩ W78¹² (1579 m.). kas iľchkentes, bus amžinaĩ (cf. Br¹ 21¹¹, 40¹⁴, 48²⁰) iľchganitas Br¹ 131¹⁷.

amžinas, -na ir **amžina** f. — wieczny Σ (Umžinas), J, M, L¹, wieczysty, wiekuisty M, L¹, wiekopomny, nieprzeżyty, odwieczny, przedwiekowy L¹, ewig R, N, K (Ls. 400). Diėvas *amžins* — Gott ist ewig K. Diėvas *amžinas* gaspadōrius Žp. *amžinas* vỹrs — ein steinalter Mann N. *amžinas* neprietelius (nėprietelius Nm.) — ein Todfeind N. Seniaũ, kai dār sū būrėmis pláuķiojo, šiōķiā nākĩtj — *amžina* pražūtis Db. (ž.). Sū taviř gyvėnt — *amžina* prapultis Op. Amžinų *amžina* gyvatā — das ewige Leben N. amžina diena (instr. ar nom.) nenorėjo Slv. amžina padaryti — uwiecznić L¹. Kāp aš *amžino* miėgo mĩgsiu (miřsiau) Lp. ir pannos cziľtos krutis Schwenta piana dūiti Dieuwĩ amžinamui Mž. 191. Amžini amžiai — die Ewigkeit N. Amžināsīs, -nōji ir amžinasīs, -noji K — der Ewige N. Kō vāikščioji pėř dienas iř naktis kaip *amžināsīs* žydas? Nm. *Kāp amžināsīs žyc kelāu* Bz² 51 (Prk.). amžinalis (cf. Dk² 320¹²) iľnus Dk² 65³⁶. zōdis anlāy amžinalis Dk² 65²⁴. Tėwė amžinaĩsis! Dk¹ 48³⁴. *amžinoji* gyvatā K³ § 626. amžinaghi giwata MT XV. giwata amžinoi Dk³ 596²⁴. anā ūgnis amžinoi Dk² 14⁸. iľmonia... amžinoi Dk² 221¹⁶. pralcha... tawa amžinofo malones W 33²³. nutėĩlinimu amžinūiu... eľimė dōwanōti Dk² 268⁴. giwata amžinaie eľimė dōwanōti Dk² 268⁴. iu giwatā amžinaie Dk² 281¹⁵. amžinameie (= *amžinamė-je*) abeoįjme MT 88b. Amžinieji amžiai — amžių amžis, die Ewigkeit R. Aĩt amžių amžinųjų (eccl.) — na wieki wieków J (Dabar kunigai liepia sakyti: pėř amžių amžius Š). dāuginť anas

kānczės amžinaĩes Dk² 117³. ing mukas amžinaĩes MT 252a.

KIRTIS. Kad mūsų būdvardžio turėta nekilnojamas kirtis, matyti iš: Kas yra giwata amžina? Dk¹ 14, 13. kaczōs amžinos Dk² 13, 34. mirties amžinos Dk¹ 5, 28. iřwegt'... amžinos... kanczios Dk² 18, 30. nų eit muľųmp' karālus amžinos garbės Dk² 43, 31. amžinų kanczių Dk¹ 14, 16. ant' amžių amžinų Dk² 306, 21, Dk³ 555, 13 (amžinu Dk² 333, 32). iu liepinomis amžinomis Dk² 18, 11. unt amžiu amžinu Ld. 87, 9. iszduotas ant amžinas (= *amžinos* gen. sing.) ugnės pekias SA 606. — Kirčio nuo šaknies perkėlimą į galūnę jau pažįsta ir XVI amžiaus šnekto, kas matyti iš Daukšos postilės vertėjų kalbos: giwātos amžinos Dk² 166, 29; 224, 18. amžinos (Dk² 244, 35) prapultiēs Dk² 219, 2. karalifites amžinos Dk² 6, 15. mirimas... yra kelas amžinōip ir palaimintoip' giwātoip' Dk² 111, 33. paľtiprinti eľimė giwātoip amžinōip' Dk³ 242, 5. suťėķig... Diėwe... idant' iu tawimi įeĩtų anōn' giwāton' amžinōn' Dk² 241, 3. Daukšos lytys *amžinuojū* ir *amžinas* kirčio vietos nustatyti nepadedą: ne mirs mirimu anū amžinūiu Dk² 174, 32. kanczes amžinaĩes Dk³ 526 b, 45.

DIJAL. Dusetišķiai ir kupiřķenai turėtų iřtaryti *umžius* (cf. Umžis „wiek, wieczność“ Σ), *umžinas*, bet iš tikrųjų iřtaro: *amžius*, *amžinas* Ds., *omžius*, *omžinas* Kp. Dusetišķiams pritaria ir 1605 m. Ld. su savo „unt amžiu amžinu“ 87, 9. Šiaurės rytiečių augštaičių *amžius* yra skolinys iš rašomosios kalbos.

amžinastis, -ties f. (hibr.? cf. вѣчно-сть) — Ewigkeit Ls. 579, вѣчность. Greĩt važiuoš į *amžinastj* (= miřs) Op. Laĩkas bėga, mirtis gėna, baisi *amžinastis* lāukia S.

amžinātĩlsj — amžina ātĩlsj. Geraĩ māno tėvas, *amžinātĩlsj*, sakýdavo (ž. liūob sakýs): Kiaulių negāņęs kūnigu nebūsi Jb¹ 137. Sukalbėsim dabař tris sveikamārijas iř tiek kařtų *amžinātĩlsj* Vlkv.

amžinavimas — ewige Dauer, Ewigkeit N.

amžiniāusiai (adv.) pakyrėjo — labai nusibodo Šts.

amžinauti — вѣковать M (amžinaĩ patėkti K). Umžinaui — wieczę, wiecznie trwam Σ (iš kuri turi N, K, M).

amžinýbė (ir r., ž. -ýbė) — wieczność, odwieczność L¹, вѣчность Š.

amžininķas (ir -nyķas r.) m., -kė f. — to paties amžiaus; современник Š; ровесник, Altersgenosse. wissas māna (= ž. mōna < mūno) amžinikes wissas sō wyrĩszķėjs D⁷ 108.

amžinumā, -mōs, amžinumā — вѣчность Š.

amžinumas ir (Dk.) **amžinumas** — wiekuistość L¹, вѣчность, Ewigkeit Š. Pasaulio *amžinumas* Db. amžinumas Dk³ 218, 29 (Dk² 289, 15). amžinumo Dk³ 526 b, 47, Dk² 66, 24. amžinumā Dk³ 472, 25. amžinumea Dk² 18, 7 amžinumea 18, 24 (2 × voc.).

amžinuoti — ewig wāhren Bz¹ 270. Kurio iľtas amžinuoiā KK¹ 136.

amžis, -io v, amžias — wiek Σ (Umžis, cf. PS II 123), J, wieczność Σ, Lebenszeit, eines Menschen Alter, hundert Jahr R, вѣкъ, возрастъ, вѣчность Š, столѣtie. amžių *amžis*

— Ewigkeit R. Sēnas *āmžis* (umžys Σ) — starożytność Σ (hohes Alter N). Mūsų *āmžis* nē bē gālo Dn. Jaunystā nōksta, ō *āmžis* dīla J. *āmžis* nē eīt tēip patōgus Dk¹ 3₇. Aš padōras kavalieriūš, mán *āmžis* bē rēdos J⁴ 630₁. Akys tikt raibsta nuō švitrinējančiū šio *āmžio* niēkniekiū Mit. I 70 (Klp.). Pirm amžio (PS II 126) eīlus — przedwieczny Σ. *āmzi* (v. š. *ōmžē* „āmžio“) gali daug pikta nukientieje v¹³ I 244. Vieni negyvi gulėjo, kiti *āmžī* baigē Nm. d. Duōs jūms ilgā *āmžī* Tot¹ 124. Nē sālūs *āmžī* gyvėnsi PŽ. 33. Linksmi pabaigē savo *āmžī* Ba² 119₂₇ (Rz.). *Pať vīso āmžī* Šd. (Mit. I 26; *āmžī* Klp. Mit. I 63). Aš savo mergužēlē peť *āmžī* mylēsiu J⁴ 823₉, par kiauira (wisā 138) sawa *āmzi* v⁹ 281₂, nor siki *āmžije* — choć raz w życiu MG 129. Amžini *āmžiai*, *āmžių* *āmžiai* (Syr. XVIII, 8) — Ewigkeit R. Nuō *āmžių* — von Gott Ps 41,14 (R). *āmžių* diēnai (= *āmžiu* diēnai tvērs Slt¹) užtēks rūoplio kultuvēs (kultuvē J). *āmžių* *āmžiais* būs J. Peť *āmžius* — für ewig, für die Ewigkeit N.

Šių XVI amžiaus lyčių nėra žinomas nom. sing.: Tektai wena laika Diewa itipri bus ant amžiu amža Mz 63₂. tawa nēs ira karaliita ir itibribe ir garba ant amžu amža FCh 36₅, ant amžu w 7₁₁, 21₂₁.

āmžis, -ies f. v. amži(a)s — Lebenszeit, Zeitalter Ls. 236 (Bz¹ 97₄). už Amžies KK¹ 106. ant kožnos amžies KK⁹ 148. anoy amžij 81. toy amžija 143. Bagoczems biōs amžies liepk NT (1 Timoth. 6, 17). ing miera tobulos amžies NT (Ephes. 4, 13). nūg biōs dabar ēlančios amžies NT (Gal. 1, 4).

amžiuoti — ewig wahren Bz¹ 270. Nes' zino žmogū cion' ne amžiuoiant: Bat kaypo žolė trumpay žaluoiant 1653 m. Vo¹ 79₂₄.

āmžius v. amži(a)s — вѣкъ, вѣчностъ M, Š, возрастъ Š, столѣtie. *āmžius* gaišina (nainkina S) gražybę v. Dienā māno — *āmžius* māno PŽ 12. ilgas *āmžius* daūg vaŗgų (ž.) dāro PŽ 18. Lēkia *āmžius* laiko sparnais Krt. *Mislinu, tū turi cā pānū, aļē kād joū jeļ āmžus!* (nenaginga, tinginė, nepažiuo, neapliūobia) Lp. Nē māriū širdis, nē sālūs *āmžius* s. Žmogaūs *āmžius* kaip vanduo (nepajunti kaip prabėga) Erž. — It baravýkas aīt *āmžiaus* gālo, kadā patēko aīt klebōno stālo s. Kād *āmžiaus* netēksi, prōto igýsi s (M). Kuriō *āmžiaus* (какого вѣка, возраста?) žmogūs? Š. Nauji mētai nevēltui (ne wettui) atėjo: tāvo *āmžiaus* metūs pridėjo PŽ 30. Pasiaugėjus (sc. karalaičiui) apiē penkiolikos mētų *āmžiaus*, susiŗgo karalius mirtiēs ligā MPs. *Puōnc, ōmžaus jāu nebjauna, ēš muoksla...* *ženuoje vēina karalýstę* TI. (Ba² 356₃₁). Skaĩtom *āmžiaus* metūs iš vėido v. Sū sūbine vieno *āmžiaus* esū (Antwort auf die neugierige Frage, wie alt

man ist) Bz² 52. Añs (= jis)... už pasākymą turēs (ž. turēs) *āmžiaus* nustoti Vdk. (Ba² 295₂₇). Tarp tū stabū wens buwes pawiedōs i *āmžiaus* wirā D⁵ 94₉. Wokitej atejusis i Žamajtiū krasztā pradio 13 *āmžiaus* rado... 2037 ezerūs D⁵ 4₆ (Pratarme). iĥmintingiašnio *āmžiaus* MP 60₂₁. — Sālūs *āmžių* jiems vėrgausit D¹³ 506. Ne sālūs *āmžių* gyvėnsi Slt¹. kōžnōs sawo nupeľnō ir ōzdarbĩ kakinos, sweĩmo negeję, mĩniedamis ne saulēs *āmžių* gywensentys D⁵ 35₁₅. — Derēs, nē *āmžiu* (v. š. *ōmžiu*) Skd. Jūs, vaikai, kaip norēsit, taip galēsit gyvėnt, ō mūs *āmžiu* (tėvai sako) tū gėrybių užtēks Op. Tvērs visām *āmžiu* — lig vākaro s. — Jāunas *āmžium*, bēt sēnas protū. — Wīnas... atmajnas... yra tokēs, kōrēs žmōgōs pats sawo amžiuoie gal regietĩ D⁵ 1₉ (Pratarme). je žmōna sawa wirā kėrnoiusi, tad pirmō sō riksztiemis jē plakusis, je amžiuoie budama tou dariusi, tad tokę ugnie sōdeginusis D⁵ 176. — *āmžių* *āmžiai* — wieczystość L¹. *Amžių* *āmžiai* neišdildys tōs juodōsios dēmės, kuriā šiaĩdien tū esi padārēs Op. *āmžiai* krāunas, toľn trāukias, atgaliō ne (be)grĩžta Ba² 451, 87. — Dviējų *āmžių* negyvensme Sln. Kaip »aīt *āmžiu*«, teip ir »sudiēu«! Sln. Ne iřzengamis pōszynaj, eglynaj, berzynaj, ouzoulynaj nu *āmžiu* *āmžejs* sōaugĩ niōksoiē D⁵ 12₃₁. — Stuobriāĩ, sieksniaĩs drūtĩ, *āmžiais* iřetējē... parejōs kyšējē Ba¹ 212.

amžinaĩ dial. iř amžinaĩ adv. Deĩ jō nusidėjimų *amžinaĩ* prapult turėjom Dn.

XVI amžiaus lytis be / laikytinos yra paprastomis spaudos klaidomis: butų amžinaĩ prapūle Br¹ 111₁₄, amžinaĩ MT. XVI = amžinaĩ 43a, amžnoghi Bašnicza 44a. Ir Br ir MT visur kitur šitame žodyje neiřmeta balsio /.

1 **añ** praep. Psl. (J) dial. (v. š. *ōñ* Psl., *uñ* Ds., Kp.) v. ĭ — по направлению къ. Jis nuėjo *añ* tã puse J. Parodyk mums kelužĩ *añ* didžiojo dvarėlio Nm. d.

2 **añ** dial. iř aīt praep. 1) cum gen. Jām belāndžiojant kopūsto lāpas *añ* uodegōs gālo užkrito Mit. II 51 (Gaĩbrasčiai). *Añ* jōs raĩkų Grl. (LB 161). *Añ* ugnēlēs... rankelēs sušĩlki Mrk. d. Kiaūlei paŗšai nemėla, kaĩ piĩvas *añ* ūgnēs svēla Lp. Šitas šuvā vis gūli *añ* tãko Ds. *Añ* atšlaĩmo (sako ir: *Atšlaĩmē*) būvo Ds. *Añ* tōs viētos (dažniau sako: Tojē viētoje) nuō senōvēs čēsų Jonĩnių diēnā šveĩčia Vo¹ 294₄₂. *Añ* gatavōs krūvōs iř vištā mōka gaspadinaĩuf Lp. Išeĩk, tėvūli, *añ* dvāro, priĩĩk talkēlē nuog bāro Vo¹ 457₃₆ (Kaniava). *Añ* tėvo dvāro sālulē tekējo žž. (Vo¹ 458₂₆). Vaĩkščioja *añ* piĩštų (на пальцах = patýlomis) Op. Parsivārē (sc. peť licitācijā) *añ* trijų rūblių Lp. Slūgų *añ* (slavizmas) slūgų tūri Plv. Doktorų *añ* (sl.) doktorų prikvietē Plv. Duřnā *añ* juōko pažĩns Lp. Ji... būvo *añ* knųgų mokitā Vo¹ 302₃₅ (Grl.). Laĩko árklis *añ* (v. š. *uñ*; polonizmas) stō-

nios „na stajni“ (bet: Laīko árklus *gurbē* „tvárte“) Ds. Turēk *añ* akiū — miej na widoکو I. Aguðņų suvágēm anuðčēs *añ* (около) gōrčiaus Ds. Dirba žēmē *añ* pūsēs (исполн, напoлы) Ds. Gerà kárvē *añ* (slavizmas?) píeno Ds. *Añ* kēlio (на допoгу; r. k. *kēliui, keliōnei*) dúosi sūriūkà įsidēt Plv. *Añ* smečio (при смерти) tà merginà būvo Plv. Iñk pinigus nuðg vélno... iř statýk *añ* sàvo vařdo (slav.; r. k. *sàvo vardū*) bažnýčia Ds. (Vo¹ 373₉). Gērk *añ* pōno, *añ* poniðs J. Einū *añ* pōno súolsédžio J. 2) cum instr. (ž.). Myrus wiruy, žmona žielawodama (raudodama) io turieiy wyina dyina ir nakti on grabu arba kapas (= *kapaš*) wira guliety D⁸ 115. 3) *añ* — liñkai — по направлению к. *Añ* namū *liñkai* va-žiúok J.

an interj. v. *anà* — oto, tam J, вонъ, вонъ гдѣ Š. *An* (antaĩ, aurē) kur (v. š. *únkur!* Ds.) tàvo kárvēl J.

anà interj. (nom. sing. n.: Ana — ono, illud Σ 226) — вонъ гдѣ, siehe da J, Š, LB 177¹⁷, 19¹⁹, 20²⁰, 196²⁸, 218³⁰, 222²¹, 14 (Grl.), Tot 27. *Anà*, kuř mūsų arkliāř J (ir: *anàkur!*). Liēpē karālius eřti (v. š. aĩt), *anà*, ĩ tókia žēmē, nuð tókio káino parnēšti dū žiedu Bs⁵ 130³⁷ (plg. 161², 191¹⁷). Vái kuř jis? — Ogi, *anà*, pō kēlmu gūli Bs¹ 31 (plg. 88, 171). Kā vēĩksi sū trimis kviēčio grūdaĩs? Galĩ, *anà*, iĩt iř kókį pūskartį Bs¹ 42. *Anà*, kaĩp óbelys žiedaĩs apkēpē! Dks. *Anà, ragēc girà* (= giria!) *Anà*, eĩna! Lp. Cf. *anàs*.

anà-dien adv. v. *anañdien* — neulich, jüngst N. *Anūdzien* (v. š.) taĩ iř taĩ būvo Lp.

anai adv. — zaś Δ 41 a.

anaĩp adv. v. *anaipō* — auf jene Weise N, in jener Weise K, owak L¹, въ тотъ способъ, вoгъ тѣмъ способомъ Š. *Anaĩp* nemokėjau padaryti Jb¹ 158. *Anaĩp* būtų geriaū būvę dirbti, ne šitaip, ó šiaip (наоборотъ) ar-veftus dár būtų deriaū išėję Š. Ir Maria Magdalena, *anaip* (kaip ĩakita ira) tekedama iĩchkaka Simonop Petrop ir kitop Apaichtalop Br² 399²⁸.

anaipō adv. — owak (anuð būdū) Σ. cze paties šmogaus kaltibe ira, iog *anaipo* kenczia Br² 190¹². Todelei kiek kartu iĩchwiiti šolele lauko *anaipo* iĩchgrařinta ir Diewo iĩchrařchita, tada atmink bei tikek Diewa ir tawe norinti teipo denkti ir apdariti, ieĩb šalčiu neprapultumbei Br¹ 400²⁰. Idant šmogus regedams paties Diewo Sunu, delei ĩwetimo grieko *annaipo* iĩchpēlūta dumotu ape baĩĩbe Grieku Br¹ 480⁴.

anaip-tol L¹, S, *anaip-toli* B, J adv. — bynaj-mniej L¹, ничуть, вовсе, durchaus nicht, keineswegs Š. *Anaip-toli* neseĩnija — kommt nicht bei jenem B (R II 71). *Anaip-toli* dá nē Tot 31. *Anaĩp toli* nēgeria jis kàd pasigértų J. *Anaĩptol* àš nenorėjau tavęs nuskriausti Š.

anàkart adv. — anà kařta, jenes Mal N, K, Jb¹ 223.

Anakinoiu — onaczę. Agore, facere Σ 226 (N, K) — skaitytinas yra *anokinoju* || anòks (Onaki. Illius modi. *Anoklay* Σ 226).

analitiškas — analityczny, rozbirowy (iš-dėstomas) L¹.

anālizė (-zas L¹ s. v. analiza; sv. n.: gr. ἀνάλυσις) — анализъ. *Anālizės* keliū — аналитическимъ способомъ.

anāliziškai adv., **anāliziškai** adj. Sprėndžia ūždavinį *anāliziškai* — рѣшаетъ задачу аналитическимъ методомъ (math.). *Anāliziškai* mėtodas.

analizúoti (sv., n.) — analizować L¹.

analogijà, -ijos (sv., n.: gr. ἀναλογία; sekdamĩ lėnkus ir rusus iřtariame *analògija*, *analògija*) — analogja L¹.

analògiškas L¹ (būtų geriau: *analogus*, acc. *analògu*) — analogiczny L¹.

anañ-čės (anánčejs J) adv. = anā čėsą — anañ-dienais. *Anañčės* aĩs ĩĩ sūmušē J.

anañdai Kp. (Jk.) adv. — kiedys, ongi J. ĩis *anañdai* (*anuñdai* Kp.) būvo atėjęs J.

anañ-die adv. v. *anañdien*. *anuñdę būvo mĩēšti* Rm. (-ę, -ę pusilgiai).

anañ-diej Bg¹⁰ 123 adv. v. *anañdien* — недавно, третьяго или четвертаго дня, надняхъ, neulich Š.

anañ-dien adv. — anā diēną, namėdini J, Kv., Rt.

anañ-dienai adv. Kv., Rt. v. *anañdien*. Neatmynu, kas anądeynay prasziem (= *prāšė-m* „prāšė manė, manės“) ka pririedicio (= *priteĩkčiau*) berna D¹⁴ 19. Anondienay prasžey kad pri-riedicio berna D¹⁴ 20.

anañ-dienais J v. *anañdienai*. *Anañdienais* buvaũ pàs júsų J.

anañ-dies (v. š. *anuñdęs*) v. *anañdie*. *Anañ-dies* būvo pàs mūs atėjęs žydas Vd.

ananōsas (sv.) — ananas (bot.) L¹.

anà-pus praep. (v. š. *anūpus* Ds., Sl; u pusilgis) — anà pusē (instr. s.), jenseit(s) R, K, z tamtej strony J, M. ĩis gývėna *anàpus* ūpės K. *Anàpus* ūpės (J) kitadōs girià didžiāusia áugo Jb¹ 164. Māno brólis *anàpus* rubė-žiaus gývėna K² I 26. ĩiem tikl kelis žing-sniūs *anàpus* tilto nuėjus iř apsidāĩrius, tilts būvo prapúolęs Sch 171. *Anàpus* ēžero ĩiē baĩdą gānē Jb¹ 164. *Anàpus* Prūsų sėnos lietúviai pirimà būvo baĩsiai vókiėtinami Jb¹ 164. *Anàpus* ūpės, tiēs mūsų bažnýčia, kupli graži ĩėpa áugo Jb¹ 175. Atėjo ĩ *anàpus* ūpės V. Paũkščiai ĩėkia ĩ *anàpus* jūros kraštūs Db. ĩš *anàpus* miško vāna-gas pakilo Jb¹ 168. ĩš *anàpus* ūpės ĩmē kàs rėkauti, bēt ĩš šiōs pūsės (ĩš šiāpus) mēs niėkas neatsākēm Jb¹ 168. *Anàpus* grābo SInt¹. *Anòppos* *òpes* SInt. *anùpus* — trans D¹⁷ 113b. *anupòs* Nemuno D⁷ X.

ana-pusiaĩ v. *anàpus* Sch 253.

anarkijà, -ijos (sv. n.: gr. ἀναρχία; rašo paprastai *anarchija* L¹) — anarchja.

anarkistā, -istos (sv., n.; ppr. rašo: anarchistas L¹) — anarchista.

anārkiškas (ppr. rašo: anārchiškas L¹) — anarchiczny.

anarkizmas (ppr. rašo: anarchizmas L¹) — anarchizm.

ānas, anā š. r. a. — jis, онъ M, Ds., Dsn., Lnm., aīš ž. (žr. šž.). Dēlkō ānas neateit šēf Zs. ānas iāko iānti Pōpiezių Dk² 271²⁵. Tas meatas... tōdrin' eait iātītās, idānt... ānas dwāliškai mulump' ataitų Dk² 11¹². ānas (30⁹, 41²) padāre Dungu Ld 40¹⁷. gieyde anis 30⁹. ānis tūri 60¹². ānis gārbino Diēwu 60¹⁶. tū prakeikta grieka ānis dara w 5¹³. anis yaucz uš dulchias yuliu w 22²⁵. ir ānis tūri Wiešpaty dāguiea Dk¹ 26³¹. ape kā ānis (273¹⁵) kelū eidami kaibēio Dk² 252²³. paiķkes būwo Stōrafta žmonēmus ištāiit' wiēnā kālini kurio norētū ānis 222¹⁴. ānis tāre 216²⁷. iūlēmp' būwo giwatā tikrōli, o ānis nieko ape iā ne zinōio 58². ānis ne kaławiiū, bet' tiekāi makštīmīs šwāito ir karēuia 124³. Elch anus (ios) iudaušiiū, nei anis atligins, anis tur pulti po mana koiu Br⁴ 18³⁷. Ir anis niekadai nemelawa, Togidel ir nu newilioj Br¹ 9¹². Klaus iūs ape kākūs daiktus anis kalba, ir wel kodelei anis teipo imutni ira 22¹³. anis šinna ios didei nulliminūsiūs 28¹. Kaī norēs avēlēs gērt, atkišš butelkēlē, i (iř) ānos nuveis iī ūpē i (iř) atsigeřs Dsn. (Vo¹ 380²⁷).

Trēčiojo asmeis ivardžio Rytų Lietuvoje (senovėje — ir Žemaičiuose) yra du kamienai: *ana-* (nom. s. *ānas, anā*, bet *jō, jōs, jān...* nom. pl. f. *ānos*) ir *ani-* (nom. pl. m. *ānys*, bet *jū, juōs, jān...*). Tverčėiniai džiukai ir adutiškėnai, kurie rašomosios kalbės lyčių piřtytys, ākys (nom. pl.) vietoje sako *piřties* (v. š. *piřćies*), ākies, lyties *ānys* vietoje ištaria ānies; cf. Vo¹ 376¹³, 22, 379⁶. Žem. *ānie* „jie, они“ (v. š. *ānēi*), bet *aniē* „вони тѣ“ (v. š. *ānēi*) Slt¹.

ETIM. = sl. *ona*, *ono* „онъ, jis“, skr., av. *ana-* „jis“ || gr. *ἐν* „užvakarykstė diena“ Trautmann BSW 8.

anās, anā pron. — jener R, N, tamten, ów M, тотъ, вонъ тотъ Š (š. r. a.). *Anās* (euph.) — vėlnias švn. Šis laiko ragūs, anās kārve mēlžia S. atāis anās didīis pearseakiolimas Dk² 21²⁶. unt szyto swieto, e unt anó Ld 36³. — *Anā* Diēvs išķel, šj pažēmin B. Dúok mán *anā*, šito nenóriū Jb¹ 48. Važiúodamas kiškį *anā* diēnā mačiaū Jb¹ 230. — Bróliui parjójūs, jī viską gāli išpāsakotie *anām* Vo² 133¹. ir tāre anāmui (= anāmui J s. v. cicyba): kėlkis Dk² 437². Vėlnias paklūšęs pāsēmē kuōlo gālā iř tik smėgt! mēškai i pašónj. *Anā* tik drykt! čiūpt vėlniā tařp letenų, ō dabař kuř būsi? Vėlnias šaūkē vėna valiā iř plēšēs iř tik kař *anaī* iš nagų išsprūdęs atbēgo pās žmōgų visas krūvins Mit. I 85 (Galbrasčiai). Chriřtus anāi mērgai kuriā būwo atgides liēpe dūt' ēit' Dk² 259¹⁶. — *Anuō* būdū — onak, owak Σ (N). *Anuō* dāiktu — tamtėdy Σ. Anuo Balu, wietu — onėdy Σ. *Anuō* keliū — tamtėdy L¹. Šnēka sū *anuō* svietu Sln. Ař tū durnā, ař tū kvailā, kā sū *anuōm* veĩksi? J⁴ 247⁴.

— nūdeme, iei ne iugrįš, ne bus iēmus atleltā, nei tamē nei anamē paľauliē Dk² 316¹⁴. *anoiigi* (= š. r. a. *anōji gr*) walundoy 1690 m. Ev. 171. — *anón'* (= *anōn* Ds.) giwāton' amžinón' Dk² 241³. — atgrizo anóp Dk² 263¹⁴. — žodzey aniē (= aniē Ds.) kuriuos biō Ld 30¹⁵. Didžios Lietuvos Lietuwnikai iāko: Giria i tōw ore; bet Karāliškos Pruffios Lietuwnikai kalba: Puľcia i tōw laukē Matth. III, 1. XII, 46, 47. Anie kalba: Daiilēiit biaurijbes. Nećijitātā darijt. Sziē iāko: Pėrzengt wenćawonijitē Matth. V, 28. Apreišk. Jono II, 22. Anie — Pašlāwinimas, šlāwint. Szie — žegnone. Rimion. XV, 29. žegnoti, kuris paľkutinis žodis taczaus tulole wietole šio pėrguldimo turējo wietā dūti anam žodžui, šlāwinti NT (Pratarme 2). — *anuōs* dū Grl. (LB 183.), pawāgelis žmōgaw, nuwilt... ieanūšius anūs rubūs Dk² 9¹³. Turekig ľawi už niekā anus baľius ir anus iľaugimus biaurius wilka..., kurie tawe noretu adbaydit nuog... aweliu MP 182³. mini mūmus anās kārštas maldās Dk² 5¹⁷. — anie-mus šodzems noru řtiprei tiketi W 39⁷. ž. *anims* (cf. J⁸ 1511⁷). Kaip ir Aniolas anomis moteriľkiemis (dat. pl.) tus žodžius grabiep io ľakie MP 104¹⁹. — *Anařs* čėsais (тогда, въ ту пору Db.) jaū būwo pėrzydējē liepūkai Lp. — *Anuōdu*, *aniēdvi* — jene beide R, K. Pāskui *aniēdu* parējo ařt piēt Kn¹. anū du mōkitiniu iugrįzo Dk² 258¹⁴. Jėľus... dūnā ir anie dwi žuwi dalio iēdintiemus Dk² 168⁹. Ne iķaitome idānt' tai butų padāre aniem' dwiem' tatram' Dk² 231¹⁸. Cf. ānas.

anasai, anōji (iš kur Ds., Š anó) š. r. a. = *ansaī* v. a., ž. v. anās J, Š. Bat' kadā kántru-mas io iľgomis ir didemis piktibemis žmoniu eľt' pāžēlitas: tad *anaľsai* didis rōmumas ir maľōnu-mas pawirřta tū ing' didēlne rultibē ir kēřtā Dk² 15²³. Kišķēľis (Kišķis Jb¹ 48) sāko: „Alenyťe, neĩk! Šito(j) ūpē kraujū vėrda, anó (anój Jb¹ 48) pienu tēka“ Š.

Anāsīs N (Š), man rodos, yra Neselmano pramanyta lytis.

anāsgi — onže Σ (N turi ir lytį *anāsgu* „jener, ebenjener“). būwo, tieg... piemēnis anamēg' (= *anamėng*) kraštē budrj Dk² 58¹⁷.

anas-iā-g(i) m., ano-jā-g(i) f. — *anasai, anāsgī*. wiľsi kiti bažnīczios nōbažnumai *anofiēg'* (gen. s.) dienōs... Chriřtuio kancziolp' priēitis Dk² 356³¹.

Ivardžio pastūrdėlis -ja yra tasai-pat kaip ir dusetiškų žodžiuose: vis *tas-iā* (m.), vis *to-jā* (f.), vis *ta-jā* (n.) „всѣ равно, alles eins“; *teipa-ja* „taip-pat, также“. Šisai -ja be nebus tik kilimo santykinis (relativum) ivardis ieur. *iO-: skr. *yah* *yā yād*, fr. *was*, gr. *ὅς ἦ ὅ* „qui“? Tą patį ivardį turime ivardžiuotiniuose būdvardžiuose: *sau-sās-is* = sl. *suxa-jb*, š. r. a. *sauōs-ja* = sl. *suxa-ja*.

anā-syk adv. — jensmal (anā sýki) K, въ тотъ разъ, тогда Š, Jb¹ 223. *Anāsyk* būwo jaū táu sakýta.

anās-kat — da, der da N 185, adv. demonstrandi — siehe jener B¹ 13 a, aīš-kat Bz¹ 175, 176.

Ivardžio pastūrdėliu čia eina *ka-t*; cf. *tas-ka-jau*, *ta-ka-jau* N 91 „tasiaū, tajaū, ebenderselbe“. Bretkūno lyties *aīš-kat* (Anīkat ateia Sunamitiene II reg. 4, 25) vietoje šiandie žemaičiai sakā *aīš-ga*, *aīš-ga-tēs* „sieh dort!“. Iš čia matome, kad pastūrdėlio senovėje būta dvejojo: -ka ir -ga. Pastūrdėlio -ka giminaičiai yra šie: š. r. a. *dúo-ka-gi* „dúo-ki-gi, gieb doch“, rus. *поди-ко* „komm her“.

мнѣ-ко „mäniēnai Ds.“, s. bulg. не-кѣ-ли „negu, nekaip“ Bg⁵ LXXI 51.

anā-šal praep. — jenseit R (N, ungebr. K), z tamtej strony J = anā šaliā (šalimi). Eīk anāšal ūpēs J (Jb¹ 164). Anāšal miēsto yrā gražūs miškas Jb¹ 164. Daugia šmoniū iēke ghi... iīch anāšchal Jordano Br² 298²⁰. pēriiire anāšal Mariū NT (Marc. V, 1). ir jūs nuweliu anāšal' Babilono NT (Acta apost. VII, 43).

anā-šalia praep. v. anāšal Bz¹ 71³¹, 270 = anā šaliā (šalimi). kuriai ira anāšchale Jordana Br. I Mos. 50, 10. anapus (anāšchalia) Jordana Br. Josua 9, 1.

anašalinis, -nē — jenseitig R (N, K).

anatōmija (sv., n.) — anatomja L¹.

anatōmiškas — anatomiczny L¹.

anaurē adv. — kiedys J (Als.), anuo metu; вонъ тамъ Š, vė kur (toliau) Kp. *Anaurē* buvaū atėjēs pās jūsų J. *Anaurē* (v. š. anauri) būvo gražiū dienų Pšv. Cf. anā, aurē.

a-nbočius (be nėra skaitytina *ambočius*?) — pradiad J (Als.). Tėvo tėvas būs (ž. būs Als.) bōčius, ō bōčiaus tėvas — a-nbočius J. Cf. aīt + bōčius.

Ancas (*āncas*; vok.) — männlicher Vorname, Hans K, N. Cf. Jōnas.

Anciskiai — Анцишки — Ramygalos ap. bažnyt-kėmis.

Ančiūškos (o gali būti = r. š. č) — Kalesninkų par. sodžius.

aīckinas (vok. **Hänschen* „Hähnchen am Fass“; per latvius?) — »tokia tulikė, kaip gniaužtas ilgumo, kaip kokia medinė taurė, išgręžta vidury, su cvikiu užkišta«. Bė *aīckino* bėga plačiai, negerai, į graižtus, patekliuī — kliū-kliū-kliū! išlāisto plačiai, nebejbėga į viėdrą Škn.

anč- praef. ž. — a. už- (ūž-; š. r. a. dial. uš-, ūš- Ds., Σ) Bg¹⁰ 122, 126, употребляется вместо ан- около Пушолать и Колтынянь J.

anč-burga — aīpalas, gefrorenes Aufwasser auf dem Eise J (Š). Vandeis virulys kil-damas iš pō lėdo skliūda, šāla, iř pasidāro *ančburga*. *ančburgos* slidžios iř nuo-šliaūnios J. Vandoū burga iš eketiēs iř dāro *ančburgas* J s. v. burgėti.

anč-būti — słuzyć nad termin. Tūr *ančbūti* nedėlmetį šeimynykštis (šeimyninkštis J) aīt paviržio J.

anč-daūžti — uderzac, nabijać. Vilnis *anč-daūžia* (ančlieja) luōtą J.

anč-dėlis, lio — налогъ, пошлина, Zoll, Steuer S, haracz L¹.

anč-dėtas — ančpilas, naddatek J.

anč-dėti, aīčdeda, ančdėjo ž. — a. uždėti. Ryto mėtą Abrōmas pabalnojo āsilā, *anč-dėjo* nāštą mēdžių V¹⁰ 28. O kada nupine... karuna yz erizkiečiu, gwaū ant Szwętos Gałwos antždieje apwylyk ij pyrmu baūtu rubu ŽCh 196¹⁶.

anč-dōtalas J v. ančdėtas. Cf. dōtalas.

ančels (be nebus tik *ančės*? v. *anañčės*) — onegu czasu J. **anč-ejimas** ž. — a. užėjimas. liuosi ira nu kļau-sima Misziu S. szwentomis dienomis... dabojentis numus arba giwolus nu wagiū, razbajniku arba āntszejima neprietelu Jzm 145.

Ančerys — Grinkiškio par. pavardė.

anč-ežys Kp., Š = ant-ežys Kp., Ds. — antvalnys Š, panuovolis, возвышенная полоса луга при самой нивѣ Š.

anč-gėrti, aīčgeria, ančgėrė ž. — a. užgėrti — выпить чѣ-нибудь здоровье (обращаясь къ нему же, съ тѣмъ чтобы и онъ сейчасъ же затѣмъ выпилъ), jemandem zutrinken, jemandes Wohl trinken J, Š. *Ančgėrk* sū stuobrinė! J. *Ančgėriau* mergelė skāisčiai raudoną Vo¹ 314¹⁰. Prāšom gėrti į Jōnā. — Aš jāū į Jī *ančgėriau* Š. Prašai manė, rāgini gėrti. Kaiptgi āš gėrsiu, kād tāmsta mān *neanč-gėrei* S.

anč-gimimas ž. — a. užgimimas. Siėdiena teypag izwęte antzgymymas Sunaws Diewa, potam buley antzgymymas yz anos žiwata ŽCh 17^{11, 12}.

anč-giūti, aīčgena, -ginė ž. — a. užgiūti Jnš. — nagnatъ, загнать на верхъ J, Š. Šuō kātę *aīčginė* (užvi)jo Nm., ušvi)jo Ds.) aīt stōgo.

anč-grauža — martwaka J 356.

anč-guīti, aīčgula, -lė ž. — a. užguīti — на-лечь, лечь на что-нибудь J (Š).

Ančia (*āncia*) — 1) Šešuviės dešinasis intakas Eŗžvilko, Batakių, Krāzių apylinkėje VŠ 1 56, 57, SG I 34, XII 911. in deme walde ist eyne heyde I mile breit und heist Ylgasil (= *ilgašilis*), und wen man die III mile geritten hat, so kumit man auf die Santacka, do die Anta (= *āncia*) und die Sassow (= *Šešuvis*) invallen... in das land czu Crasyen (= *Krāziai*)... das land Weducklen (= *Vidūkie*)... das land Caltenenen (= *Kaltinėnai*) 1393 m. Sc. II 674. von deme flise Ante V mile in das lant czu Semegallen (= *Žemýgala*)... czu Wedukkelen... in das land czu Wangen 1385 m. Sc. II 679. 2) v. š. *āncia* (*āncia*) — Lėipalingio apylinkės upė Db., Vo 8. Dese wege wil Merune vuren von Metin bis ken Merken. Das erste vlies, do her anhebet, heiset die Ansee (= *āncia*, l. Czarna Hancza — Nemuno kairiasis intakas), von dannen bis an das flies Maro (= **Marā*, l. Marycha) I mile; von der Maro bis an die Cleyne Ansee (= *āncia*, l. Biala Hancza) I mile; von dannen ist gut weg, heide und truge, bis czu Merken (= *Merkinė*) 1385 m. Sc. II 691. Rusiškėji XVI amžiaus šaltiniai šitą upę vadina Анча (Акты изд. Вилен. арх. ком. XIV 393, XVII 24). — Veisiejų ežerą, sako, irgi vadina āncia.

ETIM. Upėvardžiai *Žąsa* — Lėveis intakas (Joniskėlio par.), *Varna* 1) Užvenčio val. upelis (Акты Вилен. арх. Ком. XIV 501), 2) Vilniaus ap. upelis SG XIII 13, *Gėrvė* — Apaščios intakas (Biržų ap.) rodo, kad ir Ančios upė galėtų būti viena „paukstupių“ (Pauksztupis — dwór, pow. kowieński, gm. Eleonorów SG XV 2, 435, rus. Птичь — Pripeties kairiasis intakas): *āntis* „Ente, утка“. Vardo sudarymu *Ančia* niekuo nesiskiria nuo upėvardžių *Žąsa* ir *Vilka* (VŠ I 50, Bs² 197) sudarymo: **antj-ā* (kamienas *anti-*: gen. pl. *āncių*), **žans-ā* (kamienas *žas-*: gen. pl. *žas-ų*), **vilka-ā* (kamienas *vilka-*: dat. pl. *vilkā-ms*).

Уча — Ptičies (Птичь) dešinasis intakas (Minsko gub.) — gali būti kildinama iš prolytės **antjā* (plg. Milano apylinkės upėvardį *Anza*, kilusį iš senėlesnės lyties *Antia* A. Holder Altcelt. Sprachschatz III 633), kuri kilimo galėtų būti aištiška T 29. Taigi, *Ančia* gali būti vienos kilmės su upėvardžiu *Ant-upis* Krtv.

ančiā-gonis, -nė — kas antis gano, утинный па-стухъ Š.

ānčiakis J, Sml. (v. š. ōnčekys Pnv.1), **ānčiakys**, **ānčiakio** Ds., Š — бровь, Augenbraue (super-cilium) = ž. ānt-akis Kv. *ānčiakio* nebebūs Ds. Būvo gerà prōga dėbtelėti iš pō nu-leistū *ānčiakių* į širmūtę, kaip iš jis, smul-kūtę pōnią V⁵ 1 23. Raūko *ānčiakius* — piktas Š. Mergaitė juodaīs *ānčiakiāis* (чер-нобровая) Š.

Iš šito žodžio matyti, kad greta su *anta-* (*Antā-kalnis*, *Antā-žiegė...*) lietūvių turima ir antras praef. anti-: **anti+akis* > **antjakis* > **āntakis* > *ānčakis*.

ančia-snāpis (neol.) — утконось, Schnabeltier, ornithorhynchus paradoxus (zool.) E.

Ančios (ān-) **kālnas**, **Ančios mēdė**: Анчес-калнась 1590 m. S — Kražių val., Антчась меде 1597 m. S — Pašilės (Kražių val.) dvaro pievų vardas (въ Великомъ лѣсѣ), prie *Ančios* upės.

ančiōva (sv. n.: ital. dial. *anciova*, portug. *an-chova*, pranc. *anchois*) — анчоусъ (iš kur E turi pasidaręs ančiausā), der Anchovis, die Sardelle, engraulis encrasicholus (zool.).

† **anczyta** — Bräutigams Mutter K 19b (B, N, K) — yra senėlesnio rankraščio skaitymo klaida lyties anŷyta vietoje. Cf. anŷta.

ančiūkas dem. v. āntis — kaczę M, L¹, утенокъ Š, Ds., Sn. Tvenkinyjē nārdē, tušškē tamsia-plaūkiai *ančiūkai*, aīt kraīto žolējē čiāu-žiojo geltōni žasiūkai Pr. Mašiōtas.

Ančiūnai — Biržų ap. sodžius.

ančius v. aītis. Mergā nuogā, marškiniaī ūž *ančiaus*. — Žvākē Ož¹ 28.

Añč-kalnis — miškelis, pakili vieta, bulves į rūsius tenai deda (Rudzionių sodžiaus lauke, Vaškų par.) Btn.

ānč-karpas Š — зарубка, насьчка, Anhau, Einschnitt. Rugiūs gavaū *ānčkarpu* pjauti — kād nupjautījū vārpos viřstū aīt nenupjau-tījū Kv. Cf. anč-kiřpti.

anč-kėlti Kv., Rt. = a. užkėlti Bg¹ 115.

ānč-klotis — užklojimas. Aīt pōduškū ānč-kločiū krezūs dėd Škn. Cf. ančklōti.

ānč-krytis Škn. — зараза J, Pest G, напастъ Š. Ligū *ānčkrytis* — kād ipūola (ipūnta J) šiltinēs, kařščiai, raupaī, tymāī, akysopas. Peř *ānčkryti* V⁶ 46. Cf. ančkristi.

ānč-laidmu adv. — нарочно напуская, absichtlich hinauflassend J (Š). *ānčlaidmu* užlėidai žasis aīt pasėtū diřvū J. Cf. ančlėisti.

Anč-laukys — Bartininkų val. kaimas.

anč-lieti ž. = š. r. a. dial. ušlietie Ds. — nalač J. Vilnis *ančlfeja* (ančdaūžia) luōtā J.

anč-lipti ž. = a. užlipti. Aīs *ančlipo* mūn aīt kōjos Kv.

anč-māuti v. antmāuti ž. J = a. užmāuti (uř-māutie Ds.).

anč-mėsti, añčmeta, -tė ž = ž. antmėsti = a. užmėsti — набросить.

ānč-metinė ž. (v. š. ōnčmetēņę) — pestis, morbus inmissus I² (G).

ānč-mėtis — užmačia, напастъ, зараза J, Š. Jijē turi *ānčmėti* (mėta bėda) aīt vyro, kād jā sumūšēs iš ji del tō serganti J.

ānč-motinė — зараза. *ānčmotinė* užpūolė aīt gývoliū J.

ānč-motis — зараза, сообщение болѣзни. *ānč-motis* yrā užmestā ligā: kād sėiliū arbā skuřlį nuō ligōnies įmeta, nūneša iš visi sūserga, niežū atsiraīda — tāī būs *ānč-motis* J.

anč-pėdinti — наследовать, beerben J (Š). Aīs *ančpėdino* (užėjo) aīt išmirūliū (ž.) naudōs.

ānč-pidis (be nebus tikrai ānčpylis?) — antpilas, kaupas, nadsyp J. Pažyčiok rugiū pūrā, āš rūdenį sū ānčpidžiu (*ānčpyliu*?) atidūosiu, t. y. dār ke-liūs gorčiūs pridėsiu viršaūs J.

ānč-pilas — nadsyp J (Als.). *Ančpilaī* pl. t. — присопъ; проценты натурою Kv. Sū *ānčpilu* atduōs grūdus J. Už tāt āš anām daviaū pūrā kviečiū sū gerū *ānčpilu* (kaupū Ds.) Užv. Cf. ančpilti ž.

ānč-pirštės — pušnių šikšnos dalis, kuri yra ant pirštų, l. kapki Kv.

anč-pūlti ž. = a. užpūlti. Mes ant juu uumai anczpulsem MR 26.

ānč-puolis ž. = a. ūžpuolis — нападение, напастъ, внезапное заболѣвание, Anfall, Ueberfall, Uebel, Unheil, Erkrankung J, Š. Kād už-pūola (užpūnta) staigi ligā, būs *ānčpuolis*.

ānč-rūga — aīrpalas, наледь J.

ančrūgōtas — покрытй наледицею. *Ančrūgōtas* (-ūtas J) lėdas — kuřs ānčrūgomis apėjēs. **anč-tėpti, añčtepa, -pė** ž. = a. užtėpti — намазать, bestreichen J (Š). Aīt dūonos jām (jāmui J) *ančtėpk* sviesto.

anč-tiestūvė — покрывало, Decke J. *Anč-tiestūvė* yrā plati drobūlė sū kutaīs (spur-gaīs Š) J. Cf. ančiēisti.

anč-tikti, -tiñka, -tiko — enträtseln, erraten G, угадать. Denewezus... par Dwase S. ancz-tika V⁹ 48. Aš *ančtiksiu* Ž¹ 201. Ař negālit... *ančtikti*? Klp. (Mit. I 72). Kaip gāliwa *anč-tikti*, kuriām vaikui kōks tiñka āmatas? V⁶ 3. Numānē visūs vėjūs, mokėjo *ančtikti*, kuomēt būs āudra V⁶ 91.

ānč-traukas — покрывка, верхъ шубы, Ueberzug eines Pelzes J. Kailiniū *ānčtraukas*. Cf. ančtrāukti.

ánč-tupas — oženiony na dom J (užkurys),
надомникъ, Ehemann, der sich in seiner Frau
Hause ansiedelt Š.

ánč-tupyti, -tupo, -pė ž. = a. užtupyti — oženic
na dom J, užkuriomis išleisti Š. Anà (ji)
žad savo sūnų *ánčtupyti* aňt tėvūnaitės
kokiōs J.

ánč-valkalas ž. = a. užvalkalas — наволочка,
Ueberzug eines Kissens J (Š).

ánč-valkas — nawłoczka II, Vn. Cf. ančvilkiti.

ánč-valkis, -kio Kv. v. ánčvalka(la)s.

ánč-vilkalas v. ánčvalkalas. Jaunāmartė...
prigėlvius apvalkstė savaš *ánčvilkalaš*
Vš1 II 156 (cf. I 232).

ánč-vožas J v. ántvožas.

aňdai K, andať (v. š. undai) Ds., Kp., andai Kv.,
Sint1 — onegda Σ, olim SC 65, jenesmal, un-
lāngst, nächstens R, N, K, M, намедни, недавно,
нѣскольکو дней тому назадъ, neulich J, Š, nu-
dius tertius Jn. (Kv.). *Andať* buvať pās tavė
J (VI.). *aňdai* būvo apiė tať parašyta laiķ-
raštyje Š. *aňdai* atlekė spiėčius bličių iř
susimetė pō mėdžio šakā Dkš. Ať nežinať,
kaip *aňdai* aš tavo tėvā korėjau? Dn. Aš
tavė vōs pėrgalėjau *aňdai* Sch 240. *andai*
iř aš pasibaisėjau Ž1 3 (cf. 325). ondā didė
buwo garbinamas D10.

ETIM. Drauge su rus. онoгдā, онoгды, I. *oneg-
dy, onegdaj, č. onda, one(h)dā* „ономедни, неу-
lich“ ir Ite. *andai* yra vestinas iš rodomojo įvar-
džio *anās* „jener“. Sudėtim *andať* (|| *anās*) pri-
lygsta šiuos išvardiniusrieveiksmius (adv.): *kadať*
„wenn“ || *kās, šiadať tadať* „denn und wenn“
R I 149 || šis, tās. Š. r. a. (dial.) *undai* Ds., Kp.
(Unday Σ) rodo, kad tarp *n* ir *d* balsio a neiš-
krista, nes iš prolytės **ana-dať* Dusetų, Kūpiškio
ir Širvydo šnekoje būtų išriedėjusi lytis ne *undai*,
bet **andai*; cf. *laukaň* (*loukaň*) < **laukaňā*.

andainykščias Ds., Kp. adj. — onegdajszы Δ 57b, N.
Dō aš tau aň undoiňiňkščū (kā buvať andať,
anaňdai padarėš) *ňādavanōšu* Kp. (Viltis
1908, Nr. 107).

andainykštis, -tė — onegdajszы Σ (Undaynikštis),
J, M, L1, niedawny Σ, jensmalig B (K), was
von damals, von jüngst her ist N, vormalig
Ls 584, бывший, случившийся нѣскольکو дней
тому назадъ, недавній, damalig Š, vorgestrig
Jn (Kv). *andainykštis* dārbas.

+ **andairiksztis** — vormalig Mit. I 386 (Ls 584) —
yra skaitymo (ir spaudos) klaida vietoje andai-
nikszis. Panašių klaidų (Mit. I 358–392) yra
aibė, pav.: neparkėszdawa 358₅, „parnėszdavo“,
parpila 359₁₀, „parpiln(a)“, padrunokā grāšā 359₉,
„padrūtokā garsā“, suklina... kudikėlis 360₈, „su-
kliko“, kėpszui 360₁₁, „klipsui“, gar greft 361₈,
„gan“, kārty 361₈, „kařtā“, ji pasisāke žinaut 362₇,
„žinant(i)“, mau 364_{12, 14}; 375₅, 378₇, 382_{5, 6, 11},
383₁, „man“, au 366₇, „ein(a)“, mātā skawėlė 366₈,
„skarėlė“, užlėpa 366₉, „užlipo“, juso gėriau 367₅,
„juo geriau“, iszsiřėnkti 367₇, „išsiřiřkti“, pawal-
gāsgl 367₈, „pavālgėsgl“, szūlnies 367₁₇, „šūlne =
šulnio“, szwīlpėnė 368₁, „švilpynė“, szę or tē 369₁₀,
„iř“, buklėbe 370₈, „buklybė“, kod 372₅, „kād“, Tā
dārže 372_{2, 12}, „daržā“, Priбіst 373₇, „prilėist(i)“,

nugolābit 375₁₇, „nugalābyti“, spārvelius 375₂₁,
„sparnelius“, bėmbt 375₃₈, „bimbt(i)“, ked 376₂,
3₄, 10₁, 11₁, 12₁; 377₂, 5₁, 8₁, 11₁; 378₂, 4₁, 5₁, 8₁; 379₅, 7₁,
10₁, 12₁; 380₂, 8₁; 381₃, 9₁; 382₈, 12₁; 383₅; 385₁, 4₁, 8₁,
„kad“, pudot 376₉, „putot(i)“, lėnktelėje 376₁₃, „lėnk-
telėjo“, wietojo 377₂, „vietoje“, taw i 378₅, „tavi“,
supiuti 378₁, „supinti“, wėndas, bet driuntas 378₂,
„bet driūktas“, sūwerze jam žapłoms zāndus 379₅,
„s. j. žasloms (žāslomis) ž.“, stābtelije 379₆, „stāb-
telėjo“, smorkūmā 379₈, kāmboře 379₁₂, or 380₅,
„ar“, opjaudulāms 380₁₂, „sp-“, sekis 381₃, „sėnis“,
nerode 381₁₅, „nerādė“, parmėsz 382₅, griauštikis
383₉, „griauštinis“, pilos 384₂, „pilv(a)s“, tuwi 385₉,
„tuoj(aū)“, wagaiszis 385₂, „ragaišis“, swetsziū
buwa par pilu 386₇, „piln(a)“, klewōje 386₈, „ulia-
vōjo“, wisakō par pilu turėjau 386₁₀, „piln(a)“, at-
raklus 386₆, „atkaklūs“, nuobrankinis 387₁, uona
390 s. v. saldaruksztis „uoga“.

andarōkas bvL, **anderēkas** Dsn., **inderōkas** Btg.
(indarōkas J) — юбка, Unterrock J, Š. *an-
darōkas* pažyčiotas, sajonėlis kitōs dūotas
J4 718₁₆. *andarōkas* prietrupys Mjr. Jā
laiķo už *andarōko*, o tōj mergā atsegė
andarōkā iř pati — bėgt nō (v. š.) tų ka-
pinių Ož (Bs7 263). Iš tō didelio striōko
prisi-ė išsinėrt iš *andarōko* Op. *lėd nēlėd
paspėjā inšākt sāvā gřīčēlėn; bāba jāu
būvā nutveruňt aň undarākā* Jz. Bs7 343₁₁).
Tiė kriauciūkai... bekirpdam!... susiaūřino
žiurstužėlį, patrumpino *andarōkā* J3 852₆.
*Pamātē — adbėga pānāičūkas. Pakėlē
undarākū iř sākā: »ar tāvā aňgījā? mānā
sanai aňgījā«* Ds. (Bs7 368₁₇). Segėjo tuō
bikiū *andarokū* (v. š. undarākū Jz.) Bs4 254₃₇.
O mergūžė, kol nešōki, ať tau vėlinias
andarokė (v. š. undarōki)? Pl. Augštyn
žiurstus pasiraťtė, *andarokūs* pasikaťšė
J3 107₈.

Šiandie *andarōko*, sekdami Jaunių (Bg1 132),
mes nebegretiname su sanskrito kalbos būdvardžiu
adharāc- „žemyn palinkęs, palenktas“, nes nieku
būdu nebegalime atplėšti *andarōko* nuo vokiečių
Unterrock'o. Vokiečių žodis lėnkų kalboje pavirto
lytim *andarak, nderak*. L. *andarak's* yra mūsų
andarōko ir gudų *андарак'o* tėvas: *андаракъ*
— шерстяная юбка домашнего приготовления
Шейнъ Mat. I 2, II 158, III 8, Сборн. Акад. Н.
LXXXII 5, 161, LXXXIX 1, 49, Fed. I 152, 204,
ukr. *андарак* „sijonas“. La. *liňdraki* „sijonas,
Weiberrock“ irgi vokiškas žodis (vvž. *lyntrock*).

Andarōkinė — taip vadinasi vieta prie Mūsos
ties Ruopo dvaru. **Andarōkinės tiltas** —
per Mūsą, važiuojant vieškeliu iš Joniškėlio
į Linkuvos-Vaškų vieškelį Btn.

andauba — купырь, anthriscus (silvestris; bot.)
P1 112 (P2). P. Matulionis andaula Mt 8, 63
yra skaitymo klaida. Андрoбя 1597 m. S. —
Nevardėnų dvaro (Pavandenės val.) dirvos vardas
— loc. s. *Andauboje*.

Andė (i. *Andzia*) — Mädchenname, Antonie
N (ungebr. K).

aňdeliavoti (hibr.) — handeln Sint1.

aňdelis (vok.) — Handel. Dabať nebėrā nē-
kōkio *aňdelio* Sint1.

andėrė (v. š. undėrė Vd.) — plačių plėšų
ketvirtuota kraťtė Smt.

anderėkas v. andarėkas.

anderià, -ėrios (v. š. underà Uš., nderià Š) — iš šiaudų su plūšomis arba vytelėmis nupintas indas grūdams ar bulbėms pilstyti Š. Tetulė sudėjo žasiukus *andėrion* An.

anderėkas (undearokas) — spódnica Δ.

an'dien adv. — neulich, jüngst N, ономедни. Būvo *andien* jįjė pàs mumis atėjusi J. Cf. afdai.

andýkštis — andáinykštis, vormalig Mit I 386. Sviestávičius ėmė... kalbėti, o Gintautas *andýkščiu* pamėgimù klausyti VŠ¹ I 94.

andinárninkas (sv.) — l. ordynarczyk, kùmetis Db.

andliavóti (l.) v. angliavóti — handlować. Handtieren — Kupciáuju, Werćios, Handlawóju R.

añdlius (l.) v. aĩglius — handel (vok.), prekyba. koking íaw handlų padarėi Dk² 141⁴.

andras (Andrós P², andrus P¹ 111) — zosterà (bot.) P², водоросль (?).

Andrašiuñai — 1) Joniškio (Šiaulių aps.) val. sodžius VŠ II 8 (kiti rašo Andrešiuñai), 2) Videniškių (Uitürkės) ap. sodžius.

Andreliūnas — Naujamiesčio par. pavardė.

Andriejāvas (l.) — Šiaulių val. dvaras.

Andriėjus (sl.: Ондрей XV amž. Карский Къ истор. 62, Андрѣй XIII amž. Соболевский Лекции⁴ 72) — krikšto vardas 1579 m. W 76⁸¹, 1599 m. Dk² 166³, GN 14b², Tot¹ 75. Cf. Endriėjus.

Andrijōnas (l. *Hadrjan*, n iš *Andriaus*) — Pelutėlių (Veliuonos val.) pavardė.

An'drikis — pavardė Jk (kur?). La. Andricėni LV 14, Añdricėni 41, 50, 54, Añdriēcėns 26 — g. v. Cf. Andriėjus.

Andrikonis, -niės, -ónį — Anykščių par. pavardė.

Andrióniškis (v. š. Un-, ppr. In-) — Anykščių apylinkės miestelis VŠ II 20.

Andrišiūnas (v. š. ondrėšūns, endrėšūns Jnšk., -riš-, -reš- iš senėlesnio -riuš-) — Krekenavos, Panevėžio, Šeduvos par. pavardė.

Andriukáitis (v. š. Andrukáicis Mrc.) — pavardė (kur?) Jk.

Andriūnai — Baisogalos par. sodžius VŠ II 3.

Añdrius (v. š. Uñdřus, lñdřus Ds.) Klvr. (LT I 356), Ož (Bs¹ 38) v. Eñdrius — Andriejus.

Andriūšis (v. š. Andrūšis Lp.) — Virbalio ap. pavardė.

Andriūš-pievė — Garliaucgirės (Garliavos val.) pieva.

Andrūniškė — Kriūkų (Šakių aps.) val. kaimas Stp.

Andr-upis — Rokiškio val. vienasėdis SG XV 27. La. r. *Ondrupene, -pine* (Drywa) — l. Andreпно, Rėzytės aps. bažnytkiemis (SG I 35 tvirtina, kad šią vietą latviai vadina Andryupna). — Lātgālos latvių

vietovardis *Andr-up-ine* nēra latviškas, nes tuomet būtų ištariamasi **Uodr* (r. *Udr*). Lātgālon *Andr-up* bus iš sēlių žemēs nusinešē lietuviai arba sēliai.

Vidžemēs upėvardis *Andr-upe* LV 114 ir g. v. *Añdrupji* LV 29, 103 be nerodo, kad ir Sėlos ir Latgālos *Andr-upis* yra *Andriāus, Andriējaus* upė?

Andrušaičiai — Raseinių par. soda VŠ I 54.

Anduliai — vok. Kaulen-Görge, Kretingālės par. kiemas Klvr.²

Anduobys — Prūsų Lietuvos pavardė Klvr.²

Andužis, Andūlis — Prūsų Lietuvos pavardė Klvr.². La. *Anduli* LV 7, *Andutėni* 11 — g. v.

Andziulis — Pabardiškių (Padovinio val.) kaimo pavardė. La. *Andzuli* — g. v. LV 20, 27, 28.

Andžiulis — Krekenavos par. pavardė.

Andžiūnai — Kruonio ap. sodžius.

anė (hibr.: l. *anī*) — nē, neī. Duñnius užsi-žiūrėjęs iñg kortās *anė* nepamātė Bs⁷ 247⁸, *anė* girdėt nenorėjo Bs⁴ 235² (cf. 273¹¹, Jž., LT I 356).

Anė (A = ā) K, J, **Anė** Lp. — Mädchenname, Anna N = Onā. Dem. Anikė, Anytė, Aniūtė, Anūtė Ds., Anūžė K (J).

aneī (hibr.: l. *anī*) Ba¹ 48, 174, Vo¹ 399³⁰, Bs² 107 (Sv.) v. anė. Antā mārių mėlynų trys kazōkai kortāvōj(o), *aneī* vienas nekalbēj(o) TD 17³. Svetimōj šalytėlėj už jāuno bernužėlio nežinaū kēlio *aneī* takēlio ī (v. š. uñ) sāvo motynēlēs NS 915⁷ (Ppl.). *Dā ñeīšpājvājau anēi pradaļģēlā, ir atāñešē māñ pusrtēlā* Ds. (Vo¹ 360³⁸).

aneip Slnt.¹ v. anaip — auf jene Weise Bz¹ 56, 270. Tirkės Bau tiki Diewui ir Kriūtui del tawa grieku didzu anneip kentelufi ir numirufi Br² 68²⁵.

anegdōtas (sv., n.) — l. anegdota (cf. L¹).

Anėlė dem. v. Anė. Anyt, *Anėle*, žabók žirgėlj, āš jōsiu priē mergýčių Klvr¹ 129 (61, Tilžės par.).

Anėliškė — Gaurės par. soda VŠ I 60.

Anetava (-nie-?) — АНІТОВО — Raguvės val. (Vadoklių par. VŠ II 22).

Anetėkai — Indrioniškio val. sodžius.

angà, aĩgos ž. (Als., Kv., Slnt.) ir **angōs** K² II 79 — wejście Σ 394 (unga), L¹, drzwi Σ, Haustür, Tür R, die Türöffnung, der Eingang (nie der Türflügel); dann auch das Ofenloch, die Brunnenöffnung, das Flugloch der Bienen; die Mündung eines kleineren Flusses (nach Kelch K); die Oeffnung einer Röhre u. s. w. N, отверстие (двери, окна) J, входъ, проходъ Jb⁴, porta D¹, D¹⁷ 25 (onga). Šulinio **angà** — Brunnenloch Gen. XXIX, 3 (R). Atdarà **angà** stóvi J. **angà** iki gál (gáli Lp., Mrc.) atvėrta (atvertà Ds.) B. aš eĩmi aģà awiū Dk² 325¹¹. Priē **angōs** (pri angos I¹ 13) anā J. Už **angōs** — vor der Türe K 101b (N). Kaip ji priē tōs **aĩgos** priėjo, tai nebylūs sušūko didžiū balsū Sch 196³¹. Akmeni nūg angos graba Atrita Angelas Mž 277⁸. Kasg' mūmus

4. **Sūduonė** — Liudvinavo val. (Mrj. aps.) upelis. Zuz. Staugaitytė [Mrj. R. J. g. mokinė]. — A. Kirtiklis rašo *Suduo'nė*. Kaipgi iš tikrųjų? K. Bg.
5. **Grūnės** — Tursučių (Šunskų val., Mrj. aps.) kaimo lankos. Kl. Kačergius [Mrj. R. J. g. mokinys].
6. **Mišė** (v. š. Mešė) — Vydeikių sodės ežeras, Plungės par. — K. Olšauskis [Plungės gimn. mokinys. — Gauta per kun. P. Sragį. K. Bg.].
7. **Spālvė** — upelis, tekas iš Jonelaičių ežero į Dubysą, Kūrtuvėnų par. St. Butkus.
8. **Duoga** — lėtas, neskubus, sunkus ėjime žmogus. Et, iš ja toks *duoga*, let paīna, nieka nekalba. Rėkliaī, Panevėžio par. A. Koncė (Pan. gimn. mokinys).
9. **Grāmas** — gromulys. Karvė *gramą* (v. š. gromū : o pusilgis) pametė — nebegromuliuoja. Anykščių par. (Stuoriaī). — B. Češūnas.
10. **Guotas** (priegaidė? K. Bg.) — būrys. Atplaukia visas *guotas* žuvų. Ateina visas *guotas* jaunimo. Ruņšiškių par. — S. Zareckas.
11. **Žerbuva** — ežerėlis prie Augėtiškių sodės, Tūtuvėnų par. — J. Gečas.
12. **Taūsalas** — Telšių par. ežeras. M. Barkus.
13. **Motas** — katras apie merginas sukasi. Utena. — Pr. Morkūnas.
14. **Lygudaī** — Gruzdžių val. kaimas. Kariniūkas J. Laurinaitis.
15. **Lūngė** — peccopa. Joniškio par. A. Varnas (menininkas).
16. **Šetėkšnis** — ežero vardas, varsto į visus kraštus didumo, trikampy tarp Dauliūnų, Samānių ir Raugū kaimų. Dabar vadinamas „Samānių ežeras“. Vanduo tyras, be liūnų, su atabradais. — **Šetekšnėlis** — ežerėlis, kuris randasi Dauliūnų (Jūžintų par.) lauke, vadinamas „bedugniu“. Pusvarsčio didumo išilgai. Dumblingas, liūnai iš pakraščių, nėra atabradų. Dugnas nepasiekiamas. Su eldijoms gauda károsas. J. O. Širvydas (amerikietis).

Žodyno laiškeliams mėdžiagos duoda ne tik tai liūdies, bet ir rāštų kalba. Panašiai rašomi yra laiškėliai ir iš rašytinių kalbos paminklų, pav.:

1. **Žiaurūs** — skardūs: par dīdej auksztą ir žiaurį kalną rūpōtī i auksztibes. Daukanto Būdas 92₁₈.
2. **Žarynas** — ? krumus ir žarynus skėn, kōrius skynīmus paprastaj lydīmais wadīn. Daukanto Būdas 76₇.
3. **Spėiguotie** (ž., adv.) — kada esti spėiguota. Ugnīs mus szīdo žiema ir spejgoutīj bėj dziowen szlapjurgiuį atėjōs. Daukanto „Ugnės-Kningėlė“ 3₈.
4. **Viduōjis, -jė** adj. — внутре́нний. Ne norieti paguodas nie nu jokie sutwierima, ira taj ženklas didžios czistības ir widuojes wilties. Valančiausko „Tamosziaus isz Kempis Apej sekima Jezaus“ 90₁₈.
5. **Užgėrti** — ž. anōgerti. Pasakyki, brolutėli, i ką aš užgersiu? — Užgerk i matušę. Šiauliečių daina. Lietuvių Tauta III 411, Nr. 1 (M. Slančiauskas).
6. **Mėdžias** — giria, miškas. Kāp aīma *mėdžian*, namōp dāīros; kāp aīma iž medžio, dāiros *mėdžian*. — Kirvis po juostu. Lazūnų par. Lietuvių Tauta III 462.

Šitaip surašytą žodyno medžiagą prašau siųsti man šiuo adresu: **Kaunas, Vilniaus gatvė, Nr. 2, profesorui K. Būgai**.

Talkininkų vardai, kurie žodynui bus suteikę ne mažiau kaip šimtą laiškėlių su trūkstančiais mano rinkiniui sakiniiais arba žodžiais, bus įrašyti tam tikran sąrašan, kuris bus pridėtas prie žodyno.

Kad šin mano balsan teatsišauktų vienai tik tai vienas nuošimtėlis skaitytojų, tai ir tuo aš būčiau patėnkintas, nes gaučiau viršaus dvidešimtį naujų talkininkų.

Žodynas šį-tą laimėtų ir iš mūsų mokyklų, jei jų mokytojai mokėtų pritraukti prie žodyno darbo mokinius. Kad ir iš mokinių galima nemāža laimėti žodynui, pirštu prikišamai rodo Panevėžio gimnazijų mokiniai ir mokinės. Duok Dieve, kad ir kitų gimnazijų mokiniai ir mokinės sektų panevėziečių pavyzdį!

Ir kitų gimnazijų ir įvairių mokyklų mokiniai ir mokinės, be abejo, mielai sektų panevėziečius, kad būtų kas juos parāginas. Paraginti galėtų mokytojai.